2

KUR'AN'A GÖRE

ESMÂ-İ HÜSNÂ

MUSTAFA İSLÂMOĞLU

KUR'AN'A GÖRE

ESMÂ-İ HÜSNÂ

MUSTAFA İSLÂMOĞLU

KUR'AN'A GÖRE

ESMÂ-İ HÜSNÂ

İstanbul, 2012

DÜŞÜN YAYINCILIK

Yayın No 246
Kitabın Adı Kur'an'a Göre Esmâ-i Hüsnâ 2
Yazar Mustafa İslâmoğlu
İç Mizanpaj Adım Ajans
Kapak Yunus Karaaslan
1. Baskı Ağustos, 2012
ISBN 978-605-4533-77-0

Baskı ve Mücellit **İstanbul Matbaacılık**
Gümüşsuyu Cad. Işık Sanayi Sitesi B Blok
No: 21 Topkapı-Zeytinburnu/İstanbul
Tel:(0212) 482 51 66

Genel Dağıtım **ADIM DAĞITIM**
(0212) 524 7 524 / www.kidap.com.tr

Yayıncı Sertifika No 12628
Yayıncı Adresi Topkapı Mh. Kahalbağı Sk.
No:49/A Topkapı / İstanbul
(0212) 521 91 13 - 23 fax (0212) 521 90 86
Eserin her hakkı DÜŞÜN YAYINCILIK'a aittir.
"Düşün Yayıncılık" bir "Adım İletişim Hizmetleri Ltd. Şti." markasıdır.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.
İzinsiz çoğaltılamaz, basılamaz.

KUR'AN'A GÖRE

ESMÂ-İ HÜSNÂ

2. CİLT

Mustafa İslâmoğlu

DÜŞÜN
YAYINCILIK

İÇİNDEKİLER

25 EN-NASÎR

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 22
2. NAZARİ ÇERÇEVE 23
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 24
3.1. Kur'an'da Nasîr ismi 24
3.2. Nasîr'in birlikte geldiği isimler 25
3.3. *Nusret/zafer* dünyada ve ahirette Allah'tandır 27
3.4. Nasîr olan Allah kimlere yardım eder? 28
3.5. Nasîr olan Allah kimlere yardım etmez? 31
3.6. Nasîr olan Allah'tan rol çalıp birilerine yakıştırmak 33
4. NASÎR İSMİNİN TECELLİLERİ 35
4.1. Nasîr isminin büyük tecellisi: *Nasr* 35
4.2. Allah'ın nusreti Allah'ın sünnetini iptal etmez 36
4.3. Zaferi her kişi, temiz zaferi er kişi kazanır 38
4.4. Allah'ın yardımını hak etmenin şartı 39
4.5. Allah'a yardım, Allah davasına yardımdır 40
4.6. Ensar olmak: Nasîr isminin tecellisine medar olmak 42
5. NASÎR OLAN ALLAH'A DUA 44

26 EL-KADÎR

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 48
2. NAZARİ ÇERÇEVE 51
2.1. İlâhî takdîr ve insani irade 52
2.2. Cahiliyye kader inancı: Sorumluluğu inkar 53
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 54

3.1. Sayılarla Kur'an'da Kadîr ismi 54
3.2. Birlikte geldiği isimler 55
3.3. Allah her şeye Kadîr'dir 57
3.4. Allah gücünü ilke gözetmeden mi kullanır? 58
3.5. Allah'ın yardımını istemek ne demektir? 60
4. KADÎR İSMİNİN TECELLİLERİ 61
4.1. Varlıktaki tecellileri 61
4.2. İnsandaki tecellileri 63
5. KADÎR OLAN ALLAH'A DUA 65

27 EL-HAY

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 68
2. NAZARİ ÇERÇEVE 70
2.1. Hayata dair 70
2.2. Hayat mertebeleri 71
2.3. Hayat adlı muhteşem mucize 74
2.4. Can hayatın elçisidir 76
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 77
3.1. Sayılarla Hay ismi 77
3.2. el-Hay olan Allah 78
3.3. Hay ve Kayyûm olan O'dur 80
3.4. Dünya hayatı, âhiret hayatı, ölümün hakikati 81
3.5. Çift dünyalılık – Tek dünyalılık 82
4. HAY OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ 85
4.1. Hayat Hay isminin tecellisidir 85
4.2. Hay isminin tecellisi olan hayatın dokunulmazlığı 86
4.3. Ruh: İnsan, Kur'an ve meleği birbirine bağlayan sır 87
4.4. Hay isminin canını imanına şahit kılana tecellisi 89
4.5. Hayâ Hay isminden bir tecellidir 91
4.6. Öldükten sonra diriliş: Hay isminin büyük tecellisi 92
4.7. El-Hayy'ın özel bir tecellisi: Hz. Yahya 93
5. HAY OLAN ALLAH'A DUA 95

28 ZU'L-CELÂLİ VE'L-İKRÂM

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 98
2. NAZARİ ÇERÇEVE 99
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 101
3.1. *Zû* ile başlayan diğer kalıp isimler meselesi 101
3.2. Allah'ın rahmet ve İkram'ı Celal'ini kuşatmıştır 102

3.3. Her şey fani, baki olan Celal ve İkram Sahibi'dir 103
4. CELAL VE İKRAM SAHİBİ'NİN TECELLİLERİ 105
4.1. *Tecelli* kelimesi ve kaynağı olan Celal ismi 105
4.2. Zu'l-Celali ve'l-İkram isminin tecellileri 106
5. CELAL VE İKRAM SAHİBİ'NE DUA 107

29 EL-FÂTIR

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 110
2. NAZARİ ÇERÇEVE 111
2.1. Fâtır olan Allah kâinatı yaratandır 111
2.2. Kâinatın yaratıldığı bir "çekirdek" var mıdır? 113
2.3. Kâinat var olmadan önce ne vardı? 116
2.4. Fıtrat ilahi hilkattir 117
2.5. Eşyaya fıtratını yalnızca Fâtır olan Allah koyar 118
2.6. Fıtrat ilahi formattır 121
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 122
3.1. Sayılarla Kur'an'da Fâtır ismi 122
3.2. Allah göklerin ve yerin Fâtır'ıdır 124
4. FÂTIR İSMİNİN TECELLİLERİ 126
4.1. Kâinat Fâtır isminin tecellisidir 126
4.2. Oluş ve yeniden oluş (kıyamet) Fâtır isminin tecellisidir 127
4.3. Allah'ın insanı üzerinde yarattığı fıtrat 128
4.4. Fıtrat ayetinden çıkarılacak sonuçlar 130
4.5. İlgilendiği şeyin fıtratını bilmeyen başarılı olamaz 132
5. FÂTIR OLAN ALLAH'A DUA 134

30 EL-HÂLIK

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 136
2. NAZARİ ÇERÇEVE 137
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 138
3.1. Sayılarla Kur'an'da Hâlık ismi 138
3.2. O her şeyin Hâlık'ıdır 139
4. HÂLIK İSMİNİN TECELLİLERİ 140
4.1. Beşerin insan kılınışı Hâlık'ın tecellisidir 140
4.2. *Âdem/insan* ile *beşer* arasında ne fark vardır? 143
4.3. Âdem ruh üflenmeden önce canlı mıydı? 147
4.4. Âdem'in yaratılışını ayetlerin ışığında anlamak 150
4.5. Âdem'in nesli nasıl üredi? 153

4.6. İnsanın yaratılış sürecinde üç ismin tecellisi 154
5. HÂLIK OLAN ALLAH'A DUA 155

31 EL-ĞANÎ

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 158
2. NAZARİ ÇERÇEVE 159
2.1. Allah mutlak zengin, insan mutlak fakirdir 159
2.2. Ğanî ismine iman eden serveti emanet bilir 161
2.3. Yaratılışın yasası bir başkasına muhtaç olmaktır 162
2.4. Ğanî olan Allah'ın ekonomi alanını inşası 165
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 166
3.1. Sayılarla Ğanî ismi 166
3.2. Birlikte geldiği isimler 167
3.3. "Ey insanlık! Allah Ğanî'dir, siz fakirsiniz" 170
3.4. Ğanî ismine iman etmenin gereği ve edebi 173
3.5. Kendini "ğanî" sanan mutlaka azar 175
3.6. Allah'a karşı müstağnilik şirktir 177
3.7. Cimrilik müstağniliktir 178
4. ĞANÎ OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ 179
4.1. Ğanî isminin Nebi'deki tecellisi: Tenezzül etmeme 179
4.2. Ğanî isminin kuldaki tecellisi: Cömertlik 182
4.3. Duayı sevmek Ğanî isminin kuldaki tecellisidir 183
5. ĞANÎ OLAN ALLAH'A DUA 184

32 EŞ-ŞEKÛR

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 186
2. NAZARİ ÇERÇEVE 187
2.1. Şükrün şartları 187
2.2. Şükür dört şekilde yapılır 188
2.3. Şükrün üç mertebesi vardır 189
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 190
3.1. Kur'an'da Şekûr ismi 190
3.2. Şekûr'un birlikte geldiği isimler 191
3.3. Allah Şekûr'dur: Az amele çok ödül verir 192
3.4. İnsan Allah'a niçin şükretmek zorundadır? 195
3.5. Her nimetin şükrü kendi cinsinden olur 196
3.6. Nafile ibadetler farzların şükrüdür 198
4. ŞEKÛR OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ 200

4.1. Şükretmek Şekûr isminin en büyük tecellisidir 200
4.2. Şükretmemek Şekûr'un tecellisinden mahrum kalmaktır ... 201
4.3. Nimetin artırılması Şekûr isminin tecellisidir 203
4.4. "Eğer şükrederseniz, Allah size azap edip de ne yapsın?" 205
4.5. Şekûr isminin peygamberler üzerindeki tecellisi 206

33 EL-HALÎM

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 210
2. NAZARİ ÇERÇEVE 213
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 215
3.1. Sayılarla Halîm ismi 215
3.2. Birlikte geldiği isimler 216
3.3. Allah kendi hakkı hususunda Halîm'dir 219
3.4. Allah kullarının hakkı hususunda Halim'dir 222
3.5. Allah "âlemlere rahmet" olana da Halîm'dir 225
4. HALÎM İSMİNİN TECELLİLERİ 226
4.1. Peygamberler halîm idiler 226
4.2. Sevgili Peygamberimizin hilim ve hoşgörüsü 228
4.3. Halîm isminin tecellisinden mü'mine düşen pay 229
5. HALÎM OLAN ALLAH'A DUA 232

34 EL-HAFÎ

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 234
2. NAZARİ ÇERÇEVE 236
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 237
3.1. Kur'an'da Hafî ismi 237
3.2. Hafî olan Allah kuluyla sonuna kadar ilgilenir 238
3.3. İlahi bilginin hafiyeliğini yapmayın! 240
4. HAFÎ OLAN ALLAH'A DUA 242

35 EL-HAYR

1. LUĞAVİ ÇERÇEVE 244
2. NAZARİ ÇERÇEVE 245
2.1. Varlık mahza hayır, yokluk mahza şerdir 245
2.2. Varlığın özü şer değil hayırdır 246
2.3. Servet hayır mıdır, şer midir? 247
2.4. İnsan üç şey için yapar: Haz-çıkar-hayır 249
2.5. Hayrı istemek hayırdır, hayrı kıskanmak şerdir 250
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 252
3.1. Hayr Allah'ın Kur'an'da geçen esmasındandır 252

3.2. Hayır el-Hayr olan Allah'ın elindedir 254
3.3. Kur'an şerri Allah'a nisbet etmez 256
3.4. Kur'an hayır tasavvurumuzu inşa eder 262
4. HAYR OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ 263
4.1. Vahiy Allah'tan inen hayırdır 263
4.2. İnsanların en hayırlısı kimdir? 265
4.3. Servet hayırdır, şerri insandan kaynaklanır 267
4.4. Hayırlı bir ümmet olmak el-Hayr'ın tecellisidir 269
4.5. İnsan hayrı istemeli ve verileni hayırda kullanmalıdır ... 270
5. HAYR OLAN ALLAH'A DUA 273

36 EL-ĞAFFÂR

1. LUĞAVİ ÇERÇEVE 276
2. NAZARİ ÇERÇEVE 277
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 277
3.1. *Ğâfir–Ğafûr–Ğaffâr* ve *zâlim–zalûm–zallâm* 277
3.2. Kur'an'da Ğâfir ismi 279
3.3. Ğaffâr ismi sadece 'Azîz ismi ile birlikte gelir 280
3.4. Kâfirlere karşı Ğaffâr olan Allah 281
3.5. Firavun'u Ğaffâr'ın ğufranına çağırmak 283
3.6. Günahkârlara karşı Ğaffâr olan Allah 285
4. ĞAFFAR OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ 286
4.1. Ğaffâr'ın kuldaki tecellisi: Kusur saymamak 286
5. ĞAFFAR OLAN ALLAH'A DUA 287

37 EL-KAYYÛM

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 290
2. NAZARİ ÇERÇEVE 291
2.1. Yönetmenin hikmetine dair 291
2.2. Müslüman olmak Kayyûm olana teslim olmaktır 293
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 294
3.1. Kur'an'da sayılarla Kayyûm ismi 294
3.2. Kayyûm olan Allah 295
3.3. İslam: *Kayyım* olan tek dindir 296
4. KAYYÛM OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ 299
4.1. Kayyûm isminin Kur'an surelerindeki tecellisi 299
4.2. Kayyûm isminin ilahi emir ve yasaklardaki tecellisi 301
4.3. Kayyûm isminin peygamber kıssalarındaki tecellisi 304
5. KAYYÛM OLAN ALLAH'A DUA 305

38 EL-HAK

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 308
2. NAZARİ ÇERÇEVE 310
2.1. Hak nedir? 310
2.2. el-Hak ismine imanın illeti, hikmeti ve gayesi 312
2.3. Allah'tan başka her şey batıl mıdır? 314
2.4. Eşyanın hakikati var mıdır? 316
2.5. Adalet hakka, hak el-Hak olan Allah'a bağlıdır 318
2.6. İnsanın hak yerine batılı tercih hakkı var mıdır? 319
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 322
3.1. Sayılarla Kur'an'da el-Hak ismi 322
3.2. Hikmet maksadıyla bir şeyi yaratan özne el-Hak'tır 323
3.3. Öznenin bir anlam ve amaçla yarattığı nesne *el-hak*'tır 325
3.4. Bir şeyin hakikatine uygun inanç taşımak *el-hak*'tır 326
3.5. Uygun zaman ve mekânda, hakka uygun olan söz ve iş *el-hak*'tır 328
3.6. Allah el-Hak'tır 330
3.7. El-Hak olan Allah asla zulmetmez 332
3.8. Batılla karıştırılan hak batıl olur 333
4. EL-HAK OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ 335
4.1. Hak: Anlamlılık ve amaçlılık; batıl: Anlamsızlık ve amaçsızlık 335
4.2. Kur'an hak ile indirilmiştir 337
4.3. Hak geldi batıl yok oldu 338
4.4. "İnsan hakları" mı, insan vecibeleri mi? 340
5. EL-HAK OLAN ALLAH'A DUA 343

39 EL-AZÎM

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 346
2. NAZARİ ÇERÇEVE 347
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 348
3.1. Kur'an'da Azîm ismi 348
3.2. Azîm olan Allah'ın azametine iman 350
3.3. Azîm ismi ilahi kimliğin beyanıdır 351
4. AZÎM OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ 353
4.1. Azim Allah'ın arşı da Azim'dir 353
4.2. Azim Allah'ın kitabı da, haberi de Azim'dir 354
4.3. Allah'ın ödülü ve cezası da azîm'dir 355
5. AZÎM OLAN ALLAH'A DUA 356

40 EL-KERÎM

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 360
2. NAZARİ ÇERÇEVE 362
2.1. El-Kerîm: "kuvvet" merkezli değil, "rahmet" merkezli bir tanrı tasavvuru 362
2.2. Bir zat ne kadar hürse, o kadar kerîmdir 365
2.3. "Hacetini aracısız giderene Kerîm derler" 366
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 367
3.1. Kur'an'da el-Kerîm ism-i şerifi 367
3.2. "Ey insan el-Kerîm olan Rabbine karşı bu gururun ne?" 369
3.3. "Şüphe yok ki Rabbim Ğanî'dir, Kerîm'dir" 370
3.4. el-Kerîm olan Allah "takva ehli"dir 371
4. KERİM OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ 373
4.1. Keramet sahibi olan insandır 373
4.2. Kur'an ve onu getiren "kerîm"dir 374
4.3. Kerim olan Allah'ın insandaki tecellileri 376
4.4. Cennet nimetlerinin tümü kerimdir 377
5. KERİM OLAN ALLAH'A DUA 379

41 ES-SEMÎ'

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 382
2. NAZARİ ÇERÇEVE 383
2.1. Kulak ve duymanın sınırları üzerine 383
2.2. Duyma ve işitme farkı 384
2.3. Es-Semî' olan Allah'ın işitmesi 385
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 386
3.1. Sayılarla Semî' ismi 386
3.2. 'Alîm ismi ile birlikte gelir 387
3.3. Basîr ismi ile birlikte gelir 389
3.4. Semi' olana iman eden Allah'tan başkasına yalvarmaz ... 391
3.5. Mutlak diri olana iman eden ölülerden medet ummaz ... 392
3.6. Semî ismine imana dair yaşanmış bir örnek 394
3.7. Karîb ismi ile birlikte gelir 395
3.8. Allah es-Semî' olandır 396
3.9. Allah'ın Semî' olduğunu unutan dilini yönetemez 398
3.10. Allah'ın Semî' olduğunu unutan kulağını yönetemez ... 399
4. SEMÎ' OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ 401
4.1. İnsanın işitmesi Semî' isminin tecellisidir 401
4.2. İşitme görmeden önce gelir 402

4.3 Ses de Semî' olan Allah'ın bir lûtfudur 404
5. SEMÎ' OLAN ALLAH'A DUA 405

42 EL-MUKTEDİR

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 408
2. NAZARİ ÇERÇEVE 409
2.1. İlahi iktidar "kuvvet" üzerinde değil "rahmet" üzerinde yükselir 409
2.2. İktidar meşruiyetini güç sahibi oluşundan almaz 410
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 411
3.1. Kur'an'da sayılarla Muktedir ismi 411
3.2. Birlikte geldiği isimler 412
3.3. Allah dünyada da ahirette de Muktedir olandır 413
3.4. Mahlûkat fani, Muktedir'in iktidarı bakidir 415
4. MUKTEDİR OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ 416
4.1. Muktedir isminin insandaki tecellisi 416
5. MUKTEDİR OLAN ALLAH'A DUA 419

43 EL-MELÎK

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 422
2. NAZARİ ÇERÇEVE 423
2.1. El-Melîk'in tecellisi *tedbîr*'dir 423
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 424
3.1. Allah el-Melîk'tir 424
3.2. Her şeyin *melekûtu* Allah'ın elindedir 426
4. MELÎK OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ 427
4.1. Kâinattaki düzen Melîk isminin tecellisidir 427
5. MELÎK OLAN ALLAH'A DUA 429

44 EL-VEHHÂB

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 432
2. NAZARİ ÇERÇEVE 433
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 434
3.1. Kur'an'da Vehhâb ismi 434
3.2. Allah Vehhâb'tır 436
4. VEHHÂB OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ 437
4.1. Vehhâb isminin ef'al-i hüsnadaki karşılığı 437
4.2. Hz. Süleyman'ın Vehhâb olan Allah'a duası 439
5. VEHHÂB OLAN ALLAH'A DUA 443

44 EL-VEHHÂB

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 446
1.1. *Vâhid:* "ortağı" olmayandır. *Ehad:* "benzeri" olmayandır 446
1.2. Vâhid isminde içtima eden vurgular 448
2. NAZARİ ÇERÇEVE 449
2.1. Vahdet ve kesret 449
2.2. Mutlak vahdet, mukayyet vahdet 451
2.3. Tevhid 452
2.4. Teslis: üçleme 454
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 457
3.1. Sayılarla Kur'an'da Vâhid ismi 457
3.2. Birlikte geldiği isimler 457
3.3. "İlahınız Vâhid olan İlah'tır" 458
3.4. Bir tevhid karşıtlığı olarak Pavlus Hıristiyanlığı 460
3.5. Vahdet yaratanın kesret yaratılanın hakkıdır 461
3.6. Allah Vâhid'dir, Kahhâr'dır 462
3.7. Mekke şirkiyle Hind şirki arasındaki ortak nokta 463
3.8. Vâhid ismi mü'minde nasıl tecelli eder? 464
4. VÂHİD OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ 465
4.1. Vâhid ismi şeylerin tanelerinde tecelli eder 465
4.2. Vâhid ismi şeylerin kalitesinde tecelli eder 466
4.3. Vâhid isminin rakamlarda tecellisi 467
5. VÂHİD OLAN ALLAH'A DUA 469

46 EL-KAHHÂR

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 472
2. NAZARİ ÇERÇEVE 473
2.1. El-Kahhâr varlığa boyun eğdirendir 473
2.2. Kahhâr ismi ve kâinatın düzeni 474
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 475
3.1. Kur'an'da El-Kahhâr ismi 475
3.2. De ki: 'Ben sadece bir uyarıcıyım, Kahhâr olan Allah'tır' 476
3.3. O kulları üzerinde Kâhir'dir 478
3.4. Ahiretin mutlak Kahhâr'ı Allah'tır 480
4. KAHHÂR OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ 481
4.1. Kahhâr isminin âlemdeki tecellileri 481
4.2. Kahhâr isminin tecellisine mazhar olan insan 482
5. KAHHÂR OLAN ALLAH'A DUA 484

47 EL-MUNTEKIM

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 486
2. NAZARİ ÇERÇEVE 487
2.1. Korkuyla umut arasında 487
2.1. İnsana yaptığının acısını tattırmanın gerekliliği 488
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 490
3.1. Muntekım ismi esma listemizde niçin yer aldı? 490
3.2. Kur'an'da Muntekım ismi ve türevleri 491
3.3. Allah dünyada ve ahirette *Muntekım*'dır 492
3.4. Allah *'Azîzun Zu'ntikâm*'dır 493
4. MUNTEKIM OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ 494
4.1. Muntekım isminin fiilî tecellisi ve mahiyeti 494
4.2. İmana ceza biçen ilahi intikama muhatap olur 497
5. MUNTAKİM OLAN ALLAH'A DUA 498

48 EL-KEBÎR

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 500
2. NAZARİ ÇERÇEVE 501
2.1. İstikbâr ve müstekbir 501
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 503
3.1. Sayılarla Kur'an'da Kebîr ismi 503
3.2. Allah Kebîr'dir 504
3.3. Tekbir: Allahu Ekber 506
3.4. Tekbir getiren büyür 508
3.5. Allah kimden büyüktür? 509
3.6. Allahu ekber demek ne demektir? 510
4. KEBÎR OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ 511
4.1. Kâinat Allah'ın Kebîr isminin tecellisidir 511
5. KEBÎR OLAN ALLAH'A DUA 513

49 EL-MUTE'ÂL

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 516
2. NAZARİ ÇERÇEVE 517
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 517
3.1. Mute'âl ismindeki derin hikmet 517
3.2. El-Mute'âl: Kur'an'da tek yerde gelen isim 519
3.3. Tüm *te'âlâ* fiillerinin öznesi Mute'âl olan Allah'tır 520
4. MUTE'ÂL OLAN ALLAH'A DUA 521

50 EL-KÂİM

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 524
2. NAZARİ ÇERÇEVE 525
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 525
3.1. Kur'an'da el-Kâim ismi 525
3.2. Her nefis üzerine kazandıklarıyla Kâim olan Allah 526
4. KÂİM OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ 527
4.1. Kâim olan Allah'ın emri: *Kum!*"kalk"! 527
4.2. Kâim olan Allah'ın namazdaki tecellisi: *Kıyam* *529*
4.3. Kâim'in tecellisi için namazı *ikâme* etmek 531
4.4. Kâim'in tecellisi için *istikamet* sahibi olmak 532
4.5. Kâim olan Allah'ın büyük tecellisi: *Kıyamet Günü* *533*
5. KÂİM OLAN ALLAH'A DUA 534

51 EŞ-ŞEHÎD

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 536
2. NAZARİ ÇERÇEVE 538
2.1. En büyük şahit olarak Allah 538
2.2. Şahitlik "huzur"dur 539
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 541
3.1. Kur'an'da Şehîd ismi 541
3.2. Şehîd olan Allah en büyük şahittir 542
3.3. Allah her şeye şahittir 543
3.4. Üzerine yemin edilenlerin hepsi şahittir 544
3.5. Var olmak şahit olmaktır 545
3.6. Allah yaptıklarınıza şahittir 547
4. ŞEHÎD OLAN ALLAH'IN TECELİLERİ 548
4.1. Biz bu âleme sahip olmaya değil şahit olmaya geldik 548
4.2. Rasul ümmete ümmet insanlığa şahittir/modeldir 550
4.3. Şahitlik sorumluluğumuz ve *şehîd* olmanın hakikati 552
4.4. Şehîd kavramının Kur'anî çığırından çıkarılması 554
5. ŞEHİD OLAN ALLAH'A DUA 555

52 EL-BER

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 558
2. NAZARİ ÇERÇEVE 559
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 560

3.1. Ber ismi Hüzün Yılı'nda nazil oldu 560
3.2. "Şüphesiz O, evet O'dur Ber ve Rahîm olan" 561
4. BER OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ 563
4.1. Allah'ın Ber isminin insandaki tecellisi: *Birr* 563
4.2. *Ebrâr*'ın yeri cennettir 565
5. BER OLAN ALLAH'A DUA 566

53 EL-LATÎF

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 568
2. NAZARİ ÇERÇEVE 569
2.1. Allah'ın lûtfu, O'nun ince ve hassas emeğidir 569
2.2. Allah'ın kahrı da lûtfunun bir parçasıdır 570
2.3. Rüyalar ve Latîf isminin tecellileri 571
2.4. Güzellik ve estetik Latîf isminin tecellisidir 573
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 575
3.1. Kur'an'da Latîf ismi 575
3.2. Allah Latîf'tir Habîr'dir 576
3.3. Allah'ı görememeniz de O'nun size lûtfudur 578
3.4. "O dilediği şeye Latîf olandır" 578
4. LATİF OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ 579
4.1. Aile içi eğitimin sırrı: Letâfet ve nezaket 579
5. LATİF OLAN ALLAH'A DUA 581

54 EL-MURSİL

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 584
2. NAZARİ ÇERÇEVE 585
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 586
3.1. Çoğul kalıbıyla gelen esmaya dair 586
3.2. Allah el-Mursil'dir 587
3.3. Rasulleri gönderen el-Mursil'dir 589
4. EL-MURSİL İSMİNİN TECELLİLERİ 590
4.1. Rasul göndermek el-Mursil'in tecellisidir 590
4.2. Yalancı peygamberlik: Mursil isminden rol çalma girişimi 592
4.3. Bir istismar aracı olarak nebi-rasul farkı 595
4.4. Rüzgârı göndermesi el-Mursil'in tecellisidir 597
4.5. Ordularını göndermesi el-Mursil'in tecellisidir 599
5. EL-MURSİL OLAN ALLAH'A DUA 601

55 EL-VÂRİS

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 604
2. NAZARİ ÇERÇEVE 604
2.1. Vâris ismi emeğe saygı uyarısıdır 604
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 605
3.1. Kur'an'da el-Vâris ismi 605
3.2. Allah el-Vâris olandır 606
3.3. Allah varislerin en hayırlısıdır 607
4. VÂRİS OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ 608
4.1. Kitaba varis olanlar 608
4.2. Sakın vahye baba mirası muamelesi yapmayın! 609
4.3. Nübüvvete varis olan nebiler 611
4.4. Medeniyetlere varis olanlar 613
4.5. Cennete varis olanlar 614
5. VÂRİS OLAN ALLAH'A DUA 616

56 EL-HAFÎZ

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 618
2. NAZARİ ÇERÇEVE 619
2.1. Yaratılmış olmak korunmaya muhtaç olmaktır 619
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 620
3.1. Kur'an'da Hafîz ismi 620
3.2. Allah eşsiz benzersiz koruyucudur 621
3.3. Hafîz olan Allah gökleri ve yeri korur 623
3.4. Hafîz olan Allah insanı korur 625
3.5. Hiç kimse Allah'a karşı insanı koruyamaz 627
3.6. Allah vahyi Şeytan'dan ve insandan korur 628
4. HAFÎZ OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ 630
4.1. Allah'ın sınırlarını korumak Hafîz'ın tecellisidir 630
4.2. Namazı korumak Hafîz isminin tecellisidir 631
5. HAFÎZ OLAN ALLAH'A DUA 632

57 EL-KARÎB

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 634
2. NAZARİ ÇERÇEVE 634
2.1. Allah'a yaklaşmanın mahiyetine dair 634
2.2. Allah'a yaklaşmanın meşru yolları 636
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 637
3.1. Kur'an'da Karîb ismi 637
3.2. Allah el-Karîb olandır 637
3.3. Allah mü'minler için "yakın" müşrikler için uzaktır 639

4. KARÎB OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ 641
4.1. Kurban: el-Karîb olan Allah'ın tecellisi 641
4.2. Vicdan: Karîb olan Allah'ın insana seslendiği yer 642
5. KARÎB OLAN ALLAH'A DUA 643

58 EL-MUCÎB

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 646
2. NAZARİ ÇERÇEVE 647
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 648
3.1. Allah Karîb'tir, Mucîb'tir 648
3.2. İcabete en yakın zaman ve mekanlar 650
3.2. Mucîb olan Allah insanın sorularına değer verir 651
4. EL-MUCÎB OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ 653
4.1. Dualara icabet etmesi Mucîb isminin tecellisidir 653
4.2. Kullarını davet etmesi Mucîb isminin tecellisidir 656
5. EL-MUCÎB OLAN ALLAH'A DUA 657

59 EL-KAVÎ

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 660
2. NAZARİ ÇERÇEVE 661
2.1. Allah'ın gücüne değil, Allah'a kul olmak 661
2.2. Güç tutkusu ve güç sarhoşluğu 662
2.3. Güce tapan bir dünyanın kalbi olmaz 663
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 665
3.1. Kur'an'da el-Kavî ismi 665
3.2. Allah mü'minlere lûtfunda Kavî'dir 666
3.3. Allah mazlumlara lûtfunda Kavî'dir 668
3.4. Allah kâfirlere kahrında Kavî'dir 669
4. KAVÎ OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ 671
4.1. Gerçek iman kuvvettir 671
4.2. Bilgi, siyaset ve teknik donanım kuvvettir 672
4.3. Vahdet kuvvettir 673
5. KAVÎ OLAN ALLAH'A DUA 674

60 EL-MECÎD

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 676
2. NAZARİ ÇERÇEVE 677
2.1. Şan ve şeref arıyorsan Mecîd olan Allah yeter 677
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 678
3.1. Kur'an'da Mecîd ismi 678

3.2. "Çünkü Sen Hamîd'sin, Mecîd'sin" 679
3.3. Mecîd arşın sahibidir 681
4. MECÎD OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ 682
4.1. Mecîd'in en büyük tecellisi: Mecîd olan Kur'an 682
4.2. Mecîd'in Nebi'ye tecellisi olarak "salât" 684
4.3. Allah'ın "salât" demesinin mahiyeti nedir? 686
4.4. Ahzab 56'daki "salât" emrinin mahiyeti nedir? 688
5. MECÎD OLAN ALLAH'A DUA 690

61 EL-MUSTE'ÂN

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 692
1.1. İsm-i mef'ul kalıbına has bir ismin hikmeti 693
2. NAZARİ ÇERÇEVE 693
2.1. O'ndan yardım dilenmek yardıma nail olmaktır 693
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 694
3.1. Kur'an'da Muste'ân ismi 694
3.2. Muste'ân ismi esma-i hüsnadandır 695
3.3. Allah Muste'ân olandır 696
3.4. "Ve yalnız Senden yardım dileniriz" 698
4. EL-MUSTE'ÂN OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ 700
4.1. İyilik ve takvada yardımlaşmak 700
4.2. Sabır ve namazla yardım dilenmek 701
5. EL-MUSTE'ÂN OLAN ALLAH'A DUA 702

62 EL-ĞÂLİB

1. LUGAVİ ÇERÇEVE 704
2. NAZARİ ÇERÇEVE 704
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE 705
3.1. Allah kendi emri üzerine Ğâlib'tir 705
4. ĞÂLİB OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ 707
4.1. Ğâlib isminin bir tecellisi olarak ilahi nusrat ve sabır 707
4.2. Ğâlib isminin bir tecellisi olarak mağlubiyet 710
5. ĞÂLİB OLAN ALLAH'A DUA 712

اَلنَّصِيرُ

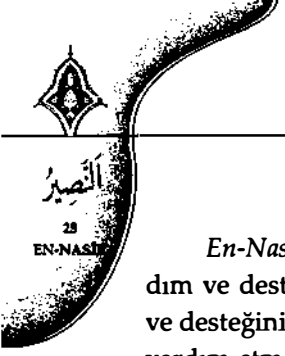
25

EN-NASÎR

Yardım edip destekleyen

Eşsiz ve benzersiz yardım

ve desteğin sahibi

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

En-Nasîr, yardım edip destekleyen, eşsiz ve benzersiz yardım ve desteğini eşsiz ve benzersiz bir biçimde yapan, yardım ve desteğinin bir sınırı olmayan, yardım etmeyi dilediği kimseye yardım etmenin sınırsız yollarını bulan ve bilen, zafere erdiren, zafer garantili yardım ve destek işinde pasif ve atıl olmayıp, daima aktif ve faal olan yardım edici özne demektir.

Nasîr ismi *nasara* fiilinden türetilmiştir. *Nasara*, "yardım etti, destekledi, korudu" manalarına gelir. *Min* ile "kurtardı", *'alâ* ile "galip ve muzaffer kıldı" manalarına gelir. "Yardım edildi" manasına gelen *nusira* meçhul fiili "yağmurlandı" manasına gelen *mutıra* anlamında kullanılmıştır. Zira yağmur, toprağın zaferidir.

Kelimenin mastarı olan *nasr*, "yardım, destek, zafer, galibiyet, kurtuluş" manalarına gelir. Aynı kökten gelen ve muhacir kardeşlerine kucak açan Medinelilere verilen paye olan *Ensar*, "yardımcı olan, koruyan" manasına gelir. "Hıristiyan" yerine Arapçada kullanılan *Nasranî*, "Yardımcılara mensup olan" demektir. Bununla havariler kastedilmiştir. Nasranî'nin Hz. İsa'nın yaşadığı kent olan Kuzey Filistin'deki Nasrâne/Nazaret isminden mülhem olduğu da söylenir. Böyle olması halinde dahi, kelime aynı kökene işaret eder. *Mansûr*, "yardım edilmiş, desteklenmiş" demektir.

Nasr/nusret de, *avn/i'âne* de "yardım ve destek" demektir. Fakat ikisi arasında fark vardır. *Nusret* özel, *i'âne* geneldir. *Nusret* sadece mücadele eden ve savaşan birine mücadelesini kazanması için yapılan yardım ve destektir. *İ'âne*'de ise mücadele etme şartı yoktur. Her iki durum için de kullanılır. Şeytan'a karşı savaşana yapılan yardım *nusret*'tir. Karnı aç olana yapılan yardım *nusret* değil *i'âne*'dir.

En-Nasîr, esma-i hüsnadan olduğu Kur'an ile sabit bir isimdir. Kalıbın kendisi mübalağa için olsa da, Allah için kullanıldığında, kullananın tavsif etmedeki acziyetini ifade eder. Zira hiçbir dil, Allah'ın yardım ve desteğini mükemmel ifade edemez. Kelimeler bu konuda kifayetsiz kalır. Dilin nutku tutulur, sözü nefesi tükenir, lügatlerin aklı durur. Zira insan dilinin imkânları sınırlıdır. Allah'ın sıfatları ise sınırsız ve sonsuzdur.

Allah için kullanılan *Nasîr* ismi, bu kalıptan gelen tüm kelimeler gibi iki anlamı birden taşır: *Fail*/özne anlamı, *mef'ul*/nesne anlamı. *Fail* anlamında mesele yok: Allah Nasîr'dir, mutlak ve sonsuz bir güçle yardım eder, destek verir. Fakat *mef'ul* anlamıyla kelime "yardım edilen, desteklenen" manasına gelir. "Eğer siz Allah'a yardım ederseniz Allah da size yardım eder.." şeklindeki ayetler, buna delalet eder. Bu ayetler Nasîr isminin mef'ul manasını teyit ederler. Fakat elbette kulun Allah'a yardım etmesi kulun Allah'a ikramı değil, Allah'ın kula ikramıdır. Kendi kendine yeten tek varlık olan Allah, kullarından destek istemekle, onları onurlandırmakta, değer vermekte, özgüven aşılamaktadır. Yani Allah kullarından almak için yardım istememekte, vermek için yardım istemektedir.

Nâsır ile *Nasîr* arasında fark vardır. Nâsır, birinin "yardım etme" vasfına sahip olduğunu ifade eder. Nasîr ise, birini "yardım etme" vasfıyla övmek ve o konudaki üstünlüğünün tartışmasız olduğunu beyan etmektir.

Nasîr ile *Velî* arasında fark vardır. *Velayet*'te ilişkinin merkezinde "sevgi ve dostluk" vardır, *nusret*'te ise ilişkinin merkezinde "yardım ve destek" vardır. İnsan bazen sevse de, yardım edemez ve destek olamaz. Bazen ise yardım etse de, sevmez ve dost olmaz, olmak zorunda da değildir.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

İnsan kendi kendine yetmeyen bir varlıktır. Dahası insan yardıma muhtaç bir varlıktır. İnsanoğlunun bebeliğiyle hayvan yavrusu karşılaştırılacak olursa, insan yavrusunun yardım ve desteğe, hayvan yavrusundan çok daha muhtaç olduğu görülür.

Maddi varlığı anne ve babaya muhtaçtır. Doğduktan sonra embesillikten kesilinceye kadar annesinin bakımına muhtaçtır. Bu ihtiyaç zaruret derecesindedir. Bakım ve beslenme ihtiyacı karşılanmadığı zaman, bir bebeğin hayatını sürdürme ihtimali yok denecek kadar düşüktür.

İnsan sadece bedenden ibaret değildir. Dolayısıyla insanın ihtiyaçları da sadece maddi ihtiyaçlarla sınırlı değildir. İnsanın ruhani bir boyutu vardır. Fıtrat, vicdan, irade, akıl vs. gibi hassalar bu boyuta aittir. Bunların beslenmesi için ahlak, iman, ilim,

irfan, edep gibi donanımlar gereklidir. Burada saymakla baş edemeyeceğimiz çok uzun bir ihtiyaç listesini, insan istese de kendiliğinden karşılayamaz.

Diyelim ki bu ihtiyaçlardan bazılarını karşılayacak insanlar bulduk. Onları ihtiyaçlarımızı karşılamaya razı ettik. Ama onların ellerindeki de sınırlıdır. Onların da tükeneceği bir nokta mutlaka vardır. Başta imkânları sınırlıdır. Dahası, ihtiyacımızı karşılasın diye gözüne baktığımız insanların da ihtiyaçları vardır. Onlar da o ihtiyaçlarını karşılayacak birilerini aramaktadırlar. Onların da destek ve yardıma muhtaç olduğu alanlar vardır.

O halde insan ardı arkası gelmez ihtiyaçları için öyle bir kapı bulmalıdır ki, o kapı sadece *nasîr* değil, *en-Nasir* olmalıdır. Yani yardım edicilik vasfı sonsuz ve mutlak olmalıdır. İnsan en-Nasîr vasfı taşıyan bir zata, yalnızca ihtiyaçlarını karşılamak için mecbur ve mahkûm değildir. İnsan, en-Nasîr rolüne soyunmasın diye de en-Nasir olan Allah'a muhtaçtır. İnsan Allah'a Nasîr oluşundan dolayı en büyük teşekkürü, ihtiyaçlarını gidermesinden daha çok, kendisine haddini aşacak bu kapıyı kapattığı için yapmalıdır.

Zira insan en-Nasîr rolünü oynamaya kalkışırsa, hem kendini, hem başkalarını, hem de doğal kaynakları mahveder. Bu, insanın altından kalkamayacağı bir şeydir. İnsan ne zaman altından kalkamayacağı bir yükün altına girmişse, altından kalkabileceği kendi yüklerini ihmal etmiştir.

Nasîr olan Allah'a imanın değeri, işte bu noktada daha iyi anlaşılmaktadır. İnsan "Bize yardım et ya Nasîr!" diye dua ettiği gibi, "Bize Senin yardımın olmadan ayakta duramayacağımızın şuurunu ver ya Nasîr" diye de dua etmelidir. Eğer bu şuur olmazsa, Nasîr'den gelen *nusret*'i saadetimiz için değil, felaketimiz için kullanabiliriz.

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Kur'an'da Nasîr ismi

Na-sa-ra kökünden türetilen kelimeler, isim ve fiil olarak tüm türevleriyle birlikte 159 yerde kullanılır. Bunlar içerisinde *nasîr* kalıbı 24 yerde gelir. Bunların sadece 4'ü doğrudan Allah'a

nisbetle kullanılır. Bunlar nüzul sırasına göre Furkan 31, Hac 78, Nisa 45 ve Enfal 40'tır:

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ ۗ وَكَفٰى بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا ﴿٣١﴾

"İşte böylece biz her peygambere, suçu karakter haline getirenler içerisinden düşmanlar çıkarmışızdır: olsun, nasıl olsa Rabbin Hâdî'dir ve Nasîr'dir." *(Furkân 25:31)*

فَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَآتُوا الزَّكٰوةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللّٰهِ ۖ هُوَ مَوْلٰىكُمْ ۖ فَنِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٧٨﴾

"Şu halde, artık namazı hakkını vererek kılın ve zekâtı içten gelerek verin; bir de Allah'a sımsıkı bağlanın: O'dur sizin Mevlanız; O ne güzel Mevla, ne güzel Nasîr'dir." *(Hac 22:78)*

وَاللّٰهُ أَعْلَمُ بِأَعْدَائِكُمْ ۚ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَلِيًّا وَكَفٰى بِاللّٰهِ نَصِيرًا ﴿٤٥﴾

"Allah düşmanlarınızı daha iyi bilir. Ama (eğer size dost lazımsa), ***dost olarak Allah yeter;*** (yardım lazımsa), ***yardımcı/Nasîr olarak Allah yeter."*** *(Nisâ 4:45)*

وَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ مَوْلٰىكُمْ ۚ نِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٤٠﴾

"Yüz çevirecek olurlarsa, şunu iyi bil ki Allah sizin sahibinizdir: O ne muhteşem bir sahip, o ne mükemmel bir yardımcı/Nasîr'dir." *(Enfâl 8:40)*

Bunlardan Enfal ve Hac surelerindeki isimler, *en-Nasîr* şeklinde belirlilik takısıyla gelir. Diğerleri, *Nasîran* şeklinde belirsiz kalıpta gelirler. Belirlilik takısıyla gelenler, sıfatın mutlak ve sonsuz olduğuna; belirsiz kalıpta gelenler ise, Allah'ın yardım ve desteğinin akıl sır ermez niteliğine delalet ederler.

Geriye kalan 20 *nasîr* isminin biri hariç diğerleri, değilleme yoluyla Allah'tan başka yardımcı ve destekçi bulunamayacağını ifade eden, binası menfi cümlelerdir. Bunlar da dolaylı olarak Nasîr ismine atıf yaparlar.

3.2. Nasîr'in birlikte geldiği isimler

Mevlâ ismi ile birlikte gelir:

İki ayette Mevla ismi Nasîr ismi ile birlikte gelir (8:40; 22:78). Hikmeti şudur: Mevla "efendi" demektir. Allah insana yardımcı olmayan bir Efendi/Mevlâ olsaydı, insanı kul değil köle edinirdi. Oysaki O, insanı köle değil kul edindi. Bu yüzden irade verdi. Nasir olan Mevla'nın en çok sevdiği insan, emanet ettiği iradeyi en iyi ve en çok kullanan insandır. Oysaki hiçbir efendi, kölesine irade vermez. Bilir ki, iradesini kullanınca köle olmaz.

İkisinde de Mevlâ, Nasîr'den önce gelir. Zira insanın velayetini üstlenen Allah, sonsuz yardım edici ve destekleyici vasfıyla, insana güven vermektedir. Çünkü O, el-Mü'min'dir.

Velî ismi ile birlikte gelir:

Velî ismi 13 yerde Nasîr ismi ile birlikte gelir. Sadece bir yerde 'yalnız Allah'ın yettiğini' söyleyen olumlu üslupla gelir (4:45). Gerisi ise, Allah'tan başka Velî ve Nasîr'in olmadığını söyleyen değilleme üslubuyla gelir (2:107, 120; 4:123, 173; 9:74, 116; 29:22; 33:17, 65; 42:8, 31; 48:22). Bu kadar çok gelmesi tesadüf değildir. Zira bu ismin istihdam edildiği bir kelime-i tevhidde (*lâ nasîra illallah*), Allah'tan başka Nasîr olmadığı ne kadar güçlü vurgulanırsa, Allah'ın Nasîr olduğu da o kadar güçlü vurgulanmış olur. İnsanların sıkıntısı, Allah'ın en-Nasîr oluşunu kabul etmekten daha çok, Allah'tan başkalarının en-Nasîr olmadığını kabul etmek olsa gerektir ki, Kur'an Allah'tan başka Nasîr olmadığına bu kadar sık vurgu yapmış.

Mevlâ ve Nasîr isminin birlikte gelişi için söylediklerimiz, bu iki ismin birlikte gelişi için de geçerlidir.

Hâdî ismi ile birlikte gelir:

Kur'an'da bir yerde Hâdi ismi Nasîr ismi ile birlikte gelir (25:31). Bu ayette dikkat çeken özellik, iki ismin arasında *vav* bağlacının olmasıdır. Bu, Kur'an'da nadir karşılaşılan bir durumdur. Kur'an'da binlerce kez esma-i hüsna çiftleri yan yana gelir, fakat burada olduğu gibi, çok az istisna dışında, bu isimler birbirine *vav* bağlacı ile bağlanmaz.

Hâdî, "yol gösteren, rehberlik yapan" demektir. Birine yol göstermek bir şeydir, hem yol gösterip hem de gösterdiği yolu emin bir şekilde kat etmesi için ona yardım etmek ise bambaşka bir şeydir. Hâdî ve Nasîr isimlerinin yan yana gelmesinin anlamı açıktır: Allah sadece yarattığı akılla, gönderdiği vahiylerle, var

ettiği kâinatla ve müdahil olduğu olaylarla insana yol göstermekle yetinmemektedir. Aynı zamanda gösterdiği yolda başarılı bir biçimde yürüyüp menzil-i maksuduna ermesi için insanı desteklemekte, ona yardım etmektedir. Zira O, Nasîr olan bir Allah'tır.

3.3. *Nusret/zafer* dünyada ve ahirette Allah'tandır

Nasîr ismi üzerinden, mü'mine zafer ahlakı öğretilir. Zafer ahlakının temeli, zaferi Allah'tan bilmektir. Başarı ile Allah arasındaki zihni bağ koparıldığında, araç olan başarı amacın yerine geçecektir. Bu, başarının kutsanması ve ilahlaştırılmasıdır. İşte bu, tüm başarı ve zaferleri sıfırlayan en büyük kayıptır. Bu yüzden Kur'an, Sevgili Efendimize zaferi müjdelerken, aynı zamanda zafer ahlakını da inşa eder:

وَيَنْصُرَكَ اللّٰهُ نَصْرًا عَزِيزًا ۝

"Allah seni saygın ve müstesna bir zaferle destekleyecektir."

(Fetih 48:3)

Ayette geçen Allah'ın yardım ve destek vaadi ne manaya gelir? Allah yardım ederse ne olur? İşte onun cevabı:

اِنْ يَنْصُرْكُمُ اللّٰهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ ۚ وَاِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهٖ ۗ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ۝

"Allah yardım ederse size, artık yenemez sizi hiç kimse; ama eğer sizi terk ederse, ondan sonra kim yardım eder size? Şu halde mü'minler yalnızca Allah'a güvensinler." *(Âl-i İmran 3:160)*

Nasîr olan Allah'ın *nusret*'inin zıddı, ayette geçen *hızlân*'dır. *Hızlân*, Allah'ın yardımını kesmesi, insanı desteksiz bırakmasıdır. Allah'ın kuluna vereceği en büyük bela, ondan desteğini çekmesidir. Zira Allah desteğini çekerse, kul şu dünya okyanusunda hayat gemisini yüzdüremez. Sadece dünyada değil, ahirette de böyledir bu.

Allah'ın bütün esması mutlaktır. Allah'ın esmasının mutlaklığının biri müsbet, diğeri menfi iki vurgusu vardır. Müsbet anlam vurgusuyla o isim, taşıdığı manayı Allah için isbat eder ve ona has kılar. O konuda Allah eşsiz ve benzersizdir. Menfi anlam vurgusuyla o isim taşıdığı mutlak manayı kuldan nefyeder. Mesela

ahirette, Nasîr olandan başka kimse kimseye yardım edemez. Şu ayetler bu hakikati haykırıyor:

وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْـًٔا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤٨﴾

"Hiç kimsenin hiç kimse adına hiçbir şey ödeyemeyeceği, kimseden şefaatin kabul edilmeyeceği, kurtuluş akçesi alınmayacağı ve hiç kimsenin yardım görmeyeceği günün (dehşetinden) ***korunun!"*** *(Bakara 2:48)*

وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْـًٔا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنْفَعُهَا شَفَاعَةٌ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿١٢٣﴾

"Kimsenin kimseye hiçbir fayda sağlamayacağı, kimseden kurtuluş bedeli kabul edilmeyeceği, şefaatin hiçbir yarar vermeyeceği ve hiç kimsenin yardım görmeyeceği günün bilincinde olun!" *(Bakara 2:123)*

يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلًى عَنْ مَوْلًى شَيْـًٔا وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤١﴾

"O gün ne bir dostun diğer bir dosta yardımı dokunacak, ne de kendilerine yardım ulaşacak." *(Duhân 44:41)*

Bu ayetlere iman eden bir mü'min, kendilerini bile kurtarıp kurtaramayacakları meçhul olan bazı insanların başkalarını ahirette kurtarma vaadine itibar edemez. Ederse Allah'ın Nasîr isminden rol çalmış, Nasîr olan Allah'a bu isminde ortak koşmuş olur.

3.4. Nasîr olan Allah kimlere yardım eder?

Başlıktaki sualin cevabı şu ayette gelir:

بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٥﴾

"O dilediğine yardım eder: zira O her işinde mükemmel olan, sonsuz merhamet sahibidir." *(Rûm 30:5)*

- Peki, Allah kimi diler? O'nun dilediğine yardım etmesi, yardımında keyfi davranması mı demektir?

- Asla! O kime yardım edeceğini de beyan etmiştir. O elinden geleni yapanlara, emek verenlere, yardımı hak edenlere yardım eder. Mücadele edenlere yardım eder. O yardımını bazen dünyada ihsan eder, bazen ahirette ihsan eder. O'nun peygamberleri arasında koç gibi boğazlanan kimseler vardır. O'nun sevdikleri arasında ömrünü ıstırapla geçirenler vardır. O'nun yardımını bir eli yağda bir eli balda olarak algılamak, Nasîr isminin tecellilerinden haberdar olmamak demektir. Eğer öyle olsaydı, Nemrutlar ve Firavunlar –hâşâ- Allah'ın en çok yardımına mazhar olmuş sayılırdı. Ama öyle değil.

O yardımını, şu ayette olduğu gibi bazen mazlumların kendilerini savunmasına izin vererek indirir:

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا ۚ وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

"Kendilerine savaş açılan kimselere (savaşma) ***izni verildi; zira onlar zulme uğramış kimselerdi: Ve elbette Allah onlara yardım edecek güce sahiptir."*** *(Hac 22:39)*

Allah elbette bu güce sahiptir, fakat yasaları vardır. O yardımını da keyfi olarak değil, *sünnetullah* adını verdiği yasalarına bağlı olarak yapar. O yasalar gereği, yardımı hak edene yardım iner.

"Allah kimlere yardım eder?" sorusuna Kur'an'ın verdiği cevaplar açık ve nettir. Yardımı hak edenlerin başında, insanlık içerisinden mesajını ulaştırmak için seçtiği elçiler gelir:

إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ ﴿٥١﴾

"Şüphe yok ki Biz elçilerimize ve iman eden kimselere, hem bu dünya hayatında hem de şahitlerin dinleneceği günde (hasımlarına karşı) ***elbette yardım edeceğiz."*** *(Mü'min 40:51)*

Allah'ın peygamberlere yardımının, onlara mü'minler bahşetmesi olduğunu şu ayetten öğreniyoruz:

هُوَ الَّذِي أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾

"O'dur seni yardımıyla, yani imanlı insanlarla destekleyen." *(Enfal 8:62)*

Allah, kendi davasına destek verenlere yardım eder:

وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾

"Allah kendi (davasına) *destek verenlere elbette yardım edecektir: Çünkü Allah aklın almayacağı kadar güçlü ve yücedir."*
(Hac 22:40)

Haksız saldırı ve tecavüze uğrayana yardım eder:

ذَٰلِكَ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ اللَّهُ ﴿٦٠﴾

"Bu böyledir: Kendisine yapılan saldırıya misliyle karşılık veren kimse, bunun ardından yine insafsız bir saldırıya maruz kalırsa, Allah böyle birine kesinlikle yardım edecektir." *(Hac 22:60)*

- Allah'ın yardım etmeyi kendi zatına farz kıldığı bir durum da var mıdır?

- Kur'an bu suale "Evet" diyor. Allah'ın yardım etmeyi zatı üzerinde bir 'borç' gibi gördüğü, bir farz olarak takdim ettiği durum da varmış:

وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾

"(Gerçek manada) *iman edenlere yardım etmek üstümüze vazifedir."* *(Rûm 30:47)*

- Allah'ın yardımına nail olan bir mü'minin takınması gereken bir edep var mıdır?

- Elbette vardır. Biz o edebi Allah Rasulü'nden öğreniyoruz. Fetih günü Mekke'ye muzaffer bir ordunun komutanı olarak giren Sevgili Efendimizin başı devesinin boynuna değecek kadar eğik, gözlerinde yaş, dudaklarından "Estağfirullah" dökülüyordu. Ona bu edebi Kur'an öğretmişti. Kur'an, bu edebi öğretmeye bir sure ayırdı. İşte Nasr suresi:

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ﴿١﴾ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ﴿٢﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴿٣﴾

"Allah'ın zafer garantili yardımı ve fetih geldiğinde, ve insanların kitleler halinde Allah'ın dinine gireceklerini gördüğünde,(senin görevin de tamamlandı demektir):

Artık durma!

Rabbini hamd ile tesbih et!

Ve O'ndan mağfiret dile!

Zira yalnızca O'dur tüm tevbeleri kabul buyuran."

(Nasr 110:1-3)

3.5. Nasîr olan Allah kimlere yardım etmez?

Allah'ın yardım etmeyeceklerinin başında O'na şirk koşanlar gelir. Zira O'na şirk koşmak, verdiği akla ihanet etmektir:

إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ﴿٧٢﴾

"Bakın, kim Allah'a şirk koşarsa kesinlikle Allah ona cenneti haram kılar. Onun varacağı yer ateştir: Zalimler bir yardımcı da bulamayacaklar." *(Maide 5:72)*

Musa'lara ve Harunlara yardım eden Allah, Firavun'lara ve Karun'lara yardım etmez:

فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنْتَصِرِينَ ﴿٨١﴾

"Nihayet Karun'u da, onun evini-barkını da yerin dibine geçirdik. Artık Allah'tan başka hiç kimse onun yardımına yetişemezdi. (Ama ona Allah da yardım etmedi), ***zira o yardımı hak edenlerden değildi."*** *(Kasas 28:81)*

Allah varlık hiyerarşisinde en yüce makamı temsil eder. Dünya ve dünyalıklar varlık hiyerarşisinde en aşağı tabakayı teşkil eder. Bu şu demektir: İnsan yüzünü servete dönerse, sırtını Allah'a dönmüş olur. Servet, kendisine tutunanı aşağı çekerek yerin dibine batırır. Sözün özü: Servet insanın nesnesidir. İnsan servetin elinde nesneleşirse, Allah onu servetinin eline terk ederek cezalandırır. Bu takdirde, at süvarisinin sırtına binmiş olur. Kıssadan hisse: Sırta alınan servet, tıpkı Karun gibi, sahibini yere geçirir.

Allah zalimlere yardım etmez:

وَلَا تَرْكَنُوٓا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿١١٣﴾

"Zulmedenlere en ufak bir eğilim dahi göstermeyin! Sonra ateş size de dokunur. Sizin Allah'tan başka yardımcınız da olmadığına göre, sonra büsbütün yardımsız kalırsınız." *(Hûd 11:113)*

Zulmün bir türü de hayrı engellemektir. Allah Hayrı engelleyen zalimlere de yardım etmez: "(Hayrı engelleyen) zalimler, yardım edecek kimse bulamayacak" (2:270) Onlar ihtiyaç içinde kıvrananlara yapılan hayrı engellediler madem, Allah da onlar ahirette ihtiyaç içinde kıvranırken onları yardımsız bırakacaktır. Esasen onlar dünyada yaptıklarını ahirette önlerinde bulacaklar.

Servet ve iktidarla şımarıp da, Allah'a karşı derin bir kayıtsızlığın ve gafletin içine düşenler, ahiret azabını görünce imdat çığlıkları atacaklar. Fakat onlara bizzat Allah şöyle diyecek:

لَا تَجْـَٔرُوا الْيَوْمَ إِنَّكُم مِّنَّا لَا تُنصَرُونَ ﴿٦٥﴾

"Bugün imdat dilemeyin! Çünkü bizden size asla yardım ulaştırılmayacak." *(Mü'minun 23:65)*

Zira bu hakikat peygamberler eliyle, daha dünyada iken tüm insanlara bir biçimde ulaştırılmış ve onlar bu güne dair uyarılmıştı:

وَأَنِيبُوٓا إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُۥ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿٥٤﴾

"Azap gelip sizi bulmazdan önce Rabbinize yönelin ve O'na teslim olun; sonra kimse size yardım edemez." *(Zümer 39:54)*

Nasîr olan Allah, vahyin bir kısmını inkâr edip bir kısmına inanan kimselere yardım etmez: "Böyle kimselerin azabı hafifletilmeyecek ve onlara yardım da edilmeyecek." (2:86)

- Peki, Allah'ın yardım etmediğine, hele de Allah'a karşı, bir başkası yardım edebilir mi?

- Allah'a karşı yardım etmeye kalktığı kişi peygamber dahi olsa, yine de asla yardım edemez. Bu hakikati, Hz. Nuh'un inkârcı kavminin, onun etrafından zayıf ve yoksul mü'minleri uzaklaştırma talebine ret cevabı verirken öğreniyoruz:

وَيَا قَوْمِ مَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللَّهِ إِنْ طَرَدْتُهُمْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣٠﴾

"Bakın ey kavmim! Eğer onları etrafımdan uzaklaştırırsam, Allah'tan gelebilecek bir cezaya karşı bana kim yardım eder? Bunu da mı düşünemiyorsunuz?" *(Hûd 11:30)*

Benzer bir cevabı Salih aleyhisselam da kendi kavmine vermişti (11:63).

Firavun'un sarayında kimliğini o güne kadar gizleyen mü'min, hayatının rolünü oynadığı gün Firavun ve meclisine şöyle seslenir:

يَا قَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظَاهِرِينَ فِي الْأَرْضِ فَمَنْ يَنْصُرُنَا مِنْ بَأْسِ اللَّهِ إِنْ جَاءَنَا ﴿٢٩﴾

"Ey kavmim! Bugün iktidar sizin tekelinizde, yeryüzünde ezici güç sizsiniz; tamam, ama eğer Allah'ın cezasına maruz kalırsak, bize kim yardım edecek?" *(Mü'min 40:29)*

Sözün özü: Allah'ın yardım etmediği birine, başkasının yardımının hiçbir yararı olmaz (59:11).

3.6. Nasîr olan Allah'tan rol çalıp birilerine yakıştırmak

Şirk psikolojisinin temelinde, Allah'a yaklaşmak için, O'na yakın olanları arayıp bulma ve onları Allah'a ulaşmada aracı kılma arzusu yatar. Peki, kuluna şahdamarından yakın olan Allah'ın uzak olduğunu nereden çıkarır bu yamuk tasavvurun sahibi? Bir o kadar yamuk saygınlık tasavvurundan çıkarır. Bu tasavvura göre, saygınlığın ölçüsü ulaşılamazlıktır. Bir şey ne kadar ulaşılamazsa, o kadar saygındır. Dolayısıyla, bir şey ne kadar uzaksa, o kadar ulaşılamazdır. Sonuç: Uzak olan saygındır. İşte bu tasavvur bir de dindar olmaya kalkınca, şirk koşmaya kendisini mahkûm eder:

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لَعَلَّهُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُحْضَرُونَ ﴿٧٥﴾

"Onlar kendilerine yardım ederler ümidiyle Allah'ın astlarından (zannıyla) ***ilahlar edindiler. Bunların onlara yardıma asla güçleri yetmez; aksine kendileri bunlar için hazır kıta askerdirler."*** *(Yâsîn 36:74-75)*

فَلَوْلَا نَصَرَهُمُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ قُرْبَانًا آلِهَةً ۖ بَلْ ضَلُّوا عَنْهُمْ ۚ وَذَٰلِكَ إِفْكُهُمْ وَمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٨﴾

"Bari kendilerini O'na yaklaştırsın diye Allah dışında ilahlık yakıştırdıkları onlara yardım etselerdi ya! Ne gezer! Onları tanımadılar bile: Bu onların kendi uydurdukları şeylerle kendilerini kandırmalarının bir sonucuydu." *(Ahkâf 46:28)*

وَقِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٩٢﴾ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۖ هَلْ يَنْصُرُونَكُمْ أَوْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٩٣﴾

"Onlara sorulacak: "Nereye kayboldular Allah'ın astı (diye inanıp da) *kulluk edip durduğunuz o kimseler? Size, hadi onu da geçtik, kendilerine olsun bir yardımları dokunacak mı bari?"*

(Şuara 26:92-93)

أَمَّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَكُمْ يَنْصُرُكُمْ مِنْ دُونِ الرَّحْمَٰنِ ۚ إِنِ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ ﴿٢٠﴾

"Ya da O Rahman'dan başka size yardım edip sizin için askerlik yapacak birileri mi varmış? (Bu hakikati) *inkâr edenler, başka değil, sadece sonu kestirilemeyen bir aldanış içindedirler."*

(Mülk 67:20)

أَيُشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿١٩١﴾ وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَا أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿١٩٢﴾ وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ لَا يَتَّبِعُوكُمْ ﴿١٩٣﴾

"Şimdi siz O'na has bir takım nitelikleri, bir şey yaratmaktan aciz, aksine kendileri yaratılmış bulunan şeylere mi yakıştırıyorsunuz? Ama onların, ne onlara yardımları dokunabilir, ne de bizzat kendilerine yardımcı olabilirler. Ve eğer yol göstersinler diye yalvarıp yakarsanız, size cevap bile veremezler."

(A'raf 7:191-193)

Allah'ın yardımına nail olmak için ille de araya bir aracı koyanlar, sadece imanlarına şirk karıştırmakla kalmazlar, aynı zamanda Allah'a zımnen "Sen acizsin" iftirasında bulunmuş olurlar. İşte şu ayet bu hakikati sağır kulaklara haykırıyor:

مَنْ كَانَ يَظُنُّ اَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللّٰهُ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ اِلَى السَّمَآءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ ﴿١٥﴾

"Her kim Allah'ın kendisine dünya ve ahirette asla (aracısız) ***yardım etmeyeceğini düşünüyorsa, bir sebebe tutunup göğe uzanıversin ve*** (Allah'ın dışında yalvardıklarıyla ilişkiyi) ***kessin; daha sonra görsün bu tedbiri kendisini öfkelendiren şeyin kökünü kazıyacak mı?"*** *(Hac 22:15)*

Allah ile arasına koyduğu aracının ahirette işe yaramadığını görünce, bu tipin kendi kendini aldatmış olmanın verdiği öfke ile ne yapacağını, Furkan suresinin 27. ayetinden öğreniyoruz:

"O gün (kendi kendisini aldatan) ***zalim kişi,*** (öfkeden) ***ellerini ısıracak ve diyecek ki: "N'olaydım, keşke falanca adamı*** (Allah'a ulaştıracak diye) ***dost tutmasaydım."*** *(Furkân 25:27)*

4. NASÎR İSMİNİN TECELLİLERİ

4.1. Nasîr isminin büyük tecellisi: *Nasr*

En-Nasr...

En-Nasr, sadece "yardım" manasına gelmez, "zafer garantili yardım" vurgusunu taşır. *En-Nasr*'da garanti vardır. Bu garantiyi sadece Allah verebilir. *Nasr*'ı her *nasîr* yapabilir, fakat *en-nasr*'ı sadece *en-Nasîr* olan yapar.

Bu ismin en büyük tecellisi Bedir Zaferi'dir. Kuvvetler dengesinden asla söz edilemeyecek iki ordunun karşı karşıya geldiği Bedir'de, en-Nasîr olan Allah'ın nusreti yetişti. Bu manevi nusretin etkisi de manevi idi. Allah'ın *nasr*'ının "zafer garantili yardım" olduğu, bir kez daha Bedir üzerinden tescil edildi:

بَلٰٓى اِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَاْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ اٰلَافٍ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿١٢٥﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهٖ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١٢٦﴾

"Siz zorluklara direnir ve sorumluluk bilincini kuşanırsanız, düşman ansızın size saldırdığında Rabbiniz size anlı şanlı beş bin melekle imdadınıza yetişecektir. Allah bunu sadece size bir müjde olsun ve gönlünüz onunla ferahlasın diye (vaat) *etti; zira* (zafer garantili) *yardım, yalnızca her işinde mükemmel olan, her hükmünde tam isabet kaydeden Allah'a aittir."* *(Âl-i İmran 3:125-126)*

Şu ayet de, yukarıdakini teyit eder:

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ ۝ وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ ۚ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ۝

"Hani Rabbinizden imdat dileniyordunuz; bunun üzerine size şöyle icabet etmişti: "Size birbirini izleyen bin melekle imdadınıza yetişeceğim!" Allah bunu yalnızca bir müjde olsun, bu vesileyle içiniz ferahlayıp moraliniz yükselsin diye yaptı; kaldı ki zafer garantili yardım, başkasından değil yalnızca Allah katındandır: Elbette Allah her işinde mükemmel olan, her hükmünde tam isabet sahibidir." *(Enfal 8:9-10)*

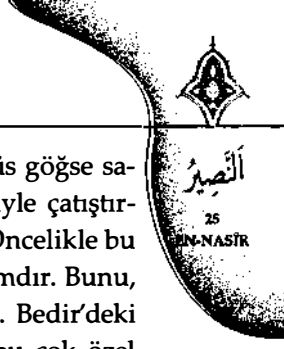
Allah Rasulü Bedir öncesi, yaşlı gözler ve endişeli bir yürekle şu duayı yapmıştı: "Allah'ım! Eğer şu bir avuç insanın yok olmasına izin verirsen, yeryüzünde kulluğu Sana tahsis eden kimse kalmayacak!" (Müslim)

Allah'ın *nasr*'ı yetişti ve tarihin gördüğü en temiz, en soylu, en asil zafer olan Bedir Zaferi gerçekleşti. Allah vaadini yerine getirmişti.

4.2. Allah'ın nusreti Allah'ın sünnetini iptal etmez

Peki, Allah'ın bu vaadi nasıl gerçekleşti? Ayetlerdeki "Anlı şanlı beş bin melekle", veya "birbirini izleyen bin melekle" yardım vaadini nasıl anlamalıydık? Mesela Bedir savaşında kimin öldürdüğü bilinmeyen, dahası öldüren olmadığı halde ölen bir müşrik savaşçı var mıydı?

Siyerin bize haber verdiğine göre yoktu. Ölen müşrik savaşçılarının hepsini kimin, nasıl öldürdüğü belliydi. Hepsini de insanlar, yani mü'min mücahitler öldürmüştü.

Allah'ın meleklerle yardımının "Melekler göğüs göğse savaştı" şeklinde anlaşılması, Kur'an ayetlerini birbiriyle çatıştırmaktır. Böyle bir anlayış bizzat Kur'an'a aykırıdır. Öncelikle bu yardım, bizim bildiğimiz anlamın dışında bir yardımdır. Bunu, ayette kullanılan lafızların 'özelliğinden' anlıyoruz. Bedir'deki meleklerle ilahi yardımı müjdeleyen iki ayette de bu çok özel yardım türü mutat olduğu üzere *nasara* kökünden kelimelerle değil, *imdat* kökünden (*yumdidkum, mumiddukum*) kelimelerle gelmiştir. Bu, yapılan yardımın bilinen türlerin dışında olduğunu gösteren çok esaslı bir göstergedir.

Bu, yardımın 'farklı' oluşunun lâfzî delilidir. Bunu pekiştiren ikinci unsur ise, bu yardımın mahiyetinden açıkça söz eden ayetlerdir. Aynı surenin (Enfal) 11 ve 44. ayetlerinde yardımın maddi/lojistik ve materyal ile değil manevi olduğu açıklanmıştı:

إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً ﴿١١﴾

"Hani o zaman, O'nun inayetinden bir güvence olarak sizi bir iç sükûnetinin çepeçevre kuşatmasını sağlamış ve üzerinize gökten tarifsiz bir yağmur indirmişti." *(Enfal 8:11)*

وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فِي أَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا ﴿٤٤﴾

"Hani o gün karşı karşıya geldiğiniz zaman gözünüzde onları büyütmemenizi sağlamıştı; sizse onların gözünde zaten az görünüyordunuz ki, Allah olması mukadder bir işi gerçekleştirsin." *(8:44)*

Bu ayetlerin yanına, Yasin suresinde bu konudaki ilahi yasanın sınırını kesin hatlarla çizen ayet de konulunca, Allah'ın meleklerle yardımının nasıl anlaşılması gerektiği tereddüde mahal olmayacak bir netliğe kavuşmuş olur:

وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَىٰ قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ ﴿٢٨﴾

"Kavminin üzerine gökten bir ordu indirmedik, zaten biz asla bunu daha önce de indirmiş değildik." *(Yâsîn 36:28)*

Kural kesin ve nettir: Eşyanın görünmeyeni görüneninden daha etkili, daha güçlü, daha büyük, daha kalıcıdır. Ruh cesetten, ahiret dünyadan, iman gücü kas gücünden, mana maddeden, elektrik tokattan daha etkili, daha güçlü, daha büyük ve daha kalıcıdır. Aynen öyle, manevi yardım maddi yardımdan daha güçlü, daha büyük, daha etkilidir. Şu halde, Allah'ın yardımını Rabbimizin bunca beyanına ve Kur'an'ın uyarısına rağmen anlamak istemeyip, ille de daha küçük olan maddi yardıma indirgemek, hangi zaafın eseridir?

4.3. Zaferi her kişi, temiz zaferi er kişi kazanır

Nasr'ın bir üstünü de var: *Nasr-ı aziz*. Fetih suresinde müjdelenen bu "üstün yardım", *nasr*'dan da öte bir şeydir:

وَيَنصُرَكَ اللَّهُ نَصْرًا عَزِيزًا ﴿٣﴾

"Nihayet Allah seni üstün bir zafere ulaştıracak" *(Fetih 48:3)*

- Nedir *nasr-ı aziz*?

- Nasr-ı aziz, temiz zaferdir. Yiğitlik, savaştan zaferle çıkmak değildir. Asıl yiğitlik, savaştan temiz bir zaferle çıkmaktır. Birincisi her kişi harcı, ikincisi er kişi harcıdır. Fakat ondan da daha büyük bir yiğitlik vardır ki, o da savaşsız zafer kazanmaktır. Bu zaferin adı yürek fethidir. İşte bu ayetin yer aldığı Fetih suresi, yürek fethini müjdelemektedir. Zira bu sure, ne bir savaş ertesinde, ne de savaş arefesinde gelmiştir. Hudeybiye barış antlaşmasının ardından gelmiştir. Üstelik bu antlaşma maddelerinden bazıları, görünürde Müslümanların aleyhinedir. Hakikatte ise bu antlaşma, gönül fethinin önünü açan bir antlaşmadır.

Kur'an, gönülleri İslam'ın aydınlığına açan antlaşmayı "apaçık ve tartışmasız fetih" (*feth-i mübin*) olarak niteliyordu. Zira vahiy arştan nazil olan fetih idi. İnsan gönlü vahiyle fethedildiğinde, bu fethe 'kulluk' ile karşılık veriyordu. Vahiy nasıl arştan arza fetih ise, kulluk da arzdan arşa fetih idi. İnsana cennetin kapılarını açacak olan fetih de işte buydu.

Allah'ın Bedir'de mü'minlere yardımı Nasîr isminin tecellisidir:

وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢٣﴾

"Nitekim siz oldukça zayıf bir haldeyken, Allah size Bedir'de de yardım etmişti. O halde Allah'a karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun; belki şükredersiniz." *(Âl-i İmran 3:123)*

إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ ﴿٤٠﴾

"Eğer ona siz yardım etmezseniz, unutmayın ki ona Allah yardım edecektir." *(Tevbe 9:40)*

Hz. Musa, Harun ve mü'minlerine yardımı, Nasîr isminin tecellisidir:

وَنَصَرْنَاهُمْ فَكَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿١١٦﴾

"Ve kendilerine yardım etmiştik de, sonunda galip gelen onlar olmuştu." *(Sâffât 37:116)*

Hz. Nuh'a ve mü'minlerine desteği Nasîr isminin tecellisidir:

وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا ﴿٧٧﴾

"Yine onu ayetlerimizi yalanlamakta ısrar eden bir topluma karşı desteklemiştik." *(Enbiyâ 21:77)*

4.4. Allah'ın yardımını hak etmenin şartı

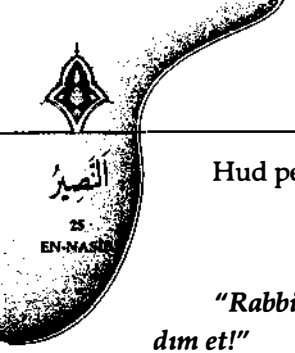
Allah'ın yardımına nail olmak için ilk şart o yardımı hak edecek gayreti göstermektir. İkinci şart ise, O'ndan yardım istemektir. "Ben gayret gösterdim, O ister yardım etsin, isterse etmesin" tavrından kaçınmaktır. Zira Rabbimiz, kulun kendisinden talepte bulunmasından hoşnut ve razı oluyor. Esasen bu da ilahi terbiyenin bir boyutudur. Zira yardım istemek, acziyetini itiraf etmek demektir. Bunu yapmak, muhatabının Nasîr olduğunu bilmek demektir. Allah karşısında acziyeti itiraf, kulluğun şeref ve şanındandır. İşte peygamberler de bunu yapmıştı. Hz. Nuh Allah'a sığınmış ve Ondan yardım istemişti:

فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ ﴿١٠﴾

"Rabbim! Ben bittim, şimdi sen yardım et!" *(Kamer 54:10)*

قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٢٦﴾

"Rabbim! Onların beni yalanlamalarına karşı bana yardım et!" *(Mü'minun 23:26)*

Hud peygamber de Allah'tan yardım istemişti:

قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٣٩﴾

"Rabbim! Onların beni yalanlamalarına karşı bana yardım et!" *(Mü'minun 23:39)*

Lût peygamber de, günahı hayat tarzı edinen kavimden Allah'a sığınmış ve O'ndan yardım istemişti:

قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ ﴿٣٠﴾

"Rabbim! Ahlaki çürümeye yol açan şu topluma karşı bana yardım et!" *(Ankebut 29:30)*

Ve Nasîr olan Allah onlara yardım etti.

- Onlar yardım istemeden edebilirdi, peki, niçin etmedi?

- Peygamber dahi olsalar, insan olduklarını unutmasınlar, bittikleri bir noktanın bulunduğunu bilsinler, kendi güçleriyle değil Allah'ın bahşettiği güçle yaptıklarını anlasınlar ve başarıyı kendilerinden bilmesinler diye böyle yaptı.

4.5. Allah'a yardım, Allah davasına yardımdır

- Allah'a yardım etmek demek ne demektir? Allah'ın kullarının yardımına ihtiyacı mı var ki, kullarından şöyle yardım istemektedir: ***"Ey imanda sebat edenler! Siz Allah'a yardım ederseniz, o da size yardım eder ve ayaklarınızı sabit tutar."***

(Muhammed 47:7)

- Allah'a yardım etmek demek, esasen kişinin kendine yardım etmesidir. Allah'ın kulun yardımına ihtiyacı yoktur, fakat kulun Allah'ın yardımına ihtiyacı vardır. Allah'ın yardımını celbetmenin yollarından biri de, O'nun vahyi ile bildirdiği davasına, O'nun dinine, O'nun peygamberlerine yardım etmektir.

İşte şu ayet, mü'minleri Hz. Peygamber'e yardıma çağırmaktadır:

فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٥٧﴾

"Sonuçta ona inanan, onu el üstünde tutan ve onu destekleyen, ona yücelerden bahşedilen ışığın ardına onunla birlikte düşenler kurtuluşa eren kimseler olacak." *(A'raf 7:157)*

- Allah davasına yardım etmek neden Allah'ın yardımını celbetmektir?

- Bu, bedel ödemektir. Zira Allah davasına yardım edenler, tarihte başkalarının iyiliği için, yani kamu yararına en büyük bedeli ödeyenlerdir. Tıpkı şu ayette buyrulduğu gibi:

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّىٰ يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَىٰ نَصْرُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ ﴿٢١٤﴾

"Yoksa siz, sizden öncekilerin başına gelen sizin de başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi sanıyorsunuz? Onların başına öyle şiddetli zorluklar, öyle boğucu darlıklar geldi ve öylesine sarsıldılar ki, mü'minlerle birlikte Elçi de "Allah'ın yardımı ne zaman gelecek?" diye feryat ediyordu. Bakın, Allah'ın yardımı yakındır." *(Bakara 2:214)*

Bedel ödemeyen yardımı hak edemez. Zaten yardım istemek için, yardıma muhtaç bir durumda olmak lazım. Yardıma muhtaç olmak yetmez, yardımı hak etmek lazım. Bu kuraldan peygamberler dahi istisna değildir:

حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْأَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جَاءَهُمْ نَصْرُنَا ﴿١١٠﴾

"(Önceki) *peygamberler* (öylesine zorlandılar ki), *en sonunda neredeyse* (toplumlarına ilişkin) *tüm umutlarını yitirdiler; artık iyiden iyiye yalanlandıklarını düşünmeye başlayınca, yardımımız kendilerine ulaştı."* *(Yusuf 12:110)*

Demek ki, insan "Bittim ya rab!" demeden, Allah "Yettim kulum!" demiyor. Bu işin yasası budur. Hem Allah davasına inanıp, hem de o dava uğruna bedel ödemeye yanaşmayanlar, Allah'ın yardımını hak etmiş olmazlar. Hele hak yolunda başlarına geleni "Allah'ın cezası" gibi ters dönmüş bir mantıkla algılayanlar, bu konuda en nasipsiz olanlardır:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ فَاِذَآ اُوْذِىَ فِى اللّٰهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللّٰهِ ۭ وَلَىِٕنْ جَاۗءَ نَصْرٌ مِّنْ رَّبِّكَ لَيَقُوْلُنَّ اِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ ۭ ⑩

"Kimi insanlar da vardır ki, "Allah'a inandık!" derler; fakat iş Allah davası uğrunda eza cefa çekmeye gelince, insanların baskısını Allah'ın cezası gibi algılarlar; Rabbinden bir yardım ulaşınca da ısrarla "zaten biz ta başından beri sizinle beraberdik" derler." *(Ankebut 29:10)*

Kur'an'da Allah davasına yardıma, tarihte yaşanmış bir örnek verilir. Bu örnek Hz. İsa ve havarileri örneğidir.

Hz. İsa'ya iman eden İsevi mü'minlere verilen isim *Nasranî*'dir. Nasranî ismi daha sonra İsevi olmaktan çıkıp İsa'yı tanrılık mertebesine çıkaran Hıristiyan'lar için de kullanılacaktır. Kur'an'da övülerek anlatıldığı gibi, Nasâra ismini hak edip "Biz Nasârâyız" diyen hakiki İsevilerin piri havarilerdir. Onların, "yardımcılar" manasına gelen *nasârâ* ismini nasıl aldıklarını şu ayetten öğreniyoruz:

فَلَمَّآ اَحَسَّ عِيْسٰى مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ اَنْصَارِيْٓ اِلَى اللّٰهِ ۭ قَالَ الْحَوَارِيُّوْنَ نَحْنُ اَنْصَارُ اللّٰهِ ۚ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ ۚ وَاشْهَدْ بِاَنَّا مُسْلِمُوْنَ ۝ ⑫

"İsa, onlardaki küfür/nankörlük alametlerini fark edince sordu: "Kim Allah'a ulaşan yolda bana yardım eder?" Havariler dediler ki: "Allah'ın yardımcıları biziz: Biz Allah'a inandık, Sen de şahit ol ki Allah'a teslim olan Müslümanlarız!" *(Âl-i İmran 3:52)*

4.6. Ensar olmak: Nasîr isminin tecellisine medar olmak

Ensar, Mekke'den Yesrib'e (Medine) göç eden mü'minlere kucak açan Medine yerlilerine verilen Kur'ani bir payedir.

Nasir isminin tecellisine medar olan herkes, ne zaman ve nerede yaşarsa yaşasın Allah nezdinde Ensar'dır. Zira Ensar'a bu isim, zor zamanda kendilerine sığınan mü'minlere kucak açtıkları için verilmiştir. Elbette onları farklı kılan, iyilikte öncülük yapmalarıdır. İyilikte öncü olanların hakkı, ödülde önceliktir:

وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٠٠﴾

"Muhacirler'in ve Ensar'ın önderlik yapan ilklerine ve iyilik yolunda onların izini takip edenlere gelince: Allah onlardan razı, onlar da Allah'tan razı olmuştur; ve onlar için zemininden ırmaklar çağlayan ebedi kalacakları cennetler hazırlamıştır: İşte budur büyük mutluluk." *(Tevbe 9:100)*

Ensar olmak, sadece ödülde öncelik sahibi olmak değil, hata yaptıklarında, eğer hatalarında ısrar etmeyip tevbe etmişlerse, bağışlanmada da öncelik sahibi olmaktır:

مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١١٧﴾

"İçlerinden bir kısmının kalbinin kaymaya yüz tuttuğu bir durumun ardından, onlara rahmet ve bağışıyla yöneldi."

(Tevbe 9:117)

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَٰئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ﴿٧٢﴾

"İmanda sebat eden, zulüm diyarından göç eden, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla çaba gösteren ve onlara kucak açıp yardım edenlere gelince: İşte bunlar birbirlerinin gerçek dostudurlar." *(Enfâl 8:72)*

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٧٤﴾

"Hani o imanda sebat eden, zulüm diyarından göç eden, Allah yolunda var gücüyle çaba gösteren ve onlara kucak açıp yardım edenler var ya! Onlar hakiki mü'minlerdir: Onları, engin bir bağış ve görkemli bir rızık beklemektedir." *(Enfâl 8:74)*

Mü'min, inancına baskı yapılan mü'min kardeşine yardım eder. Böyle biri yardım isteyince, ona elinden gelen yardımı yapmak Allah'ın emridir:

وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ ﴿٧٢﴾

"Eğer dini baskıya karşı sizden yardım isterlerse, bu durumda size düşen yardım etmektir." *(Enfâl 8:72)*

- Peki, böyle birine neden Allah yardım etmiyor da, yardım etme işini mü'minlere yüklüyor?

- Bu hem imtihan sırrı, hem de Allah'ın kanunudur. İmtihan dünyasında herkesin imanı sınanmaktadır. Bir mü'min imanının sınavını, ancak diğer mü'minlere ve insanlara karşı olan sorumlulukları üzerinden verir. Allah'ın kanunu budur; zira Allah yardımını insanlar eliyle yapar. Esasen yardım yapan insan, Nasîr olan Allah'ın "yardım eli" olmuş olur.

Allah'ın yardım eli olmak, ne büyük saadet! Ya Rab! Bizi onlardan et!

5. NASÎR OLAN ALLAH'A DUA

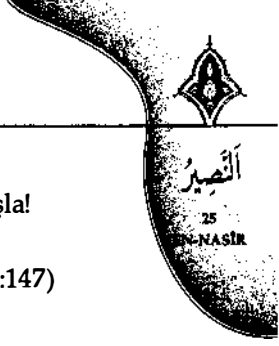
Rabbimiz!
Üzerimize sabır yağdır!
Ayaklarımızı sabitkadem kıl!
Ve kâfirler güruhuna karşı bize *yardım et*! (2:250)

Rabbimiz!
Unutur ya da yanılırsak,
bundan dolayı bizi sorguya çekme!

Rabbimiz!
Bizden öncekilere yüklediğin gibi,
bize de ağır yük yükleme!

Rabbimiz!
Takat getiremeyeceğimiz şeylerle,
bizi sorumlu kılma!
Günahlarımızı affet!
Bizi bağışla!
Bize merhamet et!
Sen bizim Mevla'mızsın:
Kâfirler güruhuna karşı Sen bize *yardım et*! (2:286)

Rabbimiz!
Günahlarımızı ve haddi aşan tavırlarımızı bağışla!
Ayaklarımızı kaydırma!
Ve kâfirler güruhuna karşı Sen bize *yardım et*! (3:147)

Rabbimiz!
Sen kimi ateşe mahkûm edersen,
kesinlikle onu rezil etmiş olursun;
ve o zalimler asla bir *yardımcı* da bulamazlar! (3:192)

Âmîn!

اَلْقَدِيرُ

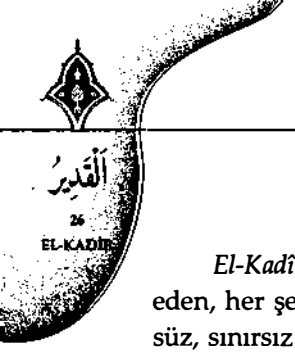
26

EL-KADÎR

Her Şeye Gücü Yeten

Her Şeye Bir Ölçü/Kader Takdir Eden

Her Şeyin Kadrini/Kıymetini Belirleyen

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

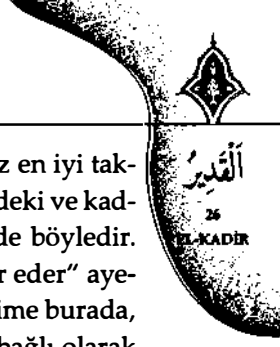
El-Kadîr, her şeye gücü yeten, her şeye bir kader (ölçü) tayin eden, her şeyin kadrini/kıymetini takdir eden, hiçbir şeyi ölçüsüz, sınırsız ve anlamsız yaratmayan, eşsiz ve benzersiz kudretini yarattıklarının ölçü ve kıymetini belirlemede kullanan, kudretini kullanmada pasif olmayıp daima aktif olan, takdir edici gücü sınırsız özne demektir.

Tıpkı el-Kâdir ismi gibi, Allah için kullanılan el-Kadîr ismi de, Allah'tan acizliği nefyeder. Allah'tan başka herhangi bir varlığı mutlak güç ile tavsif etmek caiz değildir. Kadîr'in zıttı *acûz*'dür. Acûz, hem "nefsinde aciz olan", hem de "kendisine güç sağlayan unsurlar tarafından aciz bırakılan" demektir.

Kâdir'in türetildiği mastar *kadr* idi. *Kadr* bir şeyin "değerine, oluş ve aslına, miktarına" delalet eder. Bir şeyin kadr'i, o şeyin "değeri ve kıymeti" demektir. Şu ayet bu manada kullanılır: Ve mâ kaderullahe hakka kadrih (Allah'ın kadri kıymetini hakkıyla takdir edemediler 6:91). Kadr suresindeki *leyletu'l-kadr*, "Kadir, kıymet ve değer gecesi" manasına gelir. Kadîr, kadir gecesine değer yükleyen Zat demektir.

Kadîr isminin kök mastarı *kadr* ise de, mübalağa ifade eden bu isimle mütenasip olan masdarın da mübalağa ifade etmesi lazım geldiği açıktır. O mastar da kudret mastarıdır. *Ka-de-ra* fiilinin en meşhur mastarı olan *kudret*, "bir işi başarabilecek güç ve kuvvet" anlamına gelir. *Kadr*, *kader* ve *takdîr* mastarlarının aksine, *kudret* mastarı Kur'an'da hiç kullanılmamıştır. Aynı kök fiilden gelen *kadr* ve *kader* mastarları, edatsız olarak geldiğinde, "takdir ve tanzim etmek" vurgusu taşır. Meselâ Allah'ın sünnetinden söz eden "Allah'ın emri takdir ve tanzim edilmiş bir kader idi" (33:38) ayetinde bu manada geçer. Bu ayette "Allah'ın emri: kader" formülünü açıkça görürüz. *Mikdar*, "takdir edilen sabit değer, kesin ölçü" demektir. ***"Onun katında her şey bir ölçü/mikdâr iledir"*** (13:8) ayetinde bu manada kullanılır.

Tef'îl babından mastar olan *takdîr*, "bir şeye kesin ölçü ve değer koymak, hazırlamak, planlamak, düzene koymak, ölçüp biçmek, kıyaslamak, belirtilerinden yola çıkarak teşhis etmek, bir şeyin gücünü ve kudretini belirlemek" manasına gelir. Murselât suresinin 23. ayeti olan *fe-kadernâ fe-ni'me'l-kâdirûn* ayeti, "Biz

takdir ettik, takdir edicilerin en iyisi Biziz"; veya "Biz en iyi takdir edeniz" anlamına gelir. Yunus suresinin 5. ayetindeki ve kadderahu menâzile (ona menziller takdir etti) ibaresi de böyledir. Müzzemmil 20'deki "Allah geceyi ve gündüzü takdir eder" ayetinde geçen yukaddiru fiilinin mastarı takdîr'dir. Kelime burada, "gece ve gündüzün miktarını ve süresini bir yasaya bağlı olarak inceden inceye takdir etmek" vurgusu kazanmıştır.

Kadîr isminin esma-i hüsnadan olduğu, Kur'an ile sabittir. Kur'an'da Kadîr formu, müstakil olarak Allah için mükerreren kullanılır.

Kadîr mübalağa ile ism-i faildir. Mübalağa vezinleri, ya fiilin çokluğuna ya da şiddetine delalet ederler. Allah için kullanılan mübalağa vezinleri, abartı ifade etmezler. Aksine, kulun ve dilin acziyetine delalet ederler. Zira Allah'ın Kadîr oluşunu kim ne kadar dile getirirse getirsin, yine de O'nun kudretini tavsiften kullar aciz, kelimeler kifayetsizdir.

İsm-i fail, adı üstünde failin, yani öznenin ismidir. Bir fiilin özneye isim olabilmesi için öznenin o fiilli sürekli yapması ve öznenin o fiille tanınması gerekir. Bu isim bir de mübalağa kalıbından geliyorsa, öznenin o isme sahip olanlar içinde tüm 'en'leri kendinde toplamış olması gerekir. Sadece 'eylem' faili özne yapmaya yetmez. Su akar, taş düşer, ağaç meyve verir, yıldız kayar... Fakat bütün bu eylemler sahiplerini özne yapmaya yetmez. Özne olmayı hak etmek için o eylemin arkasında bilinç olmalıdır. Şu halde *Kadîr* ismi, 'varlık içinde en yüksek şuurla kudretini sergileyen' vurgusunu da taşır.

Fa'îl kalıbı daha çok duyu ve duygular alanında kullanılır. *Kudret* ve *takdir*, ortaya konulan verili güçten daha çok, fiili gücün arkasında yatan iradeyi ifade eder. Kadîr olanın sonsuz gücü, her şeye ve herkese yeter. Biz bu sonsuz kudretin tüm tecellilerini göremeyebiliriz. Böyle de olsa, bilir ve inanırız ki, Kadîr olanın gücü her şeye yeter.

İsm-i fail vezinleri geçişliliği kabul ederler. Yani failin yaptığı iş mefulün üzerinde kalır. "Allah her şeye kadîr'dir" ayetinde, Kadîr olan özne "Allah"tır; makdûr olan nesne ise "her şey"dir. Allah bir şey üzerinde kudretini kullanıyorsa, ilahi kudretten bir pay da o şeye geçer. Bir şeyin fiili ya da potansiyel kudreti, Allah'ın o şeye kudretiyle tecellisinden kaynaklanır. Belki kadîr

kalıbının taşıdığı ism-i mef'ul manasını da bu bağlamda anlamak yerinde olur. Yani "Allah'ın kudreti, kudret verdiği mahlûkat tarafından kullanılan" açılımını taşır.

Kadera, "hazırladı, düzene koydu, gücü yetti, sahip oldu, hükmetti, vakit tayin etti, üzerinde hükmünü icra etti" manalarına gelir. Bir eylemin öznesinin, o eylemi yapabilecek güce sahip olduğunu ifade eder. "Gücü yetti" anlamına gelen *kadera* fiili, tümlecinin başına gelecek bir *'alâ* edatı ile geçişli hale gelir. Bu edat kullanıldığında, kelime "gücü yetti" manası üzerinde sabitlenmiş olur. Kur'an'da Kâdir ismi istisnasız *'alâ* edatıyla kullanılır. Bu edat, ilahi kudretin nesnesi üzerindeki istila ve kahrına delalet eder. Kullanıldığı her yerde "Allah'ın gücünün yettiğini, O'nun bir işi yapmaktan aciz olmadığını" vurgulama sadedinde gelir.

Kur'an'da, *Kadîr* ismi ile aynı kökten iki isim daha yer alır: *Kâdir* ve *Muktedir*. Düz ism-i fail olan Kâdir ismi, nüzul sırasına göre esma listemizde 22. sırada yer aldığı için, daha önce işlenmişti. Orada açıklandığı gibi, kadr kökünden gelen iki mastar vardır:

1. Kudret: Hem yapabilme gücüne, hem de o gücü kullanma iradesinin varlığına delalet eder. Kudretini ister gösterir, ister göstermez. Hiç göstermese bile biz biliriz ki, O, potansiyel olarak her şeyden güçlü ve her şeye gücü yeten bir zattır.

2. Takdir: Öznenin nesnesini takdir etmeye, nesne üzerinde iktidarını sürdürmeye, ona değer koymaya, onun yerini, zamanını ve mekânını belirlemeye delalet eder. O'nun takdiri yaratılan her şeyin üzerinde görünür. Her şey O'nun takdiri ile yaratılır.

Kudret mastarı Kâdir ismine daha yakın, takdir mastarı ise Muktedir ismine daha yakındır. Bu yüzden iki ismin tecellisi arasında fark vardır. Kâdir'in kudreti eşyanın varlığı ve yokluğuna dair bir kudrettir. Var olanı yok etme ve yok olanı var etme gücüne delalet eder. Muktedir'in kudreti ise var olanın üzerinde iktidarını yürütme, onu değiştirme, dönüştürme, geliştirme, durdurma gücüne delalet eder. Kâdir ve Muktedir isimlerinin kendisine döndüğü kudret ve takdir mastarlarını kendisinde birleştiren bir isim vardır ki, o da bu bölümün konusu olan Kadîr ismidir.

İşte Kadîr isminin, aynı kökten Kur'an'da geçen diğer iki isim olan Kâdir ve Muktedir'den farkı burada yatar. Kadîr olan, hem kudretli olandır, hem de takdir edendir. Kadîr olan, hem zatında kudreti sınırsız olan, hem de zatı dışındaki her şeye sınırlar

koyandır. Kadîr'deki bu çift boyutlu mana, kelimenin birlikte taşıdığı fail ve mef'ul manasının da karşılığıdır.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

Kur'an'a göre esma-i hüsna listemizde Allah'ın kudretinin medarı olan üç isim yer alır: *Kâdir*, *Kadîr* ve *Muktedir*. Bunlardan ilki olan Kâdir ismi daha önce işlendi. Orada Kâdir ismi için çizilen nazari çerçeve, aynen Kadîr ismi için de geçerlidir. Kâdir ismi işlenirken ilahi kudretle ilgili nazari çerçeveyi üç başlık altında işlemiştik:

Klasik Kelamın Büyük Hatası: Kudret Yarıştırmak

Allah'ın Kudreti Sınırsız İnsanın Kudreti Sınırlıdır

Allah'ın Yasaları Vardır; Kudretini Keyfi Kullanmaz

Sözü, Kadîr isminin **Nazari Çerçevesi**'ni de ifade eden bu başlıkların bulunduğu Kâdir ismine havale ediyoruz.

Ancak burada, Allah'ın kudretini Allah'ın fiillerinde keyfilik, sorumsuzluk ve istikametsizlik olarak gören klasik kelamın şekillendirdiği tasavvura, iki ayeti hatırlatmak istiyoruz:

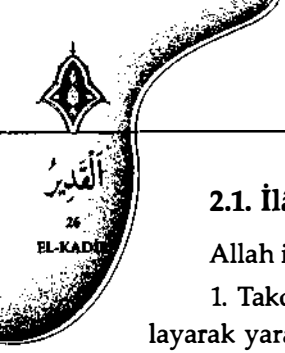
1. ***"O ehl-i takva ve ehl-i mağfirettir"*** *(74:56).*

2. ***"Benim Rabbim dosdoğru yol üzeredir"*** *(11:56).*

Bu ayetler Kur'an'ın içinden gözümüzün içine bakıp dururken, -hâşâ- Allah'ın keyfiliğini akaidin merkezine yerleştiren resmi kelam söylemini nereye sığdırmalı? Allah'ın kitabı Allah'ı en yüksek sorumlulukla hareket eden "ehl-i takva" olarak takdim ederken, sorumsuzluğun zirvesinde bir Allah tasavvuru yerleştirmek için bunca kelam yapmalarına ne demeli? Elbette ***"O yaptığından hesap sorulamayandır"*** (21:23). Fakat ona kimsenin hesap soramaması demek, O'nun sorumsuz davrandığı, hiçbir istikameti olmadığı anlamına mı gelir?

Bu ne biçim bir Allah savunmasıdır ki, Allah'a en büyük haksızlığı reva görür! Kur'an bir peygamberin dilinden "Benim Rabbim sırat-ı müstakim üzeredir" derken, Allah'ın kudretini isbat etme aşkıyla bunun tam aksini ispat için bin bir dereden su getiren kelamcılar, Müslümanların Allah tasavvurunu dumura uğratmakla kalmadılar, kendilerini "Allah'ın gölgesi" olarak sunan yöneticilerin sorumsuzluk ve sapmışlıklarına da mazeret kılıfı hazırladılar. Vah ki ne vah! Bu kör kuyudan bu taşı çıkarmak için, kaç kişinin daha kendisini harcaması gerekiyor?

2.1. İlâhî takdîr ve insani irade

Allah için kullanılan takdîr'in birden fazla vurgusu vardır.

1. Takdîr'in ilk vurgusu, "tasarlayarak yaratma"dır. Tasarlayarak yaratma, yaratıcı öznenin, eylemini iradesine bağlı olarak ortaya koymasıdır. Daha ilmi bir ifadeyle; bir fiilin, öznenin iradesine tabi olarak yokluktan varlığa çıkmasına, takdîr denir.

2. Takdîr'in ikinci vurgusu, yarattığı bir şeye yaratılış amacı tayin etmektir. Kur'an'da bu ilahi işlem 'tesviye' olarak geçer. Âdemoğlunun yaratılışının anlatıldığı pasajlarda bu ilahi tesviye'ye atıf yapılır.[1] Tesviye'nin asli dildeki açılımı mâ hulika leh, yani "bir şeyin kendisi için yaratıldığı amaç"tır. Yaratılmışlar içerisinde, anlamsız ve amaçsız hiçbir varlık yoktur. Bu, şu demektir: İlahi takdirin kapsamı dışında hiçbir varlık yoktur.

3. Takdîr'in üçüncü vurgusu, "bir şeye yaratılış amacını kolaylaştırmak" demeye gelen teysîr'dir. Teysîr, bir önceki aşama olan tesviye'nin bir sonraki aşamasıdır. Allah Kur'an'ı öğüt almak için kolaylaştırmış/teysir etmiştir (54:17). Bu, Kadîr isminin hem Kur'an'daki hem insandaki tecellisidir. İnsan bu kolaylaştırmaya rağmen öğüt almıyorsa, kendi kusurudur.

4. Takdîr'in dördüncü vurgusu, yarattığına değer koymak ve onu değerlendirmektir. Allah her yarattığını değerlendirir. Zira daha yaratılıştan, ona bir değer biçmiştir. İnsan, yanılıp yenilip de "Allah her şeyi yaratmış da, şunu da niçin yaratmış" dediği şeylerin hikmetine erseydi, ilahî takdirin büyüklüğü karşısında hayretten hayrete düşerdi.

5. Takdir'in beşinci vurgusu, "sınırlamak"tır. "Her şey ilahi takdir ile yaratılmıştır" demek, "her şeyin bir sınırı ve kapasitesi vardır" demektir. İnsan iradesiyle iyilik ve kötülüğü, iman ve küfrü, hakkı ve batılı seçer. Bu seçimi sonucunda işleyeceği her şeyin de bir sınırı vardır.

6. Takdîr'in altıncı vurgusu, "bir şeyi yapmaya niyetlenmek ve hazırlanmak"tır.

Kadîr olan Allah Kur'an'da ***"O her şeyi yarattı; peşinden de onu çok özel bir takdir edişle takdir etti"*** (25:2) buyurur. Allah'ın yarattığı her şeyi takdir etmesi, varlığın zatiyet, mahiyet ve hüviyetine göre yukarıdaki anlamlardan bir ya da bir kaçını ifade eder.

1 Hicr 15:29; Secde 33:9; İnfitar 82:7; A'lâ 87:2 vd.

2.2. Cahiliyye kader inancı: Sorumluluğu inkar

Cahiliyye müşrikleri, ilahi takdir hakikatini, insani davranışın ahlaki sorumluluğunu inkar olarak algıladılar. Diyorlardı ki: ***"Eğer Allah dilese biz şirk koşmazdık"*** (6:148). Kur'an, ilahi takdirin bu bir sapıklığa alet edilmesine şiddetle karşı çıktı ve dedi ki:

"Biz her insanın kaderini kendi çabasına bağlı kıldık." (17:13)

"Her şahıs kendi işlediklerinin rehinidir." *(52:21)*

"Her nefis kendi yaptıklarının rehinesidir." *(74:38)*

"Dileyen iman etsin dileyen inkar etsin." *(18:29)*

"O yoldan çıkanlardan başkasını saptırmaz." *(2:26)*

"Ne zaman kaydılarsa, Allah da onların kalplerini kaydırdı." *(61:5)*

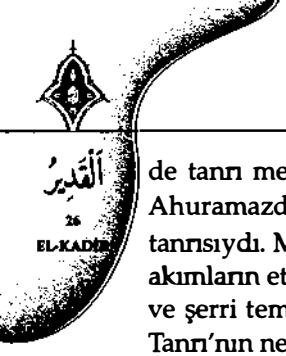
Daha buna benzer bir çok ayet, ilahi takdiri, irade hürriyetinin karşısına yerleştiren kaderci ve cebirci anlayışı mahkûm etti.

Kur'an'ın mahkûm ettiği bu kaderci anlayış Emevi iktidarı eliyle devletin resmi tezi haline getirildi. Bazı Emevi yöneticiler cahiliyyenin kader anlayışını iktidarlarına kaldıraç yaptılar. Kur'an'ın hem ilahi hem insani iradeye hakkını veren selim anlayışına karşı, cahiliyyenin kader anlayışını bayraklaştırdılar. Bu teze karşı çıkanlar hunharca katledildi. Emevi kaderciliğine karşı Kur'an'ın dengeli bakış açısını savunan Hasan el-Basri, 100'e yakın Kur'an ayetini delil getirerek, Emevi kaderciliğine karşı Kur'ani anlayışı savundu.[2] Fakat nedense ümmetin daha sonraki yüzyıllarında kader anlayışını inşa eden bu Kur'ani damar değil, kendini rivayet kültürünün içine gizleyerek vahyin arkasını dolanan cahili-Emevi damar oldu.

Kur'an imanın esaslarını sayarken, net ve kesin olarak 5 başlık açmıştı: Allah'a iman, rasullere iman, meleklere iman, kitaplara iman, ahiret gününe iman. Kur'an ne bu başlıkları birbiri ardına dizdiği Bakara 176'da, ne de Nisa 136'da, bu 5 başlığın dışında 6. bir başlığa yer vermemişti.

Suriye, Irak ve İran'ın fethinden sonra Müslümanlar gnostik inanç akımlarıyla karşılaştılar. Bu akımların başında Zerdüştlük, Manicilik, Mazdekçilik gibi düalist/senevî/ikilikçi inanç sistemleri geliyordu. Bu inanç sistemlerinin ortak yanı hayrın yanında şerri

2 *Bkz: Hasan el-Basri'nin Kader Risalesi ve Şerhi, Mustafa İslamoğlu, İstanbul, 2012.*

de tanrı mertebesine yükseltmeleriydi. Mesela Zerdüşt dininde Ahuramazda (Hürmüz) hayır ve iyilik, Ehrimen şer ve kötülük tanrısıydı. Manicilik ve Mazdekçilikte madde şer ruh hayırdı. Bu akımların etkilediği kişilerin tasavvurunda Tanrı ve Şeytan hayır ve şerri temsil eden iki karşıt güçtü. Bu tasavvura göre Şeytan, Tanrı'nın negatifi, yani "kötülük tanrısı" olarak yer alıyordu.

Gnostik inanç akımları, Hicri 1. yüzyılın sonunda ve 2. yüzyılın tümünde Müslümanlar arasında bile taraftar bulmaya başladı. İslam Kelam İlmi, bu akımlarla mücadele için tesis edildi. İslam kelamcılarının ana akımı, gnostik akımlarla mücadele bağlamında, iman esasları bahsinde Kur'an'ın açmadığı yepyeni bir başlık açtı. Bu başlık; "Kadere, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine iman" başlığıydı.

Erken dönem merkez akım kelamcılarının açtığı bu başlık, Kur'an'ın açtığı 5 başlığa 6. bir başlık olarak monte edildi. Bu operasyonun bir parçası olarak rivayet edebiyatı devreye sokuldu. İhtiyacı duyulan haberler ve rivayetler bilinen yollarla tedarik edildi. Bu durumun nedenleri, belki o gün için anlaşılabilirdi. Fakat gnostisizm/seneviyye tehlikesi tarihe gömüldüğü halde iman esaslarına yapılan bu ilave tarihe gömülmedi. İman esaslarına tarihsel kaygılarla yapılan ilave bir sonuçtu. O sonucu ortaya çıkaran gnostik akımlar ise sebepti. Sebep ortadan kalktığı halde, sonuç yaşamaya devam etti.

Kur'an ile takdir edilen inanç esaslarına yapılan bu tarihsel ilave, her inhiraf gibi Müslümanların Allah'a, insana ve eşyaya bakışlarında bir takım istenmeyen sonuçlara yol açtı. Kur'an'ın inşa ettiği tasavvurda gedikler açtı. Bu açılan gediklerden, ilerleyen dönemlerde bünyeye daha başka hastalıklar da girdi. Fakat müslüman bünyenin tekrar sıhhatine kavuşmasının imkanı hiçbir zaman yok olmadı. Zira Sevgili Efendimizin aldığı gibi ilettiği vahiy, indiği günkü berraklığıyla bize kadar geldi.

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Sayılarla Kur'an'da Kadîr ismi

Kur'an'a göre esma-i hüsna listemizde *kadr* kökünden türetilmiş üç isim yer alır: *Kadîr*, *Kâdir* ve *Muktedir*. Kadîr ismine ilaveten, düz ism-i fail olan Kâdir isminin niçin listeye dahil edildiğini, usulümüz çerçevesinde 22. sırada yer alan Kâdir ismini işlerken beyan ettik.

Kadîr ismi Kur'an'da 45 yerde gelir. Bunların biri hariç, geri kalan 44'ünde Allah için kullanılır. Başta insan olmak üzere başka hiçbir varlık türü için Kadîr ismi kullanılmaz. Genellikle isim cümlesinin bir parçası olarak gelir. Nadir olarak gelen *ve kâne rabbuke kadîr* gibi fiil cümlelerinde gelen *kâne* fiili, isim cümlesinin başında gelen *inne* edatının işlevi olan 'tekit' ve 'teyit' manasını verir.

Kur'an'ın nüzul sürecinde ilk kullanıldığı yer Furkân suresinin 54. ayetidir. Bizim nüzul cetvelimizde bu surenin iniş zamanı, yaklaşık peygamberliğin 5 veya 6. yılıdır. İsmin ilk tedavüle sokulduğu zaman dilimi, Mekke'de mü'minlere şiddetli baskı uygulanmaya başlandığı döneme denk gelir. Amaç mü'minlere Allah'ın sonsuz kudretini hatırlatmak ve onları Allah ile teselli etmektir.

Kadîr isminin nüzul sürecine göre dağılımına bakıldığında, şöyle bir tablo çıkar ortaya: İlk 4 yılda hiç görünmez. 5. yılda bir kez, 6. yılda iki kez görünür ve sonraki 7 ve 8. yıllarda yine görünmez. 9. yılda bir, 10 ve 11. yıllarda ikişer kez gelir. Mekke dönemindeki en yüksek kullanım 12. Yıldadır: Yedi kez. 13. yılda üç kez gelir.

Medine döneminde hicretin 1. yılında yedi kez, 2. yılında iki, 3. yılında beş kez, 4. yılında bir kez geliyor. Tüm nüzul sürecinde en çok geldiği yıl sekiz adetle hicretin 5. yılıdır. 6. yılda iki, 7 ve 8. yıllarda ise birer kez geliyor.

Bu tabloya göre Kadîr ismi Mekke döneminde 18 kez, Medine döneminde 26 kez gelmiş oluyor. Bu mubarek ismin Medine ağırlıklı olması, mü'minlerin iktidarda Allah'ın kudretine şahit olmaları ile yorumlanabilir.

3.2. Birlikte geldiği isimler

'Birlikte gelmeyi' isim çiftleri olarak anlarsak, Kadîr ismi sadece iki isimle birlikte gelir: Alîm ve 'Afuv ismi.

Alîm ismi ile birlikte gelir:

Kadîr ismi 4 yerde Alîm ile birlikte gelir. Bunlar nüzul sırasına göre Fatır 44, Nahl 70, Şura 50, Rum 54'tür. Bunların hepsi de Mekki surelerde yer alır. Allahu âlem, mü'minleri teselli etmeyi amaçlamaktadır. Mekke'de mü'minlerin yaşadığı zorlukları en iyi bilen Allah'tır. Tabi ki Allah, mü'minleri bu zorluktan çıkaracak güç ve kudrete de maliktir. Zira o aynı zamanda Kadîr'dir. İki ismin birlikte geldiği şu ayet bu değerlendirmemizi teyit eder niteliklidir:

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَكَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِن شَيْءٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا ﴿٤٤﴾

"Şimdi onlar hiç yeryüzünde dolaşıp da, kendilerinden öncekilerin nasıl bir akıbete uğradığını görmediler mi? Oysaki onların gücü bunlardan daha üstündü. Nitekim ne göklerde ne de yerde, hiçbir şeyin Allah'ı aciz bırakma imkân ve ihtimali yoktur: çünkü O her şeyi bilir, üstün ve yüce kudret sahibidir." *(Fâtır 35:44)*

Alîm ve Kadîr isimleri insan hayatının bağlı olduğu ilahi-tabii yasayı dile getiren ayetin sonunda gelir:

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِن بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِن بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ ﴿٥٤﴾

"Allah'tır başlangıçta sizi güçten yoksun yaratan, bu yoksunluğun ardından sizi güçlü kuvvetli kılan, bu güçlü kuvvetli dönemin ardından sizi (tekrar) ***zayıflığa ve ak saçlılığa mahkûm eden: O dilediğini yaratır; zira O her şeyi bilendir, mutlak kudret sahibidir."*** *(Rum 30:54)*

Bu ayetten de anlaşılan, eşyanın yasaları Allah'ın takdiri, yani eşya için koyduğu kaderdir. Bu yasaları Alîm olan Allah çok iyi bilmektedir. Fakat neden kullar bilmezden gelmektedir? Bu yasaları merak eden, bunları keşfeder. Bunları keşfeden, bunlara uygun davranır. Bunlara uygun davranan hayra nail olur. Hayra nail olan mutlu olur. Böylece Kadîr isminin tecellisine nail olan, sonsuz kudretten bir paya da nail olur.

Afuv ismi ile birlikte gelir:

Kadîr ismi bir yerde Afuv ismi ile birlikte gelir: Nisa 149. Affetme sıfatı tek başına mükemmelliğe delalet etmez. Zira affeden bazen mecbur kaldığı için, veya başka çıkar yolu olmadığı için de affedebilir. Bu durumda af güçsüzlüğe ve zillete tekabül eder. Fakat affeden aynı zamanda sonsuz kudret sahibi olan Kadîr ise, bu durumda affı lütuf olur. Öyle lütuf olur ki, affettiğinin kusurunu silmekle kalmaz, ona affedilme ödülü olarak cenneti verir.

Mumtehane suresinde *vallahu kadîr* denildikten sonra, *vallahu ğafûrun rahîm* denilmiştir. Eğer bu kullanımı 'birlikte kullanım' sayarsak Kadîr isminin Ğafûr ve Rahîm gibi iki isim ile daha birlikte geldiğini söylememiz gerekecektir.

3.3. Allah her şeye Kadîr'dir

Esma içinde "her şey" tümleci (mef'ul) ile gelen 13 isim vardır: Rab, Vekîl, Muhît, Basîr, Alîm, Rakîb, Kadîr, Hâlık, Muktedir, Şehîd, Hafîz, Hasîb ve Mukît. Bu 13 ismin dokuzunda öznenin fiili ile tümleç arasında *'alâ* edatı kullanılır. Onlardan biri de Kadîr ismidir.

İçinde Kadîr isminin geçtiği onlarca ayette bu mübarek isim, "Allah her bir şeye Kadîr'dir" (*v'Allahu 'alâ kulli şey'in kadîr*) cümlesi içerisinde geçer. Cümleyi dilbilim açısından bir tahlile tabi tuttuğumuzda, *'alâ* edatının anahtar işlevi gözümüze çarpmaktadır.

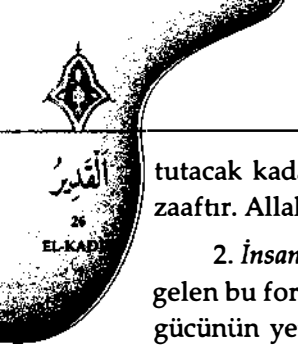
Allahu kadîr sıfat tamlaması, "Allah çok güçlüdür" manasına gelir. Fakat bu cümleciğe bir tümleç getirildiğinde, mutlaka özne ile nesne arasına *'alâ* edatı girer. Bu edat anlama dahil olunca, *özneye* isim olan *eylem*, *nesne* üzerinde görünür. Bir başka ifadesiyle: *Allah'a* isim olan *kudret*, *'her bir şey'* üzerinde görünür. *V'Allahu 'alâ kulli şey'in kadîr* cümlesinin manası ".. Allah her bir şeye Kadîr'dir" olur.

'Alâ edatı "istila" ifade eder. Bunun açılımı şudur: "Allah'ın gücü nesneyi istila edip kuşatır". Yani, Allah bir şey üzerinde güç uyguladığı zaman, o şey o güce her anlamda boyun eğer. Eğer Allah sadece *Kâdir* olsaydı, *boyun eğdirmek* "kahretmek", *boyun eğmek* de "kahrolmak" anlamına gelirdi. Ama *Kâdir* olan ayrı zamanda *Kadîr* de olunca, *boyun eğdirmek* "Kadîr'in sonsuz kudretinden bir pay iletmek", *boyun eğmek* de "Kadîr'in sonsuz kudretinden bir pay almak" anlamına gelmektedir.

Özetle: Allah'ın Kadîr sıfatı kulunun üzerinde ne kadar tecelli ederse, kul o sonsuz kudretten o kadar büyük pay alır.

V'Allahu 'alâ kulli şey'in kadîr/ ".. Allah her bir şeye Kadîr'dir" uyarısı, iki maksada mebnidir:

1. *Her şeye gücü yeten tek varlığın Allah oluşu*: Elbette mutlak yaratıcı olan Allah'ın kudreti sonsuz, sınırsız, eşsiz, benzersiz bir kudrettir. Fakat o kudretinin mahkumu değil hakimidir. Allah kudretine yenilmez. Aksine O, kudretini kontrolü altında

tutacak kadar Kadîr'dir. Zira kontrolden çıkan güç, güç değil zaaftır. Allah bundan münezzehtir.

2. *İnsanın her şeye gücü yetmeyen bir varlık oluşu*: Onlarca kez gelen bu formun hatırlattığı ikinci gerçek, insanın asla her şeye gücünün yetmediğidir. İnsan kudret sahibi bir varlıktır. Fakat insanın kudreti kendinden değil Allah'tandır. İnsanın Allah'tan emaneten aldığı kudret ile Allah'a caka satmaya kalkması, ne büyük bir nasipsizliktir:

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمٰوٰتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا ﴿٤٤﴾

"Ne göklerde ne de yerde, hiçbir şeyin Allah'ı aciz bırakma imkan ve ihtimali yoktur: Çünkü O Alîm'dir, Kadîr'dir."

(Fâtır 35:44)

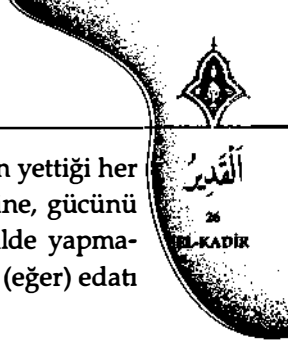
Allah insana iradesinden bir pay verdiği gibi, kudretinden de bir pay vermiştir. Daha doğrusu, verdiği iradenin içinde kudreti de vardır. Zaten irade olsa da o iradenin elinde kudret olmasaydı, iradenin varlığı abes hale gelirdi. Bu durumda insan, Allah'ın emir ve yasaklarına karşı mükellef/sorumlu olmazdı. Mükellefiyet olmasa iyi ve kötü, sevap ve günah, hayır ve şer, hesap günü ve ahiret, cennet ve cehennem olmazdı.

Şu halde Kadîr olan Allah'a imanın olmazsa olmaz iki sonucundan biri Allah'ın her şeye gücünün yettiğine iman, ikincisi ise Allah'tan başka hiç kimsenin her şeye gücünün yetmediğine imandır. Birincisine iman hususunda pek problem çekmeyen bazı insanların, ikincisine iman hususunda bir takım problemler taşıdığı da bir vakıadır.

Kadîr, ne fazla ne noksan, hikmet ve muktezayı hal neyi gerektiriyorsa kudretini öyle gerçekleştiren demektir. Bu açıdan Allah'tan başkasının Kadîr ismi ile isimlenmesi caiz olmaz. Allah'ın her şeyi gerçekleştireceğini beyan eden ayetler bu şekilde anlaşılmalıdır.

3.4. Allah gücünü ilke gözetmeden mi kullanır?

- Allah'ın her şeye gücü yeter; buna iman ettik. Peki, Allah gücünü kullanırken hiçbir ilke gözetmez mi?

- Kur'an'ın bize öğrettiğine göre, Allah gücünün yettiği her şeyi yapmamıştır. Gücünün kontrolüne girmek yerine, gücünü kontrol altında tutmuştur. Genelde yapabileceği halde yapmadığı şeylerden söz edildiğinde, "ihtimal" bildiren *lev* (eğer) edatı kullanılmıştır. İşte bir örnek:

وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَٰرِهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾

"Eğer Allah dileseydi, onların (münafıkların) ***işitme ve görme duyularını alırdı: Şüphesiz Allah her şeye Kadîr'dir."***

(Bakara 2:20)

Bu ayette "Eğer Allah dileseydi ... alırdı" dedikten sonra, orada yazılı olmayan, ama sözün gelişinden kolayca çıkarılabilecek olan bir cümle vardır: "Fakat Allah bunu dilemedi". Evet, eğer dileseydi, münafıkların işitme ve görme duyularını kökten alırdı. Zira Kadîr olan Allah'ın buna gücü yeterdi. Fakat O bunu dilemedi. Ya ne diledi? Onların da her insan gibi, verdiği iradeyi kullanmasını diledi. Bunun için onlara fırsat verdi, tevbe etmeleri için süre tanıdı. Bütün bunlardan sonra eğer onlar nifaklarında ısrar ederlerse, kendilerini bekleyen feci akıbeti kitabında onlara haber verdi.

Buna benzer bir kullanım da ilahi meşiete dayalı olarak gelen ibarelerde görülür. Mesela:

فَيَغْفِرُ لِمَن يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ ۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٨٤﴾

"O dilediğini/dileyeni bağışlar, dilediğine/dileyene de azap eder; zira Allah her bir şeye Kadîr'dir." *(Bakara 2:284)*

Bu ayet, Kadîr olup "her şeye gücü yeten" Allah'ın, bu gücünü ilkesiz ve keyfi olarak kullanmadığına delalet eder. O gücünü kullanırken, kendi zatı için koyduğu prensiplere uygun davranır. Bunu Kur'an'dan anlıyoruz. Mesela: ***"O, yoldan çıkanlardan başkasını saptırmaz"*** (2:26). ***"Ne zaman kaydılarsa, Allah da onların kalplerini kaydırdı"*** (61:5).

Zaten yukarıdaki ayette geçen yağfiru li-men yeşâu ve yu'azzibu men yeşâ' ibaresindeki yeşâ' fiiller, iki faili de görmektedir.[3] Bu iki fail Allah ve insan'dır. Fiilin iki faili de gören bu müstesna konumu, Allah'ın sonsuz gücünü kullanmadaki ilkelerini de göstermektedir. Bu ilke şudur: İnsan gücünü kullanmalı

3 Bkz: Hayat kitabı Kur'an

ki, Allah'ın yardımını hak etsin. Böyle yapsın ki, Kadîr ismiyle biten şöyle dualar yapabilsin:

رَبَّنَآ اَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا ۚ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ۝٨

"Rabbimiz! Nurumuzu tamamla ve bizi bağışla! Çünkü Sen her bir şeye Kadîr'sin!" *(Tahrim 66:8)*

Ayete dikkat buyurun: Ayette duası nakledilen model kul "Bize nur ver!" diye dua etmiyor, "Nurumuzu tamamla!" diye dua ediyor. Zira o kendi iradesini kullanarak nur olan vahiyle buluşmuş ve nurun mayasını kendi iradesiyle almış. Allah'tan bunu tamamlamasını, bir başka ifadesiyle 'bereket katmasını' niyaz ediyor.

Ne muhteşem incelik, değil mi aziz talib!

3.5. Allah'ın yardımını istemek ne demektir?

Allah'ın yardımını istemek, Allah'ın gücünü kullanmasını istemektir. İşte Uhud yenilgisinin ardından inen şu ayet, yukarıda dile getirdiğimiz ilahi ilkeye dikkat çekmektedir:

اَوَلَمَّآ اَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ اَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا ۙ قُلْتُمْ اَنّٰى هٰذَا ۖ قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اَنْفُسِكُمْ ۗ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ۝١٦٥

"Onları iki kat musibete uğrattıktan hemen sonra, o musibet sizin başınıza da geldi diye "Bu başımıza nereden geldi?" diye soruyorsunuz, öyle mi?

"De ki: "Sizin kendi yüzünüzden!" Hiç kuşku yok ki Allah her bir şeye Kadîr'dir." *(Al-i İmran 3:165)*

Kadîr ismi ile biten bu ayet, mü'minlerin yenilgi ile sınandıkları Uhud'un ardından inmişti. Aynı isimle biten ve Bedir zaferinin ardından inen şu ayet ise, Allah'ın gücünü prensipli kullandığının bir başka delilidir:

وَاعْلَمُوٓا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَىْءٍ فَاَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ ۙ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ وَمَآ اَنْزَلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ ۗ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ۝٤١

"Şunu iyi bilin ki, ganimet olarak aldığınız her şeyin beşte biri Allah'a ve Elçi'ye; yani yakınlara, yetimlere, muhtaçlara ve yolda kalmışlara aittir. Eğer siz, Allah'a ve hakkın batıldan ayrıldığı o gün –yani iki ordunun karşı karşıya geldiği gün- kulumuza indirdiklerimize inanıyorsanız (bu ilahi taksimata uyarsınız)*: Zira Allah her şeye Kadîr'dir."* *(Enfal 8:41)*

- Allah'ın gücünü prensipli kullandığının bu ayetteki delili nedir?

- Allah gelir dağılımında gözettiği yasasıyla, insanları birbiriyle imtihan etti. Eğer isteseydi, taksimatı kullarına bırakmaz, daha baştan herkese eşit servet verirdi. Ama bunu istemedi. Başta insanların gayretleri, akılları, yetenekleri eşit değil. Dahası, dünya imtihan dünyası, hayat bir imtihan sahası. Varlıkla da yoklukla da sınananlar, sınavlarını verip vermediklerinden hesaba çekilecekler. Zımnen bu ayet, savaşta canını ortaya koyan mücahitlerin; "Biz savaştık biz kazandık, kazancımıza kimsenin ortak olmasını istemeyiz" şeytani düşüncesine kapılmamaları uyarısıydı.

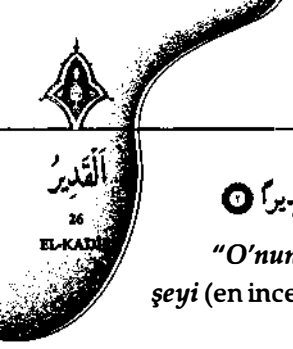
4. KADÎR İSMİNİN TECELLİLERİ

4.1. Varlıktaki tecellileri

Esma-i hüsnadan olan Kadîr isminin ef'al-i hüsnada karşılığı vardır. Esmaya dahil her ismin tecellisi Kur'an'da fiillerle ifade edilmez. Fakat Kadîr ismi, tecellisi fiillerle ifade edilen esmadandır. Bunlar, *kaddera* (O takdir etti), *yukaddiru* (O takdir eder), *kaddernâ* (Biz takdir ettik) fiilleridir.

Sual: Kadîr isminin tecellisi dışında kalan bir varlık var mıdır?

Cevap: Yoktur, olamaz da. Zira varlığı var kılan O'nun kudretidir. Varlık sadece var oluşunu O'nun kudretine borçlu değildir, varlığının devamını da O'nun kudretine borçludur. Sadece varlığının devamını değil, diğer varlıklarla uyum içinde olmasını da O'nun kudretine borçludur. Eğer Kadîr isminin tecellisinin dışında kalan bir varlık olsaydı, o O'na rakip olurdu. Hakikat bu olmadığı halde böyle bir vehme kapılmak, O'na şirk koşmaktır:

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا ۝

"O'nun mülkünde hiçbir ortağı olmamıştır; ve O her bir şeyi (en ince ayrıntısına kadar) *ölçüp biçerek takdir etmiştir."*

(Furkân 25:2)

Allah'ın Kadîr isminin tecellisine "her şeyin" medar olduğu Kur'an'da ifade buyrulduğu halde, bu tecelliye medar olan bazı şeylerin altı özellikle çizilmiştir. Bunların başında bu alemi oluşturan "güneş, dünya, ay, yıldızlar" gibi kozmik unsurlar gelir. Bu konudaki ayetlerin üslubuna baktığımız zaman, kozmik sistemin insandan bağımsız olarak değil, insan merkezli olarak ele alındığını görürüz. Yani gece, gündüz, güneş, ay, dünya gibi unsurlar, merkezini insanın teşkil ettiği tali unsurlardır. Onlar insana hizmet için yaratılmışlardır. Asıl olan insandır. Tıpkı şu ayet gibi:

فَالِقُ الْإِصْبَاحِ ۚ وَجَعَلَ الَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ۚ ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ۝

"O'dur bir çekirdekten filiz çıkarır gibi karanlığın bağrından sabahı çıkaran ve geceyi dinlenme vakti, güneşi ve ayı zamanı tayin ölçüsü kılan. Bunlar her şeyi bilen sonsuz kudret sahibinin takdiridir."

(En'âm 6:96)[4]

Gündüz ve geceyi takdir eden Kadîr, gündüz ve gecenin oluşmasında asli role sahip olan gündüzün ayeti güneş ve gecenin ayeti ayı da zamanı tayinde ölçü olarak takdir etmiştir.

Kadîr olan Allah, ayı, geceyi aydınlatan bir kandil olsun diye takdir etmekle kalmamış, göğü ışıklarla süslemiştir. Bir zatın ikramında estetik ve güzellik varsa, zaruret ve ihtiyaç olan unsurlar peşinen vardır. Tıpkı yeryüzünün güvenliği için, etrafına gezegenlerin muhteşem ölçümlere dayalı hassas aralıklarla dizilmesi gibi:

وَزَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَحِفْظًا ۚ ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ۝

"Biz en yakın göğü ışıklarla süsledik ve bir güvenlik sistemi oluşturduk: İşte bu Azîz ve Alîm olanın takdiridir."

(Fussılet 41:12)

4 Krş: Yâsîn 36:38.

Bunlar Kadîr isminin bu alemdeki tecellileri ile ilgili ayetlerdir. Bir de ahiret alemindeki tecellileri ile ilgili olan ayetler vardır.

Ahiret alemi, Allah'ın Kadîr isminin en büyük tecellisinin yaşandığı alem olacaktır. Zira ahiret aleminde, insanın eşyayı takdir yetkisine konulmuş olan dünyevi sınırlamalar kaldırılacaktır. Bu insanın ahirette farklı bir boyutta olacağını ve o boyutta kudretinin kemaline ulaşacağını göstermektedir:

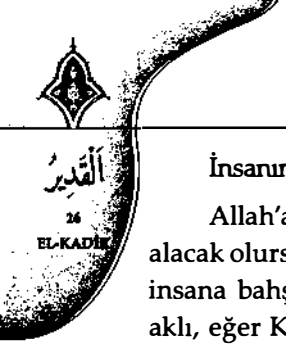
وَيُطَافُ عَلَيْهِم بِـَٔانِيَةٍ مِّن فِضَّةٍ وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَا۠ ﴿١٥﴾ قَوَارِيرَ مِن فِضَّةٍ قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا ﴿١٦﴾

"Gümüş (parlaklığında) ***kaplar ve billur gibi kupalarla kendilerine servis yapılacak; öyle gümüşi billurlar ki, onların hacmini tamamen kendileri tayin ve takdir edecekler."*** *(İnsan 76:15-16)*

4.2. İnsandaki tecellileri

Her bir şey onun Kadîr isminin tecellisine medar olduğu içindir ki, her şeyin bir değeri, kıymeti, anlamı, amacı, ölçüsü ve sınırı vardır. Her şey O'nun biçtiği değer ve kıymeti (*takdir*) korur, O'nun verdiği amaca göre hareket eder (*tesbih*), O'nun kodladığı ölçüleri gözetir (*mikdar*), O'nun çizdiği sınır ve ölçüyü (*kader*) aşmaz. Bunun tek istisnası insan ve bilmediğimiz diğer iradeli varlıklardır (*cin*).

İnsan Allah'ın takdirine muhataptır. Fakat insana yönelik ilahi takdir ile ay ve dünyaya, gece ve gündüze, toprak ve suya yönelik ilahi takdir arasında büyük fark vardır. Gece ve gündüz, ay ve dünya iradesiz ve akılsız oldukları için, mükellef ve sorumlu değillerdir. İnsan ise sorumludur. Bu fark da Allah'ın takdiridir. İnsan, Allah'ın takdiri gereği koyduğu kuralları, sınırları ve verdiği emirleri, yine Allah'ın kendisine verdiği akıl ve irade ile çiğneyebilir. İnsan bunu yaparken 'kaderine' karşı gelmiş olmaz, fakat Allah'ın takdiri olan emir ve yasağına karşı gelmiş olur. Zira insanın kaderi iradenin seçimidir. İrade seçimini yaptığı zaman, kendisine biçilen kadere göre hareket etmiş olur. Fakat insan küfrü seçerse, insan cezayı kendisine kader kılmış olur. İmanı seçerse, ödülü kendisine kader kılmış olur.

İnsanın seçiminde en büyük pay, insanı insan eden akla aittir.

Allah'a "akl-ı kül" diyen hikmet ehlinin bu tabirini ödünç alacak olursak, insanın akletme yeteneği Akl-ı Kül olan Allah'ın insana bahşettiği bir ihsandır. İnsan kendisine bahşedilen bu aklı, eğer Kadîr olan Allah'ın vahyi ile inşa ederse, o akıl takdir etme yeteneğini kullanırken zulmetmez. Her şeyi hakkıyla takdir eder.

Fakat tersi bir durum, insanın akıl, idrak ve iradesini kullanırken yanlış takdir etmesine, yani yanlış ölçüp biçmesine sebep olur. Kur'an'da böyle bir örnek anlatılır:

إِنَّهُۥ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾

"Çünkü o sığ ve yanlış düşündü, ölçüp biçti** (kaddera); **canı çıkası, nasıl da ölçüp biçti! Bir daha canı çıkası, nasıl da ölçüp biçti!" *(Müddessir 18-20)*

Bu ayetlerin hakkında indiği zat cahili Mekke toplumunun en akıllısı olarak bilinen Velid b. Muğire'dir. Kaynakların söylediğine göre Velid, Arap belagati ve dili konusunda deha sahibi bir adamdı. Kur'an'a muhatap olduktan sonra derin bir tereddüdün gayyasına düştü. Eğer derin düşünseydi, o derin şüphenin cehenneminde bocalamazdı. Fakat düşüncesi sığ olunca, kuşkusu derin oldu. Kur'an'da sadece burada kullanılan *tefkîr* "sığ ve yanlış düşünce" anlamına gelir. Derin ve doğru düşünceye Kur'an *tefekkür* der. Kullanıldığı 15 yerin tamamında da derin düşünceye tekabül eder. Tefekkür *tekellüftür*, yani "bir şeyi anlamak için külfet ve zahmete katlanmak" demektir.

Velid'in sığ düşünmesi muhakemesini bozdu. Muhakemesi bozulanın takdir etme yeteneği de bozulur. O bozulunca, hakikati gereği gibi takdir edemedi. Özetle: Velid'in takdiri Allah'ın takdiri ile çakışmadı. Öyle olunca da Velid, Allah'ın bak dediği yerden bakamadı ve gör dediği şeyi göremedi.

İnsanoğlunun varlık içindeki bu istisnai konumu göz önüne alındığında, Allah'ın insan için ölümü takdir etmesinin hikmetini insan kısmen de olsa anlıyor. Zira ölüm, her an sınırı aşma potansiyeli olan insana sınırlarını hatırlatıyor. Ve ölüm bu açıdan, Allah'ın bir nimeti olup çıkıyor. İşte ölümün ilahi takdir olduğunu söyleyen kerim ayet:

نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ الْمَوْتَ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ۝

"Aranızda ölümü tekdir eden Biziz ve Biz asla önüne geçilen biri değiliz." *(Vâkı'a 56:60)*

Rabbim! Bizi, takdir ettiğin iradenin kadri kıymetini bilenlerden ve rızana erenlerden eyle!

5. KADÎR OLAN ALLAH'A DUA

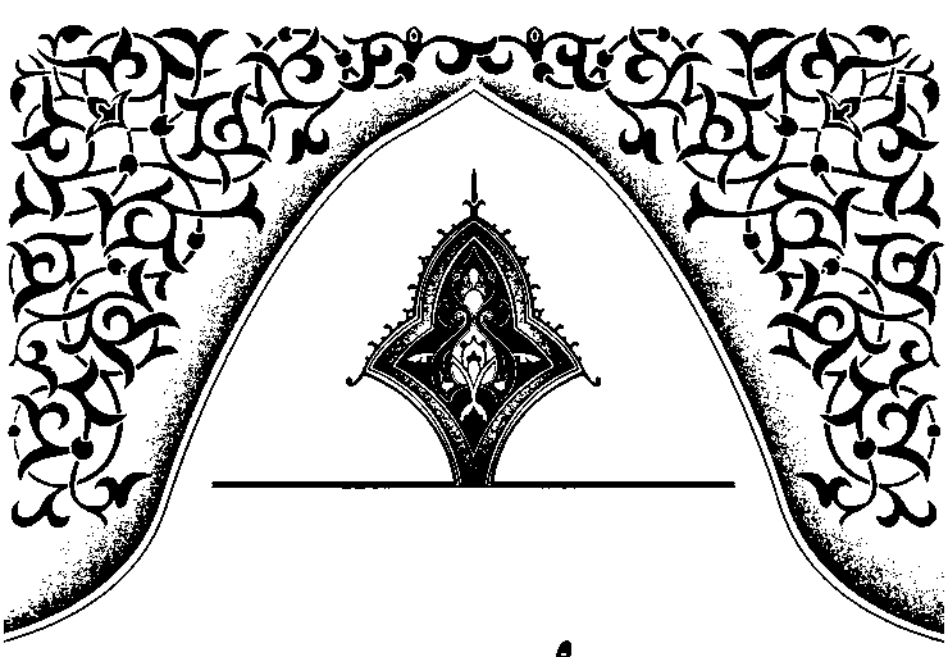
Ya Kadîr, Yâ Allah!
Ey her şeye gücü yeten Allah'ım!
Ey her şeye bir ölçü ve kader tayin eden Allah'ım!
Ey her şeyin kadrini kıymetini takdir eden Allah'ım

Ya Kadîr, Ya Allah!
Bize nefsimizle baş edecek bir güç ver!
Bize içgüdülerimizi esir alacak bir kudret ver!
Bize derin ve doğru düşünecek bir akliyyet ver!
Bize fıtratı koruyacak bir hikmet ver!

Ya Kadîr, Ya Allah!
Bizi Senin takdirini istismar edenlerden eyleme!
Sorumsuzluğun adını kader koyanlardan eyleme!
Tembelliğin adını kader koyanlardan eyleme!
Ahmaklığın adını kader koyanlardan eyleme!

Ya Kadîr, Ya Allah!
Bizi gör dediğin yerden bakanlardan eyle!
Gösterdiğin hakikati görenlerden eyle!
Esmanı hakkıyla bilenlerden eyle!
Takdirini takdir edenlerden eyle!

Âmîn!

اَلْحَيُّ

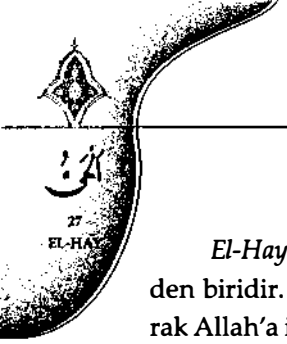
27

EL-HAY

Mutlak Diri

Ebedi Hayat Sahibi

Her Canlıya Hayat Veren

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

El-Hay, esma-i hüsnadan olduğu Kur'an ile sabit isimlerden biridir. Kur'an'da isim kalıbıyla, müstakil ve mükerrer olarak Allah'a isnatla kullanılır. Mutlak diri, ebedi hayat sahibi, her canlıya hayat veren sonsuz diri, hayat sahibi olmakta eşi benzeri, misli menendi olmayan özne demektir.

Hayy, hayat'tan türetilmiş bir sıfattır. *Hayy* "diri, canlı" demektir. Zıddı ise "ölü" anlamındaki *meyyit*'tir.

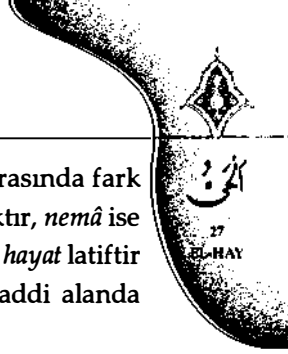
Ferra *hayy* isminin *hayat*'ın çoğulu olduğunu söylemiştir. Fakat *hayat* da çoğuldur. Buna göre *hayy*, çoğulun çoğulu olmuş oluyor. *Hayat*'ın karşılığı "dirilikler ve canlılıklar", *hayy*'ın karşılığı da "dirilik ve canlılık katarları" olmuş olur. Allah için kullanıldığında "tüm dirileri dirilten mutlak diri" anlamına gelmiş olur.

Hayevî, "diriye mensup" demektir. *Hayevân*, kalıp olarak "hayatla dolu olan" anlamına gelir. Ankebut 64'te bu anlamda kullanılır. Fakat dilde "bir türü olan canlı" demektir. Aslı *hayeyân*'dır. Dilimizde *hayvan* insan dışındaki canlı türlerine nisbetle kullanılmışsa da, esasen her tür can sahibine *hayevân* denilebilir.

Kur'an'da Allah'ın insana verdiği tek ad olan *yahyâ*, aslında isim makamına geçmiş bir fiildir ve "o hep yaşar" anlamına gelir. İnsanoğlunun ilk anasının ismi olarak bilinen *Havvâ* da aynı kökten gelir. Bu köke nisbet edilen bir başka kelime de "yılan" manasına gelen *hayye*'dir. Mısır ve Mezopotamya mitolojilerinde insanoğlunun ilk atalarıyla yılan arasında kurulan ilişki dikkat çekicidir. Yine tıp ilminin sembolü olarak kullanılan yılana, hekimlerin büyücü olarak görüldüğü eski çağlarda gizemli ve olağanüstü anlamlar yüklenmiştir.

İnsandaki manevi hayatın bir göstergesi olduğu için, "utanıp arlanmaya" *hayâ* adı verilmiştir. *İstihya*, Arap lisanında "hayâ etmek" anlamındadır. Yüz kızarmasına kan basıncının artması sebep olduğu için, "kanı harekete sevk eden" manasından mülhem olarak utanma için bu kelimenin kullanılmış olması da ihtimal dâhilindedir.

Hayat ile *nemâ* (canlanına, gelişme, büyüme) arasında fark vardır: *Hayat*, öznesinde sabit bir nitelik olan canlılıktır, *nemâ* ise öznesinde adım adım büyüyen canlılıktır. Genellikle *hayat* latiftir ve manevi alanda tezahür eder. *Nemâ* kesiftir ve maddi alanda tezahür eder.

Hayat ile *'ıyş* arasında fark vardır: *Hayat* yeme içmenin sebebi, yeme içme ise *'ıyş*'ın sebebidir. Bu durumda *hayat 'ıyş*'ın sebebi, *'ıyş hayat*'ın sonucudur. Bu ikisi arasındaki ilişki *mevt* ile *katl* arasındaki ilişki gibidir. *Hayat*'ın zıddı *mevt*, maddi-manevi her iki ölümü de ifade ederken, *katl* yalnızca maddi ölümü ifade eder.

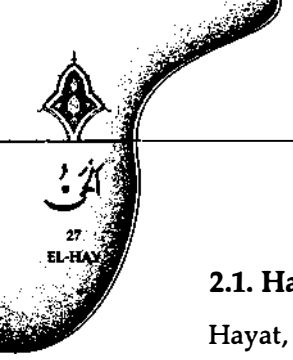
Hayat ile yakın anlamlısı olan *ruh* arasında fark vardır: *Ruh*, *hayat*'ın cevheridir. *Hayat* ise *ruh*'un arazıdır. Kur'an'ın da buyurduğu gibi, Allah insana ruhundan üflemiştir. Diğer canlılar için kullanılmadığına göre, bu ruh insanı "canlı" kılan şey değil, canlı beşeri "iradeli ve akıllı" kılan özdür. Hay O'nun ismidir, fakat Ruh O'nun ismi değildir.

Hayat ile yakın anlamlısı olan *kudret* arasında fark vardır: *Hayat* tek cins, *kudret* muhteliftir. Bir şey hayat sahibi olduğu halde, kudret sahibi olmayabilir. Kulak canlı olur, işitmiyorsa kudreti yoktur. Çolak el canlıdır, fakat tutmaya kudreti yoktur. Yaratılış amacını gerçekleştirmekten aciz olan şeye, isterse canlı olsun, mecazen "ölü" denir.

El-Hay, "sonsuz ve mutlak hayat sahibi" anlamına gelir. Bu kökten gelen *ihya* fiili, Allah'ın "hayat vermesini" ifade için kullanılır. Hay olan Allah sadece madden ölü olanlara maddi hayat vermez, manen ölü olanlara manevi hayat da verir (6:122). Kur'an'da mucize kabilinden Hz. İsa'ya "hayat verme" nisbet edilirse de (3:49), tüm mucizelerde hakiki fail Allah'tır. Mucize, Allah'ın peygamberin elinde yarattığı nübüvveti tasdik eden belge/ayettir.

Birçok âlim, Allah'ın el-Hay sıfatının Bekâ ve Bâkî anlamına geldiğini söyler. Bir ismi bir başka ismin yerine koyarak açıklamak, esasında hiçbir şey açıklamamaktır. "Hay ile Bakî aynıdır" demek, iki ayrı ismi bir saymaktır. Bu, dilin en temel kuralına aykırıdır.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

2.1. Hayata dair

Hayat, hiçbir tarifin kuşatamayacağı en büyük ilahi mucizedir. Diri (hay), "kendi kendisine hareket edebilen varlık" şeklinde tarif edilmiştir. Allah için kullanılan Hay ismi, mutlak ve sonsuz fiil ve mutlak ve sonsuz idrakin kaynağına delalet eder.

İrfan mektebi hayatı, "nefsi aydınlatan ilahi nurların o nefis üzerindeki tecellisi" şeklinde tarif etmiştir. Bu mektebin "diri" olanı tarifi; "Diriliği cesedinin bekasına bağlı olan değil, diriliği Yaratan'ın hayatıyla hayat bulan kişidir" şeklindedir. Eğer onun diriliği cesedinin bekasına bağlı ise, o yaşayan ölü demektir. Böyle birinin ölümü, gerçekte hakiki hayata adım atmasıdır.

Hayat mahiyeti itibarıyla ikiye ayrılır:

1. *Mutlak hayat*: Hayat mutlak varoluş halidir. Mutlak varoluş sahibi tek varlık Allah'tır. O halde mutlak hayat sahibi de sadece Allah'tır (25:58). Hay olan Allah'ın hayatı hakikidir. Buna "tam hayat" da denir. Mutlak hayat sahibi olan, hayatta olmak için başkasına muhtaç olmayandır. Zaman ve zemin, O'nun hayatını asla kuşatamaz. Fakat O'nun hayatı tüm zaman ve zeminleri kuşatır. O zaman değildir. Zamanı yaratan ne zaman olur, ne zamanın içine sığar.

2. *Mukayyet hayat*: O'nun dışındaki tüm canlılar, O'nun sayesinde hayat sahibidirler. Bu yüzden onların hayatı izafi bir hayattır. Ölüm ve fanilik, hayatı izafi olan şeyler içindir. Mukayyet hayat, hayat sahibi olmak için başkasına ihtiyaç duyanın hayatıdır.

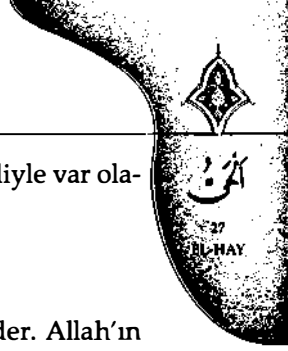
Hayat tek çeşit değildir. Hayatın birçok çeşidi vardır. Hikmet geleneğimizde hayatın çeşitleri şöyle sıralanmıştır:

1. *Vücudi hayat*: En üstten en altta tüm varlık katmanlarıdır.

2. *Ruhi hayat*: Melekler gibi görünmeyen latif hayat sahiplerinin hayatıdır.

3. *Behimi hayat*: Rutubete, hararete ve kan dolaşımına dayalı bitkisel ve hayvani hayattır.

4. *Arızi hayat*: Bahar gelince yeşeren toprağın hayatıdır.

5. *Asli hayat*: Her şeyin asli şekliyle ve kemal haliyle var olacağı ahiret hayatıdır.

2.2. Hayat mertebeleri

Allah, zatı dışındakilere Hay ismiyle tecelli eder. Allah'ın Hay isminin tecellileri sayısızdır. Bu tecellinin mertebeleri hakkındaki bilgimiz sınırlıdır. Sınırlı bilgimizle, Hay isminin tecellileri olan 'hayat mertebelerini' –Allah en doğrusunu bilir diyerek– şöyle sıralayabiliriz:

1. *Mâverai hayat*: Hay isminin bilinen âlemin dışında kalan âleme veya âlemlere tecellisidir. Hayy'ın bu tecellilerini sadece Allah bilir.

2. *Meleki hayat*: Hay isminin melekler âleminde bir tecellisi vardır. Bunu Allah'ın bildirdiği kadar bilebiliriz. Hay isminin, ruhların sahibine vefasıyla ilgili bir görevi olan ölüm meleğindeki tecellisiyle, kelamın ruhu olan vahyi peygamberlere ileten vahiy meleğindeki tecellisi farklıdır.

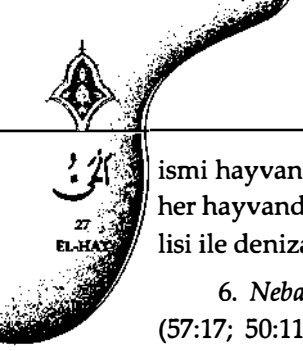
3. *Ruhani hayat*: Hay isminin ruhlar âlemindeki tecellisi farklıdır. "Üflenen ruh", Hay isminin en büyük tecellilerindendir. Bu üflemenin mahiyeti bizce meçhuldür. Fakat bu ilahi üfleme ile, beşerin canlılar dünyasını aşıp insanlar dünyasına dâhil olduğu bir hakikattir. "Üflenen ruh"un içinde insanı insan eden akıl, irade ve vicdan vardır. Bu yüzden insana üflenen *ruh* ile hayvana üflenen *can* farklıdır. Zaten "Ruhumdan üfledim" ifadesi, insan dışındaki canlılar için hiç kullanılmaz. Bu da *ruh*'un, *can*'dan farklı olduğunun delilidir.

4. *İnsani hayat*: Aklın, iradenin ve vicdanın neşvünema bulduğu bir hayattır (6:122). Hay isminin insandaki tecellileri de birden fazladır:

a) Hayatını imanına şahit kılanların hayatı farklı bir hayat mertebesidir (2:154; 3:169). Buna benzer başka ne mertebeler vardır, bilemiyoruz.

b) Ahiretteki nefsin hayatı, farklı bir hayat mertebesidir (8:24). Belki cennetteki ve cehennemdeki (89:24; 87:13) hayatların mertebeleri de farklı farklıdır. Allahu a'lem.

5. *Hayvani hayat*: Hay isminin hayvanlar âlemindeki tecellisi insanlar âlemindeki tecellisinden daha farklıdır. Bu tecelli ölümün zıddı olan uzviyetin hayatıdır (35:22; 77:25-26; 41:39). Hay

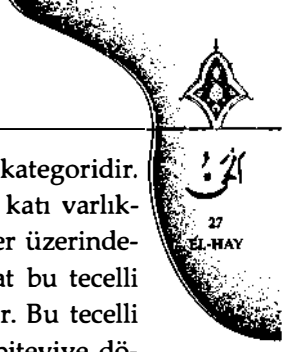
ismi hayvanlar âleminde "canlılık" olarak tecelli eder. Bu tecelli her hayvanda bile ayrı oranda değildir. Hay isminin attaki tecellisi ile denizanasındaki tecellisi ayrı şiddette değildir.

6. *Nebati hayat*: Hay isminin bitkilerde bir tecellisi vardır (57:17; 50:11). Bu tecelli çoğunlukla su aracılığıyla gerçekleşir (21:30). Hay isminin tecellisi sayesinde bitkiler, pek çoğumuzun fark etmediği kadar canlı bir hayat yaşarlar. *Bitkilerin Gizli Yaşamı* adlı eserden birkaç misal verelim:

"Bir akşam köpeğine vermek üzere çiğ bir yumurtayı kırarken, canlıdaki ani ve anlık enerji değişimlerini algılayan aygıt olan poligrafa bağlı olan bir bitkinin, güçlü biçimde tepki verdiğini gördü. Ertesi akşam ayrı olay tekrarlandı. Bir yumurtanın neler duyabileceğini merak eden Bacster, yumurtayı galvanometreye bağladı. Bağlamasıyla birlikte, kulaklarına dek deneylere gömüldü. Dokuz saat boyunca yumurtadan civciv embriyosunun yürek vuruşlarının temposuna uyan bir aktif grafik kaydı aldı. Ne var ki, semt esnafından aldığı yumurta, döllenmiş yumurta değildi. Daha sonra yumurtayı kırıp mikroskop altında incelediğinde, kaydettiği vuruşları doğurabilecek herhangi bir fiziksel dolaşım yapısının bulunmadığını gördü. Görünüşe göre, bilimin bugünkü boyutlarıyla çözümleyip alışılmış yöntemlerle açıklayamadığı, bir tür güç alanıyla bağlantı kurmuştu. Son olarak bir yumurtayı kadiyografa bağladı, bir başka yumurtayı da laboratuarın öbür ucunda kaynar suya attı. Birinci yumurtanın arkadaşının ölümüne keskin bir tepki verdiğini gördü. (P.Tomkins-C. Bird, s. 40)

Pravda muhabiri V Chertkov'un kaleminden, *Moskova Timirzayev Tarım Bilimleri Akademisi*'nin *Yapay İklim Laboratuarı*'nda yapılan bir deneyin sonucu:

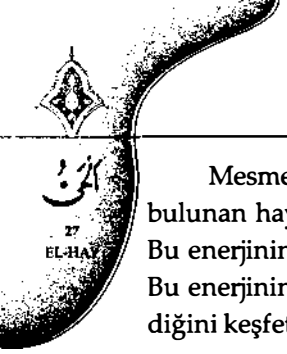
"Arpa filizi, kökleri sıcak suya daldırıldığında düpedüz bağırdı, hem de gözlerimin önünde. Bitkinin çığlığı ancak çok özel ve son derece hassas bir elektronik aletle kaydediliyordu, bu doğru. Yine de, geniş kâğıt şerit üzerindeki dipsiz gözyaşı ırmağı apaçık görülüyordu. Aletin yazıcı ucu çıldırmış gibi titriyor ve arpa filizinin ölüm acısını kâğıda döküyordu. Oysa bu sırada minik bitkiye bakanların, onun neler çektiğini tahmin etmeleri imkânsızdı. Yeşil yaprakların eskisi gibi dik ve canlı olmasına karşın, bitkinin organizması ölüyordu. İçindeki bir çeşit beyin hücreleri, nelerin olup bittiğini anlatıyordu bize." (Age., s. 99)

7. *Cemadi hayat*: Hay isminin tecelli ettiği en alt kategoridir. Hay isminin taş, toprak, maden gibi hareketsiz ve katı varlıklar üzerinde de bir tecellisi vardır. Bu tecelli, bitkiler üzerindekinden daha düşük yoğunluklu bir tecellidir. Fakat bu tecelli sayesinde atom, merkez kaç ve çekim gücü kazanır. Bu tecelli sayesinde, elektronlar atomun çekirdeği etrafında biteviye dönerler. Bu sayede katı maddenin kimliği oluşur. Atom ağırlığı, elektron sayısı, atom numarası gibi unsurlar bu kimliği belirler. Katı maddelerden oluşan yıldızlar, güneş, ay, dağlar ve taşlar, işte bu tecelli sayesinde, mahiyetini Allah'ın bildiği bir hafızaya sahiptirler. Onlar kendilerinden istenildiğinde, bu hafıza sayesinde şahitlik yapacaklardır. Allah Rasulü, Uhud dağını bir dostu ziyarete gider gibi ziyaret ederdi. Bu ziyaretini anlamayanlar için "Uhud bir dağdır (ama), biz onu severiz o bizi sever" (Buhari) demişti. Nebi'nin bu tavrını, bu çerçevede anlamak lazımdır.

Evreni canlılar ve cansızlar diye ayırmanın bir anlamı yoktur. Bu alanın uzmanlarından David Bohm (ö. 1992) der ki: "Canlı ve cansız nesneler ayrılmaz biçimde birbirinin içine girmiştir. Yaşamın kendisi de, tüm evrenin içine gizlenmiş durumdadır. Hatta kayalar bile bir biçimde canlıdır. Çünkü yaşam ve zekâ yalnızca maddenin değil, enerjinin, uzayın, zamanın, tüm evreni oluşturan kumaşın ve bizim holografik eylemden soyutladığımız, yanılgıya düşerek ayrı şeyler gibi gördüğümüz her şeyin içindedir."

Bohm'a göre Her dalganın kendine özgü bir enerjisi vardır. *Fizikçiler bir dalganın taşıyabileceği en az miktardaki enerjiyi ölçmek istediklerinde, uzay boşluğunun her bir santimetre küpünün, bilinen evrendeki tüm maddelerin toplam enerjisinden daha fazla enerjiye sahip olduğunu gördüler!* Bohm ise, çoğu fizikçinin, kendilerine dikkatlerini bu okyanusun içindeki maddelere yoğunlaştırmaları öğretildiği için, içinde yüzmekte oldukları denizin farkında olmayan balıklar misali, bu dev enerji okyanusunu görmezden geldiklerini düşünmektedir. Bohm aynı şeyin, bizim varoluş düzeyimizde de geçerli olduğuna inanmaktadır. Ona göre: Uzayda boşluk yoktur. O doludur, bir vakum değil, maddeyle dolu bir alandır ve biz de dâhil her şeyin var olduğu temeldir. Evren bu kozmik enerji denizinden ayrı değildir. Evren, bu denizin yüzeyindeki bir dalgacıktır. Düşünülemeyecek kadar engin bir okyanusun ortasında, ona kıyasla ufak bir "uyarıcı desendir".

Mesmer de pek çok araştırmacı gibi tüm evreni doldurmuş bulunan hayati bir enerjinin mevcut olduğunu öne sürmüştür. Bu enerjinin bir akışkan tarzında nakledilebildiğini söylemiştir. Bu enerjinin nakledilmesiyle pek çok hastalığın tedavi edilebildiğini keşfetmiştir.

Hayat zinciri ilahi bir kanundur. Hayat zinciri, sadece hayvan türleri ve bitki türleri arasında bulunmamaktadır. Tüm varlıklar, kendi aralarında, büyük bir zincirin halkasıdır. Türlerin kendi içindeki hayat zincirinden bir halka kopunca, bu durum zincirin tamamını şu veya bu oranda etkiler. Bu etki orada kalmaz. Bu durumun, benzer bir etkiyi büyük zincirde de yaptığı düşünülmelidir.

Sözün özü: Hayatın sırrı ile insanoğlu arasında sayısız mühür vardır. Bunlardan çözülenler, çözülemeyenlerin yanında devede kulak kalır.

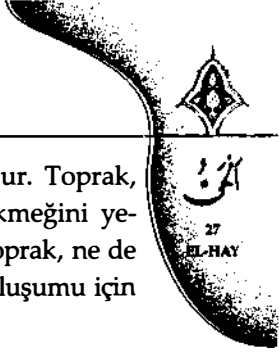
2.3. Hayat adlı muhteşem mucize

Hay olan Allah'tan bir tecellidir hayat. Bunun dışında hiç kimse hayatı tarif edemez, ele geçiremez, laboratuara sokamaz, teraziye koyamaz, tartamaz, ölçemez.

İşin uzmanı âlimlerin tesbitine göre, yeryüzünde hayat en az 300 milyon yıldan beri deveran edip durmaktadır. Tabi ki Allah, en doğrusunu bilir. Hayat bazen koca koca kayaların bağrına düşüp onları parçalayan bir tohumdur. Bazen bir rahimde insana dönüşecek olan spermdir...

Hayat değdiği yere parmak izi bırakır. Petrol, kömür, gaz gibi her tür fosil yakıt, bir zamanlar var olan hayatın parmak izidir. Bir kayrak taşının her tabakasında milyonlarca yıl önce yaşamış canlıların şeklini ve izini görürsünüz. Tebeşir, kireç ve çakmak taşında binlerce deniz canlısının izleri bulunur.

Hay olan Allah, ateşi hayatın rahmi olarak istihdam etmiştir. Henüz yer kabuğu yoktur. Toprak da yoktur. Her şey, akkor bir ateş topundan ibarettir. Allah hayatın başlaması için güneşi görevlendirmiştir. Güneş sayesinde suyun temel elementlerini parçalamış, ağır tabiatlı karbonu oksijenden ayırarak karbon dioksit haline getirmiştir. Gelecekte enerjinin kaynağı olarak kullanılacak olan bu maddeyi, yerin altına ve üstüne depolamıştır.

Ateş sayesinde yeryüzünde hayat mümkün olmuştur. Toprak, yeryüzünün soğuyan külleridir. Ve insan külün ekmeğini yemektedir. Tabi ki şükrün adresi ne ateş, ne kül, ne toprak, ne de ekmektir. Şükrün tek adresi, bütün bunları hayatın oluşumu için görevlendiren Allah'tır. Zira o Hay olandır.

Uzun upuzun ateş çağlarından sonra, buz çağları gelmiştir. Hay olan Allah ateşi nasıl hayata hizmetçi kılmışsa, buzu da öyle hayata hizmetçi kılmıştır. Buz çağları, hayatı yok etmeyi başaramamıştır. Aksine buzullar içinde, hayatın asıl maddesi olan suyu depolamıştır. Hayat kendi varlığını bugün de bitki, hayvan ve insan olarak sürdürmektedir. Hayat sporlardan bakteriye, amipten balığa, böcekten kuşa, memelilerden beşere, beşerden insana doğru yücelip seyrini devam ettirirken, bu süreç bir yandan da tersine işleyerek, her canlı geldiği yere dönmekte ve ilahi çevrim sünnetullah çerçevesinde hükmünü icra etmektedir. Hayat yükselen ve alçalan, doğan ve ölen, oluş ve yeniden oluş döngüsüyle bir bütündür.

Hayat, başlı başına bir mucizedir. Canlılar kendi içlerinde bir disipline sahiptir. Hiçbir canlının önü başıboş bırakılmamıştır. Eğer öyle olsaydı, tek bir tür bütün bir doğayı kaplardı. Mesela çekirgelere bir sınır konulmamış olsaydı, birkaç yıl içinde dünyadaki tüm bitkiler tükenirdi. Suyun dışındaki hayat sona ererdi.

Hayat, Hay isminin tecellisi sayesinde bir mühendistir. Hayatı oluşturan her parça, birbirine çok ince bağlarla bağlanmıştır. Bu bağlantıların hiçbiri, tesadüfi değildir. Eğer hayatın yapıtaşlarından birini aradan çekerseniz, orada bir boşluk oluşur. Fakat bu boşluk, tuğladan örülü duvar gibi, biri gelip dolduruncaya kadar öyle kalmaz. Canlı ve devingen olan hayat, o boşluğu mucizevî yeteneğiyle doldurur.

Hay isminin tecellisi olan hayat bir kimyacıdır. Her canlının bünyesinde birden çok laboratuar vardır. Bu laboratuarlar gece gündüz çalışarak, topraktaki maddeleri gıdaya, ışığı renge, suyu meyveye, doğal atıkları temel elementlerine ve daha birçok şeyi birçok şeye dönüştürürler. Bunu yaparken insanların kurduğu laboratuarlar gibi çevreye zarar vermezler. Atık ve zararlı madde üretmezler. Çöp biriktirmezler. Doğada çözünmeyen zararlılar imal etmezler. Kendilerine konan sınırlara riayet ederler. Hadlerini aşmazlar. Bütün bunları yaparken, zinciri oluşturan diğer halkalarla insanı hayrette bırakan bir işbirliği ve işbölümü sergilerler.

İlginç enerji araştırmaları yürüten M. Juste Smith, ünlü Dr. Michael Polanyi'nin, "Yaşam, fiziki ve kimyasal yasaların şu anda bildiğimiz biçimleri ile açıklanamaz" şeklinde ifadesini ele alarak bize sormaktadır: "Acaba Dr. Polanyi, henüz ölçülemeyen fakat algılanabilen ve henüz açıklanamadığı için de varlığı inkar edilen, bilinmeyen bir güç ya da enerji alanını mı kastediyordu?"

2.4. Can hayatın elçisidir

Can hayatın elçisidir. Bir şeye Hay isminin tecellisi olan can elçisi gönderildiği zaman, o canlanır ve canlılar dünyasına girer. Can elçisi bir yere nüfuz edince, oraya bilgi ve enerji yükler. Mesela bir hücreye görevini ve sorumluluğunu bildirir. Bu yönüyle can çok gelişmiş bir bilgisayar programı gibidir. Hücreleri yöneten canın aklı yoktur. El-Hay tarafından nasıl programlandıysa öyle çalışır.

Canın el-Hay olan Allah'ın bir tecellisi oluşunun en büyük delili şudur: Canlıyken hücrede ne varsa, henüz yeni ölmüş olan hücrede de aynı şeyler olmasına rağmen, bu şeyler o hücreyi diri tutmaya yetmemektedir. Eğer hücreye can veren hücrenin muhtevasında bulunan şeylerse, 0.0001 saniye önce ölmüş olan hücre niçin canlı değildir? Bu soruya modern biyoloji henüz ikna edici bir cevap bulabilmiş değildir. *Hücrenin ölüm sebebi, onun muhteva kaybetmiş olması değil, canını kaybetmiş olmasıdır.*

Can, içine girdiği şeyle girmediği şey arasında, derece değil mahiyet farkı doğurur. Cansızların hareketi, onların entropilerini yükseltir ve hareketleri arttıkça düzensizlikleri de artar. Fakat canlıların hareketi arttıkça entropileri düşer ve daha düzenli olurlar. Işık hızında entropi sıfır olur. Aşan bir hızda ise entropi düşer. Şu halde canın ışık hızından daha yüksek hızda bilgi aktardığını kabul etmemiz gerekecektir.

Nasıl ki can girdiği organizma üzerine hâkimse ve onu yöneten bir programsa, insana üflenen ruhla bahşedilen akıl, irade ve vicdan da can üzerine hâkimdir, diyebilir miyiz? Fakir, bu soruya "Allahu a'lem, evet" diyenlerdendir.

Mesela insan, beynine yaşama iradesini beyan edebilir. İradesini can üzerinden çeken bir insanla, iradesini can üzerinde tam kapasite kullanan bir insanın hayata tutunma katsayısı elbette farklıdır. Mesela "Gurbetteki oğlunu bekliyordu, oğlunu

gördü ve öldü" türü haberlere rastlarız. Allahu a'lem bu, iradenin can üzerindeki tesiridir. Esasen dua budur: "Oğlumu görmeden ölmeyeceğim" veya bir mü'minin dilinden dökülen haliyle "Oğlumu görmeden canımı alma ya Rabbi!" Bu duanın olmamasıyla olması arasında, askıda duran bir can için hiçbir fark olmadığını söylemek doğru olmasa gerek.

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Sayılarla Hay ismi

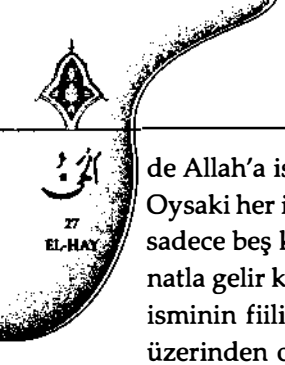
H-y-y maddesinden Kur'an'da 180 kelime geçer. Bunlardan 19'unu Hay ismi oluşturur. Bunlardan 14'ü mahlûkat için kullanılır. Kur'an'da Allah için kullanılan Hay ismi 5 yerde geçer.

Nüzul sürecinde Hay isminin ilk geçtiği yer Furkan 58'dir. Furkan suresinin nüzul tertibimizdeki yeri, vahyin nüzulünün 5. yılıdır. Bu mubarek isim ikinci kez, 6. yıl suresi olan Tâhâ 111'de geçer. Bu ismin hicretten önceki son geçtiği yer, 11. yıl suresi olan Ğafir 65'tir. Kur'an'da geçtiği beş yerden ikisi hicret sonrasına denk gelir. Bunlardan biri hicretin 2. yılında inmeye başlayan Bakara 255'tir. Hay isminin geçtiği bu ayet "Kürsî Ayeti" adıyla şöhret kazanmıştır. Son kez geçtiği yer ise, Hicretin 3. yılında nazil olmaya başlayan ve Bakara gibi nüzulü yıllara yayılan Âl-i İmran suresinin 2. ayetidir.

Kur'an'da Allah için kullanıldığı bu beş yerde de, el-Hay şeklinde belirlilik takısıyla gelir. İsimdeki belirlilik, taşıdığı mananın mutlaklığına delalet eder. İsmin bu lugavi özelliği, Allah'ın diriliğini mahlûkatın diriliğinden ayırmak içindir. Allah dirilten diridir, diğer diriler ise diriltilen diridir. Bu ikisi arasında Halık ile mahlûk arasındaki fark kadar fark vardır.

Kur'an'da geçen 5 Hay isminden üçü, Kayyûm ismi ile birlikte gelir. Kayyûm "Eşsiz yönetici / Varlığı sevk ve idare eden / Her şeyin varlığı kendisine bağlı olan" demektir.

El-Hay ismi el-Kayyûm ismi ile birlikte gelince, ilki zati ikincisi ise fiili sıfat olarak görünmektedir. El-Hay ismi, Allah'ın zatı hakkında bilgi vermektedir. O'nun mutlak diriliğini ifade eder. El-Hay isminin fiili tecellisi, *yuhyî* ilahi fiili üzerinden gerçekleşir. Zata bakan el-Hay isminden ayrı olarak, Kur'an'da bir

de Allah'a isnatla *yuhyî* fiilinin gelmiş olmasının hikmeti budur. Oysaki her isim, fiiliyle birlikte yer almaz. Kur'an'da el-Hay ismi sadece beş kez geldiği halde, 46 yerde "diriltme" fiili Allah'a isnatla gelir ki, bu gerçekten de büyük bir miktardır. Bu da el-Hay isminin fiili tecellisinin ismin kendisi üzerinden değil, ilahi fiil üzerinden olduğuna delalet eder. Neticeten, el-Hay ismi daima zat-ı ilahi hakkında bilgi veren bir isimdir.

İşte bu sebeple, tamamen Halık'a dönük olan el-Hay isminin yanında, tamamen mahlûka dönük olan el-Kayyum isminin gelmesi büyük bir anlam kazanmaktadır. O'nun mutlak diri ve canlılığını ifade eden el-Hay ismi ile birlikte, O'nun eşsiz yöneticiliğini ifade eden el-Kayyûm ismi, yan yana şu zımni anlama sahiptir: O öyle mutlak bir diridir ki, dirileri O yaratır ve yarattığını O diriltir. Bununla da kalmaz, yattıklarının kimilerini koyduğu yasalar üzerinden, kimilerini verdiği irade üzerinden sevk ve idare eder. Asla onları başıboş bırakmaz: ***"Yoksa insanoğlu kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanıyor?"*** (75:36)

3.2. el-Hay olan Allah

İnsan sonsuz ve mutlak diriliği ne kadar anlayabilir?

Bunun bir yolu da, Hay isminin eşya üzerindeki hayat verici tecellilerini okumaktır. Bunu yapan insan şöyle düşünür: Eğer bu ismin eşya üzerindeki tecellisi bu kadar hayranlık verici ve göz kamaştırıcı ise, ya bu tecellinin kaynağı olan Allah'ın zatındaki dirilik nasıldır?

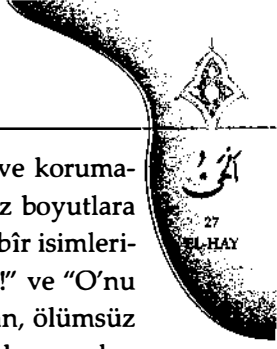
El-Hay isminin nazil olduğu ilk ayet Furkan suresinde yer alır. Bu ayette doğrudan Sevgili Peygamberimize seslenilir:

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ ۚ وَكَفَىٰ بِهِ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا ﴿٥٨﴾

"Nihayet, ölümsüz olan O mutlak diri Zata yaslan ve hamd ile O'nun aşkın yüceliğini dillendir! Zira kullarının günahından haberdar olma konusunda, kimse onunla boy ölçüşemez."

(Furkân 25:58)

Ayetteki hitabın muhatabı, doğrudan Nebi'dir. Henüz peygamberliğin 5. yılıdır. Habeşistan hicreti bu yılda gerçekleştiğine

göre, Mekke'de saflar ayrışmaya başlamıştır. Zayıf ve korumasız mü'minlere yapılan baskı ve işkence, dayanılmaz boyutlara ulaşmıştır. Âyet ilk muhatabına Allah'ın Hay ve Habîr isimlerini hatırlatmaktadır. İki de emir vardır: "Tevekkül et!" ve "O'nu hamd ile tesbih et!". Zımnen: Eğer dayanak arıyorsan, ölümsüz olana dayan; eğer birinin adına hareket edeceksen, her şeyden haberdar olan adına hareket et!

Allah Rasulü'ne verilen daha derin bir mesaj vardır ayette: Tevhide davete karşı gelenler büyük günah işlemektedirler. Fakat onlar yine de "O'nun kullarıdır". O kullarının günahlarının muhasebesini tutar. Nebi bunu, üstüne vazife olarak almamalıdır. Hemen iki ayet önce şöyle buyrulmuştur: "Ve Biz seni yalnızca bir müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik." Zımnen: Biz seni, onlara zorla iman dayatan biri olarak göndermedik. Sen insanın davranışları ve tabiatı konusunda, Allah'ın sonsuz ilmine güven. Zira Allah sonsuz hayat sahibidir. Senin görmediğin neleri görmekte, senin bilmediğin neleri bilmektedir.

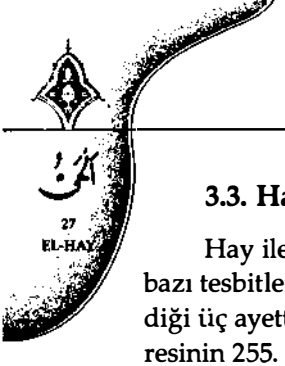
El-Hay olana tevekkülü emreden bu ayette, aynı zamanda Nebi'yi teskin ve teselli eden bir ima da vardır. Zira Mekke'de büyük riskler alınarak ve çok büyük emekler sarf edilerek küçük bir İslam cemaati oluşturulmuştur. Şimdi bu cemaatin hiç de küçümsenmeyecek bir miktarı, Mekke'yi terk edip Habeşistan gibi denizaşırı bir ülkeye göç etmek zorunda kalmıştır. Sevgili Nebi haliyle bundan endişeye kapılmış olabilir. İşte bu endişeyi izale için ona açıktan Allah'ın ölümsüz olduğu, örtülü olarak da etrafındaki insanların ölümlü olduğu hatırlatılmaktadır.

Yukarıdaki ayete yaptığımız tüm yorumlar, yine Allah Rasulü'ne hitap eden bir pasaj içerisinde yer alan ve içinde el-Hay ismi geçen şu ayet için de geçerlidir:

هُوَ الْحَيُّ لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۗ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝

"Mutlak diri O, kendisinden başka ilah olmayan O'dur: Artık siz de O'na adanmış samimi ve saf bir inançla sadece O'na yalvarın! Hamd tümüyle âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur."

(Mü'min 40:65)

3.3. Hay ve Kayyûm olan O'dur

Hay ile Kayyum isminin yan yana gelişinin hikmetine dair bazı tesbitler yukarıda geçti. Bu iki mubarek ismin yan yana geldiği üç ayetten biri de "Âyetel-Kürsî" adıyla bilinen Bakara suresinin 255. âyetidir.

Bu âyet, içinde "kürsî" ismi geçtiği için "Kürsî Âyeti" adıyla anılmıştır. Bu ayeti asıl ayrıcalıklı kılan tarafı, tıpkı İhlâs suresi ve Haşr suresinin son ayetleri gibi, Allah hakkında ayrıntılı bilgi vermesidir. Kur'an'da "ilahi kartvizit" diye adlandırabileceğimiz üç makamdan biri bu ayettir.

Bu âyetin beş vakit namazın ardından okunması geleneği, ayetin manasıyla yakından ilgilidir. Ayetin daha başında, Hay ve Kayyum isminin hemen ardından, "Ne gaflet basar O'nu, ne de uyku" ibaresi yer alır. Bu cümlenin zımni karşılığı şudur: Dikkat et ey muhatap! Uyumayan ve unutmayan bir Allah ile karşı karşıyasın! Allah'ı atlatırım sanma! Üzerinden zaman geçince unutur sanma! Hâşâ, yorulur da dinlenmeye çekilir, hatta uyur sanma! O bunlardan münezzehtir. Zira O sonsuz diri ve mutlak hayat sahibidir.

اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ اَلْحَیُّ الْقَیُّوْمُ ۚ لَا تَاْخُذُهٗ سِنَةٌ وَّلَا نَوْمٌ ۚ لَهٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ
وَمَا فِی الْاَرْضِ ۚ مَنْ ذَا الَّذِیْ یَشْفَعُ عِنْدَهٗۤ اِلَّا بِاِذْنِهٖ ۚ یَعْلَمُ مَا بَیْنَ اَیْدِیْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۚ
وَلَا یُحِیْطُوْنَ بِشَیْءٍ مِّنْ عِلْمِهٖۤ اِلَّا بِمَا شَآءَ ۚ وَسِعَ كُرْسِیُّهُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ ۚ
وَلَا یَـُٔوْدُهٗ حِفْظُهُمَا ۚ وَهُوَ الْعَلِیُّ الْعَظِیْمُ ﴿۲۵۵﴾

"Allah, kendisinden başka tanrı olmayan, mutlak diri, hayatın ve varlığın kaynağı ve dayanağıdır; ne gaflet basar O'nu, ne de uyku. Göklerde ve yerde olan her bir şey O'nundur: O'nun izni olmaksızın katında şefaat edecek olan kimmiş bakayım? O, kullarının önünde-açıkta olan şeyleri de, ardında-gizli olan şeyleri de bilir; oysa onlar, O dilemedikçe O'nun ilminden hiç bir şey kavrayamazlar. O'nun sonsuz kudret ve otoritesi gökleri ve yeri kaplamıştır; üstelik onları görüp gözetmek O'na güç gelmez: zira yüce ve azametli olan yalnızca O'dur." *(Bakara 2:255)*

Bu ayetin yanına, içinde el-Hay ismi geçen şu ayeti de yerleştirmek gerekir:

الٓمٓ ۝١ اللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ۝٢

"Elif-lâm-mîm! Allah, kendisinden başka tanrı olmayan, mutlak diri, hayatın ve varlığın kaynağı ve dayanağıdır."

(Âl-i İmran 3:1-2)

3.4. Dünya hayatı, âhiret hayatı, ölümün hakikati

İnsan, kendi üzerine düşünebildiği, varlık nedenini sorgulayabildiği için insandır. "Ben kimim, niçin varım, nereden geliyorum, nereye gidiyorum?" gibi sorular bu türden sorulardır. Bu tür soruları sormak için canlı olmak yetmez, akleden bir kalp sahibi olmak şarttır. Bunlara "Varlık soruları" denir. Varlık sorularını sormak insanın işidir, fakat bu soruların doğru ve kesin cevabını bulmak insanı aşar. İşte o noktada insan, Mutlak Akıl ve Mutlak Hayat sahibi olan el-Hayy'a başvurmak zorundadır.

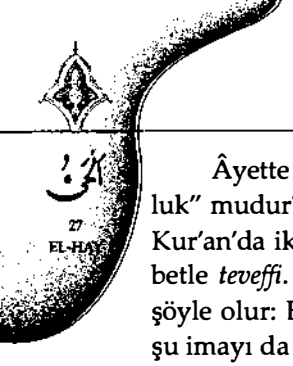
İnsanoğlunun dünyaya gelişi, hayat mucizesinin bir parçasıdır. İnsanın ilk atasının merak ettiği konuların en başında, hayat mucizesi gelmiş olmalıdır. İnsan, en soylu parçasını oluşturduğu hayat mucizesini sorgularken, kendi varoluşunun da sırlarına ermek ister. En güzel kıvamda yaratılan ve mükerrem kılınan bir varlık olan insanın merakını, ancak hayatı ve ölümü yaratan el-Hay giderebilir. İşte şu ayet, "İnsan gibi ilahi bir şaheser, niçin basit canlıların da tabi olduğu hayat ve ölüm yasalarına tabi kılınmıştır?" sorusunun cevabıdır:

الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ ۝٢

"O, ölümü ve hayatı hanginizin daha güzel davranacağını sınamak için yaratmıştır: O üstün ve yüce olandır, bağışı sınırsız olandır." *(Mülk 67:2)*

"İnsan için ölüm ve hayatın illeti ne?" sorusunun cevabı net: İmtihan için.

Ölümü yaratması, hem canlıların can verilmeden önceki elementer kökenine, hem varlığın zıddı olan yokluğa delalet eder. Zımnen: Ölüm de hayat gibi, O'nun otoritesine tabidir. Ölen O'nun otoritesinden çıkamaz, hayata gelmemiş olan O'nun mülkü haricinde kalamaz. Eğer yokluk kendi başına bir gerçekse, onu da Allah yaratmıştır. Değilse, zaten konuşmaya değmez.

Âyette ölüm hayattan önce gelmiştir. Şu halde ölüm "yokluk" mudur? Cevabı hem evet, hem hayırdır. İnsanın ölümü için Kur'an'da iki kavram kullanılır: cesede nisbetle *mevt*, ruha nisbetle *teveffi*. Beden ölür, ruh *teveffi* ettirilir. Bu durumda cevap şöyle olur: Eğer *teveffi* olmasaydı ölüm yokluk olurdu. Zımnen şu imayı da içerir: Hayata ve diriye saygılı olun, ölüme ve ölüye de saygılı olun. Zira onu da Allah yarattı. Varlık 'oluş ve yeniden oluş için bozuluş' âlemidir. İnsan bedeninde ve kainatta, her an oluş ve yeniden oluş için bozuluş tecelli etmektedir (3:185). Sınav daha iyi olmanın aracıdır. İnsanı kemale doğru yürütmek için, Allah insana imtihan suretinde ikram etmiştir.

Hayat ve ölüm, -hâşâ- bir tesadüfün saçmalıkları değil, Allah'ın imtihan yasasının iki tezahürüdür. Ahirete inanmayanlar, insanı bitiren bir 'hiçlik' (nihilizm) boşluğuna yuvarlanırlar. İşte şu ayet, bu tipi tasvir ediyor:

"Bir de kalkıp dediler ki: "Hayat sadece dünya hayatımızdan ibarettir; ölürüz, zira (bir kez) ***hayata gelmiş bulunuruz; ve bizi sadece zaman yok eder. Ama onlar bu hususta hiçbir bilgiye sahip değiller, onlar sadece*** (önyargıya dayalı bir) ***zanna sahiptirler."*** *(Casiye 45:24)*

Bunu söyleyen akıl, zamanın öznesi değil nesnesi olan akıldır. Ölümün hakikatini anlayamayınca, hayatın hakikatini de anlayamamıştır. Zira hayatın hakikati, ancak ölümün hakikatiyle birlikte anlaşılır. Onun için de; ***"Bu dünyadakinden başka hayatımız yoktur, öldükten sonra da dirilecek değiliz"*** demişlerdir." *(En'am 6:29)*

Bu duruma düşeni bekleyen üç yol vardır:

1. Ya dünya tarihinin bazı cins kafaları gibi çıldırmak ve/veya intihar etmek.

2. Ya kendini kaybetmek için kendini oyuna, eğlenceye, alkole, uyuşturucuya, ideolojiye, şiddete, dünyaya, makama, şehvete, şöhrete satmak.

3. Ya da imtihanını alın aklığıyla vermek için sorumluluk şuuruyla hareket etmek.

3.5. Çift dünyalılık – Tek dünyalılık

Hayatın Yaratıcısını görmezden gelenler, hayatın büyüsüne kapılmışlardır. Evet, evet! Bu, tam anlamıyla bir 'kapılma', bir 'sürüklenme'dir. Eğer el-Hay olanı bilselerdi, hayatın anlamlı

ve amaçlı olduğunu kavrayacaklardı. Eğer bunu kavrasalardı, kendi anlam ve amaçlarıru araştıracaklardı. Eğer onu yapsalardı, varoluş amacının imtihan olduğunu keşfedecekler, imtihanı vermek için hayırda yarışacaklardı. Böyle olmak için iki dünyalı olmak şart. "İnsan neden ahireti inkâr eder?" sorusunun cevabını şu ayetten öğreniyoruz:

اِنَّ الَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ لِقَآءَنَا وَرَضُوْا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَاطْمَاَنُّوْا بِهَا وَالَّذِيْنَ هُمْ عَنْ اٰيٰتِنَا غٰفِلُوْنَ ۙ ۝٧

"Şu bir gerçek ki; bizim huzurumuza çıkmaya yüzü olmayan ve dünya hayatıyla yetinip onunla kendilerini tatmin eden, üstelik (bir de) ***hakikate yapılmış*** (söz konusu) ***atıfları fark edemeyen birileri hep var."*** *(Yunus 10:7)*

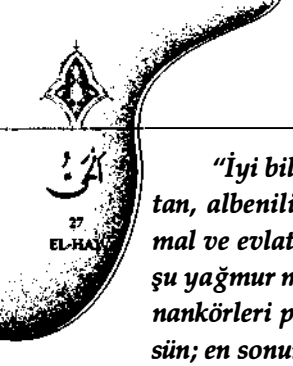
İnsanın tek dünyalılığı tercihi, ölüm gerçeğinin insan aklı tarafından taşınamayacak kadar ağır bir hakikat oluşundan kaynaklanır. Bu tek neden değilse de, en büyük nedendir. İnsan ölüm hakikatini taşıyamaz. Ölüm, insanın taşıma kapasitesinden daha ağırdır. Ölümü taşıyabilmesi için, aklın altına güçlü bir destek vermek gerekir. Bu desteği kalp verebilir. Fakat ölüm hakikatini taşıyabilmesi için, akla destek verecek kalbin yakıta ihtiyacı vardır. O yakıt, imandan başkası değildir. İşte imanın hayati ehemmiyeti de burada ortaya çıkar. Vahyin haber verdiği şu hakikati, insan ancak iman sayesinde yakine dönüştürebilir:

بَلْ تُؤْثِرُوْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ۙ ۝١٦ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى ۝١٧

"Maalesef siz (ey insanlar), ***bu yakın ve aşağı hayatı tercih ediyorsunuz; oysaki öteki*** (hayat) ***en hayırlı ve daha kalıcıdır."***
(A'lâ 87:16-17)

"Ahireti olmayan bir dünya hayatının değeri nedir?" sorusunun en hakiki cevabını, şu ayet verir:

اِعْلَمُوْٓا اَنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ وَّزِيْنَةٌ وَّتَفَاخُرٌۢ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِى الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ ۭ كَمَثَلِ غَيْثٍ اَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهٗ ثُمَّ يَهِيْجُ فَتَرٰىهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُوْنُ حُطَامًا ۭ وَفِى الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ۙ وَّمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٌ ۭ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُوْرِ ۝٢٠

"İyi bilin ki (tek başına) ***bu dünya hayatı bir oyun ve oynaştan, albenili bir gösteri ve birbirinize karşı övünme yarışından, mal ve evlat çoğaltma hırsından ibaret olurdu. Bu*** (tiplerin sonu) ***şu yağmur meseline benzer: O*** (yağmurun) ***yeşerttikleri çiftçileri/nankörleri pek sevindirir; sonra kurur ve sen onu sararmış görürsün; en sonunda toz toprak olur. Ama ahirette*** (böyle olmayacak). ***Ya şiddetli bir mahrumiyet veya Allah'tan bir mağfiret ve hoşnutluk olacak: Zira*** (tek başına) ***bu dünya hayatı, aldatıcı ve geçici bir tatmin aracından başka bir şey değildir."*** *(Hadid 57:20)*

Ve şu ayet:

وَمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا لَهْوٌ وَّلَعِبٌ ۭ وَاِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ ۘ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿٦٤﴾

"Zaten (akletselerdi, bileceklerdi ki) ***şu dünya hayatı*** (tek başına) ***geçici bir oyun ve oynaştan başka bir şey değildir; bir de öte dünya hayatı vardır ki, işte odur gerçek hayat: keşke bunu olsun bilebilseydiler.*** *(Ankebût 29:64)*

Zımnen: Mü'mine oyun ve eğlence olarak, bu dünyada sürdüğü hayat yeter. O fazladan bir oyun ve eğlenceye ihtiyaç duymaz. Buna ihtiyaç duyanlar, dünya hayatına aşırı değer yükleyenler, bir başka ifadeyle dünyaya ahiret muamelesi yapanlardır.

Her maddi hayatın, bir de manevi hayatı vardır. Dünya hayatı, hayatın maddi olanıdır. Maddi olan geçici, eksik, sınırlı ve uçucudur. Ahiret hayatı, dünya hayatının manevi olanıdır. Manevi olan maddi olandan daha ömürlü, daha güçlü, daha kalıcı, daha büyüktür. Şu halde Ahiret dünyadan daha kalıcı, daha ömürlü, daha güçlü, daha büyüktür.

Her şeyin bir ruhu vardır. Ahiret dünyanın ruhudur. Dünya ahiretin cesedidir. Tek dünyalı insan, ruhunu öldürdüğü hayatın cesedine sarılan kişidir. Sarıldığı ceset, ona aradığı gerçek huzuru ve tatmini vermeyecektir. O hayatın yalanıyla teselli olduğunu, akleden kalbiyle anlamaz da maddi hayatla tatmin olursa, gözlerini hakikate kapattığı için kendi kendisini aldatmış olacaktır. Böylesinin gözlerini ancak ölüm açacaktır. İnsan çift dünyalı da olsa, tek dünyalı da olsa, ahiretten ve hayatın sahibi Allah'tan kaçamayacaktır. Ne var ki, çift dünyalı Allah'a doğru

koşarken yakalanacak, tek dünyalı Allah'tan kaçarken yakalanacaktır. Kişinin ahiretteki durumunu, bu ikisinden hangisini tercih ettiği belirleyecektir.

4. HAY OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ

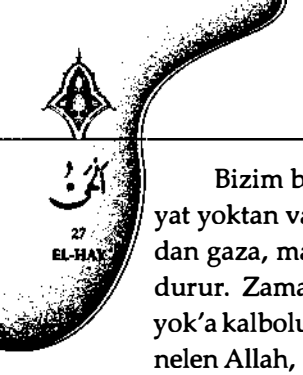
4.1. Hayat Hay isminin tecellisidir

Hayat mucizesi, Allah'ın el-Hay isminin tecellisidir. Bu tecelli karşısında kamaşmayan göz kör, hayran olmayan baş kelle, etkilenmeyen kalp taştır.

Yaratılan her şeyde Hay isminden bir tecelli vardır. Fakat bu tecellinin yoğunluğu her varlıkta farklıdır. Hay ismi melekte farklı, insanda farklı tecelli eder. Bu ismin meleklerdeki tecellisi nurani ve latiftir. İnsandaki tecellisine gelince: 1. İnsanın ruhunda nurani ve latif yönüyle tecelli eder. 2. İnsanın bedeninde cismani ve kesif yönüyle tecelli eder. Hay isminin tecellisi hayvanda farklıdır, bitkide farklıdır. Bu ismin hayvanlardaki tecellisi hareketin ve üremenin kaynağıdır. Bitkilerdeki tecellisi ise büyümenin ve bereketin kaynağıdır.

Hay isminin suya, madene, taşa, toprağa dönük bir tecellisi de vardır. Bu tecelli sayesinde bu varlıklar canlıya medar ve mekân olurlar. Bu tecelli sayesinde şahit olurlar. Allah bu yüzden göğe ve yere, geceye ve gündüze, aya ve güneşe yemin eder. Bunun anlamı onların şahitliğine dikkat çekmektir.

Hay isminin tecellisi hiçbir varlıkta yok olmaz. Bir kez kaynağından menziline ulaşınca, artık o şey o tecellinin kabı olur. El-Hay olan Allah tecelli edince, yokluk varlığa rahim olur. Varlık tohumu, yokluğun rahmine düşer. Yokluk, varlığa hamile kalır. CERN'de parçacık arayanlar aradıklarını bulacaklar, fakat buldukları şey tüm sorulara cevap olmayacak. Aksine eski cevapların fiyakası, yeni sorularla bozulacak. Sorular daha başka soruları celp edecek. Eski sorular cevabını buldukça sorular azalmayacak, artacak. Zira insan bildikçe cehaletinin büyüklüğünü keşfedecek. Yaratılış mucizesinin büyüklüğünü fark edecek. Bu mucize karşısında, hayranlığını gizleyemeyecek. En sonunda el-Hayy'ın kapısına gelip dayanacak. Ancak "Allahu ekber!" diyerek kurtulacak.

Bizim boşluk sandığımız uzay hayatı bağrında taşır. O hayat yoktan vara, gazdan toza, tozdan katıya, katıdan sıvıya, sıvıdan gaza, maddeden enerjiye, enerjiden maddeye deveran eder durur. Zamansız zamanlarda ve mekânsız mekânlarda varlar yok'a kalbolurken, yoklar vara kalbolur. Hay ismiyle varlığa yönelen Allah, Fâtır ismiyle yokluğa yönelir.

Hay isminin madendeki tecellisi, ısı ve rutubetle toprağa geçer. Topraktaki tecellisi su ile bitkiye geçer. Bitkideki tecellisi sindirim sistemiyle hayvana geçer. Hayvandaki tecellisi, sindirim sistemiyle insana geçer. Allah'ın el-Hay isminin bütün bu süreçlerden geçerek insanda karar kılan tecellisi, kalpte sevgi ve iman olur, beyinde ilim ve irfan olur, gözde basar ve basiret olur, organlarda salih amel olur, dilde ferman, dizde derman olur.

Orada da kalmaz. El-Hay isminin insanda salih amel olan tecellisi, ahirette cennet nimeti olur, cennetlik mü'minin önüne konur ve "Buyur, bu dünyadaki salih amelin!" denilir.

4.2. Hay isminin tecellisi olan hayatın dokunulmazlığı

Hay isminin hem maddi hem de manevi tecellisine medar olma bakımından müstesna bir konuma sahip olan insan, bu tecelliye hürmet etmekle mükellef kılınmıştır. Hayvanlar da birbirini öldürür, fakat sorumlu olmazlar. Hay isminin tecellisine hürmet etme sorumluluğu insana verilmiştir. Zira insan bu hürmeti anlayacak bir kapasiteyle donatılmıştır.

İnsanlığın değişmez değerlerinin öbür adı olan İslam, ilk vahiyden son vahye kadar insan hayatına haksız yere kastetmeyi yasaklamıştır. Zira insan iki kere muhterem ve mükerremdir. ***"Biz insanoğlunu kat kat mükerrem kıldık"*** (17:70) ayetindeki *kerramnâ* fiilinin şeddeli olması bu yüzdendir. İnsan iki kat mükerremdir: İlki, Hay isminin maddi tecellisine medar olup can sahibi olduğu için. İkincisi, Hay isminin manevi tecellisine medar olup içinde akıl-irade-vicdan barındıran ruh sahibi olduğu için.

Şu ayet, bu hakikatler ışığında okunduğu zaman layıkıyla anlaşılmış olur:

مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا
وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا ۝

"Cinayet işleyen veya yeryüzünde fesat çıkaran hariç, eğer bir kimse bir insanı öldürürse bütün insanlığı öldürmüş gibi olur. Dahası bir kimse bir hayat kurtarırsa, bütün insanlığı kurtarmış gibi olur." *(Maide 5:32)*

- Bu ayetteki "öldürme" (*katl*) ve "diriltme" (*ihyâ*) fiilleri sadece maddi olanla mı sınırlıdır?

- Elbette hayır; bilakis, Kur'an vahyinin *mesânî* (çift kutuplu) sıfatına yakışır biçimde, bu ayet de çift kutuplu olarak anlaşılmalıdır. Bir insanı madden öldürmek, onun canına kastetmektir. Bu bütün bir insanlığın canına kastetmek gibidir. Bir insanı manen öldürmek de mümkündür. Bu başkalarını saptırmak, yani dalalettir. Bir insanı saptıran insanlığın dalalet çıtasını yükselttiği için, bütün bir insanlığa zarar vermiştir. Bir insanın hidayetine vesile olmak, onu diriltmektir. Bunu yapan da bütün bir insanlığın hidayet çıtasını yükseltmiştir. Hidayete vesile olan insan, Hay isminin en büyük tecellisinin kendi eliyle gerçekleştiği insandır. Peygamberler o insanların başında gelir.

İnsanda iki kat tecelli eden Hay ismi, hayvanda ise tek kat tecelli eder. Bu tecelli, sadece maddi hayatı kapsayan bir tecellidir. Bu bile ihtiramı gerektirir. Her hayvan, Allah'ın Hay isminden bir tecellinin medarıdır. Mü'minler meşru ihtiyaçlarını karşılamak için hayvan keserken, işte bu tecelliye hürmeten Allah'ın adını anarlar (6:118). Bir hayvanı Allah'tan başkası adına kesmek yasaklanmıştır (2:173). Bu yasağın arkasında, o hayvana can veren Allah'ın hakkını inkâr yatmaktadır. Hay olan Allah'ın hakkını inkâr ederek, başka birinin adına kesilen hayvanın eti yenmez. Zira o nankörlüğün en büyüğüne alet edilmiştir. Nankörlüğün en büyüğü, en büyük olana nankörlüktür.

4.3. Ruh: İnsan, Kur'an ve meleği birbirine bağlayan sır

- el-Hay isminin tecellisinde *rûh* adı verilen 'diriltici ilahi soluk'un yeri nedir?

- Kur'an'da *ruh* Allah dışında üç yaratılmışa nisbet edilir: İnsana (17:85), Kur'an'a (16:2) ve vahiy meleğine (16:102).

Ruh, Hay isminin insandaki yüksek tecellisidir. İnsan ilk tecelli sayesinde beşer oldu ve canlılar arasına karıştı. İkinci tecelli sayesinde 'üflenen ruh' ile insan oldu. İlahi ruhun diğer canlılara

üflenmesinden hiç söz edilmezken, sadece insana üflenmesinden söz edilmesi, bu ruhun insanı canlı kılan şey değil, canlılar içinden seçilip onu akıllı ve iradeli bir varlık kılan öz olduğunu gösterir.

Şu halde insana üflenen ruh, Hay isminin içinde akıl, irade ve vicdanı barındıran tecellisidir. Vahiy, Kur'an'dan da "ruh" olarak söz etmektedir: ***"O, kullarından dilediğine*** "(İnsanları) ***uyarın! Şunu iyi bilin ki Benden başka ilah yok! O halde*** (başkalarına ilahlık yakıştırmaktan) ***artık sakının!" buyruğunu iletmeleri için, melekleri*** (ölü canlara) ***hayat veren ruh ile indirir."*** *(Nahl 16:2)*

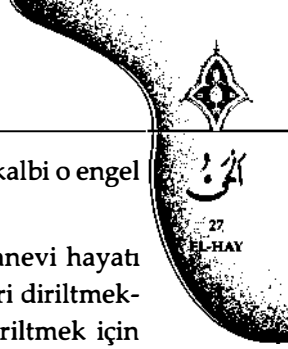
Rûh, burada vahiy anlamındadır. Bu anlamda ilk kullanıldığı âyet 97:4'tür. (Ayrıca 40:15; 42:52.) İlahi bir inşa projesi olan vahiy, muhatabının tasavvurunu, anlamını kendi yüklediği kavramlarla inşa eder. Buna göre vahiy, hayata "ruh" katan bir mesajdır. Nasıl ki ruhunu yitiren bir insan ceset haline geliyorsa, vahiysiz bir hayat da odur. Vahiy gönlün nur ve cilası, aklın ziyası, gözün ışığı, cesedin canı mesabesindedir. Kur'an Allah ve Elçisinin vahiyle yaptığı çağrıyı da "diriliş çağrısı" olarak niteler:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ

وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾

"Siz ey iman edenler! O sizi hayat bahşeden bir (diril)***işe davet ettiğinde, Allah'a ve Elçi'ye icabet edin! Zira iyi bilin ki, Allah kişiyle kalbinin*** (eğilimleri) ***arasına sürekli müdahale eder; akıbet O'nun huzurunda toplanacaksınız."*** *(Enfal 8:24)*

Bu ayet, "Gerçek ölüm nedir?" sorusunun cevabını veriyor: Gerçek ölüm, hayattan kopmak değil, hakikatten kopmaktır. "Hayat nedir?" sorusuna vahyin verdiği cevap ise, "hidayettir" şeklinde tecelli ediyor. Zira ayetin sonundaki *yehûlu*, "O müdahale eder" anlamına gelir. Bu müdahale, ilahi yönlendirmeyi ifade eden "hidayet"in ta kendisidir. Bunu radar örneğiyle açıklayabiliriz. Kalp, adının da çağrıştırdığı gibi radara benzer: Bilinç üstü, bilinçaltı, bilinç ve duygulardan gelen iyi kötü her sinyali tarar. İyi-kötü ve hak-batıl; aldığı her görüntüyü kendi aynasında yansıtır. Allah'ın kişi ile kalbi arasına müdahalesi, yanlış görüntünün bilinç arşivine yansımaması için Allah'ın o görüntü ile kalbin arasına engel koymasıdır. Zira Hûd 43'ün de gösterdiği

gibi *el-havl* "engel" anlamına gelir. Sonuçta, insanın kalbi o engel sayesinde kaymaktan korunur.

Vahiy "hayat" derken, maddi hayatı değil manevi hayatı kasteder. Kur'an'ın indiriliş amacı da, manevi ölüleri diriltmektir. Bu hakikati, madden diri olanları manen de diriltmek için indiği halde, ölülere okunması adet haline gelen Yasin suresinin şu ayetlerinden daha güzel ne ifade edebilir:

وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ ﴿٦٩﴾ لِيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧٠﴾

"Biz ona şiir yeteneği vermedik; bu onun için gerekli de değil: o (vahiy) ***sadece bir uyarı ve öğüttür; dahası açık ve açıklayıcı bir hitaptır ki bu sayede,*** (kalben) ***diri olanları uyarsın ve bunu ısrarla inkâr edenlere karşı verilmiş söz gerçekleşsin."*** *(Yâsîn 36:69-70)*

Kur'an'ın iniş amacı "kalben diri olanları" uyarmaktır. Bunun anlamı, "Kur'an ölülerin değil dirilerin kitabıdır" demektir. Tıpkı Kur'an Şairi Mehmet Akif'in dediği gibi:

Ölüler dini değil sen de bilirsin ki bu din,

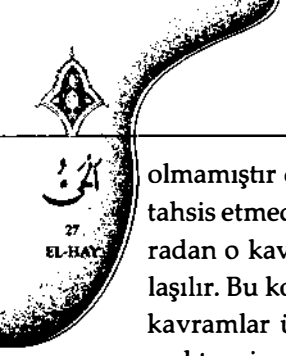
Diri doğmuş, duracak dipdiri, durdukça zemin!

4.4. Hay isminin canını imanına şahit kılana tecellisi

Şehid ve *şahid* kavramları, Kur'an'ın temel ıstılahlarından biridir. Kur'an'da mükerreren geçen bu kavramlar, hiçbir yerde "Allah yolunda öldürülen" kimselere tahsis edilmez. Kur'an'da, Allah yolunda öldürülen kimselerden söz eden birden çok ayet vardır. Onlara müjdeler verilir.

Kur'an Sevgili Peygamberimizi "şehit" ve "şahit" sıfatlarıyla anar. Biz biliyoruz ki, Peygamberimiz yatağında vefat etmiştir. Fakat o şehittir. Zira o Rabbine, hayatını imanının şahidi olarak sunmuştur. Buna, ona ümmet olma şerefine nail olan bizler de şahidiz. Zaten birinin "şehid" olması için, ille de öldürülmesi gerekmez. Ama ille de imanına hayatını şahit göstermesi gerekir.

Şu halde rivayet edebiyatında *şehid* kavramının savaşta öldürülene hasredilmesi, sonradan ortaya çıkan bir anlam kaymasıdır. Zira Efendimizin, Kur'an'ın dışında bir din dili olamaz ve

olmamıştır da. Kur'an'ın hiç kullanmadığı veya kullandığı halde tahsis etmediği bir kavram rivayet edebiyatında yer alıyorsa, buradan o kavramın efendimizin ağzına sonradan konulduğu anlaşılır. Bu konuda tashih şarttır. Çünkü yerinden edilmiş Kur'ani kavramlar üzerinden Müslümanlar arasında ne kavgalar verilmekte, nice canlar yanmakta, nice yanlışlar meşrulaşmaktadır.

- Peki, bu lugavi hakikat, Kur'an'ın "Allah yolunda öldürülen kimselere" çok özel müjdeler verdiği hakikatini hafifletir mi?

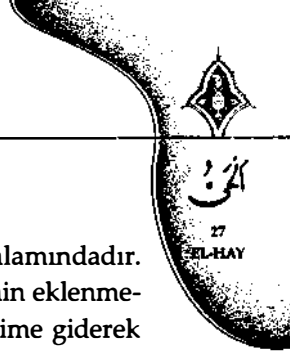
- Ne münasebet! Âlemlerin Rabbi, davası uğrunda öldürülen kimselere öyle yüce mertebeler sunmuştur ki, O'nun rızasını talep eden bir mü'min, "Ya Rabbi! Bizi de onlar arasına kat!" demeden edemez. İşte o pasajlardan biri:

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا ۚ بَلْ أَحْيَاءٌ عِندَ رَبِّهِمْ
يُرْزَقُونَ ﴿١٦٩﴾ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِم
مِّنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٧٠﴾ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ
وَفَضْلٍ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧١﴾

"Ve Allah yolunda öldürülenleri ölü saymayın! Aksine onlar diridirler; Rableri katında ikrama mazhar olmaktadırlar. Onlar Allah'ın lutfundan kendilerine bağışladığıyla sevinirler. Arkadan gelip de henüz kendilerine kavuşmamış olanlara, geleceğe ilişkin kaygı ve geçmişe ilişkin üzüntü duymayacakları müjdesini vermekten haz alırlar. Onlar, Allah'ın nimeti ve keremiyle, Allah'ın mü'minlere ait ecri zayi etmeyeceğini müjdelemeye can atarlar. *(Âl-i İmran 3:169-171)*

Allah yolunda öldürülenlere "ölü demeyin" diyen Bakara 154'ü de, bu ayetlerin yanına eklemek gerekir.

İşte bu, Allah'ın hay isminin özel bir tecellisidir. Canını imanına şahit kılan şehit, hay isminin özel bir tecellisine mazhar olur. Allah herkesten farklı olarak onu özel bir hayat mertebesinde yaşatır. O mertebe ayette "Rablerinin katı" (*'inde rabbihim*) olarak geçmektedir. Onlar Rablerinin katında özel bir ikrama mazhar olurlar. Bu ikramın ne olduğunu bilmesek de, çok özel ilahi bir ikram olduğunu anlarız.

4.5. Hayâ Hay isminden bir tecellidir

Hay isminin bir tecellisi olan *hayâ*, "edeb" anlamındadır. Aynı köke talep veya mübalağa bildiren *ist* harflerinin eklenmesiyle elde edilen *istihyâ'* ise "utanmak"tır. Bu iki kelime giderek birbirinin yerine de kullanılır olmuştur.

Hayâ, Hay isminin insandaki özel bir tecellisidir. Bu canlı olmak ile ilgili değil, üflenen ilahi ruha medar olmak ile ilgili bir tecellidir. Hayvanlar dünyasında aslan gibi cesur, kurt gibi uyanık, tilki gibi kurnaz, köpek gibi sadık, at gibi vefalı, karınca gibi çalışkan, arı gibi üretken hayvanlar bulunur. Hatta bazı meziyetlerde hayvanların insanlardan önde olduğu gibi söylenebilir. Fakat hayâ gibi bir erdemle donanmış hiçbir hayvan yoktur. Hayvanlar için edeb ve utanma fiili kullanılmaz. Bu insana özgü bir meziyettir.

Utanmak, insanın sadece hatasını kabullenmesi değil, aynı zamanda o hatayı kendisine yakıştıramamasıdır. Utanmak bu iki meziyetten neşet eden daha büyük bir meziyettir. Hatasını kabullenmeyen utanmaz, utanmayan özür dilemez. Utanmazlığın alışkanlık haline gelmesi ise, arsızlıktır. Allah Rasulü şu sözü böylesi arsızlar için söylemiştir: "Eğer utanmıyorsan, istediğini yap!" (Buhari) Utanmanın dolaylı bir saikı da kınanma endişesidir. Bu endişenin temelinde, şahsiyetini muhafaza gibi asil bir duygu yatar.

İnsanoğlunun sembol atası ve anası, dünyadaki cennetinde imtihana tabi tutuldu. Bu ilk imtihanda sınanan şey insanın iradesiydi. İnsanın iradesinin sınandığı "yasak ağaç" ise, Allahu a'lem "şehvet güdüsünü" temsil ediyordu. İnsan "Şu ağaca yaklaşmayın" ilahi uyarısını dinlemeyerek, irade zafiyetinin başına ne işler açabileceğini kendi tecrübesiyle öğrenmiş oldu. O "ağaç" sınırdı; tıpkı Hz. Musa'nın ilk vahiy aldığı yerde gördüğü "ağaç" gibi. Tıpkı Hz. Peygamber'in vahiy meleğiyle çok özel buluşmasının nakledildiği Necm suresinde söz edilen "Son sedir ağacı" gibi. Bütün bu örneklerde "ağaç" üzerinden tek bir şey sembolize ediliyordu: Sınır.

İnsanoğlunun sembol ebeveyni, şeytani güdülerinin de fitlemesiyle yasak ağaçtan yedi. Yani, kendisine konulan sınırı aştı. Bu haddini bilmediği anlamına geliyordu. Ağaçtan yemesiyle

birlikte cinselliğini fark etti. Bu fark ediş, her bir insan tekinin akil-baliğ oluş sürecine yorulabilir. İşte bu hadiseyi nakleden Kur'an, insanoğlunun haddini aştıktan sonra ilk yaşadığı duygunun "utanma" duygusu olduğunu dile getirir:

فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْءَاتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ ۚ وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ ﴿١٢١﴾ ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ ﴿١٢٢﴾

"Bunun üzerine o ikisi ondan yediler. Bunun ardından kendi cinselliklerinin farkına vardılar ve başladılar saklı bahçenin yapraklarından topladıklarıyla üzerlerini örtmeye: sonuçta Âdem Rabbine karşı gelmiş ve huzurunu bozmuş oldu. Sonra Rabbi onu seçime layık hale getirdi ve ona rehberlik etti; o da O'na tevbe etti." *(Tâhâ 20:121-122)*

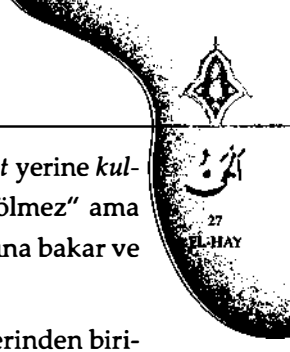
"Saklı bahçenin yapraklarıyla üzerlerini örtme" telaşı, hayâ ve utanma duygusunun ifadesiydi. İnsanlığın ilk ata ve anasının duyduğu bu hayânın, peşinden tevbeyi getirdiğini yine yukarıdaki pasajdan öğreniyoruz. Buradan şu sonucu çıkarıyoruz: Şeytan tevbe etmediğine göre, demek ki işlediği günahtan utanmadı. Utanmadığı için tevbe etmedi ve nankörlerden oldu. Şeytanın kâfirliğiyle noktalanan süreçte hayâsızlık önemli bir işaret taşıydı. Sevgili Peygamberimiz "Hayâ imandan bir şubedir" buyurur (Buhari ve Müslim). Şeytan'ın akıbetinde hayâsızlığın rolü göz önüne alınınca, bu hadis daha iyi anlaşılmaktadır.

Hay isminin özel bir tecellisi olan hayâ, manen ölü olanlarda bulunmaz. Hayâ manen diri olanlarda bulunan bir meziyettir. Şu halde hayâsız insanı, manevi ölü olarak görmek yanlış olmaz.

4.6. Öldükten sonra diriliş: Hay isminin büyük tecellisi

Allah'a imandan sonra imanın ikinci temel umdesi ahirete imandır. Ahirete iman, insanın yaptıklarından sorumlu olduğunu kabul etmesi, ahireti inkâr ise bunu reddetmesidir.

Hayat ikidir: Dünya hayatı ve ahiret hayatı. Ölüm bu iki hayat arasındaki kapıdır. Bu kapı açılır ve insan o kapıdan geçerek bir başka hayatı yaşamaya başlar. İşte onun için insan ölmez, sadece ölümü 'tadar'. Tam üç ayette "her can ölümü tadıcıdır"

buyurulur (Msl: 29:57). İbarenin, *kullu nefsin en temût* yerine *kullu nefsin zâikatu'l-mevt* gelmesi manidardır. Adeta "ölmez" ama "ölümün tadına bakar" manası vardır. Ölümün tadına bakar ve öte âleme geçer.

Ahiret, Allah'ın Hay isminin en büyük tecellilerinden biridir. Kur'an'da dünya hayatına dair anlatılan tüm bahar tasvirleri, sözü ahiretteki yeniden dirilişe getirmek için anlatılır. Şu ayet bir örnektir:

اِعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ۝

"İyi bilin ki Allah, ölümünden sonra toprağa can verir. İşte aklınızı kullanabilesiniz diye ayetlerimizi size böyle açıklamış bulunuyoruz." *(Hadid 17)*

Bununla denilmek istenen şudur: Dünyadaki bahar, ölümden sonra dirilişin maddi ve nakıs bir numunesidir. Fakat bir de, Son Saat ve kıyamet kışını takip eden ahiretin baharı vardır. Çıplak dallardan oluşan bir ağaç nasıl yeşerip çiçeğe, yaprağa ve meyveye duruyorsa, gün gelecek ölen insanlar da öyle canlanacak ve ilahi huzurda hesap vermek için toplanacak.

İçerisinde el-Hay isminin geçtiği şu ayet, bu ismin tecellisinin ahiretteki boyutunu haber verir:

وَعَنَتِ الْوُجُوْهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّوْمِ ۭ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ۝

"Her şeyi ayakta tutan Mutlak Dirinin huzurunda yüzler yere eğilmiştir ve sırtına zulüm yükünü yüklenen kimsenin işi bitmiştir." *(Tâhâ 20:111)*

4.7. El-Hayy'ın özel bir tecellisi: Hz. Yahya

Çocuksuzlukla imtihan edilen Hz. Zekeriyya, Rabbinden bir çocuk istemişti. Duası kabul edilir ve Rabbi ona, adı "Hep yaşayacak" (*Yahya*) anlamına gelen bir oğlan çocuğu müjdeler:

ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا ۝ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا ۝ قَالَ رَبِّ إِنِّي
وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا ۝ وَإِنِّي
خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ۝ يَرِثُنِي
وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ ۖ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ۝ يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ
يَحْيَىٰ لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ۝

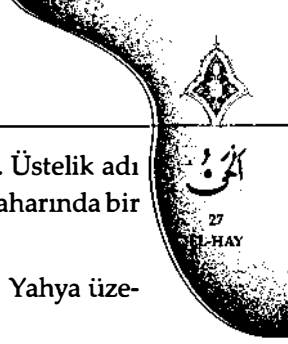
"Kulu Zekeriyya'ya, Rabbinin rahmetinin anısına... Hani o Rabbine (içinin) ***ta derinliklerinden seslenerek, şöyle yalvarmıştı: "Rabbim! Benden*** (iş) ***geçti, kemiklerim eridi, başa ak düştü; ama ey Rabbim, sana dua edip de eli boş kaldığım hiç olmadı. Ve gerçek şu ki ben, benden sonra yakınlarımın*** (yerimi doldurabileceğinden) ***kaygı duyuyorum; üstelik kadınım da kısır: öyleyse, bana kendi katından yerimi dolduracak ehil bir takipçi ver; hem bana, hem Yakub oğullarına varis olsun; ve Sen de ey Rabbim, onu razı olacağın biri kıl!"*** (Melekler seslendiler): ***"Ey Zekeriyya! İşte bizler sana adı Yahya olan bir oğlan çocuğu müjdeliyoruz!*** (Allah buyuruyor ki): ***"Daha önce hiç kimseyi ona adaş kılmadık".*** *(Meryem 19:2-7)*

Fakat o aşk makamı olan dua makamından çıkıp, akıl makamı olan sebepler makamına dönünce, ***"Rabbim! Ben bunca yaşlanmış, karım da kısır kalmışken benim nasıl bir oğlum olabilir?"*** der. Rabbi, onun bu sorusuna melekler vasıtasıyla şöyle cevap verir: ***"Bu böyledir. Allah istediğini yapar."*** (3:40)

Kendisine daha çocuk denecek yaşta doğru hükmetme yeteneği bahşedilen Hz. Yahya, arkasından gelecek olan Hz. İsa'nın önünü açar. Fakat Yahya hayatının baharında, çirkin bir işine karşı çıkan zalim kral Herodes tarafından başı gövdesinden ayrılmak suretiyle şehit edilecektir.

Baba ve oğul Davud ve Süleyman peygamberler, sultan oldular ve varlıkla sınandılar, baba ve oğul Zekeriyya ve Yahya peygamberler, kurban oldular ve yoklukla sınandılar. Birinciler başarılı, ikinciler başarısız değildi. Hepsi de kendi sınavında başarılıydı.

Sözün özü: Onun adını bizzat Allah koymuştu. Üstelik adı "O hep yaşar" manasına geliyordu. Ama hayatının baharında bir zalimin ellerinde, başı kesilerek katledilmişti.

- Peki, bütün bunlara rağmen Hay isminin Hz. Yahya üzerindeki tecellisi neydi?

- Belli ki, bizim "hayat" tarifimizle Allah'ınki aynı değildi. Biz geçici hayata "hayat" derken, Allah ebedi hayata "hayat" diyordu. Hz. Yahya canını imanına şahit kılan bir şehit olarak Allah katında hep yaşadı, yaşıyor ve yaşayacak. Üstelik özel bir rızka da mazhar olacak. Öte yandan Hz. Yahya, dünyada da hep yaşayacak. Eğer o ölümsüzler kervanına katılmamış olsaydı, asıl o zaman çoktan ölmüş olacaktı. İsterse 100 yıl yaşasın. Fakat Hz. Yahya, insanlığın dilinde bu dünyada hâlâ yaşıyor. Nasıl ki ona Allah "Yahya" adını vererek onu ahiret hayatının yıldızı yapmışsa, adını Kur'an'a koyarak onu dünya hayatının da yıldızı yapmıştır. Yahya adı ayet olup 1400 yıldan beri Kur'an okuyan her mü'minin dilinde ve kalbinde yer etmiş, adı ibadetin parçası olmuştur.

İşte bu, Hay isminin Hz. Yahya'nın şahsında tecelli eden çift boyutlu tecellisidir.

5. HAY OLAN ALLAH'A DUA

Yâ Hay, Yâ Allah!

Mutlak ve sonsuz diri olan Sensin!

Sen ebedi ve ezeli hayat sahibisin!

Her hayat sahibine hayat verensin!

Diriliğinin sırrına asla erilmeyensin!

Yâ Hay, Yâ Allah!

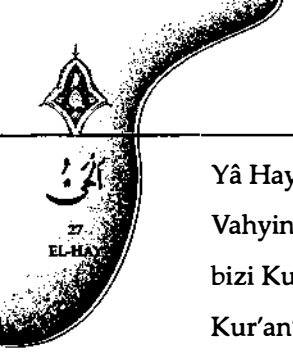
Nice diriler var ki, Senin nezdinde ölüdürler!

Bizleri, içi ölü dışı dirilerden eyleme Yâ Rab!

Nice ölüler var ki, Senin nezdinde diridirler!

Bizleri, nezdinde diri olanlardan eyle Yâ Rab!

Yâ Hay, Yâ Allah!

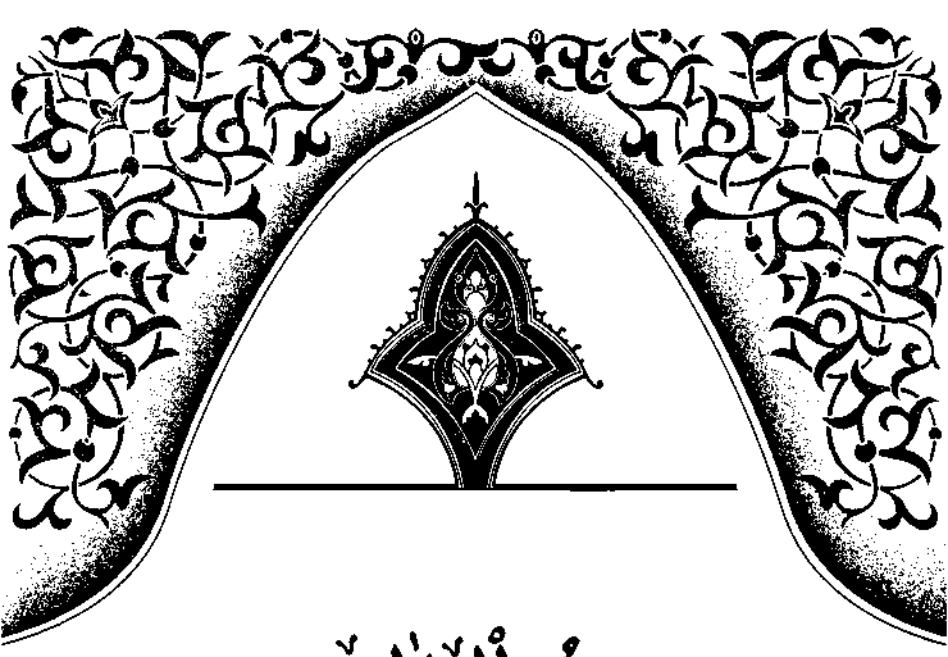
Vahyin daveti ebedi diriliş davetidir,

bizi Kur'an'la dirilenlerden eyle!

Kur'an'ın ruhunu akleden kalbimize üfle de,

bizi vahiyle diriltenlerden eyle!

Âmîn!

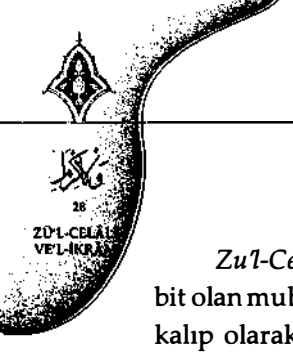
ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ

28

ZU'L-CELÂLİ VE'L-İKRÂM

Celal Ve İkram Sahibi

Azamet Ve Cömertlik Sahibi

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

Zu'l-Celali ve'l-İkram, esma-i hüsnadan olduğu Kur'an'la sabit olan mubarek bir isimdir. Kur'an'daki esma-i hüsna içerisinde kalıp olarak yer alan tek örnek olsa da, bu ismi esma listesine dahil eden asıl gerekçe içinde geçen el-Celal ismidir.

Zu'l-Celali ve'l-İkram, celal ve ikram, azamet ve cömertlik, haşmet ve nimet sahibi anlamına gelir. Ululuk ve yücelik sahibi olduğu halde, kuluna sadece cömert davranmakla yetinmeyip, kuluna cömertlik gibi bir erdemi bahşeden, kuluna ikram etmekle yetinmeyip, onu başkalarına ikram edebilecek bir keremle donatan, demektir.

Zû, sahiplik edatıdır. İsim tamlamasının başına gelir ve daima *muzaf*/tamlanan konumundadır. Kendisinden sonra gelen isim de doğal olarak *muzafun ileyh*/tamlayan olur.

Bu kalıp ismi esma-i hüsna listesine dahil eden esas gerekçe, el-Celal isminin bu kalıp içinde yer almasıdır. *El-Celâl*'in üç asli manası vardır:

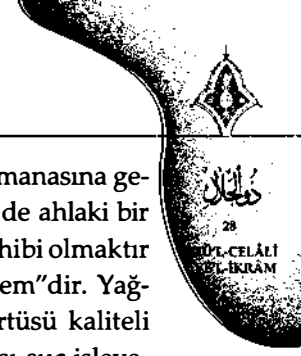
1. *el-Celel*, "Azamet", "büyüklük", "ululuk" ve "haşmet" anlamına gelir. Araplar "büyük işe" *el-celel*, "büyük deveye" *el-culâle* derler. Uzaktan ilk görünen o olduğu için gemi yelkenine *el-culûl* denir.

2. *el-Celel*, "Kuşatıcılık" ve "kapsamlılık" anlamına gelir. *Celle*, "bir şeyi içine alan şey"dir. İçine farklı yazılar girdiği için dergiye *mecelle* denir. Yağmur suyu ile bitkinin birbirine karıştığı yere *el-mecellel* denir.

3. Son olarak "bir şeyden çıkan ses " veya "ses çıkaran bir iş yapmak" anlamına gelir. Yağmur sesine *mucelcil* denir. Bir şeyi bir şeyle karıştırıp sonra dövmeye *celceltu'ş-şey'* denir.

Kur'an'da Allah için kullanılan *tecellâ* fiili de ayru köktendir (7:143). Allah'ın nurunun mahlukat üzerinde yansımasını ve görünür olmasını ifade eder. *Celâle*, "ulu ve yüce" demektir. *Celîl*, "kıymetli, paha biçilmez değerde" demektir.

Allah için kullanılan *Celâl*, ilahi azamet ve büyüklüğe delalet eder. *El-Celâl*, mutlak azamet ve büyüklük demektir.

El-ikrâm, kerîm olanın eylemidir. "Cömertlik" manasına gelen *kerem*, hem özünde olan bir şeyden dolayı, hem de ahlaki bir haslete sahip olduğu için şeref, kalite ve üstünlük sahibi olmaktır ki, bunun dilimizdeki karşılığı "fazilet" ya da "erdem"dir. Yağmur getiren buluta *kerume's-sehabu* denilir. Bitki örtüsü kaliteli olan yere *'ardun mekrametun* denilir. Kendisine karşı suç işleyenin suçunu affedip cezasından vazgeçmek, "ahlâki kerem" (*el-kerem fi'l-hulk*) olarak adlandırılır. *Kerîm*, "çok hoşgörülü olan" (*safûh*) vurgusuna sahiptir.

Kerem, lügatte "karşılıksız vermek" anlamına gelir. Fakat ıstılahta tüm güzellik, iyilik, hayır ve bağışı kapsar. "Cömertliğe" *kerem* denmesi, vermenin vereni alan karşısında üstün konuma geçirmesindendir. Sevgili Nebi'den gelen "veren el alan elden üstündür" hadisi de bu lugavi sonucu teyit eder. Ayette geçen *mukramûn*, "ikrama nail olmuşlar" anlamına gelir (21:26).

İkrâm, muhatabı kerem sahibi kılmaktır. Yani, ona cömert davranmanın yanında, onu başkalarına karşı cömert davranır hale getirmektir. *El-İkrâm*'ı ancak *el-Kerîm* yapar. *El-İkram*, Allah'ın ikramıdır. Allah'ın ikramına nail olan sadece ikramın nesnesi olmaz, aynı zamanda ikramın öznesi olur ve o da başkalarına ikram eder. Allah birine ikram ederse, o sadece *mukrim* (ikram edilen kişi) olmaz, aynı zamanda *kerîm* (ikram eden kişi) olur.

Zu'l-Celâli ve'l-İkrâm ismi bir terkiptir. Bu terkip, *zû* sahiplik edatının tekrarıyla, *Zu'l-celal ve Zu'l-ikram* şeklinde gelmiş olsaydı, o takdirde iki isim sayılabilirdi. Fakat *zû* sahiplik edatının tek gelmesi ve atıf *vav*'ı ile iki vasfın birbirine bağlanması, bu kalıbın bölünemezliğine delalet eder. Sonuçta bu mubarek isim, kalıp olarak tek bir isim sayılmak zorundadır. *El-Celal* ve *el-ikram*'ı birbirine bağlayan *vav* atıf harfi, hem bu iki vasfın birbirinin aynı olmadığını, hem de birbiriyle alakasız olmadığını, aksine birbiriyle bağlantılı olduğunu gösterir.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

Zu'l-Celali ve'l-İkram ismini diğer esma-i hüsnadan ayıran tek taraf, kalıp suretinde gelmiş olması değildir. Bu ismi özel kılan asıl husus, biri *Celal* diğeri *Cemal* tecellilerini gösteren *zu'l-cenâheyn* (çiftkanatlı) bir isim olmasıdır.

Allah'ın tüm tecellileri iki başlık altında ele alınır: *Celal tecellileri* ve *Cemal tecellileri.* Celal tecellilerine, Cemal tecellilerinden bağımsız bakıldığında 'şer' görünür. Oysa ki bir ismi de Hayr olan Allah'tan asla şer sadır olmaz. Eğer bir insan Allah'ın esmasının her hangi bir tecellisini şer görüyorsa, bu onun bölünmüş zihninden ve nakıs bakışından kaynaklanır. Sadece Celal tecellisini görüp, Cemal tecellisini görmemesi buna sebebiyet verir.

Aynı tecellinin yanına Cemal tecellisini de getirince, daha önce şer görünendeki hayır ortaya çıkar. O zaman bakıştaki noksan tamamlanır, zihindeki bölünmüşlük izale olur, akıl hakikati kendi bütünlüğü içinde idrak eder.

Zu'l-Celali ve'l-İkram isminin hikmeti işte burada yatmaktadır. Bir şey, Allah'ın sırf Celal'inden bakınca cefa suretinde görünür. Fakat Celal'inin yanına İkram'ını koyunca, o şey sefa görünecektir. İşte Celal tecellisinin, Cemal tecellisiyle dengelendiği nokta burasıdır. Bu hakikati ***"Evet, her zorlukla birlikte bir kolaylık vardır; evet, evet: her zorlukla birlikte bir kolaylık mutlaka vardır"*** (94:5-6) ayetlerinde buluruz.

İnsan hapse düşer. Celal tecellisi olan bu durum ona cefa verir. Fakat hapiste hidayetle şereflenir. Celal'in yanındaki İkram'ı görünce, cefa sefaya döner. *Zu'l-Celali ve'l-İkrâm* ismi tecelli etmiş olur.

İnsan hastalanır. Bu Celal tecellisi insana acı ve elem verir. Fakat insan hastalığı Allah'a yaklaşmak için bir fırsata dönüştürürse, hastalık kula İkram olur. *Zu'l-Celali ve'l-İkram* ismi tecelli etmiş olur.

İnsan varlıktan yokluğa düşer. Bu bir insan için büyük bir musibettir. Fakat malını kaybeden insan öte yandan kaybettiği huzuru bulursa, Celal'in yanındaki İkram'ı görür. *Zu'l-Celali ve'l-İkram* ismi tecelli etmiş olur.

İnsan bir dostuyla imtihan edilir. Celal tecellisi olan bu imtihan insanı zorlar. Fakat insan o güne kadar Allah'ı dost edinmeyi hiç düşünmezken bu imtihan üzerine Allah'ı dost edinirse, Celal'in yanındaki İkram'ı da görür. İşte o zaman *Zu'l-Celali ve'l-İkram* ismi tecelli etmiş olur.

Zu'l-Celali ve'l-İkram'daki *Celal* Allah'ın zatına dönük, *İkram* ise mahlûka dönüktür. Celal'in zati, İkram'ın fiili olması,

Allah'ın kullarına dönük tecellilerinde Cemal ve İkram'ın Celal ve Kahr'ı geçtiğini gösterir. Bu, tam da "Rahmetim her şeyi kuşatmıştır" Kur'ani müjdesini teyit eder.

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. *Zû* ile başlayan diğer kalıp isimler meselesi

Zu'l-Celali ve'l-İkram kalıp ismi Kur'an'da sadece iki kez geçer. İkisi de Rahman suresinde yer alır. Biri Rahman suresinin 27. ayetinde, diğeri 78. ayetinde gelir.

- Siz *Zu'l-Celali ve'l-İkram*'ın kalıp olarak gelen tek isim olduğunu söylüyorsunuz. Oysa ki esma-i hüsna yazarlarından bazıları, *zû* ile başlayan başka kalıp isimlere de yer verirler. Bu nasıl oluyor?

- Kur'an'da *zû* sahiplik edatıyla gelen kalıplar vardır. *Zû rahme, zû mağfira, zu'ntikâm* gibi isimler bu cümledendir. Fakat bunlar 3 sebeple esma-i hüsna listesine dahil müstakil birer isim sayılmamalıdırlar. *GİRİŞ*'te yer alan usulümüzde bunun izahı yapılmıştır.

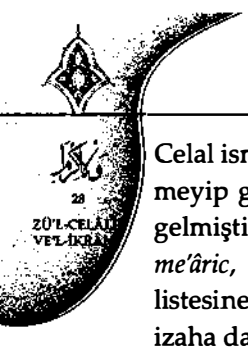
1. Esma-i hüsna arasında, *zû* ile başlayan diğer kalıpların ait olduğu köklerden müstakil isimler yer almıştır. Bunlar o isimlere mülhak sayılmalıdırlar. Misal: *Zû rahme, Rahîm* ismine mülhaktır. *Zû mağfira, Ğafûr* ismine mülhaktır. *Zu'ntikâm, Muntakim* ismine mülhaktır.

2. Bunların hiç biri de *Zu'l-Celali ve'l-İkram*'da olduğu gibi iki ismi birden cem etmezler.

3. Kur'an esas alınarak çıkarılacak bir esma listesinde *İkram*'ı mülhak sayabileceğimiz Kerîm ve Ekrem isimleri bulunsa da, Celal'i mülhak sayabileceğimiz Allah'a atfen kullanılan müstakil bir isim mevcut değildir.

Bu açıklamalardan çıkan sonuçlardan biri de, *Zu'l-Celali ve'l-İkram* kalıbındaki iki isimden asli olanın Celâl ismi olduğudur. Kalıbın ikinci ismi olan İkram lafız değil mana olarak, esma-i hüsnadan daha çok ef'ali hüsnaya yakın durmaktadır.

Bu kalıbı esma-i hüsna listesine müstakil bir isim olarak sokan husus esasen bu kalıbı oluşturan müfredatın her biri değil,

Celal ismidir. Ne var ki Celal ismi Kur'an'da müstakil olarak gelmeyip geldiği iki yerde de İkram ile birlikte *zû* sahiplik ekiyle gelmiştir. Bu açıklama, Kur'an'da yer alan *zu'l-fadl, zi't-tavl, zi'l-me'âric, ehlu't-takva, ehlu'l-mağfirah* gibi kalıpların neden esma listesine dahil müstakil birer isim sayımlamaması gerektiğini izaha da kafidir. Kalıba dahil edilen ikinci isim olan İkram, Celal isminin yanlış anlaşılmasını önlemek için tefsir mahiyetinde yer almış gibidir. Zımnen: Ey kul, *Celal* sahibi olan Allah'ı acımasız, merhametsiz, gücünü esirgeyen, keremini kendine saklayan bir İlah olarak sanma. O öyle bir Celal sahibidir ki, bu celalin içinde *Cemal* de vardır, ikram da...

- Madem bu kalıp ismi esma listesine sokan asıl unsur Celal ismidir, o halde bu isim müstakil olarak gelebilecekken, neden böyle gelmiştir?

- Bu suali cevaplamak için önce "el-Celal" ile "zu'l-Celal" arasındaki farkı açıklamamız gerekecek. Celal, içinde azamet, heybet, haşmet ve kahır manası bulunan bir isimdir. Allah böyle bir ismi doğrudan zatına isim olarak almayı murat etmemiştir. Bunun bir tek sebebi vardır: Rahman ve Rahim olması. Yani rahmeti kendisine farz kılan Allah, *el-Celal* diye anılmak istememiştir. Bunun yerine zatını *Zu'l-Celal* (Celal sahibi) diye isimlendirmiştir. Bu ikisi arasında ciddi bir fark vardır. "Ben Celal'im" diyen zat, bu sıfatı ile zatı arasına hiçbir mesafe koymamıştır. Fakat "Ben Celal sahibiyim" diyen zat, bu sıfatı ile zatı arasına bir mesafe koymuştur. Muhatap tarafından zatının Celal sıfatı ile özdeş kılınmasını istememiştir. Kullarının muhtemel bir yanlış anlamasını önlemek için de, Celal vasfının yanına İkram gibi ikinci bir vasıf getirerek, *Celal*'deki celaliyyeti *İkram*'daki cemaliyyet ile dengelemiştir.

3.2. Allah'ın rahmet ve İkram'ı Celal'ini kuşatmıştır

- Kur'an'da sadece iki kez gelen bu mübarek ismin ikisinin de Rahman suresinde yer almasının sebebi nedir?

- Surenin Rahmân suresi olmasıdır. *Zu'l-Celali ve'l-İkram* isminde asıl olan *Celal* sıfatıdır. Fakat Celal sıfatı İkram ile bir kez kayıt altına alınmış, Kur'an'da Allah'ın isimlerinden biriyle başlayan tek sure olan Rahman ismi ile ikinci kez kayıt altına alınmıştır. Bunun anlamı, ilahi Celal'in, iki Cemal arasında tecelli etmesidir.

Tıpkı *inne mea'l-'usri yusran fe-inne mea'l-'usri yusran* (Elbet her zorlukla beraber bir kolaylık vardır; evet, her zorlukla beraber bir kolaylık mutlaka vardır) ayetlerinde olduğu gibi (94:5-6). Sevgili Efendimiz bu ayetleri lugavi bir tefsire tabi tutarak "Bir zorluk asla iki kolaylığa galip gelemez" buyurmuştur.

- Hadis böyle diyor, ama yukarıdaki ayetlerde bir değil iki "zorluk" (*el-'usr*) geçiyor?

- Arap dilinde kuraldır: Cümlede bir isim belirlilik takısıyla tekrar ederse iki isim tek sayılır, belirsiz isim tekrar ederse iki isim iki sayılır. Burada tekrar eden "zorluk" (*el-'usr*) belirli geldiği için tek sayılır, "kolaylık" belirsiz (*yusran*) geldiği için de iki sayılır. Dolayısıyla "bir *zorluk* iki *kolaylık* arasında" kalmış olur.

Tıpkı bunun gibi, Celal sıfatı da hem Rahman hem de İkram'ın arasında kalmıştır. Neticede, "Rahmetim her şeyi kuşatmıştır" buyuran Allah'ın Rahmeti ve İkram'ı Celal'ini de kuşatmıştır.

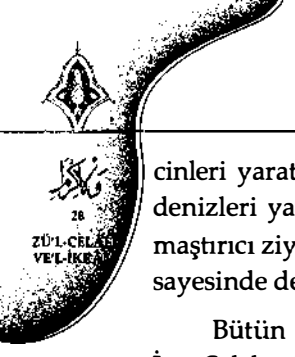
3.3. Her şey fani, baki olan Celal ve İkram Sahibi'dir

"Celal ve İkram Sahibi ismi neden Rahman suresinde yer alır?" suali cevabını bulduğuna göre, şimdi bu ismin hem Kur'an'da hem de Rahman suresinde ilk kullanıldığı yere bakabiliriz:

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿٢٦﴾ وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٢٧﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٨﴾

"(Dünyadaki) ***her şuurlu varlık fanidir; bâki kalacak olan Celal ve İkram Sahibi Rabbinin zatıdır: O halde Rabbinizin hangi nimetini inkar edebilirsiniz?"*** *(Rahman 55:26-28)*

Bu ayetler, surenin ilk pasajının son ayetleridir. Bu ayetlerden önce Allah'ın bir dolu nimeti sıralanmaktadır. Bunlar sırasıyla şöyledir: Sonsuz rahmet sahibi olan bir yaratıcının insanı yaratması... Kur'an'ı öğretmesi, güneşi ve ayı bir yörüngede tutması... Gövdeli ve gövdesiz bitkiler için yasa koyması, yeri ve göğü bir denge ile inşa etmesi... Yeryüzünü orada yaşayan canlılar için döşemesi, orada envai çeşit bitkiler var etmesi... Görünen iradeli varlık olan insanı ve görünmeyen iradeli varlıklar olan

cinleri yaratması... Doğuları ve batıları bir düzene bağlaması, denizleri yaratıp onlar için yasalar koyması... Sualtını göz kamaştırıcı ziynetlerle donatması, suya koyduğu kaldırma yasaları sayesinde deniz ulaşımını ihsan etmesi...

Bütün bu sayılanların ardından yukarıdaki ayetler gelir. İşte *Celal ve İkram Sahibi* ismi de ilk olarak burada yer alır.

- Bu isimden hemen sonra gelen "O halde Rabbinizin hangi nimetini inkâr edebilirsiniz?" ayetiyle biten pasajın tümünde, yer ve gök nimetleri sayılmaktadır. Celal sıfatının içinde gizli bulunan azamet, heybet ve kahır tecellileri nerededir?

- Bu nimetlerin her birinin bir de külfeti vardır. Rahman insanı yaratmıştır. İnsan en büyük nimettir. Fakat Ebu Hayyan et-Tevhidi'nin dediği gibi; "İnsan insanın en büyük sorunu" olmuştur. İnsanın insana ettiğini hiçbir vahşi etmemiştir.

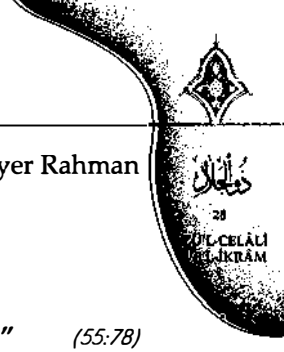
Bunu izale için Rahman insana öğrenme yeteneği vermiştir. Fakat bunun da bir külfeti vardır. Külfeti bir yana, insan bu kabiliyeti ile kötülüğü de öğrenmektedir. İyiliği tanıması için Rahman insana Kur'an ile adalet-zulüm, hak-batıl, iyi-kötü, doğru-yanlışı birbirinden ayırmayı öğretmiştir. Fakat buna rağmen insan yine de bile bile batılı hakka, adaleti zulme, kötüyü iyiye ve yanlışı doğruya tercih edebilmektedir.

Rahman güneşi, ayı, yeri, göğü, bitkileri, suyu insanın lehine bir yasaya bağlamıştır. Fakat bunların Cemal tecellileri de vardır. Hayat kaynağı güneş ölüm kaynağı da olmuş, Rabbe adanmışlara mescit olan gece karanlığına günahkarlar ve suçlular da gizlenmiş, su Nuh kavmiyle birlikte Firavun ve ordusunu boğmuş, su yollarını mazlumlar kullandığı gibi zalimler de kullanıp zulüm işlemişler...

Bütün bu örneklerde de görüldüğü gibi, eğer *Zu'l-Celali ve'l-İkram* isminin tecellisini sadece Celal açısından görür de, İkram açısından görmezsek, o zaman nimeti görmemiş oluruz. Nimeti görmemek nimete nankörlüktür. Zira görmeyen şükredemez. İşte bu duruma düşmemek için, *Zu'l-Celali ve'l-İkram* isminin hemen ardından şu ayet gelir:

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٣﴾

"O halde Rabbinizin hangi nimetini inkar edebilirsiniz?"

Zu'l-Celali ve'l-İkram isminin ikinci kullanıldığı yer Rahman suresinin son ayetidir:

تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٧٨﴾

"Celal ve İkram Sahibi'nin ismi ne mübarektir." *(55:78)*

Ayetin metninde de görüleceği gibi, Kur'an'da Allah'ın esmasından biriyle (Rahman) başlayan tek sure olan Rahman suresi, bu müstesna konumunu bitişiyle de pekiştirir ve Allah'ın esmasından biri olan *Zu'l-Celâli ve'l-İkrâm* ismi ile son bulur.

Bu Rahman suresini iki kat özel kılan bir durumdur.

4. CELAL VE İKRAM SAHİBİ'NİN TECELLİLERİ

4.1. *Tecelli* kelimesi ve kaynağı olan Celal ismi

Tecelli kelimesi, Allah'ın güzel isimleri bahsinde sık kullanılır. Onun yerine kolay kolay başka bir kelime konamaz. Kur'an'da Allah'a nisbetle *tecellâ* fiilinin kullanılmış olması, O'nun sıfatlarının eşyadaki yansımasını ifade açısından büyük bir lütuftur.

Tecelli, Arapçada "zuhur" ile karşılanır. *Tecelli*'yi dilimize "ortaya çıkmak, meydana çıkmak, yansımak, belirmek, inkişaf etmek" karşılıklarıyla çevirsek de, yine de bir şeyler eksik kalır. *Tecelli*'nin en doğru karşılığı yine *tecelli*'dir. Allah için kullanıldığında, Yaratan'ın esmasının yaratılan üzerindeki yansımaları kastedilir. Esma Allah'ın zatına perdedir. İlahi fiiller esma-i hüsnaya perdedir. İlahi fiillerde kullanılan "Allah'ın kimsenin sayısını bilemediği orduları" ise ilahi fiillere perdedir. Perdenin aralanıp Allah'ın eşyaya doğrudan müdahalesi *tecelli* kelimesiyle ifade edilmektedir. Tıpkı şu ayette olduğu gibi:

فَلَمَّا تَجَلَّىٰ رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا ﴿١٤٣﴾

"Rabbi dağa tecelli eder etmez, onu toza toprağa çevirdi ve Musa baygın düştü." *(A'rof 7:143)*

Hz. Musa Rabbini görmek istemiş ve Allah da peygamberi Musa'ya "Asla Beni göremezsin" (*len teranî*) buyurmuştur. Rab, bir "ulu (tûr) dağ" olan Sina'ya tecelli etmiş ve dağa bir şeyler olmuştur. Yüce Allah bununla Hz. Musa'ya bulunduğu maddi

varlık düzleminin Allah'ı görmeye elverişli olmadığını, bu talebin yanlış bir talep olduğunu göstermiştir.

Tecellâ fiilinin esma-i hüsna içerisinde bire bir kendisine döndüğü isim hangisidir?

el-Celâl ismine yuva olan *Zu'l-Celali ve'l-İkram* ismidir. Zira tecelli ile Celal ismi ayru köktendir.

Kur'an'da tecelli sadece Allah'a nisbetle kullanılmaz, gün ışığına nisbetle de kullanılır:

"Güneşin ışığını yansıtıp ortaya çıkaran (*cellâhâ*) ***gündüz şahit olsun"*** (Şems 91:3).[5] Ayrıca Kıyamet saati için kullanılır: ***"Onun vaktini O'ndan başka ortaya çıkaracak*** (*yucellîhâ*) ***kimse yoktur"*** (A'raf 7:187).

4.2. Zu'l-Celali ve'l-İkram isminin tecellileri

Çift kanatlı olan bu ismin tecellisi de çift kanatlıdır. Kanadın biri *el-Celal*'e bakar, diğeri *el-İkram*'a bakar.

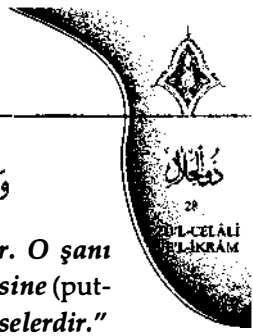
Tecelli'nin el-Celal'e bakan kanadında ilahi azamet, kudret, haşmet ve kahır vardır. Bunun en çarpıcı örneği Hz. Musa'nın Rabbini görme isteği üzerine Allah'ın dağa tecellisidir (7:143). Bu tecelli tam bir Celal tecellisidir. Bu tecelli üzerine dağ, hâk ile yeksan ola yazmıştır. Dağ, neredeyse toz duman olup, yerinde yeller esmeye ramak kalmıştır. Bu bir anlık tecellinin sonucudur. Amaç Allah elçisi Musa'ya Allah'ın görülemeyeceğini bilfiil göstermektir.

- Dağın hak ile yeksan olmaya ramak kalması Celal tecellisi idi. Ya İkram nerede?

- İkram, Hz. Musa'ya Allah'ın bu dünyada görülemeyeceği hakikatinin bildirilmiş olmasıdır. Bu bir ikramdır. Zira bu ikrama nail olmayan niceleri Şeytan'ın maskarası olmuştur. Böylelerine Şeytan bir takım hayaller ve halüsinasyonlar göstermiş, o da "Allah'ı gördüm" diyerek ortaya çıkmış, hem sapmış hem de başkalarını saptırmıştır.

Allah'ın *Zu'l-Celali ve'l-İkram* isminin ikinci kanadı olan el-İkram'a bakan tecellisi, Kur'an'ın "ilahi ikrama mazhar olanlar" (*mukramûn/mukramîn*) diye andığı varlıklardır. Bunların başında Hıristiyanların tanrılık yakıştırdıkları Hz. İsa gibi peygamberler gelir:

5 Krş: Leyl 92:2.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَٰنُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ ۚ بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُونَ ﴿٢٦﴾

"(Onlardan) ***Rahman çocuk edindi" diyenler var. O şanı yüce olan*** (bu tür) ***nitelemelerden sonsuzca uzaktır; aksine*** (putlaştırdıkları o kimseler) ***ilahi ikrama mazhar olan kimselerdir."***

(Enbiya 21:26)

Zu'l-Celali ve'l-İkram isminin İkram'ına dayalı tecellilerin en büyüğü ahirette gerçekleşecektir. Cennetlikler el-Ekrem'in ikramına mazhar olmuş kimselerdir: ***"Onlar ikrama mazhar olmuşlardır"*** (37:42). Yine bir başka ayette: ***"İşte onlar cennetlerde ilahi ikrama mazhar olanlardır"*** (70:35).

Rabbim! Bizi de ikramına mazhar olan o bahtiyar kullarından eyle!

5. CELAL VE İKRAM SAHİBİ'NE DUA

Ey Celal ve İkram sahibi!

Ey azamet ve cömertlik sahibi!

Ey haşmet ve nimet sahibi!

Ey kahır ve lütuf sahibi!

Celalinin cefasına sabretme liyakati ver!

İkramının sefasına şükretme liyakati ver!

Celaline de, cemaline de hamdetme liyakati ver!

Esmanı hakkıyla fıkhetme liyakati ver!

Celalindeki ikramı görmeyenlerden eyleme!

Külli hayrın hikmetine ermeyenlerden eyleme!

Celale bakıp İkram kapısını vurmayanlardan eyleme!

Zu'l-Celal'in tecellisine ermeyenlerden eyleme!

Âmîn!

اَلْفَاطِرُ

29

EL-FÂTIR

Kâinatı Var Eden

Yokluk Çekirdeğini Yarıp Varlığı Çıkaran

Yarattığı Varlık

Türlerine Fıtrat Veren

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

El-Fâtır, Allah'ın esma-i hüsnasından olduğu Kur'an ile sabit bir isimdir. Kur'an'da müstakil olarak, isim formuyla, Allah'a nisbetle 6 yerde kullanılır. *El-Fâtır*, kâinatı var eden, yokluk çekirdeğini yarıp varlık ağacını çıkaran, yarattığı varlığın fıtratını da yaratan, her yarattığına yaratılıştan gelen bir tabiat bahşeden, yarattıklarından her tür için türün tüm üyelerini kapsayan ortak bir fıtrat halk eden demektir.

Fatr, aslen "bir şeyi uzunluğuna yarmak" demektir. Kur'an'da Mülk suresindeki *futûr* "açık, yarık, yırtık, delik, eksik, gedik" (67:3) manasına gelir. İftar, "yarma, açma, delme" demektir. Orucun "açılmasına" bu yüzden *iftâr* denilmiştir. *Fatr*, hem yapmak için yarma işini, hem de yıkmak için yarma işini ifade eder. *Fatr* olumlu olarak kullanıldığında, "bir şeyi içindekini ortaya çıkarmak için yarmak" anlamına gelir. Lügatlerin örnek cümle olarak kullandığı *fatartu'ş-şât*, "koyunun sütünü sağdım" demektir ki, bu tam da "içindekini ortaya çıkarmak" manasına delalet eder.

Fatr ile *fi'l* (fiil) arasında fark vardır. İlki bir sebebe bağlı olarak icat kabilinden yapmadır, ikincisi ise bir sebebe bağlı olmayan yapmadır.

İnfitâr aynı kökten gelir ve 82. surenin ismidir. *İnfitâr*, kelimenin ait olduğu kalıptan da anlaşılacağı gibi, "yeniden inşa etmek için yarıp kırarak paramparça etmek" anlamındadır. *İnfitâr* manasında üç şey vardır:

1. Önceden yapılı olan bir şey.

2. Onun yerine yapılacak olan bir başka şey.

3. İkinciye yer *açmak* için birincinin paramparça edilişi.

Müzzemmil suresinin 18. ayetindeki *munfatır*, Fâtır'ın fiiline semanın maruz kalmasını ifade eder. Yukarıdaki mana ışığında ayetin açılımı şu olmalıdır: "Sema, çatlamış bir çekirdek gibi yeni bir doğuma gebedir".

Fıtrat, aynı kökten gelir. "Tabiat" ve "yaratılış" demektir. Bir şeyin fıtratı, o şeyin yaratılıştan getirdiği tabii özelliklerdir. Günümüz diliyle, "bir şeyin yapısal özelliklerine" *o şeyin fıtratı* denilir. Kur'an Allah'ın insanlığı üzerinde yarattığı ilahi fıtrata"

atıf yaparak insanın özünde iyi bir varlık olduğunu tescil eder (Rûm 30:30). Kelimenin kök manasıyla alakası, bir şeyin kabuğunu açınca içinde bulacağımız önceden yerleştirilmiş bir şeyi ifade eder. İşte o Allah'ın insana yaratılıştan yerleştirdiği 'ilahi yazılım' olan *fitrat*'tır.

İftar da ayru köktendir. Oruç "açıldığı" için iftar denmiştir. Ramazan bayramına da oruçlu günler ile oruçsuz günleri yarıp ayırdığı için *'ıydu'l-fitr* denilmiştir. Bu ayda verilen *fıtır sadakası*'nın bir vurgusu da 'fıtrat sadakası' olmasıdır. Hamurun mayalık için ayrılanına *hamîr*, yemek için ayrılanına *fatîr* denir.

Allah için kullanılan Fâtır şerefli ismi de; "Varlık ağacının filizini ortaya çıkarmak için yokluk çekirdeğini yaran mutlak varlık" anlamına gelir. Fâtır, ism-i faildir. Birine Fâtır denmesi için onun mutlaka özne olması şarttır. El-Fâtır, yokluktan varlığa çıkaran ve onlara fıtrat tayin eden mutlak özne demektir.

Bazıları Fatır ismini Bedi, Bârî, Fâlık isimleriyle açıklama yoluna gitmişlerdir. Esma-i hüsnadan bir ismi bir başka isimle açıklamanın iler tutar bir yanı yoktur. Elbette *Fâtır* ismi, "yaratan" manasındaki bir sonra işleyeceğimiz isim olan *Hâlık*, "ilk örneğini yaratan" manasındaki *Bedi*, "ilk yazılımını yapan" manasındaki *Bâri'*, "tohumdan yaratan" manasındaki *Fâlık* isimlerinden tamamen farklı ve müstakil bir isimdir.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

2.1. Fâtır olan Allah kâinatı yaratandır

İnsanlığın bilinen tarihinden itibaren kâinat hakkındaki görüşleri ve bu görüşlerin Tanrı inanışlarını şöyle sıralayabiliriz:

1. *Kâinat ezelidir, yaratılmamıştır* (Lucretius'un aforizmasıyla *ex nihilo nihil fit*: hiçbir şeyden hiçbir şey çıkar): Hinduizm, Şintoizm, Caynizm, Eski Yunan bu görüştedir. Bu görüşe sahip kimileri Eflatun ve Aristo gibi Tanrı'nın varlığına inanmışlar, fakat O'nu aktif değil atıl bir Tanrı olarak tasavvur etmişlerdir (*Deizm*). Budistler, Lao Tse ve Aristo gibi şahsiyetler tanrı âlemdir, âlem tanrıdır demeye getirmişlerdir (*Panteizm*). Bu görüşten kimileri, Lucretius, Engels ve Marx gibi "Dünya ezelidir, yaratılmamıştır, dolayısıyla Tanrı da yoktur" düşüncesindedirler (*materyalizm* ve

ateizm). Kimileri de, Kant gibi kâinat ezelidir ama Tanrı'nın varlığı bilinemez, düşüncesindedirler (*Agnostisizm*).

2. *Kâinatın ezeli olup olmadığı bilinemez*: Eski sofistler başta olmak üzere, birçok bilinemezci *(agnostik)* sadece Tanrı'nın varlığının değil kâinatın yaratılmış olup olmadığının da bilinemeyeceğini ifade ederler.

3. *Kâinat Allah tarafından yoktan var edilmiştir*: İlk insanla başlayan ilahi vahiylerin talim ettiği ortak inanç budur. İnsanlığın değişmez değerlerini temsil eden tüm zamanlar ve mekânlardaki ortak doğruların adı olan İslam'ın değişmez akidesidir bu. Musevi İslam'ın yoldan çıkmışı olan Yahudilik ve İsevi İslam'ın tahrif edilmiş şekli olan Hıristiyanlık da dâhil, bozulmuş da olsa, tüm kitaplı dinlerin bu konuda herhangi bir ihtilafı bulunmamaktadır.

4. *Kâinat da dâhil madde aslında yoktur, varmış gibi görünmektedir, her şey Allah'tan ibarettir*: Bu da Aristo'nun maddeci panteizminin ters yüz edilmiş şeklidir. Özüne inince, bunun, "vahdet-i vücut" adı verilmiş gizli bir panteizm olduğu görülür. Allah, hak olan kendi zatından başka bir de hak ile yarattığı mahlûkatın varlığını haber vermekte, birileri ise ısrarla "Allah'tan başkası yoktur" iddiasını dillendirmektedir. Elbette mü'mine düşen "Allah doğru söyledi, tersini söyleyen ise yalan söyledi" demektir.

Kâinatın yoktan var edildiğini söylemek üç şeyi peşinen kabul etmek, bunu inkâr etmek de üç şeyi peşinen inkâr etmektir:

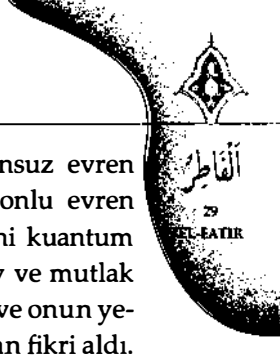
1. Kâinatın anlamlılığı ve amaçlılığı (Batıl mı, hak mı?).

2. Kâinatın bir sonunun olduğu (Son Saat ve Kıyamet).

3. Kâinatın başıyla sonu arasında bir tekâmül yolculuğunun olduğu (Rububiyyet).

Meseleye müsbet bilim açısından bakılacak olursa, eski kozmoloji ilmi, sabit evren, sonsuz uzay ve mekanik fizik esaslarına dayanıyordu. Bu düşüncenin sonucunda, "mutlak uzay" ve "mutlak zaman" tezine ulaşılıyordu.

Yukarıdaki üç başlığın özellikle üçüncüsü yeni sorular yumağını insanlığın önüne sermişti. Bunların başında şu soru geliyordu: "Yoktan var edilen kâinatın doğumu (kozmogoni) nasıl gerçekleşti?"

Bu yüzyıldaki ilmi çalışmalar, sabit evren/sonsuz evren düşüncesini tahtından yıkarak yerini genişleyen sonlu evren düşüncesine, mekanik fiziği tahtından yıkarak yerini kuantum fiziğine bıraktı. Tabi ki birbirinden ayrı mutlak uzay ve mutlak zaman fikrinin de böylece yanlışlığı anlaşılmış oldu ve onun yerini birbirinin olmazsa olmazı izafi uzay ve izafi zaman fikri aldı.

Uzay ve zamanın mutlak olmayıp izafi olması, başlangıcının olması anlamına geliyordu. Uzay ve zamanın başlangıcından söz etmek maddenin de başlangıcından söz etmekti. Zira maddeden bağımsız bir uzay ve zamandan söz edilemezdi. Dolayısıyla kâinatın bir doğum anı vardı.

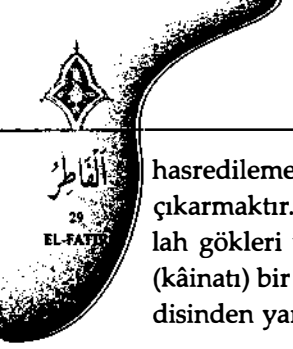
Genişleyen sonlu evren fikri kabul edildiğinde, bu genişlemenin bir başlangıç noktasının varlığının kabulü de zorunluydu. Birileri, evrenin yaratılış anı olan o başlangıç anında olan bitene, "büyük-patlama" (*big-bang*) dedi. Kur'an'ın diliyle bu *fatr* hakikati idi. Bu başlangıçta sadece bir teori olarak ortaya atılmıştı. Fakat bugün gelinen noktada gözlem ve deney sonucu elde edilen veriler, kâinatın bir doğum anı olduğu fikrini teori olmaktan çıkarıp ilmi bir veriye dönüştürdü. Buna göre, kâinatın yaratılışı bir noktadan başlamıştı. O nokta ilahi iradenin ifadesi olan *kun* (ol) emri idi.

Bütün bu verileri ve onlardan üretilen nazariyeleri Kur'an'a arz ettiğimizde karşılaştığımız şey, Fâtır isminin tecellisinden başkası değildir. Bilim insanlarının kâinatın doğumunun ilk adımı olan "ilk atom" dediği şey, aslında "yokluk çekirdeği" idi. Fâtır olan Allah, yokluk çekirdeğine *kun* (ol) emrini verince, yokluğun içinden varlık filizi çıktı. Fâtır "ol" deyince, yokluk varlığa hamile kaldı. İşte varlık ağacının var oluş süreci böyle başladı.

2.2. Kâinatın yaratıldığı bir "çekirdek" var mıdır?

Fâtır isminin kökü olan *fatr*, "bir filize yol vermek için bir çekirdeğin kabuğunu yarmasını" ifade eder. Şu halde, Fâtır olan Allah'ın kâinatı kendisinden yarattığı bir çekirdeğin varlığından söz edilebilir mi? Eğer buna "evet" cevabı verilirse, bu takdirde "O çekirdeği kim yarattı?" sorusu gündeme girecektir.

Fâtır, asli anlamıyla "bir şeyi yarıp içindeki potansiyeli ortaya çıkarıp kinetize eden özne" demektir. Bu durumda şöyle bir mülahaza ileri sürülebilir: "Fatır ismi yoktan var etmeye

hasredilemez. Zira manası bir çekirdeği yarıp içindekini ortaya çıkarmaktır. Demek ki Allah göklerin ve yerin Fatır'ı demek, Allah gökleri ve yeri yoktan yarattı demek değil, gökleri ve yeri (kâinatı) bir çekirdekten yarattı" demektir. Bu isim kâinatın kendisinden yaratıldığı bir öz olduğunun delilidir."

Fatır isminin türetildiği kök mana, bu türden mülahazalara açık kapı bırakmaktadır. Fakat bu Allah'ın varlığı yoktan var ettiği ezeli ve ebedi hakikatini değiştirmez. Bu kâinatın kendisinden yaratıldığı bir "çekirdek" olabilir. Fakat o çekirdeği de yaratan biri vardır ve o hiç şüphesiz Allah'tır.

Bazı İslam filozofları, ***"Bir şeyin olmasını murad ettiği zaman O'nun ona emri 'Ol!' demekten ibarettir; o da hemen oluş sürecine girer"*** (36:82) ayetinden, Allah'ın âlemi bir özden yarattığı sonucuna varmışlardır. Bu yoruma göre, Kur'an'da 9 ayrı ayette gelen kun fe-yekûn (O 'ol' dedi, o da oluş sürecine girdi) ibaresi,[6] âlemin kendisinden yaratıldığı bir özün olduğuna delalet eder. Zira bu ayetlerdeki "Ona 'ol' dedi" ibaresindeki geçen 'ona' (*le-hû*)'daki "o" zamiri, kendisine "ol" emri verilen bir şeyin önceden var oluşuna delalet eder. Eğer Allah'ın "ol" emrini verdiği şey yokluk olsaydı, bu ayetlerin tamamında geçen "ona"daki "o" zamiri olmazdı.

Bu ve buna benzer yorumları "Âlemin öncesiz olduğunu" söylemek olarak adlandıran başka bazı âlimler de, bu yorumların sahibi olan âlimleri "dinden çıkmak" ve "kâfir olmak" ile itham etmişlerdir. 'Tevilin olduğu yerde tekfir olmaz' deyip geçelim ve bu yorumların değerlendirmesini yapalım:

1. Allah sadece yoktan var eden değil, vardan da var edendir. Buna kâinat kitabındaki birçok varlık ve Kur'an'daki birçok ayet delildir. Hâlik ve Hallâk esmasının kökü olan *halk* eylemi, hem yoktan hem vardan var etmeyi ifade eder. Fâtır ismi de öyledir.

2. Allah'ın âlemi yaratırken kendisine yönelip "ol" emrini verdiği ve âlemin kendisinden yaratıldığı bir çekirdek varsa eğer, o çekirdeği de Allah yaratmıştır. Bu yorumu yapan müslüman filozofların buna bir itirazının olacağını düşünmek önyargı olur.

6 Bkz: Bakara 2:177; Âl-i İmran 3:47, 59; En'âm 6:73; Nahl 16:40; Meryem 19:35; Yâsîn 36:82; Zümer 39:66; Ğâfir 40:68

3. Allah bir şeyi yaratmayı murad ettiğinde, "ol" emri, kendi muradına yöneliktir. Zira O Allah'tır ve Allah yoktan yaratandır. İradesi mutlak olandır. Biz bir şey yapmak istediğimizde var olana yöneliriz, ancak varlığı kullanarak bir şey yapabiliriz. O bizim gibi değildir. O bir şey yapmak istediğinde bizim gibi var olana yönelmek zorunda değildir. O irade ettiğinde yok var olur.

Muhyiddin İbn Arabî, bu ve benzeri sorulara cevap üretmek için *a'yan-ı sabite* tezini geliştirmiştir. *A'yân-ı sâbite*, "eşyanın ezelden beri Allah'ın ilminde sabit olan mahiyetleri" için kullandığı bir tabirdir. Bu tezle İbn Arabî Yunan filozoflarının "âlemin öncesiz oluşu" tezine tıpkı İslam filozoflarının getirdiğine benzer 'yumuşak geçişli' bir tevil yapmıştır. Eşyanın mahiyetleri Allah'ın ezeli ilminde olduğuna, Allah'ın ilmi de Allah gibi kadim olduğuna göre, eşyanın mahiyetleri de kadimdir.

Buna şu itiraz yapılabilir: Ama Yunan filozofları "âlemin kadîm" olduğunu söylüyorlar, İbn Arabî ise âlemin mahiyetinin Allah'ın ilminde kadim olduğunu söylüyor. Fark var.

Bu itiraz yersizdir. Zira İbn Arabî, zaten maddi âlemin gerçek olduğunu reddetmektedir. O bu âlemi "hayal" ve "gölge" olarak adlandırmaktadır. İbn Arabî eşyanın bizzat kendisine "gölge" derken, Kur'an "eşyanın gölgesi" olduğundan söz etmektedir (13:15). Esasen hem eşyanın mahiyetlerinin (*a'yân*) Allah'ın ezeli ilminde daim (*sabit*) olduğunu söyleyip, hem de âleme "gölge" ve "hayal" deme çelişkisinin hesabını üstada sormak gerekirdi.

Bu ve buna benzer birçok çelişkisine rağmen, İbn Arabî'nin böylesine temel bir soruya cevap üretme çabası içine girmesi, başı başına takdire şayan bir durumdur. Fakat bu tezin yeni bir tez olmadığı da bilinen bir hakikattir. İbn Arabî'nin *A'yân-ı Sâbite* tezi de, Eflatun'un *İdeler Âlemi* tezinin Pilotin ve onun takipçisi Yeni Eflatuncular tarafından yeniden formüle edilmiş halinden başkası değildi.

Meselenin bir başka boyutu da şudur: İbn Arabî'nin *A'yân-ı Sâbite* (sabit cevherler/özler) tezi ile İslam filozoflarının yukarıda dile getirdiğimiz " 'ol!' emrinde Allah'ın kendisine yöneldiği cevher" tezi arasında, mahiyet değil sadece ifade farkı vardır. Bu fark Yunanca "idee" ile Arapça "a'yân" arasındaki farktan daha büyük bir fark sayılamaz.

Farabi ve İbn Sina gibi İslam filozoflarını, yaptıkları tevil yüzünden kâfirliğe müstahak gören âlimlerimizi tekrar edenlerin, onların yaptığını onlardan farklı terimlerle yapmış olan İbn Arabi'ye ses çıkarmamaları da, ayrıca üzerinde durulmaya değer bir konudur.

2.3. Kâinat var olmadan önce ne vardı?

- "Kâinat var olmadan önce ne vardı?" sorusu şu soru ile de bağlantılıdır: "Allah bu kâinatı yaratmadan önce ne yapıyordu?"

- Her iki soruya da Kur'an'ın şu ayetinden yola çıkarak bir cevap bulabiliriz:

"O her an iş başındadır." *(Rahmân 55:29)*

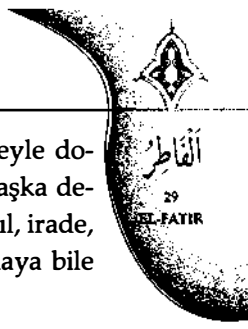
Bu ayet yukarıdaki soruya; Allah'ın mutlak eylemsizliğinin söz konusu olmayacağı cevabını vermektedir. Allah vahyi ile "her an işbaşında olduğunu" bildirmektedir. Mü'mine düşen, buna iman etmektir.

Yukarıdaki ayetteki *yevm* "gün" manasına gelir. *Yevm* kelimesi neye isnat edilirse, ona göre takdir kazanır. Yeryüzünün günü farklıdır, güneşin günü farklıdır, Mars'ın günü farklıdır. *Yevm*, zamanın en küçük parçası olan *ân*'a da, rakamlara sığmaz zamana da delalet eder.

Ayette *yevm* belirsiz (*yevmin*) gelmiş ve zımnen Allah'a isnat edilmiştir. Allah zamanın içinde değil zamanın üstündedir. Zira zamanı o yaratır ve yarattığı zamana maruz kalmaz. Bu durumda "O her an iş başındadır" demek, "O'nun eylemsiz kaldığı bir an bile yoktur" demektir. Bu meyanda "Bu âlem yaratılmadan önce ne vardı?" sorusu da cevabını bulmuş olur. Biz bilmiyoruz, ama mutlaka bir şeyler vardı; zira Allah'ın Kitabından, O'nun atıl kaldığı bir an bile bulunmadığını öğrenmiş bulunuyoruz.

Burada önemli bir nokta vardır: İlahi eylemi daima zaman ve mekân içinde düşünmek, Allah'ı kendi sınırlı tabiatımızdan yola çıkarak tanımlamaya çalışmaktır. Bu çıkmaz sokaktır ve insan zihninin kendisine kurduğu bir tuzaktır.

Allah esmasını icra etmek için zaman ve mekâna muhtaç değildir. Zaman ve mekândan bağımsız bir varoluşu kavrayacak kapasitesi olmayan insanın sorduğu bu tür sorular, -hâşâ- Allah'ı değil, olsa olsa kendisini köşeye sıkıştıran sorulardır.

Yarattığı insanı bu tür sorular soracak bir kapasiteyle donatmış olması, O'nun şanının yüceliğine delalet eder, başka değil. Zira insan, Allah'ın kendisine emanet ettiği varlık, akıl, irade, muhakeme, beyin ve bedenle O'nun varlığını sorgulamaya bile yeltenebilmiştir.

2.4. Fıtrat ilahi hilkattir

Fâtır sadece yokluğa verdiği emir ile ondan varlık filizini çıkarmakla kalmadı, varlığı oluşturan her türe de bir fıtrat verdi.

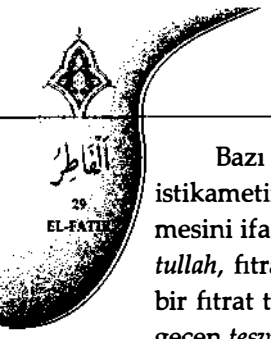
- Peki, neydi fıtrat?

- *Fatara* "yardı" demektir. Bu yarma, bir odunu veya bir deriyi ikiye yarma anlamında değildir. Bu işler için *şakka* fiili kullanılır. Bu yarma, "bir çekirdeğin filiz ve sürgün vermek için kabuğunu çatlatması" anlamında bir yarmadır.

Mesela bir buğday tanesi düşünelim. Çimlenecek bir ortamda, buğdayın içinde potansiyel halde bulunan buğday başağının, danenin kılıfını yararak filiz halinde ortaya çıkması *fatara* fiili ile ifade edilir. Mesela bir kayısı çekirdeği düşünelim. Bu çekirdeğin içinde bir kayısı ağacı potansiyel halde saklanmıştır. Koca bir kaysı ağacı, saçakları, kökü, gövdesi, dalları, yaprakları ve meyvesiyle, bir program olarak kodlanmıştır. Bu kaysı çekirdeği adeta bir elektronik hücre olan "yonga" hükmündedir. Bunun içindeki ilahi yazılım, uygun ortamı bulduğunda Allah'ın Hay isminin tecellisi olarak ortaya çıkar. Bunun için çekirdeğin ilk yapması gereken, dişin bile kırmakta çok zorlandığı kabuğu çatlatmasıdır. İşte bu eylem *fatara* fiiliyle ifade edilir.

Bu kökten türeyen tüm kelimelerde ortak ve gizli bir vurgu vardır: *Yaratılış*. Esasen *fatara* fiiliyle ifade edilen her tür yarma ve yarılmanın tek amacı vardır: Bilkuvve haldeki yaratılışın bilfiil ortaya çıkması...

Batı aklında yaklaşık 200 yıldır gündeme gelen "varlıkbilim" (ontoloji) bizdeki *fıtrat*'ın karşılığı olarak kullanılmaktadır. Bu anlam, bire bir değil yaklaşık bir anlamdır. Çünkü ontoloji, batıda ortaya çıkan tüm modern disiplinler gibi seküler ve pozitivist bir temel üzerinde yükselmektedir. İslam aklında ise fıtrattan söz edildiği her yerde kaçınılmaz olarak bir yaratıcıdan ve onun eşyaya aktif ve aktüel müdahalesinden söz ediliyor demektir.

Bazı kavramlar fıtratla bağlantılıdır. Mesela *tabiat*, fıtratı istikametinde davranma yeteneğinin o şeyde yerleşik hale gelmesini ifade eder. *Seciye*, fıtratla uyumluluğu ifade eder. *Sünnetullah*, fıtrattan daha geneldir. Eşyaya fıtrat koymak ve eşyanın bir fıtrat taşıması ilahi bir sünnettir. Şems suresinin 8. ayetinde geçen *tesviye*'nin açılımı olan *mâ hulika leh* (yaratılış amacı) fıtratla doğrudan bağlantılıdır.

2.5. Eşyaya fıtratını yalnızca Fâtır olan Allah koyar

Fâtır olan Allah bir şeyi sadece yaratmakla kalmaz, o yarattığına bir de "yaratılış kodları" yerleştirir. Bu kodlar, ilahi imza hükmündedir. Eşya, yaratılış kodları sayesinde hüviyet/kimlik sahibi olur. İşte bu yaratılış kodlarına "eşyanın fıtratı" adı verilir. Biz, kendisine Fâtır olan Allah tarafından ihsan edilen kodlar sayesinde, "eşyanın yaratılış amacından" söz edebiliriz.

Fıtrat'ın öznesi Allah'tır. Fıtrat fiili Kur'an'ın her yerinde sadece Allah'a nisbet ve izafe edilir: *Fıtratallahi, (Allahu) fâtırı's-semâvâti*... Eşyaya fıtrat koymak Allah'a mahsustur. Bunu Allah'tan başka kimse yapamaz. Hiçbir güç, varlığı oluşturan şeylerden her hangi birine fıtrat koyamaz. Allah'a mahsus olan bir eylemin teşekkürü, Allah'a mahsus olan *hamd*'dir. İşte şu ayet bu hakikati ifade eder:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۝

"Hamd tümüyle göklere ve yere fıtrat koyan/gökleri ve yeri bir çekirdeği yarar gibi yoktan var eden Allah'a mahsustur."

(Fatır 35:1)

Yani: Fıtrat koymak kime mahsus ise, hamd de O'na mahsustur. Zaten fiilî hamd, fıtrata uygun davranmak veya eşyayı fıtratı istikametinde kullanmaktır.

İkisi de *elhamdulillah* ile başlayan Fatiha suresinin ilk ayeti ile, Fâtır suresinin ilk ayeti arasında ilginç bir irtibat vardır. Fâtiha'daki Rab isminin yerini, diğerinde Fâtır ismi almıştır. Fatiha'daki "âlemlerin" yerini, Fâtır'da "gökler ve yer" almıştır. İlkinde hamdin sebebi ilahi rububiyyet iken, ikincisinde hamdin sebebi ilahi fıtrattır.

İnsanın gücü eşyaya fıtrat koymaya yetmez. Fakat insan eşyanın yaratılıştan taşıdığı ilahi formatla oynayabilir, hatta

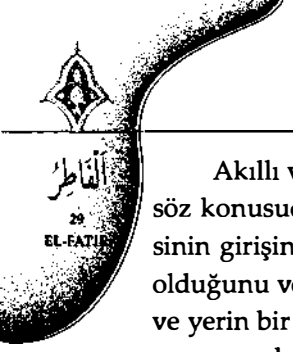
onu bozup tahrif edebilir. Ona müdahale edebilir. İşte bir adıyla "şer", diğer adıyla "kötülüğün kaynağı" problemini (*teodise*) böyle anlayabiliriz.

Fıtrat, "şer" problemini anlamakta anahtar kavramlardan biridir. "Her şeyin bir fıtratı vardır" hakikati, "her şeyin bir yaratılış amacı" vardır hakikatini zorunlu kılar. Yani bir şeyin fıtratı, o şeyin *mâ hulika leh*'idir (yaratılış amacı). Bir şeyi yaratılış amacı istikametinde kullanmak "hayır", bir şeyi yaratılış amacının dışında kullanmak "şer"dir. Bir şey yaratılış amacından ne kadar uzaklaşırsa, şer de o kadar büyür. Fakat sonuçta ortaya çıkan şer, o şeyin yaratılışından kaynaklanmaz, o şeyi yaratılış amacı dışında kullanmaktan kaynaklanır.

Mesela domuz yaratılışı itibarıyla şer değildir. Aksine domuzun fıtratından kaynaklanan bir yaratılış amacı vardır ve bu amaç da hayırdır. Zira domuz, harika bir tabiat çöpçüsü olsun için yaratılmıştır. Domuz her şeyi yer. Yediğinin kokuşmuş olup olmadığına, mikrop üretip üretmediğine asla aldırmaz. Esasen görevi mikrop üreten organik ve inorganik kalıntıları temizlemektir. Bu gerekçe domuz yasağının fıkhi boyutuyla ilgilidir. Ama bu yasağın bir de ahlaki boyutu vardır ki, o "sınırsızlık"tır.

Evet, domuz ahlaken "sınırsızlığı" temsil eder. Zira domuz yiyecek seçmez. Yenebilecek her şeyi yer. Diğer birçok hayvan gibi eş de seçmez ve eşini kıskanmaz. O konuda da sınırsızdır. Üremede de neredeyse sınırsızdır. Kur'an madden domuz etini haram kılarken, ahlaken de domuzlaşmayı haram kılmıştır.

Bu ahlaki yasaktan çıkarılacak ahlaki ders şudur: Sınırsızlık domuzluktur. Allah insan domuzlaşmasın diye insana sınırlar koymuştur. İnsan yiyeceği şeyleri seçmelidir. Her şeyi yememelidir. Pis ve kokuşmuş olanları yemediği gibi, manen kokuşmuş olan haramı da yememelidir. Haramı helalden ayırt etmelidir. İnsan duygularını kontrol etmeyi bilmelidir. Tersi duyguda domuzlaşmaktır. İnsan her aklına eseni yapmamalıdır. Kendisine sınır koymasını bilmelidir. Her kafasına eseni yapmak özgürlük değil domuzlaşmaktır. Sözün özü, domuz yaratılış amacı itibarıyla hayır iken, eğer yaratılış amacı dışına çıkarılırsa şer olur. Bir şeyin yaratılış amacının olduğundan söz etmek, onun fıtratının olduğundan söz etmektir.

Akıllı ve akılsız, şuurlu ve şuursuz tüm varlıklar için fıtrat söz konusudur. "Allah, göklerin ve yerin Fâtır'ıdır." Fâtır suresinin girişinde yer alan bu ayet, göklerin ve yerin de bir fıtratı olduğunu ve bu fıtratı Allah'ın koyduğunu ifade eder. Göklerin ve yerin bir fıtratının olduğunu söylemek, göklerin ve yerin bir amaca mebni olarak yaratıldığını söylemektir. Vahiy insandan eşyanın amacı üzerinde yoğunlaşmasını istemektedir.

- Bunu neden istemektedir?

- Eğer insan eşyanın yaratılış amacını keşfederse, onu amacı dışında kullanmaya tevessül etmez. Böylece hayır için yaratılan eşyadan şer hâsıl olmamış olur. Bu, insanın hayrınadır. İnsan böyle yapmakla hem Allah'ın hakkına, hem de eşyanın hakkına riayet etmiş olur. Aynı zamanda böyle davranmak, o eşya için Fâtır'ına şükür olur. Şükreden kimseye, o nimet artırılır. Hem eşyanın fıtratını bilmek, o eşyayı tam kapasite kullanmaya vesile olur. İşte bu da nimetin bir tür artırılışıdır.

İnsan fıtratı, hayır ve şerri ayırt edebilecek şekilde yaratılmıştır. Bu manada fıtrat, vicdan ile eş anlamlıdır. Vicdana, sonradan edinilmeyip her insanda yaratılıştan 'bulunan' bir atiye-i ilahiye olduğu için *vicdan* denilmiştir. Vicdan da, tıpkı akıl gibi pasifleştiğinde yok sayılan bir haslettir. Vicdan var sayılmak için, ille de aktif ve faal olması gerekir. Dinin amacı, insanda aktif bir vicdan inşa etmektir. Aktif olan vicdan, fıtrattan beslendiği için hayır ve şerri tanır. Şu haberde ifade edilen hakikat de budur:

"Hayır, nefsin kendisine ısınıp kişinin kalbine yatan şeydir, şer nefsin kendisine soğuk durduğu, insanın içine yatmayan yüreğin karardığı şeydir; fetva verenler ne fetva verirse versinler" (Ahmed b. Hanbel).

Fıtrattan söz etmek, eşyanın anlam ve amacından söz etmektir. Anlamlılık ve amaçlılık, yaratılışın ilk yasasıdır. Eşyadaki düzen ve nizam da, eşyanın bir anlam ve amacının olduğuna delalet eder. Eşyanın anlam ve amacının olduğunu kabul etmek, ahlaki sorumluluğun da kaynağıdır. Dolayısıyla eşyanın bir fıtratı olduğunu kabul etmek, ahlaki kayıtsızlığı, nihilizmi, yaratılışın saçma olduğu sapık düşüncesini ve her tür materyalizmi reddetmektir.

2.6. Fıtrat ilahi formattır

- Mahlûkat yaratılıştan bir formata sahip midir?

- Bu suale "hayır" demek, varlıktaki düzen ve uyumu inkâr etmektir. Varlıktaki düzen ve uyumu inkâr ise mümkün değildir. Zira bu bedihi bir hakikattir. O halde sualin doğru cevabı kocaman bir "evet" olmak zorundadır.

Eşya, bir yaratıcı elinden çıktığını fıtratıyla ifşa eder. Eşyanın fıtratı, iletişim çağının elektronik diliyle konuşacak olursak, "ilahi format"tır. Fâtır olan Allah, eşyayı yaratırken ona imzasını atmıştır. İlahi bir imza olan eşyanın formatı, onlara isim vermemizi mümkün kılan şeydir. Yani fıtrat, Âdemoğluna Allah'ın bir ikramı olan "isimlerin öğretilmesi" (*ta'limu'l-esmâ'*) hakikatiyle alakalıdır. Eğer Allah eşyaya fıtrat vermemiş olsaydı, eşyanın hüviyeti (kimliği) olmazdı. Eğer eşyanın hüviyeti olmasaydı, biz ona isim veremezdik.

Fıtratın ilahi format olduğunu şu ayet de teyit eder:

صِبْغَةَ اللّٰهِ ۖ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ صِبْغَةً ۖ وَّنَحْنُ لَهٗ عٰبِدُوْنَ ﴿١٣٨﴾

"Allah'ın boyası... Kim Allah'tan daha güzel boya vurabilir ki? İşte biz, (bunun için) ***yalnız O'na kulluk ederiz!"***

(Bakara 2:138)

- "Allah'ın boyası" anlamına gelen *sıbğatallah* nedir? Bununla ne kastedilmektedir?

- Bizce, "Allah'ın boyası" ile ilahi format olan fıtrat kastedilmektedir. Zira Allah, insana yaratılıştan bir format çekmiştir. Bu formata yukarıdaki ayette, "Allah'ın boyası" adı verilmektedir. Ayetteki "boya", kelimenin tam anlamıyla bir "mecaz"dır. Nasıl ki yaratılıştan taşıdıkları doğal renkler, görünen varlıkların kimliğinin bir parçasını oluşturuyorsa, insanlara da Allah'ın yaratırken vurduğu bir manevi boya vardır. O boya fıtrat boyasıdır. Bize kadar ulaşan ilk tefsir sahiplerinden İmam Ebu Ubeyde ve İmam Ferra da *sıbğatallah* (Allah'ın boyası) terkibini *fıtratallah* (Allah'ın fıtratı) ile açıklamışlardır.

O boyanın üzerine sürülecek her boya sentetiktir. O sentetik boyalar, asla fıtrat boyasının yerini tutamaz. Allah Rasulü'nün Rum suresinin 30 ayetini tefsiri gibi görünen; ***"Her doğan İslam***

fıtratı üzere doğar. Fakat ebeveyni onu sonradan Yahudileştirir, Hıristiyanlaştırır veya Mecusileştirir" *(Buhari ve Müslim)* hadisi de bu hakikati ifade eder. İslam boyasının üzerine, aile, eğitim, çevre, okul, toplum yoluyla sürülen sentetik boyalar bir vesileyle döküldüğünde, altından fıtrat boyası çıkmaktadır. Bazen 30 senenin sentetik boyasını, 3 dakikalık sabah ezanı veya yitirilen bir yakının acısı veya yaşanılan bir şok sıyırıverir. Her gün şahit olduğumuz sayısız hidayet hikâyelerinin ardında, işbu hakikat yatmaktadır.

Fıtrat ilahi format olduğu için, insanın özüne dönmesi her zaman mümkündür. Bu, "istiğfar" ve "tevbe" kavramlarıyla karşılanan bilinç yenileme hadisesidir. Fıtrata dönüş, tabiri caizse "fabrika ayarlarına" dönüştür. İnsan yaratılıştan taşıdığı ilahi format olan fıtratına dönerse, fabrika ayarlarına dönmüş olur. Bunun anlamı, insanın yaşadığı çağın kültürel müzahrefatından taharet edip "ümmileşmesinin" her an mümkün olduğudur. Bu ümmileşme, "anneye dönüş", yani "anasından doğduğu hale dönüş" manasına gelir.

Fıtrat değiştirilmez, fıtrat keşfedilir. Ama insan fıtratından uzaklaşabilir. Hatta fıtratına yabancılaşabilir. Bu sürecin sonunda fıtratını yitirmez, fakat fıtratının üzerini örter. Kur'an böylesine bir örtme işlemine "küfür" adını veriyor. Bu örtü bazen öylesine kalın, öylesine ses geçirmez hale gelir ki, insanın fıtratına dönüşü neredeyse imkânsız hale gelir. Ve insan fıtratına ihanet etmeden, küfürde ısrar edemez. İşte bu hale Kur'an *hatm-i kalb* (kalbin mühürlenmesi) adını verir. Esasen burada geçen kalbi, *fıtrat* ve/veya *vicdan* olarak da okuyabiliriz.

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Sayılarla Kur'an'da Fâtır ismi

Fâtır ismi, esma-i hüsna içerisinde Mekki bir isimdir.

Fâtır isminin türetildiği *fatr* kökünden Kur'an'da 20 kadar kullanım yer alıyor. Bunların içerisinde en çok kullanılanı Fâtır ismidir. Kur'an'da 6 kez kullanılan Fâtır isminin altısı da Allah'a nisbetle gelir. Bunlar nüzul sırasına göre Fâtır 1, İbrahim 10, Yûsuf 101, En'âm 14, Zümer 46 ve Şûrâ 11'dir. Kur'an'da 6 kez Allah'a nisbetle kullanılan bu ismin, Kur'an'da hiç bulunmayan

birçok isme içerisinde yer veren Tirmizi listesinde yer almaması, izahı olmayan durumdur.

Kur'an'ın nüzul sürecinde ilk geldiği yer Fâtır suresinin ilk ayetidir. Fatır suresi, esma-i hüsna açısından istisnai surelerden biridir. Zira Kur'an'ın nüzul sürecine göre yapılan bir sıralamada, tam beş isim ilk defa bu surede kullanılır: Fâtır, Hâlık, Ğanî, Şekûr ve Halîm.

Fâtır ismine ait çok ilginç bir özellik de, Kur'an'da geldiği her cümlede istisnasız "gökler ve yer"i (*es-semâvât ve'l-'ard*) nesne olarak almasıdır. Hiç nesnesiz gelmez. Bu da gösterir ki Fâtır, zata değil fiile bakan esmadandır. O'nun Fâtır olması, ancak yarattıklarıyla anlaşılır. Eğer "yoktan yaratılan" bir *meftûr* olmasaydı, yoktan yaratan *Fâtır* bilinemezdi.

Fâtır, Kur'an'da geldiği her cümle içinde *muzafun ileyh* (tamlanan) konumunda olduğu için, belirlilik takısı alarak değil ama bu konumundan dolayı marife olmuştur. Zira isim tamlamasında tamlanan konumunda olan isim 'belirli' hükmünü alır. Tabi ki Arap dil felsefesinde bir ismin el takısıyla belirli yapılmasıyla, cümledeki konumundan dolayı belirli yapılması arasında fark vardır. "El" takısı ile belirli yapılan öznenin, o isimle tanınması için bir eylem yapması şart değildir. Fakat geldiği her yerde mutlaka cümle içinde bir nesne alarak gelen ve konumu gereği belirlilik vasfını taşıyan bir ismin tanınması için eylem şarttır. Özne, ancak eylemi sayesinde o ismi alır. İşte Fâtır isminin Kur'an'daki kullanım özelliğinin verdiği mesaj budur.

Fâtır ismini ayrıcalıklı kılan bir diğer husus, bu ismin geldiği tüm surelerin Mekke'de nazil olmuş olmasıdır. Yani bu mubarek isim Mekki bir isimdir. Daha da şaşırtıcı olan bir husus var: Sadece Fâtır isimleri değil, Kur'an'da bu kökten gelen 20 kelimenin hepsinin geldiği sureler Mekki surelerdir. Bunun anlamı, Medine dönemi surelerinin hiç birinde ne *Fâtır* ve *munfatır* ismine, ne *fatr* ve *infitâr* mastarına, ne de *fatara* ve *infatara* fiillerine rastlıyoruz. Sözün özü Kur'an'da *fatr* kökü, tüm türevleriyle birlikte Mekki bir kelime olarak yer almaktadır.

- Fâtır ismi de dâhil, bu kökten gelen tüm kelimelerin Mekki oluşunu nasıl açıklayabiliriz?

- Allahu a'lem, fıtrat'ın "alt yapı" oluşuyla açıklayabiliriz. Mekke Muhammedi davetin üst yapısını temsil eden Medine'nin

altyapısıydı. Ahlak ve akide ile ilgili Mekki ayetler, ahkâm ve muamelat ile ilgili Medeni ayetlerin alt yapısıydı. Mekke'deki muhalif duruş, Medine'deki iktidarın altyapısıydı. Mekke'deki yürek fethi, Medine'deki toprak fethinin altyapısıydı.

3.2. Allah göklerin ve yerin Fâtır'ıdır

Fâtır isminin Kur'an'da geçtiği her yerde, "Göklerin ve yerin Fâtır'ıdır" şeklinde geldiğini söylemiştik. Kur'an'da "gökler ve yer" tabiri, "kâinât", "bütün bir varlık" anlamına gelir. Bu tabirin zımni bir vurgusu daha vardır: Hem mekân, hem de makam olarak yukarı ve aşağı varlıklar, insanüstü ve insanaltı varlıklar... Fâtır isminin geldiği her yerde "gökler ve yer" nesnesi alması, bu sıfatın tecellisinin adresini göstermektedir.

Kur'an'da, Allah'ın Fâtır ismiyle anılan müstakil bir sure yer almaktadır. Bu sure Kur'an'da hamd ile başlayan 5 sureden biridir. Surenin ilk ayetinde "Göklerin ve yerin Fâtır'ı" olan Allah'a hamd edilir.

- Bununla ne mesaj verilmektedir?

- Bununla, mü'minlere hayatı zehir etmek isteyen zifiri karanlık bir gece olan Mekke döneminin, bağrında nur topu gibi bir Medine sabahını sakladığının müjdesi verilmektedir. Zira Allah Fâtır'dır; küfür ve cahiliyye karanlığını yararak içindeki iman gündüzünü ortaya çıkarır. Bu ona asla güç gelmez. Mü'min insan, işte bu yüzden yer demir gök bakır bile olsa, ufukta hiçbir umut ışığı göremese dahi, sırf Allah Fâtır olduğu için hamd etmelidir. İşte o ayet:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ جَاعِلِ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا اُولِيٓ اَجْنِحَةٍ
مَّثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبٰعَ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَآءُ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

"Hamd tümüyle, gökleri ve yeri bir çekirdeği yarar gibi yoktan var eden; melekleri ikişer, üçer ve dörder kanatlı elçiler kılan Allah'a mahsustur. O yaratıkların kapasitesinde dilediği artışı gerçekleştirir: çünkü Allah her şeye Kadîr'dir." *(Fâtır 35: 1)*

Nitekim ayetin müjdesi gerçekleşmiş, çok geçmeden mü'minler hak ettikleri nurlu sabaha kavuşmuşlardır.

Bu ayette çok dikkat çeken ve Kur'an'da sadece burada rastladığımız istisnai bir ifade yer almaktadır:

"O yaratıkların kapasitesinde dilediği artışı gerçekleştirir".

Allah Teâlâ bununla muazzam bir bilgi vermektedir bize. Buna göre varlıkların bir kapasitesi vardır (*halk/hilkat*). Fakat varlıkların yaratılıştan taşıdıkları bu kapasite Allah'ın müdahalesine açıktır. Allah dilerse yarattıklarının kapasitesini artırır.

- Peki, Allah'ın dilemesi için ne gerekir?

- Elbette mevcut kapasiteyi kullanması gerekir. Mevcut kapasiteyi kullanan verilene şükretmiş demektir. Şükredene ise nimet artırılır.

İçinde Allah'ın Fâtır ism-i şerifinin yer aldığı şu ayet de, yukarıdaki müjdeyi mü'minlerin yürek kulağına fısıldamaktadır:

قُلِ اللّٰهُمَّ فَاطِرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ اَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٤٦﴾

"De ki: "Allah'ım! Ey göklerin ve yerin Fâtır'ı! Ey idraki aşan hakikatleri de, idrak edilenleri de bilen! Kullarının tartıştıkları konularda, aralarında son sözü söyleyecek olan yalnızca Sensin, Sen!" *(Zümer 39:46)*

Bu ayetin içinde geçtiği sure, Mekke'nin 11. yılında nazil olmuştur. Bu yıl Mekke'de tüm umut ışıklarının kararmaya yüz tuttuğu yıldır. Şu ayetlerin nüzulü üzerinden çok geçmeden Akabe biatleri yapılacak, Fâtır olan Allah'ın, yokların bağrında saklı sayısız varı çıkardığına şahit olacaklardır.

Allah'ın Fâtır ismiyle başlayan ayetlerden biri de Şûrâ suresinin 11. ayetidir:

فَاطِرُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَمِنَ الْاَنْعَامِ اَزْوَاجًا يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١١﴾

"O, gökleri ve yeri yoktan var edendir. Nasıl ki hayvanları çiftler halinde yaratmışsa, size de kendi türünüzden eşler vermiştir; ve sizi bu sayede çoğaltmaktadır. (Ama) ***hiçbir şey O'na benzemez; ve O her şeyi işiten, her şeyi görendir."*** *(Şûrâ 42:11)*

- Ayette göklerin ve yerin yaratılışı Allah'ın *Fâtır* ismine isnat edilirken, insan ve diğer canlı varlıkları eşli çiftler halinde yaratması, öznesi Allah olan *ce'ale* fiiline nisbet edilir. Neden?

- Kâinat ile insan arasındaki farkı görmek için, göklerin ve yerin yaratılışı ile insanın yaratılışı arasındaki farkı görmek lazımdır. Gökler ve yer çok uzun süreçlerde, oluş ve yeniden oluş yasalarının devreye girmesi ile yaratılırken, insanoğlu bilinen embriyolojik ve biyolojik süreçlerden geçerek yaratılmaktadır. Allah gökler ve yerin tohumuna doğrudan müdahale edip, onu yararak içindeki potansiyeli açığa çıkarmıştır. Fakat Allah insanın tohumunu, koyduğu yasalar ile açığa çıkarmaktadır. *Fâtır* ismine isnat edilen yaratma daha doğrudan/vasıtasız ve zata has bir yaratmadır. Fakat *ce'ale* fiiline nisbet edilen yaratma, dişi veya erkek gibi başka yaratılmış unsurların da sürece dâhil edildiği daha dolaylı ve vasıtalı bir yaratmadır.

4. FÂTIR İSMİNİN TECELLİLERİ

4.1. Kâinat Fâtır isminin tecellisidir

Fâtır ismi esma-i hüsna içerisinde Zat-ı ilahiye dönük değil, fiil-i ilahiye dönük bir isimdir. Bu yüzden Kur'an'da geldiği her yerde tecellisinin medarı olan nesnesiyle (gökler ve yer) birlikte gelmiştir. Allah, gökleri ve yeri, yani bütün bir kâinatı yoktan var edişini bu isimle ifade etmiştir.

Eğer modern kozmolojinin diliyle konuşacak olursak, "büyük patlama" anına dair en sağlıklı bilgiyi, o anda hazır ve nazır olan Allah'tan alabiliriz. İşte şu ayet gibi:

قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ

قُلْ اِنِّيٓ اُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ اَوَّلَ مَنْ اَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٤﴾

(Ey muhatab)! ***De ki: "Ben gökleri ve yeri bir çekirdeği yarar gibi yarıp çıkaran Allah'tan başkasını mı veli edineceğim? Ki O herkesi doyurur, fakat doyurulmaya muhtaç değildir. Ben Allah'a teslim olanların öncüsü olmakla emrolundum" de ve sakın şirk koşanlardan olma!"*** *(En'âm 6: 14)*

Elbet bu ayet kozmolojik bir hakikati haber vermek için inmedi. Bu ayet insana Allah'a teslimiyeti teklif ediyor. Bunu yaparken de insana diyor ki: Ey insan! Teslim olacağın Allah bu kâinatı yoktan var eden Fâtır'dır. O'na şirk koşmanın ne büyük

bir nankörlük olduğunu, buradan çıkarabilirsin. Ayet, *şirkin* "Allah'a nankörlük" ve *teslimiyetin* "teşekkür" olduğunu vurgularken, bize bambaşka bir konu olan kozmolojik bir bilgi daha veriyor. Bizim ana konuya odaklanmamız, tali konudaki Kur'ani bilgiyi görmezden gelmemizi gerektirmez.

Şu ayet de yukarıdaki ayetin vurgusuna sahip:

قَالَتْ رُسُلُهُمْ أَفِي اللَّهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى قَالُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا تُرِيدُونَ أَنْ تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأْتُونَا بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ۝١٠

"Elçileri onlara "Göklerin ve yerin Fâtır'ı olan Allah hakkında kuşku ha?" dediler; "O sizi günahlarınızdan arındırıp bağışlamaya ve sizin (çöküşünüzü) ***belirli bir süreye kadar geciktirmeye çağırıyor!" Onlar şöyle cevapladılar: "Siz de bizim gibi ölümlü bir insandan başkası değilsiniz. Siz bizi babalarımızın öteden beri tapa geldiği şeylerden vazgeçirmek istiyorsunuz. Madem öyle, bize apaçık bir belge getirsenize!"*** *(İbrahim 14:10)*

4.2. Oluş ve yeniden oluş (kıyamet) Fâtır isminin tecellisidir

Fâtır ismi kâinatta tecelli edecek ve kâinat yeniden yapılmak için yıkılacaktır. *İnfitâr* budur. İnfitar suresi bu hakikati ifade eder. Zira *infitâr*, infi'âl babındandır. Bu bap bir öznenin nesnesi üzerindeki tasarrufuna, nesnenin cevap vermesini ifade eder. Yani bu kalıp, etkiye tepki kuralının geçerli olduğu bir hareketi yansıtır. Aynı zamanda bu kalıp bir tekrarı ve geri dönüşü bildirir. *İnfitar*'daki teceddüd vurgusu, "yeniden" yaratmayı ifade eder.

Bu lugavi gerçeklere rağmen İnfitâr isimli bu sure kıyamet ve son saat suresi olarak zihinlere yerleşmiştir. Tefsir geleneğimiz sureyi hep bu istikamette yorumlamıştır. Oysa İnfitâr hakikati 84. suredeki İnşikâk hakikati ile birlikte ele alınmalıydı.

İnşikâk ve İnfitâr birlikte ele alındığında, bu iki isimlendirmenin bir hakikatin iki yüzü olduğu anlaşılır. Yani bunlar *humeze-lumeze, muzzemmil-muddessir* gibi biririnin mukabili olan

kavramlardır. *İnşikâk* son saat sırasındaki "yıkılışı" ifade eder, *infitar* ise o yıkılıştan sonra gerçekleşecek olan "yeniden kuruluşu". Zira *infitar* kelimesinin kökü olan *fatara* fiili "yarattı, ortaya çıkardı, yokluktan varlığı meydana getirdi" anlamına gelir. İşte bu hakikati haber veren ayetler:

إِذَا السَّمَاءُ انفَطَرَتْ ۝١ وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انتَثَرَتْ ۝٢

"Uzay çatlayan bir çekirdekten çıkan filiz gibi yeniden yaratılmaya başladığında, yıldızlar yeniden serpilip saçıldığında"

(İnfitâr 82:1-2).

Bu pasaj, yeniden yaratılışın başlangıçta yapışık olan gökler ve yerin ayrılma sürecine dairdir (Bkz: 21:30). Çok yapraklı bir tomarın (*kitâb*) rulo yapılmasını andıran spiral dürülüş tasviri, Son Saat'i ifade ediyordu (21:104). Bu âyet söz konusu sürecin tam tersini, yani tek noktaya toplanan yıldızların, serpilip saçılarak yeniden oluşmasını ifade eder görünmektedir. Allahu a'lem.

Müzzemmil suresinin 18. ayetindeki *munfatır*, Fâtır'ın fiiline semanın maruz kalmasını ifade eder. Şu pasajda yer alan 18. ayet, yukarıdaki ayetler ışığında okunmalıdır:

فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِن كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا ۝١٧ السَّمَاءُ مُنفَطِرٌ بِهِ ۚ كَانَ وَعْدُهُ مَفْعُولًا ۝١٨

"Şu halde eğer inkâr ederseniz, yeni doğan bebeleri ak saçlı ihtiyarlara döndüren O Gün nasıl korunacaksınız? Gök, bu sebeple çatlamış bir çekirdek (gibi yeni bir doğuma gebedir)***; böylece O'nun vaadi gerçekleşmiş olacaktır."*** *(Müzzemmil 73:17-18)*

4.3. Allah'ın insanı üzerinde yarattığı fıtrat

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ۚ فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ۚ لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۝٣٠

"İmdi sen, varlığını her tür sapmadan uzaklaşarak tümüyle doğru ve asıl dine, Allah'ın insanlığın özüne yaratılıştan nakşettiği fıtrata çevir; (ta ki) ***Allah'ın yarattığında olumsuz bir değişme olmasın: işte doğru din(in amacı) budur ve fakat insanların çoğu bilmezler."*** *(Rûm 30:30)*

Bize kadar ulaşan ilk yazılı tefsirlerden ikisinin sahibi olan Ebu Ubeyde ve Ferra *fıtratallah*'ı *sıbğatallah* (2:138) ile açıklar. Buna göre Allah'ın insanı üzerinde yarattığı fıtrat, yaratılıştan her insanın özüne yerleştirilen iyiye, doğruya ve hakikate eğilimdir. İnsan bir amaç için yaratılmıştır. Bu amaç yeryüzünde hayatın tevhid ve adalet ekseninde inşasıdır. Kur'an insana bu görevinden dolayı "halife" adını verir. Fıtrat, insanın yaratılış amacını gerçekleştirecek donanıma ve altyapıya sahip olmasıdır. ***"O her şeye yaratılıştan en güzel olma, kemalini bulma*** (yeteneği) ***vermiştir"*** (32:7) ayeti bunu ifade eder. "Allah'ın boyası" işte budur. Bu boyayı, üzerine sürülen bir başka boyayla değiştirmek, sadece fıtratın üzerinin örtülmesine değil, aynı zamanda onun üzerine inşa edilecek inancın amacından sapmasına da yol açar.

Ayetteki "Allah'ın yarattığında olumsuz bir değişme olmasın" ifadesini, "Allah'ın yaratışı değiştirilemez" şeklinde de çevirebiliriz. Taberi ve Zemahşeri gibi bazı müfessirler bu ibareyi bir yasaklama cümlesi olarak alır. Bu takdirde anlam "Asla Allah'ın yaratışını değiştirmeye kalkmayın!" olur. Bu okuma tercih edildiğinde, Nisa 119'la olan bağlantı göz ardı edilmemelidir. Ne ki Rûm 30'da hilkatin "zati varlığının değiştirilmesi" (*tebdîl*) ele alınırken, Nisa 119'da "vasfının değiştirilmesi" (*tağyîr*) ele alınmaktadır.

Tebdîl ve *tağyîr* kelimelerinin kök manalarından yola çıkarak fıtrat üzerinde *tağyir*'in mümkün olduğunu, fakat *tebdil*'in sadece Allah'a has olduğunu söylemek mümkündür. Bu da bizi, ne kadar sapmış olursa olsun insandan ümit kesilemeyeceği sonucuna götürür. Çünkü Allah'ın boyasının üzerine sürülen her boya sentetiktir. Doğal boyanın yerini tutamaz. Bu boya her hangi bir sebeple çözülüp sıyrıldığında, altındaki gerçek boya ortaya çıkacaktır. Bu nedenledir ki, hak dinin amacı fıtratı değiştirmek değil, geliştirmek ve potansiyelini açığa çıkarmaktır. 30-32 arası ayetler birlikte ele alındığında, fıtratın selim, sapmanın arızi olduğu görülür. Bu ayetler Mü'minun 51-53 ve Şûrâ 13 ayetleriyle birlikte okunmalıdır.

Fıtrat hanif dinin esasıdır, yani insanlığın değişmez değerlerinin kendisinden neşet ettiği saf din fıtridir, ontolojiktir. Hz. Peygamber'den nakledilen şu rivayet ünlüdür:

"Her doğan malum fıtrat üzere doğar, fakat ebeveyni onu Yahudileştirir, Hıristiyanlaştırır ya da Mecusileştirir."

(Buhârî ve Müslim)

İbn Hanbel ve Nesâi'de yer alan metinden Rasulullah'ın bu sözü söyleme gerekçesini de öğreniyoruz. Bir savaşta Müslümanların düşman çocuklarından bir kaçını öldürmeleri üzerine Rasulullah buna şiddetle tepki gösterir. Onlar "Ama onlar müşriklerin çocukları değil mi?" deyince, "Sizin en iyileriniz de öyle değil miydi?" diyerek bu sözü söyler.

Bu ayrı zamanda Pavlus Hıristiyanlığının "ilk günah" doktrinine de bir itirazdır. İslam insanı özünde iyi olarak methetmiş, sapmarun arızi olduğuna dikkat çekmiştir. Kilise'nin "ilk günah" doktrinine iman, bu yüzden ilahi fıtratı inkâr anlamına gelir. Burnu kulağı ve kuyruğu kesik bir anadan doğan yavru hayvan, bu uzuvları tam olarak doğar. Çünkü cismani fıtratı odur. Annede eksik olanlar sonradandır.

İnsan'ın manevi varlığı da tıpkı maddi varlığı gibi tamdır. Fakat onda bozulma ve noksanlaşma sonradan müdahaleyle olur. İslam, bir üstyapıdır. Altyapısını, Allah'ın insanları yarattığı fıtrat oluşturur. Bu durumda dindarlık, insanın başlangıçtaki kendi tabiatına bir dönüş, ilahi format olan insani fıtratın farkına varış tecrübesidir. Küfür, şirk, dalalet, nifak gibi manen ve ahlaken düşüş kategorileri ise, fıtrattan uzaklaşması, dolayısıyla kendisine yabancılaşması anlamına gelir. İşte herkesi Allah'a kulluğa çağıran şu ayet bu hakikati dile getirmektedir:

وَمَا لِيَ لَآ أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٢﴾

"Hem ben, beni yaratana, dahası hepinizin huzuruna varacağı O Zata neden kulluk etmeyecek mişim?" *(Yâsîn 36:22)*

4.4. Fıtrat ayetinden çıkarılacak sonuçlar

Yukarıda ele aldığımız Rum suresinin 30. ayeti, Kur'an'ın berceste ayetlerinin başında gelir. Zira fıtrat konusunda muhatabın tasavvurunu bu ayet inşa eder. Bu muhteşem ve mübarek ayetten birçok netice çıkarılabilir. Bunları şöyle özetleyebiliriz:

1. Hem ayetteki *fatara'n-nâs* (insanlığın fıtratı) hem de Kur'an'da bu kavramın türevlerinin geçtiği ayetlerin genelinden, fıtratın bir ferdin şahsiyeti için kullanılmayacağını, ancak

bir türün tüm üyelerinin ortak vasfı için kullanılacağını öğreniyoruz. Yani Ahmed'e has bir mizaç, Mehmed'e has bir karakter olabilir, fakat asla Ahmed ve Mehmed'e has bir fıtrat olmaz. Fıtrat tür için geçerlidir. İnsanın fıtratı, ağacın fıtratı, suyun fıtratı, meleğin fıtratı denilebilir.

2. Ayette bilinçli varlık olan insana zımnen "kendine bir yaratılış amacı tayin et" denilmiyor. Aksine tayin edilmiş amaca "kendi iradenle yönel" deniliyor. Demek ki, şuurlu varlıkların fıtratına aykırı davranması mümkündür. Şuurlu bir varlık ne zaman fıtrata aykırı davransa, oradan şer zuhur eder. Sözün hemen burasında: "insan benliğine iyiyi ve kötüyü tanıyıp sorumsuz ve sorumlu davranma yeteneğini yerleştiren (Allah şahit olsun)" ayetini hatırlamak gerekir (Şems 91:8).

3. "Varlığını Allah'ın fıtratına çevir?" emri verilen insan, sanki "Neden ya Rabbi!" diye sormuş gibi, ayetin devamında bu emrin gerekçesi açıklanmaktadır: "(ta ki) Allah'ın yarattığında bir başkalaşma olmasın." Bu gerekçe cümlesi zımni bir uyarıdır. Bu uyarının zımni açılımı şudur: Ey insan, eğer sen fıtratına uygun davranmazsan, bunun getireceği olumsuz sonuçların altından kalkamazsın. Fıtratına ihanet ettiğin yetmiyormuş gibi, bir de Allah'ın bir amaç uğruna yaratıp her birini hikmetle yerli yerine koyduğu eşyayı yerinden edersin. Tıpkı şu ayetteki vahim durum gerçekleşir: "(İnsanoğlu) ***eline fırsat geçirdiği zaman yeryüzünde fesat çıkarmaya, insanın ürününü ve neslini yok etmeye çalışır: Fakat Allah fesadı sevmez.***" *(Bakara 2:205)* Müslümanların görevi, fıtratı korumaktır.

4. Ayet fıtratı korumayı ve ona uygun yaşamayı *zalike'd-dinu'l-kayyım* diyerek tebcil etmektedir. Bu ibarenin en doğru açılımı "Değerlere kaynaklık eden bir dinin amacı bu olmalıdır" olsa gerektir. Fıtrat ayetinin maksadını gösteren bu cümle, sadece din anlayışımızı tashih etmekle kalmamakta, aynı zamanda dinin en doğru tarifini de yapmaktadır. Buna göre: sizin değerlerinizin kaynağı ne ise, dininiz odur. Bir dine mensup olmak, o dini, değerler sisteminin merkezi bilmektir. İnsan duygu, düşünce ve eylem dünyasını o değerler sistemine yaslıyorsa, ancak o zaman o dinin mensubu olma iddiasını isbat ediyor demektir.

5. Ayette birbiri ardına gelen iki cümlede iki terkip geçiyor. İlki "Allah'ın fıtratı" anlamındaki *fıtratullah*, ikincisi

"Allah'ın yaratışı" anlamındaki *halkullah*. Bu iki terkip fıtratla yaratılış arasındaki kopmaz alakayı ifade ediyor. Sözün özü: Saf din olan İslam'a yöneliş, fıtrata yöneliştir, fıtrata yöneliş ise yaratılışa sadakattir.

6. ayet şöyle bitiyor: "İnsanların çoğu bunu bilmiyorlar". Ayetin bu son cümlesi, Allah'ın fıtratına yönelen her mü'mine bir sorumluluk yüklemektedir. Fıtratı korumayı ve fıtrata dönük yaşamanın değerini insanlara bildirmek, insana yüklenen sorumluluktur.

Fıtrat ayetini teyit eden bir başka ayet de, Allah Rasulü'nün namazlara başlarken başlama tekbirinden hemen sonra okuduğu rivayet edilen şu ayettir:

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ۝٧٩

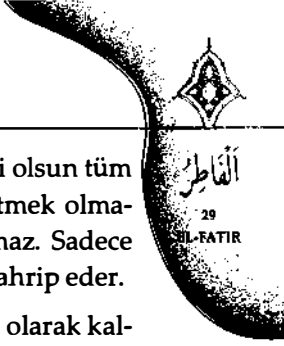
"Artık ben, her türlü batıldan yüz çevirerek bütün varlığımla gökleri ve yeri bir tohumun filiz verişi gibi var eden (fatara) zata yöneldim ve ben O'ndan başkasına ilahlık yakıştıranlardan değilim." *(En'âm 6:79)*

4.5. İlgilendiği şeyin fıtratını bilmeyen başarılı olamaz

Fıtratsız varlık yoktur. Her varlık var edilirken fıtratıyla birlikte var edilir. Fıtrat türe ait bir kavramdır, türün içinden bir bireye değil. Dolayısıyla şahsiyet fıtrat üzerine temellendirilir. Şahsiyetin fıtratı onun ait olduğu türü gösterir. Fıtratın şahsiyeti ise, türün içinde belirginleşip öne çıkan ve biricikleşen ferdi gösterir.

Fâtır olan Allah'a iman, O'nun eşyaya fıtrat verdiğini peşinen kabullenmeyi gerektirir. Bu kabulün bir başka gereği daha vardır: Fıtratı keşfetmek. Evet, insan eşyaya fıtrat veremez, fakat Allah tarafından verilmiş fıtratı keşfedebilir.

Eşyanın fıtratını yok sayarak ona muamele, fıtrata olumsuz müdahale anlamını taşır. Başarı da tam burada gizlidir. "Eşyanın tabiatı" dediğimiz şey, esasen "eşyanın fıtratı"dır. Eşyanın fıtratını gözetmeden yaptığımız her şey, tabiattaki uyumu bozmaktadır. Uyum bozulduğunda, hayır için yaratılan eşyadan şer hâsıl olmaktadır.

Şu halde ister manevi, ister maddi, isterse beşeri olsun tüm ilimlerin maksadı fıtratı önce keşfetmek sonra gözetmek olmalıdır. Uğraştığı şeyin fıtratını bilmeyen başarılı olamaz. Sadece başarılı olmamakla kalmaz, ayrı zamanda tahrif ve tahrip eder.

Âlim bilginin fıtratını bilecek. Bilginin malumat olarak kalmasıyla ilme dönüşmesi arasındaki farkı ancak bu sayede keşfeder. Bilginin sermayesini Allah'ın verdiğini, *ta'limu'l-esma*'nın bu demeye geldiğini ancak bu sayede keşfeder.

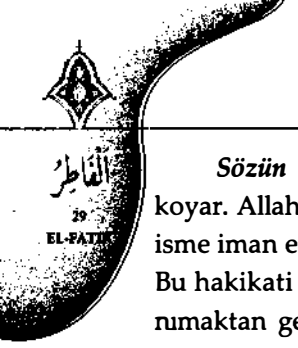
Öğretmen insanın fıtratını bilecek. İnsan öğrenen ve öğrendiğini öğretebilen bir varlıktır. Kur'an'da Kabil'in kargadan ceset gömmeyi öğrenmesi, bu hakikati ifade eder. Öğretmenin temelinde şefkat ve merhamet bulunur. Rahman suresinin girişi bunu telkin eder.

Müzisyen sesin fıtratını bilecek. Zira Allah sesin de rabbidir. O sese bir fıtrat vermiştir. Müzik ne kadar sesin fıtratına uygun icra edilirse, insanda karşılığını o oranda bulur. İsa'dan önce 569 yılında doğmuş ünlü matematikçi Pisagor'un, Eski Mısır'ın gizli ilimlerinden derleyerek aktardığı tabii ses armonisi bizim gerçek musikimizde halen yaşamaktadır. Oysa Batı müziği bu doğal ses düzenini terk ederek "tempere aralıklar" adı verilen yapay bir ses sistemi geliştirmiştir. Bu işin uzmanlarından biri şu tesbiti yapar: Bu iki müziğin kendi karakterlerini muhafaza ederek bir araya gelmesi mümkün değildir. Zira ikincisi sesin fıtratına aykırıdır.

Hekim objesi olan insanın ve insan bedeninin fıtratını bilecek. Tedavi, orgaru veya sistemi fıtratına döndürme çalışmasından başka bir şey değildir ve olmamalıdır. "Ebedi yaşam" slogaru fıtrata aykırı bir slogandır. Bedenin fıtratını bilen bir hekim, hayata olduğu kadar ölüme de saygılı davranır. Bu çerçevede söylemeliyiz ki, gen teknolojisini fıtratı inkâr eden bir akıl kullanınca felaket, fıtratı gözeten bir akıl kullanınca saadet ortaya çıkar.

Sosyolog toplumun fıtratını bilecek. Allah toplumsal değişme için koyduğu fıtratın yasasını, Ra'd suresinin 11. ayetinde bildirmiştir: "Kuşkusuz Allah, bir toplumu oluşturan bireyler kendi hallerini değiştirmedikçe o toplumun halini değiştirmez."

Fizikçi, maddenin fıtratını bilecek. Botanikçi, bitkinin fıtratını bilecek. Biyolog, canlının fıtratını bilecek. Mimar, malzemenin fıtratını bilecek. Bildikten sonra fıtrata aykırı davranmayacak ve davrananlara karşı mücadele edecek.

Sözün özü: Allah Fâtır'dır. Fâtır olan Allah eşyaya fıtrat koyar. Allah'a iman eden, O'nun Fâtır ismine de iman eder. Bu isme iman eden ise, O'nun eşyaya fıtrat koyduğunu kabul eder. Bu hakikati kabul eden, eşyayı tanımanın ona verilen fıtratı tanımaktan geçtiğini bilecektir. Bildikten sonra bilgisini uygulayacak ve herkes kendi alanında fıtrata dönüşü temsil edecek ve onun mücadelesini verecektir.

5. FÂTIR OLAN ALLAH'A DUA

Yâ Fâtır, yâ Allah!

Ey kâinatı yoktan var eden!

Ey yokluk çekirdeğini yarıp varlık ağacını çıkaran!

Ey yarattığı her tür varlığa bir fıtrat veren!

Bizi fıtratını bozanlardan eyleme!

Kendinden uzaklaşıp azanlardan eyleme!

Eşyanın fıtratına kör davrananlardan eyleme!

Kendi fıtratına bigane kalanlardan eyleme!

Bizi fıtratına sadık olanlardan eyle!

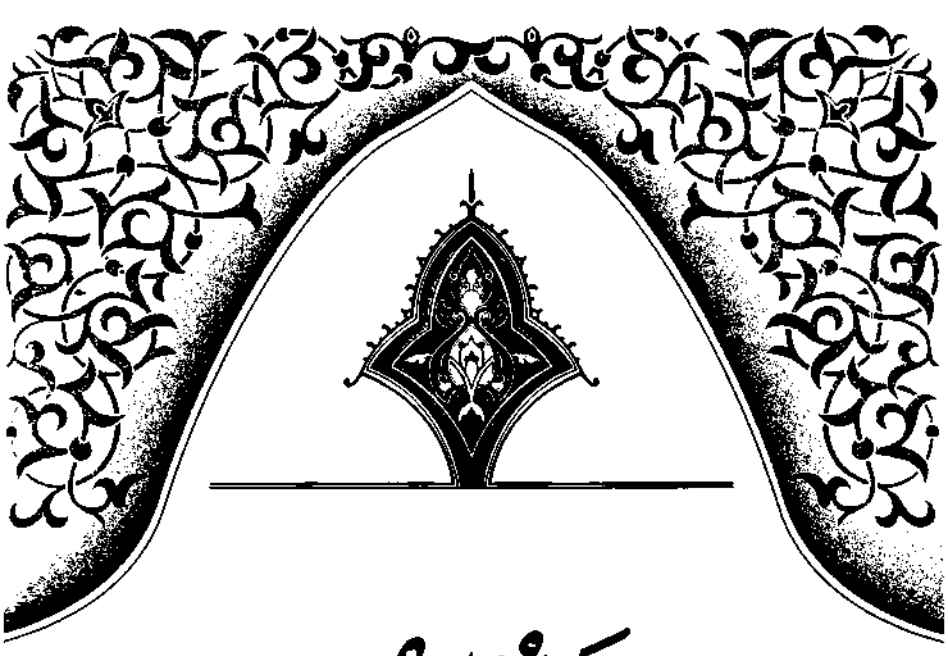
Fıtratını kaybedenlerden değil,

fıtratını bulanlardan eyle!

Fâtır isminin tecellisine erenlerden eyle!

Âmîn!

اَلْخَالِقُ

30

EL-HÂLIK

Mutlak Yaratıcı

Takdirine Uygun Yaratan

Yaratmanın Eşsiz Ve

Benzersiz Öznesi

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

El-Hâlık, esma-i hüsnadan olduğu Kur'an'la sabit olan, Kur'an'da Allah için, isim formuyla müstakil olarak kullanılan isimlerdendir. *El-Hâlık*, mutlak yaratıcı, takdirine uygun yaratan, yaratmanın eşsiz ve benzersiz öznesi olan, yaratma işinde bu işi sıfat olarak alacak kadar faal olan özne demektir.

Hâlık ismi, *halk* mastarından türetilmiştir. *Halk*, "bir zata mahiyet, bir mahiyete hüviyet kazandırmak" manasına gelir. Bir şeyi "takdir etmek, tasarlamak, ölçmek, biçmek, ona kimlik ve düzen vermek, ona bir şekil ve şemail giydirmek" demektir. Kelimenin Arap dilindeki kök manası ladini bir manadır. "Yoktan var etmeyi" değil "vardan icat etmeyi" ifade eder. *Halaka fulan el-edîme* cümlesi, "falanca deriyi (bir şey yapmak için) kesip biçti" manasına gelir. *Halk* kelimesinden türetilen *ahlak* da "davranışın en ölçülü ve dengeli" olanına denir. Ahlaklı insan olma, davranışları tasarlama ve fıtrat kumaşını ölçüp biçerek, ondan dengeli bir insan çıkarma sanatıdır. Arap *hâlık*'ı *sâni'* (sanatkâr) manasına kullanır.

Halk, hem "yaratma" eylemi, hem de "yaratılan" varlık için kullanılır. "Yaratma" manasıyla *halk* "iradesine uygun olarak takdir ettiği bir şeyi meydana getirmek" anlamına gelir. Bu manada *halk*, "yoktan var etmek" anlamına gelen *ibdâ'* ile eş anlamlı değildir.

Halk yoktan var etmek" için kullanılabileceği gibi, "icat" anlamında "vardan var etmek" için de kullanılabilir. Bu ikinci anlamıyla *halk*'ın tarifi "bir başka şeyden elde edilen her türlü şey" (*takdiru kulli şey'in min şey'in 'ahar*) şeklindedir. Dolayısıyla, Allah için de insan için de kullanılabilir. Fakat *ibdâ'* sadece "yoktan var etme" anlamında kullanılır. Bu yüzdendir ki *ibdâ'* faaliyeti Kur'an'da yalnızca Allah'a hasredilirken, *halk* faaliyeti istisnai olarak iki yerde insana nisbet edilir. Âl-i İmran 49 ve Maide 110'da Hz. İsa'nın çamurdan kuş maketi 'yaptığına' dair kullanımlarda, *ha-la-ka* (yarattı) fiili doğrudan Hz. İsa'ya nisbetle kullanılır. Allah için Kur'an'da *ahsenu'l-hâlıkîn* (yaratanların en iyisi) terkibinin kullanılması da bu cümledendir.

Halk aynı zamanda "takdir" manasına gelir. Yine aynı kelime "yalan, sahte, uyduruk, düzme-koşma" manasına gelir ki, dilimizdeki "yapma" (argoda "çakma" ile karşılanıyor) kelimesi buna çok benzer. Mesela *hazihi kasîdetun mahlukatun* cümlesi, "bu

sahte ve uyduruk bir kasidedir" manasına gelir. Bu, o kasidenin başkasından çalınmış olduğunu ifade eder. Ankebut 17. ayetteki putlarla ilgili *tahlukûne* (uyduruyorsunuz/düzüp koşuyorsunuz) kelimesi bu anlamda kullanılmıştır.

"Yaratılan" anlamına gelen *halk* kapsamına hem cansızlar, hem canlılar, hem şuurlular, hem de akıllılar girer. "İnsanlardan müteşekkil büyük topluluk" manasına kullanılan *halk*, bu kısma girer.

Nâs ile *halk* arasında fark vardır. İlki insanın hemcinsiyle ünsiyet kuran *insanlığına*, ikincisi insanın tüm yaratılmışlar âlemiyle paylaştığı *yaratılmışlığına* nisbet edilir.

Tasavvuf felsefesinde *halk*, "Hakkın nefesinden bir pay ile birleşince varlığı vücut bulan yokluğu mümkün varlık" şeklinde tarif edilir.[7]

Halk kökünden türetilmiş olan *halâk*, "pay, insanı mutlu eden nasip" anlamına gelir.[8]

Çoğulu, kurallı cemi olan ve kelimenin kökeninin özbeöz Arapça olduğuna delalet eden *halâık*'tır. *Halîka*, "insanın yaratılıştan getirdiği tabiat" demektir. *Hılkat* "fıtrat" manasına gelir.

Hâlık, düz ism-i fail kalıbıdır. Taşıdığı mananın öznesini ifade eder. Allah için kullanılan Hâlık, "Mutlak Yaratıcı" manasına gelir. Allah'ın hem dolaysız yaratmasına, hem de dolaylı yaratmasına delalet eder. Allah'ın doğrudan yaratmasıyla, Hâlık sıfatının eseri olan ilahi yaratmayı kastediyoruz. Allah'ın dolaylı yaratmasıyla, bir canlıyı erkeğin hayat suyu ile dişinin yumurtasının döllenmesinden yaratması gibi, sebepler üzerinden yaratmayı kastediyoruz.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

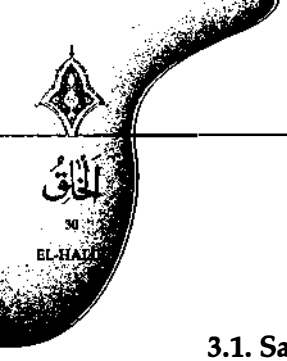
Hâlık ismine dair ***NAZARİ ÇERÇEVE***, esma-i hüsna listemizin 24. sırasında yer alan ***HALLÂK*** isminin nazari çerçevesinde şu iki başlık altında daha önce işlenmişti:

2.1. İlahi yaratma-Beşeri yaratma

2.2. Yaratan da yaratılan da haktır

Hâlık isminin **Nazari Çerçeve**'sini oraya havale ediyoruz.

7 Muhammed Ali Tehânevî, *Keşşâfu Istılâhâti'l-Funûn*, I, 763.
8 Bu anlamda bir kullanım için bkz: Bakara 2:102.

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Sayılarla Kur'an'da Hâlık ismi

Ha-la-ka kökünden türetilen kelimeler, Kur'an'da hem isim hem de fiil formunda yaklaşık 250 yerde kullanılır.

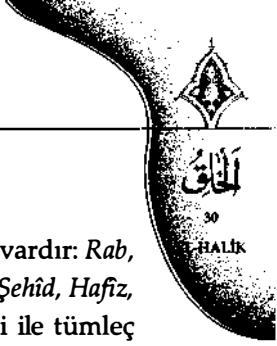
Bu kökten Kur'an'da iki isim kullanılır: *Hâlık* ve *Hallâk*. Her ikisi de müstakil isim formuyla Kur'an'da yer alan bu iki isim, esma-i hüsna listemizde ayrı ayrı yer alır. Zira ikisi de, Allah'a isnatla Kur'an'da, terkip halinde değil müstakil olarak kullanılır.

Hâlık ismi, Haşr suresinin 24. ayetinde müstakil ve mutlak bir şekilde belirlilik takısıyla (*el-Hâlık*) Allah için kullanılır. Bu kullanım, Hâlık isminin Hallâk'tan bağımsız olarak esma-i hüsna listemizde bulunması için yeterli sebeptir.

Bu isim Kur'an'da 8 yerde geçer. Bunların içerisinde mutlak ve müstakil olarak kullanıldığı Haşr 24 dışında, Allah'ın her şeyin Hâlık'ı (*Hâlıku kulli şey'in*) olduğunu ifade eden 4 isim yer alır. Bunlar: En'âm 102, Ra'd 16, Zümer 62, Mü'min 62'dir. Geriye kalan 3 isimden ikisi insanoğlunu *vahşî* bir *beşer* olmaktan çıkarıp *insî* bir *âdemoğlu* yapan ruh üflenmeden önceki halini ifade eder. Bunlar; Hıcr 28 ve Sâd 71. ayetleridir. Geriye kalan son kullanım ise, Allah'tan başka Hâlık olmadığını ifade eden Fâtır 3 ayetidir. Kur'an'da Hâlık isminin ilk geldiği yer de burasıdır.

Hâlık isminin bu 8 kullanımından ayrı olarak bir de Allah'a isnatla kullanılan Hâlık'ın çoğul formu *Hâlıkîn-Halîkûn* isimleri vardır. Bunlar Vakıa 59, Mu'minun 14 ve Sâffât 125 ayetleridir.

Kur'an'da geçen Hâlık isimlerinden Haşr 24 haricindeki tüm diğer ayetler, Mekki surelerde yer alır. Bir önceki Fâtır ismi gibi, Hâlık ismini de bir istisnasıyla Mekki isimlerden sayabiliriz. Bunun gerekçesi de tıpkı Fâtır isminin Mekki oluş gerekçesinde olduğu gibi, mü'minlere içinde bulundukları zor anı mutlaklaştırmamalarını telkindir. Hâlık olan Allah mutlaka yeni durumlar yaratacak, zorluk kolaylığa, darlık genişliğe, yokluk varlığa dönecektir. Ve nitekim öyle de olmuştur.

3.2. O her şeyin Hâlık'ıdır

Esma içinde "her şey" tümleci ile gelen 13 isim vardır: *Rab, Vekîl, Muhît, Basîr, Alîm, Rakîb, Kadîr, Hâlık, Muktedir, Şehîd, Hafîz, Hasîb* ve *Mukît*. Bu 13 ismin dokuzunda öznenin fiili ile tümleç arasında *'alâ* edatı kullanılır. *Muhît* ve *Basîr* isimlerinde *bâ* edatı kullanılır. "O her şeyin Hâlık'ıdır" cümlesinde olduğu gibi, *Râb* ve *Hâlık* isimleri isim tamlaması olarak gelir. Şu ayet onlardan biridir:

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ قُلِ اللّٰهُ قُلْ اَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُوْنِهٖٓ اَوْلِيَآءَ لَا يَمْلِكُوْنَ لِاَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِى الْاَعْمٰى وَالْبَصِيْرُ اَمْ هَلْ تَسْتَوِى الظُّلُمٰتُ وَالنُّوْرُ اَمْ جَعَلُوْا لِلّٰهِ شُرَكَآءَ خَلَقُوْا كَخَلْقِهٖ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَىْءٍ وَّهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿١٦﴾

"Onlara: "Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?" diye sor ve "Allah'tır" cevabını ver! (Şimdi de) ***de ki: "Ne yani, şimdi siz Allah'ı bırakıp da kendilerine bile bir yarar sağlayamayan ve muhtemel bir zararı önleyemeyen varlıkları yâr ve yardımcı mı atadınız?" İlave et: "Hiç görenle görmeyen bir olur mu? Ya da, karanlıklarla*** (bir ışık kaynağına sahip olan) ***aydınlık nasıl bir tutulabilir? Yoksa onlar Allah'a O'nun yarattığı gibi yaratan ortaklar tesbit ettiler de, bu yaratış kendilerine*** (Allah'ın yaratışından) ***ayırt edilemeyecek kadar benzer mi göründü?" De ki: "Her şeyin Hâlık'ı yalnızca Allah'tır: zira tüm varlığa boyun eğdirecek mutlak otorite sahibi biricik güç sadece O'dur."*** *(Ra'd 13:16)*

Allah'ın Hâlık oluşunu dile getiren bu ayet Vâhid ve Kahhâr esması ile bitiyor. Ayet ise, insanın Allah'a ait nitelikleri Allah'tan başkalarına yakıştırmasını, yani *şirk* konusunu işliyor. Buradan çıkan sonuç açık: Her şirk Allah'ın sadece ilahlığına değil, yaratıcılığına da nankörlüktür. İnsan kendisini yaratan ile yaratmayanı nasıl bir tutar? Sadece Hâlık'a ait olan bir niteliği nasıl olur da bir başkasına yakıştırır? Değil mi ki kulluğun tek adresi Yaratıcıdır:

ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ ۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٠٢﴾

"İşte Rabbiniz Allah budur: O'ndan başka ilah yoktur, her şeyin Hâlık'ıdır. O halde yalnızca O'na kulluk edin! Çünkü O'dur her şeyi koruyup gözeten." *(En'âm 6:102)*

O insanı, sadece yaratıp da kendi haline terk etmemiştir. Yarattığı insanı koruyup gözetmiş, kendi cinsine ve kendinden daha değersiz olan dünyalıklara kul olup da şerefini beş paralık etmesin diye, ona göz-kulak olmuştur. Sınırsız otoritesini, insanı ezmek için değil, insanı başta kendi şerri olmak üzere, her türlü şerden korumak için kullanmıştır:

اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ ۖ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿٦٢﴾ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۗ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٣﴾

"Allah her şeyin Hâlık'ıdır ve O her şeyin üzerindeki tek otoritedir; Göklerin ve yerin anahtarları ona aittir. Ve Allah'ın ayetlerini ısrarla inkâr edenlere gelince: asıl kaybedenler işte onlardır." *(Zümer 39:62-63)*

Hâlık olan Allah'ın bütün bu iyiliklerine karşı eğer insan şükrü değil de nankörlüğü tercih ederse, bu da kendi bileceği iştir. Hâlık olan Allah böyle yapana şu can yakıcı suali soruyor:

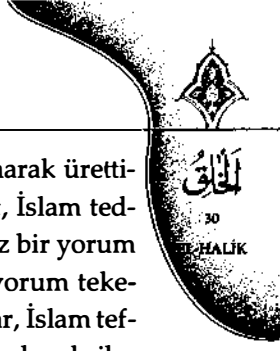
ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ ۖ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۖ فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٦٢﴾

"Rabbiniz olan Allah işte böyledir: her şeyi yaratan, kendisinden başka ilah olmayan O'dur: şu halde, nasıl oluyor da böylesine savruluyorsunuz? *(Mü'min 40:62)*

4. HÂLIK İSMİNİN TECELLİLERİ

4.1. Beşerin insan kılınışı Hâlık'ın tecellisidir

Kur'an'da insanın yaratılış süreçleri hakkında birbirinden farklı 7 kavram kullanılır. Bu kavramlar, aşağıda tek tek sayılacaktır. Bunlar, müteşabih kavramlardır. Bunların tam olarak neye tekabül ettiği yoruma açıktır.

Yahudi ilahiyatının, Yahudi tasavvuruna dayanarak ürettiği dini yorumlara "İsrailiyyat" adı verilir. İsrailiyyat, İslam tedvin tarihinde, insanın yaratılış süreçlerine dair haksız bir yorum tekeli oluşturmuştur. İsrailiyyatın oluşturduğu bu yorum tekelinden, ayetler de kurtulamamıştır. Hatta bu yorumlar, İslam tefsir edebiyatı tarafından öylesine karuksanmıştır ki, gelenekçiler tarafından onlara itiraz nassa itiraz gibi algılanmıştır. Zira bu yorumlar, sadece gelenekçilerin cahilinin değil, âliminin nezdinde bile nassın makamına oturtulmuştur. Bu yorumları dışarıda bırakan her hangi bir yaklaşım, nassa muhalefet gibi takdim edilmiştir. Hülasa, İsrailiyyatın ayetlerin üzerine düşen gölgesi pek uzun olmuştur.

Bizim tefsir metodumuz, ayetleri tefsirin nesnesi (*müfesser*) değil, tefsirin öznesi (*müfessir*) olarak gören bir bakış açısına dayanır. Zira vahiy, hakikatin ve kâinatın tefsiridir. Bir başka ifadesiyle, kavli vahiy kevni vahyin müfessiridir. İnsanın kendisi kevni vahiydir, insan hakkındaki Kur'an ayetleri ise kavli vahiydir. Kâinatın kendisi kevni vahiy, kâinat hakkındaki ayetler kavli vahiydir. Bu ikisi asla birbiriyle çelişmez, çatışmaz. Aksine bu ikisi birbirini tasdik eder.

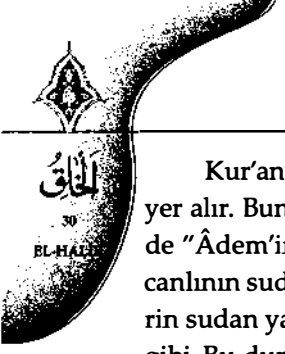
Allahu a'lem, Kur'an'a dayalı istikrai bir okuma yapıldığında, Kur'an'ın "sureti insan olan canlıya" *beşer* adını verdiği görülür. "Sireti insan olan canlıya" ise, *âdem/âdemoğlu* adını verecektir.

Beşer, "ideal ve olabileceğinin en iyi haliyle ortaya çıkıp, görünür hale gelen şey" anlamına gelir. İlk bakışta "görünen organ" olduğu için, insan derisine *beşera* denilmiştir. Kadınla erkeğin tenlerinin birbirlerine bütünüyle görünür kılındığı için, cinsel birlikteliğe *mubaşera* denilmiştir. Kur'an'da "görünmeyen varlıkların" karşıtı olan, "görünen varlık" manasında kullanılmıştır. Yani *beşer*, *cânn*'ın mukabilidir.

Beşer'in neden yaratıldığından söz eden iki ayetten biri "sudan" yaratıldığını ifade buyurur:

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا ۗ وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا ﴿٥٤﴾

"Sudan insanı yaratan ve onun kan bağıyla soy-sop, evlilik bağıyla hısım sahibi olmasını sağlayan da O'dur: zira senin Rabbin sınırsız kudret sahibidir." *(Furkân 25:54)*

Kur'an'da âdemoğlunun yaratılışının aktarıldığı birçok ayet yer alır. Bunlardan 25'inde Âdem ismi kullanılır. Fakat hiçbirinde "Âdem'in sudan yaratıldığı" söylenmez. Buna mukabil "Her canlının sudan yaratıldığı" (21:30) ifade buyurulur; tıpkı, "Beşerin sudan yaratıldığı" hakikatinin ifade edildiği yukarıdaki ayet gibi. Bu durumda, "beşer" adıyla anılan varlık ile "canlılık" arasında, ayrılmaz bir bağ olduğu anlaşılır.

Beşer'ın yaratılışı hakkında *Hâlık* ismiyle gelen diğer bir ayet, *beşer*'in "çamurdan" yaratıldığını söyler:

إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّي خَالِقٌۢ بَشَرًا مِّن طِينٍ ﴿٧١﴾ فَإِذَا سَوَّيْتُهُۥ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي فَقَعُوا۟ لَهُۥ سَٰجِدِينَ ﴿٧٢﴾

"Hani o zaman Rabbin meleklere demişti ki: "Ben balçıktan bir beşer yaratacağım; izleyin; ne zaman ki onu şekillendirmeyi tamamlar da kendisine ruhumdan üflersem, derhal yere kapanıp onun (hizmetine) ***amade olun!"*** *(Sâd 38:71-72)*

Bir başka ayette de 'insanın' çamurdan yaratıldığı ifade edilir: ***"O insanı yaratmaya bir tür çamurdan başladı."*** (32:7) Ancak, 'insanın' çamurdan yaratıldığını söyleyen bu ayette, 'beşerin' çamurdan yaratıldığını söyleyen ayetlerde olmayan bir husus var. O da "başladı" ifadesidir. Bu da gösterir ki, çamurdan yaratılış *başlangıcı* olan bir süreçtir.

Buradan, Âdem'in yaratılışı bahsinde geçen "toprak, çamur, balçık" gibi ifadelerin, esasen *Âdem'in beşer yanı* ile alakalı olduğu sonucu çıkar.

- Aynı canlı varlığın yaratılışının iki ayrı kavramla ifade edilmesi ne anlama gelmektedir?

- O canlı varlığın yaratılışının aniden değil, bir süreç içinde, aşama aşama gerçekleştiği anlamına gelmektedir.

Beşer'in yaratılışına dair yukarıdaki ayet, bu yaratmayı Allah'ın Hâlık ismine isnat ediyor. Sâd suresindeki ayetlerin tercümesinde *Hâlık* ismi fiile dönüşmüş olarak görünse de, ayetin metninde *ahluku* (yaratacağım) fiili değil, *Hâlık* (Yaratan) ismi kullanılıyor. Eğer muhatabın zihninde yanlış çağrışımlar yapmayacağından emin olsaydık, "Ben balçıktan bir beşer yaratacağım" cümlesini "Balçıktan bir beşer *Yaratan* Ben olacağım" şeklinde ayetin

lafzına sadık olarak çevirirdik. Fakat yanlış anlama ihtimalini önlemek için, ayetin maksadına sadık olmayı, lafzına sadık olmanın önüne koyduk.

Sâd suresinin bu ayetleri, aynı konuyu farklı yönleriyle ele alan Bakara suresinin 30-34. ayetlerinde ve daha başka yerlerde anlatılan insanın yaratılışıyla ilgili pasajlarla birlikte ele alınmalıdır. Fakat burada farklı olan durum, "Âdem" yerine "beşer" kullanılmasıdır.

4.2. *Âdem/insan* ile *beşer* arasında ne fark vardır?

- "Âdem" ile "beşer" arasında ne fark vardır?

- Bu suale İsrailiyyata bulaşmadan cevap verecek olursak, Allahu a'lem, Kur'an bazı ayetlerde "beşer" diye insanın irade verilmeden önceki halini ve bu halin insanlaştıktan sonra da devam eden uzantısını kastetmektedir. İradesiz bir *vahşi* iken "beşer" olarak adlandırılan insan, iradeli bir *insî* olunca, "insan" ve "Âdem" diye isimlendirilmiştir.

Esasen burada mesele, insanın yaratılışına ilişkin İsraili rivayetleri üreten ve tüketen aklın, canlı varlık kategorilerine ve insanoğlunun yaratılışına ilişkin çok daha temelde bir anlama problemi yatmaktadır.

- İsraili rivayetleri üreten aklın, insanın yaratılışına ilişkin temel problemi nedir?

- Allah'ın beşere üfleyip onu insana dönüştüren ruhun "can" olduğunu sanmasıdır. Dolayısıyla âdemoğlunun ruh üflenmeden önceki safhasının adı olan *beşer*'in cansız olduğunu sanmasıdır.

1. Kur'an'ın da buyurduğu gibi Allah canlılar içinde yalnızca insana ruhundan üflemiştir. Diğer canlılar için bu tabir kullanılmadığına göre, bu ruh insanı "canlı" kılan şey değil, canlı beşeri "iradeli ve akıllı" kılan özdür. Eğer üflenen ruh ile canlılık kastedilmiş olsaydı, bu Kur'ani ifadenin insan dışı canlılar için de kullanılması lazımdı. Ama "ruh üfleme" sadece insan için kullanılmıştır. Bu altı çizilmesi gereken bir hakikattir.

2. Altı çizilmesi gereken ikinci hakikat de şudur: Sünnetullah gereği, yeryüzünde canlılık insanla başlamamıştır. İnsan canlı varlık zincirinin ilk halkasını değil, son halkasını teşkil eder.

Dünyada canlı hayatın insanla başlamadığı hakikatini, hayatın en güzel müfessiri olan Kur'an şöyle dile getirir:

أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا ۖ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ ۖ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ۝

"Küfürde direnen o kimseler görmezler mi ki; gökler ve yer başlangıçta bitişikken Biz onları ayırdık ve (hareket edebilen) ***her canlıyı sudan var ettik?"*** *(Enbiyâ 21:30)*

Ayet, yeryüzünün önceleri kozmik sistemin bir parçasıyken, sonradan bütünden kopup bir gezegen haline gelme hakikati dile getiriyor. Bu ilim gerçek, Kur'an'ın inişinden 1400 yıl sonra keşfedilmiştir. Burada muhteşem bir nükte vardır: Yüce Allah, gökler ve yerin bitişik olma halini Zatına değil, göklere ve yere isnat etmiştir (o ikisi bitişikti). Fakat onların ayrılma halini, kendi Zatına nisbet etmiştir (O ikisini Biz ayırdık).

Buradan ne çıkar? Şu çıkar: Her an yaratan Allah, yaratılış amacı gereği kemaline ulaşan eşyaya aktif müdahalede bulunmuş, onları yeni bir hale geçirmiştir. Gökler ve yer için geçerli olan, insan için de geçerlidir. Sudan başlayıp cennetle noktalanan kemale doğru yürüyüş seferinde, *beşerlik* de *insanlık* da birer safhadır. Allah bir önceki hal kemale erince bir sonraki hale geçirmek için müdahale etmektedir. Kur'ani ifadesiyle; iradesinin eseri olan *insan* adlı varlığı, *etvâr*: "tavırlar" arasında seyr-i süluk ettirmektedir:

وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ۝ أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ طِبَاقًا ۝

"Oysa ki sizi uzun süreçler içinde halden hale geçirerek yaratan O'dur. Allah'ın yedi kat göğü nasıl birbiriyle uyumlu tabakalar halinde yarattığını görmüyor musunuz?" *(Nûh 71:14)*

Etvâr, her bir halkası diğerinden farklı olan "çok zamanlı ve çok aşamalı süreçlere" delalet eder. Bu, insanın tabi olduğu aşamalı yaratılış kanununu ifade eder. İnsan suresi 28'deki *tebdîl* ile birlikte okunmalıdır. Bu iki ayette, gökler ve yerin yaratılışı gibi, insanın da aşama aşama yaratıldığı ifade edilmektedir. Ne var ki insanın yaratılış aşamaları için *etvâr*, kâinatın yaratılış aşamaları için de *tıbâk* kullanılmıştır.

Enbiya 30'un devamında, canlı hayatın başlangıcına dair şu ifade yer alıyor: "Biz her canlıyı sudan kıldık". Bu ayet yeryüzünde canlı hayatın insanla başlamadığının Kur'ani delilidir.

İsrailiyyatı üreten aklın en büyük problemi insanı iki unsurdan ibaret saymasıdır: *Beden* ve *can*. Oysa ruh üflenen *beşer*, bu ikisine zaten sahipti. Beşerin hem bedeni hem de canı vardı. Fakat ceset ve cana sahip olmak onu insan yapmaya yetmiyordu. İnsan, *beşer* haliyle, canlı türünün en gelişmiş unsuruydu. İrade, akıl ve vicdandan yoksun olduğu için, bu gelişmişlik onu canlı türünün en vahşi, en kan dökücü unsuru yapmıştı.

Melekler beşerin bu halini biliyorlardı. Bu nedenle, beşere ruh üfleyerek onu "Âdem" edip yeryüzünün halifeliğine atayacağını haber veren Allah'a şu suali sormuşlardı:

أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ ۝٣٠

"Sen yeryüzünü fesada verecek, orada kan dökecek birini mi tayin edeceksin?" *(Bakara 2:30)*

Bu ayet, Âdem'e ruh üflenmeden önce onun çömlek değil, "ifsat eden" ve "kan döken" canlı ve kanlı bir varlık (beşer) olduğunun açık ve net Kur'ani karıtıdır.

Ruh üflenmeden önceki beşer haliyle insan, Allah'a muhatap değildi. Zira aklı, iradesi ve vicdanı yoktu. Bunlara sahip olmayan bir canlı varlık, Allah'a muhatap olamazdı. Şu ayet bu hakikati dile getirir:

"Daha sonra onu yaratılış amacını gerçekleştirecek bir donanıma sahip kılarak kendi ruhundan üflemiştir. Derken sizi hem işitme ve görme, hem de duygu ve düşünce yetenekleriyle donatmıştır: Ne kadar da azınız şükrediyor." *(Secde 32:9)*

Ayette ruh üflenmeden önceki süreçlerde yaratılan şeyden, üçüncü şahıs zamiriyle "o" diye söz edilirken, ruh üflendikten sonra birden muhatap zamiriyle "siz" diye hitap ediyor. Yani beşerken Allah'ın"o" dediği varlık, ruh üflenip insan kılınınca "siz" dediği bir muhataba dönüşüyor. Bunun altı çizilmelidir.

- Bakara 30. ayetten Âdem'in henüz ruh üflenmeden önce çömlek değil de canlı ve kanlı bir varlık (beşer) olduğu sonucu nasıl çıkar?

- Bir varlığın, ifsat etmek ve kan dökmekle suçlanması için, o varlığın canlı ve basit zekâya sahip bir varlık olması elzemdir. Kurt sürüyü ifsat eder ve koyunların kanını döker. Tilki kümesi ifsat eder ve tavukların kanını döker. Çekirge sürüsü ekini ifsat eder, timsahlar kan döker. Bu canlılardan çok daha zeki olan (akıllı değil) beşer de yaşadığı yeri ifsat ediyor ve kan döküyordu.

Ayetin metninde geçen *yufsidu* ve *yesfiku*, muzari fiillerdir. Muzari fiiller, eğer sınırlayıcı bir karine yoksa, üç zamanı birden ifade ederler: Şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman. Bu durumda, *yufsidu*: "ifsat ediyor/ifsat eder/ifsat edecek" manasına; *yesfiku*: "akıtıyor/akıtır/akıtacak" manasına gelir. Bir muzari fiili bu üç zamandan birine hasretmek için mutlaka ilave bir karine gerekir. Mesela eğer cümlede *tesvif edatları*'ndan biri (*sin* ve *sevfe*) kullanılırsa, o takdirde üç zamanlı muzari fiili sadece gelecek zamana hasredilir. Bu ayette böyle bir durum yoktur. Dolayısıyla da muzari fiilleri gelecek zamana hasretmenin bir delili yoktur.

Şu halde, ayetten çıkan sonuç açık ve nettir: Âdem/oğluna ruh üflenmeden önce, yani o daha beşer iken, ortalığı ifsat ediyor ve kan döküyordu. Melekler bu durumu bir vakıa olarak görüyorlardı. İtiraz sadedindeki soruyu bunun için sordular. Zira onlar, *beşer*'e ruh üflenince, onun daha da azacağını düşünmüşlerdi. Fakat *beşer*, üflenen ruh ile akıl, irade ve vicdan sahibi oldu. Artık o "insan" denilmeyi hak ediyordu, zira bu üç haslet sayesinde 'vahşiyyetten' çıkıp 'ünsiyyete' kavuştu ve Âdem oldu. İşte onlar bunu öngöremediler.

Diğer tüm canlılar "ceset" ve "can" gibi iki unsurdan müteşekkil iken, âdemoğlu "ceset", "can" ve "ruh" gibi üç unsurdan müteşekkil, Ahsen-i takvim üzre yaratılmış, cennete aday bir varlık oldu. Akıl, irade ve vicdan ise üflenen ruh olan ilahi nurun, beşerdeki yansımalarıydı. Kaynağından yansıyan ışık bir prizmada kırılınca nasıl farklı renklerde etrafa dağılırsa, ruh da beşer prizmasında kırılarak akıl, irade ve vicdana dönüştü.

Sözün özü: Üflenen can değil içinde akıl, irade ve vicdanı barındıran ruh idi. Ruh üflendiğinde insan zaten canlı bir varlıktı.

- Yukarıdaki beşer ve insan ayrımı göz önüne alındığında, "De ki: Ben de sizin gibi bir beşerim" ayetleri nasıl anlaşılmalıdır?

- Üflenen ruh ile beşerin insan olması, beşerliği atıp başka bir şey olması manasına gelmez. Yani beşerin insan olması kopuş ifade eden bir *tahavvül* ve *tebeddül* değil, bir *takvîm* ve *tekâmül*'dür. *Tahavvül* ve *tebeddül* kopuş ifade eden "başkalaşma" ve "dönüşme" anlamına gelir. *Takvim* ve *tekâmül* ise "kıymetlendirme" ve "kemale erdirme" anlamına gelir. Beşer insan olunca beşeri niteliklerini geride bırakmamıştır. Bu niteliklerin başında doğma, yeme, içme, büyüme, yaşlanma ve bunların zorunlu sonucu olan ölüm gelir. Bu ayetteki *beşer*'den kasıt da "ölümlülük"tür. Ayet "De ki: "Ben de sizin gibi yiyip içen ölümlü bir varlığım" anlamına gelir. Melek peygamber isteyen ilk muhatapların bu uçuk isteklerine verilmiş Kur'ani bir cevaptır.

Özün özü: İnsan çömlekten değil İnsan suresinin 2. ayetinde ifade edildiği gibi "nutfeden/hayat suyundan" yaratıldı ve hala da ondan yaratılmaya devam etmektedir. Tıpkı spermin ve ceninin, tüm canlıların kökeni olan sudaki canlıyı temsil ettiği gibi... Tıpkı toprağın verdiği besinlerle beslenen her insan tekinin, elementer yaratılış sürecini kendi şahsında sürdürdüğü gibi...

4.3. Âdem ruh üflenmeden önce canlı mıydı?

- Âdemoğluna üflenen ruh can değilse, Âdem bu ruh üflenmeden önce canlı mıydı?

- Bu sualin cevabı şu soruya verilecek cevaba bağlıdır: Âdem insan mıdır, değil midir?"

Eğer bu suale "Âdem insandır" cevabını vereceksek, yapacağımız tek şey, Kur'an'ın "insan türünün tümünün nutfeden/meniden/hayat suyundan" yaratıldığını söyleyen şu ayetine kulak vermekten ibaret olacaktır:

هَلْ أَتَىٰ عَلَى الْإِنسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُن شَيْئًا مَّذْكُورًا ۝ إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ۝

"İnsanın üzerinden, o tarih sahnesine çıkıncaya (kadar), ***tüm zamanlar içinden belirsiz ve uzun bir süre geçmemiş miydi*** (ki), ***henüz o*** (bu süre zarfında) ***anılmaya değer bir varlık bile değildi? İnsanoğlunu katmerli bir karışım olan hayat tohumundan Biz yarattık; sınava tabi tutmayı*** (diledik) ***ve ardından ona işitme ve görme yeteneği verdik."*** *(İnsan 76:1-2)*

İstifham-ı takriri olan *hel etâ* (geçmemiş miydi), aslında *kad etâ* (elbet geçmişti) gibi tekit vurgusu taşır. Bunun anlamı şudur: soru, aynı zamanda cevabın ta kendisidir.

Bununla insanın yokluktan varlık âlemine çıkışı da, ruh üflenmeden önceki beşer hali de kastedilmiş olabilir. Birinci ihtimalde âyet, Allah'ın varlığının bedihiliğine delalet eder. Zira yok'un varlığı faile bağlıdır. Fakat âyet "hiçbir şey değildi" demek yerine "anılmaya değer bir şey değildi" diyerek, ikinci ihtimali doğrulamaktadır. Yani beşer, kendisini irade, akıl ve vicdan sahibi kılan "ruh" üfleninceye kadar anılacak bir isme sahip olmayı hak etmemişti. Doğal olarak daha eşyaya isim verme yeteneğine de (Krş: 2:31) sahip değildi.

İnsan suresinin 2. ayetinde yer alan "İnsanoğlunu katmerli bir karışım olan hayat tohumundan Biz yarattık" ifadesinde geçen *el-insân* lafzı, kural gereği *insan türünün tümünü* ifade eder. Eğer "Âdem insandı" diyorsak, bu durumda Âdem'in de nutfeden/spermden yaratıldığını kabul etmek gerekecektir. Dolayısıyla Âdem de bir rahimde büyümüştür.

- O halde, içinde Hâlık isminin geçtiği *beşer*'in insanlaşma sürecini ifade eden şu ayet ve benzerlerini nasıl anlayacağız?

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّى خَٰلِقٌۢ بَشَرًا مِّن صَلْصَٰلٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴿٢٨﴾

"Hani bir zamanlar Rabbin meleklere demişti ki: "Bakın, Ben süzme, kurumuş, ses veren bir balçıktan; özgün bir biçim almaya elverişli, tabiatı değiştirilmiş, koyu ve yoğun bir çamurdan bir beşer yaratacağım!" *(Hıcr 15:28)*

- Bu ve buna benzer, insanın elementer yaratılış süreçlerinden bahseden tüm ayetler İnsan suresinin 1. ayeti ışığında anlaşılmalıdır: "İnsanın üzerinden, o tarih sahnesine çıkıncaya (kadar), tüm zamanlar içinden belirsiz ve uzun bir süre geçmemiş miydi (ki), henüz o (bu süre zarfında) anılmaya değer bir varlık bile değildi?" (76:1) Özetle: İnsan, insanlaşmadan önce beşer idi ve bu halde üzerinden çok uzun bir süre geçti. Beşer olmadan önceki elementer süreci üzerinden de çok uzun bir süre geçti. Bu çok uzun süre ayette *hînun mine'd-dehr* (tüm zamanlar içerisinde belirsiz ve çok uzun bir süre) ile ifade edilir.

Şimdi gelelim yukarıda verdiğimiz Hıcr 28. ayetin ayrıntısına: İnsanın biyolojik ve elementer yaratılış süreciyle ilgili olan bu ayette geçen *salsâl*, "kuru ve ses çıkarmaya elverişli bir şeye vurularak elde edilen ses" anlamına gelir (Rağıb). Akustik kabiliyetinden yola çıkarak çanak, çömlek, küp gibi kurutulmuş çamurdan yapılan nesnelere de ateşte pişirilmeden önceki haliyle *salsâl* adı verilir. Ateşte pişirilme süreci, *kelfahhar* (msl: 55:11) gibi ilave bir ibareyle ifade edilmiştir. "Ses veren çamur", zımnen "düşünen ve konuşan, yani akıl sahibi olan bir varlık yarattık" anlamına gelir.

Üçü Hıcr suresinde (26, 28, 33. ayetler), biri Rahman 14'te olmak üzere Kur'an'da dört yerde geçen *salsâl* kelimesinin yer aldığı tüm ayetler, karmaşık ve muhteşem bir yaratışın eseri olan insanın biyolojik kökeninin basit ve sıradanlığına dikkat çekmektedir. Allah'ın müdahalesiyle, bu değersiz ve yetersiz elementlerden insan gibi bir şaheser yaratılmıştır. Kur'an'ın, insanın yaratılışını toprak ve toprak cinsinden olan değişik maddelerle alakalandırmasının bir başka nedeni ise, insanın yeryüzündeki yaşamını ve gelişimini, toprak ve onun üzerindeki organik ve inorganik elementlere bağımlı olarak sürdürmek zorunda oluşudur.

Çeviriye "süzme" olarak yansıttığımız karşılık *salsale* sözcüğünün anlamlarından birinin de "suyun geride bıraktığı unsur" olmasından dolayıdır (Rağıb). Bunu, içinde hayat emareleri bulunan mikro organizmaların yer aldığı özlü tortu olarak algılayabiliriz. *Salsal*'in de, hemen ardından gelen *hamein mesnun* gibi, çözülmeye, bozunup kendi tabiatından başka bir tabiata geçmeye elverişli bir özelliğe sahip olduğu, "kokuşma" anlamına gelmesinden anlaşılmaktadır (Rağıb). Bu kokuşmayı, mevcut bağlamda "olgunlaşma" ve "kıvamına erme" anlamında almak yerinde olacaktır. Bunun insan olmakla neticelenen zincirin başlarda inorganik olmaktan çıkıp organik olmaya tahavvül eden yapısına tekabül ettiği anlaşılır. Çünkü İbn Abbas *salsal*'i "toprağın en değerli ve en özlü (*el-ceyyid*) birimi" şeklinde anlamıştır (Taberi).

- Buradan, Darvin'e ekmek çıkar mı?

- Çıkmaz. Zira Darvin İnsanı Ahsen-i takvim ve eşref-i mahlûkat kılan İlâhi ruhun üflenişini boşa çıkarıyor. Beşer, bu

ruh üflenmeden sireten insan/âdem değildi, fakat sureten insan idi. Darvin "beşer" yerine "maymun"u koyuyor ve bu önemli halkayı yok sayıyor. Böyle yapmakla sonuçları açısından çok tehlikeli iki şey yapıyor:

1. Allah'ın varlığa ve hayata aktif ve aktüel müdahalesini reddederek Tanrı yerine "doğa"yı, ilahi akıl yerine "tesadüf"ü koyuyor. Bu

2. Varlık ağacının en soylu meyvesi olan insanı "biyolojik bir canlıya" indirgiyor. Bu açıdan o bir indirgeme operatörüdür.

- Darvin'e neden "indirgeme operatörü" diyorsunuz?

- O insanı biyolojik bir canlıya indirgeyerek değersizleştirdi ve insanın onuruna tecavüz suçu işledi. Bu indirgemeci insan tasavvuru kitle imha silahları yapımını ve soykırımları meşrulaştırdı. Darvin'in biyolojide yaptığını Marks tarih ve ekonomide, Freud psikolojide yaptı. Avrupa'da çıkarılan iki dünya savaşının kurban sayısının, insanlık tarihindeki bilinen tüm savaşların kurban sayısının toplamından daha fazla olmasının izahını burada aramak gerekir.

4.4. Âdem'in yaratılışını ayetlerin ışığında anlamak

- Âdem'in yaratılışına dair şu ayeti nasıl anlamalı:

إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِندَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِن تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُن فَيَكُونُ ۝٥٩

"Allah katında İsa'nın durumu Âdem'in durumu gibidir. Allah onu toprak türünden yarattı, ardından ona "Ol!" dedi; işte o da böylece oluş sürecine girdi." *(Âl-i İmran 3:59)*

- Hz. Îsâ'nın yaratılışı Âdem'in yaratılışına benzetilmiştir. Îsâ'nın, çamurdan çömlek yapılır gibi yaratılmadığını biliyoruz. Meryem suresinde Hz. Meryem'in İsa'ya hamilelik ve doğum sürecinin ayrıntılı olarak anlatılmasının zımni anlamı şudur: İsa da her insanın anne rahminde geçtiği embriyolojik aşamalardan geçmiş, annesi her anne gibi doğum sancıları çekmiş, her bebeğin doğuşu gibi doğmuş bir insandır, tanrı değildir.

Ayetin asıl mesajı sonundadır. Ayet *kun fe-kân* ("O "ol" dedi, o da oldu") şeklinde değil, *kun fe-yekûn* ("O "ol" dedi, o da oluş sürecine girdi") şeklinde gelmiştir. Zira *yekûn* muzâri fiili

"geniş-şimdiki-gelecek" olmak üzere üç zamanlı bir fiildir. *Teceddüt* ve *istimrar*; yani "yenilenen ve aşamalar içeren bir süreci" ifade eder.

Âdem/oğlunun dört yaratılış süreci vardır:

1. Elementer yaratılış süreci.

2. Biyolojik yaratılış süreci

3. Doğumdan önceki embriyolojik gelişim süreci.

4. Doğumdan sonraki biyolojik gelişim süreci

Hac suresinin 5. ayeti, bu süreçlerin hemen hepsini birden nakleden çarpıcı bir muhtevaya sahiptir.

Kur'an bu süreçlerden ilkini ifade eden elementer yaratılış sürecine dair 7 farklı kavram kullanır. Onları, Kur'ani kaynaklarıyla birlikte görelim:

1. *Min turâbin*: "Toprak türünden" (22:5).

2. *Min salsâlin*: "Ses veren balçık türünden" (15:26).

3. *Min salsâlin ke'l-fahhâr*: "Ses veren pişirilmiş balçık türünden" (55:14).

4. *Min hamein mesnûnin*: "Yoğunlaşmış çamur türünden" (15:28).

5. *Min tînin*: "Çamur türünden" (6:2).

6. *Min tînin lâzibin*: "Yapışkan bir balçık türünden" (37:11)

7. *Min sulâletin min tînin*: "Konsantre bir balçık türünden" (23:12).

Bütün bu kavramlar iki asli unsura delalet eder: Canlı hayatının onsuz yapamayacağı su ve toprak. Ondan da, öte bütün bu kavramların ortak olduğu lugavi bir özellik vardır. Hepsi de belirsiz formda gelmiştir. Bunun anlamı şudur: "Toprak ama bilinen ve aklınıza gelen şekliyle değil... Çamur ama bilinen ve aklınıza gelen şekliyle değil... Balçık ama bilinen ve aklınıza gelen şekliyle değil...

Hiç şüphe yok ki, insanoğlunun elementer yaratılışına dair bu 7 farklı kavramın hepsi de, farklı bir aşamayı ifade eder. İşte âdemoğlunun topraktan yaratılış kıssası budur.

Kur'an Âdem'in topraktan yaratıldığı söyler:

خَلَقَهُۥ مِن تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ﴿٥٩﴾

"Allah onu toprak türünden yarattı, ardından ona "Ol!" dedi; işte o da böylece oluş sürecine girdi." *(Âl-i İmran 3:59)*

Tıpkı bunun gibi, "Siz ey insanlık" diye başlayan ayetinde, insanlığın da topraktan yaratıldığını söyler:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ۝

"Ey insanlık ailesi! Eğer (ölümden sonra) ***diriliş konusunda kuşku içindeyseniz, unutmayın ki Biz sizi*** (ilkin) ***bir tür topraktan yarattık..."*** *(Hac 22:5)*

Bu iki ayet de gösteriyor ki, Kur'an'da *âdem* ile *insan* birbirinin yerine kullanılmaktadır.

Sözün özü: İnsan başlangıçta topraktan ve sudan yaratıldığı gibi şu anda da topraktan ve sudan yaratılmaya devam etmektedir. Zira toprak ve su olmadan insan olamaz.

İnsanın biyolojik yaratılış sürecinin başlangıcı, biyolojik insan olan "beşer"in yaratılış sürecini ifade eder. Kur'an insanın biyolojik yaratılışının başlangıcını, *nefs-i vahide* (bir tek canlı) adını verdiği numune-i evvel olan bir canlı ile başlatır.[9] Tam beş ayette *nefs-i vahide*'den yaratılışı konu edildiği halde, hiç birinde bu *nefs-i vahide*'nin adının Âdem olduğu söylenmez. İnsanın yaratılış süreçlerinden söz eden Kur'an ayetlerinde Âdem ismi, hep İblis ismi ile birlikte devreye girer. Eğer insanoğlunun biyolojik yaratılışının başlangıcını ifade eden *nefs-i vahide* ile kastedilen Âdem olsaydı, Kur'an bunu adlı adınca bir kez olsun beyan ederdi. Etmediğine göre *nefs-i vahide*'ye Âdem demek, Kur'an'ın söylemediğini söylemektir. Öyle anlaşılmaktadır ki, insanın biyolojik yaratılışının ilk halkasını temsil eden *nefs-i vahide* ilk yaratılan canlı/hücredir.

- Bu durumda Âdem kimdir?

- Bu sualin cevabının ayrıntıları yukarıda ele alınmıştır. Kısaca Âdem, canlılar içerisinden kendisine ruh üflenmek için seçilen (3:33) canlıdır. Kur'an onun insan olmadan önceki haline "Beşer" adını vermekte, insan olduktan sonra da "beşer" yanı hep devam etmektedir. İnsan kendisine üflenen ruhun üçüzleri olan akıl-irade-vicdanını kullanarak insanlık yolculuğuna çıkacaktır. "İnsan doğulmaz, insan olunur" diyen, ne kadar doğru

9 Bkz: Nisa 4:1; En'am 6:98; A'raf 7:189; Lokman 31:28; Zümer 39.

söylemiştir. Böylece "beşer" doğan insan, kendisini "en güzel kıvamda yaratan" Allah'ın verdiği melekeleri kullanarak, insanlık yolunda tekâmül yolculuğunu sürdürecektir.

4.5. Âdem'in nesli nasıl üredi?

- Neden İsrailiyyatta, Allah'ın insanı yaratma süreçlerinin başlangıcı, bir çömlekçinin çömlek yapışına benzetilir?

- Zira insanın yaratılışı konusunda önceki vahiylerde yer alan mecazi ifadeleri, İsrailoğullarının alimleri hakikate hamletmişlerdir.

Bu yorum tarzı, soruları cevaplandırıp sorunları çözmek yerine, daha da çoğaltmıştır. Ortaya bir yığın başka soru ve sorun çıkarmıştır. Mesela bu yorum tarzının ortaya çıkardığı sorunlardan biri, Âdem'in neslinin nasıl çoğaldığı sorusuna verilen "birinci dereceden akrabalarla cinsel birleşme" demek olan *ensesti* meşrulaştırıcı cevaptır. Bu cevaba göre Âdem'in çocukları hep ikiz olmuş, her ikiz bir kız ve erkekten oluşmuş, ikizler karşılıklı birbiriyle evlenmiştir.

Ağzına kadar problem dolu bu cevapta "Bir çiftin her çocuğu nasıl ikiz olur? Hadi oldu diyelim, nasıl hep biri kız biri erkek olur?" sorusuna "Allah'ın gücü yetmez mi?" cevabını vermişlerdir. Fakat aynı akıl, "İyi de, Allah'ın gücü âdemoğlunun neslini çoğaltmak için kardeşin kardeşle evlenmesi dışında bir çözüm bulmaya yetmez mi?" sorusuna verecek cevap bulamamıştır.

- Yukarıda yapılan açıklama, Âdem'in çocuklarının "ensesti" meşrulaştıracak şekilde, kardeşin kardeşle evlenerek çoğaldığı İsraili yorumu dışında bir yoruma nasıl mesnet olabilir?

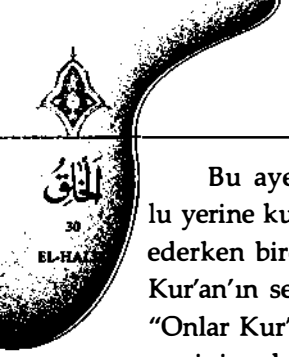
- "Âdem" isminin sadece "fert" değil, insan türünü temsil eden bir sembol olduğu Kur'ani hakikatini kabul ederek.

- Bu Kur'âni hakikat nerede yer alıyor?

- A'râf suresinin 11. ayetinde:

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ ۖ ﴿١١﴾

"Doğrusu SİZ'i yarattık, sonra SİZ'i biçimlendirdik, ardından meleklere dedik ki: "ADEM için secde edin!" *(A'raf 7:11)*

Bu ayette açık ve net olarak Âdem, âdemoğlu/insanoğlu yerine kullanılmıştır. "Sizi .. sizi.." ile başlayan hitap devam ederken birden "..ve Âdem'e dedik ki.." şekline dönüşür. Bu Kur'an'ın sembolik dil özelliğinin harika bir örneğidir. Adeta, "Onlar Kur'an üzerinde derinliğine düşünmüyorlar mı?" ilahi emrinin sebebini ifade eder.

Kur'an üzerinde tedebbür bizi, sünnetullahla, ilahi yasalarla, doğa yasalarıyla, tabii hukukla, ahlaki yasalarla ve *el-ma'ruf* adı verilen insanlığın bilinen ortak doğrularıyla çatıştırmayacak bir sonuca götürecektir. *Beşer*'e üflenen ilahi ruhun, beşerin tek bir ferdini değil, bu ilahi müdahalenin gerçekleştiği anda var olan beşer halkasının tümünü kapsadığını düşünmeye mani hiçbir durum yoktur. Elbet Allah en doğrusunu bilir.

4.6. İnsanın yaratılış sürecinde üç ismin tecellisi

Esasen Kur'an'a göre insanın yaratılış süreci bir biyolojik varlık olarak sudan başlamıştır. Uzun bir sürecin sonunda en güzel kıvamına (*ahsen-i takvim*) ulaşınca, Allah tarafından ruh üflenmiş ve bu sayede *irade-akıl-vicdan* sahibi bir Âdem olmuştur. İşte bu muhteşem yaratılış sırasında tecelli eden üç ilahi isim yan yana sıralanmıştır. Esma-i hüsnadan üç ismin yan yana sıralanması da, insanın insan oluş süreçlerine yapılan üç temel ilahi müdahaleyi ifade eder:

1. *el-Hâlık*: Yaratıcı.
2. *el-Bâri'*: İlk tasarlayıcı.
3. *el-Musavvir*: İlk örnekleyici.

O muhteşem ayetle konuyu noktalayalım:

هُوَ اللّٰهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنٰى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٤﴾

"O Allah'tır; mutlak yaratıcıdır, var ettiğinin ilk örneklerini yaratandır, yarattığı ilk örneklere suret giydirendir. En güzel nitelikler ve tüm mükemmellikler Allah'a mahsustur: Göklerde ve yerde olan her şey O'nun adına hareket eder: zira O'dur üstün ve yüce olan, hikmetle hükmeden." *(Haşr 59:24)*

Ayette geçen *tesbih*, "göklerde ve yerde olan her şey O'nun adına hareket eder" şeklinde karşılanmıştır. Ayet zımnen şunu söyler:

Ey insan! Bir sen bu kâinat ilahisine katılmak yerine çatlak ses çıkarırsın! Senin böyle yapman O'nun yüceliğine halel getirmez. Ama senin gibi isyan etme yeteneğine sahip iradeli bir varlık yaratması da hikmetsiz değildir. Bu hikmet şudur: İsyan yeteneği olmasaydı, itaat ödüllendirilmezdi.

5. HÂLIK OLAN ALLAH'A DUA

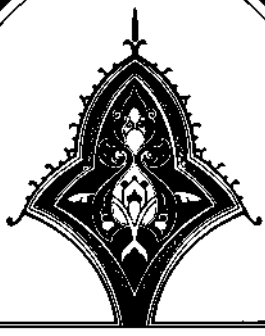
Yâ Hâlık, Yâ Allah!
Mutlak ve eşsiz yaratıcı Sensin!
Yarattığını takdir edensin,
Takdir ettiğini var eden Sensin!

Bizi mahlûkatın hilkatini bozanlardan eyleme!
Var ettiğinin fıtratını bozanlardan eyleme!
Halkettiğin nimetlerle azanlardan eyleme!
Misakını günahıyla çözenlerden eyleme!

Hayırları elimizde halk eyle!
Şerleri elimizle def eyle!
Bizi halkettiğinin hilkatine sadık eyle!
Hâlık isminin tecellisine mazhar eyle!

Âmîn!

اَلْغَنِيُّ

31

EL-ĞANÎ

Mutlak Zengin

Başkasına Muhtaç Olmayan

Kendine Ve Herkese Yeten

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

El-Ğanî, esma-i hüsnadan olduğu Kur'an ile sabit isimlerden biridir. Kur'an'da Allah için, isim formuyla, müstakil olarak bir çok yerde kullanılır. Allah el-Ğanî'dir: Mutlak zengindir, zenginliğinde sınır yoktur. Hiç kimseye hiçbir durumda muhtaç olmaz, fakat herkesin ihtiyacını görür. El-Ğanî, kendi kendine yettiği gibi her şeye ve herkese de yeten eşsiz ve benzersiz, mutlak ve sonsuz öznedir. Sınırsız cömertlik vasfı sadece sınırsız zengin olana aittir. Allah, Ğanî olduğu için Kerîm'dir.

Ğınâ, "yeterlilik" (*el-kifâye*) demektir ve "başkasına ihtiyaç duymama" halini ifade eder. Zıddı olan *fakr*, "başkasına muhtaç olma" anlamına gelir. Kendi güzelliği kendine yeterli geldiği için süslenmeye ve takıya ihtiyaç duymayan kadına *el-ğâniye* denir. Arap dilinde "zengin" kelimesinin karşılığının *ğanî* olması, bu dili üreten bedevinin çöl yaşantısıyla alakalıdır. Sabit mekân tutmayan bir badiye adamı için ideal olan, servetin ve malın çok olması değildir. Hatta bu durum, bir bedevi için zaaftır. Zengin olmak, "yeterli" servet ve malı olmaktır. Zenginliğin (*el-ğınâ*) tanımı, işte bu içtimai ve kültürel arka plan üzerinden yapılmıştır.

El-ğınâ kelimesi, bu yolu izleyerek, "mekân tutmak, ikamet etmek" anlamına ulaşmıştır. Zira "yükünü tutanlar", mekân tutar ve ikamet ederler. İkamet edecek bir yere sahip olanlar "zengin" (*ğanî*) sayılırlar. Helak olan kavim hakkında nazil olan *ke-en lem-yağnev fîhâ*: "sanki orada hiç mekan tutmamışlardı" (7:92) bu manadadır.

El-ğınâ', "şarkı ve musiki" anlamına, *muğannî*, "şarkıcı ve müzisyen" anlamına gelir. Kelimenin kök manası olan "kendi kendine yeterlilik" ile alakası, meraka değer bir konudur. *El-Furûk* sahibi ikisi arasındaki alakayı, "insan nefsi zenginlikten olduğu gibi müzikten de hoşlandığı için" diye açıklamıştır. Bu ikisi arasındaki irtibat, müzik ve şarkının, ancak zaruri ihtiyaçlarını karşılamış birinin hayatında görüleceği ile izah edilebilir.

Ğınâ kelimesinin, *cide* ve *yesâr* ile eşanlamlı olduğu iddia edilmiştir. Değildir. Sadece malı çok olana *vâcid* derler, fakat *ganî*'nin zenginliği mal ile sınırlı değildir. *Yesar* ise, sadece yetesiye mal ve servete sahip olmayı ifade eder. *Tâcirun musîr*, "kendi yağıyla kavrulan tüccar" demektir. Fakat birine *ğanî* dendiği

zaman, mutlaka onun kendisine başvuranların da ihtiyacını karşılayacak kadar servet ve mala sahip olduğu anlaşılır.

İğnâ, birinin "ihtiyacını gidermek", "yeterli hale getirmek", "zengin etmek", "yarar sağlamak" anlamına gelir. Sevgili Peygamberimizin peygamberlik öncesi hakkında nazil olan Duha 8'deki *fe-ağnâ* ifadesi, "ve O ihtiyaç giderdi" (93:8) anlamına gelir. Burada, Allah'ın, Hz. Nebi'yi dünyadan müstağni kılması kastedilmiştir. Ebu Leheb hakkındaki *mâ ağnâ anhu mâluhu* ayeti, "malı ona hiçbir yarar sağlamadı" (111:2) anlamına gelir. Kur'an'da, ahiretten konuşturulan bir inkarcıya, *mâ ağnâ 'annî maliyeh*: "malım bana fayda sağlamadı" (69:28) dedirtilir. "İşi başından aşkın olmak" manasına kullanıldığı "O gün herkesin işi başından aşkındır" (80:37) ayetindeki *yuğnî* fiilini de bu mana öbeğinde zikretmek gerekir.

İstiğna, "zengin olma arzusu" anlamına gelir. Fakat sonradan "zenginlik" (*ğınâ*) anlamında kullanılmış ve zenginlikte mübalağa vurgusu kazanmıştır.

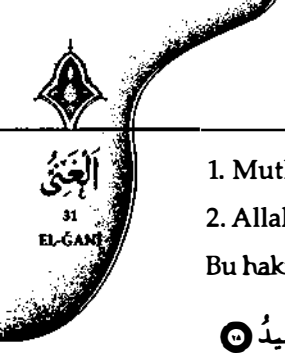
el-Ğanî, isim-sıfattır. Allah için kullanıldığında, "Hem kendi kendine, hem de her şeye ve herkese yeten mutlak zengin" manasına gelir. *El-Ğanî* olan Allah, zenginlikte eşi ve benzeri olmayan zengindir. Sadece kendisi zengin olan değil, dilediğini de zengin eden zengindir.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

2.1. Allah mutlak zengin, insan mutlak fakirdir

El-Ğani ismi Yaratana, onun zıttı olan *el-fakîr* ismi ise yaratılana layıktır. Yaratılmışlar arasından kimi kullara *gani* (zengin) denilmesi, olsa olsa mecaz olabilir. Zira hiçbir kul kendi kendisine yetemez. İnsanın kendi kendine yetme iddiası, içi boş bir söylemden öteye gitmez. Eğer insan kendi kendine gerçek manada yetseydi, insan olmazdı. İnsan olmak, biraz da kendi kendine yetmemek, aciz olmak, yetersiz olmak, noksan olmak, kusurlu olmaktır. Yani insan olmak, kul olmaktır.

Allah'ın zatı için el-Ğanî ismini seçip beğenmiş olması, kullarına mesaj verme amacını taşır. Bu mesajın biri müsbet diğeri menfi iki boyutu vardır:

1. Mutlak zengin olan sadece Allah'tır.

2. Allah dışında kalan her şey mutlak fakirdir.

Bu hakikati el-Ğanî olan Allah, kerim kitabında şöyle hatırlatır:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ ۖ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ۝١٥

"Ey insanlık ailesi! Allah'a muhtaç olanlar sizlersiniz; Allah'a gelince: O Ğanî'dir, Hamîd'dir." *(Fâtır 35:15)*

Mutlak zengin olanın sadece Allah olduğu, isbata ihtiyaç duymayan bedihi bir hakikattir. Zira hakiki zenginlik, servete muhtaç olmamaktır. Allah servete muhtaç olmayan zengindir. Allah dışındaki her zengin, zengin olmak için servete muhtaçtır. İnsan zengin olmak için muhtaç olduğu serveti edinse, yine de ona "gani" denilemez. Zira bu kez kendi servetine muhtaç hale gelmiştir. Kim ki servetine muhtaçtır, o gerçek zengin değildir. Gerçek zengin, serveti elinden çıkma ihtimali olmayan zattır. Hiçbir şey olmasa dahi, ölüm, zengini servetinden ayırır. Şu halde gerçek zengin, servetine muhtaç olmayan, servetinin elinden çıkma ihtimali bulunmayan ve bâkî olan Allah'tır.

Allah'ın zenginliği sonradan kazanılmış bir zenginlik değildir. O zatında Ğanî'dir. Dilediğini dilediği zaman ve mekânda dilediği kadar yaratır, yarattıkları için yasalar koyar, o yasalara bağlı olarak dilediğini dilediklerine verir ve alır. İnsanın zenginliği sonradan kazanılmış zenginliktir. Her zengin insan zengin olmadan önce fakirdi. Sonradan zengin olanın, daha sonra bir kez daha fakir düşmeyeceğinin garantisi yoktur. Bu yüzden Allah dışındaki her zengin için zenginlik, hakikaten değil, ancak mecazen kullanılabilen bir sıfattır.

Allah'ın zenginliği çalışılarak elde edilmiş bir zenginlik değildir. Zira O eşsiz benzersiz yaratıcıdır. Çalışılarak elde edilmiş bir zenginlik olmadığı içindir ki, O'nun zenginliği çalışmayınca eriyen cinsten değildir. Ancak insanın zenginliği böyle değildir. İnsan çalışmayınca zenginliği erir. Veyahut servetinin başına iş gelir: İflas eder, çaldırır, israf eder, kaybeder, ütülür, gasba maruz kalır. Afete uğrar: Yanar kül olur, su basar zayi olur, deprem olur enkaz altında kalır, hayırsız evlat elinde erir. Serveti bütün bu ihtimallere açık olana gerçek zengin denmez. Allah öyle zengindir ki, bu ihtimallerin hiçbiri onun için geçmez.

Ğanî olan Allah bir açıdan değil her açıdan ve her alanda ganidir. Ne kadar zengin olursa olsun insan her alanda zengin olamaz. Malı çok olsa sıhhati olmaz. Servetiyle sıhhat satın almaya çalışır. Sıhhati çok olsa, ilmi çok olmaz. Servetiyle bilgi satın almaya çalışır. Bilgisi çok olsa ömrü çok olmaz. Servetiyle ömür alamaz. Nefesi tükenmişse tüm serveti bir nefes bile etmez. Bir nokta gelir ki serveti kar etmez. Servetinin işe yaramayacağı öyle yokluklarla karşılaşır ki, servetinin tümünü verse o yokluğu izale edemez. En sonunda Ğanî olan Allah'a muhtaç olur. Kendisini çok zengin sanırken aslında çok fakir ve muhtaç olduğunu, kendi kendine yetenin sadece Allah olduğunu anlar, fakat iş işten geçmiş olur.

2.2. Ğanî ismine iman eden serveti emanet bilir

Allah'ın zatı için Ğanî ismini seçip beğenmesi, insana dolaylı bir "Ey insan! Asla gani olmak gibi bir iddiaya kalkışma!" uyarısıdır.

İnsan, Allah'ın Ğanî oluşuna iman etmeye çağrılıyor. Ğanî ismine imanın edebi, elinde ne kadar çok servet ve mal olursa olsun, insanın Allah'a muhtaç olduğunu, asla kendi kendine yetmeyeceğini bilmesidir.

Ğanî ismine iman, insanı servetle şımarmaktan ve küstahlaşmaktan korur. Mutlak zengin olan Allah, Ğanî ismiyle insanı varlığa boğar. İnsan Allah'ın elinde yarattığı servetin mülkiyet değil emanet olduğunu unutmadığı sürece mesele yok.

Servetin emanet olduğunu unutmamanın en garantili yolu, Allah'ın Ğanî ismine kâmil manada imandır. Fakat insan servetin emanet olduğunu unutur da onu mülkiyet zannederse, işte o zaman Allah'ın Ğanî isminden rol çalmaya kalkışır. Kendini "zengin" addeder ve eline verilen servetle şımarıp küstahlaşır. Giderek, o serveti kullanıp başka kulları kendine kul etme sevdasına düşer. Kendisini, elindeki servet ve zenginliğin gerçek sahibi zanneder. Onun emanet olduğunu unutur. Böyle olunca Karun'un hastalığına tutulur. Buna "Karunlaşmak" denir. İşte şu ayet, Karunlaşmanın ilk örneği olan Karun'dan söz etmektedir:

قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِندِي ۚ أَوَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِن قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَأَكْثَرُ جَمْعًا ﴿٧٨﴾

"(Karun) ***"Herkes iyi bilsin ki bu servete ben, kendi bilgim ve becerim sayesinde ulaştım" dedi. O bilmez miydi ki Allah, kendisinden önceki kuşaklar içerisinden ondan daha güçlü kuvvetli ve maddi birikimi daha fazla olan nicelerini helak etmiştir."*** *(Kasas 28:78)*

Karun, serveti sınav aracı olan bir emanet değil mutlak bir mülkiyet olarak gördü. Servetin sadece "alınan" değil "verilen" bir şey olduğunu hatırlamadı. Eğer hatırlasaydı, "vereni" görecekti. Vereni görmeyince, emanet olduğu hakikatini de göremedi. Bunu göremeyince emaneti mutlak mülkiyet sandı. Böyle sanan mutlaka şımarır ve küstahlaşır. O da mutlak mülk sandığı servetle şımardı ve küstahlaştı. Ğanî olan Allah'ın emanet ettiğiyle Allah'a tavır koydu ve tafra sattı. Sonunda "bu servete ben kendi bilgim ve becerim sayesinde ulaştım" deme noktasına gelip dayandı.

Mal ve servet çokluğu, mal ve servet sahibini gani yapmaz. Eğer yapsaydı, malı ve serveti arttıkça, onu muhafaza endişesi de artmazdı. Karun bu gerçeği göremedi. Günümüzün Karunları ve geleceğin Karunları görsün diye, Allah onu ibret vesikası olarak kitabına aldı. Böylece sadece kullarına mal ve servet bahşeden bir Ğanî değil, aynı zamanda cömertçe hakikat ve hidayet bahşeden bir Ğanî olduğunu da gösterdi.

Sözün özü: Karun mutlak anlamda servete sahip olduğunu sanınca, servete ait oldu.

Özün özü: Servet, servete ait olanların efendisi, servete gerçekten sahip olanların kölesidir. Unutmamalı ki; servetin efendiliği pek berbat, köleliği çok harikadır. Servetini kölesi edenler, servetini yönetenlerdir. Servetini efendi edenlerse, serveti tarafından yönetilenlerdir.

2.3. Yaratılışın yasası bir başkasına muhtaç olmaktır

Sistemine kurban olduğum Allah, dünya gezegenini yaratmıştır. Kâinatta hayata elverişli başka gezegenler olmaması düşünülemez. Zira bu kâinat çok büyüktür ve Allah'ın esmasının

sonsuz tecellilerine medardır. Fakat şu ana kadar, üzerinde canlı hayatı barındırmaya elverişli bilinen tek gezegen dünyadır. Bu açıdan şimdilik kaydıyla dünya biricikliği korumaktadır. Dünya gezegeni, kâinattaki müstesna konumuna rağmen, "Ben bana yeterim" diyemez. Zira dünya da kendi kendine yetmez. Ğanî olan Allah ondaki hayatın varlığını güneşe muhtaç kılmıştır. Eğer gün ışığı olmasa yeryüzünde hayat olmazdı. Gün ışığı olsa da, dünyayı çevreleyen gaz kalkanı olan atmosfer olmasa, yine hayat olmazdı.

Sistemine kurban olduğum Mevla, Ğanî isminin tecellisi olarak, yeryüzünün her tarafına nimetlerini dengeli bir biçimde yaymıştır. "Ben bana yeterim" diyemesin diye, hiçbir coğrafyayı kendi kendine yeter bir halde yaratmamıştır. Üstünü cennet gibi ormanlarla ve bitki örtüsüyle kapladığı nice yerler vardır ki, altını fakirin de fakiri kılmıştır. Üstünü fakirin de fakiri kıldığı nice yerler vardır ki, altını zengin mi zengin kılmıştır. Dünyanın yerüstü varlıkları açısından en fakir bölgeleri olan çöllerin altına, dünyanın en değerli petrol ve maden hazinelerini yerleştirmiştir. Ne yerüstü zenginliklere sahip olan mekânları, ne de yer altı zenginliklere sahip olan mekânları kendi kendine yeter halde yaratmamıştır.

Ğanî olan Allah, yeryüzü coğrafyası üzerinden, insana "Ey insan, ayağının altındaki toprağa bak da sadece Allah'ın Ğanî olduğunu itiraf et!" mesajı vermiştir. O Ğanî olduğunu bir de bu şekilde göstermiştir.

Medeniyetler ve onların arkasını yasladığı inanç sistemleri içerisinde, insan kazanmaya önem verenler, daima büyümüşler ve varlıklarını sürdürmüşlerdir. Kazanılan her insan, kendini kazanan medeniyet için yeni bir imkândır. Kendini bir medeniyetin kollarına teslim eden insan, o medeniyetle inşa olmaya gönüllü demektir. Bu o insanın aldığıdır. Bir de kendini kazanan medeniyete kattığı vardır. Gönlünü kazandığı yeni mensuplarının getirdiği değerleri kendi süzgecinden geçirip terbiye ettikten sonra kullanmayı beceren bir inanç sistemi ve medeniyet, ölümsüzlüğün sırrını keşfetmiş demektir. Zira bu sır, Allah'ın sünnetidir ve İslam'ın ve İslam medeniyetinin ölümsüzlüğünün sırrı da burada yatmaktadır.

Ğanî olan Allah hiçbir toplumu, insan kaynakları açısından kendi kendine yeterli kılmamıştır. Beyin göçü dediğimiz olay, aslında başka beyinlere duyulan ihtiyaçtır. Bir kavim imparatorluk kurar, fakat kurduğu imparatorluğu sadece kendi kavminin unsurlarıyla yürütemez. Ğanî olan Allah, o kavme "Ben bana yeterim" deme ayrıcalığını vermez. İlahi irade sistemini öyle kurmuştur. Eğer o kavim kendinden büyük olmak istiyorsa, başka kavimlere mensup olanların aklını, gücünü, yeteneğini, becerisini, tecrübesini kullanması lazımdır. Bunu beceremeyen bir devlet, kabile devleti olarak kalmaya mahkûm olur.

Ayrı şey bir ticari şirket, bir sosyal yapı olan cemaat, bir siyasal yapı olan parti, bir fikri yapı olan ideoloji ve benzerleri için de geçerlidir. Ben bana yeterim diyen bir aile şirketi, nesiller boyu aile şirketi olarak kalmaya mahkûmdur. Eğer büyümek istiyorsa, ilk itiraf etmesi gereken şey "Biz Ğanî değiliz, kendi kendimize yetmeyiz" hakikati olmalıdır.

Bir cemaat "Ben bana yeterim" derse Ğanî olan Allah'tan rol çalmaya kalkmıştır. O değil başkalarına, kendi kendine daha yetmeyeceğini çok geçmeden acı bir biçimde görür. Eğer varlığını sürdürmek istiyorsa, ilk itiraf etmesi gereken "Ben bana yetmem" hakikatini itiraftır. Ğanî olan Allah'tan rol çalan bir ideoloji "Ben bana yeterim" havalarına girer. Bu havaya giren ideoloji o anda biter. Zira "yeter" diyen biter. İşte Marksizmin başına gelen budur. Kapitalizmin ve Liberalizmin başına gelecek olan da budur.

Kâinatta insana ev sahipliği yapma ayrıcalığına muhatap olan ihtiyar dünyamız, üzerinde yaşadığımız coğrafyalar, insanlık tarihine damga vuran inanç sistemleri ve medeniyetler kendi kendine yetemiyorsa, insan teki nasıl olur da kendi kendine yettiği duygusuna kapılır? Kendi kendine yetme iddiası, insana Firavun gibi "Ben sizin en büyük Rabbinizim" dedirtir. Bunu diyen kendini kendi ateşinde yakmış, kendi denizinde boğmuş demektir. Böyle birinin kendini boğacak bir Kızıldeniz aramasında şaşılacak bir şey yoktur.

Sözün özü: Ey insan! Sen sen ol, hiçbir hususta kendi kendine yettiğini düşünme. Eğer öyle yaparsan, kendi kendine yetmezsin, kendi kendinle savaşır ve bitersin.

2.4. Ğanî olan Allah'ın ekonomi alanını inşası

Ğani olan Allah, vahyi hayatı inşa etsin diye göndermiştir. İlahi vahiy, hayatın tüm alanlarına dair dünya durdukça duracak formüller vaz eder.[10] İnsanoğlu ilim ve içtihat, cehd ve gayretle bu sınırlı formüllerden sınırsız çözümler üretebilir. Hayatın ekonomi alanı da, vahyin inşa ettiği alanlardan biridir. İlahi maksat bellidir: İnsan servetine ait değil sahip olsun, servetinin kölesi değil efendisi olsun. İşte vahyin ekonomi alanını inşa için koyduğu işaret taşları:

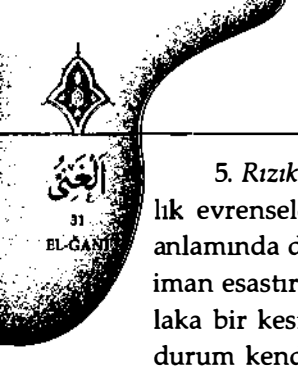
1. Vahyin inşa ettiği bir hayatta mutlak anlamda varlığın mülkiyeti Allah'a aittir: O mülkü dilediğine verir, dilediğinden çekip alır. Buna insanın kendi varlığı da dâhildir. O mülkü ne zaman ve kimlere verip, ne zaman ve kimlerden alacağını yasalara bağlamıştır. O'nun mülkünde tasarrufu, yine kendi koyduğu yasalar çerçevesinde cereyan eder.

2. *Servet emanettir*: israf, savurganlık bu yüzden emanete ihanet, karşılıksız yardım ve paylaşmak bu yüzden emanete sadakattir. Servetin emanet olması, serveti toplumun malı sayan Sosyalizm'in, serveti mutlak anlamda malikinin mülkiyeti sayan kapitalizm'in dışında, dengeli, orta ve adil bir üçüncü çözümdür.

3. *Paylaşmak esastır*: Zenginin malında yoksulun hakkı vardır. Gönüllü olarak paylaşılan servet artar. Bunun için zorunlu mali yardıma, "artmak" kökünden gelen zekât adı verilmiştir. Gönüllü olarak paylaşılmayan servet azalır. Çünkü gelir dağılımı bozulan toplumda, yoksullar varsılların servetinin düşmanı olur ve ilke fırsatta o serveti ele geçirmek için her yola başvurur. İşte gerçek azalma budur. Paylaşmanın parolası bellidir: "Komşusu açken tok yatan bizden değildir"

4. *Servet, belli ellerde "devlete" dönüşecek kadar temerküz edemez*: Bu Kur'an'ın açık uyarısıdır (Haşr 59:7). Çünkü servet gücü, güç serveti kendine çeker. Bu ikisinin denetlenemez ve kontrol edilemez bir biçimde birleşmesi, hakkın ölçütünü "güç" ve "servet" haline getirir. Bu takdirde hak güçlü olmaz, güç haklı olur. Böyle olan bir yerde adaletin yerini zulüm alır.

10 Buraya alınan Ekonomi Alanının İnşası dışında, din, bilim, siyaset ve sanat alanlarının inşası için vahyin inşa ettiği aklın işaret taşları için bkz: ***Hayatın Yeniden İnşası İçin***, s. 194-200.

5. *Rızık evrenseldir*: Buna karşılık Kapitalizmin tezi ise, "açlık evrenseldir" şeklindedir. Yeryüzünde rızkın, oran eşitliği anlamında değil ama fırsat eşitliği anlamında adil dağıtıldığına iman esastır. Bu rızık herkese yeterlidir. Eğer yetmiyorsa, mutlaka bir kesim başkalarının hakkını gasp ediyor demektir. Bu durum kendi saadetlerini, başkalarının felaketleri üzerine inşa edenlerin eseridir.

6. *"Üreten Allah'ın sevgilisidir*: Vahyin inşa ettiği bir hayat, daha fazla tüketim - daha fazla üretim kısırdöngüsüne kilitlenmiş bir hayat değil, imar ve inşaya yoğunlaşmış bir hayattır. Ekonomik anlamda bu hayat, rant ekonomisine prim vermez. "Salih amel" olarak nitelediği değer üretimine dayanır ve "Üreten Allah'ın sevgilisidir" düsturunu şiar edinir.

7. *Müdahaleci değil, "Narhı Allah koyar" diyen pazar ekonomisi esastır*: Ne acımasız kapitalizmin küçükleri büyüğe kurban eden vahşet modeli, ne de insan emeğini toplum adına devletleştiren sosyalizmin yokluk ve yoksullukta eşitlik modeli... Bu, kanaatin servet, cömertliğin devlet, pazarlığın sünnet, ticaretin ibadet, faizin cehennem, şükrün cennet sayıldığı bir modeldir. Bu, piyasasını, ahlakını vahyin inşa ettiği fertlerin arz-talep dengesinin oluşturduğu bir modeldir.

8. Savurganlıktan ve pintilikten uzak, dengeli bir harcama ahlakı: İnsanlara göstereceği daha değerli şeyleri olan insanların, servetleriyle insanlara görünmeyi ayıp saydıkları bir hayat. Bu, gösterişten kaçınan, yokluğa sabretmekten daha zor olan varlığa sabretmenin sınavını veren insanların inşa ettiği bir hayattır.

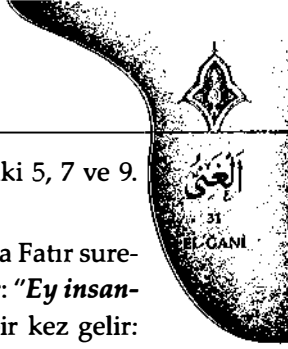
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Sayılarla Ğanî ismi

Kur'an'da غ ن ى kökünden gelen kelime sayısı 85'tir. Bunların çoğu isim değil fiil formunda gelir. Bu da, bu kökten türetilen kelimelerin eylem ağırlıklı olduğunu gösterir.

Ğanî ismi Kur'an'da 20 yerde gelir. Bunların 18'i Allah hakkında, diğer 2'si insan hakkında kullanılır.

Allah hakkında gelen 18 Ğanî isminin Kur'an'ın nüzul sürecindeki dağılımı şöyledir: Bu mubarek isim hicret öncesinde

ilk 5 yılda ve 9. yılda hiç görülmez. Hicretten sonraki 5, 7 ve 9. yıllarda da hiç görülmez.

Ğanî ismi ilk kez, Kur'an'ın nüzulünün 6. yılında Fatır suresinin 15. ayetinde gelir. Ayette hitap tüm insanlığadır: ***"Ey insanlık ailesi! Siz fakirsiniz, Allah Ğanî'dir"***. 8. yılda bir kez gelir: Neml 40. 10. yılda üç kez gelir: İbrahim 8; Yunus 68; En'âm 133. 11. yılda yine üç kez gelir: Lokman 12, 26; Zümer 7. 13. yılda iki kez gelir: Ankebut 6 ve Hac 64.

Hicretin 1. yılında üç kez gelir: Muhammed 38, Bakara 263, 267. Hicretin 2. yılında iki, 3, 4, 6 ve 8. yıllarında birer kez gelir: Hadid 24; Âl-i İmran 97; Nîsâ 131; Mumtehane 6 ve Teğabun 6.

Bu tablodan, Mekke ve Medine dönemlerinde, bu ismin nisbeten dengeli bir dağılım gösterdiği anlaşılır. Yani her hangi bir dönemde veya dönem içinde belli bir yılda, dikkate değer bir yoğunlaşma göze çarpmaz.

Ğanî ismi 5 yerde Allah hakkında mücerret ve müstakil olarak gelir. İlk kullanıldığı Fatır 15 bunlar arasındadır. Bu da gösterir ki, bu isim Allah hakkında Kur'an'da müstakil ve mücerret olarak kullanılan esma-i hüsnadandır. Rabbimiz Ğanî ismini zatı için beğenmiş ve güzel isimleri arasına katmış, bize Zatını bu isim-sıfatla kitabında tanıtmıştır. Bu yüzden Ğanî ismine ve bu ismin Allah'a taalluk eden manasına iman, Allah'a imanın olmazsa olmaz bir cüzüdür.

3.2. Birlikte geldiği isimler

Hamîd ismiyle birlikte gelir:

On yerde Ğanî ismi Hamîd ismi ile birlikte gelir. Hepsinde de *ğaniyyun hamîd* şeklinde belirsiz olarak gelir. Hem Mekki hem de Medeni surelerde gelir. Ğanî olan, "zengin" olandır. Ğanî Allah olunca, ismin vurgusu "zenginliğinde sınır olmayan" olur. Tabi ki sınırsız zengin olan, sınırsız verendir. Sınırsız Ğanî olanın hakkı, sınırsız hamddir. Bu yüzden Ğanî ismi Hamîd ismi ile birlikte zikredilmiştir. Ganî isminin Hamîd'den önce gelmesinin sebebi de budur.

Ğanî isminin "kendi kendine yeten" manasından yola çıkarak, şu nükteye ulaşabiliriz: O kendi kendine yeter. Siz hamd etmeseniz O'nun hiçbir şeyi eksilmez. Fakat sizin hamdsizliğiniz,

Allah'ın nazarında sizi eksiltir. Belirsiz gelmesi şu vurguyu taşır: Zenginliğinin sınırları nasıl bilinemezse, varlığın O'na olan övgüsünün sınırları da tayin ve tesbit edilemez.

Kerîm ismiyle birlikte gelir:

Neml suresinde, Melike Belkıs'ın tahtının getirtilmesi olayında, Hz. Süleyman'ın dilinden dökülen cümleler sadedinde yer alır: ***"..kim de nankörlük ederse, iyi bilsin ki Rabbim Ğani'dir, Kerîm'dir".*** (27:40)

Doğrusu Ğanî isminin yanına esma-i hüsna içerisinde en çok yakışan isim Kerîm ismidir. Zira sonsuz zengin olanın sonsuz cömert olması, zenginliğinin şanındandır. Ğanî ismi, Allah'ın sonsuz ve mutlak zenginliğini ifade eder. Kerîm ismi ise, O'nun sonsuz ve mutlak cömertliğini ifade eder. Bir Zatın Kerîm olması için Ğanî olması kaçınılmazdır. Eğer Allah Ğanî olsa da Kerîm olmasaydı, O'nun sonsuz zengin olmasının yarattıkları açısından bir anlamı olmazdı.

İnsanlar "Falanca çok zengin" diye laf ettiklerinde, başkaları "Zenginse zengin, onun zenginliğinden bana ne!" demekte haklıdırlar. Fakat Allah'ın Ğanî oluşuna böyle yaklaşamazlar. Zira Allah sadece sonsuz zengin değil, sonsuz cömerttir de. Bunun içindir ki, zenginin malı züğürdün çenesini yorar, eline de bir şey geçmez. Fakat Allah'ın zenginliğini anan kimse, onu andığı andan itibaren eline dünyalardan daha değerli bir servet geçtiğine inanır. O servet, Allah tarafından anılmaktır. Zira Allah'ı zikredeni Allah da zikreder. Allah birini zikrederse, o dünyalık açısından sıfır olsa da iki cihanın en zenginidir. Değil mi ki Allah'ın ajandasına onun adı girdi, yer ve gök ehli içinde ondan zengini var mıdır?

Halîm ismiyle birlikte gelir:

Ğanî isminin Halîm ismi ile birlikte geldiği ayet, verme ahlakına dair ayettir. Verme ahlakı, vermenin kendisinden önce gelir. Nasıl ki iman ahlakı imandan, bilgi ahlakı bilgiden, güç ahlakı güçten, iktidar ahlakı iktidardan, servet ahlakı servetten önce gelirse... Eğer verme ahlakı yoksa, vermek verdiğini ezmektir. Verdiğini ezen biri, gerçekte vermemiştir. Dahası, verdim sandığından onurunu, haysiyetini, insanlığını, şahsiyetini almış, hatta gasp etmiştir.

İşte bu vahim sonucu engellemek için, sistemine kurban olduğum şu ayetleri nazil etmiştir:

مَثَلُ الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِّائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦١﴾ الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَا أَنفَقُوا مَنًّا وَلَا أَذًى لَّهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٦٢﴾ قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّن صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أَذًى وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴿٢٦٣﴾

"Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak veren ve her başakta yüz dane bulunan tohuma benzer. Allah dilediğine kat kat verir: zira Allah, (rahmetiyle) ***sınırsızdır, her şeyi tarifsiz bilendir. Mallarını Allah yolunda infak edip de, sonra infak ettiklerini başa kakıp gönül incitmeye kalkışmayanlar, ödüllerini yalnızca Rableri katında bulacaklardır. Artık onlar gelecekten endişe duymayacaklar, geçmişten dolayı mahzun olmayacaklardır. Gönül yapan hoş bir söz ve rahmet dileme, arkasından incitmenin geldiği bir yardımdan daha hayırlıdır. Ve Allah Ğanî'dir, Halîm'dir."*** *(Bakara 2:261-263)*

Ğanî'nin manası belli. *Halîm*, "cezalandırmada acele etmeyen" demektir. 263. âyetin Ğani ve Halîm isimleri ile bitmesi, infak ahlakı bağlamında, zımnen şunları ima eder:

Allah sonsuz zengindir. Sonsuz zenginliğinden size verdikleriyle yaşıyorsunuz. Başkalarına verdikleriniz, O'nun size verdikleridir. Ğanî olan Allah size böylesine cömert davranıp, O'nun verdiği nimetlerle O'na karşı nankörlük etmeniz durumunda bile sizi cezalandırmada acele etmezken, siz onun verdikleri üzerinden yardım etiğiniz kimseleri nasıl olur da ezmeye kalkarsınız? Böylesine büyük bir cürüm işlemeniz halinde dahi Allah size olan ihsanını kesmez, zira o Ğanî'dir; ve bu durumda sizi cezalandırma hususunda acele etmez, zira O Halim'dir.

Rahmet vasfıyla birlikte gelir:

En'âm suresinde *zû* sahiplik edatıyla *zû'r-rahme* şeklinde gelen vasfa bitişik olarak gelir:

وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ بَعْدِكُمْ مَا يَشَاءُ كَمَا أَنْشَأَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّةِ قَوْمٍ آخَرِينَ ﴿١٣٣﴾

"Ve yalnızca Rabbindir Ğanî olan, rahmet sahibi olan. O dilerse tıpkı sizi başka insanların soyundan var ettiği gibi, sizi ortadan kaldırıp sonra da dilediğini sizin yerinize geçirir."

(En'âm 6:133)

Allah Ğanî olsa da merhamet sahibi olmasa, bu zenginliğin kimseye bir faydası olmaz. İnsanlar arasında merhametsiz zenginler vardır. Onların zenginliği etraflarında nefret uyandırır. Zira merhametsizin elinde zenginlik, zulüm vasıtasıdır. Ancak zenginlikle merhamet bir araya gelince, cömertlik ortaya çıkar. Sonsuz zengin olan Allah, sonsuz merhamet sahibidir.

3.3. "Ey insanlık! Allah Ğanî'dir, siz fakirsiniz"

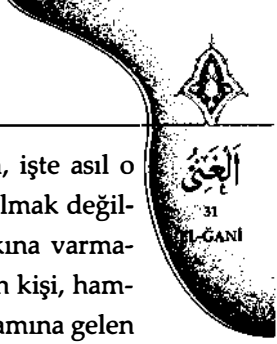
يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿١٥﴾

"Ey insanlık ailesi! Sizler Allah'a fakirsiniz; Allah'a gelince: O Ğanî'dir, Hamîd'dir." *(Fâtır 35:15)*

Fakir, "muhtaç" demektir. *Allah'a fakir olmak*, "Allah'a muhtaç olmak" manasına gelir.

Kur'an'da Ğanî isminin kullanıldığı ilk ayet budur. Bu ayette "fakirlik" mutlak olarak insana nisbet edilmiş, "zenginlik" de mutlak olarak Allah'a nisbet edilmiştir.

Kelime-i tevhid olan *lâ ilâhe illallah*'daki üslup, aynen, bu ayette de muhafaza edilmiştir. Ayette insanlığın tümüne nisbet edilen "fakirlik", kelime-i tevhiddeki *lâ*'yı temsil eder. Allah'a nisbet edilen "zenginlik" ise, *illâ*'yı temsil eder. Burada şu zımni mesaj vardır: Ey insanlık! Sahip olduğun tüm serveti bir araya toplasan, Allah'ın zenginliğine nisbetle sen yine fakirsin. Zira sen, seni fakir olmaktan kurtaramayan o serveti dahi, Allah'a borçlusun. Fakat Allah'a fakir olmak, seni yoksul yapmaz. Aksine, varlığın en şereflisi yapar. Yeter ki sen, Allah'a fakir/muhtaç olduğunu unutma.

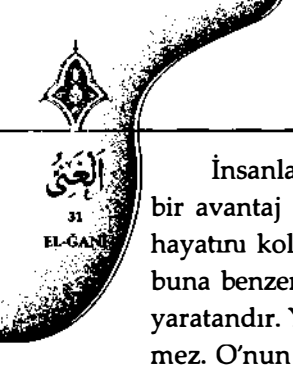

Yok, eğer Allah'a muhtaç olduğunu unutursan, işte asıl o zaman yoksullaşırsın. Gerçek fakirlik, dünyalığı az olmak değildir. Gerçek fakirlik, Allah'a muhtaç olduğunun farkına varmamaktır. Allah'a muhtaç olduğunun farkında olmayan kişi, hamdetmez. Ayetin, "Tüm hamdlerin yegâne mercii" anlamına gelen *Hamîd* ismi ile son bulması manidardır. Allah'a muhtaç olduğunu unutmayan insan, elinde çok veya yok olmasına aldırmaz. Allah'a fakir olduğunun şuurunda olan insan, ellerine konulana değil, ellerine bakar. Yani, Allah'ın eline ne koyduğuna bakmaz, ellerinin Allah'a açık olup olmadığına bakar. O elleri kendisine bahşedene, sonsuz hamd borçlu olduğunu bilir. Ve yine bilir ki, şükür sadece nimet verilince yapılandır. Hamd ise, verilince de, alınınca da yapılandır.

Hamdin sırrına eren bahtiyarlar, Allah'a hamdi artıran yoksulluğu, Allah'a hamdi azaltan varsıllığa tercih ederler. Zira Allah, kulunun kendisine yalvarmasından hoşnut ve razı olur. Allah'ın rızasına râm olmuş bir kul, Allah'ın hoşnut olduğundan hoşnut olur, razı olduğundan razı olur, sevdiğini sever, sevindiği ile sevinir. Bu irfana ermeyenler Ğanî olan Allah'a "Yeter ki ver de, ne olursa olsun ver!" diye yalvarırken, bu şuura eren bahtiyarlar, tıpkı şu mısraların şairi Arif Nihat gibi, "Ne olur verme!" diye yalvarırlar:

Kulluğundan rızandan hariç,
Umûr verme bana!
Uğur değilse düşür sâfilîne kevkebimi,
Ve nûr verme bana!
Yolunda haz duyacaksam elin bükâsından,
Sürûr verme İlâhi, sürûr verme bana!
Fesada kullanacaksam en ince zerresini,
Şuûr verme bana!
Gerek değilse kudûmum bu hâkidâna eğer,
Zuhûr verme İlâhi, zuhûr verme bana!

Cahil sofular şükretmek için Ğanî olanın ne kadar verdiğini hesap ederler. İlmiyle âmil ameliyle kâmil olan âlimler ise, "Hamd etmeyi verdin ya! Gerisini vermesen ne gam!" derler.

İnsanlar içerisinden zengin olanlar, zenginliği kendileri için bir avantaj olarak kullanırlar. En azından zenginlik, zenginin hayatını kolaylaştırır veya öyle sanılır. Fakat zenginliğin bu ve buna benzer artıları Allah için söz konusu değildir. Zira Allah yaratandır. Yaratanın zenginliği, yaratılanın zenginliğine benzemez. O'nun Yaratıcı olması demek, zenginliği de yaratması demektir. Mamafih, onun zenginlikten bir çıkarı yoktur.

Servet ya paradır, ya altındır, ya gümüştür, ya elmastır, ya taşınır taşınmaz mülktür. Elinde ceviz kadar elması olan, dünyanın en zenginleri arasına girer. Eğer eline ceviz kadar elmas geçiren dünyanın en zenginlerinden sayılıyorsa, peki elmastan gezegenleri olan ne sayılmalıdır? Geçtiğimiz yıllarda gökbilimciler, dünyadan tam 4 bin ışık yılı uzakta, som elmastan bir gezegen keşfettiler. Sönmüş bir yıldızın kalıntısı olan mücevher gezegenin hacmi, dünyanın beş katı büyüklüğündedir.

Daha kâinatın uçsuz bucaksız derinliklerinde elmastan, platinden, yakuttan, zümrütten, safirden ve daha adını bilmediğimiz paha biçilmeyen mücevherlerden ne gezegenler var, Allah bilir. Ve daha kaç yıldız öldükten sonra, hangi paha biçilmez mücevhere dönüşecektir, onu da Allah bilir. Peki, mücevherden gezegenler yaratan Allah'ın zenginliği karşısında, insanın "Allahu ekber" dışında söyleyecek bir sözü var mıdır? Böyle bir zenginlik karşısında, kendini zengin sananların, utançtan yerin dibine geçmeleri gerekmez mi? Ya kâinattaki tüm altınları yaratanın zenginliğini, ne ile kıyaslamalı? Uçsuz bucaksız evrenin, insan aklının alamayacağı kadar büyük olan yeraltı ve yerüstü servetlerine sahip olanın zenginliğini ne ile kıyaslamalı?

İşte şu ayet bu hakikati beyan ediyor:

لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَإِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ۝

"Göklerde ve yerde var olan her şey, bütünüyle sadece O'na aittir: Ve kuşkusuz Allah; elbet O, kendi kendine yeterli olandır ve her tür övgüye layık olandır." *(Hac 22:64)*

Ayetin üslubu gerçekten çarpıcı: "Gökler ve yer Allah'a aittir" diyebilirdi. Fakat öyle demiyor. "Göklerde ve yerlerde var olan "her şey" O'na aittir" diyor. "Her şey" manasına gelen *mâ* edatı, *ism-i mübhem*'dir (kapalı isim). Bilinen bilinmeyen, görülen

görülmeyen, tanınan tanınmayan, fizik ve metafizik, maddi ve manevi her şeyi kapsar.

Aslında ayet, ima yoluyla, insanoğluna göklerin ve yerin çözülecek çok sırrı olduğunu söylüyor. İnsanoğlunu tahrik ve teşvik ederek, zımnen ona şöyle diyor:

Ey insanoğlu! Sen Allah'ın yeryüzündeki projesisin! Eğer hilafet rolünü layıkıyla oynar, yeryüzünü imar görevini başarıyla ifa edersen, Allah seni daha büyük bir projede istihdam edecek. Unutma ki, Allah'ın bir projesi daha var. O da kâinat. Allah'ın seni kâinat projesinde kullansın, sana komşu galaksilerin kapılarını açsın istiyorsan, önce yeryüzündeki vazifeni tamamlamalısın. Orayı ifsat ve imha değil, ihya ve inşa etmelisin. Eğer böyle yapmazsan, Allah'ın büyük projesine katılma fırsatını kaçırırsın. Eğer Allah'ın umudunu kırarsan, gözden çıkarılır, bir köşeye atılırsın. İnanmazsan, Allah'ın kitabından oku:

إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٩﴾

"Eğer O dilerse, sizin kökünüzü kazır, yerinize yepyeni bir tür getirir." *(İbrahim 14:19; Fâtır 35:16)*

إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِآخَرِينَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ قَدِيرًا ﴿١٣٣﴾

"Ey insanlık! Eğer O dilerse, sizin kökünüzü kazır, yerinize başka birilerini getirir. Zira Allah buna kesinlikle güç yetirendir." *(Nisâ' 4:133)*

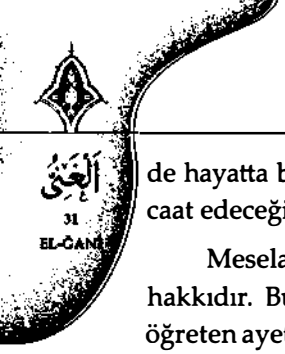
وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ ۚ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ بَعْدِكُمْ مَا يَشَاءُ ﴿١٣٣﴾

"Senin Rabbin Ğanî'dir, rahmet sahibidir; eğer O dilerse, sizin kökünüzü kazır, sizden sonra, yerinize dilediği varlığı halife atar." *(En'âm 6:133)*

Sözün özü: Ey insanoğlu! Unutma ki sen Allah için vazgeçilmez değilsin, fakat Allah senin için vazgeçilmezdir.

3.4. Ğanî ismine iman etmenin gereği ve edebi

Esma-i hüsnadan her isme iman etmenin bir gereği vardır. Zira sahih iman, hayatta karşılığı olmayan bir inanış değil, hayatta mutlaka karşılığı olan bir akidedir. Ğanî ismine iman etmenin

de hayatta bir karşılığı vardır. Bu karşılıkları bulmak için müracaat edeceğimiz ilk kaynak, yine Kur'an'dır.

Mesela Beytullah'ı haccetmek, Allah'ın insanlık üzerindeki hakkıdır. Bunu Kur'an'dan öğreniyoruz. İnsanlığa bu hakikati öğreten ayet, zımnen hac davetini reddetmenin Allah'ın hakkını gasp olduğu imasında bulunur:

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ ۝ فِيهِ
آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ إِبْرَاهِيمَ ۖ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا ۗ وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ
اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا ۚ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ۝

"Zira insanlık için inşa edilen ilk Beyt, Bekke'deki bereketli ve bütün toplumlar için hidayet merkezi olan (Kâbe) ***idi. Buna delalet eden işaretler hala orda duruyor; orası İbrahim'in makamıdır: oraya giren herkes emin olur. Ve ona ulaşmaya gücü yeten herkesin Beyti haccetmesi, Allah'ın insanlık üzerindeki hakkıdır. Kim de nankörlük ederse, iyi bilsin ki Allah tüm âlemlerden Ğanî'dir."*** *(Âl-i İmran 3:96-97)*

Âyetin, Allah'ın Ğanî ismiyle son bulmasının mesajı açıktır: Eğer siz bu ilahi daveti reddederseniz, bundan zararlı çıkacak Ğanî olan Allah değil, siz olursunuz. O sizi hacca davet etmekle, sonsuz zenginliğinden bir paya davet etmektedir. Bu daveti reddetmek ise, Ğanî isminden size ayırdığı payı reddetmek anlamına gelir.

Allah'ın emir ve yasaklarına uymak, Ğanî ismine iman etmenin bir gereğidir. Zira Ğanî olan ve kendi kendine yeten Allah'ın, kullarına olan emir ve nehiylerinden hiçbir çıkarı yoktur. Bu emir ve nehiylerden çıkarı olan tek taraf insandır. İşte şu âyetin Ğanî ismiyle son bulması, bu gerçeği hatırlatmak içindir:

وَمَنْ جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ۝

"Ve her kim (yaratılış amacını gerçekleştirmek için) ***var gücüyle çaba gösterirse, o sadece kendisi için çaba göstermiş olur: çünkü Allah,*** (diğer) ***tüm varlıklardan farklı olarak, kendi kendine yetendir."*** *(Ankebut 29:6)*

Şükretmek, Ğanî ismine iman etmenin gereğidir. Şükretmeyen kimse, Allah'ın Ğani isminin kendi üzerindeki tecellisini inkâr ediyor demektir. Bu hakikati biz, Allah'ın Ğanî ismi ile biten şu ayetten öğreniyoruz:

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا لُقْمٰنَ الْحِكْمَةَ اَنِ اشْكُرْ لِلّٰهِ وَمَنْ يَّشْكُرْ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيْدٌ ﴿١٢﴾

"Doğrusu Biz Lokman'a da (şu) ***hikmeti bahşetmiştik: "Allah'a şükret! Çünkü*** (O'na) ***şükreden kendi lehine şükretmiş olur. Fakat kim de nankörlük ederse, iyi bilsin ki Allah kendi kendine yeterli olandır, her tür övgüye layık olandır."***

(Lokman 31:12)

Esma-i hüsnadan her isme imanın bir gereği olduğu gibi, bir de edebi vardır. Mesela verme ahlakını öne alarak vermek Ğanî ismine imanın edebindendir. İnsan Allah için verdiğinde, sahip olduğunun en kötüsünü veriyorsa, Kabil'in hastalığına yakalanmış demektir. İnsanın Allah ile dostluğuna biçtiği değer, O'nun uğruna verdiğinin kalitesinde görünür. Ğanî ismiyle biten şu ayet, *verme ahlakının* vermekten önde geldiğini söylüyor:

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْفِقُوْا مِنْ طَيِّبٰتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّآ اَخْرَجْنَا لَكُمْ مِّنَ الْاَرْضِ ۖ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيْثَ مِنْهُ تُنْفِقُوْنَ وَلَسْتُمْ بِاٰخِذِيْهِ اِلَّآ اَنْ تُغْمِضُوْا فِيْهِ ۗ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيْدٌ ﴿٢٦٧﴾

"Siz ey iman edenler! Kazancınızın temiz ve helal olanından ve sizin için topraktan bitirdiğimiz ürünlerden karşılıksız harcayın; fakat size verildiğinde, gözü kapalı olmadıkça el uzatmayacağınız bayağı ve haram olanı vermeye kalkmayın! Zira iyi bilin ki, Allah kendi kendine ve tüm varlığa yetendir, hamdin her türüne layıktır." *(Bakara 2:267)*

3.5. Kendini "ğanî" sanan mutlaka azar

İstiğna, kendi kendine yettiğini zannetmektir. İstif'al babının talep bildiren *sin* ve *te*'si, bu makamda "kuruntu" ve "zan" vurgusuna sahiptir. Müstağni, kendini "ğanî" sanan zavallıdır.

İstiğna Allah'a karşı yapıldığında, insan kendini kaybetmiş demektir. Müstağnilik yapan insanın kendisi, muhatabı da Ğanî olan Allah ise, orada insan mutlaka haddini aşar:

كَلَّآ إِنَّ الْإِنسَانَ لَيَطْغَىٰٓ ۝٦ أَن رَّآهُ اسْتَغْنَىٰٓ ۝٧ إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الرُّجْعَىٰٓ ۝٨

"Evet, evet; insan mutlaka azar, kendi kendine yettiğini sandığında. Ne ki insanın Rabbine dönüşü muhakkaktır."

(Alak 96:6-8)

Bu ayetler, insanoğlunun en temel ahlaki zaafına dikkat çekmektedir. O zaaf, insanın Allah'a muhtaç olmadığı, kendi kendine yettiği yanılsamasıdır. İstiğnanın sonucu tuğyan, tuğyanın sonucu tufandır.

Allah Rasulü aleyhissalatu vesselam, kendi kendine yettiğini sanan müstağni bir ekâbirle ilgileneceğim derken, Allah'a fakir olduğunun bilincinde âmâ bir mü'min olan İbn Ümmi Mektum'u ihmal etmişti de, Nebi'ye müstağninin iflah olmaz bir tip olduğu şöyle hatırlatılmıştı:

أَمَّا مَنِ اسْتَغْنَىٰ ۝٥ فَأَنتَ لَهُۥ تَصَدَّىٰ ۝٦ وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّىٰ ۝٧

"Fakat kendi kendine yettiğini sanan kimseye gelince: Sen bütün ilgini ona yönelttin; oysaki onun arınmamasının sorumlusu sen değilsin." *(Abese 80:5-7)*

Bu olaydan sonra Hz. Peygamber, İbn Ümmi Mektum'u her gördüğünde "Merhaba ey Rabbimin kendisi yüzünden beni uyardığı kişi" diyerek, rabbinin uyarısını hep hatırda tuttuğunu ima edecektir. Zira kendini "ğanî" sanan, kendini kaybetmiş demektir. Kendini kaybeden kişiye, uyarı fayda etmez. Çünkü uyarının muhatabı ortadan kaybolmuştur. Orada bir karaltı bulunmaktadır, fakat o kişiliğini Şeytan'a sattığı için, uyarı muhatapsız kalmıştır. Ğanî olan Rabbinden rol çalmaya yeltenmiş böyle birini, hakikate getirmeden önce yapılacak iş, kendine getirmektir.

Kendi kendine yettiğini sanmak, onmaz bir hastalıktır. Bu hastalığa tutulanlardan biri de, Sevgili Efendimizin amcası Ebu Leheb idi. Onu bu onmaz hastalığa duçar eden "iki el", *malı* ve *kazancı* idi. "Mal ve "kazanç" *Ebu Leheb'in iki eli* olunca, o eller Allah'a açılmadı. Zira o Allah'a asla ihtiyacı olmadığını düşünüyordu. Allah da, kendisine açılmayan ellere "kurusun" dedi;

değil mi ki o eller, kendine kulluk için emek verip özene bezene yarattığı Ebu Leheb kuluyla arasına girmiş, onu alıp ebedi felakete sürüklemişti. İnsanla Rabbi arasına gerilip insanı Rabbinden ayıran eller, kurumayı hak eden ellerdi:

تَبَّتْ يَدَآ اَبِى لَهَبٍ وَتَبَّ ۝ مَآ اَغْنٰى عَنْهُ مَالُهٗ وَمَا كَسَبَ ۝

"Kurusun Ebu Leheb'in iki eli, zaten kurudu, kuruyacak! Ne malı ne de kazancı, ona hiçbir yarar sağlamayacak!"

(Mesed 111:1-2)

3.6. Allah'a karşı müstağnilik şirktir

Allah'a karşı müstağnilik, iki boyutlu bir cürümdür. Birinci boyutu, kişinin kendi kendine yettiğini zannetmesidir. İkinci boyutu, Allah'a ihtiyacının olmadığını düşünmesidir. Bu tür bir istiğna, her iki açıdan da şirktir. Esasen şirkin tariflerinden biri de, "kendi kendine yettiğini sanmak"tır. Kendi kendine yettiğini sanmak, bir başka ifadesiyle Allah'ın el-Ğani ismine ortak çıkmak, Ğanî olan Allah'tan rol çalmaya kalkmaktır. Kur'an söylesin:

اَلَمْ يَاْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ قَبْلُ فَذَاقُوْا وَبَالَ اَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝ ذٰلِكَ بِاَنَّهٗ كَانَتْ تَّاْتِيْهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَقَالُوْٓا اَبَشَرٌ يَّهْدُوْنَنَا فَكَفَرُوْا وَتَوَلَّوْا وَّاسْتَغْنَى اللّٰهُ وَاللّٰهُ غَنِيٌّ حَمِيْدٌ ۝

"Daha önceden inkâra gömülüp gidenlerin haberi size gelmedi mi? Onlar da yaptıklarının kötü sonuçlarını (daha burada) ***tattılar; bir de*** (ötede) ***onları can yakıcı bir mahrumiyet beklemektedir. Böyledir, çünkü elçileri kendilerine hakikatin apaçık belgeleriyle gelmiş, fakat onlar "Bize ölümlü biri mi yol gösterecek?" demişler ve inkâr etmişlerdi. Sırt döndüler ve Allah'a müstağnilik ettiler: Oysa ki Ğanî olan ve Hamîd olan yalnızca Allah'tır"*** *(Teğâbun 64:5-6)*

Ayette, Allah'a müstağnilik etmenin cezasının cehennem olduğu beyan buyruluyor. Şirk ile Allah'a müstağnilik arasında irtibat kuran ayetlerden biri de, Hz. İsa'ya tanrılık yakıştıranlar hakkındaki şu ayettir:

قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ هُوَ الْغَنِيُّ لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ اِنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بِهٰذَا اَتَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ۝٦٨

"Onlar "Allah bir oğul edindi" iddiasında bulundular. O aşkın bir hakikattir; O hiçbir şeye muhtaç olmayıp, mutlak anlamda kendi kendine yetendir: Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'na aittir. Sizin elinizdeyse bu tür bir iddiada bulunmak için hiçbir deliliniz yoktur: (buna karşın), ***Allah'a bilmediğiniz bir şeyi mi isnat ediyorsunuz?"*** *(Yûnus 10:68; krş: 31:26)*

Şöyle düşünülebilir: Zenginin biri, bir kimseye servet değerinde yüklü bir miktarı emanet verse. Emanet verdiği o kimse, götürüp o serveti çarçur etse. Belki o serveti ona emanet eden zengin, bundan müteessir olur. Belki serveti azalır. Belki de varsılken, yoksul duruma düşer ve sıfırı tüketir. Bunun dünyada birçok örneği görülmüştür. Fakat Allah böyle değildir. Allah insana, hazinesinden yığdıkça yığar. İnsan, o serveti çarçur etse veya Ğanî olan Allah'a karşı nankörlük edip O'nun hakkını inkâr etse, Allah'ın zenginliğine zerrece halel gelmez:

وَقَالَ مُوسٰى اِنْ تَكْفُرُوا اَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ جَمِيعًا فَاِنَّ اللّٰهَ لَغَنِيٌّ حَمِيدٌ ۝٨

"Ve Musa dedi ki: "Siz ve yeryüzünde bulunan herkes topyekûn nankörlük etseniz bile, şunu unutmayın ki Allah övgülerin tümü kendine mahsus olup kendi kendisine yeten yegâne zattır." *(İbrahim 14:8)*

3.7. Cimrilik müstağniliktir

Kur'an'a göre, cimrilik yapmak Allah'a karşı müstağnilik anlamına gelir:

وَاَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنٰى ۝٨ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنٰى ۝٩ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرٰى ۝١٠

وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ اِذَا تَرَدّٰى ۝١١

"Sözgelimi; kim de cimrilik yapar ve kendi kendine yettiğini zanneder, En Güzeli(n vahyini) ***yalanlarsa; işte ona da, zorluk ve felaketin en dibine giden yolu kolaylaştırırız; öyle ki, o baş aşağı*** (cehenneme) ***yuvarlanıp helak olacağı zaman,*** (Allah için paylaşmadığı) ***malı kendisini asla kurtaramaz."*** *(Leyl 92:8-11)*

Müfessirlerimiz, Medine'de yaşanmış örnek bir olayı, bu ayetlerin tefsiri sadedinde naklederler: Ensar'dan birinin hurması yetimler sahibi yoksul komşunun bahçesine ağmaktadır. Bu dallardan dökülen hurmaları komşu evin çocukları yemektedirler. Bahçe sahibi bir gün hışımla gelir, toplanmış hurmaları alır ve çocukları döver. Olay Allah Rasulü'ne intikal edince bahçe sahibini çağırtır ve o ağacın meyvesini vakfetmesi durumunda, kendisine, Allah'tan ahirette bir bahçe vermesi için dua edeceğini vaat eder. Servete sahip değil servete ait olduğu anlaşılan adam, bu muhteşem fırsatı teper. Bu olayı duyan Uhud gazisi Sabit b. Dahdah el-Belevi iki gözü iki çeşme Allah Rasulü'ne gelerek "Aynısı benim için de geçerli mi?" diye sorar ve Medine'nin en değerli hurmalıklarından olan bahçesini vakfeder.

Sahabe, Mekke'de nazil olan bu ayetlerle, Medine'de 'nazil' olan bu yaşanmışlık arasında bağ kurmuştur. Bu bağı kuran İslam aklı, Kur'an'a manası her an nazil olan ilahi bir hitap olarak bakıyor demektir.

- Yukarıdaki ayette Allah için paylaşmayan cimri, neden 'Allah'a karşı istiğna halinde' sayılmaktadır?

- Çünkü serveti, Allah'ın değil de kendinin bilmektedir. Eğer servetin hakiki sahibinin Allah olduğuna inansa, cimri değil cömert olurdu. 'Ben Allah için verirsem, bunu bana veren Allah, daha fazlasını da verir' diye düşünürdü. Cimrilik yapıyorsa, Allah'a muhtaç olmadığını, kendi kendine yettiğini düşündüğü içindir.

Sözün özü: Cimrilik yapan adam, Allah'ın Ğanî ismine imanda problemi olan adamdır.

4. ĞANÎ OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ

4.1. Ğanî isminin Nebi'deki tecellisi: Tenezzül etmeme

Hz. Peygamber aleyhisselamın peygamber olmadan önceki hayatına dair en güvenilir kaynak, hiç şüphesiz Şerefli Kur'an'dır. Kur'an dışında onun peygamber olmadan önceki hayatına dair bize kadar gelen rivayetler, erbabının da teşhis ettiği gibi, hayli sıkıntılıdır. Kur'an'ın Efendimizin peygamberlik öncesi dönemine dair en yoğun bilgi içeren suresi, Duha suresidir. Duha suresi, Nebi'nin nübüvvet öncesine dair çok veciz bir özettir. İşte o veciz özetin içinde şu ayetler de yer alır:

أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ ۝ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ ۝ وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ ۝

"O seni bir yetim olarak bulup sığınak olmadı mı? Yine O seni yolunu kaybetmiş bulup doğru yola yöneltmedi mi? Seni muhtaç bir halde bulup, muhannete muhtaç olmaktan ve mala tamahtan müstağni kılmadı mı?" *(Duhâ 93:6-8)*

Üsluba dikkat!

İlahi kelam, "O seni yetim olarak buldu" diyor, fakat "O seni yetim yaptı" demiyor. "O seni yolu kaybetmiş/şaşırmış olarak buldu" diyor, fakat "O sana yolunu kaybettirdi/şaşırttı" demiyor. "O seni muhtaç halde buldu" diyor, fakat "O seni muhtaç etti" demiyor. Üç ayette geçen üç durum var:

1. "Yetimlik" (*yetîmen*).

2. "Yolu kaybetmişlik/şaşkınlık" (*dâllen*).

3. "Muhtaçlık" (*'âilen*).

Bunların hiç biri Allah'a isnat edilmiyor. Yani bu üç hususta da, ayetlerde fail Allah değil.

Amma ve lakin, iş, henüz peygamber seçilmemiş olan Abdullah oğlu Muhammed için hayatın sırtına yıktığı üç ağır yükün kaldırılmasına gelince, fiil doğrudan Allah'a nisbet ediliyor:

1. "..ve sana O sığınak oldu".

2. "..ve seni O doğru yola yöneltti".

3. "..ve seni O mala tamahtan müstağni kıldı"...

Allah Teâlâ, onun yetimliğinin, şaşırmışlığının, muhtaçlığının faili olarak Zatını göstermiyor. Fakat yetime sığınak olmanın, şaşkına yol göstermenin, muhtacın ihtiyacını gidermenin faili olarak Zatını gösteriyor. Buraya bir mim koymalı.

Konumuzu asıl ilgilendiren Duha 7. ayet: *Ve vecedeke 'âilen fe-'ağnâ*. Ayetteki *'âil*, dilimize de geçmiş olan *'âile* kelimesiyle akrabadır. Kelimenin kökeninde "birini çekince diğeri yıkılacak kadar birbirine dayanan" anlamı vardır. Bir başına ayakta duramadığı için, birbirine yaslanmak zorunda kalan ve birden fazla elemanı olan çok elemanlı bir bütünü ifade eder. Açılımı

"bakıma muhtaç olanlarla onların ihtiyacını giderenlerin ortak çatısıdır" ki, bu tam da *ailenin* tanımıdır.

Efendimizin bebeklik ve çocukluğuna dair tarihi hakikat budur. O yıldızı yükselen *Mutayyibîn* kampına karşı, siyaseten ve iktisaden yıldızı sönmüşler kampı olan *Halîf*'e mensup bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Zira o tarihte, Mutayyibin'in sırtını dayadığı küresel siyasal güç olan Sasaniler yükseliyor, Halif'in sırtını dayadığı küresel güç olan Bizanslılar düşüyordu.

Doğduğunda yetimdi, çok geçmeden annesini kaybetti ve yetimliği katlandı. Ona bakmakla yükümlü olan Haşimoğulları sülalesi, mensubu bulundukları Halîf kampının düşüşüne paralel olarak sürekli güç kaybediyorlardı. Konumları gereği bakımını tekeffül ettikleri çok geniş bir nüfus vardı ve onlar zorlanıyorlardı. Ailenin yeni üyesi işte böyle zor bir zamanda aileye katıldı. Ayet bu durumu "muhtaçlık" (*'âil*) olarak tesbit ediyor. Bunu, "kalabalık bir ailenin bakıma muhtaç üyesi olarak bulup" şeklinde de çevirebiliriz.

Sual: Peki, ayetteki *fe-ağnâ*, "..ve seni O zengin etti" demek mi?

Cevap: Bunun cevabı zenginlikten ne anladığınıza bağlı olarak değişir. Eğer "zenginlikten" kasıt, efendimizin mal ve servet sahibi olması ise, bu doğru değildir.

Efendimiz, gerek peygamberlik öncesindeki ticari hayatında, gerek peygamberlik sonrası hayatında, gerekse Medine İslam Devleti'nin başkanı olduğu dönemde, dünyevi servet ve mal anlamında muhayyilemizde çağrıştırdığı anlamıyla "zengin" denecek bir birikime sahip olmamıştır. Efendimiz hicret ederken geriye gayr-ı menkul olarak bir ev bırakmıştır. Medine'de de, bir evden fazlası olmamıştır. Hz. Hatice'nin tüm birikimi, nübüvvetin ilk 9 yılında, İslam davası uğrunda sıfırlanmıştır.

Medine hayatı da farklı değildir. Hz. Aişe, Hayber'in fethine kadar Allah Rasulü'nün ocağının doğru dürüst tütmediğini nakleder. Görece bolluk dönemlerinde de, Efendimiz 'iktisatlı yaşamayı' tercih etmiştir. O asla servet biriktirmemiştir. O bu durumu bir hayat tarzı olarak seçmiştir. Bu tercihinin fakirlik ve zaruretten kaynaklanmadığı, bolluk zamanlarında da bu tercihini değiştirmemesinden anlaşılmaktadır. O bunu teyit sadedinde, "Bana

dünya ve ahiret sunuldu, ben ahireti tercih ettim" diyecektir. Ömrünün son gününde, vefatına saatler kala, Hz. Aişe'ye verdiği 6-7 dirhem veya dinarı sormuş, dağıtılmadığını öğrenince, onları getirterek hemen dağıtılmasını emretmişti. Oysaki kendisi o anda can çekişiyordu. O, dünyalığa karşı böylesine hassastı.

Şu halde *fe-ağnâ*, "seni O zengin etti" şeklinde anlaşılamaz. Bu, yanlış anlamaya açıktır. Üstelik vakıayla da uyuşmamaktadır. Kaldı ki, *ağnâ* Kur'an'da "çok servet" ve "bol malı" ifade etmez. Buradaki *el-ağna*, "dünyadan istiğna" ve "kanaat" manasındadır.

Allah Rasulü'nün serveti "kelimeler" idi. Bu yüzden Rabbi, onun dünya metaına dönüp bakmasını istemedi ve şöyle uyardı: "Sakın gözlerini onlara verdiğimiz geçici dünya nimetlerine dikme" (15:88). Zira Kur'an, değil dünyayı, ahireti bile alacak bir sermayeydi.

Sözün özü: Âyetteki *fe-ağnâ*'yı, "seni mal ve servet zengini etti" diye değil, "seni dünya malına tamahtan müstağni kıldı", ya da "seni dünyaya tenezzül etmeyecek kadar gani gönüllü kıldı" diye anlamak lazımdır.

Sevgili Peygamberimiz, Allah'a Ğanî ismiyle dua etmiş, fakat en yok ve yoksul dönemlerde dahi O'ndan kendisi için dünyalık istememiştir. O, el-Ğanî olan Allah'tan başkaları için istemiştir. Mesela, yağmur duasında Allah'a el-Ğanî ismiyle dua etmiş ve şöyle yalvarmıştır: "Mutlak Ğanî olan sensin, bizse Sana muhtacız: Bize yağmur gönder!"[11]

4.2. Ğanî isminin kuldaki tecellisi: Cömertlik

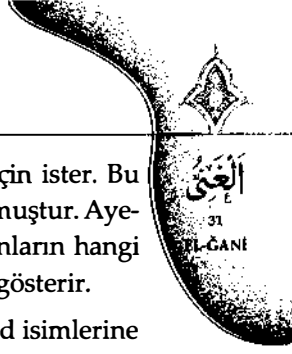
Cimrilik nasıl ki Allah'a karşı küstahça bir müstağnilikse, cömertlik de Allah'ın Ğanî isminin kuldaki tecellisidir

الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ۝

"Cimrilik edenler ve insanlara da cimriliği önerenlere gelince: Kim (O'na) ***sırt çevirirse, iyi bilsin ki Allah, evet O'dur Ğanî olan, O'dur Hamîd olan."*** *(Hadid 57:24)*

Zımnen: Allah, dini için sizden yardım istiyorsa, size muhtaç olduğu için değil, siz O'na muhtaç olduğunuz içindir. Zira Allah

11 Ebu Davud, *İstiskâ*, 2.

her ne ki ister, almak için değil, daha çok vermek için ister. Bu ayette *cimrilik*, "Allah'a sırt dönmek" ile eşdeğer tutulmuştur. Ayetin Ğanî ve Hamîd esmasıyla bitmesi, cimrilik yapanların hangi ilahi isimlere iman hususunda problemli olduklarını gösterir.

Bir insan cimriyse, onun Allah'ın Ğanî ve Hamîd isimlerine iman etmekle ilgili bir problemi var demektir. Ayet bu nedenle bu iki isimle son bulmaktadır. Esasen, muhataba hastalığını teşhis ve tedavi etmek için yol göstermektedir. Ayetlerin sonunda gelen ilahi esmanın işlevi budur. Biz ayetlerin sonunda gelen esmayı öylesine okuyup geçeriz, fakat asıl maksat bu esmanın manalarında saklıdır.

4.3. Duayı sevmek Ğanî isminin kuldaki tecellisidir

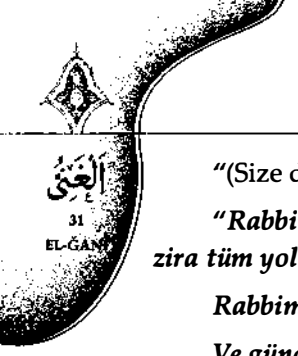
Dua, insanın Allah karşısındaki esas duruşu, esaslı duruşu, klas duruşudur. Allah'ın kulunda en çok hoşnut olduğu hal, dua halidir. Zira duanın konusu ne olursa olsun, her dua peşinen iki hakikate işaret eder:

1. Ya Rab! Ben bana yetmem; ben zayıfım, ben muhtacım, ben isteyenim, ben noksanım, ben kulum, ben fakirim!

2. Ya Rab! Sen bana yetersin; Sen güçlüsün, Sen ihtiyaç giderensin, Sen verensin, Sen tamsın, Sen Allah'sın, Sen Ğanî'sin!

Duanın hazzını alan kul, duasının tutup tutmadığından daha çok, dua edip etmediğiyle ilgilenir. O, duanın hazzını öylesine almıştır ki, Allah'a dua etmek için başının dara düşmesini, köşeye sıkışmasını, ihtiyacının tavana vurmasını, kapıların yüzüne kapanmasını beklemez. O duayı Allah'la konuşmak için ister. Allah'a olan sevgisini ifade etmek için ister. Allah'a yalvarmanın hazzını tekrar tekrar yaşamak için ister. Allah istememizi istedi diye ister. Rabbim beni dua halinde görünce hoşnut olur, diye dua eder. Zira bilir ki, kendisi Allah için vazgeçilmez değil, fakat Allah kendisi için vazgeçilmezdir. Çünkü O Ğanî'dir:

رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ۝ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً
لِّلَّذِينَ كَفَرُوا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ
حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ۝

"(Size düşen şöyle yalvarmaktır):

"Rabbimiz! Yalnız Sana güvendik, yalnız Sana yöneldik: zira tüm yollar Sana çıkar!

Rabbimiz! Bizi küfre gömülenlerin elinde oyuncak etme!

Ve günahlarımızı bağışla, ey Rabbimiz!

Zira Sen, evet sensin üstün ve yüce olan, Sensin her hükmünde tam isabet kaydeden!"

Doğrusu onlar(ın bu tavrında), ***içinizden Allah'ı ve Ahiret Günü'nü gözeten kimseler için elbet güzel bir örneklik vardır; ama kim de*** (onları) ***dost edinerek*** (bu emre) ***yüz çevirirse, iyi bilsin ki Allah Ğanî'dir, Hamîd'dir.*** *(Mumtehane 60:4-6)*

5. ĞANÎ OLAN ALLAH'A DUA

Ya Ğanî, Ya Allah!
Mutlak zengin olan yalnızca sensin!
Sen, başkasına muhtaç olmayansın!
Sen, kendine ve her şeye yetensin!
Sen, eşsiz ve benzersiz verensin!

Ya Ğânî, Ya Allah!
Zengin Sensin, fakir benim!
Veren Sensin, isteyen benim!
Mutlak sensin, muhtaç benim!
Matlub Sensin, talip benim!

Ya Ğanî, Ya Allah!
Acziyetim itirafımdır, kulluğum iftiharım,
Bizi kendi kendine yettiğini zannedenlerden etme!
Noksanım sıfatımdır, kusurum adım,
Bizi müstağrülik yapan küstahlara benzetme!

Ya Ğanî, Ya Allah!
Bizi Ğanî isminin tecellisine medar olanlardan eyle!
Bu ismin sayesinde sayeban olanlardan eyle!
Zenginliği Sana kullukta bulanlardan eyle!
Sana fakir olmayı en büyük servet bilenlerden eyle!

Âmin!

اَلشَّكُور

32

EŞ-ŞEKÛR

Az Amele Çok Ödül Veren

Şükre Sınırsız Karşılık Veren

Şükretme İhtimalini

Dahi Ödüllendiren

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

Eş-Şekûr, esma-i hüsnadan olduğu Kur'an'la sabit olan mubarek isimlerden biridir. Kur'an'da mükerreren, müstakil ve mutlak olarak Allah için kullanılır. Kendisine yapılan şükre şanına yaraşır biçimde karşılık veren, hiçbir teşekkürü karşılıksız bırakmayan, az amele çok ödül veren, şükredene şükrettiği şeyi kat kat artıran, sonsuz ve sınırsız, eşsiz ve benzersiz, mutlak özne demektir. *Şekûr*, ait olduğu kalıp gereği, teşekküre karşılık vermede öyle bir mübalağayı ifade eder ki, "Yapılmış teşekkürü değil yapılması muhtemel teşekkürü dahi kat be kat ödüllendiren" anlamını içerir.

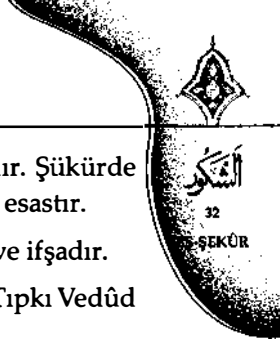
Eş-şukr, ikram sahibini sena etmek amacıyla verdiği nimeti itiraf etmektir. Bir başka ifadesiyle, ikram edene minnet duymak ve teşekkür etmektir. Şükür, aslen "belli etmek, sergilemek, göstermek" manasına gelir. Açılımı, kendisine verilen emeği üzerinde göstermektir. Az yem yediği halde formunu koruyan ata *feresun şekûr* denilir. Yediği az yeme karşılık çok süt veren dişi deveye *nâkatun şekiratun* denilir. Dolu memeye, *eşkere'd-dar'u* denir. Ağaç çok sürgün ve ürün verdiği zaman *şekirat eş-şecer* denilir. Kendisine yapılan az iltifata çok büyük bir ödül olan çocukla karşılık verdiği için, kadın üreme organına da *eş-şekr* denilmiştir. *Şukr* kelimesinin "keşif" manasına gelen *keşr*'in bozulmuş şekli olduğu da söylenmiştir.

Rağıb *şukr*'u "nimeti tasavvur edip onu üzerinde gösterme" diye tarif etmiştir. Zıddı "örtmek" anlamındaki *kufr*'dür. Nasıl ki şükür nimeti unutmamak ve onu sergilemekse, küfür de nimeti unutmak ve üzerini örtmektir.

Şükür ile *hamd* arasında fark vardır. Şükürde öne çıkan ikram sahibinin nimeti, hamdde öne çıkan, nimeti ikram edenin zatıdır. Onun içindir ki, Allah'a nimetinden dolayı şükredilir, fakat Zatından dolayı hamd edilir. Şükür nimete bakar. Yani nimet yoksa, şükür de yoktur. Fakat hamd Zata bakar. Hamdin olmadığı bir an yoktur. Şükür nimetin gereği, hamd ise hikmetin gereğidir. Şükrün zıddı *kufr*/nankörlük, hamdin zıddı *zemm*/yergidir.

Şükür ile *ceza* arasında fark vardır. Şükür, her daim şükreden için hayır, yarar ve hazzı barındırır. Fakat ceza böyle değildir. Ceza bazen olumlu, bazen olumsuzdur. Bazen lehe bazen aleyhedir.

Şükür ile *mükâfat* (*mukafeeh*) arasında fark vardır. Şükürde denklik esas değildir, fakat mükâfatta denklik (*kefae*) esastır.

Sözün özü: Şükür, nimet verenin hakkını itiraf ve ifşadır.

Eş-Şekûr, *fe'ûl* vezninden bir mübalağa kipidir. Tıpkı Vedûd ism-i şerifi gibi, üç manayı birden içerir:

1. *İsm-i fail manası*: Şükre ziyadesiyle karşılık veren, verdiği nimeti Zatını övmek amacıyla sergileyip anan kimseye o nimeti artırarak mukabele eden, Zatına nimetinden dolayı minnet duyanı nimete gark eden, teşekkür edenin teşekkürüne ihsanıyla karşılık veren anlamına gelir.

2. *İsm-i mef'ul manası*: Bu da iki mana içerir: A) Kendisine çok şükredilen, şükürlerin adresi hep Zatına yönelen. B) Nimet verdiklerinden şükür talep eden, şükre karşılık verdiği gibi, nimetine şükür olarak karşılık bekleyen anlamına gelir.

3. *Sıfat manası*: Şekûr isminden bir pay da görünen ve görünmeyen iradeli varlıklara bahşederek, onları şükredecek ve şükredilecek imkânlarla donatan, Şekûr isminin tecellisine medar olan insanı sadece şükrün nesnesi değil, aynı zamanda öznesi kılan anlamına gelir. Bu şekilde bu ismin tecellisine medar olan insan, bu sıfatla muttasıf olur.

Eş-Şekûr olan Allah, hem tüm teşekkürlere fazlasıyla karşılık verir, hem de verdiği nimetlere teşekkür ister.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

2.1. Şükrün şartları

1. *Nimeti külfet bilmeyip nimet bilmek*: Şekûr olan Allah'a şükretmek için, bahşettiği nimeti önce nimet bilmek şarttır. Nimet kaynağından nimet olarak çıkar, fakat nimetin muhatabı onu nimet bilmezse, o nimet külfet olur. Nimeti külfet zanneden niçin şükretsin? Nimeti külfet bilmek nimete nankörlüktür. Allah nankörü, zatına şükürden mahrum ederek cezalandırır. Şükürden mahrum olana nimet artırılmadığı gibi, elindeki nimet de bereketini kaybeder. Nimeti külfet bilen, var'ı değil yok'u görmeye başlar. Var'ı görmeyen, giderek var'ı yok saymaya başlar. Var'a yok diyenin elinde, var yok olur. Elhasıl, nimete şükretmenin ilk şartı, nimeti nimet bilmektir.

2. *Nimet bilinen nimeti reddetmeyip kabul etmek*: Nimeti nimet bilmek şarttır. Ancak bu kâfi değildir. Bunun hemen arkasından, nimeti reddetmeme şartı gelir. Kişi nimeti nimet bilir, ama onu, gerek ihtiyacı olmadığı, gerek şımarıklığı, gerekse müstağniliği yüzünden reddeder. "Evet, nimettir ama kalsın, ben almayayım" tavrı gösterir. Böyle yapmakla, sadece nimeti elinden kaçırmış olmaz. Bu küçük mahrumiyettir. Asıl, nimetin şükrünü elinden kaçırmış olur ki, işte bu büyük mahrumiyettir. "*Az nimeti az sanma kimden geldi ona bak / Az günahı az sanma kime karşı ona bak*" diyen, doğru söylemiştir.

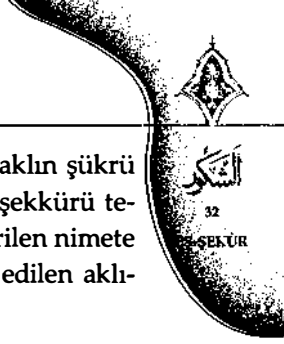
3. *Nimeti karşılıksız bırakmayıp mukabelede bulunmak*: Nimeti kabul edene düşen, ona mukabelede bulunmaktır. Bu, şükrün üçüncü şartıdır. Zira nimeti nimet bilip onu kabul ettikten sonra, insan o nimete mukabelede bulunma isteği duymuyorsa, nimetin sahibine hizmetçi veya işçi muamelesi yapıyor demektir. İnsan hizmetine memur kişiye "Görevi değil mi, tabi ki yapacak" tavrı içinde olabilir. Bu bile hamlıktır, kabalıktır. Ya bir de âlemlerin Rabbi olan Allah'a karşı bu tavrı gösterirse, işte orada söz biter.

Allah kuluna nimet vermeye mecbur değildir, borçlu da değildir. Fakat kul, varlığı dahil her şeyini O'na borçludur. Borcunu ödemek için, aldığı her ilave nefes de borçtur. Borcunu ödemenin tek yolu vardır: Minnetle itiraf edip, nimete şükretmek. Eğer bilirse, nimete şükür de nimettir. Dolayısıyla, kul yaptığı şükürden dolayı da borçludur. Şu halde nimete şükür ile mukabele, gerçekte nimete bir karşılık değil, ilave bir nimettir.

2.2. Şükür dört şekilde yapılır

1. *Kalbi şükür*: İkrama minnet duymaktır. Şükür ağacının kökü kalptedir. Kalbin teşekkürü, nimet verene karşı minnetle dolu olmasıdır. Öyle ki, o minnet hali bir an bile nimet sahibini hatırdan çıkarmaz. Kalp şükürle dolu olunca, o kalbin hüznü, sevinci, endişesi, kaygısı, hasreti şükre inkılâp eder. Elhasıl, o kalpten süzülüp gelen tüm duyguların içinde şükürden bir behre olur. Verilen nimete kalbiyle şükreden, o nimetin sahibi tarafından bahşedilen kalbinin ve onun ürünü olan duygularının da şükrünü eda ediyor demektir.

2. *Aklî şükür*: İkramı unutmamak ve tefekkür etmektir. Akıl olmadan şükür olmaz. Zira şükretmek için bağ kuran bir akla sahip olmak şarttır. Nimetten nimetin sahibine intikal etmeyen

kişi, şükretmeyi nasıl akletsin? İkramı unutmamak aklın şükrü ise de, aklın asıl teşekkürü nimeti tefekkürüdür. Teşekkürü tefekkür olan bir aklın, tefekkürü de teşekkür olur. Verilen nimete aklıyla şükreden, o nimetin sahibi tarafından ihsan edilen aklının da şükrünü eda ediyor demektir.

3. *Lisanî şükür*: İkramı yâd etmek ve ikram edeni övmektir. İkramı yâd etmek, "tahdis-i nimet"tir. Tahdis-i nimet, dilin şükrüdür. Nimetin dile gelmesi, akla geldiğine delalet eder. Akla gelmesi ise, kalbin minnetine delalet eder. Söz, özün aynasıdır. Nimet sahibini övmenin şartı, nimeti yâd etmektir. Nimetin dile gelmesi, dilin şükrüdür. Dilin şükrü, Şekûr olanın zikridir. Verilen nimete diliyle şükreden, o nimetin sahibi tarafından kendisine verilen dil nimetinin de şükrünü eda ediyor demektir.

4. *Fiili şükür*: İkram sahibi için çalışmak. Şekûr olan Allah, ikram eder ve ikramına şükür bekler. İnsanın varlığı Allah'ın ikramıdır. O ikramını bundan ileri götürmeyebilirdi. Fakat var etmekle yetinmeyip, gönül, göz ve diz vermiş. Bununla da yetinmeyip, gönle ferman, göze fer, dize derman vermiş. O halde organların da bir şükrü olmalıdır. Bu fiili şükürdür. Fiili nimet fiili şükür ister. Tıpkı şu ayette buyrulduğu gibi:

"(Biz de dedik ki): ***"Ey Davud'un inanç ailesi; şükretmek için çok çalışın! Ne ki, samimi kullarım arasında bile hakkıyla şükreden pek azdır."*** (Sebe' 34:13)

Ayette Allah'a şükür olarak, "şükredin" emri verilmiyor. Aksine, Allah'a şükür olarak "çalışın", "iş görün", "bir şeyler yapın" emri veriliyor. Gereği gibi şükür, nimetin gerçek sahibini bilmektir. İktidar ve refahın devamı, nimetin gerçek sahibinin bilinmesi ve şükrünün eda edilmesiyle, yani onun bir emanet olduğunun bilincinde olarak üzerine tir tir titrenilmesiyle mümkündür. Buradaki hitap bu ayetin tüm muhataplarınadır. Çünkü her mü'min muhatap, Davud'un inanç ailesine mensuptur.

2.3. Şükrün üç mertebesi vardır

1. *Nimete şükür*: Şükrün en düşük mertebesi, nimete şükürdür. Bu tüccarın şükrüdür. Zira elinde nimet görünce şükreder, elinde nimet görmeyince şükretmez. Onun şükretmesi için mutlaka eline bir şeylerin geçmesi gerekir. Şükrün bu çeşidiyle yetinen biri, nimetin niteliğiyle ilgilenmez, niceliğiyle ilgilenir.

Böylesinin şükrünün artışı, nimetin rakamına bağlıdır. En çok sorduğu "kaç adet" ve "ne kadar" sorusudur. Şükrün bu türü, şükürde cimriliktir.

2. *Nimeti verenin ilgisine şükür*: Şükrün orta mertebesi, nimeti verenin ilgisine şükürdür. Bu, nimete şükürden daha üst bir mertebedir. Zira nimete şükreden avucuna konulana bakar, nimeti verenin ilgisine şükreden ise, avucuna konulana değil, avucuna koyana bakar. Şekûr olan Allah'a verdiği nimet için değil, gösterdiği ilgiden dolayı şükreder. Onun içindir ki, eline geçenin azlığı veya çokluğuyla ilgilenmez. Sayısıyla ve oranıyla ilgilenmez. Allah vermekle kendisine ilgi göstermiştir. Bu onun şükrü için yeterli sebeptir.

3. *Şükür edebildiğine şükür*: Şükrün en yüksek mertebesi, şükrettiğine şükretmektir. Bu mertebedeki biri avucuna bakmaz, avucunu Allah'a açabildiğine bakar. Eğer avuçlarını Allah'a açabiliyorsa, avuçlarına hiçbir şey konmasa da, şükür için bunu yeterli bulur. Böyleleri şükrün kendisini, Allah'ın kendilerine verdiği büyük nimet olarak görür.

Şükretmeyi nimet olarak gören, şükretmek için nimetin gelmesini bekler mi?

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Kur'an'da Şekûr ismi

Kur'an'da *şe-ke-ra* kökünden kullanılan iki isim vardır: *Şekûr* ve *Şâkir*. Bir zat "Az amele sınırsız karşılık veren" bir *Şekûr* ise, bunun üzerine O'nu bir de "Ameli ödüllendiren" *Şâkir* diye methetmek, övgü olmayacaktır. Zira "sınırsız ödüllendiren" vasfına sahip olan, "ödüllendiren" vasfına haydi haydi sahiptir.

Buradan yola çıkarak, mübalağa ile ism-i fail olan Şekûr'un, düz ism-i fail olan Şâkir'i kapsadığı söylenebilir ki, bu doğrudur. Fakat eğer Şâkir ismi, doğrudan Allah'a nisbetle, Kur'an'da müstakil ve bağımsız bir isim olarak gelmeyip de, hep bir terkip içinde dolaylı gelen bir isim olsaydı, esma-i hüsna listesinde müstakil bir isim olarak yer almasına gerek kalmazdı. O zaman Şekûr ismine mülhak isimlerden sayılması lazımdı. Şâkir ismi, Kur'an'da, müstakil olarak doğrudan Allah'a nisbetle mükerreren kullanılmış. Bu

nedenle esma-i hüsna listemizde yer almış olan Şâkir ismi, yeri gelince işlenecektir.

Kur'an'da *şekûr* ismi 10 yerde gelir. Bunlardan 4'ü Allah için kullanılır. Geriye kalan 6'sı ise insan için kullanılır.

Şekûr ism-i celilinin Kur'an'ın nüzul sürecinde kullanıldığı ilk ayet Fâtır suresinin 30. ayetidir. Bu sûre, Kur'an'ın nüzulünün 6. yılında inmiştir. Kur'an'da kullanılan 4 Şekûr isminden ikincisi bu surenin 34. ayetinde yer alır. Mekke'deki son kullanım, 12. yıla tarihlendirdiğimiz Şûrâ suresinin 23. ayetidir. Medine döneminde Şekûr ismi bir tek yerde gelir. O da hicri 1. yıla tarihlendirilmesi gerektiğini düşündüğümüz Teğabun suresinin 17. ayetidir.

Bu sayım dökümden de anlaşılacağı gibi, Kur'an'da gelen Şekûr isimlerinin tamamı, 23 yıllık nüzul sürecinin en zor zamanları olan, nübüvvetin 6. yılı ile hicretin 1. yılı arasında nazil olmuştur.

Bunun hikmeti bellidir: Allah davası uğrunda Mekke okulunda okuyan mü'minlerden, şükür beklenmektedir. Bu sabır beklentisinden öte bir şeydir. Zor zamanlarda çekilen acılara sabretmek kulluğun şanındandır. Fakat şükretmek dostluğun şanındandır. Allah mü'minleri, kulluktan da öte dostluk göstermeye davet etmektedir. Onlardan şükür beklediğini, Şekûr ismi ile ihsas etmektedir. Çünkü nimetini artırmayı dilemektedir. Bu konuda sünneti bellidir: Nimet, şükredene artırılır.

3.2. Şekûr'un birlikte geldiği isimler

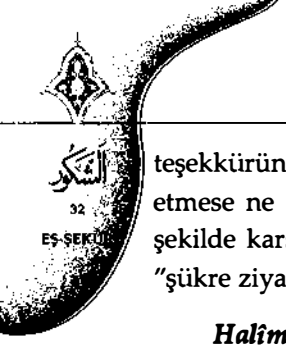
Ğafûr ismi ile birlikte gelir:

Şekûr ismi, üç yerde Ğafûr ismi ile birlikte gelir. Üçünde de *ğafûrun şekûrun* şeklinde gelir.[12]

Ğafûr ve Şekûr'un ikisi de aynı vezindendir. Biri diğerini sonsuz bağışlama yeteneğiyle bağışlamışsa, ondan gelecek teşekkürü tabiatıyla küçümser. Otorite sahibi, suçunu affettiği bir suçlunun teşekkürüne değer vermez.

Fakat Allah böyle yapmaz. Onun için, Ğafûr isminin ardından Şekûr ismini zikretmiştir. Yani, sayısız defa bağışına muhatap olan pür-taksir kullarının teşekkürüne değer verir. "Onun

12 Fâtır 35:30, 34; Şûrâ 42:23.

teşekküründen ne olacak" tavrı bir yana, "Teşekkür etse ne olur, etmese ne olur" tavrı bir yana. Aksine, teşekkürüne en güzel şekilde karşılık vereceğini Şekûr isminden anlarız. Zira Şekûr, "şükre ziyadesiyle karşılık veren" anlamına gelir.

Halîm ismi ile birlikte gelir:

Bu iki ismin birlikte geldiği ayet şudur:

إِنْ تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٧﴾

"Eğer Allah'a güzel bir borç verirseniz, (Allah) ***kat kat artırarak size döndürecek ve sizi bağışlayacaktır: Zira Allah Şekûr'dur, Halîm'dir"*** *(Teğabun 64:17)*

Ayette Şekûr'dan sonra "cezalandırmada acele etmeyen" anlamına gelen Halîm isminin gelmesi şu manaya gelir: Allah, şükrünüze ziyadesiyle karşılık veren bir Şekûr'dur. Buna rağmen siz şükretmezseniz, O sizi şükürsüzlüğünüz sebebiyle cezalandırmada acele etmez; zira O Halîm'dir.

Bu açıklamadan da anlaşılacağı gibi, bir adı da Şekûr olan Allah'a Halîm olmak çok yakışır. Bir zat ki, şükre kat kat karşılık verse, fakat o aynı zamanda şükürsüzlüğü de kat kat şiddetle ve anında cezalandırsa, kaşıkla verip kepçeyle alıyor demektir. Böyle davranan birine "Keşke şükürsüzlüğü anında ve şiddetle cezalandırmasaydı da, lazım değil şükre kat kat karşılık da vermeseydi" denilebilir. Fakat Allah böyle değildir. O hem Şekûr'dur, hem de Halîm'dir.

3.3. Allah Şekûr'dur: Az amele çok ödül verir

Alemlerin Rabbi Allah, zatı için seçip beğendiği esma arasına Şekûr gibi mübarek bir ismi de katmıştır. Sırf Şekûr isminin şükrünü ödemek için, insan başını bir ömür secdeden kaldırmasa yeridir. Allah Şekûr vasfına sahip olsa da, bunu bize esma-i hüsna içerisinde nazil etmese, biz kendiliğimizden bunu bilip bulamazdık. Şekûr olana bunun için de şükür borçluyuz.

Allah Şekûr ismini, kullarına takdim ettiği ilk yerde, şöyle buyuruyor:

إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّن تَبُورَ ﴿٢٩﴾ لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٠﴾

"Şüphesiz Allah'ın kitabını okuyanlar, namazı istikametle kılanlar, verdiğimiz rızıktan gizli ve açık Allah yoluna harcayanlar, ancak tüketilemez bir kazanç elde edebilirler; neticede (Allah) onlara karşılıklarını tam olarak ödeyecek, üstelik kendisinden bir bağış olarak fazlasını da lutfedecektir: zira O Ğafûr'dur, Şekûr'dur." *(Fâtır 35:29-30)*

Ayette üç şey sayılıyor: Allah'ın Kitabı'nı okuyanlar, namazı hakkıyla kılanlar ve infak edenler... Müteakip ayette, bunları yapanlara karşılıklarının eksiksiz verileceği, hatta lütuf olarak daha fazlası verileceği beyan ediliyor. Pasaj, Ğafûr ve Şekûr ismi ile son buluyor.

Oysaki Kur'an'ı okumak, Kur'an'ın hakkıdır. Namaz kılmak, Allah'ın hakkıdır. İnfak etmek, malın hakkıdır. Kul bunları yapmakla, fazladan bir şey yapmış olmaz. Aksine, üzerinde hakkı olanların hakkını ifa etmiş olur.

- Şu halde, karşılıkları tam ödemek, dahası ziyade bir lutfa nail olmak da ne oluyor?

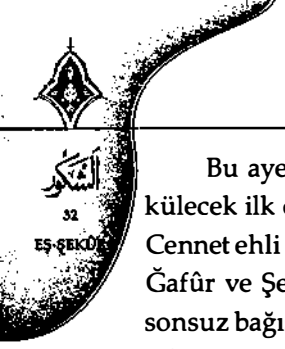
- İşte Şekûr olan Allah'ın, şükre teşekkürü de böyle oluyor. Şekûr olan Mevla kuluna karşı öylesine merhametli, öylesine şefkatli ki, "Yapıyorsa görevini yapıyor" bile demiyor. Görevini yapıp sorumluluğunun bilincinde olana, yani borçlu olduğunu itiraf edene, 'alacaklı' muamelesi yapıyor.

Ey Talib! Böyle bir Rabbe kulluk edilmez mi?

İşte Şekûr isminin Kur'an'da geçtiği ikinci ayet:

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٤﴾

***"Ve diyecekler ki: "Hüznü bizden gideren Allah'a hamdolsun; gerçekten de Rabbimiz, sınırsız bir bağışlayıcıymış** (Ğafûr), **şükre tarifsiz bir karşılık verenmiş** (Şekûr)."* *(Fâtır 35:34)*

Bu ayet, cennetliklerin cennete girince, dudaklarından dökülecek ilk cümleyi terennüm eder. Dikkat çeken bir nokta var: Cennet ehli cennete girince, Rablerini ilk hatırlayacakları iki sıfat Ğafûr ve Şekûr sıfatları. Bilinen bir hakikattir ki, eğer Allah'ın sonsuz bağışı ve az marifete çok iltifatı ve ödülü olmasa, kul değil cenneti, kapısını dahi zor görür.

İşte, Allah'ın az amele çok ödül veren Şekûr ismiyle biten bir ayet daha:

وَمَنْ يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ ۝٢٣

"Her kim bir güzelliği bedel ödeyerek gerçekleştirirse, Biz ona o güzelliğe ilaveten, daha ziyade bir güzellik bahşederiz: şüphesiz Allah Ğafûr'dur, Şekûr'dur." *(Şûrâ 42:23)*

Esasen "Biz ona, o güzelliğe ilaveten, daha ziyade bir güzellik bahşederiz" cümlesi, Allah'ın Şekûr isminin tefsiri sadedindedir. "Allah az amele nasıl çok ödül verir?" suali, cevabını böylece bulmuş olur.

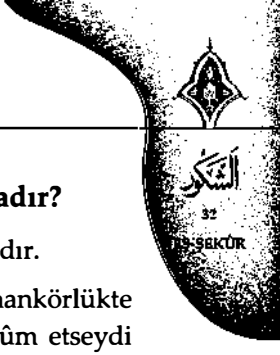
إِنْ تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ۝١٧

عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝١٨

"Eğer Allah'a güzel bir borç verirseniz, (Allah) ***kat kat artırarak size döndürecek ve sizi bağışlayacaktır: Zira Allah Şekûr'dur, Halîm'dir; O, idraki aşan hakikatlerin de, idrak alanına giren gerçeklerin de sırrına tam vakıf olandır; O Aziz'dir, Hakîm'dir."*** *(Teğabun 64:17-18)*

İçerisinde Şekûr isminin geçtiği tüm ayetlerin ortak şahadetiyle, Şekûr isminin asli manası da ortaya konmuş olmaktadır: Allah, kulca şükrü Allah'ça ödüllendiren bir Şekûr'dur; az amele çok ödül vermesi, Şekûr olan Allah'ın şanındandır.

Dahası da var: Şekûr olan Allah bazen de hiç amel işlemeden, kullarının şükretme ihtimaline binaen Şekûr ismiyle muamele etmektedir. Bunun örneği, Yahudileşmek için her fırsatı değerlendiren İsrail oğullarıdır. Onların, belki şükrederler diye ilahi affa mazhar olduğunu, Bakara suresinin 52 ve 56. ayetlerinde Kur'an haber vermektedir.

3.4. İnsan Allah'a niçin şükretmek zorundadır?

Kur'an'a göre, insan Allah'a şükretmek zorundadır.

- Peki, madem öyle Allah insanı şükür veya nankörlükte muhayyer bırakmasaydı da şükre mecbur ve mahkûm etseydi insanın işi daha kolay olmaz mıydı?

- O zaman:

1. İnsan, insan olmazdı. Zira insan, iradesi, aklı ve vicdanı sayesinde insandır.

2. Allah, hem teklif edip hem de mecbur ve mahkûm etseydi, iradeye lüzum kalmazdı.

3. Allah, hem teklif edip hem de mecbur ve mahkûm etseydi, insan mecbur ve mahkum olduğu bir şeyi yapmakla ödül, yapmamakla ceza almaz, dahası ondan sorumlu olmazdı.

Şekûr olan Rabbimiz, insanın kendisine şükretmek zorunda olduğunu, onun aklına hitap ederek ifade buyuruyor. Adeta onu buna ikna etmek için gerekçeleri sıralıyor. Böylece, insana bahşettiği akla önce kendisinin saygı duyduğunu gösteriyor. Bununla zımnen diyor ki: 'Ey insan! Yaratan ben olduğum halde, sana verdiğim akla Ben bile saygı duyarken, senin kendi aklına saygısızlık etmene sebep ne?'

İşte, insanın Allah'a şükretmek zorunda olduğuna dair Kur'an'da yer alan ilahi gerekçeler:

1. Allah, insanoğluna, işitme, görme ve akletme melekeleri verdiği için. (Nahl 16:78; Mu'minûn 23:78; Secde 32:9; Mülk 67:23)

2. Allah, insanoğluna rehberlik yaptığı ve yol gösterdiği için. (Bakara 2:185)

3. O, hakikati ayetlerle evire çevire açıkladığı için. (A'raf 7:58)

4. Peygamberlerin kıssasını, bize ibret ve örnek olsun diye naklettiği için. (İbrahim 14:5) Bu ayetten bir şey daha anlaşılmakta: Kur'an'dan en çok istifade eden, Kur'an'ı indirdiği için Allah'a en çok şükredendir. Öyle ya! İnsan bir nimetin kadrini ne kadar bilirse, o nimet o insana o kadar bereketlendirilir.

5. Geceyi ve gündüzü, birbirinin mukabili olarak yarattığı için. (Furkan 25:62)

6. Gökten suyu, acı değil tatlı olarak indirdiği için. (Vâkıa 56:70)

7. Hayvanları, insanoğlunun emrine musahhar kıldığı için. (Hac 22:36; Yâsîn 36:71-73)

8. Denizi, insanoğlunun emrine musahhar kıldığı için. (Nahl 16:14; Rûm 30:46; Fâtır 35:12; Casiye 45:12; Lokman 31:31)

9. Bitkilerin ürünlerden rızıklandırdığı için. (İbrahim 14:37; Yâsîn 36:35)

10. Helal rızıklar yarattığı ve onları insana gösterdiği için. (Nahl 16:114)

11. İnsana, rızık arama arzusu ve iştiyakı verdiği için. (Ankebut 29:17)

12. O'nun yarattığı rızıkları yiyebildiğimiz için. (Sebe' 34:15)

13. Nimeti kulunun üzerinde sergilemek ve tamamlamak için. (Maide 5:6)

14. Bedir'de zaferle desteklediği ve sayısız nimetlerle rızıklandırdığı için. (Enfâl 7:26)

3.5. Her nimetin şükrü kendi cinsinden olur

"Allah şükür" demek, dilin şükrüdür. Allah'ın verdiği nimetlere hakkıyla şükretmek için, şükrü o nimetin cinsiyle yapmak gerekir.

Allah bir insana ilim vermişse, ilim nimetinin şükrü nimetin cinsinden olmalıdır. İlmin şükrü, o ilmi üretmek ve iletmektir. Allah insana iktidar ve güç vermişse, bu nimetlerin şükrü kendi cinsinden olmalıdır. Allah insana makam ve mevki nimeti vermişse, bu nimetlerin şükrü kendi cinsinden olmalıdır. İnsanlar makam ve mevkileri yüzünden kazandıkları hatır ve saygınlığın şükrünü, Allah yolunda tasadduk ederek ödeyebilirler. Allah bir insana şöhret vermişse, bunun bela değil de nimet olabilmesi için kendi cinsinden şükrü eda edilmeli, şöhretinin getirisi Allah yolunda kullanılmalıdır.

Allah'ın verdiği servetin şükrü, sadece dil ile şükrederek ödenmez. Verilen nimet servet olunca, o nimetin şükrü de kendi cinsinden olmalıdır.

Zekât, sadaka, infak ve her türlü hayır, Allah'ın verdiği servet nimetine fiili bir şükürdür. İnsan, servet nimetine şükretmek için malını yoksullarla paylaşırken, mülkünden verdiği zehabına kapılmamalıdır. Hakikat şudur ki, hayır yapan mülkünden vermemekte, Allah'ın kendisine emanet ettiğinden vermektedir. O kendi mülkü değil, Allah'ın mülküdür. Dolayısıyla, Allah'ın mülkünü paylaştığı için muhatabından bir ödül veya teşekkür beklentisi içine girmemelidir:

وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ﴿٨﴾ إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا ﴿٩﴾ إِنَّا نَخَافُ مِن رَّبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ﴿١٠﴾

"(O has kullar ki;) ***kendi istek ve arzularına rağmen muhtaçlara, yetimlere ve esirlere yedirirler;*** (kendi kendilerine derler ki): ***"Biz size sadece Allah için yediriyoruz; sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz. Elbet biz yüzleri asıp kaşları çatan bir günde Rabbimizin*** *(rızasını)* ***kaybetmekten korkuyoruz."***

(İnsan 76:8-10)

'Her nimetin şükrü kendi cinsindendir' hakikatini tasdik eden örneklerden biri de, Lokman suresinin şu ayetleridir:

وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنِ اشْكُرْ لِلَّهِ ۚ وَمَن يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ ۖ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿١٢﴾ وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ ۖ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾ وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ ۖ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿١٤﴾

"Doğrusu Biz Lokman'a da (şu) ***hikmeti bahşetmiştik: "Allah'a şükret! Çünkü*** (O'na) ***şükreden kendi lehine şükretmiş olur. Fakat kim de nankörlük ederse, iyi bilsin ki Allah kendi kendine yeterli olandır, her tür övgüye layık olandır. Hani Lokman oğluna öğüt verirken şöyle diyordu: "Yavrucuğum! Allah'tan başkasına ilahlık yakıştırma! Çünkü her tür ilahlık yakıştırma, gerçekten de korkunç bir zulümdür. Nitekim*** (Allah şöyle buyurur): ***"Biz insana, anne babasına*** (iyi) ***davranmasını emrettik: annesi onu ağır acılara katlanarak karnında taşıdı ve***

onun sütten kesilmesi iki yılda gerçekleşti: şu halde (ey insan), ***Bana ve anne babana şükret;*** (sonunda) ***dönüş yalnızca Banadır!"*** *(Lokman 31:12-14)*

Bu pasaj, "Allah'a nasıl şükredilir?" sualinin cevabı niteliğindedir. Hikmet sahibi Lokman Hakîm'e "Allah'a şükret!" emri veriliyor.

- Peki, Lokman Hakîm hangi nimet yüzünden Allah'a şükredecek?

- Lafızdan anlaşılan "hikmet nimeti", sözgeliminden anlaşılan "evlat nimeti".

- Peki, "Allah'a şükret!" emri verilen Lokman Hakîm, bu emri nasıl uyguluyor?

- Oğlunu çağırıp, ona tevhid ve şirki öğretmekle başlayan bir vasiyet yaparak.

'Her nimetin şükrü kendi cinsinden olur' hakikatinin Kur'an dilinden tasdiki, işte budur. Nafile ibadetler de, 'her nimetin şükrü kendi cinsinden olur' hakikatinin ibadetler alanındaki tezahürüdür.

3.6. Nafile ibadetler farzların şükrüdür

Vakit namazları, Allah'ın emridir. Fakat bu emri bize ulaştıran ve uygulamalarıyla öğreten Sevgili Peygamberimiz, Allah'ın emri olan namazlardan bazılarının önünde, bazılarının arkasında, bazılarının hem önünde hem de arkasında emredilmediği halde, kendi gönlünden koparak namazlar kılmıştır. Sabah namazından önce kıldığı nafile, öğle namazının önünde ve arkasında kıldığı nafile, akşam namazının arkasında kıldığı nafile buna misaldir.

Ramazan orucu Allah'ın emridir. Fakat bu emri bize ulaştıran ve uygulamalarıyla nasıl tatbik edeceğimizi gösteren Nebi, Allah'ın emri olan Ramazan orucunun dışında, kendi gönlünden koparak çeşitli oruçlar tutmuştur. Âşûra orucu, Ramazan'a girerken tuttuğu nafile oruç, pazartesi günleri tuttuğu nafile oruçlar ve diğerleri buna örnektir.

Zekât, Allah'ın emridir. Fakat zekât emrinin dışında, bir de nafile sadakalar vardır. Efendimizin yaptığı ve tavsiye ettiği *Fıtır Sadakası* bunların başında gelir. Her türlü nafile infak ve tasadduk, esasen Allah'ın emri olarak farz olan zekâtın gönüllü verileni hükmündedir.

Hac, Allah'ın kitabıyla sabit emridir. Fakat büyük haccın farz olanı yanında bir de nafile haclar vardır. Her mü'mine ömründe bir kez farz olan haccın yanında, o birin dışında mü'minler nafile olarak da hacca giderler. Yine küçük hac olan umre de, mü'minin gönlünden koptuğu için yaptığı nafile cinsindendir.

Görüldüğü gibi her farzın bir nafilesi vardır. Bu Efendimiz aleyhissalatu vesselamın uygulamasıyla da sabittir. Kaldı ki, nafilede esas olan, Efendimize *teşebbuh* (benzeme) değil, *teessi* (örnek alma)'dir. "Örnek" manasına gelen *usve*'den türeyen *teessi*'nin açılımı; "Onun yaptığını, onun maksadını gerçekleştirme amacıyla yapmak" demektir.

- Şu halde Hz. Peygamber'in, farz ibadetlere gönlünden kopan nafilelerle mukabelesinin maksadı nedir?

- Nimete, kendi cinsinden teşekkür etmektir. Efendimizin aklını ve ahlakını inşa eden Kur'an'dan yola çıkarak, şöyle bir istidlalde bulunabiliriz: Namaz Allah'ın kullarına bir ikramı ve nimetidir. Namaz gibi bir nimetin şükrü ise, kendi cinsinden olmalıdır. Şu halde yapılması gereken şey bellidir: Allah'ın emrettiği namaz nimetine, gönüllü olarak o nimetin cinsinden şükürde bulunmak.

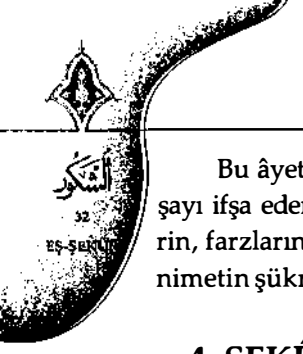
Aynı şey oruç için, zekât için, hac için de geçerlidir.

Efendimiz farzları, Allah'ın insanlığa bahşettiği bir nimet olarak görmüştür. Onun nafileleri bunun şahididir. Hac ibadetine dair bir pasajın içinde yer alan ayetin bir parçası olan şu ilahi tavsiye, Allah Rasulü'nün nafile anlayışını inşa eden ayetlerden biridir:

إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَآئِرِ اللَّهِ ۖ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا ۚ وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾

"Hiç kuşkusuz Safa ile Merve Allah'ın sembollerindendir. Kim hac ya da umre amacıyla Kâbe'yi ziyaret ederse, o ikisi arasında sa'y etmesinde herhangi bir mahzur yoktur. Eğer biri kalkar da emredilenin ötesinde, gönlünden kopan bir hayır işlerse, iyi bilsin ki Allah Şâkir'dir, 'Alîm'dir." *(Bakara 2:158)*

Konumuz açısından, can alıcı cümlecik şudur: "Kim kalkar da emredilenin ötesinde, gönlünden kopan bir hayır işlerse.." Ayette geçen *tetavvu'*, bizim "nafile" adını verdiğimiz ibadetlere verilen isimdir. Ayet emredilmediği halde gönülden gelerek yapılan ibadetleri "hayır" olarak niteliyor.

Bu âyet, Allah Rasulü'nün nafilelerinin arkasında yatan inşayı ifşa eden bir ayettir. Gönüllü olarak yapılan nafile ibadetlerin, farzların şükrü olduğunu gösterir. Onun da arkasında, 'her nimetin şükrü kendi cinsindendir' hakikati yatar.

4. ŞEKÛR OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ

4.1. Şükretmek Şekûr isminin en büyük tecellisidir

Esma-i hüsnadan her ismin, kendine has bir tecellisi vardır. Şekûr isminin kullar üzerindeki tecellisi ise "şükür" sahibi olmaktır. Bu ismin kendinde tecelli ettiği kul, nasibin büyüğüne nail olmuş demektir. Kur'an'ın, Hz. Süleyman'ın görkemli iktidarı üzerinden "güç ahlakı" dersi verdiği bir yerde, kendisine *"kitab'ın ilmi*: kevni yasaların bilgisi" verilen meçhul zatın dilinden şu cümle nakledilir:

هَٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي ءَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَن شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ ۝

"Rabbimin bir fazlı bu; şükür mü, nankörlük mü edeceğim diye O beni sınıyor. Oysaki şükreden kendi iyiliği için şükretmiş olur. Ama kim de nankörlük ederse, iyi bilsin ki Rabbim Ğanî'dir, Kerîm'dir." *(Neml 27:40)*

Üsluba dikkat!

Ortada, maddenin ışınlanmasını andıran, bir yerden bir yere anlık eşya transferi gibi, çok çok olağanüstü, fevkaladenin de fevkinde bir durum var. Fakat Kur'an bu olayın adını "mucize" koymuyor, onun yerine kullanılan "ayet" de koymuyor, dahası "keramet" de koymuyor. Aksine Kur'an bu olayın adını, olayın kahramanının dilinden "imtihan" ve "ibtila" (*belâ*) koyuyor. O zat da "İşte mucize bu!", "İşte keramet buna derler" diye ortaya çıkmıyor. Ya ne diyor: "Rabbim benim şükür mü, nankörlük mü edeceğimi sınıyor" diyor. Bir yerde imtihan varsa, imtihanın muhatabı imtihanı kazanmakla kaybetmek arasında muhayyerdir. Bu olağanüstü olaya rağmen, kendisine ilim verilen zatın önünde iki seçenek var: Şükretmek veya küfretmek/nankörlük etmek. O şükretmeyi tercih ediyor. Zira: ***"Şükreden, yalnızca kendi lehine şükretmiş olur."***

Evet, şükreden, gerçekten de kendi lehine şükretmiş olur. Zira bir kulun en büyük arzusu olan Allah rızasına erme vesilelerinden biri de şükürdür:

إِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ ۖ وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ ۗ

"Eğer nankörlük ederseniz, unutmayın ki Allah size asla muhtaç değildir; ama O kullarının nankörlüğünden asla razı olmaz; fakat şükredecek olursanız, işte O sizin bu tavrınızdan razı olur." *(Zümer 40:7)*

Nimeti veren O, nimete şükrü öğreten O, şükredeni/şükredene artıran O, hepsinin üstüne "Şükrederseniz sizden razı olurum" diyen O. Bunca cömertlik karşısında kulları ezilmesin diye, onlara şeref bahşedip, akıl, irade ve vicdan gibi şahsiyet verici unsurlarla destekleyen O.

Söz tükeniyor. Ne diyelim ki Allah'ım!

"Sonsuz şükürler olsun" demekten başka ne diyelim ki?

4.2. Şükretmemek Şekûr'un tecellisinden mahrum kalmaktır

Şükretmek nasıl Şekûr isminin tecellisine medar olmaksa, şükürsüzlük de bu mubarek ismin tecellisinden mahrum kalmaktır. Ondan da öte, şükürsüz bir kul, Şeytan'ı haklı çıkarıp tasdik etme cinayeti işlemiş demektir. Şükredenler nasıl ki Allah'ı sevindirirse, şükretmeyenler de Şeytan'ı sevindirmektedir. Zira Şeytan kulu olduğu Allah'a isyanını sergilerken, insanoğlu hakkında şu öngörüde bulunuyordu:

وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ۝

"Onların çoğunu şükreder bir halde bulmayacaksın" *(A'raf 7:17)*

Şükürsüzlük, sadece Şeytan'ı haklı çıkarmak değil, aynı zamanda nimet azgınlığıdır. Rabbimiz nimet azgınlığını, cahiliyye aklının kız çocuğuna bakışını ele veren şu ayetler içinde zikreder:

"..eşler Rableri olan Allah'a: "Eğer bize eli ayağı düzgün, kusursuz bir çocuk bahşedersen; söz, Sana şükreden kimselerden olacağız!" diye yakarırlar. Fakat O kendilerine eli ayağı düzgün,

kusursuz bir çocuk bahşedince de; onlara bahşettiği çocuk üzerinden O'na ortak koşmaya kalkarlar: oysaki Allah, onların ortak koştukları şeylerden çok yücedir." *(A'raf 7:189-190)*

Âyette kınanan bir mantık var. Bu mantık, çocuk sahibi olma sürecine dahil olan sebepler zincirini yüceltiyor. Fakat insanı, neslini sürdürebilecek bir donanımla yaratan Allah'ın eşsiz rolünü göz ardı ediyor. Nice insanlar vardır ki, nimetlerin sebeplerine teşekkür etmemeyi nankörlük sayarlar da, o sebepleri var eden Allah'a şükretmek akıllarına dahi gelmez. Nankörlük bu değilse nedir?

Şükretmeyen kendi aleyhine şükretmemiş olur. Şükürsüzlük, kişinin kendi kendisine bedduasıdır. Her şükürsüzlük, nimetin sahibi olan Allah'a, zımnen 'Bu nimeti ben hak etmiyorum! Benim elimden al!' bedduasıdır:

"Biz (bu helakten önce) ***onlara, mübarek kıldığımız şehirlerle kendileri arasına birbirine nazır beldeler inşa ed***(ecek kudret ver)***dik; ve bunlar arasında düzenli ulaşımı temin ettik;*** (ve bu yolla) ***"Geceler ve gündüzler boyunca güvenli bir biçimde yolculuk yapın!"*** (demiş olduk). ***Buna rağmen onlar "Rabbimiz! Sefer menzillerimiz arasındaki mesafeyi uzat!" de***(meye getir)***diler ve böylece kendilerine zulmetmiş oldular. Bunun üzerine Biz de onları geçmişin efsanelerine döndürdük ve param parça edip dağıttık. Hiç şüphesiz bütün bunlarda, sürekli sabredip şükreden herkes için mutlaka alınacak dersler vardır."*** (Sebe' 34:19)

Şekûr olan Allah, şükrün getirdiği büyük kazanç ve şükürsüzlüğün getirdiği büyük kayıp ortadayken, yine de kullarının çoğunun şükretmeyenlerden olacağını haber vermektedir:

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ۝

"İnsanların çoğu şükretmezler"

(Bakara 2:243; Yusuf 12:38; Neml 27:73)

Ayru hakikati daha farklı bir ibareyle bir başka ayette de görüyoruz:

اِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ۝

"Allah insanlara karşı çok ihsan ve kerem sahibidir, fakat onların çoğu şükretmezler" *(Yunus 10:60; Krş: Mü'min 40:61)*

Şu âyetteki ilahi sitemi işitmeyen kulak, sağır değil de nedir:

وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿١٠﴾

"(Ey insanlar!) ***Doğrusu sizi yeryüzüne yerleştirdik ve orada geçiminizi sağlayacak bir ortam hazırladık:*** (Bu gerçeğe rağmen) ***şükredenleriniz ne kadar da azdır?"*** *(A'raf 7:10)*

Kur'an'da 40 yaş eşiğinden bahseden bir ayet vardır. Bu ayette insanın olgunluk çağı olarak 40. yaşı gösterilmektedir:

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٥﴾

"Nihayet tam olgunluğa erişip kırk yaşına ulaştığında "Rabbim!" der, "Bana ve ana babama sevk ettiğin nimetler için şükretmemi ve rızanı kazanacak iyi ve yararlı işler yapmamı nasip eyle; ve bana bağışladığın neslimi de iyilikte daim eyle: işte ben yüzümü sana döndüm ve artık ben sana teslim olanlardan biriyim!" *(Ahkâf 46:15)*

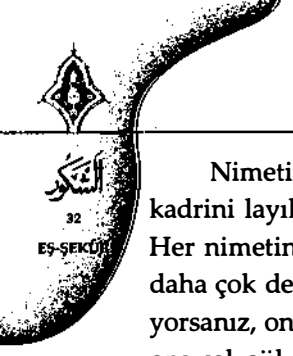
İç içe geçmiş anlam katmanlarına sahip olan bu ayetin, Şekûr ismiyle alakası şu: Kırkına merdiven dayamış bir insanın, Şekûr olan Allah'a şükretmemesinin hiçbir mazereti kalmamıştır.

4.3. Nimetin artırılması Şekûr isminin tecellisidir

Allah'ın Şekûr isminin tecellilerinden biri de, şükredene nimeti artırmasıdır. Şükredene artırılan nimet, şükrüne vesile olan nimettir. Yok, tersi olur da şükredilmezse, kişi o nimetten mahrum bırakılır. Şu ayette nankörlük edenin tehdit edildiği "azap", kelimenin kök anlamı olan mahrumiyettir:

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ ﴿٧﴾

"Hani Rabbiniz size şunu duyurmuştu: "Eğer şükrederseniz size (olan nimetimi) ***artırırım, yok eğer nankörlük ederseniz, iyi bilin ki mahrumiyetim pek şiddetli olacaktır."*** *(İbrahim 14:7)*

Nimetin şükrünü eda için kadrini idrak gerekir. Bir nimetin kadrini layıkıyla idrak de, o nimeti vereni bilmekle orantılıdır. Her nimetin şükrü kendi cinsindendir. Ve şükür, insanın neye daha çok değer verdiğinin göstergesidir. Zira neye çok şükrediyorsanız, onun artmasını istiyorsunuz; neye değer veriyorsanız, ona çok şükrediyorsunuz demektir.

Hz. Lût'un iman ailesi, Lût kavmine gelen beladan kurtulmuşlardır. Onların kurtuluşu Allah'ın Şekûr isminin tecellisidir. Zira onlar iman edip, imanlarına uygun hareket ederek şükretmişler, Allah da onların bu fiili şükrünü, onları kurtararak ödüllendirmiştir:

نِعْمَةً مِنْ عِنْدِنَا كَذٰلِكَ نَجْزِي مَنْ شَكَرَ ﴿٣٥﴾

"Katımızdan bir nimet olarak: şükredenleri Biz işte böyle ödüllendiririz." *(Kamer 54:35)*

Şükredenlerin ödülü sadece dünyadaki beladan kurtuluş değil, ahiret azabından da kurtulup cennete nail oluştur. Şu ayet, Allah'ın Şekûr isminin tecellilerinden birinin de Cennet olduğunun işaretidir:

وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْاٰخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا وَسَنَجْزِي الشّٰكِرِينَ ﴿١٤٥﴾

"Ve kim bu dünyanın nimetlerini isterse kendisine ondan veririz, kim de öte dünyanın nimetlerini isterse ona da ondan veririz; ve Biz, şükredenleri ödüllendiririz." *(Âl-i İmran 3:145)*

Şekûr isminin tecellisine vesile olan eyleme Kur'an, *sa'y-i meşkûr* adını veriyor. *Sa'y-i meşkûr*'un bize göre en doğru açılımı; "Allah'ın Şekûr isminin tecellisine mazhar olmuş üstün gayret" olsa gerektir. Tıpkı şu ayette buyurulduğu gibi:

وَمَنْ اَرَادَ الْاٰخِرَةَ وَسَعٰى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰٓئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ﴿١٩﴾

"Ve her kim de ahiret hayatını tercih eder, (karşılığını Allah'tan alacağına) ***inanarak orası için göstermesi gereken çabayı gösterirse, işte onların bu üstün gayreti fazlasıyla karşılanmış olacaktır."*** *(İsra' 17:19)*

Sa'y-i meşkûr'dan söz eden bir başka ayet de şudur:

إِنَّ هَٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَاءً وَكَانَ سَعْيُكُمْ مَشْكُورًا ﴿٢٢﴾

"(Kendilerine): ***"Bunlar size ödül olarak verilmiştir; ve*** (bu uğurdaki) ***üstün gayretiniz*** (Allah) ***tarafından fazlasıyla karşılanmıştır"*** (denilecek)." *(İnsan 76:22)*

Allah'a şükür, Allah'a kulluk etmenin olmazsa olmaz bir cüzüdür. Şu ayet zımnen, şükretmeyenin kulluğunda ciddi bir kusur olduğunu söylüyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١٧٢﴾

"Siz ey iman edenler! Size rızık olarak sunduğumuz şeylerin temiz olanlarından yararlanın ve Allah'a şükredin; gerçekten O'na kulluk ediyorsanız eğer." *(Bakara 2:172)*

"Ey iman edenler!" diye başlayan bu ayette inananlardan Allah'a şükretmeleri isteniyor. Çünkü şükür küfredenlerden değil, iman edenlerden beklenir.

4.4. "Eğer şükrederseniz, Allah size azap edip de ne yapsın?"

İnsanın günah ve kusurlarından dolayı hak ettiği azaptan şükrü vesilesiyle kurtuluşu Allah'ın Şekûr isminin tecellisidir. Bu hakikati müjdeleyen şu âyetin, fıtratını zayi etmemiş her insanı iliklerine kadar titretmesi gerekir:

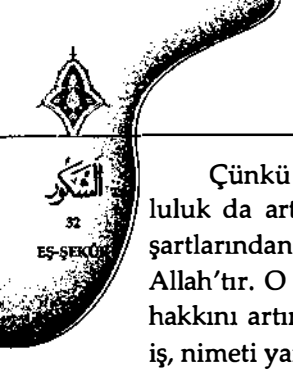
مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِكُمْ إِنْ شَكَرْتُمْ وَآمَنْتُمْ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿١٤٧﴾

"Eğer şükreder ve iman ederseniz, Allah size azap edip de ne yapsın? Zira Allah şükre karşılık verendir, her şeyi bilendir" *(Nisâ' 4:147)*

Kur'an şükrü takvanın sonucu, takvayı şükrün sebebi olarak takdim ediyor:

وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢٣﴾

"Nitekim siz oldukça zayıf bir haldeyken, Allah size Bedir'de de yardım etmişti. O halde, Allah'a karşı takvalı olun ki, şükredenlerden olasınız." *(Âl-i İmran 3:123)*

Çünkü her nimet bir sorumluluktur. Nimet arttıkça sorumluluk da artar. Nimetin sorumluluğunu yerine getirebilmenin şartlarından biri de, o nimetin hakkını vermektir. Nimetin sahibi Allah'tır. O halde, verdiği her nimet, Allah'ın kulu üzerindeki hakkını artırır. Nimetin hakkını gözetenin yapması gereken ilk iş, nimeti yaratana teşekkür etmektir. Şu ayetler, bu hakikati, iktidar ve servetle sınanan Hz. Davud ve ailesine hatırlatır:

يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَآءُ مِنْ مَحَارِيبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ
رَاسِيَاتٍ اِعْمَلُوٓا اٰلَ دَاوُۥدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴿١٣﴾

"Onlar, arzusuna göre ona mabedler, heykeller, göletler gibi yekpare dökümden havuzlar ve yere tesbit edilmiş dev küvetler yapıyorlardı. (Biz de dedik ki): ***"Ey Davud'un inanç ailesi; şükretmek için çok çalışın! Ne ki, samimi kullarım arasında bile hakkıyla şükreden pek azdır."*** *(Sebe' 34:13)*

4.5. Şekûr isminin peygamberler üzerindeki tecellisi

Hz. Nuh, Şekûr isminin tecellisine medar olmuştur. Bu mubarek peygamber şüküründe örnek gösterilir:

"Şüphesiz o nimete şükürle karşılık veren bir kul idi." *(İsrâ' 17:3)*

Şekûr isminin tecellisine mazhar olanlardan biri de Hz. İbrahim'dir:

"O'nun nimetlerine şükreden biriydi" *(Nahl 16:121)*

Peygamberler içerisinde bir peygamber var ki, onun dünya nimetleri açısından verdiği sınav, tüm diğer peygamberlerin sınavından daha ağır olmuştur. O peygamber, göz kamaştırıcı bir iktidar, güç ve servetle sınanan Hz. Süleyman'dır. Vahiy mü'min muhatabında, Hz. Süleyman üzerinden servet ve iktidar ahlakı inşa etmeyi amaçlar. Bu dünyada, iktidar ve servetle imtihan olan kişilerin örneği olarak, Hz. Süleyman takdim edilir. Zira o, bu imtihanı başarıyla vermiştir. Bu başarının göstergesi, Hz. Süleyman'ın şükrüdür:

"Komutu (kraliçe karınca)***nın vermesinden dolayı*** (Süleyman) ***gülercesine tebessüm etti ve "Rabbim!" dedi, "İç dünyamı öyle bir düzene sok ki, senin bana ve ana-babama bahşettiğin nimetlere layıkıyla şükreden ve hep senin hoşnut olacağın güzel işler yapan biri olayım; ve beni rahmetinle erdemli kullarının arasına kat!"*** *(Neml 27:19)*

Hz. Süleyman neye gülmüştü? Bizce, bir dişinin karıncalara liderlik yapmasına gülmüştü. Öyle anlaşılıyor ki o, yöneticiliğin erkeklere has bir uğraş olduğunu düşünüyordu. Bu konudaki kanaatini gelenekler belirlemişti. Fakat Allah, Hz. Süleyman'ın geleneksel kodlara dayalı kanaatini, tabiata koyduğu yasalar üzerinden tashih ediyordu.

Ayette gerçek erdemin zımni tarifi yapılmaktadır: Sorumluluğunu bilen, isterse Sultan Süleyman olsun karıncayı dahi incitmez. Dünyayı yöneten güçlüdür, kendini yöneten kudretlidir. Kendisinden sonra başlayacak olan Anadolu ve Yunan uygarlıklarını temelden etkilemiş olan büyük bir iman medeniyetinin kudretli hükümdarı, Allah'ın şefkat ve merhametine sığınıyor. Güç ve iktidarın ayartıcı cazibesinden, iç dünyasını korumanın tek yolunun bu olduğunu öğretiyor.

Ayetin berceste cümlesine göre Hz. Süleyman, kendisini, anne-babasına Allah'ın bahşettiği bir nimet olarak görmekte. Bundan dolayı, Allah'a şükür borçlu olduğunu biliyor. Kendini nimet bilip buna layıkıyla şükredince, Süleyman sadece ebeveyni için değil, tüm bir çağı için nimet oluyor. Allah da ona, dünya nimetlerini yağdırdıkça yağdırıyor. Peki, o ne yapıyor:

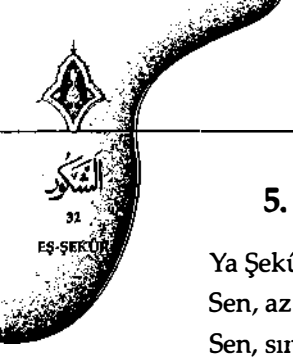
قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ ۚ فَلَمَّا رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ ۖ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ ﴿٤٠﴾

"(Süleyman dedi ki): ***"Rabbimin mahzâ bir lutfu bu; şükür mü nankörlük mü edeceğim diye beni sınıyor. Oysaki şükreden kendi iyiliği için şükretmiş olur. Ama kim de nankörlük ederse, iyi bilsin ki Rabbim kendi kendine yetendir,*** (mahlûkata karşı da) ***sınırsız cömerttir."*** *(Neml 27:40)*

Öncelikle Allah Rasulünü inşa etmek için nazil olan bu ayetlerin maksadına ulaştığını, Peygamberimizin varlığını Allah'a teşekkür olarak adamasından anlıyoruz.

Hz. Aişe'den gelen rivayete göre, Peygamberimiz bazı geceler ayakları şişinceye kadar ibadet ederdi. Sevgili eşi Aişe; "Ey Allah'ın Rasulü! Geçmiş ve gelecek günahların bağışlandığı halde niçin kendine eza ediyorsun?" diye sorunca, "Ey Aişe! Çok şükreden bir kul olmayayım mı?" (*e-felâ ekûnu 'abden şekûrâ*) diyecektir.[13]

13 Buhari, 4557; Müslim, 2820.

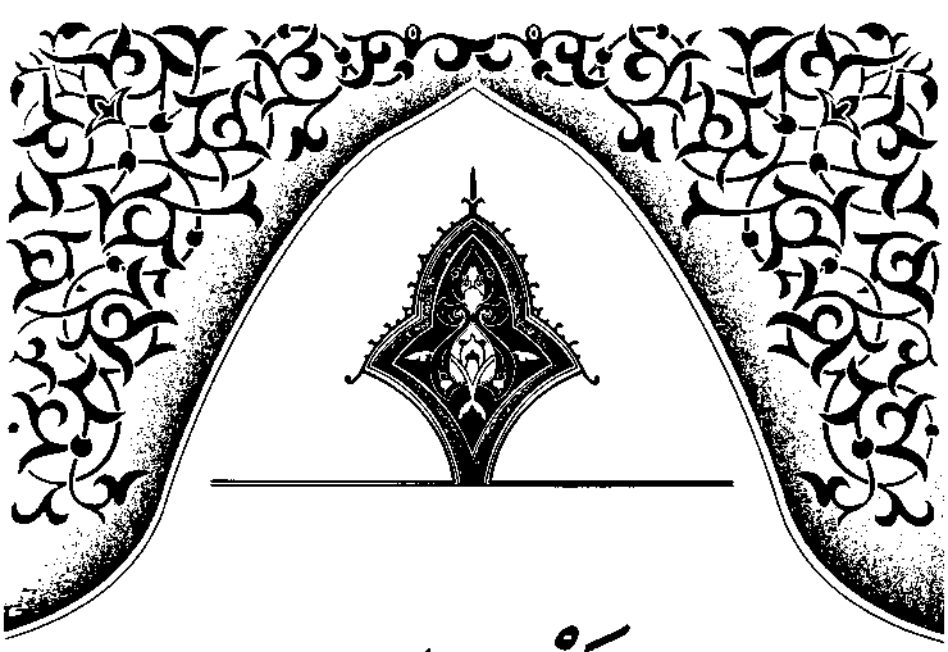
5. ŞEKÛR OLAN ALLAH'A DUA

Ya Şekûr, ya Allah!
Sen, az amele hadsiz hesapsız ödül verensin.
Sen, sınırlı kulluğa sınırsız ödül bahşedensin.
Sen, kulun şükretme ihtimalini dahi ödüllendirensin.
Sen, kulca yapılana Allah'ça mukabele edensin.

Ya Şekûr, ya Allah!
Bizi, nimeti külfet bilip nikmet kılanlardan eyleme!
Bizi, şımarıp da nimetle kahrolanlardan eyleme!
Bizi, nimetle azan ve nimetle azalanlardan eyleme!
Bizi, nimet azgını nankör ve nadanlardan eyleme!

Ya Şekûr, ya Allah!
Bizi, nimete hakkıyla mukabele edenlerden eyle!
Bizi nimetten öte, şükre şükredenlerden eyle!
Bizi, varlığını şükür niyetine hibe edenlerden eyle!
Bizi, nimete şükrü kendi cinsiyle eda edenlerden eyle!

Âmin!

33

EL-HALÎM

Eşsiz Hoşgörü Sahibi

Cezalandırmada Acele Etmeyen

Müsamahası Eşsiz

Ve

Benzersiz Olan

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

El-Halîm, esma-i hüsnadan olduğu Kur'an ile sabit olan ilahi isimlerden biridir. Kur'an'da Allah'a isnatla, isim formuyla, müstakil ve mücerret olarak kullanılır. Kulunu cezalandırmada acele etmeyen, hoşgörülü olan, kızgınlıkla ceza vermeyen, eşsiz ve benzersiz müsamahasına kimsenin erişemeyeceği mutlak ve sonsuz özne demektir.

Halîm'in türetildiği *hılm* kelimesiyle köktaş olan kelimeler, o kadar birbirinden ayrıksı durmaktadır ki, *Kitabu'l-Ayn*, *Cemheretu'l-Luğa* ve *Mekâyis* gibi iştikak lügatleri de yetersiz kalmaktadır. Bu durumda iş başa düşmüştür ve baş da işe düşmelidir. Kelimenin kök manasını tesbit için, arkeolojik bir kazı yapmaktan başka çare yoktur. İşte yaptığımız o kazının sonuçları:

Arap söz dağarcığında ح-ل-م kök harflerinden türetilen kelimeler gurubu altıdır. Hepsi de kullanımda olan o kelimeler ve manaları şunlardır:

H-m-l: *el-hamlu*, "koç". 12 burçtan birinin adı *el-haml*'dır. *Humlân*, "üstlenilen göreve karşılık alınan ücret". *Haml*, "hamilenin önce karnında sonra sırtında taşıdığı yük". *Himl*, "insanın belini büken sırttaki yük". *Raculun hamûlun*, "hilim sahibi adam" demektir. Zira hilim ve hoşgörü "yük"tür. Halim-selim ve hoşgörülü olmak için, kusurluyu taşımak lazım.

M-h-l: *el-Mahl*, "kuraklıktan dolayı bitkilerin kuruduğu arazi". Zira bitkileri kendine *yük* olmuştur. *Şedidu'l-mihâl* (13:13), "çok ince ve hassas plan". Hesap ne kadar ince yapılırsa, sahibinin yüreğine o kadar *yük* olur. Bir sorumluluk yüklenen, ne kadar ağırlık hissediyorsa, o kadar ince plan yapar.

L-m-h: *el-Lemha*, "anlık bakış". Çok büyük bir olayın, çok küçük bir zamana sıkıştırılmasını ifade eder. Şahit olan insan için, o bir an büyük *yük*'tür. *Lemeha'l-berk*, "şimşek çaktı". Zımnen: Hava *yüklendi*.

M-l-h: *el-Milh*, "tuz", kendisi acı olup karıştığını tatlandıran ve güzelleştiren şey. Tuz, bedevinin sürekli yanında taşıdığı ayrılmaz *yük*'tür. *El-Melhâ'*, "sırtın omuzlar arasında kalan orta noktası". Sırta alınan *yük* orada taşınır.

L-h-m: *Lahm*, "et". Kendisini taşıyan gövdenin *yük*'ü olduğu için "ete" *lahm* denmiştir. Kilolu adama "etin evi" (*beytun lahimun*) denilir. Çok kanlı harbe *melhame* denilir.

H-l-m: *el-Hulm*, "rüya" (12:54). Zira rüya, nefsin (bilinçaltının) *yük*'ünü boşaltmasıdır. Ya da, rüya sahibine yük getirir. *İhtilâm*, "düş azması, rüyada boşalma". Meni *yük*'ünün boşalmasını ifade eder. *El-Hullâm*, "koyunun karnından alınan oğlak". Zira o, annesine *yük* idi. *El-hulm*, "büluğ çağı" (24:59). İnsan o zaman sorumlu olur ve *sorumluluk* (yük) alır.

Kelimenin *iştikak* (semantik) yolculuğunun ta başındaki kök manayı uzun emekler sonucu nihayet bulabildik. O mananın "yük" olduğu anlaşılmaktadır. Yolun başında "yük" kök manasını yüklenerek yola çıkan *hılm*, "cezalandırmak için acele etmeme" ve "hoşgörü" manasında karar kılmıştır.

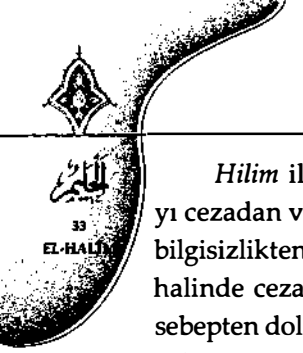
Gelelim kelimenin illî ve gâî manası arasındaki alakaya. Cezalandırmak için acele etmeyen 'halîm', yük yüklenmiş ve/veya yük yükletmiştir. Şöyle ki:

1. *Hoşgören yük yüklenmiştir*: Zira cezalandırmadığı o suçu yazması, kayda geçirmesi, unutmaması, izlemesi lazımdır. Bütün bunlar yüktür. Hoşgörülü olmasa da suçu hemen cezalandırıverseydi, bunların hiç birine ihtiyaç kalmayacak, yük de olmayacaktı. Suçluyu sırtından atmış olacaktı. Fakat o böyle yapmadı ve hoşgörüsünden dolayı yüreğine yük etti.

2. *Hoşgörülen yük yükletmiştir*: Zira suçlunun suçu cezasını bulmadığı için, artık o suç onun sırtında bir yüktür. Eğer cezasını bulsa, hoşgörüye muhatap olan günahkâr o yükü taşımayacaktı. Ama kul olduğu kapının engin hoşgörüsüne muhatap olmak, onun sorumluluğunu daha bir artırmıştır. Bu da bir yüktür.

Hilm, Rağıb'a göre "Öfkenin heyecanına kapılmayıp nefsi tutmaktır". Bu vasfa sahip olan öylesine sakindir ki, onun sükûnetini öfkesi bile bozamaz. Halîm, hilmin kendisinde zirve yaptığı kişidir. Etrafında hoşgörüsüyle temayüz etmiş şahsiyet için, "halîm" sıfatı kullanılır. "Akıllı" kimseye *halîm* denilmesi, kıyasendir. Zımnen, öfkesinin örtemediği kadar yüksek bir akla sahip oluşunu ifade eder.

Hilim ile *sabır* arasında fark vardır. Hilim her zaman güçlü olanın güçsüz olana uyguladığı bir fiildir. Sabırda ise güçlü olmak şart değildir. Bazen sabır sebebi güçsüzlük de olabilir.

Hilim ile *sefeh* arasında fark vardır. *Hilim* acizlikten dolayı cezadan vazgeçme değildir. Fakat *sefeh*, acizlik, yetersizlik ve bilgisizlikten dolayı cezadan vazgeçmektir. Halim olan istemesi halinde cezalandırabilir, fakat sefih olan istese de birden fazla sebepten dolayı cezalandıramayabilir. Sefih, cezayı hak edeni cezalandıramadığı için, bazen cezayı hak etmediği halde, gücünün yettiğini cezalandırır.

Hilim ile *imhal* (mühlet verme) arasında da fark vardır. Her hilim bir mühlet vermedir, fakat her imhal bir hilim değildir.

Hilim ile *vakar* arasında fark vardır. Allah'ı vakar ile nitelemek caiz değildir. Zira vakar, durgun ve sakin olmak demektir. Vakar bir 'olma' hali değil, bir 'görünme' halidir. Hilim ise bir 'olma' halidir. Allah, görünmek için bir şey yapmaktan münezzehtir.

Halîm, mübalağa ile ism-i faildir. Allah için kullanılan mübalağa vezinleri, 'abartı' değildir. Vasfedenin 'yetersizliğini' ifade ederler. Halîm Allah için kullanıldığında, hilim ve hoşgörüde eşsiz ve benzersiz demektir. Allah hilimde kullarına benzemekten münezzehtir. Halîm olan kul nefsini terbiye ettiği için halîm olmuştur. Allah bundan münezzehtir. Kul için halîm olmak nefsini kontrol altında tutmak demektir. Allah bundan da münezzehtir.

Zulmü terk edene *halîm* denmez, cezalandırmaktan vazgeçene *Halîm* denir.

Geldiği kalıp gereği, hem ism-i fail hem de ism-i mef'ul manasını içeren Halîm, ilk manasıyla "yüksek hilim ve hoşgörüyle davranan", ikinci manasıyla "kendisine hilim ve hoşgörüyle davranılmasını bekleyen" demektir. Bu ikinci mana Allah için caiz olmadığına göre, zorunlu olarak kelimenin taşıdığı mef'ul manasının vurgusu şudur: "Halîm isminin hakkını verene, hilmiyle daha çok tecelli eden".

El-Halîm, sadece Allah'tır. Sadece O, yüz defa tevbesini bozmuş olana "101. defa mı?" demez, yine rahmet kapısını açık tutar. Sadece O kırk ceviz kırana "Kırdığın ceviz kırkı geçti" demez. Değil kırkı, kırk bini de geçse, yine hilmiyle muamele eder. Kullarının kusuruna bakmaz, verir nimet başa kakmaz.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

Hilim ahlaki hasletlerin efendisidir, denilmiştir. Teşvik için dillerde dolaşan şu söz ondan da çarpıcıdır: *Kâde'l-halîm en yekûne nebiyyen*: "Hilim sahibi az kalsın nebi olacaktı!"

- Allah, niçin eşsiz ve benzersiz hilim ve hoşgörü sahibi olan bir Halîm'dir?

- İki sebepten dolayı Halîm'dir.

Birincisi: Fırsatı kaçıracağından korkan acele eder. Allah cezalandırmada niçin acele etsin? O'nun fırsatı kaçırma endişesi olmaz ki. "Elime fırsat geçmişken cezalandırayım" demez. "Bu fırsat bir daha ele ya geçer, ya geçmez" demez. Tıpkı İmam Zeyne'l-Âbidin'in münacatında dediği gibi:

Ve lâ fî nakmetike 'aceletun

Ve innemâ ya'cilu men yehâfu'l-fevt

"Senin intikamında acele etmek yoktur

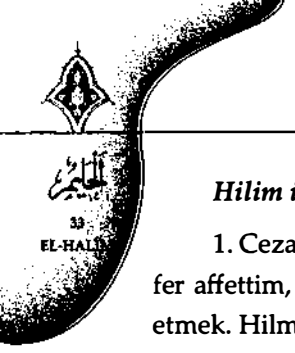
Yalnızca fırsatı kaçırmaktan korkanlar acele ederler"

İkincisi: O, yarattığını bilendir. Yarattığı insanın mükemmel olmadığını, kusurlu, zaaflı, noksan, ayartılmaya müsait, aceleci, tartışmacı, günahkâr ve unutkan olduğunu en iyi O bilir. Bildiği için de onu cezalandırmada acele etmez, ona karşı hoşgörülü davranır. İnsanı hem bu özelliklerde yaratıp, hem de en ufak hatasında ona fırsat tanımadan cezalandırmak, Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın şanına yakışmazdı. O kitabında, rahmeti Zatına farz kıldığını söylüyordu. O ***"Rahmetim her şeyi kuşatmıştır"*** buyuruyordu.

- Tamam, Allah Halîm ismiyle Zatını anmamızı isteyecek kadar eşsiz ve benzersiz bir hilim ve hoşgörü sahibidir. Madem öyle, o zaman kullarını isteseler de sapamayacak ve günah işlemeyecek şekilde yaratsaydı ya?

- O zaman Halîm olmaya ne gerek vardı? Halim sıfatının varlığı için, günahkârın varlığı şarttır. Zira günah işleme potansiyeli olmayan, günahkâr olmaz. Günahkâr yoksa, ceza da yoktur. Bunların olmadığı yerde, "cezalandırmada acele etmeyen" vasfına sahip olmanın pratik bir değeri olmaz. Aynı şey Rahmân, Rahîm, Ğaffâr, Ğafûr, Settâr, Tevvâb vb. gibi isimler için de geçerlidir.

Hilim üç mertebedir:

1. Cezalandırmaktan şimdilik vazgeçmek, ama "Bak! Bu sefer affettim, bir dahaki sefere dikkat et!" şeklinde uyarıp tekdir etmek. Hilmin bu sonucuna *'af* denir.

2. Hem cezalandırmaktan vazgeçmek, hem de uyarıp tekdir etmeden vazgeçmek. Hilmin bu sonucuna *safh* denir.

3. Günahın cezasından da, uyarıdan da vazgeçmek. Öyle vazgeçmek ki, "sen suç işledin, ben affettim" bile dememek. Hiç işlememiş gibi saymak. Sadece bununla kalmayıp, onu hiç işlememiş hale getirmek. Günahın pasını gönlünden, kirini aklından, sonucunu ömründen, kaydını defterinden silmek... Hilmin bu sonucuna *ğafr* (*mağfiret*) denir.

Hiç öfke bilmeyene, asla Halîm denmez. Halîm, öfkelenme yeteneği olduğu halde, merhameti öfkesine galip gelen zattır. Allah'ın Kur'an'da kullanılan fiilleri arasında gazab (öfke) vardır. Bu öfke elbette insani öfkeye benzemez. Fakat Allah'ın rahmeti gazabını geçmiştir. Zira ilahi gazab Allah'a hiç isim olmamış, geldiği yerde sadece mastar ve fiil olarak gelmiştir. Ama rahmeti ve hilmi O'na isim olmuş, o kendisini Halîm ismi ile tanıtmıştır.

Halim isminin iki hakkı vardır:

1. *Kendisine karşı yapılan kötülük ve kusurlara karşı hoşgörülü olmak*: İnsan Allah'a eşsiz ve benzersiz hoşgörüsünden dolayı şükretmek istiyorsa, kendisi esma ile ahlaklanmalı ve insanlara karşı hoşgörülü olmalıdır. Bu, 'her nimetin şükrü kendi cinsindendir' hakikatinin bir gereğidir.

2. *Halim olan Allah'ın hilmini istismar etmeyip, O'nun Halîm oluşuna tevbe ve istiğfar ile mukabelede bulunmak*: Allah'ın Halîm isminin insan üzerindeki hakkı, bu ismi istismar etmemektir. Allah nasıl olsa Halîm'dir diye tevbe etmeyi ertelemek, O'nun sınırlarına riayet konusunda özel bir gayret sarf etmemek, yanlışın yanlış olduğunu bildiği halde yanlıştan vazgeçmemek, bu mubarek ismin hakkına geçmektir.

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Sayılarla Halîm ismi

Kur'an'da ح-ل-م kökünden 21 kelime kullanılır. Hepsi de isim kalıbında gelir, hiç fiil kalıbında gelmez. Bu da, kelimenin fiil değil, isim kökünden türetildiğini gösterir.

Halîm ismi Kur'an'da 15 yerde geçer. Bunların 11'i Allah'a isnatla kullanılır. Halîm ismi, Allah'a isnatla kullanıldığı 10 yerde belirli olmayan kalıpla, 1 yerde ise belirli kalıpla gelir. Bu da gösterir ki, Halîm isminin tecellilerini, insan aklı bütünüyle kavrayamaz.

Halîm ismi, peygamberliğin ilk 5 yılında hiç görünmez. Kur'an'ın nüzul sürecinde kullanıldığı ilk yer, vahyin indirilişinin 6. yılında nazil olan Fâtır 41. ayettir. Mekke döneminin 10. yılında, İsra 44'te ve 13. yılında, Hac 59'da birer kez görülür. Yani, Allah'a isnatla gelen 11 Halîm isminden sadece üçü Mekkidir. Gerisi Medine dönemine aittir.

Halîm isminin Kur'an'ın nüzul sürecinde en çok geldiği yıl, hicretin birinci yılıdır. Bu yılda, Teğabun 17, Bakara 225, 235, 263 olmak üzere tam 4 yerde gelir. Bu, tüm nüzul sürecinde Halîm isminin en yoğun kullanıldığı yıldır. Sebebi bellidir: Mü'minler Mekke'de muhalefetle sınanıyorlardı. Mekke yılları, yokluk ve zor yıllarıydı. Fakat Medine'de iktidarla sınandılar. Bu sınav diğerinden daha şeditti. Bu sınavda, birçok hata ve kusur işlenebilirdi. İşte Allah'ın hilim ve hoşgörüsünün en fazla anıldığı yıl olmasının sebebi, burada yatıyordu. Halîm ismi hicretin 3. yılında Âl-i İmran 155'te, hicretin 5. yılında Nisa 12 ve Ahzab 51'de, son olarak da Maide 101'de gelecektir.

- Halim ismi, Allah dışında kullanıldığı 4 yerde insanlar için kullanılır. İkisi Hz. İbrahim'e, biri zımnen Hz. İsmail'e, biri de Hz. Şuayb'e isnatla kullanılır. Bu tabloya bakarak; "Halîm ismi, Allah dışında, insanlardan yalnızca peygamberler hakkında kullanılmıştır" sonucuna varılabilir mi?

- Bu tamamen değil, kısmen doğru. Zira Kur'an, iyi örnekleri peygamberler arasından seçmiştir. Peygamberleri de, son saate kadar gelecek insanlara örnek göstermiştir. Örnek gösterilen o peygamberler arasında *halîm* vasfıyla öne çıkanlar bulunmaktadır. Şu

halde, onların bu vasıfla Kur'an'da anılması, vahye muhatap olan insanlara "Onlar gibi siz de halîm olun!" çağrısıdır. Bu durumda *halîm* vasfının peygamberlere has olduğunu söylemek, vahyin gönderiliş maksadıyla bağdaşmaz.

3.2. Birlikte geldiği isimler

Halîm ismi Ğafûr ismi ile birlikte gelir:

Halim ismi 6 yerde Ğafûr ismiyle birlikte gelir. Bunların dördünde *Ğafûrun Halimun* şeklinde gelir: Bakara 2:225, 235; Al-i İmran 3:155; Maide 5:101. İki yerde ise bu sıralama tersine dönerek *Halimen Ğafûran* şeklinde gelir: İsra 17:44; Fatır 35:41.

Hikmeti, günahları sınırsız bağışlayan (Ğafûr) Allah'ın, aynı zamanda cezalandırmada acele etmeyip fırsat tanıyan bir *Halîm* olduğunu hatırlatmaktır. Zira bir otoritenin bağışlamasına muhatap olmak, bağışlanan için tanınan hata yapma kontenjanını azaltır. Bu durum, bağışlayan otoriteyi, hatanın tekrarı halinde daha büyük ceza vermeye sevk eder. Bağışlayanın otoritesi artar, bağışlananın hatırı azalır. Bu da, hatanın tekerrürü halinde bağışlanan cezanın da, yeni cezanın üzerine ekleneceği anlamına gelir. Fakat Ğafûr olan Allah'ın aynı zamanda Halim olması, Allah'ın bağışlamasının kulların bağışlamasına hiçbir cihetle benzemediğini, bunun Allah'ça bir bağışlama olduğunu ve Allah'a has olduğunu gösterir. Bağışlanan bu bağışı istismar etse, hatasını tekrar etse dahi, Ğafûr olanı hep Halim olarak bulacaktır. Yani günahları sınırsız bağışlayan Ğafûr'u, aynı zamanda cezalandırmada acele etmeyen bir Halim olarak bulacaktır.

Yukarıdaki hikmet, *Ğafûrun Halimun* sıralaması için geçerlidir. Bir de bunun tersi olan *Halimen Ğafûran* sıralaması var. Bunun hikmeti de şudur: Cezalandırmada acele etmeyen, sabrediyor demektir. Otoritenin yönetimi altındakilerin suçlarına karşı sabrı ne kadar uzarsa, sabır taşı çatladığında cezalandırması da o kadar acımasız olur. Yani, suçluya karşı hilim ile muamele süresi uzadıkça, kontenjanın dolması halinde cezalandırmanın şiddeti de o oranda artar. Fakat bu, Halim olan Allah için geçerli değildir. O Halim'dir. O'nun hilmini istismar etmeye kalktı diye, kulunu acımasızca cezalandırmaz. Bir fırsatını aramaz. Bir bahaneye bakmaz. Hilminden sonra,

mağfiretinden pay almak için kendisine yönelene ğufranıyla yönelir. "Kırdığı kırkıncı ceviz" demez, kırk birinci cevizi kırmamış olmasını bağışlanması için bahane sayar.

Halîm ismi Alîm ismi ile birlikte gelir:

Halîm ismi 3 yerde Alîm ismi ile birlikte gelir: Hac 59, Nisa 12, Ahzab 51. Bunların üçü de Medeni ayetlerde yer alır. Bu gayet anlaşılabilir bir husustur. Zira Halim, cezalandırmada acele etmeyendir. Alîm ismi ile birlikte iki muhtemel vurgusu vardır:

1. Allah her şeyi bilen bir Alîm'dir. Sizin kul olduğunuzu da çok iyi biliyor. Üstesinden gelemediniz, güç ve kudretinizin yetmediği durumlardan dolayı size hoşgörülü davranıyor, Hilmi ile muamele ediyor. Zira Alîm olan Allah, aynı zamanda Halim'dir. Bu yoruma denk gelen örnek, Hac suresinin 52 ve Ahzab suresinin 51. ayetidir.

2. Allah her şeyi bilen bir Alîm'dir. Fakat endişe etmenize mahal yok. Zira Allah yaptığınız yanlış, hata ve kusurların arkasında kasıt olmadığını biliyor; sizin insan oluşunuzu göz ardı etmiyor. Bu yüzden de cezalandırmada acele etmiyor, emir ve talimatlarını uygulamak için size zaman tanıyor. Bu yoruma denk düşen örnek de, Nisa suresinin miras oranlarıyla ilgili 12. ayetidir.

Halîm ismi Ğanî ismiyle birlikte gelir:

Halîm isminin Ğanî ismiyle birlikte geldiği ayet, verme ahlakına dair ayettir. Verme ahlakı, vermenin kendisinden önce gelir. Nasıl ki iman ahlakı imandan, bilgi ahlakı bilgiden, güç ahlakı güçten, iktidar ahlakı iktidardan, servet ahlakı servetten önce gelirse... Eğer verme ahlakı yoksa, vermek verdiğini ezmektir. Verdiğini ezen biri, gerçekte vermemiştir. Dahası, yardım ettiği kimseden onurunu, haysiyetini, insanlığını, şahsiyetini almıştır. Şu halde böylesi bir verme, verme değil gerçekte almadır.

İşte bu vahim sonucu engellemek için, sistemine kurban olduğum, şu ayetleri nazil etmiştir:

مَثَلُ الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنبَتَتْ سَبْعَ
سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِّائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦١﴾
الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَا أَنفَقُوا مَنًّا وَلَا أَذًى لَّهُمْ
أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٦٢﴾ قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ
خَيْرٌ مِّن صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أَذًى وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴿٢٦٣﴾

"Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak veren ve her başakta yüz dane bulunan tohuma benzer. Allah dilediğine kat kat verir: zira Allah, (rahmetiyle) ***sınırsızdır, her şeyi tarifsiz bilendir. Mallarını Allah yolunda infak edip de, sonra infak ettiklerini başa kakıp gönül incitmeye kalkışmayanlar, ödüllerini yalnızca Rableri katında bulacaklardır. Artık onlar gelecekten endişe duymayacaklar, geçmişten dolayı mahzun olmayacaklar. Gönül yapan hoş bir söz ve rahmet dileme, arkasından incitmenin geldiği bir yardımdan daha hayırlıdır. Ve Allah Ğanî'dir, Halîm'dir."*** *(Bakara 2:261-263)*

Ğanî'nin manası belli. *Halîm*, "hoşgörülü olan, cezalandırmada acele etmeyen" demektir. 263. âyetin Ğani ve Halîm isimleri ile bitmesi, infak ahlakı bağlamında, zımnen şunları ima eder:

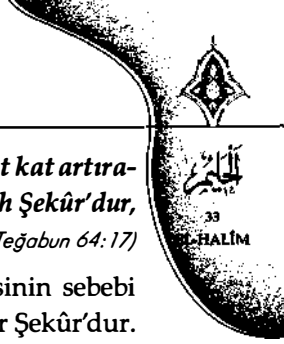
Allah sonsuz zengindir. Sonsuz zenginliğinden size verdikleriyle yaşıyorsunuz. Başkalarına verdikleriniz, O'nun size verdikleridir. Ğanî olan Allah size böylesine cömert davranıp, O'nun verdiği nimetlerle O'na karşı nankörlük etmeniz durumunda bile sizi cezalandırmada acele etmezken, siz onun verdikleri üzerinden yardım etiğiniz kimseleri nasıl olur da ezmeye kalkarsınız? Böylesine büyük bir cürüm işlemeniz halinde dahi, Allah size olan ihsanını kesmez; zira o Ğanî'dir. Sizi cezalandırma hususunda acele etmez; zira O Halim'dir.

Halîm ismi Şekûr ismiyle birlikte gelir:

Bu iki ismin birlikte geldiği ayet şudur:

إِن تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٧﴾

"Eğer Allah'a güzel bir borç verirseniz, (Allah) ***kat kat artırarak size döndürecek ve sizi bağışlayacaktır: Zira Allah Şekûr'dur, Halîm'dir"*** *(Teğabun 64:17)*

Ayette, Şekûr'dan sonra Halîm isminin gelmesinin sebebi şudur: Allah, şükrünüze ziyadesiyle karşılık veren bir Şekûr'dur. Buna rağmen siz şükretmezseniz, O sizi şükürsüzlüğünüz sebebiyle cezalandırmada acele etmez; zira O Halîm'dir.

Bu açıklamadan da anlaşılacağı gibi, bir adı da Şekûr olan Allah'a Halîm olmak çok yakışır. Bir zat ki, şükre kat kat karşılık verse, fakat o aynı zamanda şükürsüzlüğü de kat kat şiddetle ve anında cezalandırsa, kaşıkla verip kepçeyle alıyor demektir. Böyle davranan birine "Keşke şükürsüzlüğü anında ve şiddetle cezalandırmasaydı da, lazım değil, şükre kat kat fazlasıyla karşılık da vermeseydi" denilebilir. Fakat Allah böyle değildir. O hem Şekûr'dur, hem de Halîm'dir.

3.3. Allah kendi hakkı hususunda Halîm'dir

Allah'ın Halîm ismine atıf yapan ayetler iki başlık altında tasnif edilebilirler:

1. Allah kendi hakkı hususunda Halîm'dir.

2. Allah kullarının hakkı hususunda Halîm'dir.

Burada, Allah'ın kendi hakkı hususunda ne kadar hilim ve hoşgörü sahibi olduğuna dikkat çeken ayetlere *şahit* olalım:

Halîm ve Ğafûr esimleriyle biten şu ayetin bağlamı Allah'a şirk koşmaktır:

إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا ۚ وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ ۚ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤١﴾

"Şu açık ki, sapmasınlar diye gökleri ve yeri (yörüngede) ***tutan sadece Allah'tır; eğer*** (yörüngeden) ***sapmalarına*** (izin verirse), ***bunun ardından hiçbir güç onları tutamaz: ne var ki O Halîm'dir, Ğafûr'dur."*** *(Fâtır 35:41)*

Ayet ilk bakışta, gökleri ve yeri yörüngede tutanın Allah olduğunu dile getirmektedir. Fakat bu ayetin hemen önündeki 40. ayete baktığımızda, konunun, Allah'a ait nitelikleri Allah'tan başkasına yakıştırmak demeye gelen "şirk koşmak" olduğunu

görürüz. Allah'a karşı şirk koşmak, Allah hakkıyla ilgili bir husustur. En büyük hak, en büyük olanın hakkıdır. Allah'ın kulunun üzerindeki hakkıyla, hiçbir hak boy ölçüşemez. Fakat Allah, kendi hakkını ihlal etmeye yeltenen kullarına bile, hilim ve hoşgörülü davrandığını beyan ediyor. Fâtır 41'de gelen Halîm isminin en güzel tefsirini, aynı surenin sonunda yer alan ve üç ayet sonra gelen şu ayet yapmaktadır:

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلٰى ظَهْرِهَا مِنْ دَآبَّةٍ وَلٰكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ فَاِذَا جَآءَ اَجَلُهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِعِبَادِهٖ بَصِيرًا ﴿٤٥﴾

"Eğer Allah insanları yapıp ettikleri yüzünden (hemen) *hesaba çekecek olsaydı, yer üzerinde bir tek canlı* (insan) *bırakmazdı; ama onları sonu yasayla belirlenmiş bir süreye kadar erteliyor; fakat süreleri dolunca artık anlarlar ki, Allah kullarını her daim görüp gözetmektedir."* *(Fâtır 35:45)*

Fâtır ismiyle biten İsra suresindeki ayetin bağlamı da, Allah hakkıyla ilgili bir bağlamdır:

سُبْحَانَهٗ وَتَعَالٰى عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤٣﴾ تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوٰتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ ۚ وَاِنْ مِنْ شَىْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ وَلٰكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ ۚ اِنَّهٗ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤٤﴾

"Her noksandan berî, her şeyden yüce ve mutlak aşkın olan O, onların söylediklerinin de çok çok ötesinde sonsuzca yücelik, sonsuzca büyüklük sahibidir: yedi gök ve yer ve onlarda yaşayan her bilinçli varlık O'nun sonsuz yüceliğini dillendirirler; daha da öte, (lisan-ı hal ile) *onun ululuğunu övgüyle dile getirmeyen bir tek nesne dahi bulunmamaktadır; ve fakat siz onların ululayan dilini anlamamakta (ısrarcısınız); buna rağmen O Halîm'dir, Ğafûr'dur."* *(İsrâ 17:43-44)*

Bu ayetlerin ait olduğu pasajın ilk ayeti, şu mealdeki 40. ayettir:

اَفَاَصْفٰىكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنِينَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ اِنَاثًا ۚ اِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾

"Ne yani, şimdi Rabbiniz sizin için oğullar seçip ayırırken, kendisine meleklerden kızlar edindi, öyle mi? Şu bir gerçek ki siz, pek dehşet bir söz söylüyorsunuz." *(İsrâ 17:40)*

Buradan da anlaşılacağı gibi, Halîm ismiyle biten ayetin bağlamı da Allah'a karşı şirk koşmaktır. 'Bir insanın Allah'a karşı işleyebileceği en büyük günah nedir?' sorusuna, Kur'an tereddütsüz 'Şirktir' cevabını veriyor. Zira Şirk sadece hakikate karşı işlenmiş bir zulüm değil, aynı zamanda insanın kendisine, kendi türü olan insanlığa ve eşyaya karşı da işlenmiş bir zulümdür.

Esasen şirkin yasaklanmasının sebebi, Allah'ın bundan zarar görmesi değildir. Şirkten en büyük zararı, yine insanın kendisi görür. Çünkü insan, Allah karşısında haddini, eşya karşısında değerini bilmediği zaman şirk koşar. Şirk koşmak, zımnen, insanın tanrısını kendisinin atamasıdır. Dolayısıyla her şirk, insanın kendi nefsini putlaştırmasıdır. Kendini putlaştıran Tanrı olmaz, sadece insanlıktan çıkar. Kulları kendisine kul eder, kullara ve eşyaya kul olur.

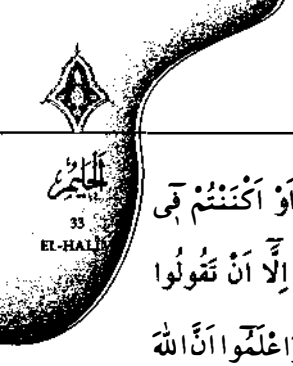
İşte Kur'an'ın ve onun terbiye ettiği Sevgili Peygamberimizin, işin başından sonuna kadar tevhid üzerinde titremelerinin sebebi budur. *Tevhid*, önce Allahlığı Allah'a has kılmak, sonra kulluğu Allah'a has kılmaktır. Birincisi olmadan, ikincisi gerçekleşmez.

Halîm isminin geldiği ayetlerde bağlam, insanın çoğunlukla kasıtsız işlediği ve yüzde yüz korunması zor olan hata ve kusurlarıdır. Şu ayet buna örnektir:

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَٰكِن يُؤَاخِذُكُم بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٢٥﴾

"Allah, düşünmeden yapmış olduğunuz yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutmaz; fakat kalplerinizin aldığı tavırdan sorumlu tutacaktır; ama Allah çok affedicidir, acele ceza kesmeyendir." *(Bakara 2:225)*

İnsan istese bile, çoğu zaman duygu dünyasına söz geçiremez. Şu ayet, işte o dünyada olup bitenlere karşı, Allah'ın hoşgörü ve hilimle muamele edeceğinin işaretidir:

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْنَنتُمْ فِي أَنفُسِكُمْ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلَٰكِن لَّا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَن تَقُولُوا قَوْلًا مَّعْرُوفًا وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٣٥﴾

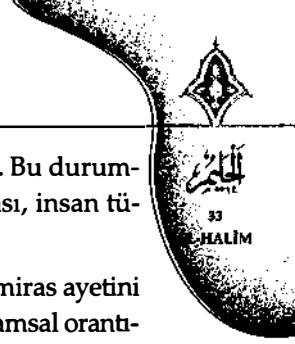
"Ve bu gibi kadınlara evlenme arzunuzu ima etmekte, ya da böyle bir arzuyu içinizde taşımanızda da bir vebal yoktur. Nasılsa Allah sizin onlara karşı hissettiğiniz duyguları açacağınızı bilir. Ama yine de duygularınızı gizlice açmak yerine, onlarla münasip ve meşru bir biçimde konuşun ve belirlenmiş süre tamamlanmadan evlilik bağını kurmaya kalkmayın! Zira iyi bilin ki Allah içinizde sakladıklarınızı bilir: öyleyse O'ndan sakının! Ve yine iyi bilin ki Allah Ğafûr'dur, Halîm'dir." *(Bakara 2:235)*

3.4. Allah kullarının hakkı hususunda Halim'dir

- Allah'ın kendi hakkı hususunda Halîm olması kullarının çıkarınadır. Fakat kullarının hakları hususunda Halîm olmasından kullarının çıkarı nedir? Bu, "El kesesinden mal bağışlamak" sözünü hatırlatan bir durum anlamına gelir mi? Bu, kullarının çiğnenen haklarına bigâne kalmak anlamına gelmez mi? Bu da, hak yiyenleri cesaretlendirmez mi?

- Hâşâ! Allah'ın kullarının hakkı hususunda Halîm olması, kullarının birbirlerine ettiği zulümleri hoş görmesi değildir. Kulların birbirlerinin hakkına tecavüz etmemesi, Allah'ın emridir. Bu emri çiğneyen, iki hakka geçmiş olur: Birincisi, o haksızlığın muhatabı olan kulun hakkına. İkincisi, o haksızlığı yasaklayan Allah'ın hakkına. İşte Allah'ın Halîm oluşu, bu ikincisiyle alakalıdır.

Hangi kul çıkıp da Allah'a "Ya Rabbi! Kullarının hakkı hususunda asla Halîm olma! Haksızlık yapanlar bundan cesaret alıyorlar!" diyebilir? Bunu söyleyenin ömründe hiçbir kula haksızlık etmemiş olması, ondan sonra da etmeyeceğini garanti etmesi lazımdır. Geçmişi bir yana, kim geleceği hakkında böyle bir garanti verebilir ki? İnsanın haksızlığa uğradığı da olur, haksızlık ettiği de. Hatta birinin haksızlığına maruz kalan insan,

aynı zamanda bir başkasına haksızlık ediyor olabilir. Bu durumda Allah'ın kullarının haksızlığına karşı Halîm olması, insan türünün hayrına bir durumdur.

Buna örnek olarak, Allah'ın Halîm ismi ile biten miras ayetini verebiliriz. Miras oranları, Nisa 11 ve 12. ayetlerde, rakamsal orantılar verilerek ayrıntılı biçimde açıklanır ve 12. ayet şöyle biter:

وَصِيَّةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٢﴾

"Bunlar Allah'ın size vasiyetidir; zira Allah Alîm'dir, Halîm'dir. *(Nisâ 4:12)*

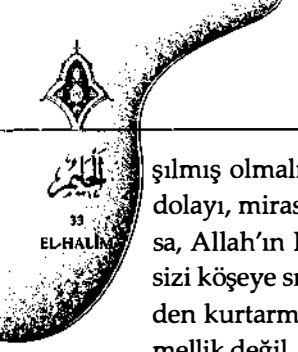
Bu ayetin, Halîm ismini hatırlatarak bitmesi çok manidardır. Zira miras paylaşımında adalet ve hakkaniyetin tesisini amaçlayan vahiy, bu amacı gerçekleştirmek için, ilk muhataplarına bir de örnek tablo sunmuştur. Böylece onlara teşri yönünü göstermiş, bu hususta vahyin nihai amacı olan adalet ve hakkaniyetin tesisi hususunda, pratik bir model sunmuştur.

Bu model kapalı değil, açık bir modeldir. Böyle olduğunun en belirgin delili, varisler içerisinde en mağdur kesimi oluşturan ve fıkıhta "dede mahrumu" diye anılan babalarını kaybetmiş yetimlerin, dedelerinden alacağı miras oranlarının rakam olarak zikredilmemiş olmasıdır. Oysaki tüm varisler içerisinde en korumasız ve en muhtaç kesim yetim varislerdir. Onlara ölen ebeveynleri üzerinden dedelerinden kalan miras, 11 ve 12. ayetlerdeki oran tablosunda rakamsal olarak yer almamıştır. Fakat ondan da önce 8. ayette "yetimler" zikredilmiş ve "Onların mirastan rızıklandırılması" emredilmiştir. Fakat bu rızıklandırmanın oranı zikredilmemiştir. Yani yetimler oranı zikredilen tüm varislere öncelenmiş, fakat onların payı rakamsal oran tablosuna dâhil edilmemiştir.

Benzer bir durum, 11. ayetteki erkek-kadın arasındaki ½ oranı için de geçerlidir. Bu yüzden söz konusu tablo mutlak değil, illete mebni bir tablodur. Bunu mü'minlerin annesi Ümmü Seleme de böyle anlamış olmalı ki, *"Yağzu'r-ricâl velâ tağzu'n-nisâ' ve innemâ lenâ nısfu'l-mirâs*: "Erkekler savaşabiliyor, kadınlar savaşamıyor; sonuçta biz kadınlara da mirasın yarısı düşüyor" diyecektir.[14]

Şu halde miras oranlarını rakamsal olarak veren pasajın, Allah'ın Halîm ism-i celiliyle bitmesinin sebeb-i hikmeti de anla-

14 Ayrıntılar için bkz: ***Hayat Kitabı Kur'an***, 4:7-12, ilgili notlar.

şılmış olmalıdır. Mesaj şudur: Bu ve buna benzer durumlardan dolayı, miras paylaşımında kasıtlı olmayan hata ve kusurlar olursa, Allah'ın Halîm olduğunu hatırlayıp şükredin! İlahi emirlerin sizi köşeye sıkıştırmak için inmediğini, aksine sıkıştığınız köşelerden kurtarmak için indiğini unutmayın! Allah'ın sizden mükemmellik değil, sürdürülebilir bir dindarlık istediğini bilin! İlahi emir ve yasakları uygularken, o emir ve yasakların maksatlarını asla gözden kaçırmayın! Ahlaki ilkelere riayet hususunda samimiyseniz, uygulamadaki kasıtlı olmayan kusur ve hatalarınızdan dolayı da nefse ve Şeytan'a fırsat vermeyin! Zira Allah Halîm'dir.

Bir başka örnek de, Allah davası uğrunda hicret ve cihad eden bir mü'minin, canla başla çıktığı bu yoldaki tökezlemelerinde, ilahi bir teselli kabilinden olan şu ayetlerdir:

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٥٨﴾ لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿٥٩﴾

"Allah davası uğruna yurdunu yuvasını terk ettikten sonra öldürülen ya da ölen kimseler var; Allah onlara mutlaka tarifsiz güzellikte bir rızık bahşedecektir: zira Allah, evet, elbet O'dur rızık bahşedenlerin en hayırlısı. Kesinlikle onları hoşnut olacakları bir makama kavuşturacaktır; zira şu bir gerçek ki Allah Alîm'dir, Halîm'dir." *(Hac 22:58-59)*

Bu ayetten bir sonraki 60. ayet, kişinin kendisine yapılan saldırıya karşılık vermesiyle alakalıdır. Demek ki bu ayetteki Halîm ismi, Allah hakkı değil, kul hakkı bağlamında işlenen cürümlerle ilgili bir bağlamdır.

Allah'ın halim ismi ile biten şu ayet de, tıpkı yukarıdaki örneklerde olduğu gibi, kontrol edilmesi zor olan duygu dünyasıyla alakalıdır. Bu ayetin ağır bir imtihan olan Uhud savaşında kaçan sahabiler hakkında indiğini hatırda tutmak gerek:

إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ ۙ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا ۖ وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٥٥﴾

"İki ordunun karşılaştığı gün, içinizden kaçanlara gelince: bir takım eylemleri nedeniyle şeytan onların ayağını kaydırdı. Fakat (şimdi) *Allah onların günahlarını sildi: çünkü Allah çok affedicidir, cezalandırmada acele etmeyendir.* *(Âl-i İmran 3:155)*

Halîm ismi ile biten şu ayet de, bu cümleden olarak zikredilebilir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ وَإِنْ تَسْأَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْآنُ تُبْدَ لَكُمْ عَفَا اللَّهُ عَنْهَا وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٠١﴾

"Siz ey iman edenler! Açıklanması halinde sizi zora sokabilecek şeyler hakkında soru sormayın. Nitekim Kur'an iniyorken onlar hakkında soru sorarsanız size açıklanır. (Açıklanmadığına göre), *Allah onlarla sizi mükellef tutmamıştır. Allah Halîm'dir."* *(Maide 5:101)*

3.5. Allah "âlemlere rahmet" olana da Halîm'dir

Yukarıda söylediklerimiz, Allah Rasulü'nün gönül dünyasıyla ilgili Ahzab suresindeki pasaj için de geçerlidir. Pasajın ilk ayeti Allah'ın Halîm ismi ile biterken, hemen ardından gelen ayet Nebi'ye yeni bir evliliği yasaklıyordu:

تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنِ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ تَقَرَّ أَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَا آتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ﴿٥١﴾ لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ رَقِيبًا ﴿٥٢﴾

"Onlardan dilediğini daha sonraya bırakabilir, dilediğini de yanına alabilirsin; ilişkini dondurup (sonraya) *bıraktıklarından birini yeniden istemende senin için bir beis yoktur: bu* (seni her görüşte) *onların gözlerinin ışımasını, üzülmemelerini ve onlara verdiğin şeylerden razı olmalarını sağlar; ve sadece Allah kalplerinizde olanı bilir: ama zaten Allah her şeyi bilir, tarifsiz*

bir hilim sahibidir. Bundan sonra sana, başka hiçbir hanım helal değildir; güzellikleri seni hayran bıraksa dahi –sağ elinizin altında bulunanlar hariç- onlardan hiçbirini değiştiremezsin: hem zaten Allah her şeyi gözetleyendir. *(Ahzâb 33:51-52)*

Rasulullah kendisine tanınan boşama hakkını kullanmak yerine, aktif karı-koca ilişkisinde Nisa 3'e göre hareket eder. Ayette, eş sınırlamasının mağduriyet doğurmaması için dönüşümün gerekliliği vurgulanıyor. Ve Rasulullah için, çok eşliliğin tahammülü gerektiren bir fedakârlık olduğu, ayan beyan ortaya çıkıyor. Bu ayet Rasulullah'ı, yeni bir nikâh yükünden tamamen kurtarmış oluyor. Tüm muhtemel adayların önünü tıkıyor. Devamındaki cümleler, Nebi'nin isteğinin dahi bu kapıyı aralayamayacağını ifade ediyor. Bütün bu talimatların muhatabı olan Nebi'ye, Allah'ın Halîm olduğu hatırlatılarak, zımnen "Âlemlere rahmet" olanın da Allah'ın hoşgörüsüne muhtaç olduğu vurgulanmış oluyor.

Bununla bizlere verilen ders şudur: Eğer âlemlere rahmet Hz. Muhammed dahi Allah'ın hoşgörüsüne muhtaçsa, siz haydi haydiye muhtaçsınız!

4. HALÎM İSMİNİN TECELLİLERİ

4.1. Peygamberler halîm idiler

Allah'ın Halîm isminin tecellisinden en büyük pay, insanlığın rehberleri olan peygamberlere düşmüştür. Peygamberler içerisinde Kur'an'ın özellikle *halîm* sıfatıyla andığı peygamberler Hz. İbrahim, Hz. İsmail ve Hz. Şuayb'tır.

Hz. İbrahim'i *halîm* sıfatıyla anan ayet şöyle buyurur:

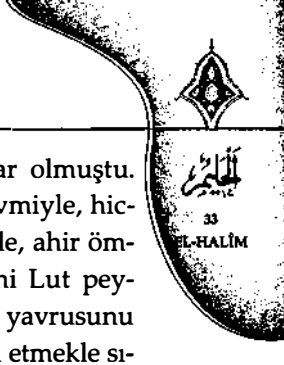
إِنَّ إِبْرَٰهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّٰهٌ مُّنِيبٌ ۝٧٥

"Şüphesiz İbrahim, elbette çok hoşgörülü, çok içli, Allah'a çok iltica eden biriydi" *(Hûd 11:75)*

Burada Hz. İbrahim için üç sıfat zikrediliyor: *Halîm, evvâh, munîb.*

- Hz. İbrahim'in halîm olmasını nasıl anlamalı?

- Halîm kalıbının çift boyutlu anlamını göz önünde tutarak anlamalı. Şöyle ki: Çok hoşgörülen ve çok hoşgörülü olan Hz. İbrahim, Rabbi tarafından çok hoşgörülen biri idi. O

"Allah İbrahim'i dost edindi" ilahi hitabına mazhar olmuştu. Nemrud'un ateşiyle, küfürde direnen babasıyla, kavmiyle, hicretle, gençlik ve olgunluğunda çocuk mahrumiyetiyle, ahir ömründe çocuk nimetiyle, eşinin kıskançlığıyla, yeğeni Lut peygamberin kavmini helak için gelen meleklerle, eşi ve yavrusunu Allah'ın beytinin yanına bırakmakla, evladını kurban etmekle sınanmıştır. Bütün bu imtihanlar onu "çok içli" (*evvâh*) ve "Allah'a iltica eden" (*munîb*) yapmıştır.

Onun bütün bu imtihanlarla, Rabbi tarafından özel bir terbiyeden geçirildiğine hiç şüphe yoktur. O hoşgörülü olmadan önce, Rabbinin çok büyük hoşgörüsüne mazhar olmuştur. O halîm olmayı, el-Halîm olan Rabbinden öğrenmiştir. Esmaya dair eserinde Fahreddin er-Râzî'nin ve biraz farklı bir rivayetle Kuşeyri'nin naklettiği şu kıssa, Hz. İbrahim'in halîm sıfatını kazanma serüvenine ışık tutacak cinstendir:

"İbrahim peygamber Allah'a isyan eden birini görür ve ona "Allah'ım Onu helak et!" diye beddua eder. Allah da onun duasını reddetmez ve asi kulu helak eder. Aynı şey ikinci kez, üçüncü kez ve dördüncü kez tekrarlanır. En sonunda Allah şöyle buyurur: "Dur ey İbrahim! Eğer her asi kulu Rabbine helak ettirirsen, yeryüzünde bir tek insan kalmaz. Şu kesin ki Biz onları cezalandırmada acele etmiyoruz: Artık onlar ya tevbe ederler, ya da günahta ısrar ederler. Nasıl olsa onlar, Bizim mülkümüzden asla çıkamayacaklar."

Hiçbir imtihan hikmetsiz olmadığına göre, acaba Hz. İbrahim'in evladını kurban etmekle sınanmasının sebebi, asi de olsa, kulunu Rabbine helak ettirmesi midir dersiniz? Allah en doğrusunu bilir. Fakat Kur'an'da halîm diye anılan ender nebilerden biri olduğuna göre, onun başından, hilim ve hoşgörünün önemini bu denli kavramasına neden olan bir olay geçmiş olsa gerektir.

Halîm olan Hz. İbrahim'e, halîm olan bir evlat verilmiştir: ***"Biz onu halîm bir oğlan çocuğu ile müjdeledik."*** (Sâffât 37:101) Yahudiler, bu oğlan çocuğuyla İshak'ın kastedildiğini iddia ederler. Oysa ki, Tevrat (Tekvin 22:2) ve Kur'an'ın ittifakıyla İbrahim'e müjdelenen bu oğul, "biricik oğul" ve "ilk oğul"dur. Yine ittifakla, "ilk oğul" İsmail'dir. Bu durumda Eski Ahid'e İshak adı sonradan eklenmiş olmalıdır. Fakat bu ekleme tarihi hakikati ters çeviremediği için, ortaya tarihin tekzip ettiği bir metin problemi çıkmıştır.

Her iki oğlun da müjdelendiği doğrudur. Fakat İsmail, Saffât 36'nın da delalet ettiği gibi Hz. İbrahim'in duasına icabet olarak, İshak ise mucizevî bir ikram olarak verilmiştir. Zaten bu ayetin yer aldığı Sâffât suresinin 112. ayetinde İshak'ın ismen ayrıca zikredilecek olması, buradaki "oğlun" ilk oğul İsmail olduğunu teyit etmektedir. Yine Sâffât 102, kurban edilen oğlun "sabreden" sıfatına vurgu yapar. Enbiya 85'te ise "sabredenlerden" olarak sayılan üç peygamberden biri İsmail peygamberdir. Hz. İshak Kur'an'ın hiçbir yerinde "sabreden" vasfıyla anılmaz. Zaten onun sabretmesine vurgu yapılmasını gerektiren özel bir imtihanın varlığı da bilinmemektedir.

Hz. Şuayb'in halîm oluşu inkârcı kavminin dilinden aktarılmaktadır:

قَالُوا يَا شُعَيْبُ أَصَلٰوتُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ نَّتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ نَّفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشٰٓؤُا ۖ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ ﴿٨٧﴾

"Ey Şuayb!" dediler, "Atalarımızın taptıklarını, ya da mallarımız üzerinde keyfimizce tasarrufta bulunmayı terk etmemizi, senin salât'ın mı emretmektedir? Oysaki (bizce) ***sen oldukça uyumlu ve akıllı bir adamsın!"*** *(Hûd 11:87)*

Hz. Şuayb, inkarcı kavmini yola getirmek için çok sabretti. Onların şahsına karşı saldırılarına, engin bir hoşgörü ile direndi. Nasıl ki cahiliyye ehli Allah Rasulü'ne "emîn" sıfatını vermişse, Hz. Şuayb'in inkârcı kavmi de ona "halîm" sıfatını vermişlerdi. Yani o, hoşgörü ve hilmine düşmanlarını bile şahit kılacak kadar halim biri idi.

4.2. Sevgili Peygamberimizin hilim ve hoşgörüsü

Efendimizin hoşgörüsü ve Hilmi dillere destan idi. Bütün bir hayatı bunun şahididir. Kendisine her türlü acıyı çektirenlerin ebedi kurtuluşu için, gönüllü acı çekmeye razı olacak kadar hoşgörülüydü. Bu yüzden "Mü'min olmuyorlar diye neredeyse kendini helak edeceksin" ilahi uyarısına muhatap olacaktı.

Uhud savaşında hayati tehlike atlatmıştı. Dişi kırılmış, başı yarılmış, vücudunun farklı yerleri darbe almıştı. Kendisine bunları reva gören müşriklere beddua etmesi istendiğinde, ellerini açıp şöyle dua etmişti: "Allah'ım! Kavmimi bağışla! Zira onlar bilmiyorlar!"[15]

15 Müslim, 3352.

Onun âlemlere rahmet oluşu, âlemlere yetecek kadar hilim ve hoşgörü sahibi oluşuyla açıklanabilirdi. Sadece düşmanlarından değil, dostlarından ve dost görünümlü kaba saba kimselerden gelen eziyetlere karşı da hoşgörülüydü.

Uyeyne b. Hısn el-Fezari, ünlü bedevi kabilesi Fezare'nin "Arabın ahmağı" (*Hamkâu'l-'arab*) lakabıyla şöhret bulmuş reisiydi. Allah Rasulü, onun kalbini İslam'a ısındırmak ve en azından zarar vermesini önlemek için onu idare ederdi. Bu cümleden olmak üzere, zekâttan ona da pay ayırırdı. Onun tahammül sınırlarını zorlayan birçok kabalığına, bir gün gelir de gönlü imana yatar umuduyla tahammül ederdi.

Fakat Uyeyne, Allah Rasulü'nün bu hoşgörüsünü ara sıra istismar etmekten çekinmezdi. Bir gün Medine'ye gelmiş ve izin istemeden ve kapı vurmadan Rasulullah'ın özel hanesine dalmıştı. O sırada odada Nebi ile birlikte, rahat kıyafetleri içinde Hz. Aişe yan yana muhabbet ediyorlardı. Rasulullah bundan hayli rahatsız oldu. Rahatsızlığını belli ederek "İzin almak yok mu?" dedi. Uyeyne "Kendimi bildim bileli Mudar kabilesinden her hangi bir adamın yanına girmek için izin istemedim" dedi ve ekledi: "Şu yanındaki al yanaklı/beyaz tenli (*humeyrâ'*) de kim?" Allah Rasulü "Bu mü'minlerin annesi Aişe'dir" dedi. Utanmaz adam, "Sana kadınların en güzelini sunmam karşılığında ondan vaz geçmez misin?" dedi. Allah Rasulü, cahiliyye âdeti olan eş değiş tokuşunu yasaklayan Ahzab 52'yi kastederek, "Bak ey Uyeyne! Allah bunu haram kıldı!" dedi ve sert bir el hareketiyle çıkmasını işaret etti. O çıkınca Aişe "Bu da kim?" dedi. Hz. Nebi şöyle cevap verdi: "Kendisine itaat edilen ahmak".[16]

Allah Rasulü, bu katlanılması zor kabalıklara dahi davasının hatırına katlanıyordu.

4.3. Halîm isminin tecellisinden mü'mine düşen pay

Allah'ın her sıfatı gibi, Halîm sıfatının da tecellisi vardır. Bu sıfatın tecellisi, sadece Allah'ın kullarına hoşgörüsü ve onları cezalandırmada acele etmemesiyle sınırlı değildir. Aynı zamanda, kulların birbirine hoşgörüsü de Allah'ın Halîm isminin bir tecellisidir. Bu tecelliden pay almaları için, Allah kulları üzerindeki otoritesini kullanır. Kullarının Zatına olan güven ve sevgisini, kulları lehine istihdam ederek şu tavsiyede bulunur:

16 Kurtubi, Tefsir XIV, 221; İbn Kesir, Tefsir, 33:52'nin tefsirinde.

وَجَزَٰٓؤُا۟ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا ۖ فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُۥ عَلَى ٱللَّهِ ۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ الظَّٰلِمِينَ ۝

"Ama kötülüğün cezası, ancak ona denk bir karşılık olabilir; ne var ki kim affeder ve barış yaparsa, işte onun mükâfatı Allah'a aittir: Şüphe yok ki O, zalimleri asla sevmez." *(Şûrâ 42:40)*

Kişi davasında haklı olabilir. Fakat uğradığı zarara mukabil, zarar verene eşdeğer bir bedel ödetmek (*kısas*) yerine onu affetmesi, kulun Allah'ın Halîm isminin tecellisine mazhar olduğunun delilidir. Kişi, kendisine zarar verenin cezalandırılmasını istemekle kınanamaz. Fakat kendisine zarar verenin hak ettiği cezayı affeden kimse, halîm denilmeyi hak eden kimsedir. Halîm olan Allah, o kimsenin adını, halim olan peygamberlerin hizasına yazar.

Lamba söndürenin, lambası söndürülür. Çıra söndürenin çırasının söndürülmesi, hak ettiği cezadır. Bunu istemek, çırası söndürülenin hakkıdır. Fakat eğer o Allah'ın Halîm isminden pay almışsa, çırasını söndürenin, bırakın çırasının söndürülmesini, sönmüş çırasının yakılmasını isteyecek kadar halim ve gani gönüllüdür. Tıpkı Yunus gibi:

Çerağıma kastedenin
Hak yandırsın çerağını

Şu ayet de, Allah'ın kullarına hilim ve hoşgörüyü telkin eden ayetlerden biridir:

ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ فِى ٱلسَّرَّآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَٱلْكَٰظِمِينَ ٱلْغَيْظَ وَٱلْعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِ ۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ۝

"Onlar ki bollukta da darlıkta da infak ederler; öfkelerini kontrol altında tutarlar ve insanların hatalarını bağışlarlar; zira Allah iyilik edenleri sever." *(Âl-i İmran 3:134)*

Bu meyanda Hz. Ebubekir'in hilim ve hoşgörüsünü ifade eden şu olan hayli manidardır:

Hz. Aişe'ye zina iftirası atıldığında, bu iftiraya inanıp yayanlar arasında Mıstah b. Usâse de vardı. Mıstah Hz. Ebubekir'in teyzesinin oğluydu. Yetim olarak büyüdüğü için, Hz. Ebubekir ona sürekli yardım etmişti. Mekke'den Medine'ye hicretinden

sonra da Hz. Ebubekir bakmaktaydı. Onun Aişe'ye yapılan iftiraya inanıp yayması üzerine, Hz. Ebubekir "ne sen bendensin, ne de ben sendenim" diyerek onunla arasına mesafe koydu, yardımı kesti. Hz. Ebubekir'in bu kararı üzerine şu ayet indi:

وَلَا يَأْتَلِ أُولُوا الْفَضْلِ مِنكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا ۗ أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٢﴾

"Şu halde, içinizden (servetçe) ***bolluk ve rahatlık içinde olan kimseler, yakınlara, muhtaçlara ve Allah dâvâsı uğruna hicret edenlere yardım etmekten geri durmasınlar; onları affedip hoş görsünler! Hem Allah'ın sizi bağışlaması hoşunuza gitmez mi? Nitekim Allah Ğafûr'dur, Halim'dir."*** *(Nur 24:22)*

Allah Rasulü, Hz. Ebubekir'i çağırtarak bu ayeti okudu. Rasulullah ayetin "Allah'ın sizi bağışlaması hoşunuza gitmez mi?" cümlesine gelince, Hz. Ebubekir *"Belâ ya Rab! İnni uhibbu en tağfira lî*: Elbette ey Rabbim! Ben, beni bağışlamandan hoşnut olurum!" dedi. Oradan ayrılıp evine gittikten sonra Mıstah'ı çağırttı. "Allah'ın indirdiği başım ve gözüm üzerinedir" dedi. O günden sonra Mıstah'a, daha önce yaptığı yardımın iki katını yapmaya başladı.[17]

Malik b. Dinar'ın başından şöyle bir olay geçer: "Her türlü günahı irtikâp eden bir komşusu vardır. Diğer komşular bu adamı şikâyet için ona gelirler. O da adamı çağırtır ve ona "Ya irtikâp ettiğin bu günahlardan vazgeç, ya da mahalleyi terk et!" der ve aralarında şu konuşma geçer:

- Bu ikisini de yapmayacağım.
- O zaman seni yöneticiye şikâyet ederiz.
- Benim halimi yönetici de biliyor.
- O zaman senin için Allah'a beddua ederiz.
- Allah bana sizden daha merhametlidir.

Buna çok sinirlendim. Gece kalkıp iki rekat namaz kıldım ve ona beddua ettim. O gece, (vicdanımdan) bir ses geldi: "Ona beddua etme! O genç Allah'a dost olabilir!" Yaptığıma pişman oldum. Evden çıkıp onun kapısını vurdum. O zannetti ki kendisini

17 Razi, Mefatihu'l-Ğayb, XXIII, 162.

mahalleden çıkarmaya geldim. Başladı özür dilemeye. Ona dedim ki: "Sana bunun için gelmedim". Olan biteni bir bir anlattım. Başı öne düştü ve başladı ağlamaya. Öyle bir tevbe etti ki, Allah tevbesini kabul etti."

5. HALÎM OLAN ALLAH'A DUA

Ya Halîm, ya Allah!
Ey hoşgörüsünde eşsiz ve benzersiz olan!
Ey kulunu cezalandırmada aceleci olmayan!
Ey müsamahası mutlak ve sınırsız olan!
Ey günahkâr kullarının kusuruna bakmayan!

Ya Halîm, ya Allah!
Ey yüz defa tevbesini bozmuş olan kimseye,
Sonsuz rahmet kapılarını kapatmayan!
Ey kırdığı ceviz kırkı geçen kimseyi,
Kırk birinci cevizi kırmadığı için ödüllendiren!

Kuluz, kusurluyuz, eksiğiz, noksanız;
Bizi Halîm isminin tecellisinden mahrum eyleme!
İnsanız, unutmak adımız, yarulmak sıfatımız;
Bizi hilmini istismar edenlerden eyleme!

Ya Halîm, Ya Allah!
Bizi o eşsiz ve benzersiz hilminden hissedar eyle!
Halim olan kullarının zümresine ilhak eyle!
Bizi dünyada halim olan kullarına muhatap eyle!
Bize hesap gününde hilminle muamele eyle

Âmîn!

اَلْحَفِيُّ

34

EL-HAFÎ

Mükemmel İlgilenen

Sonuna Kadar İzleyen

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

El-Hafi, esma-i hüsnadan olduğu Kur'an ile sabit isimlerden biridir. Kur'an'da Allah'a isnatla müstakil olarak ve isim formuyla kullanılır. El-Hafî, mükemmel bir hassasiyetle sonuna kadar ilgilenen, adeta kulunun üzerine titrercesine onunla mükemmel alakadar olan ve ona gösterdiği bu ihtimam ile sevinen, kulunu en hassas bilgilerle sonuna kadar izleyen eşsiz ve benzersiz, mutlak ve sonsuz özne demektir.

El-Hafî isminin manasında âlimler ihtilaf etmişlerdir.

İbn Kesir tefsirinde, İbn Abbas'ın *el-Hafî*'yi "lütufkâr, yol gösteren, samimiyete yönelten" şeklinde açıkladığını nakleder. "el-Hafî, lütufkâr demektir" şeklinde bir açıklama İbn Ömer'den de rivayet edilmiştir.

Dil ve tefsir âlimi Ferra da buna benzer bir açıklama yapar. Yine dilci Sa'leb Hafî'yi "lütuf ve kerem" ile açıklamıştır.

Endülüslü müfessir Ebu Hayyan, *el-Hafî* ismini "çok ikram, iyilik ve lütufta bulunan" şeklinde açıklar. Aynı müfessir, İbn Abbas'ın bu ismi "Rahîm" diye açıkladığını söyler. Bu da doğru değildir. Zira Allah'ın Latif, Kerim, Rahîm isimleri zaten vardır.

Zeccac'a göre el-Hafî, "duaları kabul eden" demektir. Bu isabetli değildir. Allah'ın esma-i hüsnadan olan ve "duaları kabul eden" manasına gelen *Mucîb* ismi zaten vardır.

Kelbi, "Halîm" ismi ile açıklar ki, bu açıklama değildir. Zira bu isim zaten vardır.

Ebu Hayyan'ın nakline göre Kutbî, "İyi davranan" (*Bâr*) diye açıklar. Fakat zaten Allah'ın *Ber* ismi vardır ve bir ismi diğer isimle açıklamak, açıklama değildir.

Kâdî Ebubekir İbn Arabi, Sa'leb'den naklen Hafî'nin manasını şöyle verir: "Bir işle yakından ilgilenen, önem veren, iyi bilen".

Bazılarına göre Hafî, "yargılayan, hâkim" anlamına gelir.

Bazılarına göre Hafî, "mani olan, engelleyen" anlamına gelir.

Bazılarına göre Hafî, "soru soran, sorusuna sonuna kadar asılan" manasına gelir.

El-Hafî isminin manası konusunda birbiriyle uyuşmaz gibi duran bu görüşler uzayıp gitmektedir. Bir kelimenin bu kadar farklı mana taşıması normal değil. Fakat Hafî ismine verilen bütün bu farklı manaların asli mana ile bir bağlantısının olması, dil mantığının bir gereğidir. Bunu da yine dilin kendisinden yola çıkarak bulabiliriz. Şu halde bu kelimenin kök manasına dair bir arkeolojik kazı kaçınılmazdır.

Hafî isminin türetildiği kök ح ف ى harfleridir. Bu kökte *yâ* illet harfi bulunduğu için, bu akraba kelimelerde bazen *vav* bazen de *elif* olarak görünür.

Ahfa'ş-şey', "bir şeyin en dibini kazımak" manasına gelir. Ayakkabı ve çorap da dâhil ten görünecek kadar/en dibine kadar soyunduğu için "çıplak ayak" için de ayrı kelime kullanılır. *İhtefe'l-kavmu mer'â*, "kavim merayı silip süpürdü, dibine kadar kazıdı" demektir.

Ayrı terkip, "İstediğini alıncaya kadar/dibine kadar ısrar etmek" manasına da gelir. *Ahfeytu'd-dâbbe*, "deveye hendeği atlatıncaya kadar ısrar ettim" manasına gelir. Bu manalar, "en dip/en üst/en hassas" ortak manasını verir. "Mükemmellik" vurgusu esastır.

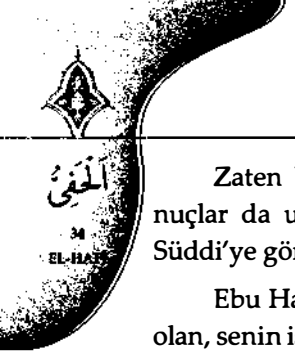
Hafâve, "iyi, hoş, güler yüzle, heyecan ve hürmet duyarak karşılayıp ilgilenmek". *İhtifâ'*, "ilgi gösterip gelişini kutlama, tören düzenleme" demektir. *Tehaffâ*, "sevecen davranmak, ilgilenmek, cana yakın olmak" manasına gelir.

Bu kelimeler bu kökteki "sevgi" ve "ilgi" manasını ortaya çıkarır.

Hafiye, en gizli ve hassas bilgileri dibine kadar takip eden ajan manasına gelir. *Fe-yuhfikum*, ***"Hakkınızdaki en hassas bilgilerle sizi sonuna kadar takip eden"*** (47:37) anlamına gelir. Özellikle kelimenin fiile yakın manası, birini en hassas bilgilerle sonuna kadar mükemmel biçimde takip etmektir. Bu manada da "mükemmellik" esastır.

Bu üç gurup kelimenin ortak manalarını birleştirdiğimizde ulaştığımız mana, kelimenin ortak kök manası olsa gerektir: "Mükemmel seviyede, en hassa biçimde ilgilenmek", "severek ihtimam göstermek" ve "mükemmelen, en hassas bilgilerle sonuna kadar izlemek".

Zaten bazı selef âlimleri ve otorite dilcilerin vardığı sonuçlar da ulaştığımız bu sonucu desteklemektedirler. Mesela Süddi'ye göre Hafî, "dostluk ve arkadaşlık" anlamına gelir.

Ebu Hayyan'ın nakline göre yine Süddi bu ismi "Sana hafî olan, senin işinle ilgilenendir" şeklinde açıklar.

Dilci Ezheri'ye göre: "sırrını bilmek, sevinmek, sevindirmek" anlamına gelir.

Dilci Cevheri'ye göre: "birine aşırı ilgi göstermek, ilgilenmek, durumunu sormak, bol ikramda bulunmak, değer vermek" anlamına gelir.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

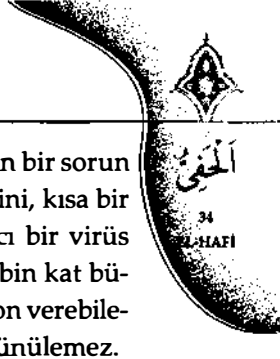
Allah Hafî'dir: Kuluyla hassasiyetle sonuna kadar mükemmelen ilgilenir ve ona severek ihtimam gösterir. Bunu anlamak için Allah'ın insana olan ikramına şöyle bir göz gezdirmek kâfidir.

O, insanı basit bir ham maddeden yaratmış, fakat insana ideal bir kıvam vermiştir. İnsan, mayasına konulan bu kıvama kendi gayretiyle erecektir. Bu amaca hizmet etmesi için insana verilen beş duyu ile yetinilmemiş, onların üzerine insanı beşer olmaktan çıkarıp insan kılan ruh üflenmiştir. Üflenen ruh ile insan akıl, irade ve vicdan sahibi olmuş, kendi varoluşu üzerine sorular soran ve cevaplarını arayan bir mertebeye erişmiştir.

Burada da kalmamış, Allah bahşettiği akla yol göstersin diye vahiyler indirmiştir. O vahiylerle nasıl inşa olunacağını göstermek için, her biri birer rol model olan peygamberler göndermiştir.

Bütün bunlar, Hafî olan Allah'ın insan üzerinde yoğunlaşan hassas ilgisinin birer tezahürüdür. Allah, insana olan bu özel ilgisinden dolayı, insanı imkânsız hiçbir şeye zorlamamış. İnsana, gücünün üstünde hiçbir sorumluluk yüklememiştir. Bu ilahi ilgi ve alakadan dolayı insana fatura çıkarmak şöyle dursun, insanı yine insanın şerrinden sürekli Allah korumuştur. Bu da Hafi olan Allah'ın, insana olan hassas ilgisinin ve mükemmel ihtimamının bir göstergesidir.

Cerbezeli İslam filozofu Ebu Hayyan et-Tevhidi'nin dediği gibi; "İnsan insanın sorunudur". Yani insan, Allah'ın sorunu değildir. İnsan Allah'a sorun oluşturmak istese ve bu konuda tüm

insanlık dayanışma içine girse, yine de insan Allah için bir sorun oluşturamaz. Zira yeryüzündeki bütün bir insan neslini, kısa bir zaman zarfında yok etmek için, öldürücü ve bulaşıcı bir virüs yeterlidir. İnsan gözü o virüsü görmek için onun 30 bin kat büyütülmesi gerekir. Varlığına bu kadar küçük bir şey son verebileceği bir mahlûkun, Allah için sorun teşkil etmesi düşünülemez.

Çok güçlü gibi görünen insanoğlu, bunca iddiasına rağmen, hâlâ kendi güneş sisteminin keşfini tamamlayamamıştır. Sadece kendi galaksisinde milyarlarca yıldız sistemi vardır. Bu yıldızlar arasında yolculuk şimdilik hayaldir. Galaksiler arasında yolculuk ise hayalin de ötesindedir.

İnsanın üzerinde yaşadığı dünya imkânlarıyla, yer altı ve yerüstü kaynaklarıyla ve yaşıyla, gün gün azalan bir dünyadır. İnsanoğlunun, şimdilik bu dünyayı kendisiyle takas edebileceği bir başka misafirhanenin varlığı da bilinmemektedir. Eğer şu yaşlı dünya insanoğluna "Benden buraya kadar" diyecek olsa, insanoğlunun kapısını çalacağı Allah'tan başka kimsesi yoktur.

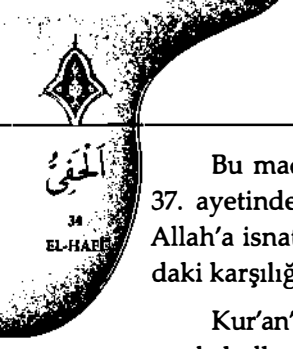
Ölüm. Ölüm, bütün bunların hepsini bastıran ve Allah'sız dindirilemeyen insanın amansız iç ağrısıdır. Eğer Allah ve ahiret yoksa, ölüm gerçeğini insan kaldıramaz. Gerçekten de ölüm, insan için kaldırılamayacak ve katlanılamayacak kadar ağır bir yüktür. İnsan bu yükü ancak Allah'ın Hafî ismi sayesinde, yani yakın ve hassas ilgi ve alakası sayesinde kaldırabilir.

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Kur'an'da Hafî ismi

Ha-fi-ye maddesi, Kur'an'da çok sınırlı bir kullanıma sahiptir. Bu maddeden Kur'an'da sadece üç kelime gelir. Biri Allah'a isim olarak gelen Meryem suresinin 47. ayetindeki Hafî ismidir. Burada Hafî ismi doğrudan Allah'a isnat edilir. Müstakil ve isim formuyla gelir. Bu da Hafî isminin hiç tereddütsüz esma-i hüsnadan olduğunun delilidir.

Kur'an'da kullanılan 2. *hafî* ismi, A'raf suresinin 187. ayetinde gelir. Bu ayette söz konusu isim Nebi'den nefyedilir ve zımni olarak Allah'a isnat edilir.

Bu maddeden kullanılan 3. kelime, Muhammed suresinin 37. ayetinde kullanılan *yuhfikum* fiilidir. Bu fiil Hafî ismi gibi Allah'a isnat edilir. Dolayısıyla bu mubarek ismin ef'al-i hüsnadaki karşılığını teşkil eder.

Kur'an'da ikisi isim biri fiil olmak üzere madde sadece bu üç yerde kullanılır. Üçü de dolaylı ya da doğrudan Allah'a isnat edilir. Şu halde Hafî ismi, tıpkı ilah ismi gibi sadece Allah'a has sıfatlardan biridir. İsim olarak da fiil olarak da kullara isnat edilemez.

3.2. Hafî olan Allah kuluyla sonuna kadar ilgilenir

Hafî isminin Kur'an'da kullanıldığı tek yer Meryem suresindeki Hz. İbrahim ile ilgili pasajdır. Bu pasajın konusu, Hz. İbrahim'in babasıyla ilişkisidir. Daha doğrusu, babası Hz. İbrahim'i imanından dolayı sahipsiz ve yüzüstü bırakmıştır. O da doğduğu toprakları terk ederek, Allah davası uğruna hicretin tozlu yoluna koyulmuştur.

Hafî isminin anlamı da, işte tam bu noktada mana kazanır. Mesaj açıktır:

Ey İbrahim! Baban seninle ilgilenmeyip seni yüzüstü bıraktı. Fakat bu seni üzmesin. Zira baban da bir kuldur ve onun kendisi de ilgiye muhtaçtır. Üzülme! Bundan böyle seninle Hafî olan Allah ilgilenecektir. Üstelik sonuna kadar ilgilenecektir.

Bu ilgi sevmeyip katlanan bir büyüğün ilgisi değil, seven ve seve seve katlanan en büyüğün ilgisidir.

Bu ilgi cahilin meraktan dolayı gösterdiği ilgi değil, her şeyini en ince detayına kadar bilen Allah'ın ilgisidir.

Bu ilgi, bir yerden sonra yorulacak ve vazgeçecek olanın ilgisi değil, sonuna kadar sürecek eşsiz ve benzersiz bir ilgidir. Bu ilginin sahibi ise Hafî olan Allah'tır.

Allah'ın Hafî isminin içinde geçtiği o pasajı şudur:

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿٤١﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ لِمَ
تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا ﴿٤٢﴾ يَا أَبَتِ إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ
الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا ﴿٤٣﴾ يَا أَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ إِنَّ

الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ عَصِيًّا ﴿٤٤﴾ يٰٓأَبَتِ إِنِّيٓ أَخَافُ أَنْ يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمٰنِ
فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا ﴿٤٥﴾ قَالَ أَرَاغِبٌ أَنْتَ عَنْ آلِهَتِي يٰٓإِبْرٰهِيمُ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ
لَأَرْجُمَنَّكَ وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا ﴿٤٦﴾ قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّيٓ إِنَّهُ كَانَ بِي
حَفِيًّا ﴿٤٧﴾ وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَأَدْعُوا رَبِّي عَسٰٓى أَلَّآ أَكُونَ بِدُعَآءِ
رَبِّي شَقِيًّا ﴿٤٨﴾ فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَهَبْنَا لَهُٓ إِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ
وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾ وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴿٥٠﴾

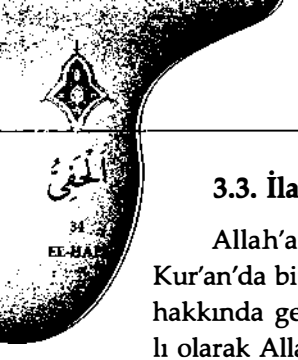
"Bu kitapta İbrahim'i de an! Hakikaten o doğruluk ve dürüstlük abidesiydi, (yani) ***bir peygamberdi. Hani o babasına demişti ki:***

- "Ey babacığım! Niçin işitmeyen, görmeyen ve senden hiçbir bir zararı def edemeyen şeylere kulluk ediyorsun? Ey babacığım! İnan ki bana, sana ulaşmamış olan hakikat bilgisinden bir pay ulaşmış bulunuyor; öyleyse bana uy ki, seni dosdoğru bir yola yönlendireyim! Ey babacığım! Şeytan'a kulluk etme! Hatırla ki şeytan, O Rahmet Kaynağına isyan eden biriydi! Ey babacığım! O Rahmet Kaynağından gelecek bir azabın sana dokunmasından endişe ediyorum; işte o zaman şeytanın bir dostu da sen olmuş olursun."

- "Ey İbrahim! Yoksa sen benim tanrılarımdan yüz mü çeviriyorsun?" dedi, "Eğer buna bir son vermezsen, yemin olsun ki seni öldüresiye taşa tutarım! Şimdi gözümün önünden kaybol bakayım!

"Sen sağlıcakla kal!" dedi, "Seni bağışlaması için Rabbime yalvaracağım; çünkü O, beni *adım adım mükemmelen izleyecektir!* ***Artık hem sizden, hem de sizin Allah'ı bırakıp da yalvarıp yakardıklarınızdan uzaklaşacağım ve*** (sizin için) ***Rabbime yalvarmayı sürdüreceğim; umarım, Rabbime duamdan dolayı mahrum olmam."***

En sonunda onlardan ve onların Allah'ı bırakıp da taptıklarından uzaklaşınca, Biz ona İshak ve Yakub'u armağan ettik ve onların her birine de peygamberlik verdik; dahası onlara rahmetimizi bahşettik; nihayet onları doğruluğun ve hakikatin yüce dili yaptık. *(Meryem 19:41-50)*

3.3. İlahi bilginin hafiyeliğini yapmayın!

Allah'a isnatla kullanılan Hafî isminin dışında, ayrı isim Kur'an'da bir kez daha kullanılır. Bu kullanım doğrudan Allah hakkında gelmez. Fakat, A'raf 187'de gelen Hafî ismini, dolaylı olarak Allah'a nisbet etmek hiç de yanlış olmaz. Zira ayetteki ***"Sanki sen*** (Son Saatin bilgisine) ***Hafî imişsin gibi"*** manasına gelen *keenneke hafiyyun anhâ* ibaresi, bu ismi Rasulullah'dan nefyetmekte, onun Hafî olmadığı ifade edilmektedir. Konu "Son saatin bilgisidir". Ayette bu bilgiyi, ancak Hafî sıfatına sahip olan birinin bileceği dile getirilmektedir. Zımnen ise Hafî olanın Allah olduğuna dolaylı bir gönderme vardır.

İşte o ayet:

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ اَيَّانَ مُرْسٰىهَا ۭ قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّىْ ۚ لَا يُجَلِّيْهَا
لِوَقْتِهَآ اِلَّا هُوَ ۭ ثَقُلَتْ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ لَا تَاْتِيْكُمْ اِلَّا بَغْتَةً ۭ يَسْـَٔلُونَكَ
كَاَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا ۭ قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللّٰهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝

"Sana soruyorlar: "Son Saat ne zaman gelip çatacak?" diye. Cevap ver: "Onun bilgisi yalnızca Rabbimin katındadır; onun vaktini O'ndan başka da ortaya koyacak kimse yoktur: O bütün ağırlığıyla göklerin ve yerin üzerine kopacak, sizi haberiniz olmadan ansızın yakalayacaktır. Sanki senin ısrarla o bilginin peşine düşüp elde etmen mümkünmüş gibi, onu sana soruyorlar. De ki: "Onun gerçek bilgisi yalnızca Allah katındadır, ne ki insanların çoğu bunu bilmezden geliyor." *(A'raf 7:187)*

Son saatin bilgisine, ancak, bilgisi mükemmel olan, her şeyi en son sınırına kadar bilen, mükemmel bilgisiyle varlığı sonuna kadar izleyen bir zat sahip olabilir. O da Hafî olan Allah'tır. Her ne mükemmellik var, o sadece Allah'a layıktır. Bilgi konusunda da durum budur.

Bir ayette kelime fiil olarak gelir. Filin öznesi, tıpkı Hafî isminde olduğu gibi yine Allah'tır. Bu ayette *yuhfikum* fiili, "sonuna kadar izleyip köşeye sıkıştırmak" anlamında kullanılıyor:

اِنْ يَّسْـَٔلْكُمُوْهَا فَيُحْفِكُمْ تَبْخَلُوْا وَيُخْرِجْ اَضْغَانَكُمْ ۝

"O sizden her şeyinizi istese ve sizi sonuna kadar takip edip köşeye kıstırsaydı, ***cimrilik ederdiniz de böylece gizli eğiliminizi ortaya sermiş olurdu."*** *(Muhammed 47:37)*

İnsan ilahi bilginin *hafiyeliğini* yapmaya kalksa, yorulur ve yorulduğu yanına kalır. Zira buna ne ömrü, ne nefesi, ne aklı, ne de çapı yetişir. Kehf suresinde anlatılan Hz. Musa'nın alim kul ile imtihanının sebebi, tefsirlerden öğrendiğimize göre "Yeryüzünde benden daha alim biri var mı acaba?!" sorusudur. Allah bu sorudan bile hoşlanmamış, ona sorusunun cevabını bu yolla vermiştir.

Hafi ismini Allah'tan çalmaya yeltenenlerin başında, despot yönetimler ve diktatörler gelir. Onlar, yönettikleri insanları adım adım izlemek isterler. Bunun için çok sayıda ajan/hafiye görevlendirirler. Ucu açık bütçelerle, istihbarat servisleri kurarlar. Hatta ajanlarına da güvenmezler, onların peşine başka ajanlar takarlar, fakat baş edemezler.

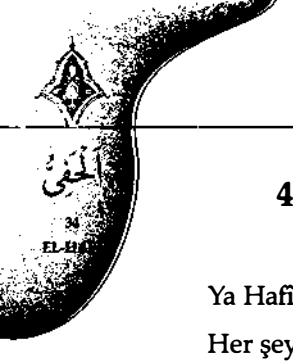
Zincir bir yerde kırılır. Kurdukları istihbarat sistemi başlarına bela olur. İstihdam ettikleri ajanlar/hafiyeler bir yerden sonra izleyemez olurlar. Zira onlar Hafî değildirler. Hafî olan sadece Allah'tır.

Kıskanç eşler, eşlerini adım adım izlemek için "hafî" rolü oynamaya yeltenirler. Allah şuuruna sahip olmak ve Hafî olan Allah'a sığınmanın, en doğru yol olduğunu unuturlar. Fakat her daim başarılı olamazlar. Zira Hafî olan Allah'tır.

Hasta derecesinde hassas bazı ebeveynler, evlatlarının hafiyesi olup onları adım adım izlemeye yeltenirler. Onların "hafî"si olmaya can atarlar. Fakat bunu başaramazlar. Bir yerden sonra yorulurlar ve karşılarındakini de yorarlar. Hafî olan Allah'a havale etmek dururken, Allah'tan rol çalmaya kalkışmanın hüsranını yaşarlar.

Şu halde birini adım adım izlemenin en garantili yolu Allah'ın Hafî ismine müracaat etmek ve O'na izletmektir. Lisanımızda sevdiklerimizden ayrılırken söylediğimiz "Allaha ısmarladık" sözü, aynı zamanda onları Allah'ın Hafî ismine emanet etmeyi de içerir.

4. HAFÎ OLAN ALLAH'A DUA

Ya Hafî, ya Allah!
Her şeyin gizli bilgisini mükemmel bilen Sensin!
Kullarının sırrıyla yakından ilgilenensin!
Kulunun üzerine herkesten çok titreyensin!
Kuluna kendinden daha çok ihtimam gösterensin!

Ya Hafî, ya Allah!
Bizi bize bırakma ki, kendi gönlümüzde boğuluruz;
Hayatımızı sonsuz bilginle kuşat ya Hafî!
Bizi bize bırakırsan bozulur, çözülür, dağılırız;
Bizi görünmek için değil, olmak için yaşat ya Hafî!

Âmin!

اَلْخَيْرُ

35

EL-HAYR

Hayrın Kaynağı

Zatı Mutlak Hayır Olan

Hayrı Eşsiz Ve Benzersiz Olan

1. LUĞAVİ ÇERÇEVE

El-Hayr, esma-i hüsnadan olduğu Kur'an'la sabit olan mubarek isimlerden biridir. Kur'an'da, Allah'a isnatla müstakil olarak kullanılır. *El-Hayr*, hayrın kaynağı, zatı mutlak hayır olan, hayrı eşsiz ve benzersiz olan özne demektir. Âlemin kendisi ve âlemdeki her hayır, el-*Hayr*'dan neşet eder.

Hayr mastarı, kök itibarıyla "ilgi ve meyil" anlamına gelir. Zira her insan, tabii bir şekilde ona meyleder. Fıtrat hayrı sever. Bu manadan yola çıkan kelime, *şerr*'in karşıtı anlamını kazanmıştır. *Hayr* "istenilen iyilik", *hayr* "yapılan iyilik, cömertlik", aynı zamanda "şeref, duruş, asıl" manalarına gelir.

İnsan ya iyiler içinden en iyiyi, ya da kötüler içinden en az kötüyü seçtiği için *hıyâr* "seçim ve tercih" manasına gelir. Genellikle çift tümleç alır. Seçme yetisi olan "iradesi gelişmiş" insana *ihtiyâr* denir. İradesi kemale ulaştığı için, "yaşlılara" da *ihtiyar* denilir. Salatalık için kullanılan *hıyar*, "hayırlı" demektir.

Kur'an'da yer alan cennet tasvirleri içinde geçen *hayrâtun hısân*, "hayırda ve güzellikte mükemmel" anlamına gelir (55:70). Avamın dilinde asli anlamından alakasız olarak "düşe yatmak" manasını kazanan *istihâre*, "hayır istemek" manasına gelir. İnsan hayırlı olana "tutkulu olduğu ve tercih ettiği" için, *hayrân* kelimesi, aynı kökten türetilmiştir (6:71). *Tehayyur*, "şaşkınlık, tutkunluk" manasına gelir (68:38).

Hayr mastarı bazen isim olarak gelir, bazen de sıfat olarak gelir. Sıfat olarak geldiğinde üstünlük adılı (*ism-i tafdil*) olarak *ahyer* (en hayırlı) manasına gelir. Dilcilere göre *hayr* mastarının ism-i tafdil kalıbı *ahyer*'dir. Fakat çok kullanıldığı için, kural gereği baştaki *elif* atılmış, geriye *hayr* kalmıştır. "Oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır" ayetindeki *hayr* bu cümledendir (2:184).

Şerde ileri gidene *şerîr*, hayırda ileri gidene *hayyir* ya da *ahyâr* denir.

Hayr, tıpkı *Rabb* gibi mastardan isim olmuştur. Arapçada masdarın özne yerine kullanılması, failin o fiilde kemaline delalet eder. Bu özellik isme mübalağa unsuru katar. Yani *Hayr*, "hayrı sınırsız olan, hayırda mükemmel olan" manasına gelir.

El-Hayr olan Allah, hem sınırsız hayrın eşsiz ve benzersiz, mutlak ve sonsuz kaynağıdır. Hem de, hayrı eşsiz ve benzersiz, mutlak ve sonsuz olan demektir.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

2.1. Varlık mahza hayır, yokluk mahza şerdir

Varlık, mahza hayırdır. Yokluk, mahza şerdir.[18] Varlığın mahza hayır olması, var edenin el-Hayr olmasından kaynaklanır. Mutlak varlık hayırdır. Yokluk" diye bir sınıf farz-ı muhal bir sınıftır. Yani bir varsayımdır. Sadece *var*'ı ve *varlık*'ı daha iyi kavramak için uydurulmuştur. Dolayısıyla kâinatta var olup da mahza şer olan hiçbir şey yoktur. Yok olup da mahza hayr olan hiçbir şey de yoktur. Olmayan hakkında konuşulamayacağı için, bu cümleyi kurmak bile abestir.

Hayır, bir şeyin yaratılış amacını gerçekleştirmesidir. O şeyin bunu yaparken kendisine ihtiyaç duyduğu şey de hayırdır. Şer, bir şeyin yaratılış amacı dışına çıkması veya çıkarılmasıdır. Onu yaratılış amacı dışına çıkaran şey de, yaratılış amacı dışında kullanılmasından hâsıl olan durum da şerdir.

Hayır, bir şeyi yaratıldığı yerde tutmaktan dolayı hâsıl olan durumdur. Şer, bir şeyi yerinden etmekten dolayı hâsıl olan durumdur.

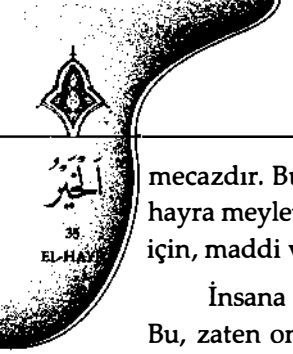
Hayır, vicdanın, aklın ve iradenin üzerinde mutabık kalarak istediği şeydir. Şer, vicdanın, aklın ve iradenin istemekte mutabakata varamadığı şeydir. Mesela akıl ister fakat vicdan istemez. Mesela kişi iradesine rağmen ona maruz kalmıştır.

Hayır, bir şeyin layık olduğunu bulmasıdır. Şer, bir şeyin hak ettiğine kavuşamamasıdır.

Hayır, vicdanın kabul ettiğidir. Şer, vicdanın reddettiğidir.

İnsan fıtrat olarak hayırhahtır. Hiç kimse kendisi için şerri istemez, herkes kendisi için hayrı ister. Zira insanın fıtratı hayra meyyal yaratılmıştır. Vahiy, insanın hayrı istemekten asla bıkıp usanmayacağını beyan eder (41:49). Yine vahiy, insanın hayrı tutku derecesinde sevdiğini dile getirir (100:8). Her ne kadar bu ayetlerde hayır "mal, servet" anlamına kullanılmışsa da, bu bir

18 Tehanevi, Keşşaf-ı Istılâhâti'l-Funûn, I, 770.

mecazdır. Bu ayetler, insanın yaratılış olarak hayrı sevdiğini ve hayra meylettiğini ifade eder. Zaten insan kendisine "meylettiği" için, maddi varlığa *mal* (*meyl*'den) denilmiştir.

İnsana hayrı sevdirmek için, özel bir tedbire gerek yoktur. Bu, zaten onun yapısında olan bir şeydir. Fakat insana hayrın hakikisini sahtesinden ayıracak bir basiret ve şuur kazandırmak için, ne kadar tedbir düşünülse yeridir. Zira insanın problemi hayrı istememek değil, hayırla şerri karıştırmak ve şerri hayır zannederek istemektir.

2.2. Varlığın özü şer değil hayırdır

Hayır ikiye ayrılır:

1. *Mutlak hayır*: Mutlak hayır Allah'tır. Onun için bazıları Allah'ı "Hayr-ı Mutlak" vasfıyla anmışlardır.

2. *İzafi hayır*: Şahıslara, durumlara, hale, şarta, zamana, mekâna, yaşa, tecrübeye, ilgiye, bilgiye göre değişen, insanların rağbet ve itibarının kişiden kişiye değiştiği hayırdır.

Hayr-ı mutlaktan insanlara düşen bir cüz vardır ki, o da insanların kendileri için daima hayrı istemeleri, hayra rağbet etmeleridir. Burada değişen şey, insanların hayra dair bilgisidir. Bir insan mutlaka kendisi için hayrı ister. Fakat o hayrı ve şerri hakiki manada bilmiyorsa, hatta şerri hayır sanıyorsa, hayır istiyorum diye şerri ister. Bu durum insanın kendisi için daima hayrı istediği hakikatini değiştirmez. İşte şu ayet tam da bu hakikati ifade eder:

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ ۖ وَعَسَىٰ أَن تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَعَسَىٰ أَن تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ ۗ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾

"Hoşunuza gitmese de, savaş size farz kılındı. Hem sizin hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırlı, sizin hoşlandığınız bir şey de sizin için şerli olabilir: Allah bilir, fakat siz bilmezsiniz." *(Bakara 2:216)*

Zımnen: Hayrı ve şerri belirleyen sizin beğeniniz değildir; aksine siz beğeninizi hayra göre belirleyin. 18. surede anlatılan Musa-âlim kul kıssası, bu ayette dile gelen hakikatin müphem bir "kul" üzerinden tefsiridir.

Yukarıdaki ayetin hemen yanı başına şu ayeti de koymak gerekir:

وَيَدْعُ الْإِنسَانُ بِالشَّرِّ دُعَاءَهُ بِالْخَيْرِ ۖ وَكَانَ الْإِنسَانُ عَجُولًا ﴿١١﴾

"Ne ki insan, (sanki) ***hayır için yalvarıp yakarıyormuşçasına şer için yalvarıp yakarır; zira insan çok acelecidir."*** *(İsra 17:11)*

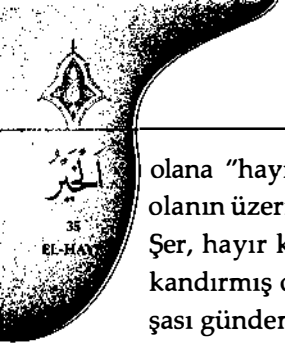
İnsan bazen hayır olacak diye bir şey ister, fakat o kendisi için şer olur. Burada ya o insanın hayır tasavvuru yanlıştır ve şerri hayır zannederek istemiştir. Ya da sorun o insanın hayır tasavvurunda değil, eşyayı yaratılış amacına uygun kullanmamasındadır. Mesela insan Allah'tan servet ister. Bu isteğinin gerçekleşmesi için Allah'ın verme yasalarına uygun hareket eder ve serveti elde etmek için elinden geleni yapar. Zaten elinden geleni yapınca, Allah'a el açmağa hak kazanır. Allah da ona istediğini verir. Fakat o serveti bir emanet bilmez de mülkiyet bilirse, servetin verdiği refahla şımarır. Bu şımarıklık onu gurur ve kibre götürür. Bu gurur ve kibir onu günah ve isyana götürür. Bu durumda servet onun için "hayır" değil "şer" olmuş olur.

2.3. Servet hayır mıdır, şer midir?

Servete "şer" demek izafidir. Ona nisbetle servete "şer" denebilir, değilse mücerret olarak servete "şer" denilemez. Esasen servetin şer oluşu, servetin kendisinden değil, onun servete davranışından kaynaklanmıştır. Bu yüzdendir ki, Allah servetle azıp küstahlaşanların servetini değil, kendisini cezalandırır.

Eğer ille de birinden biri denilecekse, "hayırdır" demek en doğrusudur. "Hayırdan ne infak ederseniz.." (2:215) ayetinde, infaka konu olan servet bizatihi "hayır" olarak nitelendirilmektedir. Buna şöyle bir kayıt düşülebilir: "Kur'an'ın 'hayır' olarak nitelediği servet, mücerret servet değil, 'Allah için infak edilen' servettir". Evet, böylesi daha doğrudur. Ama bu takdirde bile servet "şer" olmaz, olsa olsa "nötr" olur; onun hayır olup olmadığı, kişinin onu yaratılış amacı uğruna kullanıp kullanmamasına bağlı olur. Esasen bu durum sadece servet için değil, sıhhat, ilim, evlat, eş, iktidar, güç, şöhret vs. gibi şeyler için de geçerlidir.

Hayır bildiğimizin şer çıkması, bazen bizim tasavvurumuzun eğriliğinden kaynaklanır. Esasen o noktada, tasavvurumuzdaki eğrilik tercihimize yansır. Bu durumda biz, "şer"

olana "hayır" etiketini yapıştırıp öyle tercih ederiz. Biz "şer" olanın üzerine "hayır" etiketi yapıştırdık diye, o "hayır" olmaz. Şer, hayır kılıfına da sarılsa yine şerdir. Sadece biz kendimizi kandırmış oluruz. İşte bu noktada, tasavvurumuzun doğru inşası gündeme gelmektedir.

Kur'an, kavramlarıyla tasavvurumuzu inşa eder. Hayır ve şer kavramlarımızın içini Kur'an inşa etmişse, kimse bize "şer" olanı "hayır" ambalajı içinde satamaz. Baştan biz ona müşteri olmayız. Mesela bizi, yediği faizi "kâr" veya "gelir" olarak gören kimsenin durumuna düşüremez. Yine bizi, Allah yolunda infaktan kaçıp da servetini "artırdığı" zehabına kapılanın durumuna düşüremez. İşte şu ayet, muhatabı olan insanın "hayır" tasavvurunu inşa eden ayetlerden biridir:

وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتّٰى يُؤْمِنَّ ۚ وَلَاَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ وَلَوْ
اَعْجَبَتْكُمْ ۚ وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتّٰى يُؤْمِنُوا ۚ وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ
وَلَوْ اَعْجَبَكُمْ ۗ اُولٰٓئِكَ يَدْعُونَ اِلَى النَّارِ ۖ وَاللّٰهُ يَدْعُٓوا اِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِاِذْنِهٖ ۚ
وَيُبَيِّنُ اٰيَاتِهٖ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٢١﴾

"Müşrik kadınlarla onlar imana ulaşıncaya kadar evlenmeyiniz! Çünkü (Allah'a) ***bağlanmış hür olmayan mü'min bir kadın, müşrik hür bir kadından –ondan hoşlanıyor da olsanız- daha hayırlıdır. Yine müşrik erkeklerle, onlar iman edinceye kadar kadınlarınızı nikahlamayınız! Zira*** (Allah'a) ***kulluk yapan mü'min bir erkek, müşrik bir erkekten –bu sizi hoşnut etse bile- daha hayırlıdır. Onlar sizi ateşe çağırıyor, oysaki Allah sizi kendi rızasıyla cennet ve mağfirete çağırıyor; dahası, mesajlarını insanlığa açıklıyor ki ibret alsınlar."*** *(Bakara 2:221)*

İnsan bazen mahza hayır olan, hatta hayır olduğu vahiy tarafından tescillenmiş bulunan bir davranışı bile, yanlış tavırlarıyla şerre dönüştürebilir. Mesela sadaka vermek, mahza hayır olan bir davranıştır. Bunda kimsenin bir şüphesi yok. Fakat sadaka gibi bir hayır, eğer verileni ezmek ve onun onurunu zedeleyecek bir eza ve baş kakıncına dönüşüyorsa, işte o noktada hayır şerre dönmüştür. Kur'an bunu şöyle ifade eder:

قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّن صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَآ أَذًى ۗ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ۝

"Gönül yapan hoş bir söz ve rahmet dileme, arkasından incitmenin geldiği bir yardımdan daha hayırlıdır. *(Bakara 2:263)*

2.4. İnsan üç şey için yapar: Haz-çıkar-hayır

İnsan her yaptığını üç şey için yapar: Haz, çıkar, hayır.

1. *Haz*: Haz için yapılan şey, bir insandan sadır olan eylemlerin en aşağı derecesini teşkil eder. Zira hazzın kaynağı, insanın biyolojik/hayvani yanıdır. Haz, içgüdü ve beşeri dürtülerin tatminiyle alakalı bir mekanizmadır. İrfan Bilgi Sistemi'nin diliyle konuşursak, haz insan nefsinin tatminidir. Hazzı, insanın şehvet güdüsü temsil eder. İnsan, yaptıklarından haz almakla kınanamaz. Fakat sadece haz alma amacıyla yapılan eylem, insani olma vasfını kazanamaz. Haz almak ne kötüdür, ne de günahtır. Fakat hazza teslim olmak kötüdür ve günaha götürür. İçinde yaşadığımız çağ, haz ve hız çağıdır. İnsanı kullanmak isteyen her odağın, istismar etmek için doğrudan el attığı ilk nokta, insanın haz alan yanıdır.

2. *Çıkar*: Çıkar ve yarar, eylem mertebelerinde, hazzın üstünde fakat hayrın altında yer alır. Çıkarın merkezi, sanıldığı gibi akıl değil zekâdır. Basit zekâ hayvanlarda da bulunur. İnsan, fıtrat olarak çıkarını gözeten yapıda yaratılmıştır. Kimse bununla kınanamaz. Fakat yaptığını sırf kişisel çıkarı ve yararı için yapmak, bencilliktir. Bencillik bir meziyet değil zaaftır. Daha üst değerlerden mahrum olan bir çıkarcılık ve faydacılık, başkalarına hazcılardan çok daha fazla zarar verebilir. Sonuçta her kötülük, kime yapılırsa yapılsın, insanın kendisine geri döner.

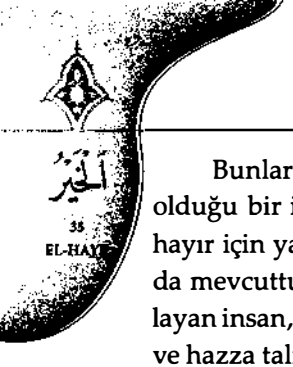
3. *Hayır*: Hayır, eylem mertebelerinin en yüksek sınıfını teşkil eder. Zira hayır ne haz gibi içgüdü ve dürtülerden, ne de çıkar ve yarar gibi bencillikten neşet eder. Hayır, üflenen ilahi ruhtan neşet eder.

Bilinç hayrın taşıyıcısıdır.

Vicdan hayrın evidir.

Akıl hayrın memurudur.

İrade hayrın imamıdır.

Bunlar aktif olmadan hayır aktif olmaz. Bunların pasif olduğu bir insanda hayır da pasif olarak kalır. İnsan yaptığıu hayır için yaparsa, bu keyfe kâfidir. Zira hayrın çıkarı da, hazzı da mevcuttur. Bilincini güdülere değil değişmez değerlere bağlayan insan, hayrın çıkarı ve hazzıyla tatmin olur. Hayırsız çıkar ve hazza talip olmaz.

İslam'da bilginin amacı ne hazdır, ne yarardır. Aksine bilginin amacı hayırdır. Âdem(oğluna) hayrı elde etmesi için eşyaya isim verme yeteneği öğretilmiştir. İnsana bilgiyi emanet eden Allah'tır. Allah insana bilgiyi insan hayra ersin diye vermiştir.

Fakat Yunan-Batı aklında bilginin amacı hayır değildir. Batı modernizminin kurucu babalarından Thomas Hobbes "Bilginin amacı güçtür" der.

Yine modernizmin kurucu isimlerinden John Locke, "Belginin amacı faydadır" der. Bu yaklaşımın en büyük zaafı bilgiyi ahlaktan mahrum etmektir. Oysaki "bilgi ahlakı" bilginin kendisinden önce gelir. Bilgi ahlakı olmayınca, bilgi istismar edilebilmekte, fakat bilgi arttıkça hayır da artmamaktadır.

2.5. Hayrı istemek hayırdır, hayrı kıskanmak şerdir

Kur'an, yedi yerde farklı vurgularla aktardığı Âdem İblis kıssası üzerinden, muhatabının haz-çıkar-hayır tasavvurunu inşa eder.

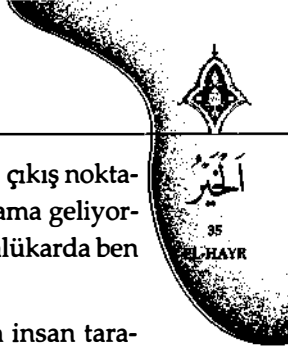
Şeytan hazzı hayır sandı veya hazzı hayır olarak takdim etti. O kendini hz. insandan üstün görüyordu:

قَالَ أَنَا۠ خَيْرٌ مِّنْهُ ۖ خَلَقْتَنِى مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُۥ مِن طِينٍ ﴿١٢﴾

"(İblis) ***dedi ki: Ben ondan daha hayırlıyım, beni ateşten onu ise topraktan yarattın.***" *(A'raf 7:12; 38:76)*

O kendi hammaddesinin/materyalinin Âdem'in hammaddesinden üstün olduğunu iddia etti. Bununla hayrın temeline maddeyi koyarak, materyalizmin piri oldu. Oysaki hayır, mutlak olarak maddeye nisbet edilemezdi. Hayır, mutlak ve mücerret olarak sadece Allah'a nisbet edilebilirdi.

Diyelim ki maddeye nisbet edildi. Bu takdirde, ateşin topraktan üstün olduğu iddiasının delili nedir? Hiç. Bunun, Şeytan'ın

iddiası olmaktan öte hiçbir değeri yoktur. Bu iddianın çıkış noktası ise, benlik ve bencillik davasıdır. Zımnen bu şu anlama geliyordu: Ben neden yaratılmışsam, o üstündür. Bu, "Her halükarda ben üstünüm" demenin şeytancasıdır.

Bu örnek üzerinden yola çıkarak, kimse hayrın insan tarafından bilinemeyeceği sonucunu çıkaramaz. Böyle bir sonuç, ancak ölçüsüz bir göreliliğe kapı açar. O da ahlaksız ve sınırsız bir nihilizme götürür.

Hayır, asla bilinemez değildir. Aksine hayır, insan tarafından bilinebilir. Allah hayra, insanın kendisini tanıyabileceği bir kimlik vermiştir. İnsan onu nerede görse akıl ve vicdanıyla tanır. Tanır ki, Allah şöyle buyurmuştur:

وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ ﴿١٤٨﴾

"Herkesin yöneldiği bir yön vardır; ama siz hayırlarda yarışınız" *(Bakara 2:148)*

لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَيكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ ﴿٤٨﴾

"O size emanet ettikleriyle sizi sınamak istiyor; o halde hayırlarda yarışın!" *(Maide 5:48)*

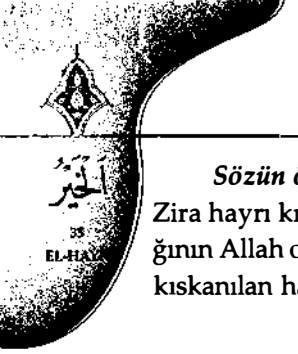
Bu ayetlerin indiği toplumda hz. insanı sembolize eden Âdem'i, âlemlere rahmet Hz. Muhammed aleyhissalatu vesselamu ilel ebed temsil ediyordu. Peki, ya Şeytan'ı kim temsil ediyordu? Elbette şerde yarışan müşrikler. Şerde yarışan cahiliyye insanının en tipik vasfı "hayrı engelleyen" (*mennâ'un li'l-hayr*) bir tip olmasıydı (50:25).

Hayrı engelleyen bu cahili tipin, kendisi için hayrı istemediğini kim söyleyebilir? Onlar hayır bildikleri veya zannettikleri her şeyi çok istiyorlardı. Fakat kendileri için istedikleri hayrı başkalarında görmek de istemiyorlardı. Şu ayette çizilen tip, işte yukarıdaki ayette dile gelen tipin ta kendisidir:

إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾

"(İnsana) ***bir şer dokunduğu zaman başlar sızlanmaya, bir hayır dokunduğu zaman da başlar onu herkesten kıskanmaya"***

(Hûd 70:20-21)

Sözün özü: Hayrı istemek hayırdır, hayrı kıskanmak şerdir. Zira hayrı kıskanan, hayrın hayrını görmemiştir. Hayrın kaynağının Allah olduğunu unutan kişi, hayrı kıskanır. Başkalarından kıskanılan hayrın ise sahibine hayrı olmaz.

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Hayr Allah'ın Kur'an'da geçen esmasındandır

El-Hayr, esma-i hüsnadan olduğu Kur'an'la sabit olan bir isimdir. Kur'an'da isim formuyla Allah'a isnat edilir. İki yerde Allah hakkında kullanılır. Bunlardan biri Yusuf suresinin 64. ayetidir:

فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ۝٦٤

"Allah Hayr'dır, Hafız'dır; ve O merhametlilerin en merhametlisidir" *(12:64)*

Bu ayette Allah'ın Kur'an'da yer alan esma-i hüsnasından ikisi doğrudan biri de dolaylı gelir: Hayr, Hâfız ve Rahîm. Bu ayet, *Hayr*'ın Allah'ın esması olarak Kur'an'da kullanıldığının belgesidir.

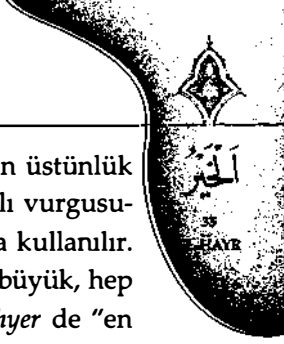
Hayr ismi Allah'a isnatla, Tâhâ suresinin 73. ayetinde bir daha gelir. Nüzul sürecinde ilk geldiği yer burasıdır:

إِنَّا آمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا وَمَا أَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ ۗ وَاللَّهُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ۝٧٣

"Şu kesin ki biz, hatalarımızı ve senin bizi icra etmeye zorladığın sihir türü şeyleri bağışlaması için gönülden inanıp güvenmişiz: Allah Hayr'dır, en kalıcı olandır" *(Tâhâ 20:73)*

Ayetteki *hayr* iki ihtimale de açıktır:

1. *Ya ism-i tafdildir*: Bu durumda *hayr*, *ahyer* (en hayırlı) manasına kullanılmıştır. Bu takdirde ayet; ***"Allah en hayırlı olandır, en kalıcı olandır" manasına gelir. Hayr, "Allah mı daha hayırlıdır, yoksa şirk koştukları şeyler mi?"*** (27:59) ayetindeki vurgusuyla kullanılmış olur. Fakat *ahyer* manasını kabul etsek dahi, bu esma-i hüsnaya dâhil olmayacağı anlamına gelmez. Zira Ekber,

Ekrem, A'lâ gibi isimlerin tamamı *ahyer* ile ayrı olan üstünlük adılı kalıbındandır. *Ef'al* kalıbı, sadece üstünlük adılı vurgusunu taşımaz. Ekber'de olduğu gibi, sıfat manasına da kullanılır. Nasıl ki *Ekber*, "en büyük" manasının yanında, "tek büyük, hep büyük, mutlak büyük" manalarına da geliyorsa, *Ahyer* de "en hayırlı" manasının yanında, "tek hayırlı, hep hayırlı, mutlak hayırlı" manalarına gelir.

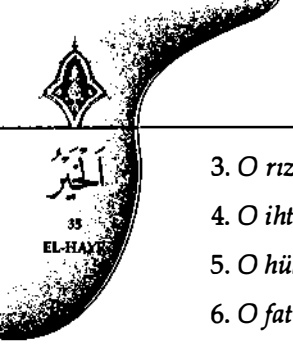
2. *Ya da isim-sıfattır*: Bu durumda ayet "Allah Hayr'dır, en kalıcı olandır" manasına gelir. Bu takdirde Hayr'ın esma-i hüsnadan olduğunu isbat için ilave bir söze ihtiyaç yoktur.

Hayr'ın doğrudan ve müstakil isim-sıfat olarak Allah'a isnat edildiği bu ayetlerin dışında, bir de dolaylı olarak Allah'a isnat edildiği birçok ayetle karşılaşıyoruz.

Kur'an'da Hayr'ın Allah'a isnatla isim tamlaması şeklinde geldiği yerlerin sayım dökümü şöyle:

1. *O yardım edenlerin en hayırsıdır* (3:150): İnsana yardım eden bir çok fert ve çevre olabilir. Fakat bazı yardımlar vardır ki, yardım edilen insanın belasını artırır. Bazıları günahını artırır. Bazıları, ahiretteki azabını artırır. Bazı yardımlar, insanların yardım edilene nefretini artırır. Zalim ve despot birine yardım böyledir. Fakat Allah'ın yardımı mahza hayırdır. O birine yardım ederse, o yardım onun dünyasını da ahiretini de mamur eder. Maddesini de manasını da mamur eder.

2. *O tuzak kuranların en hayırlısıdır* (3: 54): Burada edebi sanatlardan biri olan "müşakele" sanatı vardır. Onun için bu ayetin ikinci cümlesi "Allah da onların tuzağını bozdu" diye anlaşılabilir. Zımnen: Allah'ın tuzağı kullarınkine benzemez. Allah kuluna tuzak kuruyorsa, bu onun mahza hayrınadır. Mesela mü'minlere düşmanlık besleyen biri şeytani bir zekâ ile onlara tuzak kursa, Allah da ona mukabil bir tuzak kurarak onun tuzağını boşa çıkarsa, Allah'ın bu mukabil tuzağı tuzak kuran o şeytani zekâ sahibi için hayır mıdır, şer midir? Elbette mahza hayırdır. Zira Allah böyle yapmakla onun kötülüğüne mani olmuş veya kötülüğünü azaltmıştır. Bir kötünün kötülüğüne mani olmak, onun ahiretine yardım etmektir. Bu onun için mahza hayırdır.

3. *O rızık verenlerin en hayırlısıdır* (5:114).

4. *O ihtilafları halledenlerin en hayırlısıdır* (6:57).

5. *O hüküm verenlerin en hayırlısıdır* (7:87).

6. *O fatihlerin en hayırlısıdır* (7:89).

7. *O bağışlayanların en hayırlısıdır* (7:100).

8. *O hak edilen karşılığı vermede, akıbet belirlemede en hayırlıdır* (18:44)

9. *O varislerin en hayırlısıdır* (21:89).

10. *O kişiyi maksada ulaştıranların en hayırlısıdır* (23:29).

11. *O merhamet edenlerin en hayırlısıdır* (23:109).

Bütün bunlar da gösterir ki, Kur'an hayrı Allah'a sadece mücerret isim halinde isnat etmiyor, aynı zamanda *hayru'r-râhimîn, hayru'l-hâkimîn, hayru'l-vârisîn* gibi tam 11 ayrı hususta ama 16 ayrı makamda ism-i tafdil halinde de isnat ediyor.

Bu durumda Hayır isminin Kur'an'da doğrudan ve dolaylı kullanıldığı ayet sayısı 18'e ulaşmış olur. Şu halde, Hayr isminin esma-i hüsna arasında olmadığını iddia etmenin savunulacak hiçbir yanı yoktur.

3.2. Hayır el-Hayr olan Allah'ın elindedir

Hayır ırmağı Allah'tan çağlar. Eğer insan o ırmaktan içmek istiyorsa, bunu Allah'a sırt dönerek yapamaz. Aksine Allah'a yönelmeli, hayrın kaynağı olan Allah'tan hayrı hayırlısıyla talep etmelidir. Zaten el-Hayr olan Allah da kullarına bunu talim ettirir:

قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَآءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَآءُ
وَتُعِزُّ مَنْ تَشَآءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَآءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٦﴾

"De ki: "Ey mutlak iktidar sahibi olan Allah'ım! Sen dilediğine iktidar verir dilediğinden de iktidarı çeker alırsın, dilediğini aziz eder dilediğini de zelil edersin; hayrın tamamı Senin elindedir: Çünkü Sen her bir şeye kadirsin. *(Âl-i İmran 3:26)*

Varlık, sıhhat ve servet Allah'tan gelen hayırdır. Allah'tan gelen hayrı Allah için paylaşınca, Allah daha hayırlısını vererek el-Hayr olduğunu isbat eder:

وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَآتُوا الزَّكٰوةَ ۚ وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٠﴾

"Namazı istikametle kılın, zekâtı gönülden gelerek verin. Unutmayın: Kendiniz için ne hayır yaparsanız Allah'ın katında onu mutlaka bulursunuz. Çünkü Allah bütün yaptıklarınızı görmektedir." *(Bakara 2:110)*

Bu açıkça, "kendinize bir hayır yapın" demektir. Bu, insanın kendisiyle savaşmak yerine, kendisiyle barışık ve tanışık yaşamasını ikame etmektir. Namaz ve zekât da, işte tam bu maksadı icra etmek için emredilir.

Aynı şey ibadetler için de geçerlidir. Mesela oruç ibadeti böyledir. Bu ibadeti yaparken zorlananın karşılığı, ona göre olacaktır:

فَمَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُ ۚ وَأَن تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٤﴾

"Kim daha fazla hayır işlerse kendisi için daha yararlı olur, ama –eğer bilirseniz- oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır." *(Bakara 2:184)*

Aynı şey hac ibadeti için de geçerlidir:

ٱلْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ ۚ فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ ٱلْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِى ٱلْحَجِّ ۗ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ ٱللَّهُ ۗ وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ ٱلزَّادِ ٱلتَّقْوَىٰ ۚ وَٱتَّقُونِ يَٰٓأُولِى ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿١٩٧﴾

"Hac malum aylardadır. Kim söz konusu aylarda haccı eda ederse artık o hac boyunca çirkin konuşmalardan, tüm yakışıksız davranışlardan ve kavgadan kaçınmalıdır. Zira ne tür bir hayır yaparsanız Allah bunu bilir. Öyleyse (ebedi yolculuk için) *azık hazırlayın! Hiç kuşkusuz yol azığının en hayırlısı sorumluluk bilincini kuşanmaktır: Bana karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun ey derin kavrayış sahipleri!"* *(Bakara 2:197)*

Hayır, Allah'ın katındadır. Şu halde bir kimse gerçek hayra ulaşmak istiyorsa, Allah'a yönelmelidir:

وَمَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ لِّلْأَبْرَارِ ۝

"Allah'ın katında olan iyiler için daha hayırlıdır." *(3:198)*

Ayetin vurgusu zımnen şudur: Siz, adını kendi arzu ve zevkinize göre "hayır" koyduğunuz şeylere değil, Allah'ın "hayır" dediklerine talip olun!

Allah'ın, insanın tercihine bağlı yasaları vardır. Mesela Allah, dalaleti tercih eden bir kimseyi hidayete yöneltmez. Hidayeti tercih eden kimsenin de dalaletine izin vermez. Bir insan küfrü gönüllü olarak tercih ediyor ve bu tercihinde de ısrar ediyorsa, Allah onu hemen cezalandırmaz. Bu, O'nun Halîm isminin bir gereğidir. Fakat inkârcı bir kul, kendi tercihinin hayırlı oluşuna, Allah'ın cezayı ertelemesini delil olarak gösteremez. Şu ayetin buyurduğu gibi:

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِّأَنفُسِهِمْ ۝

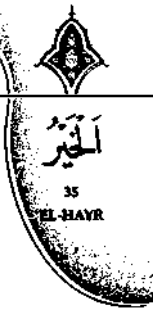
"Küfürde direnen kimseler kendilerine mühlet vermemizi kendilerinin hayrına sanmasınlar" *(Al-i İmran 3:178)*

Müşrikler, nimetin içinde yüzüyorlardı. Mekke, Kâbe sayesinde ticaretin merkeziydi. Çölün ortasında bir refah vahası gibi duruyordu. Taif bölgenin cennet gibi bağ ve bahçelerine sahipti. Buna rağmen zenginlikte Mekke ile yarışamazdı. İşte Mekke müşrikleri bu durumu, Allah'ın kendilerini desteklediğine yoruyorlardı. Yukarıdaki ayet onların bu batıl kanaatlerini boşa çıkarmak için indi.

3.3. Kur'an şerri Allah'a nisbet etmez

Hayr Allah'ın Kur'an'da geçen ismidir. Kur'an'da *hayr* 20'ye yakın ayette Allah'a isnat ve izafe edilir. Fakat *şer* kelimesi 30 yerde kullanıldığı halde, Allah'a isnat ve izafe edilmez. Bunları tek tek ele alalım:

1. *Şer insanın arzu ve isteğine nisbet edilir*: ***"Hem sizin hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayır, hoşlandığınız bir şey de sizin için şer olabilir."*** (2:216) ***"İnsan,*** (sanki) ***hayır için yalvarıp yakarıyormuşçasına şer için yalvarıp yakarır; zira insan çok acelecidir."*** (17:11)

2. *Şer insanın cimriliğine nisbet edilir:* ***"Allah'ın lutfundan kendilerine verdiklerinde cimrilik yapanlar, bunun kendileri için hayır olduğunu sanmasınlar! Aksine bu onlar için şerdir."*** (3:180)

3. *Şer her hangi bir özneye isnat edilmeden mücerret olarak kullanılır:* ***"Ne zaman Biz insana nimet ihsan etmişsek, mesafe koydu ve*** (sorumluluklarından) ***yan çizdi; ne zaman da başına bir şer gelse, tuttu umutsuzluğa kapıldı."*** (17:83) ***"İnsan hayrı istemekten asla bıkıp usanmaz; ama başına bir şer gelecek olsa, bu kez de umudunu yitirip karamsarlığa kapılır."*** (41:49) ***"Ne zaman insana nimetlerimizi bahşetsek yüz çevirir ve yan çizer; ne zaman da başına bir şer gelse, başlar yalvar yakar uzun uzadıya dualar okumaya."*** (41:51) ***"İnsan pek tatminsiz yaratılmıştır: Başına bir şer geldiği zaman vaveylayı basar; ama bir hayra nail olduğu zaman da, onu herkesten kıskanır."*** (70:19-21)

4. *Şer cehenneme nisbet edilir:* ***"De ki: "Bakın, sizi bundan daha şerli bir haber vereyim mi: O, Allah'ın inkârda ısrar edenlere vaat ettiği ateştir; o ne berbat bir son duraktır."*** (22:72) ***"Ama elbet bir de haddini bilmez azgınlar var ki, onları da en şerli bir menzil beklemektedir."*** (38:55)

5. *Şer faili meçhul olarak gelirken, şerrin zıddı olan ruşd Rabbe isnat edilir:* ***"Ve anladık ki, gerçekte biz*** (gaybı) ***bilmiyormuşuz;*** (mesela) ***şu yerdekilere şer mi murad edilmiş, yoksa Rableri onları ruşde/doğruya ulaştırmayı mı murat etmiş?"*** (72:10)

6. *Şer bilinen hayır olarak, müstakil ve nekira isim halinde gelir:* Şu ayet, Hz. Aişe'ye yapılan iftiradan söz eder: ***"Sanmayın ki bu size dokunan bir şerdir, aksine bu sizin için bir hayırdır."*** (Nûr 24:11)

7. *Şer sapıklığı tercih etmesinden dolayı doğrudan insana isnat edilir:* ***"Kim zerre kadar hayır yaparsa onu*** (ilahi kayıtta) ***görecektir; kim de zerre kadar şer işlerse, onu*** (ilahi kayıtta) ***görecektir."*** (99:7-8)

8. *Şer, Yahudileşmiş israiloğullarına isnat edilir:* ***"En şerli konumda bulunanlar ve doğru yoldan en çok sapanlar işte bunlardır."*** (5:60)

9. *Şer, aklını kullanmadığı için hakikate karşı kör ve sağır davrananlara isnat edilir:* ***"İyi bilin ki, Allah katında canlıların en şerlisi aklını kullanmayan*** (gerçek) ***sağır ve dilsizlerdir."*** (8:22)

10. *Şer, iman etmemekte ısrar edip küfürde direnenlere isnat edilir*: ***"Allah katında canlıların en şerlisi, geçmişte küfre sapmış olup da daha sonra iman etmemekte direnenlerdir."*** (8:55)

11. *Şer, cehennemlik olan insanlara isnat edilir*: ***"Onlar bütün yaratıkların en şerlileridir."*** (97:6)

12. *Şer, Hz. Yusuf tarafından kardeşlerinin tavrına isnat edilir*: ***"Asıl siz şerli bir konumdasınız."*** (12:77)

13. *Şer, Allah zatından nefyedilip sapıklığı tercih eden insanın cehennemdeki konumuna isnat edilir*: ***"İşte o zaman, kimin konumca daha şerli ve savunma gücü bakımından daha zayıf olduğunu öğrenecekler."*** (19:75) ***"Yüzüstü sürünerek cehenneme tıkılacak olan kimselere gelince: En şerli konumda bulunanlar ve yoldan en çok sapanlar işte bunlardır."*** (25:34)

14. *Şer doğrudan hesap gününe izafe ve isnat edilir*: "(O has kullar ki;) ***üzerlerine vacip kıldıkları hayrı yerine getirirler ve şerri kahredici bir virüs gibi yayılan günün kaygısını taşırlar."*** (76:7) ***"Bu yüzden Allah onları bu günün şerrinden koruyacak ve onların*** (yüzlerine) ***nûr,*** (yüreklerine) ***sürur koyacak."*** (76:11)

15. *Şerrin çoğulu eşrar, Sâd 62'de cehennemlik kâfirlerin mü'minler hakkındaki yanlış zannı olarak nakledilir.*

16. *Şer, Allah'tan dolaylı olarak nefyedilir*: ***"Eğer insanların hayrı istemede acele ettikleri gibi Allah da insanlar için şerri takdir kılacak olsaydı, onların sonunu getirecek hüküm hemen infaz edilirdi."*** (10:11) Burada *şer* olarak sözü edilen şey "ceza"dır. Kendisinden sonra ibret alınıp tevbe edilemeyecek bir ceza olduğu için, "şer" diye anılmıştır. Burada *ca'l* fiili ile yapılan isnat ise, reddetmek için yapılır. Yani "Eğer.. etseydi, fakat etmedi" manasındadır.

17. *Şer, Allah'a değil Allah'ın yarattıklarına izafe edilir*: Üstelik insana onların şerrinden Allah'a sığınması emredilir: "(Ey muhatab!) ***De ki: "Sığınırım ben*** (yokluk gecesini) ***yararak varlığı çıkaran sabahın Rabbine: O'nun yarattığı her şeyin şerrinden! Ve*** (aklı-iradeyi) ***bastırdığı zaman zehirli-zifiri bir*** (cehalet) ***karanlığının şerrinden! Ve düğümlere üfleyenlerin şerrinden!"*** (113:1-4)

Felak suresinde *şer*, Yaratan'a değil yaratılana isnat edilmiştir. *Şer* yaratılanın cevherinde olan bir şey değildir, ona arız olan bir şeydir. Zira *şer* esasen görecedir. Yaratılanı *mâ hulika leh*'ine

(yaratılış amacına) uygun kullanmada şer yoktur, onu yanlış kullanmak şerre yol açar. Parçada şer görünen, bütünde hayır görünür. Kulun baktığı yerden şer görünen, Allah'ın "bak" dediği yerden hayır görünür. "Yarattıklarının şerri", kişinin zifiri bir gecede duyduğu korkuya benzer; aslında bu korkunun gerçek gerekçesi gece değil, bilinmezlik, yani cehalettir. Dinlenme vakti olarak insana Allah'ın ikram ettiği geceye "şer ilahı" rolü yüklemek, hiç şüphesiz akıl ve iradeyi bastıran cehalet karanlığının şerrine maruz kalmaktır. İlk muhataplar geceyi öylesine öcüleştirdiler ki, onu bir tür "şer ilahı" gibi görmeye başladılar. Felak suresinin 3. ayeti bunu dile getirir.

18. *Şer, insana verdiği vesvese üzerinden Şeytan'a izafe edilir*: ***"De ki" emriyle başlayan sure, şer'den Allah'a sığınmayı emreder:*** "(Ey insan!) ***De ki: "Sığınırım ben Rabbine insanlığın; sahibine insanlığın; ilahına insanlığın: sinsi ve sinik vesvese kaynağının şerrinden"*** (114:1-4).

30 ayetlik listeden geriye kalan tek ayet, Enbiya suresinin 35. ayetidir. Bu ayet de, Kur'an'da şerrin Allah'a isnat ve izafe edilmezliği kuralını bozmaz. Bunu anlamak için, ayete biraz daha yakından bakalım:

كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ۗ وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً ۖ وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ۝

"Her can ölümü tadacaktır; şu da var ki, Biz sizi bir saflaştırma olarak şer ve hayır ile sınarız: zaten sonunda Bize döneceksiniz" *(Enbiyo 21:35)*

Şu açıktır ki, bu ayette şer, Allah'a izafe edilmiyor. Eğer öyle olsaydı, "Allah'ın şerri" (*şerrullah*) veya "O'nun şerri" (*şerruhu/şerrihi*) ibaresi kullanılırdı. Allah'a isnat ve nisbet de edilmiyor. Öyle olsaydı cümlede doğrudan mutlak mef'ul olarak gelirdi.

Ayette Allah'a işaret eden "Biz" (*nahnu*) zamiri ile *şer* arasına iki engel girmiştir. Biri *neblû* fiili, diğeri *bâ* edatı. Böylece Allah, *şer* ile Zatı arasına iki lâfzî mesafe koymuştur. Zira âyette *şer*, doğrudan Allah'ı gösteren Biz öznesinin tümleçi/nesnesi kılınmamış, aksine *belâ*'nın müteallakı kılınmıştır. Açılımı şudur: Biz insanı sınarız, sınav Bizim insanı saflaştırma aracımızdır ve bu mahza hayırdır; bu hayra ulaşmak için araç kıldığımız sınav da, hayrı ve şerri kendine alet olarak kullanır.

Sonuçta, "Biz sizi, bir saflaştırma olarak, şer ve hayır ile sınarız" cümlesinden, ne "Allah'ın şerri" veya "O'nun şerri" (*şerrihi*) terkibine, ne de "Şerrin yaratıcısı O'dur" önermesine cevaz çıkar. Ayet gayet açıktır: Allah'ın insanı hayır ve şer ile imtihan ettiğini ifade etmektedir. Metinde şerrin *bâ* ile gelmesi, şerrin "sınava alet" kılınmasıdır. Özetle ayette şer Allah'a değil *belâ*'ya isnat edilmiş, belanın vasfı konumunda gelmiştir.

Bu ayette *şerr*'in ilsak *bâ*'sı ile (*bi'ş-şerri*) kullanılması, iki hassasiyete mebnidir:

Birincisi: Şerri Allah'a isnat ve nisbet etmeme konusundaki Kur'anî hassasiyet. Bunu yukarıda açıkladık.

İkincisi: Zerdüşlük, Mazdekçilik, Manicilik gibi gnostik düalizme dayalı her tür şirki reddetme konusundaki hassasiyet. Düalist şirk inancı, iyilik ve kötülük tanrısına dayanır. Bu, kötülüğün tanrısal olduğunu söylemek ve kötülüğü meşrulaştırmaktır. Şerre, varoluşsal bir hakikat ve cevheri bir kimlik vermektir. Bu bakış, onunla savaşmayı zorlaştırır ve ondan yana olmanın kapısını aralar. Böyle düşünüldüğünde, kötülükle savaşmak Tanrıyla ve hakikatle savaşmak anlamına gelir. Bu ayetin amacı, Allah dışında bir yaratıcı vehmine yol açan "kötülük tanrısı" icadını reddi amaçlar. Özetle, Allah'ın insanı imtihan etmesi hayırdır. İnsanı imtihan ederken Allah'ın kullandığı imtihan vesilelerini hayır veya şer olarak algılaması, insandan kaynaklanır. Bu, şerrin Allah'a izafe ve isnadı değildir.

Mesela Hz. Yusuf'un iftiraya uğramasıyla neticelenen olaylar zinciri anın içinden bakana şer görünür. Zira iftira, iftiranın mağduru için 'şer' olarak nitelenir. Fakat Allah'ın gör dediği yerden bakana mahza hayırdır. Nitekim sonuç da öyle olmuştur.

Hz. Eyyub'un hastalığı, anın içinden bakana şer görünür. Hastalığın kendisi 'şer' gibi görünse de, Allah'ın gör dediği yerden bakınca hayır görünür. Eğer ruhun şifa bulması için bedenin hastalanması gerekiyorsa, hastalık neden şer olsun ki?

Mekke müşriklerinin Sevgili Peygamberimize tavrı, anın içinden bakana şer görünür. Fakat Allah'ın gör dediği yerden bakınca mahza hayırdır.

Kur'an'da içinde *şer* geçen tüm ayetlerin sayım dökümünü yaptık. Buraya kadar zikrettiğimiz ayetlerin hiç birinde Allah

şerrin faili/öznesi olarak zikredilmez. Hiçbir ayette şer Allah'a izafe, isnat ve nisbet edilmez.

Peygamberimizin akidesini inşa eden Kur'an idi. Onun Kur'an'ın söylediğine karşı bir şey söylemesi muhaldir. Kur'an'ın bu konudaki hassasiyetine aykırı rivayetleri Allah Rasulü'nün ağzına kim koymuş olursa olsun, o kitapların şöhreti ne kadar büyük olursa olsun, reddedilmelidir. Kaldı ki, Kur'an'ın bu hassasiyetini aynen yansıtan hadislerin varlığı da bir gerçektir. Tıpkı şu hadis gibi:

Ali b. Ebi Talib'ten: Rasulullah namaza kalkacağı zaman şöyle derdi: "Artık ben, her türlü batıldan yüz çevirerek bütün varlığımla gökleri ve yeri yaratana yöneldim; ve ben O'ndan başkasına ilahlık yakıştıranlardan değilim! Benim salâtım, ibadetlerim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi Allah'a aittir. O'nun ortağı yoktur. Ben Müslüman olmakla emrolundum. Allah'ım! Melik sensin. Senden başka ilah yoktur. Sen Rabbimsin, ben de Senin kulunum. Nefsime zulmettim ve kusurlu bir kul olduğumu itiraf ettim. Beni bağışla. Buyur, emrine amadeyim. Hayır, tamamen Senin elindedir. *Şer ise Sana nisbet edilemez* (*Ve'ş-şerru leyse ileyk*)."[19]

Şu hadis de, -eğer Nebi'ye nisbeti doğruysa- Efendimizin hayır tasavvurunun Kur'an tarafından inşa edildiğinin göstergesidir: "Allah mü'min için her neyi kararlaştırmışsa o onun hayrınadır. Eğer başına sevineceği bir hal gelse, şükreder hayrına olur. Eğer başına bir zarar gelse, sabreder hayrına olur."[20]

İbn Mes'ud kendi içtihadıyla fetva vermek durumunda kaldığında şöyle derdi: "Bunu kendi görüşüme dayanarak söylüyorum; eğer doğruysa bu Allah'tandır. Eğer yanlışsa o benden ve Şeytan'dandır." Bu, Kur'an'ın inşa ettiği sahabenin bu hususta titizliğinin bir başka örneğidir.

19 Müslim, 771; Ebu Davud, 760; Tirmizi 3420; Nesai II, 130. Müslim şarihi Nevevi'miz hadisin manasını beğenmemiş ve tevil edilmesinin lüzumuna kail olmuş. Hadisi Kur'an'a arzetse, hadise itirazının yersiz olduğunu görmekle kalmayacak, Kur'an ile tam mutabakat içinde olduğunu da fark edecekti. Fakat o hadisi Kur'an'a arzetmek yerine, hadisi kendi kelam mezhebine arzetmiştir. "Ehl-i Hak mezhebi" adını verdiği mezhebinin, hayır gibi şerrin de Allah'tan geldiğini söylediği gerekçesiyle, hadisin mutlaka tevil edilmesi gerekliliğini söylemiştir. İyi de, Kur'an'ı nasıl tevil edelim?
20 Müslim, 2999.

Sözün özü:

1. *Hayr* Allah'ın Kur'an'da geçen esma-i hüsnasındandır (20:73). Şer Allah'ın ismi de, sıfatı da, fiili de olamaz. Şer eşyanın özünden değil, yaratılış amacına aykırı kullanımından hâsıl olur. Yaratılış amacı uğruna kullanılan her şeyin varlığı hayırdır.

2. Biz bir şeyi *şer* bilince veya *şer* diye adlandırınca, o şey *şer* olmaz. Biz insanların nice şer bildiği şey vardır ki, o Allah katında hayırdır. Biz hayrı şer, şerri hayır bilebiliriz. Onları böyle isimlendirebiliriz. Asıl olan bizim neyi nasıl bildiğimiz ve isimlendirdiğimiz değil, Allah'ın ona ne dediğidir.

3. *Hayr*'ı zatına isim olarak seçen Allah'a, *şer* izafe, nisbet ve isnat edilemez.

4. Allah *hayr*'ı onlarca ayetinde emreder, fakat asla *şerr*'i emretmez. Allah kitabında hayra çağırır (3:104), fakat *şerr*'e çağırmaz.

5. Kur'an'da *bi-yedike'l-hayr* (hayır sendendir) diyen ayet vardır da (3:26), *bi-yedike'ş-şer* (şer sendendir) diyen bir tek ayet yoktur.

Özün özü: Kişi Allah tarafından kabul görmüş bir imana ermek istiyorsa, imanını Kur'an'a arz etmeli, imanı hususunda Allah'ın kitabının onayını almalıdır.

3.4. Kur'an hayır tasavvurumuzu inşa eder

Kur'an ilahi bir inşa projesidir. Vahyin amacı, muhatabının tasavvurunu, aklını, şahsiyetini ve hayatını inşa etmektir. Bu cümleden olarak, vahyin inşa ettikleri arasında hayır tasavvurumuz da vardır. İşte hayır tasavvurumuzu inşa eden ayetlerden bir demet:

Allah'ın mağfireti, dünyalıklardan daha hayırlıdır (3:157).

Sabredip hakta direnmek, (sabırsızlıktan) daha hayırlıdır (4:25).

Allah ve Rasulü'nün hakemliği, daha hayırlıdır (4:59).

Ahireti tercih etmek, dünyayı tercih etmekten daha hayırlıdır (4:77).

Nebi ile yerli yersiz özel görüşme talebinde hayır yoktur (4:114).

Barış (sulh), savaştan daha hayırlıdır (4:128).

Tevbe etmek, (etmemekten) daha hayırlıdır (9:3).

Adil ve hakkaniyetli değerlendirme, ölçüp biçme daha hayırlıdır (17:35).

Geriye salih ameller bırakmak, daha hayırlıdır (18:46).

Allah'ın muhterem kıldığını yüceltmek, daha hayırlıdır (22:30).

Allah'ın sembollerini yüceltmek, daha hayırlıdır (22:36).

İffetli davranmak, (iffetsiz davranmaktan) daha hayırlıdır (24:60).

Kalıcı yurt olarak cenneti hedeflemek, daha hayırlıdır (25:24)

Allah'ın verdikleri, (kulun verdiklerinden) daha hayırlıdır (27:36).

Allah'ın vereceği ödül, (kulun ödülünden) daha hayırlıdır (28:80).

Allah katındakiler, eğlence ve alışverişten daha hayırlıdır (62:11).

Rabbinin rahmeti, onların biriktirdiklerinden daha hayırlıdır (43:32).

4. HAYR OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ

4.1. Vahiy Allah'tan inen hayırdır

El-Hayr olan Allah'ın dünyaya yaptığı en büyük hayır, beşeri insan kılarak yeryüzüne halife tayin etmesidir. İnsanoğluna yaptığı en büyük hayır ise, vahiy yoluyla insanoğluyla konuşmasıdır. Bu Allah'ın insana tenezzülüdür. Tenezzülat-ı ilahiyyenin en büyük tecellisi, Kur'an vahyidir. Zira Kur'an vahyi, kendinden önceki tüm vahiylerin özünü içinde barındıran cami bir vahiydir. Bu yüzden Kur'an'da Kur'an'ın kendisi "hayır" olarak nitelendirilmiştir:

مَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا الْمُشْرِكِينَ أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِنْ رَبِّكُمْ ۚ

"Ne önceki vahyin muhataplarından küfre saplananlar, ne de Allah'tan başkasına ilahlık yakıştıranlar Rabbinizden size bir hayrın indirilmesini isterler." *(Bakara 2:105)*

- Kur'an'ın inişini "hayır" olarak nitelendiriyor ayet. Peki, Kur'an'ın inişi herkes için hayır mı olmuştur?

- Bu sualin cevabı hayır ve şerri nereden bakarak cevapladığınıza göre değişir. Eğer siz hayır ve şerri, Kur'an'ı inkâr edenlerin durduğu yerden bakarak cevaplarsanız, bu suale vereceğiniz cevap "Asla!" olacaktır.

Kur'an'ın inişi, kitap ehlinden bazılarının hasetliğini kabartmıştır. O zamana kadar pekâlâ "çağının mü'mini" sayılabilecek birçok Yahudi ve Hıristiyan, Kur'an'ın inişiyle "çağının münkiri" haline dönüşmüştür. Allah'ın "hayır" buyurduğu Kur'an'ın inişi, onlar için hayır olmamıştır.

Kur'an ininceye kadar, bölgede yaşayan bazı Araplar, pekâlâ mü'min idiler. Bunların Hanif, Hıristiyan veya muvahhid olarak isimlendirilmeleri tali bir meseledir. Mesela bunlardan biri olan Ümeyye b. Ebi's-Salt daha Kur'an yokken putları reddetmiş, Allah'a, peygamberlere, ahirete, meleklere, kitaplara iman etmiş biriydi. Bunu onun şiirlerinden anlıyoruz.[21] Fakat Kur'an'ın Nebi'ye inişi onun hasetlik damarını kabarttı ve nihai tercihini Kur'an'a ve onun indiği Nebi'ye karşı çıkmaktan yana kullandı. Kur'an'ın inişi bir hayırdı, ama Ümeyye b. Ebi's-Salt için bu hiç de hayır olmadı.

Kur'an'ın herkes için şifa olmadığını, bazılarının sadece hüsranını artırdığını yine Kur'an'ın kendisi söylüyor:

وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَّرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ۙ وَلَا يَزِيْدُ الظّٰلِمِيْنَ اِلَّا خَسَارًا ﴿٨٢﴾

"İşte Biz Kur'an'dan, ona inananların (iç dünyasını onaran) ***bir şifa ve rahmet olan, zalimlerinse yalnızca yıkımını artıran şeyler indiriyoruz."*** *(İsra 17:82)*

"Nasıl yani?" diyecek olana, yukarıdaki örnekleri hatırlatmak yeterlidir.

- Şimdi biri kalkıp da, "Kur'an'ın inişi hayır olarak nitelenemez" diyebilir mi?

21 İbn Kuteybe ed-Dineveri, ***eş-Şi'r ve'ş-Şu'arâ***, s. 300-302.

- Elbette diyemez. Kur'an'ın inişi mahza hayırdır. Fakat bu hayra nail olmak isteyen ondan pay alır. Bu hayra sırtını dönene, hayır da sırtını döner. Şimdi kalkıp da böyleleri, Kur'an'ın inişini "şer" olarak adlandırırsa doğru olur mu? Elbette olmaz. Kur'an, hep hayır olarak kalacaktır. Allah Kur'an'ı, yukarıdaki örneklerde görülen insanlar zarar görsün, sapsın, inkâr etsin, bunun sonucunda da cehennemlik olsun diye indirmedi.

Kur'an'ın indiriliş gayesi hidayetken, bu nasıl mümkün olur? Fakat onlar tercihlerini inkâr yönünde kullanınca, ortaya bir "şer" çıkmış oldu. Fakat bu şerri, -hâşâ- "Allah'a isnat etmek, "O'nun şerri" olarak nitelemek doğru olur mu? Kur'an "O'nun hayrı" (*hayri-hî*) idi, ama Kur'an'la hasetliği kabarıp inkâra meyledenlerin inkârı "O'nun şerri" (*şerri-hî*). Bunu söyleyen Allah'a açıkça iftira etmiş olur.

4.2. İnsanların en hayırlısı kimdir?

Hiç şüphe yok ki, insanların hayırlısı, peygamberan-ı izam ve aleyhimu's-salatu vesselam efendilerimizdir. Zira onlara *hikmet*, yani "muhakemelerini doğru kullanma", "doğru hüküm verme" özelliği verilmiştir. Peygamberler hikmet sahibi insanlardı. Vahyin inşa ettiği tasavvur ve akıl sayesinde hüküm verirken isabetli hüküm verirlerdi. Buna Kur'an "hikmet" diyor. Bilinen bir hakikattir ki, "Kime hikmet verilmişse ona çok hayır verilmiştir." (2:269)

- Peygamberlerin hayırlı olmalarının belgesi nedir?

- Yaşadıkları hayat, ödedikleri büyük bedeldir. Zira onlar, varlıklarını insanlığın mutluluğu için adamış olan ufuk insanlardır. Hakikati insanlığa taşımak için büyük çilelere katlanmışlar, buna karşılık insanlardan maddi ve manevi hiçbir karşılık beklememişlerdir.

Peygamberlerin hepsi hayırlıdır. Fakat o hayırlı insanlar arasından bazıları özellikle zikredilir. Kur'an'da İbrahim, İshak ve Yakub peygamberler "hayırlılar içerisinden seçilmiş olanlar" olarak takdim edilir (38:45-47).

Yine Kur'an'da İsmail, Elyesa, Zulkifl peygamberler anılarak; "hepsi de hayırlılardan idi" denilir (38:48).

Fakat Kur'an "hayırlı insan olma" liyakatini sadece peygamberlere hasretmez. Bu Kur'an'dan beklenen bir şeydir, zira Kur'an'ın indiriliş maksadı geçip gitmiş hayatları anlatmak değil, kıyamete kadar gelecek tüm muhataplarına üretilebilir modeller sunmaktır. İşte bu noktada Kur'an bir adım daha ileri giderek "Varlıklar içinde en hayırlı insanlar kimlerdir?" sualine cevap sunar:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ۝٧ جَزَاؤُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ رَّضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ۝٨

"İman eden ve salih amel işleyen kimseler var ya; işte onlar varlıkların en hayırlısıdırlar. Rableri katında onların ödülleri, tabanından ırmakların çağıldadığı ölümsüz güzelliğin üretildiği tarifsiz cennetlerdir; orada sonsuza kadar kalacaklardır: Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuştur. İşte bütün bunlar, Rablerinin sevgisini yitirmekten korkanlar içindir."

(Beyyine 98:7-8)

Bu ayet, "Ben de insanlığın en hayırlıları sınıfına dâhil olabilir miyim?" diye sorana, canı gönülden "Evet, kesinlikle olabilirsin!" cevabını veriyor.

Bir de "İnsanların en şerlileri" var. Kur'an onların kimler olduğunu da söylüyor mu?

Kur'an daha da ötesini; canlıların en şerlisinin kimler olduğunu söylüyor:

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِندَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ۝٢٢

"İyi bilin ki, Allah katında canlıların en şerlisi aklını kullanmayan (gerçek) ***sağır ve dilsizlerdir."*** *(Enfal 8:22)*

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِندَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝٥٥

"Allah katında canlıların en şerlisi, (her nasılsa) ***geçmişte küfre sapmış olup da daha sonra iman etmemekte direnenlerdir."*** *(Enfal 8:55)*

4.3. Servet hayırdır, şerri insandan kaynaklanır

Servet Arap lisanında "hayır" adını almıştır. Hiç şüphe yoktur ki, bu mecazi bir kullanımdır. Ancak hayır kelimesi bu ilave vurguyu Kur'an'ın inişinden önce kazanmıştır. Kelimenin kök manası "meyil"dir. *Mal*'a da insan kendisine "meylettiği" için "mâl" demişlerdir.

Kur'an *hayır* kelimesini, "servet, mal" vurgusuyla defalarca kullanmıştır. İşte *hayr*'ın, "mal-servet" anlamında kullanıldığı ayetlerden sadece biri:

وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلِأَنْفُسِكُمْ وَمَا تُنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ۝

"Hayırdan (mal ve servetten) ***ne infak ederseniz kendi yararınızadır; yeter ki yalnızca Allah'ı kazanmak için harcayın; ve hayırdan yapacağınız her infak, size tastamam geri dönecek ve siz kesinlikle haksızlığa uğramayacaksınız."*** *(Bakara 2:272)*

Bu ayetin dışında, Bakara 110, 215, 273; Sâd 32; Fussılet 49; Âdiyât 8; Müzzemmil 20 ve daha başka ayetlerde *hayır* hep "mal ve servet" vurgusuyla kullanılmıştır.

Eğer insanın imtihan edildiği sınav araçları içerisinde hakiki anlamda "şer" denilmeyi hak eden bir şey olsaydı, bu kesinlikle "dünyalık mal ve servet" olurdu. Zira dünyevileşme, her çağın tartışmasız insanı en çok yoldan çıkaran olgusudur. Fakat bu sonuç bile, mal ve serveti "şer" olarak adlandırmayı gerektirmez. Sanki Kur'an, insanlar kendi hatalarını, Allah'ın yaratıp kullarının eline verdiği dünyalık nimetlere yüklemesin diye, mala ısrarla "hayır" adını vermektedir.

Varlığı insanın varlığıyla yaşıt olan ve tüm inanç sistemlerinde bir damar olarak yaşaya gelen ruhbanlık ve dünyadan el etek çekme tavrı, bu vakıanın fark edilmesinin bir sonucudur. Hıristiyanlık dünya ve mal karşıtlığını, ilahiyatının temeline yerleştirmiştir. Brahmanizm, Budizm, Caynizm, Taoizm gibi Hint ve Uzakdoğu inanç sistemleri de dünyalığın "kötü" olduğu anlayışı üzerine yükselir.

Bu tavır bize "eşeğini dövemeyen semerini dövermiş" sözünü hatırlatıyor. Hayır olan servet emanetini şerre dönüştüren de insan, dönüp eliyle şerre alet ettiği serveti "şer" diye adlandıran da insan. Bu da insanın şerlerinden bir şer olsa gerek.

Oysaki Allah'ın insana emaneti olan servet ve mal, özünde hayırdır. İnsan onun emanet olduğunu unutur da mülkiyet zannederse, o zaman servet ve mal insanın elinde şerre dönüşür. Fakat bunun suçu servetin değil, onu amacı dışında kullanan insanındır. Servet hayırdır, ama değerin kaynağı değildir. İnsan servete değerin kaynağı olarak bakar da zengini yoksuldan daha değerli görürse, o zaman serveti şerre alet etmiş olur.

Ayıu bakışa göre, şehvet de şerdir. O halde insan şehveti şer ilan edip, bazı inanç sistemlerinin yaptığı gibi, kadına yaklaşmayı günah olarak mı telakki etmelidir? Veya hadım olmayı, dindarlık olarak mı görmelidir? Bunu yapanlar, farkında olmadan ebeveynlerini suçlamış olmuyorlar mı? Herkes böyle yaparsa, insanın şu dünyadaki varlığı üç nesilden fazla süremez. Allah'ın muradı bu olabilir mi?

Yine, geleneksel anlayışın yaptığı gibi, kadını fitne olarak mı adlandırmalı? Bunu böyle söyledikten sonra, "Cennet anaların ayakları altındadır" hadisini nakletmek, ne yaman bir çelişkidir? Fitneyi hep kadının yüzünde arayıp da, hiç erkeğin gözünde aramayanlar, esasen hayır ve şer tasavvurlarını vahye değil de, nefse inşa ettirmiş olmuyorlar mı?

Hakikat şu ki, şer ne mal ve mülkte, ne evlat ve eşte, ne kadın ve erkekte, ne de şehvettedir. Bütün bunlar Allah'ın nimetleridir. İnsan bu nimetlerden mahrum kalsa, onu Allah'tan yalvar yakar ister. Bu da günah ve kusur değildir. Fakat her nimet gibi, bu nimetler de birer imtihan aracıdır. Tıpkı "Mallarınız ve evlatlarınız fitnedir/imtihandır" ayetinde olduğu gibi, kendisiyle imtihan olunduğumuz unsurlardır. Bütün bunlar yaratılışı ve cevheri itibarıyla hayırdır. Zira onları, ismi Hayr olan Allah yaratmış, insana bir nimet olarak bahşetmiştir. Bunlara "şer" demek, Allah'ın nimetine nankörlüktür.

Mescid-i Nebi'de, "Allah'ım maldan ve evlattan sana sığınırım" diye dua eden bir adama şahit olan Hz. Ömer, onu şöyle azarlamıştı: "Allah seni yok yoksul mu etsin, zürriyetten mahrum mu etsin be adam! Kendine beddua mı ediyorsun? Mal ve evlat fitnesinin şerrinden sana sığınırım de!"

Tasavvurunu Kur'an'ın inşa ettiği Hz. Ömer gibi, bazı sahabilerden gelen şu hikmetli söz de, Kur'an'ın inşa ettiği tasavvuru ele verir: "Dünya sevgisi her kötülüğün başıdır".

Dikkat: Kötülüğün başı dünya değil, dünya sevgisidir.

4.4. Hayırlı bir ümmet olmak el-Hayr'ın tecellisidir

İnsanlığı oluşturan fertlerin hayırlısı olduğu gibi, insanlığı oluşturan ümmetlerin de hayırlısı vardır. Ümmet, her zaman ve zeminde, kendisini şeriat sahibi bir peygambere nisbet eden insanlar topluluğudur. Ümmet-i Muhammed ve Ümmet-i Musa doğru kullanımlardır. Millet ise, her zaman ve zemindeki bir inanca mensup insanlar topluluğudur. Millet-i İbrahim de olduğu gibi.

Ümmetlerin de hayırlısı ve şerlisi olur. Kur'an, hayırlı ümmetin tarifini şöyle verir:

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ ﴿١١٠﴾

"Siz, insanlık adına çıkarılmış hayırlı bir ümmetsiniz; iyi ve doğru olanı önerir, kötü ve yanlış olandan sakındırırsınız; zira Allah'a güvenip inanırsınız." *(Âl-i İmran 3:110)*

Ümmetten emredilmesi istenen *ma'rûf*, "herkesin bilip tanıdığı doğrular" demektir. Bunun bir başka ifadesi, "insanlığın ortak doğruları"dır. Ümmettten sakındırması istenen *munker* ise, bunun zıddı olan herkesin bilip tanıdığı yanlışlardır. Bunun bir başka ifadesi de, insanlığın yanlış ve kötü olduğunda ittifak ettiği şeylerdir.

Ma'rufu emir ve münkerden nehiy görevi, bu ümmetin belirleyici vasfıdır. Ayetin sonundan da anlaşılacağı gibi, Allah'ın güvenine layık olmanın gereği de budur. Peki, bu ümmet bu görevi yapmazsa ne olacak? Bu sualin cevabı da şu ayette verilmiş:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾

"O takdirde içinizden hayra çağıran, maruf olanı emreden ve münker olandan da sakındıran bir topluluk bulunsun; işte bunlardır ebedi saadete erecek olanlar. *(Âl-i İmran 3:104)*

"Ümmetin içinden bir ümmet bulunsun"un anlamı şudur: Ümmet saparsa onu düzeltecek bir maya topluluk bulunsun! Bu, ebedi risalet çağrısıdır. Risaletin Nebi'den sonra ümmetin omuzlarında olduğunu beyan eden bu âyet, Fâtır 32 ışığında anlaşılmalıdır. Bu ayet "ümmet" olmanın bir takım kurmak ve kuru kuruya o takıma mensup olmak değil, ehliyet ve liyakat kesbetmek demeye geldiğinin belgesidir. Zira ümmet'in türetildiği kök "anne"dir. Zaten ümmet olma liyakatine ermiş topluluk da, insanlığa annelik yapabilen, ana gibi şefkat ve merhamet abidesi kesilen bir topluluktur

4.5. İnsan hayrı istemeli ve verileni hayırda kullanmalıdır

Vahiy insanları üç sınıfa ayırır:

1. Kendisine zulmedenler.

2. Ortalama bir yol tutturanlar.

3. Hayra öncülük eden aktif iyiler.

İşte şu ayet bu hakikati dile getiriyor:

ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا ۖ فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ ۚ وَمِنْهُمْ
مُقْتَصِدٌ ۚ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ۝

"Derken, bu ilahi kelamı (tebliğ işine), *kullarımızdan seçtiklerimizi varis kıldık: fakat onların içerisinden kimisi kendisine zulmeder, kimisi ortalama bir yol tutar, kimisi de Allah'ın izniyle her iyi şeyde öncülük eder: bu, işte budur muhteşem zafer!"* *(Fâtır 35:32)*

Bir önceki ayetten anlıyoruz ki, "ilahi kelam"a önceki vahiylerden bugüne kalan da dâhildir. Bu ilahi kelamın varisleri ümmet-i Muhammed'dir (Hz. Ali ve İbn Abbas'tan Taberi). Buna göre Hz. Peygamber'in vahye ilişkin sorumluluğu, onun vefatından sonra ümmetine miras kalmıştır. Kur'an'ın Hz. Peygamber'in şahsı için zikrettiği her fazilet ve ödülü ümmeti için de zikretmiş olması bunu pekiştirmektedir.[22]

22 Kıyaslayıp karşılaştırınız: 21:107-3:110; 48:2-5:3; 48:3-30:47; 48:1-48:18; 33:46-33:43; 8:62-58:20; 22:75-35:32)

Şu takdirde, Hz. Peygamber'in ardından risalet kesintiye uğramamış, sadece ferdi risaletten içtimai risalete geçilmiştir. "İçinizden hayra çağıran .. bir topluluk bulunsun" (3:104) ayeti bunu ifade eder.

İçinde *hayır* geçen şu temenni ayeti, bu üç sınıftan kendilerine zulmedenler sınıfı için 'ne olurdu sanki' demektedir:

وَلَوْ اَنَّهُمْ اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ خَيْرٌ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ۝

"Eğer iman etseler ve sorumlu davransalardı, Allah katından hayırlı bir karşılığa mazhar olurlardı" *(Bakara 2:103)*

Sözün özü: İnsan her daim Allah'tan hayrı istemelidir. Burada ince bir ayrıma dikkat: Gönlündekini isteyip onun adını da hayır koymak, Allah'tan hayrı istemek değildir. Bu hayrı Allah'a tanımlatmak yerine, kendi tanımımızı Allah'a dikte etmek anlamına gelir. Zira biz arzu ettiğimizin, hakkımızda mahza hayır olup olmadığını bilemeyebiliriz. İmanın edebi Allah'a güvenmektir. Hz. Ali "Ben O'nun Allah olduğunu her istediğimi vermemesinden anladım" der. Bu, muazzam bir tesbittir.

Duanın edebi de budur. Esas olan senin O'na dikte ettiklerini istemek değil, O'nun sana layık gördüklerine razı olmaktır; tıpkı Hz. Musa'nın yaptığı gibi. O, kaza cinayetinden sonra Mısır'dan kaçıp Medyen sularına girince şöyle dua etmişti:

فَقَالَ رَبِّ اِنِّى لِمَآ اَنْزَلْتَ اِلَىَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ ۝

"(Musa) ***dedi ki: "Rabbim! Senin bana ikram ettiğin her hayra o kadar ihtiyacım vardı ki?"*** *(Kasas 28:24)*

Allah'ın bize bahşettiği mahza hayır yerine, bizim arzu ve zevklerimizden yola çıkarak tanımladığımız hayır arasındaki farkı fark etmek isteyen, İsrailoğulları örneğine bakmalıdır. Bu fark özgürlük ve imanla, sarımsak ve soğan arasındaki fark kadardır. Zira İsrailoğulları Tarihin en despot yöneticilerinden biri olan Firavun'un zulmünden, Allah'ın rehberliğinde ve Hz. Musa liderliğinde kurtuldu. Bu süreçte, birçok mucizevî olaya şahit oldu. Fakat kavuştukları özgürlük sayesinde şereflendikleri imanın değerini unuttular da, "sarımsak ve soğanın" yokluğunu dert edindiler:

وَاِذْ قُلْتُمْ يٰمُوسٰى لَنْ نَّصْبِرَ عَلٰى طَعَامٍ وَّاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنْۢبِتُ الْاَرْضُ مِنْۢ بَقْلِهَا وَقِثَّآئِهَا وَفُوْمِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا ۭ قَالَ اَتَسْتَبْدِلُوْنَ الَّذِىْ هُوَ اَدْنٰى بِالَّذِىْ هُوَ خَيْرٌ ۭ اِهْبِطُوْا مِصْرًا فَاِنَّ لَكُمْ مَّا سَاَلْتُمْ ۭ ﴿٦١﴾

"Yine bir zaman da demiştiniz ki: "Ey Musa! Biz tek çeşit yiyecekten bıktık: Rabbine yalvar da, bize yeryüzünün değişik ürünlerinden; sebzesinden, acurundan, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından versin! (Musa) ***şöyle cevapladı: Hayırlı olanı, daha değersiz ve aşağı olanla mı değişiyorsunuz? Dönün Mısır'a, istediklerinizin tümü orada sizi bekliyor!"*** *(Bakara 2:61)*

Allah'ın kendilerine verdiği veya vereceği *hayrı* dile getirdikleri için, Kur'an tarafından model olarak sunulan isimler şunlardır: Hz. Yusuf (12:59), Hz. Musa (28:24), Hz. Zülkarneyn (18:95), Hz. Süleyman (38:32).

Bu isimlerin ortak noktası, bir topluma hükmetmiş olmaları. Hz. Musa toplumuna liderlik ederek onları Mısır'dan çıkarmış, diğer üç isim ise hükümdarlık yapmıştır.

Hükümdar peygamberler içerisinde görkem açısından ayrıcalıklı bir yeri olan Hz. Süleyman'ın, kendisine bahşedilen dünyalıkları nasıl anışını örnek olarak alalım. O iktidarını ve mülkünü hayır olarak görmüş ve demişti ki:

اِنِّىْٓ اَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّىْ ۚ حَتّٰى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ ۙ ﴿٣٢﴾

"Elbette, bana Rabbimi hatırlattığı için, ben hayrın sevgisini pek severim" *(Sâd 38:32)*

Dakik bir ifade: *Hayrın sevgisini Allah'ı hatırlattığı için sevmek...* Hayrı "mal-mülk" diye anlarsak, malı değil ama malın sevgisini, mal olduğu için değil, Allah'ı hatırlattığı için sevmek... Nimete değil nimeti verene yönelmek, eserin üzerinden müessiri görmek, yaratılanın üzerinden Yaratan'a şükretmek...

Bunun tersi, malın ve mülkün Allah'ı unutturmasıdır. Allah'ı unutturan malı ve mülkü sevmemek de imanın şartındandır. Eğer kişiyi Allah'tan ve hakikatten koparıyorsa, "Malı da kazancı da kurusun!" diyebilmek: "Ebu Leheb'in iki eli (malı ve kazancı) kurusun!"

Son sözü Allah kelamı söylesin ve biz kemal-i edeple susalım:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ ۩

"Siz ey iman edenler! Rabbinizin huzurunda eğilin ve secdeye kapanın! Allah'a kulluk edin ve hayır işleyin!" *(Hac 22:77)*

5. HAYR OLAN ALLAH'A DUA

Yâ Hayr, Yâ Allah!
Hayrın tükenmez kaynağısın Sen
Zatı mutlak hayır olansın Sen.
Dilediğini, dilediğin hayra nail edensin Sen.
Hayrı eşsiz ve benzersiz olansın Sen.

Yâ Hayr, Yâ Allah!
Bizi de o eşsiz hayrına nail et Yâ Rab!
Ellerimizin ürettiği şerden muhafaza et Yâ rab!
Mutlak Hayr olan zatından şer sudur etmez;
bizden sadır olan şerleri zail et Yâ Rab!

Yâ Hayr, Yâ Allah!
Hayrı istemek hayırdır, hayrı kıskanmak şerdir;
bizi hayrı herkes için isteyenlerden kıl Yâ Rab!
Her neremizden haz ve çıkar için her ne sadır olduysa;
onların hepsini mahza hayra tebdil et Yâ Rab!

Âmîn!

اَلْغَفَّارُ

36

EL-ĞAFFÂR

Sınırsız Bağışlayıcı

Bağışlamaktan Bıkmayan

Tekrarlanan Günahları

Bağışlayan

1. LUĞAVİ ÇERÇEVE

El-Ğaffâr ismi, esma-i hüsnadan olduğu Kur'an'la sabit olan isimlerdendir. Kur'an'da Allah'a isnatla müstakil ve isim formunda kullanılır. Sınırsız bağışlayıcı, daima bağışlayan, bağışlamaktan bıkıp usanmayan, özellikle tekrarlanan günahları bağışlayan, bağışlaması mutlak, sonsuz, eşsiz ve benzersiz olan özne demektir.

Ğafr, dilde "örtmek, kapatmak, setretmek" demektir. Başa geçirilen zırha, başı düşmanın silahına karşı "örterek" koruduğu için *miğfer* denmiştir. *Meğafir* bir bitki çeşididir. Yaraların üzerini "örterek" iyileştirdiği için bu isim verilmiştir. Yeri "örtecek" kadar sayıları çok olan kalabalığa *cem'u'l-ğafir* denilir. Baş yağı başörtüsüne değmesin diye başa sarılan "örtüye" *ğıfâra* denir.

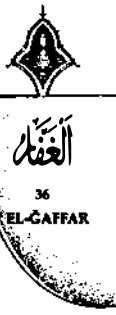
Ğafr kökü, yalınkat "örtme" işini değil, "korumak için örtme" işini ifade eder. *El-ğafr*, "bir şeyi kirlenmekten korumak için örtmek" manasına kullanılmıştır. *Vasbuğ sevbeke feinnehu ağferu li'l-veseh* cümlesi; "Elbiseni boya, zira bu onun kirini örter/onu kirden korur" manasına gelir.

Ğafr'ın bütün kök manaları bizi iki kelimenin önüne getirip bırakmaktadır: "Örtmek" ve "korumak". İkisi birlikte "korumak için örtmek" manasını verir. Örten Allah, örtülen günah ve korunan da kul olunca, bu işe dilimizde "bağışlamak" karşılığı uygun düşmektedir.

Yukarıdaki örnek kullanımlarda anlamı belirginleşen kök mana esas alındığında *mağfiret*, hem koruma hem de örtmeye delalet eden çift boyutlu bir anlam içerir: "günahların üzerini örterek kişiyi azaptan korumak".

Ğufrân, Allah'ın kulu azaptan korumak için günahlarını örtmesidir. Günahların üzerini örterek kulu azaptan koruma işinin failine *ğâfir*, bu fiilde çok iyi olana ve bu fiili çok iyi yapana da *ğafûr* denir. Zira *ğafûr* mübalağa ile ism-i fail kalıbıdır. Bu sıfatı almaya hak kazanan, bağışlama işini kendisine meslek edinmelidir. Üstelik bu işi en iyi yapmalıdır. Bu da yetmez. Sadece bir günahı/suçu bağışlayana değil, her çeşit günahı her durumda bağışlayana *Ğafûr* denir.

Kur'an'da bağışlamaya dair üç kök kullanılır: *'Af, safh, ğafr*.

'Af: Suçlunun suçunu yüzüne vurmaktan ve azarlamaktan değil, suçun cezasından vazgeçmektir.

Safh: Suçlunun suçunu yüzüne vurmak hariç, hem azarlamaktan hem de suçun cezasından vazgeçmektir.

Ğafr: Suçlunun suçunu yüzüne vurmaktan da, onu bundan dolayı azarlamaktan da, cezasından da vazgeçmektir. Öyle vazgeçmek ki, "sen suç işledin, ben affettim" bile dememek. Hiç işlememiş gibi saymak. Sadece bununla kalmayıp, onu hiç işlememiş hale getirmek. Günahın pasını gönlünden, kirini aklından, sonucunu ömründen, kaydını defterinden silmek...

Mağfiret ile *sevab* arasında dikkat çekici bir mana ilişkisi vardır. *Mağfiret* nasıl ki "örtmek" kök manasından geliyorsa, *sevab* da "vücudu örten elbise" manasındaki *sevb*'den geliyor. Demek ki *sevab*, günahın üzerini kapatan bir 'elbise' hükmündedir.

Ğaffâr, mübalağa ile ism-i faildir. Bu kalıptaki mübalağanın tecellisi, niteliğe değil niceliğe yöneliktir. Yani bağışlanan günahların büyüklüğü veya küçüklüğünden çok, sayısına ve tekrarına yönelik bir bağışlamayı ifade eder. Bu nedenle tekrar tekrar bağışlayan, bağışladığının o günahı ne kadar yaptığına bakmayan, tecellisi özellikle tekrar edilen günahlara yönelik olan ilahi bağıştır. Ğaffâr ismi şerifi, mükerrer günahları bağışlama kapasitesindeki eşsizlik ve benzersizliği, sonsuzluk ve sınırsızlığı ifade eder

2. NAZARİ ÇERÇEVE

Ğaffâr isminin NAZARİ ÇERÇEVE'si, esma-i hüsna listemizde 8. isim olarak daha önce işlenmiş olan Ğafûr isminin NAZARİ ÇERÇEVE'si içerisinde, **2.1. Mağfiret günaha müştaktır** başlığı altında ele alınmıştı.

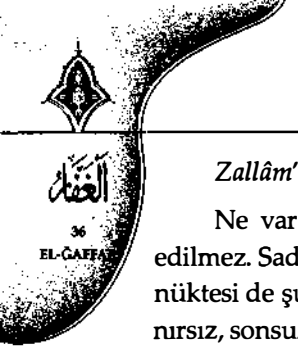
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. *Ğâfir–Ğafûr–Ğaffâr* ve *zâlim–zalûm–zallâm*

Kur'an'da bu kökten üç isim kullanılır: *Ğâfir, Ğafûr, Ğaffar*. Allah'ın bağışıyla ilgili bu üç isim, esasen Kur'an'da aynı vezinle geçen üç çeşit zulme karşılıktır: *Zâlim, zalûm, zallâm.*

Zâlim'in zulmünün panzehiri Ğâfir'in mağfiretidir.

Zalûm'un zulmünün panzehiri Ğafûr'un mağfiretidir.

Zallâm'ın zulmünün panzehiri Ğaffar'ın mağfiretidir.

Ne var ki, Kur'an'da *zallâm* geldiği 5 yerde de kula isnad edilmez. Sadece Allah'tan zulmü nefyetmek için kullanılır. Bunun nüktesi de şu olsa gerektir: Hiçbir kul istese de *zallâm* olamaz. Sınırsız, sonsuz, eşsiz ve benzersiz zulüm işlemesi için onu işleyecek olanın da sınırsız, sonsuz, eşsiz ve benzersiz olması lazım. Bu vasıflar ise Allah'a mahsustur. Fakat Allah da zulmetmekten beridir.

Ğâfir, düz ism-i faildir ve 'bağışlayan' manasına gelir. Bu bağış, nitelik ve nicelik açısından çokluğu ve tekrarı içermez. Sadece Ğafir olanın ikinci defa işlenen günahı bağışlama garantisi olmadığı gibi, birden fazla çeşit günahı mükerreren bağışlama yeteneğinden de söz edilemez.

Ğafûr, bir çeşit günahı değil, her çeşit günahı türüne ve cinsine bakmaksızın sonsuzca ve sınırsızca bağışlamayı ifade eder.

Ğaffar ise, bir çeşit günahı bir kere değil sonsuz defa işlese, yine de bağışlamayı ifade eder. Ğafûr bağışlamanın çokluğunu ve kapsamlılığını, Ğaffâr bağışlamanın sınırsız, eşsiz ve benzersizliğini ifade eder. Manaları açısından Ğafûr ismi Ğaffâr isminden daha kapsamlıdır.

Ğâfir ismi müstakil olarak değil, *ğâfiru'z-zenb* terkibi içinde bir kez geçer. Bu kökten ayrıca *hayru'l-ğafirin, zu mağfirah, vasiu'l-mağfirah* gibi terkip içinde diğer kullanımlar da mevcuttur. *Ğâfiru'z-zenb* terkibinin içinde gelen *Ğâfir*, iki sebepten esma-i hüsnadan müstakil bir isim sayılamaz:

1. Bu isim hiç terkip dışı bir sıfat veya tek başına bir vasıf olarak gelmemektedir. İlk kıstasımız bir ismin müstakil ve bağımsız bir isim olarak kullanılıp kullanılmadığıdır. Aynı kökten müstakil ve mutlak olarak gelen Ğafûr ve Ğaffar gibi isimler olmasaydı, terkip içinde de gelse bu müstakil bir isim sayılırdı. Fakat bu kökten müstakil iki isim vardır.

2. Bu kökten gelen müstakil isimler, mübalağa ile ism-i fail olmaları hasebiyle, basit ism-i fail olan Ğâfir isminin manasını her ikisi de içinde barındırmaktadır. Bir zat Ğafûr ise, o zaten Ğâfir'dir. Ğâfir olmayan Ğafûr ve Ğaffar hiç olamaz. Bu durumda Ğafûr ve Ğaffar olanı Ğâfir ismiyle anmak, makamda tenzil olur. İşte bu nedenle, *GİRİŞ*'te bir usul belirledik. Buna benzer durumlarda eğer terkip içinde kullanılan düz ism-i failin mübalağalısı

Kur'an'da müstakil ve mücerret olarak gelmişse, terkip içindeki o ismi esma listemizde müstakil bir isim olarak almadık. O ismi, müstakil ve mücerret gelen mübalağa kipine mülhak saydık. Bu yüzden Ğafûr ve Ğaffâr esma listemizde müstakil isimler olarak yer alırken, *ğafiru'z-zenb* terkibi içinde geçen düz ism-i fail kalıbına mensup bu isim müstakil ve mücerret olarak kullanılmadığı ve mübalağa ile ism-i fail kalıpları düz ismi faili içerdiği için, esma listemizde müstakil olarak yer almadı.

- Buna rağmen, Ğafûr ve Ğaffâr varken, Ğâfir isminin terkip içinde de olsa kullanılmasının hikmeti nedir?

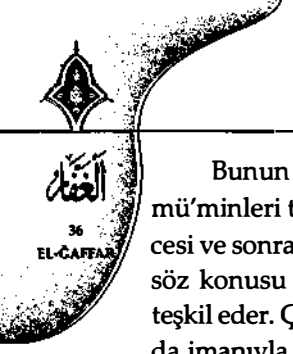
- Bu suale şu cevabı verebiliriz: Ğâfir, Ğafûr ve Ğaffar isimlerinin her üçünün de medlulü aynı zattır: Allah. O'nun Ğaffâr olduğu anlaşıldığında kendiliğinden Ğafûr ve Ğâfir olduğu da anlaşılmış olur. "Şu zat günahları bütünüyle ve tekrar tekrar bağışlayabilir" denildiğinde, onun hem bağışlayan bir özne (Ğâfir) hem de tek çeşit değil her çeşit günahı bağışlama gücüne sahip bir özne olduğu anlaşılmış ve hatta ifade edilmiş olur. Bunların üçü de ayrı özneler değildir, tek bir öznedir.

Bir özne bütün günahları her çeşidiyle ve sonsuz kez affetme gücüne sahipse bu gücünü istediğinde bazılarına bir kez kullanır, bazılarına bir çeşit günahta kullanır, bazılarına tekrar tekrar kullanır. Kime nasıl kullanacağının bilinmemesinin hikmeti, insanın günahtan kaçınması ve korunması için bir teşviktir. Böyle olmasa, sadece Ğaffar ismi kullanılıp Ğâfir ismi kullanılmasaydı, insan Allah'ın bağışlayıcılığını istismar edebilirdi.

3.2. Kur'an'da Ğâfir ismi

Ğaffâr Kur'an'da 5 kez gelir. Nüzul sürecinde ilk geçtiği yer Tâhâ 82. ayettir. Hepsi de Allah'a isnatla isim formunda gelir. Bunlar içerisinden özellikle Mü'min suresinin 42. ayetinde özel isim formunda, müstakil ve mücerret olarak gelir. Bu beş Ğaffâr isminden üçü *el-Ğaffâr* şeklinde belirli olarak, ikisi de *Ğaffârun-Ğaffâran* şeklinde belirsiz olarak gelir.

Ğaffâr isimlerinin hepsi de Mekki surelerde yer alır. Yani Allah'ın Ğaffâr ismi Mekki bir isimdir. Peygamberliğin 6, 9 ve 10. yıllarında birer kez, 11. yılında iki kez gelir. Görülen o ki, Kur'an'daki tüm Ğaffâr isimleri Mekke döneminin 6-11. yılları arasında yer almaktadır.

Bunun gerekçesinin, Mekke döneminin zor şartlarında mü'minleri teselli etmek olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle de öncesi ve sonrasıyla birlikte, Boykot Dönemi'ni (7-9. yıllar) kapsayan söz konusu yıllar, İslam cemaatinin Mekke'deki en zor yıllarını teşkil eder. Çiçeği burnunda İslam cemaati Mekke'deki zor şartlarda imanıyla var olma mücadelesi veriyordu. Bu zor yıllarda ister istemez birçok hataya düşülüyordu. Rabbimiz ölüm kalım mücadelesi veren bir avuç mü'mine tesellisini Ğaffâr ismi ile nazil etti.

Ğaffâr isminin Kur'an'ın nüzul sürecinde geçtiği ilk yer Tâhâ suresinin 82. ayetidir. Tâhâ suresi, Kur'an'ın nüzulünün 6. yılında indirilmiş bir suredir. Buna göre Ğaffâr ismi, esma-i hüsna listemizde, yine ilk kez ayrı surenin 73. ayetinde yer alan Hayr isminden sonra, 36. sırada yer almaktadır.

3.3. Ğaffâr ismi sadece 'Azîz ismi ile birlikte gelir

Ğaffâr olan Allah, bu mubarek ismiyle âdeta, günah müptelalarına açtığı tevbe kapısını kapatmayacağını ihsas etmektedir. "Ben şu günahı bilmem kaç kez işledim, Allah beni niye affetsin" bahanesine sığınacak olanların bahanesini elinden almaktır maksat. Onları kendileri lehine ilahi rahmetin ocağına düşürmek için, "sınırsız defa bağışlayan" manasına gelen Ğaffâr ismi, ilahi bir davetiye olarak tecelli etmektedir.

Kur'an'da beş kez gelen bu mubarek isim, üç yerde el-'Azîz el-Ğaffâr şeklinde, 'Azîz ismi ile birlikte gelir: Sâd 66, Zümer 5 ve Mü'min 42.

Bu ayetlerden sonuncusunu ele alalım: ***"Siz beni hem Allah'ı inkâr etmeye, hem de*** (tanrısal bir nitelik taşıdığı) ***hakkında hiçbir bilgim olmayan şeyleri O'na ortak koşmaya çağırırken, bense sizleri el-'Azîz ve el-Ğaffâr olan Allah'a çağırıyorum"*** (Mü'min 40:42).

Hicretin hemen arefesinde inen bu ayette, çok üstün ve pek değerli olan Allah'ın her çeşit günahı tekraren affetme vasfına sahip olduğu ifade buyruluyor. 'Azîz sıfatına sahip biri, hiç kimsenin işlediği hiçbir günahtan zarar görmez. Elbette el-'Azîz olan Allah hiç görmez. O halde bu, kullarının günah ve hatalarıyla hiç ilgilenmediği anlamına mı gelir? İşte el-'Azîz ile birlikte gelen el-Ğaffâr, bu soruya "hayır" cevabını veriyor. Aksine Allah merhameti gereği kullarının her çeşit hatasını tekrar tekrar bağışlayan bir 'Azîz'dir.

Eğer bir zat tekrar tekrar bağışlayan sıfatına tek başına sahip olsa, onun bağışlamasının muhtemel sebeplerinden biri olarak, birileriyle bağışlama yarışına girip bundan şeref kazanma ihtimali gösterilebilir. Fakat Ğaffâr olan aynı zamanda 'Azîz olansa, bu ihtimal sıfırlanmaktadır. Zira 'Azîz olan "sonsuz şeref kaynağı olan", "gücü mükemmel şerefi sınırsız olan" manasına gelir. Bu vasfa sahip bir zat ile bağışlama yarışına girebilecek biri yoktur, olamaz. Şu halde O'nun Ğaffâr olması, mahlûkatına olan mahza rahmetinin ve kullarına muhabbetinin bir sonucudur.

3.4. Kâfirlere karşı Ğaffâr olan Allah

Kur'an'ın nüzulünün (M. 610) üzerinden 9. yıl geçmiştir. Mekke'de saflar çoktan ayrışmıştır. Müşrik Mekke toplumu, bir avuç mü'mini topyekûn ortadan kaldırmak için elinden geleni ardına koymamaktadır. Vahyin başlangıcında Sevgili Nebi'nin şahsına yapılan yokluğa mahkûm etme, alaya alma, delilik ve mecnunlukla suçlama gibi saldırılar, ona geri adım attıramamıştır. Zayıf Müslümanlara yapılan zulüm, Habeşistan hicretini (M. 615) getirmiş, aileler bölünmüş, insanlar yurdundan yuvasından olmuş, fakat bir tek kişi imanından dönmemiştir. Hicret edemeyecek kadar sahipsiz ve zayıf olanlara fiili işkence yapılmıştır. Yasir, eşi Sümeyye, oğlu Ammar, bir cariye olan Zinnire bunlardan bir kaçıdır. Bazıları bu işkenceler altında can vermiş, yine de imanlarından dönmemişlerdir.

Müşrik Mekke'nin uyguladığı her zulüm ters tepmekte, İslamlaşma azalacağına artmaktadır. Bu kez müşrikler kitlesel yok etme projesini devreye sokmuşlardır. Bu cümleden olarak, 7. yılda başlatılan ve üç yıl süren tecrit ve boykotla mü'minleri bitirme çabası da fiyaskoyla neticelenmiştir.

Beri yandan, Müslümanlara karşı uygulanan bütün bu haksız baskı ve zulümler, inkârcı Mekkeliler arasındaki vicdan sahipleri tarafından sorgulanmaktadır. Azılı müşriklerin yaptığı zulümlerden dolayı, ehl-i vicdan müşrikler suçluluk duygusuna kapılmaktadır. Bu sorgulama, onlardan bazılarını imanın eşiğine kadar getirmektedir. Fakat o eşikten içeri girmelerine suçluluk duyguları mani olmakta, yaptıklarından pişman olsalar dahi, affa mazhar olacaklarına dair büyük bir tereddüt yaşamaktadırlar. Bazıları Muhammedi davetin başlangıcında olayın bireysel

ve mevzii bir çıkış olduğunu sanmıştır. Fakat Kur'an'dan sureler indikçe, işin hiç de sandıkları gibi kişisel bir heves olmadığını, davetin kaynağının 'Abdulmuttalib'in yetiminin' şahsi duruşundan ibaret olmadığını anlamışlardır.

O zamana kadar imana karşı direnen Mekke kâfirleri içerisinden, "Bu kadar direndik, bu saatten sonra hakikati kabul etsek ne olacak? Ettiğimiz bunca zulüm ve haksızlıktan sonra, hangi yüzle kendimizi Muhammed'in Rabbine affettireceğiz" şeklinde vicdan muhasebesi yapanların olduğunu tahmin etmek zor değil. İşte böylelerine, ilahi mağfiretin kapılarının sonuna kadar açık olduğu müjdesi, 9. yılda nazil olan şu ayette yer alır:

قُلْ اِنَّمَآ اَنَا مُنْذِرٌ ۖ وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٦٥﴾ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعَزِيْزُ الْغَفَّارُ ﴿٦٦﴾

"(Ey Peygamber!) ***De ki: "Ben sadece bir uyarıcıyım! Mutlak otorite olan tek Allah'tan başka ilah yoktur: göklerin, yerin ve o ikisi arasındakilerin Rabbi, el-'Azîz'dir, el-Ğaffâr'dır."***

(Sâd 38:65-66)

Özelde Mekke ve genelde tüm yarımada müşrikleri Allah'a inanırlardı. O'na şirk koştukları hiçbir putun Allah ile eşit olmadığına da inanırlardı. Onlara göre tüm putlar Allah'ın astı (*min dûnillah*) idiler. Kanaatimiz o ki, Müşriklerin Allah tasavvurunun bozulmasının temelinde, ilahi esma ve sıfatlar meselesindeki sapmaları yatıyordu. Biraz da bu sapma yüzünden yüzlerce put ihdas ve icat ettiler. Onlar bazı putlara esma-i hüsnanın işlevini yüklüyorlardı. El-Lat putunun ismi, el-İlah ism-i ilahisinin dişili, el-Menat putunun ismi, el-Mennan isminin dişili, el-Uzzâ putu el-'Azîz ilahi isminin dişili idi. Onlar Allah'ın bu sıfatlarını müşahhasa birer puta dönüştürmüşlerdi. Onları Allah'ın hareminde olan kızlar olarak tasavvur etmişler, onların şefaat ve aracılığını, Allah'ın reddetmeyeceğine inanmışlardı. Zira onlara göre Allah, uzak bir Allah idi. Bu putların her birini, bir sorunun çözümünde aracı kılıyorlardı. Mesela savaş ve ticaret meselelerindeki sorunlarını Hubel'e götürüyorlardı. Aşk ve sevgililerin kavuşması ile ilgili problemleri, İsaf ve Naile putlarına götürüyorlardı.

Putlaşmayla sonuçlanan bu serüven yüzünden, bölge müşriklerinin tasavvurunda, esma-i hüsnaya ilişkin tüm temeller kaybolmuştu. Allah'ın esma-i hüsnası olabileceği fikri, Kur'an'la gündemlerine girdi. Tahminimiz o ki, inandıkları Allah'ın Ğaffâr sıfatına sahip oluşunu, bu keskinlikte hiç duymamıştılar. Bağışlamaktan bıkıp usanmayan, sayısızca affeden bir Allah... Kimin hoşuna gitmezdi ki? Şirkin Allah tasavvurlarını haczettiği müşrikler, taptıkları putlar dışında, ilk defa Allah'a manen ulaşacakları esma-i hüsna gibi meşru vesilelerle karşılaşıyorlardı. Yani Allah'ın ulaşılabilir olduğunu ilk defa bu kesinlikte duyuyorlardı.

Allah'ın Ğaffâr oluşu düşüncesi, onlar içerisinde aklını kullanan, vicdanını tüketmemiş, iradesi aktif olanların da hoşuna gitmiş olmalı ki, sıfat bir 10. yılda nazil olan Nûh suresinde bir daha görünür:

ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا ۝٨ ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا ۝٩

فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ۝١٠

"Gün oldu ben onları açıktan davet ettim; gün oldu hem (davetimi) ***kendilerine ilan ettim, bir de gizliden gizliye davet ettim; nihayet dedim ki: "Rabbinizden bağışlanma dileyin; unutmayın ki O Ğaffâr'dır"*** *(Nûh 71:8-10)*

Âyet doğrudan inkârcı muhataplara hitap etmektedir. Görünüşte olayın kahramanları, Hz. Nuh ve onun inkârcı kavmidir. Fakat vakıada olayın güncel kahramanları, Hz. Muhammed ve Mekke'nin müşrikleridir. Mekkelilere "seçiminizi yapın" teklifidir bu: Akıbetiniz Nuh kavminin akıbetine benzesin istiyor musunuz, istemiyor musunuz?

3.5. Firavun'u Ğaffâr'ın ğufranına çağırmak

Ğaffâr ismi celilinin Kur'an'ın nüzul sürecinde son görüldüğü yıl, Mekke döneminin 11. yılıdır. Kur'an'daki beş Ğaffâr isminden ikisi bu yılda nazil olur.

Bu ismin geçtiği iki ayetin muhatabı, doğrudan inkârcılardır. Zira onlar için verilen süre, artık daralmaktadır. Ufukta, imana ve insanlığın değişmez değerlerinin öbür adı olan islama ev sahibi

olabilecek alternatif mekânlar belirmeye başlamıştır. Mesela, nüzulün 11. yılının ortalarında I. Akabe biati yapılmıştır.

Zamanın daraldığını Mekke'nin azılı müşrikleri de hissetmiş olmalı ki, son çare olarak, Allah Rasulü'nün varlığını ortadan kaldırmayı ciddi ciddi düşünmeye başlamışlardır. Büyük risk taşımasına rağmen, gözlerini bu kadar karartmışlar, bunun için uygun ortam ve zaman kollamaya başlamışlardır.

İşte bu hengâmede, Mü'min suresi nazil olmuştur. Surenin inkârcı muhataplarına mesajı açıktır. Mekkeliler artık bir karar vermelidirler: Zamanın Musa'sına karşı Firavun rolünü oynamayı sürdürecekler mi, sürdürmeyecekler mi? Mü'min suresine ismini veren kişi, Firavun'un sarayında, onun maiyetinde, imanını o güne kadar açığa vurmadan rolünü oynamayı bekleyen meçhul bir mü'mindir.

Nüzul ortamında meçhul mü'mini, Hz. Peygamber temsil etmektedir. Onun hakikati yüzüne karşı haykırdığı Firavun rolünü ise vakıada müşrikler oynamaktadır. Kur'an, meçhul mü'minin dilinden, Mekke müşriklerine seslenir:

تَدْعُونَنِى لِاَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَاُشْرِكَ بِهٖ مَا لَيْسَ لِى بِهٖ عِلْمٌ ۖ وَاَنَا اَدْعُوكُمْ اِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ ۝

"Siz beni hem Allah'ı inkâr etmeye, hem de (tanrısal bir nitelik taşıdığı) ***hakkında hiçbir bilgim olmayan şeyleri O'na ortak koşmaya çağırırken, bense sizleri el-'Azîz ve el-Ğaffâr olan Allah'a çağırıyorum."*** *(Mü'min 40:42)*

Ğaffâr ismi celili, nüzulün 11. yılında bir kez daha görünür. Burada da muhatap müşriklerdir. Eğer onlar, Ğaffâr olan Allah'ın gufranına sığınmazlarsa, bundan Allah'ın zerre kadar kaybı olmayacaktır. Çünkü O, göklerin ve yerlerin yaratıcısıdır. Kâinatta hükmünü yürütmek için insana muhtaç değildir. Fakat insan var olmak için O'na muhtaçtır:

خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ يُكَوِّرُ الَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى الَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۖ كُلٌّ يَجْرِى لِاَجَلٍ مُسَمًّى ۗ اَلَا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ۝

"O gökleri ve yeri gerçek bir amaçla yaratmıştır; o geceyi gündüzün başına sarar, gündüzü de gecenin başına sarar; yine O, her biri kendi mecrasında belirli bir süreye kadar akıp gidecek olan güneşi ve ayı da bir yasaya bağlamıştır. Değil mi ki, sadece O Azîz'dir, Ğaffâr'dır." *(Zümer 39:5)*

Kur'an'da nerede gece ve gündüz bir arada anılsa, orada hak-batıl, iman-küfür, iyi-kötü mücadelesine bir atıf vardır. Bu ayetteki atfın muhtemel sebebi, "Biz Allah davasının taraftarları olduğumuz halde, niçin Allah küfrün ve kâfirin varlığına izin vermektedir?" sorusuna cevap teşkil etmesidir. Cevap ayetin devamında verilmektedir: "Allah'ın yasası budur". Öyle ya! Güneş ve ayı bir yasaya bağlayan, onlara dahi bir süreç tayin eden Allah, mü'minlerin mücadelesi için, koyduğu yasalara bağlı olarak bir süreç tayin etmesin mi?

3.6. Günahkârlara karşı Ğaffâr olan Allah

- Kullarının günahının sayısına bakmayan Allah, bağışını sayıya göre mi bahşeder? Yani Allah, bağışına sayısal bir sınır koyar mı?

- Bu sualin cevabını, nüzulün 6. yılında indirilen bir ayette buluyoruz. Konu, İsrailoğullarıdır. Hz. Musa vahiy almak için Sina'ya çıkmış, birçok mucizevî ikrama nail olan İsrailoğulları, Musa'nın yokluğunda Samiri'nin altın takıları eriterek yaptığı inek yavrusuna tapmaya başlamışlardır.

- Neden inek yavrusu?

- Zira ineğin kendisi, eski efendileri olan Mısırlıların tanrılarından (Hathor) biridir. Onlar kendilerini köleleştiren Mısırlıların efendiliğini öylesine kanıksamışlardır ki, kendilerini anasına tapmaya layık görmemişler, ancak danasına tapmaya layık görmüşlerdir.

Bu azim günahı işlemelerine rağmen, Allah onlara Ğaffâr ismini hatırlatmış ve kendilerini tevbeye davet etmiştir:

وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَىٰ ۝

"Ama şu da var ki Ben, af dileyip samimiyetle bana yönelen, iman eden ve erdemli davranan, nihayet doğru yolda olan herkesi bağışlayan bir Ğaffâr'ım!" *(Tâhâ 20:82)*

- İsrailoğullarına Allah neden Ğaffâr oluşunu hatırlatmaktadır?

- Zira onların kırdığı ceviz kırkı geçmişti. Bu sonuncu sapmaları, hepsinin üstüne tüy dikmişti. Fakat Allah Ğaffâr idi. Kulun işlediği günahı bir kez değil, sınırsız kez affeden sıfatına sahipti. O sıfat Ğaffâr sıfatından başkası değildir.

4. ĞAFFAR OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ

4.1. Ğaffâr'ın kuldaki tecellisi: Kusur saymamak

Allah'ın Ğaffâr isminin tecellisine mazhar olan kul, kullara karşı bağışlayıcı ve müsamahakâr olur. Bunun sırrı şu formülde gizlidir: Rabbinin sana ne muamele etmesini istiyorsan, sen de O'nun kullarına öyle muamele et.

Bunu demek, elbette "Sen de Allah gibi bağışla" demek değildir. Hâşâ. Allah gibi bağışlamak ancak Allah'a mahsustur. Fakat Allah'a layığı veçhile kul olmaya çalışana düşen bir şey vardır: Kul gibi de olsa, bağışlamak. Bağışlamak kulluğun şanındandır. Zira bağışlanmaya muhtaç olduğunu bilen, bağışlama konusunda cömert davranır. Bağışlamayan, bağışlanmayı gerektiren bir duruma düşeceğini aklına getirmiyor demektir.

- Kendilerine karşı yapılan hataları bağışlamakta zorlanan insanların sorunu nedir?

- Haddini bilmezliktir. Eğer "Bu bana yapılır mıydı?" diye düşünüyorsa, haddini aşıyor demektir. Ona "Sen kendini ne sanıyorsun?" diye sormak lazımdır. Böyle biri, kendini kusursuz yerine koymadan bu tavra sapamaz. İnsanlar her şeylerini var eden Allah'a karşı hata yapabilirken, insanlara karşı hata yapabilmeleri gayet doğaldır. Bağışlamakta zorlanan kişi, bu hakikati bilmez mi? Pekâlâ bilir. Peki, bildiği halde neden böyle davranır? Yine aynı yere geldik: Haddini bilmediği, yani kendini bilmediği, insan olduğunu göz ardı ettiği, kendisinin kusurlu bir varlık olduğu gerçeğini kabullenmediği için.

Sözün özü: İnsanoğlunun işleyebileceği en büyük kusur, kusursuzluk saplantısıdır.

5. ĞAFFAR OLAN ALLAH'A DUA

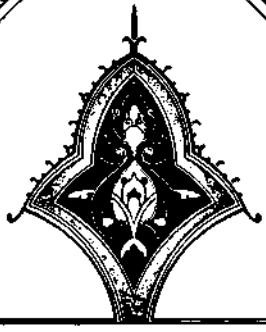
Yâ Ğaffâr, Yâ Allah!
Sen kullarını daima bağışlayansın,
bağışlamaktan bıkıp usanmayansın.
Kullar birbirinin kusurunu saysa da,
Sen kullarının kusurunu saymayansın.

Yâ Ğaffâr, Yâ Allah!
Zâlim olana Ğâfir olan Sensin.
Zalûm olana Ğafûr olan Sensin.
Zallâm olana Ğaffâr olan Sensin.
Bizi mağfiretine gark et Yâ Rabbi!

Yâ Ğaffâr, Yâ Allah!
Sonsuz bağışından bir damla yeter,
günah kirlerini temizlemeye.
Sen yetmezsen eğer, kula kim yeter?
Ğaffâr Sensin, bizi affet Yâ Rabbi!

Âmiiin!

اَلْقَيُّوْمُ

37

EL-KAYYÛM

Eşsiz Yönetici

Varlığı Sevk Ve İdare Eden

Her Şeyin Varlığı

İdaresine Bağlı Olan

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

El-Kayyûm, Allah'ın zatına isim olarak seçtiği esma-i hüsnasındandır. Kur'an'da isim kalıbıyla, Allah'a doğrudan isnat yoluyla mükerreren kullanılır. Bütün bir varlığı sevk ve idare eden, her şeyin varlığı idaresine bağlı olan, eşsiz ve benzersiz, mutlak ve ölümsüz yönetici özne demektir.

Kök fiilleri olan *kâme* "ayağa kalktı", *yekûmu* "ayağa kalkar" demektir. "Ayağa kalkmak", mecazen "bir işe girişmek" yani "fail ve aktif olmak" manasına gelir. Allah için ism-i fail olarak geldiği ayette bu mana açıktır: ***"O kazandıkları nedeniyle her insanın başına dikilendir*** (*Kâim*)" (13:33) Açıktır ki, yönetmek için "kalkmak", yani "işe girişmek" şarttır.

Bir işin *kayyım*'ı, o işi çekip çevirme görevini üstlenendir. *Kıymet*, "değer", *kıyem* "değerler" demektir. *Hesap* ile birlikte kullanıldığında, *yevme yekûmu'l-hısâb*'ta (14:41) olduğu gibi, "hesabını görmek", "notunu ve hakkını vermek" anlamına gelir.

İkâme, lâfzen "ayağa kaldırmak", manen "değerlendirmek" demektir. Kur'an mücerret namaz kılmayı değil, "namazı ikame etmeyi" (*ekîmu's-salah*) emreder. Bu, namazı kendisinden umulan amacı gerçekleştirmek için "harekete geçirmek", "aktif hale getirmek" demektir. Namaz *ikame* edildiği zaman, *kıymet* kazanmış ve kılana *kıymet* kazandırmış olur. İşte namazın *ikame*'si budur.

Kavm "toplum" demektir. Muhtemelen, "ortak değerler etrafında öbeklenen" kişilerden oluştuğu için, *kavm* ismini almış olmalıdır. *Kavvâm*, "değerini koruyup gözeten" (4:34) demektir. *Kıst* ile birlikte "adalet ve eşitliği koruyup gözeten" anlamına gelir (4:135). *Takvîm*, "ölçme ve değerlendirme" demektir. Namaz kılma emri ile gelen *ekâme* fiili, "değerini koruyarak ve hakkını vererek kılmayı" ifade eder. *İstikâmet*, "doğruluk, dürüstlük" manasındadır. *Sırat-ı mustakîm*, Roma kent yolları gibi, "yürüyenin yoldan çıkmasına izin vermeden onu maksadına ulaştıran doğru yol" demektir. *El-Kayyım*, şu ayette olduğu gibi, "sapmaya izin vermeyen doğruluğu" ifade eder: "İşte bu sapmaya izin vermeyen dosdoğru dindir" (12:40).

Kayyûm, kıyam mastarından türemiş olan *kâim* ism-i failinin mübalağa kipidir. Manası; "bir işi son derece ustalıkla çekip çeviren özne", "yöneticilikte zirve olan", "en üst düzey yönetici" demektir. "Üstlendiği işi mükemmel yapan, işinin hakkını veren" manalarını bünyesinde taşır. *El-Kayyûm*'un "her şeyi koruyup gözeten" vurgusu da vardır. O işi mükemmel yapmak için, "ona eşsiz bir kıvam veren" manasını da içinde barındırır.

El-Kayyûm'un eşsiz yönetimi, belli bir zamana ve mekâna, alet ve edevata, yetki ve yeteneğe bağlı bir yönetim değildir. *El-Kayyûm*'un eşsiz ve benzersiz yönetimi, sayısız hesabı bünyesinde taşıyan ve akıl erdirmek isteyeni yorgun ve bitap düşüren mükemmel bir yönetimdir. İnsan kemalin peşine düşer, mükemmelin değil. Zira her ne ki mükemmel, o Allah'ın payına düşendir. Kemal süren bir süreci, mükemmel son noktayı ifade eder. İnsan hiçbir hususta son noktayı yakaladığını iddia edemez. Tüm mükemmellikler Allah'a mahsustur.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

2.1. Yönetmenin hikmetine dair

El-Kayyûm, kâim'den, o da *kıyam*'dan türetilmiştir. *Kıyam*, basitçe "ayağa kalkmak" anlamına gelir. Her kıyam bir 'yere' nisbetle yapılır. Kimse ayağını sağlam basmadan, ayağa kalkamaz. Yani, ayağa kalkanın durduğu bir yer vardır.

Bu yaratılmışlar için geçerli olan bir yasadır. Fakat Kayyûm olan Allah, bundan müstağnidir. O'na herhangi bir yer nisbet edilemez. Zira mekân yaratılmıştır. Mekânı yaratan, mekâna sığmaz. Bir mekânı olmak, sınırlı olmayı gerektirir. Allah sonsuz ve mutlaktır. Bir yerde olmak, başka bir yerde olmamaktır. Oysaki Allah, her nerede anarsan orada hazır ve nazırdır.

Kâinat, mahlûkatın tamamını ifade eder. Kâinat, *kevn*'den müteşekkildir. Kevn, Allah'ın yaratışına konu olan tüm oluşların hem parçalarına, hem de bütününe ıtlak olunur. Her *kevn*, bir *mekân'da* tecelli eder. Mekân *kevn*'in oluş yeri, kevn *mekân'da* olup bitendir. Hay ve Kayyûm olan Allah *kevn*'in de *mekân'ın* da yaratıcısıdır. Kevni mekâna, mekânı kevne mecbur ve mahkûm

eden O'dur. Bu, O'nun mahlûkatı için koyduğu yasadır. O, kendi zatı için koyduğu yasalara uyar. Fakat mahlûkatı için koyduğu yasalara tabi değildir.

Kayyûm isminin kök anlamına nisbeti, lâfzî değil mecazidir. Kelimenin kök manasındaki "ayağa kalkmak" ile doğrudan bir alakası yoktur. Zira ayağa kalkmanın zıttı oturmaktır. Canlı mahlûkat için geçerli olan bu tür vücut duruşları, yarattıklarına benzemekten münezzeh olan Allah için geçerli değildir. Ayağa kalkmanın mecazi karşılığı "işe girişmek", "işe kalkışmaktır".

Kayyûm olan Allah'ın kalkıştığı iş, bütün bir yaratılmışlar evreninin bir düzen içinde yönetilmesi işidir. Bu yönetim öylesine büyük, öylesine muazzamdır ki, zerreden kürreye, atomdan galaksiye, canlıdan cansıza, insandan hayvana, taştan toprağa, damladan okyanusa, gökten yere, yıldızdan gezegene, hücreden organizmaya, var edilen her bir şeyin yönetimi bu kapsama girer.

- Yönetmenin temelinde ne vardır?

- Hükmetme ve kendini isbat etme iradesi vardır. Hükmetme ve kendini isbat etme iradesinin arkasında ise ya menfaat ya da merhamet vardır. Allah'ın, mahlûkatı yöneterek elde edeceği bir menfaat yoktur. Şu halde Allah mahlûkatı menfaat beklediği için değil, merhamet ettiği için yönetmektedir.

Kayyûm olan Allah'ın yönetimi, kulların yönetimine benzemez. Kullar yönetirken zulmeder, Allah yönetirken hakkaniyet gösterir. Zira kullar yönettiklerine muhtaçtır. Yöneten kul, yönetmesini yönetilen kulların varlığına borçludur. Yönetmek için yönetilecek birilerine mahkûm ve mecbur olan esasında aciz demektir. Fakat Allah böyle değildir. Yönetmek için birilerine muhtaç değildir. Zira yönettiklerini de O yaratmıştır. İsterse onların kökünü kazır, yerine yenilerini yaratır.

Allah'ın yönetmesinin temelini, menfaat değil merhamet oluşturur. İlahi merhamet, mahlûkatın mutlak lehinedir. Bu yüzden kulların, Allah'ın yönetiminden şikâyet etmeye hakları yoktur. Eğer şikâyet ediyorlarsa, bu, ilahi yönetimin sırrına erememeden, hakikatini bilememeden kaynaklanır.

2.2. Müslüman olmak Kayyûm olana teslim olmaktır

Müslüman isminin manası, "teslimiyeti hayat tarzı edinen" demektir. Elbette bu teslimiyetin adresi Kayyum olan Allah'tır. Allah'a teslim olan, varlığını Kayyum'a teslim etmiş olur. Kişinin varlığını teslim etmesi çok büyük bir olaydır.

Böylesine büyük bir teslimiyet, büyük bir güvenin varlığını gerekli kılar. Kur'an, insanın kendini Allah'a teslim etmesiyle sonuçlanan bu büyük güvene, "iman" adını veriyor. Allah'a iman etmek, kelimenin tam manasıyla O'na güvenmektir. Allah'a güvenen, ancak O'nun kayyumiyetine teslim olur. Yani Kayyûm olana iman eden, O'nun yöneticiliğine şeksiz ve şüphesiz güven duyar.

İslam, Kayyûm olan Allah'ın kâinatı yönettiği sistemin adıdır. Gökler ve yer, Kayyûm'un eşsiz yöneticiliğine isteyerek teslim olmuşlardır. Allah şuursuz varlıkları koyduğu yasalar üzerinden yönetmektedir. Fakat insanı iradesi üzerinden yönetmeyi murat etmiştir. Bunun için de ona, akıl ve vicdan vermiştir. İnsana aklını doğru yönetmeyi öğretmek için, vahiyler ve peygamberler göndermiştir.

Tüm diktatörlükler ve tiranlıklar, Allah'ın Kayyûm isminden rol çalma teşebbüsüdür. Tüm tiranlar ve titanların yapıp ettikleri zulümlerin arka planında, mutlak yönetici olma arzusu yatar. Onun için kendilerini ya "Tanrı", ya da "Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi" ilan etmişlerdir. Mısır Firavunları ve Anadolu Nemrutları gibi, mezarlarıyla bile yönettikleri insanlara tepeden bakıp onları ezmenin hesabını yapmışlardır.

Sevgili Efendimiz, Allah'ın Kayyûm ismine kâmil manada iman eden yöneticinin nasıl olması gerektiğini, yönetim tarzıyla ortaya koymuştur. Karşısında titreyen bir adamı, "Sakin ol! Ben kral değilim. Ben de senin gibi, kurutulmuş et yiyen fakir bir Kureyş kadınının oğluyum" (Hâkim, *Müstedrek*) diyerek uyarmıştır.

Bulunduğu topluluk içinde konumunu öne çıkaracak ne özel bir üniforma, ne özel bir oturma yeri, ne özel bir oturma tarzı oluşturmuştur. Bu yüzden kendisine bir maruzatını bildirmek için gelen Dımam b. Sa'lebe isimli bir bedevi, yöneldiği topluluk içinde Peygamberin kim olduğunu çıkaracak bir alamet görmediği için, "Hanginiz Muhammed?" diye sormak durumunda kalmıştır.

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Kur'an'da sayılarla Kayyûm ismi

El-Kayyûm ile aynı kökten Kur'an'da iki isim kullanılmıştır: *Kayyum* ve *Kâim*. Kâim Kur'an'da sadece bir yerde gelir. Eğer bu isim mücerret Allah'a isnatla gelmeyip bir izafet terkibi içinde kullanılsaydı, "mübalağa ile ism-i fail kalıbı basit ism-i faili kapsar" kuralı gereğince, esma listemizde müstakil bir isim olarak yer almayacaktı. Zira bu takdirde, Kayyûm ismine mülhak sayılacaktı. Fakat Kâim ismi, Allah'a doğrudan isnatla müstakil olarak gelmiştir (13:33). Bu yüzden esma listemizde müstakil bir isim olarak yer alır.

El-Kayyûm ismi Kur'an'da üç yerde geçer. İlki 6. yıl suresi olan Tâhâ 111'de yer alır. İkincisi hicri 1. yılda inmeye başlayıp, uzunca bir süre devam eden Bakara 255'de yer alır. Sonuncusu, hicri 3. yılda inmeye başlayan Âl-i İmran 2'de yer alır.

Üçünde de kalıp olarak, *el-Hay el-Kayyûm* şeklinde gelir. Bu iki ismin birlikte anılması manidardır. Fakat bu birliktelik, her iki isim için de aynı ağırlıkta değildir. Hay ismi Kayyum'suz olarak iki yerde gelir. Fakat Kayyûm ismi Hay olmadan hiç gelmez. Bu da gösterir ki, Allah'ın el-Kayyûm oluşu el-Hay oluşundan bağımsız anlaşılamaz.

El-Hay ismi, Allah'ın zatı hakkında bilgi vermektedir. O'nun mutlak diriliğini ifade eder. El-Hay isminin fiili tecellisi, *yuhyî* ilahi fiili üzerinden gerçekleşir. Zata bakan el-Hay isminden ayrı olarak, Kur'an'da bir de Allah'a isnatla *yuhyî* fiilinin gelmiş olmasının hikmeti budur. Oysaki esma-i hüsna içerisinde yer alan her isim, fiiliyle birlikte kullanılmaz. Kur'an'da el-Hay ismi sadece beş kez geldiği halde, 46 yerde "diriltme" fiili Allah'a isnatla gelir. Bu sayı, gerçekten de büyük bir miktardır. Bu da el-Hay isminin fiili tecellisinin ismin kendisi üzerinden değil, ilahi fiil üzerinden olduğuna delalet eder. Neticeten, el-Hay ismi daima zat-ı ilahi hakkında bilgi veren bir isimdir.

Tamamen Halık'a dönük olan el-Hay isminin yanında, tamamen mahlûka dönük olan el-Kayyum isminin gelmesi, işte bu sebeple büyük bir anlam kazanmaktadır. O'nun mutlak diri ve canlılığını ifade eden el-Hay ismi ile birlikte, O'nun eşsiz

yöneticiliğini ifade eden el-Kayyûm ismi, yan yana şu zımni anlama sahiptir: O öyle bir diridir ki, dirileri O yaratır ve yarattığını O diriltir. Bununla da kalmaz, yattıklarının kimilerini koyduğu yasalar üzerinden, kimilerini verdiği irade üzerinden sevk ve idare eder. Asla onları başıboş bırakmaz:

"Yoksa insanoğlu kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanıyor?" *(Kıyâme 75:36)*

Esma-i hüsna içerisinde, el-Kayyûm ile mana yakınlığı bulunan başka isimler de vardır. Bunlar; Rab, Hakîm, Hafî, Muktedir, Kahhar, Kâim, Ğâlib, Kâhir, Hakem, Kefîl, Mevlâ, Muheymin, Cebbâr isimleridir. Fakat bu isimler içerisinde el-Kayyûm'a en yakın olanlar Kâim, Hakîm, Muktedir, Hakem ve Muheymin isimleridir. Bunların hepsi de Allah'ın mutlak otoritesiyle yakından alakalı manalar taşır.

3.2. Kayyûm olan Allah

Allah yöneticilikte eşsiz ve benzersizdir. Bunu isbat etmek için belgeye gerek yoktur. İnsanın, kendisine ve içinde yaşadığı tabiata şöyle bir dönüp bakması kâfidir. İnsan nereye bakarsa baksın, akleden kalbinden gelen o itiraf dudaklarından dökülecektir: Sen yöneticilikte eşi ve benzeri olmayan bir Kayyûm'sun Allah'ım!

İçinde yaşadığımız mülk âleminde her şey sünnetullah çerçevesinde olup biter. *Sünnetullah*, ilahi gelenektir. Allah'ın varlıklar için koyduğu yasalardır. İnsanoğlu bu yasaları mutlaklaştırıp Allah'ı koyduğu yasalara mahkûm sandığında, sebep-sonuç ilişkilerini Allah yerine koymuş olur. Bu zorunluluğu (*determinizm*) Tanrı'nın yerine geçirmek ya da O'nu bir şeye mecbur sanmaktır.

Modernistler Allah'ı koyduğu yasaların mahkûmu sanırken, gelenekçiler de Allah'ı ilminin mahkûmu sanırlar. Modernistler tabiat yasalarını mutlaklaştırırken, gelenekçiler geçmişte kalan bir anı mutlaklaştırırlar. Bu ikisi, son tahlilde aynı gözede buluşur.

Oysaki Allah ne yasalarının mahkûmu, ne de ilminin mahkûmudur. O'nun yasaları bizim bildiklerimizden ibaret değildir. O'nun yasalarının üzerinde de yasaları vardır.

Kaderci gelenekçilerin sandığı gibi, O ilminin mahkûmu değildir. O'nun Âlîm ismi ne kadar haksa, O'nun Hallâk ismi de o kadar haktır. O bir kez yaratmaz. O her an yeni ve yeniden yaratır. O, iradesiz ve şuursuz varlıkları tabi kıldığı yasaya, iradeli ve şuurlu varlıkları tabi kılmamıştır. Bu ikisi için ayrı yasalar koymuştur. İradesiz ve şuursuz varlıkları *emr* dediği ilahi yazılıma tabi kılmışken, iradeli ve şuurlu varlıkları emanet ettiği *irade*'ye tabi kılmıştır.

Bu yüzdendir ki iradesiz varlıkların davranışlarından hesap sormazken, iradeli varlıkları, davranışlarından dolayı hesaba çekeceğini vahiyleri ve peygamberleri aracılığıyla bildirmiştir. O'nun sorumlu tuttuğu iradeli varlıklar kendilerini iradesiz varlıklarla kıyaslarlarsa, bu onları Allah nezdinde sorumluluktan kurtarmaz. Yalnızca onları sorumsuz yapar. Sorumlu bir varlığın sorumsuzluğu kendi tercihidir. Fakat bu tercihin bir bedeli vardır. El-Kayyûm sıfatına sahip olan Allah, bu durumu da mükemmel yönetir. Yönetir, zira insana irade verip de onu tercihlerinden sorumlu tutmamak, taşa irade vermeyip de onu sorumlu tutmak kadar abestir. Allah abesle iştigalden beridir. Dolayısıyla, O'nun tercihleri üzerinden kullarını yargılaması da, el-Kayyûm oluşunun bir sonucudur:

وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ ۖ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ﴿١١١﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا ﴿١١٢﴾

"Her şeyi ayakta tutan Mutlak Dirinin huzurunda yüzler yere eğilmiştir ve sırtına zulüm yükünü yüklenen kimsenin işi bitmiştir. Fakat kim de mü'min olduğu halde erdemli davranırsa, artık o ne haksızlığa uğramaktan ne de (cehenneme) ***yem olmaktan korksun."*** *(Tâhâ 20:111-112)*

Eylemlerini Allah'ın kendilerine emanet ettiği akıl, irade ve vicdan ile yönetemeyenler veya yanlış yönetenler, ilahi huzurda hesap vereceklerdir. Bu da Allah'ın eşsiz ve benzersiz yönetiminin bir gereğidir.

3.3. İslam: *Kayyım* olan tek dindir

Allah Kayyûm'dur. Yönetimi eşsiz ve benzersiz olandır. Mükemmel yönetendir.

İslam ise *kayyım*'dır. İslam Allah'ın dinidir. Allah'ın dini, Allah'ın yoludur. İslam, teslimiyet yoludur. Allah yolunu kendi boyasıyla boyamıştır. Nasıl ki Allah yöneticilikte eşsiz bir Kayyûm ise, Allah'ın dini olan İslam da, insanı yönetmede eşsiz bir *kayyım* olan dindir. Kur'an İslam'ın bu özelliğini ifade için, Kayyûm ile hemen hemen aynı olan *kayyım* sıfatını kullanır. Kayyım "dosdoğru" demektir. Kelimenin kök manasından yola çıkarak bu "doğruluğu" açarsak, "insanı dosdoğru yöneten ve yönlendiren din" manasına gelir. Tıpkı şu ayette olduğu gibi:

اَمَرَ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّآ اِيَّاهُ ذٰلِكَ الدِّيْنُ الْقَيِّمُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٤٠﴾

"O size kendisinden başkasına kulluk etmemenizi emretmiştir: İşte bu (insanı) *doğru yöneten/yönlendiren* ***tek dindir, fakat insanların çoğu bundan habersizdir."*** *(Yusuf 12:40)*

Zâlike'd-dînu'l-kayyım: "İşte bu insanı doğru yöneten ve yönlendiren tek dindir".

Allah, zatını *Kayyûm*, dinini *kayyım* olarak tanıtmıştır. İslam'ın neden *kayyım* bir din olduğu sorusu da Kur'an'da cevabını bulmuştur. Zira insanı yaratan ile insanlığın tüm değişmez değerlerini temsil eden İslam'ı gönderen aynı Allah'tır. Allah yarattığını bilmez mi? Elbette bilir. Allah insanı selim bir fıtrat üzere yaratmış, ona akıl ve irade emanet etmiş, onu yeryüzüne halife tayin etmiş, oradaki hayatı inşa ve imar sorumluluğunu yüklemiştir.

Şu ayeti de yukarıdakinin yanına koyabiliriz:

فَاَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّيْنِ الْقَيِّمِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَ يَوْمٌ لَّا مَرَدَّ لَهٗ مِنَ اللّٰهِ يَوْمَئِذٍ يَّصَّدَّعُوْنَ ﴿٤٣﴾

"Haydi, Allah tarafından (takdir edilmiş) ***geri çevrilmesi imkânsız gün gelmezden önce yüzünü*** (insanı) ***mükemmel yöneten dine çevir.*** *(Rûm 30:43)*

İnsanın bu sorumluluğu bihakkın yerine getirmesi için, fıtratına yabancılaşmaması lazımdır. Bunu temin için de insanın kendini yönetecek bir kullanım kılavuzuna, hayat yolculuğunu yönetecek bir yol haritasına ihtiyacı vardır. İşte o kullanım kılavuzu ve yol haritası İslam'dır.

Biz susalım, bütün bu hakikatleri içinde barındıran "fıtrat ayeti" konuşsun:

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ۚ فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ۚ لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۝

"İmdi sen, varlığını her tür sapmadan uzaklaşarak hanif dine, Allah'ın insanlığın özüne yaratılıştan nakşettiği fıtrata çevir; (ta ki) ***Allah'ın yarattığında olumsuz bir değişme olmasın: işte*** (insanı) ***doğru yöneten din***(in amacı) ***budur ve fakat insanların çoğu bilmezler."*** *(Rûm 30:30)*

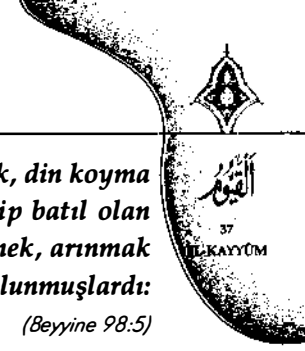
Allah'ın insanı üzerinde yarattığı fıtrat, yaratılıştan her insanın özüne yerleştirilen iyiye, doğruya ve hakikate eğilimdir. İnsan bir amaç için yaratılmıştır. Bu amaç yeryüzünde hayatın tevhit ve adalet ekseninde inşasıdır. Kur'an insana bu vazifesinden dolayı "halife" adını verir. Fıtrat, insanın yaratılış amacını gerçekleştirecek donanıma ve altyapıya sahip olmasıdır. "O her şeye yaratılıştan en güzel olma, kemalini bulma (yeteneği) vermiştir" (32:7) ayeti bunu ifade eder. "Allah'ın boyası" işte budur.

İslam, bir üstyapıdır. Altyapısını, Allah'ın insanları yarattığı fıtrat oluşturur. Bu durumda dindarlık, insanın başlangıçtaki kendi tabiatına bir dönüş, ilahi format olan insani fıtratın farkına varış tecrübesidir. Küfür, şirk, dalalet, nifak gibi manen ve ahlaken düşüş kategorileri ise, fıtrattan uzaklaşması, dolayısıyla kendisine yabancılaşması anlamına gelir.

Sözün özü: Fıtrat ayeti, fıtratı korumanın yolunu göstermektedir. Bunun için insan, Allah tarafından eline tutuşturulan kullanma kılavuzu ve yol haritasına uygun hareket etmelidir. Böylece Kayyûm olan Allah insana, kendini ve hayatı yönetmeyi öğretmektedir.

Önceki vahiylerin amacı da, insana kendisini ve hayatı yönetmeyi öğretmekti. Fakat o vahiylerin kendilerine emanet edildiği Ehl-i Kitap, hakikate uyacakları yerde hakikati kendilerine uydurmaya kalktılar. Vahyi kılavuz edinmek yerine, vahye kör kılavuz oldular. Şu ayetler bu hakikati sitem kabilinden dile getirmektedir:

وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ ۚ وَذَٰلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ ۝

"Oysa kendileri yalnızca Allah'a kulluk etmek, din koyma yetkisinin sadece O'na mahsus olduğuna iman edip batıl olan her şeyden uzak durmak, ibadeti hakkıyla eda etmek, arınmak ve artmak için verilmesi gerekeni vermekle emrolunmuşlardı: İşte insanlığın ebedi değerler sistemi buydu. *(Beyyine 98:5)*

Din, insanlığın değişmez değerler sistemidir. İnsanlık hayatı bu değerler sistemine göre yönetirse, hem yaratılış amacına uygun davranmış, hem de mutluluğu bulmuş olur. Bu değerler sistemini Hz. Muhammed'in ihdas etmediğini, bunların temelinde İbrahimî geleneğin yattığını, yine Kur'an'dan öğreniyoruz:

قُلْ إِنَّنِي هَدَانِي رَبِّي إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ دِينًا قِيَمًا مِّلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۚ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٦١﴾

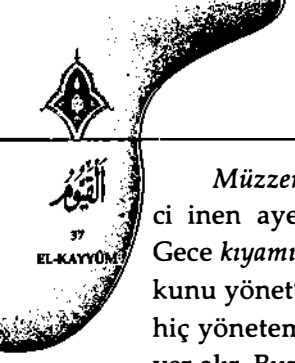
"De ki: "Kuşku yok ki, Rabbim beni dosdoğru bir yola yöneltti; her türlü sapmadan uzaklaşan ve Allah'tan başkasına ilahlık yakıştırmayan İbrahim'in değişmez değerleri (temsil eden) ***yoluna."*** *(En'âm 6:161)*

4. KAYYÛM OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ

4.1. Kayyûm isminin Kur'an surelerindeki tecellisi

Kur'an'ın her suresi, Allah'ın eşsiz ve benzersiz yöneticiliğinin tecellilerini yansıtan bir aynadır. Allah'ın Kayyûm isminin, her sureye yönelik bir tecellisi vardır. Bu aynaların, her birinin açısı farklıdır. Onun için bir surede yansıyan tecelli başka, öbüründe daha başkadır.

'Alak suresinin ilk beş ayeti: Bu ayetler, insanlık tarihinin en önemli olayı olan Kur'an'ın iniş sürecinin en başında inmiştir. Bu ayetler, muhatabına merakı ve ilgiyi, aklı ve bilgiyi yönetmeyi öğretir. O yüzden sadece "Okumayı" değil, "Yaratan Rabb'in adıyla okumayı" emreder. Okumak, bütünün parçaları arasında bağ kurmaktır. Onun için *ikra'*, "parçaları birleştir" (*icma'*) anlamını da içerir. Zira bütündeki anlam ancak parçalar birleşince görünür. Ve anlaşılır ki, okumak aklı ve bilgiyi yönetmektir.

Müzzemmil suresinin ilk pasajı: Bu ayetler Kur'an'dan ikinci inen ayetlerdir. İlk muhatabına gece kıyamını emreder. Gece *kıyamını* emreden, *Kayyûm* olan Allah'tır. Bu emir "Uykunu yönet" emridir. Zira gecesini yönetemeyen, gündüzünü hiç yönetemez. İlk on bir ayetinde, tam dokuz adet emir fiil yer alır. Bununla amaçlanan, muhatabın yönetme kapasitesini artırmaktır.

Müddessir suresinin ilk pasajı: İlk yedi ayetinde tam yedi emir yer alır. İlk emir "kalk" emridir. *Kum* (kalk) diyen *Kayyûm*'un ta kendisidir. Âlemlerin *Kayyûm*'u, insanlığı *kıyama* kaldıracak Nebi'ye, *kum* (kalk) demektedir. Bu, "hayatı yönet" emridir. "Rabbini tekbir et" diyen ayet, varlık hiyerarşisi bağlamında "tasavvurunu yönet" emridir. "Elbiseni temiz tut" diyen ayet, "görüntünü yönet" emridir. "Tüm kirlerden uzak dur" diyen ayet, "ilişkilerini yönet" emridir. "İyilik yapmayı kazanç kapısı yapma" diyen ayet, "duygularını yönet" emridir.

Fatiha suresi: Bu sure, Allah'ın insana Rabbiyle ilişkisini yönetmeyi öğrettiği suredir. İnsanın tüm sorumluluğu ilişkilerinden kaynaklanır. Allah'a karşı sorumluluğu, kişinin Allah'la ilişkilerini belirler. Mahlûkata karşı sorumluluğu, kişinin yaratılmışlarla ilişkilerini belirler. En büyük ilişki, En Büyük ile olan ilişkidir. Fatiha, işte bu ilişkiyi yönetmeyi öğretir. Kulun Allah'tan isteyeceklerinin en başına neyi koyması gerektiği de, "ilişki yönetiminin" bir parçasıdır. Fatiha, duasını yöneten birinin Allah'tan ilk talebinin "hidayet" olacağını söyler.

Görüldüğü gibi, Kur'an muhataplarına yönetme dersi vermektedir. Bunun örneklerini biz sadece ilk inen dört sure üzerinden göstermeye çalıştık. Eminiz ki, eğer Kur'an baştan sona Kayyûm isminin tecellisi açısından taransa, her surenin muhatabına öğrettiği farklı bir "yönetme eğitimi" olduğu ortaya çıkar.

Bazı ayetler vardır ki, birden çok şeyi yönetmenin sırrını öğretir:

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌ ۚ إِنَّ ٱلسَّمْعَ وَٱلْبَصَرَ وَٱلْفُؤَادَ كُلُّ أُو۟لَٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْـُٔولًا ﴿٣٦﴾

"Bilmediğin şeyin ardına düşme! Unutma ki işitme, görme ve hissetme duyusunun her biri, ondan sorumludur" *(İsrâ 17:36)*

İşte bu ayet, insana kulağını, gözünü ve gönlünü yönetmesini telkin eden bir ayettir. İnsana duyularından sorumlu olduğunu söylemek, "Duyuların seni yönetmesin, sen duyularını yönet!" demektir. Dahası, "Duyuların sana sahip olmasın, sen duyularına sahip ol!" demektir. Güdüleri ve tutkuları insanı duyular vasıtasıyla yönetir. Duyularını kontrol altına alamayan, güdülerinin kontrolüne girer.

Vahiy, insanın en güzel yönetim danışmanıdır. Eğer insan vahyin yönetim danışmanlığına teslim olmazsa, nefsinin ve güdülerinin yönetimine teslim olur. Kayyûm olan Allah'ın yönetimi altına girmeyen insanı yönetmek için Şeytan hazır kıta beklemektedir:

وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ ۝

"Kim Rahman'ın zikrine/vahyine karşı kör davranırsa, ona bir şeytanı musallat ederiz; artık o onun denetimine girer." *(Zuhruf 43:36)*

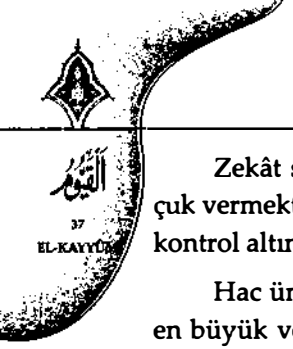
4.2. Kayyûm isminin ilahi emir ve yasaklardaki tecellisi

Tüm ilahi emir ve yasaklarda, yönetimi eşsiz ve benzersiz olan Allah'ın kayyum oluşundan bir tecelli vardır. Bu tecelli sayesinde insan kendini, duygularını, güdülerini, organlarını, arzularını, zaaflarını, servetini, zamanını, gücünü, hülasa hayatını yönetmeyi öğrenir.

Namaz, zamanın yönetilmesidir. Mü'min namazla zamanı fark etmeyi, zamana mahkûm değil hâkim olmayı, zamana maruz kalmamayı, onu kontrol etmeyi öğrenir.

Gece namazı uykunun yönetilmesidir. Uyku insanı yönetirse, insanın efendisi uyku olur. İnsan uykuyu yönetirse, insan uykunun efendisi olur. Gece namazı bunu temin etmek için Kur'an tarafından tavsiye gedilmiştir.

Oruç, güdülerin yönetilmesidir. Zira oruç tutmak kendini tutmaktır. Oruç emri insana kendini yönetmeyi, güdülerini, şehvetini, arzularını, midesini yönetmeyi öğretir.

Zekât servetin yönetilmesidir. Zekât sadece yüzde iki buçuk vermekten ibaret değildir. Bunun üzerinden insana servetini kontrol altında tutmasını, onu yönetmesini öğretir.

Hac ümmetin yönetilmesidir. Arafat'taki vakfe, dünyanın en büyük ve en kalabalık insan organizasyonudur. Bu organizasyonu yapan, dinin bizzat kendisidir. Bunun adı tam anlamıyla bir 'yönetme'dir. Kendisine bağlı mü'minleri nasıl organize ettiğini hac ibadeti üzerinden isbat eden İslam, bunu ümmeti yönetme mevkiinde olanlara bir model olarak sunmaktadır.

Her farz gibi, her haram da el-Kayyum olan Allah'ın insana tecellisidir. Eşsiz ve benzersiz yönetici olan Allah haramları üzerinden insana nefsini, güdülerini, duygularını, ayartıcı benliğini yönetmesini öğretir.

Mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara verilen ***"Gözlerini haramdan sakınsınlar, bakışlarının bir kısmından vazgeçsinler"*** ayetleri (24:30-31), mü'min erkek ve mü'min kadına gözünü yönetmeyi öğretir. Gözü yönetmeyi öğretmek, ne ince bir işçiliktir. İnsan yönetilecek şeyleri bir bir sıraya dizse, 'gözünü yönetme' gibi bir ayrıntı kaçıncı sırada gelirdi dersiniz?

Hitabet sanatı, esasen düşünceyi ve dili yönetme sanatıdır. Kur'an dili yönetmeyi müteaddit ayetlerinde öğretir. Gıybeti kınayan ve ondan kaçınmaya davet eden ayet kişiye dilini yönetmeyi öğretmek içindir. Dilinin yönettiği kişiyi dili rezil eder, dilini yöneten kişiyi sözü aziz eder.

Kur'an kulağı yönetmeyi öğretir. "Onlar ki sözün tamamını dinlerler ve en güzeline uyarlar" (39:18) ayeti muhatabından kulağını yönetmesini ister. Kulağı tarafından yönetilen biri değil, kulağını yöneten biri olmaktır hedef.

Akıl organların, irade güdülerin, vicdan duyguların *kayyumu* olsun için verilmiştir. Fakat bu üçüne yönetmeyi öğretmek lazımdır. Akıl organları bilgi ile yönetir. Bilgi aklın organları yönetmede kullandığı alet ise, akla düşen, önce bilgiyi yönetmesini öğrenmektir.

Kur'an'ın tezekkür, tedebbür, tefakkuh, taakkul ve tefekkür emirleri, akla yönetmeyi öğretmek içindir. Tezekkür, akla geçmişin bilgisini yönetmeyi öğretir. Tedebbür, akla bilgiyi gelecek için

yönetmeyi öğretir. Tefakkuh, akla bilgiyi şimdi için kullanmayı öğretir. Taakkul, akla bütün bunlar arasında bağ kurmayı öğretir. Tefekkür, akla bütün bunlarla birlikte düşünmeyi öğretir.

İrade güdüleri yönetmek için insanın sahip olduğu imkânları kullanır. Şu halde iradenin güdüleri yönetmesi için, önce bu imkânları yönetmesi lazımdır. Mesela şehvete kul olan bir irade, şehveti yönetemez. İrade şehveti yönetemeyince, şehvet insanı yönetmeye başlar.

Vicdan, duyguları takva ile yönetir. Sorumluluk bilinci budur. Eğer takvanın yerine insan bir başka şeyi koyarsa, vicdanın elinden sorumluluk bilinci gibi muhteşem bir imkânı almış, vicdanı güçsüz bırakmıştır. O vicdan artık fail olamaz. Vicdan fail olamayınca, insan duygularının seline kapılır.

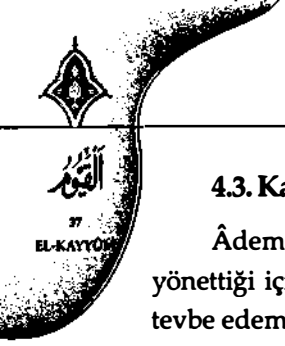
Duyguları tarafından yönetilen insan hissiyatla hareket eder. Hissiyatla hareket edenin aklı atıl demektir. Aktif olan akıl, duyguların *kayyûmu* olur. Duygulara *kayyûm* olacak bir aklın sevk ve idaresini bilgi yapar. Eğer bilgi sahihse, akla sahih kayyumluk yapar. Eğer bilgi sahih değilse, aklı yanlış yönetir. Yanlış yönetilen akıl, kendine tabi olan her şeyi yanlışa sevk eder.

- Yönetimi en zor organ hangisidir?

- Kalptir. Kalp duyguların merkezidir. Duygular yönetimi en zor olan tarafımızdır. Allah Rasulü'nün "İlâhî! Kalbimi dinin üzere sabit kıl!" duası, kalbini yönetme konusundaki acziyetin itirafı gibidir." Yine onun "Beni nefsimle bir lahza baş başa bırakma!" (*Ve lâ tekilunî ilâ nefsî tarfete 'ayn*) duası, insanın kendini yönetmesinin zorluğunu gösterir. Allah Rasulü, bu konuda Allah'tan nasıl yardım isteyeceğimizi öğretir. Bazı şeyleri, Kayyum olan Allah'ın yardımı olmadan yönetemeyeceğimizi ondan öğreniriz. Bu hakikati de bize Kur'an öğretir:

وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٦﴾

"Ama her şeye rağmen sana Şeytan'dan bir ayartma gelirse, hemen Allah'a sığın: Unutma ki O her şeyi işiten, her şeyi bilendir." *(Fussilet 41:36)*

4.3. Kayyûm isminin peygamber kıssalarındaki tecellisi

Âdem'in kıssası, günahı yönetmeyi öğretir. Âdem günahı yönettiği için tevbe edebildi. İblis ise günahı yönetemediği için tevbe edemedi. Günah onu yönetti ve sonunda Şeytan oldu.

Nuh kıssası, güven duygusunu yönetmenin kıssasıdır. Eğer Nuh güveni yönetmeseydi, karada gemi yapamazdı. O kadar uzun süre bekleyemezdi. Karada yaptığı gemi, marangozluğunun değil, Allah'a olan güveninin eseriydi.

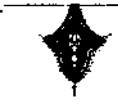
İbrahim kıssası, imtihanı yönetmeyi öğretir. Eğer imtihanlar kişiyi yönetirse, kişi şaşırır, tökezler ve yalpalar. Eğer kişi imtihanını yönetirse, sabreder ve direnir. Sonunda zafere erer.

Yusuf kıssası, mağduriyeti yönetmektir. Mağdur olan herkes mağduriyeti yönetemez. Asıl o zaman mağdur olur. Fakat kişi mağduriyeti yönetecek dirayeti gösterirse, mağduriyet onun için bir fırsat olur.

Davud ve Süleyman kıssası, güç ve iktidarı yönetmeyi öğretir. Eğer insan güç ve iktidarı nasıl yöneteceğini bilemezse, insan gücü ve iktidarı değil, güç ve iktidar insanı yönetmeye başlar. Eğer böyle olursa, güç ahlaksız güce, iktidar ahlaksız iktidara dönüşür.

Eyyub kıssası hastalığı ve acıyı yönetmeyi öğretir. Zira hastalık, yönetilmesi gereken bir musibettir. Eğer musibetler iyi yönetilmezlerse, o zaman gerçekten de musibet olurlar. İsabet ettikleri insanı esir alarak yönetmeye başlarlar. İnsanı başına gelen bela ve musibet yönetmeye başlayınca, o insanın o musibetten çıkaracağı bir ders yoktur. Ders çıkarmak, hadiselerin yönettiği *nesne bireylerin* değil, hadiseleri yöneten *özne şahsiyetlerin* işidir.

Eğer musibet yönetilirse, o zaman bir fırsata dönüşür. İnsanın başına gelen bela bile nimet olur.

5. KAYYÛM OLAN ALLAH'A DUA

Yâ Hay, Yâ Kayyûm, Yâ Allah!
Varlığın eşsiz ve benzersiz yöneticisi Sensin!
Kâinatı yed-i kudretinde sevk ve idare edensin!
Her şeyin varlığı sırrına erilmez iradene bağlıdır,
Kâh lutfuyla yöneten, kâh kahrıyla yönetensin!

Yâ Hay, Yâ Kayyûm, Yâ Allah!
Pasif iyiler aktif kötülerin teşvikçisidir,
bizi iyiliği ayağa kaldıranlardan eyle!
Akletmeyenler varlığın en şeriridir,
bizi akleden kalbiyle kıyama duranlardan eyle!

Yâ Hay, Yâ Kayyûm, Yâ Allah!
İslam Senin kâinatı yönettiğin sistemin adıdır,
bizi de varlığını sana teslim edenlerden kıl!
Cihanı yönetmektense teslim olmak evladır,
güdülerini imanının eline verenlerden kıl!

Âmîn !

اَلْحَقُّ

38

EL-HAK

Mutlak Gerçek

Hakikatin Eşsiz

Ve Benzersiz Kaynağı

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

El-Hak, esma-i hüsnadan olduğu Kur'an'la sabit olan isimlerden biridir. Kur'an'da Allah'a isnaden, müstakil ve mükerrer olarak gelir. Mutlak ve sonsuz gerçek, hakkıyla hak, hakikatin eşsiz ve benzersiz kaynağı, varlığını İsbata ihtiyaç duymayacak kadar hakikat olan zat demektir.

ح-ق harflerinden türetilmiş olan *hakk*, kök itibarıyla "uygunluk", "muvafakat" ve "mutabakat" manasına gelir.

Esasen kelimenin kökenini, "kemiğin oturduğu yuva, eklem yeri, mafsal" manasına gelen *el-huk*'tan yola çıkarak bulabiliriz. Omurga yuvasıyla mutabık değilse, mafsalda sorun var demektir. Kemikten sorumluluğunu yerine getirmesini beklemek için, kemiğe hakkını vermek lazımdır. Onun hakkı, yuvasına oturmasıdır. Kapının örtülünce oturduğu yuvasına da *hukk* denmiştir. Kol ve bacak kemiklerini gövdeye bağlayan yuvaya benzediği için olsa gerek, mürekkep kabına da *hukka* (hokka) denilmiştir.

Hepsi de "uygunluğa" delalet eder. Emeğin hakkı ona uygun ücret, ücretin hakkı ona uygun emek, malın hakkı ona uygun fiyat, fiyatın hakkı ona uygun maldır.

Hakk, "gerçekdışı, asılsız" anlamındaki *batıl*'ın mukabilidir. *Hakk*, "gerçek, doğru, âdil, sabit, layık" demektir. "Hak etmek" anlamında kullanılır (22:18). Yine *hakk*, "sahih, adalet, hak ve hukuk, vacip, yükümlülük" (2:282) anlamlarında kullanılmıştır. *Hakk*, "şüpheden sonra ulaşılan kesin bilgi" anlamına da gelir. *Hakka'l-emr*, "iş gerçekleşti" demektir. Çoğulu *hukûk* ve *hıkâk*'tır.

Hak-batıl zıtları, "anlamlılık-anlamsızlık" ve "amaçlılık-amaçsızlık" anlam zıtlarının da karşılığıdır. Varlıktaki anlamlılık ve amaçlılık Allah'ın eseridir. Bu yüzden, ilahi elin değdiği hiçbir şey anlamsız ve amaçsız değildir. Allah'ın "her şeyi 'hak ile' (*bi'l-hak*) yaratması", her şeyin anlamlı ve amaçlı yaratıldığına delalet eder. Zıddı batıldır. Nasıl ki *el-hak* "anlam ve amaca" delalet ediyorsa, *el-bâtıl* da "anlamsızlığa ve amaçsızlığa" delalet eder.

Hak-bâtıl zıtları inanç alanında kullanılır, *doğru-yanlış* zıtları fikir alanında kullanılır.

El-Hıkâk, "âkıl ve bâliğ olmaktan" kinaye olarak kullanılmıştır. Zira kişi, ancak o zaman hakkını koruyabilir. *Hâkka fulanun fulanen* demek, "birbirine hak iddia eden iki kişiye" delalet eder.

Hakîkat, "sahte"nin zıddı olan "gerçeğe" verilen isimdir. Her hakikatin kaynağı *el-Hak* olan Allah'tır. *Hakîkat*'ın çoğulu *hakâık* gelir. "Hakikatler" demektir. Hakikat deyince, "hassasiyetle korunması gereken şey" anlaşılır.

Dile gelen *hakk* ile *hakîkat* arasında fark vardır. *Hakk*, "bir şeye hikmet gereği konulmuş söz" anlamına gelir ve sadece güzel olana denir. *Hakîkat* ise güzel olsun çirkin olsun, "bir şeye zatına uygun olarak konulmuş söze" denir. Her ikisini de kapsayan *tahkîk*, "bir şeye hakkını vermek, onu hak ettiği yere koymak" demektir.

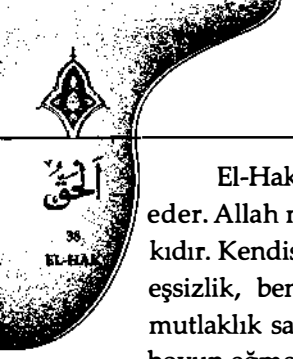
Hakîkat ile *ma'nâ* arasında fark vardır. *Hakîkat*, eşyanın kendisinde olan şeydir. *Mâ 'anâhu* (kastedilen şey) cümlesinin süzülmüş şekli olan *ma'nâ* ise, bizim eşyaya yönelince algıladığımız şeydir. *Hakîkat*, konuşanın anlayışından bağımsızdır. *Ma'nâ* ise, konuşanın anlamasıyla bağlantılıdır.

Hakîkat ile *sadâkat* arasında fark vardır. *Hakîkat*, bilgi ve kanaatin, bilinen şeyin kendisine uygun olmasıdır. *Sadâkat*, itikadın vakıaya uygun olmasıdır.

Hâkka, "Ahirete" delalet eder. Kur'an'ın 69. suresine isim olmuştur. Ahirete *el-Hâkka* denilmesi, tüm hakların orada teslim edileceği, kimsenin hakkının kimsede kalmayacağı içindir. Ahiret, hakikatin hakkıyla tahakkuk ettiği yerdir.

El-Hak, esma-i hüsna içerisinde Rab, Hay, Hayr gibi aslı mastar olan mübarek isimlerden biridir. Bu tür isimlere "ism-i mastar" adı da verilir. *Masdar* kelimesi, üç manaya birden gelen bir kalıptır: İsm-i zaman manasıyla "mananın ilk çıkış zamanı", ism-i mekân manasıyla "mananın ilk çıkış yeri", mimli mastar manasıyla "mananın ilk çıkışı". İsm-i mastar *hakk* olduğuna göre, bu üç mana da hakka ilişkin olmalıdır.

Arapçada birini mastar ismiyle anmak, mübalağa ifade eder. Buna göre el-Hakk'ın manası, "en hakiki hak" veya "hakkın ta kendisi" olur.

El-Hak ancak Allah için kullanılır. Mutlak gerçeğe tekabül eder. Allah mutlak hakikattir. Allah olmak, yalnızca O'nun hakkıdır. Kendisine kulluk edilmeye layık olan sadece O'dur. Teklik, eşsizlik, benzersizlik, mükemmellik, kusursuzluk, sonsuzluk, mutlaklık sadece O'nun hakkıdır. O'ndan başkasının hakkı, ona boyun eğmektir. O'ndan başkasının hakkı, O'na kul olmaktır.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

2.1. Hak nedir?

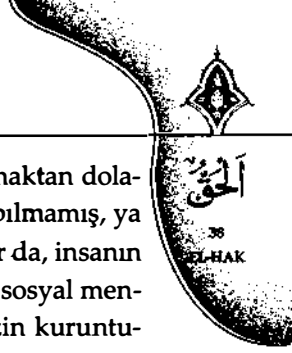
Burhan mektebine göre, her varlığın illetine (*inniyye*) hak denir. Zira varlık sahibi her şeyin bir hakikati vardır. Bir şeyin varlığı sabitse, hakikatinin varlığı da zorunludur. Hak, o olmadan bir şeyin hüviyetinin olmayacağı şeydir. Bir şey ancak hak sayesinde, hak ile, hak olarak var olabilir.

Beyan mektebine göre hak ikiye ayrılır: Allah hakkı, kul hakkı. İbadet Allah'ın hakkı, kısas kulların hakkıdır. Kul hakkı, ancak iki şekilde kulun boynundan düşer: Ya hak, hak sahibine iade edilir, ya da hak sahibi hakkından kendi rızasıyla vaz geçer. Allah hakkı, ancak iki şekilde kulun boynundan düşer: Ya kulluk borcunu eda ederek, ya da hak sahibi olan Allah'ın mağfiretine nail olarak.

Bu tasnif esas alındığında, İslam'ın kulun hakkını Allah'ın hakkına önceliği görülür. Mesela: Ramazan ayında emzikli çocuk sahibi bir Müslüman kadın, eğer çocuğu zarar görme ihtimali varsa, orucu değil çocuğunu tercih eder. Oruç, Allah'ın hakkıdır. Çocuğun hayatı ve güvenliği, çocuğun hakkıdır. Allah kendi hakkından vazgeçip, annenin oruç tutmamasını ister.

Bu tasnifteki "Allah hakkı" isimlendirmesi üzerinde düşünülmelidir. Bunu Kur'an mihengine vurduğumuzda, Kur'an'da sadece hac ibadeti "Allah'ın insanlık üzerindeki hakkı" (3:87) olarak takdim edilir. Diğer ibadetler, emir ve yasaklar "Allah hakkı" olarak takdim edilmez. Aksine bunların tümünden kazancı olan tek tarafın, kullar olduğuna işaret edilir. Bu emir ve yasakların açıklanan gerekçeleri, hep kulların yararınadır.

İrfan mektebine göre *hakk*, "hiçbir kayıtla sınırlanmayan mutlak varlık" demektir.

Üç mektebin hak tarifinde de, insanın insan olmaktan dolayı Allah'ın yaratılıştan verdiği haklara ya hiç atıf yapılmamış, ya da atıflar çok dolaylı ve cılız kalmıştır. Bu cılız atıflar da, insanın insan olmaktan dolayı taşıdığı ilahi keramete değil, sosyal mensubiyete dayandırılmıştır. Üstelik Kur'an, "İş ne sizin kuruntunuza göre, ne de ehl-i kitabın kuruntusuna göre olmaz" derken.

Burhan ve irfan ehli hak meselesine, felsefi veya mistik bir mevzu olarak yaklaşmışlar, onca imal-i fikir eyledikleri bu mevzunun gündelik hayatta insanı bire bir ilgilendiren boyutunu teğet geçmişlerdir.

Beyan ehli de hak meselesine, sadece fıkıh penceresinden bakmıştır. Mesela zorba ve ceberut idarecilerin zulümleri, din adına işlenen hak ve hukuk ihlalleri karşısında Ahsen-i takvim olan insanın şahsiyetini ve kerametini koruma konusunda, sultanların zorla ele geçirdikleri iktidarın tebaa üzerindeki hak konusunda titizlendiklerinin zekâtı kadar titizlenmemişlerdir.

Biz bu mevzuu müstakil bir başlığa saklayarak, burada işin inancı ilgilendiren boyutuna dair bir kaç cümle serdedelim:

El-Hak olan Allah'tır. Peki, Allah'ın el-Hak olması, nasıl anlaşılmalıdır?

El-Hak, zatı itibarıyla, mutlak hakikat olandır.

El-Hak, varlığı itibarıyla, bir başka varlığa muhtaç olmayandır.

El-Hak, fiili itibarıyla, anlamsız ve amaçsız iş yapmayandır.

El-Hak, sözü itibarıyla, her söylediği mutlak doğru olandır.

Allah el-Hak'tır. O'nun varlığının hakikatine, bütün bir mahlûkat şahittir. Bu şahitler arasında, insanın kendi nefsi de vardır. Bu, Allah'ın varlığının hakikatine dair açık bir beyandır. Bunun üzerine başka delil istemek abestir. Zira beyan üstüne beyan, hüsrandır.

İnsanın bilmekle mükellef olduğu hakikati insan bilebilir. İnsana akıl bunun için verilmiştir. Her ne kadar kilise babası Augustin "İnsan Kutsal Kitap'ta açıklanan hakikati kendi başına bilemez" derse de, Kur'an cehennemliklerin dilinden şu hakikati söyler:

وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿١٠﴾

"Eğer (ilahi) ***çağrıyı işitseydik veya aklımızı kullansaydık şimdi burada olmazdık."*** *(Mülk 67:10)*

İnsan kendisine lazım olan hakikati bilecek şekilde donatılmıştır. Bu konuda mazereti yoktur.

2.2. el-Hak ismine imanın illeti, hikmeti ve gayesi

- Allah'ın el-Hak diye bir isminin olmasının ve insanların bu isme iman etmek zorunda olmalarının hikmeti ve gayesi nedir?

- İnsanın "hakikat" diye bir derdinin olmasını sağlamaktır.

Diyalog üslubunun en ideal örneklerinden olan şöyle bir ayetin Kur'an'da varlığı, muhatabın zihninde "hakka" dair bir başlık açmanın önemine dikkat çeker:

وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَىٰ هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٤﴾

"Biz ya da siz; ama mutlaka (ikimizden biri) ***hak üzereyse, diğeri de derin bir sapıklığa gömülmüş demektir."*** *(Sebe 34:24)*

İnsan her neye inanır, her kimin peşinden gider, her nasıl düşünür, her ne yaparsa yapsın, bütün bunlarda gerçeği aramaktan asla vazgeçmesin. Zira hakikati arayan insan, neyin peşine düşerse düşsün, gerçekte el-Hak olan Allah'ı arıyor demektir. Gerçek diye bir derdi olmayan, nefsinin ve Şeytan'ın oyuncağı olur. Gerçek diye bir derdi olmayanın Allah'a olan imanı da problemlidir. Zira onu kandırmak isteyen, bu kez de inandığı Allah'ı kullanır:

وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿٣٣﴾

"Sakın aldatıcı sizi Allah ile aldatmasın" *(31:33 ve 35:5)*

Gerçek diye bir derdi olmayanın, Allah inancı bile onu aldanmaktan kurtaramaz. Aksine aldatmaların en kötüsüne alet olur. Allah ile aldatmak aldatmanın en kötüsüdür de, Allah ile aldanmak aldanmaların en yücesi midir? Elbette değildir. O da, aldanmaların en kötüsüdür. Zira aldatan aldatmasına Allah'ı

alet etmiş, aldanan da aldanmasına Allah'ı mazeret kılmıştır. Hayr olan Allah'ın şerre mazeret kılınması kadar ağır bir vebal yoktur.

Şu iki ayeti de bu bahsin bir devamı olarak okumak icap eder:

وَجَادَلُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ ۝

"Batıl uğruna hakikati kendi kendisiyle alt etmeye çalışmak gibi yanlış ve yanıltıcı bir mücadele yöntemini benimsediler" *(Mü'min 40:5)*

يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تُجَادِلُ عَنْ نَفْسِهَا ۝

"O gün her nefis, kendisiyle mücadele eder bir halde getirilecek" *(Nahl 16:111)*

Kur'an "atalar dini" izleyicilerini bunun için kınamaktadır. Zira atalar dininin peşinden giden gelenekçinin "hakikat" diye bir derdi olamaz. Eğer o hakikati dert edinseydi, hakikatin, sabık (kıdemli) olanın hakkı değil, sadık olanın hakkı olduğunu bilirdi.

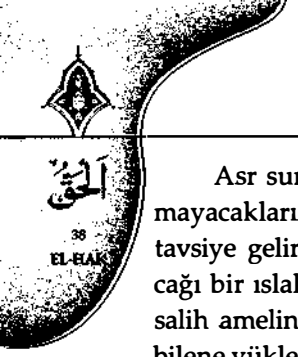
Elbet sadece içinde yaşadığı anı mutlaklaştıran yenilikçinin ve hatta gelecekteki düş-ülkeyi idealleştiren 'gelecekçinin' de hakikat diye bir derdi olamaz. Bu üç sınıf da zamanın belli bir parçasını hakikatin 'mısdakı' (referansı) olarak görmekte, zamanı hakikatin mihengine vuracağı yerde, hakikati kutsadığı zaman parçasının mihengine vurmaktadır.

Allah Rasulü, Allah'tan vahiy alan bir peygamber olduğu halde, gerçeğin peşini hiç bırakmamış, hep onun izinden gitmiştir. Bunu o, şu duasıyla ifade ediyordu:

Allahumme, erinel-hakâika ke-mâhiye: ***"Allah'ım! Bana varlığın hakikatini özünde olduğu gibi göster!"*** (Râzi, Tefsir, VI, 26, Tâhâ)

Merak, hakikat diye bir derdi olanda olur. Hakikat diye bir derdi olmayanın merakı da olmaz. Hakikat diye bir derdi olanlar bilgiye değer verirler. Böyle bir derdi olmayanların ilme de ihtiyaçları yoktur. Hakikat diye bir derdi olmayanı atıl bırakmak için kandırmak gerekmez. O zaten kendi kendini kandırmış ve kendiliğinden atıl kalmıştır.

Asr suresi, hakikat diye bir derdi olanların hüsrana uğramayacaklarını söyler. Surede iman ve salih amelden sonra, hakkı tavsiye gelir. Hakkı tavsiye, hak diye bir derdi olanların yapacağı bir ıslah (*:amel-i sâlih*) ibadetidir. Hakkı tavsiye, bir önceki salih amelin de en büyük tezahürüdür. Hakikat bilgisinin, onu bilene yüklediği vecibe paylaşmaktır. Hakikati bilip de onu paylaşmayan, hakkın hakkını vermiyor demektir. Surenin son cümlesi "sabrı tavsiye" hakkındadır. Bu, hakkı tavsiye etmenin bir bedelinin olduğunu gösterir. Bu bedeli ödemek icap ettiğinde, mü'min muhataptan gözünü kırpmadan ödemesi istenmektedir. Zira buradaki sabır, her şeye rağmen "hakta sebat etmek" ve "hak üzerinde direnmek" anlamına gelir.

2.3. Allah'tan başka her şey batıl mıdır?

Hak ikiye ayrılır:

1. *Mutlak hakikat*: Hakikatin bu türü, el-Hak olan Allah'ın hakikatidir. Zira her ne *mutlak* varsa, o sadece Allah'a aittir. Mutlak hakikat, bizatihi hakikattir. Hakikat oluşunu bir başkasına borçlu değildir. Allah'ın hakikat oluşu böyledir. El-Hak olan Allah öyle bir hakikattir ki, tüm diğer hakikatlerin varlığı O'na bağlıdır.

2. *Mukayyet hakikat*: Allah dışında kalan tüm varlıkların hakikatidir. Mahlûkatın bir hakikati vardır. Dünya hayatını hayalden ibaret görmenin kökeni Eski Yunan'a kadar gider. "Mahlûkatın hakikati yoktur" demek, aslında "mahlûkat yoktur da, biz varmış gibi görüyoruz" demektir. Yaratılmışları sanal varlıklar saymaktır. Bu durumda Halık ve Hallâk olan Allah'ın yaratması –hâşâ- blöf olmuş olur. Her şeyi yarattığını buyuran Allah'a "Aslında bir şey yaratmadın, 'yarattım' dediklerin aslında yoklar da, bize varmış gibi geliyor" iddiasında bulunmaktır. Bu üstü örtülü bir inkârdır.

"Allah'tan başka her şey batıldır" sözünü Kur'an'a arz ettiğimizde, Kur'an bu sözü kabul etmez. Böyle bir söz söylemek Kur'an'ın söylediğinin tam zıddını iddia etmektir. Zira Kur'an şöyle buyurur:

اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۚ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًا ۚ سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٩١﴾

"O kimseler, Allah'ı ayakta, otururken ve yatarken her daim zikrederler. Ve onlar yerlerin ve göklerin yaratılışı üzerinde tefekkür ederler (ve derler ki): ***"Rabbimiz! Sen bütün bunları batıl olarak yaratmadın! Seni*** (batıl iş yapmaktan) ***tenzih ederiz!"*** *(Âl-i İmran 3:191)*

Bu ayette, "gökler ve yerin" batıl olarak yaratılmadığı ifade buyrulmaktadır. Zımnen "'hak ile' (*bi'l-hak*) yaratıldı" demek, bu demektir. Bu hakikat başka yerlerde açıkça dile gelir. Bu ayetin bir başka zımni vurgusu daha vardır: Gökler ve yer, yani bütün bir mahlûkatın "sahte" değil, "gerçek" varlıklar olduğu hakikatidir.

Kur'an "Allah'tan başka her şey batıldır" demez, fakat Kur'an şunu der:

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ۝ وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ۝

"Herkes fanidir, baki kalacak olan Rabbinin zatıdır."

(Rahman 55:26-27)

"Allah'tan başka her şey batıldır" demek ile "Allah'tan başka her şey fanidir" demek arasında "batıl" ile "fâni" arasındaki fark kadar fark vardır. *Batıl*, *hakk*'ın zıddıdır. *Bâtıl*, "sahte, yalan, gerçek değil, anlamsız, amaçsız" demektir. *Fâni* ise *bâki*'nin zıddıdır. *Fâni*, varlığı sonsuz ve ömrü sınırsız olmayan için kullanılır.

"Allah'tan başka her şey batıldır" sözünün kendisi batıldır. Bunun şahidi varlık ve vahiydir. Bu tezi savunanlar, "dünyanın aslı yoktur" diyenlerdir. Kur'an Şairi Mehmet Akif böyle diyenleri, "Bu dünyada gözü kör olan kimse, elbet ahirette de kör olacak, hatta yolunu büsbütün kaybedecektir" (17:72) ayetini tefsir sadedinde şiir diliyle cevaplamıştır.

Safahat'ın 5. Kitab'ından nakledelim:

Dünyanın aslı yoktur, çünkü geçicidir, diyen sersem,

Ne dersin, öyleyse yaratılışı abes bir şeydir, dersem?

Nedir dünyaya gelmekten maksat, gitmek midir ancak?

Velev bir anlamak hırsıyla olsun yok mu uğraşmak?

Ganimettir hayatın, ganimet topla durma erkenden

Yarın milyonla feryat olmasın bu sayılı nefeslerden

Bu âlem imtihan meydanıdır madem ruhlar için
Demek çalışıp çabalamak gerek insan olmak için
Neden geçsin sefaletlerle mahrumiyetlerle zamanların?
Neden azmin süreksiz, yok mudur Allah'a imanın?
Çalış dünyada insan ol elindeyken henüz dünya
Öbür dünyada insanlık değilmiş yağma, gördün ya
Dilinden ahiret düşmüyor ey Müslüman, lakin
Onun hakkında atıl bir heves mahsulü idrakin
Bu şaşkın vehminden şayet şifa bulmazsan burada
Böyle eli boş gidersen, yine eli boş kalırsın orada
Hayaller arkasından koştuğun yetmez mi hey şaşkın
Senin hâlâ hakikatten nedir boşvermişlik için hakkın
Bu âlem şöyle bir rüya imiş, yahut geçiciymiş,
Evet yarın anlarsın ne müthiş bir hakikatmiş

2.4. Eşyanın hakikati var mıdır?

Mahlûkatın "batıl" olduğunu söylemek, Allah'ın emeğini inkâr etmektir. Nesefi İslam inanç felsefesine dair eserine, bu soruya cevap olan şu girişle başlar:

"Eşyanın hakikati sabittir, onlarla ilgili insan bilgisi gerçektir; Sofizmin aksine..."

Nesefi'nin, *Akaid* adını verdiği kelam kitabının girişine koyduğu bu cümlelerin delili, baştan sona âyât-ı kâinat, âyât-ı Kur'an, selim akıl, nebevi uygulamalardır.

Her dönemde bazı insanlar, eşyanın hakikatinin olmadığını, çevremizde gördüğümüz, dokunduğumuz, hissettiğimiz şeylerin bir hayal, bir evham, bir "mış gibi" olduğunu iddia etmişlerdir. Eşya hakkındaki bilgimizin gerçek olmadığını, dış dünyanın varlığının sadece zihni olduğunu, insan olarak kendi bedenimiz hakkındaki bilgimizin dahi gerçek olmayıp, "beynimizde oluşan bir görüntü" olduğunu söylemişlerdir. Tabi ki bu tezi dillendirenler, "insan sanalsa, bu görüntünün oluştuğu söylenen 'beyin' ne oluyor?" sorunuzun mukni bir cevabını da verememektedirler.

Bu teoriyi Batılı filozoflardan George Berkeley (1687-1753) de bir ara savunmuş. Fakat sonradan bu görüşünden vazgeçtiği ileri sürülmüştür. "Âlem hayaldir" şeklinde özetleyebileceğimiz bu teoriyi, İmam Rabbani Vahdet-i Vücud eleştirisi bağlamında ele alır ve bu görüşü kesin bir dille reddeder.

Rabbani, 272. mektubunda, "varlık birdir" diyen Vahdet-i Vücut felsefesini ve onu savunanları eleştirir (*Mektûbât*). Kendisi, Vahdet-i Vücud nazariyesi yerine "Vahdet-i Şuhud" adını verdiği yeni bir yaklaşım ortaya koyar. Rabbani, Vahdet-i Vücud nazariyesinin hakkı batılla, imanı küfürle, haramı helalle eşitlediğini, göreliliği mutlaklaştırıp ahlakı yok ettiğini fark etmiştir. Der ki: "Bunlara göre "O putlar Allah Teâlâ'nın görüntüleridir". Diyorlar ki: "Onlara tapınmak, Allah Teâlâ'ya ibadet etmek olur". El-İnsaf... Peki, bu ikisinden hangisi müşriktir, hangisi muvahhit?"

İbn Arabî'nin en büyük yorumcusu sayılan Sadreddin Konevi, ömrünün sonunda, bu felsefenin ahlakı yok edip dinin içini boşalttığıru fark eder. Kendisi vahdet-i vücut tezinden vazgeçer ve bu konuda kendisinden sonrakilere bir vasiyetname kaleme alır. Yazdığı vasiyetnamede, "Benden sonra bunlar yasaktır, hiçbir kimsenin zevke dayanan sözünü kabul etmesinler" dediğini Osman Nuri Ergin, neşrettiği *Vasiyet*'e dayanarak dile getirir.[23]

Hepsi bir yana, bu nazariye Kur'an'la taban tabana zıttır. Eşyanın aslının olmadığı düşüncesi, teosofik sufizmin İskenderiyeli Filon'dan, Yeni Eflatuncu Sudur Nazariyesi'nden ve İşrak Felsefesi'nden etkilenerek, oluşturduğu Vahdet-i Vücud nazariyesinin bir iddiasıdır. Kur'an baştan sona bu nazariyeyi reddeden ayetlerle doludur.

Allah kitabında şöyle buyurur:

وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِّلْمُوقِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَفِي أَنفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢١﴾

"Derin kavrayış sahipleri için yeryüzünde ayetler vardır; kendi varlıklarınızda da.. Hala aklınızı kullanmayacak mısınız?" *(Zâriyat 51:20-21)*

"Âlem'in yalan" olduğunu söyleyenlere sormak lazım: "Yeryüzünde âyetler vardır" diyen Allah, bu durumda sanal ve olmayan bir şeyi "ayet" diye mi takdim etmektedir? Fesübhanallah!

23 *Sadreddin Konevi ve Eserleri*, Şarkiyat Mecmuası II.

Böyle düşünen birine bir tokat atsanız kızar. Oysa düşüncesinde samimi ise, tokat da yalan, tokadı atan el de yalan, tokadı yiyen yüz de yalan. Yalana kızan da, kendisine kızılan da yalan...

2.5. Adalet hakka, hak el-Hak olan Allah'a bağlıdır

Hakkın tahakkuku, her halükarda adaletle sonuçlanır. Bu, hakkın tek sonucu olduğunu gösterir, o da adalettir. Fakat hakkın tahakkuku için, tek ölçü tutmak zulümdür.

Mesela terazi, tartılabilir şeylerin hak ölçüsüdür. Metre, uzunluğu ölçülebilir şeylerin hak ölçüsüdür. Ayar altının hak ölçüsüdür. Karat, elmasın hak ölçüsüdür. Güzellik ve estetik, sanat eserlerinin hak ölçüsüdür. Muhakeme, fikir eserlerinin hak ölçüsüdür. Doğruluk, bilginin hak ölçüsüdür. Dürüstlük, davranışın hak ölçüsüdür. Sahihlik, akidenin hak ölçüsüdür.

Hububat metreyle ölçülerek, arazi kiloyla tartılarak, altın karat üzerinden, elmas ayar üzerinden, sanat eseri sahihlik üzerinden, adalet estetik üzerinden ölçülmez. Ölçüler karıştığında, hak zayi olur. İşte bunun için, hakkı teslim etmek için sadece ölçüp tartmak yetmez. Hakkın tahakkuku için, o şeyin en hikmetli ölçüsü neyse, onu bulup onunla ölçmek şarttır. Zaten *hikmet* de budur.

Hakkın tahakkuku için gerekli olan hikmete, doğru çalışan bir muhakeme ile ulaşılır. *Veylun li'l-mutaffifin* (83:1) ayetinde "yazıklar olsun" denilerek kınananlar, sadece terazi ve metre ile haksızlık yapanlar değil, asıl muhakemeyi yanlış kullanarak haksızlık yapanlardır.

Hak ve sorumluluk, biri olmadan diğeri olmayan iki unsurdur. Buna eskiler "mülazemet" ilişkisi derlerdi. Her hakka münasip bir sorumluluk, her sorumluluğa münasip bir hak vardır. Eğer hakkın var da sorumluluğun yoksa, o senin hakkın değildir. Eğer sorumluluğun var da hakkın yoksa, ondan sorumlu değilsin. Hakkın varsa sorumluluğun da vardır. Sorumluluğun varsa, hakkın da olmalıdır. Allah insana sorumluluk yüklemiş, bunun yanında ona seçim ve tercih yaptığı iradeyi de vermiştir. Eğer insanın tercih hakkı olmasaydı, kulluk sorumluluğu da olmazdı. Aynı sistem, insanlar arası ilişki için de geçerlidir.

İnsanlardan sorumluluklarını yerine getirme konusunda titizlik isteyenler, onlara haklarını teslim etme konusunda aynı titizliği göstermek zorundadırlar. Aynı şey hak sahipleri için de geçerlidir. Haklarını alma konusunda titizlik gösterenler, sorumluluklarını yerine getirme konusunda aynı titizliği göstermek zorundadırlar. Hakkını almakta titizlenip, iş sorumluluğu yerine getirmeye gelince vurdumduymaz davrananların tavrı, hakka riayet değil bencilliktir. Aynı şey, bunun tersi bir durum için de geçerlidir. Bu formül işgören-işveren, yönetilen-yöneten, memur-amir, vatandaş-devlet, ebeveyn-evlat, karı-koca, talebe-hoca, elhasıl sayabileceğimiz tüm hayat alanları ve o alanlarda faaliyet gösteren failler için de geçerlidir.

2.6. İnsanın hak yerine batılı tercih hakkı var mıdır?

El-Cevap: Vardır.

Bu hakkı insana Allah vermiştir. Halık'ın tekliği nasıl uluhiyyetin yasası ise, mahlûkun çokluğu ve farklılığı da mahlûkatın yasasıdır. Mahlûkatın çokluğu ve farklılığı yasası öyle temel bir yasadır ki, bırakınız masum farklılıklardan birini ortadan kaldırmayı, küfrü bile ortadan tamamıyla kaldırıp, insanların tümünü iman etrafında tek vücut kılamazsınız. Zira bu Allah'ın iradesine aykırıdır:

وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَنْ فِى الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٩٩﴾

"Eğer Rabbin isteseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi iman ederdi. Ne yani, şimdi sen mü'min oluncaya kadar insanları zorlayacak mısın?" *(Yunus 10:99)*

Eğer Rabbin isteseydi insanların tümü iman ederdi, ama istemedi. Zira mahlûkat için çokluğu ve farklılığı yasa kıldı.

Din insanın özgür seçimine dayanır. İman ancak, onu tercih edenin, özgür iradesiyle yaptığı tercih sayesinde iman olur. Özgür iradeyle tercih edilmemiş bir inanca mensubiyet "iman" olarak adlandırılamaz. Kur'an şöyle buyurur:

لَآ اِكْرَاهَ فِى الدِّينِ قَد تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَىِّ ۚ فَمَن يَكْفُرْ بِالطَّٰغُوتِ وَيُؤْمِنۢ
بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انفِصَامَ لَهَا ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥٦﴾

"Zorlama dinde yoktur. Artık doğru ile yanlış birbirinden seçilip ayrılmıştır. Şu halde kim tağutu reddeder de Allah'a inanırsa, kesinlikle kopmaz bir tutamağa yapışmış olur" *(Bakara 2:256)*

Bu ayetin iniş sebebi hayli manidardır: Medineli Araplarda, kitap ehli olan Yahudilere karşı duydukları aşağılık duygusundan kaynaklanan bir adet yerleşmiştir: Çocuğu olmayan Medineli Araplar, eğer çocuğu olursa Yahudi mabedine adayacağına söz verir, çocuk olunca da adarmış. Bu yolla Yahudilerin eline geçen bir hayli Arap çocuğu vardır. Nadîroğulları Yahudileri Medine'den sürgün edildiğinde, bu çocukları da yanlarında götürürler. Çocukların gerçek ebeveynleri Rasulullah'a müracaatla; "Çocuklarımızı geri istiyoruz. Biz şimdi Müslüman olduk, onların Yahudi olmasına gönlümüz razı gelmez" derler. Efendimizin verdiği karar, bu ayetin inişine neden olan karardır: Çocuklara sorulacak, çocuklar hangi inancı tercih ederse, sonuç ona göre belirlenecektir.

Buna benzer bir hadise de "Fıtrat Ayeti" (Rum 30) ile ilişkili olan "Her çocuk İslam fıtratı üzere doğar" hadisi bağlamında yaşanmıştır. Mücahitler savaşlarda ölen küçük yaştaki düşman çocuklarından bazılarını yanlarına almışlardır. Bunu duyan peygamberimiz, olaya kızdığını belli eder. Bunu yapan sahabiler ise; "Ama onlar müşriklerin çocukları" diye savunurlar yaptıklarını. Hz. Nebi "Sizin en iyileriniz de öyle değil miydi?" diyerek bu mazereti reddedir ve bunun ardından o ünlü hadisi söyler. (Taberi, 30:30'un tefsirinde)

Kur'an'da, İslam'dan dönenin (*mürted*) cezalandırılacağına dair ayet yer alır. Fakat bu maddi ve dünyevi bir ceza değildir. İşte Kur'an'a göre dinden dönenin cezası:

لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَآئِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ ۖ فَإِن فَآءُو فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٢٦﴾

"Sizden her kim dininden döner ve kâfir olduğu halde ölürse, onun bütün yapıp-ettiği ameller dünyada da ahirette de boşa gitmiştir. Onlar ateşe mahkûmdurlar, onlar orada kalıcıdırlar." *(Bakara 2:216)*

Bütün bu ayetlerin gösterdiği hakikat, insan bu dünyada hak ve batıldan birini seçebilir. Ona bu hak tanınmıştır. Fakat Allah insandan hakkı seçmesini istemekte, batılı seçtiğinde bunun kendisine zulüm olacağını buyurmaktadır. Zulmeden ise cezasına katlanır. Zira zulmetmek bir hak değil, bir haksızlıktır.

Mü'minin savaşması gereken şey, batılın hakkın önünü tıkamasıdır. Batılın hak kılığına girmesi, batılın hakka güç ve şiddetle galebe çalmasıdır. Neticede, batılın hakkın üzerine binmesidir. Böylesi bir durumda, imanını ciddiye alan her mü'min, hakkın savunması için tüm çabasını harcamak zorundadır. Kur'an buna, "cihad" adını verir.

Batılın söz hürriyetini yasaklamak, batılı güçlendirmektir. Batılın, özünden kaynaklanan bir gücü yoktur. Batılı yasaklamak, batılda güç vehmetmektir. Bu, batılı güçlendirir. Hak ehlinin gayesi, batılı yasaklamak değil, hakkı hakkıyla temsil etmek olmalıdır. Yasaklarla işe başlayanlar, hakkı temsil etmekte sıkıntısı olanlardır. Allah Rasulü 23 yıllık nübüvvetinin 13 yılında neyi yasakladı? O şirki yasaklamak yerine tevhide çağırdı. Tevhidden güç aldı. Ondan aldığı gücü tevhide fazlasıyla tevdi etti.

Hakkı hakkıyla temsil edersek, hakla yücelir ve hakkı yüceltiriz. Hakla yücelirsek, batılın köpük olduğu ortaya çıkar. Köpükle savaş, gereksiz bir enerji kaybıdır.

Batıla ifade özgürlüğünü yasaklarsanız, onunla mücadele edecek fikri nasıl üreteceksiniz? Yasağın garantisi maddi gücünüzdür. O gücü elinizde bulundurduğunuz sürece yasağınız sürer. O gücü kaybedince, batıl yasaklanmış her düşünce gibi bilenerek ve savunma mekanizmasını güçlendirerek ortaya çıkar. Bu kez, onu yasaklayan savunmasız kalır. Zira onu yasaklamanın rahatlığıyla kendini hazırlamamış, muhalif fikirlere karşı tefekkür geliştirmemiş, zihni bir çeviklik kazanmamış, hazırlıksız yakalanmıştır.

Fakat küfür, hakaret, iftira, bühtan insanın insanlığına yönelik bir saldırıdır, fikir değildir. Hakaret etmek bir hak değil, tecavüzdür. İftira etmek bir hak değil, tecavüzdür. Tecavüzün kendini fikir yerine koyması, insana yapılmış hakarettir. Fikrin tahtını gasp ederek kendisine fikre tanınan hakkın tanınmasını istemesi, batılın yaptığı bir sahtekârlıktır. Bu tuzağa da düşülmemelidir.

Kur'an Müşriklerin en haksız eleştirilerini dahi nakleder (Bkz: Furkan 5, Nahl 103). Onlarla fikri mücadele yapılmasını mü'minlerden ister. Beri yandan, inkârcı muhataplarını yok saymaz. Onların inanç ve fikirlerini yasaklamayı emretmez. Hatta onların inanç ve fikirlerini dikkate alarak defalarca şu çağrıda bulunur:

قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٦٤﴾

"De ki onlara: Haydi, getirin delilinizi, tabi ki eğer tezinize sadıksanız!" *(27:64)*

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Sayılarla Kur'an'da el-Hak ismi

El-Hak kelimesi Kur'an'da 228 kez geçer. Bu çok yüksek bir sayıdır. Fakat bu yüksek rakam içerisinde, Allah'a isnaden kullanılan el-Hak isminin sayısı sadece 10'dur.

El-Hak isminin Kur'an'da kullanıldığı ilk yer, vahyin 6. yılında nazil olan Tâhâ suresinin 114. ayetidir. Daha sonra 9. yıl suresi olan Kehf 44'te görülür. Aynı senede üç kez göründüğü tek yıl, 10. yıldır. Bunlardan ikisi, konusu muhatabının "hak" tasavvurunu inşa eden Yûnus 30 ve 32'de, biri ise En'am 62'de gelir.

Bilindiği gibi bu yıl, zifiri karanlığı temsil eden Mekke döneminde ışığın ilk huzmelerinin göründüğü yıldır. Hak olan Allah'ın izniyle, hakkın batıla galip geleceğinin ilk işaretleri bu yılda görülmüştür.

11. yılda Lokman 30 ve 12. yılda Mü'minun 116. ayette birer kez gelir. Hicret yılında Hac suresinin 6 ve 62. ayetlerinde iki kez görünür. Geldiği son yer hicretin 3. yılında inmeye başlayan Nûr suresinin 25. ayetidir.

İki ayette el-Hak ismi *el-Melik* ismi ile birlikte gelir (22: 114, 23:116). Her ikisinde de el-Melik ismi önce, el-Hak ismi sonra gelir: *el-Meliku'l-Hak.*

Bu ayette el-Hak ismi hem *el-Melik* gibi ikinci bir isim olarak durmakta, hem de el-Melik'i niteleyen bir isim olarak durmaktadır. Eğer el-Hak ismi önündeki ismin sıfatı olarak alınırsa, *el-Meliku'l-Hak*, "En hakiki Melik", "En gerçek otorite" anlamına

gelir. Bu manadan, Allah dışındaki her otoritenin otoritesinin "hakiki" değil "sahte"; veya "hakikat" değil "mecaz" olduğu sonucu çıkar. "Mutlak gerçek ve eşsiz hakikat" olan Allah'a yakışan da mutlak otorite olmaktır.

İki ayette el-Hak ismi *Mevlâ* ismi ile birlikte gelir: Yunus 30 ve En'am 62. İkisinde de Mevla ismi Hak isminden önce gelir. Burada da aynen yukarıdaki ihtimal geçerlidir. Eğer el-Hak ismine Mevlâ'yı tanımlayan bir sıfat olarak bakarsak, bu durumda "En hakiki efendi", "En gerçek sahip" anlamına ulaşılır. Bu, başka 'mevlâ'ların gerçek Mevlâ olmayıp, ya sahte, ya da mecazen 'mevlâ' olduklarını gösterir.

Rağıb el-Isfahani'ye göre, Kur'an'da el-Hak 4 ana başlık altında tasnif edilebilir. O 4 başlıktan her birini müstakil bir konu olarak ele alalım:

3.2. Hikmet maksadıyla bir şeyi yaratan özne el-Hak'tır

Allah için *el-Hak* denilmesi bu yüzdendir. İçinde Allah'ın el-Hak isminin geçtiği, Hesap Günü'ne dair şu ayette Allah'ın *el-Hak* olarak nitelendirilmesi, bu kabildendir:

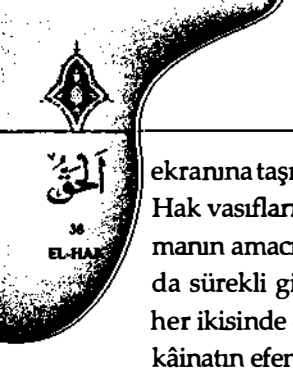
هُنَالِكَ تَبْلُوا كُلُّ نَفْسٍ مَّآ اَسْلَفَتْ وَرُدُّوٓا اِلَى اللّٰهِ مَوْلٰيهُمُ الْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ۝

"İşte o an ve orada herkes geride bıraktıklarından sınav verir, (yaptıklarının sonucunu görür)***; en nihayet Allah'a, el-Hak olan Mevla'larına döndürülürler ve*** (çarpık tasavvurlarının) ***ürettiği sahte tanrılar, kendilerini yüzüstü bırakır."*** *(Yûnus 10:30)*

Bu ayette, insanı yaratan Allah'tan el-Hak olarak söz ediliyor. Zira el-Hak olan Allah, insanı, "imtihan maksadıyla" hayat ve ölüm yasalarına tabi kılmıştır. Hayatın bitiminde ise, ondan hesap soracaktır. Yani insanı yarattığı hikmeti böyle gerçekleştirecektir. Böylece Allah'ın insanı yarattığı amaç ve anlam, gerçekleşmiş olacaktır. Zira O, el-Hak'tır.

Allah, Mevlâ, Hak...

Esma-i Hüsna'dan üç isim tek bir cümlede yer alıyor. Bu üç mubarek ismi taşıyan söz öyle güçleniyor ve ağırlaşıyor ki, belki kâinattan daha ağır hale geliyor. Hesap Günü'nü muhatabının zihin

ekranına taşıyan ayet, Büyük Mahkeme'nin hâkiminin Mevlâ ve el-Hak vasıflarına sahip olan Allah olduğunu hatırlatıyor. Bu hatırlatmanın amacı, insanın vicdan sarkacının "korku" ile "umut" arasında sürekli gidip gelmesini sağlamak. Mevlâ ve el-Hak sıfatlarının her ikisinde de, hem korku hem umut tecellisi var. Mevlâ (Efendi) kâinatın efendisiyse, orada insan titremelidir. Ama Rahmân Rahîm olan bir Mevlâ olduğunu hatırlayıp umutlanmalıdır da... O, Mevlâ olmanın hakkını layıkıyla veren, yani el-Hak olan bir Mevlâ'dır.

Ayetteki *ruddû ilallah* (Allah'a döndürülürler) ibaresi, insanın bozulan istikametinin ahirette düzeltileceğine ilişkin olarak anlaşılabilir. İnsan dünya hayatında neye ya da nereye yönelmiş olursa olsun, sonunda yalnızca Allah'a yönelmek durumundadır. Bu, ayrı zamanda insanın yönelişini bozan bilinç ve tasavvur sapmalarından kurtularak Allah'ın varlığı, birliği, mutlaklığı ve hakikatin kaynağı oluşu hakkında doğru bir idrake kavuşması anlamını taşır. Zaten insan, buna yatkın bir altyapıya (*fıtrat*) sahiptir. Fakat o kendisine karşı yabancılaştığı (*esrafû 'ala enfusihim*) için, Rabbine karşı da yabancılaşmıştır (*dalal*). İnsana kendi asli gerçeği hatırlatılmış, fakat o kaybettiği gerçek tabiatına dönme çağrısına kulak tıkamıştır. Ne ki insan, en sonunda görmezden geldiği gerçeği; varlığın ilk sebebinin ve son gayesinin Allah olduğu gerçeğini, kabullenmek zorunda kalacaktır.

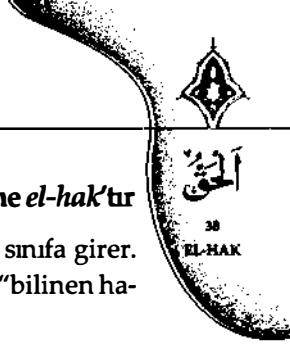
Yine el-Hak isminin Allah için kullanıldığı şu ayet de, bu sınıfa girer:

فَذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ ۚ فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ اِلَّا الضَّلٰلُ ۚ فَاَنّٰى تُصْرَفُوْنَ ۝٣٢

"Hâlbuki işte bu Allah'tır sizin el-Hak olan tek Rabbiniz! Şimdi söyler misiniz: hakikati çıkarsanız, geriye sapıklıktan başka ne kalır? Buna rağmen, nasıl oluyor da (hakikate) ***böylesine mesafeli durabiliyorsunuz?"*** *(Yûnus 10:32)*

Hakkı çıkarsanız, geriye sapıklıktan başka ne kalır? Esasen her tür küfür, Allah'ın hakkının üzerini örtmektir. İster akidevi anlamda kâfir, ister ahlaki anlamda nankör olsun, kişi her iki durumda da, el-Hak olan Allah'ın hakkını çiğniyor demektir. Bu ise tam anlamıyla bir "parçalanarak bozulma"dır. Zaten ayet de bu durumu izah sadedinde *sarf* kökünden gelen *tusrâfûn* kelimesini kullanır.

3.3. Öznenin bir anlam ve amaçla yarattığı nesne *el-hak*'tır

El-Hak olan Allah'ın yarattıklarının hepsi de bu sınıfa girer. Bu sınıfa giren *el-hak* kelimelerinin yalınkat karşılığı "bilinen hakikat, malum hakikat"tir.

Sadece iman esasları *el-hak* değildir, aynen iman esasları gibi, etrafımızı çevreleyen tabiat varlıklarının yaratıldığı amaç da *el-hak*'tır. Şu ayette buyurulduğu gibi:

هُوَ الَّذِى جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَآءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ ذٰلِكَ اِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ۝

"Güneşi aydınlığın kaynağı ve ayı ışık yansıtıcı yapan; yılların sayısını ve hesabı(nı) ***bilesiniz diye ona evreler takdir eden O'dur. Bunu başka değil, mutlak hakikate*** (bir atıf olsun) ***için halk eden Allah, bilmek isteyen bir toplum için varlık ayetlerini ayrıntılı olarak açıklıyor."*** *(Yûnus 10:5)*

Burada açıklananın "kavlî ayetler" değil, güneş ve ay gibi "kevnî âyetler" olduğu anlaşılmaktadır. Kevnî ve kavli olanıyla tüm ayetler, aslında birer "gösterge/âyet"tirler; bir asla *delalet eder*, bir hakikati *gösterirler*. Bu ayetlerin gösterdikleri gerçek ise el-Hak olan Allah'tır. Allah, hiçbir şeyi anlamsız ve amaçsız yaratmaz.

Yerçekimi kanunu, hatta yer ve gök yokken, el-Hak olan Allah sayesinde "anlamlılık ve amaçlılık" kanunu var idi. Bir gün bu kâinat yok olursa, yok olmayacak şey "anlamlılık ve amaçlılık" kanunudur. Zira her şey fani, anlamlılığın ve amaçlılığın kaynağı olan Allah bakidir.

Hesap Günü'nün sahih bir anlam ve amaca mebni olarak yaratıldığını söyleyen şu ayet, el-Hak tarafından yaratılan her şeyin, haktan bir tecelli taşıdığını ifade eder:

وَيَسْتَنْبِـُٔونَكَ اَحَقٌّ هُوَ قُلْ اِى وَرَبِّىٓ اِنَّهُ لَحَقٌّ وَمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ۝

"Tutup bir de sana; "Şimdi bu hakikat mi yani?" diye sorguluyorlar. De ki: "Kesinlikle! Rabbim hakkı için bu hakikatin ta kendisidir; üstelik sizler (büyük sorgulamayı) ***asla atlatamayacaksınız!"*** *(Yûnus 10:53)*

El-Hak olanın yarattığı her şey hakikate bir atıftır. Zira "Hakikat Rabbindendir." (2:147) Allah'ın gönderdiği peygamberler de, el-Hak olan Allah'ın tecellisine mazhar olmuşlardır. Bu hakikati gizleyen Yahudiler için, "Onlar bilinen hakikati gizliyorlar" (2:146) diyen ayet, bunu söyler.

3.4. Bir şeyin hakikatine uygun inanç taşımak *el-hak*'tır

Allah hakkında *el-hak* olan inanç, Allah'a, O'nun tanıttığı gibi inanmaktır. Allah'a O'nun tanıttığının dışında inanmak, "batıl" inançtır. Mesela şirk, içinde Allah'a imanın olmazsa olmaz kabul edildiği bir inanç sistemidir. İçinde "Allah'a iman" olmasına rağmen, hak değil batıl inançtır. Zira "uzak Allah" inancına dayanmaktadır. Oysaki Allah, kuluna şah damarından yakındır. Şu halde şirkin Allah'ın gazabını celbetmesinin illeti "uzak Allah inancı"dır ve asıl yasak olan bu batıl inançtır. Bu batıl inancın belirdiği her yerde, işin ucu bir biçimde varır şirke dayanır.

Hesap Günü, yeniden diriliş, ödül ve ceza haktır. Fakat hâkimi Allah olan mahkemede Allah dışında hatırlı birilerinin kayırıcı olacağı, tavassutta bulunacağı, taraftarlarının işini kolaylaştıracağı inancı batıldır. Müşriklerin şefaat inancı işte bu tür bir inançtı. Kur'an'da içinde şefaat kelimesi geçen 25 ayetin 23 tanesi menfi/olumsuz cümle yapısındadır. Bu ayetler, müşrik muhatapların şirklerinin temelinde yatan şefaat inancını reddetmeyi amaçlar. Bu ayetlerin hepsi de, şu ayet ışığında anlaşılmalıdır:

قُلْ لِلّٰهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا لَهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٤٤﴾

"De ki: "Şefaate (izin verme) ***yetkisi tamamıyla ve sadece Allah'a aittir: Gökler ve yerin mutlak otoritesi*** (de) ***O'na aittir: sonunda sadece O'na döndürüleceksiniz."*** *(Zümer 39:44)*

Allah'ın gönderdiği tüm peygamberler haktır. Bu inanç, peygamberlere iman konusunda *hak* olan imanın bir gereğidir. Bunun bir da batıl olanı vardır. O da peygamberleri "insanüstü" veya "melek" olarak gören bakıştır. Kur'an tüm inkârcı kavimlerin inkâr kıssalarını anlatırken, peygamberliği kökten inkâr eden bir tek kavimden söz etmez. Ancak inkâr eden kavimlerin tümü de inkârlarına, peygamberin insan olmasını gerekçe gösterirler.

Onların asıl sıkıntıları, gelen mesajın aralarında yaşayan bir "insan peygamber" tarafından hayata dönüştürülebilir olmasıydı. Hz. Peygamber'in, önlerine yaşanabilir ve üretilebilir bir örnek koymasıydı. Eğer melek olsaydı, iş kolaydı. Çünkü meleğin "örnekliği" söz konusu olamazdı. İnsan hiçbir zaman melek olamayacağı için, gelen mesajın hayata dönüşmesi, dolayısıyla 'keyfe keder' olması söz konusu olmayacaktı. Kur'an, onların bu kaçamaklarının arkasında yatan gerçek nedeni deşifre edip yüzlerine vurmakta hiç tereddüt etmeyecektir:

قُلْ لَوْ كَانَ فِي الْأَرْضِ مَلَٰئِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنِّينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ مَلَكًا رَسُولًا ۝

"De ki: "Eğer yeryüzünde salına salına dolaşan melekler olsaydı, o zaman onlara elçi olarak şüphesiz gökten bir melek indirirdik." *(İsrâ 17:95)*

Mekke müşrik toplumunun melek peygamber istemesi, vahyi hayattan dışlamanın bahanesiydi. Kur'an, onların taleplerinin yerine gelmesi durumunda yine inanmamakta direneceklerini açıkça haber vermekteydi (6:111).

Vahyi hayattan dışlamak için "melek peygamber" gerekçesinin ardına sığınan sadece Mekke müşrikleri değildi. Aynı şeyi çok daha önceleri Nuh Kavmi de yapmıştı:

فَقَالَ الْمَلَؤُا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هَٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنْزَلَ مَلَٰئِكَةً ۝

"Firavunun kavminin önde gelen kâfirleri dedi ki: Bu adam, kendine sizin üstünüzde bir yer sağlamak isteyen, sizin gibi ölümlü bir kişiden başka biri değil ki!" dediler, "çünkü Allah eğer (bize bir mesaj vermek) ***isteseydi, herhalde melekleri gönderirdi."*** *(Mü'minun 23:24)*

Aynı kaçamağı kendilerine gelen mesajlara sırt döndükleri için uygarlıkları yok olup giden iki medeniyet olan Ad ve Semud da yapmıştı: "Onlara "Yalnız Allah'a kulluk edin!" diye önlerinden ve arkalarından elçiler gelmişti de, demişlerdi ki: "Eğer Allah (bize bir mesaj vermek) isteseydi, her halükarda melek

gönderirdi." (41:14; krş. 26:154) Ad ve Semud'un bu mantığına, "onlardan sonra gelen ve haberini Allah'tan başka kimsenin bilmediği" sayısız kavmin de ortak olduğunu Kur'an haber vermektedir (14:9-10).

Eyke ahalisi de Hz. Şuayb'in mesajına karşı muhalefet sergilerken "Sen de bizim gibi bir insansın" (26:154) gerekçesinin ardına sığınmışlardı.

Firavun'un Hz. Musa'nın getirdiği mesajı reddediş gerekçesine baktığımızda, benzer bir kaçamağı orada da görüyoruz.. (43:53)

Özetle, Teğabun suresinde isim belirtilmeden vurgulandığı gibi, vahyin hayatı dönüştürmesine karşı çıkan tüm kavimlerin ortak söylemi bu olmuştur: "Bir insan mı bize yol gösterecek?" (54:6)

Kur'an'ın da gösterdiği gibi, peygamberlere iman konusunda inkârcı kavimler "hak" olan imanın yanında değil, "batıl" olan itikadın yanında durmuşlardı. Şu ayet, Allah'ın iman konusunda rehberliğinin el-hak olan hidayet olduğunu açıkça söylüyor:

فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ ۗ

"Allah iman edenleri kendi iradesiyle, hakkında ihtilafa düştükleri hakikate doğru yöneltti." *(Bakara 2:213)*

3.5. Uygun zaman ve mekânda, hakka uygun olan söz ve iş *el-hak*'tır

Allah'ın kelamı haktır (10:33).

"Cehennemi inkarcılarla elbette dolduracağım" demişse, bu da haktır (32:13).

Kur'an'ın tamamı hak sözdür. Zira el-Hak olan Allah'ın sözüdür. Bu yüzden, ilahi hitabın ilahi muradı taşıdığı bilinmeli, o ilahi murada ermek için ilave bilgi gerekiyorsa, o bilgi de elde edilmelidir:

فَتَعَالَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ ۗ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْاٰنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يُّقْضٰٓى اِلَيْكَ وَحْيُهٗ ۖ وَقُلْ رَّبِّ زِدْنِىْ عِلْمًا ﴿١١٤﴾

"Sonuçta, aşkın olan Allah, mutlak otoritenin sahibi olarak mutlak hakikatin de kaynağıdır: şu halde onun vahyi tamamıyla sana ulaştırılmadan önce, Kur'an hakkında tez canlı davranarak (sonuç çıkarma)*; fakat "Rabbim, ilmimi artır!" de."*

(Tâhâ 20:114)

Hakkın sözüne uymayıp da hakkı kendi kişisel arzu ve isteklerine tabi kılmak isteyenler, batılın peşinde koşanlardır:

وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ اَهْوَآءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيْهِنَّ ۗ بَلْ اَتَيْنٰهُمْ بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿٧١﴾

"Ama eğer Hak/hakikat onların keyiflerine tabi olsaydı, gökler, yer ve içindekiler mahvolur giderdi. Aksine, Biz onlara, kendi (insanlık) *şeref ve onurlarını hatırlattık, fakat onlar kendi şereflerini hatırlamaktan yüz çevirdiler."* *(Mü'minûn 23:71)*

Ayetteki el-Hak ile Allah da, Allah'ın hakiki bir amaca mebni olarak yarattığı varlıklar da kastedilmiş olabilir. Hangisi kastedilirse kastedilsin, sonuç değişmez. Hele ki varlığın bağlı olduğu bir hakikat vardır. Eğer olmasaydı, ortaya insan sayısı kadar hakikat çıkardı. Bunun da tek anlamı vardır: Hakikatin olmadığı. Eğer hakikat diye bir şey yoksa her şey mubahtır. Zira o zaman doğru ve yanlış, iyi ve kötü, hak ve batıl, iman ve küfür de yoktur.

İnsan davranışları Allah tarafından doğru ve yanlış, iyi ve kötü olarak tasnif edilir.

يَوْمَئِذٍ يُّوَفِّيْهِمُ اللّٰهُ دِيْنَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُوْنَ اَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِيْنُ ﴿٢٥﴾

"O gün geldiğinde, Allah onların alacaklısı oldukları o hakkı tastamam ödeyecek; sonunda onlar da, Allah'ın, evet yalnızca O'nun (her şeyi) *apaçık ortaya çıkaran Mutlak Hakikat olduğunu öğrenecekler."* *(Nûr 24:25)*

Esas olan, bu hakikatin yakin derecesinde görüleceği gün gelmezden önce, görmüş gibi inanmaktır. İşte o zaman ahiretin hakkı verilmiş olur. Tıpkı Hz. Ali'nin dediği gibi: *Lev keşefe liye'l-ğıtâ' mâ ezdedtu yakinen*: "Eğer perde kaldırılsaydı, yakinim artmazdı".

3.6. Allah el-Hak'tır

Kur'an şöyle der: ***"Allah'ı hakkıyla takdir edemediler."*** (6:91)

Allah'ı hakkıyla takdir eden, Allah'a hakkıyla kul olmak için çaba gösterir. Allah'ı hakkıyla takdir etmenin ilk adımı, el-Hak ismini layıkıyla bilmekten geçer. El-Hak olan Allah'ın hakkını gözetmeyen, kulların, karıncanın, bitkinin, suyun, toprağın, dağın, taşın, kurdun, kuşun, yerin ve göğün hakkını gözetmez.

Allah bizatihi hakikattir. İlahi zat, hakikatin hem kendisidir, hem de mutlak kaynağıdır. Kendisine kulluk edilmeye layık olan da, varlığı mutlak hakikat olan Allah'tır. İnsanın Allah dışında bir varlığa kulluk etmesi, ona mutlak hakikat elbisesi giydirmesidir. Bu hem Allah'ın el-Hak isminden rol çalmaya teşebbüstür, hem de mahlûka Hâlık muamelesi yapmaktır.

Şu ayet bu ebedi hakikati beyan eder:

ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ۝

"İşte bu yüzdendir ki Allah, Mutlak Hakikat'in ta kendisidir ve onların O'nun dışında yalvarıp yakardığı her şey bütünüyle batıldır: evet o Allah ki yüce olan O'dur, ulu olan O'dur."

(Lokman 31:30; Hac 22:62)

Şirkin Allah'ı en çok gazaplandıran günah olmasının sebebi, ayan açık bilinen mutlak hakikate ters olmasıdır. Şirk koşan insanın hakkını yediği ve zulmettiği ilk şey, hakikatin kendisidir. Üstelik bu hakikat, görmek için göze bile ihtiyaç duyurmayan bedihi bir hakikattir. İnsan aklını çalıştırsa, muhteşem bir nizam ve intizam içindeki bütün bir kâinatın yaratıcısının kendisine ortak kabul etmeyeceğini kavrardı. İnsan vicdanına baksa, daha yaratılıştan tevhid hakikatinin fıtrata nakşedildiğini keşfederdi.

Ne var ki bunu yapabilmesi için, bu kavrayış ve keşif için doğru bir tasavvurdan yola çıkması lazımdır. Tıpkı içinde Allah'ın el-Hak ismi geçen şu ayette buyurulduğu gibi:

فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ ﴿١١٦﴾

*"**Ama bakın, Allah** (sizin tasavvur ettiğinizden) **çok daha yüce ve uludur; Mutlak Otorite sahibi ve** Mutlak Hakikat'tir; **O'ndan başka ilah yoktur, sınırsız lütuf ve merhamet tahtının da Rabbidir.*** *(Mü'minûn 23:116)*

Allah'a isnatla kullanılan *el-Hak* isminin bir vurgusu da, "ölümsüz ve sonsuz olan", "değişmeden ve dönüşmeden uzak olan" manasına gelir. Ölümlü olan biri, *el-Hak* sıfatını hak edemez. Yine sonlu olan biri, *el-Hak* sıfatını hak edemez. Bu, ölümlü ve sonlu olanların "gerçek olmadığı" veya "sanal ve yalan olduğu" anlamına gelmez. "Geçici" ve "fâni" olduğu, "mukayyet" ve "ölümlü" olduğu anlamına gelir.

Bu hakikati dile getiren şu ayet, insanın etrafındaki tabiatın ölümlü ve fâni yapısına dikkat çeken bir pasajın içerisinde yer alır:

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَأَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾

*"**Bütün bunların** (gösterdiği) **nihai bir amaç vardır ki, o da mutlak olanın yalnızca Allah olduğu gerçeğidir. Zira sadece O'dur ölüyü dirilten; ve her şeye gücü yeten de yalnızca O'dur."***

(Hac 22:6)

Sadece Allah, "bâki" ve "sonsuz" anlamında el-Hak olduğu için, yarattıklarını "ölümlü" ve "fâni" kılmıştır. Bunlar içerisinden irade verdiği insana, iradeli eylemlerinden hesap soracağını vaat etmiş, bu hesabın sonunda ödül ve ceza takdir etmiştir:

هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا ﴿٤٤﴾

*"**İşte orada - o anda dahi, gerçek anlamda yâr ve yardımcı olma gücü, sadece Mutlak Hakikat olan Allah'a aittir: O, hem hak edilen karşılığı vermede, hem de nihai akıbeti belirlemede rakipsizdir."*** *(Kehf 18:44)*

Fâni olan insana düşen, Bâki olan Allah'a teslim olmaktır. Eğer bu teslimiyet bu dünyada gönüllü olarak gerçekleşmezse, ahirette gönülsüz de olsa, mutlaka gerçekleşecektir. Mutlak hakikat olan el-Hak, aynı zamanda mutlak hüküm (*el-hukm*) sahibidir. Zaten böyle bir sıfat da sadece O'na yakışır:

ثُمَّ رُدُّوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ مَوْلَىٰهُمُ ٱلْحَقِّ ۚ أَلَا لَهُ ٱلْحُكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ ٱلْحَٰسِبِينَ ﴿٦٢﴾

"Sonunda onlar gerçek sahipleri olan Allah'a teslim edilirler: İşte mutlak hüküm yalnızca O'nundur; ve O hesabı en seri görendir." *(En'âm 6:62)*

3.7. El-Hak olan Allah asla zulmetmez

Fakir, Allah'ın Allah olduğunu, zulme zerre kadar ihtiyaç duymamasından anlamıştır. Zira gücüne güvenen hakiki güç sahibi, kendine boyun eğdirmek için zulme ihtiyaç duymaz. Hakiki güç öyle bir güçtür ki, ona herkes gönüllü olarak zaten boyun eğer. Eğmiyorsa, o güç sahibinin gücü hakiki değil vehmidir. O da vehmini doğrulamak için, boyun eğmeyenlere zulmeder. Gücünü isbat için zulme ihtiyaç duyanın gücü, sahte güçtür.

El-Hak olan Allah'ın her hangi birinin hakkını yemesi muhaldir. Zira Allah üzerinde, yarattıklarının iddia edecekleri zerrece bir hak yoktur. Hakkın tamamı el-Hak olana aittir. Vakıanın böyle olması, onu –hâşâ- kullarına zulmetmeye sevk etmez. Zira o hiçbir şeye muhtaç olmayandır. O aynı zamanda er-Rahmân olandır. Mutlak hak sahibi olan Allah, aynı zamanda mutlak merhamet sahibi ise, kula, zararı dokunur diye korkmak değil, azameti karşısında titremek düşer.

El-Hak olan Allah zerre kadar hak yemez. Buna ihtiyaç duymaz. Bundan her hangi bir çıkarı olmaz. Onun yargılamasının temelinde ilahi hakkaniyet yer alır. El-Hak olan Allah, kuluna zulmetmez:

وَٱلْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ ٱلْحَقُّ ۚ فَمَن ثَقُلَتْ مَوَٰزِينُهُۥ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٨﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَٰزِينُهُۥ فَأُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُم بِمَا كَانُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾

"Ölçme ve değerlendirme o gün hakkıyla gerçekleşir; sonuçta kimin sevabı tartıda ağır gelirse, işte o kesintisiz mutluluğa

erişir. Fakat sevabı tartıda hafif gelen kimseler var ya: işte onlar, mesajlarımıza ettikleri haksızlık yüzünden kendilerini harcayan kimselerdir. *(A'raf 7:8-9)*

O, kullarına adaleti, zatına ise rahmeti farz kılmıştır:

"Hakkaniyetle ölçüp tartın!" *(En'âm 6:152)*

El-Hak olan Allah, değil kuluna zulmetmek, O kuluna "adalet" dahi etmez. Bu nedenle Kur'an'da zatı için Âdil ismini almamıştır. Adaletiyle muamele, herkese hak ettiği kadar vermek demektir. Adalet, sadece eksik vermemek değil, fazla da vermemektir. Yani herkese ne eksik ne fazla, sadece hak ettiğini vermektir.

O'nun sonsuz ihsanı ve lutfu karşısında kul ne hak eder ki, O kula hak ettiğini versin. Kul O'na, aldığı her nefes dâhil her şeyini borçludur. Her şeyini Allah'a borçlu olanın, Allah karşısında hakkı mı olur? O kuluna adaletiyle muamele etseydi, peygamberler de dâhil, hiç kimse cenneti hak edemezdi. Şu halde, O kuluna hakkaniyetiyle muamele eder. O "rahmetim her şeyi kuşatmıştır" buyurandır. Kur'an'da "O zatına rahmeti farz kılmıştır" buyurulur.

Allah rahmeti zatına, adaleti kullarına farz kılmıştır. Kullarına farz kıldığı adalet, sadece yönetimde adalet değil, aynı zamanda muhakemede itidal, muamelede dengedir. İtikatta adalet Kitab ile, muamelatta adalet hukuk terazisi ile, hakka tecavüzde adalet güç ve silah ile sağlanır.

Bu üçlü Hadid suresinde üç sembol üzerinden verilir: *Kitab, mizan, demir* (57:24). Birincisi ilkelerin teorik kaynağına, ikincisi o kaynağı doğru kavramak için şart olan ölçme ve değerlendirme yeteneğine, üçüncüsü de o ilkeleri hayata tatbik etmek için gereken meşru güce tekabül eder. Bunlar ilim-hikmet-hüküm veya tevhid-adalet-cihad olarak da anlaşılabilir. Amaç, tevhidin adalet ve kuvvetle takviyesidir.

3.8. Batılla karıştırılan hak batıl olur

Batılı hakka karıştırırsanız, hak batıl olur. Tersini yapıp da hakkı batıla karıştırırsanız, hak yine batıl olur. Yani, işlem değişse de sonuç değişmez. Zira hak ile batıl aynı yerde, aynı anda, aynı şeyde birleşmez. Tıpkı gece ile gündüz, iman ile küfür, iyi

ile kötü gibi. Hakkı batılla karıştırınca, hak batıl olur. Fakat batıl hakla karıştırınca batıl hak olmaz. Yine aynısı olur. İşte bu nedenle Kur'an hak ile batılın birbirine karıştırılmasını kesin bir dille yasaklar:

وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ۝

"Hakkı batılla karıştırmayın ve bildiğiniz halde hakkı gizlemeyin!" *(Bakara 2:42)*

Yani: Batıla hak elbisesi giydirmeyin! Hakla batılın birbirine karıştırılması batılı hak yapmaz, ancak hakkı hak olmaktan çıkarır. Bu karışıma Kur'an "şirk" adını verir. Şirk, saf batıl değil, içerisine hak karıştırılmış batıldır.

Aynı şey Tevhid ve şirk için de geçerlidir. Tevhide şirki karıştırınca, şirk de tevhid olmaz. Ama tersi olur ve tevhid bozulur şirk olur. Bu kez kalksanız da, bu işlemi ters çevirip, şirke tevhidi karıştırsanız, sonuç da tersi olmaz. Sonuç, yine şirk olur. İşbu nedenle tevhid görüntüsü altına şirk gizlenebilir. Fakat kimse bunun tersini iddia edip, "Bu öyle bir şirk ki, altında gizli bir tevhid yatıyor" iddiasında bulunamaz. Her halükarda, içine şirk karışmış tevhid şirke dönüşür.

Ehl-i kitap bunu yapmıştır. Kur'an, onların yaptığını şöyle fâş eder:

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ۝

"Ey önceki vahyin takipçileri! Niçin hakka batıl elbisesi giydirip de bildiğiniz halde hakikati gizliyorsunuz?"

(Âl-i İmran 3:71)

Bu ve buna benzer ayetler ehl-i kitaba hitap etmektedir. Fakat dilimizdeki "kızım sana söylüyorum gelinim sen anla" tabirini hatırlatır bir şekilde, bu ümmeti bekleyen bir tehlikeyi de haber vermektedir. Yoksa bu ümmetin kitabında, bu ayetin ebedileşmesinin pratik bir karşılığı olmazdı. Zımnen: Ey Ümmet-i Muhammed! Hakkı batıla karıştırarak, ehl-i kitaplaşmaktan sakın!

4. EL-HAK OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ

4.1. Hak: Anlamlılık ve amaçlılık; batıl: Anlamsızlık ve amaçsızlık

Varlıktaki anlamlılık ve amaçlılık Allah'ın el-Hak isminin varlık üzerindeki tecellisidir. Bu yüzden ilahi elin değdiği hiçbir şey anlamsız ve amaçsız değildir. Allah'ın hak ile (*bi'l-hak*) yaratması, anlamlılık ve amaçlılığa tekabül eder. Zıddı batıldır. Nasıl ki *el-hak*, anlam ve amaca delalet ediyorsa, *el-bâtıl* da, anlamsızlığa ve amaçsızlığa delalet eder.

Ma'na kelimesi, *mâ anahu* cümlesinden süzülmüştür. "Şuurlu bir öznenin kasdettiği anlam"a delalet eder. Esasen özne olsun nesne olsun, varlık içerisinde "manasız" hiçbir şey yoktur. Zira maksatsız yaratılan hiçbir şey yoktur. Bir maksadı olanın, mutlaka bir manası da olur. Allah abesle iştigal etmez. Yere göğe ibret nazarıyla bakan her selim akıl sahibi, Kur'an'ın talim ettirdiği o ifadeyi söyler:

رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًا ۚ ﴿١٩١﴾

"Rabbimiz! Sen bütün bunları batıl olarak yaratmadın!"

(Al-i İmran 191)

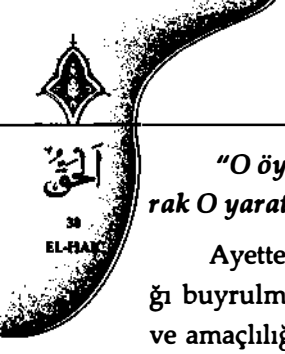
Buradaki *bâtıl*, "anlamsızlık ve amaçsızlık" manasına gelir. Zıddı *hak*'tır. *Bâtıl*'ın zıddı olarak kullanıldığı her yerde *el-hak*, "anlamlılık ve amaçlılık" manasına gelir. Mesela İbrahim suresinin 19. ayetinde "Görmez misin ki Allah gökleri ve yeri hak ile yarattı" buyurulur (Krş: Ankebut 44; Rum 8). Bunun açılımı şudur: "Allah gökleri ve yeri bir anlam ve amaca mebni olarak yarattı".

Hak ile *bâtıl*'ın bir arada kullanıldığı Enbiya 18'de bu mana daha belirgindir: "Bilakis Biz hakkı batılın başına çalarız da, o berikinin belini kırar." Bu ayette anlamlı ve amaçlı yaratılış gerçeğinin tüm nihilist anlayışların beslendiği kaynak olan anlamsızlık ve amaçsızlık iddialarını alt edeceği vurgulanmaktadır.

Şu ayette ifade buyrulan hakikat de budur:

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۖ ﴿٧٣﴾

"O öyle bir zattır ki, gökleri ve yeri anlamlı ve amaçlı olarak O yaratmıştır." *(En'âm 6:73)*

Ayette, Allah'ın gökleri ve yeri "hak ile" (*bi'l-hak*) yarattığı buyurulmaktadır. Hak ile yaratmak, yaratılıştaki anlamlılığa ve amaçlılığa delalet eder. Göklerin ve yerin anlamlı ve amaçlı olarak yaratılışı, isbat yoluyla Kur'an'da defalarca ifade ediliyor. Fakat bununla yetinilmiyor. Aynı hakikat anlamsızlığın ve amaçsızlığın nefyi yoluyla, bir de tersinden vurgulanıyor. Böylece kelime-i tevhitte ifadesini bulan isbat ve nefiy üslubu, aynen göklerin ve yerin amaçlılığı için de kullanılmış oluyor:

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ۚ ذَٰلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ ﴿٢٧﴾

"Göğü, yeri ve bu ikisi arasındakileri bir anlam ve amaçtan yoksun olarak (*bâtılen*) ***yaratmadık. Bu küfür ve nankörlükte direnenlerin zannıdır: Küfürde direnen kimselere dokunacak ateşten dolayı yazıklar olmuştur!"*** *(Sâd 38:27)*

Kur'an'da anlamlı ve amaçlılığa, sadece gökler ve yerler için vurgu yapılmaz. Göklerin ve yerin Allah tarafından anlamlı ve amaçlı olarak yaratılışından daha fazla vurgu, vahyin anlamlı ve amaçlı olarak (*bi'l-hak*) gönderilişine yapılır:

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ نَزَّلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ ﴿١٧٦﴾

"İşte bu Allah'ın Kitab'ı bir anlam ve amaca mebni olarak (*bi'l-hak*) ***indirmesi sayesindedir."*** *(Bakara 2:176)*

تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٥٢﴾

"İşte bunlar Allah'ın mesajlarıdır; Biz bunları sana gerçek bir anlam ve amaca mebni olarak iletiyoruz." *(Bakara 2:252)*

تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ۗ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعَالَمِينَ ﴿١٠٨﴾

"Bütün bunlar Allah'ın mesajlarıdır. Bunları belli bir anlam ve amaç uğruna sana bildiriyoruz." *(Âl-i İmran 3:108)*

4.2. Kur'an hak ile indirilmiştir

Vahiyde Allah'ın el-Hak isminden bir tecelli, hem de büyük bir tecelli vardır. Allah gökleri ve yeri nasıl "hak ile" yarattıysa, vahyi de "hak ile" göndermiştir. Vahyin hak ile gönderilmesi, bir anlam ve amaca mebni olarak gönderilmesidir.

Göklerin ve yerin anlama konu olmasıyla, vahyin anlama konu olması arasında esaslı bir farklılık vardır. Gökler ve yerin taşıdığı anlam "mübin" olarak nitelenmemiştir. Zira kâinat kitabı, kendisini okuyacak olana taşıdığı anlamı dolaylı olarak ifşa eder. Buna mukabil Kur'an, "mübin" olarak nitelenmiştir. Zira Kur'an bizzat manaların taşıyıcısıdır. Taşıdığı manaları okuyacak olana doğrudan söyler.

Kur'an göklerin ve yerin "hak ile" (*bi'l-hakk*) yaratıldığını söylediği gibi, vahyin de "hak ile" (*bi'l-hakk*) indirildiğini söyler: "Biz onu hak ile indirdik, o da hak ile indi" (İsra 105; krş: 39:2, 41). Zira vahiy mutlak hakikate atıf olma amacıyla anlamlı bir hitap olarak indirilmiştir.

Anlamlılık ve amaçlılık ilkesi sadece Kur'an vahyinin geneli için konulmamıştır. Kur'an'daki kıssalar ve mesellerin de, bu ilkeye tabi olduğu vurgulanır.

Mesela Kur'an'ın sembolik dili en yoğun suresi olan 5 kıssa/meselli Kehf suresinin daha başında, "Sana onların haberini hak ile (*bi'l-hakk*) anlatacağız" (18:13) buyurulur. Bunun açılımı "sahih bir anlam ve amaca uygun olarak anlatacağız" demektir. İmam Zemahşeri *Keşşaf*'ta, ayetteki *bi'l-hakk*'ı "sahih bir amaçla" (*bi'l-ğaradı's-sahih*) şeklinde tefsir etmiştir. Bakara suresinde Talut ve Calut kıssası anlatıldıktan sonra bu kıssanın "hak ile", yani "bir anlam ve amaç için" anlatıldığı vurgulanır (2:252). İçinde iyiler ve kötülere dair birçok kıssanın anlatıldığı Kasas suresinin başında da, bu kıssaların "sahih bir anlam ve amaç için" (*bi'l-hakk*) anlatıldığı vurgulanır (28:3).

Kur'an'ın bir anlamı vardır, çünkü bir amacı vardır. Kur'an'a bir anlam taşımıyormuş muamelesi etmek, onu amacından koparmaktır. Kur'an'ın amacı muhatabının aklını karanlıklardan kurtarıp ışığın kaynağına kavuşturmak, yani doğru yola yöneltmektir (hidayet). Kur'an indiriliş amacı olan hidayet, ancak anlamı kavrandığında gerçekleşir.

Ağzını açan anlaşılmayı ister. Anlamın kaynağı olan Allah anlaşılmasın diye konuşmaz. Bu abestir. Allah abesle iştigalden münezzehtir. Bırakınız Allah'ın kelamını, Allah'ın yarattığı nesneler bile kendi lisanlarınca konuşmaktadır. Varlık şekli ve şemaili, sertliği ve yumuşaklığı, soğukluğu ve sıcaklığı, rengi ve kokusu, moleküler dizilişi ve dokusu, yeri ve konumu, duruşu ve durumu ile kendisi hakkında bilgi vermekte, bu vasfıyla âlemde alamet sahibi bir âlem olmaktadır. Gülün açışı, bülbülün ötüşü, şimşeğin çakışı, göğün gürleyişi hep bir anlam ve amaç taşır. Ya Allah'ın konuşması, bir amaç taşımasın mı?

Bir şeyi anlam ve amacından soyutlamadan o şey fetiş haline getirilemez. Kadim putperest kavimler güneşe, aya, ırmağa, dağa, kurda, kuşa, ineğe, boğaya ve daha birçok şeye tapmışlardı. Bu bir sapmadır. Fakat bu sürecin başlama noktası, bu varlıkları var ediliş anlam ve amacından koparmaktır. Ancak bu işlemden sonra fetiş haline getirilebilir. Kur'an anlam ve amacından soyutlanmadan fetiş haline getirilemez. Vahyi fetiş haline getirmeyi göze almış birinin yapması gereken ilk iş, onun anlamı olan bir hitap oluşunu göz ardı etmektir.

4.3. Hak geldi batıl yok oldu

El-Hakk'ın tecellisi olan hakikat aydınlık gibidir. "Özgül ağırlığı olmayan, bir değeri bulunmayan" kök manasından türetilen *batıl* ise karanlık gibidir. Bir yerde bir ışık varsa, mutlaka onun bir kaynağı vardır. Kaynağı olmayan ışık olmaz. Fakat karanlık öyle değildir. Zira karanlığın kaynağı olmaz. Karanlık aydınlığın yokluğu halidir.

Varlık aydınlığa, yokluk karanlığa benzer. Var olanın bir kaynağı, yani var edicisi vardır. Ama yok'un kaynağı olmaz. Yok'un hakiki bir varlığından söz edilemez. Yok dediğimiz şey, farz-ı muhal bir kategoridir. Varlığın olmama halini ifade eder.

Hak ve batıl, varlık ve yokluk, aydınlık ve karanlık için yaptığımız bu kıyaslamalar iman ve küfür için de geçerlidir. İman varlığa küfür ise yokluğa benzer. İman etmek, bir hakikatin varlığından emin olmaktır. Küfretmek ise, bir hakikatin yokluğunu iddia etmek, onu "yok saymak"tır. Bir şeye "yok" demek imana mukabil bir iman, imana karşıt bir iman bile değildir. Zira ortada isbatı gerektiren bir husus yoktur. İşbu nedenle inkâr ancak yoklukla ve karanlıkla eşleştirilebilir.

Durum böyle olunca, yok'un yokluğunu isbat için çaba göstermeye gerek yoktur. Bu aynen, aydınlığa ve ışığa el sürmeden karanlığı yok etme iddiası kadar abes olur. Hak isbat-ı vücut edince, batıl iptal olur. Tıpkı şu ayette söylendiği gibi:

وَقُلْ جَآءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ ۚ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا ﴿٨١﴾

"De ki: "Hak geldi, batıl ise yıkılıp gitti; çünkü her batıl zaten yıkılıp gitmeye mahkûmdur!" *(İsrâ 17:81)*

Zira bâtıl zaten yoktu, fakat hakkın yokluğunda kendini var olarak pazarladı. Batıla müşteri olanlar, hak ve bâtılın tabiatı üzerine hiç düşünmedikleri için, işe yarar bir şeye müşteri olduklarını sandılar. Zımnen ayette söylenen şudur: Enerjinizi batılı götürmek için değil, hakkı getirmek için harcayın. Zira hakkın tahakkuk etmek gibi, batılın da batmak gibi bir tabiatı vardır. Batıl köpüğe benzer:

كَذَٰلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ ۚ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً ۖ وَأَمَّا مَا يَنفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ ۚ كَذَٰلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ ﴿١٧﴾

"İşte Allah hak ile batılı bu misalle açıklar. Artık bakılır: eğer köpüklü tortuysa sonuçta atılıp gider, fakat eğer insanlığın yararına bir şeyse yerli yerinde durur." *(Ra'd 13:17)*

Batıla müşteri olanın durumu da tıpkı köpük satın alanın durumu gibidir. Kabını açıp baktığında, içinin boş olduğunu şaşkınlıkla görür, fakat iş işten geçmiştir.

El-Hak olan Allah hakkı hep destekler. Bedir'de göbeğine oturan Abdullah ibn Mes'ud'a "Zafer kimden yana?" diye soran yaralı Ebu Cehil'in aldığı cevap şuydu: *el-Hakku ya'lû, ve-lâ yu'lâ 'aleyh*: "Hak daima galiptir, ona galip gelinmez." Allah da zaten öyle vaat etmişti:

بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ ﴿١٨﴾

"Aksine Biz, malum ve maruf hakikati, malum batılın başına çalarız da, o berikinin belini kırar; işte o zaman beriki de yok olup gider." *(Enbiya 21:18)*

İşin en sonunda, bu her zaman böyle olmuştur. Ayette buyrulan hakikat, her zaman ve zeminde tahakkuk etmiştir. Fakat bu sonuca ulaşan yol çoğu zaman zahmetli, meşakkatli ve dikenli olmuştur. Hemen daima bedel ödemek gerekmiştir. Ödenen bedelleri hakikatin hakkı değil de, hezimet gibi gören veya gösteren bir akıl, Allah'ın bak dediği yerden bakmıyor demektir. Oradan bakmayan, Allah'ın gösterdiğini nasıl görsün?

Evet, hak tabiatı icabı üstündür. Fakat hak ehli bazen yenilebilir, hezimete uğrayabilir, sebepler dünyasında başarısız gibi görünebilir. Böylesi durumlarda yenilen hak değil, o hakka hakkını verıneyen hak ehli olmuş olur.

Kaldı ki, bu durumda dahi, Allah'ın gör dediği yerden bakınca, alınan sonuca "yenilgi" ve "kayıp" denmez. Olsa olsa "imtihan" denir. Eğer ibret ve hisse alınmışsa, acı tecrübeler kayıp değil kazançtır. Uhud savaşında okçuların yerlerini ganimet aşkıyla terk etmeleri, kazanılmak üzere olunan zaferin kaybına sebep oldu. Mü'minler savaşı kazanamadılar, fakat hakikati kazandılar. Hakikat şuydu: Komutanı peygamber, ordusu sahabe olsa da, Allah'ın sünneti asla değişmez. Nitekim değişmedi de... Hakikat, "insan için sadece çabasının karşılığı vardır" Kur'ani hakikatiydi. Hakikat, "biz bu dönemleri insanlar arasında döndürür dururuz" hakikatiydi.

4.4. "İnsan hakları" mı, insan vecibeleri mi?

Batının "insan hakları" nazariyesi sorunludur. "İnsan hakları" ifadesindeki "hak" terimi de, bu sorunun bir parçasıdır. Bu sorunun temelinde de, Batıda insan hakları tarihinin, kiliseden ve burjuvaziden koparılan hakların tarihi olması yatmaktadır. Zira Batıda, burjuvazi toprağın, kilise ise inancın mutlak hâkimiydi. Bu hakların, emekçi sınıflar tarafından burjuvadan "söke söke alınmış" ya da burjuva tarafından emekçi sınıflara "seve seve verilmiş" olması, tali bir meseledir.

Batının temel insan hakları olarak saydığı unsurlar, İslam'a göre hak değil vecibedir. Mesela en temel hak olan "yaşama hakkını" ele alalım. Batıda, "yaşama" temel bir insan hakkı olarak ele alınır. Zira tüm diğer haklar gibi, bu hak da, alt sınıfların mücadele yoluyla egemenlerden aldığı haklardan biridir.

Fakat Batıda "yaşama hakkı" olarak ele alınan şey, İslam'da çok daha üst seviyeye çıkarak, "yaşama vecibesi" olarak ele alınır. Zira insanlar hayatı, kendilerini yönetenlerin lutfu olarak elde etmemişlerdir. İslam aklında, hayat kölelere efendileri tarafından sunulmuş bir lütuf, altsınıflara burjuvazi tarafından sunulmuş bir hak, tebaaya yönetici tarafından sunulmuş bir ihsan değildir. Bu, tam da Nemrud'un bakış acısıdır:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَٰهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ ءَاتَىٰهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِۦ وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا۠ أُحْيِۦ وَأُمِيتُ ﴿٢٥٨﴾

"Sırf Allah kendisine hükümranlık verdi diye Rabbi hakkında İbrahim'le tartışan kimseye baksana! O zaman İbrahim demişti ki: "Benim Rabbim hayat veren ve öldürendir". (Nemrud) ***cevap verdi: "Ben de hayat verir ve öldürürüm."*** *(Bakara 2:258)*

Hayatın sahibi, el-Hay olan Allah'tır. İnsana hayatı bahşeden de O'dur. Sadece İbrahim'e değil, Nemrud'a da hayatı o vermiştir. Sadece efendilere değil, kölelere de hayatı O vermiştir. Sadece galiplerin değil, mağlupların hayatını da O vermiştir. Hayat, Allah'ın insanoğluna mukaddes bir emanetidir. İnsanoğlu, O'nun emanet ettiği hayatı korumakla mükelleftir. Bu da yaşamayı bir "hak" değil, bir "vecibe" kılar.

Hak ile vecibe arasındaki fark çok büyüktür. İnsan hakkından feragat edebilir. Buna kimse karışamaz. Hatta her feragat bir fedakârlık olduğu için, bunu yapan insan övülür. Hakkından feragat ettiğinden dolayı kimse sorumlu tutulamaz. Fakat insan üzerine vecibe olan bir şeyden feragat edemez. Etse de buna "feragat" değil, "sorumsuzluk" denir. O kimse yükümlülüğünü yerine getirmediği için, mesul duruma düşer. Bunu yaparun bizzat kendisi, hak ihlali yapmış olur.

Bu söylediklerimizi Batının "yaşama hakkı" dediği şeye tatbik edecek olursak: Batıda yaşamak bir "hak" olduğu için, kişi bu hakkından feragat edebilir, vazgeçebilir. Hatta her hakta olduğu gibi, bir başkasına devredebilir. Batıda intihara ve ötenaziye yaklaşımın temelinde bu tasavvur yatar.

Fakat İslam'da yaşamak bir vecibe olduğu için, kişi bu hakkından kendi gönlüyle de olsa feragat edemez, vazgeçemez, bir başkasına devredemez. Mesela intihar, kişinin kendi isteğiyle

yaşama hakkından vazgeçmesi ve hayatına kendi elleriyle son vermesidir. Fakat İslam'da bu büyük, hem de çok büyük bir günahtır. Sebebi, Allah'ın emanet ettiği "yaşama vecibesini" ihlal etmek, hayat emanetine ihanet etmektir.

Kur'an'ın inşa ettiği İslam aklının "İnsan hakları" meselesinde nasıl çalıştığına, İslam tarihinden bir örnek verelim: Musul halkı "*Seffâh*/çok kan dökücü" lakaplı Abbasi Halifesi Ebu Cafer Mansur'a karşı 138 (m. 765) yılında kıyam eder. Mansur kıyamı bastırır ve onlardan "Bir daha ayaklanırsak, kanlarımız Mansur'a helal olsun!" şeklinde söz alır. Bir daha kıyam ederler. Mansur Musul halkını topyekûn imha etmeyi kafasına koyar. Bu katliamın çekeceği tepkiyi azaltmak için de, yüzde yüz haklı olduğu zannıyla zamanın ünlü âlimlerini huzuruna çağırtıp onlardan fetva ister. Âlimler Mansur'a istediği fetvayı verirler. O zamana kadar hiç konuşmayan İmam Ebu Hanife'ye yönelen Mansur, "Senin görüşün nedir?" diye sorar. İmam şu tarihi sözleri söyler:

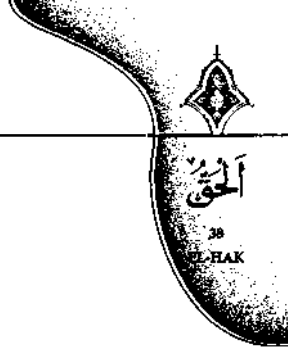
"Onlar, kendilerinin olmayan bir şeyi, sana helal kılmışlar. Hayatlarına son vermek kendilerine bile helal değilken, onu sana nasıl helal kılabilirler? Şeriat, hayata son verme hakkını, onlara da sana da tanımaz. Mesela bir kadın namusunu rızasıyla yabancı bir erkeğe teslim etse, o ona helal olur mu? Biri diğerine "Gel beni öldür" dese, diğeri de onu katletse, bu caiz olur mu? /.../ Onların kanını dökersen zulmetmiş olursun. Allah'ın şartı uyulmaya kullarınkinden daha layıktır."[24]

Hak, özü itibarıyla hak değildir, yani hak mutlaklaştırılamaz. Öyle olsaydı katilin özgürlük hakkı elinden alınarak cezalandırılmazdı. Bağımlının uyuşturucu kullanma hakkı elinden alınamazdı.

Elbette "insan vecibeleri" haricinde, bir de "insan hakları" diyebileceğimiz bir haklar listesi yapılabilir. Eğer hak farz kısmına giriyorsa, hakların tahakkuku için çalışmak farz ibadet hükmündedir. Eğer nafile kısmına giriyorsa, nafile ibadet hükmündedir. Hz. Peygamber "haksızlık karşısında susan dilsiz şeytandır" buyurur. Unutulmamalıdır ki, bir haksızlık onu yapanın yanına kâr kalıyorsa, haksızlığı yapan ödüllendiriliyor demektir. Bu ise vebaldir.

Tüm ilahi vahiylerin maksadı şu beş emniyeti sağlamaktır:

24 Kerderi, ***Menakıbu İmami'l-A'zam***, s. 296.

1. Can emniyeti.
2. Akıl emniyeti.
3. Din emniyeti.
4. Nesil emniyeti
5. Mal emniyeti.

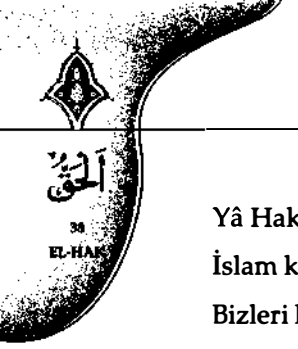
Hak arama, Allah'ın el-Hak isminin mü'mindeki tecellisidir. Hakkını arayan her mü'min, el-Hak ismini yansıtan bir ayna hükmündedir. El-Hak isminin ahlakında tecelli ettiği mü'minler çoğaldıkça, toplumda hak arama bilinci artacak, haksızlıklar azalacak, adalet güçlenecek, liyakat ve ehliyet ödüllendirilmiş olacaktır. Rivayet doğruysa, İmam Azam Ebu Hanife, fıkhı şöyle tarif eder: *Ma'rifetu'n-nefs mâ leha ve mâ aleyha*: "Kişinin hak ve sorumluluklarını bilmesidir."

İslam'da yönetim aygıtını meşru kılan şey, hak ve vecibelerin korunması ve tahakkukudur. Devletin imanı adalettir. Yönetimin meşruiyeti adaleti kadardır. Adaletini kaybeden yönetim, meşruiyetini de kaybeder. Yönetimin hedefi, "Vallahi, çalan kızım Fatıma da olsa, elini keserdim" diyen Hz. Nebi gibi, imtiyazsız ve adil bir topluma ulaşmak olmalıdır.

5. EL-HAK OLAN ALLAH'A DUA

Yâ Hak! Yâ Allah!
Ebedi hakikat ve mutlak gerçek olan el-hak Sensin!
Eşsiz ve benzersiz, sonsuz ve sınırsız olan el-hak Sensin!
Hakikat çeşmesinin tükenmez membaı el-hak Sensin!
Hiçbir yaratışı anlamsız ve amaçsız olmayan el-hak Sensin!

Yâ Hak! Yâ Allah!
Hak olan kelamını gönderdiğin gibi,
kalbimize kelamının hakikatini de gönder!
Bütün bir kâinatı hak ile yarattığın gibi,
bizlere de eşyanın hakikatini göster!

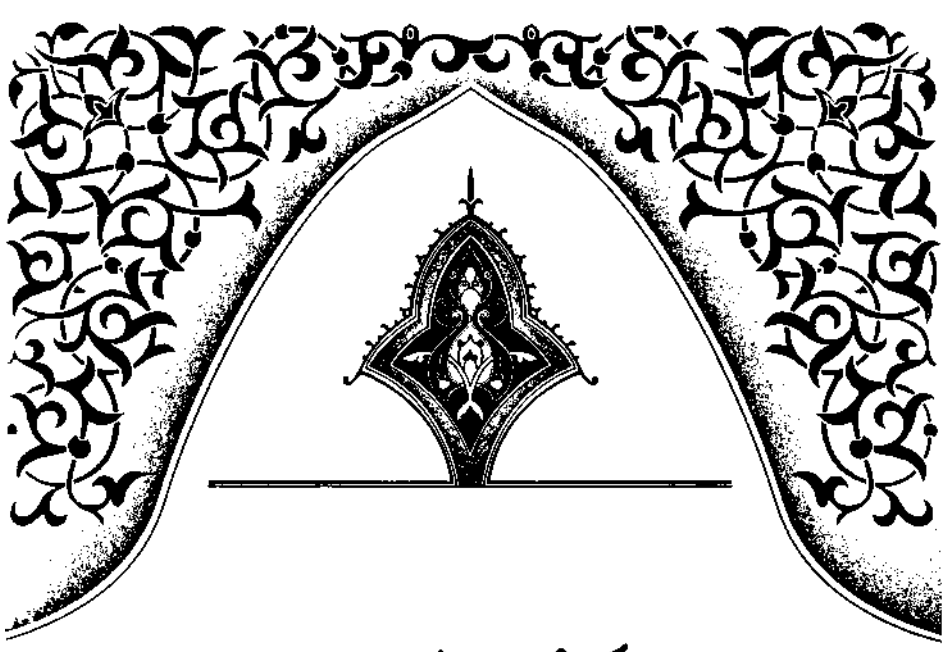

Yâ Hak! Yâ Allah!
İslam kayıtsız şartsız hakka teslim olmanın adıdır,
Bizleri hakkı hak bilip, hakka ittiba edenlerden kıl!
Küfür hakka ve hakikate sırt dönmenin adıdır,
Bizleri batılı batıl bilip, batıldan içtinap edenlerden kıl!

Yâ Hak! Yâ Allah!
Hak ile batılın şirketi olan şirkten Sana sığınırız.
Bizi hakkı batıla, batılı hakka karıştıranlardan eyleme!
Üzerimizdeki en büyük hak Senindir, bizler aciz kullarız.
Allah hakkını da, kul hakkını da zayi edenlerden eyleme!

Âmin!

اَلْعَظِيمُ

39

EL-AZÎM

Ulu

Ululukta Eşsiz Ve

Benzersiz Azamet Sahibi

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

El-Azîm, esma-i hüsnadan olduğu Kur'an ile sabit mübarek isimlerden biridir. Kur'an'da Allah'a isnatla müstakil ve mükerrer olarak gelir. Ulu, ululukta mükemmel, eşsiz ve benzersiz büyük, şanı yüce, bir başka varlığın büyüyerek asla kendisine denk hale gelemeyeceği, mutlak ve sonsuz azamet sahibi özne demektir.

Azamet mastarı, "ululuk, yücelik" manasına gelir. Kelimenin kök manasında hem "kuvvet" hem "asıl, esas, temel" hem de "destek, direnç" vurgusu vardır. Mesela *'azm* "kemik" demektir. Kemiğe insan vücudunun "kuvvetli" ve "esas" malzemesi olduğu, ona "destek" verdiği için bu ad verilmiştir. *'Azmu'ş-şey'*, *aslu'ş-şey'* (bir şeyin aslı) demektir. Bu kökten ödünç alınan kelime, sonradan yüce ve büyük olan maddi ve manevi her şey için kullanılmıştır.

Olumlu vurguyla kullanıldığında "ulu, yüce, en büyük, muazzam" vurgusunu taşır. Mekke ve Taif için *karyeteyni 'azîm* (iki büyük şehir) kullanılması bu cümledendir. Olumsuz anlamında kullanıldığında "en fena, en berbat, en beter, en dehşet" vurgusunu taşır. Kur'an'da Son Saat için *nebeun 'azîm* (dehşet haber), ahiret azabı için *yevmun 'azîm* (dehşetli gün) demektir.

Üstünlük adılı, *a'zam* (en büyük) şeklinde gelir. *'Azzame* "büyüklendi" manasına gelir. *Muazzam*, yapılan büyük şeylere denir. Bir işte "sabır, sebat ve direnç" göstermeye *'azimet* denir. Arap dilinde bir kelimenin anlam sınırının nerede bittiğini görmek için, zıddına bakmak icap eder. Azîm'in zıddı *hakîr*'dir. Hakîr, "ufak-tefek, değersiz, çapsız, ehemmiyetsiz" demektir.

'Azîm ile *kebîr* arasında fark vardır. *'Azîmu'l-kavm*, (toplumun ulusu), aralarında kendisinden daha büyük birinin olmadığı, toplumu içinde otorite sahibi olan kişi için kullanılır. Hz. Nebi Kisra'ya gönderdiği mektuba *'Azîmu'l-Faris* (Perslerin Ulusu) diye başlamıştı. *'Azîm*, çokluğa nisbet edilerek de edilmeden de kullanılır, *kebîr* ise genellikle tekliğe nisbetle kullanılır.

El-Azîm, aynı vezinle gelen er-Rahîm, el-Vekîl, el-Habîr, el-Hamîd esması gibi çift anlamlıdır: 1. İsm-i fail (özne) olarak "zatında çok ulu, bizzat sınırsız yüce" anlamına gelir. 2. İsm-i mef'ul olarak "çok ululanan", "çok çok yüceltilen", "aşırı tazim gösterilen" anlamına gelir.

Bu iki manayı şöyle telif edebiliriz: Allah, kulları Zatını ululadığı için ulu olan, Zatını yücelttiği için şanı yücelen biri değildir. Aksine O, zatında eşsiz ulu ve benzersiz yüce olduğu için, kullarının da bunu bilmesini ve buna uygun davranmasını isteyendir.

Azîm, azamet sahibi özneyi azametiyle övmek manasına gelir. *Âzim*, azamet sahibi öznenin sıfatını beyan eder. Birine *Azîm* deyince, onun aynı zamanda *Âzim* olduğunu da söylemiş oluruz.

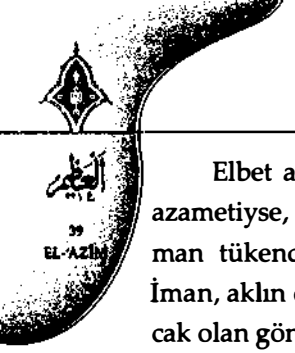
2. NAZARİ ÇERÇEVE

El-Azîm ismi, insan-Allah ilişkisinde, insana haddini ve sınırlarını hatırlatan mubarek isimlerden biridir. Zira el-Azîm ismi, isim sahibinin, insanın kavrama kapasitesinin çok daha ötesinde olduğunu daha ilk anda ifşa etmektedir.

İnsan zihni bir şeyin "ulu" ve "yüce" olduğunu, zaman ve mekân içerisinde kavrar. Genişlik, uzunluk ve derinlikten oluşan üç boyuta eklenen zaman, zihnimizdeki "ulu" ve "yüce" tasavvurunun maddi fonudur. "Ulu dağ" dediğimizde, akıl böyle çalışır. "Yüce gök" dediğimizde, idrak böyle algılar. Fakat bu tür bir "ulu" ve "yüce" tasavvuru, başı ve sonu olan, öncesi ve sonrası olan, parçalanabilir ve bölünebilir olan, önüne ve arkasına, sağına ve soluna geçilebilir olan bir yücelik ve ululuktur.

Allah'ın ululuğu ve yüceliği asla buna benzemez. Bir kere O Samed'dir. Ne bir şey O'na girer, ne bir şey O'ndan çıkar. O mutlaktır ve mukayyet olan insan zihni *mutlak*'ı kavrayamaz. O sonsuzdur ve sonlu olan insan zihni sonsuzu kavrayamaz. O eşsiz ve benzersizdir. Zihin O'nu tam kavramak için, bir eş veya benzer üzerinden kıyas yapmak zorundadır. Fakat O'nun azametine değil denk, benzer bir başka azamet bile yoktur. Bu hakikat, sadece Azîm ismi için değil tüm esma için geçerlidir.

Allah'ın azameti, ululuğu aşan bir ululuk, yüceliği aşan bir yücelik ifade eder. İlahi azametin layıkıyla ifadesi için, hiçbir dilin söz dağarcığı kifayet etmez. Buna insanın konuştuğu dillerden bir dil olan Arap dili de dâhildir. Vahiy bu dilin imkânlarını kullanarak, bize Allah'ın eşsiz ve benzersiz ululuğunu el-Azîm ismi ile ifade etmektedir. Dilin sınırı buraya kadardır. Dilin sınırına ulaşıldığında, sancak düşünceye geçer.

Elbet aklın da bir sınırı vardır. Söz konusu olan Allah'ın azametiyse, akıl da gelir bir yerde durur. Aklın dizlerinde derman tükendiğinde, oradan öteye sancağı gönül taşıyacaktır. İman, aklın dermanının kesildiği yerde, insanı maveraya taşıyacak olan gönlün yakıtıdır.

Allah'ın azametine iman eden kulun, bu azamet karşısında varıp duracağı tek makam vardır: Hayret makamı. Bu makamda "Hayretimi artır Yâ Rab!" duasından başka dua edilmez. Hayret makamı, haşyet makamıdır. Haşyet makamında sadece titrenir ve bir daha titrenir. Beden titrer, dil titrer, dudak titrer, söz titrer, yüz titrer, akıl titrer, öz titrer, gönül titrer... Bu silsile titreyişler, ilahi azametin cazibesi altında bir manevi musikiye dönüşür. İşte tam orada insan, Hayret Efendi gibi hayretlere gark olur ve şöyle inler:

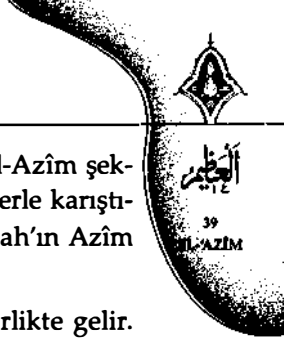
İnleyim dinle gönül
Dinleyim inle gönül
Gel beraber yanalım
Yine seninle gönül

Azamet Allah'a, yalnız Allah'a yakışır. Onun için Allah hakkında kullanıldığında hakikati, insan hakkında kullanıldığında "sahteliği" ifade eder. Bu nedenle, bir insan için taazzum tekebbürdür. Azamet sahibi olduğunu düşünen insan, haddini aşmış demektir.

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Kur'an'da Azîm ismi

El-Azîm ism-i şerifi, Allah'a isnatla Kur'an'da 6 yerde gelir. İlk kullanıldığı yer, Kur'an'ın nüzulünün 6. yılında indirilen Hâkka suresidir. Bu surenin 33 ve 52. ayetlerinde iki kez geçer. Daha sonra el-Azîm ismi 8. yıl suresi olan Vakıa 74 ve 96. ayetlerde iki kez daha gelir. Mekke'deki son geldiği yer Şûrâ 4'tür. Bu beş kullanım da Mekki surelerde yer alır. Medine'de Azîm isminin görüldüğü tek yer, Bakara suresinin "Ayetel-Kürsi" adıyla ünlenen 255. ayetidir.

Allah için kullanıldığı 6 yerde de Azîm ismi, el-Azîm şeklinde belirlilik takısıyla gelir. Bu da "mecazi" azîm'lerle karıştırılmaması için konulan bir işaret hükmündedir. Allah'ın Azîm oluşunun mutlaklığına delalet eder.

İki ayette *'aliyyu'l-'azîm* şeklinde Alî ismi ile birlikte gelir. Alî "eşsiz üstün" demektir. Bu iki isim, "eşsiz üstün" olanın aynı zamanda "eşsiz ulu" olduğunu ifade eder. Her üstünlükte azamet yoktur. Allah'ın üstünlüğü, sadece güç ve kuvvet zoruyla elde edilmiş bir üstünlük değil, muhatapta saygı ve tazim uyandıran azametli bir üstünlüktür.

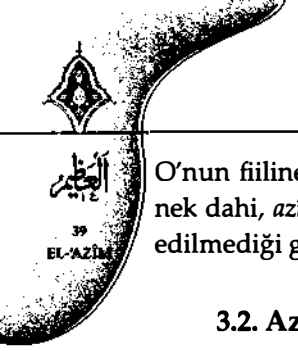
Üç ayette Azîm ismi Rab ismi ile birlikte gelir. Rab, "terbiyesi eşsiz" olandır. Terbiyesi eşsiz olanın, muazzam olmasından daha tabii ne olabilir? Rab olan Allah aynı zamanda Azîm ise, terbiyesi de muazzam demektir.

Buna mukabil azîm sıfatı Kur'an'da, Allah'tan başka şeylere isnatla yüze yakın yerde kullanılır. Bunların bir kısmı, doğrudan Allah'ın fiiline/işine isnat edilirler. Buralarda azîm sıfatı, Allah'ın Azîm isminin fiilindeki/işindeki bir tecellisi olarak ortaya çıkar. Bunun anlamı şudur: Allah özünde *Azîm*'dir, işinde *azîm*'dir. Bunların belli başlıları şunlardır: *Vallahu zu'l-fadli'l-'azîm*: "Allah muazzam fazilet sahibidir". *Indehu ecrun 'azîm*: "O'nun katında büyük ecir vardır". *Belâun min Rabbikum 'azîm*: "Rabbinizden pek zor bir imtihandır". *Ve huve Rabbu'l-arşi'l-'azîm*: "O muazzam arşın Rabbidir."

Bir de *azîm* sıfatıyla geldiği halde, geldiği yerde doğrudan Allah'a isnat edilmeyen mevsuflar vardır. Mesela *hızyu'l-'azîm* (pek beter bir alçalış), *fevzu'l-'azîm* (muazzam bir başarı), *zulmun 'azîm* (dehşet bir zulüm), *hazzın 'azîm* (büyük bir pay) gibi.

Bu sınıf içerisinde yer alan *azâbun 'azîm* (korkunç azap) sıfat tamlaması dikkat çekicidir. Tam 15 yerde kullanılan "korkunç azab" tamlamalarının hiçbirinin mevsufu, Allah'a isnat edilmez. Sözgelimi şu şekillerde gelebilirdi: *'Indehû 'azâbun 'azîm* (azîm azap O'nun katındadır), *'azâbun min rabbikum 'azîm* (azabın en korkuncu Rabbinizdendir), *ve huve rabu'l-azâbi'l-'azîm* (ve O azîm azabın Rabbidir).

Bu ve buna benzer hiçbir formla gelmez. Bu 15 kullanımdan sadece biri *ve eadde lehu 'azâben azîmâ* (ve O, onun için azim bir azap hazırlamıştır 4:93) şeklinde gelir ki, bu da Allah'a değil

O'nun fiiline, üstelik doğrudan değil dolaylı bir isnattır. Bu örnek dahi, *azîm* sıfatıyla gelen 15 *azâb*'tan hiçbirinin Allah'a isnat edilmediği gerçeğini değiştirmez.

3.2. Azîm olan Allah'ın azametine iman

Allah'ın Azîm ismine iman, Allah'a imanın bir cüzüdür. Bu, esma-i hüsnadan her bir isim için geçerlidir. İlahi azamete iman etmenin, iman eden insana mutlaka bir yararı olmalıdır. Üzerinde tedebbür edildiğinde, bu yararın ne olduğu anlaşılır. Allah'ın Azîm ismine layıkıyla iman eden kimse, O'nun yarattıklarından her hangi birine bu sıfatı vermez. Zira bu sıfatı kendisine yakıştıracağı her mahlûk karşısında, ister istemez nesneleşecektir. Dizinin bağı çözülecek, eli kolu dökülecek, tedbiri şaşacaktır. Zira Azîm olana karşı insanın yapacağı bir şey yoktur. İnsan azîm sıfatına layık gördüğü kimseyi mutlak özne, kendisini de onun karşısında mutlak nesne yapacaktır.

İşte Allah'ın Azîm ismine iman etmenin, insana olan hayati faydası budur. Bu fayda, sadece dünya hayatında insanı hemcinsleri ve eşya karşısında özgür kılmakla kalmaz, ahirette de sonsuz hürriyete layık kılar. Tersi dünyada Allah'ın Azîm isminden çaldığı rolü yüklediği şeyler karşısında nesneleşme, ahirette ise kendisini nesneleştirmenin cezasını çekmedir. İşte bu hakikatten bahseden bir pasajda, Azîm olan Allah'a iman etmeyen cehennemlik kimseden şöyle söz edilir:

إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ ﴿٣٣﴾

"Çünkü o el-Azîm olan Allah'a inanıp güvenmedi."

(Hâkka 69:33)

Yukarıdaki ayetin geçtiği Hâkka suresi, tüm zamanlardaki muhataplarına, şu tavsiye ile son bulur:

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٥٢﴾

"Sözün özü: (Ey muhatap) ***sen, azamet sahibi Rabbin adına hareket et!"*** *(Hâkka 69:52)*

Sebbih emri, "tesbih et" şeklinde çevrilince, murad-ı ilahi tam anlaşılamamaktadır. Bu takdirde *tesbih* kavramı, Kur'ani

anlamının dışına çıkmış olmaktadır. Tesbih etmek, eline sayı taşı alıp belli sözleri tekrar etmek değildir. Çünkü Aziz Kur'an, kâinatta her şeyin tesbih ettiğini söylemektedir.

Gezegenler ve yıldızlar da dâhil, kâinattaki her şeyin "tesbih" adını verdiğimiz sayı taşlarını eline alıp bir köşeye çekilmediğine göre, Kur'an'ın tesbih dediği şey çok daha farklı bir mana olmalıdır. O mana, *sebeha* kelimesinin kök manasında yatmaktadır. O kök mana, "hareket etti" demektir ve ayetteki "Rabbin adını tesbih" de, "Rabb adına hareket etmektir".

Allah'ın "el-Azîm olan Rabbin adına hareket et!" emriyle bir de Vakıa suresinde karşılaşırız. Üstelik bu surede bu emir, birbirinin aynısı olmak üzere iki kez yer alır:

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٩٦﴾

"Öyleyse sen (ey insan)***, el-Azîm olan Rabbin adına hareket et!"*** *(Vakıa 56:72, 96)*

Vakıa suresini Kur'an sureleri içerisinde özellikli kılan hususlardan biri, belki de birincisi budur. Bu yüzden tabiin neslinin ünlü âlim ve zahitlerinden Mesruk şöyle demiştir: ***"Kim öncekilerin ve sonrakilerin, cennetliklerin ve cehennemliklerin, dünya ehlinin ve ahiret ehlinin haberini bir arada okumak istiyorsa, Vakıa suresini okusun."*** (İbn Aşur, *et-Tahrîr*)

3.3. Azîm ismi ilahi kimliğin beyanıdır

Azîm isminin geçtiği özellikli bir yer de Ayete'l-Kürsi'dir. Kürsi ayeti Kur'an'da tıpkı İhlâs suresi, Haşr suresinin son ayetleri gibi, "Allah kimdir?" sorusunun doğrudan cevabı olan bölümlerden biridir. Ayet baştan sona, Rabbimizin zatını kendi dilinden tanıttığı bir ilahi kartvizit mesabesindedir. Ayeti kendimize şahit kılalım:

اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ
وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ
وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ
وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ﴿٢٥٥﴾

"Allah, kendisinden başka tanrı olmayan, mutlak diri, hayatın ve varlığın kaynağı ve dayanağıdır; ne gaflet basar O'nu, ne de uyku. Göklerde ve yerde olan her bir şey O'nundur: O'nun izni olmaksızın katında şefaat edecek olan kimmiş bakayım? O, kullarının önünde-açıkta olan şeyleri de, ardında-gizli olan şeyleri de bilir; oysa onlar, O dilemedikçe O'nun ilminden hiç bir şey kavrayamazlar. O'nun sonsuz Kudret ve otoritesi gökleri ve yeri kaplamıştır; üstelik onları görüp gözetmek O'na güç gelmez: zira yüce ve azametli olan yalnızca O'dur." *(Bakara 2:255)*

Ayete'l-Kürsi gibi berceste bir ayetin, esma-i hüsnadan hangi isimlerle bittiği önemlidir. Zira bir ayetin sonunda yer alan esma, ayetin muhtevasıyla doğrudan ilişkilidir. Bu ayet, Allah'ın Aliy ve Azîm isimleriyle bitmektedir. Ayette yer alan esma, elbette bunlardan ibaret değildir. Ayetin içerisinde Allah, el-Hay ve el-Kayyûm esması da yer alır. Sonundaki iki isimle birlikte ayette lafz-ı celal ile birlikte beş isim geçer.

Ayetin sonunda Alî ve Azîm isimleri, ayetin muhtevası ile bire bir uyumludur. Zira ayet Azîm olan Allah'ın azametinden bahsetmektedir. Hay ve Kayyum isminin tecellileri, bu azametin en büyük tecellilerindendir. Kur'an'ın tamamında, doğrudan Allah'tan uyku ve gafleti nefyeden tek ayet budur. Kur'an'da *kursî*'nin Allah'a isnatla kullanıldığı tek ayet budur. Ayette Allah'ı tanıtan diğer hususlar da en az bunlar kadar çarpıcıdır. Bu muhtevasıyla ayet, adeta Allah'ın Azîm isminin bir açılımı gibidir.

Tıpkı Ayete'l-Kürsi gibi, şu ayetin Azîm ismi ile bitmesinin sebebi de aynıdır:

لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ۝

"Göklerde ve yerde ne varsa, hepsi onundur; O aşkın yüceliğiyle görünmeyen varlıkların da, azamet ve heybetiyle görünen varlıkların da ötesindedir." *(Şûrâ 42:4)*

Bu yüzden Azîm olan Allah'a karşı işlenmiş şirk de *zulmun azîm*'dir. Bunun anlamı; "korkunç bir zulüm" (31:13) demektir. İşte tam burada, şu hikmetli söz devreye girer:

Az günahı az sanma kime karşı ona bak
Az nimeti az sanma kimden geldi ona bak

Kaldı ki şirk az günah değil, en büyük günahtır. Şirki en büyük günah kılan, şirkin Allah'ın hakkına tecavüz olmasıdır. İşte bunun için şirk "muazzam zulüm" olarak adlandırılmıştır. Muazzam zulmün tevbesi de muazzam olmalıdır. Bu yüzden istiğfar *estağfirullah el-azîm* şeklinde yapılmalıdır.

4. AZÎM OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ

4.1. Azim Allah'ın arşı da Azim'dir

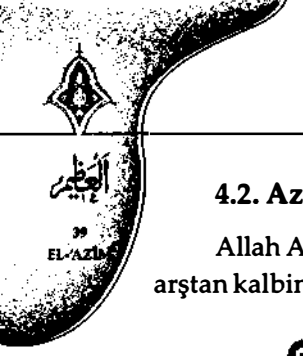
Arş, "taht" demektir. Mecazen "yüce makam, yüksek mevki" anlamına gelir. Bir sultanın tahtından indiğini söylediğimizde, bundan onun oturduğu koltuktan indiği değil, makamından ayrıldığını kastetmiş oluruz.

"Allah'ın arşı" makamların en yücesidir. Zira Allah âlemlerin Rabbidir. Âlemleri yöneten Azîm sıfatına sahipse, onun makamı da azîm bir makam olmalıdır. İşte şu ayet bu hakikati dile getirir:

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾

"(Bu gerçek ortadayken) ***yine de onlar yüz çevirirlerse, de ki: "Allah bana yeter, O'ndan başka ilah yok, ben hep O'na güvenmişimdir; çünkü O en yüce hükümranlık makamının Rabbidir!"*** *(Tevbe 9:129)*

Allah'ın arşının azîm olduğunu hatırlatan tüm ayetler, muhatapta Allah'ın makamına karşı tazim hissi uyandırmayı amaçlar. Kullar, kulların makamını tazim ederse, kendisini o kadar zelil eder. Kula kulluğu getiren süreç de böyle başlar. Fakat aynısını Allah'ın makamı için yaparsa, sonuç tam tersi olur. Bir kul Allah'ın makamını ne kadar tazim ederse, o makama o kadar teslim olur. Bu ise kulun Allah nazarındaki derecesini yükseltir. Allah nazarında kulun derecesi ne kadar yükselirse, Allah da onun şerefini ve itibarını o kadar yüceltir. Hepsinden öte bu, kulu geçici ve dünyevi makamları tazimden uzak tutar. Bu da onu kula kul olmaktan koruyan bir kalkandır.

4.2. Azim Allah'ın kitabı da, haberi de Azim'dir

Allah Azîm'dir. Azîm olan Allah'ın arşı azîm olduğu gibi, o arştan kalbin arzına inen Kur'an da azîmdir:

وَلَقَدْ اٰتَيْنٰكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِيْ وَالْقُرْاٰنَ الْعَظِيْمَ ۝

"Doğrusu Biz sana, seb-i mesani'yi, yani azîm olan Kur'an'ı verdik" *(Hicr 15:87)*

Mesâni, Kur'an'ın çift/zıt kutupluluk özelliğini ifade eder. Zümer 23'te, Kur'an'dan *kitaben müteşabihen mesâni* olarak söz edilir. Bunun anlamı "biri diğerine atıf yaparak tekrarlanan çift kutuplu bir hitap" demektir. *Mesâni*, "ikişerli, katmerli, karşılıklı, çifterli, zıt kutuplu" manalarına gelir.

Bununla Kur'an'ın nazmındaki mucizeye işaret edilmiş olabilir. Kur'an'ın çift/zıt kutuplu niteliğinden kastımız, tez ve antitez, nefy ve isbat, iyi ve kötü, olumlu ve olumsuzu birlikte veren içeriğidir. İman-küfür, insan-şeytan, dünya-ahiret, hak-batıl, rahmet-gazap, emir-yasak, müjde-uyarı, sevinç-hüzün hep birlikte dile getirilir. Hatta bazı zıt ve karşıt kavramların sayıları bile aynıdır. İşte "Kur'an'ın nazmında mucize vardır" diyenleri doğrulayan ve *mesânî* sıfatını hakkıyla temsil eden birkaç örnek:

Kur'an'da erkek-kadın 24'er kez gelir.

Dünya hayatı ile ahiret hayatı karşıtları 115'er kez gelir.

Melek ile şeytan karşıtları 88'er kez gelir.

Hayat ve ölüm karşıtları 145'er kez gelir.

Sadaka vermek ve hoşnut/tatmin kalmak 73'er kez gelir.

Sihir ve fitne 60'ar kez gelir.

Zekat ve bereket 32'şer kez gelir.

Zihin/akıl ve nur (ışık) 49'ar kez gelir.

Dil ve hutbe 25'er kez gelir.

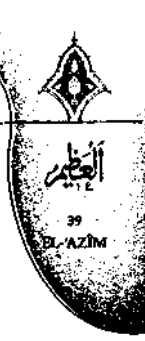
İstek/dilek ve korku 8'er kez gelir.

Zorluk/engel ve sabır 114'er kez gelir.

Muhammed ve Şeriat 4'er kez gelir.

İşte Kur'an'ın azameti...

İnişi 23 yıl sürmüş olan, her inen pasajının insanların ellerinde, dillerinde, evlerinde, hafızalarında, ibadetlerinde yaşadığı ve yaşatıldığı, bilinen halinden eksilen veya fazlalaşan bir şeyler olması halinde birilerinden asla gizli kalmayacak olan böylesine uzun bir metnin içerisindeki kelimelerin çetelesinin tutulması ve eşitlenmesi imkânsız denecek derecede zordur. Buna hem 23 yıl süren uzun iniş süreci, hem de vahyin hafızalara yazılışı izin vermez.

Kaldı ki Kur'an'ı azim kılan asıl husus, hayata dair ölümsüz formüller ve çözümler taşıması ve o formüllerin her çağda diri ve diriltici olduğunu üzerinden 1400 yıldan fazla bir zaman geçmesine rağmen kanıtlamasıdır. Zira Kur'an hâlâ insanları yüreklerinden tutup sarsmayı, onların hayatlarını kökünden değiştirmeyi, ölü canlara ruh üflemeyi sürdürmektedir.

Azîm olan Allah'ın kitabı azîmdir. Azîm olan Kur'an'ın haberi de azîmdir:

عَمَّ يَتَسَآءَلُونَ ۝١ عَنِ ٱلنَّبَإِ ٱلْعَظِيمِ ۝٢

"Kendi aralarında neyi soruşturuyorlar? O muazzam (olayın) ***müthiş haberini mi?"*** *(Nebe' 78:67 1-2)*

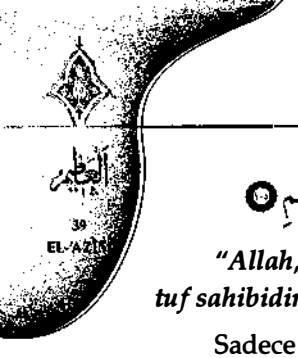
Nebe' ile *haber* arasında fark vardır. *Nebe'*, "sahibi için hayati önemi olan haber" anlamına gelir. Buradaki *en-nebeu'l-'azîm*, bağlamın da doğruladığı gibi "yeniden diriliş"tir. Bunu zımnen "göklerin manşeti" olarak da okuyabiliriz.

Kur'an'ın verdiği bu haberi, hangi büyük haber ajansından alabiliriz? Dünyanın altını üstüne getirsek, hangi arkeolojik kazı bize dünyanın sonundan böylesine kesinlikte bir haber verebilir? Hangi uzay aracını kaç ışık yılı uzağa göndersek, bize bu kesinlikte bir bilgi getirir?

Bu dünyanın ve bu âlemin sonuna dair kesin haber, "azîm haber" olma vasfını kazanır. Böyle bir haberi ise, ancak Azîm olan Allah, azîm olan Kur'an'ı aracılığıyla verir.

4.3. Allah'ın ödülü ve cezası da azîm'dir

Allah Azîm'dir. Azîm olan Allah'ın ödülü de azîmdir. Kur'an'da Allah'ın ödülünün muazzam oluşundan söz eden ayet çoktur. Bunlar içerisinde müteaddit defa şu kalıpla gelen ayetler vardır:

وَاللَّهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿١٠٥﴾

"Allah, rahmetini dilediğine verir: zira Allah muazzam lütuf sahibidir." *(Bakara 2:105)*

Sadece lutfu ve keremi değil, ayrı zamanda verdiği pay da azîmdir (*hazzın azîm*).

Azim olan Allah'ın kullarına lutfu muazzamdır, bu doğru. Fakat Allah'ın lutfu gibi, azabı ve cezası da azîmdir:

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٥﴾

"Kendilerine hakikatin apaçık belgeleri geldikten sonra parçalanıp birbirine düşen kimseler gibi olmayın; işte bunlar için acıklı bir azap vardır" *(Al-i İmran 3:105)*

Fakat azîm olan lutfu ile azîm olan azabı arasında, metinlerde de açıkça görüleceği gibi belirgin bir fark vardır. Allah "azîm lutfu" *zû* sahiplik ekiyle kendine nisbet etmekte, lutfun sahibi olduğunu açıkça ifade buyurmaktadır. Fakat iş 'azâb'a gelince iş değişmektedir. Allah Kur'an'da bu ve buna yakın kalıplarla 15 yerde gelen *'azâbun azîm*'lerin hiçbirini zatına nisbet etmemektedir. "azîm bir azap onlar içindir" demektedir, fakat "benim azîm azabım" veya "Allah azîm azap sahibidir" gibi azim azabı zatına nisbet eden bir tek kalıp kullanılmamaktadır.

Bu da Allah'ın azim lutfunun bir eseridir.

Sonsuzca hamdolsun Azîm olan Allah'a ve onun azim olan lutfuna.

5. AZÎM OLAN ALLAH'A DUA

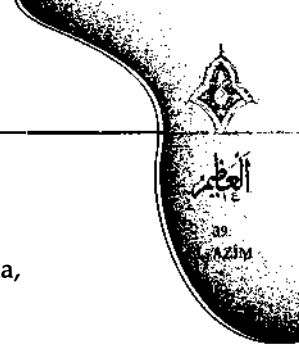
Yâ Azîm, Yâ Allah!

Akıllar azametinin önünde eğilir.

Gönüller heybetinin önünde secdeye varır.

Diller ululuğunu anarken lâl olur.

Celâlin karşısında kelimelerin nabzı durur.

Yâ Azîm, Yâ Allah!
Önünde secdeye kapandığımız azametin aşkına,
bizi azîm lutfunla, kereminle, affınla yarlığa!
Azametinin tecellisi olan Kur'an'ın aşkına,
bırakma ellerimizi, madem çıkardın varlığa!

Yâ Azîm, Yâ Allah!
Azîm olan azaptan Sana sığınırız,
bize kahrınla değil, lutfunla muamele eyle!
Azim olan Hesap Günü'nden Sana sığınırız,
bizi Cemalinin tecellisine mazhar eyle!

Âmîn!

اَلْكَرِيمُ

40

EL-KERÎM

Keremi Çok Olan

Erdemin Eşsiz Kaynağı

İkramında Sınır Tanımayan

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

El-Kerîm, sonsuz kerem ve fazilet sahibi, erdemin eşsiz ve benzersiz kaynağı, çok üstün ve çok değerli olan, ikram ve cömertliğinde sınır tanımayan, kullarına karşı çok cömert olan, kulların yaptığı en büyük cömertliklerin kendisi adına yapıldığı, sonsuz ve mutlak, eşsiz ve benzersiz özne demektir.

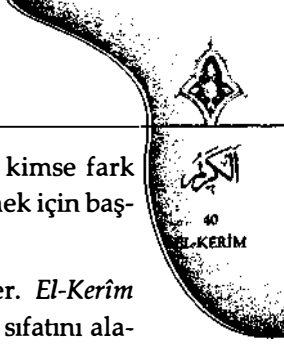
Kerem, hem yapılan izzet ve ikramın üstünlük ve yüceliğine, hem de ikram edenin erdem ve izzetine delalet eder. *El-Kerîm*, ikram eden zatın büyüklüğünü olduğu kadar, ikram etme potansiyelinin büyüklüğünü de ifade eder. Nitekim *kerem*'in lügat manasında bu çift boyutluluk saklıdır.

Kerem, hem özünde olan bir şeyden dolayı, hem de ahlaki bir haslete sahip olduğu için erdem, kalite ve üstünlük sahibi olmaktır. Yağmur getiren buluta *kerume's-sehabu* denilir. Bitki örtüsü kaliteli olan yere *'ardun mekrametun* denilir. Kendisine karşı suç işleyenin suçunu affedip cezasından vazgeçmek "ahlâkta erdemlilik" (*el-kerem fi'l-hulk*) olarak adlandırılır. *Mekâyis* sahibine göre *kerîm*, "çok hoşgörülü olan" (*safûh*) manasına gelir. *Kerîm*'in zıddı *leîm*'dir ve "şerefsiz, alçak, adi, bayağı" demektir.

Kerem, lügatte "karşılıksız vermek" anlamına gelir. Fakat ıstılahta tüm güzellik, iyilik, hayır ve bağışı kapsar. Biz buna "fazilet" ya da "erdem" diyoruz. Allah'ın *el-Kerîm* ismi, tüm iyi sıfatları içinde barındıran "câmî" bir isimdir.

Kerîm ile *sahî* ve *kerem* ile *sahavet* arasında fark vardır. *Kerîm* "istemeyene de veren, üstelik ihtiyacından kat kat fazlasını veren cömert zat" demektir. Fakat *sahî*, sadece "isteyene ihtiyacı kadar veren cömert zat" demektir. Kerîm'in cömertliği ikram edilenin (*mukrem*) durumundan bağımsızdır. Fakat *sahî*'nin cömertliği, ikram edilenin durumuna bağlıdır. Bunun için Allah'a *Kerîm* denilir de *Sahî* denilmez.

Kerem ile *hasen* arasında fark vardır. *Kerem* "erdem, şeref, izzet" gibi maddi değil manevi, geçici değil kalıcı, gözle görülüp elle tutulan değil, gönülle görülüp kalpte tutulan güzelliğe denir. Fakat *hasen* gözle görülen ve elle tutulan güzellikler için kullanılır.

Kerîm ile *cemîl* arasında fark vardır. *Kerîm* hiç kimse fark etmese de özünde güzel olandır. *Cemîl* ise, güzel demek için başkalarının fark etmesi gerekene denir.

El-Kerîm, mutlak ve sonsuz keremi ifade eder. *El-Kerîm* şekliyle yalnızca Allah için kullanılır. İnsan da kerîm sıfatını alabilir. İnsanın kerîm oluşu, hakiki değil mecazi, doğrudan değil dolaylıdır. Zira kerîm vasfını hak etmek için insanın verdiği ve vereceği her şeyi ona Allah vermiştir. Şu halde gerçek Kerîm insan değil, insana kendi varlığını veren, insanın paylaştığı servet ve mülkü veren, üstüne bir de insana verme duygusunu veren Allah'tır.

Yaratılmışlar için kullanıldığında, *kerîm* "türünün en üstün olanını" ifade eder. Kur'an'ın kerîm olması, cennet rızkının kerîm olması, cennetlik eşlerin kerîm olması hep bu cümledendir. Kur'an tüm vahiylerin en üstünüdür, zira onların tümünün özünü içerir. Cennet rızkı rızıkların en üstünüdür. Cennetlik eş eşlerin en üstünüdür.

Kerîm, bir mübalağa kalıbıdır. Allah için kullanılan mübalağa vezinleri, 'abartı' değildir. Vasfedenin 'yetersizliğini' ve acziyetini ifade ederler. Benzeri vezinler gibi Kerîm de iki manayı birden bünyesinde barındırır.

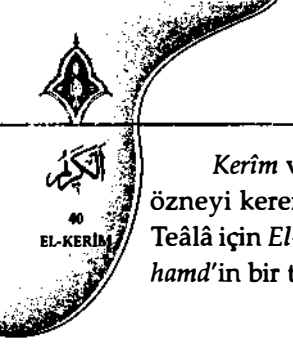
1. İsm-i fail manası: Çok kerem sahibi, keremi sınırsız olan.

2. İsm-i mef'ul manası: Kendisine çok ikram edilen, ikramı en çok hak eden.

Bu ikinci mana, Allah'ın hiçbir şeye muhtaç olmadığı hakikati ışığında, mecaz olarak anlaşılır. Açılımı şudur: Kendisi için en çok ikram edilen, rızasını kazanmak için en çok cömertlik yapılan zat. Nitekim öyle değil midir? İnsanlık içerisinde en büyük cömertlikler Yaratıcı adına yapılan cömertliklerdir. İnsanoğlunun yaptığı en büyük fedakârlıklar Yaratıcı adına yapılanlardır. Hz. İbrahim ve İsmail'in kıssası budur. Tüm peygamberlerin kıssası budur.

Sadece kerem potansiyeline sahip olan, *kerîm* ismini hak etmez. Birinin *kerîm* adını alması için, onun bilkuvve (potansiyel) değil bilfiil kerem sahibi olması, eşsiz kerem sahibi olduğunu fiiliyle göstermesi lazımdır.

Kerîm vezninin bir özelliği de, taşıdığı mananın sahibi olan özneyi keremiyle övme anlamını içinde barındırmasıdır. Allah Teâlâ için *El-Kerîm* demek, O'nu eşsiz keremiyle övmektir. Bu ise *hamd*'in bir türüdür.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

2.1. El-Kerîm: "kuvvet" merkezli değil, "rahmet" merkezli bir tanrı tasavvuru

Allah el-Kerîm'dir. El-Kerîm olmak, "mutlak erdem" sahibi olmaktır. Kur'an Allah'ı, el-Kerîm, el-Ekrem, el-Hayr, er-Rahmân, er-Rahîm, el-Vedûd, el-Ğaffâr, el-Ğafûr, eş-Şekûr, el-Hafîz gibi, hepsi de olumlu ve tecellileri insanın hayrına ve yararına olan sıfatlarla tanıtır.

Allah'ın "erdemli" bir Allah olduğunu özellikle vurgulamanın özel bir manası olmalı. Bir mucize-i bâkî olan Kur'an'ın nazmında hiçbir tesadüf olmadığı gibi, bu konuda da bir tesadüf yoktur. Kur'an'ın Allah'ı nasıl tanıttığının ikisi bilinen, biri ise pek üzerinde durulmadığı için sükût geçilen üç nedeni vardır.

1. İnsana Allah'ın sonsuz ve sınırsızlığını hatırlatmak.

2. İnsana kendi nefsinin ise sonlu ve sınırlılığını hatırlatmak.

3. Kur'an'ın indiği çağda doğuda veya batıda müntesibi bulunan bazı yanlış Allah tasavvurlarını reddetmek.

Bilinen bir hakikattir ki Kur'an'ın indiği bölgenin insanı, dünyada bilinen ne kadar inanç varsa hepsinin etkisine şu veya bu ölçüde açıktı. Zira Mekke ve civarı her hangi bir küresel gücün egemenliği altında değildi. Bu, bölge insanını yekpare bir inancın müntesibi olmaya zorlayan mücbir bir sebebin yokluğu anlamına geliyordu. Mekke'nin Baharat Yolu üzerindeki ana ticaret merkezi olması, Mekkelileri, tüm inançları ticaret vasıtası olarak görmeye itmişti. Mekkelilerin 360 putu Kâbe'ye koymalarının başka bir izahı yapılamazdı.

Kur'an'ın nazil olduğu çağın insanları, her şeyin merkezine "gücü" koyan bir zihniyete sahipti. Bu zihniyet tüm farklılıklarına rağmen inançları da etkiliyordu. Bir Müşrik, bir Yahudi, bir Hıristiyan ve bir Sabii'nin Tanrı tasavvurlarındaki tek ortak nokta "güç ve kudret" merkezli bir tanrıydı. Hatta denilebilir ki,

Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi Tanrı merkezli, Budizm, Taoizm ve Animizm gibi tabiat merkezli, Yunan dini gibi insan merkezli ve Zerdüştlük, Mekke Müşrikliği, Hermetizm ve Şamanizm gibi bunların karışımı olan inanç sistemlerinin tamamının ortak noktası, akidenin merkezine "güç" ve "kuvvet"i koymalarıydı.

Mesela Müşrikler Allah'ı gücün simgesi olan "erkek" olarak tasavvur ediyorlar, bu nedenle putları "Allah'ın haremi" olarak telakki ediyorlardı. Yahudilerin Tanrı tasavvurunun en belirgin özelliği "şiddet" ve "kudret" vasıflarıydı. Hıristiyan tasavvurunda Tanrı gücü temsil eden "Baba" ile özdeşti. Sabii'nin taptığı yıldızlar Tanrı'nın gücünü temsil ediyordu. Bütün bunlar, bir yerde Tanrı'nın gücüne tapıyorlardı.

Ayrıu yanlışı resmi tezi temsil eden bazı kelamcıların savunduğu Allah tasavvurunda da görürüz. Ellerinden gelse, besmele'yi "Rahmân ve Rahîm" esmasıyla değil "Kahhâr ve Cebbâr" esmasıyla çekeceklerdir. Güç merkezli bir Allah tasavvurunu her şeyin üstünde tutan kelamcılar, Allah'ın güç ve kudretini isbatı kendilerine bir numaralı ilahiyat problemi olarak seçmeleri, onların içine düştükleri derin tenakuzun göstergesidir. Zira bir yandan Allah'ın kadir-i mutlak olduğuna inanmaktalar, öte yandan ise Allah'ı kendi hakkını korumaktan aciz gibi görüp ilahi kudretin elden gittiği telaşına kapılmaktalar. Bu kelami çizginin neticesinde, güç ve kudretinden dolayı kulluk edilen bir Allah tasavvuru İslam ümmetinin baskın tasavvuru haline gelmiştir.

- Allah'a kulluk etmekle, Allah'a gücünden dolayı kulluk etmek aynı şey midir?

- Değildir. Kulluğu kölelikten ayıran fark burada saklıdır. Köle ile kul arasındaki fark şudur: Köle efendisine gücünden dolayı kölelik yapar. İradesini eline aldığında yapacağı ilk iş kölelikten vazgeçmektir. Fakat kul Allah'a kulluğu gücünden dolayı değil Allah ile arasındaki sevgiden dolayı yapar.

- Kur'an'ın yanlış bir tasavvura müdahalesinin sebebi, o tasavvurun hayattaki karşılığı olan fiili yanlışların önünü kesmektir. "Kuvvet" merkezli bir Tanrı tasavvuru, hayatta hangi fiili yanlışa karşılık gelmektedir?

- "Kuvvet" merkezli bir Tanrı tasavvuru, kuvvet merkezli bir dindarlık üretmektedir. "Güç ve kuvveti" merkeze alan bir

dindarlığın en büyük zaafı, "güç ve kuvvete" kutsallık kazandırması, tüm dini faaliyetlerin merkezine "güç ve kuvveti" koymasıdır. Bu ise şu silsile yanlışlara yol açmaktadır:

1. Güçve kuvvetmerkezli bir Tanrı tasavvurununmü'minleri, farkında olarak veya olmayarak, güç ve kuvvete kutsallık atfetmekte, bu da onları iktidar ve otoriteye boyun eğmeye yatkın hale getirmektedir. Bu Allah'a "kulluğun" yerine "köleliği" koyan bir tasavvurun tabii sonucudur.

2. Bu durumun farkına varan iktidar ve otorite sahipleri, böyle bir dindarlığı istismar etmektedir. Bu da cemiyetteki güç tutkusunu ve güç tutkunlarını tahrik etmektedir. Şefkat ve merhamet ehlinin yerini, güç ve kuvvet tutkunları almaktadır.

3. Güç ve kuvvet merkezli bir Tanrı tasavvurunun mü'minleri, baba, koca, hoca, patron, amir, yönetici vb. gibi otorite kullanacak bir konuma geldiklerinde, astlarıyla ilişkilerinin merkezine "şefkat ve merhameti" değil de, "güç ve kuvveti" koymaktadırlar.

4. Böylece, tüm toplumda tepeden aşağıya içtimai ilişkiler "güç merkezli" hale gelmekte, güç ve kuvvet uygulamak otorite olmanın meşru aracı sayılmaktadır.

5. Güç ve kuvvet merkezli bir tanrı tasavvurunun mü'minleri, davalarının başarısının tek yolunun "gücü" ele geçirmenin en yaygın aracı olan "şiddet" kullanmakta olduğuna inanmakta, böylece şiddet "kutsallık" kisvesine bürünmüş olmaktadır.

Kur'an Allah tasavvurunda ilk defa "güç ve kuvvet"i merkez olmaktan çıkarıp, yerine "muhabbet ve merhameti" koyar. Böylece, indiği dönemin Tanrı tasavvurunda bir inkılâb gerçekleştirmiş olur. Her işin başı olan *besmele*'ye Allah'ın (ki Allah isminin tüm iştikakları "sevgi" manasına çıkar) onlarca sıfatından sadece ikisi eşlik ediyordu: Rahman ve Rahîm. Bir benzetmeyle ifade edecek olursak, Âlemlerin Rabbi 99 ismi içerisinden "kartviziti" hükmünde olan Besmele'ye sadece bu iki ismi yazmış, Zatının tüm sıfatları içerisinde bu sıfatların öne çıkarılmasını istemişti.

İşte Kerîm ismi de Kur'an'ın çağının –belki de tüm çağlarıninsanının Tanrı tasavvurunda gerçekleştirmek istediği inkılâbın bir parçası olan mübarek esmadan biridir. Kur'an Allah deyince insanın aklına öncelikle "güç ve kudret" değil, "muhabbet ve rahmet" gelmesini istemektedir.

2.2. Bir zat ne kadar hürse, o kadar kerîmdir

El-Müfredât'ta İmam Rağıb, "bazı âlimler" dediği kimselerin "kerem, hürriyet gibidir" dediklerini nakleder. Kerem ve hürriyet arasında kurulan bu ilişki gerçekten dikkate şayandır. Bunun üzerinde durmak lazımdır.

Köle sahip olamaz, zira köle sahip olan değil, sahip olunandır. Sahip olmayan veremez. Vermeyen cömert olamaz. Cömert olmayan kerim olamaz. Malının kölesi olan malını nasıl verecektir? Malından gönüllü olarak veren ise, malının efendisi olandır.

Şu halde, *kerîm* olan *harîr* olandır. Yani ikramında sonsuz olan, özgürlüğünde de sonsuz olandır. O ise Allah'tır. Bir zatın çok cömert olması için, çok mala sahip olması yetmez. Ne zenginler vardır ki, kendi servetlerinin çeyreğine sahip olanların verdiğinin çeyreği kadar veremezler. Onların meselesi malın olup olmaması meselesi değil, hürriyetlerinin olup olmaması meselesidir.

Bu hürriyet, kişiyi servetine karşı ve varlığına karşı özgür kılan hürriyettir. Hakikat şudur ki, "servetine ait olanlar" hürriyete sahip olamazlar, "servetine sahip olanlar" hürriyete sahip olurlar. Servetine sahip olmanın sırrı ise, serveti mülkiyet değil, serveti emanet bilmektir. Bu, kulların kerim olanları için geçerlidir. Zira kullar keremi elde etmek için önce serveti elde etmek zorundadırlar.

Fakat Allah'ın el-Kerîm olması böyle değildir. Allah Kerîm sıfatını, fiilinden dolayı kazanmaz. Zira O'nun sıfatları "kazanılmış" ve "edinilmiş" sıfatlar değildir. O'nun Kerim oluşu bizatihidir ve özündendir. İşbu yüzden sadece ikram edeceği nimetleri yaratmakla kalmamış, o nimetleri kendisine ikram edeceği insan gibi iradeli varlıkları da yaratmıştır.

İnsan yaratılmışa çok ikram edince kerîm olur. el-Kerim olan Allah ise, sırf kendisine ikram etmek için ikramını bilecek varlık yaratır. İşte fark bu kadar büyüktür. İşte bu fark, Rabbin kerim oluşunun tecellisidir.

Kerîm olan insan, sadece hak edince verir. el-Kerîm olan Allah ise, hak etmeden de verir.

Kerîm olan insan sınırlı verir. el-Kerîm olan Allah, sınırsız verir.

Kerîm olan insanın keremi imkânına bağlıdır. İmkânı varsa verir, yoksa vermez. Fakat el-Kerîm olan Allah'ın keremi imkânına bağlı değildir. Çünkü Allah için imkân söz konusu olmaz.

O ikram eder teşekkür bile beklemez. O'nun ikram ettiği insan döner onu inkâr eder, O kendini inkâr edene yine ikram eder. Tıpkı, Allah Rasulü'nün Rabbinin keremini okuduğu bir rivayette buyrulduğu gibi:

"Ey kullarım! Öncekileriniz ve sonrakileriniz, görünen ve görünmeyen iradeli varlıklar, içinizdeki en muttaki kişinin kalbine sahip olsa, bu, mülkümde hiçbir şeyi fazlalaştırmaz. Ey kullarım! Öncekileriniz ve sonrakileriniz, görünen ve görünmeyen iradeli varlıkların tümü, içinizden en günahkâr olanının kalbine sahip olsa, bu da benim mülkümden hiçbir şeyi eksiltmez."[25]

2.3. "Hacetini aracısız giderene Kerîm derler"

İrfan okuluna mensup bazı arifler, el-Kerîm'i şöyle tarif eder: "Hacetini araya aracı koymadan giderendir".

Fatiha'nın "Yalnız Sana kulluk eder ve yalnız Senden yardım dileniriz" (1:4) ayeti, el-Kerîm olan Allah'tan istemenin edebini öğretir. Allah'tan isterken ve Allah'a kulluk ederken araya bir aracı koymamaya Kur'an, "ihlâs" adını verir. İhlâs, hem dini, hem kulluğu, hem de duayı Allah'a has kılmaktır. Allah'a kullukta Allah'tan başkasını aracı edinmemektir.

Yine el-Kerim şöyle tarif edilmiştir: "İstediğini, istediğine, istediği gibi verendir". Allah'ın istediğini, istediğine, istediği gibi vermesi, O'nun ikramında bir sünnetinin olmadığı şeklinde asla anlaşılamaz. Allah'ın istediğini, istediğine, istediği gibi vermesi demek, "keyfine göre verir" anlamına gelmez. Allah yarattıkları için sünnet koyduğu gibi, zatı için de prensipler koymuştur. Zira O, "Sırat-ı Müstakim" üzere olan bir yaratıcıdır (15:41).

El-Kerîm olanın kereminin tecellisi için insana çalışıp çabalamasını yasa olarak koymuştur: "İnsan için ancak çabasının karşılığı vardır" (53:39)

25 Müslim, Birr, 15.

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Kur'an'da el-Kerîm ism-i şerifi

Kur'an'da el-Kerîm ismiyle aynı köke ait olan iki isim daha yer alır. Bunlardan biri müfret isim olan *el-Ekrem*'dir. Bu mubarek isim, esma-i hüsna listemizin 5. sırasında işlenmiştir. Diğeri ise mürekkep isim olan *Zu'l-Celâli ve'l-İkrâm* ismidir. Esma-i hüsna listemizin 28. sırasında yer alan bu isim de, ilgili yerde işlenmiştir.

Kur'an'da el-Kerîm ismi iki yerde Allah'a nisbetle, isim formunda ve müstakil olarak gelir. Bu iki kullanım, el-Kerim isminin esma-i hüsnadan olduğunun açık ve kesin delilidir. Kerîm sıfatı yirmi bir yerde Allah dışındaki varlıklar için kullanılır. Kerîm sıfatının verildiği şeyler arasında Kur'an, arş, vahiy meleği, ilahi ödül, dünya bahçeleri, ahiret nimetleri, cennet, cennetteki eşler başta gelir.

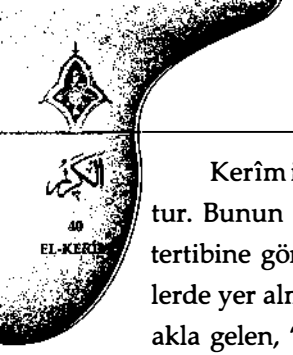
Kur'an'daki Kerîm isimlerinden ilki İnfitâr suresinde yer alır: ***"Ey insanoğlu! Bu kadar ulu ve cömert olan Rabbine karşı bu gururun ne?"*** (82:5-8) İkincisi Neml suresinde 'kendisinde vahiyden bir bilgi bulunan kimse'nin ağzından naklen yer alır:

وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّى غَنِىٌّ كَرِيمٌ ۝

"Oysaki şükreden kendi iyiliği için şükretmiş olur. Ama kim de nankörlük ederse, iyi bilsin ki Rabbim kendi kendine yetendir, (mahlûkata karşı da) ***sınırsız cömerttir."*** *(Neml 27:40)*

İnfitâr'daki isim *el-Kerîm* suretinde belirli olarak gelir. Bu ilahi ikramın her tarafta ayan beyan göründüğüne delalet eder. İnsanın kendi varlığı dâhil etrafındaki her şey, O'nun ikramıdır. Bu inkâr edilemez maruf bir hakikattir. Bunu inkâr eden sadece nankörlük yapmış olur.

Neml'deki isim *Kerîmun* suretinde belirsiz olarak gelir. Bu Kerîm isminin tüm tecellilerinin insan tarafından bilinemeyeceğine, ilahi ikramın tamamına insanın akıl sır erdiremeyeceğine delalet eder.

Kerîm isminin geçtiği her iki ayet de Mekke'de nazil olmuştur. Bunun anlamı açıktır: Kerîm ismi, esma-i hüsnanın nüzul tertibine göre Mekki bir isimdir. Bu ismin sadece Mekki ayetlerde yer almış olmasının elbette birden fazla hikmeti vardır. İlk akla gelen, "güç ve kudrete" dayalı cahiliyye Allah tasavvurunun yıkılarak yerine "rahmet ve şefkate" dayalı bir Allah tasavvurunun ikame edilmesidir.

Geçtiği her iki yerde de Kerîm ismi bir başka isimle birlikte yer alır.

El-Kerîm imi Rab ismi ile birlikte gelir. Fakat bu birliktelik ekseriyetle ayetlerin sonlarında görülen isim çiftleri şeklinde değil, Rab isminin sıfatı şeklinde gelir: "Kerîm olan Rabbine karşı.." (82:5) Rab, terbiyesi eşsiz ve benzersiz olan, her türlü terbiye edendir. O isterse kulunu her türlü terbiye etmeyi bilir. Fakat O *Kerîm*'dir. Bundan dolayı Rabb'in terbiyesi de kerîm bir terbiyedir. Terbiyenin kerîm olanı, terbiyenin en iyi, en erdemli, en şerefli, en merhametli, en muhabbetli olanıdır.

Kerîm ismi Ğanî ismi ile birlikte gelir. Burada da, yine yukarıdaki gibi Rab isminin sıfatı olarak gelir. Fakat bir fark vardır: Yukarıda tek başına bir sıfat olarak gelirken, burada birçok ayetin sonunda gördüğümüz gibi, çift sıfat şeklinde gelir: *fe-inne rabbî ğaniyyun kerîm*: ***"Ve şüphesiz Rabbim, Ğanî'dir, Kerîm'dir".*** (27:40) Görüleceği üzere burada da Kerîm Rabb'i niteleyen bir sıfat olarak gelmektedir. Bu durumda Rab nitelenen sıfat olarak ilahi sıfatlar içerisinde bir üst makamda durmaktadır. Fakat Kerîm'den önce Ğanî sıfatı gelmektedir.

Kerîm olan Rab, aynı zamanda Ğanî'dir. El-Ğanî, "mutlak zengin, başkasına muhtaç olmayan, kendine ve herkese yeten" demektir. İnsan terbiyesine kayıtsız şartsız teslim olduğu Rabbinin Ğanî olduğunu bilirse, daha bir mutmain ve müsterih olur. Zira Rabbin terbiyesini teslim olmak, aynı zamanda O'nun zenginliğinden ve ikramından pay almaktır. İnsan ilahi terbiyeye ne kadar medar olursa, Kerîm ve Ğanî isimlerinin tecellisi olan ilahi ikrama da o kadar nail olur.

3.2. "Ey insan el-Kerîm olan Rabbine karşı bu gururun ne?"

يَا أَيُّهَا الْإِنسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ۝٦ الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ ۝٧ فِي أَيِّ صُورَةٍ مَّا شَاءَ رَكَّبَكَ ۝٨ كَلَّا ۝٩

"Ey insanoğlu! Bu kadar Kerîm olan Rabbine karşı bu gururun ne? O (Allah) ***ki seni*** (bir amaçla) ***yarattı, sana varoluş amacını gerçekleştirecek bir donanım ve dengeli bir tabiat verdi;*** (yani) ***hangi surette dilemişse seni öyle terkip etti. Asla böyle yapmayın!"*** *(İnfitâr 82:6-9)*

Gurur...

Gurur, "aldanış" demektir. Aldanışa sebep olan şeye de "gurur" denilir. Ancak *ğurûr*'daki "aldanış", başkalarını aldatmaya matuf bir aldanıştır. Yani gurur kişinin hem kendisini hem de başkalarını aldattığı "sahte bir büyüklük duygusu", "aldatıcı bir büyüklenme gösterisidir". Bu bağlamda vurgusu "aldatan cazibe"dir.

Mağrur insan, aldanan ve aldatan insandır. Aldanmıştır, zira kendini büyük, kendi kendine yeten biri gibi görmüş, kendisine emanet edilenlerin sahibi sanmıştır. Aldatmıştır, zira kendi aldanışının farkına varmamakla kalmamış, bir de aldanışını başkalarına pazarlamaya kalkmış ve başkalarının da aldanışına sebep olmuştur.

Gururun en tehlikeli sonucu, insana ikram sahibini unutturmasıdır. En büyük ikram, el-Kerîm'in ikramıdır. Şu halde en tehlikeli ve en alçaltıcı gurur da, en büyük ikramı unutturan gurur olmuş olur. İşte Allah'ın el-Kerîm isminin içinde yer aldığı İnfitâr suresindeki ayet bu hakikati hatırlatmakta ve ardından Allah'ın insana olan ikramından birkaç örnek vermektedir:

1. İnsanı yaratması, Allah'a has bir ikramdır.

2. Yarattığı insanı amaçsız yaratmayıp ona bir yaratılış amacı vermesi (*tesviye*), yine Allah'a has bir ikramdır.

3. Bir amaç için yaratmakla kalmayıp, o amacı gerçekleştirmeye uygun, birbiriyle uyumlu ve dengeli bir donanım (*ta'dil*) vermesi, yine Allah'a has bir ikramdır.

4. İnsanı insanın keyfine bırakmayıp, "kendi dilediği gibi terkip etmesi" de Allah'a has bir ikramdır.

Allah insana böylesine eşsiz ikramlarda bulunurken, insanın Allah'a karşı gurura kapılmasından daha büyük bir nankörlük olabilir mi?

3.3. "Şüphe yok ki Rabbim Ğanî'dir, Kerîm'dir"

قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ ۚ فَلَمَّا رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ ۖ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ ۝

"Kendisinde (kâinât) ***kitabına dair herkesin bilmediği bir bilgi bulunan kimse, "Ben" dedi, "sana onu gözünü açıp kapayıncaya kadar getiririm!" Derken, onu önünde kurulu bir biçimde görünce dedi ki: "Bu, Rabbimin mahzâ bir lutfu; şükür mü nankörlük mü edeceğim diye beni sınıyor. Oysaki şükreden kendi iyiliği için şükretmiş olur. Ama kim de nankörlük ederse, iyi bilsin ki Rabbim Ganî'dir, Kerîm'dir."*** *(Neml 27:40)*

İçerisinde Kerîm isminin yer aldığı bu ayet Neml (Karınca) suresinde geçer. Neml suresi, Hz. Süleyman'ın şahsında, güç ve iktidar ahlakından söz eder. Sure, "Dünyalara hükmeden 'Sultan' Süleyman bile olsan, bir karıncayı dahi incitmemelisin!" mesajını verir.

İşte orada Allah'ın yazdığı tabiat kanunlarına (*el-kitab*) dair, herkesin bilmediği bir bilgiye (*'ilmun*) sahip olan bir bilgin vardır. Sanki bu bilgin üzerinden eşyanın Rabbi, daha o günden eşyanın içine yerleştirilen bir potansiyeli haber vermektedir: Maddenin bir yerden bir yere çok kısa bir anda taşınması... İnsanlık bir yandan tabiatın bağrına yazılmış bu ilahi kanundan haberdar edilirken, bir yandan da bilgiyi ve bilimi Allah'tan koparma tehlikesine karşı uyanık olmaya çağrılmaktadır. Bunu Hz. Süleyman'ın dilinden nakledilen şu muhteşem cümleden anlıyoruz:

"Bu, Rabbimin mahzâ bir lutfu; şükür mü, nankörlük mü edeceğim diye beni sınıyor."

Bu ayet, bilim ve tekniğin Allah'a, insana ve tabiata yabancılaşmadan nasıl kullanılacağına dair bir çerçeve çizmektedir. Bilimin kullandığı her imkân ve geliştirdiği her teknolojik alet, Kerîm olan Allah'ın insana bir ikramıdır. Ama aynı zamanda bir imtihanıdır; tıpkı hayat, evlat, mal gibi. Ne fazla ne eksik; her imtihan için geçerli olan, bilim ve teknik için de geçerlidir. Kerîm olan Allah'ın ikramı ve imtihanı olan bilim ve teknolojiyi kutsamak ne kadar yanlışsa, şeytanlaştırmak da o kadar yanlıştır.

Neml 40. ayet bize her bilginin ve o bilgiyle elde edilmiş her teknolojik aletin arkasında, Allah'a nankörlük yapan gurura kapılmış bir aklın değil, O'na şükür ve minnetle dolu teslim /Müslüman olmuş bir aklın yatmasının gerekliliğini ifade eder. Müslümanların, hem Kerîm olan Allah'ın eşyaya yerleştirdiği yasalara sırt dönüp, hem de Allah'a başkaldıran akılların yaptıklarını kullanmaya mahkûm ve mecbur oluşları, bu ayetin telkin ettiği şükrün bir ifadesi değil, takbih ettiği nankörlüğün bir göstergesidir.

Ayetteki üsluba dikkat!

Ortada, maddenin ışınlanmasını andıran, bir yerden bir yere anlık eşya transferi gibi, çok çok olağanüstü, fevkaladenin de fevkinde bir durum var. Fakat Kur'an bu olayın adını "mucize" koymuyor, o manayı da içeren "ayet" koymuyor, birileri tarafından tepe tepe istismar edilen "keramet" koymuyor. Aksine Kur'an bu olayın adını, olayın kahramanının dilinden "imtihan" ve "ibtila" (*belâ*) koyuyor. O zat da "İşte mucize bu!", "İşte keramet buna derler" diye ortaya çıkmıyor. Ya ne diyor: "Rabbim benim şükür mü, nankörlük mü edeceğimi sınıyor" diyor.

Bir yerde imtihan varsa, imtihanın muhatabı imtihanı kazanmakla kaybetmek arasında muhayyerdir. Bu olağanüstü olaya rağmen kendisine ilim verilen zatın önünde iki seçenek var: Şükretmek veya küfretmek/nankörlük etmek. O şükretmeyi tercih ediyor. Zira: "*Şükreden, yalnızca kendi lehine şükretmiş olur.*"

3.4. el-Kerîm olan Allah "takva ehli"dir

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ ﴿١٣﴾

"Sizin Allah katında en üstün ve erdemli olanınız, en takvalı olanınızdır." *(Hucurât 49:13)*

Madem üstünlük "takva" iledir, *el-Kerîm* olan Allah da "en üstün" olduğuna göre, Allah "en takvalıdır" diyebilir miyiz?

Elbette diyebiliriz. Zira Allah'ın takva ehli olduğunu söyleyen Allah'ın kitabıdır:

هُوَ اَهْلُ التَّقْوٰى وَاَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ۝

"O takva ehlidir ve mağfiret ehlidir" *(Müddessir 74:56)*

Allah zatının "takva ehli" olduğunu beyan ediyorsa, Allah'ın takvası nasıl anlaşılmalıdır?

Takva'yı "sorumluluk şuuru" manasına aldığımızda, Allah'ın sorumluluk şuuru, şuurların eşsiz ve benzersiz, mutlak ve sonsuz olanıdır. O'nun "takva ehli" olması, başkasına karşı sorumluluk anlamına gelmez. O zatından başka kimseye karşı sorumlu değildir: "O yaptığından hesap sorulmayandır". O'ndan hesap soracak bir merci bulunmamaktadır. Fakat O'nun sorumluluğu yine zatına karşıdır. Bu nedenledir ki, zatına ilkeler koymuştur: ***"Rabbiniz rahmeti zatına farz kılmıştır."*** (6:54) O kendini sırat-ı müstakim üzere olduğunu beyan etmiştir: ***"Bu Benim üzerinde olduğum dosdoğru yoldur."*** (15:41)

Allah'ın zatını "takva ehli" olarak vasıflandırması, kimse kendisinden hesap soramayacağı halde O kendi zatını "sorumluluk şuuruna sahip" olarak zikretmesi, O'nun şanının yüceliğinden, takvasının eşsizliğinde kaynaklanmaktadır. Allah, kimseye karşı sorumlu olmadığı halde "sorumlu davranmayı" murad etmiştir. İşte budur eşsiz takva, işte budur eşsiz kudret. Zira hakiki kudret, sonsuz güç sahibi (*el-Kadîr*) olduğu halde, kendi gücüne mahkûm değil hâkim olanın kudretidir.

Allah'ın "takva ehli" olduğunu, dolayısıyla varlık içinde "mutlak üstün" olduğunu vahiyden öğrendik. Eğer insan da Allah nazarında üstün olmak istiyorsa, bunun tek yolu takvadır. Takva dışındaki her tür üstünlük ölçüsü asabiyettir, asabiyetin her türü ise merduttur. Her tür asabiyet, insanın gönül dünyasını küçültür.

Takva, tümüyle insanın tercihine bağlı bir meziyettir. Bu meziyete ulaşmak için insanın takvayı tercih etmesi lazımdır. Fakat keramet takva gibi değildir. 'İnsan türünün' tümüne Allah tarafından bahşedilmiştir. İnsan takvayı tercih ederse, kerame-

tiyle uyumlu bir tercihte bulunmuş ve Allah'ın ikram ettiği şeref ve onuru muhafaza etmiş olur. Yok, eğer takva yerine *fücuru*, sorumluluk yerine "sorumsuzluğu" tercih ederse, kendisine verilen kerameti zayi etmiş olur.

4. KERİM OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ

4.1. Keramet sahibi olan insandır

- Kur'an kerameti kime nisbet eder?

- Kur'an kerameti 'evliyaya' değil 'insana' nisbet eder:

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِيٓ ءَادَمَ ۝

"Biz ademoğlunu mükerrem kıldık" *(İsrâ' 17:70)*

Ebu Ubeyde *kerramnâ*'yı *ekramnâ*'nın en uç mübalağası olarak görmüştür. Buna göre ayetin anlamı: "Biz insanoğlunu, yeryüzündeki diğer canlılara nazaran kat kat ikram ve keramet (sahibi) kıldık" olur. Bu üstünlük katmanları, üflenen ruhun içinde insana verilen özel hassalardır. Bunlar akıl, irade ve vicdandır. Bunlar el-Kerîm olan Allah'ın insana büyük ikramıdır. Allah ayrıca akla da ikram etmiş, ona mantık, muhakeme, hafıza ve konuşma gibi yetenekler vermiştir.

Allah'ın kelamında yer almadığı halde, kelam kitaplarına iman unsuru olarak sonradan idhal edilen hususlardan biri de, "Evliyanın kerameti haktır" cümlesinde ifadesini bulan husustur. Benzer birçok konuda olduğu gibi, ana akımı temsil eden kelamcılar İslam'ı diğer dinler karşısında savunmasız bırakmamak için, bu konuyu 'akaid' bahsine sokmuş olsalar gerektir. Zira Yahudi, Hıristiyan, Budist ve Gnostik keşişler, dini bir kılıfa büründürdükleri illüzyonlarla, cahil kitleleri etkileyen gösteriler yapıyorlardı.

Keramet'in klasik tarifi şöyledir: "Evliyadan sadır olan harikulade olaylar". Bu tarifin içinde iki ıstılah var: Evliya ve keramet. Bu iki ıstılahın ikisi de tahrife uğramıştır. İki tahrifle yapılmış bir tariften hakikat çıkmaz. Önüne gelenin hesabını vermeden kullandığı bu cümleyi Allah'ın kitabına arz etmek, hem Allah'a, hem de Kur'an'a güvenin bir gereğidir.

Allah'ın kitabına "Evliyaullah kimdir?" diye sorduğumuzda, adres olarak "muttakileri" göstermektedir: *Vallahu velliyyu'l-muttakîn*: Allah muttakilerin velisidir" (45:19) Allah muttakilerin velisi ise, elbet muttakiler de Allah'ın evliyasıdır.

Keramet, illüzyonculuk değil, istikamettir.

Keramet, havada uçmak, su üstünde yürümek değildir. Bunu sinekler ve balıklar da becerir. Kaldı ki eskinin ehl-i kitap ve Budist rahipleri, günümüzün bazı gözbağcıları bu ikisini de yapmaktadırlar. Keramet, "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!" ilahi emrini alınca âlemlere rahmet Hz. Muhammed -anamız babamız ve canımız yoluna feda olsun- gibi, saçlarını ağartacak kadar istikameti ciddiye almaktır.

Zaten gerçek arifler de kerameti, Hint gurularının bile gösterdiği harikuladelikler olarak değil, Kur'an'a uygun tarif etmişlerdir.

Ebu Nasr Serrâc et-Tûsî (v. 378/988), en büyük keramet'i şöyle tarif eder: "Kerametlerin en büyüğü, kötü huyunu iyi huyla değiştirmektir."[26]

Maveraünnehr ariflerinden birine "Efendim sizde niçin keramet görülmüyor" diyen cahil bir müridi, üstadından şu veciz cevabı alır: "Sırtımızdaki bunca günah yüküyle ayakta durmamızdan büyük keramet mi olur?"

Hissiyyatın ilmiyyata galip olduğu çağlarda, illüzyon keramet sayılıyordu. Biyoloji, kimya, mineroloji ve fizik ilmine dair bazı özel bilgiler insanlara "keramet" diye takdim edilebiliyordu. Hayrettir ki bilginin yaygınlaştığı modern çağlarda bu bıçakla kesilir gibi kesildi. Fakat onun yerini doğruluk testi mümkün olmayan rüyalar ve efsaneler aldı.

4.2. Kur'an ve onu getiren "kerîm"dir

Kur'an, Kerîm olan Allah tarafından, kerîm bir melek olan Cebrail vasıtasıyla, kerîm bir rasul olan Hz. Peygamber'e indirilmiş kerîm bir kitaptır.

Kerîm sıfatı bir türe mensup fert için kullanıldığında, "türünün en iyisi" anlamına gelir. İnsanlığa birçok vahiy gönderilmiştir. Fakat gönderilen vahiylerin içinde "türünün en iyisi" olma vasfı Kur'an'a aittir. Zira Kur'an kendisinden önceki tüm

26 el-Luma', s. 400.

vahiylerin özünü içinde barındıran, geçmişin hakikatini geleceğe taşıyan, rehberliğin kendisiyle peygamberlerden ilkelere geçtiği ebedi bir mucizedir. İşte Kur'an'a *kerîm* sıfatını veren ayet:

إِنَّهُۥ لَقُرْءَانٌ كَرِيمٌ ۝٧٧ فِى كِتَٰبٍ مَّكْنُونٍ ۝٧٨ لَّا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا ٱلْمُطَهَّرُونَ ۝٧٩ تَنزِيلٌ مِّن رَّبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ۝٨٠

"Şüphesiz o kerîm bir Kur'an'dır; (aslı) ***saklı kitapta kayıtlıdır; ona tertemiz olanlardan başkası dokunamaz. Âlemlerin Rabbinden indirilmedir."*** *(Vâkı'a 56:77-80)*

Kerîm sadece Allah'ın değil, Allah'ın kitabının da sıfatıdır. Mübalağa ile ism-i fail anlamını içinde barındıran *kerîm* dışında, Kur'an'ın yine aynı kalıptan olan *azîz, mecîd, mubîn* gibi başka sıfatları da vardır. Bunların hepsi de özne kalıbıdır. Bu, Kur'an'ın muhatabını inşa eden özne bir hitap olduğu anlamına gelir.

Kur'an kerimdir, zira muhatabına ikram eder. Kur'an'ın ikramı öyle bir ikramdır ki, hiçbir beşeri ikramla ölçülemez. Zira Kur'an manen ölü olanlara hayat verir. Küfür bataklığına saplanmış olanları, rehberliğiyle o bataklıktan kurtarır. Dünya adlı bu okyanusta, akıntıya kapılmış hayat gemisini kurtararak sahil-i selamete çıkarır. Öylelerine, kılavuz kaptan, yol haritası, istikamet pusulası olur. Nice canlı cenazeye dönmüş insanlara yeniden ruh üfler. Bir ömür çalışıp çabalayıp da sevmediği bir huyunu değiştirmekte başarısız olan nice insanı öyle bir değiştirir ki, bu değişim öncesiyle sonrası arasında bir milat olur. Eşkıyayı alır evliya yapar. Gıfar kabilesinin yol kesicisi Cündeb b. Cunade'yi alır, hakikatin keskin dili Ebu Zer el-Ğıfârî yapar.

Kerîm olan Kur'an muhatabının aklına ikram eder. Karanlık akılları hakikat ışığıyla aydınlatır. Pasif akılları aktif hale getirir. Akıl ipini Şeytan'ın, içgüdülerin, ayartıcı duyguların elinden alarak imanın eline verir.

Kerîm olan Kur'an muhatabının kalbine ikram eder. Bir kararda durmayan kalbi Allah muhabbeti ve rızası üzere sabit kılar. Pasif kalbi aktif hale getirip ona tezekkür, tedebbür, tefakkuh, taakkul ve tefekkürü öğretir.

Kerîm olan Kur'an muhatabının iradesine ikram eder. İkram ettiği iradeyi pasif halden aktif hale geçirir. Kendisi iradenin

öznesi olur, iradeyi ise güdülerin öznesi yapar. Nice mukavemetsiz iradeleri eline alır, onlara su vererek çelikten irade haline getirir.

Kerîm olan Kur'an muhatabının vicdanına ikram eder. Ondaki pasif vicdanı aktif hale getirir. Ondaki uyuyan vicdanı uyandırır. Suçlu da bile öyle bir vicdan inşa eder ki, Ğamidli kadın gibi, ucunda ölüm olduğunu bile bile, kendi ayağıyla gelir ve işlediği günahtan kurtulmak ister. Ebu Mihcen gibi, Hakka karşı mahcup olmaktansa, halka karşı mahcup olmayı tercih eder ve cezalandırılmak için gözyaşı döker.

Kerîm olan sadece Kur'an değildir. Onu getiren vahiy meleği Cebrail de kerimdir (69:70). Yine melekler içinde özel ikrama mazhar olmuş (*kirâmen*) melekler vardır (80:16; 82:11). Onlar da kerimdirler.

4.3. Kerim olan Allah'ın insandaki tecellileri

Sahih iman sahibine bir vakar ve keramet kazandırır. Zira Allah'a iman eden O'nun el-Kerîm olduğuna da iman etmiştir. El-Kerîm olan Allah'a inanan kişi, bu ismin tecellisine mazhar olur. El-Kerim ismi mü'minde tecelli edince, iman o kişide bir istikamet, vakar, şeref ve onura dönüşür. İmanın kazandırdığı vakar sahibini sadece günahlardan uzaklaştırmaz, aynı zamanda boş şeylerden de uzaklaştırır:

وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا ﴿٧٢﴾

"Yararsız ve anlamsız durumlarla karşılaştıklarında, vakarlarını (kirâm) koruyarak geçip giderler." *(Furkan 25:72)*

Hz. Süleyman'ın Melike Belkıs'a yazdığı mektup "kerîm"dir (Neml 27:29). Zira Allah'ın Rahman ve Rahim esmasıyla başlamıştır, Cebbar ve Kahhar esmasıyla değil. Bu bir iman estetiğidir. Muhtemelen Melike Belkıs'ın gönlünü yumuşatan ilk şey de çağının en büyük devletini yöneten Hz. Süleyman'ın bu "saltanata" değil "merhamete" dayalı yaklaşımıdır.

El-Kerîm olan Allah, Hz. Süleyman'a yaptığı gibi, sadece vererek insana ikram etmez, bazen de alarak ikram eder. Kişiyi ateşe götürecek bir serveti alması, Allah'ın ikramıdır. Kişiyi ebedi felakete götürecek bir sıhhati alması, Allah'ın ikramıdır.

Kişiyi kendini kaybetmeye götürecek bir şöhreti alması, Allah'ın ikramıdır. Allah bazen insanın manevi zenginliği artırmak için maddi zenginliğini azaltır. İman sıhhati kazandırmak için, beden sıhhatini alır. Allah'ın vermesini "ikram" bilip de almasını "ikram" bilmeyen akıl, Allah'ı anlamayan akıldır. İşte şu ayet böylesi bir akla hitap ediyor:

فَأَمَّا الْإِنسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾ وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ ﴿١٦﴾ كَلَّا ﴿١٧﴾

"İnsana gelince: Rabbi onu (varlıkla) imt***ihan eder de ona ikram eder ve nimetlere gark ederse, o hemen "Rabbim bana ikram etti" der; fakat Rabbi onu*** (darlıkla) ***imtihan eder de ona rızkını sınırlayarak verirse, hemen "Rabbim beni zelil etti!" der. Yoo! Asla böyle yapmayın!"*** *(Fecr 89:15-17)*

Alması da vermesi de el-Kerîm olan Allah'ın insandaki tecellisidir. Biri Celal tecellisi ise, diğeri de Cemal tecellisidir. Biri lutuf tecellisi ise, diğeri de kahır tecellisidir. Bu durumda muttaki mü'mine düşen şöyle münacatta bulunmaktır:

"Gelse Celalinden cefa
Yahut Cemalinden vefa
İkisi de cana safa
Kahrın da hoş, lutfun da hoş"

4.4. Cennet nimetlerinin tümü kerimdir

Allah'ın El-Kerîm isminin en büyük tecellilerinden biri de ahiret nimetleridir. Belki ahiretin bizzat varlığı, Allah'ın el-Kerîm isminin en büyük tecellisidir. Zira ahiret demek Hesap Günü demektir. Hesap demek, hiç kimsenin yaptığının yanına kâr kalmaması demektir. Bir mazlum ve mağdur için bundan büyük ikram mı olur?

Kur'an'a göre Cennet ödülünün bizzat kendisi *kerîm*'dir:

لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾

"Sonunda O, İman eden ve salih amel işleyenleri ödüllendirecektir. Onlar için tarifsiz bir bağış ve kerîm bir ödül vardır." *(Sebe' 34:4)*

Sadece Cennet'in nimetleri değil, dünyanın nimetleri de *kerîm*'dir:

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الْأَرْضِ كَمْ أَنبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ۝

"Peki, şimdi onlar yeryüzüne bakıp da orada her çiftin kerim olanını bitirdiğimizi hiç mi görmezler?" *(Şu'arâ 26:7)*

Dünyada bazı çiftler vardır ezvacdır. Erkek ve dişi, hidrojen ve oksijen, merkez kaç ve çekim gücü, x ve y kromozomları, atom çekirdeğindeki nötron ve proton gibi...

Şeylere ait bu çiftler biri olmadan diğeri olmayan, her ikisi de yararlı *ezvâc* olan "eşler"dir. Bazı çiftler de vardır ki *ezdâd* olan "zıtlar"dır. İman ve küfür, cömertlik ve cimrilik, hak ve batıl, aydınlık ve karanlık, iyi ve kötü, hayır ve şer gibi şeyler bu sınıfa dâhildir. Bu ayet, işte ahirette, "her çiftin en iyisi, en *kerîm*'i olacak" müjdesini vermektedir. Yani cennette *ezdâd* (zıt) anlamındaki çiftlerin olmayacağını, yalnızca *ezvâc* (eş) anlamındaki çiftlerin olacağını gösterir.

Cennette yer alan şeylerin tümü *ezvâc* anlamındaki çiftlerdir. O çiftler birbirini iten değil çeken, birbirini atan değil tutan, birbirini yok eden değil var eden, birbiriyle çatışan değil çakışan, birbirini imha eden değil inşa eden, birbirine cefa veren değil safa veren, birbirini iten değil cezbeden çiftlerdir.

Kerîm olan Allah'ın en büyük ikramı olan cennetin rızkı da *kerîm*'dir:

أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا ۚ لَّهُمْ دَرَجَاتٌ عِندَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ۝

"İşte onlar mü'min olmanın hakkını verenlerdir: Rableri katında onlara özgü rütbeler, tarifsiz bir bağış ve kerîm bir rızık vardır." *(Enfal 8:4)*

Kalıcı güzelliğin üretildiği merkez olan Cennet nimetleri *kerîm*'dir. Onlar dünya nimetleri gibi değildir. Zira dünya rızkı bozulur, cennet rızkı bozulmaz. Dünya rızkı tükenir, cennet rızkı tükenmez. Dünya rızkı fanidir, cennet rızkı bakidir. Dünya rızkı noksandır, cennet rızkı tamdır.

5. KERİM OLAN ALLAH'A DUA

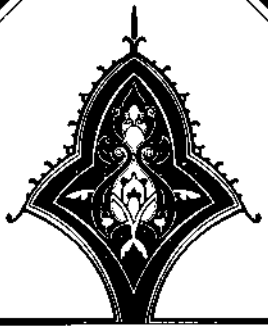
Ya Allah, Ya Kerîm!
Eşsiz kerem sahibi olan Sensin!
Erdemin ve faziletin kaynağı Sensin!
İkramında sınır tanımayan sensin!
Bize lutfu kereminde muamele eyle ya Rab!

Ya Allah, Ya Kerîm!
Alsan da versen de kabulümüzdür,
Yine de bizi kahır tecellilerine medar eyleme!
Senden gelene boynumuz kıldan incedir,
Yine de bizi lütuf tecellilerine medar eyle!

Ya Allah, Ya Kerîm!
Sen kulunun hacetini aracısız gideren bir Kerîm'sin,
Bizi zatına aracısız kulluk edenlerden eyle!
Tüm varlığımızı versek de hakkı ödenmeyensin,
Bizi Sana karşı gurura kapılan küstahlardan eyleme!

Ya Allah, Ya Kerîm!
İnsana kerem edip onu mükerrem kılan Sensin,
Sonsuz ikramına nankörlük edenlerden eyleme!
Kerim Kitabına sarılana kerim cennetini lütfedensin,
Bizi vahyin rehberliğinde cennete gidenlerden eyle!

Âmîn!

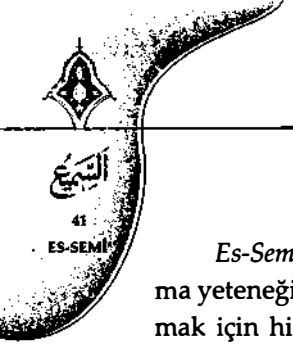
اَلسَّمِيعُ

41

ES-SEMÎ'

Her Şeyi İşiten

Eşsiz Ve Benzersiz Duyan

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

Es-Semî', her şeyi, her durumda, her bakımdan işiten, duyma yeteneği her türlü beşeri duyuş ve bilişin ötesinde olan, duymak için hiçbir organa, alete, edevata ihtiyaç duymayan, duymasının alt ve üstü sınırı olmayan özne demektir. *Es-Semî'* ismi Allah'ın Kur'an'da yer alan esma-i hüsnasındandır. İsim formuyla müstakil olarak müteaddit defa Allah'a nisbetle kullanılır.

Sem' (س م ع) "duyma yetisi" anlamına gelir. "Kulak" için de *sem'* kullanılır: "Allah kulaklarına mühür vurdu" (2:7) Lügatte, "bir şeye kulak kabartmak", "bir şeye kulak yoluyla ilgi duymak" anlamına gelir. İnsan ve hayvan, kulak sahibi her canlı için kullanılır. *Es-sim'*, "hayırla yâd etmek" anlamına gelir. *Musmi'a* söylediklerine kulak verilen "şarkıcı" için kullanılır.

Sem' sadece işitme organı ve işitme kabiliyetine değil, aynı zamanda "bir hakikati kulak yoluyla duyarak kabul etmek" anlamında kullanılmıştır (26:212). Hakikati kabul etmek, mecazen "duymak" ile ifade edilmiştir (50:37). İşitmeye verilen "anlama" manası da bu kabildendir (8:31). Birinin işittiğini anladığı halde ona uymaması, "isyan"dır (4:42). Demek ki "hakkı duymak" ile "hakka uymak" aynı şey değildir. "Sen ölülere duyuramazsın, sen davetini sağırlara da duyuramazsın" (27:80) ayetindeki "duyurmak" hem "duyma" hem de "anlamayı" ifade eder.

Sem' ile *istimâ'* arasında fark vardır. *Sem'* yalınkat "dinleme" demektir. *İstimâ'* "duymak için kulak kabartmak" demektir. Bunun arkasında duyduğundan iyi veya kötü amaçla istifade etme isteği yatar. Allah için *istimâ'* kullanılmaz.

Kur'an'daki kullanımlarından yola çıkarsak, *istima'*, mücerret dinlemek yerine, karşıdakine dinlediğini özellikle göstermeyi amaçlayan dinlemedir. Bir bakıma *istima'* "dinleme gösterisi" anlamını da içinde barındırır ki, bizde buna "dinlermiş gibi yapma" denir. Kelime Kur'an'da bu vurgusuyla yer alır (17:47 ve 47:16)

Es-Semî', mübalağa ile ism-i faildir, abartılı öznedir. Fakat bu kalıp Allah için kullanıldığında mübalağa/abartı anlamının yerini "acziyet" alır. Zira hiçbir kul, hiçbir insan dili, Allah'ın işitmesini olduğu gibi beyan edemez. Hiçbir zihin Allah'ın işitmesini tamamıyla kavrayamaz.

Semî' kalıbı, konuluşu gereği iki manayı birden taşır: Fail ve mef'ul manaları. Fail manasıyla "her şeyi işiten", mef'ul manasıyla "her sözü işitilen" demektir. Bu, "istediğine mutlaka işittiren" anlamına gelir. Allah'ın sözünü dünyada gönüllü işitmeyenlere ahirette işittireceğine dair; "Huzurumuza gelecekleri gün pek iyi işitir, pek iyi görürler" (19:38) ayette bu vurgu vardır.

Allah es-Semî'dir. Her şeyi keyfiyetini asla bilemeyeceğimiz bir biçimde işitir ve işittirmek istediği zaman da her sözünü muhatabının kulağına sokar. Esasen insanı yaratırken ona yerleştirdiği fıtrat ve vicdan bile, O'nun işittirmesinin bir başka türüdür.

Allah'ın es-Semî' olması iki şekilde anlaşılır:

1. *İşitilene bağlı olmayan işitme*: Bu da kendi içinde ikiye ayrılır: a) es-Semî' işitenin zati özelliğidir (*min vasfi'z-zât*). İşitilen bir şey var olsun veya olmasın, o her daim işitendir. b) es-Semî' işitenin zatına övgüdür (*min medhi'z-zât*). O'nun es-Semî' ismini söylemek, O'nu işitmesiyle övmek, O'na işittiği için hamdetmektir.

2. *İşitilene bağlı olan işitme*: Bu durumda es-Semî', *musmi'* manasını içerir. *Semî'* ism-i faili ile *Musmi'* ism-i faili arasında, işitme fiili açısından mahiyet farkı vardır. *Semî'* adı, öznenin zatından haber verir. O işitilen sesten, hatta işitilenin varlığından bağımsız olarak işitme kabiliyetine sahip olan demektir. *Musmi'* ise, işitmesi birinin ses vermesine bağlı olan işitmedir. Hz. İbrahim'in duası (14:39), İmran'ın Kadını'nın duasını (3:34) nakleden ayetlerde *Semî'* isminin geçmesi, bu ismin *Müsmi'* anlamını da barındırdığının şahididir.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

2.1. Kulak ve duymanın sınırları üzerine

Canlılarda dış işitme şöyle gerçekleşir: Ses kaynağından taşınan ses dalgaları, dış kulak zarına çarpıp orta kulakta yankılanırlar. Buradan alınan ses dalgaları, iç kulaktaki algılayıcı sinirler vasıtasıyla dönüştürülerek kimyasal yollarla beyne ulaştırılırlar.

Nasıl ki görmek için gören ve görülenin dışında bir de ışık olması lazımsa, işitmek için de işiten ve işitilen dışında bir de dalga ile taşınan ses olması lazımdır. İşitme, bir sesin maddi dalgalar yoluyla kulağa ve oradan da beyne yansıyan imajıdır.

Ortalama insan kulağının işitme aralığı, 16 hz. İle 20000 hz. arasındaki seslerdir. Bu ortalama değerler yaşa, kulak sağlığına ve ortama göre farklılıklar gösterir.

İnsanın duyma yeteneği, tıpkı görme yeteneği gibi sınırlıdır. Duymak için kulağa mahkûm olanlar, bu sınırlara da mahkûmdurlar. O sınırları şöyle özetleyebiliriz:

1. *Duyuların sınırı*: Bu, duyuların seçilerek sınırlandırılmasını ifade eder. Tıpkı görmek gibi, duymak da odaklanmaktır. İnsan kulağı seçmediği sürece, zihin algılayamaz. Zihnin bir sözü algılaması için, kulağın bir sesi seçmesi lazımdır. Aksi "işitmek" değil "duymak" olur. Seçilmeden duyulan birden fazla sese "söz" değil "gürültü" denir.

2. *Kulağın işitme alt sınırı*: Kulağın işitme alt eşiği vardır. O eşiğin altına düşen sesleri kulak işitmez. Bu Allah'ın insana bir lutfudur. Zira eğer insan, mikroskobik canlıların seslerini işitseydi çıldırırdı. Eğer elektronların atomun çekirdeği etrafındaki dönüş sesini işitseydi, başını yastığa koyamazdı.

3. *Kulağın işitme üst sınırı*: Kulağın tıpkı alt eşiği gibi, bir de işitme üst sınırı vardır. Belli desibeli aşan sesleri duymaz. Bu da Allah'ın insana lutfudur. Eğer kulağa bir üst sınır konulmamış olsaydı, insan yeryüzünün dönüş sesini dinlemeye dayanamaz, çıldırırdı.

2.2. Duyma ve işitme farkı

Duymak için kulak sahibi olmak yeterlidir. Bu yüzden kulak sahibi her canlı sesleri duyar. Fakat işitmek için sadece kulak yeterli değildir. İşitmek için anlayan ve anlamlandıran bir akleden kalp gerekir. Bu da yetmez, akleden kalbin pasif değil aktif olması gerekir.

Eğer akıl kulağın nesnesi olursa, kulak sahibini yönetir. Eğer akıl kulağın öznesi olursa, sahibi kulağı yönetir. Kulağını yönetemeyen her duyduğuna inanan, ya da hiçbir duyduğuna inanmayan insan tipidir. Kulağını yöneten ise, sözü olan herkesi dinler, fakat en güzeline uyar. Bunun için sözün güzelini çirkininden, iyisini kötüsünden, hakkını batılından, doğrusunu yalanından ayıracak bir muhakeme olması lazımdır.

İşitme kaybı kulaktan kaynaklanıyorsa, ilave cihazlarla bu kaybı telafi etmek mümkündür. İşitme kaybı akleden kalpten kaynaklanıyorsa, bu kaybın telafisi ancak kişinin aklını ve gönlünü güçlendirmesiyle mümkün olur.

Manevi işitme kusurlarının en başında, önyargılı dinleme gelir. Önyargıyla dinleme, bir 'duyma' olsa da asla bir 'işitme' değildir. Tıpkı Kur'an'ın dediği gibi: *Semmâ'ûne li'l-kezib*: ***"Yalanlamak için can kulağıyla dinliyorlar"*** (2:93)

Başkaları adına dinleme de, vahye göre bir manevi dinleme kusurudur. *Semmâ'ûne li-kavmin âharîne lem ye'tûke*: ***"Sana gelmeyen bir topluluk adına dinliyorlar"*** (5:41). Başkaları adına dinlemekle görevlendirilenlerin dinlemesini ifade eder. Başkaları adına dinleyenin dinlediği hakikat bile olsa, kendisine bir yararı olmaz. Zira o, hakikati hakikat olduğu ve ondan istifade etmek için değil, başkalarına taşımak için dinlemektedir. Eğer gönül kulağı sağırsa, onun bu dinlemesi ile mikrofonun dinlemesi arasında fark kalmaz.

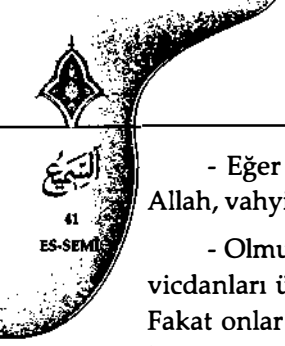
2.3. Es-Semî' olan Allah'ın işitmesi

Allah, bir ismi de es-Semî' olandır. Es-Semî', mutlak manada sınırız işiten demektir. Allah işitmek için ne sese, ne onu taşıyan dalgaya, hatta ne konuşana ihtiyaç duymaz. O'nun es-Semî' olması, konuşan varlıklar olduğu için değildir. Aksine O, es-Semî' olduğu için konuşan varlıkları yaratmıştır.

Allah'ın her şeyi işiten es-Semî' olması, öncelikle insanı ilgilendirir. Zira bilinen varlıklar içinde, konuşması en anlamlı olan şuurlu varlık insandır. İnsan sadece sesiyle dışından konuşmaz, içinden de konuşur: Kafasından konuşur, kalbinden konuşur, vicdanından konuşur.

Her şeyi işiten Allah, insanın sessiz ve sözsüz konuşmalarını da işitir. Es-Semî' olan Allah, sesini kimselere duyuramayan mazlumların, mağdurların, mahrumların, mustazafların sesini de işitir. Es-Semî' olan Allah, derdini kimselere açamayan, açsa da dinletemeyen, dinletse de anlatamayan, anlatsa da tutturamayan gadre uğramış, hakkı yenmiş, ıstıraba gark olmuş, dert ile dolmuş, kedere boğulmuş insanları da duyar.

Allah'ın es-Semî' ismi, mef'ul manasıyla "her sözü işitilen" anlamına gelir.

- Eğer Semî' isminin bir anlamı da "her sözü işitilen" ise, Allah, vahyini inkâr edenlere sözünü işittirememiş olmuyor mu?

- Olmuyor, aksine Allah onlara sözünü işittiriyor. Fıtrat ve vicdanları üzerinden onlara seslenerek, onlara hakkı işittiriyor. Fakat onlar fıtrat ve vicdanlarının sesini duymamak için, üzerlerini örtüyorlar. İşte vahiy bunun için hakikati inkârı *küfür* (örtmek), bu işi yapan kimseyi ise *kâfir* (örten) diye isimlendiriyor.

Böylelerinin sorununun "duymamak", hatta duydukları-nı "anlamamak" olmadığını, aksine duyup anladıkları hakikati inkâr etmeye şartlanmış olduklarını ifade ediyor: "Onlara ayetlerimiz okununca ***"İşittik, eğer istesek, biz de buna benzer sözler söyleriz"*** derler." (8:31)

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Sayılarla Semî' ismi

S-m-'a (س م ع) maddesi Kur'an'da çok kullanılan kelimeler gurubundandır. Sıfat olarak *semî'*, Kur'an'da 47 yerde gelir. Bunların sadece ikisi insana isnat edilir. Semî', Allah'a isnatla isim formunda 45 yerde gelir. Kur'an'ın nüzul sürecinde ilk görüldüğü yer, 8. yıl suresi olan Şuara suresinin 220. ayetidir.

Dikkat çekici bir husus, Semî' ismi sadece iki yer dışında (14:39; 3:38), geldiği her yerde çift isimden biri olarak gelir. Kur'an'da yer alan 45 Semî' isminin 32'si *Alîm* ismi ile birlikte, 10'u *Basîr* ismi ile birlikte, sadece 1'i de *Karîb* ismi ile birlikte gelir.

Semî' isminin, Kur'an'ın nüzul sürecinde yıllara göre dağılımı şöyledir: Kur'an'ın nüzulünün 8. yılına kadar hiç görülmez. Bu yılda tedavüle giren bu mubarek isim, vahyin son yılına kadar istikrarlı bir biçimde nazil olur.

Vahyin 8 ve 9. yıllarında birer kez görünür. Vahyin 10, 12 ve 13. yıllarında dörder kez, 11. yılında ise altı kez görünür. Hicretin 1. yılında yedi, 2. yılında dört, 3. yılında altı kez görünür. Hicretin 4, 6 ve 7. yıllarında hiç yer almaz. Hicretin 5. yılında beş, 8. yılında bir ve 9. yılında iki kez yer alır.

Esma-i hüsnadan olan bazı isimlerin Kur'an'da fiil olarak da karşılığı bulunur. Semî' ism-i şerifi bunlardandır. Biz esmanın fiili karşılıklarına esma-i hüsnadan ilhamla "ef'âl-i hüsna" adını veriyoruz.

Es-Semî' isminin ef'âl-i hüsnadaki karşılığı hem mazi, hem de muzari kipleriyle gelir. Tüm Kur'an'da es-Semî' isminin karşılığı olarak gelen efal-i hüsnadan fiiller şunlardan ibarettir: *Esma'u*: "işitirim" (20:46), O *semî''a*: "işitti" (58:1), *nesma'u*: "işitiriz" (43:80), *yesma'u*: "O işitir" (58:1). Bu fiillerin hepsinin de öznesi Semî' olan Allah'tır.

3.2. 'Alîm ismi ile birlikte gelir

Semî' ismi 32 yerde 'Alîm ismi ile birlikte gelir. Hepsinde de Semî' ismi Alîm isminden önce gelir. Bu sıralama, bu iki ismin geldiği bağlamların hemen tamamında, insanın kendi iradesiyle yapmış olduğu tercihlerin sonucu olan söz ve davranışlara atıftır.

İşte dikkat çekici bir örnek: Ayetin yer aldığı bağlam, kendisi hamileyken kocası İmran'ı kaybeden Hanne'nin, ilerlemiş yaşına rağmen çocuk isteğini kabul eden Rabbine yaptığı adağı dile getirmektedir:

إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرٰنَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّيٓ إِنَّكَ أَنتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۝

"Hani bir zaman İmran'ın kadını şöyle demişti: "Rabbim! Karnımdaki yavrumu, her türlü önyargıdan özgür olarak Sana adadım: Benden kabul buyur! Çünkü Sen, evet Sensin Semî', Sensin Alîm." *(Âl-i İmran 3:35)*

Allah Semî'dir; zira İmran'ın kadınının dudaklarından dökülen de gönlünden kopanı da işitmiştir.

- Peki, *ilahi işitme*den sonra gelen *ilahi bilgi* neye işaret etmektedir?

- Hanne'nin, henüz doğurmadığı yavrusunu adama tercihiyle başlattığı sürecin sonunu bilmektedir. Gönülden geçen bir iyilik zerresinin, nasıl devasa bir iyilik küresine dönüşeceği O'na malumdur. "Kelebek etkisine" en güzel misal bu olsa gerek.

Bebek, Hanne'nin beklediği gibi erkek değil kız olacaktır. Adı Meryem konulacak olan bebek üzerinden Allah, erkek egemen Roma toplumuna bir tokat vuracaktır. Meryem, ilahi kudretin müdahalesiyle İsa'ya hamile kalacak ve toplumun kem nazarlarına hedef olacaktır. Adanmış Meryem'den doğan İsa, Roma'yı

sarsacak bir davetin temellerini atacaktır. Bütün bu olacakları, adak Meryem'in annesi Hanne doğal olarak bilmemektedir, fakat Allah bilmektedir.

Semî'den sonra Alîm isminin geldiği hemen tüm ayetlerde Alîm ismi ile atıf yapılan bilgi, ayetin sadedinde yer aldığı söz, davranış ve olayın gelecekte doğuracağı sonuçlarla alakalıdır. Şu ayetin sonundaki esma da aynı şekildedir:

خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ اِنَّ صَلٰوتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٣﴾

"Onların Allah'a sadakatlerini ifade için mallarından sunduklarını kabul et; bu sayede, onların temizlenmelerine ve inkişafına yol açmış olursun. Ve onları dua ile destekle; çünkü senin duan, onlar için bir gönül ferahlığıdır: Hem Allah Semî'dir, Alîm'dir." *(Tevbe 9:103)*

Davranışının sorumluluğunu üstlenmek dururken, Allah'ın ilmini bahane eden kaderci mantığı suçüstü yakalayan birçok ayetten işte sadece biri:

اِذْ اَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوٰى وَالرَّكْبُ اَسْفَلَ مِنْكُمْ وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيعَادِ وَلٰكِنْ لِيَقْضِيَ اللّٰهُ اَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيٰى مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ وَاِنَّ اللّٰهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٤٢﴾

"O zaman siz vadinin yakın ucunda, onlar da uzak ucundaydı; kervansa sizden hayli aşağıdaydı. Eğer sözleşmiş olsaydınız dahi, sözleştiğiniz zamanı bu kadar isabetli tutturamazdınız. Fakat Allah olması mukadder bir işi gerçekleştirmek için (böyle) ***yaptı ki; helâk olan hakkın açık bir müdahalesiyle helâk olsun, hayatta kalan da*** (yine) ***hakkın açık bir müdahalesiyle hayatta kalsın: Zira Allah her şeyi işitendir, her şeyi bilendir."***

(Enfal 8:42)

Allah neden böyle yapmıştı? Zira Allah onların gönüllerinden geçen şeyleri işitmişti. Müslümanlar, kendilerinden sayıca çok üstün olan müşrik ordusuyla karşılaşmayı istemiyorlardı. Gönüllerinden savaşmayı değil, ganimeti geçiriyorlardı. Fakat

Allah, hakkın batıldan seçilip ayrılmasını istiyordu. Onların içinden geçen "keşke karşılaşmasak" temennilerini Semî'' ismiyle işittiği gibi, karşılaşınca sayıca az olmalarına rağmen galip geleceklerini de Alîm ismiyle biliyordu.

Bazen de bu iki esma *teselli* ve *takviye* sadedinde gelir. Tıpkı şu ayet gibi:

وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦١﴾

"Ve Allah'a tevekkül et! Çünkü O, evet O'dur Semî', O'dur Alîm." *(Enfal 8:61)*

Bazen de *vaat* sadedinde gelir:

فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٣٧﴾

"Ve onlara karşı Allah sana yetecektir: O'dur Semî', O'dur Alîm." *(Bakara 2:137)*

3.3. Basîr ismi ile birlikte gelir

Semî' ismi 10 yerde Basîr ismi ile birlikte gelir. Bunlar hem Mekki hem de Medeni surelerde yer alırlar. Önce Mekki surelerde yer alan ayetlere bakalım:

Mekki sureler içerisinde Semî' ile Basîr isimlerinin birlikte geldiği ilk yer, İsra suresinin ilk ayetidir. Ayette bahsedilen olağanüstü özel müşahedenin muhatabı, bağlama bakarak, "Hz. Musa'dır" denilebilir. Fakat en isabetlisi Hz. Peygamber olmasıdır. Hz. Peygamber'in isra müşahedesini ele alan ayet, surenin 60. ayetinde de vurgulandığı gibi, bu çok özel "ru'yet"in muhataplar tarafından yanlış anlaşılmaması için üç uyarı ile gelir:

Birinci uyarı: Ayetin tenzih ifadesi olan *subhân* ile başlamasıdır. *Subhân*'ın anlamı şudur: Allah yarattıklarına benzemekten münezzehtir. Muhataba şu mesajı verir: İsra olayını her akıl kendi çapınca anlasın, fakat asla Allah'ın hudutlarına tecavüz etmesin. İçkin âleme ait olan Peygamber'i aşkın ve mutlak olan Allah ile karıştırmasın!

İkinci uyarı: İsra gecesi kulu Muhammed aleyhisselama Allah, hâşâ zatını değil ayetlerini göstermiştir. Gösterilen, ayetlerinin hepsi değil, sadece bir kısmıdır. Ayette açıkça *ve lekad raâ min âyâti rabbihi'l-kubrâ*: "Rabbinin büyük ayetlerinden birini gör-

müştü" (53:18) buyurulur. Gerçi ayetteki *kubrâ, ekber* üstünlük adılının müennesi de sayılabilirse de (o zaman mana "ayetlerinden en büyük olanı" olur), bizce *kubrâ, kebir*'in müennesi olarak gelmiştir. Böyle olmasının sebebi de çoğul olan *âyât* kelimesinin sıfatı olmasındandır.

Üçüncü uyarı: Bu, Semî' ve Basîr isimleridir. Kur'an'ın tüm muhataplarına: Aman dikkat ey kul! Peygamber de dâhil hiçbir kul ne her şeyi işitebilir, ne de her şeyi görebilir. Her şeyi işiten ve her şeyi gören sadece Allah'tır. Allah'ın Peygamberine gösterdiği bu çok özel İsra müşahedesini anlama çabalarında sakın ola bu çerçevenin dışına taşayım deme! Bu iki isme imanın edebi budur. İşte o ayet:

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ
الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ۝١

"Yarattıklarına benzemekten münezzeh, mutlak aşkın ve yüce O (Allah) ***ki, kulunu gecenin bir vaktinde Mescid-i Haram'dan çevresini bereketli kıldığımız mescid-i aksâya, âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye yürüttü: zira O, evet sadece O'dur Semî' olan, Basîr olan."*** *(İsra 17:1)*

Şu ayet, insanın yaratılışı ve öldükten sonra tekrar diriltilmesi hakkındadır:

مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ ۗ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ۝٢٨

"Hepinizin yaratılması ve tekrar diriltilmesi, (O'nun için) ***bir tek can***(ın yaratılması ve diriltilmesi) ***gibidir: Kuşkusuz Allah Semî'dir, Basîr'dir."*** *(Lokman 31:28)*

Ayetin Semî' ve Basîr esmasıyla son bulması manidardır. Zira yoktan yaratılışın ve tekrar yaratılışın sırrına ermek isteyen insanın bilgisi de görgüsü de yetersizdir. Bu sınırlı bilgi ve görgüyle insan, varlığın yoktan var edilişini ve insanın yeniden yaratılışını nasıl kavrayacaktır? O halde bu konudaki noksanını tamamlamak için imandan başka çıkar yol yoktur.

3.4. Semi' olana iman eden Allah'tan başkasına yalvarmaz

Şu ayet Allah dışındaki varlıklara ilahlık yakıştıran şaşkınlara uyarıdır. Semî' ve Basîr olan Allah ile kendisine ilahlık yakıştırılan ister insan, ister soyut ve somut varlıklar ve putlar olsun, her hangi bir şey nasıl bir tutulur? İşte o ayet:

وَاللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ ۖ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ لَا يَقْضُونَ بِشَيْءٍ ۗ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿٢٠﴾

"Allah hükmünde hakkaniyeti gözetir, O'nu bırakıp da yalvarıp yakardıklarıysa hiçbir şey hakkında hüküm veremezler: çünkü sadece Allah Semî'dir, Basîr'dir." *(Mü'min 40:20)*

Allah'ın ayetlerine tepeden bakıp da Allah'ın ayetlerini tartışmaya açmak, Allah'a yapılmış küstahlıktır. Kur'an muhataplarına her şeyi işiten ve her şeyi görenin yalnızca Allah olduğunu hatırlatıyor:

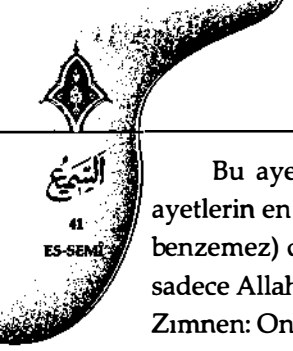
إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ ۙ إِن فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ مَّا هُم بِبَالِغِيهِ ۚ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ ۖ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿٥٦﴾

"Allah'ın ayetleri hakkında kendilerine ulaşmış hiçbir belge ve yetki olmadan tartışanlara gelince: onların içinde hiçbir zaman erişip (tatmin) ***olamayacakları bir büyüklenme tutkusu vardır, başkası değil. Artık sen sadece Allah'a sığın: çünkü O, evet O'dur Semî' olan, Basîr olan."*** *(Mü'min 40:56)*

Mekke'de Semî' ve Basîr isminin birlikte kullanıldığı son ayet şudur:

فَاطِرُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا ۖ يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ ۚ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ ۖ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١١﴾

"O, gökleri ve yeri yoktan var edendir. Nasıl ki hayvanları çiftler halinde yaratmışsa, size de kendi türünüzden eşler vermiştir; ve sizi bu sayede çoğaltmaktadır. (Ama) ***hiçbir şey O'na benzemez; ve O Semî'dir, Basîr'dir."*** *(Şura 42:11)*

Bu ayet Kur'an'da Allah'ı 'değilleme yöntemi' ile tanıtan ayetlerin en meşhurudur. *Leyse ke-mislihi şey'un* (hiçbir şey O'na benzemez) cümlesi bu ayet içerisinde yer alır. Yani bu cümle ile sadece Allah'a *eş koşma* değil, *benzer koşma* da reddedilmektedir. Zımnen: Onun eşi yoktur, benzeri de yoktur.

- Buna neden ihtiyaç duyulmaktadır?

- Zira Allah'ın eşinin olmadığına inanan öyle kimseler vardır ki, O'nun benzerinin olduğuna kavlen ya da fiilen inanabilmektedirler. Esasen Mekke müşrikleri bu kategoriye girmektedir. Yerleri ve gökleri, insanı ve hayatı Allah'ın yarattığını, putların yaratmadığını elbette biliyorlar. Ama onlar Allah'a eş koşmuyorlar, aslında benzer koşuyorlar. Zira onlar ortak koştukları şeylerin, Allah ile aynı düzlemde olmadığının farkındalar. Kur'an'da, şirkten söz eden hemen her ayette kullanılan *mindûnillah* (Allah'ın astı olarak) ibaresi, işte onların bu sakat duruşlarına dikkat çekiyor. Yani onlar, şirk koştukları şeyleri Allah'ın eşi olarak değil, "Allah'ın astı", "Makamı Allah'tan aşağıda ama O'nun yakını" olarak görüyorlar.

3.5. Mutlak diri olana iman eden ölülerden medet umma**z**

Allah dışında bir kulun ruhaniyetinden yardım dileyen birinin, Allah'ın Semî' ve Basîr ismine iman etmekle ilgili bir problemi var demektir? Yardım istenen bu kul ister peygamber, ister aziz, ister veli olsun. Bir insan Allah'ın her şeyi işiten bir Semî' ve her şeyi gören bir Basîr olduğuna iman edip de, daha sonra nasıl gider de bir kabirden, ölmüş yüce bir zatın ruhaniyetinden istimdat diler? O zaman Allah'ın Semî' ve Alîm olmasının ne hükmü kalır?

Bir kul böyle yapmakla; "Ya Rabbi! Sen zatına her şeyi işiten Semî' ve her şeyi gören Basîr ismini veriyorsun, fakat benim kalbim buna yatmıyor. "Neme lazım, ben işimi garantiye alıp şu yatıra, şu mübarek zatın ruhaniyetine duyurayım sesimi!" demiş olmuyor mu? Böyle derse, Allah'ın gücüne gitmez mi? Allah'ı Basîr ismiyle tanıtan Kur'an darılmaz mı?

Semî' ile Basîr isminin birlikte yer aldığı Medeni ayetler:

Şu ayet kâinat ayetlerine dikkat çekiyor:

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ يُولِجُ الَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِى الَّيْلِ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٦١﴾

"Bunun (yasası) ***budur; zira baksanıza Allah gündüzü kısaltıp geceyi uzatıyor, geceyi kısaltıp gündüzü uzatıyor! Ne var ki Allah Semî'dir, Basîr'dir."*** *(Hac 22:61)*

Böyle bir ayetin sonunda Semî' ve Basîr isminin bulunması gerçekten üzerinde durulmaya değer. Uzayan ve kısalan gece ve gündüzlerin içinde Allah'ın her şeyi duyması ve görmesinin manası nedir? İlk elde akla, gece karanlığıyla suçlarını ve günahlarını örttüğünü sanan gaflet ve dalalet ehli geliyor. Yine gecelerin karanlık bağrında acı, sancı, mağduriyet, mahrumiyet, zulüm, kahır, hastalık ve haksızlık içinde inleyen kimselerin çığlıklarını işiten ve hallerini gören Allah'ın hatırlatılması geliyor.

Aynı surede yer alan bir başka ayet, Allah'ın elçi seçiminin hikmetini beyan eder. Bu hikmetin altında yatan sır Semî' ve Basîr ismidir:

اَللّٰهُ يَصْطَفِى مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٧٥﴾

"Allah meleklerden de elçiler seçer, insanlardan da. Ne var ki sadece Allah Semî'dir, Basîr'dir." *(Hac 22:75)*

İki isim şu ayette de görünür:

اِنَّ اللّٰهَ يَاْمُرُكُمْ اَنْ تُؤَدُّوا الْاَمَانَاتِ اِلٰٓى اَهْلِهَا ۙ وَاِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ اَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ ۚ اِنَّ اللّٰهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهٖ ۗ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٥٨﴾

"Allah, size emanet edilen şeyleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hüküm verecek olursanız adâletle hüküm vermenizi emrediyor. Allah size ne de güzel öğüt veriyor; zira Allah Semî'dir, Basîr'dir." *(Nisa 4:58)*

Emanetleri ehline vermekle, Semî' ve Basîr esmasının ilişkisini izaha ihtiyaç yoktur. Zira şuna benzer suallerin cevabı, Allah'ın bu iki ismine imanın edebiyle ilgilidir: İnsanlar emanetleri neden ehli dururken başkalarına verir? Neden emanete ehil olanlar, onu üstlenmek istemez? Neden kendisinin ehliyet ve liyakat sahibi olmadığını bildiği halde, insanlardan bazıları bazı makamları elde etmek için çırpınır?

Bütün bu soruların cevapları, Allah'ın Semî' ve Basîr esmasına iman ile alakalıdır:

Şu ayet, yukarıda söylediklerimizi teyit eder. Üstteki ayet makam ve mansıptan söz ederken, bu ayet nimetten söz etmektedir:

مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۗ وَكَانَ اللهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿١٣٤﴾

"Kim bu dünyanın nimetlerini isterse, iyi bilsin ki, bu dünyanın da âhiretin de nimetleri Allah'a aittir ve Allah Semî'dir, Basîr'dir." *(Nisa 4:134)*

3.6. Semî ismine imana dair yaşanmış bir örnek

Semî ismine iman eden, halini Allah'a arz eder, başkasına değil. İsterse bu başkası Allah'ın Nebisi olsun. Sadr-ı İslam'da birebir yaşanmış bir olaydan yola çıkarak, Allah'ın Semî ismine imana dair bir sahabenin edebini öğrenmiş oluruz. Önce o olayın hikâyesini nakledelim:

Olayın kahramanı Havle bt. Sa'lebe'dir. Eşi Evs b. Samit "Sen bana anamın sırtı gibisin" diyerek *zıhar* yemini yapmıştır. Daha sonra Havle'ye birliktelik teklif ettiğinde, bu kez o reddeder ve "Hükmü Rasulullah versin" der. Kocası, "Ben söyleyemem" der. Havle olayı Allah Rasulü'ne taşır ve Peygamber ile arasında şöyle bir konuşma geçer:

-Ya Rasulallah! O beni aldığında gençtim, güzeldim, alımlıydım. Ona birçok çocuk verdim, yaşım da ilerledi. O zaman sevdiğiydim, şimdi anası oldum; beni sokağa terk etti.

-Sen ona haram olmuşsun.

-Vallahi talak vermedi!

-Haram olmuşsun, bu konuda bir şey inmedi!

-Bir daha düşün, kurban olayım ya Rasulallah!

-Kendi görüşüm böyle!

-Ama bana muhtaç küçük bir yavrum var: Eğer ona versem telef olur, yanıma alsam aç kalır.

-...

-Allah'ım! Halimi Sana, yalnız Sana havale ediyorum!

Bir müddet sonra Havle şu aşağıdaki ayetin de içinde yer aldığı pasajın indiği müjdesini alır:

قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللّٰهِ وَاللّٰهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ۝

"Doğrusu Allah, kocası hakkında seninle tartışan ve nihayet (işini) ***Allah'a havale eden kadının başvurusunu kabul etmiştir; zira Allah ikiniz arasında geçen konuşmayı işitiyordu: Çünkü Allah Semî'dir, Basîr'dir."*** *(Mücadile 58:1)*

3.7. Karîb ismi ile birlikte gelir

Semî' isminin Karîb ismi ile birlikte geldiği tek yer, hakikat arayışının bir peygamberi dahi kuşatması gerektiğine işaret eden ve diyalog üslubunun harika bir numunesi olan şu ayettir:

قُلْ إِنْ ضَلَلْتُ فَإِنَّمَا أَضِلُّ عَلَى نَفْسِي ۖ وَإِنِ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحِي إِلَيَّ رَبِّي ۚ إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ۝

"De ki: "Eğer ben saparsam kendi aleyhime sapmış olurum; yok eğer doğru yoldaysam, bu yalnızca Rabbimin bana ilettiği vahiy sayesindedir: şüphesiz O Semî'dir, Karîb'tir." *(Sebe' 34:50)*

Allah'ın Semî' ismi, kulunun her şeyini işittiğini ifade eder. Karîb ismi ise, kuluna her şeyden daha yakın olduğunu ifade eder. Semî' olanın Karîb olması kadar tabii bir şey yoktur. Bunun ihsas ettiği mana açıktır: O kulunu hep duyar. Kul O'ndan uzaklaşsa da duyar. Zira O kuluna yakındır. Bu yakınlığın derecesi başka bir ayette şöyle ifade buyurulur:

"Biz insana şahdamarından daha yakınız." *(Kâf 50:16)*

Allah'ın işitmesi için kulun bağırmasına gerek yoktur. Zira O sadece "her şeyi işiten" bir Semî' değil, insana "herkesten yakın" olan bir Karîb'dir de. İnsanın Allah'a sesini duyurması için ses vermesi şart değildir, fakat gönül vermesi şarttır. Bu anlamda "Allah'a sığınmak" Allah'a seslenmektir. Allah, kendisine sığınan kulu mutlaka duyar. Bunun için değil kulun bağırmasına, dilini oynatmasına dahi gerek yoktur. Eğer gönül dili duaya durmuşsa, o dağları sarsan bir imdat çığlığından daha etkindir:

وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝

"Eğer Şeytan'ın vesvesesi seni dürterse hemen Allah'a sığın. Çünkü O işitendir, bilendir." *(A'rof 7:200)*

Bu hakikate şu ayet de şahittir:

وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۝

"Ve eğer Şeytan tarafından ısrarlı bir ayartmaya maruz kalırsan, hemen Allah'a sığın: Çünkü O her şeyi işitendir, her şeyi bilendir." *(Fussilet 41:36)*

3.8. Allah es-Semî' olandır

Allah'ın her şeyi işittiğine iman, Allah'a imanın bir parçasıdır. Zira O, kendi zatına es-Semî' ismini vermiştir. O bu isim üzerinden, kulların Allah tasavvurunu inşa etmeyi murat etmiştir.

Es-Semî' ismine imanın, tıpkı kelime-i tevhid gibi, yarısı *nefiy*/red, diğer yarısı *isbat*/kabul olan iki boyutu vardır. Birincisi: Allah'ın işitmede eşsiz ve benzersizliğine, her şeyi işiten yegâne zat olduğuna iman etmektir. İkincisi: Allah'tan başka hiç kimsenin her şeyi işitemeyeceğine iman etmektir. Bu "hiç kimse" arasına elbette melekler, peygamberler, kendilerine azizlik ve evliyalık nisbet edilen kişiler de girer.

- Allah kendi dışındaki her hangi bir varlığa her şeyi işitme yeteneğini niçin vermemiştir?

- Allah dışında hiçbir varlık her şeyi işitmek gibi bir yeteneğin ağırlığını taşıyamaz ve sorumluluğunu kaldıramaz da ondan. Eğer mahlûkat içerisinden her hangi birisine bu yetenek bir anlığına verilseydi, o ya çıldırır ya da herkesin sesini keserdi.

Eğer bilen öznenin kapasitesi sınırlıysa, bilgi yüktür. Bilgi arttıkça yük de artar. Görme ve duyma hassaları, akla açılan iki kapıdır. Akıl sınırlı olduğu için, akla açılan kapılar da sınırlıdır. Faraza insan her şeyi işiten ama her istediğini yapamayan biri olsaydı, her şeyi işitmesinin pratikte kendisine bir yararı olmayacak, hatta kendisini huzursuz edecekti.

Fakat bilen öznenin kapasitesi sınırsızsa, bilgi yük olmaktan çıkar. Allah her şeyi işiten ve her şeyi görendir. Bu vasıflara sahip

olan bir zatın her şeyi bilen Alîm olması doğaldır. Her şeyi bilen aynı zamanda her şeye gücü yeten Kadîr ise, O kulluğun tek adresidir. Bu hakikati dile getiren birçok ayetin Allah'ın Semî' ismiyle bitmesinin sebebi budur. İşte onlardan bir örnek:

رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۝

"Rabbimiz, bizden kabul buyur! Çünkü Sen, elbet Sensin Semî' olan, Basîr olan!" *(Bakara 2:127)*

Ubudiyyet ona has olduğu için, ibadet eden kulun sadece ağzından çıkan sesi değil, kalbin sesi olan niyeti, aklın sesi olan tefekkürü, vicdanın sesi olan teslimiyeti de duyar. Onun için mü'minler, namazın her rekatında kulun Allah'a boyun eğişini temsil eden, sadece Allah'a kul olmayı değil, kula kul olmamayı da ifade eden rükudan doğrulurken şöyle söylerler:

"*Semi'allahu li-men hamideh*: "Allah zatına hamd eden kimseyi işitmiştir."

Bunu söylemekle her mü'min, kıldığı namazın her rekatında Allah'ın Semî' ismine olan imanını tazelemiş olur.

- Namazın her rüknünde *Allahu ekber* diye tekbir getirirken, neden rükudan kaveme için doğrulurken *semi'allahu li-men hamideh* deriz?

- Rükû "Ya Rab! Sana boyun eğdim!" demektir. Secde "Ya Rab! Boynum Sana kıldan incedir! Kişiliğimi temsil eden alnımı (*frontal lobe / el-fass el-cebhî*) huzurunda yere koydum; bu mahviyetimin nişanesidir" demektir. Rükûdan doğrulurken, *semi'allahu li-men hamideh* demek, Allah'a boyun eğmekten vazgeçmediğini söylemektir. "Sana başkaldırdığım için doğrulmuyorum, daha çok eğilip secdeye gitmek için doğruluyorum" demektir. Zira namaz kılan mü'min, her rükûdan sonra zorunlu olarak secdeye varır.

Allah'ın hamd eden kimseyi işitmesi, Allah'ın kulunun hamdine nimetini artırarak cevap vermesi, duasına icabet etmesi, kulluğunu katında tescil etmesidir.

Allah Rasulü, namazların rükûlarından doğrulurken *semi'allahu limen hamideh* cümlesine dair şöyle buyurur: "İmam 'Allah zatına hamd eden kimseyi işitmiştir' dediği zaman, siz de

"*Rabbena leke'l-hamd*: Rabbimiz! Hamd yalnızca Sanadır" deyiniz. Elbette Allah sizi işitir."[27] Bu Efendimizin daima yaptığı gibi, namazı Allah ile diyalog olarak gören yaklaşımının eseridir.

Müşriklerin Allah tasavvurları çarpıktı. Bu çarpık tasavvur Allah'a dair her hususta kendini gösteriyordu. Allah'ın işitmesi konusunda da yamuk bir tasavvura sahiptiler. Uzak Allah inancı zihinlerine öylesine işlemişti ki, eğer açıktan konuşurlarsa Allah'ın duyacağını, gizli konuşurlarsa duymayacağını düşünüyorlardı. Abdullah ibn Mes'ud naklediyor:

"Biri Sakifli İkisi Kureyşli üç kişi Kâbe'nin yanında bir araya geldiler. Bunların kalplerinin anlayışı kıt, karınlarının yağı çok idi. Biri "Söylediğimiz sözleri Allah'ın işittiğini düşünüyor musun?" dedi. Öteki "Eğer açıktan söylersek işitir, gizli söylersek işitmez" diye cevapladı. Üçüncüsü ise "Eğer açıktan söylediğimizi işitiyorsa, gizli söylediğimizi de işitiyor demektir" dedi."[28]

3.9. Allah'ın Semî' olduğunu unutan dilini yönetemez

Kur'an'da Semî' ismine sık vurgu yapılmasının hikmetlerinden biri, insanın Allah'ın her şeyi işiten vasfına sahip olduğunu unutmaya yatkın olmasıdır.

İnsan Allah'ın her şeyi işittiğini unutunca, dilinin yönetimini kaybeder. Dilinin yönetimini kaybeden insanı dili yönetmeye başlar. Dil insanın yöneticisi olunca, başa çok bela açar. Öylesi bir dil sözü seçmez. Öylesi bir dil, nerede susup nerede konuşacağını bilemez. Öylesi bir dil, sahibini "Dilim, dilim! Başıma geçirdi kilim!" diye dert yanan adama döndürür.

Eğer söz değerli olmasaydı, Allah konuşmazdı. Vahiy, Allah'ın insanla konuşmasıdır. Demek ki söz değerlidir. Vahye iman, esasen kelama imandır. İlahi kelama iman eden kişi, sözün gücünü gücün sözünden üstün bilir.

Müslümanlar söz medeniyetinin çocuklarıdır. Bu yüzden sözlerine de kulaklarına da azami itina göstermek zorundadırlar. Yunus da öyleydi. Onun için şu mısraları söyleyebildi:

"Söz ola kese savaşı
Söz ola kestire başı
Söz ola ağulu aşı
Bal ile yağ ede bir söz"

27 Müslim, Salat 62 (404).
28 Buhari, Tefsir 41:2; Müslim, 2775.

Sözü yönetmenin yolu, dili yönetmektir. Dili yönetmenin yolu, zihni yönetmektir. Zihni yönetmenin yolu, duyguları yönetmektir. Duyguları yönetmenin yolu, Allah'ın her şeyi işiten bir Semî' olduğuna iman etmektir.

Allah'ın Semî' olduğuna iman etmenin en kesin getirisi, insana dilini ve sözünü yönetmeyi öğretmesidir. Kur'an dilini yönetemeyenlerin sorununun, Allah'ın her şeyi işittiği gerçeğini unutmaları olduğunu söyler:

لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا ﴿١٨١﴾

"Allah fakirdir fakat biz zenginiz" diyenlerin laflarını Allah işitmiştir. Onların söylediklerini kaydedeceğiz.."

(Âl-i İmran 3:181)

Bu endazesiz sözlerin sahibi Yahudiler idi. Allah'ın her şeyi işittiği gerçeğini akıllarından çıkarmasalardı, böylesine ağır bir sözü söylemezlerdi. Bununla onlar, Allah'ın Semî' ismine gereği gibi iman etmediklerini göstermiş oldular.

3.10. Allah'ın Semî' olduğunu unutan kulağını yönetemez

Allah'ın Semî' ismine layıkıyla iman eden sadece dilini değil, kulağını da iyi yönetir. Söyleyecek sözü olan herkesi dinler, fakat dinlediği her sözün ardınca gitmez. Söyleyeceği sözleri seçerek söylediği gibi, dinleyeceği sözleri de seçerek dinler. Tıpkı şu ayetin dediği gibi:

الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٨﴾

"Onlar ki sözün tamamını dinlerler en güzeline uyarlar. İşte Allah'ın kendilerine doğru yolu gösterdiği kimseler bunlardır; ve işte onlar, akletme yetilerini kamil manada kullananlardır"

(Zümer 39:18)

Âlemlerin Rabbinin şu buyruğunu akıllarından hiç çıkarmazlar:

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌ ۚ إِنَّ ٱلسَّمْعَ وَٱلْبَصَرَ وَٱلْفُؤَادَ كُلُّ أُو۟لَٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْـُٔولًا ۝٣٦

"Ve bilmediğin hiçbir şeyin peşinden gitme! Çünkü kulak, göz ve gönül; bütün bunlar (hesap günü) ***ondan dolayı sorguya çekilecektir."*** *(İsrâ' 17:36)*

Her bilmediğinin peşine düşenin yolunun sonu daima batıla çıkmayabilir. Bu hakikati elbet; "Bilmediğin hiçbir şeyin peşinden gitme" diyen Allah da biliyordu, ama emri böyleydi. Zira kişinin, tesadüfen üzerinde bulunduğu haktan bir nasibi yoktur. Nasıl olsun ki? Kulluğun esası niyettir. Niyet ise, yapılan şeye dair akleden kalbin şuurudur. Yani niyet bir bilinçlilik halidir. Kişi, şuuruna varmadığı şeyden istifade edemez.

Bilmediğinin peşinden gitmenin daha aşağısı, yalana kulak vermektir. Kur'an böylelerini kınar (5:41). Münafıklara kulak verenleri uyarır (9:47). Bütün bu uyarılar, muhataba kulağını yönetmeyi öğretmek içindir. Esasen dili yönetmek, kulağı yönetmekten bağımsız değildir. Bu yüzden vahiy şöyle der:

وَإِذَا قُرِئَ ٱلْقُرْءَانُ فَٱسْتَمِعُوا۟ لَهُۥ وَأَنصِتُوا۟ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ۝٢٠٤

"Kur'an okunduğu zaman onu can kulağı ile dinleyin ve susun ki, ilahi rahmete nail olabilesiniz!" *(A'râf 7:204)*

Ayet iki emir içermektedir: "Dinleyin!" ve "Susun!" *Dinlemek* kulak terbiyesi ile ilgili bir husus, *susmak* ise dil terbiyesi ile ilgili bir husustur. Rabbimiz bu ayet ile bize kulağı ve dili yönetme yeteneği kazandırmaktadır.

Kur'an'ı dinlemekten amaç, onun ne söylediğini anlamak ve anladığı sözü tutmaktır. Herkesin bildiği bir gerçektir ki, tutulmayan söz dinlenilmemiş sayılır. Zaten bazı ayetler "dinleyin" emrinin açılımını yaparak "dinleyin ve itaat edin" der (64:16).

Kur'an Allah'ın kelamıdır. Eğer insan Allah'ın kelamını dinliyor, fakat söylediklerini tutmuyorsa, o kimse Kur'an'ı dinlemiyor demektir. İnkârda direnenlerin Kur'an'ın dinlenmesine mani olmalarının sebebi de, onun anlaşılmasının önüne geçmekti:

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَٰذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ ﴿٢٦﴾

"Küfürde direnenler dediler ki: "Bu Kur'an'ı dinlemeyin, onu karalayıp şamata yapın ki (sözünü) *bastırabilesiniz!"*

(Fussılet 41:26)

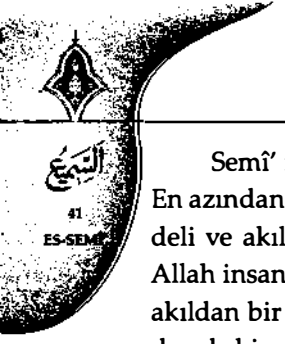
4. SEMÎ' OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ

4.1. İnsanın işitmesi Semî' isminin tecellisidir

İşitme organıyla konuşma organı arasında doğrudan bir ilişki olmayabilir. Fakat beynimizin işitmeyi düzenleyen tarafıyla konuşmayı düzenleyen tarafı arasında çok kavi bir alaka olduğu açıktır. Hayvanların duyma kalitesiyle konuşma kalitesi arasında doğrudan bir bağ vardır. Hayvanlar basit zekâ sahibidirler. Duyarlar ve ses çıkarırlar. Fakat onların duymalarına "işitme", ses çıkarmalarına da "konuşma" denilemez. Zira "duymak" anlamayı içermez, fakat "işitmek" anlamayı içerir. Aynı fark "ses çıkarmak" ve "konuşmak" arasında da vardır.

İşitmek ve konuşmak, tamamen akıllı ve şuurlu varlıklara ait bir yetenektir. Köpek, at, kedi, eşek gibi evcil hayvanların sınırlı sayıdaki basit komutları tutuyor olmaları onları "akıllı varlık" yapmaya yetmediği gibi, papağanların ve muhabbet kuşlarının kendilerine ezberletilen konuşmaları taklit ediyor olmaları da, onları "konuşan varlık" yapmaya yetmez. Esasen akıl gayretle elde edilen veya talim ve terbiye yoluyla kazandırılan bir şey değil, yaratılıştan bahşedilen bir nimettir. Olsa olsa çalışarak veya talim ve terbiye yoluyla akıl pasif halden aktif hali geçirilebilir, fakat yokken var edilemez.

Kulak ve göz akıl ve irade sahibi varlık olan insanda da, akıl ve iradeden yoksun olan hayvanlarda da bulunur. Bu organları kullanmada insanlarla hayvanların buluştuğu ortak bir nokta vardır. Yaratılıştan verilen güdüler bunların başında gelir. Fakat hayvanlardan farklı olarak insanlar, bu yetilerini, akleden kalbin merak ettiği soruların cevaplarını arayıp bulmada kullanırlar. İşte insana has bu ayrıcalık, Semî' isminin kapsamına giren bir imkândır.

Semî' isminin en büyük tecellisi insanın işitme yeteneğidir. En azından insan dışında, bilinmeyen ve görünmeyen başka iradeli ve akıllı mahlûkatın varlığı bilininceye kadar bu böyledir. Allah insana külli iradeden bir cüz, külli kudretten bir cüz, külli akıldan bir cüz, külli hayattan bir cüz verdiği gibi, külli işitmeden de bir cüz vermiştir. İnsanın işiten bir varlık olmasının değerini, İnsan suresindeki şu ayetten öğreniyoruz:

هَلْ اَتٰى عَلَى الْاِنْسَانِ حِيْنٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْـًٔا مَّذْكُوْرًا ۝١ اِنَّا خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ نُّطْفَةٍ اَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيْهِ فَجَعَلْنٰهُ سَمِيْعًا بَصِيْرًا ۝٢

"İnsanın üzerinden, o tarih sahnesine çıkıncaya (kadar), ***tüm zamanlar içinden belirsiz ve uzun bir süre geçmemiş miydi*** (ki), ***henüz o*** (bu süre zarfında) ***anılmaya değer bir varlık bile değildi? İnsanoğlunu katmerli bir karışım olan hayat tohumundan Biz yarattık; sınava tabi tutmayı*** (diledik) ***ve ardından ona işitme ve görme yeteneği verdik."*** *(İnsan 76:1-2)*

Önce insanın, insan olarak anılmaya değer bir varlık olmadığı uzun "beşer" safhası dile getiriliyor. Ardından anılmaya değer olduğu imtihan safhası geliyor. "İnsanı anılmaya değer kılan nedir?" diye sorduğumuzda, Kur'an'dan şu cevabı alıyoruz: "İşitme ve görme yeteneği". Tabi ki bu iki yetenekle kastedilen şey "akletme" ve "irade etme" yeteneğidir. Zira "imtihan" ancak bunların varlığı halinde anlam kazanır.

4.2. İşitme görmeden önce gelir

- İşitme ve görme sıfatlarının Allah için kullanıldığı yerlerin tümünde, insan için kullanıldığı yerlerde ise galibiyetle işitme görmeden önce geliyor. Neden?

- Maddi gerçekler gözle görülebilir, ama manevi hakikat gözle görülmezler. Hakikat hakkındaki bilgi, bize işitme yoluyla taşınır. Vahiyler yoluyla gelen hakikate bu nedenle *sem'iyyât* (işitilenler) adı verilir. Bu yüzdendir ki aklın alternatifi, ayette "görmek" olarak değil "işitmek" olarak yer alır:

وَقَالُوْا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ اَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِيْٓ اَصْحٰبِ السَّعِيْرِ ۝١٠

"(Cehennemlikler) ***dediler ki: Eğer*** (hakikati) ***işitseydik ya da aklımızı kullansaydık, şimdi cehennem ehli arasında olmazdık"*** *(Mülk 67:10)*

Kulak gözden daha az zaaflı, göz kulaktan daha fazla aldanmaya müsaittir. Göz kamaşır, kulak kamaşmaz. Gözün kapağı vardır, uyurken gözkapakları kapanır. Kulağın kapağı yoktur. Göz aldanması vardır, mesela göz sudaki sopayı kırıkmış gibi görür. Fakat kulak aldanması yoktur.

Kulak ve gözün, işitme ve görmenin birlikte anıldığı ayetlerde birkaç istisna dışında nasıl ki "işitme" yetisi "görme" yetisinin önünde geliyorsa, bunların işitme ve görme işlevlerinde manevi olan da maddi olanın önünde gelir. Kural bellidir: Eşyanın görünmeyeni görüneninden daha güçlü, daha etkin, daha kalıcı, daha büyük, daha hakikidir. Beden ve ruh, akıl ve organ, enerji ve madde, dünya ve ahiret, elektrik ve tokat arasında yapılacak bir kıyas bu hakikati kolayca ele verir.

Kur'an'ın "işitme" ile kasdettiği, "hakikati işitme" meselesidir, kulak-burun-boğaz hekimlerinin ilgi alanına giren maddi işitme değildir. İşte birkaç örnek:

"Allah onların kalpleri ve kulakları üzerine mühür vurmuştur, gözleri üzerinde de bir tür perde vardır; ve onlardır korkunç bir azabı hak edenler." *(Bakara 2:7)*

"Onların akleden kalplerini (yaptıkları sebebiyle) ***mühürledik; onlar artık*** (hakikati) ***işitmezler."*** *(A'raf 7:100)*

"Onların gözleri var onunla görmezler; onların kulakları var, onunla işitmezler." *(A'raf 7:179)*

"Şüphesiz bunda, işiten bir topluluk için ayetler vardır." *(Rûm 30:23)*

Bu ve buna benzer birçok ayette "işitme" eyleminin nesnesi maddi olan "ses" değil, manevi olan hakikatlerdir. Zira vahiy insanın küçük ve geçici tarafı olan maddesini değil, büyük ve kalıcı olan manasını öncelemektedir. Bundan dolayıdır ki, "işitmemekten" söz ettiği yerlerde de yine "manevi sağırlığı" kasteder:

صُمٌّۢ بُكْمٌ عُمْىٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿١٨﴾

41
ES-SEMİ

"Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler; artık onlar dönemezler" *(Bakara 2:18)*

Kur'an'a göre gerçek sağır kulağı duymayan, gerçek kör gözü görmeyen değildir. Bunlar Kur'an'ın özürlü ve kusurlu tanımına dâhil değildir. Bu tür imtihanlarla sınananlar özürlü ve kusurlu değil, olsa olsa "özel" denilmeyi hak ederler.

4.3 Ses de Semî' olan Allah'ın bir lûtfudur

İşitme yeteneği gibi, o yeteneğin sermayesi olan ses de es-Semî' olan Allah'ın büyük nimetidir. Yüzde yüz sessiz bir ortama insanın ne kadar dayanacağı meçhuldür. Böyle bir ortamda insanın sadece işitme yeteneğini değil, aklını da kaybedeceği tahmin edilmektedir.

Dünyanın en sessiz odası unvanına sahip Orfield Laboratuarı'nda bulunan % 99 yalıtılmış "yankısız oda"ya girenlerin sessizlikten aşırı huzursuz oldukları ve sayılı dakikalar sonra kabus görmeye başladığı rapor edilmiştir. Bugüne kadar odada en fazla kalan, sadece 45 dakika kalabilmiştir. Zira sessiz odada insanın kendisinden başka ses kaynağı olmadığı için, insan kendi kalp atışlarını, ciğerlerinin, midesinin ve bağırsaklarının sesini duymaya başlıyor. İnsan kendi organlarının sesi üzerinde yoğunlaşınca, onlar teklemeye başlıyor ve ritimleri bozuluyor. İnsanın sıfır sessizlikte ilk kaybettiği yetisi denge oluyor ve ayakta duramıyor.

İşte bütün bu deneylerin gösterdiği tek hakikat var: Sesin büyük bir nimet olduğu ve sesi yaratan Rabbe bu nimetinden dolayı insanın şükür borçlu olduğu hakikati. Bu hakikati fark etmek için şehir gürültüsünün uzağında tabiatla baş başa kalmak yeterlidir. Böylesine doğal bir ortamda insan sesin dinlendirici ve huzur verici bir nimet olduğunu fark edecektir. Suyun, kuşların, rüzgarın, ağaç yapraklarının, ağustos böceklerinin sesi, aynı zamanda sessizliğin dinlendiği bir ortam olup çıkmaktadır.

"Kuşların ötüşü" deriz de, sıradan bir olaydan söz ettiğimizi düşünürüz. Oysaki her kuş türünün ötüşü bir diğer türün ötüşünden farklıdır. Hatta türe ait bireylerin ötüşleri arasında bile fark olduğunu, uzman bir kulak fark edecektir. Bu ise sesin bir kimliğinin olduğunu gösterir. İnsanları seslerinden tanımamız da, sesin bir kimliği olduğunun bir başka delilidir.

Sevdiklerimizin sesi, sevgimizi sırtına alıp bize getiren yağız bir ata benzer. Sevdiklerimiz yakınımızda dahi olsalar, onlardan ses gelmeyince huzursuz oluruz. Onların sesini duyunca huzur buluruz. Zira ses, sesin sahibinin "orada" olduğunu, hayatta olduğunu, sıhhatte olduğunu ve daha birçok halini haber veren bir 'elçi'dir.

5. SEMÎ' OLAN ALLAH'A DUA

Ya Semî', Ya Allah!
Her şeyi işiten ve gören yalnızca Sensin!
Duyması eşsiz ve benzersiz olan Sensin!
Yaruk gönüllerin sessiz çığlıklarını,
Hiç kimse duymazken, duyan tek Sensin!

Ya Semî', Ya Allah!
Ey işitmek için sese, kulağa muhtaç olmayan!
Bizlere iniltisi dua olan selim bir gönül ver!
Ey kalplerin en usul yönelişlerini duyan!
Bizlere imdat çığlığı zatına hamd olan bir gönül ver!

Ya Semî', Ya Allah!
Mazlumların ahı duamızdır, adalet bahşeyle!
Hastaların iniltisi niyazımızdır, şifalar lutfeyle!
Büyük ailemizin kayıp çocuklarını İslam'a bağışla!
Bizi hakikatin sesine kulak verenlerden eyle!

Ya Semî', Ya Allah!
Dili kendi aleyhine şahit olanlardan eyleme!
Sözü ve özü imanına şahit olanlardan eyle!
Kulağı kendi aleyhine şahit olanlardan eyleme!
İşittiği hakka ve hakikate şahit olanlardan eyle!

Âmîn!

اَلْمُقْتَدِرُ

42

EL-MUKTEDİR

Mutlak İktidar Sahibi

Her İktidara Baş Eğdiren

Hiç Bir İktidara Boyun Eğmeyen

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

El-Muktedir, Yüce Allah'ın esma-i hüsnasındandır. Kur'an'da isim formuyla Allah'a isnatla müstakil ve mücerret olarak kullanılmıştır. Mutlak iktidar sahibi, her iktidara baş eğdiren, hiçbir iktidarın gücü karşısında boyun eğmeyen, her iktidarla baş eden fakat kendisiyle hiçbir iktidarın baş edemediği, sonsuz iktidar sahibi eşsiz ve benzersiz özne demektir.

Aynı kökten esma-i hüsna listemizde üç isim yer alır: Kâdir, Kadîr, Muktedir.

Bu üç ismin üçü de ism-i fail (özne) kalıbındadır. Fakat üçünün de manası ayrıdır. Manaları arasındaki farkı anlamak için bu üç ism-i failin türetildikleri mastarlara bakmak gerekir:

1. *Kâdir*, "değer, oluş, asıl miktar" anlamına gelen *el-kadr* mastarından türetilmiştir.

2. *Kadîr* ismi mübalağa ifade eder ve bununla mütenasip mastar *el-kudret*'tir.

3. *Muktedir* ismi ise "kudret ve güce malik olma" veya "kudret ve güç ile malik olma" anlamına gelen *el-iktidar*'dır. *İktidâr* daha sonra ıstılah halini alarak "hükmetme yetkisi ve erk sahibi olma" anlamını kazanmıştır.

İktidâr, Muktedir sıfatının türetildiği mastardır. İktidâr, *ifti'âl* babına mensuptur. Bu bab *mutavaat* (boyun eğme) ifade eder. Öznenin fiiline nesne boyun eğip mukabele ettiği için böyle denilmiştir. Dilbilgisinde "dönüşlü" demektir.

Birkaç misal verelim: Öznenin "akletme" eylemine, bu eylemin nesnesi olan aklın boyun eğip mukabele etmesine *ictihad* denir. "Kazanma" eylemine, bu eylemin nesnesi olan sermayenin mukabelesine *iktisab* (kazanç) denir. "Toplama" eylemine, bu eylemin nesnesi olan şeyin mukabelesine *ictima* (toplanma) denir. Öznenin "yetki ve erk kullanma" eylemine, nesnenin mukabelesine ise *iktidar* (kudrete boyun eğme) denir.

Bir şeye *iktidâr* uygulamak, onu takdir etmek, ona bir miktar, ölçü, değer, hacim, ömür, özetle 'sünnet' ve 'kader' tayin etmektir. Allah'ın el-Muktedir olup yarattıklarının üzerinde mutlak iktidarını yürütmesi, tam da bu manaya gelir.

Muktedir, *iktidera* fiilinden türetilmiş bir ism-i fâildir. Düz anlamı "İktidar kullanan özne" demektir. İsm-i fail kalıpları içinde bu kalıbın özelliği dönüşlülük (*mutavaat*) anlamını taşımasıdır. Bunun anlamı şudur: Eylemin gerçekleşmesi için üç şeyin varlığı şarttır: Özne-fiil-nesne. Muktedir isminde özne *Halık*, fiil *iktidar*, nesne *mahlûkât*'tır. Bu kalıptan bir ismi kendisine sıfat edinen Yaradan, iktidarına muhatap olan her mahlûku, iktidarına boyun eğdiriyor demektir.

El-Muktedir olan yalnızca Allah'tır. O'nun iktidarının eşsiz ve benzersizliği yalnızca öznenin Allah olmasından yola çıkarak gerçekleşmez. Aynı zamanda, iktidarına medar olan tüm mahlûkatın bu iktidara ister istemez boyun eğmesinden de anlaşılır. O öylesine muktedirdir ki, sadece eşyayı iktidarına bağlı kılmamış, kendi iktidarını rububiyyetine, rububiyyetini rahimiyyetine, rahimiyyetini ise ulûhiyyetine bağlı kılmıştır.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

2.1. İlahi iktidar "kuvvet" üzerinde değil "rahmet" üzerinde yükselir

Bir zatın muktedir olduğunu söylemek için, iktidarına muhatap olan bir varlık alanının bulunduğunu peşinen kabullenmek şarttır. Yani "Allah yokluğa muktedirdir" denilemez, ancak "Allah varlığa muktedirdir" denilebilir. Zira iktidar fiili, nesnesinden bağımsız gerçekleşmez. Bu yüzden el-Muktedir ismi, zata dönük değil fiile dönük isimlerden biridir.

Kaynağı kuvvet olan bir iktidarda, iktidarın gerçek sahibi kuvvetin sahibi değil, kuvvetin kendisidir. Zira onu iktidara taşıyan kuvvetidir. Eğer o kuvvete sahip olmasaydı, iktidara da sahip olamayacaktı. Bu durumda gerçek iktidar, birini iktidara taşıyan ne ise odur. Birini gücü iktidara taşımışsa, gerçek iktidar gücü sayesinde iktidara taşınan değil, onu iktidara taşıyan güçtür. Böyle birinin iktidarı sahtedir. Hakiki iktidar, iktidarı elde etmek için, başta güç ve kuvvet olmak üzere, başka bir vasıtaya ihtiyaç duymayanın iktidarıdır.

Muktedir olan Allah'ın iktidarı hakiki iktidardır. Allah, iktidarını gücüne borçlu değildir. O iktidarını gücü ile değil rahmeti ile yürütür. İlahi iktidar rahmet üzerinde yükselir. Bundan,

Allah'ın iktidarını rahmetine borçlu olduğu anlamı çıkmaz. Zira rahmet, güç gibi kendisiyle iktidar elde edilecek bir araç değildir. Aksine rahmet, muktedir olanların erdemidir. Rahmetin temelinde ise, Allah isminin iştikakının da gösterdiği gibi, sevgi yatar. Gerçek sevgi iktidar da dâhil hiçbir şeye araç olmaz. Zira sevginin kendisi, hem illettir hem amaçtır.

Muktedir olan Allah, Rahman ve Rahim olan Allah'tır. Her işe O'nun adıyla başlamak, O'nun sonsuz rahmetinden bir paya talip olmaktır. Kim O'nun rahmetinden ne kadar pay alırsa, O'nun Muktedir isminden de o kadar pay almış demektir. Rahmete dayalı bir iktidarın en büyük yaptırımı vicdanlar üzerindeki yaptırımıdır. Muktedir olan Allah'ın yaptırımı da işte orada gerçekleşir. Hiçbir iktidar, yaptırım gücü vicdanlara uzanan bir iktidarla boy ölçüşemez. Hiçbir iktidarın gücü, vicdanlar üzerinde yaptırım uygulayacak kadar güçlü bir iktidarı alt edemez. İlahi iktidar işte böyle bir iktidardır.

İlahi iktidara iman etmenin bir edebi vardır. Muktedir'in iktidarına iman eden yönetici, eline verilen iktidarın hakiki değil mecazi olduğunu bilir. Allah'ın Muktedir olduğuna inanan bir haberci, ölümcül bir kazadan kurtulan birileri için "Şans eseri kurtuldular" diye bir haber yapamaz. Buna inanan bir âlim, iktidardan korkup hakkı gizleyemez.

2.2. İktidar meşruiyetini güç sahibi oluşundan almaz

Güç ve kuvvet bir iktidarın meşruiyetini belirlemez (Güç ve kuvvet ile ilgili bkz: *el-Kavî*). "Kim iktidardır?" sorusunun cevabı "Kuvvet sahibi iktidardır" ise, orada hakkın iktidarından değil de, gücün iktidarından söz edilebilir. İktidarını gücüne borçlu olan her iktidar zulüm üretir.

Meşru bir iktidarın şartı beştir:

1. Hakikat (tevhid).
2. Adalet:
3. Merhamet.
4. Ehliyet.
5. Meşveret.

Hz. Ebu Bekir, halife olduktan sonra yaptığı ilk konuşmada şöyle demiştir:

"Ey İnsanlar! Ben işlerinizi yapmak üzere sizlerin biatini almış bulunuyorum. Ben sizin en hayırlınız değilim. Vallahi bu işi ne şimdiye kadar düşündüm, ne de böyle bir isteğim oldu. Hiç istemediğim ve arzu etmediğim bir vazife bana sizler tarafından verilmiş bulunmaktadır.

"İmdi ey Allah'ın Kulları! Şayet iyilik yaparsam bana yardım ediniz. Fenalık yapacak olursam bana yol gösteriniz. Ben Allah'a ve Resulüne itaat ettiğim sürece bana itaat ediniz. Şayet Allah'a ve Resulüne itaat etmezsem, sizin de bana itaat etmeniz gerekmez.

"Doğruluk emanettir; yalancılık ihanettir. Bundan sonra Allah'ın izniyle içinizde en zayıfınız hakkı alınıncaya kadar katımda en güçlünüz olacak, en güçlünüz de üzerine geçirdiği hakkı kendisinden alınana kadar katımda en zayıfınız bulunacaktır."

Bu konuşma, iktidarını güç ve kuvvetinden alan birinin konuşması değildir. Hz. Ebu Bekir'in bu hutbesi, vahyin inşa ettiği ilk neslin iktidar tasavvurunu ele vermektedir.

Ondan yaklaşık 6.5 asır sonra Kosova Meydanı'nda Allah'a yapılan bir duada da, aynı ruhun izlerini görürüz. Gazi I. Murad Han, 8 Ağustos 1389'da Kosova ovasında 60.000 kişilik Osmanlı ordusuyla yer alır. Karşısında Sırpların liderliğindeki 150.000 kişilik Haçlı ordusu vardır. Bir fırtına çıkar. Göz gözü görmez olur. Gazi Murat Han, Rabbine yönelir ve gözyaşları içinde şu duayı yapar:

"Ya Rabbi! Murat kulunun günahları yüzünden, şu masum İslam askerlerini cezalandırma!"

İlahi! Onlar buraya sadece senin adını yüceltmek için geldiler. İlahi! Bu mü'min ordunun helakine beni sebep kılma!"

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Kur'an'da sayılarla Muktedir ismi

Esma-i hüsna listemizde, *k-d-r* kökünden müştak olan üç isim yer alır: Kâdir, Kadîr ve Muktedir. Bunların üçü de ism-i fail formundadır. Fakat üçünün kalıbı da manası da farklıdır. Bu farklılık ***LUGAVİ ÇERÇEVE***'de dile getirilmişti. El-Kâdir ismi daha önce 22. isim olarak işlenmişti. El-Kadîr ismi ise 26. sırada işlenmişti.

Muktedir Kur'an'da geldiği her yerde sadece Allah'a nisbet edilir, başka hiçbir varlığa nisbetle kullanılmaz. Kur'an'da üç yerde tekil olarak bir yerde de çoğul formuyla Allah'a isnatla gelir.

Kur'an'ın nüzül sürecinde ilk geldiği yer, Kamer suresinin 42. ayetidir. İkinci kez yine bu surenin 55. ayetinde yer alır. Kamer suresi vahyin nüzulünün 9. yılında inmiştir. İsmin geldiği üçüncü yer, Kehf suresinin 45. ayetidir. Kehf suresi, Kamer suresinin indiği yılın hemen ardından 10. yılda inmiştir. El-Muktedir isminin tekil üç kullanımı, 23 yıllık nüzul sürecinin bu iki yılına aittir. Çoğul formuyla Muktedirûn şeklindeki tek kullanım ise, Zuhruf suresinin 42. ayetinde yer alır. Bu sure de 12. yıl suresidir.

Muktedir isimlerinin tümü Mekkî surelerde yer alır. Yani bu mubarek isim Mekkî bir isimdir. Hepsi vahyin 9-12 yılları arasında nazil olmuştur. Bu yıllar Mekke Müşriklerinin mü'minlere uyguladığı zorlu boykot yıllarının hemen ardından gelen yıllardır. Bu isimle mü'minlere verilen mesaj açıktır: Mutlak iktidar Mekke'nin zalim kodamanlarına değil, Azîz ve Melîk olan Allah'a aittir.

Muktedir ismi Geldiği her yerde belirsiz olarak *Muktediran/ Muktedirun* şeklinde gelir. Kur'an'da ilahi isimlerden birinin geldiği yerlerin tümünde belirsiz olarak gelmesi, o ismin manasının bilinen yanında, bilinemeyen tecellilerinin de olduğuna delalet eder. Zımnen: Muktedir olan Allah'ın iktidarı öyle bir iktidardır ki, bu iktidarın varlık üzerindeki tecellilerine akıl sır ermez.

3.2. Birlikte geldiği isimler

Muktedir ismi 'Azîz ismi ile birlikte gelir:

Bir yerde bu iki isim birlikte kullanılır: ***"Bütün ayetlerimizi yalanladılar: Bunun üzerine Biz de, 'Azîz ve Muktedir olan biri nasıl enselerse, işte onları öylece enseleyip yakaladık."*** *(Kamer 54:42)*

Hikmeti şöyle açıklanabilir: Çok üstün, pek değerli, şeref ve izzetin kaynağı olan bir zat eğer iktidarsız ise, bu onun izzetine zeval geldiği manasına gelir. Allah zatını Muktedir ismiyle vasfederek iktidarına asla zeval gelmeyeceğini, mutlak üstünlüğünün mutlak iktidarıyla birlikte olduğunu ifade buyurmaktadır. Bu mü'mine sevinç, münkire korku vermelidir. Vahyin ilk muhatapları nezdinde bu iki ismin birlikteliği Mekke'deki acı çeken

mü'minlere bir müjde, mü'minlere acı çektiren Mekke müşriklerine ise bir tehdittir.

Muktedir ismi Melîk ismi ile birlikte gelir:

"Takvalı olanlar cennetlerde ve ırmaklar arasında (mest) olacaklar: sadakat tahtında... Melîk ve Muktedir olanın katında..." *(Kamer 54:54-55)*

Melik ile Muktedir isimlerinin birlikte geldiği bu ayet ahiretteki ödülden haber vermektedir. Mü'mine, ahirette sonsuz özgürlük ve mutluluk diyarı olan cennetin bahşedilmesinden daha öte bir ödülden söz etmektedir ayet-i kerime: Melik ve Muktedir olan Allah'ın 'indinde' olmak. Ayette geçen *'ınde* zarfı "yanında" anlamına gelir. Ahirete ilişkin anlatılan her şey dilin tabiatı gereği mecaz olmak durumundadır. Bu "yanındalık" da bittabi mecazidir. Fakat yanında olunan İlahi Zat iki sıfatıyla anılmaktadır: Melîk ve Muktedir. Hem akıl almaz bir mülk sahibi, hem de akıl almaz bir iktidar sahibi.

Bu ayet, Allah'ı razı etmiş bir mü'mine, ahirette akıl fikir ermez bir mülk ve o mülk içerisinde akıl fikir ermez bir iktidar verileceğini ima etse gerektir. Allah en doğrusunu bilir.

3.3. Allah dünyada da ahirette de Muktedir olandır

Muktedir ismi Kur'an'da sadece üç yerde tekil olarak kullanılır. Bunlardan ikisi, boykotun son yılında veya hemen ardından indirilen Mekki bir sure olan Kalem suresinde yer alır.

Muktedir ismi ilk geldiği yerde, helak edilen kavimler hakkında kullanılır. Bu tam da ismin manasına uygun bir bağlamdır. Muktedir olan Allah'ın ayetlerini yalanlayanlar, kendi sahte iktidarlarına güvenmişlerdir. Hakiki iktidar sahibi olan Allah ise onları enselemiştir:

كَذَّبُوا بِـَٔايَٰتِنَا كُلِّهَا فَأَخَذْنَٰهُمْ أَخْذَ عَزِيزٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾

"Bütün ayetlerimizi yalanladılar: Bunun üzerine Biz de, 'Azîz ve Muktedir olan biri nasıl enselerse, işte onları öylece enseleyip yakaladık." *(Kamer 54:42)*

Bu ayetten önce Allah'ın gazabına uğrayan kavimlerin kıssaları tek tek özetlenir: Nuh kavmi, Ad kavmi, Semud kavmi,

Lut kavmi, Firavun ve çevresi. Bunların hepsi de ilahi uyarıya sırt dönmüş kavimlerdir. Muktedir isminin çoğul olarak geçtiği şu ayet de, yukarıdaki ayet ile aynı uyarıyı yapıyor:

أَوْ نُرِيَنَّكَ الَّذِي وَعَدْنَاهُمْ فَإِنَّا عَلَيْهِمْ مُقْتَدِرُونَ ﴿٤٢﴾

"İsterse onları tehdit ettiğimiz (azabı) ***sana da gösteririz: Her durumda Biz, elbette onları alt etmeye Muktediriz."*** *(Zuhruf 43:42)*

Helake uğramış bu uygarlıkların asıl meselesi, kendilerini iktidarın hakiki sahibi sanmalarıdır. Böyle sandıkları için kendilerine gönderilen peygamberleri küçümsemişler, onların uyarılarını hafife almışlardır. Nuh kavmi Hz. Nuh'a iman eden ezilmişleri küçümsemiştir. Ad ve Semud uygarlıklarını kuran kavimler, kendilerine emanet edilen iktidarı mülkiyet sanmışlar ve azdıkça azmışlardır. Lut kavminin ahlaki sapkınlığının temelinde de güce dayalı iktidarı ebedi sanma şımarıklığı vardır. Firavun ve kadrosu ise iktidar ile yoldan çıkmanın tarihteki en çarpıcı örneğidir. İşte bunun için Kur'an'da tekil olarak gelen üç Muktedir isminden ikisi bu surede yer alır.

Kalem suresinde helak olan beş topluluğa mukabil beş kez aynen gelen bir ayet vardır:

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿١٧﴾

"Doğrusu Biz bu Kur'an'ı ders almak için kolaylaştırdık; yok mudur ders alan?"

Buradan çıkan ibretlik sonuç şudur: İktidar ile azmak, insanın öğüt alma yeteneğini köreltmektedir. Zira iktidar şehveti, gören gözü görmez, işiten kulağı duymaz etmekte, aklı, iradeyi ve vicdanı pasifleştirmektedir.

- İktidar neden insanın öğüt alma yeteneğini köreltir?

- İnsan kendisini muktedir sanınca, ölümlü olduğunu, yetersiz, aciz ve kusurlu olduğunu unutur. Bunları unutmak esasen kendini unutmaktır. Kendini unutan insan kendini kaybeder. Kendini kaybeden insanı esir almak, nefis ve şeytan için artık çok kolaydır. İnsan ayartıcı benliğinin eline esir düştükten sonra, artık Şeytan'ın oyuncağıdır. Şeytan, kölesini efendi olduğuna, iktidarı altına aldığını mutlak iktidar olduğuna ikna etmede ustadır.

Böyle bir durumda iktidar emanetiyle sınanan kişi öğüt almaz. Öğüt almaya ihtiyaç duymaz. Kendisini gerçek iktidar sandığı için, yaptıklarının mükemmel olduğunu sanır. En berbat işleri yapar, en tumturaklı gerekçeler uydurur. İçki sarhoşunu ayıltmak için bir bardak su yeter. Fakat iktidar sarhoşunu ayıltmak için bir deniz yetmez.

Kalem suresinde Muktedir isminin geçtiği 42. ayet Allah'ın dünyadaki iktidarına dairdir. Ayrı surede yer alan ikinci Muktedir isminin geçtiği ayet ise, Allah'ın ahiretteki iktidarına dairdir:

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِندَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٥٥﴾

"Ne var ki, sorumluluğunun bilincinde olanlar cennetlerde ve ırmaklar arasında (mest) *olacaklar: sadakat tahtında... Melîk ve Muktedir olanın katında..."* *(Kamer 54:54-55)*

Bu ayeti esma-i hüsna listemizde bir sonraki isim olan Melîk ism-i şerifinde ayrıntılı olarak işleyeceğimiz için geçiyoruz.

3.4. Mahlûkat fani, Muktedir'in iktidarı bakidir

Esma içinde "her şey" tümleci ile gelen 13 isim vardır: Rab, Vekîl, Muhît, Basîr, Alîm, Rakîb, Kadîr, Hâlık, Muktedir, Şehîd, Hafîz, Hasîb ve Mukît. Bu 13 ismin dokuzunda öznenin fiili ile tümleç arasında *'alâ* edatı kullanılır. Muktedir isminin içerisinde yer aldığı şu ayet de onlardan biridir:

وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيَاحُ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا ﴿٤٥﴾

"Onlara dünya hayatını da örnek ver: (Bu hayat) *gökten indirdiğimiz su gibidir. Derken, o suyun karışmasıyla yer bitki örtüsüne kavuşur; en sonunda bütün bunlar kuruyup, yerinde yellerin estiği çer çöpe döner: zira Allah her şeye Muktedir olandır."* *(Kehf 18:45)*

Ayette bu hayatın geçiciliğine, bahar mevsimi üzerinden dikkat çekilmektedir. Dünyevi her iktidar da, çöldeki bahar gibidir. İlahi rahmet olan yağmurla gelir, yağmurun arkası kesilince,

o baharın yerinde yeller eser. Bu ilahi iktidarın kalıcılığını ifade eder. Muktedir olan Allah'ın iktidarı karşısında, kulların iktidarı gelip geçen bahar mevsimi gibidir.

İnsanlık tarihi, en yıkılmaz sanılan iktidarların yerinde yellerin estiğinin sayısız örnekleriyle doludur. Fakat buna rağmen iktidar ve güç sahiplerinin hemen tamamı iktidarlarının kalıcı olduğunu zanneder. Allah'ın iktidarla imtihan ettikleri, ağzını açtıklarında taban rakam olarak "bin yıldan" dem vururlar. İktidarlarını o kadar mutlaklaştırırlar ki, tarihin kendileriyle birlikte son bulacağını iddia edecek kadar gerçeklikten koparlar.

Firavunlardan biri "Ben, en büyük Rabbinizim" demişti. Şimdi cesetleri âleme ibret olarak teşhir ediliyor.

Hz. Süleyman, boyun eğdirdiği Fenikeliler sayesinde tüm Akdeniz'i İbrani devletinin gölü haline getirmişti. Devletinin sınırları güneyde Yemen'den kuzeyde Yunanistan'a, doğuda Mezopotamya'dan Batıda İspanya'ya kadar uzanmıştı. Allah'a "Rabbim! Bana, benden sonra hiç kimsenin ulaşamayacağı bir iktidar ver!" (Sâd 38:35) diye dua etmişti. Fakat oğlu Ruhbaam Hz. Süleyman'ın tahtına bir "ceset" gibi oturdu (38:34), kurduğu büyük devlet kendisinin ölümünden sonra parçalandı, en sonunda Asurlular ve Babilliler eliyle yeryüzünden silindi.

Makedonyalı İskender Darius'u yendiği savaş öncesinde "ölümü fethetme" iddiasındaydı. 32 yaşında sıtmadan öldü. Ölümü fethetme iddiasındaki İskender, bir sivrisineğe mağlup olmuştu.

Hitler 3. Reich'ın bin yıl süreceğini söylemişti. İki sıfırda yanıldı. Faşizm'in 3. Reich'i ancak 10 yıl sürdü.

Bugüne kadar olduğu gibi bugünden sonraki tüm beşeri iktidarların ömrü de sınırlıdır. Sınırsız iktidar sadece Muktedir olan Allah'ın iktidarıdır.

4. MUKTEDİR OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ

4.1. Muktedir isminin insandaki tecellisi

İnsanın tabiat üzerindeki iktidarı, Allah'ın muktedir isminin tecellisidir. Bu iktidarın temeli güç ve şiddet değil, sevgi ve merhamet olmalıdır. Eğer tersi olursa, insan Allah'ın ihsanını

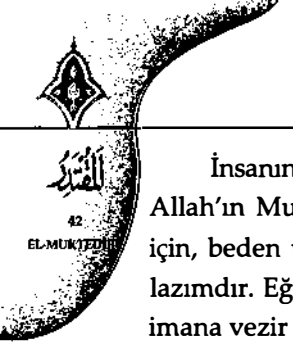
suiistimal etmiş olur. Zira Muktedir olan Allah'ın sıfat-ı hassı Rahman ve Rahim'dir. İnsan ilahi emanet olan tabiat üzerindeki iktidar yetkisini kullanırken şefkat ve merhametle değil de güç ve şiddetle hareket ederse, emanete ihanet etmiş olur.

Batı modernleşmesi bu hatayı yapmıştır. Modern Batının kurucu babalarından Rene Descartes, *Felsefenin Prensipleri* adlı eserinde "tabiatın amaçtan yoksun bir makine" olduğunu söyler. Aynı mantığı, yine Modern Batının kurucu isimlerinden Kraliyet Cemiyeti azası olan bilgin ve filozof Robert Boyle (1627-91) da da görürüz. O, *Şüpheci Kimyager* adlı eserinde tabiatı bir "otomat" ve "kendi kendine çalışan bir devr-i daim motoru" olarak görür.

Tabiatın amacı olmadığını söylemek, onu bir yaratanın olmadığını söylemekle eşdeğerdir. Zira varlığın anlamlı ve amaçlı oluşu, yaratılışın ilk yasasıdır. Yerçekimi yasası yokken, hatta yerler ve gökler yokken bu yasa vardı. Allah anlamsız ve amaçsız iş yapmaz. Bir şeye amaçsız gözüyle bakmak, o şeyi "oyun aleti" gibi görmeye neden olur. Allah, varlığı oynamak için yaratmamıştır. Tabiatın anlam ve amacının olmadığını düşünmek, tabiata her tür müdahaleyi meşru görme sonucunu doğurur. Nitekim öyle de olmuştur.

Tabiata "otomatik motor" ya da "kendi kendine çalışan devr-i daim motoru" olarak bakan bir akıl, tabiatı Yaradan'ından koparıyor demektir. Bunun Yaradan'a bir ziyanı olmaz. Asıl ziyanı insanadır. Böyle bir aklın davet ettiği felaket, "motor" olarak gördüğü tabiata her tür müdahaleyi meşru saymasıdır. Bu bakışın yol açtığı bir başka felaket de şudur: Tabiata motor gözüyle bakan bir akıl, günün birinde motor yapınca, kendini Tanrı zannetmeye başlar.

Hakeza, insanın hayvanlar ve bitkiler üzerindeki iktidarı da, Allah'ın muktedir isminin tecellisidir. Bu iktidarın kaynağı da şefkat ve merhamet olmalıdır. Tersi Batı modernizminin düştüğü tuzağa düşmektir. Descartes, hayvanları bir saat düzeneğine benzetir. Hayvanları bir saat gibi görmeye başladığınızda, hayvanları yaratanı da bir saat imalatçısı gibi görmeye başlarsınız. Bir ileri aşama, bir saat imalatçısını hayvanları yaratan Tanrı gibi görmektir.

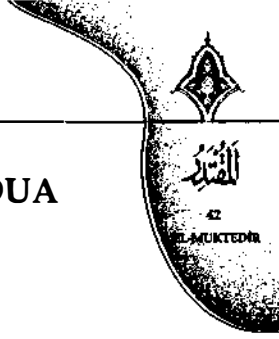
İnsanın kendi nefsi ve içgüdüleri üzerindeki iktidarı, Allah'ın Muktedir isminin tecellisidir. Bu tecelliye nail olmak için, beden ülkesinin başkenti olan kalpte imanı iktidar etmek lazımdır. Eğer iman kalpte iktidar olursa, akıl, irade ve vicdan o imana vezir olur.

Allah'ın Muktedir ismi, bazı peygamberlerde daha çok tecelli etmiştir. Hz. Musa, Hz. Davud, Hz. Süleyman ve Hz. Peygamber bu peygamberler arasındadır. Hz. Musa sadece İbrani kavmine rehberlik yapmadı, aynı zamanda ilahi mesaja iman eden başta Samiriyyeliler gibi İbrani olmayan mü'minlere de rehberlik yaptı. Hz. Davud ve Süleyman devlet kurdular ve yönettiler. Fakat güç ahlakının güçten önde geldiğini gösterdiler.

Hz. Peygamber kendisine dünya ve ahiret sunulduğunda ikincisini tercih etmişti. Fakat bu tercihine rağmen Kur'an'ın inşa ettiği aktif iyi olmanın bir gereği olarak İslam cemaatine rehberlik etti. Bu rehberliğin iki dönemi oldu: Mekke'deki muhalefet dönemi, Medine'deki iktidar dönemi. Fakat bu iki dönemde de o, yönetmenin temeline güç ve şiddeti değil, şefkat ve merhameti koydu. Uhud'da canına kastedenlere "Allah'ım kavmimi affet! Zira onlar bilmiyorlar!" diye dua etti. Gönül fethini toprak fethine önceledi. Zira Kur'an'ın Fetih adlı tek suresi Hudeybiye barış anlaşmasının ardından inmişti.

Hz. Peygamber'in hayatında dünyevi refah ile iktidar arasında, asla doğru bir orantı olmadı. Aksine bu ikisi arasında hep ters orantı vardı. O peygamber olmadan önce, daha müreffeh bir hayat yaşıyordu. Peygamber olduktan sonra, dünyevi refaha yüz vermedi. Medine'de devletinin kudreti ve sınırları büyüdükçe, Rasulullah'ın elindeki dünyalıklar ve hayatındaki refah küçüldü. Ölürken geride bıraktığı terekesine bakanlar, bunun ne demeye geldiğini anlarlar.

5. MUKTEDİR OLAN ALLAH'A DUA

Ya Muktedir, Ya Allah!
Ey mutlak iktidar sahibi!
Ey her iktidara baş eğdiren!
Ey hiçbir iktidara boyun eğmeyen!
Bizi iktidarına teslim olan Müslümanlardan eyle!

Ya Muktedir, Ya Allah!
İktidar sahipleri iktidarlarını güçlerinden alırlar;
Bizi zalimlerin iktidarıyla terbiye eyleme!
Senin iktidarın rahmet ve mağfiretin iktidarıdır;
Bizi nefsimize ve dünyalıklarımıza muktedir eyle!

Amin!

اَلْمَلِكُ

43

EL-MELÎK

Mükemmel İdareci

İdaresinde Eşsiz-Benzersiz Olan

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

El-Melîk, Allah'ın esma-i hüsnasındandır. Kur'an'da isim kalıbıyla Allah'a bir yerde isnat edilir. Mükemmel idareci, idaresinde eşsiz benzersiz olan, her şeyin ve herkesin idaresi kudret elinde olan sonsuz ve mutlak yetki sahibi biricik özne demektir.

M-l-k kök harflerinden türetilen ve hepsi de kullanımda olan altı kelime şudur: 1. *M-l-k*: hepsi de güç ve iktidar erkiyle alakalı olan *mulk, melek, melik, malik* gibi. 2. *M-k-l*. 3. *L-k-m*: *Lekme* (tokat, yumruk), *mulâkim* (boksör) gibi. 4. *L-m-k*. 5. *K-l-m*: *Kelâm* (güçlü ve etkili söz), *kelm* (güç ve şiddetin izi, yaralama, yara izi) gibi. 6. *K-m-l*: *Kemal* (bir şeyin en güçlü hali) gibi. Üç harfin kombinezonlarından oluşan bu altı kelime "kuvvet" ve "şiddet" ortak anlamında birleşir.

"İdareci, hükümdar, kral" anlamındaki *melîk, milk*'ten türetilmiştir. Bir şeyi ayakta tutan otoriteye de *milâk* adı verilir. *Mulk*, şuurlu varlıklar üzerindeki tasarruf için kullanılır. *Milk* ise şuurlu bir öznenin kendisine boyun eğdirip tam tasarrufu altına aldığı her şey için kullanılır. Köleye hiçbir şeye Mâlik olamadığı ve efendisinin mutlak tasarrufu altında olduğu için *milk-i yemin* denilir. *Milk*'in *milk*'i de *mulk*'ü de olmaz, fakat *mulk*'un *milk*'i de *mulk*'u de olabilir. İnsan Allah'ın mülküdür. Allah'ın mülkü olan insan *milk*'e de *mulk*'e de sahip olabilir. Fakat tabi ki insanın milk ve mülk sahibi olması hakiki değil mecazi olur.

Allah'ın insana mülk ve milk vermesi, mülkünü mülküne vermesidir. İnsan da O'nun mülkü, insana verdiği de O'nun mülküdür.

Melîk, mülk ve milk sahibi özneyi övmek manasına gelir. *Mâlik* ise, mülk ve milk sahibi öznenin sıfatını beyan etmektir. Birine Melîk dendiği zaman, onun aynı zamanda Mâlik olduğu anlaşılır. Fakat Mâlik dendiği zaman, bu, onun aynı zamanda Melîk olduğu manasına gelmez.

Mâlik ile *Melîk* arasında fark vardır. Mâlik, mülksüz olmaz. Mülk sahibi olana malik denir. Fakat bir zatın Melîk olabilmesi için mülke sahip olması şart değildir. Mülkün sahibi başkaları olur, fakat o mülk sahiplerini de idare eder.

El-Melîk, hem mübalağa ile ism-i fail, hem de sıfat-ı müşebbehedir. Mübalağa ile ism-i fail olarak, öznenin taşıdığı nitelik

üzerindeki kemaline ve otoritesine delalet eder. Sıfat-ı müşebbehe olarak, söz konusu niteliğin sabit ve kalıcı oluşuna delalet eder.

Mübalağa vezinleri Allah'ın esma-i hüsnası söz konusu olduğunda, acziyeti ifade eder. Zira Allah'ın eşsiz benzersiz idaresini tüm boyutlarıyla anlamaya da anlatmaya da insanın kapasitesi yetmez.

El-Melîk, tüm benzer isimler gibi iki kutuplu bir mana taşır: İsm-i fail (özne) ve ism-i mef'ul (nesne). İsm-i fail manasıyla "her şeyi mükemmel idare eden, idaresinde eşsiz ve benzersiz olan" manasına gelir. İsm-i mef'ul manasıyla "En çok idare edilen" manasına gelir. Fakat bu mana bu şekliyle Allah için caiz değildir.

- Peki, o zaman kelimenin aslında mündemiç bulunan ism-i mef'ul manasını yok mu sayacağız?

- Hayır, yok saymayacağız. Üzerinde tedebbür edip, Allah'ın şanına yaraşır bir şekilde te'vil edeceğiz. Bu da bizi "en çok kendisi tarafından idare edilmek istenilen" manasına ulaştırır. Eğer insan Allah'ın idaresi ile hemcinslerinin idaresini kıyaslarsa, hiç tereddüt etmeden Allah'ın idaresine kayıtsız şartsız teslim olmayı tercih edecektir. Zira insanı yönetmekten hiçbir çıkarı olmayan Allah, sonsuz rahmet ve şefkatiyle idare eder. Melîk isminin mef'ul manasının akla getirdiği bir ihtimal de, "Melik isminin tecellisine medar olanların en iyi idare edilenler" olması hakikatidir. Zira onlar idarenin hayrını şerrinden, iyisini kötüsünden, hakkını batılından ayırmayı çok iyi öğrenmişlerdir.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

2.1. El-Melîk'in tecellisi *tedbîr*'dir

El-Melîk isminin anlam alanı, "idare etmek" ile ilgili bir anlam alınıdır. Melîk ismi, Allah'ın kâinatın idarecisi olduğunu ifade eder. Kur'an'da ilahi idare, Melîk isminin türetildiği *milk* ve *melekût* mastarından müştak bir fiille ifade edilmez. *Tedbîr* mastarından türetilen bir fiille ifade edilir ki, o fiil de *yudebbiru* (o idare eder) fiilidir.

Büyük İslam filozofları İbn Bacce ve Farabi, kendi siyaset felsefelerini oluştururken, Kur'an'daki *yudebbiru* fiilinin mastarı olan *tedbîr*'i kullanmışlardır. Melîk isminin fiili karşılığı olan tedbîr üç başlık altında ele alınır:

1. *Tedbiru'l-Mütevahhid* (nefsin idaresi): İbn Bacce bu konuda aynı adla müstakil bir eser de kaleme almıştır (Beyrut-1968). İbn Rüşd'ün şerhine mazhar olan bu eserinde, "tedbir" adını verdiği kişilik inşasında "tasavvur"un, eylemin anası olduğunu söylüyor. O, "tedbir"in eylemleri hedeflenen amaca göre düzenlemek olduğunu, bunun için de önce insan tasavvurunun ve düşüncesinin araştırılmasının zaruretini dile getiriyor. Mütevahhid'in (yani yığından biri olmamakta direnen şahsiyet"in) hedefinin yüce varoluş amacını gerçekleştirmek, "akli yetkinlik noktasına ulaşmak" olduğunu vurguluyor ve açıkça şöyle diyor: "Akli mutluluğu insan aklının dairesi içinde aramalıyız, dışında değil (s. 49-50).

2. *Tedbiru'l-Menzil* (evin idaresi): Bu kategorinin adını koymada İslam hakîmleri, Aristo'nun *Politika*'sından esinlenmiş olabilirler. Eski Yunanca'da *eko* "idare" *nomi* "ev" anlamına geliyormuş. Buna göre *ekonomi* "ev idaresi" demek oluyor. Nefsinin idaresini öğrenen şahsiyetin ikinci yapacağı iş "ev idaresini" öğrenmektir.

3. *Tedbiru'l-medine* (şehrin/ülkenin idaresi): Farabi'nin *Medine-i Fazıla* adında müstakil bir eser kaleme aldığı bu başlık, idare işinin en dış katmanını ifade eder.

Birincisi "şahsiyetin inşasına", ikincisi "ailenin inşasına", üçüncüsü "toplumun inşasına" tekabül eder. Bu üç unsur birbirini doğrudan etkiler. İnsan teki inşa edilmeden aile inşa edilemez, aile inşa edilmeden toplum inşa edilemez. Birincisi ibadet ve ahlak, ikincisi terbiye ve muaşeret, üçüncüsü adalet ve siyaset konularına girer.

Bu üç tedbirin kaynağında insanın aklı ve iradesi vardır. İnsana o aklı ve iradeyi veren ise kâinatın idarecisi olan Allah'tır. O, kâinatı sünnetullah adını verdiği yasalarıyla, insanı da verdiği akıl ve iradeyle idare etmeyi murat etmiştir.

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Allah el-Melîk'tir

Kur'an'da ayrı kökten üç isim yer alır: Mâlik, Melik ve Melîk. Nüzul sırasındaki yerlerine uygun olarak esma-i hüsna listemizin 4 ve 11. sıralarında yer alan ilk iki isim, ilgili makamlarda işlenmiştir.

Melîk ismi Kur'an'da sadece Kamer suresinin 55. ayetinde geçer. Geçtiği tek yerde Allah'a isnatla kullanılmış özel isim konumunda gelir.

Melîk isminin geçtiği Kamer suresi, bizim tesbit ettiğimiz nüzul cetveline göre vahyin 9. yılında inmiştir. Bu yıl Mekke dönemi içinde bir dönüm noktasıdır. Zira Müşrikler tarafından uygulanan üç yıllık boykotun tahribatının en çok hissedildiği yıldır. Bu sure, boykot sürerken mi, yoksa bittikten sonra mı indi, bunu tam olarak bilemiyoruz. Fakat her halükarda boykotun tahribatının hissedildiği bir dönem olmalıdır.

"Mükemmel idareci" manasına gelen Melîk isminin bu dönemde nüzulü ile verilen mesaj şudur: "Süreci mükemmel idareci olan Allah yönetmektedir; sakın yılgınlığa kapılmayın!"

İşte Kur'an'da Melîk isminin yer aldığı tek ayet:

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِندَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٥٥﴾

"Ne var ki, sorumluluğunun bilincinde olanlar cennetlerde ve ırmaklar arasında (mest) ***olacaklar: sadakat tahtında... Melîk ve Muktedir olanın katında..."*** *(Kamer 54:54-55)*

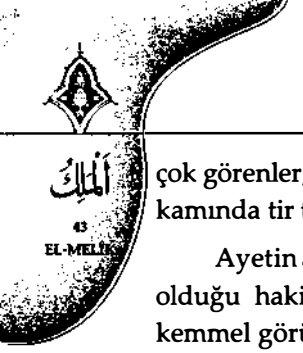
Mü'minlere Mekke'nin kasvetli ortamında nazil olan bu ayet, imanda sebat eden muttakilere cenneti müjdelemektedir. Ondan da öte, ahirette Melîk ve Muktedir olan Allah'ın indinde olacaklarını müjdelemektedir.

"Mükemmel idareci" manasına gelen *Melîk*'in, "mutlak iktidar sahibi" manasına gelen *Muktedir* ismi ile birlikte gelmesi, muhatabının gönlünde Allah'ın olaylara ve eşyaya müdahalesine dair hiçbir endişe bırakmamayı amaçlamaktadır.

Melîk ve Muktedir olanın elinden kim kaçıp kurtulabilir ki, mü'minlere bu eza cefayı çektiren müşrikler kaçıp kurtulabilsinler?

Melîk ve Muktedir olan Allah'ın, kendisine inanıp güvenen mü'minlere yardımını kim engelleyebilir?

Mekke'deki gibi bir gidişatı tam tersine çevirebilecek bir müdahale, ancak Melîk ve Muktedir olan Allah'ın müdahalesi olabilirdi. Nitekim öyle de oldu. Çok geçmedi; gün geldi, devran döndü, galipler mağlup mağluplar galip oldu. Âlemlere rahmet olan Nebi'ye güven içinde yaşayabileceği bir çardak altını dahi

çok görenler, Mekke'nin fethi sırasında "Biz ettik sen etme!" makamında tir tir titreyecek bir duruma düştüler.

Ayetin asıl vurguladığı hakikat, Allah'ın ahiretin de Melîk'i olduğu hakikatidir. Allah'ın idareciliğinin ve iktidarının mükemmel görüleceği asıl yer cennettir. Zira cennet, sonsuz güzelliğin üretildiği merkezdir.

3.2. Her şeyin *melekûtu* Allah'ın elindedir

Kur'an'da bu kökten Allah'ın üç ismi yer alır: *Mâlik, Melik, Melîk.*

Mâlik *milk*'in sahibidir.

Melik *mülk*'ün sahibidir.

Melîk *melekût*'un sahibidir.

Melîk ismi nasıl ki Melik isminin mübalağası ise, *melekût* mastarı da *mülk*'ün mübalağasıdır. Kur'an'da dört ayette *melekût* zikredilmiştir. *Melekût*; "Ele geçirilen şey üzerinde tam bağımsız olarak sınırsız otorite kurmak" anlamına gelir.

Melik ile *melekût* arasında nicelik farkı vardır. *Melik*, hem görülen hem de görülmeyen âlemler için geçerlidir. Fakat *melekût* sadece görülmeyen âlem için geçerlidir. Tıpkı şu ayette olduğu gibi:

فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ۝

"Her şeyin** melekût'unu* (kudret) ***elinde bulunduran (Allah), ***her tür kişileştirmeden uzak ve yücedir: nihayet hepiniz O'na döndürüleceksiniz."*** *(Yâsîn 36:83)*

Mülk ifadesi "her şeyi" kapsamak zorunda değildir, fakat *melekût* "her şeyi" kapsayan bir kavramdır. Şu ayetteki kullanımı da bu manayı pekiştirir:

قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ۝

"De ki: Her şeyin** melekût'unu elinde tutan,* (her varlığı) ***kollayıp kayırdığı halde kendisi kimsenin koruyup kollamasına muhtaç olmayan kimdir, biliyorsanız (söylesenize)***?"*** *(Mü'minun 23:88)*

El-Melîk kalıbında üç ayrı vurgu birden mevcuttur: ism-i fâil, mübalağa ve sıfat-ı müşebbehe. Allah için hem mutlak tasarrufu altına aldığı şeylerin (*milk*) varlığına ve yokluğuna karar vermeyi, hem varlığına karar verdiği şeyler üzerinde otorite olmayı (*mulk*), hem de milk ve mülkünden istediğini istediğine verip, hükümranlığını onlar üzerinden tecelli ettirmeyi (*melekût*) ifade eder.

Melekut *Ahd-i Cedid*'de de mükerreren benzer bir anlamda kullanılır. Mesela "Melekutun gelsin" (Matta 6:10) ifadesi bunlardan biridir.

4. MELÎK OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ

4.1. Kâinattaki düzen Melîk isminin tecellisidir

Kâinatta zerreden kürreye, muhteşem bir düzen vardır. Her şeyle her şey arasında çapraz ve paralel bağlar mevcuttur. Bu bağlardan birini koparmak, tüm düzeni etkileyen sonuçlara yol açabilir.

Kâinattaki bu düzen, R. Descartes ve R. Boyle gibi modern Batı'nın kurucu isimlerinin iddia ettikleri üzere, "amaçsız bir devr-i daim motoru" değildir. Aksine, her hareketi ve her zerresi anlamlı ve amaçlı bir düzendir. Bu düzen kendi kendini biteviye tekrarlayan, bir "devr-i daim motoru" gibi de çalışmamaktadır. Kuantum fiziği ile şuursuz bir "devr-i dâim" yaklaşımın bir yanılgı olduğu anlaşılmıştır. Bu düzen akıllı bir failin müdahil olduğu kozmik bir düzendir. O akıllı fail, hakiki müdebbirdir. O, el-Melîk olan Allah'tır:

يُدَبِّرُ الْاَمْرَ مِنَ السَّمَآءِ اِلَى الْاَرْضِ ۝

"Gökten yere kadar bütün oluşu O idare eder" *(Secde 32:5)*

اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ فِى سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ مَا مِنْ شَفِيعٍ اِلَّا مِنْ بَعْدِ اِذْنِهٖ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ۝

"Kuşkusuz sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı devrede yaratan; ve sınırsız güç ve kudret makamına kurulup varlığı idare eden** (yudebbiru) **Allah'tır: O'nun izni olmadan kimse şefaatçi olamaz. İşte sizin Rabbiniz olan Allah budur; o halde yalnız O'na kul olun! Daha da mı öğüt almayacaksınız?" *(Yûnus 10:3)*

Allah'ın kâinatı idare etmesiyle ilgili bir ayetin, müşriklerin şefaat anlayışını reddeden bir cümle ile son bulması hayli manidardır. Bunun anlamı, her tür şefaat anlayışının Melîk olan Allah'ın idaresine müdahale olarak görülmesidir.

Aynı hassasiyet, müşriklerin şirkinin sorgulandığı şu ayetlerde de görülür:

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ اَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللّٰهُ فَقُلْ اَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣١﴾ فَذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ اِلَّا الضَّلٰلُ فَاَنّٰى تُصْرَفُونَ ﴿٣٢﴾

"(Ey Nebi)*! De ki: "Göğün ve yerin ürünleriyle sizi rızıklandıran kimdir? Peki, işitme ve görme duyularınız üzerinde kim mutlak söz sahibidir? Dahası kimdir ölüden diriyi çıkaran? Ve diriden ölüyü çıkaran kim? Ya bir düzen içerisinde devinen bütün bir varlığa talimatı kim veriyor? Derhal diyecekler ki:* "(Elbette) *Allah!" O halde sen de* (onlara) *de ki: "Hâlâ sorumsuzca davranmayı sürdürecek misiniz?" Hâlbuki işte bu Allah'tır sizin gerçek ve tek Rabbiniz! Şimdi söyler misiniz: hakikati çıkarsanız, geriye sapıklıktan başka ne kalır? Buna rağmen, nasıl oluyor da* (hakikate) *böylesine mesafeli durabiliyorsunuz?"* *(Yûnus 10:31-32)*

اَللّٰهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمٰوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِاَجَلٍ مُسَمًّى يُدَبِّرُ الْاَمْرَ ﴿٢﴾

"Allah ise, gökleri gördüğünüz bir destek olmaksızın inşa edip sonra da mutlak hükümranlık makamına kurulan tek güçtür. O, her biri belirli bir süreye kadar (görevlerini) *icra edecek olan güneş ve ayı belli bir yasaya bağlamış, varlığı çekip çevirmektedir. "* *(Ra'd 13:2)*

Zımnen: İlahi yasalar, eşyayı ölçü ve kurala bağlar. Anlamsız ve amaçsız olan hiçbir şeyin ölçü ve kuralı olmaz.

Şu halde ölçü ve kuralı reddetmek, anlam ve amaçlı yaratılışı reddetmektir. İlk iki âyet arasında kopmaz bir bağ vardır: İslam, Allah'ın kâinatı yönettiği sistemin adıdır. Kâinatın yasalarını kim koymuşsa, hayatın yasalarını O koyar.

Vahiy işte o yasaları beyan için inmiştir. Bunda şaşılacak ne var?

5. MELÎK OLAN ALLAH'A DUA

Ya Melîk, Ya Allah!
Melîk Sensin, mükemmel idare edensin
İdaresinde eşsiz benzersiz olan Sensin
Zerreden kürreye varlığı çekip çevirensin
Kâinatta müdebbir-i hakiki olan Sensin

Ya Melîk, Ya Allah!
Melik'sin, mülkün sahibi Sensin
Mâlik'sin, milkin sahibi Sensin
Melîk'sin, melekûtun sahibi Sensin
Bizi mülküne sadık olanlardan eyle!

Ya Melîk, Ya Allah!
Bize nefsimizi yönetecek bir dirayet ver!
Bize hanemizi yönetecek bir ehliyet ver!
Bize Medine'mizi yönetecek bir liyakat ver!
Bize hayatı yönetecek bir basiret ver!

Ya Melîk, Ya Allah!
Bize güdülerimizi yönetecek bir irade ver!
Bize irademizi yönetecek bir akıl ver!
Bize aklımızı yönetecek bir iman ver!
Bize imanımızı yönetecek bir ilim ver!

Âmin!

اَلْوَهَّابُ

44

EL-VEHHÂB

Karşılıksız Veren

Bağışta Eşsiz Benzersiz Olan

Kendisinden Bedelsiz İstenilen

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

El-Vehhâb, esma-i hüsnadan olduğu Kur'an ile sabit mübarek isimlerden biridir. Kur'an'da Allah'a isim kalıbıyla müteaddit olarak isnat edilir. Karşılıksız veren, bağış yapmada eşsiz ve benzersiz olan, her şey kendisinden bedelsiz istenilen, hibesi mutlak ve sonsuz özne demektir.

Hibe, dilimizde "bağış" ile karşılanır. Kişinin kendisine ait bir şeyi, bir başkasına "karşılıksız olarak vermesi" anlamına gelir. *Hibe*'nin iki şartı vardır:

1. Geri dönmeyecek şekilde vermek.

2. Karşılık almamak ve beklememek.

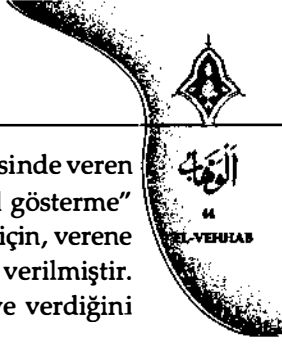
"Biz ona İshak'ı verdik" (6:84) ayetindeki *vehebnâ*, bu anlamda kullanılmıştır.

Burada kelime, hibe edilen açısından "istese de kendi imkânlarıyla elde edemeyeceği" vurgusuna sahip gibi görünüyor. Bu kökten fiillerin kullanıldığı Hz. İbrahim, İmran'ın kadını Hanne (3:34), Hz. Meryem (19:19) Hz. Zekeriyya (19:5) gibi isimlerin hepsi de, isteseler de çocuk sahibi olacak durumda değillerdi. Fakat aynı fiil Hz. Davud'a verilen Süleyman için de kullanılıyor (38:30). Şu durumda Hz. Davud'a hibe edilen çocuk "herhangi bir çocuk" değil, istese de kendi imkânlarıyla elde edemeyeceği "Süleyman ayarında bir çocuk"tur.

Kelimenin Kur'an'daki kullanımlarında, bu vurgunun olduğunu destekleyen bir örnek de Hz. Süleyman'ın duasıdır: "Rabbim bana, benden sonra hiç kimsenin ulaşamayacağı bir mülk ver (*heb*)" (38:35). Onun Allah'tan, kendi çabasıyla elde edemeyeceğine inandığı boyutlarda bir iktidar istediği açık.

Hibe öylesine bir karşılıksız veriştir ki, hibe edilenden sadece maddi değil manevi ve duygusal bir karşılık bile beklenmez.

Hibe ile *i'tâ* arasında fark vardır: *Hibe*, verdiği kimsenin mülkü olacak şekilde vermektir. *İ'tâ* ise, "bir şeyin alıcısına ulaştırılması" manasına gelir. Bunda verilen şeyin, verilen kimsenin mülkiyetine geçme şartı aranmaz. Ödünç, ortaklık, borç olarak da verilmiş olabilir.

Hibe ile *hediye* arasında fark vardır: *Hediye*, "sayesinde veren ile alanın birbirine yaklaştığı şey"dir. *Hediye*'ye, "yol gösterme" anlamındaki *hedy*'den türetilmiştir. Verilene ulaşmak için, verene "yol gösteren bir rehber" olduğundan "hediye" adı verilmiştir. *Hibe* böyle değildir. Mesela, Allah'ın kullarına hediye verdiğini söylemek caiz olmaz. Fakat Allah kullarına hibe eder.

Hibe ile *minha* arasında fark vardır: *Minha*, kişinin getirisinden istifade etmesi için bir başkasına geri almak üzere verdiği neması olan şeydir. Kadının taliplisi olan erkeğe yüzünü göstermesi de *minha* diye adlandırılır. *Hibe* ise, verilenin mülkü olmak üzere vermektir.

Hibe ile *ni'met* arasında fark vardır: *Ni'met* ancak özünde iyi, hayır, güzel ve helal olan için kullanılır. Fakat bu, *hibe*'de şart değildir. Haram yoldan kazanılan da *hibe* edilebilir.

El-Vehhâb, herkese durumuna göre karşılıksız veren eşsiz ve benzersiz bahşedici demektir. Düz ism-i fail *vâhib* demektir. Kur'an'da hiç bu kalıpla gelmez. Vehhâb olan Allah, karşılık almadan sınırsız verir, kulunun ihtiyacını istemeden görür.

Vehhâb mübalağa ile ism-i faildir. Bu kalıp hem fiilin çokluğunu, hem de tekerrürünün çokluğunu ifade eder. Yani "karşılıksız verirken hadsiz hesapsız veren" ve "karşılıksız verme işini sık yapan" demektir. Bağışı sınırlı olan ve bunu ara sıra yapana *Vehhâb* ismi verilmez.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

V-h-b maddesinden Kur'an'da kullanılan tüm isim ve fiiller de gösteriyor ki, Vehhâb ismi sadece Allah'a has bir isimdir. Yine aynı kökten gelen fiiller de Allah'a has fiillerdir.

Allah dışında hiç kimse ne el-Vehhâb olabilir, ne de hakiki *hibe*'de bulunabilir. Zira her bağışçının bağışladığı kendisine Allah'ın *hibe* ettiğidir. İnsarun Allah'tan almadığı ne vardır ki, bir başkasına onu bağışlasın? İnsan da, bağışladığı şey de, o şeyi kendisine bağışladığı insan da Allah'ın mülküdür. Bağış yapan insan, Allah'ın mülkü olan malından, Allah'ın mülkü olan insana bağış yapmış olmaktadır.

Esasen "bağış yapma" duygusunun kendisi, Vehhâb olan Allah'ın insana olan *hibe*'sidir. Belki Vehhâb isminin kuldaki en büyük tecellisi, Allah'ın kendisine hibe ettiğinden O'nun

kullarına karşılıksız verme iştiyakıdır. Bu iştiyakın bizzat kendisi Allah'ın kuluna *hibe*'sidir.

Bunun en güzel örneklerini, Kur'an'ın "örnek aile" olarak gösterdiği İbrahim ailesinde ve İmran ailesinde görüyoruz (3:33). Vehhâb olan Allah, çocuk hasretiyle geçen bir ömrün ardından, Hz. İbrahim'e ahir ömründe bir evlat hibe etmiştir (6:84). Kendisine çocuk hibe edilen Hz. İbrahim, mevhibe-i ilahiye olan İsmail'i, geri Allah'a hibe etmiştir. Bu hibe'nin geçmiş çağların âdeti olan insan kurban etme biçiminde olmamasını murad eden Allah, insanlığa, insanların Allah'a nasıl "kurban" edileceğini öğretmiştir. Böylece, insanların Allah'a kurban edilme yönteminin, hayvanların kurban edilmesi gibi olmadığı öğretilmiştir. Allah'a kurban olmak, insanların hayatlarını Allah'a adamaları, yani iman ve salih amele dayalı bir ömür geçirmeleridir.

Aynı şey Âl-i İmran suresinde kıssası anlatılan *İmran Ailesi* için de geçerlidir. İmran'ın kadını Hanne, çocuksuzlukla imtihan edilmektedir. Allah'la konuşur gibi ettiği içten bir duanın ardından, Allah'ın hibesi olan Meryem'e hamile kalır (3:34). Fakat bu kez de kocası İmran'ın ömrü vefa etmez. Çocuksuz yılların ardından kavuştuğu kızının doğumunu göremeden vefat eder. Hamile haliyle dul kalan Hanne, Allah'ın kendisine olan hibesine bir teşekkür etmek ister. Vehhâb olan Allah'a verecek hiçbir şeyi yoktur. O da tutar, Allah'ın kendisine hibe ettiği henüz doğmamış olan yavrusunu O'na adar. İşte baba İmran, anne Hanne, adak çocuk Meryem, ona hibe edilen İsa, Meryem'in teyzesi Elişa (Elizabet), onun kocası Zekeriyya, onların oğlu Yahya'dan oluşan "İmran Ailesi"nin kıssası böyle başlar.[29]

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Kur'an'da Vehhâb ismi

Kur'an'da bu maddeden 25 kelime yer alır. Bunlardan yalnızca üçü isim olarak gelir. Onlar da, Allah'ın sıfatı olarak kullanılan Vehhâb ismidir. Gerisi fiil olarak gelir. 22 fiilden biri ilahi bir mucizeye vesile olan meleğe isnat edilir (19:19), bir diğeri ise nimet bağışlama anlamının dışında kullanılır (33:50). Geri kalan

29 İmran Ailesi'nin Kur'an'daki kıssası üzerine ayrıntılı bir çalışma için bkz: M. İslamoğlu, ***Adayış Risalesi***.

20 fiilin tamamı da "nimet bağışlama" anlamında kullanılır. İstisnasız hepsi de Allah'a isnat edilir. Şu halde el-Vehhâb ismi, sadece *esma-i hüsna*'da karşılığı olan değil, *efâl-i hüsna*'da da karşılığı olan bir isimdir.

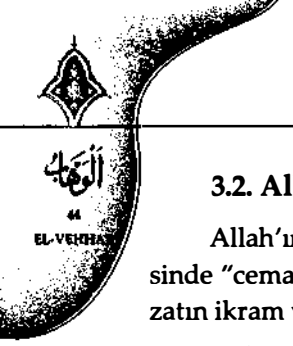
Vehhâb ismi, Kur'an'da üç yerde geçer. Bunlardan ikisi Sâd suresinde yer alır. İbn Hişam'ın naklettiği bir rivayetten, bu surenin Ebu Talib'in vefatıyla sonuçlanan hastalığı sırasında nazil olduğunu öğreniyoruz. Ebu Talib Kur'an'ın nüzulünün 9. yılında (m. 619) vefat etmiştir. Şu durumda bu sure de 9. yıla tarihlendirilebilir. İlk geçtiği yer Sâd 9, ikincisi Sâd 35'tir. İlk geçtiği yerde bu isim *el-Aziz el-Vehhâb* şeklinde çift isim olarak gelir. Vehhâb isminin 3. ve son kez geçtiği yer, Âl-i İmran suresinin 8. ayetidir. Burada Allah'a isnatla tek başına gelir.

Vehhab ismi ilk geldiği yer olan Sâd 9'da Azîz ismi ile birlikte gelir. Azîz isminin Vehhâb ile birlikte gelmesi şu manaları taşır:

1. Sultanlar, imparatorlar, krallar, ağalar, beyler, efendiler, zenginler, eşraftan olanlar ve hatır sahipleri konumları gereği vermeye muhtaç oldukları için verirler. Vermezlerse, şereflerine halel gelir. Kınanmaktan korkarlar, hatır kaybına uğramaktan çekinirler. Fakat Vehhâb olan Allah, vermeye muhtaç olduğu için vermez. Hiçbir şey vermese, izzetine zerre kadar halel gelmez. Zira O el-Azîz'dir. El-Azîz olmasına rağmen sınırsızca ve pek çok vermesi, O'nun Vehhâb oluşunun bir tecellisidir.

2. O Vehhâb'tır ve en büyük şeyleri karşılıksız hep verir. Vermek, bir yerde ezmektir. Karşılığını ödeyeceğini düşünen, veren karşısında ezilmez. Bu yüzden karşılıksız vermek, daha çok ezmek anlamına da gelebilir. Fakat Allah hem karşılıksız en büyük nimetleri sürekli verir, hem de verdiğini asla ezmez ve bunu istemez. Zira O sadece Vehhâb değil, aynı zamanda Azîz'dir, yüceliği yüceltene bağlı değil, bizatihi kendi zatındandır. Kulunun ezilmesi O'nu yüceltmez. Aksine O, kulunu mükerrem kılarak yüceltir.

İnsana sahip olduğu her şeyi O vermiştir. İnsanın kendisini bizzat O yaratmıştır. Onu daha baştan, paha biçilmez maddi ve manevi organlarla donatmıştır. İnsana verdiklerine karşılık, şükür mü nankörlük mü edeceğine bakmamıştır. Eğer ona baksaydı, insanı daha işin başında, melekler gibi şükre mahkûm ve mecbur ederdi. Böyle yapmamakla O, karşılıksız vermenin en güzel örneğini vermiştir.

3.2. Allah Vehhâb'tır

Allah'ın şanına Vehhâb olmak yaraşır. Esma-i hüsna içerisinde "cemal sıfatları" kategorisinde yer alan Vehhâb ismi, ilahi zatın ikram ve izzetinin büyüklüğünü ifade eder.

O karşılıksız veren ve kendisinden bedelsiz istenen bir Vehhâb'tır.

Allah insandan iman, teslimiyet, itaat, hamd, ibadet, ezcümle "kulluk" istiyor. Bu, "karşılık istemek" değil midir?

Kulluk Vehhâb olan Allah'ın insana hibe ettiği nimetlerin karşılığı değildir. Allah insana bizzat kendi varlığını hibe etmiştir. Varlık içinden seçmiş can vermiş, canlılar içinden seçmiş içinde akıl, irade ve vicdanın bulunduğu bir ruh üflemiştir. Daha doğarken onu beş duyu ile donatmıştır. Onu, bunları kullanacak bir programa tabi kılmıştır. Ona bir yaratılış amacı takdir etmiş, insana bu amacı gerçekleştirecek tam teşekküllü bir donanım hibe etmiştir. İnsan, bütün bunların hakkını ödemek bir yana, sadece aklının bedelini ödemek için ömür boyu secdeden alnını kaldırmasa, yine de ödeyemez.

Şu halde Allah'ın insandan kulluk istemesi, insana hibe ettiklerine bir karşılık değil, insana yeni ve yeniden bir ikramıdır. Zira Allah'a kul olmak, insanı kula ve eşyaya kul olmaktan kurtarır. Bunun yararı da, zararı da insanadır. Allah'ın insanın kulluğundan bir çıkarı yoktur. İbadetler, emir ve nehiyler de böyledir. İnsanın Allah'a ibadeti insanın çıkarınadır, Allah'ın değil. Yine O'nun cehennemle uyarması da insanın çıkarınadır.

Bu yüzdendir ki Allah, gönderdiği vahiyleri inkâr eden müşrik Mekke toplumuna Vehhâb ismiyle hitap ederek, onları şöyle uyarır:

بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْ ذِكْرِيْ ۚ بَلْ لَمَّا يَذُوقُوا عَذَابِ ۝٨ أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ
رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ ۝٩ أَمْ لَهُمْ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ
فَلْيَرْتَقُوا فِي الْأَسْبَابِ ۝١٠

"... Ama hayır, onlar asıl Benim uyarıma karşı şüpheyle yaklaşıyorlar; dahası, belli ki onlar henüz azabımı tatmamışlar. Yoksa Azîz ve Vehhâb olan Rabbinin rahmet hazinelerinin

tasarrufu onların elinde mi? Yoksa göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin mülkiyeti onlara mı ait? Haydi, o zaman tüm araçlara sarılsınlar da, (göklerin tahtına) ***çıkıp kurulsunlar bakalım!"*** *(Sâd 38:8-10)*

Şu yeryüzünde, Müşrik Mekke toplumu da bilmezse, Allah'ın Vehhâb isminin tecellisini başka kim bilecek? Mekke gibi kurak ve çorak, etrafı lav kayalıklarından oluşmuş dağlarla çevrili mahrum bir coğrafyada, komşu tüm şehirleri kıskandıracak bir refah içinde yaşıyorlardı. O şehirler ki, birçoğu tabii coğrafya, iklim, yağış ve verimlilik açısından Mekke'yi fersah fersah geçen bir konuma sahipti. Fakat Mekke'nin sahip olduğu refah onların hiçbirinde yoktu.

İşte ayet, içinde yüzdükleri bu refahın Vehhâb olan Allah'ın kendilerine bir hibesi olduğunu hatırlatıyordu. Allah Kâbe'yi Vehhâb isminin tecellisi için vasıta kılmıştı. Onlar *Beyt'in Rabbini* unutup, *Beyt*'e kulluğa kalkışmışlardı. Dindarlıkları kıblesini kaybetmişti. Bu yüzden onlara vahiy; "Artık kulluğu şu Beyt'in Rabbine tahsis etsinler!" (106:3) uyarısında bulunuyordu. Onlar Beyt'in Rabbi olan Allah'a inanıyorlar, fakat kulluğu O'na tahsis etmiyorlardı. Bu yüzden ibadet telakkileri tahrife uğramıştı. Bütün bu hakikatleri Kureyş ve Mâun sureleri çok güzel resmetmişti.

4. VEHHÂB OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ

4.1. Vehhâb isminin ef'al-i hüsnadaki karşılığı

Kur'an'da geçen esma-i hüsna, fiil karşılığı bakımından ikiye ayrılır:

1. Fiil olarak aynı kökten karşılığı bulunan isimler.

2. Fiil olarak karşılığı bulunmayan isimler.

Vehhâb ismi, fiil olarak aynı kökten karşılığı bulunan isimlerden biridir. Üstelik Kur'an'da Vehhâb ismi 3 kez geldiği halde, bu kökten gelen fiil sayısı 22'dir. Bunlardan ikisi Allah'a isnatla gelmez (19:19; 33:50). Geriye kalan 20'si Allah'a isnatla gelir. Vehhâb ismine müteallik olan bu fiiller geçmiş zaman kipinde (*vehebe, vehebnâ*), muzari fiil kipinde (*yehebu*) ve dua kipinde (*heb*) gelir.

Allah'a isnatla gelmeyen iki fiil de dâhil 22 fiilin tümünün ortak bir bağlamı ve konusu vardır: Aile. Bu çarpıcı sonucun bire bir karşılıkları şöyledir:

1. Hz. İbrahim ve ailesi/oğlu, torunu (14:39; 6:84; 19:49,50; 21:72; 29:27; 26:83; 37:100).

2. Hz. Musa ve ailesi/kardeşi (19:53).

3. Hz. Meryem ve ailesi/oğlu (19:19).

4. Hz. Zekeriyya ve ailesi/eşi, oğlu (21:90; 3:38; 19:5).

5. Hz. Davud ve ailesi/oğlu (38:30).

6. Hz. Süleyman ve ailesi/oğlu (38:35).

7. Hz. Yunus ve ailesi (38:43).

8. Hz. Peygamber ve ailesi/eşleri (33:50).

9. Her hangi bir aile/çocuklar (42:49 iki kere).

10. Her hangi bir mü'minin ailesi için dua (25:74).

Bunun iki istisnası vardır: Biri, Hz. Musa'nın Firavun'un önünde konuşurken ***"Rabbim bana doğru bir muhakeme yeteneği hibe etti"*** (26:21) ayetidir. Diğeri, Vehhâb ismiyle Allah'a duanın öğretildiği ***"Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi saptırma ve bize katından bir rahmet bahşet: çünkü yalnızca Sensin Vehhâb olan!"*** (Âl-i İmran 3:8) ayetidir. Bunlar da bağlam itibarıyla aile konusuyla dolaylı olarak irtibatlıdır.

Vehhâb isminin ef'al-i hüsnadaki karşılığı olan ilahi fiillerin aile bağlamında gelmesi nasıl değerlendirilmelidir?

İman ve küfür genetik değildir. Eğer öyle olsaydı, mü'minden mü'min, kâfirden kâfir doğardı. Eğer durum böyle olsaydı, aklın, iradenin, peygamberlerin, vahiylerin bir hükmü kalmaz, hepsi de boşa çıkardı. Durum buy olsaydı, iman ve küfür, iyi ve kötü, hak ve batıl, haram ve helal arasındaki sınır anlamsızlaşırdı. Bu böyle olsaydı, ödül ve ceza, cennet ve cehennem ve hepsinden öte Hesap Günü'nün bir anlamı kalmazdı.

Kur'an, iman ve küfrün genetik olmadığının örneklerini peygamberler üzerinden verir. Hz. Nuh'un oğlu Ken'an örneği, imanın babadan oğula geçmediğini söyler. Azer'in oğlu Hz. İbrahim, küfrün babadan oğula geçmediğini söyler.

İman ve küfür hısımlık bağıyla da alakalı değildir. Hz. Lût'un kâfir karısı, Hz. Âsiye'nin Firavun kocası örnekleriyle söylenen de budur.

- Peki, bunun ilahi hibe ile alakası nedir?

- Bu sualin cevabı, yukarıdaki örneklerin içinde vardır. Aileye müteallik bu örneklerin çoğu, Allah'a *"heb*: hibe et!" diye yalvardılar. Hem de bu yalvarışı canı gönülden yaptılar. Duanın tüm gereklerini yerine getirdiler. Öyle istediler ki, varlıkları baştan ayağa "dua" kesildi. Hz. İbrahim, Hz. Hanne, Hz. Meryem, Hz. Zekeriyya, Hz. Davud'da görüldüğü gibi, hep aşk makamında istediler. Hz. İbrahim ve Hz. Hanne'de görüldüğü gibi, ilahi hibeye nail olduklarında arkalarını dönüp gitmediler. Rablerine layığı gibi şükretmenin telaşına düştüler, kurban ettiler, O'nun yoluna adadılar.

Bu örnekler üzerinden Kur'an, ideal ailenin oluşumunda insanın çok özel bir gayret ve himmet sergilemesinin önemine dikkat çekiyor. Bununla birlikte, bu konuda beşeri çabanın tek başına yetmeyeceğine, bütün çabayı harcadıktan sonra, ilahi inayet ve bağış istemenin gereğine de dikkat çekiyor. Yani mü'min insana diyor ki:

Allah yokmuş gibi davranma!

Allah yokmuş gibi konuşma!

4.2. Hz. Süleyman'ın Vehhâb olan Allah'a duası

Vehhab isminin içinde yer aldığı ayetlerden biri, Hz. Süleyman'ın güçlü iktidarı ve dirayetsiz oğlu Rehoboam ile sınandığını anlatan Kur'an pasajı içinde yer alır:

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمٰنَ وَاَلْقَيْنَا عَلٰى كُرْسِيِّهٖ جَسَدًا ثُمَّ اَنَابَ ۞ قَالَ رَبِّ اغْفِرْ
لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْۢبَغِي لِاَحَدٍ مِنْ بَعْدِيْ ۚ اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ ۞

"Doğrusu Biz Süleyman'ı, vaktiyle tahtının üzerine bir ceset koymakla sınamıştık; bunun ardından o da Bize (af dilenerek) ***yönelmiş*** (ve) ***"Rabbim!" demişti, "Bana, benden sonra hiç kimsenin üstlenmeye layık olmadığı bir iktidar ver: çünkü Sen, evet sensin cömertçe bahşeden!"*** *(Sâd 38:34-35)*

- Hz. Süleyman'ın duasına sebep olarak gösterilen onun sınanması ve "tahtının üzerine bir ceset bırakılması" ne demektir?

- Önce "Onun tahtının üzerine bir ceset bıraktık" ibaresini eski müfessirlerin nasıl açıkladıklarına bakalım:

1. Sihirli yüzüğünü bir cin şeytanına çaldırdığı için hâkimiyetini kaybetmişti. Tahta oturan ceset de, yüzüğü çalan cin şeytanıymış. Süleyman uzun maceralardan sonra bir balıkçı çırağıyken yediği bir balığın karnında yüzüğünü bulmuş. (Rivayet tefsirleri)

Bu İsrailiyyat kökenli bir efsanedir. Kur'an'daki anlatımla alakası yoktur.

2. Ebu Hüreyre'nin Hz. Peygamber'in ağzından naklettiği bir rivayete göre: Hz. Süleyman 70 harımıyla halvet olacağını, bunun sonucunda doğan çocuğun mücahit olacağını söylemiş, fakat "İnşaallah" dememiş. Bu yüzden harımlarından biri, ceset gibi yarım bir bebek doğurmuş, doğurduğu bebeği eşi Süleyman'ın tahtına koymuş. (Buhari, *Nikah* 119; Müslim, *Eyman* 5, no: 1654)

Her ne kadar Hz. Nebi'nin ağzından nakledilmişse de, bu rivayet İsraili kültüre aittir. Kur'an'a ve selim akla arz edildiğinde, geçer not alması mümkün görünmemektedir.

3. Hz. Süleyman karısının kardeşini bir davada kayırma sözü vermişti. Oysaki adam haklı değildi. Bunun üzerine Allah'ın azarına muhatap olmuş, o da tevbe etmiştir.

Bu rivayetin, ayette dile getirilen "tahtına ceset bırakmak" ile alakası kurulamamıştır.

4. Hz. Süleyman, savaş esiri olan çok güzel bir harımı âzâd edip onunla evlenmiş, onun istediği heykelleri yaptırmış, bu harım da o heykele gizlice tapmışmış. Durumu fark eden Hz. Süleyman, önce heykeli kırmış, sonra da çöle gidip tevbe etmiş.

Bu rivayet Hz. Süleyman'ın *inabe*'sini açıklarsa da, "taht-taki cesedi" açıklamaz. Dahası, harımının şirkinden dolayı Süleyman'ın tevbe etmesinin bir manası yoktur. Öyle olsaydı aynı durumda olan Hz. Lut'un da tevbe etmesi icap ederdi.

5. Mabed yapımında başrol oynayan ustalar (: *mason*'lar) ona karşı başkaldırmış. Bu isyanda evladı babaya karşı kullanmışlar, evlat da bu oyuna gelmiştir.

6. Tahtının üzerine konan ceset bizzat hastalanıp iyileşen Süleyman idi (Razî).

Eğer imtihan hastalık olsaydı, Eyyub örneğinde olduğu gibi Kur'an adlı adınca söylerdi. Ayette geçen *enâbe*, "Allah'a yöneldi" anlamına gelir, "hastalıktan iyileşti" anlamına değil. *İnabe* ile *tevbe* arasında fark vardır. *Tevbe*, fiili bir günahın ardından gelen istikamet tashihidir. Fakat *inâbe*, niyetin kıblesinin bozulması ardından gelen istikamet tashihidir. Belki insanın iç dünyasındaki ayartıya kapılma alametlerine rağmen, insanın nefsiyle mücadele ederek doğruda ayak diremesi, Allah'a yönelişte sabır ve sebat göstermesine delalet eder. Kur'an'da da bu vurguyla kullanılır (Ra'd 13:27; Zümer 39: 8, 17, 54).

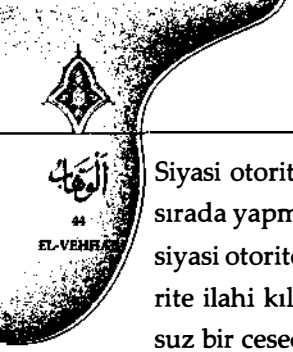
Bizim değerlendirmemiz şudur: Babası Hz. Davud gibi, Hz. Süleyman, güç ve iktidarla, yani devletle imtihan edildi. 40 yıl Kudüs'ten İsrail devletini yönetti. Akdeniz'i devletinin gölü haline getirdi. O devletin gelip geçici bir imtihan aracı olduğunu unutmuş olmalı ki, Allah'a, "kendisinden sonra kimseye nasip olmayacak bir iktidar" vermesi için dua etti.[30] Bu duanın dayandığı tasavvur yanlıştı. Zira geçici dünya mülküne kalıcı muamelesi yapan bir tasavvurun ürünüydü. Rabbimiz bu talebin doğru olmadığını ona gösterdi. O da niyetindeki bu tahrifi, *inabe*'si ile tashih etti.

Hz. Süleyman'ın tahtının üzerine konulan ceset konusunun klasik tefsirlerde nasıl ele alındığını yukarıda maddeler halinde özetledik. Bu konuda İsrâiliyyat kaynaklı oldukça hacimli bir menkıbe oluşturulmuştur. Bunlar bir mesnetten yoksundur.

Hz. Süleyman'ın tahtına bırakılan "ceset" mecazının, iki muhtemel açıklaması vardır:

1. "Ceset" ile Hz. Süleyman'ın şahsı kastedilmiş olabilir. O, devletini yönetirken bazı iç gaileler yaşadı. Anneler farklı olduğu için yarı ağabeyi sayılan Adonijah ile taht çekişmesi yaşadı.

30 Hz. Süleyman'ın duası hakkında *Eski Ahid*'de şu pasaj yer alır: "Ya Rab! Ben henüz çocuk denecek bir yaşta, yöneticilik nedir bilmezken bu kulunu babam Davut'un yerine kral atadın. İşte kulun kendi seçtiğin kalabalık halkın, sayılamayacak kadar büyük bir kalabalığın ortasındadır. Bu yüzden bana öyle sezgi dolu bir yürek ver ki, iyi ile kötüyü ayırt edip halkını yönetebileyim. Başka türlü senin bu büyük halkını kim yönetebilir!" Rab, Hz. Süleyman'ın bu isteğinden hoşnut olur ve ona şöyle der: "Madem kendin için uzun ömür, zenginlik ve düşmanlarının ölümünü istemedin, bunların yerine adil bir yönetim için bilgelik istedin; isteğini yerine getireceğim. Sana öyle bir bilgelik ve sezgi dolu bir yürek vereceğim ki, benzeri ne senden öncekilerde görülmüştür, ne de senden sonrakilerde görülecektir." (I. Krallar 3:9-15)

Siyasi otoritesi bir ara iyice sarsıldı. Kur'an'ın naklettiği duayı o sırada yapmış olma ihtimali var. Buna göre *taht* Hz. Süleyman'ın siyasi otoritesine, *ceset* ise kendi bedenine tekabül eder. "Bir otorite ilahi kılavuzluk ve ahlaki değerlerden yoksun kalırsa, ruhsuz bir cesede dönüşür" mesajını verir.

2. Hz. Süleyman'ın müteakip ayetteki duasından yola çıkarak, bu cesedin, onun tahtına varis olan oğlu olduğu söylenebilir. Duada da belirtildiği gibi, babasının tahtına layık olmayan bu oğul döneminde Hz. Süleyman'ın bıraktığı görkemli devlet parçalandı. Talut'un (Şaul) İ.Ö. 1030'da kurduğu devlet, Hz. Süleyman'ın ölümü üzerine (İ.Ö. 931) parçalanarak son buldu. Yerine geçen oğlu Rehoboam dirayetsiz çıktı.

Müfessir Elmalılı, onun duasını hayra yorar: "Dünya mülkünün geçiciliğini hiç aklından çıkarmayıp, ahiret mutluluğunu ve saadetini istedi."

Elmalılı böyle yorumlasa da, bizce Hz. Süleyman kendi duasıyla devletinin sonunu hazırlamıştı. Duası tuttu ve tahtına ehliyet ve liyakatten yoksun ve bir "ceset" kadar manen ölü olan oğlu geçti.

Sözün özü: Kur'an bu misal üzerinden hepimize dünya durdukça duracak şu öğüdü verir: *Dua eden, isterse bir peygamber olsun. O peygamber, isterse Hz. Süleyman gibi yeryüzünün cihangirlerinden olsun. O cihangir, isterse karaya ve denize, rüzgâra ve suya, yeryüzünün ifrit gibi bilgin ve uzmanlarına hükmetsin. Bütün bunlara sahip olan yeryüzü hükümdarı, tüm tevazuu içinde Rabbine yönelip tüm içtenliğiyle yalvarsın. Yalvardığı Allah da "karşılıksız veren, bağışı eşsiz ve benzersiz olan" anlamına gelen el-Vehhâb olsun.*

Yine de Allah, ilahi kanununu (sünnetullah) bozmaz. Kimseye ölümsüz bir mülk vermez.

5. VEHHÂB OLAN ALLAH'A DUA

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٨﴾

رَبَّنَا إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٩﴾

"Rabbimiz!
Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi saptırma!
ve bize katından bir rahmet bahşet!
Çünkü yalnızca Sen, karşılıksız veren bir Vehhâb'sın!"

"Rabbimiz!
Geleceğinden kuşku duyulmayan o günde
Sen insanlığı bir araya toplayacaksın!
Çünkü Allah vaadinden asla dönmez." *(Âl-i İmran 3:8-9)*

Âmin!

اَلْوَاحِدُ

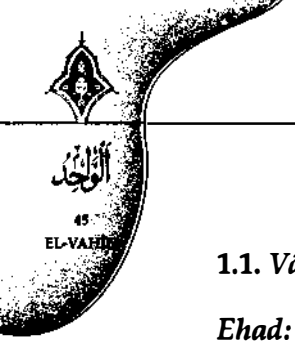
45

EL-VÂHİD

Bir Tek

Eşsiz Ve Benzersiz Tek

Mutlak Ve Sonsuz Bir

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

1.1. *Vâhid:* "ortağı" olmayandır

Ehad: "benzeri" olmayandır

El-Vâhid, esma-i hüsnadan olduğu Kur'an ile sabit isimlerden biridir. Kur'an'da Allah'a isnatla, isim kalıbında, mükerreren gelir. *Bir tek*, eşsiz ve benzersiz *tek*, bölünüp parçalara ayrılmayan mutlak ve sonsuz *bir* manasına gelir.

El-vahd, tekliğe ve birliğe delalet eder. *Vâhid*'in mastarı "teklik" manasındaki *vahdet*'tir. "Çokluk" manasına gelen *kesret*'in zıddıdır. *Vahdet*'in, aynı kökten gelen *vahdâniyyet* mastarıyla farkı açıktır. *Vahdet* mastarı Allah için de, başka varlıklar için de kullanılabilir. *Vahdaniyet* Allah'tan başka bir varlık için kullanılmaz. *Vahdân*'daki *elif-nûn*, tıpkı *Ehad*'deki *elif* gibi 'tek' ve 'en' vurgusuna sahiptir. Esasen *elif-nûn* takısı, tesniye alametidir. *Rahmân* isminde olduğu gibi, aklına geleni ikiyle çarp, o çıkanı da ikiyle çarp, onu da, onu da... şeklinde devam edip giden bir anlama sahiptir. Buna göre *vahdâniyyet*, "İnsanın aklına gelen en son sınırı da aşan bir teklik" manasına gelir. *Vahdet* "bir başına olma" anlamındadır. *Vahdaniyyet*, "eş ve benzeri reddetme" anlamına gelir. Vahdaniyet Allah'tan başkası için kullanılamaz.

Vâhid, sayıların ilkidir. Çoğulu *vuhdân* gelir.

Vâhid ve *Ehad* Allah'ın iki ismidir. İkisi arasında fark vardır. Bu fark şöyle formüle edilmiştir: *Vâhid, leyse lehu şerîkun; ehad, leyse lehu mesîlun*: "*vâhid*, ortağı olmayan; *ehad*, benzeri olmayandır." Zatın biricikliğini ifade etmede *Ehad*, *Vâhid*'den daha beliğdir. *Vâhid* itibari de olabilirken, *Ehad* hep hakikidir. Ehad hiçbir şekilde iki olma ihtimali olmayan, kendinden başka adet kabul etmeyen tek demektir. Vâhid öyle değildir. "Filan kişiye vâhid direnemez" demek, "bir kişi direnemez" demektir. Ama bundan "İki kişi olursa direnebilir" manası çıkar. Fakat "filan kişiye ehad direnemez" denirse, bu "hiç kimse direnemez" demek olur.

Vâhid olumlamada, Ehad olumsuzlamada kullanılır. "Bir (*vâhid*) adam gördüm" ve "Hiçbir kimse (*ehad*) görmedim" cümlelerinde olduğu gibi. *Ehad* ile kastedilen "bir", her açıdan birdir. *Vâhid* ile kastedilen "bir", her açıdan bir olmayabilir. Hattâbi

"*ehadiyyet* zatta ortaklığı olumsuzlar, *vâhidiyyet* ise sıfatta ortaklığı olumsuzlar" demiştir.

Vâhid ile *ferd* arasında fark vardır. *Ferd*, benzerinden ayrı olmayı ifade etmez. *Vâhid* ise, zât ya da sıfat itibarıyla bir tek olmayı ifade eder. *Ferd*, bölünme kabul eden "bir" için kullanılır. *Vâhid*, bölünme kabul etmez "bir"i ifade eder.

Vâhid ile *evhad* arasında fark vardır. *Evhad*, birinin bir hususta veya işte, benzerlerinden daha farklı olduğunu ifade eder. *Vâhid* ise benzeri olmayan *tek*'tir.

Vâhid ile *fezz* arasında fark vardır. *Fezz*, "en az" olana delalet eder. Birlemeyi değil azaltmayı ifade eder. Allah için kullanılamaz. Fakat *Vâhid*, "eşsiz bir" olana delalet eder. Azlığı değil, eşsiz benzersizliği ifade eder.

Vâhid ile *münferid* arasında fark vardır. *Münferid*, benzerlerinden seçilip ayrılmayı ifade eder. Bu yüzden "Allah münferiddir" denilemez. Zira O'nun benzeri yoktur ki, onlardan seçilip ayrılsın.

Vâhid ile *vahîd* ve *ferîd* arasında fark vardır. *Vahîd* ve *ferîd*, ikiden tamamıyla soyutlanmış olmayı, yani "tek başına" olmayı ifade eder. Dilimizde "biricik" ve "yegâne" dediğimiz manadır. "Dostu yoktur" anlamına gelir. Allah için kullanılamaz.

Teferrede ile *tevahhade* arasında fark vardır. *Muteferrid*, taşıdığı özellikte benzerlerinden üstün olanı ifade eder. *Mutevahhid*, kendi türünün içinde özgün olanı ve özelliğiyle seçileni ifade eder. İbn Bacce'nin *Tedbiru'l-Mutevahhid* adlı risalesinde kelime "şahsiyet, kişilik sahibi" anlamında kullanılmıştır. *Şahsiyet* de zaten "türünün içinde seçilip öne çıkan, kendine has özelliğiyle diğerlerinden farkı fark edilen" demektir.

Vâhid, *vehade-yehidu-vâhid*'den ism-i faildir. Ne kendi zatında, ne de zihinde "bölünme kabul etmeyen özne" anlamına gelir. Vâhid, "Zatında eşsiz olan tek özne" demektir. Bu ismin *Vahd* veya *Vahad* şeklinde ism-i mastar kalıbında değil de, *Vâhid* şeklinde ism-i fail kalıbında gelmiş olması dikkat çekicidir. Bu Allah'ın Vâhid oluşunun, zatına has nitelik olmayı da aşan bir mana taşıdığını ifade eder. Adı üstünde, *ism-i fail*, "öznenin sürekli yaptığı fiilden" dolayı aldığı isimdir. Onun "tekliği", *İlah* ismi gibi yalnızca zatına dönük bir sıfat değil, fiiline de yansıyan bir sıfattır.

1.2. Vâhid isminde içtima eden vurgular

Vâhid, farklı vurguların kendisinde toplandığı bir kelimedir. Bu vurguları, büyük müfessirimiz Elmalılı'nın da katkısıyla, 6 maddede özetleyebiliriz:

1. *Türde veya çeşitte vâhid olan*: İnsan ve at türde vâhidir, Ahmet ve Mehmet çeşitte vâhiddir.

2. *İttisal ile vâhid olan*: Bu da ikiye ayrılır: a) Ya yaratılıştan olur ki, "vâhid şahıs" derken kasdettiğimiz şahsiyettir. b) Ya da sonradan olur ki, "vâhid sanatkâr" derken kasdettiğimiz şeydir.

3. *Eşi ve benzeri olmadığı için vâhid olan*: Bu da ikiye ayrılır: a) Ya yaratılış icabı benzersizdir ki, "güneş vâhiddir" derken bunu kast ederiz. b) Ya da erdem açısından eşsizdir ki, "falan çağının vâhididir" derken de bunu kast ederiz.

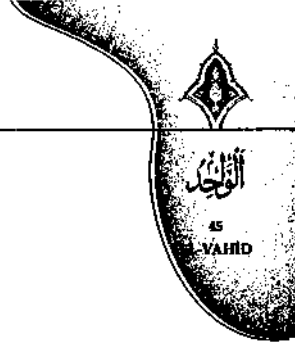
4. *Parçalanamadığı için vâhid olan*: Bu da ikiye ayrılır: a) Ya küçük oluşundan dolayı parçalanamayacak olana "vâhid" deriz ki, atom altı parçacıkların en küçüğü gibi. b) Ya da sert ve değerli olduğundan dolayı parçalanmayan için deriz ki, "elmas" gibi.

5. *Başlangıç için kullanılan vâhid*: a) Ya sayıların başlangıcı için kullanılır ki, "vâhid" (bir) sayısı gibi. b) Ya da bir çizginin başlangıcı gibi ki, "vâhid nokta" gibi.

6. *Allah için kullanılan vâhid*: Ne bölünme, ne çoğalma kabul eden, sayısal olmayan, mutlak ve sonsuz bir demektir.

Güneş ve ayın "biricik" oluşu hem mutlak değil, hem kesin değildir. Zira bunların eşi ve benzerinin olmadığını isbat için bu uçsuz bucaksız âlemin tamamını incelemek gerekir. Bu yapılmadığına göre, güneşin biricik olduğunu söylemek sadece zandan ibarettir. Ayrı şey Arş ve Kürsi için bile geçerlidir. Zira bunların "vâhid" olduğunu söylemek için elimizde kesin delil yoktur. Kaldı ki bu ikisi Allah'tan gayrisi için de kullanılır.

El-Vâhid, "mutlak ve sonsuz bir", "eşsiz ve benzersiz tek", "bölünme ve parçalanma kabul etmeyen ve rakamsal anlamda olmayan bir tek" demektir. O yalnızca Allah'tır.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

2.1. Vahdet ve kesret

Vâhid ismi açısından varlık iki kısımdır:

1. *Bölünme kabul etmeyen varlık*: Buna *vahdet* denir. Yaradan'ın varlığı böyledir.

2. *Bölünme kabul eden varlık*: Buna *kesret* denir. Yaratılan her şeyin varlığı böyledir.

- Vahdet, varlığın sebebi midir?

- Vahdet, varlığın varlık sebebi değildir. Zira bir şey parçalandığında onun varlığı yok olmaz, birliği yok olur. Çokluk da birlik gibi "varlık" sahibidir. Bir şey çok olmakla yok olmuyorsa, vahdeti varlık sebebi olarak görmek doğru olmaz. Bir şeyi parçalamak onun birliğini yok eder, varlığını değil.

Bir şeyin varlığını onun birliğine bağlamak ne Halik için ne mahlûk için doğru değildir. Halik için doğru değildir; zira Allah'ın varlığı her hangi bir sebebe bağlanamaz. O öncesiz ilk ve sonrasız son olarak el-Hay ve el-Kayyum'dur. Mahlûk için doğru değildir; zira yaratılmış olup da mutlak tek ve bir olan yoktur. Yaratılmış varlığın birliği öze değil niteliğe ilişkin, daimi değil arızi, hakiki değil itibari bir birliktir. Birliği zati ve hakiki olanın birliği bölünme, parçalanma, tekerrür, çokluk, kabul etmez.

Şu halde, "vahdet mertebelerinden" söz etmek yanlış olmasa gerektir. Yaratan'ın vahdeti vahdet mertebelerinin en yücesidir ve bu hakikati O'nun *vâhidiyyeti* değil *ehadiyyeti* ifade eder. İlahi vahdetin mutlak ve zatiliğini Ehad ismi ifade eder. Yaratılanın vahdeti ise, her bir 'vâhid'in varlık hiyerarşisindeki (*meratibu'l-vücud*) konumuna göre değişen mertebelerde yer alır.

"Ben" diyen insanın vahdeti, mutlak değil mukayyet bir vahdettir. Fakat insanı kendi türü içinde 'vâhid' kılan şey, Allah'ın vâhidiyyetinin insandaki tecellisidir. İnsan bu tecelliye mazhar kılınmasaydı 'ben idrakine' ulaşamazdı. İnsanın bu tecelli sayesinde kazandığı şey *'vâhidiyyet'* değil *'şahsiyyet'*tir. *Şahsiyyet*, ilahi vâhidiyyetin insanda yansıyan tecellisidir. Bu tecelli insanı "biricik" kılmaz, ama orijinal ve özgün kişilik sahibi çok özel bir varlık kılar.

Yaratılmış olup da varlığı terkiplerden oluşmayan hiçbir şey yoktur. Dolayısıyla yaratılmışların vâhidiyyetinden hakiki manada söz edilemez. Mecazi vâhidiyyet ise iki kısımdır:

1. *Ya şahsi vâhidiyyettir*: Ahmed'i Mehmet'ten, Hasan'ı Hüseyin'den ayıran husus budur. Bu ayırıcı unsurlar sahibi için hakiki bir vâhidiyyet değil, olsa olsa ayırıcı bir hususiyyettir.

2. *Ya da şahsi olmayan vâhidiyyettir*: Pamuk ile karın beyazlıkta vâhid oluşu, su ile sütün sıvılıkta vâhid oluşu, taş ile odunun katılıkta vâhid oluşu böyledir.

Vâhidler arasındaki hiyerarşi konusunda, Elmalı'nın şu cümleleri bir fikir verebilir:

"Şahsi vâhid, tür ile vâhidden önceliklidir. Tür ile vâhid, cinsiyle vâhidden önceliklidir. Cinsiyle vâhid, faslıyla vâhidden önceliklidir. Zatıyla vâhid, arazıyla vâhidden önceliklidir. O da bir şeye nisbetle vâhidden, yani: iki şey arasındaki bir açıdan benzerlikten önceliklidir. Şahsi vâhid aksamından asla bölünme kabul etmeyen hakiki vâhid, her hangi bir açıdan bölünme kabul edenden önceliklidir. Demek ki vâhidler hakikatleri ile muhteliftirler. (...)"

"Bunlar kolay anlaşılabilmek için, şahsi olmayan vahdetlerin türüne göre isimler verilmiştir:

Nevide olan vahdete *mümâselet*,

cinste olan vahdete *mücaneset*,

keyfiyette olan vahdete *müşabehet*,

kemiyette olan vahdete *müsâvât*,

şekilde olan vahdete *müşâkele*,

konum bakımından vahdete *muvâzât* ve *muhâzât* (hiza),

etrafta olan vahdete *mutabakat*,

nisbette olan vahdete *münasebet* denilmiştir.

"Misli olmayan vâhide "fert, mütevahhid, vahîd" denilir ki, bizim "tek, biricik, yegâne" dediğimiz şeydir. Mesela bizim âlemimizde yeryüzü tek, ay tek, güneş tek ve ferttirler. Bununla beraber teklikleri de izafidir. Her yönden tek değildirler. Mesela cisim olmakta, küresel olmakta tek değildirler. Sonra başka benzerlerinin varlığı da mümkündür. Kişilere ve cüz'iyyata "fert"

deyişimiz de ferdiyetin her açıdan değil de, öne çıkan belli başlı özellikleri itibarıyla görece ve ihtimale açıktır. Bu bakımdandır ki, fertte birçok değerler toplanıp birleşerek Hakk'ın birliğine âyet olurlar..."[31]

2.2. Mutlak vahdet, mukayyet vahdet

İlahi vâhidiyyetin, ehadiyyetten farklı olarak Allah'ın fiillerine taalluk ettiği bir hakikattir. Zira Vâhid ism-i faildir ve bu ismin tecellisi olan vâhidiyyet tamamıyla yaratılmışlar üzerinde tecelli eder.

Hâlık'ın mutlak vahdetini ifade eden ehadiyyet, O'nun zatına dönüktür ve her açıdan tekliğini ifade eder. Fakat Halık'ın birliğini ifade eden vâhidiyyet böyle değildir. Allah'ın vâhidiyyeti zata değil sıfatlarına ve fiillerine dönüktür. Bu yüzden vâhidiyyeti, ehadiyyetinden farklı olarak kesret suretinde tecelli edebilir. Celal ve cemal sıfatları, lutfu ve kahrı, ödülü ve cezası, hayatı ve ölümü yaratması, hep bu tecellilerin kesret suretinde görünen sonuçlarıdır.

Kesreti mümkün olanın vahdeti, zati ve asli değil vasfi ve fer'i bir vahdettir. Yaratılmışların vahdetinden söz etmek, kesreti mümkün hatta vaki olanın vahdetinden söz etmektir.

Şu halde yaratılmışların vahdeti arızi, Yaratan'ın vahdeti ise zatidir. Yaratılmışlar için vahdetten söz etmekle Yaratan'ın vahdetinden söz etmek, aynı şeyden söz etmek değil, mahiyet açısından iki ayrı şeyden söz etmektir. Bu açıdan çok eski bir felsefi mezhep olan "vahdet-i vücud" (varlığın birliği) felsefesi üzerinde yeniden düşünmek gerekir.

Bu kadim felsefi mezhep, el-Ehad olan Allah dışındaki varlığın varoluş hakikatini görmezden gelerek, onu "mahlukât" değil "hayalât" olarak algılamıştır. Halık'ın varlığı nasıl hakikat ise, mahlûkun varlığı da öylece hakikattir. Zira varlığı var eden, el-Hak olan Allah'tır. "Yarattım" diyen de O'dur. Onun "Yarattım" dediğine itiraz etmenin iki yolu vardır: Birincisi "yaratılanı görüp yaratanı inkâr etmek", ikincisi "Yaratanı görüp yaratılanı inkâr etmek. Bu kadim felsefe işte bu ikincisini yapmaktadır.

Elbette Halık olan Allah'ın varlığıyla, O'nun yarattığı mahlûkatın varlığı mahiyet açısından aynı değildir. Halık'ın varlığı mutlak, mahlûkun varlığı mukayyettir. Allah sadece

31 Elmalılı, ***Hak Dini,*** IX, s. 6282-3.

mahlûkatı var etmekle kalmamış, yarattığı mahlûkat üzerinde esmasını tecelli ettirmiştir. Bu tecellilerden biri de El-Vâhid'in vâhidiyyetidir. Mahlûkatı oluşturan her fert, şu veya bu oranda vâhidiyyetin tecellisine medar olur. O şeyi "fert" kılan da bu tecellidir. Vâhidiyyetin en büyük tecellisi akıl ve irade sahibi varlıklaradır. Bunların en tepesinde insan gelir.

İnsanın "mütevahhid" bir "şahsiyet" olmasını mümkün kılan husus, işte bu vâhidiyyet tecellisidir. İnsanoğlunun her bir ferdine tecelli eden vâhidiyyet, tecelli ettiği insanı da kendi türü içinde "vâhid: biricik" kılar. Bu yüzden, her insan eşsiz ve orijinaldir. Bu yüzden, her insan müstakil bir şahsiyet adayıdır. Burada ince bir ayrım vardır: Vâhidiyyetin tecellisine medar olduğu için her bir insanın "vâhid" olması mutlak ve hakiki değil, mukayyet ve itibaridir. Zaten eğer bir "vâhid" mutlak olursa, ona doğrudan "Ehad" denir. Zira Ehad ismi, mutlak vâhid olana verilir. O, sadece Allah'tır. İnsan mukayyet ve itibari vâhid olduğu için hiçbir zaman "Ehad" olamayacaktır.

İnsanın "Ehad" olması muhaldir de, "vâhid" olması kolay mıdır? Elbette değildir. Vâhidiyyetin insan vücudundaki DNA, gen haritası, parmak izi, göz retinası vs. gibi ilahi imzalar, herkese doğuştan verilen ve insanın dahli olmayan vâhidiyyet tecellileridir. Vâhidiyyetin asıl tecellisi insan akıl ve iradesinin müdahil olduğu "mütevahhid/şahsiyet" olma sürecidir. Bu süreç, tamamen insanın tercihlerine bağlı bir süreçtir. Eğer vahyin inşa ettiği selim akıl, aktif irade ve vicdanın kılavuzluğunda yönetilirse, "vâhidiyyet" tecellisi insanda "şahsiyet/kişilik" şeklinde tezahür edecektir.

2.3. Tevhid

Allah'ın kitabında, tevhid kadar titizlendiği bir başka konu yoktur. Allah'ın peygamberlerinin tümünün ortak çağrısı tevhidedir.

Tevhid, İslam'ın üssü'l-esasıdır. İslam adına ne inşa edilmişse, tevhid temeli üzerine inşa edilmiştir. Bu yüzden tevhide yönelik her tahrif teşebbüsü, İslam'ın temellerine yönelik bir saldırıdır. Tevhidi savunmak için yapılacak her şey, İslam'ın temellerini savunmaktır.

Tevhid, sahih imanın mihveridir. İmanın tüm unsurları, tevhid mihverine bağlı olarak çalışır. Eğer bu mihver yerinden kayarsa, ona bağlı tüm unsurlar ister istemez yerinden kayar.

Tevhid, mü'mince duyuş, düşünüş ve işleyişin mihenk taşıdır. İnsan duygu, düşünce ve eylemlerini tevhid mihengine arz eder. Kalp, akıl ve azalarından sadır olan bütün bu şeylerin değerini tevhid mihengi üzerinden belirler.

Tevhid, Allah'a imanın anahtarıdır. Allah'a makbul bir imanın kapısı, tevhid anahtarıyla açılır. Tevhid, Allah'ın tekliğini tasdik ile başlar. Halık'ın tekliğini tasdikin olmazsa olmaz bir şartı daha vardır: Mahlûkun çokluğunu tasdik... Tek olan Hâlık'ı çok bilmek tevhide ne kadar zarar verirse, çok olan mahlûku tek bilmek de tevhide en az o kadar zarar verir.

Halık'ın tekliği *tevhidin* şartı, mahlûkun çokluğu da *adaletin* şartıdır. Halık'ı tek bilmemek *şirk* üretir, mahlûku çok bilmemek *zulüm* üretir. İnsanlık tarihinin tüm diktatör, despot ve tiranları, teklik iddiasının peşinden giderler.

Siyasette teklik iddiası, Firavun üretir.

Bürokraside teklik iddiası, Haman üretir.

Ekonomide teklik iddiası, Karun üretir.

İlimde teklik iddiası, Bel'am üretir.

Kavimde teklik iddiası, Şeytan üretir.

Lâ ilâhe illallah (Allah'tan başka ilah yoktur), kelime-i tevhiddir. Eğer kelime-i tevhidi imanın ikinci umdesi olan ahirete taşısak da, "Ahiretten başka hayat yoktur" (*La hayate ille'l-ahirah*) desek, temel bir hakikati inkâr etmiş oluruz. Bunu vahiy de reddeder. Tevhid kelimesini imanın bir başka umdesi olan nübüvvete taşısak da, "Peygamberimizden başka peygamber yoktur" (*lâ-nebiyye illâ nebiyyunâ*) desek, biri dışında tüm peygamberleri inkâr etmiş oluruz. Şayet tevhid kelimesini Kur'an'a taşısak, onun dışındaki tüm vahiyleri inkâr etmiş oluruz.

Demek ki Allah, zatı dışındaki iman umdelerinde dahi, birlemeyi irade etmiyor.

Halık'ın tekliği nasıl uluhiyyetin yasası ise, mahlûkun çokluğu ve farklılığı da mahlûkatın yasasıdır. Mahlûkatın çokluğu yasası öyle temel bir yasadır ki, bırakınız masum zenginliklerden birini ortadan kaldırmayı, küfrü bile ortadan tamamıyla kaldırıp, insanların tümünü iman etrafında tek vücut kılamazsınız.

Zira bu Allah'ın iradesine aykırıdır: "Eğer Rabbin isteseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi iman ederdi" (10:99), ama istemedi. Zira mahlûkat için çokluğu yasa kıldı.

Tevhidin hakikati budur. Tevhidin bu hakikatini anlamamak, merdut taassupların üremesinden başka bir işe yaramaz. Üreyen her taassup sadece ruhu kısırlaştırmaz, aynı zamanda tevhidin hakikatine de aykırı düşer.

Üç tür tevhid vardır:

1. *Zat tevhidi*: Bu, tevhidin zirvesidir. Mutlak varlığın tek bir oluşuna delalet eder. Her şey fani olacak, sadece O'nun zatı baki kalacaktır.

2. *Sıfât tevhidi*: Mahlûkta görülen her meziyetin hakikatte Halik'a ait olduğunu bilmek, tüm mükemmelliklerin O'na ait olduğuna inanmak. Hiçbir yaratılmışa mükemmellik atfetmemek ve Allah'ın tüm sıfatlarında mutlak, sonsuz, eşsiz ve benzersiz olduğuna iman etmektir.

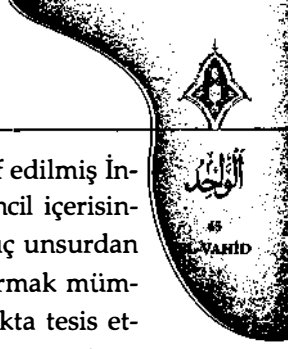
3. *Ef'al tevhidi*: Fail-i mecazi çok olsa da, fail-i hakikinin O olduğunu bilmek. "Attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı" sırrına ermek. Varlık üzerinde mutlak tasarruf sahibinin Allah olduğuna ilme'l-yakin, ayne'l-yakin ve hakka'l-yakin inanmak.

2.4. Teslis: üçleme

Teslis (*Trinitas/Trinity*), Hıristiyan inancındaki "üçleme"yi ifade eder. Bu üçlemenin unsurları Tanrı'yı ifade eden "Baba", İsa'yı ifade eden "Oğul" ve Tanrı'nın tezahürünü ifade eden "Kutsal Ruh"tan ibarettir.

Teslisin ilk Hıristiyani yorumunu Roma paganizmini Hıristiyanlığa taşıyan ilk kilise babalarından Tertullianus (160-220) yapmıştır. Ona göre bu üçlü cevherde (substantia) bir, hükümranlıkta (monarchia) üç ayrı kişiliktir (hypostasa). Bu kavramların hiçbiri İncil'de yer almazlar.

Delinin kuyuya attığı taş misali, o gün bugündür kilise bunu izaha çalışmış, fakat makul bir izah getirememiştir. Çıkış yolunu ise teslis akidesini "tanrının sırlarından bir sır" ve "doğma" ilan etmekte bulmuştur.

Teslis, tevhidin zıddıdır. Teslis akidesine, tahrif edilmiş İnciller dahi referans olarak gösterilemez. Bir yığın İncil içerisinde sadece Matta İncilinde yan yana zikredilen bu üç unsurdan (26:19), bilinen anlamıyla bir "Teslis Teolojisi" çıkarmak mümkün görünmemektedir. Teslis akidesini Hıristiyanlıkta tesis etmek için, Hz. İsa'nın ölümü üzerinden en az 150 yıl geçmesi gerekmiştir. Teslis'ten ilk söz eden Hıristiyanlığa dönmüş Atinalı ilahiyatçı Atenagoras'tır. İlk defa "teslis" anlamına gelen Yunanca "trias" kavramını kullanan da aynı isimdir.

Önceki peygamberlerin yolu olan İseviliğin yerine, Hıristiyanlığı ikame eden Pavlus'tur. Pavlus gençliğinde, Hz. İsa mü'minlerinin avcılığını yapan fanatik bir Yahudi hukukçu idi. Daha sonra, kendi iddiası olan "İsa'nın kendisine göründüğü" iddiasıyla "Din Kurucu" rolü üstlenmiştir. Pavlus, kendinden menkul bu iddia ile eskiden düşman olduğu İsa'nın "görüntüsüne" dost olmuş, fakat İsa'nın asli mesajına en büyük düşmanlığı reva görmüştür. Hz. İsa'nın getirdiği ilahi mesajı, kurucu babası olduğu kilisenin temellerine kurban etmiştir.

Yahudi-Putperest karma kültürünün ürünü olan Tarsuslu Pavlus'un "fıtrat karşıtlığı" üzerine bina ettiği Hıristiyanlık, Batı'nın tarihi boyunca karşıt kutbu olan din dışılığı ve din karşıtlığını besleyen mümbit bir kaynak olmuştur. İnsanın özünde kötü olduğuna dair fikr-i sabitini "İnsanın aklı fikri hep kötülükte" (*Yaratılış* VI) diyen *Eski Ahid*'den alan Pavlus, Eski Ahid'deki yasaları mecaza hamlederek tümünü "neshedilmiş" hale getirmişti. Onun istismar ettiği temel mecazlardan biri de İncil'deki "Baba" mecazıydı. Bu istismar zinciri en sonunda, Tanrı yerine mecazen kullanılan "Baba"yı teslisin bir unsuru haline dönüştürecektir.

İncil yazarı Markos İsa'nın son gecesini anlatırken, yanına Petrus, Yakub ve Yuhanna'yı alıp biraz uzaklaştığını ve "yüzüstü yere kapanıp dua etmeye başladığını" nakleder. Yine aynı isim, İsa'nın "Tanrı'nın hâkimiyetinde yenisini içeceğim o güne kadar asmanın ürününden (içki) asla içmeyeceğim" dediğini nakleder. Fakat Pavlusyen Hıristiyanlık mensuplarına secdeyi unutturduğu gibi, İsa'nın içmemeye söz verdiği sözü de unutturur ve içkiyi dinin bir parçası haline getirir.

Pavlus'un Hıristiyanlığa uyarladığı en çarpıcı putperest gelenek Mesihçilik'tir. Mesih kültü, Roma'nın Diyonisus efsanesinin bire bir kopyasıdır. Bu efsanenin kaynağı da Mezopotamya kültürüne ait Dumuzu (Tammuz) kültüdür. William Durant, Batı'nın Doğulu köklerine dair çalışmasında, Hıristiyanlığın ana sembollerinin, putperest Doğu inanç sistemlerinden bire bir kopyalandığını çok güzel izah eder.[32]

Asıl ilginç olan Hıristiyan teslisinin hikâyesidir. Hz. İsa'nın tabi olduğu tevhid yerine teslis'i ikame eden kilise, esasen orijinal bir şey bulmuş değildir. Zira bir nevi "üçlü ilahlar konseyi" anlamına gelen ve bir şirk dini olan teslis, hepsi de şirke dayalı eski dünyaya ait birçok inanç sisteminde bulunmaktadır. Mesela Hint şirkinde teslis, adıyla sanıyla *Trimurti* olarak yer alır. İşte dünya putperest kültürlerindeki teslis örnekleri:

Hind 'Trimurti'si: Brahma-Vişnu-Şiva.

Eski Mısır teslisi: İsis-Osiris-Horus.

Sümer teslisi: Sin-Şamaş-İştar.

Hitit teslisi: Teshup-Hepatu-Sharruma.

Babil teslisi: Anu-Enlil-Ea.

Mezopotamya teslisi: Labartu-Labazu-Ahatsu.

Sabii teslisi: Hibil-Şitil-Anuş

Kelt teslisi: Teutates-Taranis-Esus.

Veda teslisi: Mitra-İndra-Varuna.

Peru teslisi: Paçakamak-Kon-Virakoça.

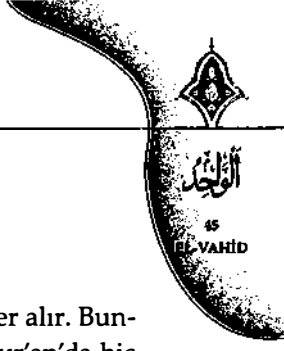
Guatamala teslisi: Bitol-Alom-Quhalom.

Yunan teslisi: Tinia-Uni-Minerva.

Kilisenin sembolü olan haç, başta Mısır olmak üzere kadim putperest geleneklerden alınmış bir semboldür.

Hz. İsa ve mü'minleri ile hiçbir alakası olmayan teslis, İznik konsilinin tevhidi unsurları uzaklaştırmasından sonra, Pavlus'un kurucusu olduğu Hıristiyanlığa ait mezheplerin ortak akidesi olmuştur. Katolik, Ortodoks ve Protestan ayrımı teslis noktasında bir şey ifade etmemektedir. Elbette Hıristiyan dünyasında, teslisi reddeden kişi ve guruplar hep olagelmiştir.

32 Bkz: William James Durant, ***"Medeniyetin Hikayesi:*** Cilt I" ***Oryantal Mirasımız (The Story of Civilization:*** Part I ***Our Oriental Heritage).***

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Sayılarla Kur'an'da Vâhid ismi

V-h-d maddesinden Kur'an'da 67 adet kelime yer alır. Bunların hepsi de isim formunda gelir. Bu maddeden Kur'an'da hiç fiilin yer almaması hayli dikkat çekicidir. Bu maddeden gelen kelimelerin 6'sı *vahdeh*, 30'u *vâhid*, 31'i öncekinin dişili olan *vâhideh*, 1'i ise "yalnız" anlamında *vahîd* şeklinde gelir.

Bu isim Kur'an'da 22 yerde Allah'a isnatla kullanılır.

Vâhid ismi vahyin nüzulünün ilk sekiz yılında hiç geçmez. İsmin ilk kullanıldığı yer, Nüzul tertibimizde 9. yıl suresi olarak görülen Sâd suresinin 5. ayetidir. Bundan ayrı olarak Sâd 65, Ra'd 16 ve Kehf 110 olmak üzere üç yerde daha gelir. Vahyin 10. yılında dört yerde gelir: İbrahim 48 ve 52, Sâffât 4 ve Yûsuf 39. Vahyin 11. yılında beş kez görünür: En'am 19, Nahl 22 ve 51, Zümer 4 ve Mü'min 16. Vahyin 12. yılında iki yerde gelir: Enbiya 108 ve Fussılet 6. Mekke döneminin son yılında yine iki kez gelir: Ankebût 46 ve Hac 34. Mekke döneminde Vâhid ismi toplam 17 kez gelmiş olur.

Medine döneminde, hicretin ilk yılı Bakara 133 ve 163. ayetlerde iki kez görünür. Hicretin 5. yılında Nisa 171, 6. yılında Maide 73, 9. yılında Tevbe 31'de birer kez gelir. Böylece Vâhid ismi Medine döneminde toplam 5 kez gelmiş olur.

İki dönem kıyaslandığında, bu ismin ekseriyetle Mekkî bir isim olduğu görülür. Bu, şöyle açıklanabilir: Vâhid ismi tevhid akidesi ile ilgili bir isimdir. Elbette tevhid akidesi tüm vahiylerin olduğu gibi Kur'an vahyinin de mihveridir. Bu niteliğiyle, Mekke veya Medine dönemine has olması beklenemez. Fakat ekseriyetle Mekkî olması, tevhid akidesinin inşasıyla alakalıdır. Vâhid ismi hiçbir yerde tek başına gelmez. Her yerde, ya İlah ya da Kahhâr ismiyle birlikte gelir.

3.2. Birlikte geldiği isimler

Vâhid ismi İlâh ismi ile birlikte gelir:

Geldiği 16 yerde İlâh ismi ile birlikte gelir. Hepsinde de İlah ismi öndedir. İlah, "uluhiyyetin kaynağı, eşsiz benzersiz mabud" demektir. Bu isim sadece Allah'ın zatına bakar. Bu isim, fiile bakan

bir isim değildir. Bu ismin tecellisi, tecelli nesnesine –hâşâ- ilahlık yansıtmaz elbet. Ancak İlâh'ın tekliğini ve yegâneliğini pekiştirir.

Sadece Allah'ın zatına bakan İlâh ismi ile Allah'ın fiiline bakan Vâhid ismi, birlikte esmanın çift kanatlı tecellisini temsil eder. İlâh ismi, Mastardır. Vâhid ismi, ism-i faildir. İlki zatı, ikincisi fiili temsil eder. Belki Vâhid ismi fiili temsil ettiği için, bu maddeden Kur'an'da hiçbir fiil kalıbı yer almaz.

Vâhid ismi Kahhâr ismi ile birlikte gelir:

Vâhid ismi 6 yerde Kahhâr ismi ile birlikte gelir. Yukarıdakinin aksine hepsinde de Vâhid ismi önce gelir. Allah'ın eşsiz ve benzersiz tekliğini ifade eden Vâhid ismi ile O'nun karşı konulmaz otoritesini ifade eden Kahhâr ismi, tıpkı İlâh ve Vâhid isimleri gibi, ilki ilâhi zata ikincisi ilâhi fiile bakan iki kanadı temsil ederler.

Vâhid olanın aynı zamanda Kahhâr olduğunun da hatırlatılması, çok ince bir nükteyi barındırır: Bir ve tek, insan zihninde en az olanı temsil eder. İnsanlar yalnızsa, hasımları bundan güç bulur. "O bir başına, onu yenmek kolay" diye düşünürler.

Allah'ın bir ve tekliği azlık ifade etmez. Zira Vâhid'in ifade etiği "bir" olma hali, rakamsal bir birlik değildir. Bölünme ve çoğalma kabul etmeyen "mutlak bir" ve "sonsuz tek" demektir. İşte Kahhâr ismi, Vâhid ismini duyan insanın zihni kendisine oyun oynamasın diye hemen yanı başında gelir. O tektir ve birdir, fakat O öyle bir tek ve birdir ki, otoritesine, sayısını kimselerin bilemeyeceği kadar çok olan mahlûkatın hepsi ister istemez boyun eğer. Sayısı ne kadar çok olursa olsun, hiçbir sayısal "çok" O mutlak "tek"e boyun eğdiremez, galip gelemez. Aksine O, onların hepsine boyun eğdirir ve galip gelir.

3.3. "İlahınız Vâhid olan İlah'tır"

Hz. Yusuf'un dilinden, vahyin şu soruyu sorması hayli manidardır:

يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ ءَأَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ۝

"Ey hapishane arkadaşlarım! Birbirinden farklı birden fazla tanrıya (inanmak) ***mı daha makul, yoksa bütün varlıklar üzerinde otorite olan biricik Allah'a*** (inanmak) ***mı?"*** *(Yûsuf 12:39)*

Kur'an muhatabından sualin cevabı üzerinde düşünmesini istemektedir. Eğer İlâh birden çok olsaydı, insan hangisine kulluk edeceğini şaşırırdı. Birini razı etmeye kalksa diğeri darılabilirdi. Hepsini birden memnun etmeye kalksa, yorgun ve bitap düşer, sonunda kulluktan bile vazgeçebilirdi.

Eğer İlâh birden çok olsaydı, varlığın tasarrufunu da kendi aralarında paylaşmaları icap ederdi. Eğer böyle olsaydı, insan neye muhtaçsa, onun tasarrufunu elinde bulundurana yönelir, diğerlerini ihmal ederdi. Bu da o insanın ahlakını bozar, onu "kul" olmaktan çıkarıp ilahların kölesi haline getirirdi.

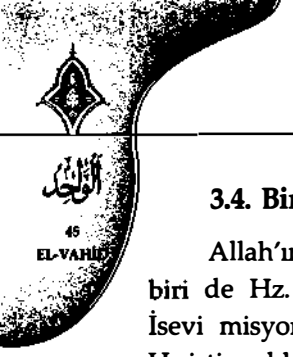
Eğer İlâh birden çok olsaydı, birinin emrettiğini diğeri nehyeder, birinin iyi dediğine diğeri kötü der, birinin serbest bıraktığını diğeri yasaklar, birinin sevdiğinden diğeri nefret eder, birinin doğrusu diğerinin yanlışı olurdu. Eğer böyle olsaydı, iyi-kötü, hak-batıl, adalet-zulüm, doğru-yanlış, güzel-çirkin ayrımı kalkar, insanın uyunca saadet bulacağı ve huzura ereceği doğrular olmazdı.

Eğer'li cümleler böyle uzayıp gidebilir. Fakat hele ki öyle değil. Zaten "hakikat" diye bir şeyin varlığı da bu sayede mümkündür. İnsanın duygu ve inanç dünyasının yırtılmaması ve tek parça kalması bu sayede mümkündür. Aksi, tevhid akidesine iman eden muvahhid şahsiyetin yokluğudur. Tevhidin girmediği yere mutlaka şirk girer. Şirkin girdiği yerde bütünlük kalmaz. Parçalanma, dağılma, kaybolma ve yabancılaşma mukadder hale gelir. İşte bütün bunlardan dolayı, İlahımız bir tek (Vâhid) ilahtır. Fakat bu hakikati görmek için parçalanmamış bir bilinç lazım. Parçalanmış bir bilincin ebedi ve ezeli hakikati kavrayamamasını, bakın Kur'an nasıl tasvir ediyor:

وَعَجِبُوٓا اَنْ جَآءَهُمْ مُّنْذِرٌ مِّنْهُمْ ۖ وَقَالَ الْكٰفِرُوْنَ هٰذَا سٰحِرٌ كَذَّابٌ ۝

اَجَعَلَ الْاٰلِهَةَ اِلٰهًا وَّاحِدًا ۚ اِنَّ هٰذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ ۝

"Ve onlar aralarından birinin kendilerine uyarıcı olarak gelmesine şaştılar; işte bu kâfirler şöyle dediler: "Bu, göz boyamak isteyen yalancının biri. Bütün bu tanrıları tek bir (Vâhid) tanrıya indirgiyor ha? Bunun çok tuhaf bir görüş olduğunda hiç şüphe yok." *(Sâd 38:4-5)*

3.4. Bir tevhid karşıtlığı olarak Pavlus Hıristiyanlığı

Allah'ın Vâhid oluşunu içine sindiremeyen inançlardan biri de Hz. İsa'nın vahyinden kopup, nevrotik bir vizyonu İsevi misyonun üzerine ustaca örten Pavlus'un oluşturduğu Hıristiyanlık'tır. Kur'an bu hakikati şöyle beyan eder ve tüm Hıristiyanları şefkatle bu yanlıştan vazgeçmeye çağırır:

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٧١﴾

"Ey kitap ehli (olan Hıristiyanlar)*! Akidenizde haddi aşmayın ve Allah hakkında yalnızca hakkı söyleyin! Meryem oğlu İsa Mesih sadece Allah'ın elçisi, O'nun Meryem'e ulaştırdığı vaadi ve O'ndan bir ruhtur. Artık Allah'a ve peygamberlerine inanın ve "üçtür" demeyin. Buna bir son verirseniz hakkınızda hayırlı olur. Allah tek ilahtır; çocuk sahibi olmaktan münezzehtir, göklerde ve yeryüzünde olan her bir şey O'na aittir; koruyucu otorite olarak Allah yeter."* *(Nisâ 4:171)*

Âyet zımnen şu hakikati dile getirir: İsa da, tüm canlar gibi Allah'ın yarattığı bir candır. Üstelik bunu söylerken âyet, Pavlusçu Hıristiyanlığın istismar ettiği "Kutsal Ruhun" nasıl anlaşılması gerektiğini de beyan eder. Buradaki *ruhun minhu*, tıpkı Duhân 13'teki *cemî'an minhu* gibidir. Hz. İsa'nın da Allah'ın yaratma konusundaki yasalarına; -ama çok daha özel bir yasaya- tabi olduğunu ifade eder.

Âyet, Hz. İsa'yı yüceltme değil, aksine onu ilahlaştıranları reddetme amacını taşır. "O'ndan bir ruh", tıpkı "Ondan bir lütuf" (45:13) gibidir. Bu ondan bir parça olmayı gerektirmez. İsa'nın *ruhu'l-kuds* ile desteklenmesi ise, Yahudilerin iftiralarını ret amacı taşır. Daha çarpıcı Kur'ani bir gerçek var: "Katından bir ruh ile destekleme" ifadesi, Kur'an'da tüm gerçek mü'minleri kapsayan bir biçimde kullanılmıştır (58:22). Ezcümle, bu ayet Hıristiyan şirkini reddetmeyi amaçlar. Tıpkı tevhide çağıran şu ayet gibi:

قُلْ اَیُّ شَیْءٍ اَكْبَرُ شَهَادَةً ؕ قُلِ اللّٰهُ شَهِیْدٌۢ بَیْنِیْ وَبَیْنَكُمْ ۫ وَاُوْحِیَ اِلَیَّ هٰذَا الْقُرْاٰنُ لِاُنْذِرَكُمْ بِهٖ وَمَنْۢ بَلَغَ ؕ اَىِٕنَّكُمْ لَتَشْهَدُوْنَ اَنَّ مَعَ اللّٰهِ اٰلِهَةً اُخْرٰی ؕ قُلْ لَّاۤ اَشْهَدُ ۚ قُلْ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ وَّاِنَّنِیْ بَرِیْٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُوْنَ ﴿۱۹﴾

"De ki "En büyük şahit kimdir?" De ki: "Benimle sizin aranızda Allah şahittir; ve bu Kur'an bana kendisiyle sizi ve onun ulaştığı kimseleri uyarayım diye vahyedildi. Size de (ulaştığına göre şimdi söyleyin bakalım)*: Allah'la birlikte başka ilahların olduğuna gerçekten şahitlik eder misiniz? De ki: "Ben buna şahitlik etmem." De ki: "Vâhid İlâh sadece O'dur; ve benim Allah dışında ilahlık yakıştırdıklarınızla hiçbir bağım yoktur."* *(En'âm 6:19)*

3.5. Vahdet yaratanın kesret yaratılanın hakkıdır

Hakikatte tevhid, Tanrı'nın insanı tanımlamasıdır. Şirk ise, insanın Tanrı'yı tanımlamasıdır.

Tıpkı Sâd 5'te olduğu gibi, Tanrı'yı insan tanımlamaya kalkınca, kendinden yola çıkıyor. İnsan yaratılmıştır. Ne ki yaratılmıştır, o çoktur. Ne ki Yaradan'dır, O tektir. Zira *vahdet* yaratanın, *kesret* yaratılanın hakkıdır. Kendinden yola çıkarak Tanrı'yı tanımlamaya kalkan insan, Tanrı'ya vahdet gözüyle değil kesret gözüyle bakar. Yanlış yere yamuk bir bakışla baktığı için de, tevhidden yansıyan hakikati değil, içindeki şirkten yansıyan hayali görür. İşte bunun için, her peygamber şu daveti yapar:

قُلْ اِنَّمَاۤ اَنَا مُنْذِرٌ ۫ وَّمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿۶۵﴾ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَیْنَهُمَا الْعَزِیْزُ الْغَفَّارُ ﴿۶۶﴾

"(Ey Peygamber!) *De ki: "Ben sadece bir uyarıcıyım! Vâhid, Kahhâr olan Allah'tan başka ilah yoktur: Göklerin, yerin ve o ikisi arasındakilerin Rabbi, Azîz'dir, Ğaffâr'dır!.."* *(Sâd 38:65-66)*

Bu hakikat, şu ayette daha yalınkat ve daha doğrudan ifade edilir:

وَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ۚ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِیْمُ ﴿۱۶۳﴾

"Ve sizin Tanrı'nız bir tek Tanrı'dır; O'ndan başka tapılmaya layık hiçbir varlık yoktur; Rahmân, Rahîm olan O'dur."
(Bakara 2:163)

3.6. Allah Vâhid'dir, Kahhâr'dır

Tevhid, sayıların sultasına boyun eğmemektir, teslim olmamaktır. Zaten tevhid, Allah'a boyun eğmektir. Allah ise Vâhid'dir; bir ve tektir. Sayıların sultasına teslim olana göre "tek" azdır. Böyle işleyen bir tasavvura göre, avantaj "az" olanın değil "çok" olanındır.

Belki de insanlık tarihinde şirkin ilk ortaya çıkması, insanoğlunun sayıların sultasına teslim olmasından kaynaklanmıştır. Rabbine nankörlük yapan insan şöyle düşünmüş olmalıdır: Madem avantaj "tek" olanın değil "çok" olanındır, o halde tanrı da çok olmalıdır. Ne kadar tanrım olursa, o kadar avantajlı duruma geçerim. Bu durumda, bulabildiğim her şeyi Tanrı edineyim. Olmadı, tanrı ihdas edeyim. O da olmadı, kendimi tanrılaştırayım...

Çok tanrılı sistemlere bakıldığında, bu zaaf alttan alta kendini gösterir gibidir. Müşriklerin Tanrı tasavvuru, bunun tipik bir örneğidir. Önlerine gelenin putunu, tevhidin babası Hz. İbrahim'in Kâbe'sine koymuşlar, o mubarek mekânı bir "panteona", bir puthaneye çevirmişlerdir. Bunu yapan Kureyş'in "çok" olana karşı tutkulu olduğu, bir tahminden ibaret değildir. Aksine, bu bir hakikattir:

أَلْهَىٰكُمُ التَّكَاثُرُ ۝١

"Çoğaltma tutkusu, kabirlerinize girinceye kadar sizi oyaladı durdu."
(102:1)

وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ۝٢٠

"Ve ölçüsüz bir sevgiyle mal (çoğaltmayı) *seviyorsunuz."*
(Fecr 89:20)

Buna, yine çok tanrıcı bir inanç sistemi olarak bilinen Hint dinlerinin fakirliği ve bir lokma bir hırka felsefesini hayat tarzı edinen Hint keşişleri örnek gösterilerek, itiraz edilebilir.

3.7. Mekke şirkiyle Hind şirki arasındaki ortak nokta

Mekke şirkiyle Hint şirki arasındaki fark mahiyet değil, nicelik farkıdır. İki sistemde de "biriktirme tutkusu" esastır. Ne var ki, Mekke Müşrik sistemi hem Mabed için biriktirir hem kendileri için. Mabed için biriktirmelerine örnek olarak, Zemzem kuyusundan çıkan Kâbe'ye ait altın ve mücevherden heykelleri hatırlayalım.

Hind keşişleri sadece mabedleri ve tanrıları için biriktirir. Hatta Hind tarzı biriktirme tutkusunda mücevher, altın ve gümüş tutkusu Kureyşten daha ileridedir. Bunu her hangi bir Hindu veya Budist mabedine gittiğinizde açık seçik görebilirsiniz. Onlar biriktirme tutkusunu sayısı belli olmayan tanrıları üzerinden gidermektedirler. Bu yüzden mabedlerinde her altın tanrı heykelinin önünde bir kumbara görürsünüz.

Vâhid ismi ile birlikte gelen Kahhâr isimleri, işte bu hastalığı tedavi eden iksirin formülüdür. Söz konusu olan Allah ise, tüm avantaj "tek" olana aittir, "çok" olana değil. Söz konusu Vâhid olan Allah ise, "bir" hep, "çok" hiçtir. Dünyanın gelmiş ve gelecek tüm cihangirlerini, sultan ve krallarını, melik ve hükümdarlarını, başkan ve yöneticilerini, tüm devlet ve fertlerini, mülkleriyle birlikte alt alta yazın. Çıkan miktar, rakamlara bile sığmayacak kadar büyük olacaktır. İşte o rakamlara bile sığmayan miktar Bir ve Tek olan Allah'ın karşısında "hiç"tir. Bu hakikati kavramak için, önce kâinat kitabından bir âyeti nakledelim: Geçtiğimiz yıllarda gökbilimciler, dünyadan 4 bin ışık yılı uzakta, som elmastan bir gezegen keşfettiler. Sönmüş bir yıldızın kalıntısı olan mücevher gezegenin hacmi, dünyanın 5 katı büyüklüğündedir.

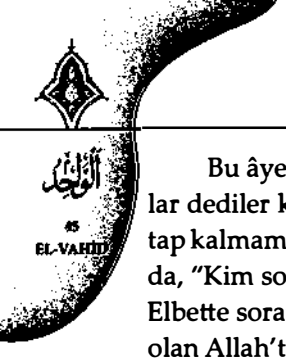
Kâinat kitabına ait bu âyetin ardından, bir de indirilen kitaptan bir ayet nakledelim:

يَوْمَ هُمْ بَارِزُونَ ۖ لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ ۚ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ۖ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿١٦﴾

"O Gün onlardan hiç kimse Allah'tan hiçbir şeyi saklayamadan (gerçek yüzleriyle) ***ortaya çıkarlar.***

- Bugün mutlak iktidar kime aittir?

- Elbet Vâhid olan, Kahhâr olan Allah'a!" *(Mü'min 40: 16)*

Bu âyette sorunun başında "Allah der ki.." ve sonunda "onlar dediler ki.." ibaresi bulunmaz. Çünkü o gün ve orada muhatap kalmamıştır. Allah'tan başka her şeyin yok olduğu bir ortamda, "Kim sordu?" ve "Kimler cevap verdi?" soruları gereksizdir. Elbette soran da cevap veren de O'dur. Zira O Vâhid ve Kahhâr olan Allah'tır.

3.8. Vâhid ismi mü'minde nasıl tecelli eder?

Vâhid olan "tek", bir de Kahhâr ise, O'na boyun eğmeyecek hiçbir "çok" düşünülemez. O çok'un sayısının ne kadar olduğunun pek bir önemi yoktur. Vâhid ve Kahhâr olan Allah'a layıkıyla iman eden mü'minlerde bu esma tecelli edince, sonuç ne olur?

قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا اللَّهِ كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٢٤٩﴾

"Allah'a kavuşacaklarına kesin gözüyle bakanlar da dediler ki: "Nice sayıca az (örgütlü ve disiplinli) ***topluluk, Allah'ın izniyle nice sayıca çok*** (örgütsüz ve başıbozuk) ***topluluklara galip gelmiştir: Zira Allah direnenlerle beraberdir."*** *(Bakara 2:249)*

Zımnen: Üstünlük ve başarı sayılarda değil, inanç ve disiplindedir. Bu nedenle de, tarihin yatağını değiştiren büyük değişimler şuursuz yığınların değil, sayıca az da olsa inançlı ve şuurlu insanların eseridir. Bu ayet, Bedir zaferinin, Kur'an lisanıyla açıklamasıdır.

Vâhid ve Kahhâr isimleri, yukarıda geçen Mü'min 16. ayet gibi, genellikle ahiret bağlamında geçer. Bununla ima edilen hakikat, Rabbimizin bu dünyada kullarına verdiği iradeyi kullanma özgürlüklerinin varlığına delalet eder. Zira Kahhâr isminin mutlak tecelli ettiği bir durumda, Allah dışında hiç kimsenin "dileme" gücü kalmaz. O'nun kahır tecellisi önünde, iradelerin tümü ister istemez boyun eğer, teslim olur, secdeye kapanır.

İşte şu âyet Vâhid ve Kahhâr esmasının ahiretteki tecellilerinden söz eden ayetlerden biri:

يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتُ وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿٤٨﴾

"O gün yer başka bir yere, gökler ise (başka göklere) *dönüştürülür; ve her şeye egemen biricik güç olan Allah'ın huzuruna çıkarlar."* *(İbrâhim 14:48)*

4. VÂHİD OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ

4.1. Vâhid ismi şeylerin tanelerinde tecelli eder

Vâhid isminin *Vahd* veya *Vahad* şeklinde ism-i mastar kalıbında değil de, *Vâhid* şeklinde ism-i fail kalıbında gelmiş olması dikkat çekicidir. Bu Allah'ın Vâhid oluşunun, zatına has nitelik olmayı da aşan bir mana taşır. Adı üstünde, *ism-i fail*, "öznenin sürekli yaptığı fiilden" dolayı aldığı isimdir. Onun "tekliği", *İlah* ismi gibi yalnızca zatına dönük bir sıfat değil, fiiline de yansıyan bir sıfattır.

Kûfe dil okulu, "İsm-i fâil, süren fiildir" der. El-Hak doğrudur. Bir zat ism-i fâil kalıbıyla gelen bir ismi zatına isim olarak almışsa, bu, yaptığı işi meslek edinecek kadar sürekli ve daimi yaptığı anlamına gelir. "Eşsiz ve benzersiz bir" ve "Mutlak ve sonsuz tek" anlamına gelen Vâhid isminin, varlıkta sürekli tecelli eden fiili bir karşılığı olmalıdır.

Elbette öyledir. Her insanda Vâhid ismi tecelli eder. Biricikliğinin delili olan parmak izi, DNA'sı, RNA'sı, göz retinası, gen haritası ve daha birçok şey, Vâhid isminin insandaki tecellisidir. Her insanın bedeni farklı olduğu gibi, ruhu ve duygu dünyası da farklıdır. Esasen Şahsiyet, türü içinde yaratılıştan gelen farklılığını meziyete dönüştürüp, onunla temayüz eden insan demektir. Kişilik türe ait bir şey değil, ferde ait bir nitelik ve değerdir.

Yine her tohum tanesinde Vâhid ismi tecelli eder. Onun için her bir tohum "fert" olarak değer taşır. Örneğin, elimize iki tane nohut veya fasulye alsak, bunların biri diğerinin iki katı hacim ve ağırlıkta olmuş olsa. Büyük olan nohut ve fasulyenin gıda değeri, hacim ve ağırlıkta onun yarısı kadar olan nohut ve fasulyenin asla iki katı değildir. Zira her ikisinin de özünü teşkil eden "rüşeym" bir tanedir. Bir tohumun değerini, içinde taşıdığı rüşeym belirler.

Bu örneği şöyle de düşünebiliriz: Bir elimize iki tane zayıf buğday veya pirinç tanesi alsak. Diğer elimize de o iki zayıf buğday ve pirinç tanesinin iki katına denk hacim ve ağırlıkta tek bir dane buğday ve pirinç alsak. Ağırlığı eşit olan bu tahılların besin değeri asla eşit değildir. İki çelimsiz danenin değeri, hacim ve ağırlıkta onlara denk bir semiz daneden daima fazladır. İşte bu sır, Vâhid isminin tecellisidir.

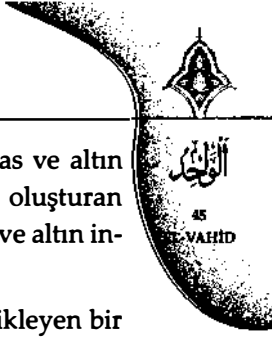
Onun için şifanın sırrı ilaçta değil "doz"dadır. Rahatlıkla şöyle diyebiliriz: Dozunda alınan zehir ilaç, dozu kaçırılan gıda zehirdir. Duyduğum kadarıyla Eczacılık ilmine (Farmakoloji) adını veren ve Eski Yunanca olan "farmakon" kelimesi konulduğu dilde hem "zehir" hem de "ilaç" manasına geliyormuş. Tıbbın simgesinin de zehirine nisbetle yılan olmasının sebebi budur. Allah her bir gıdanın içine belli miktarlarda etken madde koymuştur. Allah'ın ölçüsü, Vâhid isminin tecellisi üzerinden "birim" ve "dâne"dir.

4.2. Vâhid ismi şeylerin kalitesinde tecelli eder

Birer birer *tanelerden* oluşan mahlûkat üzerinde vâhid isminin çok derin bir tecellisi daha vardır: Değer ve kalite.

Mesela insanı ele alalım. İnsan nüfusu içerisinde teneke insan çoktur. Çok olanın kıymetçe daha düşük olması, eşyanın tabiatı icabıdır. Kur'an'ın dediği gibi; ***"insanların çoğu akletmez, şükretmez, iman etmez"*** türündendir. Yine aynı vahiy; ***"Ne kadar da azınız tefekkür ediyor!", "Ne kadar da azınız şükrediyor!"***, "Ne kadar da azınız iman ediyor!" diyerek, "kaliteli olanın azlığı" yasasına dikkat çekiyordu.

Mesela küçük bir dağ kadar kayadan elde edilmesi muhtemel elmas mercimek kadar, altın ceviz kadardır. Şu halde elmas ve altını artırmanın yolu o dağ kadar kayaların çok olmasını istemektir. İşte bu Vâhid isminin, o kayadan dağların her bir 'tane'si üzerindeki tecellisidir. Eğer daha çok elmas ve altın istiyorsanız, istemeniz gereken şey daha çok kayadır. Daha çok kaya, Vâhid isminin daha çok tecellisi demektir. Vâhid isminin daha çok tecellisi, bu örnekte, daha çok elmas, daha çok altına tekabül eder.

İnsan da öyledir. İnsanlık nüfusu düşükse, elmas ve altın insan sayısı da ona müsavi olarak az olur. İnsanlığı oluşturan fertler çoğaldıkça, insanoğlu arasından çıkacak elmas ve altın insan örnekleri de çoğalacaktır.

Bizim bilmediğimiz Vâhid isminin tecellisini tetikleyen bir katsayı varsa, şeylerin tanelerinin artışı ile o katsayıya bağlı olarak kalitenin de artışını getirecektir.

Hümanizmin insanı her şeyin ölçüsü sayan sakat aklının elinde ideolojik bir aygıta indirgenen antropolojik bakış bir yana, bir yığın olumsuzluğa rağmen, insanlığın ortak aklının gittikçe birikerek büyüdüğü bir gerçektir. Âlemlere rahmet olan Son Peygamber'in gelmesiyle, Vâhid isminin tecellisindeki artış arasında bir irtibat kurulmalıdır. İnsanoğlunun nüfusunun gittikçe artmasıyla, Vâhid isminin tecellisinin artması arasında da benzer bir irtibat kurulabilir.

4.3. Vâhid isminin rakamlarda tecellisi

Pisagor "Evren rakamlardan ibarettir" dese de, bu yaklaşımı hem abartılı, hem de mü'minin imanına aykırı bulurum. Zira bunu söylemek, Allah'ın müdahalesine kapalı olduğunu söylemektir. Kaldı ki, kuantum fiziği her tür "kapalı evren modelini" sonsuza kadar mezara gömmüş, böylece ilahi vahiylerin söylediği hakikat bir kez daha teyit edilmiştir.

Rakamlara, taşıyamayacağı gizemli anlamlar yüklemekten hazzetmem. Hurufi yaklaşımlara oldukça mesafeliyim. Buna cifir ve ebced de dâhildir. Bu yöntemi sevmememin temel sebebi, her tür istismarcının istismarına izin vermesidir. Fakat Allah'ın Vâhid isminin, bazen "adet" üzerinden tecelli ettiğine inanırım. Haftanın 7 gün, göklerin 7 kat, seslerin 7 nota, temel renklerin 7 renk, tavafın 7 kez, sa'yin 7 kez, cemeratın 7'nin katları oluşunun da bir hikmeti olabileceği ihtimalini reddetmem.

Mesela 21 rakamı buna örnektir. Amerika'da ölmek üzere olan bir dizi insanın, son nefesten hemen önce ve hemen sonra yapılan tartımları yapılmış, aradaki farkın 21 gram geldiği görülmüştür. Bu henüz yoruma açık bir sonuçtur, fakat dikkate değer bir sonuçtur.

Beynimiz, nöron adı verilen ve beynin akıllı motoru hükmünde olan yaklaşık 100 milyar hücre sayesinde çalışır. Bir nöronun, beyne yeni giren bir veriyle bağlantı kurup onu sabitleme süresi, 21 gün olarak tesbit edilmiştir. Bu şu manaya geliyor: alışkanlık listenizde olmasını istediğiniz bir davranışı 21 gün boyunca tekrar ederseniz, onu beyin nöronlarınız sizin için artık alışkanlığa dönüştürüyor.

Namaz kılmakta zorlananlar, sonucu test etmek istiyorlarsa, 21 gün 5 vakit namazı vaktinde eda etmekte direnseinler. Aynı şey bağımlılıklar için de geçerlidir. Alkol ve sigara bağımlılığı önce özentiyle başlar. İlk başlayanlar için, pek de çekici olmadığı bilinir. Fakat 21 gün devam edilirse, artık alışkanlık haline gelir. Bu süre uzarsa, bağımlılık haline gelir.

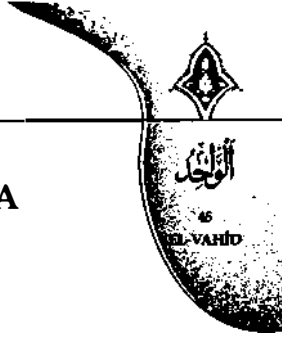
Mesela elleri yıkama esnasında bir mikrop insan vücudunu ancak 21 saniyede terk eder. Her sabah 21 kuru üzüm tanesi yemenin aklı aktif hale getirdiği rivayeti başta Hz. Ali olmak üzere bazı İslam büyüklerine atfedilmiştir.

Vâhid ismi ağaçlarda da tecelli eder. Yeryüzünde yüz milyarlarca ağaç vardır. Fakat ikisi birbirinin aynısı olan iki ağaç bulmak imkânsızdır.

Vâhid ismi gökyüzünde de tecelli eder. Gökyüzünde yüz milyarlarca yıldız var, trilyonlarca gezegen var. Fakat birbirinin aynı iki yıldız ve gezegen bulmak imkânsızdır.

Vâhid isminin sayabildiğimiz ve sayamadığımız bu tecellileri karşısında insana düşen tek şey vardır:

"Allahu Ekber!" diye haykırmak.

5. VÂHİD OLAN ALLAH'A DUA

Ya Vâhid, Ya Allah!
Eşsiz ve benzersiz tek olan Sensin
Tekliğe layık olan Vâhid Sensin
Mahlûkatı kesrete mahkûm edensin
Mutlak ve sonsuz bir olan Sensin

Ya Vâhid, Ya Allah!
İmanın mihveri tevhiddir.
Bizi tevhidin hakikatine erdir!
Ümmetin mihveri vahdettir.
Ümmetimizi vahdet yoluna girdir!

Ya Vâhid, Ya Allah!
Sen kulluğa layık bir tek İlâh'sın;
bize kul olma liyakatini bahşeyle!
Sen el-Vâhidu'l-Kahhâr olan Allah'sın;
bize kahrınla değil lutfunla muamele eyle!

Âmin!

اَلْقَهَّارُ

46

EL-KAHHÂR

Daima Yenen

Hep Boyun Eğdiren

Kendisine Dikleneni Ezen

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

El-Kahhâr, esma-i hüsnadan olduğu Kur'an ile sabit isimlerden biridir. Kur'an'da müstakil olarak birden fazla yerde Allah'a isnatla kullanılır. Daima yenen, hep boyun eğdiren, kendisine dikleneni ezen, eşsiz ve benzersiz otoritesine herkesi boyun eğdiren, gücü mutlak ve sonsuz olan özne demektir.

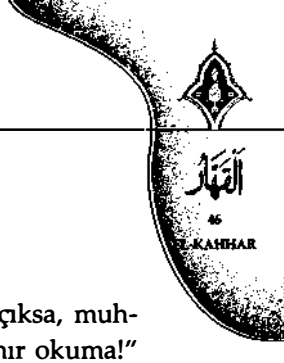
Kahr, dilde *ğalebe* ve *tezlîl* ile karşılanmıştır. "Yenmek" ve "ezmek" demektir. "Yetime gelince; onu asla ezme" (93:9) ayetindeki *lâ-takhar*, sonuncu anlamdadır. Araplar "suyu akacak kadar eti pişirmeye" *kuhira'l-lahmu* derler. Kendisi kırılmak yerine kendisini kırmaya kalkan aletleri kıran çok sert taşa *el-kahkar* denilir. Kesin yenilginin göstergesi olan, "gerisin geri yürümeye" de *el-kahkarâ* denilmiştir.

El-Kahr, bir şeyin dışı ve içi, maddesi ve manası, fiziği ve metafiziği üzerinde ezici güç kullanmak ve onu bu güçle mutlak itaat altına almak demektir. *Kahr* sahibi olan, nesnesinin gönüllü olup olmadığına bakmaz. İster gönüllü ister gönülsüz, onun üzerinde hâkimiyet kurar.

Kahhâr olandan intikam alınamaz. Kahhâr olana karşı her intikam alma teşebbüsü, bunu yapanın aleyhine döner. Zira Kahhâr, gücüne asla karşı konulamaz olandır. Allah, bu anlamda da el-Kahhâr'dır. Fakat O, zatını er-Rahmân ve er-Rahîm olarak tanıtan el-Kahhâr'dır. Bu sebeple, O'nun kahrının arkasında lûtfu ve rahmeti vardır.

Kahhâr, mübalağa ile ism-i faildir. İsm-i fail olması, Kahhâr isminin ilahi zata değil, ilahi fiile dönük bir isim olduğunu gösterir. Yani Rabbimiz, kahrını zati bir özellik olarak zikretmemektedir. Allah'ın fiilindeki kahır zatındaki rahmeti kuşatamaz. Fakat zatındaki rahmet fiilindeki kahrı kuşatır. Bunda hiçbir şüphe yoktur. Kahhâr ismindeki mübalağa ise, Allah'a hiçbir gücün galip gelemeyeceğini ifade eder. O, asla kendisine galip gelinemeyendir.

Kahhâr ile *Azîz* arasında fark vardır. Kahhâr ismi Azîz isminin manasına kapsar, fakat Azîz ismi Kahhâr isminin manasını kapsamaz. Yani birine *Kahhâr* denildi mi, onun aynı zamanda "üstün ve yüce" olduğu anlaşılır. Fakat birine *Azîz* denildi mi, onun aynı zamanda "kahredici" olduğu anlaşılmaz.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

2.1. El-Kahhâr varlığa boyun eğdirendir

Ağzımızdan biri için "Allah kahretsin!" sözü çıksa, muhtemelen yanımızda yöremizdeki herkes, "Aman kahır okuma!" diye itiraz edeceklerdir. Zira kahrın asli anlamı değişmiş, dilimizde bu kelime "lanet" anlamı kazanmıştır. "Allah cezanı versin" (*cezakallah*) duasındaki *ceza*'nın başına gelenin bir benzeri, *kahr*'ın da başına gelmiştir.

Oysaki kahrın Kur'ani anlamı bu değildir. Kur'ani anlamda "Allah kahretsin!" demek, "Allah boyun eğdirsin" demektir. Dahası, "Allah kahretsin!" demek, "Akılları varsa delil ile boyun eğdirsin, akılları yoksa gazap ile boyun eğdirsin!" demektir.

Ayetler, Allah'ın akıllar üzerinde Kahhâr oluşunun delilidir. Allah akıllara ayetlerle boyun eğdirir. Kâinat O'nun kevnî ayetlerle dolu olan kitabı, Kur'an O'nun kavli ayetlerle dolu olan kitabı, hayat O'nun fiili ayetlerle dolu olan kitabıdır. Bu ayetleri kavrayan bir akıl, O'na kayıtsız şartsız teslim olur. İşte bu, ayetlerin akıllar üzerindeki kahır tecellisidir.

İlahi yasalar, Allah'ın asiler ve günahkârlar üzerinde Kahhâr oluşunun delilidir. Allah asilere ve günahkârlara şer'i cezalarıyla boyun eğdirir. Kur'an'ın şer'i yasaklara ilişkin emirleri, Kahhâr olan Allah'ın serkeş nefisler ve azgın kullar üzerindeki kahır tecellisidir.

İlahi gazap, Allah'ın tüm çağların Nemrutları, Firavunları ve Ebu Leheb'leri üzerinde Kahhâr oluşunun delilidir. Allah haddini aşan her zorbaya ilahi gazabıyla boyun eğdirir. Kur'an'daki helak kıssaları, Kahhâr olan Allah'ın zorbalar üzerindeki kahır tecellisidir.

Kahhâr olan Allah, isteseydi insanı kendisine zorla boyun eğdirirdi. Tıpkı atomları ve hücreleri, bitkileri ve hayvanları, dağları ve ırmakları, denizleri ve karaları, yerleri ve gökleri, yıldızları ve gezegenleri, galaksileri ve evrenleri, melekleri ve ruhları boyun eğdirdiği gibi...

Fakat Kahhâr olan Allah insana irade vermiştir. İnsandan kendisine iradesiyle teslim olmasını istemiştir. İrade verdikten sonra insanın zorla teslim olmasından razı olmamıştır. Bunun

için, insanın imana zorlanmasından da razı olmamıştır. O, "Zorlama dinde yoktur." (2:256) buyurur. Bu yüzdendir ki, kendisine boyun eğen tüm varlıklar içinde sadece iradeli varlıkları cezalandırmış ve ödüllendirmiştir. Zira iradeli varlıklar, itaat veya isyanı tercih yeteneğine sahiptir.

2.2. Kahhâr ismi ve kâinatın düzeni

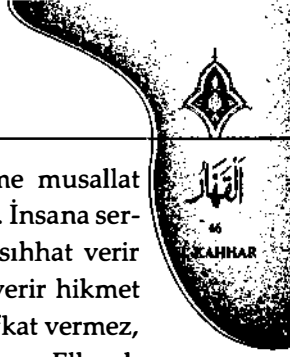
Kahhâr ismi kâinatta tecelli etmeseydi, kâinatta nizam ve intizam olmaz, insanoğlu varlığını sürdüremezdi.

Uzaydaki büyük kütleli cisimler, cismin merkezindeki çekim gücü sayesinde meydana gelir. O merkez yoğunlaştıkça çekim gücü büyür, büyüdükçe yoğunlaşır. Uzaydaki büyük kütleli cisimlerin merkezinde kahır tecellisi vardır. Fakat eğer bu tecelli sadece orada olsaydı, kâinatta milyarlarca galaksi ve trilyonlarca yıldız ve katrilyonlarca gezegen olmaz, hepsi tek bir merkezde toplanır, merkezin gücü de bu sayede sonsuz olurdu. Fakat Allah'ın kahır tecellisi kâinatta bir tek bir merkezin oluşmasına mani olmakta ve küçüklü büyüklü katrilyonlarca merkez oluşması onun Kahhâr ismi sayesinde mümkün olmaktadır.

Kahhâr ismi demirde tecelli ettiği için demir taşı keser. Çelikte tecelli ettiği için çelik demiri keser. Elmasta tecelli ettiği için elmas çeliği keser. Peki, elması ne keser? Evet, Kahhâr olan Allah elmasa da boyun eğdirmiştir. Elması, yine elmas keser. Böylece kâinattaki en sert mineral de dâhil, her şey Allah'ın Kahhâr ismine boyun eğmiş olur.

Kahhâr olan Allah, sıcaklık üzerindeki kahrını su ile tecelli ettirir. Su üzerindeki kahrını sıcaklık ile tecelli ettirir. Dağlar yerin üzerine, karlar dağın üzerine, yağmurlar karın üzerine, rüzgârlar bulutun üzerine boyun eğdiricidir. Kahhâr olan, sineği kurbağayla, kurbağayı yılanla, yılanı kuşla, kuşu avcıyla, avcıyı da sinekten yüz bin kat küçük bir mikrop veya virüsle kahrına medar eder.

Kahhâr olan Allah Âdem ve soyunu yaratmış, Şeytan ve soyunu Âdemoğluna musallat etmiştir. Bu da ilahi bir kahırdır. Kışı bahar ile, baharı yaz ile, yazı sonbahar ile, sonbaharı kış ile sınırlamıştır. Sevinci hüzünle, varlığı darlıkla, barışı savaşla, gülmeyi ağlamakla, ödülü cezayla, lûtfu kahırla dengelemiştir.

Kahhâr olan Allah bir zalimi başka bir zalime musallat eder. Döner o zalime de bir başkasını musallat eder. İnsana servet verir evlat vermez, evlat verir sıhhat vermez, sıhhat verir huzur vermez, huzur verir devlet vermez, devlet verir hikmet vermez, hikmet verir şevket vermez, şevket verir şefkat vermez, şefkat verir imkân vermez, imkân verir zaman vermez. Elhasıl, mutlaka kahır tecellisini bir biçimde yürütür.

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Kur'an'da El-Kahhâr ismi

El-Kahhâr ismi Kur'an'da Allah'a isnatla kullanılan esma-i hüsnadandır. Kur'an'da bu maddeden iki isim yer alır: Biri *el-Kahhâr*, diğeri *el-Kâhir*. Düz ism-i fail olan *el-Kâhir*, ayrı kökten gelen ve düz ism-i faili de içeren mübalağa ile ism-i fail formunda olan el-Kahhâr'a mülhak olduğu için, esma listemizde müstakil olarak yer almamıştır.

Kahhâr ismi Kur'an'da 6 yerde geçer. Bu ismin geldiği ayetlerin tamamı göz önüne alındığında, hepsinin şu dört nitelikte ortak olduğu görülür:

1. Hepsi de Mekki'dir.

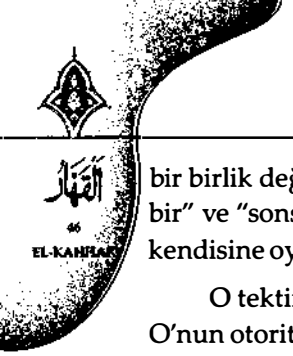
2. Hepsi de *el-Vâhid el-Kahhâr* şeklinde Vâhid ismi ile birlikte gelir.

3. Hepsi de mutlaklık ifade eden belirlilik takısıyla (*el-Kahhâr*) gelir.

4. Hepsinin ortak manası "Allah'ın boyun eğdirmesi"dir.

Hepsinin Mekkî olmasının hikmeti, bu mubarek ismin manasında aranmalıdır. El-Kahhâr "daima yenen, otoritesine boyun eğdiren, kendisine başkaldıranı ezen" demektir. Mekke'de gelen Kahhâr isimleri mü'minlere bir teselli, müşriklere ise bir tehdittir.

Kahhâr isminin Vâhid ismi ile birlikte gelmesi, çok ince bir nükteyi barındırır: Bir ve tek, insan zihninde en az olanı temsil eder. İnsanlar tek olunca, hasımları bundan güç bulur. "Onu yenmek kolay" diye düşünür. Fakat Allah'ın bir ve tekliği azlık ifade etmez. Zira Vâhid'in ifade etiği "bir" olma hali, rakamsal

bir birlik değildir. Bölünme ve çoğalma kabul etmeyen, "mutlak bir" ve "sonsuz tek" demektir. Vâhid ismini duyan insanın zihni kendisine oyun oynamasın diye Kahhâr ismiyle gelir.

O tektir ve birdir, fakat O öyle birdir ki, mahlûkatın hepsi, O'nun otoritesine ister istemez boyun eğer. Sayısı ne kadar olursa olsun, hiçbir sayısal "çok", O mutlak "tek"e boyun eğdiremez. Aksine O hepsine boyun eğdirir ve galip gelir.

Hepsinin de mutlaklık ifade eden belirlilik takısıyla gelmesi, bu ismin tecellisinin azamet ve heybetine işarettir. Eğer bir fert veya toplum ilahi kahra muhatap olmuşsa, onu Allah'ın kudret elinden hiç kimse kurtaramaz.

Kahhâr isminin Kur'an'ın nüzul sürecindeki dağılımı, dikkat çekici bir nitelik arz eder. Bu ismin içinde geçtiği ayetlerin tamamı, 23 yıllık nüzul sürecinin üç yılına tekabül eder. Bu yıllar Mekke döneminin 9, 10, 11. yıllarıdır. Vahyin nüzulünün ilk 8 yılında ve son 12 yılında hiç görünmez. Geldiği yerlerde de her yıl ikişer kez görünür.

Kahhâr isminin ilk geldiği yer Sâd 65'tir. Hemen ardından yine 9. yıl suresi olan Ra'd 16'da görünür. 10. yılda göründüğü yer İbrahim 48 ve Yûsuf 39'dur. Son olarak 11. yılda Zümer 4 ve Mü'min 16'da gelir.

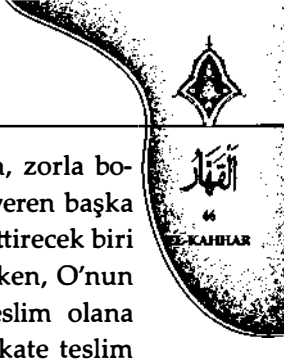
K-h-r maddesinden Kur'an'da tek fiil yer alır, o da "Yetime kahretme!" (93:9) nehyinin geçtiği ayettir. Dolayısıyla, bu maddeden Allah'a isnatla gelen bir fiil Kur'an'da yer almaz.

3.2. De ki: 'Ben sadece bir uyarıcıyım, Kahhâr olan Allah'tır'

Kahhâr isminin Kur'an'da geldiği ilk yer, Hz. Peygamber'e ne olması ve ne olmaması gerektiğini hatırlatan bir ayettir. Yani Allah, Elçisi'ne sınırlarını ve misyonunun çerçevesini çizmektedir. İnsanlara zorla "boyun eğdirmek" anlamına gelen *kahr*, Hz. Peygamber'in peygamberlik misyonuna dâhil değildir. Kahredicilik, Allah'ın vasfıdır. Hz. Peygamber'in vasfı 'sadece' *uyarıcılıktır*:

قُلْ إِنَّمَا أَنَا مُنذِرٌ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٦٥﴾

"(Ey Peygamber!) ***De ki: "Ben sadece bir uyarıcıyım! Vâhid ve Kahhâr olan Allah'tan başka ilâh yoktur."*** *(Sad 38:65)*

Bu ayet Nebi'ye açıkça "Sen sadece uyarıcısın, zorla boyun eğdirici değilsin" diyor. Bu mesajı daha açık veren başka ayetler de var. Eğer kullarına hakikati zorla kabul ettirecek biri varsa, o Allah'tır. Fakat bunu Allah bile yapmamışken, O'nun kulları asla yapmamalıdır. Zor yoluyla hakka teslim olana Müslüman denmez, özgür iradesiyle kendini hakikate teslim edene Müslüman denir.

Yüce Allah isteseydi, kâfirleri hakka mecbur ederdi. Fakat O bunu dilemedi. Akıl ve irade verdiği insan, hakikati kendisi bulsun istedi. Bunun için de insana vahiyler ve nebilerle yol gösterdi. el-Kahhâr isminin yer aldığı şu pasaj, bu hakikati dile getirir:

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ قُلِ اللّٰهُ قُلْ اَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُوْنِهٖٓ اَوْلِيَآءَ لَا يَمْلِكُوْنَ لِاَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِى الْاَعْمٰى وَالْبَصِيْرُ اَمْ هَلْ تَسْتَوِى الظُّلُمٰتُ وَالنُّوْرُ اَمْ جَعَلُوْا لِلّٰهِ شُرَكَآءَ خَلَقُوْا كَخَلْقِهٖ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَىْءٍ وَّهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿١٦﴾

"Onlara: "Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?" diye sor ve "Allah'tır" cevabını ver! (Şimdi) ***de ki: "Ne yani, şimdi siz Allah'ı bırakıp da kendilerine bile bir yarar sağlayamayan ve muhtemel bir zararı önleyemeyen varlıkları yâr ve yardımcı mı atadınız?" İlave et: "Hiç görenle görmeyen bir olur mu? Ya da, karanlıklarla*** (bir ışık kaynağına sahip olan) ***aydınlık nasıl bir tutulabilir? Yoksa onlar Allah'a O'nun yarattığı gibi yaratan ortaklar tesbit ettiler de, bu yaratış kendilerine*** (Allah'ın yaratışından) ***ayırt edilemeyecek kadar benzer mi göründü?" De ki: "Her şeyin yaratıcısı yalnızca Allah'tır: zira tüm varlığa boyun eğdirecek mutlak otorite sahibi biricik güç sadece O'dur."*** *(Ra'd 13:16)*

Allah'ın kahrını hatırlatan isminin içinde yer aldığı bu pasajdaki ilahi şefkate bakar mısınız? Rabbimiz kullarını hakikate yöneltmek için "ikna ve isbat yöntemini" kullanıyor. İstemesi halinde gök kubbeyi küfreden kulunun başına yıkabilecek gücü olan Allah, "öğreten" bir Rahman olduğunu böyle hatırlatıyor.

İçinde Kahhâr isminin geçtiği şu ayet, ilahi rahmet ve şefkatin büyüklüğünün ayrı bir delili:

يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ ءَأَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ۝

"Ey hapishane arkadaşlarım! Birbirinden farklı birden fazla ilâha (inanmak) *mı daha makul, yoksa Vâhid, Kahhâr olan Allah'a* (inanmak) *mı?* *(Yusuf 12:39)*

Ayetten çıkarılacak en çarpıcı sonuç, Allah'ın Kahhâr oluşunun "hayır" olduğudur. Vâhid olmasındaki hayır açıktır da, Kahhâr olmasındaki hayır ancak üzerinde tefekkür edilince anlaşılır.

Bu ayette soru soran Hz. Yusuf, fakat onun ağzından bu ölümsüz hakikati hatırlatan Rabbimizdir. İlk muhatap Peygamberimize, Hz. Yusuf'un ağzından üslup dersi veriliyor. Fakat muhatap sadece Allah Rasulü değil, bu ayetlere iman eden herkestir.

Allah'tan başkalarının insanı büyük mahkemede kayıracağına inanmak, akideye şirk bulaştırmak demektir. Şirk bu noktada kalmıyor, Allah'a çocuk isnat etmeye kadar gidiyor. Zira herhangi bir kulu Allah'ın otoritesine ortak eden bir tasavvuru, şirk duvarına toslamadan durdurmak mümkün değil. Bu, Allah'ın Kahhâr ismine karşı işlenmiş bir akide cinayetidir. Bunun böyle olduğunu, şu ayetten öğreniyoruz:

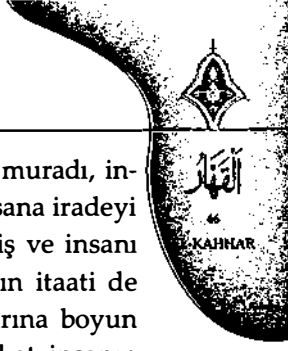
لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا لَاصْطَفَى مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ سُبْحَانَهُ هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ۝

"Şayet Allah bir çocuk edinmek isteseydi, yarattıkları arasından elbet dilediğini seçerdi. (Ama) *O yüceler yücesi bundan münezzehtir: O mutlak otorite sahibi bir tek Allah'tır."* *(Zümer 39:4)*

3.3. O kulları üzerinde Kâhir'dir

Allah, kahrı çok olan bir Kahhâr ise, ayrı zatın kahrın faili olan bir Kâhir olması gayet doğaldır.

O tartışılmaz otoritesine, bütün bir varlığı ister istemez boyun eğdirmiştir. Bunun tek istisnası insandır. Allah, insanı seçme yeteneği olan iradeyle donatmıştır. İnsan, O'nun verdiği iradeyle O'nun otoritesine karşı çıkabilir. Hatta O'nun varlığını inkâr edebilir.

Elbet insana iradeyi ve aklı verirken, Allah'ın muradı, insanın ilahi otoriteye boyun eğmemesi değildi. O insana iradeyi "Ahsen-i takvim" olmanın bir gereği olarak vermiş ve insanı mahlûkat içinde ayrıcalıklı kılmıştı. Tabi ki insanın itaati de ayrıcalıklı olacaktı. Diğer varlıkların Allah'ın kahrına boyun eğmesi, onlara fazladan bir şey kazandırmaz. Fakat insanın Allah'ın otoritesine boyun eğmesi, insana ebedi mutluluğun kapısını açacaktır.

Kahhâr olan Allah, insana irade ve akıl vermekle yetinmemiştir. Verdiği irade ve aklı doğru kullanmayı insanoğluna öğretmek için, rasulleriyle birçok vahiy göndermiştir. Gönderilen bu vahiyler akla boyun eğdiren delillerle doludur. Allah iradesiz varlıklar üzerindeki kahrını kevni kanunlar üzerinden gerçekleştirirken, insan üzerindeki kahrını selim aklı ikna eden deliller ve belgeler (âyât) üzerinden gerçekleştirmiştir. İşte Allah'ın kulları üzerine Kâhir olduğunu bildiren şu ayet, bu hakikati ifade etmektedir:

وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ ۖ وَإِنْ يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ
عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿١٨﴾

"Ve eğer Allah senin zarara uğramanı isterse, Zatından başka kimse ona engel olamaz; yok eğer senin için bir hayır dilerse, unutma ki O her şeyi yapmaya kadirdir. Zira yalnızca O'dur kulları üzerinde mutlak otorite sahibi** (Kâhir) **olan; yine O'dur her hükmünde tam isabet kaydeden, her şeyden daha kaynağında haberdar olan." *(En'âm 6:17-18)*

Pasajın ilk ayetini doğru anlamak için şu soruyu sormak kaçınılmazdır:

Rahman ve Rahim olan Allah kulunun zarara uğramasını ister mi?

Bu sorunun cevabı, tereddütsüz "Hayır"dır. Zaten bu türden ihtimal edatlarıyla gelen ayetlerdeki ilahi tehditler, "ilahi muradı" değil "ilahi uyarıyı" yansıtır. İbn Abbas, bunu genel bir kural olarak zikretmiştir. Bu ifade tarzı zımnen şu anlama gelir: Eğer Allah dilemiş olsaydı böyle yapardı ve bunun önüne de kimse geçemezdi; ama bunu dilemedi.

Kâhir olan Allah, kullarını otoritesine boyun eğdirir. İman ettik ve tasdik ettik. Peki, bunu nasıl yapar? Kulların iradelerini vahiyle terbiye ederek, akıllarına yine vahiyle rehberlik ederek yapar.

Ama tamamına ilahi iradenin hâkim olduğu, kulların iradelerinin işlemediği birçok alan vardır. Bunlardan biri, belki de en çarpıcı olanı ölüm hakikatidir. İşte şu ayet, irade ve akıl sahibi olmalarına rağmen, kulların ölüm ve ötesinde, Allah'a zorunlu olarak boyun eğeceklerini ifade buyurmaktadır:

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمُ
الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ﴿٦١﴾ ثُمَّ رُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ أَلَا لَهُ
الْحُكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ ﴿٦٢﴾

"Çünkü kulları üzerinde Kâhir olan yalnızca O'dur. İçinizden birine ölüm gelip de elçilerimiz onun canını alıncaya dek size kol kanat geren koruyucular gönderir ve bunlar hiçbir şeyi gözden kaçırmazlar. Sonunda onlar hakiki Efendileri olan Allah'a teslim edilirler: İşte mutlak hüküm yalnızca O'nundur; ve O hesabı en seri görendir." *(En'âm 6:61-62)*

3.4. Ahiretin mutlak Kahhâr'ı Allah'tır

Bu dünyada Allah, iradeli varlıklar dışındaki tüm varlıklar üzerinde Kahhâr'dır. Tüm kâinatı emrine boyun eğdirmiştir. Tüm varlık Kahhâr isminin kahrı altında ister istemez Allah'ın yasalarına teslim olmuştur. Bunun istisnası iradeli varlıklardır. Bunların başında insan gelir.

İnsandan, bu dünyada Allah'a kendi isteğiyle ve gönüllü olarak boyun eğmesi istenmiştir. Bunun için irade, akıl ve vicdan verilmiştir. İnsanın özgür iradesiyle yapacağı seçim, Allah'ın kendisine karşı alacağı tavrı belirleyecektir. Allah'ın Kahhâr ismine insan, bu dünyada da tabi tutulabilirdi. Bu durumda irade ve aklın, peygamberlerin ve vahyin, iyi ve kötüyü seçmenin, Hesap Günü'nün varlığının, ahirette vaat edilen ödül ve cezanın hiçbir anlamı kalmayacaktır.

Ahirete gelince... Kahhâr ismi açısından ahirette durum dünyadakinden hayli farklıdır. Ahiret sorumluluğun bittiği, hesabın başladığı bir yerdir. Ahiret, Kahhâr olan Allah'ın kahrının altına, insanın tam olarak girdiği bir âlemdir. Bunun içindir ki orada kimse Allah'ı atlatamayacak, yakasını O'nun elinden sıyıramayacak, O'nun mahkemesinden kaçamayacak, kimsenin kimseye bir yararı olmayacaktır. Diğer mahlûkat nasıl dünyada Allah'ın kahredici otoritesi altındaysa, ahirette de insan öyle olacaktır. Şu ayetlerin Kahhâr ismiyle gelmesi bu hakikati ima eder:

يَوْمَ هُمْ بَارِزُونَ ۖ لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ ۚ لِّمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ۖ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿١٦﴾

"O gün onlardan hiç kimse Allah'tan hiçbir şeyi saklayamadan (gerçek yüzleriyle) *ortaya çıkarlar.*

- Bugün mutlak iktidar kime aittir?

- Elbet mutlak otorite olan tek Allah'a!" *(Mü'min 40:16)*

يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتُ ۖ وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿٤٨﴾

"O gün yer başka bir yere, gökler ise (başka göklere) *dönüştürülür; ve her şeye egemen biricik güç olan Allah'ın huzuruna çıkarlar."* *(İbrahim 14:48)*

4. KAHHÂR OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ

4.1. Kahhâr isminin âlemdeki tecellileri

Allah'ın Kahhâr isminin tecellilerinden biri, melekleri Âdem'e secde ettirmesidir. Meleklerin âdemoğluna secdesi ile sembolize edilen hakikat, okyanuslardan daha derindir.

Meleklerin âdemoğluna secdesi, şuursuz varlıkların şuurlu varlıklara itaatini sembolize eder. İradesizlerin, iradelinin emrine amade oluşunu sembolize eder. Özünde, eşyanın insana boyun eğişini sembolize eder. Eğer melekler âdemoğluna secde etmeseydi, insanoğlu dağları aşamaz, tabiatı kullanarak evler yapamaz, hayvanları evcilleştiremezdi. Karada, suda ve havada

yolculuk yapamazdı. Toprağı süremez, bitkiyi aşılayamazdı. Demir cevherinden silah, bakır cevherinden kap, altın cevherinden ziynet yapamazdı.

İnsanı hastalıklara boyun eğdirmesi de, O'nun Kahhâr isminin tecellisidir. Öyle ki, yeryüzünün en büyük, en zengin, en zorba, en güçlü tiranlarını ölüm döşeğine düşüren, çıplak gözle görülmeyecek kadar küçük olan bir mikrop veya virüstür. Bu Allah'ın kahrının en büyük ayetidir.

İnsanı açlığa boyun eğdirmesi de, O'nun Kahhâr isminin tecellisidir. Gururundan ve kibrinden yanına varılmayan insan, açlığın pençesine düştüğü zaman, tanınmayacak hale gelir. O gurur ve kibrin yerini mezellet ve meskenet alır. Zira Allah'ın Kahhâr ismi açlık içinden tecelli etmiştir. Boyun eğmeyen insana, karın tokluğuna ne kadar eğilebileceğini göstermiştir.

İnsanı uykuya boyun eğdirmesi de, O'nun Kahhâr isminin tecellisidir. İnsan burnunu ne kadar havaya dikerse diksin, uykusuzluğu bir noktadan sonra onun burnunu yere indirir. Ve kibrinden semtine varılmayan insanın burnunu, "uyku" adlı bu kahır tecellisi yere sürter. Kendini en uyanık sananlar bile, uykusuzluğun sınırlarına dayandıklarında, tüm uyanıklık iddialarından vazgeçerler.

Tüm canlıları ve insanı ölüme boyun eğdirmesi de, O'nun Kahhâr isminin tecellisidir. Ölüm konuştuğu zaman herkes susar. Zira ölümün sesi, diğer tüm sesleri bastırır. Ölümün pençesinden, ölümü fethetmek için yola çıktığını iddia eden İskender'ler de kurtulamamıştır. Ölüm, kendisine hükmettiğini sanan nice tiranları yerle bir etmiştir. Saraylarını geleceğe taşıyamayan nice Nemrutlar ve Firavunlar, ancak mezarlarını geleceğe taşıyabilmiştir. Bu da ölümü ve hayatı yaratan Allah'ın kahrının bir tecellisidir.

4.2. Kahhâr isminin tecellisine mazhar olan insan

Kahhâr isminin tecellisine mazhar olan insan, şehvetine galip gelir. Şehvetinin ruhunu, aklını, vicdanını, iradesini esir almasına izin vermez. Aksine, ruhunun, aklının, vicdanının ve iradesinin şehvetini esir almasını sağlar. Şehvetine ait olmak yerine, şehvetine sahip olur.

İnsanın şehveti başka şeydir, *şehvetin insanı* başka şeydir. İnsanın şehveti olur, olmalıdır. Fakat insan, *şehvetin hayvanı* olmamalıdır. Şehvet Allah'ın insana verdiği bir nimettir. Tıpkı beden, evlat, eş ve servet gibi. Her nimet gibi, şehvet de imtihandır. Şehvet imtihanını iyi veren için şehvet bir nimet, veremeyen için şehvet bir beladır. Şehveti başına bela olan, *şehvetin insanı* olur. Şehvetin insanı olan, şehvete mağlup olmuştur. Şehvete mağlup olan, gerçekte Şeytan'a mağlup olmuştur.

Kahhâr isminin tecellisine mazhar olan insan öfkesine galip gelir. Öfke baldan tatlıdır, fakat sonuçları zehirden acıdır. Öfkesine boyun eğdiren insan, öfke zakkumunun zehirli meyvelerini yemekten kurtulur. Öfkesini kahredenin semtine pişmanlık uğramaz.

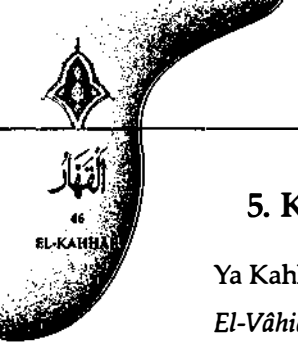
Kahhâr isminin tecellisine mazhar olan insan, Şeytan'a galip gelir. Gerçek kahredici güç, Şeytan'ı kahredip yere seren güçtür. Şeytan'ın aklı, iradesi ve vicdanı üzerinde otorite kurmasına izin vermeyen insan, Kahhâr olan Allah'ın gerçek tecellisine mazhar olmuş insandır.

Şeytan'a galip gelen insan, beşer içerisinde kendisine galip gelinemeyecek insandır. Zira nefsine ve Şeytan'a kul olmamış bir kul, kula ve eşyaya asla kul olmaz. Kula ve eşyaya kul olmayan bir kulun fiyatı yoktur, değeri vardır. Fiyatı olmayan bir insan satın alınamaz.

- Gerçekte, özgür insan kimdir?

- Fiyat yerine değeri olduğu için, satın alınamayan insandır.

5. KAHHÂR OLAN ALLAH'A DUA

Ya Kahhâr, Ya Allah!
El-Vâhidu'l-Kahhâr olan Sensin!
Daima yenen ve hiç yenilmeyen Sensin!
Nice serkeşlere boyun eğdirensin!
Eşsiz ve benzersiz kahrıyla tecelli eden Sensin!

Ya Kahhâr, Ya Allah!
Kahrın da hoş, lûtfun da hoştur, buna iman ettik;
Bizi kahrınla değil, lûtfunla terbiye eyle Ya Rab!
Biz ne ettik, ne eyledikse kendimize ettik;
Bize celalinle değil, cemalinle muamele eyle Ya Rab!

Ya Kahhâr, Ya Allah!
Taşı demire, demiri çeliğe, çeliği elmasa boyun eğdirirsin;
Nefsimizi de Sana kayıtsız şartsız boyun eğdir Ya Rab!
Kışı bahara, baharı yaza, yazı güze, güzü kışa çevirirsin;
Bizim de akıbetimizi sonsuz bir bahara erdir Ya Rab!

Âmin!

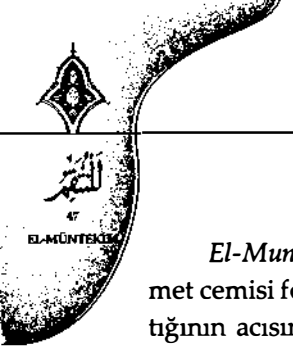

اَلْمُنْتَقِمُ

47

EL-MUNTEKIM

Kişiye Yaptığının Acısını Tattıran

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

El-Muntekım, Kur'an ile sabit esma-i hüsnadan biridir. Azamet cemisi formunda, üç yerde Allah'a isnatla gelir. "Kişiye yaptığının acısını tattıran" manasına gelir. Allah'ın insanın bilinçli tercihlerine bakarak, kötü seçiminin cezasını sahibine çektirmesini ifade eder.

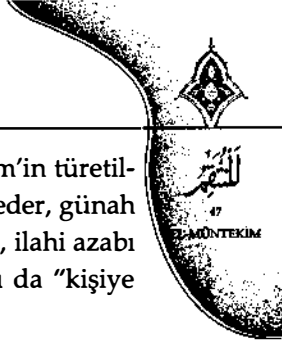
Nakm, Muntekım isminin türetildiği köktür. Bir şeyin "inkârına" ve "ayıplığına" delalet eder. Buradaki *inkâr*, "beğenmeme", "reddetme", "iade etme", "geri çevirme" anlamındadır. Bu "geri çevirme" söz ile de olabilir, fiil ile de olabilir. Söz ile olana "ayıplama/kınama", fiil ile olana "cezalandırma" denilir. Buna göre Muntekım'in intikamı, Allah'ın kulun nankörlüğünü kendisine iade etmesi anlamına gelmektedir.

Nıkme, işlediği bir günah veya kötülükten dolayı insanın başına gelen belaya verilen addır. Sanki günahın cezası olarak başa gelen bela, insanın kötü tercihinin sonuçlarını kendisine geri döndürmek ve iade etmek gibidir. Böylece kötülük yapandan '*intikâm*' alınmış, yani "yaptığının acısı kendisine tattırılmış" olur. Tıpkı ***"onlara yaptıklarının acısını tattırdık*** (*intekamnâ*), ***onları boğduk***" (7:136) ayetinde olduğu gibi. Yine Tevbe 74 ve Buruc 8'deki *nekamû* fiileri bu manada kullanılmıştır.

Nıkme ile *belâ* arasında fark vardır. *Nıkme*, sadece sahibinin zararını def eder, ona yarar getirmez. Fakat *belâ*, sahibine yarar da getirebilir. Enfal 17'de *belâ* bu anlamda kullanılmıştır. *Nıkme* asla ilk adım değildir, mutlaka ikinci adım ve mukabeledir. İlk adım, *nıkme*'nin muhatabının kötülüğü ve günahıdır. Fakat *belâ* ilk adım olabilir, insan sırf sınanmak için *ibtila/imtihan* edilebilir.

İntikâm, iftial kalıbındandır. Bu kalıp *tekellüf* ve *tetallub* içindir.

Tekellüf "zahmet ve meşakkat" anlamıyla, Allah için caiz değildir. Fakat "isteksizce yapma" (*kerahiyet*) anlamıyla caizdir. Ve bunun çok hoş bir nüktesi de vardır: İlahi intikam, Allah'ın çok da hoşuna giderek tecelli ettirdiği bir vasfı değildir. "Tekellüf" vurgusunun intikamın nesnesine yönelik bir boyutu da vardır: İlahi intikama maruz kalanın, bundan dolayı büyük bir külfete katlanması ve büyük bir bedel ödemesi kaçınılmazdır.

Tetallub ise, "talep ve istek" demektir. Muntekım'in türetildiği *intikâm*, şu vurguyu taşır: Kötülük cezayı talep eder, günah azabı talep eder. Günahkârın günahında ısrar etmesi, ilahi azabı talepte ısrar anlamına gelir. Zaten Allah'ın *intikam*'ı da "kişiye yaptığının acısını tattırmak" anlamına gelir.

İntikâm ile *'ikâb* arasında fark vardır. *İntikâm*, cezalandırma yoluyla nimetin geri alınması, nankörlük eden kulun nimetten mahrum bırakılmasıdır. Genellikle dünyada gerçekleşir. *'İkâb* ise kulun ödülden mahrum bırakılmasıdır. Zira *intikâm*, *in'âm*'ın (nimetlendirme) karşıtıdır. *'İkâb* ise *sevâb*'ın (ödüllendirme) karşıtıdır.

Muntekım, düz ism-i faildir. "İntikam alan özne", daha doğru anlaşılır bir ifadeyle; "Yaptığının acısını sahibine tattıran özne" demektir.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

2.1. Korkuyla umut arasında

Allah'ın intikamını bilen, O'ndan korkar. Allah'ın rahmetini bilen, O'ndan ümit eder. Bu durum, *beyne'l-havfi ve'r-recâ* (korku ile umut arasında) sözünde billurlaşmıştır. Fıtri bir duygu olan korku, insana bahşedilen savunma yetisinin doğal bir uzantısıdır. Korku yok edilemez, fakat terbiye edilebilir ve edilmelidir.

Allah'ın insanı zatıyla korkutması, insanın korkusunu terbiye etmek içindir. Zira terbiye edilmemiş korkunun zararını, Allah değil kul görür. Korkunun kula en büyük zararı, kulu kendisine kul etmesidir. Korkunun kulu olmak, insanın kendisine yapacağı en büyük haksızlıktır. Zira insan, korktuğu şey karşısında nesneleşir. İnsanın karşısında nesneleştiği şey, insanın üzerinde özne rolü oynar. Korku insanın öznesi olursa, insan korkunun tutsağı olur. Bu sürecin sonu, korkuya kul olmaktır. Allah korkusu (*mehafetullah*), insanı bu helak sürecinden koruyan manevi bir sigortadır. Zira kim Allah'tan korkarsa, bu korku onu hayra ve hakka yöneltir. Kötülüğünü azaltıp iyiliğini çoğaltır.

Allah'ın intikamı, kulların intikamıyla asla karıştırılmamalıdır. Zira Allah'ın intikamının sebebi "öç almak" değildir. Doğrudur, intikam kelimesinde "iç ferahlatan cezalandırma" vurgusu da vardır. Fakat Allah kimsenin yaptığından zarar görmez

ki, öç alsın da içi ferahlasın. Allah'ın intikamı, özünde Allah'ın kuluna rahmetidir. Şöyle ki: Allah kula yaptığının acısını tattırır. Bunu kula acı çektirmek maksadıyla değil, kulun kendisine zarar vermesini önleme maksadıyla yapar. Nihai tahlilde, bu da O'nun kuluna rahmetidir.

Allah'ın intikamı, Allah'ın kulları üzerindeki hakkından daha çok, kulların birbirleri üzerindeki hakları konusunda tecelli eder. Kur'an inkâr edene, nifak içinde olana, namaz kılmayana, oruç tutmayana dünyevi bir ceza kesmez. Fakat cinayet işleyene, hırsızlık yapana, zina yapana dünyevi bir ceza keser. Birinciler Allah'ın hukukuna tecavüz, ikinciler ise kulların hukukuna tecavüzdür.

Allah'ın intikamı, zalimleri yaptıkları zulümde boğmasıdır. Nemrut'a karşı Hz. İbrahim Allah'ın intikamıdır. Firavun'a karşı Hz. Musa Allah'ın intikamıdır. Allah haddini aşan Nuh kavmine yaptıklarının acısını tufan ile tattırmıştır. Aynı şekilde Firavun ve kavmini suya gark etmesi de, onlara yaptıklarının acısını tattırmasıdır.

2.1. İnsana yaptığının acısını tattırmanın gerekliliği

İnsan büyük bir zulümle karşılaşmadan, Allah'ın cezalandırmasındaki şiddetin hikmetini kavrayamaz. Hatta çocuklar, Allah'ın cehennemi yaratmış olmasını anlamakta hayli zorlanırlar. Çocuklar, çocuksu ve saf dünyalarında, cehennemin varlığını bir yere yerleştiremezler.

Keşke dünya çocukların dünyasından ibaret olsaydı, ama değil. Saflığını muhafaza edeni sonsuz özgürlük ve mutluluk diyarı cennetler bekliyor. Cennet ucuz olmadığı gibi, cehennem de lüzumsuz değil. Kişinin bunu anlaması için, türdeşleri eliyle işlenmiş bir vahşetin kurbanı olması gerekmiyor. İnsanlık tarihinde, maalesef hiç de nadir olmayan vahşet sayfalarına, şöyle üstünkörü bir göz atmak yeterlidir.

İnsanın insana yaptığı zulüm ve vahşeti, başka hiçbir canlı yapmamıştır. İnsan en ağır acıları, yine kendi türü olan insanın elinden çekmiştir. Vicdan sahiplerinin okumaya veya dinlemeye dayanamadığı nice canilikler vardır ki, işleyenler onu yapmaktan zevk almışlardır. İşte birkaç misal:

"Anne sütü emen bebeleri, annelerinin kucağından zorla alıyorlar, bebeleri ayaklarından tutup başlarını kayalara vura vura parçalıyorlardı. Süt bebelerini yüksekten akarsuya atıyorlar, ardından da şakalaşıyorlardı. Bebekler suya düştükçe kahkahayla şöyle diyorlardı: "Seni komik şey seni!"

"Kaptan yerlilerden 15-20 bin kişiyi zorla köle etmişti. Yanlarında taşıdığı bu yerlilere yemek vermiyor, onlara sadece girdiği bölgelerde esir edilen hemşerilerini yeme izni veriyordu. Bu şekilde ordugâhta, akıl almaz bir insan eti kasaplığı yapıldı. Onun önünde çocuklar önce öldürülüyor, sonra da yenilmek üzere kızartılıyordu. Sadece kolları ve bacakları için –en iyi parçalar onlardı- adam öldürülüyordu."

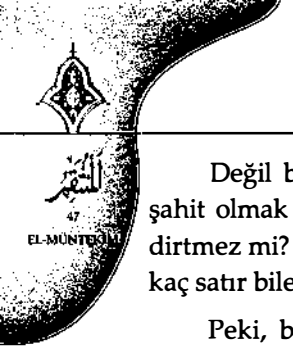
"İspanyollar asarak, diri diri yakarak, vahşi köpeklere parçalatarak, bacaklarını ve kollarını, başını ve dilini keserek sayısız yerliyi öldürdü."

"Hasta bir yerli, vahşi köpeklerden kaçamayıp diğerleri gibi parçalanacağını aklı kesince bir ip aldı. Ayaklarından birine tahminen bir yaşındaki bebeğini bağladı ve kendini bir direğe astı. Bunu yeterince çabuk yapamadığından, köpekler gelip bebeği paramparça ettiler."

"İspanyollardan biri bir gün avlanacak bir şey bulamadı. Köpeklerinin aç olduğunu düşündü. Küçücük bir yerli oğlan çocuğunu annesinden çekip aldı. Bir hançerle kollarını ve bacaklarını kesip ayırdı ve her köpeğe kendi payını verdi."

"İspanyolların, yerlilerin ellerini, burunlarını ve kulaklarını hiç sebepsiz kestiklerini gözlerimle gördüğümü aynı şekilde doğrularım. (...) İspanyollar bu krallıklarda 10 yılda 4 milyonu aşkın insanı öldürdü ve öldürmeye devam ediyor."

Bu satırlar kulaktan duyma değil, bir görgü tanığının yaşadıkları. Bu satırları yazan mazlumların içinden biri olsa, abartıyor denebilir. Fakat bu zulümleri işleyenlerle aynı soydan biri: İspanyol papaz Bartoleme de las Casas (1474-1566). İspanyol sömürge gemileriyle birlikte Güney Amerika'ya gidip orada sömürgecilerin vahşetine bizzat şahit olmuş ve bunu da *Yerlilerin İmhasının Çok Kısa Tarihi* (*Brevisima Historia de la Destruccion de la Indias*) adıyla kitaplaştırmıştır.

Değil bu vahşetin kurbanlarından biri olmak, bu vahşete şahit olmak dahi, insana "Zalimler için yaşasın cehennem" dedirtmez mi? İnsanlığın binlerce sayfalık vahşet tarihinden şu birkaç satır bile, insanın kanını donduruyor.

Peki, bu durum karşısında "Ya Muntekım!" nidasından başka elden ne gelir? Tarihin sessiz mazlumlarının âhını kim alacak? Zalimlere yaptıklarının hesabını kim soracak? Sormayacaksa, yapanın yanına kar mı kalacak? Yapanın yanına kar kalacaksa, kim tutar insanoğlunu? Kim engel olur vahşetine?

Elbette Muntekım olan Allah. Bu türden vahşetlerin yaşandığı bir dünyada, Allah'ın esması içinde Muntekım gibi bir ismi olmasaydı, asıl anlaşılamaz olan bu olurdu. Fakat bu isimle ilgili çok dikkat çekici iki nokta var.

1. *Muntekım* ismi geldiği yerlerde, mutlak değil mukayyet olarak gelir. Bu da, Muntekım isminin mutlak değil, sadece belirli olay, yer ve zamanda tecelli eden mukayyet bir isim olduğunu gösterir. Üstelik, isim olma etkisini daha da hafifleten *Muntekımûn* şeklinde, çoğul olarak gelir.

2. *Zû'ntikâm* kalıbı, kullanıldığı 4 yerde de 'Azîz ismiyle birlikte gelir. Buna rağmen isim kalıbında değil, sahiplik edatı olan *zû*'ya bitişmiş mastar kalıbıyla gelir. Allah, *intikâm* eylemi ile zatı arasına *zû* edatıyla mesafe koymaktadır. İntikâm eyleminin, zatına doğrudan isim olmasını istememektedir. Zira isimler, "sabitlik" ve "devam" ifade ederler. Oysaki Allah'ın muradı, intikamının sabit ve devamlı olması değildir.

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Muntekım ismi esma listemizde niçin yer aldı?

Muntekım ismi, Kur'an'da üç yerde Allah'a isnatla doğrudan gelir. Geldiği yerlerin hepsinde de "azamet cemisi" adı verilen bir çoğul kalıbıyla *Muntekımûn* şeklinde gelir. Bundan ayrı olarak, dört yerde de *Zû'ntikâm* şeklinde gelir. *Zû* "sahiplik" edatıdır. *Zû'ntikâm*, "intikam sahibi" demektir.

Bu maddeden Muntekım ismi Kur'an'da yer almamış olsaydı, *Zû'ntikâm* ismi esma-i hüsna listemizde müstakil bir isim olarak yer alması icap ederdi. Fakat aynı esma-i hüsna içerisinde aynı

maddeden bir başka isim olunca, *Zû'ntikâm* ismi Muntekım ismine mülhak sayılmıştır. Tıpkı *Zû rahme*'nin er-Rahîm'e, *Zû mağfirah*'ın el-Ğafûr'a, *Zû kuvve*'nin el-Kavî'ye mülhak olduğu gibi.

Muntekımûn, çoğul formunda geldiği halde esma-i hüsna listemizde yer alan beş mubarek isimden biridir. Diğerleri *vârisîn*'den Vâris ve *sâdıkîn*'den Sâdık, *mursilîn*'den Mursil, *munzirîn*'den Munzir isimleridir. Zira bu isimlerin mülhak sayılacağı müfred bir isim Kur'an'da gelmemiştir. Eğer Kur'an'da bu çoğulların tekil formu Allah'a nisbetle kullanılmış olsaydı, tıpkı *râhimîn*'in er-Rahîm'e, *kâdirûn*'un el-Kâdir'e, *nâsırîn*'in en-Nâsır'a, *hâlıkîn*'in el-Hâlık'a *âlimîn*'in el-Alîm'e mülhak olduğu gibi, *muntekımûn* da kendi kökünden gelen müstakil isme mülhak olacaktı.

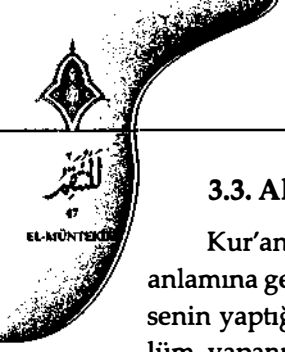
3.2. Kur'an'da Muntekım ismi ve türevleri

N-k-m maddesi Kur'an'da toplam 17 kez kullanılmıştır. Muntekım ismine mesnet olan muntekımûn çoğulu üç yerde gelir. Bunların üçünde de Allah'a isnat edilir. Yine *zû'ntikâm* şeklinde gelen dört kelime de Allah'a nisbet edilir. Bu 7 kullanımın hepsi de mü'minlere yönelik zulüm ve zorbalığa karşı Allah'ın onları savunması bağlamında gelir.

Muntekım ismi ilk kez 9. yıl suresi olan Secde 22'de gelir. Diğer iki kullanım 12. yıl sureleri olan Zuhruf 41 ve Duhan 16'da yer alır. Zû'ntikâm vahyin nüzulünün 10 ve 11. yıllarında nazil olan İbrahim 47 ve Zümer 37'de gelir. Bu kalıp hicretin 3 ve 5. yıllarında birer kez daha yer alır: Âl-i İmran 4 ve Mâide 95.

İsim yerine kullanılan *Zu'ntikâm* kalıbı geldiği 4 yerde de 'Azîz ismi ile birlikte gelir. Bu şöyle açıklanabilir: O üstün ve yücedir. Hiç kimsenin hatası da, günahı da, serkeşliği de O'na asla ulaşamaz. Fakat o kendine hiçbir zarar vermiyor diye insanların dünyasına aldırmazlık etmez. İnsanların birbirine ettiği zulüm ve saldırganlığa bigâne kalmaz. Bunun içindir ki O, 'Azîz olmasına rağmen aynı zamanda "intikam sahibi"dir.

Muntekım ismi, *ef'al-i hüsna*'da karşılığı olan isimlerden biridir. Allah'a isnatla kullanılan *intekamnâ* fiili 4 yerde gelir. Geldiği her yerde zalimleri muhatap alır ve "onlara yaptıklarının acısını tattırdık" anlamında kullanılır.

3.3. Allah dünyada ve ahirette *Muntekım*'dır

Kur'an'da *intikâm*, "kişiye yaptıklarının acısını tattırmak" anlamına gelir. Allah Muntekım olandır. Muntekım olmak, kimsenin yaptığını yanına kâr bırakmamaktır. Eğer kötülük ve zulüm, yapanın yanına kâr kalıyorsa, bu durumda suyu getiren ile testiyi kıran bir tutuluyor demektir. Bu ikisinin bir tutulduğu bir dünyada kimseden su getirmesi beklenmemelidir.

Sadece sorumlu davrananın ödülüne kavuşması yetmez. Sorumsuz davrananın hesap vermesi de şarttır. Eğer sorumsuz davranan sorumsuzluğunun hesabını vermiyor, sadece ödülden mahrum bırakılmakla yetiniliyorsa, sorumlu davranmak "ödüle tamah etmek" sayılacaktır. Oysaki sorumlu davranmak fıtri, iradi ve ahlaki bir gerekliliktir. Sorumsuz her davranış ise fıtrat karşıtlığı, irade zafiyeti ve ahlaksızlıktır.

Kur'an "sorumluluk bilincine" *takvâ*, "sorumlu davranışa" ise *salih amel* adını veriyor. Yine Kur'an "sorumluluk bilincinden uzak olmaya" *fücûr*, "sorumsuz davranışa" *zulüm* adını veriyor. Ve sorumsuzluğun ürettiği zulmün sahibi olan *mücrim*'e *Muntekım* olan Allah'ı hatırlatıyor:

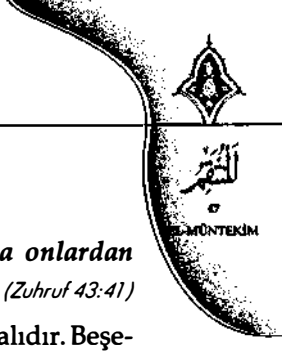
وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِاٰيٰتِ رَبِّهٖ ثُمَّ اَعْرَضَ عَنْهَا ؕ اِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِيْنَ مُنْتَقِمُوْنَ ﴿۲۲﴾

"Rabbinin ayetleri kendisine hatırlatılıp da, ardından onlara sırt çeviren kimseden daha zalim biri olabilir mi? Elbette Biz, günahı hayat tarzı haline getirenlere yaptıklarının acısını tattıranız." *(Secde 32:22)*

Mücrim, "günahı hayat tarzı haline getiren özne" demektir. "Günahkarlık"ı isim olarak almak için, günahın öznesi olmak gerekir. Mücrim işte böyle biridir. Zımnen ayette şu söyleniyor: Günahı hayat tarzı haline getiren her *mücrim*, karşısında cezayı hayat tarzı haline getiren *Muntekım*'i bulur.

Allah'ın intikamı dünyada mı, ahirette mi, yoksa her ikisinde mi geçerlidir.

Kur'an'a baktığımızda, her üç ihtimalin de geçerli olduğunu anlıyoruz. Mesela Allah Rasulü'ne müşriklerin yaptığı zulmü dile getiren şu ayet, ilahi intikamın dünyadaki karşılığını ifade eder:

فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُمْ مُنْتَقِمُونَ ﴿٤١﴾

"Biz ister seni çekip (katımıza) ***alır daha sonra onlardan intikamımızı alırız."*** *(Zuhruf 43:41)*

Elçiye zeval olmaz. Bu dünyanın en eskimez kuralıdır. Beşeri bir güç bile, kendi elçisine yapılan hakareti kendisine yapılmış kabul edip onu cezalandırmanın bir yolunu arar. Kendilerine peygamber gönderilen sapkın kavimler tutar da Allah'ın elçisine zulüm yaparsa, Allah elçisini savunur. Mekke müşrikleri, ilahi intikamın nasıl olduğunu Fetih'te yaşadılar. Bu asla bizim bildiğimiz yoldan çıkmış anlamıyla bir "intikam" ve "öç alma" değildi. Aksine, tarihin en kansız fetihlerinden biriydi Mekke'nin fethi. Hele 13 yıl boyunca mü'minlere yaptıkları düşünüldüğünde, gördükleri karşılık ödül bile sayılabilirdi.

Tabi bir de Muntekım olanın ahretteki intikamı vardır. İşte şu ayet de onu beyan eder:

يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَىٰ ۚ إِنَّا مُنْتَقِمُونَ ﴿١٦﴾

"Kapana kıstırıp enselediğimiz büyük gün gelip çatınca da, behemehâl yaptıklarınızın acısını size tattıracağız." *(Duhân 44:16)*

3.4. Allah *'Azîzun Zu'ntikâm*'dır

Muntekım isminden ayrı olarak, Kur'an'da bu sıfatı destekleyen bir de *Zu'ntikâm* kalıbı vardır. *İntikâm* masdarı, *zû* sahiplik edatıyla birlikte gelir ve "intikam sahibi" anlamını verir.

- Allah'ın intikamını ifade eden kelime, neden mücerret ve tekil isim kalıbıyla gelmez de *zû* sahiplik edatının *intikâm* masdarına bitişmesiyle oluşmuş bir kalıpla gelir?

- Merhametin sonsuz membaı olan Allah, intikamını ifade eden bir ismi doğrudan almayı murad etmemiştir. İntikam ile zatı arasına mesafe koymuştur. Bu mesafe *Zu'ntikâm* kalıbında *zû* (sahibi) edatı ile temsil edilir. *Muntekımûn* isminde ise hem çoğul kalıbıyla, hem de mutlak ve belirli olarak değil mukayyet ve belirsiz olarak gelmesiyle temsil edilir.

Şanı yüce Allah, Muntekım ismini doğrudan ve mutlak olarak almayı istememiştir. Fakat intikam gibi bir fiilinin olduğunu da, kullarına bildirmek istemiştir. Bu O'nun yüce hakkaniyeti

gereğidir. Hakkaniyet, hakikati inkâr edenle onu tasdik edene aynı muameleyi yapmamaktır. Hakikati inkâr eden insanlara kötü tercihlerinin sonucunu tattırmak, Allah'ın hakkaniyetini bir parçasıdır. İşte şu ayet, Allah'ın intikam fiili ile arasına mesafe koyduğu bir kalıpla gelir:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ۝

"Allah'ın mesajlarını inkâr eden kimselere gelince: Onlar için şiddetli bir azap vardır; zira Allah üstün ve yüce olandır, insana yaptıklarının acısını tattırandır." *(Âl-i İmran 3:4)*

Allah'ın ödül ve ceza vaadi haktır. Şüphesiz Allah'ın rahmeti intikamını kuşatmıştır. Bu hakikate rağmen, yine de O'nun intikamı vardır:

فَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ مُخْلِفَ وَعْدِهِ رُسُلَهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ۝

"Artık asla Allah'ın elçilerine olan vaadinden cayacağını sanma! Unutma ki Allah, kişiye yaptığının acısını tattıran yüceler yücesidir." *(İbrahim 14:47)*

Kimse ne kendisinin ne de başkalarının yaptığının yanına kâr kalacağını sanmamalıdır. Böyle bir kanaat, iyilik yapma duygusunu öldüren manevi bir virüstür. Bu manevi virüs bir toplumda salgın hastalık haline geldiğinde, o toplum Allah tarafından gözden çıkarılır. Dönüşü olmayan böyle çıkmaz yola girmesin diye, Allah, vahiyleri ve peygamberleri aracılığıyla insanlığı sürekli uyarmıştır. İşte şu ayet de onlardan biridir:

وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُضِلٍّ أَلَيْسَ اللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِي انْتِقَامٍ ۝

"Allah kimi de doğru yola yöneltirse, artık onu doğru yoldan kimse çıkaramaz. Değil mi ki Allah izzet ve azamet sahibidir, kişinin yaptığını yanına kâr bırakmayandır." *(Zümer 39:37)*

4. MUNTEKİM OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ

4.1. Muntekım isminin fiilî tecellisi ve mahiyeti

Esma-i hüsnadan olan Muntekım isminin Kur'an'da ef'al-i hüsnadan olan karşılığı da yer alır: *İntekamnâ* (intikam aldık).

Geldiği 4 yerde de bu fiil azamet ifade eden birinci çoğul kipiyle gelir. Hem *Muntekimûn* isimlerinin hem de *intekamnâ* fiillerinin istisnasız çoğul kalıbıyla gelmesinin bir nüktesi vardır. Bu nükte, Allah'ın intikam ile arasına mesafe koymayı murad etmesi olsa gerektir.

Allah'ın intikamı, asla kulların "öç almasına" benzemez. Allah'ın intikamı, kişiye yaptığının acısını tattırmaktır. İlahi intikamın mahiyetini şu ayet çok güzel açıklar:

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَآؤُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَانْتَقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ اَجْرَمُوا ؕ وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾

"Doğrusu senden önce de kendi kavimlerine elçiler göndermiştik; ve onlara hakikatin apaçık delilleriyle gelmiştiler; en sonunda suç ve günahta direnen kimselere yaptıklarının acısını tattırdık: zaten inananlara yardım etmek üstlendiğimiz bir görevdi." *(Rûm 30:47)*

Bu ayetten yola çıkarak, ilahi intikama muhatap olanların bu noktaya geliş süreci şöyle özetlenebilir:

1. İlahi hakikate açıktan davet edildiler.

2. Davet edildikleri hakikatin belgeleri kendilerine sunuldu.

3. Onlar hakka boyun eğmemekte ve cürüm işlemekte sonuna kadar direndiler.

4. Üstelik hakka boyun eğenlere de zulüm icra ettiler.

5. En sonunda ilahi intikama muhatap oldular.

Bu süreçlerden geçerek ilahi intikama muhatap olan Nuh kavmi, Kur'an'da ibret-i âlem olarak sunulmuştur. İşte içinde Allah'a isnatla intikam fiilinin kullanıldığı somut bir örnek:

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَاَغْرَقْنَاهُمْ فِى الْيَمِّ بِاَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٣٦﴾

"En sonunda biz de bunun acısını onlara tattırdık: Ayetlerimizi yalanladıkları ve onlara karşı kayıtsız kaldıkları için onları suda boğduk." *(A'raf 7:136)*

Kötü bir geleneği takip edenin iyi bir geleceği olmaz. Bu hakikat Kur'an'da defalarca dile gelir. Fakat içinde ilahi intikam fiili geçen şu pasajda, 'gelenekçiliğini' küfrüne mazeret kılan kâfirler suçüstü edilmektedir:

وَكَذٰلِكَ مَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِى قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ اِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَآ اِنَّا وَجَدْنَآ
اٰبَآءَنَا عَلٰٓى اُمَّةٍ وَاِنَّا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ مُقْتَدُونَ ﴿٢٣﴾ قَالَ اَوَلَوْ جِئْتُكُمْ بِاَهْدٰى مِمَّا
وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ اٰبَآءَكُمْ قَالُوٓا اِنَّا بِمَآ اُرْسِلْتُمْ بِهٖ كَافِرُونَ ﴿٢٤﴾ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَانْظُرْ
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٥﴾

"İşte böyle: Biz senden önce hangi beldeye bir uyarıcı göndermişsek, oranın refah içinde şımarmış seçkinleri hep şunu söylediler: "Biz atalarımızı geleneksel bir inanç üzerinde bulduk; şu halde bize düşen onların izini takip etmektir." (O peygamberler de): ***"Ne yani, ben size atalarınızı üzerinde bulduğunuz yoldan daha doğrusunu göstersem de mi?" dedi***(ler). ***Cevapları şu oldu: "Sizinle gönderildiğini*** (iddia ettiğiniz) ***şeylerin gerçekliğini kabul etmiyoruz."Bunun üzerine, Biz de onlara yaptıklarının acısını tattırdık: Bak***(ın) ***işte, hakikati yalanlayanların sonu nasılmış, gör***(ün)***!"*** *(Zuhruf 43:23-25)*

İstisnai olarak Allah'a isnatla *intikam* fiili, mü'minlerin hac ibadeti sırasında ihram yasaklarını ısrarlı ihlalleri için de kullanılır. Bu üslup yüzeysel bakıldığında ağır gibi gelebilir. Fakat üzerinde düşünüldüğünde, bunun sıradan bir ihram yasağı ihlali değil, Allah'ın sınırlarını çiğneme konusundaki ısrar olduğu görülür:

يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَاَنْتُمْ حُرُمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا
فَجَزَآءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهٖ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ اَوْ
كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ اَوْ عَدْلُ ذٰلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ اَمْرِهٖ عَفَا اللّٰهُ عَمَّا سَلَفَ
وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللّٰهُ مِنْهُ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٩٥﴾

"Siz ey iman edenler! Hac için ihramlıyken av hayvanı öldürmeyin. Sizden kim kasıtlı olarak onu öldürürse, âdil iki kişinin takdiriyle öldürdüğüne eş değerdeki hayvanı kurban edilmek üzere Kâbe'ye getirerek onu tazmin eder. Ya da yoksulları

doyurmak veya ona denk olacak kadar oruç tutmak suretiyle günahının keffaretini öder. Ve (böylece) ***yaptığı işin vebalini hisseder. Allah geçmişi silmiştir; fakat kim yeniden işlerse, Allah ona yaptığının acısını tattırır. Zira Allah 'Azîz'dir, intikam sahibidir."*** *(Maide 5:95)*

4.2. İmana ceza biçen ilahi intikama muhatap olur

Kur'an'da Allah'a isnat edilen intikam fiilleri dışında, 4 yerde bu kökten gelen bir fiil insanlara isnat edilir. Bu isnatlarda iki şey dikkat çeker:

1. İnsanlara isnat edilen fiil *intekame* değil, *nekame* kalıbındandır.

2. Bu fiilin isnat edildiği insanların tümü, mü'minlere zulüm yapan kâfirlerdir.

Tıpkı ateş dolu hendeklerde mü'minleri diri diri yakan zalimlerden söz eden ayet gibi:

وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّآ أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝

"O (zalimler) ***başka bir sebeple değil, sadece yüceler yücesi ve hamdin tümüne layık olan Allah'a imanda ısrar ettikleri için onları cezalandırmışlardı."*** *(Burûc 85:8)*

Bu ayetin sırrı, zalimlerin mü'minlere çektirdikleri zulmü ifade eden *nekame* fiilinde değil, ayetin sonunda yer alan esma-i hüsnadadır.

Zımnen: Allah'a imanından dolayı birine zulüm yapan, ona değil onun iman ettiği Allah'a zulüm yapmaya kalkmış olur. O kimse şunu unutmasın ki, Allah dokunulmayacak kadar yüce olan ve hamdin tümü kendine mahsus olandır. Kişi, ayağının tırnağından saçının teline kadar hamd borçlu olduğu Allah'a zulüm yapmaya kalkıyorsa, o kişi Allah'ın Muntekım isminin muhatabı olmaz da ne olur?

Lugavi Çerçeve'de de geçtiği gibi, *nekame* fiili hem "ceza" hem de "kınama/ayıplama" anlamına gelir. Şu ayette, yine inatçı kâfirler için kullanılan bu fiil, ikinci anlamıyla geçer:

قُلْ يَٰٓأَهْلَ الْكِتَٰبِ هَلْ تَنقِمُونَ مِنَّآ إِلَّآ أَنْ ءَامَنَّا بِاللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَآ أُنزِلَ مِن قَبْلُ وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَٰسِقُونَ ۝

"De ki: Ey önceki vahyin izleyicileri! Şimdi biz yalnızca Allah'a, bize ve bizden önce indirilen vahiylere iman ettik diye bizi ayıplıyor musunuz? Çoğunuzun yoldan çıktığı kesin bir gerçektir." *(Maide 5:59)*

Diğer iki örnek de göz önüne alındığında, küfürde ısrar eden zalimler için kullanılan bu fiille verilen mesaj şudur: İmana ceza biçen, ilahi intikamı davet eder. Kâfirler Allah'ın Muntekım isminden ne kadar rol çalmaya çalışırlarsa çalışsınlar, başaramazlar. Onlar tüm zulümlerine rağmen intikamın öznesi değil nesnesi olmaya mahkûmdurlar.

5. MUNTAKİM OLAN ALLAH'A DUA

Ya Muntekım, Ya Allah!
Kişiye yaptığının acısını tattıran Sensin!
Azîzun zu'ntikâm olan Sensin!
İntikamında bile rahmet olan Sensin!
Zalimleri zulmünde boğan Sensin!

Ya Muntekım, Ya Allah!
Korkuyla umut arasında yaşıyoruz;
Bizi korkuya kul olanlardan eyleme!
Senin intikamından Sana sığınıyoruz;
Bizi intikamına muhatap olanlardan eyleme!

Âmin!

اَلْكَبِيْرُ

48

EL-KEBÎR

Sonsuz Büyük

Eşsiz Ve Benzersiz Ulu

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

El-Kebîr, esma-i hüsnadan olduğu Kur'an'la sabit isimlerden biridir. Kur'an'da Allah'a isnaden mükerreren kullanılır. Sonsuz ve mutlak büyük, eşsiz ve benzersiz ulu demektir. Akıllar O'nun büyüklüğünü kavramada acze düşer. O, her hangi bir varlığa kıyasla büyük olan değildir. Her tür büyüklük ölçüsünün ötesinde, hiçbir idrakin büyüklüğünün sırrına eremeyeceği kadar büyük olan zat-ı celle ve alâ'dır.

Kebîr "büyük" demektir. "Küçük" anlamına gelen *sağîr*'in karşıtıdır.

Kubr mastarı "büyüklük" manasına gelir. ***"Kocaman/korkunç tuzaklar kurdular"*** (71:22) ayetindeki *kubbâran* bu manadadır. Bir kavmin ortak atasına en yakın kişiye de *kubr* denmiştir. *El-Kubr*, "şerefte ululuk" manasına gelir.

Kibr, ortaklaşa yapılmış bir işte "önde gitmek, elebaşılık yapmak" demektir. Nûr 11'de tam da bu anlamda kullanılır. Kamu servetinin yönetimine de *kibr* adı verilir. Daha sonra *kibr* "büyüklük taslamak", "küstahça böbürlenmek" anlamını kazanmıştır. *Kibr* insana isnat edilince yergi, Allah'a isnat edilince övgüdür.

Kibriyâ ile *kibr* arasında fark vardır. *Kibriyâ* "izzet ve iktidar" anlamına gelir (10:78). *Kiber* insan için kullanılır, *Kibriyâ* ise yalnızca Allah için kullanılır.

Kebura olumsuz anlamda "büyük oldu", *kebera* "daha yaşlı oldu", *kebira* "yaşlı oldu" manasına gelir. *Kebira*'nın mastarı *kiber* "ihtiyarlık" demektir. *Kebâir* ve *kebîra* "büyük günah", *kubbâr* "birbirinden büyük" anlamına gelir. "İhtiyar" anlamındaki *şeyh*'ten bir sonra ve "en yaşlı" anlamındaki *kahm*'dan bir önceki yaş gurubuna *kebîr* denilir.

Kebîr, konuluş itibarıyla nicelik ifade ederken, sonradan nitelik ifade eden bir anlam kazanmıştır. Kur'an'daki kullanımlar ister olumlu ister olumsuz anlamda olsun, ekseriyetle nitelik ifade ederler. Rakam, hacim, ömür, ağırlık, boy vb. gibi kemiyetle ilgili "büyüklük" ifadesi, keyfiyetle ilgili büyüklük yanında çok az yer tutar.

Ekber,"daha büyük" anlamına gelir. Her zaman olumlu büyüklüğe delalet etmez, bazen olumsuz büyüklüğe delalet eder. Tabi ki her ikisini de "büyüktür, daha büyüktür" şeklinde karşılamak dil zevkine uymaz. *Ekber*, sadece olumlu geldiğinde "daha büyük" manası verilmelidir (Bkz: 29:45). Olumsuz geldiğinde bunun karşılığı "daha beter"dir. Bakara 217 ve Âl-i İmran 118 buna örnektir.

El-Kebîr mübalağa ile ism-i faildir. Allah için olan mübalağa kalıpları "abartı" değil "acziyet" ifade eder. Allah'ın büyüklüğünü ifadede insan abartı yapamaz. O'nun büyüklüğünü ifade etme hususunda, insan daima acizdir.

Kebîr kalıbı, ism-i fail manasıyla "zatında eşsiz ve benzersiz büyük olan" manasına, ism-i mef'ul manasıyla "kulları tarafından büyütülen, en büyük bilinen" manasına gelir.

Sadece büyüklük potansiyeline sahip olan için el-Kebîr kalıbı kullanılmaz. Bu kalıp büyüklüğünü eylemiyle ortaya koyan vurgusunu da içinde taşır. Yine el-Kebîr kalıbı, sahibinin büyüklüğü üzerinden onu övme vurgusunu barındırır.

El-Kebîr olan Allah, eşsiz ve benzersiz, sonsuz ve mutlak büyüktür. El-Kebîr, O'nun büyüklüğünü ifade etmekten daha çok, insanın O'nun büyüklüğünü ifadeden aciz olduğunu hatırlatan bir isimdir. Aynı zamanda O'nun dışındaki her şeyin ve herkesin O'na nisbetle küçük, çok küçük olduğunu ifade eder.

Kebîr ismi, insana kibirlenmemeyi telkin eder.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

2.1. İstikbâr ve müstekbir

İstikbâr ve *müstekbir* olumlu ve olumsuz diye ikiye ayrılır:

1. *Olumlu olanı*: İnsanın bir alanda büyük olmayı istemesi ve bu büyüklüğü gayretiyle elde etmek için çırpınmasıdır. Fiildeki *elif-sin-te* harfleri talep bildirir. *İstikbar* "büyümeyi istemek"; *müstekbir*, "büyümek isteyen ve bunun için elinden geleni yapan" anlamına gelir.

2. *Olumsuz olanı*: Kendini olduğundan büyük görmek ve göstermektir. Kur'an'da hep bu manada kullanılmıştır. *İstikbâr*, "kibirden dolayı küstahlaşmak ve bu küstahlığı davranışlarına

yansıtmak" anlamına gelir. *Müstekbir*, "gurur ve kibrinden dolayı küstahlaşan, küstahlığı bir davranış standardı haline getiren kimse" demektir.

Müstekbir, ulaşamadığı hakikate bile tepeden bakacak kadar haddini bilmeyen bir tiptir. Tıpkı şu ayette buyurulduğu gibi:

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ ﴿٤٠﴾

"Hiç şüphesiz mesajlarımızı yalanlamaya kalkan ve onlara tepeden bakanlara yüce âlemlerin kapıları açılmayacak ve onlar, halat iğne deliğinden geçmedikçe cennete giremeyeceklerdir. Biz, günahta ısrar edenleri işte böyle cezalandırırız." *(A'raf 7:40)*

Bu cezalandırmanın tarihte yaşanmış örnekleri vardır. Nuh ve Âd kavimleri bunlar arasında yer alır. Allah'ın ayetlerine karşı tepeden bakmışlar ve müstekbir davranmışlar, bunun sonucunda kendi elleriyle helake uğramışlardır:

وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوا أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ وَأَصَرُّوا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا ﴿٧﴾

"Senin bağışına layık olmaları için onları davet ettiğim her seferinde parmaklarını kulaklarına tıkadılar, gözlerini (hakikate) ***kapadılar,*** (küfürde) ***direndiler ve büyüklendikçe büyüklendiler."*** *(Nûh 71:7)*

فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً ۖ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً ۖ وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿١٥﴾

"Âd kavmine gelince... Nitekim onlar da yeryüzünde haksız yere büyüklendiler ve "Bizden daha güçlü kim var?" dediler. Ne yani, onları yaratan Allah'ın kendilerinden daha güçlü olduğunu da mı düşünemediler? Bir de kalkmışlar, ayetlerimizi bile bile inkâr ediyorlar." *(Fussilet 41:15)*

Şu bir gerçek ki, ***"O müstekbirleri sevmez"*** (16:23). Müstekbirler ise kendilerinden başka kimseyi sevmezler. *Müstekbir*'in zıddı *mustaz'af*'tır. *Mustaz'af*, "zayıf bırakılan", "güçsüzlüğü istismar edilen" demektir. Tepeden bakan, küstahça kibriyle ezenler tarafından ezilen kimseler için kullanılır.

Müstekbir Firavun, mustaz'af İsrailoğullarıdır. Müstekbir Nemrut, mustaz'af Hz. İbrahim'dir. Müstekbir Mekke'nin kodamanları, mustaz'af Mekke'de işkence gören ve horlanan mü'minlerdir.

Allah Kebîr ismiyle zatını müstekbirlere hatırlatmakta, zatından rol çalmaya kalkışmamalarını ihtar etmektedir.

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Sayılarla Kur'an'da Kebîr ismi

El-Kebîr, Kur'an'da Allah'a isnatla mükerreren kullanılan bir isimdir. Kur'an'ın tamamında 6 yerde Allah'a isnatla gelir. Geldiği her yerde, mutlaka başka bir isimle yan yana gelir, hiç tek başına gelmez.

İlginç bir tevafuktur ki, Kur'an'daki Kebîr isimlerinin tamamı vahyin nüzulünün 9-13. yılları arasında gelir. Nüzulün 9. yılında Ra'd 9'da, 10. yılında İsrâ 43'te, 11. yılında Lokman 30 ve Sebe' 23'te, 12. yılında Mü'min 12'de ve 13. yılında Hac 62'de gelir.

Kebîr ismi Alî ismi ile birlikte dört yerde gelir. Dördünde de *el-Aliyyu'l-Kebîr* şeklinde geçer. "Mutlak yüce" anlamındaki *el-Alî* ile "sonsuz büyük" anlamındaki *el-Kebîr*, anlam olarak birbirini güçlendirir. "Mutlak yüce" olanın "sonsuz büyük" olmasından daha doğal ne olabilir?

Bu iki isim aynı zamanda tenzih ve teşbih dengesini sağlar. El-Alî, tenzihe vurgu yapar. İnsan zihni bu tenzihi bahane edebilir. Allah'ı soyut, varlığın dışında, çok uzakta tahayyül edebilir. Zihin sahibine bu tür oyunlar oynamasın diye, bu kez Kebîr olduğu hatırlatılır. Bu da teşbihe bakar. Zira insan zihni "büyük" olanı kendi büyüklük tasavvurundan yola çıkarak kavrar. Böylece bu iki isim, muhatabın tasavvurunu tenzih ile teşbih arasında bir dengede tutar.

Kebîr ismi bir yerde *Mute'âl* ismi ile gelir. Bu da bir önceki isim çifti gibi, tenzih ve teşbih dengesini sağlamayı amaçlar. Ancak bu kez durum tersinedir. Kebîr teşbihe bakarken, Mute'âl ismi tenzihe bakar. İlki O'nun "sonsuz yüceliğini", ikincisi O'nun "mutlak aşkınlığını" ifade eder.

Kebîr ismi bir yerde *'Uluv* ism-i mastarı ile birlikte gelir. Mastardan yapılan bu dolaylı isim, doğrudan isim olan *Alî* sıfatına mülhaktır. *el-Aliyyu'l-Kebîr* isimleri için söylediklerimizin ayrısı, *'Uluvven Kebîrâ* isim çifti için de geçerlidir.

3.2. Allah Kebîr'dir

Kebîr isminin Kur'an'ın nüzul sürecinde ilk geçtiği ayet, ilahi ilmin kuşatıcılığına atıf yapan bir pasaj içinde yer alır. Bununla zihnimizde, Allah'ın sonsuz büyüklüğü ile sonsuz ilmi arasında bağ kurmamız istenir:

اَللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ اُنْثٰى وَمَا تَغِيضُ الْاَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ وَكُلُّ شَيْءٍ
عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ ۝٨ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ ۝٩

"Allah, her dişinin karnında ne taşıdığını, rahimlerin neyi ne kadar eksiltip neyi ne kadar artıracağını da bilir: Zira her şey, O'nun katında bir ölçü ve gayeye bağlanmıştır. O, bilinemeyen ve bilinebilen her şeyi bilen el-Kebîr, el-Müte'âl'dir." *(Ra'd 13:8-9)*

Üstteki ayetin dışında, içinde Kebîr isminin yer aldığı beş ayetin beşi de tevhid ve şirk bağlamında gelir. Bu da gösterir ki, Allah'ın Kebîr oluşuna imanın hakikati, tevhidin ayrılmaz bir parçasıdır. Yine gösterir ki, içine şirk bulaşan her imanın temel problemlerinden biri Allah'ın büyüklüğüne imandır. Bu şu anlama gelir: Büyük küçük, gizli açık her tür şirk, Allah'ın mutlak büyüklüğünü içine sindirememiş olmanın sonucudur. Bu, bir tür O'nu küçültme teşebbüsüdür. Bunun ne dehşet bir nankörlük olduğunu, Kur'an şu üslupla dile getirir:

سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا ۝٤٣

"Her noksandan berî, her şeyden yüce ve mutlak aşkın olan O, onların söylediklerinin de çok çok ötesinde sonsuzca yücelik, sonsuzca büyüklük sahibidir" *(İsra 17:43)*

Allah'tan başkasına tanrılık yakıştırmanın, Allah'ın mutlak büyüklüğüyle sorunu olmak demeye geldiğini, içinde Kebîr isminin geçtiği şu ayet ne güzel özetler:

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّ مَا يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهِ الْبَاطِلُ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيْرُ ۝٣٠

"İşte bu yüzdendir ki Allah Mutlak Hakikatin ta kendisidir ve onların O'nun dışında yalvarıp yakardığı her şey bütünüyle batıldır: evet o Allah ki O'dur el-'Alî, O'dur el-Kebîr." *(Lokman 31:30)*

Eşyanın O'ndan bağımsız bir hakikati olduğunu düşünenler, fena halde yanılmış olurlar. O'nun dışında herhangi bir şeye Tanrılık yakıştırmak, Allah'a ait bir mükemmelliği başkalarına atfetmek, O'ndan bağımsız bir hakikat olduğunu iddia etmek demektir. Şu ayet bu hakikati ifade eder:

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّ مَا يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ هُوَ الْبَاطِلُ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيْرُ ۝٦٢

"Bunun böyle olması (doğaldır)***; zira mutlak hakikat Allah'ın ta kendisidir; ve onların O'nun dışında yalvarıp yakardıklarıysa batılın ta kendisidir: ve şüphe yok ki Allah, yüceler yücesi, büyükler büyüğüdür."*** *(Hac 22:62)*

Şefaat kültü, Mekke putperestliğinin ayrılmaz bir parçasıydı. Putlara tapma nedenlerini ***"Bunlar bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye"*** (39:3) şeklinde açıklayan bir bakış açısına sahiptiler. Allah'a inanıyorlardı. Putları Allah ile aynı tutmuyorlardı. O'nun astları olarak görüyorlar, kendilerini Allah nezdinde kayıracaklarına inanıyorlardı. Bu putperestçe tasavvurun da, Allah'ın Kebîr ismiyle sorunu vardı. Konuyu ele alan ayet, bu yüzden Kebîr ismiyle son bulur:

وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهٗٓ اِلَّا لِمَنْ اَذِنَ لَهٗ ۭ حَتّٰٓى اِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوْبِهِمْ قَالُوْا مَاذَا ۙ قَالَ رَبُّكُمْ ۭ قَالُوا الْحَقَّ ۚ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيْرُ ۝٢٣

"O'nun nezdinde, kendisi lehine izin verdikleri dışında hiç kimse için şefaat fayda vermez: nihayet (kıyametin) ***dehşeti*** (ödül tevdi edeceklerin) ***kalplerinden giderilince*** (ödüllendirilenler)

soracaklar: "Rabbiniz sizin hakkınızda ne buyurdu?" Berikiler "Hak neyse onu: zaten el-'Alî olan da, el-Kebîr olan da sadece O'dur" diyeceklerdir." *(Sebe' 34:23)*

Şirk, Allah'ın sonsuz büyüklüğüyle problemi olan zihnin ürünüdür. Bunu böyle takdim eden ayetlerin sonuncusu, kişinin hakikatten kaçamayacağı ahiretten seslenir. Vahyin tüm maksadı, iş işten geçmeden bir insanı daha hakikatle tanıştırmaktır:

ذٰلِكُمْ بِأَنَّهُۥٓ إِذَا دُعِىَ اللَّهُ وَحْدَهُۥ كَفَرْتُمْ ۖ وَإِن يُشْرَكْ بِهِۦ تُؤْمِنُوا۟ ۚ فَٱلْحُكْمُ لِلَّهِ ٱلْعَلِىِّ ٱلْكَبِيرِ ﴿١٢﴾

"(Onlara şöyle denilecek)***: "Durum işte böyle***(sine vahim) ***dir: çünkü sadece Allah'a*** (kulluğa) ***çağrıldığınız her seferinde inkârı tercih ettiniz; O'na ortak koşulduğunda ise inanıverdiniz. Fakat şimdi hüküm yüceler yücesi, mutlak büyük olan Allah'a aittir."*** *(Mü'min 40:12)*

3.3. Tekbir: Allahu Ekber

Tekbîr, "büyüklemek, ululamak" demektir. Açılımı; "büyük olanın büyüklüğünü takdir etmek, teslim etmek, kabul etmek" olur.

Tekbir üç kısımdır:

1. *Kalbin tekbiri*: Allah'ın sonsuz büyüklüğünü kalbin tasdik etmesi ve bunu sindirmesidir. Esasen Kur'an'daki *kebbir* (tekbir et) emirlerinin doğrudan karşılığı budur. Bu bir şeyi yap emridir, söyle emri değildir. Fakat bu bir kalp fiilidir ve kalpteki şey kendini söz üzerinden ifşa eder. Bunun başlama noktası, *Kebîr* ismine kalbin iman etmesidir.

2. *Aklın tekbiri*: Allah'ın sonsuz büyüklüğünü tasdik eden kalbe, aklın verdiği ilmi destektir. Akıl yatarsa, kalp mutmain olur. Akıl bir şeye bilgi yoluyla yatar. Allah'ın mutlak büyüklüğünün delillerini bilmek, Kebîr ismine imanın kapsamına girer. Sayısız ayetlerden oluşan kâinat kitabı, bu delillerle doludur.

3. *Dilin tekbiri*: *Allahu ekber* cümlesinde ifadesini bulan ve "Allah büyüktür" anlamına gelen muhteşem iman parolasıdır. *Ekber*, üstünlük adılı olarak "en büyük", sıfat olarak "tek büyük" manasına gelir. Doğrusu, zihne "kimden daha büyüktür" sorusunu davet etmemesi için, *Allahu ekber*'deki *ekber*'in anlamının sıfat olması-

dır. Allah için kullanılan sıfatların mutlak olması zorunlu olduğu için, *Allahu ekber*'in manası, "Allah tek/hep büyüktür" olur.

Kur'an'da 23 yerde ism-i tafdil formu olan *ekber* lafzı geçer. Bunlardan hiçbiri Allah'a isnaden kullanılmaz. Bu demek oluyor ki, *Allahu ekber* cümlesi lâfzen Kur'an'da geçmez. Fakat tekbir Kur'an'da emredilir. Hem de daha üçüncü sırada nazil olan Müddessir suresinde:

وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ۝٣

"Rabbini tekbir et!" *(Müddessir 74:3)*

Bu emir daha başka yerlerde de gelir:

وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا ۝١١١

"Nihayet, sınırsız büyüklüğünü anarak O'nun ululuğunu ikrar et!" *(İsra 17:111)*

وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ۝١٨٥

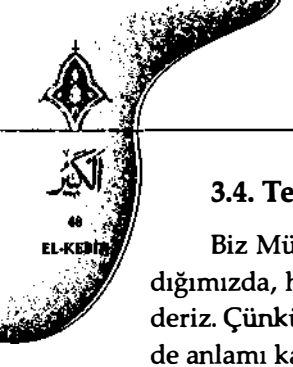
"Size doğru yol kılavuzluğu yaptığı için O'nu tekbir etmenizi ister: Umulur ki şükredersiniz." *(Bakara 2:185)*

Demek ki, tekbir Allah'ın emridir. Bu emirden dolayı, kulların boynuna ifa edilmesi gereken bir borç terettüp etmiştir. Bu borç, namaza başlangıç tekbiri olarak eda edilmiştir. Bunun içindir ki namazın başlangıç tekbiri "farz"dır.

Bu emrin bir de nafile olan boyutu vardır. Peygamber aleyhisselam, namazların rükünlerinin arasına bu emri komut olarak yerleştirmiştir. Nebi'nin bu uygulaması için hadis derlemelerinden hadis aramaya ihtiyaç yoktur. Zira bu, kelimenin tam anlamıyla mütevatir bir sünnettir ve sayısız sahabi aracılığıyla ameli sünnet olarak sonraki kuşaklara aktarılmıştır.

Tekbir insana acziyetini ve küçüklüğünü hatırlatır. Allah'ın sonsuz büyüklüğünü hatırlayan, kendi küçüklüğünü ve yetersizliğini de itiraf etmiş olur. Bu itiraf insanı küçültmez, büyütür. İnsanı büyüten insanın kendisi değil, en büyük olan Allah'tır. O'nun büyüklüğünü itiraf etmek, insan için büyümenin en sağlıklı yoludur.

3.4. Tekbir getiren büyür

Biz Müslümanlar, sevindiğimizde, üzüldüğümüzde, şaşırdığımızda, hayran olduğumuzda hep tekbir getirir, *Allahu ekber* deriz. Çünkü "Allah en büyüktür" manasına gelen tekbirin işlevi de anlamı kadar büyüktür.

Seviniyorsak sevincimizi Allah'ın büyüklüğüne bağlarız. Üzülüyorsak, kendimizi Allah'ın en büyük oluşuyla teselli ederiz. Ondan bağımsız bir saadet ve felaket tasavvur etmediğimiz için safa halinde de, cefa halinde de *Allahu ekber* deriz.

Bayramlar, insanların en sevinçli günleridir. Müslüman, sevindiğinde Rabbinden kopmaz. Bilakis Rabbine şükran duyar. Bayram namazları, işte bu şükranın neticesidir. Bayram namazlarını diğer namazlardan ayıran tek fark, ziyade tekbirlerdir.

- Bayram namazlarını farklı kılan ziyade tekbirlerin hikmeti nedir?

- Sevindiğimizde Allah'tan kopmamaktır. Sevindiğinde, *Allahu ekber* diyebilmektir. Bu, sevinmeyi ilahi bir armağan olan gören bir tasavvurun eseridir.

Cenaze törenleri, insanların en hüzünlü anlarıdır. Zira yakınlarını kaybetmişlerdir. Müslümanlar ölen yakınlarını ahirete uğurlarken cenaze namazı kılarlar. Cenaze namazının en belirgin unsurlarından biri fazladan tekbirleridir.

- Cenaze namazlarını farklı kılan ziyade tekbirlerin hikmeti nedir?

- Hüzünlendiğimizde Allah'tan kopmamaktır. En üzüntülü anlarımızda bile *Allahu ekber* diyebilmektir. Bu, bizi hüzünlendiren ölümü yaratanı anmak, O'nun, sadece hayatın değil ölümün de Rabbi olduğunu hatırlamaktır. Zira insan ölüm gibi ağır bir gerçeğin altından, ancak Allah'ın eşsiz büyüklüğünü hatırlayarak kalkabilir.

Şaşırdığımızda, Allah'ın en büyük oluşunu hatırlar ve bizi şaşırtan şeyin Allah için çok basit, sıradan bir şey olduğunu bir kez daha hatırlarız. "Şoke" olduğumuzda, bizi şoke eden olayın Allah katında daha büyüklerinin olduğunu dile getirmek için tekbir getiririz. Hayran olduğumuzda, hayretimizi esere değil, o eserin sahici müessirine, sanata değil asıl sanatkâra yönelttiğimizi tekbirle ifade ederiz.

- Namaza *Allahu ekber* ile başlar, her rekatta beş kez bunu tekrarlarız. Namaz, Allah karşısında kulun esas duruşunu temsil eden ibadetler mecmuasıdır. Allah'ın en büyük olduğunu itiraf ederek başlamayan bir ibadet, insanı kula kulluktan nasıl kurtarabilir?

- *Allahu ekber* demekle, kula ve eşyaya kulluğu reddettiğimizi ifade etmiş oluruz. O'na kulluğumuzu secdeyle zirvesine taşırız. Tekbirin insanı getirdiği son nokta, bir aşk hareketi olan secdedir.

Beklenmedik bir olaya ilk şahit olduğumuzda, dudaklarımızdan gayrı ihtiyari ilk dökülen cümle *Allahu ekber* olur.

Ölümcül bir kaza geçirmiştim; tam kaza anında da böyle bir tekbir getirdiğimi hatırlıyorum. İşte o tekbir, hesapsız, garazsız, ivazsız, doğaçlama, kendiliğinden bir tekbirdi. İmanın dilde meleke haline gelmesiydi. O tekbir, zaten "büyük" olan Allah'ı –hâşâ- büyütmedi. Aksine o tekbir, olağanüstü anlarda zavallı ve aciz bir varlık olduğunu yalınkat anlayan insanın dayanma gücünü büyüttü, direncini büyüttü.

3.5. Allah kimden büyüktür?

Elbette herkesten ve her şeyden büyüktür. Bu herkes ve her şey içerisine dünyayı titreten, silahlarıyla *kahhâr*, yardımlarıyla *rezzâk*, istihbaratıyla *hafî*, uydularıyla *basîr*, bilişim altyapısıyla *habîr*, dev ekonomisiyle *ğanî* pozlarına bürünen süper güçler de girer.

- Bir Müslüman'ın bundan şüphesi olabilir mi?

- Ne diyorsunuz siz? Bakmayın birçok insanın namazlarına *Allahu ekber* ile başlayıp, onlarca kez tekbir talimiyle sürdürdüğüne. Aslında birçoğumuz ne dediğinin farkında değil. Ne muhteşem bir ikrarda bulunduğunun bilincine varmamış. İşte öylesine bir alışkanlık olarak tekbir getirmiş. Bu, sık sık suçüstü yakalandığımızdan belli.

Çalış diyorsun, aldırma onlara, bismillah de ve yürü! "Olur mu?" diyor, "Ben onlarla nasıl baş edebilirim?" Ekliyor: "Baksana nasıl da güçleri var!" Estağfirullah de ve tekbir getir! Allah'tan da mı güçlüler?" diyor ve ekliyorsun: "Eğer yürürsen varırsın, çünkü yürüyenler hep vardılar!" "Sahi mi?" diyor, ama inanmıyor. Başlıyor "şunum yok, bunum yok" diye saymaya.

Akıllı, varları saysa baş edemeyecek. Onun için varları saymıyor, yokları sayıyor. Hepsinden öte "İman en büyük imkândır" demiyor. Bunu demediği için imanı imkân olmuyor.

Tekbir getiren Allah'ın büyüklüğünü itiraf eder. Bunu itiraf eden, tevazuunu takınır. Mütevazı olanı ise Allah yüceltir. Yani tekbir insanı yüceltir.

Dinle ey nefsim! Sen Allah'ı "elde var BİR" saymadıktan sonra, kaç paralık olursan ol solda sıfırsın. Sağda sıfır olmakla solda sıfır olmak arasındaki fark, olmakla olmamak arasındaki fark kadardır.

Sözün özü: Tekbir zaten en büyük, tek büyük, hep büyük olan Allah'ı büyütmez. Asıl tekbir, tekbir getiren aciz ve zavallı insanı büyütür. Onun imanını, aklını, aşkını, adanmışlığını, amelini, aidiyyetini, ahde vefasını büyütür. Yine basiretini, ferasetini, direncini, dayanıklılığını, sebatını, hülasa her bir güzelliğini büyütür.

3.6. Allahu ekber demek ne demektir?

Allahu ekber demek, Âdem olmaktır: Tevbe etmek, Allah'ın affı insanın ve insanlığın tüm günahlarından büyük demektir.

Allahu ekber demek, İbrahim olmaktır: "İnsanlığı hacca çağır" ilahi emrine uyarak, çölün ortasındaki boş bir vadiden binlerce yıl sonrasına seslenmektir.

Allahu ekber demek, Nuh olmaktır: Kendisiyle dalga geçen kendini bilmezlere aldırmadan, karada gemi yapmak demektir.

Allahu ekber demek, İsmail olmaktır: "Ey babacığım sana emredileni yap!" diyerek, boynunu bıçağın altına gönüllü yatırmaktır.

Allahu ekber demek, Lut olmaktır: Arkada bıraktıkları için arkasına bakmamaktır.

Allahu ekber demek, Musa olmaktır: Elindeki çoban asasıyla ovalar dolusu ordular sahibi Firavun'un gücüne karşı koymak demektir. Bir yumrukta haksız yere adam öldürdüğü elini, tevbe ve istiğfarla nurdan bir mucize olacak kadar iyi yıkamaktır.

Allahu ekber demek, Davud ve Süleyman olmaktır: Saltanata iltifat etmeden sultan olmaktır.

Allahu ekber demek, Zekeriyya ve Yahya olmaktır: Kurban olunacak yerde kurban olmaktır.

Allahu ekber demek, 'Âlemlere Rahmet' olmaktır: "Vallahi ey amca! Güneşi sağ elime ayı sol elime koysalar yine de davamdan vaz geçmem!" demektir. Hendek günü askerinin karnı açken, balyozun kıvılcımında süper güçlerin saraylarının yıkıldığını görmektir.

Allahu ekber demek, Allah'ın azamet ve kibriyasının farkına varmaktır. O'nun kibriyası, tarihin tüm kibirli Nemrut ve Firavunlarına galip geldiği gibi, günümüzün ve geleceğin mütekebbir ve müstekbirlerine de galip geleceğini adı gibi bilmektir.

4. KEBÎR OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ

4.1. Kâinat Allah'ın Kebîr isminin tecellisidir

Yıldızlar Kebîr isminin tecellisidir. Güneş dünyamıza en yakın yıldızdır. Dünyadaki hayatın varlığı güneşin yaydığı ışığa bağlıdır. Allah'ın Kebîr isminin yıldız sistemleri içerisinde bize en yakın tecellisi olan güneşin çapı dünyanın çapından 109 kat büyüktür. Güneşin hacmi, dünyanın hacminden 1.3 milyon kat büyüktür. Güneş dünyadan 333.000 kat daha ağırdır. Güneşin yüzey sıcaklığı 5500 derecedir. Çekirdek sıcaklığı ise 15.6 milyon C'dir.

Güneşten çıkan enerji o kadar büyüktür ki, tüm dünyamıza bu enerjinin ancak 2 milyonda 1'i ulaşır. Güneşin üç günde yaymış olduğu enerji, dünyadaki tüm petrol, doğalgaz, kömür, ağaç vs. gibi enerji kaynaklarının tamamına eşittir. Dünyada enerji üretilebilecek fosil yakıtlar, sular, rüzgâr, nükleer ve yenilenebilir enerji kaynaklarında ve dünyanın tüm santrallerinde üretilen enerjinin toplamı, güneşin ürettiği enerjinin bir haftasını doldurmamaktadır.

Güneşteki nükleer yanma çok büyük bir dönüşüm sağlar. Saniyede 600 milyon ton hidrojen helyuma dönüşür. Bu yüzden güneş, her saniye 4.5 milyon ton hafifler. Mevcut ölçümle güneşimizin 5 milyar yıl ömrü kalmıştır. 5 milyar yıl sonra kırmızı dev olduğunda etrafındaki gezegenlerin bazılarını yutacak, ışık parlaklığı birkaç bin katına çıkacaktır. Güneş galaksideki yörüngesini 225-250 milyon yılda tamamlar. Bu güneşin bir yılıdır.

Güneş orta büyüklükte bir yıldızdır. Samanyolu galaksisinde yaklaşık 300-400 milyar güneş bulunmaktadır. Bunlar içerisinde milyarlarca yıldız güneşten daha büyüktür. Bazılarının büyüklüğü güneşin 150 katına kadar çıkabilmektedir. Yıldız kümelerinden oluşan gök adalara "galaksi" adı verilmektedir. Bizim güneş sistemimizin içinde bulunduğu galaksi Samanyolu adını alır. El-Birûni ve İbn Bacce, Samanyolu galaksisini bugünkü tanımına bire bir uyan bir şekilde keşfeden ilk âlimlerdendir.

Samanyolu'nun çapı 100.000 ışık yılı uzunluğundadır. Kalınlığı 1000 ışık yılı kadardır. Kâinatta şimdilik keşfedilen yaklaşık 400 milyardan fazla galaksi olduğu tahmin edilmektedir.

Evrenin çapı tahmin dahi edilememektedir. Bir gün tahmin edilebildiğinde, rakamlara sığmayan bir büyüklük ortaya çıkacaktır. İşte bu noktada Allah'ın Kebîr ismi imdada yetişmektedir. İnsan bu maddi büyüklük karşısında, "Allahu ekber" demekten kendini alamamaktadır.

Kebîr isminin tecellisini görmek için o kadar uzağa gitmeye gerek yok. Evrenin büyüklüğüne nisbetle bir zerre bile yer tutmayan dünyamıza dönüp, bir baharda düşen yağmur miktarına bakalım. İlgili BM kuruluşunun verilerine göre, yılda yeryüzüne düşen su miktarı 110.000 km3'tür. Bu yaklaşık dakikada bir milyar tona tekabül etmektedir.

Allah'ın Kebîr isminin tecellisini gelin sadece yeryüzüne düşen yağmur üzerinden tefekkür edelim: Yeryüzünün tamamının ürettiği yıllık ekonomi 55 trilyon dolardır. Tatlı suyun tonunu 1 dolar sayalım. Yeryüzündeki 200'e yakın devletin ürettiği, yıllık küresel servetin tamamını su parası olarak ödeseydik, ancak 38 günlük yağış miktarının bedeli olurdu. Yeryüzünün kirasına, soluduğumuz havaya, ekip diktiğimiz toprağa, bizi ısıtan hayat kaynağı güneşe, oksijen fabrikası olan trilyonlarca ağaca ayıracak bir kuruşumuz kalmazdı.

İşte bu büyüklük karşısında, insana da şairin şu mısralarını söylemekten başka bir şey düşmezdi:

Büyüksün ilahi büyüksün büyük
Büyüklük yanında kalır çok küçük

5. KEBÎR OLAN ALLAH'A DUA

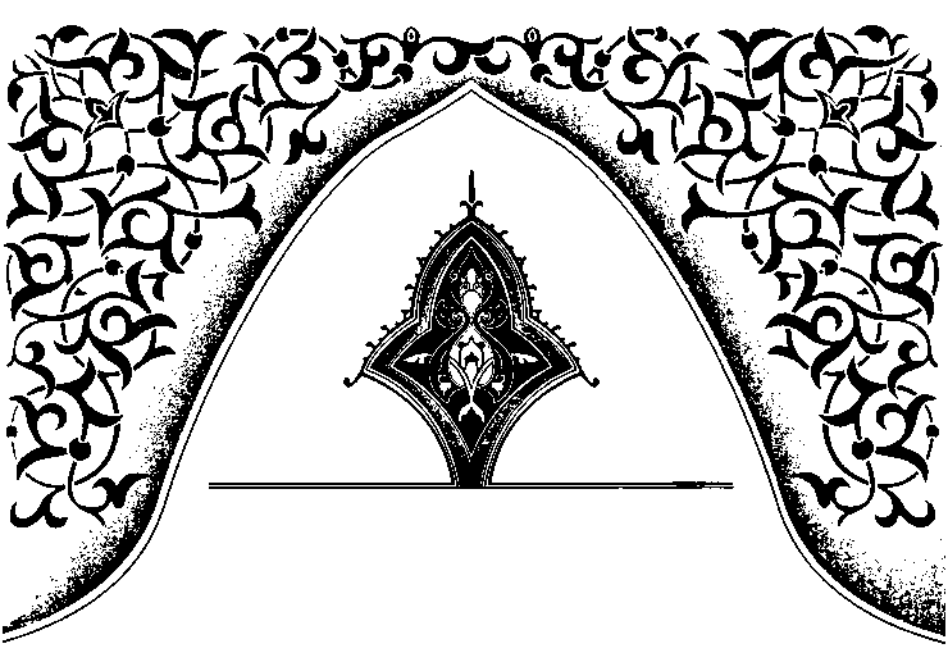
Ya Kebîr, Ya Allah!
Ey büyüklüğüne akıl sır ermeyen büyük!
Ey büyüklüğüne payan olmayan büyük!
Mutlak ve sonsuz büyüklüğü karşısında,
beşeri idrakin dumura uğradığı büyük!

Ya Kebîr, Ya Allah!
Azamet ve Kibriya sahibi olan Sensin,
kibir afetinden bizi uzak eyle!
Mütekebbir senin yüce adındır,
bizi tekebbürden muhafaza eyle!

Ya Kebîr, Ya Allah!
Yere baktık, "Allahu ekber!" dedik
Göğe baktık, "Allahu ekber!" dedik
Lutfuna baktık, "Allahu ekber!" dedik
Kahrına baktık, "Allahu ekber!" dedik
Bizi kahrınla değil, lûtfunla terbiye eyle!

Âmîn!

اَلْمُتَعَالِ

49

EL-MUTE'ÂL

Aşkın Varlık

Mutlak Ve Sonsuz Ulu

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

El-Mute'âl, Allah'ın Kur'an'da yer alan esma-i hüsnasındandır. Kur'an'da Allah'a isnatla sadece bir yerde kullanılır. Aşkın varlık, mutlak ve sonsuz ulu, yüceliğinin sınırı bulunmayan, her türlü sınır ve kayıttan münezzeh olan yüce ve ulvi özne manasına gelir.

El-Mute'âl isminin aslı *el-Mute'âlî*'dir. Onun da aslı *te'âlâ* fiilidir. *El-'Ulv*, "evin temel yükseltisine" verilen addır. Bir nida olan *te'âle*, sadece "gel, yaklaş" anlamında emir fiil olarak kullanılır. *Te'âle*'de içkin olan "yükseklik", ya "yüksek sese" delalet eden *nidâ*'ya, ya da *âmir*'in "yüksek" konumuna işaret eder. Emir dışında kullanılmaz.

Te'âlâ fiili, "aşkın ve ulu oldu, yüceldi" manasına gelir. Bu fiil *tekellüf* (külfet) babından ise de, bu kalıbın tekellüf vurgusu beşer için kullanıldığında geçerlidir. Allah için tekellüf düşünülemez. Yani Allah, yücelmek için külfet çekmez. Zira O'nun yücelmesi bir süreç, zaman ve mekân içinde gerçekleşmez. O özünde, hep, daima ve mutlak yücedir. O, yücelikte eşsiz ve benzersiz olandır.

Birçok otorite Allah hakkında kullanılan *te'âlâ* fiilinin, geldiği babın karakterine uygun olarak 'tekellüf' değil 'mübalağa' olarak anlaşılması gerektiğini söylemişlerdir. Fakat biz kalıbın asli manasının Allah hakkında kullanılan *te'âlâ* fiili için de geçerli olduğu kanaatindeyiz. Ne var ki bu tekellüf, –hâşâ- öznesi Allah olan bir tekellüf değil, öznesi insan olan bir tekellüftür.

Bu durumda yalınkat "O yüceltildi" manasına gelen *te'âlâ* fiili, Allah için "O'nun yüceliği, fiilinde dahi, ancak büyük bir külfetle idrak edilebildi" manasına gelir. Zımnen bu mananın devamı şudur: Sadece fiilinde bile O'nun yüceliğini idrak için bu kadar büyük külfet gerekiyorsa, esmasının müsemması olan zatındaki yüceliğini idrak etmenin imkânsızlığını var sen hesap et ey nefsim!

El-Mute'âlî, fiilden türetilmiş bir isimdir. Bu kalıba Arap dilinde *ismu'l-fi'l* adı verilir. Fiilden türemiş olan bu mubarek isimden yola çıkarak "Allah fiildir" denilebilir mi?

Eğer bununla amaçlanan Allah'ın fiili tecellilerinin olduğunu söylemekse, elbette mümkündür. "Allah fiildir" demek, aynı zamanda "Allah eylemdir" demektir. Tabi ki bu da bir önceki cümle gibi zorunlu olarak mecazdır. Bu mecazın ifade ettiği hakikat, Allah'ın ilahi fiillerle varlığa sürekli müdahil oluşudur.

İnsan tarihi, ruhun üçüzleri olan akıl-irade-vicdan ile yapar. Bu melekeler, Kur'an tarafından fiil halindeyse ve aktifse var sayılırlar. Değilse yok sayılırlar. Dahası, Allah'ın insanla birlikte tarih yapımına aktif ve aktüel olarak katılmasıdır. Bu Yunanlıların pasif Tanrı anlayışlarına ve İsrailoğulları'nın tatil yapan Yahve anlayışlarına karşı, İslam'ın hayata müdahil olan aktif (*Fa'âl*) Allah anlayışına işaret eder.

Allah'ın isimleri olduğu gibi fiilleri de vardır. Bu fiillerden bazısı, hiç isim kalıbında gelmez. Bunlar Allah'ın, bazen yapmayı bazen de terk etmeyi murad ettiği fiillerdir. Allah'ın bazı fiilleri vardır ki, onlar hem isim hem fiil olarak gelir. El-Mute'âl ismi bunlardan biridir. Bu kök esma-i hüsna içinde *el-A'lâ*, *el-'Alî* ve *el-Mute'âl* gibi üç isimle temsil edilir. Ef'al-i hüsna içinde ise *te'âlâ* fiil-i hassı ile temsil edilir.

El-Mute'âl ismi, *te'âlâ* fiilinin sürekliliğini gösterir. Bir fiil süreklilik arz ederse, o fiil sahibine isim olur. Zira o fiilin sahibi o fiilde öylesine devamlıdır ki, artık o fiil olmaktan çıkmış, fiilin failine ad olmuştur. İşte el-Mute'âl ismi böyledir.

El-Mute'âl ismi Allah'ın aşkın varlık oluşunu ifade eder. Sadece bunu ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda O'nun fiillerinde de aşkın ve ulu oluşunu ifade eder.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

EL-Mute'âl isminin nazari çerçevesini, esma-i hüsna listemizin 9. sırasında yer alan el-A'lâ isminin ilgili bölümünde çizmiştik.

Orada Allah'ın aşkın, yüce ve ulu oluşunun mekani değil makami olduğunu, maddeye has olan üç boyut ve zamanla ilgili değil, manevi bir aşkınlık ve ululuk olduğunu işlemiştik. Onun için burada ***Lugavi Çerçeve*** çizmeyi gerekli görmüyor, el-A'lâ isminin ilgili bölümüne atıfla yetiniyoruz.

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Mute'âl ismindeki derin hikmet

'A-l-y maddesinden Kur'an'da üç isim yer alır: Esma-i hüsna listemizin 9. sırasında bulunan *el-A'lâ*, 49. sırasında bulunan *el-Mute'âl* ve 69. sırasında bulunan *el-'Alî* isimleridir. Bu sıralar, adı geçen isimlerin vahyin nüzul sürecinde geldiği ilk yerlerdir.

Mute'âl ismi Kur'an'da tek yerde kullanılır. Orası Mekki bir sure olan Ra'd suresinin 9. ayetidir. Bu durumda Mute'âl ismi Mekki bir isim olmaktadır. Bu sure, *Hayat Kitabı Kur'an/Gerekçeli Meal-Tefsir*'deki nüzul tertibinde vahyin 9. yılına tarihlenmiştir. Bu yıl Nebi'nin hayatında "hüzün yılı" olarak şöhret bulmuştur. Şu halde *Mute'âl* isminin içinde geçtiği ayetin bu yılda inzalini de, ilahi bir teselli olarak anlamak gerekir.

Allah aşkındır. Yeryüzünde insanlığın elleriyle yaptığı olaylardan Allah etkilenmez. Tabi ki, insanların şirkinden ve küfründen de etkilenmez. Allah'ın insanlığın hayatına müdahalesi, insanın sapmasından O zarar gördüğü için değildir. Ya niçindir? Elbette, insan içindir. Zira insanlığın sapmasından zarar gören yine insandır.

Bu ismin bir vurgusu da, mahlûkatın çeşitliliği ile Allah'ın aşkınlığı arasında kurmamız istenen zihni bağlantıdır. Şu paradoksa dikkat çekmek isterim: Allah'ın mutlak aşkınlığından bahseden tek isim, esma-i hüsna içerisinde sadece iki isme has olan (diğeri Mutekebbir) fiilden isim türetme yoluyla türetilmiş Mute'âl ismidir. Bu gerçekten ilginçtir.

Ra'd suresi, Hâlık'a dönük yüzüyle tevhidden, mahlûka dönük yüzüyle çeşitlilikten söz eder. Tüm pasajlarda söz bir biçimde mahlûkatın çeşitliliği yasasına getirilir. Maksat muhataba hayatın ilahi yasalarını öğretmek, insana hayat mücadelesini o yasalara karşı değil, o yasaların farkında olarak vermesini telkin etmektir. Ve tam da böyle bir surede, Allah'ın mutlak aşkınlığını en yüksek düzeyde ifade eden *el-Mute'âl* ismi gelir. Üstelik bu isim, Kur'an'ın tamamında sadece burada yer alır.

Bu şu demektir: Allah zatıyla ulaşılamaz ve aşkındır, sıfatıyla ise insana şah damarından yakındır. Allah'ın aşkınlığı bile fiilden türetilmiş bir isim olan Mute'âl ile ifade ediliyorsa, bu insanın "uzak Allah" sapkınlığına düşmemesi içindir. Bu, mutlak tenzihe yol açar. Mutlak tenzih, mutlak teşbih kadar tehlikeli bir sapmadır. Zira mutlak tenzih, hayata müdahil olmayan ve ulaşılamayan bir tanrı tasavvuruna yol açar.

Bu tasavvur ise, tüm putperestliklerin çıkış noktasıdır. Uzak olana yakın olmanın yolu aracılar bulmaktan geçer. Allah ile doğrudan ve aracısız ilişki kurmak yerine dolaylı ve aracılı ilişki kurmaya kalkışmanın her türünü vahiy "şirk" olarak adlandırır.

Şirkin kökünü kurutmanın yolu, insanı mutlak tenzih tuzağına düşürmemekten geçer. İşte Allah'ın mutlak aşkınlığını en yüksek düzeyde ifade eden tek ismin, Mute'âl şeklinde fiilden türetilmiş bir isim olmasının hikmeti budur.

3.2. El-Mute'âl: Kur'an'da tek yerde gelen isim

El-Mute'âl isminin Kur'an'da geldiği tek yer Ra'd suresinin 9. Ayetidir. Bu ayet, 7 ayetten oluşan bir pasaj içerisinde yer alır. Pasajın ilk ayeti; ***"Ne yani, şimdi biz toprak olup gittikten sonra yeni bir yaratılışın muhatabı mı olacağız?"*** (5) diyen aklın sefaletini ele alır.

Ahiret hayatını inkâr edenin, dünya hayatında en büyük nankör olduğunu söyler pasaj. ***"İyiliği bırakmışlar, kötü akıbetin bir an evvel gelip çatması için seni zorluyorlar"*** (6) diyen ayetten, Allah'a karşı küstahlığın derecesini öğreniriz. Adeta bu bir meydan okumadır. Ardından bu aklın Nebi'den karşılık bulmayan mucize talebi dile gelir ve ayet şöyle biter:

إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ۝٧

"Unutma ki sen sadece bir uyarıcısın: Ve her topluluğun bir hidayetçisi zaten bulunmaktadır." *(Ra'd 13:7)*

Bununla vurgulanan şey bellidir ve uyarı doğrudan Nebi'yedir: Onlar sınırlarını bilmiyorlar, aman sen sınırlarını aklından çıkarma.

Bir yandan Nebi'ye sınırları hatırlatılırken, öte yandan ilahi bilginin sonsuzluğu hatırlatılır. Hemen ardından, her şeyin O'nun katında bir ölçü ve gayeye bağlanmış olduğu hatırlatılır. Bu hem bir teselli, hem bir uyarıdır. Fakat asıl mesaj, içerisinde Mute'âl isminin geçtiği tek ayetin sonundaki isim çiftidir: *el-Kebîru'l-Mute'âl*. En iyisi Kur'an'ın dilinden okumak:

اَللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ اُنْثٰى وَمَا تَغِيضُ الْاَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ وَكُلُّ شَيْءٍ

عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ ۝٨ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ ۝٩

"Allah, her dişinin karnında ne taşıdığını, rahimlerin neyi ne kadar eksiltip neyi ne kadar artıracağını da bilir: Zira her şey, O'nun katında bir ölçü ve gayeye bağlanmıştır. O, bilinemeyen ve bilinebilen her şeyi bilen el-Kebîr, el-Müte'âl'dir." *(Ra'd 13:8-9)*

- Allah'ın bilinen ve bilinmeyen, görünen ve görünmeyen alemin *'Âlim*'i olması ile Kebîr ve Mute'âl isimleri arasında nasıl bir bağlantı vardır?

- Rahimlerde artan ve eksileni bilen Allah, zamanın rahminde neyin döllendiğini, zaman ve mekânın nelere gebe olduğunu bilmez mi? Elbet onu da bilir. Görünmeyenin bilgisi, görünenin bilgisinden çok çok daha büyüktür. Bu yüzden *ğayb, şehadet*'ten önce gelir.

Birine ğaybın ve şehadetin âlimi demek, "her şeyin âlimi" demektir. Her şeyi bilgisine sahip olmak için, "mutlak büyük" anlamına gelen Kebîr vasfına sahip olmak gerekir. Fakat bu kez de her şeyi bilmekten çok, her şeyin bilgisini taşımak dert olur. Bilgi bileni bilinenin içine çeker. Eski Yunan'dan beri müşterisi olan panteizmin arka planında yatan felsefe bu olsa gerektir.

İşte Mute'âl ismi, bu tehlikeli tasavvurun önünü kapatan bir set olarak karşımıza çıkar. Tanrı'nın maddede içkin olduğunu iddia eden, Tanrı'yı bile maddeleştirin marazi akla der ki: Orada dur! Allah eşyada içkin değil, mutlak aşkındır. Allah-eşya münasebeti ittihat (birleşme) ve hulul (içine girme) münasebeti değil, Halık ve mahlûk münasebetidir.

3.3. Tüm *te'âlâ* fiillerinin öznesi Mute'âl olan Allah'tır

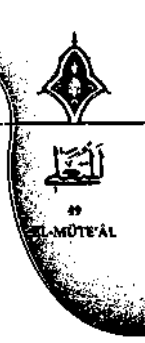
Kur'an'da te'âlâ fiili 14 kez geçer. İstisnasız hepsinin de faili Allah'tır. Te'âlâ fiili, "aşkın oldu, yüceldi, ulu oldu" manasına gelir.

Allah'a isnatla gelen *te'âlâ* fiillerinin 9'u *te'âlâ 'ammâ yuşrikûn*: "O, onların şirk koşmalarından/koştukları şeylerden tamamıyla aşkın ve yücedir" şeklinde gelir. Tam 9 yerde gelen bu kalıp, ilk bakışta şirki dışlıyor gibi görünür. Fakat yakından bakınca, bu kalıbın maksadı, şirki dışlamaktan da öte, kulların şirkinden Allah'ın zarar gördüğü fikrini dışlamaktır.

Zımnen: Müşriğin şirkinden Allah zerrece zarar görmez. Şirkten zarar gören şirk koşanın kendisidir. Allah şirki kendisi için değil, kulları için yasaklamıştır.

- Kulların şirkten gördüğü zarar nedir?

- İnsanın kişilik bütünlüğünün parçalanması ve şahsiyetinin dağılmasıdır. Zira şirk sadece imanı parçalamaz, ayru zamanda aklı, iradeyi ve vicdanı da parçalar. Bunlar parçalanırsa,

insanı kimse bir bütün halinde tutamaz. İnsan dağılır; dağılan insan ise dağıtır. Dağınık akıl, indirgeyerek dağıtır. Dağınık kalp, ötekileştirerek dağıtır. Dağınık vicdan, pasifleşerek dağıtır. Bu dağınıklık duyguya, bilgiye, söze, eyleme yansır. Oradan dine, topluma, hukuka, bilime, sanata, siyasete, ekonomiye ve hayatın diğer alanlarına yansır.

Kur'an'da *te'âlâ* fiili 14 yerde gelir.

Bunlardan biri *te'âlâ 'ammâ yasıfûn*: "O, onların nitelemelerinden/niteledikleri şeylerden tamamen aşkın ve yücedir" kalıbıyla, biri de *te'âlâ 'ammâ yekûlûn*: "O, onların dedikleri şeylerden aşkın ve yücedir" kalıbıyla gelir. Bu da yukarıdaki gibi, insanın Allah tasavvurundaki yanlıştan Allah'ın asla etkilenmeyeceği hakikatini ifade eder.

İkisi ***"El-Hak ve el-Melik olan Allah aşkın ve yücedir"*** (20:114; 23:116) kalıbıyla gelir. Biri de ***"Rabbimizin şanı pek aşkın ve yücedir"*** (72:3) kalıbıyla gelir.

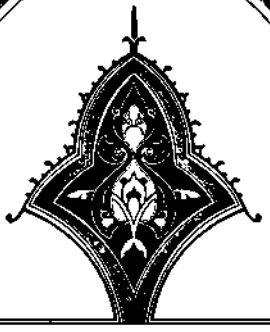
Bütün bu *te'âlâ* fiilleri de gösterir ki, insanoğlunun Allah tasavvurundaki sapma ve yamulmalardan Allah'ın hiçbir zararı olmaz. Bundan zarar gören tek taraf vardır, o da insan. Rabbimiz *te'âlâ* fiilleriyle insana Allah'ın el-Mute'âl olduğunu hatırlatmaktadır.

4. MUTE'ÂL OLAN ALLAH'A DUA

Ya Mute'âl, Ya Allah!
Ey mutlak ulu, sonsuz yüce olan Allah'ım!
Ey aşkınlıkta eşsiz ve benzersiz olan Allah'ım!
Ey kemal sıfatlarıyla muttasıf olan Allah'ım!
Ey noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah'ım!

Ya Mute'âl, Ya Allah!
Sen gayp ve şehadet âleminin âlimisin,
Bizi şanına yaraşan bir marifete erdir!
Sen şirkten ve nifaktan zarar görmekten berisin,
Bize yerdiğini yerdir, sevdiğini sevdir!

Âmîn!

اَلْقَائِمُ

50

EL-KÂİM

Eşsiz Aktif Özne

Yönetmede Sebat Eden

İşine Kesintisiz Riayet Eden

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

El-Kâim, esma-i hüsnadan olduğu Kur'an ile sabit isimlerdendir. Kur'an'da bir yerde müstakil olarak Allah'a isnatla kullanılır. Yönetme işinde sebat eden, görüp gözetmeye sürekli riayet eden, işini kesintisiz gören eşsiz ve benzersiz, mutlak ve sonsuz aktif özne demektir.

Kök fiilleri olan *kâme* "ayağa kalktı", *yekûmu* "ayağa kalkar" demektir. "Ayağa kalkmak", mecazen "bir işe girişmek" yani "fail olmak" manasına gelir. Allah için ism-i fail olarak geldiği ayette, bu mana zahirdir: "O kazandıkları nedeniyle her insanın başına dikilendir (*Kâim*)" (13:33) Açıktır ki, yönetmek için "kalkmak", yani "işe girişmek" şarttır.

İkâme, lâfzen "ayağa kaldırmak", manen "değerlendirmek" demektir. Kur'an mücerret namaz kılmayı değil, "namazı ikame etmeyi" (*ekîmu's-salah*) emreder. Bu, namazı kendisinden umulan amacı gerçekleştirmek için "harekete geçirmek", "aktif hale getirmek" demektir. Namaz *ikame* edildiği zaman, *kıymet* kazanmış ve kılana *kıymet* katmış olur. İşte namazın ikamesi budur.

Kavm "toplum" demektir. Muhtemelen, "ortak değerler etrafında öbeklenen" kişilerden oluştuğu için, *kavm* ismini almış olmalıdır. *Kavvâm*, "değerini koruyup gözeten" (4:34) demektir. *Kıst* ile birlikte "adalet ve eşitliği koruyup gözeten" anlamına gelir (4:135). *Takvîm*, "ölçme ve değerlendirme" demektir. Namaz kılma emri ile gelen *ekâme* fiili, "değerini koruyarak ve hakkını vererek kılmayı" ifade eder. *İstikâmet*, "doğruluk, dürüstlük" manasındadır. *Sırat-ı mustakîm*, Roma kent yolları gibi, "yürüyenin yoldan çıkmasına izin vermeden onu maksadına ulaştıran doğru yol" demektir. *El-Kayyım*, şu ayette olduğu gibi, "sapmaya izin vermeyen doğruluğu" ifade eder: "İşte bu sapmaya izin vermeyen dosdoğru dindir" (12:40).

Kâim, düz ism-i fail kalıbıdır. Lâfzen "ayakta duran, dikilen, kalkan" manasına gelir. Mecazen ise "sabit olan, taviz vermeyen, işinde sebat eden, daima işini kollayıp gözeten, işine riayet eden" manasına gelir.

Allah için kullanılan Kâim, mecazi anlam taşır. Allah mutlak ve sonsuz sabittir. Daima işinin başında, işini eksiksiz görüp gözeten, asla ihmal etmeyen, sürekli işinin başında olan anlamı taşır. İsm-i fail süren fiildir. Hay ve Kayyûm olan Allah'ın, mecazi anlamda sürekli kıyamda olduğunu ifade eder.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

Kâim isminin *Nazari Çerçeve*'sini, Kayyûn isminin ilgili bölümünde ***2.1. Yönetmenin hikmetine dair*** ve ***2.2. Müslüman olmak Kayyûm olana teslim olmaktır*** başlıkları altında işlemiştik.

Oraya atıf yapmakla yetiniyoruz.

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

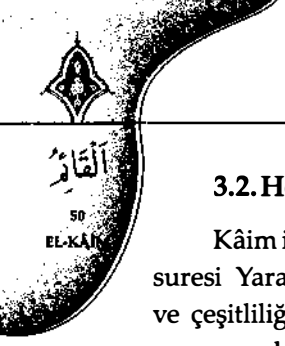
3.1. Kur'an'da el-Kâim ismi

Kur'an'da, el-Kâim ile aynı kökten iki isim kullanılmıştır: *Kâim* ve *Kayyûm*. Kur'an'da 3 yerde geçen Kayyûm ismi, esma-i hüsna listemizin 37. sırasında işlenmişti.

El-Kâim ismi Kur'an'da sadece bir yerde gelir. Eğer bu isim mücerret Allah'a isnatla gelmeyip bir izafet terkibi içinde kullanılsaydı, "mübalağa ile ism-i fail kalıbı basit ism-i faili kapsar" kuralı gereğince, esma listemizde müstakil bir isim olarak yer almayacaktı. Zira bu takdirde, Kayyûm ismine mülhak sayılacaktı. Fakat Kâim ismi, Allah'a doğrudan isnatla müstakil olarak gelmiştir (13:33). Bu yüzden esma listemizde müstakil bir isim olarak yer almıştır.

Kâim isminin yer aldığı sure, nüzul tertibimizde, "Hüzün Yılı" olarak adlandırılan 9. yıla tarihlendirilmiştir. Ra'd suresi Mekki'dir. Bu durumda el-Kâim ismi de Mekki isimlerden biri olmuş olur. Bu ismin Kur'an'daki tek örneğinin hüzün yılında nazil olan bir surede yer alması, müşrikleri tehdit mü'minleri teselli amacına matuftur.

El-Kâim ism-i şerifi esma-i hüsnanın listesini verme iddiasında olan Tirmizi ve İbn Mace rivayetlerinin her ikisinde de geçmez.

3.2. Her nefis üzerine kazandıklarıyla Kâim olan Allah

Kâim isminin Kur'an'da geldiği tek yer Ra'd 33. ayettir. Ra'd suresi Yaratan açısından tevhidi, yaratılan açısından çokluğu ve çeşitliliği işleyen bir suredir. Bununla Allah Rasulü'nün tasavvurunda şu inşa gerçekleştirilmiş olur: Yaratan nasıl tek ise, yaratılan da çoktur. Küfrün, şirkin ve kötülüğün yeryüzündeki varlığını bu yasa çerçevesinde algıla ey Nebi! Algıla ve ona göre bir hattıhareket tayin et!

İşte Kur'an'da Kâim isminin içinde yer aldığı pasaj:

أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَىٰ كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ ۗ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ ۚ قُلْ سَمُّوهُمْ ۚ أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ أَمْ بِظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِ ۚ بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ ۗ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾ لَهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَقُّ ۖ وَمَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ ﴿٣٤﴾

"O değilse kimmiş bakayım kazandıkları nedeniyle her nefsin tepesine dikilip duran/Kâim olan? Buna rağmen, hâlâ Allah'a ortak koşuyorlar! De ki: "Onları (keyfinize göre) ***isimlendirin; yani siz, yeryüzünde bilmediği bir şeyi O'na haber veriyorsunuz, öyle mi? Belki de sözü*** (hakiki anlamda değil), ***sırf zahiri anlamda kullanıyorsunuzdur? Hayır, küfürde ısrar edenlere hileli mantıkları pek tumturaklı gösterildi ve doğru yoldan saptırıldılar. Zira Allah kimi saptırırsa, ona doğru yolu gösterecek kimse bulunmaz! Dünya hayatında onlar için bir ceza vardır, fakat ahiretin cezası çok daha elem verici olacaktır: Allah'ın*** (adaletine) ***karşı onları koruyacak birileri de olmayacaktır."***

(Ra'd 13:33-34)

Kur'an'da Kâim isminin geçtiği tek yer olan bu pasaj, şu özellikleriyle dikkat çeker:

1. Soru edatıyla başlar. Soru sorarak öğretme üslubu, muhatabın önyargısını kırmayı amaçlar. Muhatabı bilgisiyle ezmeyi amaçlayanlar, böyle bir üslubu öncelemezler. Bu üslup, muhatabı hakikatin ışığıyla aydınlatmayı amaçlayanların üslubudur. Rabbimiz de bu üslubu benimsemiştir.

2. Soru kafa karıştırmak için de sorulabilir. Bunun o türden bir soru olmadığı açıktır. Zira soru, istifham-ı inkârî (red sorusu) üslubu ile sorulmuştur: "O değilse kimmiş..." Bu soru sorar gibi yapıp cevabı sorunun içinde vermektir. Öğretenin şefkatine delalet eder.

3. Söyleyeceğini inkârcı muhataplarına doğrudan değil de Allah Rasulü üzerinden söyler: "De ki..." Bu, vahyin sahibinin sadece kendisine şirk koşanları doğrudan muhatap almadığı mesajını değil, aynı zamanda Elçi'sini atlamadığı mesajını da verir.

4. Kâim ism-i şerifinin içinde geçtiği cümle, Allah'ın her nefsin üzerinde Kâim olduğunu söyler. Fakat anahtar değerinde bir ayrıntı vardır: Allah her nefis üzerine "yaptıklarıyla" (*bimâ kesebet*) kaimdir. Bu, Kâim isminin tecellisine, cansız ve şuursuz varlıkların değil şuurlu varlık olan insanın medar olduğunun açık delilidir.

5. Ayetin "her insan" yerine "her nefis" olarak gelmesi, O'nun Kâim oluşunun sadece dünya ile sınırlı olmayıp, ahireti de kapsadığı sonucunu verir. Bu durumda, Allah'ın Kâim oluşuyla kıyamet ve âhiret arasında lugavi bir irtibat da kurulmuş olur.

Şu halde, "Allah her nefis üzerinde yaptıklarıyla Kâim'dir" demek ne demektir?

'Allah insanları yaptıklarına bakarak yönetir, çekip çevirir, gözetir' demektir. Bunun anlamı ise açıktır: Kâim isminin nasıl tecelli edeceğini, kulun tercihi ve yaptıkları belirler. Allah ayı, güneşi, suyu, taşı toprağı sevk ve idare ettiği yasaların aynısıyla insanları sevk ve idare etmez. Allah'ın akıllı ve iradeli varlıkları sevk ve idare ettiği yasalar daha farklıdır. Bu yasalar, akıl ve iradeyi görüp gözeten yasalardır.

4. KÂİM OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ

4.1. Kâim olan Allah'ın emri: *Kum*/"kalk"!

Eşsiz aktif özne olan el-Kâim, pasif iyileri aktif iyi olmak için kıyama çağırmaktadır. Tüm peygamberler el-Kâim'in "kalk" çağrısına uyarak yola koyulmuşlardır. O tüm peygamberlere aktif iyi olma emri verdiği gibi, âlemlere rahmet Hz. Muhammed'e de bu emri vermiştir. *Kum* (kalk) emri, Allah Rasulü'ne vahyin ilk günlerinde iki şekilde verilmiştir.

1. İlk "kalk" emri iç dünyasını diriltmek için verilmiştir: ***"Sen ey ağır yük yüklenen Nebi! Kalk.."*** (73:1-2)

Bu "kalk" çağrısı, onu gece Kur'an okumaya çağırmaktadır. Diliyle ve aklıyla okuduğu Kur'an'ı bir de kalbiyle okuması (*tertîl*) için, gece yarısı sıcak yatağından kalkması istenmiştir. Allah Rasulü bu emri ***"Onlar, gecelerini Rablerinin huzurunda secdeye vararak ve kıyama durarak geçirirler"*** (25:64) ayetinden de açıkça anlaşılacağı gibi, namazın içine taşıyarak ifa etmiştir.

Bu bir iç imar seferberliği çağrısıdır. İçini imar etmeyen, dışını edemez. İçinden aydınlanmayan, dışını aydınlatamaz. Daha vahyin başlangıcında ilk muhatap olan Nebi'ye "kalk" çağrısı, "İçini mamur et, gönlünde kandiller yak!" çağrısıdır. O ve ona katılan bir kısım mü'min de öyle yapmış, insanlık tarihinin ender gördüğü iman hamlesi, içinden takviye edilen insanlar eliyle, işte bu yolla gerçekleşmiştir.

2. İkinci "kalk" emri dış dünyasını diriltmek için verilmiştir: ***"Sen ey yatan kişi! Kalk ve uyar!"*** (74:1-2)

Müddessir suresinin girişinde verilen bu emirle, 23 yıl kesintisiz sürecek olan nebevi davet başlamıştır. Kâim olan Allah Nebi'sinin iyi olduğu bilmektedir. Fakat O, iyiliğin çoğalmasını murad etmektedir. İyiliğin çoğalmasının yasası bellidir: İyilerin pasif iyi olmaktan çıkıp aktif iyi olmaları. İşte bu emir, Hz. Peygamber'in şahsında tüm iyilere şu hakikati söyler: "Yatacak zaman değil, kalk ve iyiliği ayağa kaldır! Yalnız kendine iyi olma, Başkalarına da iyi ol! Başka iyileri bul! Kötüler pasif iyileri yoldan çıkarmadan onlara iyilik takviyesinde bulun!"

Peki, "kalk ve uyar" emrinin bedeli nedir? Bu emri alan Nebi, hangi bedeli ödemiştir? İçinde *kâme* fiili geçen şu ayet, o bedelden söz ediyor:

وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا ﴿١٩﴾

"Allah'ın kulu O'na davete** kalkmaya **görsün; hemen yekvücut olup üzerine çullanıverirlerdi." *(Cin 72:19)*

Şirke, küfre, zulme, kötülüğe ve ahlaksızlığa karşı tevhidin, imanın, adaletin, iyiliğin ve ahlakın yanında duranlar, bu sonucu beklemelidirler. Zira aktif kötüler, iyiliğin çoğalmasından rahatsız olurlar. Önce küçümseyip suskunluğa boğarlar, görmezden

gelirler. Uyarıyla uyananlar bir yandan çoğalır. Bunu görünce bu kez alaya alırlar, o da durdurmazsa iftira ederler. Bütün bunlar "kalk ve uyar" emrine muhatap olan Nebi'yi daha da kamçılar. Öyle ki, en sonunda satın almayı bile düşünürler ve şu tokat gibi cevabı alırlar: "Eğer güneşi sağ elime ayı sol elime koysalar, yine de davamdan vazgeçmem!"

Son bir çare kalmıştır: Varlığını ortadan kaldırmak. Fakat bir şeyi unuturlar: Ona "kalk" emrini veren Allah'tır. Ve Allah'ın kendisi bizzat "el-Kâim" olandır. Böyle olunca, kalkanın işi kolaylaşır, yolu açılır, dili çözülür, gönlüne umut dolar, imanı imkân olur. Zira sana "kalk" diyen Allah, elbette seni her halinle gören Allah'tır:

"Ki O kıyam ettiğin vakit seni görmektedir" *(Şuara 26:218)*

Şu halde ayağa kalkana düşen, O'nu hamd ile anmaktır:

"Kalktığın zaman Rabbinin yüceliğini hamd ile zikret." *(Tûr 52:48)*

Neticede, el-Kâim olanın "kalk" emrine uyan her mü'minin asla aklından çıkarmaması gereken bir hakikat vardır: O'nun huzurunda olduğu hakikatini asla gözden kaçırmamak:

قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُم بِوَاحِدَةٍ أَن تَقُومُوا لِلَّهِ مَثْنَىٰ وَفُرَادَىٰ ﴿٤٦﴾

"De ki: "Size tek bir öğüdüm var: ister başkalarıyla beraber ister yalnız başınayken, Allah'ın huzurunda durduğunuz gerçeğini asla (unutmayın)***!"*** *(Sebe' 34:46)*

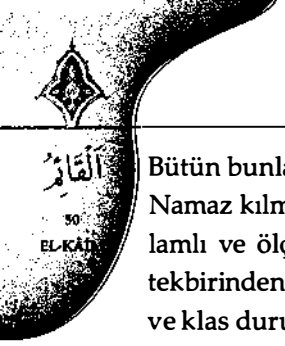
- Allah'ın huzurunda durduğu gerçeğini unutmayan mü'min ne yapar?

- Allah'a karşı esas duruşunu asla bozmaz, bozamaz.

4.2. Kâim olan Allah'ın namazdaki tecellisi: *Kıyam*

Allah'ın Kâim isminin mü'minin günlük hayatındaki tecellisi, namazların her rekatında tekrarlanan "kıyam" rüknüdür.

Namaza çağrı, esasen kıyama çağrıdır. Onun içindir ki abdesti tarif eden ayet "Namaza kalktığınız zaman" (5:6) diye başlar. Zira namaz kılmak için ilk yapılacak şey ayağa kalkmaktır. Ayağa kalkmak, "harekete geçmekten" kinayedir. Namaz ibadettir, kulluktur, ilahi davete icabettir, Allah'ın emrine inkıyattır.

Bütün bunlar doğrudur. Fakat namaz, aynı zamanda harekettir. Namaz kılmak, harekete geçmektir. Namaz düzenli, nizamlı, anlamlı ve ölçülü hareketlerden oluşur. Bu hareketlerin başlama tekbirinden sonraki ilk rüknü mü'minin Allah karşısındaki esas ve klas duruşunu temsil eden *kıyam*'dır.

Namaz kılan bir mü'min, yeryüzüne nisbetle üç ayrı vaziyet alır: Kıyam, rüku, secde. Tıpkı şu ayette buyrulduğu gibi:

وَطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّآئِفِينَ وَالْقَآئِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿٢٦﴾

"Mabedimi de tavaf edecekler ve (ona doğru) ***kıyama durup rükû ve secdeye kapanacaklar için*** (şirkten) ***temiz tutacaksın!"*** *(22:26)*

Kıyam cansızları temsil eden dağları, rükû hayvanlar dünyasını, secde bitkiler dünyasını temsil eder. Zira dağlar tepesinden, hayvanlar başlarından, bitkiler saçaklarından beslenirler. Dağlar insanın elementer yanını, hayvanlar güdüsel yanını, bitkiler ise kimyasal yanını temsil eder. Allah'ın huzurunda insan bu üç yanıyla birlikte rükûa eğilmeli ve secdeye varmalıdır.

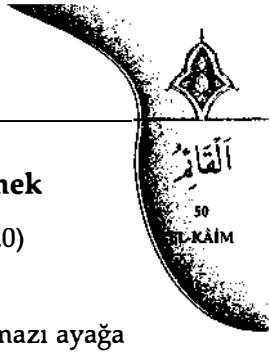
Kıyam ile karşılanan "ayakta duruş" insan bedeninin en aktif halini, "oturuş" yarı aktif halini, "yatış" ise pasif halini ifade eder. Bu üç halde de insanın Allah'tan kopmaması gerektiği Kur'an tarafından telkin edilir:

اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ ﴿١٩١﴾

"Onlar ki ayaktayken, otururken ve yanları üzere uzandıklarında Allah'ı anarlar" *(Âl-i İmran 3:191)*

Esasen bu ayetin açılımı "Onlar her hal ve durumda Allah'tan kopmazlar" demektir.

Kıyam namazın ana unsurlarından bir unsurdur. Fakat el-Kâim isminin tecellisi olan kıyam ile namaz arasındaki ilişki sadece kıyam rüknü ile sınırlı değildir. Namazın tamamını bir kıyama dönüştürmek mümkündür. Kur'an bunun için namazın emredildiği hemen her yerde bu emri *ikame* (ayağa kaldırmak) fiili ile ifade eder.

4.3. Kâim'in tecellisi için namazı *ikâme* etmek

Ve ekîmu's-salâh: ***"Ve namazı ikame ediniz!"*** (73:20)

- Ne demektir 'namazı ikame etmek'?

- Namazı ikame etmek, basitçe açıklarsak, "namazı ayağa kaldırmak" demektir. Namaz yerde mi sürünüyormuş?" gibi bir soru gelebilir akla. Evet, aynen böyledir. Bu fiilin kullanıldığı ayetlerin ima ettiği acı hakikat de tam budur: Sizden öncekiler, hatta Kur'an'ı inkâr eden şu müşrik Mekke toplumu kendilerince bir salât eda ediyorlardı, fakat bu süründürülen bir salâttı. Şimdi size düşen, kıymetini bilmeyenlerin elinde sürünen *salât*'ı ayağa kaldırmaktır.

Namaz Allah Rasulü ile başlamadı. Tüm diğer ibadetler gibi, namaz ibadeti de Allah'ın tüm peygamberlerden beklediği kulluk sorumluluğunun bir parçasıydı. Güzide sahabi Ebu Zer, Hz. Peygamber ile tanışmadan üç yıl önce namaza başladığını söyler. Kur'an'da önceki peygamberlerin *salât*'ından söz edilir.

"Namazı ikame edin!" emri, "Namazın hakkını verin!" emridir. Zira namazın hakkı yenmektedir. Namazın hakkı bazen yanlış ve yamuk niyetler yüzünden, bazen gösterişçi dindarlık yüzünden, bazen ruhunun öldürülüp sadece şekline bağlı kalınmak suretiyle yenmektedir. Bu sadece dünde kalmış bir hak yeme yöntemi değildir. Bugün de aynen devam etmektedir. Esasen vahyin bu konudaki hassasiyetinin nihai maksadını şu ayet güzel beyan eder:

وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴿٢٩﴾

"O hâlde siz, Allah'a sadâkatinizi isbat için** girişti**ğ**iniz her eylemde **bütün varlığınızla O'na yönelin ve dini yalnızca O'na has kılarak ta yürekten yalvarın." *(A'rof 7:29)*

Namazı ayağa kaldıran mü'min, Allah'ın el-Kâim isminin tecellisine muhatap olacaktır. O namazı ayağa kaldırdığı için, Allah da onu ayağa kaldıracak, bunu onun aklını, iradesini, vicdanını, imanını, islamını, şahsiyetini, fıtratını ayağa kaldırarak yapacaktır.

Ancak namazı ayağa kaldırmak için şart olan daha temel bir şey vardır: İstikamet.

4.4. Kâim'in tecellisi için *istikamet* sahibi olmak

İstikamet, "düzelmek için harekete geçme iradesi" sergilemektir. Bu kalıbın anlamında bulunan *talep*, kişinin kendi nefsine yönelik talebine delalet eder. İstikamet, kişinin kendi nefsinden doğruluk talep etmesidir.

Kâim olan Allah'ın tecellisi için istikamet şarttır. İstikametin faili kulun kendisidir. Kişi istikamet için irade sergilemek yerine Allah'tan istikamet istiyorsa, Allah'ın "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!" (11:112) emrini geri çeviriyor demektir. Eğer insan istikametin öznesi olmasaydı, Allah ona "Müstakim ol!" emrini vermezdi.

Kur'an'da *istikamet*'in zıddı *hevâ*'ya uymadır (42:15). *Hevâ*, kişinin ayartıcı benliği ve içgüdülerinden kaynaklanan dürtüleridir. Heves ve kişisel arzular da *hevâ*'ya dâhildir. Arzularına tabi olan insan, istikamet sahibi olamaz. Zira nefsanî arzular ve şehevi dürtüler kontrol altına alınmazlarsa, insanın istikametini bozarlar. İnsana *hevâ*'sı istikamet veriyorsa, o insan müstakim değildir. İnsanın *hevâ*'sına, arzu ve dürtülerine imanı istikamet vermelidir. O zaman o insanın imanı ne kadar müstakimse, o insan da o kadar müstakim olur.

İnsanın "Rabbim Allah'tır" demesi yetmemekte, ayrıca davranışlarında müstakim olması da gerekmektedir. Tıpkı Kur'an'ın dediği gibi:

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا ﴿٣٠﴾

"Rabbimiz Allah'tır" diyen, sonra da dosdoğru çizgide yaşama kararlılığı gösterenlere gelince.." *(Fussilet 41:30)*

Bu ilahi kelamın kapsamına giren mü'minler, geleceğin korkusundan ve geçmişin hüznünden emin olacaklardır. Kur'an'ın sık sık dile getirdiği hakikat budur. "Geçmişin hüznü" bellidir. Peki, "geleceğin korkusu" nedir?

O büyük kıyamın, yani *kıyamet*'in korkusudur.

4.5. Kâim olan Allah'ın büyük tecellisi: *Kıyamet Günü*

Kıyamet Günü (*yevmu'l-kıyâme*), el-Kâim olan Allah'ın büyük tecellisidir. Kıyamet Günü, "büyük kalkış günü" demektir. Bundan, kesinlikle tek şey anlaşılır: İnsanoğlunun öldükten sonra, ahirette hesap vermek üzere yeniden dirilip kalkışı. Kur'an'da geldiği 70 yerde "Kıyamet Günü" terkibi şeklinde gelir, hiç yalın halde gelmez.

Dilimizde Kıyamet Günü'nün "Son Saat" yerine kullanılması bir galattır. Kur'an'da bu manayı destekleyen bir tek ayet yer almaz. Son Saat, yeryüzünün veya kâinatın eceline Kur'an'ın verdiği isimdir. Geleneksel din dilini Kur'an'ın değil de sözlü kültürün oluşturduğu, *Kıyamet*'in hiç alakası yokken Son Saat yerine kullanılmasından da anlaşılmaktadır. Oysa Kur'an'da Kıyamet Günü, geldiği 70 yerde de ahirette hesap vermek için yeniden diriliş gününü ifade eder. Şu birkaç örnekte olduğu gibi:

ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ تُبْعَثُونَ ﴿١٦﴾

"Yine kuşku yok ki siz, Kıyamet Günü (tekrar) ***diriltileceksiniz."*** *(Mu'minun 23:16)*

ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ ﴿٣١﴾

"En sonunda sizler Kıyamet Günü Rabbinizin huzurunda yargılanacaksınız" *(Zümer 39:31)*

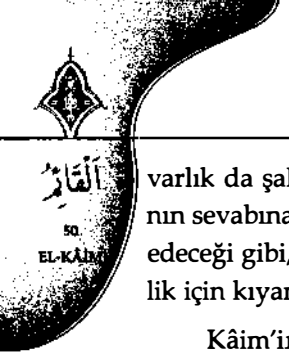
لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ ﴿١٢﴾

"Geleceğine dair hiçbir kuşku bulunmayan Kıyamet Günü'nde, elbet hepinizi bir araya toplayacaktır." *(En'âm 6:12)*

اَللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٦٩﴾

"Allah, tartışıp durduğunuz konuda Kıyamet Günü aranızdaki hükmü verecektir." *(22:69)*

İnsanoğlunun öldükten sonra hesap vermek üzere yeniden dirilişi el-Kâim olan Allah'ın tecellisi olan muazzam bir kıyamdır. Kıyamet Günü, yalnızca insanlar hesap vermek için kayım etmeyecekler. İnsanlarla birlikte, onların eylemlerine şahit olan

varlık da şahitlik için kıyam edecek ve ayağa kalkacaktır. İnsanın sevabına alet ettiği zamanlar ve mekânlar şahitlik için kıyam edeceği gibi, günahına alet ettiği zamanlar ve mekânlar da şahitlik için kıyam edecektir.

Kâim'in en büyük tecellisi olan Kıyamet Günü'nde şahitlik için ayağa kalkacaklar içinde insanın bizzat kendi eli ve ayağı, dili ve dudağı, gözü ve kulağı, aklı ve imanı, iradesi ve vicdanı da olacaktır.

Rabbim, bizi varlığın aleyhinde değil, lehinde şahitlik yaptığı bahtiyarlar arasına kat!

5. KÂİM OLAN ALLAH'A DUA

Ya Kâim, Ya Allah!

Sen eşsiz ve benzersiz aktif özne olansın!

Yönetme işinde sebatına akıl sır ermeyensin!

İşini asla ihmal etmeyen, riayet edensin!

Her nefsin üzerinde kazandıklarıyla kaim olansın!

Ya Kâim, Ya Allah!

Bizi hakikatin üzerinde yatan pasif iyilerden değil,

ebedi hakikatle ayağa kalkan aktif iyilerden eyle!

İyiliği yatak edip mışıl mışıl uyuyanlardan değil,

şuuru uyuşan iyileri uyandıranlardan eyle!

Ya Kâim, Ya Allah!

Nebi'ni gecenin bir yarısında kaldırdığın gibi,

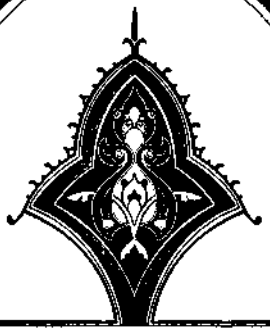
bize de uykularımızı bölen bir hamiyet ver!

Ey kıyamın, ey rükûun, ey secdenin sahibi!

Kıyamet Günü şahit olacak bir istikamet ver!

Âmin!

اَلشَّهِيدُ

51

EŞ-ŞEHÎD

Her Şeye Şâhid Olan

Eşsiz Ve Benzersiz Tanık

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

Şehîd, esma-i hüsnadan olduğu Kur'an'la sabit isimlerden biridir. Kur'an'da mükerreren ve bağımsız olarak Allah'a isnatla gelir. Her şeye şahit olan, tanıklığı mutlak ve sınırsız olan, eşsiz ve benzersiz tanıklık yapan özne demektir.

Ş-h-d maddesi, "orada olup tanık olma" (3:70) ve "tanık olduğunu haber verme" (25:72) manalarına delalet eder. Tanıklığın şartı "huzur"dur. *Huzur*, "orada ve o anda hazır ve nazır olma"dır. Bu tanıklık gözle olabileceği gibi, gönülle de olabilir. Hacıların hac yapmak için toplandığı mekânlara *meşâhidu'l-hac* denir (22:28). *Meşhed*, "insanların topluca göründüğü meydan" anlamına gelir. Bu kelime daha sonra, düz ve büyük kabirler için kullanılmıştır. Dünyada yekpare en büyük ve en kalabalık kabristana sahip olma unvanı, Hz. Ali'nin kabrinin bulunduğu Irak'taki Meşhed şehrine aittir.

Peteği içindeki bala *eş-şehdu* veya *eş-şuhdu* denilir. Balın, "kendine ait yerde olduğuna" delalet eder. Bir genç kızın ilk defa hayız görmesi, *eşhedet* fiili ile ifade edilir. Zira bu durum, kadınlığa adım attığının şahididir. Oğlan çocuğunun ilk buluğa ermesine de *eşhede'r-racul* denilir. Ana rahminden, yeni doğan yavrudan önce gelen su ve kana *şuhûd* veya *şâhid* denilir. Zira bebeğin doğumunu "haber verir".

Şehîd'in çoğulu *şuhedâ'* gelir (4:69). *Şehadet*, "kesin tanıklık" demektir (32:6). *Şuhûd* ile *şehâdet* arasında fark fardır. *Şuhûd* mücerret "orada olma" halini, *şehâdet* ise "orada olup müşahede etme" halini ifade eder.

Şehâdet ile *haber* arasında fark vardır. Şahidin *şehâdet*'i hukuki müeyyide doğurur, fakat muhbirin *haber*'i hukuki müeyyide doğurmaz.

Şâhid ile *vekîl* arasında fark vardır. Şâhid sadece tanıktır, fakat olaya müdahil olamaz; *vekîl* ise hem tanıktır, hem de olaya müdahil olur.

Namazda *tahiyyât*'a "teşehhüd" adı verilir. Zira *tahiyyât*'ın zirvesi sonundaki şahadettir. Şahadetteki *eşhedu*, "bilir ve bildiririm ki" manasına gelir. *Ustuşhide*, bizim "şehid olmak" diye kullandığımız mananın tam karşılığıdır. Daha sonraları, Allah

yolunda öldürülenlere *şehîd* denilmiştir. Bazı âlimlere göre; Allah yolunda öldürülenler "diri" olduğu için *şehîd* adı verilmiştir. Buna şu ayet delil gösterilir: ***"Allah yolunda öldürülenleri asla ölüler sanmayın; bilakis onlar Rableri katında diridirler."*** (2:154) Fakat ayette *şehîd* veya aynı kökten başka bir kelimenin yer almaması, kelimenin anlam yolculuğunda geçirdiği değişimleri ele vermesi açısından dikkat çekicidir.

Şehîd kalıbı, mübalağa ile ism-i faildir. Allah için olan mübalağa kalıpları "abartı" değil "acziyet" ifade eder. Allah'ın şahitliğini ifadede insan abartı yapamaz. Aksine O'nun şahitliğini idrak ve ifade hususunda insan daima acizdir.

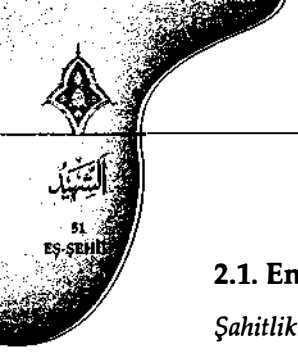
Şehîd kalıbı, öncelikle ism-i fail manasına gelse de, bu kalıbın bir de ism-i mef'ul manası vardır. *Eş-Şehîd*, ism-i fail manasıyla "her şeye eşsiz ve benzersiz tanık olan", ism-i mef'ul manasıyla "zatı her şeye şahit kılınan" manasına gelir ki, aklen ve naklen iki anlam da selimdir, makbuldür.

Şehîd, "örnek, model, sembol, simge" anlamlarına da gelir. Zira *şehîd* aynı zamanda şahit olunandır. Birini örnek almak, ona şahit olmaktır. Birilerine örnek olmak için, onların size şahit olması şarttır. Kişi müşahede etmediğini model edinemez. Müşahede edilemeyen kişi de örnek ve model alınamaz.

Şehîd isminin ait olduğu kalıp, dilde sadece öznenin şahit olmadaki potansiyelini belirtmez. Aynı zamanda şahit olan öznenin fiili olarak şahit olmadaki eşsiz ve benzersizliğini de ifade eder. Aynı zamanda öznesi için bir övgü ve methiye ifade eder.

Allah'ın ismi olarak *Şehîd*, sonsuz ve sınırsız, eşsiz ve benzersiz ilahi tanıklığa delalet eder. Allah'ın ilmi mutlak ve mücerret olarak anılırsa, *el-Alîm* ismi kapsamına girer; görünmeyen ve gizlide olan şeylere yönelik olursa, *el-Habîr* ismi kapsamına girer; görünen ve açıkta olan şeylere yönelik olursa, eş-Şehîd ismi kapsamına girer.

Şehîd olan Allah'ın şahitliği yalnızca görüneni değil görünmeyeni de, yalnızca bilineni değil bilinmeyeni de, yalnızca açıktakini değil gizlidekini de, yalnızca maddi olanı değil manevi olanı da, yalnızca organların eylemlerini değil kalbin ve aklın eylemlerini de kapsar.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

2.1. En büyük şahit olarak Allah

Şahitlik ıstılah olarak; "birinin bizzat müşahede ettiği başkasına dair bir haberi aslına sadık olarak haber vermesi" anlamına gelir. Haber verene *şâhid*, haber verilene *meşhûd* denir. Şahitlik, kişinin kendisi hakkında da geçerlidir.

- Tanıklık gerekli midir?

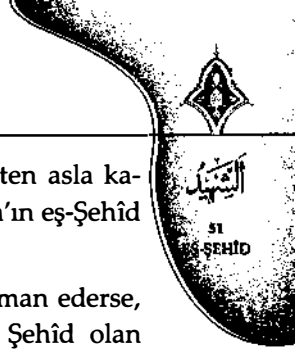
- Bir *Hesap Günü*, yani bir *Mahkeme-i Kübrâ* varsa, tanıklık şarttır. Ahiretin varlığının olmazsa olmaz şartı, şahitliktir. Mahkeme-i Kübrâ'nın hâkimi Allah'tır, sanıkları kullardır. Tanıkları ise hem Allah, hem melekler, hem kullar, hem de bütün bir tabiattır.

Şahitlik iki ana başlık altında değerlendirilir: Yaradan'ın şahitliği ve yaratılanların şahitliği. Esma-i hüsna arasında Şehîd isminin olması, Yaradan'ın şahitliğine imanı gerektirir.

Şehîd olan Allah'ın şahitliği, en yüce şahitliktir. Allah'ın şahadeti, reddedilmesi mümkün olmayan tek şahadettir. Onun şahitliği mutlak şahitliktir ve yalana asla ihtimali yoktur. O'nun şahitliği mahlûkatın şahitliğine benzemez. O şahit olmak için, bir yerde ve bir zamanda olmak zorunda değildir. Zira O, her zamanda ve her yerde hazır ve nazır olan mutlak şahittir.

Esma-i hüsnayı oluşturan her ismin tecellisi kulların lehine olduğu gibi, Şehîd isminin tecellisi olan ilahi şahitlik de kulların lehinedir. İnsan hiç kimselere söyleyemeyeceği dertlere duçar olur. Bazen insanın içinde ateşler yanar da, bağrını kimselere açamaz. Bazen de insanın başına öyle işler gelir ki, onlara birini tanık tutmak ister, fakat Allah'tan başka kimseyi bulamaz. İşte öylesi durumlarda, Allah'ın şahit olduğunu bilmek insanın yüreğini ferahlatır. "Allah kuluna yetmez mi?" ilahi sorusu, böyle anlarda cevabını bulur. İnsan ta yürekten; "Hiç yetmez olur mu?" cevabını verir.

Allah'ın şahitliğine vurgu, insanı dürüst olmaya davet eden bir işleve sahiptir. Zira insan bazen kendi vicdanına karşı bile yalan söylemeye yeltenir. Vicdanı kendisine doğruyu söyler, o kendi vicdanını tasdik etmek yerine, susturmayı yeğler. Kendi

hakikatinden dahi böylesine kaçan insana, hakikatten asla kaçılmayacağını öğretmenin bir yolu olmalı. İşte Allah'ın eş-Şehîd ismine imanın hakikati budur.

Eğer insan Allah'ın her şeye şahit olduğuna iman ederse, hakikatten kaçmaya teşebbüs etmez. Dolayısıyla, Şehîd olan Allah'a O'ndan kaçarken yakalanmaz. Vicdanının sesini susturmaya kalkmaz. Hepsinden öte, hesabını veremeyeceği işlerden mümkün olduğunca uzak yaşar. Bu ise, Şehid ismine iman etmenin en büyük getirisidir.

Şahit olan ya dostuna şahitlik eder, ya düşmanına şahitlik eder. Allah hiçbir kuluna düşman değildir. Fakat kulları arasından bazıları Allah'a düşmandır. Allah kendine dost olanların dostluğuna şahitlik edecek, düşman olanların düşmanlığına şahitlik edecektir.

2.2. Şahitlik "huzur"dur

Şahit olmak "hazır olmak", şahitlik ise "huzur" manasına gelir. *Huzur*'un "şahitlik" manasıyla dilimizde kazandığı "mutluluk" manası, Şehîd isminin anlam alanında buluşmaktadır.

Şahitlik lâfzen "huzur" olduğu gibi, manen de "huzur"dur. Zira rahmeti, şefkati, merhameti ve mağfireti sonsuz olan bir Rab tarafından sürekli gözetilip kollanmak, insana tarifsiz bir huzur verir.

İnsan kulların kendisini gözetlemesinden sıkılır. Hatta bu gözetlenen insana, bir parça "gözaltı" olarak yansır. Zira gözetleyen kulların duygu ve düşüncelerinden, tavır ve davranışlarından emin olamaz. Onlara hata ve kusurlarıyla yakalanmak istemez. Bu insanın en yakını bile olsa böyledir. Çünkü kullar hemcinslerinin hatalarını istismar edebilir. Şahit olan kullar şahit olduklarının hatalarını kendi sevapları sayabilir.

Fakat Allah'ın tanıklığı böyle değildir. O kullarının hasmı veya rakibi değildir ki, kullarında şahit olduğu halleri istismar etsin. O'nun şahitliği kulların mahza hayrınadır. Kul başkaları tarafından yanlış anlaşılabilir. Fakat böylesi her durumda kulu teskin eden Allah'ın niyetlere ve kalplerin içindekine şahit olmasıdır. "Allah şahit ya, bu bana yeter" der. Bununla teskin olur ve huzur bulur.

Yanlış anlaşılmak, insani ilişkilerde insanı en çok huzursuz eden ve üzen durumlardan biridir. Bazı yanlış anlaşılmalar vardır ki, insanı kahreder. İnsan iyi niyetle bir şey yapar, bu uğurda büyük bedeller öder. Fakat bütün bunlara rağmen, yine de yanlış anlaşılmaktan kurtulamaz. İşte böylesi bir durumda, Şehîd olan Allah'ın tanıklığı insanın tek tesellisi olur.

İnsanın Allah'ın Şehîd ismine imanıyla, yaptıklarının birileri tarafından yanlış anlaşılma ihtimaline verdiği ehemmiyet ters orantılıdır. İnsanın Şehîd ismine imanı arttıkça, başkalarının yanlış anlama ihtimaline verdiği önem azalır. Şehid ismine iman kemale erince, başkalarının ne dediği veya diyeceği, nasıl gördüğü hepten önemini yitirir. İşte tarihte Melamilik adıyla müstakil bir meşrebe dönüşen "melâmet hali" bu haldir. Melâmet ehli olmayı görünmenin önüne koyma işinde o kadar ileri gitmişlerdir ki, aslında o günaha zerre kadar bulaşmadıkları halde başkalarının gözünde kendilerini 'malamat' etmek için kasten günahkâr gibi görünürler. Gösterişçi dindarlığa tepki olarak ortaya çıkan bu yol da sağlıklı bir yol değildir.

Hak âşıklarından 19. yüzyıl halk ozanı Seyrani, ömründe ağzına damlasını koymadığı halde, içki kadehlerini sarığına dizerek gezermiş. Aynı yüzyılın ariflerinden Borlu Ahmet Kuddusi, bir Ramazan günü davetli olduğu Kayseri'ye girişte kalabalığı görünce şöyle der: "Ey nefsim kalabalığı görünce kendini bir şey sanma! Ye orucunu, boyla 61'i de aklın başına gelsin!" Kendisini karşılamaya gelen kalabalığın şaşkın bakışları karşısında heybesindeki çöreği çıkarıp yemeye başlar. Kalabalık biz "veli" sanmıştık "oruç yiyen bir zındıkmış" diye dağılır. Melami meşrep Ahmet Kuddusi muradına ermiştir. Tabi ki bu meşrebin "sadıkları gibi istismarcıları da vardır. İrtikâp ettikleri menhiyatı, Melamilik görüntüsü altına gizleyen sahtekârlar da az çıkmamıştır.

Başkalarının gözünde kötü görünmek için özel çaba harcayanların meşrebi olan Melamilik İslam'ın tasvip ettiği bir yol olamaz. Zira İslam, töhmet makamında bulunmayı hoş görmez. Başkalarını suizanna düşürecek davranışları tasvip etmez. Bu bir tür tersinden aldatma olarak nitelenebilir.

Şehîd olan Allah samimi olana da, istismar edene de şahittir. Allah'ın şahit olduğuna iman eden, istismarcılara ve istismara takılıp kalmaz. Hele istismarcıya kızıp, değere tavır almak

gibi bir yol asla savunulamaz. Bu, "istismarın istismarı" veya "istismarcının istismarı"dır. Eğer birileri, olmak yerine görünmeye çalışıyorsa, onlara lanet gerekmez. Zira onlar kendi kendilerini lanetlemişlerdir. Çünkü olmadan görünmeye çalışanlar, asla olamayacaklar demektir. Görünmeyi olmanın önüne çıkaranlar, görüntülerine toplum içinde müşteri buluyorlarsa, bu müşterilere kızmak yerine acımak gerekir. Zira onlara müşteri olanlar, sahte dövizi hakiki parayla alan ahmağa benzerler. Ellerinde aldatılmış olmaktan başka bir şey kalmayacaktır.

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Kur'an'da Şehîd ismi

Kur'an'da Şehîd ismi 35 kez geçer. Bunlardan 20'si Allah'a nisbet edilir.

Şehîd isminin vahyin nüzul sürecinde Allah'a nisbetle geldiği ilk yer Burûc suresinin 9. ayetidir. Buruc suresi, nüzul tertibimize göre 5. yıl suresidir. Kur'an'da geçen Şehîd isimlerinin nüzul sürecine göre dağılımı şöyledir:

İlk 4 yılda ve 6, 7 ve 8. yıllarda Şehîd ismi hiç geçmez. 9. yılda bir, 10. yılda üç, hicret öncesi 11, 12 ve 13. ve hicret sonrası 2 ve 6. yıllarda ikişer kez geçer. İsmin en çok geçtiği yıl hicretin 5. yılıdır ve beş kez geçer.

Yukarıdaki tabloda da görüleceği gibi, Şehîd ismi vahyin 23 yıllık nüzul sürecinde nisbeten dengeli bir dağılım gösterir. Mekke döneminde 11, Medine döneminde 9 kez gelir. Mekke'de vurgu, müşrikler tarafından mü'minlere yapılanlara ve onların da buna karşı yaptıklarına Allah'ın şahit olması; Medine'deki vurgu, mü'minlerin başkalarına yaptıklarına şahit olmasıdır. Zira Mekke muhalefetle imtihan, Medine iktidarla imtihan dönemidir.

Kur'an'da 7 yerde *şâhid* ismi gelir. Bunların hiçbiri de Allah'a nisbetle gelmez. Yine 9 yerde *şâhidîn/şâhidûn* formunda çoğul olarak gelir. Bunlardan sadece biri Allah'a nisbetle kullanılır. Diğer çoğul kullanımlar gibi, bu kullanım da, aynı mana ve kökten gelen isim olan Şâhid ismine mülhaktır.

Şehîd isminin Kur'an'daki kullanımına dair iki özellik göze çarpıyor:

1. *Geldiği her yerde belirsiz olarak geliyor*: Bu, bu mübarek ismin, hem akıl sır ermez mahiyet ve tecellisine delalet eder. Hem de Allah'ın şahitliğinin, kulların ve diğer yaratılmışların şahitliğine benzemeyişine delalet eder.

2. *Hiç müstakil "sıfat" olarak gelmeyip, her yerde ya hal ya da haber olarak geliyor*: Bu da Şehîd isminin tecellisinin, olaylardan ve insanlardan bağımsız değil, aksine olaylar ve insanların davranışlarıyla bire bir bağlantılı, ilahi fiile yakın bir isim oluşuna delalet eder.

3. *Hiçbir yerde bir başka sıfatla birlikte gelmez*: Hep tek vasıf olarak gelir. Bu da Şehîd isminin, tecellisinde, diğer esmadan bağımsız olduğunu gösterir.

3.2. Şehîd olan Allah en büyük şahittir

Allah şahittir. Hem de bir şeye değil, her şeye şahittir. Zira Allah insana şahdamarından yakındır. İnsan, kendisine şahdamarından yakın olandan hiçbir şeyi saklayamaz, kaçıramaz, gizleyemez. Bu hakikati Kur'an ***"Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir"*** (57:4) ayetiyle haber verir.

Allah'ın tanıklığı, kulların tanıklığına benzemez. Allah nasıl varlığın zirvesi ise, Allah'ın tanıklığı da tanıklığın zirvesidir. Tıpkı şu ayette buyrulduğu gibi:

قُلْ اَیُّ شَیْءٍ اَكْبَرُ شَهَادَةً ؕ قُلِ اللّٰهُ شَهِیْدٌۢ بَیْنِیْ وَبَیْنَكُمْ وَاُوْحِیَ اِلَیَّ هٰذَا
الْقُرْاٰنُ لِاُنْذِرَكُمْ بِهٖ وَمَنْۢ بَلَغَ ؕ اَئِنَّكُمْ لَتَشْهَدُوْنَ اَنَّ مَعَ اللّٰهِ اٰلِهَةً اُخْرٰی ؕ قُلْ لَّاۤ اَشْهَدُ ۚ
قُلْ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ وَّاِنَّنِیْ بَرِیْٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُوْنَ ﴿۱۹﴾

"De ki "En büyük şahit kimdir?" De ki: "Benimle sizin aranızda Allah şahittir ve bu Kur'an bana kendisiyle sizi ve onun ulaştığı kimseleri uyarayım diye vahyedildi. Size de (ulaştığına göre şimdi söyleyin bakalım)***: Allah'la birlikte başka ilahların olduğuna gerçekten şahitlik eder misiniz? De ki: "Ben buna şahitlik etmem." De ki: "Tek ilah ancak O'dur; ve benim Allah dışında ilahlık yakıştırdıklarınızla hiçbir bağım yoktur."*** *(En'âm 6:19)*

Şehîd ismine iman, Allah'ın en büyük şahit olduğuna imandır. Bu ayette Nebi aleyhisselam, kendine gelen vahyin kaynağının Allah olduğuna yine Allah'ı şahit gösteriyor. Esasen bununla o şunu diyor: Ben kendiliğimden bir şeyler uydurup "Bu bana Allah'tan geldi" diye Allah'a iftira etmeyeceğime Allah'ı şahit tutuyorum. Siz de şirkinize, benim gibi Allah'ı şahit tutabilir misiniz?

Bu nokta, işin püf noktasıdır. Zira şirk ile her şeye şahit olan bir Allah inancı, aynı yerde barınamaz. Niçin? Çünkü şirkin gerekçesi, uzak Allah inancıdır. Müşrik akıl şöyle çalışır: Allah uzaktır. Uzak olana ulaşmak için, aracılar tedarik etmek gerekir. İşte taptığımız bu putlar, bizi Allah'a ulaştıracak aracılardır (39:3).

Her şeye şahit olan bir Allah'a inanmak için evvela Allah'ın insana şahdamarından yakın olduğuna inanmak şarttır. Buna inanınca da şirke ihtiyaç kalmaz. İşte Nebi'ye, "De ki" emri ile söyletilen hakikat budur. Allah'ın en büyük şahit olduğunun hatırlatılmasının gerçek sebebi de budur.

3.3. Allah her şeye şahittir

Esma içinde "her şey" tümleci/mef'ulü ile gelen 13 isim vardır: Rab, Vekîl, Muhît, Basîr, Alîm, Rakîb, Kadîr, Hâlık, Muktedir, Şehîd, Hafîz, Hasîb ve Mukît. Bu 13 ismin dokuzunda öznenin fiili ile tümleç arasında *'alâ* edatı kullanılır. Bunlardan biri de Şehîd ismidir.

Kur'an'da tam sekiz yerde, Allah'ın "her bir şeye şahit" (*'alâ kulli şey'in şehîd*) olduğu ifade edilir. Bunların ilki, Kur'an'da Şehîd isminin ilk geldiği ayettir. Fakat bu ayetin içinde yer aldığı pasaj baştan sona şahitlikle doludur. Onun için pasajın tümünü buraya almak durumundayız:

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ ۝١ وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ ۝٢ وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ ۝٣
قُتِلَ اَصْحَابُ الْاُخْدُودِ ۝٤ اَلنَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ ۝٥ اِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ۝٦
وَهُمْ عَلٰى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ۝٧ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ اِلَّآ اَنْ يُؤْمِنُوا
بِاللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝٨ اَلَّذِى لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ
شَىْءٍ شَهِيدٌ ۝٩

"Burçlarla dolu gökyüzü şahit olsun, vaat edilen gün şahit olsun, her bir tanık ve sanık şahit olsun (da şu gerçeği dile getirsin)***: Kahrolsun hendek ehli! O ateş*** (hendekleri)***, ağzına kadar doldurulup tutuşturulmuştur. O zaman onlar ateşin üstüne oturmuşlardır; zira mü'minlere yaptıkları kendi başlarına gelmiştir. O*** (zalimler) ***başka bir sebeple değil, sadece yüceler yücesi ve hamdin tümüne layık olan Allah'a imanda ısrar ettikleri için onlardan intikam almışlardır. O Allah ki, göklerin ve yerin hâkimiyeti sadece O'na aittir; üstelik Allah her şeye şahittir."***

(Burûc 85:1-9)

Evet, Allah'ın Şehîd isminin geçtiği ilk pasaj şahitliklerle doludur. Bu şahitliklerin başında *yemin vavı* ile yapılan yeminler gelir.

3.4. Üzerine yemin edilenlerin hepsi şahittir

Kur'an'da Allah, bazı yaratılmışlar üzerine yemin eder. Bunları 10 başlık altında tasnif edebiliriz:

1. *Kâinata dair unsurlar*: Güneş, yıldızlar ve ay gibi.

2. *Zamana dair unsurlar*: Asır, gece, gündüz, sabah ve kuşluk gibi.

3. *Yeryüzüne dair unsurlar*: Denizler, dağlar, kabirler, gündoğumu ve günbatımı noktaları gibi.

4. *Son Saat ve Kıyamet Günü'ne dair unsurlar*: Vaat edilen gün, kıyamet günü gibi.

5. *Kur'an'a ait unsurlar*: Yol gösteren ve fetheden ayetler, uyarı, müjde ve rahmet ayetleri gibi.

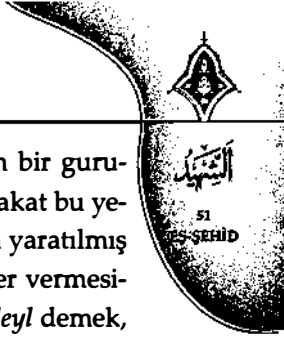
6. *Öğrenmeye dair unsurlar*: Kalem ve kalemin yazdıkları gibi.

7. *Yaratılışa dair unsurlar*: Yokluk ve varlık, erkek ve dişi, görülen ve görülmeyen her şey gibi.

8 *İnsana dair unsurlar*: Kendini kınayan nefis, hayat denizinde yüzdükçe yüzen mü'minler gibi.

9. *Vahyin indiği mekâna dair unsurlar*: Mekke, Beytu'l-Ma'mur, incir, zeytin, Tur-i Sina gibi.

10. *Şahitliğe dair unsurlar*: Tanık, sanık, şahitlik gibi.

Görüldüğü gibi, Allah'ın yemin ettiği şeylerden bir gurubu da, "şahitlik" ile ilgili unsurlar oluşturmaktadır. Fakat bu yeminlerin tümü esasen şahitlikle ilgilidir. Zira Allah'ın yaratılmış bir varlığa yemin etmesi, onun "şahit olacağını" haber vermesidir. *Ve'l-'asr* demek, "Asır şahit olsun" demektir. *Ve'l-leyl* demek, "gece şahit olsun" demektir. *Ve'ş-şems* demek, "güneş şahit olsun" demektir.

Kur'an'da iradesiz ve cansız mahlûkat üzerine edilen yeminler, cansız varlıklara "hafızasız" muamelesi yapmamızı önlemek için bir uyarıdır. Onlar da kendilerine has bir hafızaya sahiptirler. Ancak taş kesilmiş kalp sahipleri, taşa taş gibi bakarlar. Bu hakikat, şairin şu şiirde dile getirdiği hakikattir:

Taş taş değil bağrındır taş senin

Nereni nasıl yaksın söyle bu ateş senin?

Bir katılıktır dinamit söker mi yürekleri

Başın bir kez bu kalbe çarpmasın eş taş senin

Sen de mi taşla bir oldun ey sevgili

İşitmez oldun beni kalbin taştan taş senin

Şahit olan her şey dile gelecektir. Dile gelen her şey Allah'a konuşacaktır. Allah zaten her şeye şahittir. Bunların arasına şahit olanlar da girer, şahit olunanlar da, şahitlikler de...

Dolayısıyla Allah'a kimse yalan şahitlik yapamayacaktır. Bununla verilen mesaj açıktır: Ey insan, gece ve gündüz, ay ve güneş, çift ve tek, dağlar ve denizler, su ve toprak, insan ve melek şahitse eğer, sen Şehîd olan Yaradan bir yana, şahit olan yaratılandan dahi bir şey kaçıramazsın. Hal bu iken, Allah'ın her şeye şahit olması, sana yetip de artmalı.

3.5. Var olmak şahit olmaktır

Şahitlik, Yaratan ve yaratılanın buluştuğu ortak eylemdir. Zira var olmak şahit olmaktır. Yaşamak şahit olmaktır. Zira Hâlık da şahittir, mahlûk da. Elbette ikisinin şahitliği arasında mahiyet farkı vardır.

- Allah'ın şahit olması yetmez mi?

- Bu soruyu Rabbimiz soruyor ve bizden "Hiç yetmez olur mu ya Rab!" cevabını bekliyor. Zira şahit olarak kuluna Allah da yetmezse, kim ve ne yeter? Esasen, aklı başında hiç kimse, hem Allah'a inanıp da, hem de Allah'ın şahitliğinin yetersizliği fikrine kapılamaz.

- Peki, müşrikler niçin bu fikre kapıldılar?

- Çünkü Allah'ı uzak ve ulaşılamaz olarak tasavvur ettiler. Bu nedenle aracılar ihdas ettiler. Bu nedenle şefaat tezini geliştirdiler. Bütün bu tavırları, gerçekte Allah'ın şahitliğinin yetersizliği üzerinde yükseliyordu. İşte bu hastalıklı inancı reddetmek için Kur'an tekrar tekrar ***"Her şeye şahit olarak Allah yetmez mi?"*** sorusunu sordu:

سَنُرِيهِمْ اٰيَاتِنَا فِى الْاٰفَاقِ وَفِىٓ اَنْفُسِهِمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّ اَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ اَنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿٥٣﴾

"Vakti geldikçe insana, kâinatın uçsuz bucaksız ufuklarında ve bizzat kendi iç dünyasında mesajlarımızı göstereceğiz. Ta ki bu vahyin tartışmasız bir gerçek olduğu herkes için ortaya çıksın. Her şeye şahit olan senin Rabbin (insana) ***yetmedi mi?"***

(Fussılet 41:53)

Allah mesajlarını insanın dış ve iç dünyasında hep gösteriyor. Fakat insanın bu mesajları görmesi için, Allah'ın "gör" dediği yerden bakması şart. Ancak o zaman görür. Eğer görünüyorsa, gösterilmediği için değil, bakmadığı için görmüyordur. Elbette Allah, bakmamasının en derinlerinde yatan gizli sebeplere de şahittir.

"Allah'ın her şeye şahit olması yetmez mi?" kalıbı, bazen Nebi'yi ve mü'minleri teselli için gelir. O Nebi ki, kendisine yüklenen nübüvvet görevini layıkıyla taşımak için kendini helak edercesine koşturuyor, hatta bu konudaki aşırı hassasiyeti bazen "Mü'min olmuyorlar diye neredeyse kendini helak edeceksin" (26:3) yollu uyarılar almasına sebep oluyordu. İşte Allah'ın her şeye şahit oluşunun hatırlatıldığı şu ayet, Nebi'yi teselli etmeyi amaçlamaktadır:

قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ اِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿٩٦﴾

"De ki: "Benimle sizin aranızda (bütün bu olan bitenlere) *tanık olarak Allah yeter: Çünkü O kullarıyla ilgili her habere daha kaynağında vakıf olan, onların her halini bizzat görendir."* *(İsra 17:96)*

Şu ayet de yukarıdakinin yanına konulmalıdır:

قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ شَهِيدًا ۚ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۗ وَالَّذِينَ آمَنُوا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٥٢﴾

"(Onlara) *de ki: "Sizinle benim aramda şahit olarak Allah yeter; O göklerde ve yerde olan her şeyi bilir; yine* (bilir) *ki: Batıl inançlara saplanan ve Allah'a nankörlük eden kimseler hüsrana uğrayacak olanların ta kendisidirler."* *(Ankebut 29:52)*

3.6. Allah yaptıklarınıza şahittir

İslam ahlakı, eylem ahlakıdır. Zaten ahlak dediğimiz şey de eyleme dair bir niteliktir. Kur'an imanın yanına "eylemi" (*'amel*) koyar. Fakat bu eylem yalınkat bir eylem değil, "salih" sıfatına layık olan bir eylemdir.

Esasen Kur'an'da muhataplara, Allah'ın her şeye şahit olan bir Şehîd olmasının hatırlatılması yeterli idi. Fakat vahiy bununla yetinmemiş, Allah'ın insanın eylemlerine şahit olduğu ayrıca vurgulanmıştır:

وَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ ﴿٤٦﴾

"Ve sana, onlara vaat ettiklerimizden bir kısmının gerçekleştiğini ya (bu dünyada) *gösteririz, ya da senin canını alır* (ahirette gösteririz). *Nasıl olsa en sonunda dönüşleri Bizedir; dahası, Allah onların yaptığı her şeye şahittir."* *(Yûnus 10:46)*

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٨﴾

"De ki: "Ey önceki vahyin takipçileri! Allah yaptıklarınıza şahid olup dururken niçin Allah'ın ayetlerini reddediyorsunuz?" *(Âl-i İmran 3:98)*

- Kur'an "Allah her şeye şahittir" demişken, neden bir de eylemlere şahit olduğunu hatırlatma gereği duymuştur?

- Bunun muhtemel cevabı şudur: Kendinizden sadır olan her şeye dikkat edin, fakat eylemlerinize daha bir dikkat edin? Zira insandan sadır olan şey eylemse, ilahi kayıt sistemi de eyleme geçmektedir. Eylemle yıkılanın telafisi, yine eylemle yapmaktır. Eylemle bozulanın telafisi, yine eylemle düzeltmektir. Bu yüzden eylemin verdiği zarar ve ziyan da çok, telafisi de zordur.

4. ŞEHÎD OLAN ALLAH'IN TECELİLERİ

4.1. Biz bu âleme sahip olmaya değil şahit olmaya geldik

İnsan şâhit olan bir varlıktır. Zira kendi kendinin farkında olan ve kendi kendini gözetleyen, kendi üzerine düşünebilen, soru sorabilen ve cevap verebilen bir varlıktır (75:14). Bu da insanın şâhit olarak yaratılışındandır. Allah'ın Şehîd isminin en büyük tecellisi insandır.

İnsanın şahitliğini güneş sistemi ile izah edebiliriz:

1. İnsanı oluşturan organlar, hem kendine şahittir, hem de insana: Ay hem kendi etrafında hem de dünyanın etrafında döner: Ayın kendi etrafında dönmesi, kendi kendine şahit oluşuna, dünyanın etrafında dönmesi, bu şahitliğin daha büyük bir şahitlikten bağımsız olmayışına delalet eder. İnsanın el, ayak, göz, kulak gibi maddi; irade, akıl, vicdan gibi manevi organları aya delalet eder. Bir bütünün parçaları olan bu unsurlar, hem kendi kendilerine şahittir, hem de ait oldukları insana şahittir: ***"O gün ağızlarına mühür vururuz. Bize elleri konuşur, ayakları şahitlik yapar"*** (36:65).

2. İnsan organlarıyla birlikte hem kendine şahit, hem de Allah'a şahittir: Dünya hem kendi etrafında döner, hem de güneşin etrafında döner. Dünya insanı temsil etsin. İnsan hem kendi kendisine şahit olur, hem de Allah'a şahit olur. Kendi kendisine şahit oluşu vicdanıyladır. Vicdan Allah'ın insanın içine koyduğu eşsiz bir sevkedici ve doğru sözlü bir şahittir. Bunu şu ayet beyan eder:

وَجَآءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّعَهَا سَآئِقٌ وَشَهِيدٌ ﴿٢١﴾

"Ve (Hesap Günü) ***her can kendisini sevkeden unsurlar ve tanıklarla*** (ilahi) ***huzura gelir"*** *(Kâf 50:21)*

Sâik "sevk eden, yönlendiren" demektir. Özne formundadır. Aktif ve etkendir. Hem insanı kötüye sevk eden içgüdü ve ayartıcı benlik gibi nefsanî boyuta, hem de insanı iyiye sevk eden vicdan gibi Rahmani unsurlara delalet eder.

Şehîd, "şahit olan/olunan, tanık olan/olunan" demektir. Şehîd formu, fa'îl vezninin yapısı gereği, hem nesne hem özne anlamını birlikte kapsar. Hem pasif, hem aktiftir. Belki bir boyutuyla pasif, diğer boyutuyla aktiftir. Mesela kişiye nefsi vesvese verdiğinde, kişi bu vesveseye şahittir. Eğer nefsinin verdiği vesveseye kapılmazsa özne olarak şahittir, kapılırsa nesne olarak şahittir. Başta vicdan olmak üzere, akıl ve irade de şahittir.

İnsanın Allah'a şahit oluşunu Kelime-i Şahadeteyn'in ilk kısmı temsil eder: Eşhedu en-lâ ilâhe illallah (Ben şahit olurum ki ilahlık sadece Allah'a yakışır, başka hiçbir şeye yakışmaz).

3. Peygamberler ümmetlerine, ümmetleri de peygamberlerine şahittirler: Peygamberleri güneş temsil eder. Güneş nasıl ki hem dünya, hem diğer gezegenler ve onların uydularına şahitse, bütün bunlar da güneşe şahittirler. Allah'ın vaadi vardır: O hem peygamberlerden hesap soracaktır, hem de onları gönderdiği ümmetlerden (7:6).

Peygamberlik bir şahitlik müessesesidir. Her peygamber şahit olarak gönderilir. Şahitlik peygamberlere Allah'ın yüklediği bir sorumluluktur. Peygamberler bu sorumluluğu, hem dünyada hem ahirette yerine getirmekle mükelleftirler. Peygamberlerin dünyadaki şahitlikleri, "örnek ve model" olma misyonlarıdır (Bkz: 2:143).

Nasıl ki dünyada hakikati tebliğ etmekle yükümlülerse, ahirette de tebliğ ettikleri hakikate karşı nasıl davranıldığına şahitlik etmekle yükümlüdürler. Şu ayetler bu hakikatten söz eder:

"(O Gün) ***Biz her ümmetten, eksiksiz şahitlik yapacak bir şahit çıkarmış olacağız"*** *(Kasas 28:75)*

"Biz her ümmetten bir şahit çıkaracağız" *(Nahl 16:84)*

Her ümmetten çıkarılacak şahitler ümmetlere gönderilen peygamberler ve onların varisi olan âlimlerdir. Hz. Muhammed'in ve Hz. İsa'nın şahitliğinden söz eden ayet (5:117), her peygamberin ümmetinin şahidi olduğunu teyit eder.

4. Allah her şeye şahittir ve başta insan olmak üzere her şey de Allah'ın varlığına şâhit olan birer ayettir: Bu benzetmemizde Allah'ı, güneş sisteminin etrafında döndüğü ama bizim göremediğimiz ve bilemediğimiz merkez temsil eder. Biz o merkezin varlığını ayetlerden/karinelerden çıkarırız. İşte o merkez, hepsine şahit olan bir Şehît'tir. Her şey de O'nun varlığına şahittir.

Bu "her şeye", meleklerin şahitliği de dâhildir. Allah yeri ve göğü insana nasıl şahit kılmışsa, bazı melekleri de insana öyle şahit kılmıştır. İnsan ise her şeyiyle şahittir. Hem zatına kulluk için yaratıldığı Allah'a şahittir, hem kendi emrine musahhar kılınan eşyaya ve tabiata şahittir. Zira insan bu âleme sahip olmak için değil, şahit olmak için gelmiştir. Yaşamak şahit olmaktır.

4.2. Rasul ümmete ümmet insanlığa şahittir/modeldir

Şehîd ismi, müşahede edilebilir varlıklar söz konusu olduğunda "örnek ve model" anlamını da içerir. Allah bizzat müşahede edilebilir varlıklardan olmadığı için, Allah'ın Şehîd olmasında "örnek ve model" manası kesinlikle aranamaz. Fakat peygamberler için kullanılan *şehîd* sıfatı, "örnek ve model" manasını içerir.

Peygamberlerin gönderildikleri topluma "örnek ve model" anlamında *şehîd* kılındıkları izahtan varestedir. Kur'an'da Hz. İbrahim ve Hz. Peygamber için kullanılan *usvetun hasenetun* (güzel bir örnek) tabiri de, peygamberlerin şehîd oluşları kapsamında değerlendirilmelidir.

Hz. Muhammed aleyhisselam şahit olarak gönderilmiştir. Şu ayet, bu hakikati müteaddit olarak söyleyen ayetlerden sadece biridir:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٤٥﴾

"Sen ey Peygamber! Şüphe yok ki Biz seni şâhit, müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik." *(Ahzâb 33:45)*

Allah Rasulü'nün şahit olması, ümmetine tanık olmasıdır. Zira Hesap Günü, peygamberlik görevini yapıp yapmadığından Allah huzurunda hesaba çekilecektir (7:6). Bu yüzdendir ki, Allah Rasulü, hayata veda etmeden hemen önce gerçekleştirdiği ilk ve son haccında irat ettiği veda hutbelerinde üç kez "Bakın! Tebliğ ettim mi?" diye sormuştur. "Evet, işittik ve itaat ettik ya Rasulallah!" cevabını alınca da; "Şahid ol ya Rab!" demiştir. Bu, hem şahit olmanın, hem de şahit kılmanın telaşıydı.

Allah Rasulü, yalnızca şahit olarak gönderilmemişti. O aynı zamanda, şehîd olarak da gönderilmişti. Onun şehîd olarak gönderilmesi, gönderildiği insanlara "örnek ve model" olması anlamını taşıyordu. İşte ona bu sorumluluğu yükleyen ayet:

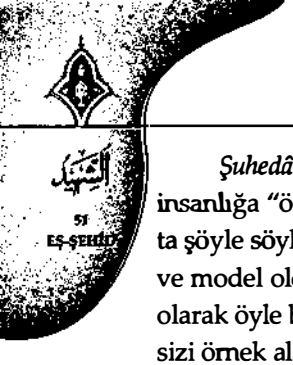
وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ۝

"İşte böylece sizin dengeli bir ümmet olmanızı istedik ki, insanlığa örnek ve model olasınız ve Rasul de size örnek ve model olsun." *(Bakara 2:143)*

Hz. Peygamber'e yüklenen sorumluluk *şahid* olmasının yanında ayrıca bir de *şehîd* olmasıdır. Şehîd olmak, insanlara model ve örnek olmaktır. Bunun anlamı, tebliğ ettiği hayat tarzını önce kendi hayatında yaşamasıdır. Kur'an örnek ve model bir hayat yaşamaya, "şehîd olmak" diyor.

Elçi'nin şehîd olması gereken kitle, ümmettir. Zira elçi ümmetin imamıdır. İmam, "anne anlamındaki *umm* kökünden gelir. Yani *imam*, "ana yürekli adam" demektir. Hz. Peygamber'den istenen, ana yürekli olmasıdır. Zira annelerin evladına şefkat ve merhameti daha üstündür. Peygamberlerin de ümmetlerine, annenin evladına duyduğu şefkat gibi şefkat duyması istenmektedir. Ümmete şefkat ve merhamet göstermenin Allah indindeki en güzel karşılığı, onların "örnek" alabileceği, model olarak üretebilecekleri bir hayatı yaşamaktır.

Şehîd olmak, sadece Rasulün ümmetine karşı görevi değildir. Şehîd olmak, aynı zamanda ümmetin insanlığa karşı görevidir. Ayette ifade buyrulan ikinci hakikat budur.

Şuhedâ' kelimesi *şehîd*'in çoğuludur. Ümmet-i Muhammed'den insanlığa "örnek ve model bir ümmet" olması istenmektedir. Adeta şöyle söylenmektedir: Nasıl ki Rasul size yaşadığı hayatla örnek ve model olduysa, siz de bütün bir insanlık için öyle olun. Ümmet olarak öyle bir model ortaya koyun ki, başka ümmetler ve milletler sizi örnek alsın.

Sözün özü: Şehîd olmak örnek olmaktır. Şehîd olmak, insanın üzerinde söz hakkı olan değerlerini imanına şahit kılmaktır.

4.3. Şahitlik sorumluluğumuz ve *şehîd* olmanın hakikati

Kur'an'da "şehîd olmak" ile ne kastedildiği buraya kadar iyice anlaşılmış olsa gerektir. Kur'an şehîd olmayı önce peygamberlere, sonra onların izinden giden mü'minlere ve ümmete bir sorumluluk olarak yüklemektedir. Kur'an'a göre *şehîd* olmak, "şahit olmak ve şahit olunmak"tır. Şahit olunmak, örnek ve model olmaktır.

Bu, insanlık tarihi boyunca, tüm İslam ümmetine düşen evrensel bir sorumluluktur. İşte bu yüzden Kur'an, İsevî Müslümanlar olan Havarilerin şu duasını ölümsüzleştirerek mü'minlerin tümüne öğretir:

قَالَ مَنْ أَنْصَارِيٓ إِلَى اللَّهِ ۖ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ ۖ آمَنَّا بِاللَّهِ ۖ
وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٥٢﴾ رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ
الشَّاهِدِينَ ﴿٥٣﴾

"(İsâ) ***sordu: "Kim Allah'a ulaşan yolda bana yardım eder?" Havariler dediler ki: "Allah'ın yardımcıları biziz: Biz Allah'a inandık, Sen de şahit ol ki biz Allah'a teslim olan müslümanlarız! "Rabbimiz! İndirdiklerine iman ettik, elçiye de tabi olduk: Bu nedenle bizi*** (hakikate) ***şahit olanlarla birlikte yaz!"***

(Âl-i İmran 3:52-53)

Şahitlik sorumluluğu, her mü'minin imanına karşı borcudur. Mü'min bu borcunu öderse şehîd olur. Şehîd olan, Allah'ın hayatını başkalarına "model ve örnek" olarak sunduğu mü'minlerdir. Rabbimiz şehîd olma liyakatine erenleri, insanların geri kalanına "örnek" olarak takdim etmektedir.

Kur'an şehîd'i bu manada kullanmıştı. Fakat rivayet kültüründe, şehîd'in anlamı, Kur'anî anlamından kayarak daha dar bir alana hasredildi. "Şehîd olmak", Allah yolunda savaşıp öldürülenlere tahsis edilen bir unvan halini aldı.

Esasen, Allah yolunda savaşıp öldürülme konusu, Kur'an'da tekraren işlenen bir konuydu:

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا ۚ بَلْ أَحْيَاءٌ عِندَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٦٩﴾

"Ve Allah yolunda öldürülenleri ölü saymayın! Aksine onlar diridirler; rızıkları Rableri katındadır." *(Âl-i İmran 3:169)*

فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ﴿١٩٥﴾

"Hicret edenler, yurtlarından çıkarılanlar, yolunda eziyet çekenler, savaşanlar ve öldürülenler: İşte bunların günahlarının üzerini kesinlikle örteceğim ve onları tabanından ırmaklar çağlayan cennetlere sokacağım." *(Âl-i İmran 3:195)*

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٥٨﴾

"Allah yolunda hicret eden, sonra da öldürülen veya ölen kimseler var ya: Allah onlara tarifsiz güzellikte bir rızık bahşedecektir." *(Hac 22:58)*

وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَن يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ ﴿٤﴾

"Allah yolunda öldürülenler kimselere gelince: O, onların yaptıklarını asla zayi etmeyecektir." *(Muhammed 47:4)*

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ ﴿١١١﴾

"Kuşku yok ki Allah yolunda çarpışan, öldüren ve öldürülen mü'minlerden Allah, karşılığında Cennet vaat ederek mallarını ve canlarını satın almıştır." *(Tevbe 9:111)*

Bu ve buna benzer ayetlerde "Allah yolunda öldürülenlerden" söz edilir. Fakat şehitlik vasfını bunlara tahsis etmek şöyle dursun, Allah yolunda öldürülenlerden söz eden ayetlerin içinde *şehîd* kelimesi ve türevleri bir kez bile zikredilmez.

Bu ayetlerde geçen "Allah yolu", Allah davasını ifade eder. Bu ayetler, sırf Allah davası uğrunda ölenlerden söz etmektedir. Allah Rasulü bu kimselerin hizasına, "kahraman olma" niyetiyle savaşa katılıp da savaşta öldürülen kimseleri yazmamıştır. Kendisini kadınlara kanıtlamak için, Rasulullah'ın ordusunda savaşarak can veren Kuzman adlı sahabi buna örnektir.

4.4. Şehîd kavramının Kur'anî çığırından çıkarılması

Vahyin inşa ettiği akılların yerini rivayetin inşa ettiği akıllar almaya başlayınca, Kur'anî kavramların yerini de rivayet kültürüyle taşınan kavramlar aldı. Bazı Kur'anî kavramlar ise, anlam daralmasına veya anlam genişlemesine uğradı. Her iki halde de sonuç anlam kaymasıydı.

İlahi rehberliğe "riayet"in yerini alan "rivayet" ile, şehitliğin kapsamı genişletildi. Rivayetler yüzyılında şehîd kapsamına, ilkin canını ve malını savunurken ölenler dâhil edildi. Ardından, o zamanın dermansız hastalıkları sayılan hummadan ve vebadan ölenler ilave edildi. Bu sınır yeni rivayetlerle sürekli genişledi: Boğularak ve yanarak ölenler, gurbette ölenler, yılan gibi zehirli bir hayvanın sokması sonucu ölenler, doğumdan ölenler, karın ağrısından ölenler, bir evin yıkılan duvarının altında kalıp ölenler, damdan düşüp ölenler, üzerine taş düşüp ölenler... Bütün bunlar da, rivayetler yoluyla şehitlik kapsamına alındı.

Öyle ki, bu üretim ilerleyen yüzyıllarda da durmayacak, bu kapsama ulus devleti savunma uğrunda ölenler, işgal ordusuyla birlikte komşu bir İslam toprağına saldırı yaparken ölenler, diktatör yöneticileri tarafından masum ve mazlum Müslüman halka saldırırken ölenler de dâhil edilecektir.

Şehitlik meselesinde iş bu kadar çığırından çıkınca, bu gidişin nerede duracağını kimse kestiremezdi. Bu Kur'anî kavramı Kur'an'a inananlar istismar edince, onlara bakıp Kur'an'a inanmayanlar da istismar etti: devrim şehidi, sendika şehidi, örgüt şehidi, ideoloji şehidi vs. bu istismarın eseriydi. Neticede, vahyin açtığı çığırdan çıkalı çok olan şehitlik kavramı, vahyin kastettiği dışında, herkes ve her şey için kullanılır hale gelecektir.

Vahyin inşa ettiği bir tasavvurda, "şehîd olmak" ile ölmek arasında zorunlu bir bağlantı yoktur. Böyle bir bağlantı, vahyin inişinden en az yüzyıl sonra ortaya çıkan rivayet kültürünün inşa ettiği akıl için geçerlidir. Vahye göre, "şehîd olmak" ile "yaşamak" arasında zorunlu bir bağlantı vardır.

Kim hangi yolda yaşarsa o yolda ölür. Allah yolunda yaşayanlar, Allah yolunda ölürler. İsterse ölüm onları sıcak yataklarında gelip bulsun. Kur'an'da geçen bir ismi de Şehîd olan Allah şahittir ki, Muhammed aleyhisselam şehîd'dir. Ona şehîd diyen bizzat Allah'tır (2:143; 22:78). Yine Allah, insanlar ve tarih şahittir ki, o öldürülmeyip yatağında ölmüştür. Buna rağmen o iki sebepten şehîd'lerin en büyüğüdür:

1. Hayatını imanına şahit kılmıştır.

2. Mü'minlere örnek ve model (şehîd) olmuştur.

Allah yolunda yaşayanlar Allah yolunda ölürler. Elbette böyleleri de vahyin şahadetiyle şehittirler. Onlar canını ve kanını imanına şahit kılanlardır. Fakat onları şehit kılan sırf "ölmeleri" değil, Allah yolunda "olmaları"dır.

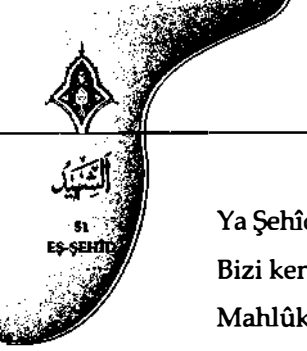
Rabim! Bizi de şahitlerle birlikte yaz!

Rabbim! Bizi de örnek bir hayatı yaşayarak şehitliği hak etmiş bahtiyarlar arasına kat!

5. ŞEHİD OLAN ALLAH'A DUA

Ya Şehîd, Ya Allah!
Kuluna şah damarından yakın olansın;
her şeye şahit olan Sensin!
Eşyanın sırrına vakıf olansın;
eşsiz ve benzersiz tanık Sensin!

Ya Şehîd, Ya Allah!
Şahadetin hakkaniyetin, hakkaniyetin şahadetindir,
Bizi şahitliğini hakkıyla ifa edenlerden eyle!
Şahitliğin bir nice mazlum ve mağdurun tesellisidir,
Hayatını imanına şahit kılanlardan eyle!

Ya Şehîd, Ya Allah!
Bizi kendi vicdanına bile yalan söyleyenlerden eyleme!
Mahlûkatı sadakatine şahit kılanlardan eyle!
Bizi şahitlik sorumluluğundan kaçanlardan eyleme!
İnsanlık sadakası şehitler kervanına dâhil eyle!

Ya Şehîd, Ya Allah!
Biz şahadet ederiz ki Nebin risaleti hakkıyla eda etti,
ümmetliği edada onu bizim lehimize şahit kıl!
O nasıl bize layıkıyla örnek ve model olmuşsa,
bizi de insanlığa layıkıyla örnek ve model kıl!

Âmîn!

اَلْبَرُّ

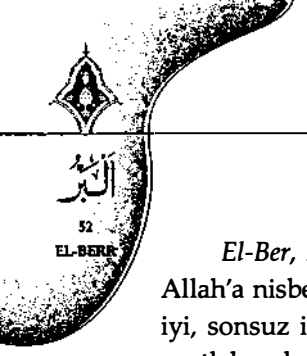
52

EL-BER

Eşsiz İyi

Sonsuz İyilik Sahibi

Erdemin Mutlak Kaynağı

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

El-Ber, Allah'ın Kur'an'da geçen esmasındandır. Bir yerde Allah'a nisbetle isim formunda müstakil olarak kullanılır. Eşsiz iyi, sonsuz iyilik sahibi, vaat ettiği iyiliği hep tutan, sonsuz ve mutlak erdemin eşsiz ve benzersiz kaynağı olan özne demektir.

B-r-r kök fiili, "doğruluk" (*sıdk*) yakın anlamlısıyla açıklanmıştır (*Mekâyis*). "Mutlak manada eşanlamlı iki kelime yoktur" kuralından yola çıkarsak, Arapçada bir kelimenin manasını göstermek için başka bir kelimeyi kullanmak, asıl kelimenin bizzat anlamını değil, olsa olsa dâhil olduğu anlam alanını verir. *Birr*'in Türkçedeki anlamı olan "iyilik ve erdem", bu kelimeyi, Arapçadan gösterilen *sıdk* ve *tâ'ah* yakın anlamlılarından çok daha iyi karşıladığı kanaatindeyiz. Mamafih *sıdk, berr*'dir; yani "sadakat" "iyi"dir ve "erdem"dir.

Berr'in çoğulu *ebrâr*, ayrıu manaya gelen ism-i fail kalıbı olan *bârr*'ın çoğulu *berarah* gelir.

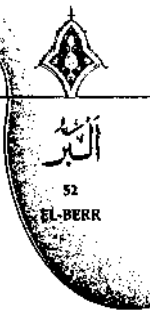
Berr, "denizler" dışında yeryüzünü oluşturan "karalar" için kullanılan isimdir (5:96). Karalar, "iyiliğin rahmi" olan toprağı bağrında barındıran mekânlardır. Esasen *berr* "kıta" anlamında kullanılır. Kıtalar yeryüzünün en geniş toprak parçalarıdır. Bu ise kelimenin "iyilikte büyüklük" manasına delalet eder.

Berr, "karın" anlamına gelen *cev*'in zıddı olarak kullanılmıştır. İlki "açıklık", ikincisi "kapalılık" manasına gelir. Ayrıu kökten gelen *beriyye*, "sahra" için kullanılır (98:6). Boğazdan geçen en yaygın "iyilik" olan buğday'a da *burr* denilir.

Birr, iyiliğin tamamını kuşatan "hayır" manasına gelir. *Birr*, "cennet", "iyiliğin genişlemesi" ve "hac ibadeti" için de kullanılmıştır. Bunun için, haccın *makbul* (kabul) olması değil, *mebrûr* olması temenni edilir ve "haccınız mebrûr olsun" denilir.

Allah'ın Ber ismi "Berrin kulu" anlamına gelen Abdilber olarak insanlara da konulmuştur. Ünlü Endülüslü âlim İbn Abdilber'in babasının adı buna örnektir.

Ber, ism-i mastardır. İsm-i mastarlar, mastarın isimleşmiş halidirler. Rab, Hayr, Hay, Hak gibi isimler de mastardan türetilen isimlerdir. Esma-i hüsnadan olan bu tür isimler, Allah'ın fiilinden çok zatına dönük isimlerdir.

El-Ber, doğruluk ve iyiliğin eşsiz ve benzersiz kaynağı manasına gelir. O'nun iyiliği sonradan değil, ezelidir. O, iyilik gördüğü veya beklediği için iyi olan değil, iyi olduğu için iyilik yapandır.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

"İyi nedir?" sorusunun cevabı her vicdana yaratılıştan nakşedilmiştir. Zira iyilik insana sonradan arız olan bir şey değil, fıtratına nakşedilen asli bir şeydir. Bu yüzden iyi biz ona "iyi" dediğimiz için iyi değildir. O iyi olduğu için, biz ona "iyi" deriz. Zira iyiyi belirleyen bizim beğenimiz değildir. İşin doğrusu, bizim beğenimizi iyiye göre şekillendirmemiz gerektiğidir. Şu halde bazılarının iyiye kötü, kötüye iyi demelerini ne yapacağız? Bu, onların iyi ve kötü tasavvurlarının yanlış ve yamuk olduğunu gösterir, başka bir şeyi değil.

El-Ber ismi, iyiliğin kaynağının Allah olduğunu ifade eder.

- İyiliğin ve erdemin bir kaynağa ihtiyacı var mıdır?

- Elbette. İyi olup da kaynağı olmayan hiçbir şey yoktur. Mesela düzen iyidir. Bir yerde bir düzen varsa, orada tesadüf yoktur. Mutlaka oraya el atmış biri vardır. Fakat düzensizlik ve kaos için bunu söyleyemeyiz. Düzensizlik ve kaosun olduğu yere el atılmamış demektir. İyilik aydınlığa benzer. Bir yerde aydınlık varsa, orada bir ışık vardır. Bir yerde ışık varsa, o ışığın mutlaka bir kaynağı vardır.

İyiliğin kaynağının Allah olması, iyiliğin varlığının sadece Allah'ın garantisi kapsamında olduğunu göstermez. Aynı zamanda, iyiliğin asli olduğunu da gösterir. İyiliğin asli olması demek, kötülüğün arızi ve sonradan olması demektir. Allah'ın Hayr ismi de buna delalet eder.

Esma-i hüsna arasında Ber ve Hayr gibi isimlerin bulunması, insanın Allah tasavvurunu inşayı amaçlar. İnsanların dünyası, zulümler, haksızlıklar, hukuksuzluklar, saldırganlıklar, mağduriyetler ve mazlumiyetlerle doludur. Bu, insanın kötülüğünü göstermez. Bu, olsa olsa, en iyi bozulunca en kötü olur hakikatini tasdik eder. Özellikle bu sayılanlara maruz kalan insanlar, kötülüğün kendi hayatlarını da aşıp tüm varlığı kuşattığı zehabına kapılırlar. Bu psikoloji onları, kötücül ve karamsar hale getirir. Bu kötücüllük ve karamsarlık, giderek o kişinin Tanrı tasavvurunu da yamultmaya başlar.

İşte Ber ve Hayr gibi esma-i hüsna, bazı insanları kuşatan bu kötücüllüğün ve karamsarlığın panzehiridir. Onlara, Allah üzerinden, iyiliğin ve doğruluğun ebedi olduğunu hatırlatır. Mağdurları ve mazlumları, Ber olan Allah ile teselli eder. Onları Allah'ın Ber isminin tecelli sağanağı altına çağırır ki, yürekleri çöle dönmesin, umutları sönmesin. Eğer umutlar sönerse, insanın tutunacağı dal, sığınacağı sığınak kalmaz. Ber ismi, kötülüğe maruz kalan yürekleri kurumuş insanların sığınacağı pınar başıdır.

Eğer insan Ber isminin çeşmesinden içerse, şöyle düşünmeye başlar: Allah bütünü görüyor, biz parçayı görüyoruz. Parçada kötü duran bütünde iyi durabilir. O halde parçayı görene düşen, bütünü görene teslim olmaktır.

Zaten İslam da bu değil midir?

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Ber ismi Hüzün Yılı'nda nazil oldu

Kur'an'da el-Ber ismi sadece Tûr suresinin 28. ayetinde geçer. Tûr suresi Mekke'de inmiştir. İniş zamanı, vahyin nüzulünün 9. yılına denk gelir. Nüzulün 9. yılı demek, Allah Rasulü'nün en hüzünlü yılı demektir. Bu yüzden Hz. Peygamber'in siretinde bu yıl "Hüzün Yılı" adıyla anılmıştır.

Ber isminin içinde geçtiği tek ayetin Hüzün Yılı'nda nazil olan bir surede yer alması, şu mesajı taşır: Ne kadar darda ve zorda olursanız olun, Allah'ın bizzat iyi olduğunu, iyiliğin kaynağı olduğunu unutmayın! Sizi üzen olayların, sizi esir almasına izin vermeyin! Ana mahkûm olmayın ki, gelip geçici olayların kör kuyusuna düşmeyesiniz! Eğer düşerseniz, olaylar gelir geçer de, siz hâlâ düştüğünüz o kuyudan çıkamazsınız!

Ber isminin içinde geçtiği ayetin, Hüzün Yılı'nda inen bir surede yer almasının bir başka mesajı da şudur: İlaç acıdır, fakat sonucu olan sıhhat tatlıdır. Eğer damağınızın sesini dinleyip de acı ilacı içmezseniz, sıhhat bulamazsınız. Sizi üzen olaylar ilaca benzerler. Eğer o olayların duygularınız üzerindeki olumsuz yansımasına odaklanır da, onun arkasında yatan ruhunuzu tedavi amacını gözden kaçırırsanız, o zaman Kur'an'ın dile getirdiği şu hakikati kaçırmış olursunuz:

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ۝ إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ۝

"Elbet her zorlukla beraber tarifsiz bir kolaylık vardır; evet, her zorlukla beraber tarife sığmaz bir kolaylık elbet vardır!" *(Şerh 94:5-6)*

Kur'an'da Ber isminin yer aldığı tek ayetin ebedi mutluluk diyarının sakinleri olan cennetliklerin dilinden nakledilmesi, yukarıdaki yorumları doğrulayan bir başka delildir. Şimdi bu mübarek ismi taşıyan ayetin deryasına dalalım.

3.2. "Şüphesiz O, evet O'dur Ber ve Rahîm olan"

Mesânî, Kur'an vahyinin kendisi hakkında kullandığı mucizevî bir sıfattır (39:23 ve 15:87). *Mesânî;* "katlanarak, dürülerek, kıvrılarak tekrarlanan şey" demektir. Terim olarak, Kur'an'ın çift/zıt kutuplu niteliğine delalet eder. Kur'an baştan sona *ezvâc* anlamında "eşkutuplu" ve *ezdâd* anlamında "zıtkutuplu" bir üsluba sahiptir.

Dünyadan bahsediyorsa, mutlaka bir yerde sözü ahirete getirir. Cennetten bahsediyorsa, cehennemlikten de bahseder. İyileri anar, ama kötülerin varlığını da hatırlatır. İmana selam yollar, fakat sözü hemen küfre getirir ve ona da uyarı yollar.

El-Ber isminin içinde yer aldığı Kur'an pasajı da, *mesânî* üslubunun bir parçasıdır. Orada söz cennetliklere getirilir. Ayetlerin sırf muhtevasına yoğunlaşıp da iniş zamanını gözden kaçırmak, bizi yanıltabilir. Ayetlerin "ne demek istediğini" anlamak, biraz da "nereden ve ne zaman konuştuğunu", yani "nüzul ortamını" hatırlamakla alakalıdır. Bu meyanda, ayetlerin ayaklarını bastığı zaman ve mekânın Hüzün Yılı Mekke'si olduğunu hatırda tutmak elzemdir.

Şimdi *lafız* ile temsil edilen "ayetin arzını" gözden kaçırmadan, *mana* ile temsil edilen "ayetin kalbini" ve *maksat* ile temsil edilen "ayetin arşını" okumaya çalışalım:

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ۝ قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ ۝ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَانَا عَذَابَ السَّمُومِ ۝ إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ ۝

"Derken, birbirlerine dönüp sorular soracaklar... Diyecekler ki: "Vaktiyle bizler, ailemiz hakkında endişeye kapılıp tir tir titrerdik; fakat Allah bize kerem etti de, bizi zehir gibi içe işleyen yakıcı bir ateşin azabından korudu. Şüphesiz biz bundan önce de hep O'na dua ederdik; çünkü O, evet O'dur Ber olan, Rahîm olan." *(Tûr 52:25-28)*

Cahiliyyenin zifiri karanlığından vahyin ışığı sayesinde yeni çıkmış mü'minler, doğal olarak yakınlarının akıbeti için kaygılanmaktadırlar. Kimisi evladının imanı için çırpınırken, kimisi ebeveyninin imanı için çırpınmaktadır. Kimi kocalar eşi için kaygılanırken, kimi eşler da kocası için kaygılanmaktadır. Ailece hidayeti bulmuş olanların da, henüz her şeyin belirsiz olduğu böyle bir ortamda, torunlarının akıbetine dair endişe duymaları garipsenemez.

Böyle bir nüzul ortamında nazil olan ayetler, söyleyeceği hakikati cennetlik mü'minlerin dilinden söylüyor. Üslup, tam bir diyalog üslubudur. 25. ayet, üslubun diyalog niteliğini belirgin bir biçimde vurgulayarak giriyor söze. Aile reislerinin talim ve terbiyeleriyle yükümlü oldukları hane halkına (*ehl*) dair daha dünyadayken duydukları endişe ve kaygı, endişe duyulanlar için dua yerine geçmiştir. Onların yakınları hakkındaki kaygıları Allah için olunca, Allah da onların yakınlarını koruma altına (*vekâ*) almış, böylece kaygılarını ödüllendirmiştir. Onlar Allah'a dua ile yönelmişler, Allah da onlara icabetle yönelmiştir. Esasen, "Siz beni zikredin ki, ben de sizi zikredeyim" emr-i ilahisinin hakiki manası da bu değil midir?

- Kul sevdiği yakınlarının akıbeti için endişe ve kaygı duyar, bu kaygıyı bir yürek sancısı gibi taşır, bu sancıyı kalbi, kavli, ve fiili duaya dönüştürürse, Allah onun kaygısına mutlaka icabet eder" dememiz için, elimizde kesin bir delilimiz var mıdır?

- Elbette vardır. O delil, Allah'ın Ber ve Rahîm olduğu bilmemizdir. Eğer Allah Ber ve Rahîm ise, "eşsiz iyi" ve "sonsuz rahmet sahibi" demektir. Eşsiz iyi ve sonsuz rahmet sahibi olan bir Allah'ın, böyle bir talebi kale almaması düşünülemez.

- Neden düşünülemez?

- Zira ortada emek var. Allah emeği asla görmezden gelmez.

- Peki, o zaman Hz. Nuh'un oğlunu, Hz. İbrahim'in babasını, Hz. Lût'un karısını, Hz. Peygamber'in amcasını nereye koyalım?

- İşte bu örnekler de bu konudaki ilahi kanunun sınırlarını gösterir: Allah'ın yasası gereği, kişi kendi hidayeti için hiçbir şey yapmıyorsa, babası, oğlu, kocası, yeğeni peygamber de olsa, onu kurtaramaz.

- O zaman Allah'ın "eşsiz iyi" bir Ber ve "sonsuz rahmet sahibi" bir Rahim oluşu nerde kaldı?

- Eğer Allah'ın Ber ve Rahim oluşu sizin dediğiniz gibi anlaşılsaydı, o zaman hakkaniyet kötü olmuş olurdu. Suyu getirenle testiyi kıranı bir tutmak iyi değilse, mesele yok.

4. BER OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ

4.1. Allah'ın Ber isminin insandaki tecellisi: *Birr*

Allah'ın Ber isminin tecellisi, "su katılmamış saf iyilik" anlamına gelen *birr*'dir.

Birr, Kur'ani bir kavramdır. "Su katılmamış, saf iyiliği ve erdemi" ifade eder. *Birr* anlamındaki bir iyilik, fıtrat üzerinde yükselen bir iyiliktir. Zira insan fıtratı iyidir ve iyiliği sever. İyilikten nefret eden kimse yoktur. En kötüler bile, kendilerine kötülük yapılmasını istemezler. Kendilerine kötülük yaparı ödüllendirmezler.

Birr'in açık tarifini hiçbir lügat şu ayet kadar güzel yapamaz:

لَيْسَ الْبِرَّ اَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالْكِتٰبِ وَالنَّبِيّٖنَ ۚ وَاٰتَى الْمَالَ عَلٰى حُبِّهٖ ذَوِى الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ۙ وَالسَّٓائِلِينَ وَفِى الرِّقَابِ ۚ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ ۚ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ اِذَا عٰهَدُوا ۚ وَالصّٰبِرِينَ فِى الْبَاْسَٓاءِ وَالضَّرَّٓاءِ وَحِينَ الْبَاْسِ ۗ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا ۗ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾

"Gerçek birr yüzlerinizi doğuya ya da batıya döndürmeniz değildir. Fakat gerçek birr kişinin Allah'a, ahiret gününe, meleklere, İlahi kelama, peygamberlere inanması, malı -ona sevgi duymasına rağmen- yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, isteyenlere ve özgürlüğü ellerinden alınanlara vermesi; namazı istikametle kılması, zekâtı gönlünden gelerek vermesidir. Onlar söz verdikleri zaman sözlerinde dururlar, şiddetli zorluk ve darlıklara karşı göğüs gererler. İşte bunlardır sözlerine sadık kalanlar ve takvaya ermiş olanlar da bunlardır." *(Bakara 2:177)*

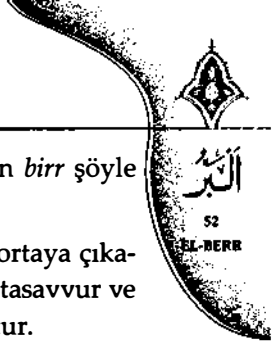
Bu ayet, sadece su katılmamış iyilik ve erdemi tarif etmiyor, aynı zamanda gösterişçi dindarlığı yerden yere vuruyor. Gösterişçi dindarlık, her an münafıklığa dönüşmeye meyyal bir dindarlıktır. Bu dindarlık türünün tarihteki en ünlü örneği İsrailoğullarıdır. Hz. İsa tüm davetini, gösterişçi dindarlığı Yahudiliğin olmazsa olmazı haline getiren Ferisilerle mücadele üzerine bina etmişti. Zira bu anlayış dinin ruhunu öldürüyor, bu manevi cinayetini gizlemek için de cesedini putlaştırıyordu. Ruhu ölmüş ve cesedi putlaştırılmış din, muhatabında bir ahlak inşa edemez hale geliyor, aksine var olan ahlaki zemini de tahrip ediyordu.

İmanın 5 şartının Kur'an'da sayıldığı üç yer vardır. Biri bu ayet, diğer ikisi Bakara 284-285 ve Nisa 136. Ayet açıkça ***"Yüzlerinizi doğuya ya da batıya döndürmeniz iyi olmanın göstergesi değildir"*** diyor. Zira gösterişçi dindarlığın mücessem timsali olan Yahudi münafıklar mü'minlerin Kudüs'e değil de Kâbe'ye dönerek namaz kılışını sorun ediyorlar. Bunun karşısında, ayetin Kâbe'nin kıble oluşunu savunması gerekir, değil mi? Ama ayet öyle yapmıyor. Kudüs'ü veya Kâbe'yi kıble edinmenin asli değil tali bir şey olduğunu söylüyor. Asli olanın *birr* (saf iyilik) olduğunu söylüyor.

Saf iyilik olan birr hakkındaki tasavvurumuzu şu ayet daha da netleştiriyor:

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ۚ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللّٰهَ بِهِ عَلِيمٌ ۝

"Sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe fazilete ulaşamazsınız; zaten ne infak ederseniz edin, kesinlikle Allah onu ayrıntısıyla bilir." *(Âl-i İmran 3:92)*

Bu ayetlerin ışığında, su katılmamış iyilik olan *birr* şöyle nitelenebilir:

1. *Birr*, tek tek ibadetlerden değil, o ibadetleri ortaya çıkaran iman, o imana ulaştıran bilgi, o bilgiyi oluşturan tasavvur ve niyetin tümünün toplamından elde edilen bir sonuçtur.

2. *Birr*, dindarlığın dış görüntüsünü temsil eden unsurlarla değil, o dindarlığın arka planını oluşturan iman ve niyetin safiyetiyle kazanılan bir haldir.

3. *Birr*, dışarıdan iyi olarak algılanan bir davranışın şekli unsurlarıyla değil, o davranışın altında yatan muhtevayı haber veren bir göstergedir.

Peki, su katılmamış saf iyiliği ahlak haline getiren *ebrâr*'ın yeri neresidir?

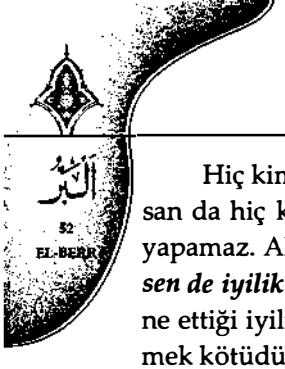
4.2. *Ebrâr*'ın yeri cennettir

Ebrâr, *berr*'in çoğuludur. *Berr*, *birr*'i standart davranış haline getiren kimsedir. Su katılmamış saf iyilik, ahlaki bir kemal halidir. Bu hale ulaşmak, ancak *birr*'i çoğaltmakla gerçekleşir.

Birinin *ebrâr*'dan olduğu, ilahi mahkemede hayatının hesabını verdikten sonra kesin belli olur. Zira bir davranışın *birr* olup olmadığı, onun arkasında yatan niyetler ve amaçladığı hedeflerle birlikte mizana çekildiğinde belli olur. Bu, gerçekten hassas bir değerlendirmedir. İşte bunun için, Kur'an'da *ebrâr*'a dair beş ayetin beşi de ahiret ve cennet bağlamında gelir. Mesela ***"Ebrâr, sonsuz nimet cennetlerindedir"*** (82:13) gibi.

Aynı şey *birr*'in ism-i fail kalıbı olan ve "saf iyilik yapan özne" manasına gelen *bârr*'ın çoğulu olan *berarah* için de geçerlidir. Kur'an'da bir yerde gelen bu kalıp da, yine cennet bağlamında gelir (80:16)

Birr'e ulaşmamızı isteyen Allah'ın muradı, bizi kurtuluşu garantileyen *ebrâr* arasına katmaktır. Bundan çıkarı olan tek taraf insandır. İyi olmayı, iyiliği emreden Allah'a iyilik sanmak, ahmaklığın zirvesidir. İyilikten en büyük yararı onu bizzat yapan görür. İşte bunun için iyiliğe ödül beklenmez. Zira iyiliğin bizzat kendisi ödüldür. Yaptığını düşündüğün her iyilik, aslında senin başkalarına değil, Allah'ın sana yaptığı bir iyiliktir. O halde iyilik yaptığın için şükretmelisin.

Hiç kimse insana, Allah kadar iyilik yapamaz. Şu halde insan da hiç kimseye Allah'a yaptığı nankörlük kadar nankörlük yapamaz. Allah şöyle emreder: ***"Allah'ın sana iyilik ettiği gibi, sen de iyilik et!"*** (28:77) İnsanın iyilik yapması, Allah'ın kendisine ettiği iyiliğe bir mukabeledir. İyiliğe iyilikle mukabele etmemek kötüdür. Fakat iyiliğe kötülükle mukabele etmek, çok daha kötüdür.

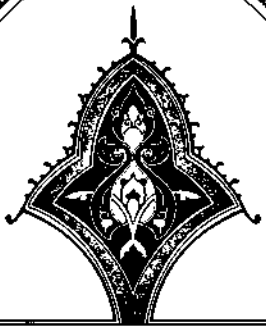
5. BER OLAN ALLAH'A DUA

Ya Ber, Ya Allah!
Ey eşsiz ve benzersiz iyi!
Ey iyiliğin sessizlik kadar gür sesi!
Ey sonsuz iyiliğin mutlak sahibi!
Ey erdemin kesilmeyen çeşmesi!

Ya Ber, Ya Allah!
Biliriz ki iyilik Senden, kötülük bizdendir;
Bizi su katılmamış saf iyilik olan *birr* ile donat!
Derman Senden, dert nefsimizdendir;
Bizi ebedi kurtuluşa nail olan *ebrâr* içine kat!

Ya Ber, Ya Allah!
İyilik yapıp bunun ödülünü Senden bekleriz,
Bilmeyiz ki, bu da senin bize iyiliğindir.
İyiliğini üstümüzden çekme, sonra neyleriz?
Eksiğiz, noksanız, kuluz, bizi affınla sevindir!

Âmin!

اَللَّطِيفُ

53

EL-LATÎF

Nezaketle Lutfeden

Lutfunda Latîf Olan

Lûtfunu Zarafetle Yapan

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

El-Latîf, esma-i hüsnadan olduğu Kur'an ile sabit isimlerden biridir. Kur'an'da birden fazla yerde, isim formunda, müstakil olarak Allah'a isnatla kullanılır. Nezaketle lûtfeden, lûtfunda latif olan, lutfunu zarafetle yapan mutlak ve sonsuz, eşsiz ve benzersiz lûtuf sahibi özne demektir.

Lûtf, iyiliği yaparken "hassas olmak", "nazik davranmak", "zarafetle hareket etmek" anlamına gelir. Nezaket ve zarafet, davranışı sergileyenin "incelik" ve "hassasiyetine" delalet eder. "İncelik" ve "hassasiyet" *lûtf* kökünün asli manasıdır. Bundan dolayı dilciler *latufe* fiili *sağura* (küçük oldu) ve *dakka* (ince oldu) ile karşılamışlardır. Üstü kapalı, hassas ve ince nükteler barındıran söze *latîfe* denmesi de bu kabildendir. Latife, latif olmalıdır. *Mulâtafe*, karşılıklı incelik ve nezaketi ifade eder.

Latîf isminin manasında, doğrudan olmasa da dolaylı olarak "sırları bilen", "en ince ve gizli yollarla bilgi sahibi olan" manası vardır. Şöyle ki: Kelime aslen "bilgi" ile ilgili değil, "iyilik" ile ilgilidir. Habîr ismi ile birlikte geldiğinde, "her şeyden haberdar olan" ve "verdiği her haber doğru olan" Allah'ın, haber alma ve verme fiilini de nezaket ve zarafetle yaptığına delalet eder. Nitekim Hattâbi de Latîf isminin manasını "Bilmedikleri yönden kullarına lûtuf ve ihsanda bulunan, onlara hesap etmedikleri yönden faydalar sağlayan" olarak açıklamıştır.

Lutf'un "hassasiyet ve nezaket" yanında "sırları bilmek" manasına da sahip oluşunu Zebidi ve Cevheri gibi bazı dilciler fiilin iki ayrı şekilde gelişi ile açılarlar. İlk anlam *latafe yeltufu* şeklinde gelir ve mastarı *lutf*'tur. İkinci anlam ise *latufe yeltufu* şeklinde gelir ve mastarı *letâfe*'dir.

Lutf ile *tevfik* arasında fark vardır. *Lutf* karşılıksız ikramdır. *Tevfik* ise emre itaat karşılığında yapılan ikramdır. *Tevfik*, emre itaat edenin itaatini kolaylaştırmaktır. Vifâk "uyum" demektir. *Tevfik* edilen kimse, ilahi emre itaat etmeye uyumlu kılınan kimsedir.

Latîf, mübalağalı ism-i fail kalıbıdır. "Eşsiz ve benzersiz bir nezaket, zarafet ve incelikle çokça lûtfeden" demektir. Bu kalıbın, ism-i fail anlamının yanında ism-i mef'ul anlamı da vardır. Fakat Allah "kendisine çokça lûtfedilendir" denilemeyeceğine

göre, Allah'ın şanına yaraşır mef'ul manası şöyle olabilir: "Lûtfu en çok istenilendir".

Latîf kalıbı, sahibinin lûtfetmedeki eşsiz ve benzersizliğini ifade eder. Aynı zamanda bu kalıp, lûtfetme fiilinin sahibini bu fiili ile övme vurgusu taşır. Bu durumda; "Allah'a hamd etmenin bir sebebi de onun Latîf oluşudur" demiş oluruz.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

2.1. Allah'ın lûtfu, O'nun ince ve hassas emeğidir

Beyan okulu mensubu Râzi, Latîf'i ve lutfunu Yusuf 100'ü tefsir ederken şöyle tarif eder: "Olmasını dilediği şeyin sebeplerini kolaylaştırıp onu gerçekleştirendir."

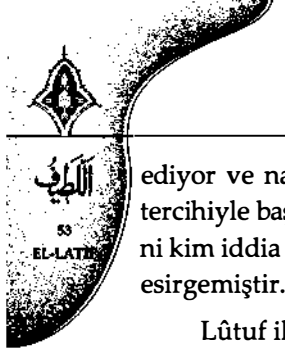
İrfan okulu lûtfu şöyle tarif eder: Sevilenin, seveni güzelliğin kemal noktasına ulaştırmak için, letafet ve sevecenlikle terbiye etmesidir.

Lûtfu, Vedûd isminden yola çıkarak şöyle tarif edebiliriz: En çok seven ve en çok sevilmek isteyen Allah'ın, sevgisine layık kılmak için kulları üzerinde nazikâne ve zarafetle icra ettiği ince ve hassas emektir.

Peki, sonu cehennemlik olan kâfir, Latîf olan Allah'ın lûtfuna neden muhatap olmamıştır?

Latîf olan Allah'ın bir sıfatının bir başka sıfatıyla, bir fiilinin bir başka fiili ile çelişmesi latif olmazdı. Lûtfun ve letafetin kaynağı olan Allah çelişkiden beridir. Allah'ın insana en büyük lûtfu üflenen ruhun üçüzleri olan *irade-akıl-vicdan*'dır. Allah'ın, cehennemlik olan kâfir için, kendi tercihinin hilafına bir akıbet murad etmesi lûtuf değildir. Aksine en büyük lûtuf olan irade-akıl-vicdan emanetlerine ihaneti ödüllendirmektir. Allah ihaneti ödüllendirmez. Hele bunu, kendi koyduğu ve "asla değişme ve müdahale kabul etmez" buyurduğu *sünnetullah* hilafına hiç yapmaz.

O insana sadece irade-akıl-vicdan vermekle kalmamıştır. Onu selim bir fıtrat üzere yaratmış, ona öğrenme yeteneği bahşetmiş, bunun için beş duyu ve onların manevi karşılıklarını vermiştir. Bu, lûtuf üstüne lûtuf, nûr üstüne nûrdur. Bütün bunlara rağmen insan hâlâ Allah'ın lûtuflarının üzerini örtmede ısrar

ediyor ve nankörlüğü hayat tarzı haline getiriyorsa, Allah onu tercihiyle baş başa bırakır. Allah'ın bu kuldan lûtfunu esirgediğini kim iddia edebilir? Aksine bu kul Allah'ın lûtfundan kendisini esirgemiştir.

Lûtuf iki kısımdır:

1. *Sırf Latîf olan Allah'ın fiili olur*: Bu lûtuf bir sebebe dayanmaz. Bu mahza Allah'ın lûtfudur ve sebebi de Allah'ın Latîf oluşudur. Allah'ın, tüm varlıkların fıtratlarına yerleştirdiği varoluş programları bu türdendir. İnsanın irade ve aklının dâhil olmadığı alanlarda karşılaştığı lûtuflar bu cümledendir.

2. *İnsanın iradeli fiiline bir karşılık olur*: İnsan kendisine lutfedilen nimetlerin kadrini bilir, onları yaratılış ve veriliş amaçlarına uygun kullanırsa, Allah da lutfunu o insana artırır (14:7). Dahası, yeni lûtuflar ihsan eder. İlahi bir lûtuf olan iradeyi, aklı, sıhhati, ilmi, imanı vd. kullanmak, o nimetlere şükürdür. Allah'ın bunları artırması ise, insanın iradeli fiiline karşılık olarak fazladan lûtfudur.

2.2. Allah'ın kahrı da lûtfunun bir parçasıdır

Sık duyduğumuz ve bizim de yer yer kullandığımız "Allah lûtfuyla da tecelli eder kahrıyla da" sözünün anlamı üzerinde bir nebze durmakta yarar var.

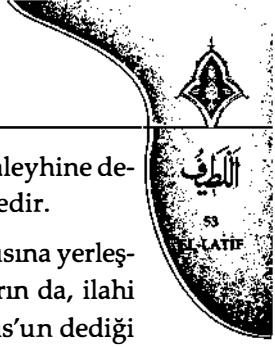
Bu sözün kullanıldığı geleneksel tasavvur, genellikle Allah'ın lûtfunun karşısına kahrını konuşlandıran bir tasavvurdur. Gerçekten Allah'ın lutfu ile kahrı birbirinin zıddı mıdır? Eğer öyleyse, Allah'ın Kahhâr isminin tecellisinde her hangi bir hayır, iyilik, güzellik ve yarar aramamalı mıyız? Allah kahrıyla tecelli ettiğine lûtfuyla tecelli etmemiş sayılır mı?

Allah'ın lûtfuyla tecelli etmesinin ne anlama geldiğine yukarıda değildik.

- Allah kahrıyla nasıl tecelli eder?

- Bu sualin doğru cevabını bulmak için, Kahhâr isminin doğru manasını hatırlamak şarttır: Daima yenen, hep boyun eğdiren, kendisine dikleneni ezen.

Esma-i hüsna listemizin 46. sırasında işlediğimiz Kahhâr isminin *NAZARİ ÇERÇEVE*'sinde de işlediğimiz gibi, Allah'ın kahrı eşyaya boyun eğdirmesidir. Allah'ın boyun eğdirmesi ise,

boyun eğer için hayırdır, şer değildir. Boyun eğenin aleyhine değil lehinedir. Boyun eğenin zararına değil menfaatinedir.

Şu halde ilahi lûtfu ve ilahi kahrı birbirinin karşısına yerleştirmek doğru değildir. Aksine doğru olan ilahi kahrın da, ilahi lûtuf gibi "hoş" olduğunu itiraf etmektir. Tıpkı Yunus'un dediği gibi:

Hoştur bana Senden gelen

Ya hil'atu yahut kefen

Ya gonca gül yahut diken

Kahrın da hoş lûtfun da hoş

Gelse celalinden cefa

Yahut cemalinden vefa

İkisi de cana safa

Kahrın da hoş lûtfun da hoş

Şu halde Allah'ın kahrını da lûtfunun bir parçası bilmek gerekir. Zira ilahi kahır, bir tür "lutfa mecbur ve mahkûm edilmek" anlamına gelir. Eğer biri çıkıp da "Zorla güzellik olmaz" derse, ona verilecek cevap bellidir:

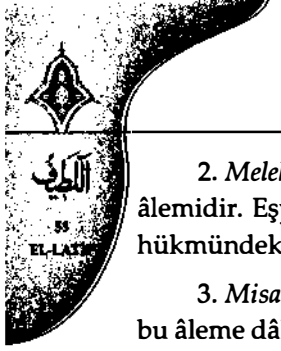
Eğer güzellik dediğiniz şey, şirinlik gibi "olmaması keyfe kederdir" kabilinden bir şeyse, bu, ilahi kahrın tecellileri arasına girmez. İlahi kahrın tecellileri ise, insan için "olmaması keyfe keder, olması keyfe ilave" kabilinden şeyler değildir. İlahi kahır, alevin cazibesine kapılıp ateşe atılan bir bebeği, ondan uzak tutmak kabilindendir. O zevkinden mahrum edildiğini sanır, fakat onu durdurmak için zor kullanmak, ona hayat bahşetmek anlamına gelir.

2.3. Rüyalar ve Latîf isminin tecellileri

Latîf olan Allah lûtuf tecellilerini, pek ince ve hassas yollarla gerçekleştirir. Bu yollardan biri de salih rüyadır.

Mahlûkat âlemi üç kısımdır:

1. *Mülk âlemi*: Maddi âlemdir. Bu alem, katı maddeler âlemidir. Kâinat bunlarla doludur.

2. *Melekût âlemi*: Manevi âlemdir. Bu görünmeyen varlıklar âlemidir. Eşyanın tabi olduğu yasaların kayıtlı olduğu ana kart hükmündeki melekler bu âleme aittir.

3. *Misal âlemi*: Bu hakiki değil, temsili bir âlemdir. Rüyalar bu âleme dâhildir.

Rüya duyulmayıp görüldüğü için *ru'yâ* denmiştir. Her rüya ayrı değildir. Kur'an rüyaları ikiye ayırır:

1. *Ru'ya*: Sadık rüyadır. Rüya, bilincin aynasına, başta ruh olmak üzere bilinç üstünden yansıyanlardır. Bunun en yüksek derecesi, insan bilincinin âlem-i melekûta değdiği anlarda alınan yüksek muhtevalı görüntülerdir. Buna Sevgili Peygamberimiz *mubeşşirat* (muştular) adını veriyor. Bir soru üzerine Nebi *mubeşşirât*'ı, "salih rüya" olarak açıklamıştır. *Mubeşşirat*'ın en yükseği, peygamberlerin sadık rüyalarıdır. Rivayetlere göre nübüvvetin 46'da biri sadık rüya şeklinde gelmiştir.

2. *Adğasu ahlam*: "Karma karışık düş" anlamına gelir. Bilincin aynasına başta hormonların tahrik ettiği içgüdüler olmak üzere, bilinçaltında olanların yansımasıdır. Öfke, gazap, korku, şehvet gibi tabii dürtülerin yan tesirleri de bu yansıyanlara dâhildir.

Öncelikle söylemek lazımdır ki, kişinin kendisi haricinde, rüya ile amel olmaz. Zira rüya bir bilgi kaynağı değildir. Rüyayı bir bilgi kaynağı gibi görenlerin, sonunda Şeytan'ın maskarası olduğu çok sık rastlanmıştır.

Rüyasıyla amel edilme ayrıcalığı sadece peygamberlere aittir. Zira onlar, Allah'ın açık ve aktif müdahalesi altındadırlar. Eğer onların rüyalarına istenmeyen bir sızıntı olursa, bu vahiy aracılığıyla anında ayıklanır. Peygamberlerin dışında kalan herkes, ilmi, irfanı, ihsanı, ihlâsı, takvası ve zühdü ne olursa olsun, rüyasını bir bilgi kaynağı ve bir delil olarak takdim edemez. Bu açıkça peygamberlerden rol çalmak anlamına gelir. Bu durum hem kendisini yanıltır hem de onu izleyen kimseleri.

Zira Şeytan'ın ayartmasına muhatap olmayan hiç kimse yoktur. Şeytan'ın ayartması için en elverişli ortamlardan biri de, ister uykuda, ister yarı uyanık ister gözü açık görülsün, rüyalardır. Kur'an açıkça "Şeytan'ın, hayal dünyasını" (*umniyye*) bulandırmak için teşebbüs etmediği hiçbir peygamber olmadığını söyler (22:52).

Peygamber'in hayal dünyasını bulandırmak için çaba gösteren Şeytan'lar, peygamber olmayanlara bunu haydi haydi yaparlar (6:112). En'am suresinin 21. ayetinde Şeytanların getirdiği ifade buyrulan vahiy de, şeytanların insanların hayal dünyalarına attıkları uykuda veya uyanık görülen şeyler olsa gerektir. Genellikle rüya yoluyla gerçekleşen bu şeytani mesajların hedefi, mü'minlerin saflıklarını kullanarak onları yoldan çıkarmaktır.

Şeytan'ın rüya yoluyla, muttaki mü'minleri dahi aldatmaya çalışacağını söyleyen bizzat Kur'an'dır. A'raf suresindeki *innellezine't-tekav izâ messehum tâifun mine'ş-şeytan* (şüphesiz takvalı kimselere Şeytan'dan bir *tayf* dokunduğu zaman...) ayetinde (201) yer alan *tâif*, "Şeytan'ın uykudayken aldatması" şeklinde anlaşılmıştır. Demek ki Şeytan'ın aldatmasına muhatap olmak için facir olmak gerekmiyor. Muttakileri bile uykularında aldatmak için gözüne kestirebiliyor. Peki, Şeytan uykuda neyle ve nasıl aldatacak? Elbette rüya yoluyla aldatır.

Şunu unutmamak lazım ki; iyi adam kötü rüya görür, kötü adam iyi rüya görür. Eğer insanların karnesi gördükleri rüyalara bakılarak tutulsaydı, bu karne âlemin en aldatıcı karnesi olurdu.

2.4. Güzellik ve estetik Latîf isminin tecellisidir

Bu âlemdeki güzellik ve estetiğe dair her şey, Latîf isminin tecellisidir. Kelimenin gerçek manasında Fıkıh Usulü denmeyi hak eden bir esere imza atmış olan Ebu İshak eş-Şatıbi, *el-Muvâfakât* isimli ölümsüz eserinde şu tasnifi yapar:

1. *Zaruriyyat*: Olmazsa olmazlar.

2. *Haciyyat*: İhtiyaç ve gereklilikler.

3. *Tahsiniyyat*: Estetik ve güzelliğe dair tamamlayıcılar.

İslam tarihindeki Burhan-Beyan-İrfan bilgi sistemlerini Şâtıbi'nin bu tasnifine uyarlayabiliriz. Buna göre aklı araç olarak kullanan Burhan bilgi sistemi *zaruriyyat*'a, nassı araç olarak kullanan Beyan bilgi sistemi *haciyyat*'a, keşfi araç olarak kullanan İrfan bilgi sistemi ise *tahsiniyyat*'a tekabül eder.

İslam irfanı, insanın ruh estetiğiyle ilgilenir. Latîf ismi de en çok bu alanda tecelli eder.

Güzellik ve estetik alanı, aynı zamanda istismara en açık alandır. Zira güzellik ve estetik alanı, duygular ve güdülerle iç içe bir alandır. Güdülerin en etkili olanı cinsellik ve şehvet güdüsüdür. Estetik yolunu şaşırdığında, insanın şehvetini tahrike ve cinselliğini sömürmeye yönelir.

İslam medeniyetinde cinselliğin sömürülmesine izin verilmemiştir. Değilse cinsellik yasak değildir. Aksine ibadettir. Bir kadın Rasulullah'a gelerek "Beni ever Ya Rasullah" demiştir. Nebi, orada bulunan erkeklere; "Onunla evlenmek isteyen var mı?" diye sormuştur. Oradan biri "ben" deyince, Rasulullah ona "Neyin var?" demiş; "Hiçbir şeyim yok" cevabını almıştır. Allah Rasulü ona Kur'an'dan bir şey bilip bilmediğini sormuş ve okuduğu ayetlere karşılık kadınla erkeği birbirine nikâhlamıştır. Bugün böyle bir hadise olsa, oradaki herkes bu kadına ayıplayan gözlerle bakar. Fakat sadr-ı islamda kimse onu ayıplamamıştı.

İslam medeniyetinde cinsellik hiç de iddia edildiği gibi konuşulmayan bir tabu olmamıştır. İslam medeniyet tarihinin şiir birikimini toplayan *Eğani*'de cinsellik mebzul miktarda işlenmiştir. Şeyh Bahai'nin *Keşkul*'ü meşhurdur. Nimetullah Cezairi'nin *Zehru'r-Rebi*'si bu alanda yazılmış sayılı eserlerdendir. Osmanlıda *Bahname*'ler vardı. Sümbülzade Vehbi'nin şiirleri, bugün dahi yüz kızarmadan dinlenemez.

Günümüzde, içinde hiçbir sanat ve sınır olmayan cinsellik sömürüsüne dayalı ürünlerin özgürlükle bir alakası yoktur. 15 yaşındaki çocuğunuzun bu müptezel ürünleri görmesini ister misiniz? Bu, kendini kontrol etmeyi bilmeyen geçlerin ve çocukların elinde pimi çekilmiş bir bombadır. Muhatabının ruhunu bombalar. Günümüzde cinsellik endüstrisi, vahşi kapitalizmin en zehirli sektörlerinden biridir. Eğer cinsellik sömürüsü insan hürriyetine giriyorsa, uyuşturucu da girmelidir.

Bu konuda ilkeler ve kuralların konmaşı şarttır. İnsanın ayartılmaya en yatkın olduğu bu alan, ilkesiz ve kuralsız bırakılamaz. Bu alanı istismar eden anormal insanlara bakıp da cinsellik alanını kuralsız ve sınırsız bırakmak, bağımlıları tedavi etmek yerine onları esas alarak diğer insanları bağımlı etmenin önünü açmak gibidir.

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Kur'an'da Latîf ismi

Kur'an'da Latîf ismi 7 yerde Allah'a nisbetle gelir. İlk geldiği yer 9. yıl suresi olan Mülk 14'tür. 10. yılda Yusuf 100'de bir kez, 11 yılda En'âm 103 ve Lokman 16 olmak üzere iki kez gelir. 12 ve 13. yıllarda birer kez Şûrâ 19 ve Hac 63 olmak üzere birer kez gelir. Hicretten sonra tek yerde görünür: Hicretin 6. yılında inen Ahzâb 34.

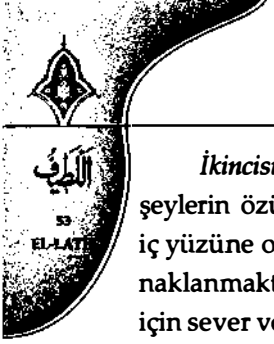
Ahzab 34 hariç, Latîf isminin 6'sı Mekke döneminin 9-13. yılları arasında yer alır. Bu, ismin Mekki ağırlıklı olduğunu gösterir. Mü'minleri teselli amacı taşıdığı açıktır. Zımnen: Allah şu zor ve kor zamanlarda dahi yardımını size hissettirmeden ulaştırır. Bunu yaparken hassas ve nazik yöntemler kullanır. Siz yardımın nereden geldiğini daha anlamadan, bir de bakmışsınız ki O'nun lûtfu size ulaşıvermiş. Nitekim öyle de olmuştur. Buna tarih şahittir.

Latîf ismi 5 yerde Habîr ismi ile birlikte gelir. Bunlar nüzul sırasına göre Mülk 14, Lokman 16, En'âm 103, Hac 63, Ahzab 34 ayetleridir.

Geldiği her yerde hem Latîf hem de Habîr ismi belirsiz olarak kullanılmıştır. Bu Allah'ın haberdar olmasının ve Latîf olmasının hem eşsiz ve benzersiz oluşuna, hem de sınırsız ve limitsiz oluşuna delalet eder. Yani onun Latif ve Habîr oluşu hiçbir zihin tarafından tam algılanamayacak, hiçbir dilin kelimeleriyle tam ifade edilemeyecek niteliklerdir.

Latîf isminin Habîr ile birlikte gelmesi Latîf ismine bağlı olarak iki manaya gelebilir:

Birincisi: *Letafet*'ten, karşı konulamaz bir sızışla her yere ve her şeye "ta içinden nüfuz eden ve sızan" manasına. Yani, bununla ifade edilen zımni gerçek şudur: O'nun haberdar olması için, eşyanın katı sureti asla engel teşkil etmez. Zira haberdar olmak için aracı kullanmaya O'nun ihtiyacı yoktur. O Latîf'tir. Hiçbir eşya O'nun ta iliğine işleyen nüfuzuna karşı koyamaz. Dolayısıyla O'nun aldığı ve verdiği haberin çarpıtılmış olma ihtimali bulunmaz.

İkincisi: Lûtuf'tan, lûtfunun bir ifadesi olarak. Yani, onun şeylerin özünden haberdar olma vasfı, Allah'ın –hâşâ- şeylerin iç yüzüne olan merakından kaynaklanmamakta, lûtfundan kaynaklanmaktadır. İnsan bazen sevdiğinin iç yüzünü bilmediği için sever ve lutufta bulunur. Eğer bilse onu sevmezdi. Fakat Allah insanın içini bildiği halde, yine de sever ve lutfeder.

3.2. Allah Latîf'tir Habîr'dir

Latîf ismine iman, Allah'a imanın bir cüzüdür. Zira bu mubarek isim Kur'an'da yer alan esma-i hüsnadandır. Allah'ın ince ve hassas, nazik ve zarif lûtfunu ifade eder.

Allah'ın Latîf oluşuna iman, Allah'tan umut kesmemeye delalet eder. Bu yüzden mutlak umutsuzluk (*ye's*) hali "küfür" addedilmiştir.

- Allah'tan umut kesmek, neden küfür olarak addedilmiştir?

- Allah'tan umut kesen, Allah'ın birçok ismini inkâr etmiş olur. Bunların başında Latîf, Rahmân, Rahîm, Ğaffâr, Ğafûr, Kerîm, Halîm, Vedûd, Afuv gibi cemal tecellisine dair isimler gelir. Bu isimleri inkâr etmek, Allah'a karşı kulun yapabileceği en büyük nankörlüktür.

Allah'tan umut kesen sadece Allah'ın hakkına geçmiş olmaz, ayrı zamanda kendi hakkını da ihlal etmiş olur. Zira Allah'tan umut kesen, kendisinden haydi haydiye umut keser. Kendisinden umut kesen, değişme yeteneğini kaybeder. Asıl bela budur. Değişme yeteneğini kaybeden, yaşarken ölmüş demektir. Zira öğrenemeyen değişmez. Gerçek ölüm, öğrenememektir.

أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٤﴾

"Bakın! O yarattığını bilmez olur mu? Ki O Latîf'tir, Habîr'dir." *(Mülk 67:14)*

Sahi Allah yarattığını bilmez mi? Bu cümle şöyle de çevrilebilir: "Yaratan Zat, bilmez olur mu?" Peki, O'nun, yarattıklarını ve özellikle de insanları bilmesi niçin gerekli? Çünkü O Latîf'tir, Habîr'dir.

O Latîf'tir; kuluna hassas ve ince yollarla lutfedecektir. Bunu yaparken, kulunu lûtfu altında ezmeyecek bir nezaket ve zarafetle yapacaktır. Eğer öyle olmasaydı, insanoğlu Allah'ın lûtfu karşısında alnını secdeden bir an bile kaldırmaya mecal bulamayacak kadar ezilirdi. Eğer Allah'ın insanoğluna yaptığı iyilikler sayılsaydı, insan yaşayabileceği en uzun ömrünü aralıksız bu nimetleri dinlemekle geçirse, ömrü biter de nimetlerin sayımı yine de bitmezdi (14:34).

Arkadan gelen Habîr ismi, Allah'ın kuluna dair haberleri kulunun aleyhine değil lehine, ona lûtfetmek için kullanacağına delalet eder.

Allah'ın Latîf isminin tecellisinin, yukarıdaki ayet gibi, tüm insanlığı kuşatan bir tecelli olduğunu beyan eden ayetlerden biri de şudur:

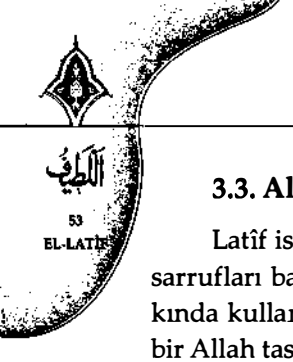
أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً ۚ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿٦٣﴾

"(Ey insan!) ***Görmez misin ki, gökten su indiren Allah'tır? Ki bu sayede yeryüzü yeşillenmektedir. Çünkü Allah Latîf'tir, Habîr'dir."*** *(Hac 22:63)*

Latîf olan Allah'ın lûtfunun büyüklüğünü, sadece yeryüzüne inen yağış açısından aldığımızda bile, ilahi lûtfun büyüklüğü karşısında insanın nutku tutulmaktadır:

2011 yılı itibarıyla yeryüzünün tamamının ürettiği yıllık ekonomi 55 trilyon dolardır. Tatlı suyun tonunu 1 dolar sayalım. Yeryüzündeki 200'e yakın devletin ürettiği yıllık servetin tamamını su parası olarak ödeseydik, ancak 38 günlük yağış miktarının bedeli olurdu. Yeryüzünün kirasına, soluduğumuz havaya, ekip diktiğimiz toprağa, bizi ısıtan hayat kaynağı güneşe, oksijen fabrikası olan trilyonlarca ağaca ayıracak bir kuruşumuz kalmazdı.

İşte Latîf olan Allah'ın lûtfu ve işte insanoğlunun bu lûtfun karşılığını ödemedeki aczi.

3.3. Allah'ı görememeniz de O'nun size lûtfudur

Latîf ismi Kur'an'da her yerde Allah'ın kullarına dönük tasarrufları bağlamında kullanılmaz. Bazen de Allah'ın zatı hakkında kullanılır. Bununla amaçlanan kullarının zihninde doğru bir Allah tasavvuru oluşturmaktır. Şu ayet gibi:

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ ۖ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٠٣﴾

"Hiçbir beşeri görüş ve tasavvur O'nu kuşatamaz, fakat O her türlü beşeri görüş ve tasavvuru çepeçevre kuşatır: Yalnızca O'dur her şeye nüfuz eden, her şeyden haberdar olan." *(En'âm 6:103)*

O'nun zatı insanın sadece göz ufkunu aşmaz, aynı zamanda tasavvur ve tahayyül ufkunu da aşar. Allah'ın insan tarafından dünya gözüyle asla görülemeyeceğine dair olan bu ayetin sonunda Latîf isminin yer alması hayli anlamlıdır. Bu, zımnen iki manaya gelir:

1. *Allah'ı görememeniz de O'nun size olan lûtfundandır*: Zira Musa peygamber böyle bir talepte bulunmuştu da, değil O'nu görmek, O'nu görmeyi talep etmenin faturasına bile dayanamayıp bayılmıştı (7:143).

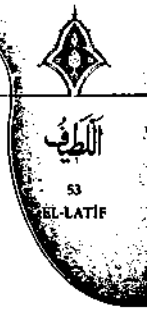
2. *O'nun size zatını göremeyeceğinizi haber vermesi de, O'nun lûtfudur*: Zira bu yolla hem size kendi zatının aşkınlığını ve mutlaklığını, hem de kendinizin sınırlılığını ve acizliğini hatırlatıyor.

3.4. "O dilediği şeye Latîf olandır"

Kur'an'da 7 yerde gelen Latîf isminden ikisi bu kalıpla gelir. "O dilediği şeye Latîf olandır" kalıbı, Latîf'in zata değil fiile bakan bir isim oluşuna delalet eder.

Bu iki ayette bu ismin, Allah'ın dilemesine (*meşiet*) bağlı olarak tecelli edeceği buyrulmaktadır. Bir şeyin ilahi meşiete bağlı olduğunu söylemek, bu meşieti tahrik eden sebeplerin varlığından haber vermektir. Allah Latîf isminin tecellisini dileğine bağlamakla, bu konuda dilek sahibi olan iradeli varlıkların dileğinin dikkate alındığını zımnen ifade etmiş olmaktadır.

- Bu durumda, galibiyetle şuursuz varlıklar kullanılan için *mâ* yerine şuurlu varlıklar için kullanılan *men* ilgi zamiri kullanılmalı değil miydi?

- Hayır, bu şart değildir. Kur'an'da bunun başka örnekleri de vardır. Bunun bir nüktesi de, mesela insan gibi şuursuz varlıkların şuursuz parçaları olan elleri, ayakları, gözleri ve kulaklarının yaptıklarının da Allah'ın meşietini etkileyeceği ima edilmiş olabilir.

Yukarıdaki açıklamalarımızın delili, ayetlerin kendisidir:

وَقَالَ يَٰٓأَبَتِ هَٰذَا تَأۡوِيلُ رُءۡيَايَ مِن قَبۡلُ قَدۡ جَعَلَهَا رَبِّي حَقّٗاۖ وَقَدۡ أَحۡسَنَ بِيٓ إِذۡ أَخۡرَجَنِي مِنَ ٱلسِّجۡنِ وَجَآءَ بِكُم مِّنَ ٱلۡبَدۡوِ مِنۢ بَعۡدِ أَن نَّزَغَ ٱلشَّيۡطَٰنُ بَيۡنِي وَبَيۡنَ إِخۡوَتِيٓۚ إِنَّ رَبِّي لَطِيفٞ لِّمَا يَشَآءُۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلۡعَلِيمُ ٱلۡحَكِيمُ ١٠٠

"(Yusuf) ***"Ey babacığım!" dedi, "Bir zamanlar gördüğüm rüyanın altında yatan anlam buymuş meğer. İşte, Rabbim onu gerçeğe dönüştürmüştür. Yine O, beni hapisten çıkararak, dahası Şeytan benimle kardeşlerimin arasını açtıktan sonra bile sizin çölü aşıp gelmenizi sağlayarak bana lütufta bulunmuştur. Çünkü benim Rabbim, dilediği şeyi cömertçe lutfedendir: zira O her şeyi bilen, her hükmünde tam isabet kaydedendir."*** *(Yusuf 12:100)*

"O dilediğine Latîf olandır" ibaresinin geçtiği bu ayette Hz. Yusuf, babasına Allah'ın kendisine olan lutfunu hatırlatmaktadır. Fakat onu bu lutfa nail eden de Hz. Yusuf'un takva, iman, gayret, iffet, ehliyet, liyakat ve hizmeti olmuştur. Koca bir surede anlatılan Yusuf kıssasının muhataba vermek istediği bilinç de budur. Aynı ibarenin geçtiği şu ayet de bunu teyit etmektedir:

ٱللَّهُ لَطِيفُۢ بِعِبَادِهِۦ يَرۡزُقُ مَن يَشَآءُۖ وَهُوَ ٱلۡقَوِيُّ ٱلۡعَزِيزُ ١٩

"Allah kullarına karşı sonsuz lütuf sahibidir; dilediğine (dilediği) ***rızkı verir: zira O mutlak güç, sınırsız yücelik sahibidir."*** *(Şûrâ 42:19)*

4. LATİF OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ

4.1. Aile içi eğitimin sırrı: Letâfet ve nezaket

Latîf isminin yer aldığı 7 ayetten biri, Ahzab suresinde, Sevgili Nebi'nin aile içi eğitimine dair ilahi talimatların geçtiği pasajda bulunur:

وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ۝

"Bir de evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini ve hikmeti düşünün: şüphesiz Allah Latîf'tir, Habîr'dir." *(Ahzab 33:34)*

Ayette Rasulullah'ın eşlerine hitap edilmekte, onlardan tek şey istenmektedir. İstenen o tek şey, "hatırlama, anlayıp kavrama ve anlatıp kavratma için dile dökme" anlamında kullanılan *zikr*'dir. Zikr "öğüt" ve "davet" anlamına da kullanılmıştır. Onlardan zikri istenen iki şey vardır:

1. Allah'ın ayetleri.

2. Hikmet.

Zira bu ikisi Allah Rasulü'nün hanelerinde dile gelmektedir. "Allah'ın ayetleri" ile kastedilen Kur'an vahyidir. "Hikmet" ile kastedilen ise, o ayetlerden hayata uygulamak üzere çıkarılan uygulanabilir sonuçlardır. Allah Rasulü, hanımları için bu ikisine de birinci elden aracılık etmektedir.

Rasulullah'ın eşleri, vahyin ve hikmetin kaynağına herkesten daha yakındırlar. Zira onlar vahyin ilk muhatabıyla aynı mekânı ve zamanı paylaşmaktadırlar. Vahyin ilk muhatabının en mahrem anlarına şahit olmaktadırlar. Onlara sahip oldukları büyük imkân hatırlatılmakta, fırsatı ganimet bilmeleri öğütlenmektedir.

- Konusu aile içi eğitim olan bu ayet, neden Latîf ismi ile bitmektedir?

- Talebesi hanımlar, mektebi ev, hocası Kur'an olan bir eğitimin ekseninde letafet ve hassasiyetin, nezaket ve zarafetin bulunması gerektiğini hatırlatmak için.

İşte bu, Allah'ın Latîf isminin tecellisidir. Burada hitabın ilk muhatabı aile içi eğitimin alıcıları olan annelerimiz ise, ikinci muhatabı da aile içi eğitimin vericisi olan Nebi'dir. Zira o aile reisidir.

Ayetin Latîf ismi ile son bulmasının bir başka nüktesi de, latif davrananın ilahi lûtfu daha çok hak edeceği imasıdır. Hz. Peygamber'in ifadesiyle, "İnsanlık Allah'ın hane halkı" (*'ayâlullah*)

mesabesindedir. İnsanlık her şeyini Allah'a borçlu olduğu halde, Allah insanlığı bu borcun altında ezmemekte ve onlara lutfunu nezaket ve zarafetle indirmeye devam etmektedir. Tıpkı bunun gibi, aile reisleri de gözetmekle yükümlü oldukları ailelerine lûtfederken, öyle nazik ve zarif olmalıdırlar.

5. LATİF OLAN ALLAH'A DUA

Ya Latîf, Ya Allah!
Sen eşsiz ve benzersiz lûtuf sahibisin
Bizi de o sonsuz lûtfundan hissedar eyle!
Lutfunu zarafetle icra edensin!
Bizi Latîf isminin sırrına mazhar eyle!

Ya Latîf, Ya Allah!
Senin lûtfun, ince ve hassas emeğindir,
bizi emeğini zayi edenlerden eyleme!
Kahrın da hoş lûtfun da hoş olsa da,
bizi lûtfun dururken, kahrınla terbiye eyleme!

Ya Latîf, Ya Allah!
Sınırsız lûtfettin, ama lûtfunun altında ezmedin,
lûtfuna sadakatle huzuruna gelenlerden eyle!
Biz de Senin lûtfunuz, ikram ettiklerimiz de,
bizi çağına serapa lûtuf olanlardan eyle!

Âmin!

اَلْمُرْسِلُ

54

EL-MURSİL

Gönderen

Eşsiz Benzersiz Sevk Edici

Yönlendiren

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

El-Mursil, Kur'an'da Allah'a isnatla gelen esma-i hüsnadandır. Geldiği iki yerde de *Mursilîn* şeklinde çoğul kalıbında gelir. Doğrudan Allah'a isnat edilir ve tekit edatıyla gelir. Sevk edip gönderen, eşsiz benzersiz gönderici, dilediği şeyi dilediği istikamete yönlendiren mutlak ve sonsuz özne demektir.

Resl (ر س ل), birinin sevk etmesiyle "gitmek, yola düşmek, kalkmak, ayrılmak" (*infi'âl* ve *imtidâd*) anlamına gelir. Kelimenin kendisinde *etkiye tepki* anlamı vardır. Yani "birinin göndermesi sayesinde gerçekleşen yolculuk". Ayrıca kelimede "kolay, zorlamadan, sükûnet ve suhuletle gerçekleşme" manası vardır. *Er-Resl*, "kolay yol almak, çabuk gitmek" demektir. Sahibinin kolayca sürdüğü deveye *nâkatun resletun* denilir. Birine, "Asla zorluk çıkarma, müşkülpesent olma!" talimatı anlamında *'alâ rislik* denilir. Zorla şekillendirilmeyip kendiliğinden salınan saça *şa'run reslun* denilir. Sürüye katılan koyuna *er-resel* denilir. Sütün sağılmasına *rislu'l-leben* denilir. Süt sağmak, üç öznenin müdahil olduğu bir süreç sonucunda gerçekleşir: 1. Sütü üreten canlı, ürettiği sütü sevk edip gönderir. 2. Üretilen süt, kendi doğası gereği kaynağından kopup gelir. 3. Sütü geldiği yerden almak için birinin sağması gerekir.

"Elçilik" manasına gelen *risalet* de, onu seçip gönderen *el-Mursil* (Allah), seçilip "gönderilen" *mursel* olan *rasûl* (elçi) ve elçinin gönderildiği muhataplar olan *murselun ileyh*'ten oluşan üç taraflı bir süreç değil midir?

Rasûl, fe'ûl veznindendir. Bu vezinden gelen kelimeler, hem fail hem de mef'ul manasını içerir. *Rasûl* ism-i fail anlamıyla "gelen", ism-i mef'ul anlamıyla hem "gönderilen", hem de kendisiyle gönderilen şeyi "getiren" manasındadır. *Rasûl*'un çoğulu her ne kadar *rusul* gelirse de, bizzat *rasûl* kelimesi hem tekil hem çoğul bir kullanıma sahiptir. ***"Bizler, âlemlerin Rabbinin elçileriyiz"*** (*innâ rasûlu rabbi'l-'âlemîn*) ayetindeki (9:128) *rasûl*, çoğul manasında kullanılmıştır.

Rasûl ile *nebî* arasında fark vardır. Bu farka, *nebi* ile *rasul*'ü *vav* atıf harfi ile birbirinden ayırarak yan yana zikreden Hac 52 delalet eder. Fakat bu ikisi arasındaki fark, mahiyet değil görev farkıdır. *Nebî*, "bir yerden bir yere intikal" anlamına gelen *n-b-e*

kökünden türetilmiştir. *Seylu'n-nâbi'* kalıbı "bir yerden bir yere akan su" anlamına gelir. Bir yerden bir yere taşındığı için *habere* de *nebe'* denilmiştir. Araplar, bu özelliğinden dolayı *sese* de *neb'e* derler. Buna göre nebi, bir kaynağın hedefine yolladığı *haberi alan* kimsedir. Fakat *Rasûl*, "bir kaynağın bir hedefe bir haberle yolladığı haberci" demektir. Her *rasul nebi*'dir, fakat her *nebi rasul* değildir.

İrsâl, "göndermek" demektir. *İrsâl*, insanlar veya melekler, hoşlanılan veya hoşlanılmayan şeylerin tümünün "gönderilmesi" için kullanılır. *İrsâl* edilen şeyin gönderilmesi, üç şeye bağlıdır:

1. *Gönderen özneye bağlıdır*: Peygamberlerin gönderilmesi bu türdendir. İnsanı koruyucu manevi güçlerin gönderilmesi bu türdendir (6:61).

2. *Kendisine gönderilen öznelerin isteğine bağlıdır*: Yusuf 63 ve Tâhâ 47'de bu anlamda kullanılır.

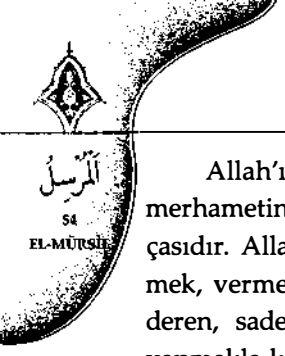
3. *Bazen ise isteğe bağlı değil, ilahi yasalara bağlıdır*: Rüzgar ve yağmurun gönderilmesi bu türdendir (6:6).

El-Mursil, ism-i fâil kalıbıdır. Bir şeyi veya birini irsal eden, gönderen, sevk eden, harekete geçiren mutlak ve sonsuz özne demektir. *El-Mursil* Allah'tır. Gönderen Allah olunca, bu gönderme de eşsiz ve benzersiz, taklit edilemeyen ve daha iyisi gerçekleştirilemeyen bir gönderme olur.

El-Mursil'in göndermesinden söz edilen yerde, üç şeyden daha söz ediliyor demektir: 1. Gönderilen kimse (*rasûl*), 2. Gönderilen haber (*risalet*), 3. Rasûlün risaletle kendisine gönderildiği kimseler (*mursel ileyh*).

2. NAZARİ ÇERÇEVE

Allah el-Mursil'dir. El-Mursil "gönderen" demektir. El-Mursil olan Allah mesajını ulaştırması için insanlardan elçiler seçer ve yine insanlara gönderir. O, meleklerden elçiler seçer ve onlar vasıtasıyla peygamberlerine vahiyler gönderir. O, rüzgârları ve rüzgârlar vasıtasıyla bulutları ve yağmurları gönderir. Vahiy meleği nasıl vahyi kaynağından alıp ilk muhatabı olan elçiye taşırsa, rüzgârlar da bulutları öyle taşır.

Allah'ın "gönderen" vasfına sahip olması, ilahi şefkat ve merhametin bir sonucudur. Zira göndermek, vermenin bir parçasıdır. Allah'ın göndermesi, vermesi demektir. Hatta göndermek, vermenin en ileri derecesidir. Zira bir hayrı biriyle gönderen, sadece hayrın kendisine gönderildiği kimselere hayır yapmakla kalmaz, hayrı götüren kimseye de hayır yapmış olur. Allah vahyi melekle peygambere, peygamberle insanlara gönderir. Böylece sadece vahyin gönderildiği muhataba değil, vahyi götüren meleğe ve peygambere de ikram edilmiş olur.

Allah'ın el-Mursil olması, rüzgârları, bulutları ve yağmurları sevk etmesidir. Bunları sevk etmesi ise, Allah'ın eşyaya ve olaylara müdahil olmasıdır. Allah'ın olaylara ve eşyaya müdahil olması, Allah'ın pasif değil aktif, atıl değil faal bir Rab olduğunun göstergesidir.

Allah'ın rüzgârları, bulutları ve yağmuru gönderen el-Mursil olması, insanın tabiatla ilişkisine anlam ve amaç katmasıdır. Her yağan yağmur tanesinde el-Mursil'in tecellisini görmesi, her düşen kar tanesinde el-Mursil'in tecellisini bulmasıdır. Tabiata kör tesadüfün eseri gibi değil, ilahi müdahalenin her an yansıdığı bir ayna gibi davranmasıdır. İnsanın, ilahi tecellileri seyrettiği bu aynayı kırmaktan kaçınması, ancak böyle bir şuurun sonucu olabilir.

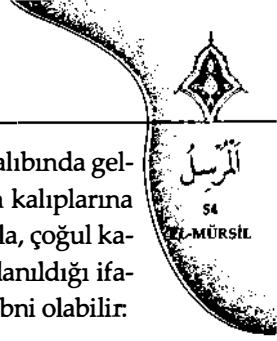
Allah'ın melekleri göndermesi, insanın maddi hayatın cenderesinde sıkışıp kalmasının önündeki en büyük engeldir. Dünya hayatı insanı ne kadar köşeye sıkıştırırsa sıkıştırsın, el-Mursil ismine iman insanı sıkıştığı tüm köşelerden kurtaran bir hayat kapısı olacaktır. Öyle ki, bazen Ebrehe ve ordusu gibi yenilmez sanılan güçler üzerine görünmeyen ordular göndererek, el-Mursil ismini tecelli ettirir.

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Çoğul kalıbıyla gelen esmaya dair

El-Mursil ismi, Kur'an'da iki yerde geçer. İlki Kasas suresinin 45. ayetinde gelir: ***"Lâkin Biz, evet Biz Mursilîn'iz!"*** İkincisi Duhân suresinin 5. ayetinde gelir: ***"Şüphe yok ki Biz, evet Biz Mursilîn'iz!"***

Bu ismin ilk elde göze çarpan ayırıcı vasfı çoğul kalıbında gelmesidir. Allah'a isim olarak gelen bu türden çoğul isim kalıplarına bazı dilciler "azamet cemisi" adını vermişlerdir. Bununla, çoğul kalıbının, Allah'ı tazim ve onu ululamak maksadıyla kullanıldığı ifade edilmiştir. Bu isimlerin cemi gelmesi iki ihtimale mebni olabilir:

1. Tıpkı "Biz" zamirlerinde olduğu gibi Allah'ı tazim için. Ulemanın geneli bu kanaattedir.

2. İsmin tecelli sürecine, melekler gibi, ilahi emre amade varlıkların dâhil olduklarını ima için. *Mursilîn* ismi buna mükemmel bir örnektir. Kural bellidir: Allah vahiylerini hiçbir kula asla doğrudan göndermez (42:51). Vahyi gönderme şekillerinin en başında melekler vasıtasıyla ulaştırma gelir. Allah yağmuru göndermek için bulutları, bulutları göndermek için rüzgârı istihdam eder. İsmin cemi gelmesinin sebebinin bu olması, daha güçlü bir delil gibi görünmektedir.

Kur'an'da çoğul kalıbıyla Allah'a isnat edilen birçok isim yer alır. Bunlar arasında *Şâhidîn, Ğâfirîn, Hâkimîn, Kâdirûn, Muktedirûn, Hâlıkîn, Nâsırîn, Mucîbûn, Hâsibîn, Râzikîn, Mûsi'ûn* gibi isimler sayılabilir. Allah'a nisbetle çoğul kalıbıyla gelen bu gibi isimler ikiye ayrılır:

1. Kur'an'da tekil karşılığı olup, o karşılıklara mülhak olan isimler: Mesela *Şâhidîn* çoğulu *Şehîd* ismine, *Ğâfirîn* çoğulu *Ğâfir* ismine, *Hâkimîn* çoğulu *Hakîm* ismine mülhaktır. Bu sınıfa giren çoğul isimler, esma-i hüsna listemizde müstakil bir isim olarak yer almamışlardır.

2. Tekil karşılığı olmayan isimler: Bu tür isimler esma-i hüsna listemizde müstakil isim olarak yer almışlardır. Bunların toplamı beştir: *Muntakımûn* çoğulundan *el-Muntakım, Mursilîn* çoğulundan *el-Mursil, Vârisîn* çoğulundan *el-Vâris, Sâdıkîn* çoğulundan *es-Sâdık, Munzirîn* çoğulundan *el-Munzir.*

El-Mursil ismi, ef'âl-i hüsnada karşılığı olan isimlerden biridir.

3.2. Allah el-Mursil'dir

"Gönderen" birinden söz ediliyorsa, orada mutlaka "gönderilen" bir şey var demektir. Allah el-Mursil'dir. Bu ismin tecellisi için bir *mursel* (gönderilen) şarttır. El-Mursil'in gönderdiği *mursel* nedir?

Bu ismin geçtiği iki ayetten ilkinde el-Mursil'in gönderdiği *mursel* veya *rasûl* tasrih edilmemiştir. Bu durumda "gönderilen" peygamberler olabileceği gibi, vahiyler de olabilir. Mukatil, *'aleyhim*'deki (28:45) zamirin Mekkelileri gösterdiğini söyler (*Tefsir*). Dahhak ise bu zamirin Medyenlileri gösterdiği görüşündedir. Buna göre ayetin son cümlesi şöyle olur: "..fakat (bütün elçileri) başından beri gönderen yine Bizdik" (Râzî).

- Vahye "rasûl" denebilir mi?

- Dil açısından vahyin kendisine "rasûl" demek mümkündür. Ne lafza, ne manaya, ne de hakikate ilişkin, *vahye* "rasûl" demeye mani bir hal yoktur. Vahyin *rasûl* oluşu, daha çok kelime anlamı olan "gönderilen" olmasıyla alakalı gibi gözükmektedir. Fakat vahyi, içinde murad-ı ilahiyi taşıyan ilahi kelam olarak tarif edersek, o zaman vahyin lafızları da "murad-ı ilahinin elçisi" gibi görülebilir. Bütün bu izahların Kur'ani delili, Kur'an'da el-Mursil isminin geldiği ilk yerde "gönderilen" *mursel* veya *rasûl*'ün vahiy olma ihtimalidir. Fakat *ersele* (O gönderdi) fiillerinin yer aldığı ayetlerde, gönderildiği ifade edilen şey, "vahiy" değil "peygamber"dir.

İşte Mursil isminin geçtiği ilk ayet:

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ اِذْ قَضَيْنَآ اِلٰى مُوسَى الْاَمْرَ وَمَا كُنْتَ مِنَ
الشّٰهِدِينَ ﴿٤٤﴾ وَلٰكِنَّآ اَنْشَاْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ وَمَا كُنْتَ ثَاوِيًا فِٓى اَهْلِ
مَدْيَنَ تَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِنَا وَلٰكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٤٥﴾

"Ve sen (Ey Nebî)*! Biz* (vadinin bir yamacında) ***Musa'ya bu Emr'i bildirirken, sen vadinin öbür yamacında değildin; dolayısıyla*** (olan biteni oradan) ***izleyen şahitlerden de değildin. Tam aksine, Biz*** (o günden bu güne) ***nice kuşaklar var ettik ve bunların üzerinden de nice zaman akıp gitti. Dahası sen, kendilerine mesajlarımızı iletmek için Medyen sakinleri arasında bulunmuş da değildin; fakat*** (bu mesajları) ***öteden beri gönderip duran da yine Bizdik."*** *(Kasas 28:44-45)*

Bu Kur'an pasajı, Hz. Musa'nın vahyi ilk alışından söz etmektedir. O, Firavun'un anaların rahmine kadar uzanan zulmünden mucizevî bir biçimde kurtulmuş, kendisini öldürmek

isteyen Firavun'un sarayında büyümüştür. Sarayda yetişen her prens gibi, o da çok iyi bir eğitim almış, başarılı bir asker olarak yetiştirilmiştir. Mısır ordu komutanı olarak Kuş İli (Habeş diyarı) seferine katılmış, ülkesine muzaffer bir komutan olarak dönmüştür.

İlahi senaryonun gerçekleşmesi için atılacak ilk adım, Musa'nın saraydan kurtarılmasıdır. Bir yumrukta işlediği kaza cinayeti onun saraydan kurtuluşunun önünü açar. Aranan bir suçlu olarak Medyen'e kaçan Musa, yaklaşık 10 yıl Medyenli üstadı Hz. Şuayb'ın tedrisatından geçer. Onun kızıyla evlenmeyi hak eder. Ailesiyle birlikte Mısır'a dönerken, yolda ilk 'gönderi'yi alır. El-Mursil olan Allah, ilahi risaleti temsil etme görevi için Musa'yı seçmiştir.

Hz. Musa'ya gönderilen vahiyden söz eden bu pasajın nüzul ortamındaki kahramanı Hz. Peygamber'dir. Atıf yaptığı tarihi olay üzerinden Kur'an vahyinin ilahiliği, veya Allah Rasulü'nün seçiminin ilahiliği dile getirilmektedir. Zira rasûl göndermek el-Mursil olana düşer.

3.3. Rasulleri gönderen el-Mursil'dir

El-Mursil isminin Kur'an'da geldiği ikinci yerde, "gönderme" fiilinin nesnesi açık ve net olarak peygamberler, yani "rasullerdir". Rasuller, Allah'ın elçileridir. Allah mesajlarını insanlara seçtiği elçiler aracılığıyla iletir:

حٰمٓ ۝١ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ۝٢ إِنَّآ أَنزَلْنَاهُ فِى لَيْلَةٍ مُّبَارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ ۝٣ فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ۝٤ أَمْرًا مِّنْ عِندِنَآ إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ۝٥ رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ إِنَّهُۥ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۝٦

*"Hâ-Mîm! **Özünde açık ve hakikati açıklayıcı olan kitabın değerini bilin! Evet, onu mübarek bir gecede Biz indir**(meye başla)**dık; zaten, baştan beri** (vahiyle) **uyaran da Bizdik. O gece,** (iyi ve kötü) **her iş ayrıştırılarak hikmetli bir hükme bağlanır, tarafımızdan verilmiş bir emirle: Elbet Biz, evet rasulleri gönderen de Bizdik, Rabbinin rahmeti sayesinde. Şüphesiz yalnızca O'dur Semî, O'dur Alîm."* *(Duhân 44:1-6)*

Gönderen el-Mursil, gönderilen kimseler rasûl ise, rasullerle gönderilen mesaj da "risale"dir. *Risale*, "birilerine hitaben gönderilmiş yazılı mesaj" demektir. Bu yüzden "mektuba" da *risale* denir.

Vahiyler, Allah'tan insanlığa gönderilmiş *risaleler*, yani "mektuplar"dır. Mektubun sahibi Allah'tır. Muhatabı başta peygamberler olmak üzere insanlardır. Peygamberlerin ilahi risaleler için yaptıkları elçilik, bir hükümdarın muhatabına gönderdiği elçinin elçiliğine asla benzemez. Bu ikincisinde elçi, sadece mesajı taşıyıcıdır, yaşayıcı değil. Fakat ilahi risaletin elçileri, sadece taşıyıcı değiller, aynı zamanda yaşayıcıdırlar. Zira onlara gelen vahiyler, sadece başkalarına taşımaları için gelmiş değildir. Aynı zamanda yaşamaları için de gelmiştir. Rasuller vahiylerin "ara kablosu" değil, "ilk muhatabı" konumundadırlar.

Allah'a isnatla gelen iki *Mursilîn* isminin ikisinde de çift katlı bir pekiştirme ibaresi kullanılır. İlkinde *velâkinnâ kunnâ*, ikincisinde *innâ kunnâ* lafızları yer alır. *Mursilîn* isminden önce gelen bu lafızlar, muhataba şunu ima ederler:

1. Peygamber göndermek bizim işimizdir, başkasının değil.

2. Peygamber göndermek, Bizim öteden beri süregelen sünnetimizdir.

3. Hakiki peygamberler Bizim gönderdiklerimizdir, gerisi sahtedir.

4. Bizim göndermemiz, eşsiz benzersiz bir göndermedir, taklit edilemez.

El-Mursil olan Allah, gönderdiği peygamberlerden dahi hesap soracağını beyan etmektedir:

فَلَنَسْـَٔلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْـَٔلَنَّ الْمُرْسَلِينَ ۝

"Hem kendilerine ilahi mesaj gönderilenleri, hem de (onlara) ***ilahi mesajı iletmekle görevli olanları elbet hesaba çekeceğiz."*** *(A'raf 7:6)*

4. EL-MURSİL İSMİNİN TECELLİLERİ

4.1. Rasul göndermek el-Mursil'in tecellisidir

Mursilîn isminin içinde yer aldığı ayetlerin izahında da geçtiği gibi, Allah'ın rasuller göndermesi el-Mursil isminin tecellisidir. O'nun peygamber göndermekten maksadı insanlara doğru yol rehberliğidir:

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٤﴾

"O'dur diğer bütün (batıl) ***dinlere üstün kılmak için Elçisi'ni doğru yol bilgisiyle ve hak din ile gönderen; tabi ki şirke gömülüp gidenler hoşlanmasa da... Siz ey iman edenler! Bilin ki hahamlardan ve rahiplerden birçoğu insanların mallarını,*** (ürettikleri) ***batıl inanç karşılığı boğazlarına geçiriyorlar; böylece*** (onları) ***Allah'ın yolundan çeviriyorlar. Hem altın ve gümüş toplayarak servet yapıp, hem de onu Allah yolunda sarf etmeye yanaşmayan kimseler var ya: işte onları can yakıcı bir azap ile müjdele!"*** *(Tevbe 9:33-34)*

Bu sonuncu ayet, vahiy kaynaklı dinler içinde yuvalanan "din adamları" sınıfını, Allah'ın gönderdiği peygamberlerin tam karşısına yerleştirir. Bunun bir ileri safhası ise yalancı peygamberlik iddiasıdır.

Allah göndermediği halde kendisini peygamber olarak tanıtan veya peygamberlerin aldığı yerden kendisinin de aldığını söyleme cüretinde bulunan herkes, el-Mursil isminden rol çalmaya yeltenmiş demektir.

Her dönemde, her milletin içinde bin bir kisve altında ortaya çıkan sahte peygamberler, tarihin hiçbir döneminde eksik olmamıştır. İslam ümmeti içinden de her dönemde açık veya örtülü peygamberlik iddialarıyla ortaya çıkanlar olmuştur.

Her vahiy aldığını iddia eden, peygamber olduğunu da iddia etmemiştir. Fakat ne kadar tevil edilirse edilsin, *vahiy alma* iddiası aynı zamanda *peygamber* olma iddiasının örtülü bir biçimidir. Bu türler içerisinde alacağı tepkiden çekinerek vahiy aldığını fakat peygamberlik iddiası taşımadığını söyleyenlerin, ciddiye alınacak bir tarafının olmadığı açıktır.

Aslında, vahiy alma iddiası, bir tür *misyon çalma* anlamına gelir. Çalınan gerçek, peygamberlik kurumunun misyonudur. Bu tesbitin haklılığını anlamak için, peygamber taslaklarının çıkış

zaman, zemin ve şartlarını iyi incelemek gerekir. Nerede böyle bir peygamber taslağı çıkmışsa, orada ya Hz. Peygamber'in misyonuna ilişkin bir boşluk doğmuş, ya da bizzat bu iddiayla çıkanlar tarafından misyon sınırlamasına gidilmiştir. Yani, müslüman dünyada çıkan her peygamber taslağı, Hz. Peygamber'in misyonundan çaldıklarıyla geçinmeye çalışmıştır.

Hz. Peygamber'in misyonundan eksilttikleri ya da çaldıklarıyla geçinen ilk kişiler, kimisi Hz. Peygamber'in daha sağlığında, kimisi de onun vefatının ardından ortaya çıkan peygamberlik iddiasındaki kimselerdir. Bunların en ünlüleri kendisine "Yemame'nin Rahmanı" adı verilen Müseylime el-Hanefi, Esved el-Ansi, Tuleyha el-Esedi'dir ve bir kadın olan Secah et-Temimiyye'dir.

4.2. Yalancı peygamberlik: Mursil isminden rol çalma girişimi

Asıl adı İbn Habib el-Hanefi (öl. 12/633 m.) olan Müseylime'ye, "müslümancık" anlamına gelen bu adı daha Rasulullah'ın hayatında müslümanlar vermiştir. Demek ki "müseylime" adını, onu tekfir etmek ya da müslüman saymak dışında, el-Hanefi'nin durumu belirginleşinceye kadar, ara bir form olarak kullandılar.

Müseylime liderlik ve kavimciliğini, sahte peygamber elbisesi altına saklayarak çıkmıştı. Kendi kavmine diyordu ki: "Ey Hanife oğulları! Allah, Kureyş'i peygamberliğe sizden daha layık kılmamıştır. Topraklarınız onlarınkinden daha geniş, sayınız onların sayısından fazla. Cebrail sizin arkadaşınıza, tıpkı onlarınkine indiği gibi iniyor."

Bundan da anlaşılacağı gibi Müseylime, Hz. Peygamber'in peygamberliği de dahil hiçbir iman esasını inkar etmiyordu. O, Hz. Peygamber'in otoritesini reddediyor ve dinde bir takım 'reformlar' yapıyordu. Kendi toplumuna şarabı ve zinayı helal kılıyordu.[33] Oruçta hatırı sayılır bir indirime giderek, orucu bir gün ve geceyle sınırlandırmıştı. Mescidlerinde ibadet ediliyor, taraftarları kendisine geldiğini iddia ettiği secili sözleri okuyorlardı. Bunlardan ilginç örnekler kaynaklarda yer almıştır.

Hz. Ebubekir, Hanife oğullarına baş eğdirdiğinde, onlardan "Müsleylime'nin Kur'an'ından" bazı şeyler okumalarını istedi. Onlar okudular:

33 Taberi, ***Tarih***, 2/281-282.

"Fil.

Öyle ya, sen filin ne olduğunu nereden bileceksin?

Onun uzun bir hortumu var!"

Şu örnek daha ilginç:

"Siz ey iki kurbağanın kızı kurbağalar!

Suyunuz temizlendi.

Suyu kirletemezsin, içeni engelleyemezsin.

Başın suda, kuyruğun çamurda.

Toprağın yarısı bizim, yarısı Kureyş'in.

Ama Kureyş saldırgan bir toplum."

İşte bir örnek daha:

"Ekini ekenlere,

ürünü biçenlere,

daneyi savuranlara,

un öğütenlere,

ekmek pişirenlere,

tirit yapanlara,

donmuşunu da erimişini de silip süpürenlere yemin olsun.

Yüncü bedevilere ve sizden önceki medenilere üstün kılındınız.

Arkadaşınızı koruyun.

Yardım dileyeni barındırın.

İsteyenin işini görün."[34]

Temim kabilesinden Secah isimli bir kadın da kendisine vahiy geldiğini iddia ediyordu. Müseylime'ye rakip çıkınıştı. Müseylime, müslümanlara karşı savaşa hazırlanırken, bir de Secah'la uğraşmak istemediği için ona buluşma teklif etti. Taberi, bu buluşmanın ayrıntılarını nakleder. Müseylime, Secah'ı onun için kurdurttuğu görkemli bir çadırda ağırladı. Onu peygamberlik iddiasından vaz geçirmek için şu vaadi yaptı: "Toprağın yarısı bizim, diğer yarısı Kureyş'in idi, ama eğer sen bu işten vazgeçersen, Allah sana Kureyş'in payına düşen yarıyı verir."

34 İbn Kesir, ***el-Bidaye***, 6/331.

İlginç olanı, birbirlerine gelen 'vahyi' öğrenmek istemeleriydi. Müseylime Secah'a "Sana ne vahyediliyor?" diye sordu. Kadın, "Kadınlar önce başlar mı? Sen söyle bakalım sana ne vahyolunduğunu?" dedi. Müseylime şu cevabı verdi: *"Baksana Rabbine, hamile kadına ne yaptı? Vahşice vuruşların peşinden yılan gibi akan canlı bir varlık çıkardı."* Secah "Ee, daha ne olmuş?" dedi. Dedi ki:

"Bana şöyle vahyolundu:
Allah kadınları öbek öbek yarattı.
Erkekleri onlara eş yaptı.
Onlara bir şey geçiririz.
Dilediğimiz zaman da çekip çıkarırız.
Bizim için yavru imal ederler"

Secah dedi ki: "Senin peygamber olduğuna şehadet ederim!" Müseylime: "benimle evlenir misin? Böylece, senin ve benim kavmim sayesinde Arapları yemiş olurum!" dedi." Taberi bu hikâyenin sonunda Müseylime'nin 'ümmetine' şu talimatı verdiğini nakleder: "Allah'ın elçisi İbn Habib –Müseylime-, size Muhammed'in getirdiklerinden ikisini yükledi: Yatsı namazı ve sabah namazı."[35]

Tuleyha el-Esedi de kendisine vahiy geldiğini iddia ediyordu. Yeğeni Habbal'i Hz. Peygamber'e göndererek kendisine Zunnun isimli bir meleğin vahiy getirdiğini iddia etmişti.[36] Tuleyha'ya geldiği iddia edilen vahiyden işte bir örnek: "Güvercin, kumru ve göçmen kuşu çorak toprağa aittir. Sizden yıllarca önce kendilerini tutacak. Meleğimiz Irak ve Suriye'ye varacak." İslam ordusuyla savaşa girmeden hemen önce taraftarlarına kendisine son gelen 'vahyi' şöyle haber veriyordu: "Bana, tutacak yeri olan bir değirmen taşı yapmanız emredildi; Allah, atacağı şeyi oraya atacak!"[37] İbnu'l-Esir, Tuleyha'nın Hz. Peygamber'in kıldığı namazda yaptığı 'reformu' şöyle haber verir: "Onlara, namazda secdeyi terk etmelerini emreder ve şöyle derdi: "Allah yüzünüzü toprağa sürmenize, arkanızı dikmenize değer vermez. Allah'ı zikredin, ona ayakta ibadet edin."[38]

35 Taberi, ***Tarih***, 2/270-271.
36 Age., 2/225.
37 Age., 2/264.
38 İbnu'l-Esir, ***el-Kamil***, 2/232.

Aslen Yemenli Mezhic kabilesinin Ans oymağına mensup olan Esved el-Ansi (öl. 10 h.) ise, öteden beri bir kâhin-şair olarak bilinirdi. Çoğu kâhin-şair gibi o da sihir kimyasıyla ilgileniyordu. Onun vahiy aldığını iddia edip ortaya çıkması da Hz. Peygamber daha hayattayken vuku bulmuştur. Esved el-Ansi de, peygamberlik iddiasında bulunan diğerleri gibi iman esaslarına değil, şer'î hükümlere yönelik düzenlemelere gidiyordu. İki kız kardeşin aynı anda aynı kişinin nikahında birleşmesi yasaklayan Kur'an hükmünü (4:23) geçersiz ilan ediyordu.[39]

Vahiy aldıklarını iddia eden bu insanların tümünde bir takım ortak özellikler görüyoruz:

1. Hiçbiri de Allah'ı inkâra ya da şirke çağırmıyorlardı.

2. Rasulullah'ın peygamberliğini reddettiklerine dair her hangi bir habere rastlamıyoruz.

3. Hiçbiri imanla ilgili bir esası reddetmiyor, bir başka akideye çağırmıyordu.

4. Hepsi de, kendilerine vahiy geldiği iddiasıyla çıkıyorlar ve şer'î hükümlerde değişiklik yapıyorlardı.

4.3. Bir istismar aracı olarak nebi-rasul farkı

İslam ümmeti içinden çıkmış yalancı peygamberlerin, kendi durumlarını meşrulaştırmak için başvurdukları istismar yöntemlerinden biri de nebi-rasul kelimeleri arasındaki farktır.

Nebi ile *rasûl* kelimeleri, birbiriyle iç içe geçmiş, anlamları birbirine çok yakın iki terim olarak karşımıza çıkıyor. Bu iki terimi dilsel bir karşılaştırmaya tabi tuttuğumuzda, arada şöyle ince bir farkın olduğunu söylemek mümkündür: Nebi, haberin öne çıktığı bir terim; rasul, habercinin öne çıktığı bir terimdir. Birincide vurgu *haberin kendisine*, ikincide ise *haberi taşıyanadır*. Usulcülerin ıstılahında nübüvvet sadece vahye muhatap olan; risalet, bu vahyi insanlara bildirme misyonuyla gönderilen kimse için kullanılmaktadır.[40] Fakat fıkıhçıların geneline göre *nebi* kendisinden önceki şeriata bağlı olarak gelen, fakat *rasul* bağımsız bir şeriatla gönderilen peygamberdir.

39 İbn Kesir, ***Tefsir***, 1/472.
40 Şihabuddin Karafi, ***el-İhkam*** 92.

Süyuti, nübüvvet ile risaleti birbirinden ayırarak, birincisini sadece *haber alma*, ikincisini ise *aldığı haberi başkalarına ulaştırma* görevi şeklinde açıklar. Bu açıklamaya uygun olarak şu görüşü dile getirir: "Nübüvvete ilişkin ilk indirilen şey ***"Rabbinin adıyla oku"*** (96:1) ile başlayan ayetlerdir, risalete ilişkin ilk indirilen şey ise ***"Sen ey*** (yalnızlığa) ***bürünmüş olan!"*** (74:1) ile başlayan ayetlerdir" der.[41]

Süyuti'den önce konuyu ele alan Zerkeşi ise ilk inen ayet için "Muhammed aleyhisselamın peygamberliğine delalet eder. Çünkü Nübüvvet, yüce makamın diliyle belli bir kişiye özel bir teklifin bildirilmesinden ibarettir" der. Müddessir suresinin ilk ayetleri için ise "Bu da Peygamber aleyhisselamın risaletine delildir. Çünkü risalet, Yüce makamın diliyle belli bir kişiye genele ilişkin bir teklifin bildirilmesinden ibarettir" der.[42]

Kur'an peygamberlik zincirinin son halkasının Hz. Peygamber olduğunu açıkça ortaya koyar: ***"Muhammed sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir, fakat o, Allah'ın Rasulü ve bütün peygamberlerin sonuncusudur. Allah ise, her şeyi hakkıyla bilendir."*** (33:40)

Hz. Peygamber'in bir niteliğini bildiren bu ayetin söylediği hakikat, nübüvvet sürecinin, şahıslardan tüm vahiylerin özünü içerisinde barındıran Kur'an mesajına geçtiğinin bir ifadesidir.

Hatem aynı zamanda "mühür" anlamına gelir. Rasulullah'ın yüzüğüne nakşettirdiği mühre de bu ad verilmiştir. Ayetteki ibare ister "peygamberlerin mührü" isterse "peygamberlerin sonuncusu" diye anlaşılsın, fark etmez. Asıl olan, *vahyin zirvesinin* Kur'an vahyi olduğunun ilan edilmiş olmasıdır. Bu, insanlığın değişmez değerlerini temsil eden islamı, bundan böyle değişmez ilahi mesajları bünyesinde barındıran tamamlanmış Kur'an vahyinin temsil edeceği anlamına gelir.

Kur'an vahyinden sonra vahiy aldıkları iddiasıyla ortaya çıkan insanların, nebi-rasul terimlerinin üzerinde bir türlü söz birliği edilemeyen anlam farklılıklarından medet ummaları, bir *kelime istismarından* başka bir şey değildir. Çünkü aslolan *vahiy almak* değil, aslolan geldiği iddia edilen vahyin Allah'tan geldiğini *garanti altına almaktır*. Çünkü Kur'an'ın da açıkça ifade ettiği gibi, Şeytanlar da insanlara "vahyedebilmekte", bu yolla insanları saptırmaktadır (6:112, 121).

41 ***el-İtkan***, I, 24.
42 ***el-Burhan***, 1/208.

Bir peygamberi peygamber eden, Allah'ın ona indirdiği vahyi şeytanların saptırmasından koruyacağına ilişkin verdiği garantidir (56:79). İşte bu garanti, her peygamberin sıfatı olan *masumiyet* ve *mahfuziyettir* (korunmuşluk). Eğer, Allah'tan bir korunmuşluk garantisi yoksa, bir kimsenin "bana da vahiy geliyor" demesi gayet mümkündür. Fakat bu 'vahyin' Allah'tan geldiğini söylemesi, kendisini şu ayetin muhatabı kılacaktır:

"Kendi uydurduğu yalanları Allah'a isnat edenden, ya da kendisine (Allah'tan) ***vahyolunmadığı halde "bana da vahyolunuyor" diyenden daha zalim kim olabilir?"*** (En'âm 6:93)

4.4. Rüzgârı göndermesi el-Mursil'in tecellisidir

Allah'ın el-Mursil isminin tecellilerinden biri de rüzgârları sevk etmesidir. Bu ilahi fiil ef'al-i hüsnadan *yursilu* (O sevk eder) muzari fiili ile dile gelir:

وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ۚ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا ﴿٤٨﴾

"Yine Rahmetinin önü sıra rüzgarları müjdeci olarak gönderen de O'dur. Yine O, gökten tertemiz bir su indirmiştir." *(Furkân 25:48)*

Bu ayetin bir lafzi, bir de mecazi yorumu vardır. Lâfzî yorumu şudur: İlahi rahmeti temsil eden yağmur yağmadan önce, müjdecisi olan rüzgâr eser. Rüzgârdan anlayan bilir ki, arkasından yağmur yağacaktır. İşte bu rüzgâr, yağmurun "elçisi" işlevini görür. Bu elçi *beşîr* sıfatına sahip olan, yani "müjdeleyen" bir elçidir.

Bu ayet, insana bütüncül bakmayı öğreten bir ayettir. Bütüncül bakış, tevhidi bakıştır. Tevhidi terbiyeden geçmiş bir bakış, yağmura "yağmur" diye bakmaz. Zira yağmur, bir bütünün parçasıdır. İnsan parçayı bütün zannederse, bütünü gözden kaçırır. Bütünü gözden kaçıran, parçayı bütün sanır. Parçayı bütün sanan, olan bitenin hakikatini kavrayamaz.

Ayet, bütünün parçası olan yağmurun kendisiyle gönderildiği "elçiye" dikkat çekiyor. O elçi rüzgârın ta kendisidir. Rüzgâr, önce o yağmuru oluşturan buharları kaynaklarından toplamaktadır. Sonra onları "gönderildiği yere" (*mursel ileyh*)

sevk etmektedir. Sonra yerden kaldırdığı toz zerrecikleriyle, onları aşılayıp tohumlamaktadır. Bu sayede havadaki nem zerrecikleri, toz zerreciklerinin etrafında birikip yağmur damlalarına dönüşecektir. Süreç, bu damlaların toprakla buluşmasıyla tamamlanacaktır. İşte bütün bu sürecin arkasındaki rüzgârın da arkasında, görünmeyen bir güç vardır. O güç ilahi güçtür. O, rüzgârları gönderen Allah'tır.

Kıssadan hisse: Ey insan, eğer yağmurdan dolayı birine teşekkür edeceksen, o biri, yağmur ve rüzgâr değil, yağmuru ve rüzgârı "sevk eden" (*el-Mursil*) Allah'tır. Bu rahmet zincirini harekete geçiren gücü fark edersen, parça-bütün ilişkisini fark etmiş olursun. İşte o zaman tevhidi bir bakışa sahip olursun.

Ayetin bir de mecazi yorumu var: Kur'an'da rüzgâr-rahmet/yağmur istiaresinin kullanıldığı her yerde, vahye bir işaret ya da ima vardır. Ortalığı kasıp kavuran ve her şeyi havaya savuran rüzgâr, nasıl ki arkadan gelen yağmurun habercisiyse, Mekke yıllarında vahyin estirdiği bu fırtınada çekilen sıkıntılar da, arkadan gelecek rahmetin habercisidir.

Bu ayet müşrik akla şunu söyler: Ey müşrik akıl! Yağmuru rüzgârın getirdiğini bilir ve inanırsın. Yağmuru haber veren bir rüzgâr çıktığında, havada tek bulut bile olmasa, "Bu rüzgâr yağmur getiriyor" bile dersin. Çoğu kere tahminin doğru çıkar. Fakat çöle dönmüş gönülleri cennete çevirecek bir baharın manevi yağmuru olan vahyin, insanlar içinden seçilmiş bir "elçi" eliyle gelmesini yadırgarsın. Oysaki yağmuru rüzgârın getirmesi ne kadar doğalsa, vahyi peygamberin getirmesi de o kadar doğaldır. O rüzgârı Allah'ın gönderdiğini şirke bulaşmış mantığınla sen bile inkâr edemiyorsun da, vahye elçilik yapan peygamberi Allah'ın gönderdiğini neden inkâr ediyorsun?

Allah'ın el-Mursil isminin tecellisinden bahseden benzer bir ayet, yağmurun rüzgârla sevk edilmesinden yola çıkarak, öldükten sonra yeniden diriliş hakikatine dikkat çeker:

وَاللّٰهُ الَّذِیْٓ اَرْسَلَ الرِّیٰحَ فَتُثِیْرُ سَحَابًا فَسُقْنٰهُ اِلٰی بَلَدٍ مَّیِّتٍ فَاَحْیَیْنَا بِهِ
الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ؕ كَذٰلِكَ النُّشُوْرُ ۝

"Allah, rüzgarları elçi (gibi) ***gönderip peşi sıra bulutları tetikleyenin ta kendisidir. Derken Biz onu çorak bir beldeye sevk ederiz; ve bu sayede onunla ölü toprağa can veririz: yeniden diriliş de işte böyle olacaktır."*** *(Fâtır 35:9)*

Bu ayetin yeniden dirilişe telmih oluşu yanında bir başka çağrışımı daha vardır: Risalet rüzgarı vahiy rahmetiyle yüklü bulutları Necid çöllerinin göbeğine sürükleyerek küfürle çöle dönmüş yürekleri imanla göle çevirmiştir.

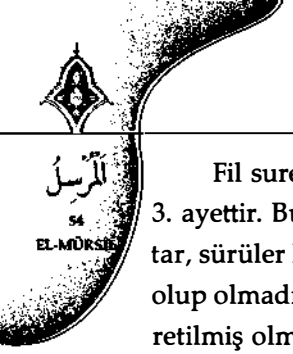
4.5. Ordularını göndermesi el-Mursil'in tecellisidir

El-Mursil isminin tecellileri arasında Kur'an, Ebrehe'nin Fil Ordusu'nun üzerine sevk edilen görünmez ilahi orduları da zikreder:

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحٰبِ الْفِيلِ ۝ اَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِى تَضْلِيلٍ ۝ وَاَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا اَبَابِيلَ ۝ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ ۝ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَاْكُولٍ ۝

"Gözünde canlandırabilir misin Rabbinin Fil Ordusu'na nasıl muamele ettiğini? Başlarına geçirmedi mi onların ince tasarlanmış haince hilesini? Onların üzerine katar katar bilinmeyen nitelikte uçan taşıyıcı varlıklar saldı; onlara taş kesilmiş balçık türü tanımlanamayan (şeyler) ***atıyorlardı; derken*** (Rabbin) ***onları, yenil(erek delik deşik edil)miş yapraklara benzetti."*** *(Fil 105:1-5)*

Sure, tarihi Fil Vakası üzerinden ahlaksız gücün ibretlik akıbetini anlatır. İşgalci "Fil Ordusu" (*eshabu'l-fil*), egemen gücün her çağda görülen örneğidir. Bu güç, "Güçlüyüm, o halde haklıyım" mantığıyla hareket eder. Sure *fil-ebâbîl* zıt kutupları üzerine oturur. En iri hayvan olan fil büyük ama haksız olanı, ebabil ise küçük ama haklı olanı temsil eder. Allah, tek ve gerçek büyüktür. Güce tapınan her ahlaksız güç er geç gazaba uğrar.

Fil suresinin El-Mursil ismiyle doğrudan alakalı olan ayeti 3. ayettir. Bu ayette geçen *ebâbîl*, sıfat olarak alınırsa "katar katar, sürüler halinde" anlamına gelir. Kelimenin kökeni ve tekili olup olmadığı konusunda farklı görüşler vardır. Bülbül'den türetilmiş olması da muhtemeldir. *Tayr*, kuştan sineğe, görünenden görünmeyene varana dek bir yerden bir yere havada/hava ile intikal eden her hareketli varlık için kullanılır. *Tayr*'ın ille de kanatlı olması şart değildir, zira En'âm 38'de "kanat" ayrıca zikredilir. "Göklerin ve yerin bütün orduları Allah'ın emrine amadedir" (48:4), "Rabbinin ordularını O'dan başka kimse bilmez" (74:31) ayetleri ışığında zımni anlam şu olur: Allah'ın kimsenin akıl fikir erdiremediği ordularından bir ordu, Fil ordusunu perişan etti.

İşte bu görünmez orduyu sevk eden de el-Mursil olan Allah'tır. Verilen mesaj açıktır: Allah beytini korumak için ne savaşçıya, ne müslümana, hatta ne de insana muhtaçtır.

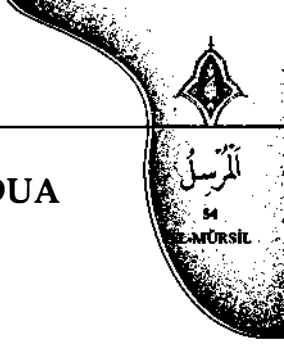
Biz biliyoruz ki, müşriklerin Mekke'ye hâkim olduğu bir zaman diliminde Ebrehe'nin şerrinden Kâbe'yi koruyan Allah, Müslümanların hâkim olduğu bir zaman diliminde, Yezid'in ve Haccac'ın şerrinden Kâbe'yi korumamıştır. Bu zalimler eliyle Kâbe yakılmış ve yıkılmıştır.

Alınacak ibret dersi bellidir:

1. Sadece dini mensubiyet, ilahi yardımı hak etmeyi garanti etmez. Yani Müslüman olmak, peşinen ilahi yardıma nail olmayı garantilemez.

2. Ebrehe'nin karşısında "Kâbe'nin Rabbi Kâbe'sini korur, sen benim develerimi ver!" diyerek Ebrehe'nin el koyduğu develerini isteyen bir Abdulmutalib vardı. Fakat Yezid ve Haccac'ın görevi Kâbe'yi korumaktı. Görevi Kâbe'yi korumak olanların Kâbe'yi yıkması, ebabil 'kuşlarının', Fil Ordusu dururken Kâbe'yi taşlaması kadar vahim bir durumdur.

3. Bu ümmetin başına gelen böylesi bir bela, Fil Ordusu'nun başına gelen beladan daha vahimdir. Bu belaya duçar olan belasını bulmuştur. Ona başka bir bela gerekmez.

5. EL-MURSİL OLAN ALLAH'A DUA

Ya Mursil, Ya Allah!
İnsanlığa nebileri gönderen Sensin!
Nebilerin kalbine vahiyleri indiren sensin!
Bulutları rüzgârlarla sevk eden Sensin!
Rüzgârları rahmetinin elçisi eden Sensin!

Ya Mursil, Ya Allah!
Çölleri rahmet yüklü bulutlarla göle çevirdiğin gibi,
çölleşen gönüllerimizi vahiyle göle çevir!
Vahyi kutlu elçinin kalbine nazil ettiğin gibi,
bizim hayatımıza da nazil eyle!

Amîn!

اَلْوَارِثُ

55

EL-VÂRİS

Mutlak Vâris

Varlığın Mirası Zatına Kalan

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

El-Vâris, Kur'an'da 'azamet cemisi' formuyla, birden fazla yerde Allah'a nisbetle kullanılan mubarek bir isimdir. Mutlak ve sonsuz vâris, tüm varisler yok olduktan sonra varlığın mirası sadece zatına kalacak olan, eşsiz ve benzersiz mirasçı demektir.

Esma-i Hüsna yazarları Vâris ismini Bâki ismiyle açıklamışlardır. Bir ismi bir başka isimle açıklamak, açıklama değildir. Zira kural bellidir: İsimlerin farklılığı, anlamın farklılığına delalet eder. Kaldı ki esma-i hüsna içinde, Allah'ın Bâki diye müstakil bir ismi zaten vardır. İki ismi birbiriyle açıklamak, onların iki ayrı isim değil, bir tek isim olduğunu söylemektir. Bu ise doğru değildir.

Virâse ve *irs*, bir değerin bir başkasından herhangi bir bedel ve sözleşme olmaksızın intikaline verilen isimdir. Aslı *vurâs* olan ve modern Arapçada "kültür" anlamında kullanılan *turâs*, "nesilden nesle aktarılan gelenek" anlamına gelir. *Turâs* Kur'an'da doğrudan "miras" anlamında kullanılmıştır (89:19).

Orta iştikakta "maddi birikim" anlamındaki *servet*, "ölüye yakılan ağıt" anlamındaki *mersiye* ve "öküz" anlamındaki *sevr* kelimeleri müşterek bir köke aittirler. Bunların hepsi "ölen veondan geriye kalan" ortak manası etrafında kümelenir.

Vâris ismi, düz ism-i faildir. Allah el-Vâris'tir. O, bütün mahlûkatın varisidir. Zira her şey fanidir, baki kalacak olan ancak Allah'tır. İsimdeki belirlilik takısı, isim sahibinin vâris olma konusunda mutlak ve sonsuz oluşuna delalet eder.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

2.1. Vâris ismi emeğe saygı uyarısıdır

Miras, özünde başkasının emeğine verilen isimdir. Mirasçı, mirasının sahibi olsa da üreticisi değildir. Onu üreten birilerinin birikimi, onların ölümünden sonra mirasçıya intikal etmiştir.

Mirasın başkasının emeği olduğu hakikati, tüm varisler için geçerlidir. Fakat el-Vâris olan Allah, bunun tek istisnasıdır. Zira ölümlülerin elden ele devrettiği her şey, aslında Allah'ın emeğidir. Onları Allah yaratmıştır. Değerin hakiki sahibi olan Allah, onu insana emanet olarak vermiştir. En sonunda dönüp dolaşıp yine Allah'ın olacaktır.

Allah'ın el-Vâris ismine sahip olduğu, insanoğluna vahiy yoluyla bildirilmiştir. Bunun iki amacı vardır: İlki Allah'ı tanıtmak, ikincisi insanı tanıtmak.

Allah'ı tanıtan boyutuyla el-Vâris isminin vurgusu: Ey insan! Senin varisliğin hakiki değil mecazi varisliktir! Hakiki varis sadece Allah'tır. Sen sadece emanetçi olabilirsin!" Yine bu boyutuyla el-Vâris ismi insana şunu hatırlatır: "Sana emanet edilenlere karşı dikkatli ol! Onlara hassas davran. Zira en sonunda o emanetlerin vârisi Allah olacaktır. Sakın Allah'a karşı mahcup olma!

İnsanı tanıtan boyutuyla el-Vâris isminin vurgusu: Ey insan! Sana emanet edilenler dönüp dolaşıp en sonunda Allah'a kalacaktır. Zira onlar O'nun emeğidir. Eğer sen de bir şeylerin varisi olmak istiyorsan, kendi emeğine bak! Gerçek miras, kalıcı mirastır. Kalıcı miras senin salih amellerinle elde edeceğin cennettir.

Varis ismine imanın gereği emeğe saygıdır. Emeğe saygı gösteren insan 'elin' emeğini değil, elinin emeğini yer.

Varis ismine kâmil manada iman eden insan, bu cihana sahip olmak için değil şahit olmak için geldiğini unutmaz.

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Kur'an'da el-Vâris ismi

Kur'an'da *v-r-s* maddesinden gelen kelime sayısı 34'tür. Bunlar içinde tekil olarak tek yerde gelen *vâris*, insan için kullanılır. Kur'an'da Allah için bu maddeden kullanılan üç isim yer alır. Bunların üçü de, çoğul olarak *el-Vârisîn* şeklinde gelir.

Allah'a isim olarak gelen bu türden çoğul isim kalıplarına bazı dilciler "azamet cemisi" adını vermişlerdir. İsimdeki çoğul kalıbının, Allah'ı tazim ve onu ululamak maksadı taşıdığı ifade edilmiştir. Kur'an'da bu türden birçok kullanım yer alır. Bunlar *Şâhidîn, Ğâfirîn, Hâkimîn, Kâdirûn, Muktedirûn, Hâlıkîn, Nâsırîn, Mucîbûn, Hâsibîn, Râzikîn, Mûsi'ûn* gibi isimlerdir. Allah'a nisbetle çoğul kalıbıyla gelen bu isimler ikiye ayrılır:

1. *Tekil karşılığı olup onlara mülhak olan isimler:* Mesela *Şâhidîn* Şehîd ismine, *Ğâfirîn* Ğâfir ismine, *Hâkimîn* Hakîm ismine mülhaktır. Böyle olan çoğul kalıpları esma-i hüsna listemizde müstakil bir isim olarak yer almamışlardır.

2. *Tekil karşılığı olmayan isimler:* Mesela *el-Vâris(în)*, ismi gibi. Bu tür isimler esma-i hüsna listemizde müstakil isim olarak yer almışlardır. Bunların toplamı beştir: *el-Muntakım, el-Mursil, el-Vâris, es-Sâdık, el-Munzir.*

El-Vâris(în) isminin geldiği yerler, nüzul sırasına göre Kasas 58, Hıcr 23 ve Enbiya 89'dur. Her üçünde de isim belirlilik takısıyla gelir. Belirli gelmesi, ismin özellikle Allah'a mahsus kullanıldığının bir başka delilidir. Geldiği üç surenin üçü de, nübüvvetin 10-12. yılları arasında inen surelerdir. Bunlar, dönem olarak boykot sonrası sureleridir. El-Vâris ismi, Mekke'deki iktidarlarını ebedi sanan Müşriklere bir tenbih, mü'minlere de bir teselli iması taşımaktadır.

El-Vâris, ilahi fiillerde *(ef'âl-i hüsna)* karşılığı olan isimlerdendir. Allah'a isnatla *nerisu*: "varis kılarız" (19:40, 80) kalıbıyla iki kez kullanılır. Burada dikkat çeken bir nokta var: Allah'a nisbetle gelen isimler çoğul geldiği gibi, fiiller de çoğul gelmektedir.

3.2. Allah el-Vâris olandır

Allah mutlak Vâris'tir. Kulların malik oluşu nasıl mecazi ve sınırlı ise, varis oluşu da öyledir. Zira gerçek varis olan, elinden bir daha asla çıkmayandır. Elinden verdiğinde dahi çıkmayan sadece Allah'tır. Allah dışında "Ben varisim" diyenlerin hayatları da ölümleri de Allah'ın elindedir.

Kişi ne kadar büyük bir mirasa sahip olursa olsun, ölümüyle birlikte onun da malına konan bir mirasçı çıkar. Şu halde, hayatına ve ölümüne söz geçiremeyen insan, gerçek varis olamaz. Gerçek varis, hayatı ve ölümü yaratandır. İşte şu ayet bu hakikati söyler:

وَإِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ ﴿٢٣﴾

"Ve Biz, evet Biz dirilteniz ve öldüreniz; ve Biziz mutlak Vâris olan." *(Hıcr 15:23)*

Mecazi olan, sadece kendini varis sayan fertlerin varisliği değildir. Kendini varis sayan nesillerin varisliği de mecazdır. Helak olan kavimler el-Vâris olanın sadece Allah olduğunun şahididir. Nemrut ve Firavunlardan geriye kalan piramitler, el-Vâris olanın sadece Allah olduğunun şahididir. Roma'nın ve Bizans'ın kalıntıları, el-Vâris olanın sadece Allah olduğunun şahididir. İşte şu ayet bu hakikati haykırır:

وَكَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا ۚ فَتِلْكَ مَسَاكِنُهُمْ لَمْ تُسْكَنْ مِنْ بَعْدِهِمْ اِلَّا قَلِيلًا ۖ وَكُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ ﴿٥٨﴾

"Ama Biz refahın şımartıp azgınlaştırdığı nice ülkeyi helak etmişiz. Bakın, işte onların yaşadıkları mekânlar! Pek azı dışında arkalarından oralara bir daha yerleşen olmadı: Ve zaten her şeyin ebedi varisi sadece Biziz." *(Kasas 28:58)*

El-Vâris isminin sahibi olan Allah öyle bir mirasa sahiptir ki, ne kadar büyük olursa olsun hiçbir iktidar sahibi öylesine büyük bir mirasa sahip olmayı hayal dahi edememiştir. İşte el-Vâris olan Allah'ın mirasının büyüklüğünü dile getiren ayet:

وَلِلّٰهِ مِيرَاثُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۗ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٨٠﴾

"Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır; ve Allah yaptıklarınızdan haberdardır." *(Âl-i İmran 3:180)*

İnfak ile Allah'ın varis ismine iman arasında doğru bir orantı vardır. İnfak etmeyenler, Allah'ın el-Varis ismine iman etmekte zorlananlardır. Allah soruyor:

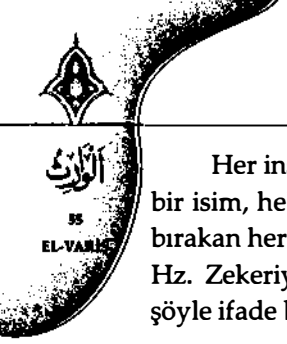
وَمَا لَكُمْ اَلَّا تُنْفِقُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَلِلّٰهِ مِيرَاثُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ﴿١٠﴾

"Size ne oluyor da Allah davası uğruna infak etmiyorsunuz? Üstelik göklerin ve yerin mirası Allah'ındır." *(Hadîd 57:10)*

3.3. Allah varislerin en hayırlısıdır

Miras konusunda insan iki durumda bulunur: Varis olan ve miras bırakan. Varis olma konusunda, bir önceki başlık altında serdedilen ayetler sadra şifadır. El-Vâris Allah'tır. İnsanın kendine kalan mirası mutlak ve ölümsüz sanması, kendini aldatmasıdır. Dahası Allah'tan rol çalmaya kalkmasıdır.

Miras konusunda ikinci durum ise miras bırakma durumudur. Her insan arkasında iyi bir varis bırakmak ister. İster ki varisi, kendisinin emek zahmet kazandıklarını çarçur etmesin. Emeğine saygı duysun. Kendisinin üzerine titrediği şeyler konusunda, varisi de hassas olsun. Hiçbir hakkını zayi etmesin. Kendisine kötü söz getirmesin. Kendisini malıyla maskara etmesin.

Her insan böyle varisleri olsun ister. Geriye iyi bir hatıra, iyi bir isim, helal bir servet, hatırasına tazim gösterilecek bir hayat bırakan herkes böyle ister. İşte insanın bu isteğini bilen el-Vâris, Hz. Zekeriyya'nın dilinden zatının en hayırlı varis olduğunu şöyle ifade buyurur:

وَزَكَرِيَّآ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُۥ رَبِّ لَا تَذَرْنِى فَرْدًا وَأَنتَ خَيْرُ ٱلْوَٰرِثِينَ ﴿٨٩﴾

"Zekeriyya'yı da (an)! ***Hani bir zamanlar o "Rabbim!" diye yalvarmıştı, "Beni*** (evlatsız) ***tek başına bırakma! Şu kesin ki Sen varislerin en hayırlısısın!"*** *(Enbiyo 21:89)*

Burada Hz. Zekeriyya'nın Rabbine karşı edebi vurgulanmaktadır. O rabbinden bir evlat istiyor, fakat bunu yaparken, Allah'ı hatırdan çıkarmıyor. Aksine, Allah'ın en hayırlı varis olduğu hakikatini hatırlıyor. Dua böyle edilince, Allah o duaya icabet etmez mi? Nitekim arkadan gelen ayette, Hz. Zekeriyya'nın duasına Rabbinin icabeti müjdeleniyor.

4. VÂRİS OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ

4.1. Kitaba varis olanlar

Vahyin hakiki sahibi Allah olduğu halde, onu nesilden nesle miras bırakması, Allah'ın el-Varis isminin tecellisidir.

Mal ve servet tükenen bir şeydir. Varlık mertebelerinin en aşağısı olan dünyaya aittir. Bu sebepledir ki, mal ve servete yüzünü dönen, Hakka sırtını dönmüş olur. Mal ve servet latif değil kesiftir. Kesif olan şeyler geçirgen ve iletken değil, yalıtkandırlar. Onların dünyası katı maddelerin dünyasıdır. Katı olanlar daima dibe çökerler. Kendisine tutunanı da dibe çekerler. O yüzden servet, kendisini sırtına alanı alçaltır. Mal ve servet insanı koruyamaz, bilakis insan mal ve servetin koruması olur. Böyle olunca insan kendini koruyamaz hale gelir.

Bütün bu özelliklerine rağmen Allah serveti sahipsiz bırakmamıştır. İnsanı imtihan için yarattığı mal ve servetin, ölenin ardından ortada kalmaması için kurallar koymuştur. Zira sahipsiz kalan mal ve servet insanoğlunun başına daha büyük zararlar açmaktadır. İnsanlar sahipsiz mala sahip olmak için, akla hayale gelmedik zulümler yapmaktadırlar. Böylesi her mal, hırsızlığı teşvik etmekte, bu da ahlakı bozmaktadır.

Allah ölenden geriye kalan mal ve serveti dahi sahipsiz ve orta yerde bırakmazken, hakikatin taşıyıcısı olan vahyi sahipsiz bırakır mı? İlki insanın karnını doyuruyor, ikincisi ise gönlünü. Allah vahiy gibi ebedi bir değeri ortada bırakmazdı, nitekim bırakmadı da. Vahiy mirasını üstlenenler vahye karşı üç tavır geliştirdiler:

ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا ۖ فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ ۖ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ ۖ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ۝

"Derken, bu ilahi kelamı (tebliğ işine) ***kullarımızdan seçtiklerimizi varis kıldık: fakat onların içerisinden kimisi kendisine zulmeder, kimisi ortalama bir yol tutar, kimisi de Allah'ın izniyle her iyi şeyde öncülük eder: bu, işte budur muhteşem zafer."*** *(Fâtır 35:32)*

Bir önceki ayetten anlıyoruz ki, ayette geçen "ilahi kelam"a, önceki vahiylerden bugüne kalan da dâhildir. Bu ilahi kelamın varisleri Ümmet-i Muhammed'dir (Hz. Ali ve İbn Abbas'tan Taberi). Buna göre Hz. Peygamber'in vahye ilişkin sorumluluğu, onun vefatından sonra ümmetine miras kalmıştır. Kur'an, Hz. Peygamber'in şahsı için zikrettiği her fazilet ve ödülü, ümmeti için de zikretmiştir.[43] Şu takdirde, Hz. Peygamber'in ardından risâlet kesintiye uğramamış, sadece ferdi risâletten içtimai risâlete geçilmiştir. ***"İçinizden hayra çağıran .. bir topluluk bulunsun"*** (3:104) ayeti bunu ifade eder.

- Peki, vahye varis olduğu halde kendilerine zulmedenler kimlerdir?

- Vahye karşı sorumluluğunu yapmayan herkestir. Bunun içine bu zaafı taşıyan Ümmet-i Musa da, Ümmet-i İsa da, Ümmet-i Muhammed de girer.

4.2. Sakın vahye baba mirası muamelesi yapmayın!

Vahye kimse, babasından miras kalan mal muamelesi yapamaz. Öyle yapan biri, elbette ilahi vahye de bir mirasyedi gibi davranacaktır. Vahyin sahibi Allah'tır. Ona mirasyedi gibi davrananın elinden vahyi alır, layık olana verir. Bunun tarihteki en tipik örneği İsrailoğullarıdır.

43 Kıyaslayıp karşılaştırınız: 21:107-3:110; 48:2-5:3; 48:3-30:47; 48:1-48:18; 33:46-33:43; 8:62-58:20; 22:75-35:32.

Kur'an'da, İsrailoğullarının Kur'an vahyine karşı tavırları ibret-i âlem olarak sunulur:

وَمَا تَفَرَّقُوٓا إِلَّا مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۗ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى لَّقُضِىَ بَيْنَهُمْ ۚ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ أُورِثُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ مِنۢ بَعْدِهِمْ لَفِى شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿١٤﴾

"Onlar, hakikatin bilgisi kendilerine ulaştıktan sonra, sırf aralarındaki kıskançlık yüzünden birbirlerine düştüler: Ve eğer Rabbin tarafından daha önceden belirli bir vadeye kadar ertelendiğine dair bir yasa konmasaydı, haklarındaki hüküm hemen infaz edilirdi. İşte onların ardından gelen (eski) ***vahyin*** (son) ***varisleri de, bu*** (vahiy)***den dolayı tereddütle karışık bir şüphe içindedirler."*** *(Şûrâ 42:14)*

Şu ayet de aynı zümrenin tavrından söz etmektedir:

فَخَلَفَ مِنۢ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَٰذَا ٱلْأَدْنَىٰ وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا ۚ وَإِن يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِّثْلُهُۥ يَأْخُذُوهُ ۚ أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِم مِّيثَٰقُ ٱلْكِتَٰبِ أَن لَّا يَقُولُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْحَقَّ وَدَرَسُوا۟ مَا فِيهِ ۗ وَٱلدَّارُ ٱلْءَاخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦٩﴾

"Onların ardından, kendilerinin yerini alan yeni kuşaklar Kitab'a varis oldular; (fakat) ***bu değersiz dünyanın geçici hazlarına kapıldılar. Ayaklarına gelen bu türden her*** (dünyevi) ***hazzı fırsat bilip üzerine atladıkları halde, "Nasıl olsa sonunda bağışlanacağız!" bile dediler. Oysaki onlardan Allah hakkında, gerçekten başka hiçbir şey söylemeyeceklerine dair vahiy*** (ile belgelenen) ***söz alınmamış mıydı? Dahası, onun kitapta kayıtlı bulunan dersini almamışlar mıydı?"*** *(A'râf 7:169)*

Bu ayetlerden anlaşılan hakikat açıktır: Kendi zamanlarının milletleri içinden seçilen İsrailoğullarına vahiy emanet edilmiştir. Onlar bu emanetin sorumluluğunu belli bir müddet taşımışlardır. Fakat onlar emanete ihanet edince, Allah yeni vahiyler yollamıştır. Yahudileşen İsrailoğulları, son vahiy olan Kur'an'a, hısım gibi

davranacakları yerde hasım gibi davranmışlardır. Onlar tüm vahiylerin aynı ilahi yataktan akan bir âb-ı hayat olduğu hakikatini unutmuşlardır. Tevrat adına, Tevrat'ın kardeşi olan Kur'an'a düşman olmuşlardır. Böylece büyük mirasa ihanet etmişlerdir.

Esasen Kur'an'da, kitaba varis olup da ona ihanet edenlerden söz eden her ayetin doğrudan muhatabı, Kur'an'a iman eden mü'min ve de müslümanlardır. İsrailoğulları üzerinden müslümanlara verilen mesaj açık ve nettir: Sakın Yahudileşmeyin! Vahyin miras yedisi olmayın! Vahyin mirasına konduğunuz için kendinizi 'seçkin' ve 'üstün' zannetmeyin! Böyle yaparsanız siz de Yahudileşmiş olursunuz! Zira vahiy babanızdan miras kalan dünyalıklara benzemez. Onun sahibi Allah'tır. Eğer siz onu taşımanın sorumluluğunu üstlenmezseniz, Allah bu mukaddes emaneti verecek birilerini bulur.

4.3. Nübüvvete varis olan nebiler

Allah'ın el-Vâris isminin tecellilerinden biri de, ehliyet ve liyakat kesbeden bazı oğulları, babalarının nübüvvetine varis kılmasıdır. Kur'an'da, babalarının nübüvvet mirasına liyakat kesbeden iki oğuldan söz edilir. Bunlardan biri Hz. Yakub'un nübüvvet mirasına liyakat ve ehliyet kesbeden oğlu Hz. Süleyman'dır:

وَوَرِثَ سُلَيْمٰنُ دَاوٗدَ ۝١٦

"Ve Süleyman Davud'a varis oldu" *(Neml 27:16)*

İkinci örnek ise, babası Hz. Zekeriyya'nın nübüvvetine varis olan Hz. Yahya'dır:

فَهَبْ لِي مِنْ لَّدُنْكَ وَلِيًّا ۝٥ يَّرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ اٰلِ يَعْقُوْبَ ۖ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ۝٦

"Bana kendi katından yerimi dolduracak ehil bir takipçi ver; hem bana, hem Yakub oğullarına varis olsun. Ve Sen de ey Rabbim, onu razı olacağın biri kıl!" *(Meryem 19:5-6)*

- Hz. Süleyman ve Hz. Yahya'nın babalarının nübüvvetine "ehliyet ve liyakat kesbetmesinin" delili nedir?

- Delili, onların "varis olduğundan" söz eden yukarıdaki ayetlerdir. Bu ayetlerde kullanılan fiilin öznesi doğrudan varis olan oğulların kendileridir. Buradan çıkan sonuç açıktır: Onlar, peygamber babaların oğulları oldukları için peygamber olmamışlardır. Aksine, kendileri peygamberliğe layık ve ehil oldukları için, Allah onları da babaları gibi peygamber seçmiştir. Allah "mirasçı kıldık" dememiştir. Aksine "varis oldu" *(verise)* ve "varis olur" *(yerisu)* buyurmuştur. İki fiilin öznesi de peygamber olan oğullardır. Kullarına emaneti ehline vermelerini emreden Allah, peygamberlik gibi çok büyük bir emaneti ehline değil de keyfi ne göre vermez. Allah'ın peygamber seçiminde keyfi davrandığını söylemek Allah'a iftira olur.

Söz dizimi (nazm'ı) mucize olan Kur'an'ın, bu üslupla ima ettiği bir başka hakikat daha vardır: Peygamberlik saltanat gibi babadan oğula geçen bir şey değildir. Öyle olsaydı, Hz. Nuh'un oğlu küfür ve isyan ederek ölmezdi. Şüphe yok ki, peygamberleri Allah seçer (3:33). Fakat Allah hiçbir seçimini gelişi güzel yapmaz. Zira Allah, sadece kullarına takvayı emretmez, bizzat kendisinin de "ehl-i takva" olduğunu beyan eder (74:56). Allah sadece kullarını dosdoğru bir yola çağırmaz, bizzat kendisi de "dosdoğru bir yol üzere"dir (11:56).

Bu ayetler Kur'an'ın içinden gözümüzün içine bakıp dururken, -hâşâ- Allah'ın keyfiliğini akaidin merkezine yerleştiren resmi/Eş'ari kelam söylemini nereye sığdırmalı? Allah'ın kitabı, Allah'ı en yüksek sorumlulukla hareket eden "ehl-i takva" olarak takdim ederken, sorumsuzluğun zirvesinde bir Allah tasavvuru için bunca çırpınmalarını nereye koymalı? Elbette "O yaptığından hesap sorulamayandır" (21:23). Fakat ona kimsenin hesap soramaması demek, O'nun sorumsuz davrandığı, hiçbir istikameti olmadığı anlamına mı alınmalıydı? Önce kitlelere sorumsuz bir Allah tasavvuru zerk edip, sonra da "Allah'ın ahlakıyla ahlaklanın" demek, nasıl bir çelişkiydi?

Bu ne biçim bir 'Allah savunmasıdır' (!) ki, Allah'a en büyük haksızlığı reva görür? Kur'an bir peygamberin dilinden "Benim Rabbim sırat-ı müstakim üzeredir" derken, Allah'ın kudretini isbat etme aşkıyla bunun tam aksini ispat için bin bir dereden su getirenler, Müslümanların Allah tasavvurunu dumura uğratmakla kalmadılar, kendilerini "Allah'ın gölgesi" olarak sunan yöneticilerin sorumsuzluk ve sapmışlıklarına da mazeret hazırladılar.

4.4. Medeniyetlere varis olanlar

Allah'ın el-vâris isminin tecellilerinden biri de medeniyetlerin birbirine varis olarak varlığını sürdürmeleridir. Sosyolojik bir gerçektir ki, bir sonraki medeniyet bir önceki medeniyetin mirası üstüne yükselir.

"Augustus Eşiği" diye bir tabir vardır. Bu tabir, "Roma ne zaman imparatorluk oldu?" sorusunun da cevabıdır. Roma Mısır'ın mirasını üstlendiğinde imparatorluk olmuştur. Roma'nın Mısır'ın mirasını üstlendiği tarih Roma tiranı Oktavianus'un, Mısır kraliçesi Kleopatra-Antonius'u yendiği İÖ 31 tarihidir. Bu tarihten sonra Oktavianus "Augustus" unvanıyla anılacaktır. Bu savaşla birlikte Eski Mısır'ın büyük mirasına Roma sahip olmuştur. Bu eşiği geçemeyen devletler, cihan devleti olamamışlardır.

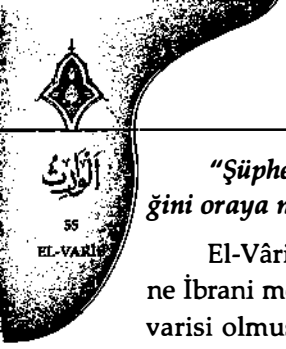
İslam hilafeti bu eşiği iki kere geçmiştir. Birincisi Hz. Ömer döneminde Mısır'ın fethi ile. İkincisi Kadisiye savaşında İran'ın yenilgisi ile. Ondan sonra İslam hilafeti bir "cihan devleti" olmuştur.

Osmanlının "Augustus Eşiği" Doğu Roma'nın (Bizans) fethidir. Osmanlı 1453 tarihinden itibaren cihan devleti olmuştur. Esasen bu eşik, önceki medeniyetin mirasını üstlenmekle aşılan bir eşiktir. İstanbul'un fethinin önemi, bir imparatorluk başkentinin savaşla ele geçirilmesinden değil, bir medeniyetin mirasına sahip çıkılmasından kaynaklanmaktadır.

"Augustus Eşiği"nin bir askeri bir de kültürel veçhesi vardır. İslam devletleri tarihinde kültürel manada "Augustus Eşiği" sayılması gereken en önemli miras alma, "Me'mun Devrimi" adıyla bilinen ilim ve hikmet fütuhatıdır. H. 198-218 arasında halifelik yapan Büyük Halife Me'mun, dünyadaki tüm bilgi birikimini, getirilen her kitaba ağırlığınca altın vererek toplatmış ve bir o kadar bedel ödeyerek tercüme ett irmiştir.

Şu dünya misafirhanesi, tüm devletlerden ve medeniyetlerden önce de vardı. Allah oranın halifesi olarak insanı seçti ve yeryüzüne insanı mirasçı kıldı:

إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٢٨﴾

"Şüphesiz yeryüzü Allah'ın mülküdür; kullarından dilediğini oraya mirasçı kılar." *(A'râf 7:128)*

El-Vâris olan Allah, bir zamanlar Mısır medeniyetinin yerine İbrani medeniyetini geçirmişti (7:137). İsrailoğulları, Mısır'ın varisi olmuşlardı (26:59). Bu el değiştirme olayı, tarihte birkaç kez gerçekleşmişti. İlki Hz. Yusuf eliyle içeriden gerçekleşti. İkincisi Hz. Musa eliyle yine içeriden gerçekleşti. Rabbimiz İsrailoğullarının Mısır'a varis oluşlarını şu ayetle müjdeler:

وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ ۝

"Ve diliyorduk ki ülkede zayıf ve güçsüz bırakılanlara destek çıkalım ve kendilerini (oraya) ***varis kılalım."*** *(Kasas 28:5)*

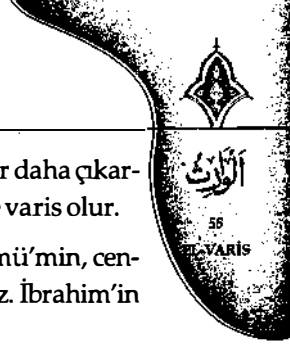
Allah mustaz'afların (zayıf bırakılmışların) müstekbirlere (kibirlilere) galip gelmesini murad etmişti. Allah'ın bu muradı yeni değildi tabi ki. İnsanlık tarihinin ilk gününden beri Allah'ın muradı buydu. Fakat sünnetullah gereği, Allah'ın bu muradı insanın da muradı olmalıydı ki gerçekleşsin. Değilse gerçekleşmeyecekti. İşte İsrailoğulları tarihi bunun canlı örneğiydi. Eğer insanın muradı Allah'ın muradıyla çakışırsa, o zaman isterse Firavunların zulmü annelerin rahmine kadar uzansın, yine de olacak olan olurdu. Ve olan oldu. Zulmü annelerin rahmine kadar uzanan Firavun, farkında olmadan Musa'yı kendi kucağında büyüttü. Mukadder son, işte böyle tahakkuk etti:

كَذَٰلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا آخَرِينَ ۝٢٨ فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ ۝٢٩

"Sonuçta Biz onların (Mısırlıların) ***bıraktıklarına başka toplulukları*** (İsrailoğullarını) ***mirasçı kıldık. Ne gök ağladı onlara, ne de yer; ve ne de cezaları ertelendi."*** *(Duhân 44:28-29)*

4.5. Cennete varis olanlar

Hiç şüphesiz el-Vâris isminin tecellilerinin en büyüğü, mü'minlere vaat edilen cennettir. İnsan dünyada ne kadar büyük bir mirasa konarsa konsun, yine de varisliği mecazidir. Asla gerçek

varis olamayacaktır. Zira gerçek varis, mirası elinden bir daha çıkarmayandır. Oysaki insan ölünce, başkaları da kendisine varis olur.

Cennet mü'mine mirastır. Cenneti hak etmiş her mü'min, cennetin gerçek varisidir; asla el değiştirmeyecektir. İşte Hz. İbrahim'in duası:

وَاجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ ﴿٨٥﴾

"Beni ölümsüz nimetlerle dolu cennetin varislerinden kıl!"

(Şu'arâ 26:85)

Cennete varis olmak, sadece mü'minin dünyadayken taşıdığı bir özlem değildir. Allah'ın insanlıkla yaşıt vahiylerin tümünde müjdelediği bir vaattir:

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ ﴿١٠٥﴾

"Ve doğrusu Biz, hatırlatıcı mesajların ardından, bütün ilahi vahiylerin hikmet yüklü sayfasına "(Tekrar yarattığımız) ***bu yerin varisi ıslah eden kullarım olacak" diye yazmışız."***

(Enbiya 21:105)

Mü'minleri cennetin mirasçıları kılacağını ilahi bir vaat olarak vahiylerine yazan Allah, bu mirasın hiçbir dünyevi mirasla karşılaştırılamayacak kadar büyük olduğunu yine insan dilinin sınırları içinde mecazi olarak tahkiye eder ve der ki:

تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴿٦٣﴾

"Sorumluluk bilincine ermiş olanları mirasçı kılacağımız cennet işte budur." *(Meryem 19:63)*

Mü'minin mirasçısı olacağı cennete dair ilahi haberler bu kadarla da kalmaz. Temsili bir anlatımla cennete girmiş mü'minlerin lisanından bu hakikat bir daha dile gelir:

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ ﴿٧٤﴾

"Ve dediler ki: Bize yaptığı vaatte sadık olan ve bizi cennete varis kılan Allah'a hamdolsun!" *(Zümer 39:74)*

Elbette cennete varis olmanın bir bedeli vardır. O bedel insanın yaptıklarıdır. Yani, cennet insanın emeğine Allah'ın ödülüdür. Şu ayet, insanın emeğini küçümseyen tüm sakat yaklaşımlara sanki bir cevap gibidir:

وَنُودُوٓا۟ أَن تِلْكُمُ ٱلْجَنَّةُ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

"Ve onlara nida edilecek: Yaptıklarınıza karşılık olarak sizin mirasçı kılındığınız cennet işte budur." *(A'râf 7:43; ay: 43:72)*

Yine şu ayet de cennete varis olmanın şartlarından birinin namaz olduğunu söyler:

وَٱلَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَوَٰتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْوَٰرِثُونَ ﴿١٠﴾

"Onlar ki namazlarının muhafızıdırlar; ve işte onlar (cennete) varis olanlardır." *(Mu'minun 23:9-10)*

Ya Rab: Sonsuz cennete varis olanlar arasına bizi de kat!

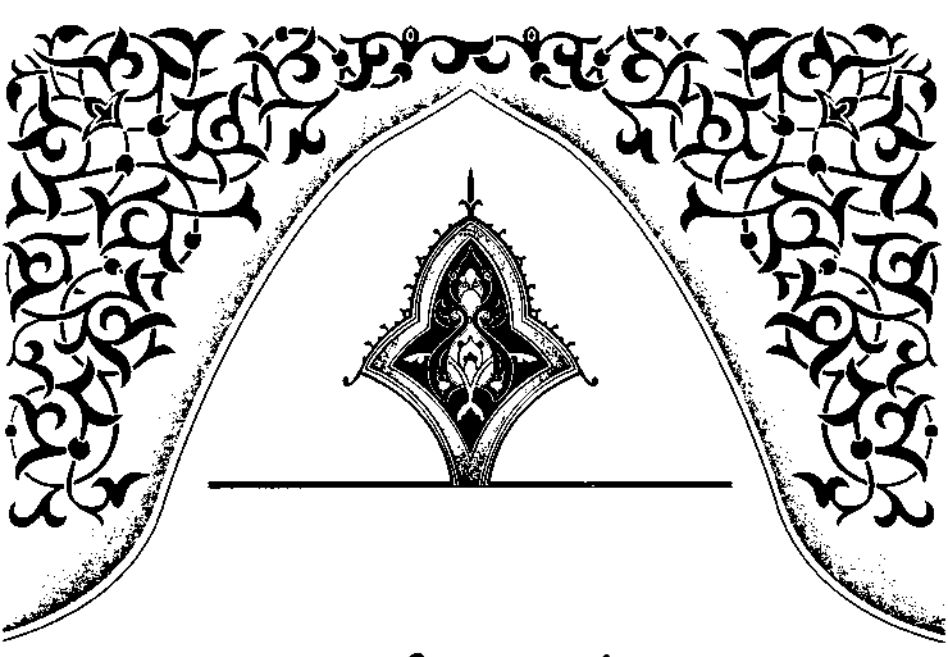
5. VÂRİS OLAN ALLAH'A DUA

Ya Vâris, Ya Allah!
Mutlak ve sonsuz Vâris olan yalnız Sensin.
Varlığın mirası kendine kalan yalnız Sensin.
Tüm varisler mirasıyla birlikte senin mülkündür;
Varlığa da, yokluğa da varis olan yalnız Sensin.

Ya Vâris, Ya Allah!
Bizi hakikatin hakka sadık varisleri kıl!
Bizi İslam'ın mirasyedileri kılma!
Bizi vahyin vahye sadık varisleri kıl!
Bizi Kur'an'ın mirasyedileri kılma?

Ya Vâris, Ya Allah!
Bizi değerlerini tüketen sineklerden değil,
Değerlerini üreten bal arılarından eyle!
Bizi Muhammedi mirası tüketenlerden değil,
Bizi o kutlu mirası üretenlerden eyle!

Amîn!

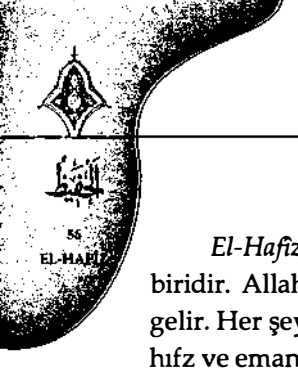
الْحَفِيظُ

56

EL-HAFÎZ

Her Şeyi Koruyup Gözeten

Korumada Eşsiz Benzersiz Olan

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

El-Hafîz, Allah'ın, Kur'an'da yer alan güzel isimlerinden biridir. Allah'a isnatla 3 ayette müstakil olarak isim formunda gelir. Her şeyi koruyup gözeten, korumada eşsiz benzersiz olan, hıfz ve emanıyla varlığı ve insanı sürekli kuşatan mutlak ve sonsuz, eşsiz ve benzersiz özne demektir.

Hıfz, bir şeyi "koruyup gözetmek" demektir (24:30). Öfke insanın savunma ve korunma güdüsünün eseri olduğu için *ğazâb*'a *hıfz* demişlerdir. *Hıfz*'daki koruma bazen el ile fiili, bazen akıl ile fikri olabilir. Bir şeyi korumak için onu hafızaya almak da, onu dil ile müdafaa etmek de *hıfz*'dır. *Hâfız*, zaman içinde, "bir metni hafızasına nakşetmek suretiyle koruyup gözeten" manası kazanmıştır. Fakat kelimenin asli manası, "namazları koruyup gözetiniz" (2:238) ayetindeki manadır. Bu da, o değere hakkını vererek, yaşayıp yaşatarak onu korumaktır. Elbette sözlü kültürün baskın olduğu ve yazılı kültürün yok denecek kadar az olduğu dönemlerde Kur'an'ı baştan sona ezberlemek de onu koruyup gözetmenin bir parçası idi.

Bazıları *hıfz*'ı *ilim* ile açıklamışlardır. Bu ikisi arasında fark vardır. *Hıfz*, sadece sözlü olan veriler için kullanılır. İnsan duyduğu için "hıfzettim" der, fakat gördüğü için "hıfzettim" demez. İlim ise, araçlı veya araçsız her tür bilgiyi kapsar.

Muhâfız, "koruyup gözeten" manasına gelir. Tüm kitaplardaki ve kainattaki ayetlerin kaynak kodlarının korunduğu ana karta "korunmuş levha" veya "yüksek güvenlikli kart" anlamına gelen *levh-i mahfûz* ismi de, ayrı anlam alanına girer (85:22). *Tehaffuz*, "gafletin azlığı" manasına gelir.

Hafiz ile *Hâfız* arasında fark vardır. *Hafiz*, özneyi koruyucu özelliğiyle övmektir. *Hâfız* ise sadece öznenin koruyuculuk vasfını beyan etmektir. *Hâfız*'da, *Hafiz*'daki gibi özneyi fiiliyle övme vurgusu yoktur. Birine "Hafîz" demek, onun Hâfız olduğunu peşinen söylemektir.

El-Hafîz, mübalağa ile ism-i faildir. "Her şeyi koruyup gözeten" anlamına gelir. Bu kalıbın özelliği gereği el-Hafîz, bu vasfın sahibinin işinde eşsiz ve benzersiz olduğunu ifade eder.

Benzer tüm isimlerde olduğu gibi, Hafîz isminin de, *fa'îl* kalıbından olması dolayısıyla, ism-i mef'ul manası vardır. Bu yönüyle "Hakkı ve hukuku en çok gözetilmesi gereken" vurgusunu taşır.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

2.1. Yaratılmış olmak korunmaya muhtaç olmaktır

Yaratan olmak tam olmaktır, yaratılan olmak noksan olmaktır.

Yaratan olmak mükemmel olmaktır, yaratılan olmak kemal yolculuğuna çıkmaktır.

Yaratan olmak ihtiyaç gideren olmaktır, yaratılan olmak muhtaç olmaktır.

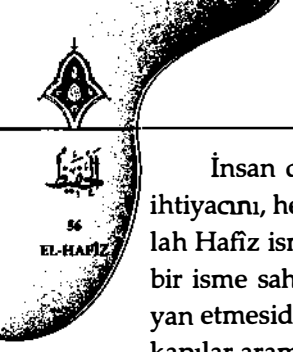
Yaratan olmak koruyup kollayan olmaktır, yaratılan olmak korunmaya muhtaç olmaktır.

İster "Allah el-Hafîz olduğu için yarattıkları korunmaya muhtaçtır" deyin, isterse "Yarattıkları korunmaya muhtaç olduğu için Allah el-Hafîz'dır" deyin, sonuç değişmez. Her halükarda Allah koruyan, insan ise korunmaya muhtaç olandır.

İradesiz varlıklar korunmaya muhtaçtırlar, fakat bunun farkında değildirler. Onlar statik kadere tabidirler ve onların tabi olduğu yasalar da statiktir. Bu yasalara Kur'an "sünnetullah" adını verir. İradeli varlık olan insan da, her yaratılmış gibi korunmaya muhtaçtır. Fakat aynı zamanda bunun farkındadır. Bu nedenle insan dinamik kadere tabidir. Elbet insanın tabi olduğu yasalar da dinamiktir.

İnsan korunmaya muhtaç olduğunu bildiği için, mahlûkat içerisinde güvenlik endişesini en derinden ve en yüksek dozda hisseder. Öyle ki, güvenlik endişesi insanda, özgürlük tutkusundan daha öncelikli ve daha baskın gelir. Bu yüzdendir ki insan, özgürlüğünü, ancak güvendiği zaman ve güvendiği bir dava için feda eder. Zira güven duymak, güvenlik sorununu kalpte çözmek demektir.

Allah'sız bir güven duygusu, sahtedir. Sahteliği, insanın kendi kendisine yeterliliği yanılsamasına dayandığı içindir. Bilinen bir hakikattir: İnsan kendi kendine yetmez. Kendi kendine yettiğini zanneden kişi kendini aldatır. Gücü kuvveti yerinde, makam ve mevki sahibi, kudretiyle milyonları titreten nice kibirli ve küstah insanı yere sermeye bir tek mikrop yeter. O mikrop ki, onu çıplak gözle görmek için 30.000 kat büyütmek gerekir.

İnsan daima korunmaya muhtaçtır. Fakat insanın bu fıtri ihtiyacını, hemcinsi olan diğer insanlar istismar etmesin diye, Allah Hafîz ismiyle tecelli etmiştir. Tek başına Allah'ın Hafîz diye bir isme sahip olması bile, O'nun kulunu koruma iradesini beyan etmesidir. Kul, Hafîz olan Allah dururken, kendisine başka kapılar aramamalıdır. Böyle yaparsa, fıtri olan korunma güdüsü, başkalarının istismarına açık bir zaafa dönüşür.

Allah'ın Hafîz ismi, insanın değerine örtülü bir atıftır. Zira değersiz olan korunmaz. Bir şey korunup gözetiliyorsa, değerli demektir. Kur'an "ağır ve değerli" (*sakalân*) iki varlıktan söz eder. Bu iki varlıktan biri görünen-özgül ağırlık sahibi iradeli varlık olan insan, diğeri görünmeyen-özgül ağırlık sahibi olmayan (*cân/cin*) iradeli varlıklardır. Zira insan mukaddes emanetin taşıyıcısı, yeryüzünün halifesidir.

Hafîz ismi, insanın yaratılıp, anlamsız ve amaçsızca yeryüzüne fırlatılmadığını ifade eder. Aynı zamanda, başıboş bırakılmayacağını ima eder. İlahi bir şaheser olan insanın, yaratıcısı tarafından korumasız bırakılacağını düşünmek, hikmete aykırıdır. İnsanda Allah'ın emeği vardır. Allah bir varlığa bunca emek verip de, sonra onu korumasız ve savunmasız bırakmaz.

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Kur'an'da Hafîz ismi

Hafîz ismi, Kur'an'da üç yerde Allah'a nisbetle gelir. Bunların ilki, nüzul cetvelimizde boykot sonrası sureleri içerisinde yer alan Hûd 57'de yer alır. İkincisi peygamberliğin 11. yılında nazil olan Sebe' 21'de yer alır. Üçüncüsü yine bir hicret öncesi suresi olan Şûrâ 6'da yer alır.

Hafîz isminin üç ortak özelliği dikkati çekmektedir:

1. *Hafîz Mekki bir isimdir*: Hepsi de Mekke döneminin son üçte birlik diliminde, birbiri peşisıra boykotun ardından nazil olmuştur. Bunun ilki mü'minlere, ikincisi müşriklere olmak üzere iki mesajı vardır: Mü'minlere bir teselli mesajıdır. Zımnen: Allah sizi koruyup gözetir. İmanınızda sadık olun, gerisini merak etmeyin! Müşriklere bir uyarıdır. Zımnen: Allah size karşı Nebi'yi ve mü'minleri korur, fakat sizi Allah'a karşı kimse koruyamaz!

2. *Hafiz ismi geldiği her yerde belirsiz gelir*: Bunun iki anlamı vardır. İlki: Allah'ın koruyup gözetmesi sizin bildiğiniz koruyup gözetmelere benzemez. Sakın kıt aklınıza kanıp da, O'nun korumasını deleceğiniz zehabına kapılmayın! İkincisi: O korumak istediğini öyle bir korur ki, buna kimse akıl sır erdiremez.

3. *Her üç yerde de bağımsız ve tek başına bir isim olarak gelir*: Bu, Hafiz isminin kendine özgü ve diğer esmadan bağımsız tecelli eden bir isim olduğunu gösterir.

Kur'an'da, Hafiz ismi ile ayrı kökten iki isim daha kullanılır: Biri, sadece bir yerde gelen Hâfız ismidir (12:64). Düz ism-i fail kalıbında olan Hâfız ismi, esma-i hüsna listemizde iki sebeple yer almamıştır:

1. Geldiği yerde doğrudan Allah isminin sıfatı olarak değil Hayr isminin sıfatı olarak gelmiştir. Bu tür gelen isimler, ayrı kökten müstakil bir isim olmaması halinde esma listemizde yer almaktadır. Oysaki ayrı kökten Hafiz ismi esma listemizde yer almıştır.

2. Hafiz ismi mübalağa ile ism-i faildir. Düz ism-i fail olan Hâfız isminin manasını içinde barındırır. Bu yüzden Hâfız ismi Hafiz ismine mülhak sayılmıştır.

Bu isim Kur'an'da iki yerde *Hâfizûn/Hâfizîn* şeklinde çoğul kalıbıyla gelmiştir (15:9; 21:82). Usulümüz gereği, eğer esma-i hüsna listemizde aynı kökten tekil formuyla gelen bir isim yer almışsa, çoğul formuyla gelen ayrı manadaki isim ona mülhaktır.

3.2. Allah eşsiz benzersiz koruyucudur

Allah, eşsiz benzersiz bir koruyup gözeticidir. Buna iman, Allah'a imanın ayrılmaz bir parçasıdır. Zira kendi zatına bu anlama gelen Hafiz ismini seçen Allah'tır. Bu ismini kullarına vahiy yoluyla bildirmiş, kendisine inanıp güvenen kullarını bu yolla teselli etmiştir. Aynı zamanda, kendisine inanıp güvenmeyenleri de bu isim üzerinden uyarmıştır.

Esma içinde "her şey" tümleci/mef'ulü ile gelen 13 isim vardır: Rab, Vekîl, Muhît, Basîr, Alîm, Rakîb, Kadîr, Hâlık, Muktedir, Şehîd, Hafiz, Hasîb ve Mukît. Bu 13 ismin dokuzunda öznenin fiili ile tümleç arasında *'alâ* edatı kullanılır. Hafiz ismi de onlardan biridir.

Allah'ın Hafîz ismi, Kur'an'da ilk kez, inkârcı muhataplara uyarı bağlamında gelir:

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّونَهُ شَيْئًا إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٥٧﴾

"Ve eğer yüz çevirirseniz, işte ben, benimle size gönderilen mesajı ulaştırmış bulunuyorum. İmdi Rabbim (dilerse eğer), ***sizin yerinize başka bir toplumu getirir ve*** (yokluğunuz nedeniyle) ***O'na hiçbir zarar veremezsiniz: çünkü benim Rabbim her şey üzerine Hafiz olandır."*** *(Hûd 11:57)*

Ayet zımnen şu hakikati söylemektedir: Siz Allah için vazgeçilmez değilsiniz, fakat Allah sizin için vazgeçilmezdir. O halde Allah'ın sizi gözden çıkarmasından korkun! (Krş: 5:45).

Müşrik muhataplar, taptıkları putlar tarafından korunacaklarına inanıyorlardı. Onların bu sapmaları, Allah'a Hafîz isminde şirk koşmak anlamına geliyordu. Şu ayet onların yamuk Allah tasavvurlarını ele verirken, kıyamete kadar gelecek tüm mü'minlere de "Aman Allah'tan başkalarını koruyup gözetici ilan ederek sığınayım demeyin!" mesajı veriyordu:

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ اللَّهُ حَفِيظٌ عَلَيْهِمْ وَمَا أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ﴿٦﴾

"Zatından başkalarını sığınılacak dost edinenlere karşı Allah Hafiz'dır; sen onların tercihinden asla sorumlu değilsin!" *(Şûrâ 42:6)*

İnsan Allah dışındaki her hangi bir varlığın kendisini her türlü kötülüğe karşı koruduğuna inanırsa, o varlığı Allah'a şirk koşmuş olur. Zira bu vasfa sahip olan sadece Allah'tır. Şu ayet Hafîz ismine imanda tevhide dikkat çeker:

وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِم مِّن سُلْطَانٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ ۗ وَرَبُّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٢١﴾

"Oysaki onlar üzerinde onun zorlayıcı hiçbir gücü yoktu; sadece ahirete inanan kimseleri ondan kuşku duyanlardan seçip ayıralım diye (ona izin verdik)***: nitekim senin Rabbin her şeyi üzerine Hafiz'dır."*** *(Sebe' 34:21)*

Eğer insan hayırlı bir koruyup gözetici arıyorsa, Allah'a yönelmelidir. Zira "Allah, hayırlı bir Hâfız'dır" (12:64).

3.3. Hafîz olan Allah gökleri ve yeri korur

Kâinatın akıl almaz düzeni, Hafîz ismi sayesinde korunur. Bu düzeni sağlayan kozmik yasaları, Hafîz olan Allah koymuştur. Ayrıı şey yeryüzü için de geçerlidir. Yeryüzü insanın evidir. Evi yarattıktan sonra dayayıp döşeyen Allah, insanı da yaratandır.

İlahi şaheser olan insanın varlığı için, yeryüzünün varlığı zorunludur. Hafiz olan Allah, insan gibi özel bir misafiri, yeryüzü gibi özel bir misafirhanede ağırlamıştır. Eğer misafirin varlığı, misafirhanenin varlığına bağlıysa, misafirhaneyi korumak misafiri korumakla eşdeğerdedir. İşte bu yüzden Allah yeryüzünü korumaktadır:

وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا ۚ وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ ﴿٣٢﴾

"Ve göğü korunmuş bir kubbe olarak tepelerine diktik."

(Enbiyâ 21:32)

Bu hakikat bir kez de, "Ayetel-Kürsî" ismiyle anılan ünlü ayette yer alır:

وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ ۖ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا ۚ ﴿٢٥٥﴾

"O'nun sonsuz Kudret ve otoritesi gökleri ve yeri kaplamıştır; üstelik onları koruyup gözetmek O'na güç gelmez."

(Bakara 2:255)

Hafiz olan Allah gökleri ve yeri koyduğu tabiat yasalarıyla korumaktadır:

قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْأَرْضُ مِنْهُمْ ۖ وَعِنْدَنَا كِتَابٌ حَفِيظٌ ﴿٤﴾

"Doğrusu Biz, yerin onları nasıl çürütüp toprak edeceğini daha baştan bilmekteyiz; zira katımızda korunmuş bir yasa mevcuttur." *(Kâf 50:4)*

- Allah dünyayı ve oradaki hayatı nasıl korumaktadır?

- Allah dünyaya ve dünyadaki hayata 5 kat koruma sağlamaktadır.

1. *Allah gezegenlerle dünyayı korumaktadır*: Yörüngesi dünya ile güneş arasında yer alan gezegenlerle, yörüngesi güneşe dünyadan daha uzak gezegenler arasındaki ortak nokta, hepsinin de dünyanın sanki birer koruması gibi dizilmiş olmalarıdır. Gezegenlerin dizilişindeki hassaslık, yörüngelerinin asla tesadüfün eseri olmadığını göstermektedir. Bu ise, uzayın karanlıklarından gelen dev kuyruklu yıldızların ve dünyada hayatı sona erdirecek büyüklükteki dev göktaşlarının dünyaya çarpmasını önlemeye yönelik ilahi bir korumadır. Yeryüzüne düşen göktaşlarının hikmeti, bu ilahi korumaya dikkat çekip ibret almamızı sağlamak olsa gerektir. Fakat bir gün yeryüzünden ilahi koruma kaldırılacak, tehdit edilen Son Saat o zaman kopacaktır. O günün hangi gün olduğunu kimse bilemez. Zira Mars ve Jüpiter'in yörüngeleri arasında ilahi kontrol altında tutulan bir göktaşları (asteroit) kuşağı vardır. Bu kuşakta uzay boşluğunda yüzen 750.000 dev kaya dolaşmaktadır. Bunların bir tanesi bile yeryüzünde hayatı tamamen veya kısmen sona erdirebilir. Peki, bunun zamanı için bir tahmin yürütülebilir mi? Asla. Hiçbir tahmin yürütülemez. Bu 100 saat sonra da, 100 milyon yıl sonra da gerçekleşebilir. Bunu Allah'tan başka kimse bilemez.

2. *Allah mesafeyle dünyayı korumuştur*: Güneş ile dünya arasındaki hassas mesafe sayesinde dünyada hayat mümkün olabilmiştir. Güneş-dünya mesafesi mevcuttan daha yakın olsa dünya yanar, daha uzak olsa dünya donardı. Daha yakın olsa atmosferi oluşturan moleküller ısınıp dünyadan uzaklaşır, daha uzak olsa çekim gücü nedeniyle moleküller emilir ve atmosfer de oluşmazdı.

3. *Allah atmosferle dünyayı korumuştur*: Atmosfer, güneşin zararlı ışınlarını süzen bir filtre işlevi görür. Bu işi yapan ozon tabakasındaki yorulan moleküller şimşekle yenilenir. Ayrıca dünyanın güneşten aldığı ısı atmosferle dengelenmiştir. Dünyanın güneşten aldığı ısıyı, dengeli bir biçimde koruması şarttır. Bu iş, atmosferdeki karbondioksit gazıyla gerçekleşmektedir. Atmosferde bu gaz mevcuttan çok olsa dünya yanacak, az olsa donacaktı.

4. *Allah dünyayı dönüş hızına verdiği ayarla korumuştur*: Yerküre mevcuttan daha yavaş veya daha hızlı dönseydi, kürenin ısı dengesi bozulurdu. Dengeli bir ısı için, belli bir ayarda dönmesi gerekiyordu. Dünyanın dönüş hızı işte o ayardadır.

5. *Dünyanın eksenindeki eğiklik sayesinde dünyayı korumuştur*: Eğer dünyanın ekseni mevcut eğiklikte olmasaydı, dengeli bir ısınma olmaz, mevsimler oluşmaz, canlı hayat dünyanın her yanında dengeli bir dağılım gösteremezdi. Bu takdirde dünyanın bir yanı canlıların yaşamına kapalı hale gelirdi.

Sözün özü: Allah'ın koruduğu yeryüzünü gözetip korumak, Allah'ın Hafîz ismine imanın bir gereğidir. Allah'ın koruduğu dünyayı, kendisine emanet edilen insan da korumalıdır. Böyle yapmazsa emanete ihanet etmiş olur. Ayetin dediği gibi, kendi elleriyle yaptığı, gelip kendini bulur. Kur'an şöyle der: ***"İnsanların yaptıkları yüzünden, karada ve denizde fesat çıktı."*** (30:41). Batı aklında, tabiatı "amaçtan yoksun matematiksel bir makine" olarak gören Descartes ile Tabiat Allah'tan koparılmıştır. Tabiatı anlamdan ve amaçtan yoksun zanneden bir tasavvura, tabiatın ilahi bir emanet olduğunu anlatmak neredeyse imkansızlaşır.

3.4. Hafîz olan Allah insanı korur

Hafîz isminin en büyük tecellisi insana yöneliktir. Zira insan yeryüzünün ruhudur. Allah güneşi ve ayı, göğü ve yeri, geceyi ve gündüzü insanın emrine amade kılmıştır. İnsan kat kat ilahi ikrama nail olmuş şerefli bir varlıktır. Bu hakikat, her insan teki için geçerlidir. O yüzden, ilahi koruma ve gözetim de her insanı kuşatır:

إِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَّمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ۝

"Zaten hiçbir insan yoktur ki (ilahi) *gözetim ve koruma* ***altında olmasın."*** *(Târık 86:4)*

Zımnen: Vahyin gönderiliş amacı insanı hıfz içindir. Sağduyu da denilen vicdan, bu ilahi gözetimin iç dünyamızdaki karşılığıdır. Vicdan altyapıdır ve vahiyle gelen din onun üstyapısını oluşturur. Akıl, irade ve vicdan ruhun üçüzleridir. Bunların üçü de Allah'ın Hafîz isminin tecellisidir. İnsan bunlar sayesinde sorumlu davranır. Sorumluluğun olduğu yerde din vardır.

Hafîz olan Allah insanı gönderdiği dinle korur. Dini de vahiyle korur. Öyleyse, Allah'ın vahyi ta kaynağında korumasından daha doğal ne olabilir:

وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَّجِيمٍ ﴿١٧﴾

"Ve onları (bilir bilmez) ***atan her tür şeytani güçten*** *koruduk."* *(Hıcr 15:17)*

Allah insanı vahiyle korur. Vahyin aklı koruması, sahih bilgi iledir. Vahyin kalbi koruması sahih iman iledir. Allah insana, "Karanlıktan korkma, bana sığın!" der; "Şeytan'dan korkma, bana sığın!" der; "Bilinmeyenden korkma, bana sığın!" der.

Allah sadece insanı din ile korumaz, dini olan İslam'ı da insanın şerrinden korur. Ve Allah dinini sadece inkâr edenin şerrinden korumaz, iman edenin şerrinden de korur. Zira bazen bir dine en büyük kötülüğü, ona iman edenler yapabilir; tıpkı bir peygambere en büyük kötülüğü, onu sevenlerin yapabildiği gibi. Hz. İsa'nın ilahlaştırılması bunun en tipik örneğidir.

Hafiz olan Allah'ın insanı korumasının en güzel örneği Yusuf kıssasıdır. Yusuf'un kardeşleri Yusuf'u babalarından ***"Biz kesinlikle kardeşimizi koruruz"*** (12:12) vaadiyle aldılar. Fakat korumak şöyle dursun, onu bizzat öldürmeyi planladılar. Yusuf'ukardeşlerine karşı koruyan yine Allah oldu.

Aynı sözü Bünyamin için de verdiler ve ***"Onu koruyacağımızdan asla şüphen olmasın"*** (12:63) dediler. Fakat bu sefer de, korumak istedikleri halde koruyamadılar. Onların da başkalarının da şerrinden Bünyamin'i Allah korudu.

Hz. Yusuf krala; ***"ülkenin hazinelerini korurum"*** (12:55) diye söz verdi. Sözünü de yerine getirdi. Demek ki, emaneti korumak için, önce emanete ehil olmak lazım geliyormuş.

Allah insanı melekleriyle korur:

وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ﴿٦١﴾

"İçinizden birine ölüm gelip de, elçilerimiz onun canını alıncaya dek size kol kanat geren *koruyucular* ***gönderir ve bunlar hiçbir şeyi gözden kaçırmazlar."*** *(En'âm 6:61)*

Hafiz olan Allah, insandan kendi kendini korumasını ister. Bunun için de Allah, emirleriyle, insanı kendi güdülerinin ve zaaflarının şerrinden korur. Mesela Mü'min kadınlara emreder ve

"bakışlarını (yasak) ***olandan çevirsinler, iffetlerini*** *korusunlar,* ***cazibe ve güzelliklerini*** (kamuya) ***açmasınlar"*** (24:31) der. Bu emrin bir benzeri, mü'min erkeklere de verilir. Yine Allah mü'minlere ***"Yeminlerinizi*** *koruyun!"* (5:89) diye emreder.

Bu örnekler de gösterir ki, Allah'ın her emir ve yasağının ardında yatan hikmet insanın korunmasıdır. Böylece Allah insanı, sadece başkalarının şerrinden değil, kendi güdülerinin şerrinden de korumuş olur. Fakat bu emir ve yasakları dinlemeyen, Allah'ın kendi üzerindeki muhafazasını reddediyor demektir. İşte böyle yapanı, Allah'ın gazabına karşı hiç kimse koruyamaz.

3.5. Hiç kimse Allah'a karşı insanı koruyamaz

Her şeyi, her şeye karşı koruyan sadece Allah'tır. Allah dışında hiç kimse, birini, her şeye karşı koruyamaz. Hele Allah'ın gazabına karşı, kişiyi koruyacak bir otorite mevcut değildir:

سَوَآءٌ مِّنكُم مَّنْ أَسَرَّ ٱلْقَوْلَ وَمَن جَهَرَ بِهِۦ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍۭ بِٱلَّيْلِ وَسَارِبٌۢ بِٱلنَّهَارِ ﴿١٠﴾ لَهُۥ مُعَقِّبَٰتٌ مِّنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِۦ يَحْفَظُونَهُۥ مِنْ أَمْرِ ٱللَّهِ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا۟ مَا بِأَنفُسِهِمْ ۗ ﴿١١﴾

"İçinizden birinin düşüncesini gizlemesi ya da açıklaması hiçbir şeyi değiştirmez. Yine, geceleyin köşe bucak gizlenip de gündüzün ortaya çıkan bir kimse, önünden ve ardından takip eden *korumalar* ***var da, kendisini Allah'ın gazabından*** *korur* (diye düşünüyorsa, Allah onu da bilir). ***Şüphesiz bir toplumun fertleri kendilerini değiştirmedikçe Allah da o toplumu değiştirmez."*** *(Ra'd 13:10-11)*

Bazı âlimler ayetteki korumaları "melekler" diye anlamışlar. Fakat biz onların yorumunu değil, Kur'an'ın ve ayetin bağlamına daha uygun olan bu yorumu tercih ettik. Ayet açıkça Allah'a karşı insanı hiç kimsenin koruyamayacağını söylüyor. Bu hiç kimseye peygamberler de dâhildir. Hz. Peygamber'e, Allah'ın korumadığı hiç kimseyi koruyamayacağını hatırlatan ayetlerden işte bir demet:

وَمَا جَعَلْنَٰكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ۖ وَمَآ أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ﴿١٠٧﴾

"Ne Biz seni onlara *muhafız* ***yaptık, ne de sen onları*** *korumakla* ***yükümlüsün."*** *(En'âm 6:107)*

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ۖ إِنْ عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلَاغُ ۗ ﴿٤٨﴾

"Eğer onlar yüz çevirirlerse, unutma ki seni onların muhafızı olarak göndermedik: sana düşen sadece mesajı ulaştırmaktır." *(Şûrâ 42:48)*

بَقِيَّتُ اللَّهِ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ۚ وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ ﴿٨٦﴾

"Allah'ın size bıraktığı bakiye sizin için daha hayırlıdır; tabii ki eğer O'na inanıyorsanız? Zira ben sizin korumanız değilim!" *(Hûd 11:86)*

مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ ۖ وَمَنْ تَوَلَّىٰ فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ﴿٨٠﴾

"Kim Elçi'ye itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Kim de yüz çevirirse, iyi bilsin ki biz seni onlara korumalık yapasın diye göndermedik." *(Nisa 4:80)*

3.6. Allah vahyi Şeytan'dan ve insandan korur

Vahyin gönderilişinde, Hafîz isminden bir tecelli vardır. Zira vahiy, Allah'ın insana yönelik en büyük dış korumasıdır. Allah'ın insana yönelik iç koruması ise ruhun üçüzleri olan akıl, irade ve vicdandır. Bu melekelerin doğru işlemesi, vahiyle inşa edilmelerine bağlıdır. Ancak o zaman aktif olabilirler.

Nasıl ki Allah, yarattığı şaheser olan insanı korumasız bırakmazsa, insanı korumak için indirdiği vahyi de korumasız bırakmaz:

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٩﴾

"Elbet o vahyi Biz indirdik ve onun koruyucuları da yine Biziz." *(Hıcr 15:9)*

- Bu ayetteki Kur'an vahyine yönelik "korumanın kapsamı" nedir?

- Bu korumanın kapsamına hem tebliğ öncesi, hem de tebliğ sonrası girer. Allah vahyi, Nebi aracılığıyla insanlığa iletmeden önce doğrudan korumuş, tebliğ sonrasında ise dolaylı korumuştur.

1. *Vahyin tebliğ öncesinde doğrudan korunması*: Vahyin kaynağı olan Levh-i Mahfuz'dan hedefi olan ilk muhataplarına tebliğine kadar, vahyin ilahi koruma kapsamında olduğu, yine Kur'an'ın başka ayetleriyle sabittir. Zira Allah, vahyi korumaya kaynağından başlamıştır. Önce vahyin kaynağını her türlü şeytani gücün müdahalesine kapatmıştır (37:6-7). Vahyin kaynağına her tür görünmez iradeli varlığın sızma teşebbüsünü aklın almayacağı düzeyde yüksek bir güvenlik sistemiyle korumuştur (41:12). Vahyin inişinden sonra Allah vahyi Nebi'sinin kalbinde koruyacağını vaat etmiştir (75:17). Onu Nebi'nin kalbinde sabit kılmıştır (25:32).

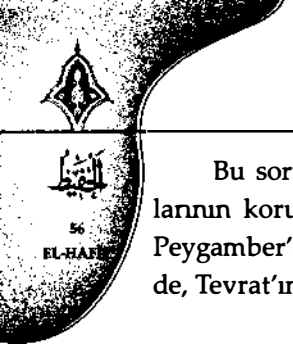
2. *Vahyin tebliğ sonrasında dolaylı korunması*: Nebi'nin dudaklarından döküldükten sonra da vahye yönelik ilahi koruma devam etmiştir. Bunun için daha ilk indirilen pasaj içinde "O insana kalemle öğretti, O insana bilmediğini öğretti" (96:4-5) ayetleriyle, Hz. Peygamber'e vahyi yazıyla koruma altına alma işareti verilmiştir. Hz. Peygamber bu işareti aldıktan sonra sözlü kültürün baskın olduğu Mekke'de sözlü kültürden yazılı kültüre geçme hamlesi başlatmıştır. Vahyi yazıyla korumak için 23 yıl içinde 42 vahiy kâtibi istihdam etmiştir. Bu açıdan vahyi ilk toplayan bizzat Hz. Peygamber'in kendisidir. Vefat ettiği gün, vahiy kâtiplerine yazdırdığı vahiylerin tomarı başı ucunda bulunuyordu.

Vahye yönelik bir başka koruma da, mü'minlerin, inen vahyi, daha tazeyken buldukları malzemeler üzerine yazarak ezberlemeleridir.

Hz. Peygamber'in vefatının ardından, Hz. Ali, kendisini 6 ay tüm dünyaya kapattı. Bu zaman zarfında, Kur'an'ı istinsah ederek kendisine bir nüsha oluşturdu. Hz. Ebubekir'in hilafeti döneminde, Hz. Peygamber'in yazdırıp istiflediği tomar, mü'minlerin ellerindeki yazılı malzeme ve hafızalarında kayıtlı ayetlerden oluşan iki şahit ile teyit edilerek bir "kitaba" (*Mushaf*) dönüştürüldü. Hz. Osman döneminde ise Zeyd b. Sabit başkanlığındaki bir heyet tarafından sure tertibi yapılarak bugünkü şeklini aldı.

Bütün bu süreçler de Allah'ın indirdiği Kur'an'ı korumasının bir parçasıydı.

Burada şu soru akla gelebilir: Peki, o halde Tevrat niçin tahrif oldu?

Bu soruya Kur'an; "Tevrat'ın bir kısmı Yahudi din adamlarının korumasına bırakıldığı için" (5:44) cevabını verir. Hz. Peygamber'i daha vahyin ilk gününden tedbir almaya iten sebep de, Tevrat'ın başına gelen bu durum olsa gerektir.

4. HAFÎZ OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ

4.1. Allah'ın sınırlarını korumak Hafîz'ın tecellisidir

Allah'ın Hafîz isminin tecellisi iki türlüdür:

1. *Statik koruma*: Bu Hafîz isminin iradesiz varlıkların tümüne yönelik tecellisidir. Allah kâinatı koyduğu kozmik ve tabii yasalarla korur. Göklerin ve yerin korunması bu sayededir.

2. *Dinamik koruma*: Bu Hafiz isminin iradeli varlıklara yönelik tecellisidir. Allah görünen iradeli varlık olan insanı, akıl, irade ve vicdanı aracılığıyla korur. Eğer insan aklını kullanmazsa, onun üzerine pisliği boca eder (10:100). Aklını kullanmayanı, canlıların en şerlisi ilan eder (8:22).

Allah insana akıl, irade ve vicdanı emanet etmiş ve bunları korumayı da insana bırakmıştır. Başta içki olmak üzere her tür sarhoşluk verici şey haramdır. Zira aklı korumasız bırakır. Bu ise akıl emanetine ihanettir. İnsanın arzu ve tutkularının peşinden gitmesi iradeyi zaafa uğratır. Bu, irade emanetine ihanettir. Zira bu, iradeyi korumasız bırakmaktır. Küfür vicdanın üzerini örtmek, onun sesini bastırmaktır. Bu, vicdanı korumasız ve savunmasız bırakmaktır. İman, vicdana arkadaş, iradeye takviye, akla ışıktır.

Hafiz olan Allah insana sınırlar koyar. Zira bir sınır yoksa hiç sınır yoktur. Allah'ın koyduğu sınırlar, insanı kendi ayartıcı benliğinin ve içgüdülerinin şerrinden korumak içindir.

İman, Allah'ın koyduğu sınırların kendi lehine olduğundan kişinin emin olması halidir.

Takva, kişinin bu sınırlara riayet etmesini sağlayan güçtür.

İslam, bu ilahi sınırlara uyarak Allah'a kayıtsız şartsız teslim olduğunu belgelemektir. Gerçek özgürlük ve mutluluk ise, kendine hâkim olmanın verdiği iç huzurdur:

وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾

"(Gerçek mutluluk) ***Allah'ın koyduğu sınırları koruyanların*** (mutluluğudur)***: Mü'minleri müjdele!"*** *(Tevbe 9:112)*

O'nun koyduğu sınırları muhafaza etmeye verilen örneklerin başında "iffetin korunması" gelir (33:35; 22:5; 70:29). İffetini muhafaza eden herkes, Allah'ın Hafîz isminden pay sahibi olmuş olur.

İstikameti Hafîz olan Allah'a dönük yaşayan kişi, O'nun Hafîz isminden pay alır ve kendisi de hafîz olur:

هَٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ ﴿٣٢﴾

"İşte, size vaat edilen budur; O'na dönük bir gönülle hatırdan O'nu hiç çıkarmayarak hafîz olan herkese." *(Kâf 50:32)*

4.2. Namazı korumak Hafîz isminin tecellisidir

Hafîz isminin tecellisine mazhar olan, sadece Allah'ın koyduğu yasaklara riayet etmekle kalmaz, aynı zamanda verdiği emirleri de uygular. Zira ilahi emirler, Allah'ın insanı muhafazasının bir parçasıdırlar.

İlahi emirlerin hatırı sayılır bir kısmı ibadetlerden oluşur. İbadetlerin de içinde olduğu tüm ilahi buyruklar, ubudiyeti/kulluğu oluşturur. Ubudiyyetin temeli ibadettir, ibadetin temeli ise namazdır.

Hafîz isminin tecellisine mazhar olan mü'min namazı muhafaza edendir:

"Onlar namazlarını *muhafaza* ***edenlerdir."*** (6:92 Krş: 23:9; 70:34)

"Namazlarınızı, özellikle de orta namazı *koruyun*!" (2:237)

Evet, namazın korunmaya ihtiyacı vardır. Zira namazı korumamızı emreden Kur'an, namazı zayi etmekten de söz eder (19:59). Namazı zayi etmekten kasıt, yalnızca namazı eda etmemek değildir. Namazın ruhunu yitirip cesedine sarılmak da, namazı zayi etmektir.

Her ibadetin bir ruhu, bir de cesedi vardır. Ruhu yitirilmiş ibadet, ölü ibadettir. Allah Rasulü'nün buyurduğu gibi, ruhu yitirilmiş bir oruçtan geriye "açlık" kalır.[44] Ruhu yitirilmiş bir

44 İbn Mace, Siyâm 21.

zekâttan geriye, yoksullara tepeden bakan sahte bir tatmin hissi kalır. Ruhu yitirilmiş bir hacdan geriye, seyahat anıları kalır.

Namazı muhafaza, namaz bilincinin muhafazası ile başlar. O bilinç korunmadan namaz korunmaz. Bu yüzden namazın niçin kılınması gerektiği, nasıl kılınması gerektiğinden önce gelir. Bu ümmet *niçin*'leri *nasıl*'ların arkasına attı atalı, dindarlığın içi boşalmış, Kur'an'ın talim ettiği *takva*, yerini Kur'an'ın adını ağzına dahi almadığı *zühd*'e bırakmıştır. Bu yalnızca bir semantik takas değil, ondan bin beteri, bir tasavvur takasıdır.

5. HAFÎZ OLAN ALLAH'A DUA

Ya Hafiz, Ya Allah!
Her şeyi koruyup gözetensin Sen!
Muhafazası eşsiz benzersiz olansın Sen!
İnsan kendi kendini hep zayi ederken;
Onu kendine rağmen koruyansın Sen!

Ya Hafiz, Ya Allah!
Yaratan olmak muhafaza eden olmaktır;
Hıfzını üzerimizden eksik eyleme Ya Rab!
Yaratılan olmak korunmaya muhtaç olmaktır;
Sen bizi Hafiz isminle muhafaza eyle Ya Rab!

Ya Hafiz, Ya Allah!
Gökleri ve yeri kanunlarınla koruduğun gibi;
Bizi de vahiyle inşa olmuş bir akılla koru Allah'ım!
Bizi sınırlarını rivayet eden mukallitlerden değil;
Sınırlarına riayet eden muttakilerden eyle Allah'ım!

Amin!

اَلْقَرِيبُ

57

EL-KARÎB

Çok Yakın

Yakınlıkta Sınır Tanımayan

Yakınlıkta Eşsiz Ve Benzersiz Olan

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

El-Karîb, Allah'ın Kur'an'da yer alan esma-i hüsnasındandır. Kur'an'da isim kalıbında, müstakil olarak, Allah'a nisbetle üç yerde gelir. El-Karîb, çok yakın, yakınlıkta sınır tanımayan, yakın olma eyleminde eşsiz benzersiz olan özne demektir.

Kurb, "yakın" manasındadır. "Uzak" anlamındaki bu'd'un karşıtıdır. Mecazen kurb yüzünü muhatabına dönmek, *bu'd* ise sırtını muhatabına dönmek için kullanılır. Zira yaklaşmak isteyenin ilk yapması gereken, yüzünü yaklaşmak istediğine dönmektir.

Aynı kökten olan *kurbân*, "yaklaştıran" demektir. Kişiyi Allah'a yaklaştıran her şey *kurbân*'dır (5:28). Kurbân ile Allah'a yaklaşmak isteyenler, "yakınlaşmasına izin verilen" *mukarrabîn*'den olacaklardır (56:88). Lisanımızda *akraba* şeklinde telaffuz edilen *akribâ'*, kan veya evlilik yoluyla "yakın olan kişiler" için kullanılır.

Karîb, mübalağalı bir ism-i fail kalıbıdır. Manası "çok yakın olan özne" anlamına gelir. Bu kalıp aynı zamanda ism-i mef'ul manasını da içerir. Bu anlamıyla "kendisine en çok yakın olunmak istenen" manasına gelir. Elbette Allah, varlık içerisinde kendisine en çok yakın olunmak istenen zattır. O'na kulluğun temel sebebi budur. Belki tüm putperestliklerin çıkış noktası da, O'na yakın olma isteğinin ölçüsüzlüğünden ve istismarından kaynaklanmıştır.

Karîb ismi, kalıbın niteliği gereği, yakın olanı yakınlık açısından övme ve O'na yakın olmakla övünme vurgusunu da içerir. Yine bu kalıp, öznesinin bu fiilde eşsiz ve benzersiz olduğunu vurgulamak için kullanılır.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

2.1. Allah'a yaklaşmanın mahiyetine dair

Yakınlık iki kısımdır:

1. *Maddi yakınlık*: Bu yakınlık türü, özgül ağırlığı olan cisimler için geçerlidir. Bu tür bir yakınlık, fiziki olarak yaklaşmayı gerektirir. Bu ise, uzunluk, genişlik ve derinlikten oluşan üç boyut ve buna ilave edilen zaman ile kaimdir. Bu türden maddi bir yaklaşma, tüm kütle sahibi varlıkların tabi olduğu ilahi yasaların Kur'ani adı olan sünnetullah'a dahildir.

Maddi varlık sahibi iki şeyin birbirine yaklaşması şu üç yoldan biriyle gerçekleşir:

a) İki şeyden birinin, sabit olan diğerine doğru hareketi.

b) İki hareketli unsurun birbirine doğru hareketi.

c) Birbirini takip eden iki şeyden arkadakinin öndekine doğru daha hızlı hareketi.

2. *Manevi yakınlık*: Bu yakınlık türü başta Allah olmak üzere, ruhun üçüzleri olan akıl-irade-vicdan; ayrıca melek, iman, gönül vb. gibi tüm manevi hassa ve değerler için geçerlidir. "Allah'a yaklaşmak" ile kastedilen şey de bu kısma girer. Allah'a yaklaşmak, zaman ve mekânda sabit veya hareketli bir cisme yaklaşmak gibi değildir. İnsan Allah'a takva, iman ve salih amel ile yaklaşır. "***Nerede olursanız olun, o sizinle beraberdir***" buyuran Allah'tır (57:4).

Kur'an'da Allah'a yaklaştıran en somut ibadet olan kurban konusundaki ayet-i kerime, "Allah'a kurbanların ne etleri ne de kanları ulaşır; lakin sizden Allah'a ulaşan takvanızdır" (22:37) şeklindedir. Zira et ve kan, maddi âleme aittir. Maddi vasıtalar, bizi ait oldukları maddi âleme yaklaştırabilirler. Manevi âleme yaklaşmak için manevi vasıtalar gereklidir. Et maddi vasıtadır. Bizi fakir fukaraya, garip gurabaya yaklaştırır. Takva ise manevi bir vasıtadır. Allah'a insanı yaklaştıran da takvadır.

Allah'ın insana şahdamarından yakın olması, saf manevi bir yakınlıktır. Bu yakınlığın manevi olması, her şeyin maddi olanına aşırı değer yüklemiş olan modern insanı kesmeyebilir. Fakat modern insanın bu hastalıklı tavrı, manevi olanın maddi olandan daha etkisiz ve ikincil olduğu anlamına gelmez. Aksine kesin olan şudur: Manevi olan, maddi olandan daima daha büyüktür, daha güçlüdür, daha etkilidir, daha kalıcıdır, daha değerlidir. Ruh manevi, beden maddidir. Ahiret manevi, dünya maddidir. İman manevi, kas gücü maddidir. Akıl manevi, beyin maddidir. Can manevi, ceset maddidir. İrade manevi, organ maddidir.

Allah kuluna şahdamarından yakındır. Fakat bu hakikat, her zaman kulun da Allah'a yakın olduğu anlamına gelmez. Zira kul kendinden uzaklaşmakta, bazen kendine yabancılaşmakta ve hatta kendini kaybetmektedir. Allah kullarının bu zaafını iyi bildiğinden, kullarına, kendine yaklaşmak için yollar

göstermiştir. Rabbine gerçekten yaklaşmak isteyen kul, O'nun gösterdiği bu yollara tevessül etmelidir. O'nun göstermediği yollar icat etmemelidir. Eğer böyle yaparsa, Allah'a yaklaşıyorum zannıyla Şeytan'a yaklaşır. Şeytan'ın oyuncağı haline gelir.

2.2. Allah'a yaklaşmanın meşru yolları

Allah'a yaklaşmanın meşru yolları Kur'an'da gösterilmiş, Hz. Rasul tarafından da tatbik edilmiştir.

Kurbu'l-fıtra: Allah'a selim fıtrat ile yaklaşana Allah'ın mukabelesidir.

Kurbu't-takva: Allah'a takva ile yaklaşana, Allah'ın mukabelesidir.

Kurbu'l-ibadeh: Allah'a ibadet ile yaklaşana, Allah'ın mukabelesidir.

Kurbu'l-icabe: Allah'a dua ile yaklaşana Allah'ın mukabelesidir.

Kurbu'l-hamd: Allah'a hamd ile yaklaşana Allah'ın mukabelesidir.

Kurbu't-taah: Allah'a itaat ile yaklaşana Allah'ın mukabelesidir.

Kurbu't-tevbe: Allah'a tevbe ve istiğfarla yaklaşana Allah'ınmukabelesidir.

Allah'a yaklaşmanın bunlar da dâhil bin bir yolu içerisinde, Kur'an'ın en çok üzerinde durduğu yol kurbu't-takva'dır.

İnsan Allah'a yaklaştıkça, baktığı her şeyde Allah'ın tecellilerini görmeye başlar. Zira Allah'a yakın olan yakınlığı oranında Allah'ın gör dediği yerden bakar. Allah'ın gör dediği yerden bakan, Allah'ın gösterdiğini görür.

Hasan el-Basri'nin üstadı büyük arif Amir b. Abdikays şöyle der:

"Her neye baktımsa, Allah'ın o şeye benden daha yakın olduğunu gördüm" *(Mâ nazartu ilâ şey'in illa raeytu'llahe akrabu ileyhi minnî).* Seriyy es-Sakati'ye "Yakınlık nedir?" diye sormuşlar, o da "itaattir" demiş. Şu halde yakınlık itaatse, uzaklık da Allah'a isyandır.

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Kur'an'da Karîb ismi

El-Karîb ismi, Kur'an'da üç yerde Allah'a isnatla gelir. Geldiği yerler Hûd 61, Sebe' 50' ve Bakara 186'dır. İlki peygamberliğin 9. yılına, ikincisi 11. yılına, sonuncusu hicretin 1. yılına ait bir surede yer alır.

El-Karîb ismi geldiği üç yerde de, belirsiz formda Karîbun şeklinde gelir. Bunun anlamı şudur: Benim kuluma çok yakın oluşum, "yakınlığın" bilinen anlamıyla değildir. Bu, aklın öyle kolayca kuşatacağı bir hakikat de değildir.

El-Karîb ismi ilk geldiği Hûd 61'de Mucîb ismi ile birlikte gelir. Mucîb, "dualara icabet eden" manasına gelir. Bir zat insana şahdamarından yakın olsa fakat onun dileklerini yerine getiremese veya getirmese, onun yakın olmasının da bir kıymeti kalmaz. Allah öyle değildir. O sadece çok yakın olan Karîb değil, aynı zamanda dualara çok icabet eden bir Mucîb'tir.

El-Karîb ismi ikinci geldiği Sebe' 50'de Semî ismi ile birlikte gelir. Her şeye gücü yeten zat, kuluna çok yakın olsa da onu işitemese, onun yakın olmasının da bir kıymeti yoktur. Allah böyle değildir. Allah sadece kuluna çok yakın olan değil, aynı zamanda onu işitendir.

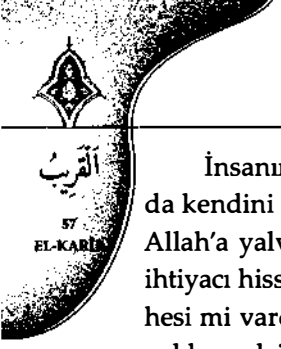
3.2. Allah el-Karîb olandır

Allah'ın el-Karîb ismine iman, insanı şirkten korur. Allah'ın el-Karîb ismine iman eden her mü'min, duayı kulluğunun merkezine yerleştirir. Zira Allah'ın duayı koyduğu yer orasıdır. Dua kalbin Allah'la konuşmasıdır. Allah Rasulü duanın önemini şöyle izah eder: "Allah katında duadan daha üstün bir insan davranışı yoktur".[45] Allah Rasulü duayı "ibadetlerin beyni" olarak adlandırmıştır.

- Dua ibadetlerin beynidir, peki duanın beyni nedir?

- Duanın beyni de "yakın Allah inancı"dır. Bu inancı el-Garîb ismi temsil eder. Allah kuluna şahdamarından yakındır. Kul bu yakınlığı hissettiği oranda, kulluğunu aracısız kılar. Kullukta ihlâs, aracısız kulluktur. Allah'a kullukta Rabbiyle arasına aracı koyma ihtiyacı, Karîb ismine layıkıyla iman edememekten kaynaklanır.

45 Tirmizi, Deavât 1.

İnsanın Allah ile arasına aracılar koyup koymadığı duada kendini belli eder. Bir kul neden şahdamarından yakın olan Allah'a yalvarırken; "Falancanın yüzü suyu hürmetine" deme ihtiyacı hisseder ki! O kulun Allah'ın el-Karîb olduğundan şüphesi mi vardır? Eğer derse ki: "Ben O'na sevdiğini aracı kılarak yaklaşmak istedim", o zaman o kul Allah'ın kendisine gönderdiği şu mesaja kulak vermelidir:

وَاِذَا سَاَلَكَ عِبَادِى عَنِّى فَاِنِّى قَرِيبٌ اُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ اِذَا دَعَانِ ۙ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِى وَلْيُؤْمِنُوا بِى لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾

"Eğer kullarım sana Benden soracak olurlarsa, iyi bilsinler ki Ben çok yakınım: Bana dua edenin çağrısına hemen karşılık veririm. Öyleyse onlar da Bana karşılık versinler ve Bana inansınlar ki, hak yoluna yöneltilsinler." *(Bakara 2:186)*

Karîb isminin geçtiği üç yerden biri olan bu mubarek ayette, âlemlerin Rabbi olan Allah kullarına zımnen şöyle buyurmaktadır: Bana aracısız yalvarmayan kimse, beni uzakta sanıyor demektir. Böyle zanneden, bana inanıp güvenmiyor demektir. Bana güvenmeyen, benden rehberlik beklemesin.

Ayette "sana sorarlarsa" ibaresindeki "sen" ile kastedilen, âlemlere rahmet Hz. Muhammed, sallallahu ile'l-ebeddir. Bu ayette zımnen "Kullarım Benimle aralarına seni bile koymasınlar!" vurgusu vardır. Zira fe-innî garîbun ibaresindeki tekit, "Uzakmış gibi davranmaktan sakın, bunu aklından dahi geçirme!" imasını içerir.

Ebedi bir mucize olan Kur'an, Ümmet-i Muhammed'in içinden gelecekte "uzak Allah inancına" sapma temayüllerinin görüleceğini, doğrudan Hz. Peygamber'e hitap eden ve Karîb ismi ile biten şu ayetle dile getirir:

قُلْ اِنْ ضَلَلْتُ فَاِنَّمَا اَضِلُّ عَلٰى نَفْسِى ۖ وَاِنِ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحِى اِلَىَّ رَبِّى ۚ اِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ﴿٥٠﴾

"De ki: "Eğer ben saparsam kendi aleyhime sapmış olurum; yok eğer doğru yoldaysam, bu yalnızca Rabbimin bana ilettiği vahiy sayesindedir: şüphesiz O Semî'dir, Karîb'tir." *(Sebe' 34:50)*

- Tüm insanlık sapsa ve sapmayan bir kişi kalsa, o kişi her-halde Hz. Peygamber olurdu. Peki, o zaman Allah'ın kitabı neden "De ki" emriyle Nebi'ye "Eğer ben saparsam kendi aleyhime sapmış olurum" dedirtir?

- Cevap, ayetin sonundaki Karîb isminde gizlidir. Ayetin başı Rasulullah'ın –hâşâ- sapma ihtimali bulunduğunu değil, ümmetin içinden çıkacak hasta inançlıların onu kendi "uzak Allah" tasavvurlarına alet edeceğini ima eder. Bu açıdan ayet Rasulullah'a bir uyarı değil, ona inananlara bir uyarıdır.

İnsanların Allah'ın Karîb ismine halisane iman edip etmediklerinin ortaya çıktığı bir başka alan da "tevbe"dir. Kur'an'da Karîb isminin geldiği ilk ayet, tevbe bağlamında gelir. Bununla zımnen vurgulanan, "Allah'a tevbe ederken aracılar koymayın!" uyarısıdır. Hıristiyanlar bunu yaptığı için, Allah'ın yerine papazı, Allah'a tevbenin yerine papaza "günah çıkarmayı" koymuşlardır. Şu ayet, tevbenin muhatabının sadece Allah olduğunu söyler:

فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوٓا إِلَيْهِ ۚ إِنَّ رَبِّى قَرِيبٌ مُّجِيبٌ ﴿٦١﴾

"O'ndan günahlarınız için af dileyin ve artık bilincinizi yenileyerek yalnız O'na yönelin; çünkü benim Rabbim Karîb'tir, duaları kabul eden tek mercidir." *(Hûd 11:61)*

3.3. Allah mü'minler için "yakın" müşrikler için uzaktır

İnsanlık tarihindeki tüm şirklerin kökeni, "uzak Allah" itikadına dayanır. Mekke müşriklerinin şirki de bunun istisnası değildir.

Şu kesin ki, Kur'an'ın ilk muhatabı olan cahiliyye Arap toplumu Allah'a inanıyordu. O'nu yaratıcı olarak kabul ediyor, evren üzerindeki tasarrufunu tasdik ediyordu.

Kendilerini, gökleri ve yeri Allah'ın yarattığını itiraf ediyorlardı. Yağmuru Allah'ın yağdırdığına, güneş ve ay üzerinde Allah'ın tasarruf ettiğine inanıyorlardı (29:61, 63; 31:25; 39:38).

Onları müşrik yapan inkârları değil, Allah tasavvurlarındaki yamukluktu. Allah'a inanıyorlar, fakat inandıkları Allah'ın "uzak" olduğunu düşünüyorlardı. Bu düşünce, onları Allah'a yaklaştıracak aracı arayışına itti. İşte bu arayış sonucunda melekler ve cinler gibi görünmeyen varlıkların, Allah katında kendileri

lehine aracılık yapacağı düşüncesine saptılar. Onları Allah'ın kızları veya haremi olarak tasavvur ettiler. Putlarını yaptıkları melekleri memnun ederlerse, onların da Allah katında kendilerini kayıracağını zannettiler.

Kur'an'ın defalarca yerden yere vurduğu, Cahiliyye insanının şefaat anlayışının oturduğu çerçeve buydu (39:3; 10:18). Allah tasavvurundaki bu sapma, putçuluğu getirdi. Putlara, Allah'a yakın olduğuna inandıkları meleklerin yeryüzündeki simgesi olarak tapıyorlardı. Üç büyük puta (Lat, Menat, Uzza) bu yüzden dişil isimler koymuşlardı (53:19-22). Cahiliyye toplumu, putlara tapınış amaçlarını şöyle açıklıyordu:

مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَآ إِلَى اللهِ زُلْفَىٰ ۝

"Biz onlara, bizi Allah'a yaklaştırmalarından başka bir beklentiyle kulluk etmiyoruz." *(Zümer 39:3)*

Allah tasavvurundaki her tür beşeri sapmanın temelinde, uzak Allah tasavvuru yattığı için, Kur'an «kuluna şah damarından daha yakın» bir Allah tasavvuru inşa etmeyi amaçladı. Allah'ın insana şah damarından daha yakın olduğunu söylemek, insanın tarih içindeki yürüyüşünü "Allah'a doğru yürüyüş" olarak takdim eden kadim mistik geleneklerin hilafına, "Allah ile birlikte yürüyüş" olduğunu söylemektir. Kur'an bunu söylemekle, insanın tarih içinde Allah ile birlikte yürüdüğünü söylemiş olmaktadır. İnsan, hayat yolunda yürürken yolunu kaybetmemeyi, Allah ile beraber olmasına borçludur. Zaten nübüvvet ve Risalet tarihi de bunun delilidir.

Bunun içindir ki Kur'an mümince bir hayatın merkezine duayı yerleştirdi. Duayı, bir günün eklem noktaları olan beş vakitte eda edilen bir ibadete dönüştürdü. Çünkü duaya yapılan her vurgu, Allah-insan ilişkisinin doğrudan ve aracısız tabiatına yapılan bir vurguydu. Duada kul Allah ile diyaloga giriyor, şah damarından yakın olana «Allah'ım!» diye sesleniyor, yalvarıyor, yakarıyordu.

Allah Rasulü, uzak Allah tasavvurunun yol açtığı sapmaya karşı namazı bir kalkan olarak okuyordu. «Namaz müminin miracıdır» sözü, işte bu okumanın bir sonucuydu. Miraç, kulun Allah'a manevi olarak yaklaşmasını ifade ediyordu. Allah kuluna

zaten yakındı. Sorun, kulun Allah›a yakın olup olmadığıydı. Bu ise, namazla her gün beş kez hatırlatılıyordu. Allah›ın kendisine şah damarından daha yakın olduğunu bu yoğunlukta hisseden birinin, şirk tuzağına karşı ne kadar uyanık ve teyakkuz halinde bulunduğunu söylemeye bile gerek yok.

4. KARÎB OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ

4.1. Kurban: el-Karîb olan Allah'ın tecellisi

Kurbân kelimesi fu'lân kalıbındandır. Arap dilinde bu kalıp, taşıdığı mananın tüm olumlu boyutlarıyla dolu olmayı ifade eder. Yani kurban, "yaklaşmanın tüm olumlu vurgularını" ifade eder. Bunlar arasında kalbin yaklaşması, aklın yaklaşması, vicdanın yaklaşması, iradenin yaklaşması, özetle ruhun yaklaşması vardır.

Kur'an Âdem'in iki oğlunun Allah'a sundukları sadakaları "kurban" olarak adlandırır (5:27). Zira onlar emekleriyle ürettikleri şeylerden Allah için tasaddukta bulunurlarken Allah'a yaklaşma amacı gütmüşlerdir. Habil sahip olduklarının en değerlisini Allah'a sunarken, Kabil sahip olduklarının en değersizini Allah'a sunmuştur.

- Bu neyin göstergesidir?

- Bu Habil'in en çok Allah'ı sevdiğinin, Kabil'in ise en çok malı sevdiğinin göstergesidir. Dahası Habil'in emanet bilincine sahip olduğu için mala da sahip olduğunun, Kabil'in ise mala ait olduğunun göstergesidir. Habil verebilmiştir; zira malının efendisidir. Kabil verememiştir; zira malının kölesidir.

Rabbimiz Hz. İbrahim'i evlat hasretiyle geçen bir ömrün ardından kavuştuğu biricik yavrusuyla sınamıştır. Hz. İbrahim rüyasında kendini, biricik oğlu İsmail'i kurban ederken görmüştür. O rüyayı tabir etmesi gerekirken tasdik etmiş ve rüyada gördüğü şeyi infaz etmeye kalkışmıştır. Ancak Allah'ın muradı bu değildir.

Allah'ın muradı, yoldan sapmış kadim geleneklerde insan kurban etme âdetine bir son vermektir. O bu mesajını peygamberlerin babası Hz. İbrahim üzerinden vermektedir. O mesaj şudur: Hayvanlar kesilerek kurban edilirler. Zira Allah hayvanları insanın hizmetine sunmuştur (teshir). Yaratılış amaçları budur. Fakat insanlar kendilerini Allah'a kulluğa adayarak kurban olurlar. Allah'ın kitabında insanlardan istediği ibadetlerin hepsi de bu manada birer kurbandır.

Allah Rasulü bu mesajı iyi almıştır. Onun içindir ki Nebi, Kur'an'a arz ettiğimizde tam not alan bir hadiste şöyle buyurur:

"Namaz Kurbandır" *(es-Salâtu kurbânun)*[46]

- Namaz nasıl kurban olur?

- Sadece namaz değil, başta zekat, oruç, hac olmak üzere kendisiyle Allah'a yaklaştığımız her ibadet kurbandır. Dahası bizi Allah'a yaklaştıran her davranış ve iyilik kurbandır. Kurban sadece boğazlanan hayvana indirgenemez.

Allah'ın Karîb isminin tecellisine mazhar olan, aldığı her nefesi O'na yaklaşmak için bir sermaye bilir. Attığı her adımı, O'na yaklaşmak için bir sermaye bilir. Geçen her saniyeyi, O'na yaklaşmak için bir sermaye bilir. Ve nihayet kalbinin her atışını O'na yaklaşmak için bir sermaye bilir.

4.2. Vicdan: Karîb olan Allah'ın insana seslendiği yer

Karîb isminin insandaki en büyük tecellisi vicdandır. Vicdan, Allah'ın insanın içine yerleştirdiği vahiydir. Allah Teâlâ Hz. Musa'ya konuşurken ağaç üzerinden konuşmuştur. Ağaç ilahi kelama bir sütredir. Zira Allah'ın herhangi bir beşerle aracısız ve dolaysız konuşması ihtimal haricindedir. Şûrâ suresinin 51. ayeti bu hakikati dile getirir. Allah'ın Hz. Musa ile konuşurken sütre olarak kullandığı ağacın insanın içindeki karşılığı vicdandır.

Vicdan, tıpkı akıl ve irade gibi ancak aktif olarak kullanıldığında varlığını hissettiren bir melekedir. Eğer aktif olarak kullanılmazsa yok sayılır. Tıpkı birine "akılsız" ve "iradesiz" derken, nasıl ki aklını ve iradesini kullanmadığı kastediyorsak, "vicdansız" derken de vicdanını aktif ve aktüel olarak kullanmadığını kastetmiş oluruz. Vicdan melekesi aktif olduğunda, insana içinden hakikati fısıldayan bir "melek" halini alır. Tıpkı vahyi getiren Cebrail gibi, o da hakikatleri insanın zihin ekranına getirir.

Vicdan asla yalan söylemez. Fakat insan vicdanının sesini dinlemeyebilir. Hatta onun sesini bastırabilir. Vicdanını susturabilir. Üzerine kalın bir perde örtebilir. Kur'an'ın "küfür" dediği şey, tam da budur. Zira küfür "örtmek" demektir. Bütün bunlar vicdanın sesini kesmeye yetmez. O her zaman hakikati söylemeye devam edecektir.

46 İbn Hanbel, Müsned, 14746; Müsned-i Şihâb, 101.

Bu çarpıcı gerçeği, bizzat Kur'an haber verir:

وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ ۝

"İmdi sen (ey insanoğlu)***; sana çok çok yakın bir yerden O Gün'e ilişkin çağrı yapan Allah'ın nidasına kulak ver!"*** *(Kâf 50:41)*

- Ayetin metninde geçen ve hem ism-i fail manasıyla "çok yakında olan bir yer" hem de ism-i mef'ul manasıyla "çok yakınında olunan bir yer" anlamına gelen mekânin karîb neresidir?

- Allahu a'lem vicdandır. Allah'ın insana şahdamarından yakın olma hakikati, vicdan hesaba dâhil edilmeden asla anlaşılamaz. Allah bazı insanlara değil, her insana şahdamarından yakındır. İşte bu sayede her insana kendi vicdanı doğru söyler. Zira Allah insana vicdanından konuşur. Fakat insanın gönül kulağı sağır ise, vicdanından gelen sesi duymaz.

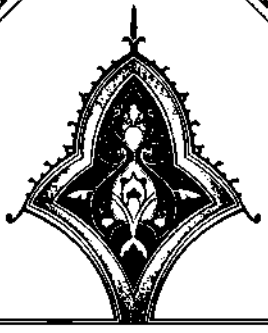
5. KARÎB OLAN ALLAH'A DUA

Ya Karîb, Ya Allah!
Kulun kendisi kendine gurbet iken,
Kuluna şahdamarından yakın olan Sensin!
Kul kendini kendinde unutmuşken,
Kulunu asla terk etmeyen Sensin!

Ya karîb, Ya Allah!
Kendi gurbetinde yaşayan beni,
Sensizliğe mahkûm etme ya Rabbi!
Yanılıp yenilerek terk etsem de kendimi,
Kerem et, Sen beni terk etme ya Rabbi!

Ya Karîb, Ya Allah!
Herkesler hayvanını kurban ederken,
Bizi hayatını kurban edenlerden kıl ya Rabbi!
Herkes kendisine bir şefaatçi ararken,
Benim tek şefaatçim Sen ol Ya Rabbi!

Âmin!

اَلْمُجِيبُ

58

EL-MUCÎB

Dualara İcabet Eden

Çağrılara Benzersiz Cevap Veren

Dileyeni/Dilediğini Arzusuna Ulaştıran

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

El-Mucîb, Allah'ın Kur'an'da yer alan esma-i hüsnasındandır. Bir yerde tekil, bir başka yerde çoğul kipiyle, iki kez Allah'a nisbetle isim formunda kullanılır. Dualara icabet eden, çağrılara cevap veren, dileyeni/dilediğini arzusuna ulaştıran mutlak ve sonsuz, eşsiz ve bezersiz özne demektir.

Mucîb, "icabet etti-icabet eder" anlamına gelen *ecâbe-yucîbu*'dan mubalağa ile ism-i faildir. *İcâbet*, "bir söze cevap vermek" anlamına geldiği gibi, "bir talebi kabul etmek" anlamına da gelir.

Kelimenin aslı *ceyb* veya *cevb*'tir. Lisanımızda "cep" şeklinde telaffuz edilir. "Yırtmak, yarmak, kesmek" anlamına gelir. Elbisenin yaka tarafında, kolunda veya her hangi bir yerinde elin gireceği herhangi bir açıklığa ve kesikliğe *ceyb* denir. *Cevb* de "kesmek" anlamına gelir. Kayaları kesip biçerek cep açar gibi mekânlar açan Semud kavminin yaptığı bu işi Kur'an aynı kelimeyle (*câbû*) ifade etmiştir (9:89).

Cevâb, soruya veya davete muhatap olanın, karşılığını muhatabına ulaştırmak için ağzını açtıran sözdür. Ya da, soruyu zihinden kesip attığı için suale verilen karşılığa *cevâb* denmiştir (27:56). *İstecâbe*, bir talebi karşılamak için, talep büyükten küçüğe ise, "çaba göstermek ve hazırlanmak" demektir (8:24). Talep küçükten büyüğe ise, "yol göstermek ve rehberlik etmek" demektir (3:195).

Mucîb bir mübalağa kalıbıdır. İsm-i fail olarak "zatına yapılan çağrılara daima icabet eden" manasına gelir. İsm-i mef'ul olarak ise "çağrısına en yüksek düzeyde icabet edilen" manasına gelir. Kur'an, kulların davetine Allah'ın icabetinden söz ettiği gibi, Allah'ın davetine kulların icabetinden de söz eder (8:24; 46:31). Böylece, Mucîb isminin ism-i mef'ul manası da tahakkuk etmiş olur.

Mucîb ismi ef'al-i hüsnadan karşılığı olan isimlerdendir. Kur'an'da Allah'a isnatla kullanılan *ucîbu*: "icabet ederim" (2:186), *estecib*: "icabet edeyim" (40:60) gibi öznesi Allah olan fiiller bunun delilidir.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

Mucîb ismi, doğrudan dua ile ilgili bir isimdir. Rabbimizin kullarının dualarına esma-i hüsnasından birini ayırmış olması, başlı başına bir ihsan ve ikramdır. Bu, duanın Allah nazarındaki yerini gösterir.

Kul Allah'a davette bulunur, Allah dilerse icabet eder. Bunun tersi de geçerlidir. Allah da kuluna davette bulunur, kul dilerse bu davete icabet eder. Tıpkı şu ayette olduğu gibi:

"Siz ey iman edenler! O sizi hayat bahşeden bir (diril)***işe çağırdığında, Allah'ın ve Rasulü'nün davetine icabet edin! Zira iyi bilin ki Allah kişiyle kalbinin*** (eğilimleri) ***arasına sürekli müdahale eder; akıbet O'nun huzurunda toplanacaksınız."*** (Enfal 8:24)

Allah el-Mucîb'tir. Kulunun duasına icabet eder, çağrısına karşılık ve sorusuna cevap verir, imdadına yetişir. Kulun Allah'a duada samimiyeti, O'nun el-Mucîb ismine imandaki samimiyetiyle orantılıdır. Kulun Allah'a duası, O'na çıkardığı bir davetiyedir. Eğer davet vuku bulmuş fakat icabet vuku bulmamışsa, bu durumda şu ihtimallerden biri var demektir:

1. *Dua ile davet eden davetinde samimi değildir:* Duasında samimi olmayan kişinin davetine Allah icabet etmez. Zira Allah kalplerin özüne nazar eder. "Laf olsun torba dolsun" kabilinden, nakarata dönüşmüş dualar bu türdendir. Zira dua kalbin Allah ile konuşmasıdır. Dua dilin değil kalbin eylemi olmalıdır ki, icabet umulabilsin.

2. *Kime dua ettiğinin farkında değildir:* Dua eden dua ettiği zatın Âlemlerin Rabbi olan bir Mucîb olduğunu bilecek. En Büyük olandan istediğini unutmayacak. O'ndan istemenin edebini takınacaktır. Tıpkı Hz. Meryem'in annesi Hz. Hanne gibi, Hz. Yahya'nın babası Hz. Zekeriyya gibi, bütün bir varlığıyla istemek kesilecektir.

3. *Ne istediğinin farkında değildir:* Bazen insan Allah'tan isterken farkında olmadan belasını ister. Eğer Allah ona istediğini verse, belasını vermiş olur. Allah'ın vermemesini kendisi kötüye yorar. Oysa o, kendisi hakkında hayırlıdır. Allah'tan aldıklarımızın en hayırlısı, bizim kendimiz için ısrarla istediklerimiz değil, Allah'ın bizim için istedikleridir. Hz. Ali'ye "Ben O'nun Allah olduğunu, her istediğimi vermemesinden bildim" dedirten de, işte bu şuurdur.

4. *Elinden geleni yapmamıştır:* Elinden geleni yapmayanın, ellerini açmaya hakkı yoktur. Allah "Sizden, erkek olsun kadın olsun, hiçbir emek sahibinin emeğini zayi etmeyeceğim" (3:195) diye söz vermiştir. İnsan bir şeyi Allah'tan ister de o konuda elinden geleni yapmazsa, isteğinde samimi değil demektir. Duada ellerimizi Allah'a açmakla zımnen böyle demiş oluruz: Ya Rab! İşte ellerimi sana uzattım. Zira bu ellerle yapabileceğim her şeyi yaptım. Elimden geleni ardıma koymadım. Benim gücüm buraya kadar. Bundan gerisi Sana kalmış. Tut ellerimi. Gücümün bittiği yerde, bana yardım et!"

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Allah Karîb'tir, Mucîb'tir

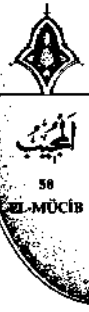
Mucîb ismi, Kur'an'da bir yerde tekil olarak Allah'a nisbetle gelir. Bu ismin geldiği yer, nüzul cetvelimizde 10 yıl suresi olarak gözüken Hûd suresinin 61. âyetidir. Bu isim, Sâffât 75'te çoğul kipiyle yine Allah'a nisbetle gelir.

Tekil geldiği tek yerde, Karîb ismi ile birlikte yer gelir. Bir zat insana şahdamarından yakın olsa fakat onun dileklerini yerine getiremese veya getirmese, onun yakın olmasının da bir kıymeti kalmaz. Allah öyle değildir. O sadece çok yakın olan bir Karîb değil, aynı zamanda dualara çok icabet eden bir Mucîb'tir. Yine böyle, Allah dualara çokça icabet eden bir Mucîb olsa da kuluna yakın olmasa, bu kez de O'nun Mucîb ismi kâmil manada tecelli etmez.

Allah'ın Mucîb ismi, Semud kavmine gönderilen Salih peygamberin dilinden zikredilen bir cümle içinde yer alır:

وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ ﴿٦١﴾

"Semud'a ise soydaşları Sâlih'i (gönderdik). ***"Ey kavmim!" dedi, "Yalnızca Allah'a kulluk edin;*** (zira) ***sizin ondan başka kulluk edeceğiniz bir ilah yoktur. Sizi topraktan inşa eden ve***

size orayı imar etme yeteneği bahşeden O'dur. Artık O'ndan bağışlanma dileyin ve ardından O'na yönelin; çünkü benim Rabbim Karîb'tir, Mucîb'tir." *(Hûd 11:61)*

Bu ayet Allah'ın Mucib isminin tecellisinin yalnız mü'minleri değil, kâfirleri de kapsadığını gösteriyor. Hz. Salih'in dilinden, inkârcı ve isyankâr kavme Allah'ın Mucîb olduğu hatırlatılmaktadır.

Ayette üç emir vardır:

1. ***"Yalnız Allah'a kulluk edin!"***: Onların problemi Allah'a kulluk etmemek değil, kulluğu Allah'a hasretmemekti. Onlardan kullukta ihlâs isteniyor. Kulluğu Allah'a has kılmamanın, insanın asli görevi olan hilafet emanetine ihanet olduğu vurgulanıyor. Toprak gibi basit bir hammaddeden, insan gibi muhteşem bir varlığı inşa eden Allah'ın insan üzerindeki hakkına ve emeğine dikkat çekiliyor.

2. ***"O'ndan bağışlanma dileyin!"***: Şirk kalbi kirletir, aklı dumura uğratır, vicdanı yaralar, iradeyi atıl bırakır. Bütün bunlardan kurtulmanın Kur'ani adı *istiğfâr*'dır. İstiğfar, bilinç yenilemektir. İstiğfar, akleden kalbi arındırmaktır. İstiğfar, vicdanı tedavi etmektir. İstiğfar, iradeyi aktif hale getirmektir.

3. ***"O'na yönelin!"***: Kötüden vazgeçmek için istiğfar gerek şarttır, fakat yeter şart değildir. Eğer kul istiğfar ile kötüden vazgeçmişse, bu kez son bir adım daha atarak, iyiye yönelmesi gerekir. Kur'an, bu yönelişe *tevbe* adıru veriyor. Allah'tan af dileyen, elbette Allah'a yönelmelidir. "Bütün bunları kul niçin yapmalıdır?" sorusunun cevabı açık ve net olarak veriliyor: Zira Rab olan Allah Karîb ve Mucîb'tir.

İnsanın Mucîb olan bir Rabbi var da bunları yapmıyorsa, o insan helaki hak etmiş, belasıru bulmuş demektir. Zamanın ve mekânın içinden seslenen ayet, mesajını tüm zamanlar ve mekânlarda yaşayan insanlara iletiyor.

Mucîb ismi, Kur'an'da bir yerde, çoğul formunda *Mucîbûn* olarak gelir: ***"Doğrusu, Nûh da bizden imdat dilemişti; ve onun imdadına derhal yetişen olmamız*** *(mucîbûn)* ***da güzeldi."*** *(Sâffât 37:75)*

Burada verilen mesaj bellidir: Allah'ın Mucîb ismine yalnızca sıradan insanlar muhtaç olmazlar, gün gelir peygamberler de bu ismin tecellisine muhtaç olurlar. Hz. Nuh onlardan biridir. O Allah'tan şöyle yardım istemişti: "İşte ben mağlup oldum; artık

Sen (ey Rabbim) yardıma yetiş!" (54:10) Rabbi de onun imdadına yetişmişti: "Ardından Biz de bardaktan boşanırcasına dökülen bir su ile semanın kapılarını açtık." (54:11)

3.2. İcabete en yakın zaman ve mekanlar

Bazı zaman ve mekânların, duaların Allah tarafından kabulü için diğer zaman ve mekânlardan avantajlı olduğunu, Allah Rasulü'nden öğreniyoruz. Bunlar içerisinde en sahih olanları şunlardır:

Cuma günü, Cuma namazının kılındığı anlar içerisinde gizlenmiş bir an, duaların icabet vaktidir.[47]

Arafat vakfesinde Zilhiccenin 9'unda yapılan dualar.[48]

Namazın secdeleri icabete en yakın anlardandır.[49]

Farz namazların arkasından yapılan dualar[50]

Seher vaktinde yapılan dualar.[51]

Kadir gecesi yapılan dualar.[52]

Bazı zaman ve mekânların, dua açısından özel oluşunun sebep ve hikmetleri konusu, sözün sonunun gelmeyeceği bir konudur. Cuma ve Arafat dualarının ayrıcalıklı vasfı, cemaatle yapılan dualar olmasıdır. Aciz kanaatim odur ki, eğer bir milyar insan tüm manevi enerjisini tek bir noktaya teksif etse, o noktada dağ varsa oynatır, deniz varsa kaynatırlardı. "Birleşmiş niyyetler" bizce Birleşmiş Milletler'den daha güçlüdür. İnsanların niyetini bir noktaya teksif etmek mümkün olsaydı, niyette olanın orada husule geldiği görmek hiç de şaşırtıcı olmazdı. İşte toplu duaların gücü de böyledir.

Her ürün kendi piyasasında değerini bulur. Arafe ve Cuma vakitleri –tabir caizse- ilahi alıcıların sonuna kadar açık olduğu anlardır. Şu halde ilahi vericiler de sonuna kadar açık olmalıdır.

Namazın secdesi, kişinin Allah'a en yakın olduğu andır. Rabbiyle kendi arasından Allah'tan başka her şeyi kaldırmış, kendi benliğini dahi başlama tekbiri getiren elleriyle ardına atmıştır.

47 Buhari, Cuma 37; Müslim, Cuma 13-15.
48 Müslim, Hac 436; Muvatta, Hac 246.
49 Ebu Davud, 875.
50 Tirmizi, 3728.
51 Buhari, 1096; Muslim, 758.
52 Tirmizi, 3742.

Farz namazların ardından yapılan dualar, ibadet ırmağında ruhun yakınması ardından yapılan dualardır. İnsanın Rabbi ile mülaki olması olan namazın ardına, kalbin Allah ile mülakatı olan dua ne güzel yakışmıştır.

Seher vakitleri, göğün duvağını kaldırdığı vakitlerdir. Bu durumun, vaktin kendisinden daha çok, kulun Allah'ın huzurunda olmayı uyumaya tercih edişiyle alakası vardır. Herkesin uyuduğu bir vakitte uyanık olmak, bununla da yetinmeyip Rabbinin huzurunda duada olmak, zaten kabul olmuş bir duadır.

Kadir Gecesi, Kur'an'ın doğum gecesidir. Fakat bu gece, sabit değildir. Her yıl 10 gün kayarak yıl içinde gezen bir takvim olan Kameri Takvim'de sabit bir zamana tekabül etmez. Kadir Gecesi, insanın vahiyle buluştuğu gecedir. Vahyin manalarının gönül Hıra'sına indiği gecedir. Allah Rasulü, o geceye erişenin; *Allahumme inneke 'afuvvun, tuhibbu'l-'afve fa'fu 'annî*: "Allah'ım şüphesiz Sen affedicisin, affı seversin; beni affet" demesini tavsiye etmiştir.

Allah Rasulü'nün, yağmur duasında doğum yapan anne ile yavrusunu, hayvanlarla yavrularını ayırdığı rivayetleri vardır. Bu lafzi olarak anlaşılabileceği gibi, mecazi olarak da anlaşılabilir. Zira bir bebek annesine kavuşuncaya kadar ağlar. Onun gözyaşını dindirmenin tek yonu annesine kavuşturmaktır. Aynı şey yavrulu hayvanlar için de geçerlidir. Yavrusunu kaybeden anne devenin yavrusunu ararken çıkardığı inilti, duyanın ciğerini sızlatacak kadar elem vericidir. Aynı şey yavrunun annesini arayışı için de geçerlidir. Bütün bunlarla verilen mesaj: İnsan Rabbinden isterken, bir bebeğin annesini istediği gibi ısrarla, samimi, yanayakıla istemelidir. Dua işte o zaman tutar.

3.2. Mucîb olan Allah insanın sorularına değer verir

Mucîb olan Allah, dua edenin duasına icabet eder, istiğfar edene mağfiret eder, isteyene verir, soru soranı cevaplar. Bu sonuncusu da, Allah'ın Mucîb ismine taalluk eder.

Suâl, hem "soru sormak" hem de "istemek" anlamına gelir. Rabbimiz, kullarının sorularını ciddiye almıştır. "Siz kim oluyorsunuz da Bana soru soruyorsunuz" diye azarlamamış, aksine sorulan soruları gönderdiği vahiylerle cevaplandırarak soru sormayı teşvik etmiştir.

Kur'an'da tam 16 ayet, "sana soruyorlar" veya "senden fetva istiyorlar" şeklinde gelir. Bu soruların bir kısmı mü'minlere, bir kısmı kitap ehline, bir kısmı ise müşriklere aittir. Âlemlerin Rabbi müşriklerin sorularına cevap vermiş, onların en art niyetli sorularını dahi ciddiye almış, onların sorularını es geçmemiştir. Kur'an'ın bu üslubu, soruya verilen bir teşvik ödülüdür. İşte o ayetler:

1. ***"Sana, ayın evrelerinden soruyorlar."*** (2:189)

2. ***"Sana, neye infak edeceklerini soruyorlar."*** (2:215)

3. ***"Sana, haram aylar hakkında soruyorlar."*** (2:217)

4. ***"Sana, içki ve kumar hakkında soruyorlar."*** (2:219)

5. ***"Sana, neyi infak edeceklerini soruyorlar."*** (2:219)

6. ***"Sana, yetimler hakkında soruyorlar."*** (2:220)

7. ***"Sana, hayız halinden soruyorlar."*** (2:222)

8. ***"Sana, kendilerine nelerin helal kılındığını soruyorlar."*** (5:4)

9. ***"Sana, Son Saat'in ne zaman kopacağını soruyorlar."*** (7:187)

10. ***"Sana, sanki gizli bilgiye vakıfmışsın gibi (bunu) soruyorlar."*** (7:187)

11. ***"Sana, savaş gelirlerinden soruyorlar."*** (8:1)

12. ***"Sana, ruh hakkında soruyorlar."*** (17:85)

13. ***"Sana, Zulkarneyn hakkında soruyorlar."*** (17:83)

14. ***"Sana, dağlar hakkında soruyorlar."*** (20:105)

15. ***"Sana, kadınlar hakkında fetva soruyorlar."*** (4:127)

16. ***"Sana,*** (kelale hakkında) ***fetva soruyorlar."*** (4:176)

Bütün bu ayetlerde dikkatimizi şu hususlar çekiyor:

1. *Hepsi Hz. Peygamber'e sorulan bu sorular, doğrudan Allah tarafından cevaplanır*: Nebi sorulara cevap veren değil, soruyu vahye sunan konumundadır. Vahiy kendisine sorulan tüm sorularda Nebi'ye kendi önüne geçmemesini emretmektedir: Ona "Ben sadece bana vahyedilene uyarım" demesi emredilmektedir (6:50; 10:15; 46:9). Taberi bunu "Benim ilmim Allah'ın bana öğrettiğinden ibarettir" (*mâliye 'ılmun illâ mâ allemeniyallah*) şeklinde açıklamaktadır.[53] İbn Hayyan bunu "Ben ancak Allah Teala'nın vahyettiği şeye tabi olanım" şeklinde açıklamaktadır.[54]

53 Taberi, ***Tefsir***, 18/135.

54 Ebu Hayyan, ***El-Bahru'l-Muhît***, 4/133-134.

2. *Nebi vahiyden bağımsız bir tavır geliştiremez*: Son Saat, Zulkarneyn gibi sadece uhrevi soruları değil, hayız, ganimet, ayın evreleri ve dağlar gibi dünyevi soruları da vahiy cevaplamaktadır. Adeta vahiy Nebi'nin önüne geçmekte, Nebi'nin vahyin önüne geçmesi engellenmektedir. Hz. Peygamber'in vahiy inmeden hattıhareket tayin ettiği için kınandığının örnekleri arasında; Abese 2-3, Âl-i İmran 128, Bakara 272, Tevbe 43, En'âm 65, Enfal 67, Nisa 105, Ahzab 1, En'âm 116, İsra 73-75, Nahl 126, Tevbe 80, 84, 113 gibi ayetler sayılabilir. Bunlardan bir tanesini açalım: Hz. Nebi, Meune kuyusu yanında pusuya düşürülüp şehit edilen 70 Suffe ashabına yandığı kadar hiçbir şeye yanmadı. Tam bir ay onlara pusu kuranlar için gözyaşları içinde kunut okudu ve beddua etti. En sonunda, ona azar kabilinden şu ayet indi: ***"Sana bu işte hiçbir söz düşmez; isterse Allah onların tevbelerini kabul eder, ya da onlara azap eder."*** (3:128)[55]

3. *Hz. Peygamber kendisi hüküm vermez, hükmü vahye bırakır*: Nisa 7. ayetin sebebi nüzulünde anlatılır: Evs b. Sabit el-Ensari ölmüş, geriye dul eşi Ummu Kuhha ve üç kızı kalmıştır. Amca çocukları Suveyd ve Arfece, cahiliyye geleneğine uyarak ölenin mirasına el koymuşlardır. Ummu Kuhha Nebi'ye gelir ve durumu şikâyet eder. Nebi "Allah'ın bu konuda konuştuğunu görünceye kadar ayrılıp bekleyiniz" der. Bunun üzerine Nisa 7 iner.[56] Benzer bir durum Nisa 95, Nisa 176, Bakara 218, Bakara 223, Bakara 229, Bakara 256, Hûd 114 ve daha birçok ayetin nüzul sebebi için de geçerlidir.

Özetle Mucîb olan Allah insanların sorularına cevap vermeyi Rasulüne dahi bırakmıyor. Bizzat kendisi cevaplayarak Mucîb olduğunu gösteriyordu.

4. EL-MUCÎB OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ

4.1. Dualara icabet etmesi Mucîb isminin tecellisidir

Mucîb olan Allah, dualara icabet edeceğini vaat etmiştir. Eğer bir insan dua ediyor da onun duası Allah katında kabul görmüyorsa, *Nazari Çerçeve*'de dile getirildiği gibi, ya niyetinde bir problem, ya Allah ile ilişkisinde bir problem, ya da talebinde bir problem vardır.

55 Taberi, ***Mecma'u'l-Beyan***, 2/386.
56 Vahidi, ***Esbabu'n-Nuzul***, s. 106.

Eğer bu üç noktada bir problem yoksa dua mutlaka tutar. Zira bu üç noktada problemi olmayan kul, Allah'tan, Allah'ın kendisi için istediğini ister. Kulun isteği Allah'ın isteği olur. Böylece Allah'ın muradı kulun da muradı olur. İş böyle olursa, o duanın Allah katında reddedilmesinin ne sebebi olabilir? Zira Âlemlerin Rabbi, kullarına şöyle vaat etmiştir:

"Eğer kullarım sana Benden soracak olurlarsa, iyi bilsinler ki Ben çok yakınım: Bana dua edenin çağrısına hemen karşılık veririm. Öyleyse onlar da Bana karşılık versinler ve Bana inansınlar ki, hak yoluna yöneltilsinler." *(Bakara 2:186)*

"Dualarım tutmuyor" diye şikâyet eden, önce geçmişte tutmuş olan dualarının ardından ne yaptı, ona bir baksın. Eğer bakarsa, geçmişte ettiği birçok duanın tuttuğunu hayretle fark edecektir. Tutan dualarının çetelesini tutmaya kalksa baş edemeyecektir.

Yukarıdaki ayette, "Ben dua edenin çağrısına hemen karşılık veririm" ilahi vaadinin hemen arkasından, mukabil bir talep geliyor. Adeta Rabbimiz "Sen istedin ben verdim, şimdi de ben istiyorum, bakalım sen ne yapacaksın?" buyurmaktadır. Vahiy, Allah'ın kulundan istedikleridir. "Öyleyse onlar da bana karşılık versinler" buyruğu, Allah'ın kulundan mukabele talebidir. Burada çok hassas bir fark var: Kulun Allah'tan istediklerinden çıkarı olan taraf sadece kuldur. Fakat Allah'ın kulundan istediklerinden çıkarı olan da kuldur, Allah değil.

İnsan "bittim ya Rab!" deyince, Rabbinden "Yettim kulum!" cevabını alır. Tıpkı şu ayette buyurulduğu gibi:

"(Allah) ***değilse kimdir dua ettiğinde darda kalanın yardımına yetişecek olan ve sıkıntıyı giderecek olan?"*** *(Neml 27:62)*

Kur'an, peygamberler üzerinden, bu ilahi vaadin tarihi tecellilerini aktarır. Kur'an'da birçok surede, peygamberlerin kıssası anlatılır. Fakat Enbiya suresinde anlatılan peygamber kıssalarını diğerlerinden ayıran husus, peygamberlerin yardım çağrısı ve bu çağrının Allah tarafından cevapsız bırakılmamış olmasıdır.

Allah Nuh Peygamberin yardım çağrısına cevap vermiş, onu ve ona uyanları büyük tufandan kurtarmıştır (21:76).

Allah amansız bir hastalıkla imtihan edilen Eyyub Peygamberin yardım çağrısına cevap vermiş, onu bu imtihanın altında ezilmekten kurtarmıştır (21:83-84).

Allah evlatsızlıkla imtihan edilen Hz. Zekeriyya'nın yardım çağrısını reddetmemiş ve onun duasına Yahya'yı müjdeleyerek icabet etmiştir (21:89-90).

Allah sözden anlamayan kavmine kızıp görev yerinden izinsiz ayrılan Hz. Yunus'a uyarı cezası vermiş, Hz. Yunus bu sırada Rabbinden imdat dilemiş ve sonunda Rabbi onun imdadına yetişmiştir (21:87-88)

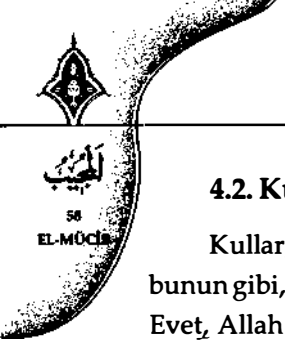
Hz. Yunus'un kavmi olan Ninova ahalisi, Kur'an'da helakine hükmedilen kavimler içerisinde istisnai bir örnektir. Peygamberinin davetine karşı çıkıp helak için kalemi kırılan bu kavim tevbe etmiş, tevbesi kabul edilmiştir (10:98). Bu ibretlik olay, gelecek kuşaklara bir çağrıdır. Mesajı açıktır: Belayı ufukta görseniz dahi, Allah'ın kapısından umut kesmeyiniz!

Mucîb olan Allah dualara icabet eder. Fakat dualar, ilahi icabet yasasına uygun edilmelidir. Nedir o ilahi icabet yasası? Elinden geleni yapmak, tüm çabasını ortaya koymak, artık elden gelen bir şey kalmadığında o elleri Allah'a açmaktır. Bu zımnen şu manaya gelir: Ya Rabbi! Bu konuda yapabileceğim her şeyi yaptım. Elimden gelen hiçbir şeyi arkama koymadım. Fakat sonuç almaya gücüm yetmedi. İşte bütün bunların ardından, ellerimi Sana açtım! Bununla Sana, "Ben elimden geleni yaptım" mesajını veriyorum. Gerisi Sana kalmış Allah'ım!

Allah'ın, elinden gelen çabayı gösteren kulun duasını kabul edeceğine dair sözü vardır:

"Erkek olsun kadın olsun, çaba gösteren hiç kimsenin çabasını boşa çıkarmayacağım; sizler karşılıklı birbirinizi tamamlayan parçalarsınız. Kötülükten ve kötülük diyarından hicret edenlere, yurtlarından sürülenlere, yolumda eziyet çekenlere, savaşanlara ve öldürülenlere gelince: Onların kötülüklerini mutlaka örteceğim ve elbet onları Allah'tan bir ödül olarak içinden ırmaklar akan cennetlere sokacağım; zira ödüllerin en güzeli Allah katındadır. *(Âl-i İmran 3:195)*

Biliriz ve iman ederiz ki, Allah sözünden asla caymaz!

4.2. Kullarını davet etmesi Mucîb isminin tecellisidir

Kullar, Allah'ı dualarına icabet etmeye davet ederler. Tıpkı bunun gibi, Allah da kulları emirlerine icabet etmeye davet eder. Evet, Allah irade verdiği kullarını mecbur değil mesul tutarak davet eder. Allah'ın kullarını kendi lehlerine olan amellere davet etmesi, O'nun Mucîb isminin tecellisidir.

Kullarından bazıları O'nun davetine icabet eder, bazıları etmez. Davetine icabet edene O ödül vaat eder. Varlık içerisinde Allah'ın davetine icabet etmeme yeteneği nasıl ki yalnızca iradeli varlığa aitse, bu varlıklardan ilahi davete icabet edenin ödüllendirilmesi ayrıcalığı da sadece iradeli varlık olan insana aittir. Şu ayet bu hakikati müjdeler:

"Allah'ın davetine icabet edin ve ona iman edin (ki), ***günahlarınızın üzerini çizip sizi bağışlasın ve sizi elim bir azaptan korusun! Ama kim Allah'ın davetine icabet etmezse, asla O'nu yeryüzünde atlatmış olmaz; ve ona*** (Allah)***tan başka hiçbir dostun yararı dokunmaz: böyleleri fark edilir bir sapıklığın göbeğine düşerler."*** *(Ahkâf 46:31-32)*

Allah'ın davetini alana yürümek yakışmaz. Koşmak lazımdır. Mü'min olup Allah'a sonsuzca güvenmenin edebi budur: ***"onlar Rablerinin*** (davetine) ***koşarlar"*** *(Şûrâ 42:28)*

Kul bu dünyada, ilahi davete icabet edip etmemekte hürdür. Bu dünya imtihan dünyasıdır. İlahi davete icabet etmeyenler, bu tercihlerinin hesabını ahirette vereceklerdir. Onlar bu tercihlerinden dolayı kesinlikle pişman olacaklar ve Allah'tan kendilerine bir fırsat daha tanımasını isteyeceklerdir:

"Zalimler (o gün) ***diyecekler ki: "Rabbimiz! Bize kısa bir süre daha tanı da, senin çağrına katılalım ve elçilere tabi olalım!"*** *(İbrahim 14:44)*

Fakat ahiretteki pişmanlık son pişmanlıktır. İş işten geçmiştir. Herkes bilir ki, son pişmanlık fayda vermez. Rabbim, bizi pişmanlığın fayda vermediği günde pişman olanlardan eyleme!

5. EL-MUCÎB OLAN ALLAH'A DUA

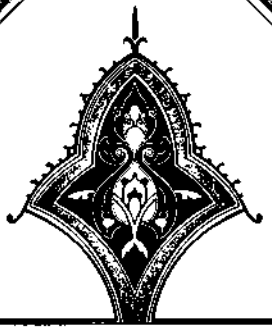
Ya Mucîb, Ya Allah!
Sen kullarının dualarına icabet edensin!
Darda kalmışların imdadına yetişensin!
Çağrılara eşsiz benzersiz cevap verensin!
Hak edeni arzusuna ulaştırmayı dileyensin!

Ya Mucîb, Ya Allah!
Senin Sen olduğunu her isteğimizi vermemenden bildik;
Duamızı zatınla sohbete inkılâp et ya Rab!
Bizler Senden istemeyi dahi beceremedik;
Bize zatından nasıl isteneceği bellet ya Rab!

Ya Mucîb, Ya Allah!
Bizi sadece dualarına icabet bekleyenlerden değil;
Senin kerim davetine icabet edenlerden eyle!
Davetine bu dünyada icabet etmediği için;
Ahirette nedamet duyan bedbahtlardan eyleme!

Âmin!

اَلْقَوِيُّ

59

EL-KAVÎ

Çok Kuvvetli

Mutlak Güç Sahibi

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

El-Kavî, Allah'ın Kur'an'da geçen güzel isimlerindendir. Kur'an'da birden fazla yerde Allah'a nisbetle isim formunda gelir. El-Kavî, çok kuvvetli, mutlak, sonsuz güç ve kuvvet sahibi, gücünün sınırları olmayan eşsiz benzersiz özne demektir.

El-kuvve'nin zıddı *ed-da'f*'tır. *Kavî*'nin zıddı *da'îf* (zayıf)'tır. ***"Ey Yahya! Kitabı kuvvetlice tut"*** (19:12) ayetindeki *bi-kuvvetin* ile "sarılmak", "kavramak" kastedilmiştir. Kur'an'da Hz. Peygamber'in vahiy meleğiyle görüşmesini tasvir eden ayetler arasında Cebrail, *şedîdu'l-kuvâ* (güçleri pek şiddetli) olarak tanımlanır. *Kuvâ*, *kuvvet*'in çoğuludur.

Kuvve(t), Kur'an'da dört anlamda kullanılır:

1. *Maddi kuvvet*: "Bizden daha güçlü kim vardır" dediler." (4:15) ayetindeki *kuvvet* bu anlamdadır.

2. *Manevi kuvvet*: ***"Ey Yahya! Kitabı kuvvetlice tut!"*** (19:12) ayetindeki *kuvvet* bu anlamdadır. Buradan, iman, akıl, irade gibi manevi şeylerin de kuvvet olduğu anlaşılır.

3. *Dış yardım anlamında kuvvet*: Hz. Lut'un ağzından nakledilen ***"Keşke size karşı koyacak gücüm olsa"*** (11:80) ayetindeki *kuvvet* "dış yardım" anlamındadır.

4. *İlahi kuvvet*: ***"Anlayacaklar ki; kuvvet tümüyle Allah'a aittir"*** (2:165). Allah'a nisbet edilen kuvve(t), elbette organa dayalı olarak kullanılan maddi kuvvet olmayıp, keyfiyeti bizce tam kavranılamayan ilahi kuvvettir.

El-Kavî, sıfat-ı müşebbehedir. *Sıfat-ı müşebbehe*, özneden (ism-i fail) daha öte bir şeydir. Türkçe dilbilgisinde sıfat-ı müşebbehelere genellikle "sıfat" denirken, ism-i faillere "sıfat fiil" denilmektedir. İsm-i fail kalıbı, öznenin fiilinin sabitliğini ve sürekliliğini garanti etmez. Fakat sıfat-ı müşebbehe, *subût* ifade eder. Bir özneyi sıfat-ı müşebbehe ile nitelediğimizde, o sıfatın onda *sabit* ve *daim* olduğunu ifade etmiş oluruz. El-Kavî, "sürekli güçlü kuvvetli olan", "güç ve kuvveti geçici olmayan" demektir.

Sıfat-ı müşebbehenin bir özelliği de lazım fiil gibi amel etmesidir. Bu, eylemin tümlece ihtiyaç duymaması demektir. Yani Allah, üzerinde güç uygulayacağı varlık olduğu için Kavî değil, bizatihi kendi zatında Kavî'dir. Gücünü üzerinde göstereceği hiçbir nesne olmasa, o yine Kavî'dir.

Allah Kavî'dir. O'nun kuvveti ölçülebilen ve kıyaslanabilen bir kuvvet değildir. O'nun kuvveti sınırları olan ve sınıflandırılabilen bir kuvvet de değildir. Kainat O'nun kuvvetinin büyüklüğünün, eşsiz ve benzersizliğinin delilidir.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

2.1. Allah'ın gücüne değil, Allah'a kul olmak

Allah'ın kendi zatını el-Kavî ismiyle anması, mü'min muhatapta iki amacı gerçekleştirmeye matuftur:

1. *Allah'ın gücünün sınırsızlığını fark etmek*: Bunu fark eden mü'min, Allah'ın, gücünün mahkûmu değil hâkimi olduğunu da fark eder. Zira gücü sonsuz olan Allah'ın, bu gücünü asla keyfi olarak kullanmadığını görür. İlahi iktidarın "kuvvet" üzerinden değil "rahmet" üzerinden yürüdüğünü görür (Bkz: el-Muktedir/42, ***NAZARİ ÇERÇEVE***).

2. *İnsanın gücünün sınırlılığını fark etmek*: Bunu fark etmemek, insanı insanlıktan çıkaran etkenlerin başında gelir. İnsanın en zayıf anı, kendisini en güçlü zannettiği andır. İnsandan sadır olan en aptalca davranışlar, insanın olmayan gücü kendisinde vehmettiği zamanlarda sadır olur. Aklı başına geldiğinde bin pişman olacağı birçok hatayı, insan, gücünün sınırlılığını unuttuğu için işler.

Bu iki amacın gerçekleşmesi, mü'min muhatabın güç ve kuvvet üzerinde tefekkür etmesiyle mümkündür.

El-Kavî ismi, insana tevazuu telkin eder. Allah'ın el-Kavî ismine iman ne kadar kavi olursa, insan o kadar tevazu sahibi olur. İnsan ne kadar mütevazı olursa, güç tutkusundan o kadar uzak olur. Tam bu noktada tevazu, sahibi için gizli bir güce dönüşür. İşte o zaman, "Kim tevazu gösterirse Allah onu yüceltir, kim de kibirlenirse Allah onu alçaltır" sözü tecelli eder. Zira tevazu, haddini bilmektir. Tevazu göstermemek ise, haddini bilmemektir. Güç tutkusu, haddini bilmemenin tezahürlerindendir. Güç tutkusunun esir aldığı biri, giderek güce tapınmaya başlar. Böyle biri kendini güçlü gördüğünde, başlar kendisine tapınmaya.

Güce tapınmak, insanın en kadim zaaflarındandır. Güce tapınmanın en tipik göstergesi, gücü ele geçirmek için değerlerinden vazgeçmektir. İşte bu nedenle, güce tapınmak kadar insanı güçsüz düşüren bir şey yoktur. Zira insanı güçlü kılan değerleridir. Eğer değerleri olmazsa, insanın iç savunması çöker. Tıpkı savunma sistemi iflas edip direncini kaybetmiş bir beden gibi, küçücük bir mikrop, dışarıdan sağlıklı gibi görünen koca bedeni yatağa serer.

Kavî olan Allah, esmasıyla insana şahsiyet kazandırmaktadır. Şahsiyet olmak, kendini bilmekle başlar. Kendini bilmek, sadece gücünün farkına varmak değil, asıl sınırlarının farkına varmaktır. Sınırlarının farkında olmak, insanı güçlü kılar. Zira kendini bilenler sınırlarının farkında olurlar. Sınırlarının farkında olanlar, zaaflarını ve zayıf yanlarını bilirler. Bunları bilenler ise, kendilerine zarar verecek şeylerden sakınırlar. Sakınanlar, Kavî olan Allah tarafından korunurlar.

-Soru: Allah'ın el-Kavî olması, kullardan bazılarının, Allah'a değil de, O'nun gücüne tapması sonucunu doğurmaz mı?

-Cevap: Eğer Allah sadece sonsuz güç sahibi olup da, sonsuz merhamet sahibi, sonsuz şefkat sahibi, sonsuz bağış sahibi, sonsuz seven olmamış olsaydı, o zaman Allah'ın gücüne tapan kul mazur olurdu. Fakat Allah sadece Kavî değil, Rahmân, Raûf, Ğafûr ve Vedûd gibi birçok sıfatın da sahibidir. Bu yüzden kul olmak ile köle olmak arasında fark vardır. Hiçbir efendi, kölesine irade vermez. Fakat Allah, kuluna tam kullanması için irade vermiştir.

Şu muhteşem ayet, Allah'ın rahmetinin kuvvetini de kuşattığını ifade eder: ***"Allah buyurdu: Azabım var: Dilediğim kimseye onu isabet ettirebilirim; bir de rahmetim var; o her şeyi kuşatmıştır."*** (7:156)

2.2. Güç tutkusu ve güç sarhoşluğu

Kavî ismine iman, "Gücü hesap ederken, bir numarada el-Kavî olan Allah'ı hesaba kat" uyarısıdır. Bunu yapan, rakamların şehvetine kapılmaz. Aksine, hakiki güç kaynağı olan Allah'a yaslanır. Güç kaynağı olarak Allah'ı keşfetmek, insanı katı maddelerin dünyasına mahkûm olmaktan kurtarır. İnsanın önüne bambaşka kapılar açar. İnsanın, devlet, servet, mal, taraftar gibi nicelik olarak çoğaltılabilir olan şeyler dışında kalan güç unsurlarını görmesini sağlar.

Bedir zaferinde Allah Rasulü imanın, aklın, iradenin ve sabrın güç olduğunu isbat etti. Bedir'de, sayı ve silah üstünlüğü müşriklerdeydi, fakat zaferi mü'minler kazandı. Yenilen taraf, kendisini güçlü yapacağına inandığı şeylere sahipti. Fakat sahip oldukları galibiyetlerine yetmedi. Kendilerini yenen mü'minlerin sahip olduğu güç unsurlarına, onlar talip olmamışlardı. Zira güç tasavvurları bozuktu. Asker, silah ve donanım açısından sayı üstünlüğüne sahip olmayı "güçlü olmak" olarak tanımlamışlardı. Bu da onları güç sarhoşu yapmıştı.

Güç sarhoşluğu, sarhoşlukların en tehlikelisidir. Zira alkol alanı bir kova su ayıltır, fakat güç sarhoşu olanı bir kazan su ayıltmaz. Bu noktada gücün de bir imtihan olduğu ortaya çıkar. El-Kavî olan Allah, kendi gücünden bir miktar verir ve sınar. İnsan bu gücü kendisinden bilirse kaybeder. Mü'minliğin edebi zaferi Allah'tan bilmek, yenilgiyi kendinden bilmektir. Bedir zaferinin ardından inen ***"Attığın zaman sen atmadın; lakin Allah attı"*** (8:17) ayeti ve Uhud yenilgisinin ardından inen ***"Bu başımıza nereden geldi" dediler; de ki: "O, kendi yüzünüzden geldi"*** (3:165) ayeti, işte bu edebi öğretmektedir.

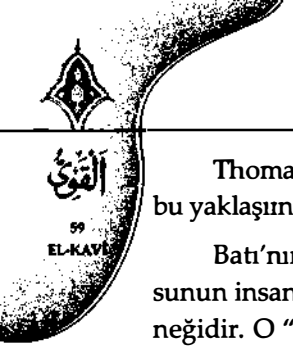
Kuvveti sadece güce sahip olanlar kullanır, fakat şiddeti güçlüler de güçsüzler de kullanır. Şiddet, kaybedenlerin gücüdür. İşte tam da bu yüzden şiddet zayıflıktır ve zaaftır. Şiddet zaafına düşenler, güçlerini yönetemeyip, güçleri tarafından yönetilirler. Kuvvetin şöyle ya da böyle bir mantığı vardır, fakat şiddetin mantığı olmaz. Zira şiddet, güçlü olanın haklı olduğu ön yargısına dayalı olarak uyguladığı güçtür.

Böylelerine, İslam'ın şiarları arasında yer alan ve cenneti gören insanın ilk tepkisini yansıtan Kehf 39'dan ilhamla tertip edilen bir cümleyi hatırlatmak gerekir:

Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah: "Allah'tan başka gerçek güç de yoktur, kuvvet de."

2.3. Güce tapan bir dünyanın kalbi olmaz

Kuvvetin yüceltildiği bir dünyada, şefkat ve merhamet zayıflık alameti olarak algılanır. Şefkat ve merhametin zayıflık sayıldığı bir dünya kalpsizdir. Kalpsiz bir dünyanın kalbi olmak Müslümanlara düşer. O zaman belki, dünyanın hasta adamı Batı'nın hastalıkları karantina altına alınabilir.

Thomas Hobbes "Bilginin amacı güçtür" der. Gücü kutsayan bu yaklaşıma karşı İslam bilginin amacını "hikmet" olarak koyar.

Batı'nın yetiştirdiği cins kafalardan Nietzsche, güç tutkusunun insanda hangi raddeye kadar varabileceğinin tipik bir örneğidir. O "İyi nedir?" diye sorar ve cevaplar: "İnsanda güç arzusunu, gücün kendisini yükselten her şey". "Kötü nedir?" diye sorar ve cevaplar: "Zayıflıktan doğan her şey". Yine o "Mutluluk nedir?" diye sorar ve "Gücün büyüdüğü duygusudur" diye cevaplar. Nietzsche'nin bu sözlerinde, güce tapınmanın izleri görülür. İnsan bir kez güce tapınmaya görsün, bu tapınmanın onu ne derekelere düşüreceğini, yine Nietzsche'nin şu sözlerinde tüm çıplaklığıyla görürüz:

"Başkalarının ıstırap çektiğini görmek, insana kendini iyi hissettirir; başkalarına ıstırap çektirmek daha da iyi hissettirir: Zulüm olmazsa şenlik olmaz."

Bir 'deccal-savar' olarak Nietzsche, Hıristiyanlığa bakan yanıyla Avrupa'nın vicdanıydı. Fakat o, aynı zamanda bir güç tutkunuydu. Bu yüzden Avrupa Faşizminin ideologu addedildi. "Faşizmin babası" olarak adlandırılmıştır. Hitler Nietzsche'nin kitaplarını "kutsal kitap" ilan etmişti. Nietzsche güç ve şiddeti kutsadı, Hitler ve benzerleri tatbik etti.

Devletin tanrılaşmasının temelinde, insanların güç karşısındaki zaafları yatar. Güç tutkusu, sadece güce sahip olanı Firavunlaştırmakla kalmaz, güce sahip olamayan güç tutkunlarını, güç sahiplerine kul köle eder. Bu; ***"Firavun kavmini alıklaştırdı; onlar da ona itaat ettiler"*** (43:54) ayetinde ifade edilen hakikattir. Müslüman yöneticilerin kültürüne Pers geleneğinden giren "Allah'ın yeryüzündeki gölgesi" anlayışı da, tarihi süreçte Müslümanları alıklaştırdı. Bu sapmayı, gücü yücelten bir tasavvur besledi.

Güç sarhoşlarına Kur'an "müstekbir" adını verdi. Bunların ezdiklerine ise "mustaz'af" dedi. Kur'an'da üç tip mustaz'af vardır:

1. *Övülen mustaz'aflar*: Zalimlerin kasıtlı olarak ezdiği ve zayıf bıraktığı, fakat kendilerine yapılan zulmü içselleştirmemiş olan mustaz'aflar (28:5)

2. *Yerilen mustaz'aflar*: Zalimlerinin yerinde olsalar kendileri de aynı şeyi yapacak olan, ezilmeyi işselleştirmiş mustaz'aflar (34:31-31).

3. *Ne övülen ne de yerilen mustaz'aflar*: Çocuklar ve yaşlılar gibi kendini zalimin zulmünden koruyamayanlar (4:75).

Yerilen mustaz'aflar, ezilmenin kısırdöngüsünü kırmak için elini oynatmayanlardır. Onlar ezilmeyi içselleştirmişlerdir. Ezilmişlik duygusu, onlarda, ezilmişlik tutkusuna dönüşmüştür. Öğrenilmiş çaresizliğin kuyusundan kurtulmayı düşünmek yerine, zalimine hayran olmayı seçmişlerdir. Gayret ve himmetleri büsbütün yok olmuş, tüm çabalarını, içinde bulundukları duruma mazeret üretmeye teksif etmişlerdir.

İslam'ın güç tasavvuru, Hadid suresinin 25. ayetinde harika bir biçimde özetlenmektedir. Bu ayet ve yorumu aşağıda gelecektir.

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Kur'an'da el-Kavî ismi

El-Kavî, Kur'an'da 9 yerde Allah'ın ismi olarak gelir. Bu vasıf, 2 yerde Allah dışında varlıklara isnat edilir. İlginçtir, Kur'an'da bu maddeden hiç fiil gelmez. Kavî isminin ilk geldiği yer Hûd 66'dır. Bu sure vahyin nüzulünün 10 yılına ait bir suredir. Ayrıca vahyin 11 ve 12. yıllarında birer kez (40:22; 42:19), 13. yılda aynı surede iki kez (22:40, 74) gelir. Böylece 9 Kavî isminden 5'i Mekke döneminde yer alır. Medine döneminde hicretin 2. yılında iki kez (67:26; 8:62), 5 ve 6. yılında ise birer kez gelir (33:25; 68:21).

Kavî isminin vahyin nüzul sürecindeki bu dağılımı, nisbeten dengeli bir durum arz eder. İsmin vahyin nüzulünün ilk 9 yılında hiç gözükmeyip 10. yılda gözükmüş olması ve Medine dönemini de kapsaması mü'minlere teselli, kâfirlere ve münafıklara tehdit maksadını taşır. Mü'minler Allah'ın el-Kavî olduğuna iman etmeli ve düşmanlarının gücünden korkmamalıdırlar. Kâfirler ise, mü'minlerin sayısına bakıp onların zayıf olduğu zehabına kapılmamalı, onların destekçisinin el-Kavî olan Allah olduğunu unutmamalıdır.

Kavî isminin iki ortak özelliği göze çarpar:

1. Yedi yerde Azîz ismiyle yan yana gelir: Bu, bu mübarek ismin tecellisinin müstakil olmadığını, Azîz isminden bağımsız okunmaması gerektiğini gösterir.

2. Geldiği her yerde cümle içinde "yüklem" (haber) konumundadır: Bu gramatik konum, 'Allah'ın zatına dair haberi Allah'tan alın' mesajıdır. Aynı zamanda Allah'ın el-Kavî oluşunun hatırlatılması, kulları iş işten geçmeden uyarı amacı taşıdığını gösterir.

Azîz ismi ile birlikte geldiği yerler şunlardır: Hûd 66; Hac 40, 74; Şûrâ 19; Hadid 25; Mücadile 21 ve Ahzab 25. *Kaviy* ismi 'Azîz ismini teyit etmektedir. Esma-i hüsnaya dâhil bazı sıfatlar mana yönünden birbirine yakındır. Bu açıdan esma-i hüsna listesindeki bazı isimlerin birbiriyle akrabalığı inkâr edilemez. 'Azîz ile Kaviy ismi de birbirine mana akrabalığı olan isimlerdendir.

Çok üstün ve izzet sahibi olanın güçlü ve kuvvetli olması şart değildir. Fakat Allah, hem çok üstün ve şerefli, hem de güç ve kuvvet sahibidir. Şeref ve asalet, arsızları cesaretlendirir. En büyük şerefin sahibi ve kaynağı olan Allah, 'Aziz olduğu kadar Kaviy olduğunu da bildiriyor ki, kullar arsızlık yapmak için cesaret bulmasın. Zira bu cesaret sonucunda yaptıkları yine kendilerine zarar verecektir.

Aziz isim geldiği her yerde, orada söz konusu olan her ne ise, işte o şeyden Allah'ın bir çıkarı olmadığını ima eder. Burada bu ima Kavî ismi ile ilişkilidir. Allah kendini korumak için güçlü değildir. Zira O'na kimse zarar veremez. Bununla mü'minlere "Güce talipseniz, Allah'a yaklaşınız" uyarısı vardır. İnkârcılara ise, "Eğer güçlü ile birlikte hareket etmek istiyorsanız, o Allah'tır" mesajı verilmektedir. Zira: ***"Eşsiz ve benzersiz kuvvet, ancak Allah'a aittir"*** (18:39).

3.2. Allah mü'minlere lûtfunda Kavî'dir

Rabbimiz zatını kullarına Kavî ismiyle tanıtmakla, onlara zatı hakkında bir bilgi vermiştir. Bu bilginin ne işe yarayacağını, bununla amaçlananın ne olduğunu, ancak Allah'ın vahyinden öğrenebiliriz. Bunu yapmamız için de, içinde Kavî isminin geçtiği ayetlerin ortak noktalarını bulmak durumundayız. Bu ismin yer aldığı ilk ayet, Hz. Salih'in ve ona inanan mü'minlerin, azgın kavmin üzerine inen beladan kurtarılması hakkındadır:

فَلَمَّا جَآءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَٰلِحًا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَهُۥ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَمِنْ خِزْيِ يَوْمِئِذٍ ۗ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ ٱلْقَوِىُّ ٱلْعَزِيزُ ﴿٦٦﴾

"Kararlaştırdığımız vakit gelince, Sâlih'i ve onun inancını paylaşan kimseleri Rahmetimiz sayesinde kurtardık; dahası (onları), ***O Bir Gün*** (yaşayacakları) ***utançtan da*** (kurtarmış olduk). ***Şüphesiz senin Rabbin var ya: işte O, Kavî'dir, Azîz'dir!"*** *(Hûd 11:66)*

Allah'ın Kavî ismi ile mü'minleri teselli eden, onların güç peşinde değil takva ve hayır peşinde koşmaları gerektiğini ima eden bu ayete, Hadid suresine adını veren Hadid 25. ayeti de ilave etmek gerekir. İslam'ın güç tasavvuru, en ideal şekilde bu ayette özetlenmektedir:

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ
النَّاسُ بِالْقِسْطِ ۖ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ
يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ ۚ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢٥﴾

"Doğrusu Biz elçilerimizi hakikatin apaçık belgeleriyle gönderdik; onlarla birlikte Kitab'ı ve insanlığı adaletle ayakta tutsun diye mizanı indirdik; ve içinde hem kahredici bir güç hem de insanlar için sayısız faydalar bulunan demiri indirdik: Ki böylece Allah, kendisine ve elçilerine gıyapta destek çıkanları seçip ayırsın: Şüphesiz Allah güçlüdür, hep üstündür." *(Hadid 57:25)*

Bu ayette, "kitab-mizan-demir" üçlüsü birlikte anılır. Kitap, mizan ve demir, dengeli bir hayatın üçayağıdır: *Kitap* vahyi, *mizan* (terazi, ölçme-değerlendirme yetisi) adaleti, *demir* kuvveti temsil eder. Bu üçü de "indirilmiş", yani ilahi bir "ikram" olarak sunulmuştur. Demirin hem yararı hem de zararı dile getirilerek, kitapsız ve adaletsiz kalan bir gücün tahribatına gönderme yapılıyor. Bununla kitapsız ve terazisiz, yani ilkesiz ve ölçüsüz gücün yarar değil zarar getirdiği ifade ediliyor. Böyle bir güç, bumerang gibi döner sahibi vurur. Ayetteki *mizan* din anlayışındaki dengeye tekabül eder. Zımnen: Hıristiyanlıktaki Ruhbanlık, terazisiz bir aklın eseridir.

Bu ayetlerde Allah'ın mü'minleri desteksiz bırakmayacağı ima edilmektedir. Bunlara Kavî ismi ile biten Mücadile 21 ve Ahzab 25. ayetleri de ilave etmek gerekir. Bu sonuncu ayette ***"Allah mü'minlere savaşta da yeter: ve zaten Allah Kavî'dir, Azîz'dir"*** (33:25) buyrulmaktadır. Eğer mü'minler el-Kavî olan Allah'ın yardımını elde edemedilerse, bu durumda kusuru kendilerinde aramalıdırlar.

3.3. Allah mazlumlara lûtfunda Kavî'dir

Kavî ve Azîz isminin birlikte geldiği şu ayet de, Allah'ın, zalimlere karşı mazlumlara yardımı bağlamında gelir:

اَلَّذِينَ اُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ اِلَّآ اَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللّٰهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللّٰهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾

"Onlar ki, yalnızca "Bizim Rabbimiz Allah'tır" dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarıldılar. Zira eğer Allah insanların bir kısmını diğer bir kısmıyla savunmamış olsaydı, o zaman içerisinde Allah'ın adının çokça anıldığı nice manastırlar, kiliseler, havralar ve mescidler yıkılıp giderdi. Ama Allah kendi (davasına) ***destek verenlere elbette yardım edecektir: çünkü Allah Kavî'dir, Azîz'dir."*** *(Hac 22:40)*

Ancak bu ayeti öncekilerden ayıran husus dikkate şayandır. Kavî ismiyle biten ayette Allah'ın sadece mescitleri değil, manastırları, kiliseleri ve havraları kulları eliyle savunmasından söz edilmektedir. Bu, Kavî isminin tecellisinin tüm mazlumları kuşattığı anlamına gelir. Mesajı açıktır: Ey zalimler! Gücünüze güvenip de zulmediyorsanız, Allah sizden güçlüdür!

Yine Hac suresinde yer alan şu ayet ise, Allah'ın gücüne dair beşeri spekülasyon yapanları uyarır mahiyettedir:

مَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٧٤﴾

"Onlar, Allah'ın gücünü gereği gibi kavrayıp takdir edemiyorlar: nitekim Allah Kavî'dir, Azîz'dir." *(Hac 22:74)*

Allah'ı hakkıyla takdir etmek kulun gücünü aşan bir iş. Peki, o halde ayet neden bunu yapamayanları tekdir etmektedir? İniş sebebi rivayetlerinden öğrendiğimize göre, bu ayetin azarladığı akıl, Allah'ı beşerden yola çıkarak anlamaya çalışan akıldır. Bu yaklaşım, Tanrı'nın insanlaştırılmasına *(antropomorfizm)* yol açan bir inanç hastalığıdır. İşte ayetin itirazı bunadır.

Kavî ve Azîz isimleriyle biten şu ayet, bu isimlerin tecelli kapsamına bütün kulların girdiğinin delilidir:

اَللّٰهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهٖ يَرْزُقُ مَنْ يَّشَآءُ ۚ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيْزُ ﴿١٩﴾

"Allah, kullarına karşı sonsuz lütuf sahibidir; dilediğine (dilediği) *rızkı verir: zira O Kavî'dir, Azîz'dir."* *(Şûrâ 42:19)*

Rızık, sadece boğazdan geçenleri kapsamaz. Hz. Aişe "Rızık deyince aklına boğazından geçenler gelenin aklına şaşarım" der. Her varlık tüm rızkını Allah'a borçlu olduğu halde burada özellikle ilahi iradeye nisbeti, bu rızkın özel niteliğini gösterir. Burada akla ilk gelen Allah'ın peygamberlik vermesidir. Bu ayette Allah'ın Kavî ismi, yukarıdakilerden daha genel anlamda kullanılmıştır.

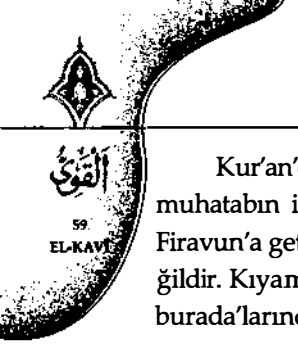
3.4. Allah kâfirlere kahrında Kavî'dir

Allah sadece mü'minlere yardımında Kavî olan değildir, aynı zamanda kâfirleri cezalandırmada da Kavî'dir. Tıpkı bir Bedir suresi olan Enfal'de geçen şu ayetlerde buyrulduğu gibi:

وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ يَتَوَفَّى الَّذِيْنَ كَفَرُوا ۙ الْمَلٰٓئِكَةُ يَضْرِبُوْنَ وُجُوْهَهُمْ وَاَدْبَارَهُمْ ۚ وَذُوْقُوْا عَذَابَ الْحَرِيْقِ ﴿٥٠﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيْكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ﴿٥١﴾ كَدَاْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ ۚ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿٥٢﴾

"Ve O, küfre saplanıp kalanlara ölümü tattırdığında bir görmeliydin: Melekler onların suratlarına ve sırtlarına vurarak (diyecekler) *ki: "Tadın bakalım yakıcı azabı; bu, öz ellerinizle işlediklerinizin karşılığıdır; değilse Allah'ın kullarına haksızlık yapma ihtimali bulunmamaktadır.* (Onların gidişatı da) *tıpkı Firavun toplumu ve ondan öncekilerin gidişatı gibi: Allah'ın mesajlarını ısrarla yalanladılar; ardından, Allah da günahları nedeniyle onları* (suçüstü) *yakalayıverdi. Elbette Allah* (işinde) *kuvvetli, azabında şiddetlidir."* *(Enfal 8:50-52)*

Ayette Allah'ın sonsuz gücünün hatırlatıldığı muhataplar Bedir'de hezimete uğrayan müşriklerdir. Onlar Firavun'a benzetilmektedir. Akıbetleri de Firavun'un akıbetine benzemiştir.

Kur'an'da geçen ibret kıssaları, tarihi kişilikler üzerinden muhatabın ibret nazarına sunulan birer öğüttürler. Kur'an sözü Firavun'a getirdiğinde, geçmişte kalmış bir olayı tahkiye ediyor değildir. Kıyamete kadar gelecek olan tüm muhataplarının 'şimdi ve burada'larında bulabilecekleri tipolojilerden söz ediyor demektir.

Kur'an'ın anlattığı Firavun'un temsil ettiği tip, "güç sarhoşu" tipidir. Onu içine düştüğü bu sarhoşluktan Musa'nın asası, yed-i beyzası, kendi sihirbazlarının imanı ve nihayet sarayda kendisini uyaran 'meçhul mü'min' dahi ayıltamamıştır. Allah onu içine düştüğü güç sarhoşluğundan, tepesine koca bir denizi boşaltarak ayıltmıştır. Fakat iş işten geçmiştir.

Kur'an'da kıssası anlatılan Karun "güç sarhoşu" tipidir. Ancak Firavun'u sarhoş eden iktidarı ve devleti iken, Karun'u sarhoş eden serveti olmuştur. Servetle sarhoş olan Karun'u serveti Kavî olan Allah'ın elinden kurtaramamıştır. Servetiyle birlikte yere geçmiştir.

Kur'an'da bahsi geçen Haman, "güç sarhoşu" tipidir. O Firavun'un bürokratı idi ve gücünü sırtını dayadığı Firavun'dan alıyordu. Her Firavun'un bir Musa'sı olduğunu unutmuştu. Firavun yıkıldığında o da altında kaldı.

Kur'an'da bu üç güç sarhoşundan bahseden pasajın içerisinde, Allah'ın Kavî ismi ile biten ayetin yer alması nasıl tesadüf olabilir:

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ إِنَّهُ قَوِيٌّ
شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٥﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٢٦﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ
وَهَامَانَ وَقَارُونَ فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٢٧﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا
اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي
ضَلَالٍ ﴿٢٨﴾

"Böyle oldu, çünkü elçileri kendilerine hakikatin apaçık belgeleriyle geldiği halde, onlar inkârda direndiler; bunun üzerine Allah da onları cezalandırdı: Zira O güçlüdür, cezası pek çetindir. Doğrusu Biz Musa'yı, mesajlarımızla ve (sahibinin doğruluğuna şahit olan) ***apaçık bir belgeyle elçi göndermiştik; Firavun'a, Hâmân'a ve Karun'a... Fakat onlar "Yalancı sihirbazın teki"***

demişlerdi. (Musa) ***kendilerine katımızdan hakikati getirince, "Onun yanında yer alan mü'minlerin kadınlarını sağ bırakıp oğullarını öldürün!" dediler. Kâfirlerin entrikası asla hedefine ulaşamayacaktır."*** *(Mü'min 40:22-25)*

4. KAVÎ OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ

4.1. Gerçek iman kuvvettir

Esma-i hüsnanın her birinin kendine has bir tecellisi olduğu gibi, Allah'ın Kavî isminin de kendine has bir tecellisi vardır. Allah'ın bu isminin tecellisine medar olmak için ne yapmak gerektiğine dair ipuçları Kur'an'da sunulmuştur.

Bunların başında iman gelir. Allah imanı kullara bir paket içinde sunmaz. Ancak O kullarını imana davet eder. Kullar Allah'ın imana davetine ya evet der, ya da hayır. Bu yönüyle imanın öznesi kulun kendisi, yani özgür iradesidir. Tıpkı şu ayette olduğu gibi:

"Gevşemeyin, üzülmeyin: eğer hakikaten inanıyorsanız, en üstün siz olursunuz" (3:139)

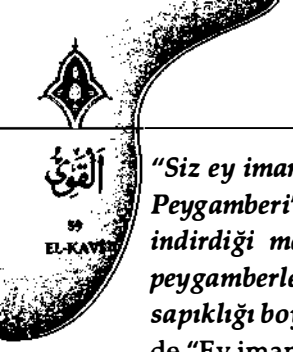
İnsan özgür iradesiyle imanı seçmişse, işte Kavî ismi bu tercihe bir ödül olarak o zaman tecelli eder. Ayette "Eğer inanıyorsanız" buyrularak, imanın insanın özgür seçimine dayandığı vurgulanıyor. İnsan bu seçimi yapınca, Allah'tan da bir ödül kazanıyor: Üstünlük.

- Soru: Peki, seçimini imandan yana yaptığı halde üstün olamayanların problemi nedir?

- Cevap: Onların problemi imanı seçmemek değil, doğru imanı seçmemektir. Ortada şu ihtimaller var demektir:

1. *Ya Allah'ın teklif ettiği imanı eksiltmiştir*: Yani inanılması gerekenlere tam değil noksan inanmaktadır. Allah noksan iman sahiplerine şöyle buyurmaktadır: ***"Siz ey iman*** (ettiğini iddia) ***edenler: Hep birlikte teslimiyet yoluna girin ve Şeytan'ın adımlarını izlemeyin!"*** (2:208)

2. *Ya Allah'ın teklif ettiği imana fazladan bir ilave yapmıştır*: Bu yukarıdaki iman hastalığının tam zıddı bir hatalıktır. Fakat sonucu yukarıdakiyle aynıdır. İmanda ziyadeleştirme hastalığına yakalanmamak için Rabbimiz mü'minlere şöyle seslenir:

"Siz ey iman edenler: İman edin Allah'a, O'nun Elçisi'ne, O'nun Peygamberi'ne peyderpey indirdiği ilahi kelama ve daha önce indirdiği mesaja! Zira kim Allah'ı, meleklerini, vahiylerini, peygamberlerini ve Ahiret Günü'nü inkâr ederse, işte o derin bir sapıklığı boylamış olur." (4:136) Bu ayet çok dikkat çekici biçimde "Ey iman edenler, iman edin..." diye başlamakla, zımnen şu uyarıda bulunur: Kendi kafanıza göre eksiltme ve artırma yaparak değil, Allah'ın dediği gibi iman edin!

3. *Ya da imanı iman ahlakından mahrumdur*: İmanın ahlaki tarifi "güven"dir. Allah'a iman edip güvenmemek, imanında samimi olmamak demektir. Bir insan Allah'a iman ettiğini söylüyor fakat O'na güvenmiyorsa, onun imanı problemlidir.

İşte imanında bu problemler olan kimseyi o iman yüceltmez ve üstün kılmaz. Sahibine kuvvet olan iman gerçek imandır. Gerçek iman sahibine Allah şu müjdeyi vermiştir: ***"Mü'minlere yardım etmek üzerimize düşen bir haktır."*** (20:47) Bu müjdelere rağmen mü'minler ilahi yardımdan pay alamıyorsa, bunun tek suçlusu kendileridir. Dönüp kendilerine bakmalıdırlar. Allah'a olan iman ve güvenlerinde mi, gayretlerinde mi, akıllarını kullanma tarzlarında mı, iradelerinde mi, bilgilerinde mi bir sorun vardır?

4.2. Bilgi, siyaset ve teknik donanım kuvvettir

Allah'ın insan tabiatına, doğaya ve kâinata yerleştirdiği yasaları vardır. Bu yasalar değişmez ve bozulmaz yasalardır. Allah'ın yoluna teslim olan bir mü'min, bu yasaları gözetmek zorundadır. Allah'ın yasalarını gözetmeden Allah'ın gücünden pay istemek, Allah'a karşı ciddiyetsizliktir.

Kur'an'da "Sünnetullah" adı verilen ilahi yasaları göz ardı ederek ilahi yardıma nail olmaya çalışmak, hem gaza hem frene birlikte basmak kadar abestir. Sünnetullah'a uygun hareket eden kimse, ilahi kuvvetten pay istemeden önce ilahi yasalara uygun davranmakla mükelleftir.

Bir savaşa hazırlanıyorsanız, savaş için gerekli olan hazırlığı yapmanız sünnetullah'a uymak kabilindendir. Zaten vahiy şu ayette bu hakikati hatırlatır: ***"Siz de onlara karşı gücünüz yettiğince kuvvet hazırlayın!"*** (8:60) Bu ilahi uyarıyı yerine getirmeden Allah'tan zafer beklemek, Allah'ın rızasıyla Allah'ın emrini karşı kutuplara yerleştirmektir.

Aynı ilke siyasi ve teknolojik güç araçları için de geçerlidir. Siyasi ve teknolojik kuvveti dışlayıcı yaklaşımlar ilk görüşte afili ve havalı gelse de sürdürülebilir ve ayakları yere basan bir bakış açısından bakınca çok soyut ve entelektüel bir fantezi olmaktan öte gitmez.

Bilimsel ve teknolojik gelişmelere kökten karşı çıkmak, tepkisel bir yaklaşımdır. Temyize dayalı İslam aklı, seçip ayırmayan, süpürüp alan veya atan her türlü toptancı yaklaşımı dışlar. Esasen aletin aklı olmaz. Aletin aklı, onu icat edenin aklıdır. Eğer karşı çıkılacaksa, hiçbir şeyden haberi olmayan zavallı alete değil, onu icat eden aklın algı biçimine itiraz edilmelidir. Böyle bir itirazın tutarlı ve işe yarar olması için de, itiraz edenin o akıldan daha iyi çalışması ve Allah'ın eşyanın içine yerleştirdiği ayetleri akleden kalbi ile keşfetmesi, ahzetmesi ve onlarla hayatın inkişafına gayret etmesi lazımdır. Ancak Eş'ari'nin yaptığı gibi; "Yakmak ateşin tabiatından değildir, soğukluk karın tabiatından değildir" diyerek, eşyanın tabiatını ve fıtratını reddeden bir akılla bu mümkün değildir.

Değilse, kullanmamaktan kendi nefsini dahi alıkoyamadığı alet ve edevata kökten karşı olduğunu iddia etmek, soyut ve afakî bir muhalefetle kendini tatmin etmek anlamına gelir ki, bunun ne dostlar ne de düşmanlar nezdinde bir kıymet-i harbiyesi bulunmaz. Elbette bu entelektüel fanteziye kapılmayana düşen tek seçenek, siyasi ve bilimsel faydacılık değildir. Siyaset, bilim ve teknolojiye salt faydacı açıdan yaklaşmak, el-Kavî ismine iman etmiş bir mü'minin defterinde yazmaz.

Bu bahisteki son sözü, Allah Rasulü söylesin:

"el-Mu'minu'l-kavî hayrun ve ehabbe ilallahi mine'l-mu'mini'd-da'îf" (Güçlü mü'min zayıf mü'minden daha hayırlı ve Allah'a daha yakındır."[57]

4.3. Vahdet kuvvettir

El-Kavî olan Allah'ın tecellisine medar olmanın yollarından biri de vahdettir. Eğer bir yerde mü'minler üstün değillerse, orada ihtilaflar tefrikaya dönüştürülmüş demektir. Şu ayet bu hakikati hatırlatır:

"Ve Allah'a ve O'nun Elçisi'ne tabi olun ve birbirinizle didişmeyin! Sonra direncinizi yitirirsiniz, rüzgarınız da kesilir. Kesinlikle direnin, unutmayın ki Allah direnenlerle birliktedir."

(Enfal 8:46)

57 Müslim, 2664.

Rîh, hem rüzgâr hem de koku anlamına gelir. Hiç kuşkusuz burada mecaz olarak kullanılmaktadır. "Rüzgârı kesilmek, rüzgârı arkasına almak" gibi Türkçe deyimlerde de mecazen kullanılır. Gücün tükenmesi ya da amaca ulaşamamak anlamına gelir. "Kokunuz gider" alternatif anlamının zengin çağrışımları içinde "gönül burnu iman kokusunu almaz olur" gibi latif bir nükte de vardır.

Eğer mü'minlerin farklı mezhep, meşrep, meslek, tarikat, parti, ırk, kavim, kabile, dil, renk ve memleketleri tefrikaya düşmelerine sebep oluyorsa, onlar "tarışmak için" olanı "çatışmak için" kullanıyorlar demektir.

Tevhid imanın kuvveti, vahdet İslam'ın kuvvetidir. Tevhid yara alınca nasıl ki iman da yara alırsa, vahdet yara alınca İslam da yara alır. Ümmetin vahdetini yönelik her saldırı, kendi kardeşinin etine saldırmak kadar manevi bir yamyamlıktır. Bunun siyasi, sosyal, tarihi ve kültürel mazeretleri bulunabilir, fakat dini ve vicdani bir mazereti asla bulunamaz.

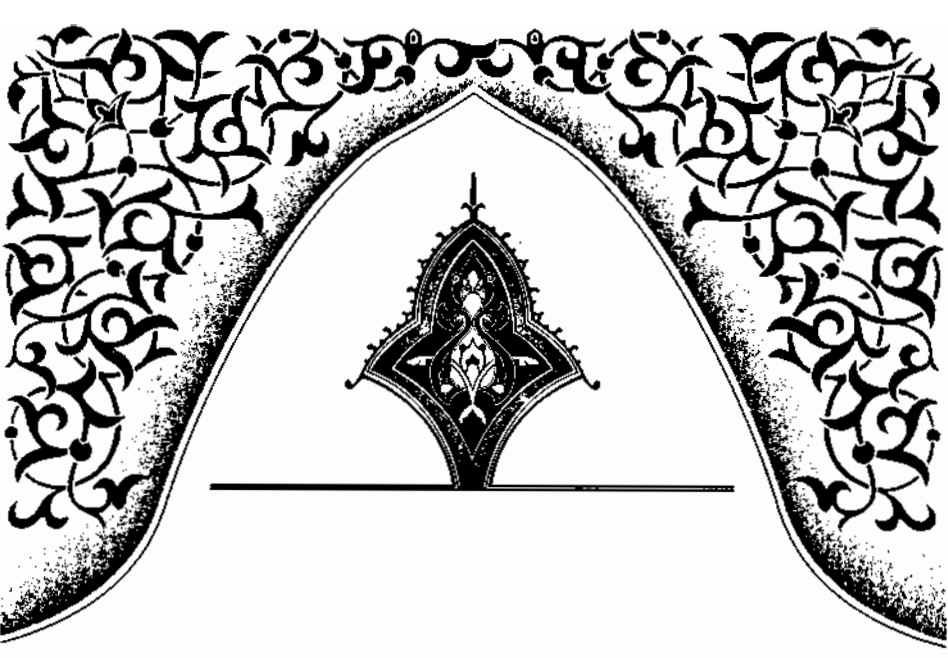
5. KAVÎ OLAN ALLAH'A DUA

Ya Kavî, Ya Allah!
Ey sonsuz güç ve kudret sahibi!
La havle ve lâ kuvvete illa billah.
Ey eşsiz ve benzersiz gücün sahibi!
Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah.

Ya Kavî, Ya Allah!
Bizi gücüne mağrur olup Firavunlaşanlardan değil,
Gücünün sınırlarını bilen has kullarından eyle!
Bizi Karun gibi servetiyle küstahlaşanlardan değil,
Servetini imanına şahit kılanlardan eyle!

Ya Kavî, Ya Allah!
Senin sonsuz gücüne kudretine iman ettik,
Bizi güç ve güçlülere kul köle olanlardan eyleme!
Gün oldu gücümüzün seline kapılıp gittik,
Bizi kendi gücünün seline kapılanlardan eyleme!

Âmin!

اَلْمَجِيدُ

60

EL-MECÎD

Çok Şanlı

Şan Şeref Sahibi

Şanı Pek Yüce Olan

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

Kur'an'da yer alan esma-i hüsnadandır. Bir yerde kesin olarak bir yerde ihtimalli olarak Allah'a nisbet edilir. Çok şanlı, eşsiz ve benzersiz şeref sahibi, özünde şerefli, işinde mükemmel, lûtfunda cömert, kereminde sınırsız, şanı pek yüce olan mutlak ve sonsuz özne demektir.

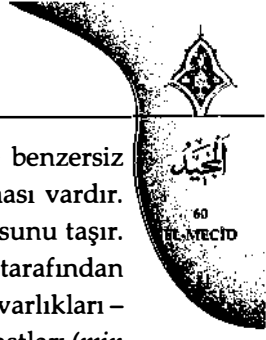
Mecd, aslen "genişlik ve bolluk" demektir. *El-mecd*, "Erdem ve cömertlikte ulaşılabilecek en son noktayı" ifade eder. Yine *el-micd*, "şan ve şeref" demektir. Başkalarında normal derecede bulunan tüm güzel niteliklerin hepsinin en yüksek derecede bulunması durumuna *mecd* denir. Arab'ın *fi kulli şeceratin nârun ve'stemcede'l-merhu ve'l-'afâr* (Her ağaçta ateş vardır, fakat *merh* (المرخ) ve *'afâr* (عفار)'ın şanı çok yücedir) sözünde geçen *istemcede*, bu anlamdadır.

Kurtubi, başkalarından naklen, *mecd*'in dört şartı olduğunu söyler: Ülke, iktidar, en yüksek erdem, en ileri cömertlik. Bu yüzden olsa gerek, Allah Rasulü'nden nakledilen bir haberde şöyle denilir: "Fatiha okuyan kul "O din gününün Mâlik'idir" (*mâliki yevmi'd-dîn*) (1:4) dediği zaman Allah der ki: "Kulum benim yüce şanımı dile getirdi" (*mecedenî 'abdî*).[58] Allah'ın hesap gününün hâkimi olduğunu söylemek onun şan ve şerefini dile getirmektir. Zira O, o gün hem tek yargılayıcı, hem tek bağışlayıcı, hem tek ödüllendirici, hem tek cezalandırıcı, hem tek karar vericidir.

Mecîd ismini Celîl, Vehhâb ve Kerîm esması ile açıklayanlar olmuştur. Esma-i hüsna içindeki bir ismi bir diğer isimle açıklamanın iler tutar bir yanı yoktur. O zaman o isimler birbirinden ayrı değil birbirinin aynı isimler olurdu. İsimlerin farklılığı, anlamın farklılığına delalet eder. Bu, dilin değişmez kuralıdır. Kurtubi'nin de isabetle dediği gibi; "İsimlerin manaları, iştikakına ve lügatteki konum ve durumuna bakarak belirlenir".[59]

Mecîd, bir mübalağa kalıbıdır. Allah için olan mübalağa kalıpları mübalağa değil acziyet ifade eder. Zira hiçbir kimse, hiçbir dille, Allah'ı vasfetmekte mübalağa edemez. Her mübalağa, Allah söz konusu olunca yetersizlik ve acziyete dönüşür.

58 ***Muvatta'***, Salat 189; Müslim 395; Ebu Davud; 821.
59 Kurtubi, ***El-Esnâ fî Şerhi Esmaullahi'l-Husnâ***, s. 236.

Mecîd ism-i fail anlamıyla "çok şanlı, eşsiz ve benzersiz şerefli" demektir. Bu kalıbın bir de ism-i mef'ul manası vardır. Bu anlamıyla "şanı ve şerefi en çok yüceltilen" vurgusunu taşır. Zira hiçbir varlığın şanı, Allah'ın şanı kadar kulları tarafından yüceltilmemiştir. Şirk koşanlar Allah'a şirk koştukları varlıkları – hâşâ- Allah ile eşit şan ve şerefte görmemişler, O'nun astları (*min dûnillah*) olarak görmüşlerdir.

Mecîd isminin ait olduğu *fa'îl* kalıbı, öznenin vasfıru fiilinde gösterdiğine delalet eder. Yani, Allah şan ve şerefinin eşsiz ve benzersizliğini fiiliyle ortaya koyan bir Mecîd'dir. Yine bu kalıp, özneyi taşıdığı mana ile övmeye delalet eder. Yani "Allah el-Mecîd'dir" demek, "Allah'a hamd etmenin bir yolu da O'nun eşsiz-benzersiz şan ve şerefini dile getirmek" demektir.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

2.1. Şan ve şeref arıyorsan Mecîd olan Allah yeter

İnsanoğlunun, şan ve şerefin ardından koşmak gibi bir zaafı vardır. Eğer tasavvurunda şan ve şerefin tarumı hakiki anlamını bulmamışsa, şöhreti gerçek şan ve şeref zanneder ve şöhretin arkasından koşar.

Şöhret afettir. Şöhretin afeti iki yönlüdür. Birincisi; şöhretin ardından koşan için afettir. Zira şöhretin ardından koşan afetin ardından koştuğundan habersizdir. Şöhreti bulduğunda belasını bulmuş olur. İkincisi; şöhretlerin ardından koşan başkaları için afettir. Sırf şöhret olduğu için şöhretlerin adından koşan, afetin ardından koşan afet gibidir. Birbirini buldular mı, afet afeti bulmuş olur. İki afetin çarpımından ne çıkarsa, bu buluşmadan da o çıkar.

İnsanoğlunun bu zaafının altında "görünme" tutkusu yatar. Görünme tutkusu, modern çağın en yaygın ve en tehlikeli hastalığıdır. Bu tutkuya duçar olanın iflah ettiği görülmemiştir. Zira *görünme* tutkusu, *olma* gayretinin önüne geçmektedir.

Olmak ya da görünmek... Bu ikisi çoğu zaman birbirine ters kutuplarda bulunur. Olmak sahici bir duruş, görünmek sahte bir duruştur. Olmak hakikattir, görünmek imajdır. Olmak olgunlaşmakla ilgilidir, görünmek ise gösterişle ilgilidir. Mesela temiz olmak ile temiz görünmek arasında mahiyet farkı vardır. Temiz

olan halının altını süpürür, temiz görünen ise halının altına süpürür. İkisi de "temizliğin iyi" olduğunda ittifak halindedir. Ne var ki biri temiz olmanın bedelini öderken, diğeri temiz olmanın bedelini ödemeye yanaşmamaktadır. Buradan yola çıkarak, şu tesbiti yapabiliriz: Görünmeyi olmanın önüne koymak, sahteyi sahicinin, nifakı samimiyetin, zaferi seferin, ganimeti gayretin, neticeyi emeğin önüne koymaktır.

Fakat insan olmayı görünmeye tercih ederse, görünmek için fazladan bir şey yapmasına gerek yoktur. Olan zaten görünür. Onun kendini göstermesine gerek kalmaz, görünmek ile olma arasındaki farkı fark eden her basiret sahibi, göreni değil olanı arar ve bulur. Hiç kimse bulamasa Allah bulur ve görür. Olmayı görünmenin önüne koyan birine, Allah'ın görüyor olması yeter de artar bile.

İnsanın görünme ve gösterme zaafını iyi bilen Allah, zatını Mecîd ismiyle tanıtıyor. Mecid, eşsiz ve benzersiz şan ve şeref sahibi demektir. Bununla insana zımnen şu söylenmektedir: Ey insan, dostluğuyla şereflenecek bir şan ve şeref sahibi arıyorsan, en büyük şan ve şeref sahibi Allah'tır. O'nun dostluğuyla şereflen! Eğer şan ve şeref sahibi olmak istiyorsan. Sonsuz ve mutlak şan ve şeref sahibi olan Allah'ın verdiği şan ve şerefi kimse veremez. Yine O'nun dostluğunu elde et!

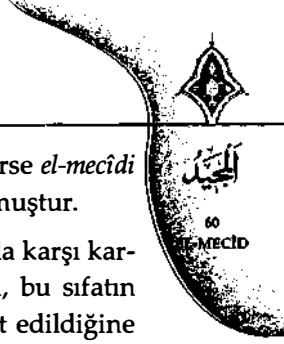
3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Kur'an'da Mecîd ismi

Dikkate değer bir husustur: Bütün Kur'an'da *m-c-d* maddesinden *mecîd* ismi dışında bir kelime yer almaz. Mecîd ismi Kur'an'da 4 yerde gelir. Bunlardan ikisi Kur'an'ın sıfatı olarak gelir (50:1; 85:21).

Bunlardan biri olan Hûd 73, kesin ve net olarak Allah'ı niteleyen bir sıfat olarak gelir. Böylece Mecîd ismi, esma-i hüsnadan olduğu Kur'an'la sabit isimler arasında yer alır. Burûc 15'te gelen Mecîd isminin Allah'a isnadı ise ihtilaflıdır. Şöyle ki:

Zu'l-'arşi'l-mecîd (85:15) ayetinde yer alan *Mecîd*, gramatik açıdan, Allah'a da 'arş'a isnat edilebilir. Elimizdeki Mushaf'ın kıraat imamı olan Âsım Allah'ın sıfatı olarak okuduğu için, Mushaf'ta

el-mecîdu şeklinde yer almıştır. Sıfat 'arş'a nisbet edilirse *el-mecîdi* şeklinde okunur. Nitekim imamların çoğu böyle okumuştur.

Her iki okumaya da muhtemel olan bir durumla karşı karşıyayız. Bu durumda ihtimalleri teke indirmek için, bu sıfatın Kur'an'ın başka yerlerinde Allah'a mı, 'arş'a mı isnat edildiğine dair örnek aramamız gerekecektir. Kur'an'da iki yerde Kur'an'a isnat edilen mecîd sıfatı, hiç müstakil olarak 'arş'a isnat edilmez. Fakat Hûd 73'te müstakil olarak Allah'a isnat edilir. Tümevarıma dayalı bu okuma, Buruc 15'teki el-Mecîd'in Allah'ın sıfatı olarak okunmasının daha doğru olduğu neticesini verir.

Böylece Kur'an'da Allah'a isnatla kullanılan Mecîd isminin sayısı ikiyi bulmuş olur. İki isim de Mekki surelerde yer alır. Yani, Mecîd ismi Mekki bir isimdir.

Bu isimle, mü'minlere şu mesaj verilir: Ey mü'minler! Müşriklerin nezdinde şeref ve itibar kaybına uğradığınıza aldırmayın. Zira asıl şeref ve itibar Allah katındadır. Siz O'nun çok şerefli vahyine iman etmekle şeref ve itibar kazandınız! Bu mesajın doğruluğuna tarih şahit olmuştur. O gün yaşayan insana komşusunun kölesi olan falancayı tanıyor musun denilse, "O da kim!" diyebilirdi. Ama biz onun "O da kim?" diyeceği kimseleri bugün Allah Rasulü'nün sahabesi olarak anıyor, örnek alıyor ve yaşatıyoruz.

Bu isimle zamanın kâfirlerine şu mesaj verilir: Siz sahte şeref ve şanınız için vahiyden uzak duruyorsunuz. Fakat böyle yapmakla gerçek şeref ve şandan mahrum kalıyorsunuz. Eğer bu tavrınızı sürdürürseniz, Mecîd olan Allah'ın sonsuz şeref ve şanından hiçbir pay alamayacaksınız! Nitekim öyle de olmuş, o gün bu gündür lanetle anılmayı sürdürmüşlerdir.

3.2. "Çünkü Sen Hamîd'sin, Mecîd'sin"

Kur'an'da doğrudan gelen tek Mecîd isminin, İbrahim ailesi bağlamında gelmesi tesadüf olmasa gerektir. İbrahim ailesi, aileler arasından Allah'ın örnek olarak seçtiği bir ailedir (3:33).

Bir yerde seçimden söz ediliyorsa, orada seçim için tayin ve tesbit edilmiş şartlar ve nitelikler var demektir. İbrahim ailesi bu şartlara uyduğu için seçilmiştir. Bu ailenin başından geçenler ayrıntılı ve uzun uzadıya Kur'an'da ölümsüzleştirildiğine göre, bu aile tüm mü'minlere rol model olarak sunulmaktadır.

İbrahim ailesinin örnek olduğu hususlardan biri de şu sorunun cevabıdır: Bir mü'min şan ve şerefi kimin katında aramalıdır?

Hz. İbrahim Nemrud'a karşı verdiği iman mücadelesinden, ateşe atılmak pahasına dönmemiştir. Tabir caizse, İbrahimî iman, ateşlerde sınanmış imandır. Hiçbir Nemrud'un ateşi böyle bir imanı yakamaz. İbrahimî iman, şerefi ırktan, soydan, boydan, atadan ve ecdattan alan bir iman değildir. Hz. İbrahim'in babası Azer'in put yapıcısı olması ve peygamber oğlun ona duadan men edilmesi, hep bu örnekliğin bir parçasıdır.

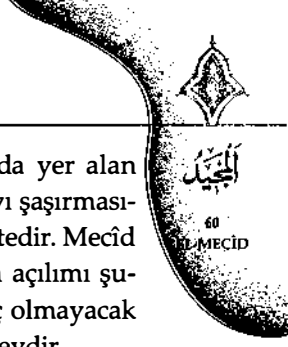
İbrahim ailesinin örnekliği, çocuksuzlukla imtihan edilmelerinde de kendini gösterir. Bu aile üzerinden, mahrumiyetin nasıl nimete dönüşebileceği öğretilir. İşte Kur'an'da Mecîd isminin doğrudan geldiği tek ayet, bu bağlamda gelir:

وَامْرَاَتُهٗ قَآئِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنٰهَا بِاِسْحٰقَ ۙ وَمِنْ وَّرَآءِ اِسْحٰقَ يَعْقُوْبَ ﴿٧١﴾
قَالَتْ يٰوَيْلَتٰٓى ءَاَلِدُ وَاَنَا عَجُوْزٌ وَّهٰذَا بَعْلِىْ شَيْخًا ۭ اِنَّ هٰذَا لَشَيْءٌ عَجِيْبٌ ﴿٧٢﴾
قَالُوْٓا اَتَعْجَبِيْنَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ ۭ رَحْمَتُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهٗ عَلَيْكُمْ اَهْلَ الْبَيْتِ ۭ اِنَّهٗ حَمِيْدٌ مَّجِيْدٌ ﴿٧٣﴾

"Karısı ise ayakta duruyordu; derken hayız alameti hissetti. İşte bu şekilde Biz o kadına İshak'ı müjdeledik; üstelik İshak'ın ardından da (onun oğlu) ***Yakub'u*** (müjdeledik). ***"Vay başıma gelene! Ben yaşlı bir kadın şu kocam da bir piri fânî olduğu halde, ben çocuk doğuracağım ha? Bu gerçekten de çok garip bir şey!" dedi. Onlar "Sen Allah'ın emrini garip mi karşılıyorsun?" dediler; "Allah'ın rahmeti ve bereketi sizin üzerinize olsun ey hâne halkı, kuşku yok ki O'dur Hamîd, O'dur*** Mecîd***!"***

(Hûd 11:71-73)

Bu ayette Mecîd ismi Hamîd ismi ile birlikte gelir. Söz konusu ayette, melekler Hz. İbrahim'in kısır eşine çocuğunun olacağı müjdesini vermiş, onun şaşkınlığını ifade etmesi üzerine de şöyle demişlerdir: "Onlar dediler ki: "Sen Allah'ın emrini garip mi karşılıyorsun? Allah'ın rahmeti ve bereketi sizin üzerinize olsun ey hane halkı; şüphesiz O'dur Hamîd olan, O'dur Mecîd olan."

Bağlamı göz önüne alındığında, ayetin sonunda yer alan Hamîd ismi, Hz. İbrahim'in eşine bu müjdeden dolayı şaşırmasını değil, Allah'a hamd etmesi gerektiğini telkin etmektedir. Mecîd ise, Allah'ın ululuğunu ifade eder. *Hamidun mecîd*'in açılımı şudur: Sonsuzca övgüye layık olan O, övgüye muhtaç olmayacak kadar da uludur. Seni şaşırtan şey, O'nun için hiçbir şeydir.

İki ismin de belirsiz gelmesinin bağlamla yakın bir alakası vardır. O'nun öyle işleri vardır ki, onlara akıl sır ermez. O'nun kudretine hudut çizilmez. Siz de sadece aklınızın erdiği işleri için değil de, aklınızın ermediği işleri için de O'na hamd edin.

Hamîd ile Mecîd isimlerinin birlikte gelmelerinin bir başka nüktesi de şudur: Allah verince şükredilir, alınca hamdedilir, verince de alınca da *temcîd* edilir. Zira O bizatihi şan ve şeref sahibidir. Kulun O'nu övmesi veya övmemesi O'nun şan ve şerefine halel getirmez.

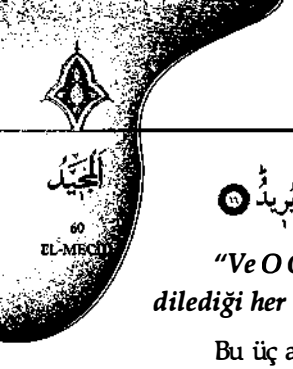
Bunun bir başka nüktesi daha vardır: Hz. İbrahim gibi vermeyişine hamd ederseniz, Hamîd olan Allah bunu görür ve Mecîd ismiyle tecelli eder. Öyle cömertçe verir ki, siz yaşınıza başınıza bakmaz evlat istersiniz, o bir evlat vermek yerine İsmail'in yanına bir de İshak koyarak verir. Bununla da yetinmez, daha ortada olmayan evladın evladını, yani torun Yakub'u da müjdeler.

İbrahîm ailesi Allah'ın Mecîd isminin tecellisine medar olmuşlardır. Bu yüzden Allah Rasulü, sahabesinden kendisi için Allah'a dua ederek destek istemelerini öğretirken, İbrahim ailesini de işin içine katmış ve bize kadar gelen 'salevat'lar içinde en sahihi olan ünlü salâtını Allah'ın Mecîd ismi ile sonlandırmıştır. Bu bahis aşağıda gelecektir.

3.3. Mecîd arşın sahibidir

Mecîd isminin ikinci kez geçtiği Burûc 15, aynı sıfatın iki kez kullanıldığı Kur'an bağlamında gelir. Kur'an'ın iki bağlamı vardır: Birincisi kaynağına dönük bağlamı, ikincisi hedefine dönük bağlamı. Kur'an'ın kaynağına dönük bağlamı manayı temsil eder ve arşa bakar, hedefine dönük bağlamı lafzı temsil eder ve arza bakar. Kur'an'ın inişi "nüzul sebebine" mebni ise, çıkışı da esma-i hüsnaya mebnidir.

Burûc 15, Kur'an vahyinin kaynağına dönük bağlamı sadedinde gelir:

وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ ﴿١٤﴾ ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ﴿١٥﴾ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ ﴿١٦﴾

"Ve O Ğafûr'dur, Vedûd'dur, Arş'ın sahibi olan el-Mecîd'dir; dilediği her şeyi yapan bir Fa'âl'dir." *(85:14-16)*

Bu üç ayette tam 4 esma yer almaktadır: el-Ğafûr, el-Vedûd, el-Mecîd ve Fa'âl.

Ayette geçen Mecîd'in Allah'ın değil de 'arş'ın sıfatı olarak da okunabileceğini, nitekim karilerin çoğunluğunun da böyle okuduğunu, fakat istikrai bir okuma sonucu tercihimizi Allah'ın sıfatı olduğu yönünde yaptığımızı ve bunun gerekçesini yukarıda izah etmiştik.

Ğafûr isminin Mecîd ile ilişkisi: Çok bağışlayanın şanı şerefi de çok olur. Allah'ın bağışladığı gibi kimse bağışlayamaz.

Vedûd isminin Mecîd ile ilişkisi: Çok seven ve çok sevilenin şan ve şerefi de çok olur. Allah en çok seven ve en çok sevilendir. Dolayısıyla şanı şerefi en çok olan da O'dur.

Fa'âl isminin Mecîd ismi ile ilişkisi: O her an aktif bir Allah'tır; eşsiz ve benzersiz şan ve şerefinin tecellisini kullarına her an göstermektedir.

- Bu bağlamda "dilediğini yapandır" ile ne murat edilmektedir?

- Şu: O dilediğini yapandır. Böyle olduğu halde, Mecîd olan Allah şanına yakışanı yapar, keyfinin istediğini değil. Zira ***"Benim Rabbim "sırat-ı müstakim üzeredir"*** (11:56). Zira Allah kimseye hesap vermediği halde, ehl-i takvadır, sorumlu davranandır (74:56).

4. MECÎD OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ

4.1. Mecîd'in en büyük tecellisi: Mecîd olan Kur'an

Allah'ın Mecîd isminin en büyük tecellisi Kur'an'dır. Kur'an Mecîd isminin o kadar doğrudan tecellisidir ki, kendisi de Mecîd sıfatını almıştır. Kur'an'ın Rabbi sadece zatına verdiği sıfatı Kur'an'a da vermiş ve onu Mecîd olarak anmıştır. Üstelik bunu iki yerde yapmıştır:

بَلْ هُوَ قُرْاٰنٌ مَّجِيدٌ ۝٢١ فِى لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ ۝٢٢

"Hepsinden öte bu şanlı şerefli bir hitaptır; tarifsiz bir hafızada koruma altına alınmıştır." *(Burûc 85:21-22)*

Bu ayetteki *mecîd* vasfı, Kur'an'ın kaynağına dönüktür. Yani onun kaynağının korunmuş ve dokunulamaz oluşuna atıftır. Bu yüzden o kaynağından şanına ve şerefine yaraşır bir biçimde çıkmıştır.

قٓ وَالْقُرْاٰنِ الْمَجِيدِ ۝١

*"Kâf! **Bu şanlı şerefli Kur'an'ın değerini bilin!"*** *(Kâf 50:1)*

Burada "değerini bilin" diye çevirdiğimiz yemin vavı (و) "şahit olsun", "dile gelsin" diye de anlaşılabilir. Nihayetinde, bu manaların hepsi de Kur'an'ın inşa edici bir özne oluşuna dikkat çekerler.

Yukarıdakinin aksine, bu ayetteki *mecîd* vasfı da Kur'an'ın hedefine dönüktür. Yani onun muhatabı olan Nebi'ye ve mü'minlere şeref ve şan katacağına dair bir ima içerir.

Yukarıdaki ayetlerin de gösterdiği gibi; Allah'ın Kur'an'da Mecîd ismi iki kez Allah'a, iki kez de Kur'an'a isnat edilerek, aslında Kur'an'ın şan ve şerefin öznesi oluşuna dikkat çekilmiştir.

Mecîd sıfatının biri ism-i fail diğeri ism-i mef'ul olmak üzere iki anlamı vardı. İsm-i mef'ul vurgusuyla Kur'an'ın mecîd oluşu "Kur'an eşsiz ve benzersiz şan ve şeref sahibi Allah'ın gönderdiği eşsiz ve benzersiz şan ve şeref sahibi bir kitaptır" anlamına gelir. İsm-i fail vurgusuyla, eşsiz ve benzersiz bir şan ve şeref kaynağı olan Kur'an, kendisiyle inşa olan herkese sahici bir şan ve şeref katar. Bu şan ve şerefi Allah takdir eder.

Kur'an kendisini birçok vasıfla tanıtır. Bu vasıflar şunlardan oluşur: kitab (2:2), musaddık (2:41), hudâ (2:183), hayr (2:269), muhkem (3:7), hablullah (3:103), beyân (3:138), munâdî (3:193), fazl (4:83), nûr (4:124), muheymin (5:148), mufassal (6:114), huccetun baliğa (6:149), sırat-ı mustakîm (6:153), apaçık mesajlar (6:157), burhân (7:174), besâir (7:203), şâhid (11:17) mubîn (12:1), beyyinât (12:2), rahmet (12:111), hukm ve ilim (13:37), zikr (15:9), belâğ (15:52), 'azîm (15:87), tıbyân (16:89),

ahd (16:95), hak (16:105), şifâ (17:82), kayyım (18:2), rızk (20:131), vahy (21:45), tayyib (22:24), meviza (24:34), furkan (25:1), tenzîl (26:192), urvetu'l-vuskâ (31:2), hâkim (36:2), mubarek (38:29), nebeun 'azîm (38:67), mesani (39:23), ahsene'l-hadîs ve muteşabih (39:23), sıdk (40:33), beşîr ve nezîr (41:4), azîz (41:41), rûh (42:52), 'Arabiyyen (43:3), 'aliy (43:4), ni'met (43:13), mecid (50:1), kerîm (56:77), 'aceb (72:1), kavlen sakîlen (73:5), tezkira (74:54), suhuf ve mukerrame (80:13), merfua ve mutahhar (80:14), fasl (86:14).

Bunların çoğu Kur'an'ın vasfıdır (*na't*). Fakat bunlar içinde özne ve mübalağalı özne kalıbıyla gelenler, vahyin ya da Kur'an'ın tartışmasız sıfatı olarak gelirler: *Bâliğa, şâhid, mubîn, 'azîm, kayyım, tayyib, hâkim, beşîr, nezîr, azîz, mecîd, kerîm.*

Mecid, mübalağa ile ism-i fail kalıbıyla gelen Kur'an sıfatlarından biridir. Bunun anlamı, Kur'an'ın, kendisini okuyan karşısında nesne değil özne oluşudur. Kur'an'ın özne oluşu ile verdiği mesaj şudur:

1. Ey muhatab, ben seni inşa edeceğim!

2. Bana nesneymişim gibi yaklaşıp da kafandaki anlamları bana giydirme!

3. Benim senin zihnini inşa eden bir usta olduğumu kabullen!

4. Benim taşıdığım anlamı bırakıp da sayfalarımla, kâğıdımla, cildimle, yazımla ilgilenerek beni yücelttiğini düşünüyorsan yanılıyorsun. Zira ben seni yüceltmek için yüceler yücesi arştan indim. Beni arştan da yükseğe kaldıracak değilsin ya!

4.2. Mecîd'in Nebi'ye tecellisi olarak "salât"

Mecîd olan Allah'ın tecellilerinden biri de, vahiyle inşa olmuş mü'minlerin şan ve şerefini yüceltmesidir. Kur'an vahyi ile inşa olan ilk şahsiyet Allah Rasulü idi. Allah onun şanını ve şerefini vahiyle yüceltti. Bu hakikat, Şerh suresinin şu ayetinde dile gelir:

"Namını yüceltmedik mi?" (94:4)

Allah'ın, Nebi'sine Mecîd ismi ile tecellilerinden biri de, ona "salât" etmesiydi. Peki, Allah'ın salâtı neydi?

Bu suale cevap vermek için, önce ilgili ayeti buraya dercetmek gerekecektir:

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَٰٓئِكَتَهُۥ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ ۚ يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٥٦﴾

"Şu kesin ki Allah ve O'nun melekleri Peygamber'e** salât **ederler; ey iman edenler, siz de ona salât edin ve tam bir teslimiyetle selamlayın!"[60] *(Ahzâb 33:56)*

Burada Allah ve meleklerinin yaptığı eylemi mü'minlerin da yapması emredilmektedir.

- Kur'an'da Allah ve meleklerinin *salât*'ı sadece Nebi'ye mi hastır?

- Hayır. Allah ve melekleri, tıpkı nebiye salât ettikleri gibi, mü'minlere de sâlat ederler. Bunun delili, bu surenin 43. ayetidir:

هُوَ الَّذِى يُصَلِّى عَلَيْكُمْ وَمَلَٰٓئِكَتُهُۥ ﴿٤٣﴾

"O (Allah) ***ki, size** salât **eder, O'nun melekleri de*** (salat ederler)" *(Ahzâb 33:43)*

Şu ayette de, Allah'ın mü'minlere salâtından söz edilmektedir:

أُو۟لَٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَٰتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ ﴿١٥٧﴾

"İşte bunlar, Rablerinin** salâvatı **ve rahmeti kendi üzerlerine olan kimselerdir." *(Bakara 2:157)*

Tevbe 97'de, bu kez Allah Rasulü'nün mü'minlere salâtından söz edilmektedir:

وَمِنَ ٱلْأَعْرَابِ مَن يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ قُرُبَٰتٍ عِندَ اللَّهِ وَصَلَوَٰتِ ٱلرَّسُولِ ﴿٩٩﴾

"Bedevi Araplar arasında Allah'a ve Ahiret Günü'ne iman eden, infak ettiği her şeyi Allah katında bir yakınlık ve Rasûl'ün** salavâtını **alma vesilesi bilenler de var." *(Tevbe 9:99)*

60 Salât'a Allah ve melekleri de katılırken selâm'ın sadece mü'minlere emredilmiş olması manidardır. Buradaki selâm ile 27:59'daki arasında ilişki dikkate değerdir.

4.3. Allah'ın "salât" demesinin mahiyeti nedir?

Allah aşkına, "Acaba Allah Rasulü, bu mü'minlere nasıl salât ediyordu?" diye sormak yok mudur? Cevabı, aynı surenin 103. ayetinde gelmektedir. Rasulullah'ın bedevilere salâtı, yani "desteği", duası imiş.

- Ahzab 56'da buyrulan Allah'ın ve Meleklerin yaptığı, Mü'minlerin ise yapmakla emrolunduğu salât nedir?

- Buna bazı eski müfessirler şu cevabı verirler: Allah'ın salâtı rahmet, Meleklerin salâtı istiğfar, mü'minlerin salâtı dua. Bu iki açıdan yanlıştır:

1. "Allah'ın salâtı rahmettir" yorumunu Kur'an reddeder. Zira Bakara 157'de; "Rablerinin *salavât* ve *rahmeti*'nin üzerlerine olduğu" mü'minlerden söz edilmektedir. Dilde kuraldır: Eğer iki kelime *vav* bağlacıyla birbirinden ayrılıyorsa, ikisinin manası farklıdır. Dolayısıyla salât'ı rahmet ile açıklamak, hiçbir şeyi açıklamamaktır.

2. Çok anlamlı dahi olsa, bir kelime bir makamda bir anlamda kullanılır. Hatibin hitabından muradı varsa, bu böyledir. Bu ayette *yusallûne* ve *sallû* fiilleri aynı makamda kullanılmıştır. Emredilen fiil de aynı olmalıdır. Bu öyle bir fiil olmalıdır ki, Allah, melekler ve mü'minler o fiilde müşterek olsunlar. Salât'ın her üçünü birden kapsadığının bir delili de, ayetin "Tam bir teslimiyetle selamlayın!" kısmıdır. *Salât*'ta Allah, melekler ve mü'minler müşterek, *selam* sadece mü'minlere has tutulmuştur.

3. Allah ve meleklerin zaten yaptığı, mü'minlere de yapmalarının emredildiği *salât* fiili, "dua" da olamaz. Zira Allah "dua" etmez. Bu, Allah için caiz değildir. Zaten bundan dolayı bazı müfessirler zorunlu bir çıkış yolu olarak, "Allah'ın salâtı rahmettir" formülünü icat etmişlerdir.

- Şu halde ayette Allah, melekler ve mü'minlerin iştirak ettiği salât fiili nedir?

- Bu konuda ilk otoriteler farklı görüşler dile getirmişlerdir. İbn Abbas bunu "tebrik etmek" olarak anlamış (Taberi). Süfyan Allah'ın salâtı rahmet, meleklerinki dua demiş. Ata "Rahmetim gazabımı geçti" ayetini okumuştur. Said b. Cübeyr İbn Abbas'tan bu ayetin tefsiri sadedinde şunu nakletmiştir: "İsrâiloğulları

Musa'ya "Rabbin sana salât ediyor mu?" diye sordular. Musa'nın Rabbi nida etti: "Evet Ben de meleklerimle birlikte tüm nebi ve rasullerime salât ediyorum".

Cabir'in eşi Rasulullah'tan kendine ve eşine salât etmesini istedi, Rasulullah ona "Allah sana ve eşine salât etsin (*sallallahu 'aleyke ve 'ala zevcike*)" diye dua etti (İbn Kesir).

Anlaşılan o ki, *salât*'ın manası konusunda, ulemamızın ittifak ettiği tek husus, ihtilaf etmek olmuştur. Şu halde, "Salât ile Allah neyi murad etmiştir?" sorusunun peşine düşmemiz icap eder. Bu sorunun peşine düştüğümüzde, şu sonuçlara ulaşıyoruz:

1. *Salât Kur'an'da çok anlamlı kavram olarak yer alır*: *Ekame* fiili ile birlikte "namaz ibadetini hakkını vererek kılmak", 5:12'de "destek", 5:58'de "din ve dindarlık", 5:106'de "davet", 24:41'de kuşların salatı olarak "yaratılış amacına uygun hareket etmek", 19:59'da "ibadet" ve daha başka manalara kullanılmıştır (Bkz. 107:6 ve 103:3, notlar).

2. *Salât'ın kök manalarından biri de "destek"tir*: *es-Salvu*, "insanın dik oturmasını sağlayan oyluklar veya dik yürümesini sağlayan omurga" anlamına gelir (*Lisân* ve *Tâc*). Kur'an'daki bazı *salât*'lara kök manası olan "destek" karşılığı verilince anlam oturmaktadır. Mesela Tâhâ 14'teki *ekimi's-salâte li-zikrî* (adımın anılıp şanımın yücelmesi için tüm destek ve çabanı seferber et). A'la 9-10'daki *zikrâ* ve *men yahşa* ile 14-15'teki *men tezekkâ* ve *sallâ* arasında sıkı bir irtibat vardır. Salât'ın gerçek anlamını bulmamızda bu pasajdaki kavramsal karşıtlıklar yol göstericidir. *Men yahşâ* (10) ile *el-eşkâ* (11) nasıl zıddiyet ilişkisine sahipse, *yaslâ* (12) ile *salla* (15) da kökenleri bir olmasına rağmen manaları zıttır. Birincisi "ateşi desteklemek için cehennemin göbeğine dikilmeyi"; ikincisi ise "Allah'a –özünde kendine- destek için esas duruşu korumayı" ifade eder. Zımnen: Cehennemle doğrulmak istemeyen namazla doğrulsun" mesajını içerir. Zira *salleytu'l-'ûd*, "değneği ateşte doğrulttum" demektir.

3. *"Destek" dışındaki hiçbir mana, Allah, melekler ve mü'minlerin müşterek fiilini karşılamamaktadır*: *Salât'ın* destek emri olduğunu, Allah'ın ve meleklerinin bu salâtı vahyi gönderip indirerek yaptıkları, mü'minlerinse fiili dua ile risalet mirasını desteklemeleri gerektiğini göstermektedir. Aslında Peygamber için edilen dua olan salâvat da bu desteğin sözlü boyutudur.

4. *"Destek" manasını, ayetin bağlamı da desteklemektedir*: Ahzab 56'nın içinde yer aldığı 53-58. ayetlerin konusu, Hz. Peygamber'in hukukunun gözetilmesidir. Mü'minlere iki kez Peygamber'i üzmemeleri hatırlatılmaktadır. Hz. Nebi'nin eşleri de uyarılmakta, onu incitmemeleri istenmektedir (57). Bütün bu uyarılar arasında yer alan 56. ayetin mü'minlere belli cümleleri söylemeyi emrettiği yorumunu destekleyen, rivayet kültürü dışında, herhangi bir delil bulunmamaktadır.

Kitaplarda Allah Rasulü'nün adının ardına salevat yazma bidatı Efendimizin vefatından yaklaşık 4 yüzyıl sonra icat edilmiştir. Bunun elde bulunan ilk örneğine, Yahya b. Selam el-Basri'nin tefsirinden hicri 383 tarihini taşıyan bir elyazma nüshada rastlanmıştır.[61]

4.4. Ahzab 56'daki "salât" emrinin mahiyeti nedir?

Bütün bu veriler ışığında Ahzab 56'nın manası şu olur: "Şu kesin ki Allah ve O'nun melekleri Peygamber'i desteklerler; ey iman edenler, siz de onu destekleyin ve tam bir teslimiyetle selamlayın!"

- Sadece "salavat" getirmekle, mü'minlere verilen ilahi emir yerine gelir mi?

Cevap:

1. Uhud'a Müslüman olarak gelip Uhud'dan münafık olarak evlerine dönen 300 kişi, Rasulullah'a destek olmadıkları halde salavat getirerek bu işin sorumluluğundan kurtulacaklarını düşünüyorsak;

2. Uhud'da Nebi'nin "Asla terk etmeyin!" diyerek yerleştirdiği yerden ganimet aşkına ayrılan okçuların, bu yaptıklarını affettirmek için, Hz. Nebi'ye salâvat getirdiklerini düşünüyorsak;

3. Tebuk seferine yalandan mazeretlerle katılmayan münafıkların ve kalbinde hastalık olanların, bu yaptıklarını Hz. peygamber'e salavat getirerek affettireceklerini düşünüyorsak; yukarıdaki soruya "evet" cevabı verebiliriz. Aksi halde "evet" cevabı vermemiz, kendimizi kandırmaktan öte hiçbir değer ifade etmez.

61 İbn Aşûr, ***et-Tahrir ve't-Tenvir*** XXII, s. 97-101.

Peki, günümüzde yaşayan her mü'min de Ahzab 56'daki emirle mükellef olduğuna göre, Allah Rasulü'ne destek emrini nasıl yerine getirecektir? İşte birkaç misal:

1. Allah Rasulü'nün canı da dâhil tüm hayatını onu hayata uygulamak ve tebliğ etmek için ortaya koyduğu vahiyle inşa olup, onu taşıyıp yaşayarak.

2. Ahlakı Kur'an olan Allah Rasulü'nün geriye bıraktığı örnek hayatı, kendi şimdi ve buradalarımızda yaşayarak.

3. Allah Rasulü aleyhisselam yaşasaydı, kimlere ilahi kelamın hidayetini ulaştırmak isterdiyse, onlara ulaştırmak için tüm gayretimizi harcayarak.

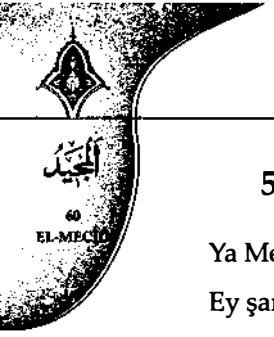
Bunları yapan, "Salât edin!" ilahi emrini, bihakkın yerine getirmiş olur. Eğer bunların hiçbirine yanaşmamış da, bu ilahi emri sadece Rasulullah'a dua olan salavata indirgemişse, iyi bilsin ki, Rasulullah'ın onun duasına ihtiyacı yoktur. Zira O'na Allah'ın ve meleklerin salâtı yeter de artar bile.

Salât'ın en yaygın manalarından birinin "dua" olduğu su götürmez bir hakikattir. Ahzab 56'dan bağımsız olarak, mü'minlere kendi öz nefislerinden evla olan Hz. Peygamber'e dua etmeleri, bir iman edebidir. Bu edebin Kur'an'daki karşılığı Ahzab 56 olamaz. Olsa olsa Mecîd isminin yer aldığı Hûd 73 olabilir.

İbrahîm ailesi, Allah'ın Mecîd isminin tecellisine medar olmuştur. Bu yüzden Allah Rasulü, sahabesinden kendisi için Allah'a dua ederek destek istemelerini öğretirken, İbrahim ailesini de işin içine katmış ve bize kadar gelen 'salevat'lar içinde en sahihi olan ünlü salâtını Allah'ın Mecîd ismi ile sonlandırmıştır.

Muttaki imam İbn Ebi Leyla'dan şöyle rivayet edilir: Ka'b b. Ucra ile karşılaştım. Dedi ki: "Sana bir hediye vermemi ister misin? Bir gün Rasulullah çıka geldi. Biz dedik ki: Sana nasıl selam vereceğimizi, nasıl salât edeceğimizi anladık. Dedi ki: "Şöyle deyiniz: Allah'ım! Muhammed'e ve Muhammed'in ehline salât et; tıpkı İbrahim'in ehline salât ettiğin gibi. Şüphe yok ki Sen Hamîd'sin, Mecîd'sin. Allah'ım! Muhammed'e ve Muhammed'in ehline bereket ihsan et, İbrahim'in ehline bereket ihsan ettiğin gibi. Şüphe yok ki Sen Hamîd'sin Mecîd'sin."[62]

62 Buhari, 3370; Müslim, 406; Ebu Davud, 976; İbn Hanbel, 18127.

5. MECÎD OLAN ALLAH'A DUA

Ya Mecîd, Ya Allah!
Ey şan ve şerefin kaynağı olan!
Ey işinde mükemmel, lûtfunda cömert olan!
Ey kereminde sınırsız, ihsanında gani olan!
Bizi Mecîd isminin tecellisine medar et!

Ya Mecîd, Ya Allah!
Bizi, görünmek için olmayı feda edenlerden değil,
olmak için görünmeyi feda edenlerden eyle!
Bizi, ganimeti gayretin önüne koyanlardan değil,
gayreti ganimetin önüne koyanlardan eyle!

Ya Mecîd, Ya Allah!
Hakka imanla erdiğimiz şeref başımızın tacıdır,
bizi batılda şeref arayan şaşkınlardan eyleme!
Kurtuluş, mecîd olan Kur'an'ın inşasındadır,
bizi Kur'an-ı Mecid'in inşa ettiklerinden eyle!

Âmin!

اَلْمُسْتَعَانُ

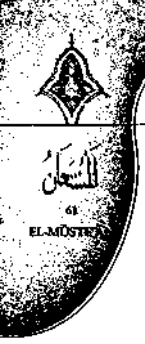
61

EL-MUSTE'ÂN

Yardım Dilenilen

Yegâne Yardım Mercii

Eşsiz Ve Benzersiz Yardım Kaynağı

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

El-Muste'ân, Kur'an'da kullanılan esma-i hüsnadan biridir. Kur'an'da iki yerde Allah'a nisbetle isim formunda kullanılır. Kulları tarafından kendisinden yardım istenen, yegâne yardım mercii, eşsiz ve benzersiz yardım kaynağı olan sonsuz ve mutlak özne demektir.

El-'avn, "bir şeye karşı veya bir şey hususunda yardım etmek" anlamına gelir. Bu mastarda, tekil, ikil ve çoğul aynıdır. Bazıları çoğulunun *a'vân* geldiğini kabul eder. "Bana kuvvetle yardım edin" (18:95) ayetindeki *e'înûnî* bu anlamdadır. *İ'âne*, "başkasına yardım etmek" (25:4) demektir. *Mu'âvin*, "yardımcı" demektir. *Te'âvene*, "yardımlaştı" veya "yardımda dayanışma sergiledi" anlamına gelir. "İyilik ve takvada yardımlaşın" (5:2) ayetinde *te'âvenû* emri bu anlama gelir. *El-Me'ûne*, "yardım" anlamına gelir.

İ'âne ve *me'ûne* ile *nasr* ve *nusrat* arasında fark vardır. *Nasr*, birinin düşmanına veya hasmına karşı verdiği mücadeleyi kazanmasına yardım etmektir. *İ'âne* ise böyle değildir. Onu bir başkasına karşı desteklemek için değil, bizzat onu desteklemek için yapılan yardımdır.

Bakara suresine adını veren inek kıssasında İsrailoğullarından kesmeleri istenen ineğin niteliği aktarılırken "O sığır ne yaşlı ne de körpe olup bu ikisinin ortasıdır" ayetindeki *'avânun*, bu köktendir. Bir canlının yardıma en müsait yaşı "orta yaş" olduğu için *'avân*: "orta" diye isimlendirilmiştir.

İste'âne, "yardım istemek" anlamına gelir. Fatiha suresinde her mü'minin namazın her rekatında okuduğu ***"Yalnız Sana kulluk eder ve yalnız Senden yardım dileniriz"*** (1:5) ayetindeki *nesta'în* de bu anlamdadır. Buna bir başka Kur'ani örnek de, ***"Sabır ve namazla yardım isteyin"*** (2:45) ayetindeki *ista'înû* emir fiilidir.

El-Muste'ân, ism-i mef'ul (nesne) kalıbında bir isimdir. Bu isim esma-i hüsna içinde ism-i mef'ul oluşu açısından bir istisnadır ve ayrıcalıklıdır. Esma-i hüsna içerisinde fa'îl ve fa'ûl kalıbından gelen Vedûd, Ğafûr, Kerîm, Hakîm gibi tüm isimler öncelikle ism-i fail, ikinci olarak da ism-i mef'ul manası taşırlar. Bütün bu isimler ikincil manaları olan ism-i mef'ul manasıyla Muste'ân ismi ile müşterektirler. Fakat Muste'ân isminin çift anlamlı isimlerden ayrıldığı nokta, bu ismin sadece ism-i mef'ul manası taşımasıdır.

1.1. İsm-i mef'ul kalıbına has bir ismin hikmeti

Bu ismin esma-i hüsnaya kattığı farklılık şudur:

1. Allah'ın esması sadece "özne" kalıplarından müteşekkil olsaydı, o zaman ilahi esmayı kulların tercih ve davranışlarının etkilemesinden söz edilemezdi. Fakat bu isimler içerisinde nesne manası da olan isimlerin ve özellikle sadece nesne manası olan Muste'ân isminin olması, kulların tercihlerinin ilahi esmanın tecellilerini etkilediği sonucunu verir.

2. Esma içinde ism-i mef'ul manasının olması, Allah'ın sadece ulaşan değil, aynı zamanda ulaşılan bir Allah olduğunu gösterir. Mesela *Vedûd*, sadece seven değil aynı zamanda sevilen olduğunu; *Şehîd*, sadece şahit olan değil, aynı zamanda şahit olunan olduğunu; *Alîm*, sadece bilen değil, bilinen olduğunu gösterir. Fakat *Muste'ân*'ı bunlardan ayıran, sadece "Yardım isteyen" manasına gelmesidir.

3. Bu, Allah'ın, kulları tarafından ulaşılamaz ve etkilenemez bir Zat olmadığını gösterir. Allah, kullarına sadece buyuran ve duyuran değildir. Kullar da O'na kendi seslerini duyururlar ve O'nun esmasının tecellilerini tercihleriyle ve yaptıklarıyla harekete geçirebilirler.

El-Muste'ân olan Allah, yardım istenilmeye açık olan Allah'tır. Hatta kendisinden yardım istenilmesini bekleyen Allah'tır. ***"Dua edin ki icabet edeyim"*** (40:60) diyen bir Allah'tır. Sadece kullarına icabet eden değil, onların da kendisine icabet etmesini isteyen bir Allah'tır (8:24). Zira O, eşsiz ve benzersiz bir yardım mercii, kendisinden yardım dilenilen bir Muste'ân'dır.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

2.1. O'ndan yardım dilenmek yardıma nail olmaktır

Allah zatına Muste'ân ismini seçip beğenmiştir. Onun zatını eşsiz ve benzersiz yardım mercii olarak takdim etmesi, kulları kendisinden istemeye tahrik etmesi anlamına gelir.

- Allah kullarını kendisinden istemeye neden tahrik eder?

- Zira O, en çok istenilen olmayı zatına hasretmiştir. Bunu şanına yakıştırmıştır. Eğer hakikat buysa, bu ismin tecellisi için

kulların O'ndan istemesi kulluğun edebinden ve mü'minliğin şanındandır. Kullar kendilerinden istenince kızarlar, Muste'ân olan Allah ise kendisinden istenilmeyince kızar.

Kullar da yardım ederler. Fakat kulların yaptığı her yardım, Allah'tan aldıkları yardımdır. Yani hiçbir kul kendi yarattığını vermez. Verdiği her şey, Allah'ın yarattığıdır. Onun için de kullara el-Muste'ân denilemez.

Allah'tan istenilecek yardımı kullardan isteyen, ne Allah'ı ne de kulları tanıyor demektir. Eğer birinden birini tanısaydı bunu yapmazdı. Eğer o Allah'ı tanısaydı Allah'ın eşsiz ve benzersiz bir yardım mercii olduğunu da bilirdi. Eğer o kulları tanısaydı, kulların yardım istenilen değil yardım isteyen aciz ve muhtaç varlıklar olduğunu bilirdi.

Yardım mercii olarak görülen kul ne kadar zengin, ne kadar güçlü, ne kadar muktedir ve ne kadar cömert olursa olsun, yine de el-Muste'ân olamaz. Zira zengin kul servetine muhtaç olan kuldur. Güçlü kul, gücüne muhtaç olan kuldur. Muktedir kul, iktidarına muhtaç olan kuldur. Cömert kulun cömertliği Allah'ın kendisine ikram ettikleriyle sınırlıdır. Şu halde; "*Kendisi himmete muhtaç bir dede / Nerde kaldı gayriye himmet ede*" mısralarında dile gelen durum gerçekleşmiş demektir.

Allah'ın Muste'ân oluşunu bilmek, bizzat Allah'ın yardımına nail olmak demektir. Kul "Ya Muste'ân!" deyince, sadece Allah'tan yardım istemiş olmaz, aynı zamanda ilahi yardıma da nail olmuş olur. Zira Allah'ı tanımanın bir parçası olan Muste'ân isminin şuurunda olmak, ilahi yardıma nail olmaktır. İstediğimizin bize verilmesi, fazladan bir yardım olacaktır.

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Kur'an'da Muste'ân ismi

Muste'ân ismi Kur'an'da iki yerde Allah'a isnatla isim formunda gelir: Yusuf 18 ve Enbiya 112. Bu da bu ismin tereddütsüz esma-i hüsnadan olduğunu gösterir.

Geldiği iki yerde de belirli olarak el-Muste'ân şeklinde gelir. Bu, ismin manasındaki mutlaklığa ve müsemmanın bu vasfıyla bilinirliğine delalet eder. Yani Allah öyle mutlak bir yardım merciidir

ki, bunun isbatı için dil dökmeye gerek yoktur. Zira O'nun eşsiz ve benzersiz bir yardım mercii oluşuna varlık şahittir.

İsmin geldiği Yusuf ve Enbiya sureleri, Mekki surelerdir. Bu durum, Muste'ân isminin Mekki bir isim olduğunu gösterir. Yusuf suresi, Hz. Peygamber'in taşlanarak geri çevrildiği Taif seferinin ardından inmiştir. Enbiya suresi ise, I. Akabe biatinin ardından inmiştir.

Bu iki sure, kahramanları üzerinden Hz. Peygamberi teselli eder ve ona umut aşılar. Allah'ın Muste'ân oluşunu hatırlatır. Allah inkârcı muhataplara karşı yardım dilenilen tek mercidir. İsmin geçtiği ilk surenin Taif dönüşü indiği hatırlanacak olursa, Hz. Peygamber'e "Kadir kıymet bilmez Taiflilerden değil, yardım istenilecek yegâne merci olan Allah'tan yardım iste!" uyarısı vardır.

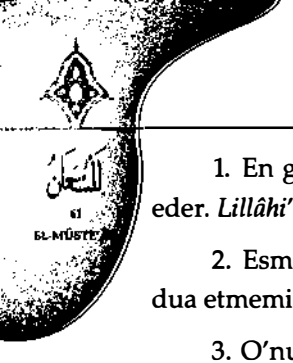
İlk Akabe biatinin ardından inen Enbiya suresindeki Muste'ân ile verilen mesaj şu olmalıdır: Gördün mü, Rabbin sana nasıl yardım etti! O halde sen yardımı Muste'ân olan Allah'tan iste! Zira kendisinden yardım istenilecek tek merci O'dur.

3.2. Muste'ân ismi esma-i hüsnadandır

Muste'ân ismi Kur'an'da cümle içinde sıfat olarak kullanılmadığı gerekçesiyle esmadan sayılmayacağını söyleyenler olmuştur. Bu, yersiz bir itirazdır. Zira Kur'an'da "sıfat" kelimesi Allah'a isnatla hiç kullanılmaz. Fakat "el-esmâu'l-husnâ" kalıbı, Kur'an'da dört yerde geçer. Yani Kur'an'ın edebiyle edeplenen bir aklın aradığı, *sıfâtullah* değil *esmaullah* olmalıdır.

Hiç kuşku yoktur ki, isim sıfattan daha kapsamlıdır. Yine isim, ismin sahibi olan Zat'ı sıfattan çok daha öncelikli temsil eder. Zira Allah'a "Ya Rahman!" veya "Ya Rahim!" diye yalvararak ismiyle dua ederiz. Fakat "Ya rahmetullah!" diye dua etmeyiz ve edemeyiz. O zaman sıfatın sahibi olan Zat'a değil, Zat'ı bırakıp sıfata yönelmiş oluruz. Fakat isim ile dua böyle değildir. Zira isme dua, o ismin sahibi olan Zat'a duadır. Fakat "Rahmetinle yardım et!" (*İsta'in bi-rahmetike*) diyebiliriz.

Allah şöyle buyurur: ***"Esma-i hüsna Allah'a hastır; artık O'na o isimlerle dua edin ve O'nun esması hakkında haktan sapanlardan uzak durun!"*** (A'raf 7:180) Bu bir emirdir. Bu ayet:

1. En güzel niteliklerin yalnız Allah'a has olduğunu ifade eder. *Lillâhi*'nin cümlenin başında gelmesi hasr ifade eder.

2. Esma-i hüsnanın bildirildiğine işaret eder. Zira onunla dua etmemiz istenmektedir.

3. O'nun esmasında haktan sapmanın birçok şekli vardır. Bunlardan biri de, O'nu kendi zatı için kullanmadığı isimlerle anmaktır. Esma'da zan olmaz. Bir ismin esma-i hüsnadan olduğu ancak Kur'an ile sabit olur.

Esma-i hüsnadan olup olmadığı konusundaki tartışmalar tamamıyla yersizdir. Zira: Kur'an'da Allah'a nisbetle isim olarak gelmiştir. Şaibeli rivayetlerde yer alan ve Kur'an'da isim formuyla hiç yer almayan bir takım isimlerin esma-i hüsnadan olduğunu sorgulama gereği bile duymayan ulemamızın, Kur'an'da Allah'a isnatla isim formuyla gelen isimlerin esma-i hüsnadan olduğunu sorgulamaya kalkmalarını anlamak mümkün değildir.

Geldiği iki yerde de "Allah nitelediklerinize karşı Muste'ân'dır" şeklinde kayıtlı olarak gelir. Sırf yalınkat ve müstakil gelmediğinden dolayı, el-Muste'ân'ın esma-i hüsnadan olmadığını söyleyenler olmuştur. Bunu red için şu tek gerekçe yeterlidir: Allah'ın Kur'an'da zatına nisbetle isim kalıbında kullandığı her isim, tartışmasız esma-i hüsnadandır. Kaldı ki, müstakil gelmediği için Müste'ân'ı esmadan saymayanlar, aynı bunun gibi müstakil gelmeyen birçok isme hiçbir itirazda bulunmamışlardır.

3.3. Allah Muste'ân olandır

Muste'ân olan Allah, yardım istenilecek tek merciin kendisi olduğunu, başı fena halde sıkışan Hz. Nebi'ye de duyurmaktadır. Kur'an'da bu ismin ilk geçtiği ayet, Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından ortadan kaldırılması için düzenlenen suikastı anlatmaktadır. Bunun üzerinden Hz. Peygamber'e mesaj verilmektedir. İşte o ayet:

وَجَآءُو عَلَىٰ قَمِيصِهِۦ بِدَمٍ كَذِبٍ ۚ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنفُسُكُمْ أَمْرًا ۖ فَصَبْرٌ
جَمِيلٌ ۖ وَٱللَّهُ ٱلْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾

"(Hain kardeşler), ***üzerinde yalandan bir kan lekesi bulunan gömleğini de getirmiştiler.*** (Yakub) ***"Olamaz" dedi, "tasavvurlarınız size tumturaklı bir oyun oynayarak sizi yanıltmış olmalı! Artık (bana düşen) güzel bir sabırdır;***[63] ***ve anlattığınız bütün bu şeyler karşısında kendisinden yardım dilenilecek tek merci (Muste'ân) Allah'tır."*** *(Yusuf 12:18)*

Emin değilim, ama sanki Kur'an'da, *nefs*'in çoğul kalıbı olan *nufûs* ile *enfus* çoğulunun kullanım alanları arasında farklılık var gibi geliyor bana. Bu iki çoğul gramatik açıdan zaten farklıdır. Fakat bizim iki çoğul arasındaki farktan kastımız gramer değil, mana farkıdır. *Enfus*'un bu suredeki kullanımları, belirgin bir biçimde bu surenin diğer ayetlerinde geçen *nefs* ve *nufûs*'tan farklılaşmaktadır. (Krş: Ayet 23, 26, 30, 32, 53 vd.) Sanki bu farklılaşma anlam daralması biçiminde olmakta, *nefis* kavramı "ters dönmüş tasavvur" veya "ayartıcı sahte benlik" biçiminde karşılayacağımız özel anlamlarıyla öne çıkmaktadır.

Nefis kavramındaki bu anlam farklılaşması, zihnimizde Kur'an'ın indiği dönemdeki insan tasavvurundan farklı olarak, bu olayların yaşandığı Hermetizm'in vatanı olan Eski Mısır'da cari olan insan tasavvurunu çağrıştırmaktadır. Bu durumda Kur'an'ın, eşsiz bir anlatım tekniğiyle olayları, kahramanlarının kendi zamanlarına dair temel tasavvurlarıyla birlikte aktardığı gibi bir sonuç çıkar. Bu konuda hiçbir metin Kur'an'la kıyaslanamaz. Bununla amaçlanan tarihsel bir aklı ve o aklın temellerini yansıtmak değil, bu olaydan çıkarılacak ahlaki derslerin ve ilahi yasaların daha net ve doğru bir biçimde çıkarılmasını temin etmektir.

Bu ismin geçtiği ikinci ayet olan Enbiya suresinin son ayetinde de Muste'ân aynı kalıp içinde geçiyor:

قَالَ رَبِّ احْكُمْ بِالْحَقِّ وَرَبُّنَا الرَّحْمٰنُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُونَ ﴿١١٢﴾

"(Allah'a yönel ve) ***de ki: "Rabbim! Aramızda hakkaniyetle hüküm ver!"*** (Onlara dön) ***ve*** (de ki)***: "Kendisine yakıştırdığınız tüm*** (gerçek dışı) ***nitelemelere karşı kendisinden yardım istenecek (Muste'ân) tek merci,*** (yine) ***O sınırsız merhamet sahibi olan Rabbimizdir."*** *(Enbiya 21:112)*

63 Hz. Peygamber ***fe-sabrun cemîl***'i "şikayet içermeyen sabır" olarak açıklamıştır (İbn Ebi Hatim).

İçerisinde Muste'ân isminin geçtiği iki ayet arasında şu farklar var:

1. Yusuf suresinde muhataplar Yusuf'a tuzak kuran kardeşler, Enbiya suresinde ise Müşrikler.

2. Yusuf'ta sözün sahibi Hz. Yakub, Enbiya'da sözü söylemesi emredilen kişi Hz. Peygamber.

Muhataplar çok farklı olmasına rağmen, Muste'ân isminin içinde geldiği cümle aynı: وَاللهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ (***Vasfettiğiniz şeye karşı yardım dilenilecek tek merci Allah'tır***). Bu cümlede, "vasfettiğiniz şey", sanki Yusuf suresinin 23. ayetindeki *rabbî* gibi tevriyeli gelmiş. Bu cümlede, günahkâr kardeşlerin babalarına anlattıkları sahte hikâyeye bir gönderme de var gibi. Fakat Enbiya 112'deki aynı cümle dikkate alındığında, bu cümleyle, Allah'a dair yamuk bir nitelemenin reddedildiği anlaşılıyor.

- Hain kardeşlerin, babaları Hz. Yakub'un inanmasını istedikleri, Allah ile bağlantılı olan o yanlış niteleme ne olabilir?

- Kardeşler, babalarından, düzüp koştukları bu hikâyenin, Allah'ın takdiri olarak okunmasını bekliyor olmalılar. Yusuf'un kardeşleri hazırladıkları tuzağa sadece Yusuf'u değil, babası Hz. Yakub'u da düşürmek istediler. Bu tuzak, olan biteni kaderle açıklama tuzağıydı. Onlar istiyorlar ki babaları Yakub, düzdükleri hikâyeye inansın ve suçlu aramayıp olayı doğrudan "kaderin" sırtına yıksın. Böylece kendileri de kolay yoldan yakayı sıyırmış olacaklardı.

Fakat olmadı. Kurdukları tuzağa Hz. Yakub düşmedi. Onların yamuk tasavvurlarının kendilerine oynadığı bu oyuna gelmedi. Onun içindir ki Hz. Yakub; "Vasfettiğiniz şeye karşı yardım dilenilecek tek merci Allah'tır" diyordu

3.4. "Ve yalnız Senden yardım dileniriz"

El-Muste'ân ismi, Allah'ın yardım istenilen mutlak yardım mercii olduğunu ifade eder. Bu ismin masdarı *isti'âne*'dir. *İsti'âne*, "yardım istemek" anlamına gelir. Bu kalıptan bir fiil, Fatiha içerisinde mü'minlere talim ettirilmektedir:

اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ۝

"Yalnız Sana kulluk eder ve yalnız Senden yardım dileniriz" *(Fatiha 1:4)*

Yardım edenin gerçekte sadece Allah olduğunu bilenler, sadece Allah'tan yardım isterler. Zımnen: Duanın kıblesini Allah'tan başkasına çevirmek, ona kulluk etmek demektir. İbadet Allah'ın razı olduğunu yapmak, ubudiyet Allah'ın yaptığından razı olmaktır. *İyyâke na'budu* ibadette, *iyyake nesta'în* duada tevhiddir. Tıpkı *lâilahe illallah* gibi nefy ve isbattan oluşur. Açılımı şudur: "başkasından değil yalnız senden.." Tümleç olan *iyyâke* (Sana) sonda yer alması gerekirken başta yer almıştır. Bu söz dizilimi, cümleye "yalnız" manası katar.

Allah'tan başkasını müste'ân bilmenin insanı düşüreceği zavallı durumu şu ayetten daha güzel ne tasvir edebilir:

لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ إِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿١٤﴾

"Mutlak hakikati gözeten gerçek bir dua, yalnızca O'na yönelik olmalıdır. O'ndan başka yalvarıp yakardıkları varlıklar, hiçbir şekilde taleplerine karşılık veremezler. (Onların durumu), ***tıpkı ellerini suya doğru açıp da ağzına*** (suyun) ***ulaşmasını bekleyen kimse*** (gibidir); ***bu durumda o asla suya kavuşamayacaktır. Küfre sapanların duası, sapmalarını*** (artırmaktan) ***başka hiçbir işe yaramaz."*** *(Ra'd 13:14)*

Dua kulun Allah karşısındaki esas duruşudur. Âyetteki *el-Hakk* hem batılın zıddı olan hakikate, hem de hakikatin kaynağı olan Allah'a delalet eder. Ayette, Allah'tan başkasına yalvarıp yakarmak, sudan su istemeye benzetiliyor.

İlahi terbiyenin endazesinden geçen Efendimiz, Muste'ân ismine imanın edebini hem sözleriyle hem de yaşantısıyla göstermiştir. İbn Abbas'tan naklen Allah Rasulü, Fatiha'daki "Yalnız Sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileniriz" ayetinin tefsiri sadedinde şöyle buyurmuştur: *İzâ seelte fes'elillah ve izâ iste'ante, festa'in billah* (İsteyeceğin zaman Allah'tan iste, yardım dileneceğin zaman Allah'tan yardım dilen!)[64]

64 Tirmizi, 2518. Ayr: İbn Hanbel vd.

Muaz b. Cebel'den naklen Allah Rusulü Fatiha 5. ayetle şöyle dua yaparak amel etmiştir: *Allahumme e'innî 'alâ zikrike ve şukrike ve husni ibadetik* (Allah'ım Senin hatırda tutmak, Sana şükretmek ve Sana kulluk etmek hususunda bana yardım et!"[65]

4. EL-MUSTE'ÂN OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ

4.1. İyilik ve takvada yardımlaşmak

Allah'ın Muste'ân isminin tecellileri vardır. Bunlar, ilahi yardım tecellileridir. Bu tecellilerin başında Kur'an'ın talim ettiği iyilik ve takvada yardımlaşma gelir:

وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى ۖ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝

"Erdem ve takvada birbirinizle dayanışma içinde olun, günahkârca kötülük ve düşmanlıkta değil; artık Allah'a karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun: Çünkü Allah'ın cezası pek çetindir." *(Maide 5:2)*

Ayet yardımlaşmayı iki başlık altında ele alıyor:

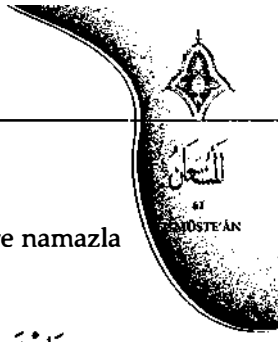
1. İyilik ve takvada yardımlaşmak.

2. Günah ve düşmanlıkta yardımlaşmak.

Burada "iyiliğin" (*birr*) karşısına "günahın" (*ism*), sorumluluk bilinciyle hareket etmek demeye gelen "takvanın" karşısına da "düşmanlığın" (*'udvân*) yerleştirilmiş olması anlamlıdır. Biz olsaydık zıtların ilkini "günah-sevap", ikincisini "düşmanlık-dostluk" diye konumlandırırdık. Ayet yukarıdaki gibi eşleştirmekle her "iyiliğin" bir "sevap" olduğunu, her sorumlu davranışın (takva) ise "dostluk" olduğunu söylemiş oluyor. Tabiatıyla, sorumsuz her davranış da "düşmanlık" kategorisine girmiş oluyor.

Kur'an bu kavramsallaştırmayla, iyi ve kötünün, dostluk ve düşmanlığın sekülerleştirilmesinin önüne geçiyor. Allah'tan kopuk bir iyilik ve dostluğun, gerçek bir iyilik ve dostluk olmayacağını söylemiş oluyor. Allah'tan yardım istenmeden de kötülük ve düşmanlığa karşı gerçek bir savaş verilemeyeceğini ima ediyor.

65 Ebu Davud, 1522.

4.2. Sabır ve namazla yardım dilenmek

Allah'ın Muste'ân isminin bir tecellisi de, sabır ve namazla O'ndan yardım dilenmektir:

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ ۝

"Sabır ve salât ile yardım isteyin! Ancak bu Allah'a saygı duyanlardan başkasına ağır gelir." *(Bakara 2:45)*

- "Sabır ve salâtla yardım isteyin!" emrinden maksat nedir?

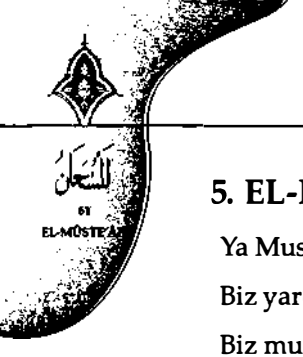
- *Sabır;* "insanın nefsini dizginlemesi", yani direniştir. Yılgınlık, korkaklık, çöküntü ve dert yanmanın zıddıdır. *Salât*'la üç şey de kastedilmiş olabilir: şer'î manası olan "namaz", sözlük manası olan "dua", kök manası olan "dik duruş". Namaz duanın canlanmasıdır, dua kulun Allah'a dayanmasıdır. *Salât*'ın türetildiği *es-salâ* "bir şeyi dik tutan şey"dir. Otururken ve ayaktayken insanı dik tutan kemiklere de denir. Bu durumda cümlenin manası şu olur: "Direnerek ve dik durarak Allah'tan yardım isteyin!"

Salât ile doğrudan "namaz" da kastedilmiş olabilir. Bu durumda, namazın fiili dua boyutu öne çıkıyor demektir. Namaz, duanın ayağa kalkmış halidir. Namazın ikame edilmesi, "ayağa kaldırılması" anlamına gelir. Sabır "direniş" namaz ise "ayağa kalkış"tır.

"Sabır ve namaz ile direnin!" emri, bir musibete göğüs germenin iki hamlesini oluşturur. İlk hamleyi "sabır" ifade eder. Üzerine gelen bir musibet ve imtihana insanın ilk tepkisi yıkılmamak ve mevzi kaybetmemektir. Bu, geri adım atmamanın, imtihan meydanından kaçmamanın ifadesidir. İnsan eğer birinci hamleyi başarırsa, bu kez *salât* ile ikinci hamleyi atmalıdır. O da imtihandan kaçmak şöyle dursun, üzerine yürümektir. Mü'min kul, bunu namaz ile yapar. Zira namaz, insanın gücünü artıran manevi bir takviyedir.

Mü'min, namaz sayesinde kazandığı güçle, hayat denizinde kopan fırtınalara karşı mücadele azmi kazanır. Bu azim sayesinde, hayat gemisini sahil-i selamete çıkarır.

5. EL-MUSTE'ÂN OLAN ALLAH'A DUA

Ya Muste'ân, Ya Allah!
Biz yardım dilenen, Sen yardım dilenilensin!
Biz muhtaç olan, Sen ihtiyaç giderensin!
Eşsiz ve benzersiz yardım kaynağı Sensin!
"Bittim ya Rab!" diyene "Yettim kulum!" diyensin!

Ya Muste'ân, Ya Allah!
Yalnız Sana kulluk eder, yalnız Senden yardım dileriz!
Bizi Senden başkasına muhtaç edip el açtırma!
Yardımın erişse de erişmese de "elhamdülillah" deriz,
Bizi Sen dururken başkasına yönelenlerden kılma!

Ya Muste'ân, Ya Allah!
Bizi iyilik ve takvada yardımlaşanlardan kıl!
Günah ve düşmanlıkta yardımlaşanlardan kılma!
Sabır ve salâtla yardımı hak edenlerden kıl!
Aklı, iradeyi, azmi, emeği israf edenlerden kılma!

Âmin!

اَلْغَالِبُ

62

EL-ĞÂLİB

Daima Yenen

Asla Yenilmez Olan

Mutlak Galip

1. LUGAVİ ÇERÇEVE

Ğâlib, Kur'an'da yer alan esma-i hüsnadandır. Kur'an'da isim formunda Allah'a isnatla bir yerde gelir. Daima yenen, asla yenilmez olan, eşsiz ve benzersiz mutlak galip olan özne demektir.

Ğalb kökü, "güç, kudret, üstünlük ve galip gelme" ile alakalıdır. Çoğulu *ğulb* gelir. Uzun ağaçlarından dolayı ahiretteki saklı bahçeler *(cennet)* için *hadâika ğulben* (80:30) denilmiştir.

Ğalebe fiilinin kök anlamı, birinin boynunun kaba tarafını tutup vurmaktır. *Raculun ağleb*, "boynu kalın adam" demektir. *İmraetun ğalbâ'*, "boynu kalın kadın" demektir. Her yerden görünen "yüksek ve hâkim tepe" için *hadbetun ğalbâ'* denir.

Ğalebe, "yendi" manasına gelir (2:249). Bu fiil *'alâ* ile geçişli yapıldığında, "birini/bir şeyi kesin olarak yendi, onu ele geçirdi" manasına gelir. Ayett e geçen *ğalebet 'aleynâ şıkvetunâ* cümlesi, "azgınlığımız bize galip gelip bizi ele geçirdi" (23:106) anlamına gelir. *Ğulibe* meçhul fiili "yenilmek" anlamına gelir (30:1).

Ğâlib ile *Kâdir* arasında fark vardır. *Ğâlib*, kendi gücünü kullanandır. Fakat *Kâdir*, başkalarının gücünü de kendisi için kullanandır. Ğâlib Allah'ın fiiline dönük esmasındandır. Kâdir ise Allah'ın zatına dönük esmasındandır.

Ğâlib ile *Kâhir* arasında fark vardır. Ğalebe, güç, bilgi veya duyguyu kullanarak galip gelmektir. İnsan güreşte güçle, satrançta zeka ve taktikle, terbiyede duyguyla galip gelir. Fakat kahır sadece güçle olur. Mesela bilgiyi kullanarak alt etmeye kahır değil ğalebe denir. Ğâlib sıfatı Allah'ın fiili sıfatıyken, Kâhir sıfatı zati sıfatıdır.

Ğâlib, düz ism-i faildir. Yani, doğrudan fiilin öznesini gösterir. Öznenin o fiildeki derecesi hakkında bir şey söylemez. Allah için kullanılan el-Ğalib ismi, onun kendisine karşı çıkan herkese galebe geleceğini, bunun akl-ı selim sahibi herkes tarafından bilinmesi gereken bir hakikat olduğunu ifade eder.

2. NAZARİ ÇERÇEVE

Zalimin galibiyeti zulümdür, adilin galibiyeti adalettir. Haklının galibiyeti hakkı yüceltir, haksızın galibiyeti zulmü kabartır. Zulüm bir potansiyel olarak bulunabilir. Fakat bu potansiyelin

açığa çıktığı durumlar, genellikle zalimin galip olduğu durumlardır. Zalim mağlup olduğunda, zulmü de mağlup olmuş olur.

Allah'ın bir ismi de el-Ğâlib'tir. O'nun galibiyeti mutlak galibiyettir. O'nun galibiyeti her varlıkta ayrı tecelli eder. Bedir'de mü'minler yenen taraftır, fakat gerçek galip Allah'tır. Uhud'da yenilen taraf mü'minlerdir. Fakat Allah şu 4 sebeple yine galiptir:

1. Müşriklerin geçici galibiyetini, mü'minlerin kalıcı galibiyetine sebep kıldığı için galiptir.

2. En sonunda Allah'ın dediği olduğu için galiptir.

3. Her şeyin hesabının sorulduğu hesap gününün maliki ve hâkimi olduğu için galiptir.

4. Kim ne yaparsa yapsın, O'nun koyduğu yasaların dışına çıkamadığı için galiptir.

Allah'ın Ğâlib olması, zalime tehdit mazluma tesellidir. Zalim Allah'ın el-Ğâlib olduğunu bilirse, gücünün şehvetine kapılıp zulmünün selinde boğulmaz. Mazlum Allah'ın Ğâlib olduğunu bilirse, hiçbir zalimin zulmünün ebedi olamayacağını, her güçlünün üstünde daha güçlü bir Allah'ın olduğunu bilir.

Allah'ın Ğâlib olması, nihai galibiyetin hakkın ve hakikatin oluşunun garantisidir. İlahi hikmet gereği, iyiler mağlup kötüler galip gelebilir. Bu, hayatın cilvesidir. Fakat ne galibin galibiyeti, ne de mağlubun mağlubiyeti sonsuzdur. Sonsuz bir galibiyet sadece Ğâlib olan Allah'a aittir. Bu yüzdendir ki, *el-hakku ya'lû ve lâ yu'lâ 'aleyh:* "Hak üstündür, ona üstün gelinmez". Bu söz, Bedir'de ölümcül bir yara alan Ebu Cehil'in "Zafer kimden yana" sorusuna, göğsünde oturan Abdullah b. Mes'ûd tarafından verilen cevaptır.

3. KUR'ANİ ÇERÇEVE

3.1. Allah kendi emri üzerine Ğâlib'tir

Ğâlib isminin Kur'an'da geldiği tek yer, Yusuf suresinin 21. ayetidir. Yusuf suresi, Hz. Peygamber'in taşlanarak çıkarıldığı Taif seferinin ardından inmiştir. Bu olay, Allah Rasulü'nün "bittim" noktasıdır.

Her peygamberin bir bittim noktası vardır. Hz. Nuh'un bittim noktası; ***"Ben mağlum oldum, sen yardıma yetişl"*** (54:10) diye dua ettiği andır. Hz. İbrahim'in bittim noktası, ateşe atıldığı andır. Hz. Yusuf'un bittim noktası kuyuya atıldığı andır. Hz. Musa'nın bitim noktası, kaçak bir cinayet suçlusu olarak Medyen çeşmesinin başına vardığı andır.

İşte, Hz. Peygamber'in bittim noktası olan Taif dönüşünde indirilen surede yer alan ve içerisinde Ğâlib isminin geçtiği tek ayet:

وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَأَتِهِ أَكْرِمِي مَثْوَاهُ عَسَىٰ أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ
نَتَّخِذَهُ وَلَدًا ۚ وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ ۚ
وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰ أَمْرِهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢١﴾

"Ve onu satın alan Mısırlı adam karısına dedi ki: "Ona iyi bak! Bakarsın bize yararı dokunur; ya da onu evlat edinebiliriz." İşte böylece Yusuf için o ülkede sağlam bir zemin hazırladık. Yine (bu şekilde) ***ona olayların doğru yorumunu öğrettik. Zira Allah kendi emri üzerinde Ğâlib'tir; ve fakat insanların çoğu bunu kavrayamaz."*** *(Yusuf 12:21)*

- Bu bağlamda, "Allah kendi emri üzerinde Ğâlib'tir"in anlamı nedir?

- Allah'ın emri, Allah'ın işidir. Allah bir işi üstlendi mi, kimse Allah'ın işinin önüne taş koyamaz. Allah'ın emrini durduramaz. Herkes bilerek veya bilmeyerek ilahi senaryonun gerçekleşmesine hizmet eder.

Yusuf'a ilişkin olan ilahi senaryoda, Mısır'a hükmeden Hiksos Hanedanı rol alıyor. Bu hanedan Mısır'ın yerlisi değildir. Dışarıdan gelip orayı fetheden yabancı bir hanedandır. Bilmeden ilahi senaryoya dâhil oluyorlar. Mısırlı bakan Potifar, aldığı kölenin Allah'ın bir projesi olduğundan haberdar değil. Yusuf'u almakla, Allah'ın projesine bilmeden kendisi de dâhil oluyor. Kalplerin tasarrufu elinde olan Allah, Potifar'ın kalbini Yusuf'tan yana çeviriyor. Ve çoktan yürürlüğe giren "Allah'ın emri" yani "ilahi senaryo", başarıyla hükmünü icra ediyor.

Kıssadan hisse: İnsan Allah'ın senaryosuna dâhil olmak istediği ve bunun gereğini yerine getirdiği zaman, Allah da onu senaryosuna dâhil eder. Allah bir insanı senaryosuna dâhil ederse,

birçok başka insanı ve eşyayı farkında olmadan bu insanın emrine amade kılar. Tıpkı Yusuf'u kuyudan çıkaran kervan gibi...

Allah'ın iki büyük projesi vardır: İnsan ve vahiy. İnsan Allah için, vahiy insan içindir. Peygamberler, Allah'ın vahiy projesine doğrudan dâhil olan seçilmiş insanlardır. Son Peygamber de, son vahiy olan Kur'an projesinde istihdam edildi. O ahirete göçtü, fakat Kur'an projesi bitmedi. Bu proje, Kur'an neslinin elleriyle çağdan çağa, coğrafyadan coğrafyaya taşınacaktır.

Kur'an nesli, kuyuya düşmüş bir Yusuf'tur. Şimdi Yusuf'u kuyudan çıkarma vakti. "Kuyuda Yusuf var!" çığlığını duyanlar üç tür tepki gösteriyorlar:

1. *Ceketini çıkarıp "Ya Allah, bismillah" diyerek kuyuya atlayanlar:* Onlara söz yok. Onlar Allah ve meleklerinin kendilerine salavât ettiği kimselerdir (33:43; 2:157).

2. *"Kuyu derin" diyenler:* Onlara da söz yok. Zira onlar bahane ehlidir. "Kuyu derin" demekle, senaryoda rol almayacaklarını ima etmiş olurlar.

3. *"İp kısa" diyenler:* Bunlar ilahi senaryoda rol almaya gönlü olup da, yol yordam bilmeyenlerdir. Onlara ipi uzatmanın yollarını göstermek lazımdır. İnsan Yusuf'u kuyudan çıkarmaya talip olursa, ipi uzatmak için elbisesini de kullanır, saçını da kullanır, gerekirse kolunu keser ip yapar.

Böyle yapanın kazanacağının garantisi Ğâlib olan Allah'tır. Allah'ın senaryosunda rol alan, zafer değil sefer odaklı çalışır. Sonuç değil, emek odaklı çalışır. Zira bilir ve inanır ki, Allah daima Ğâlib'tir. Ğâlib olana dayanan, yenilse de asla yıkılmaz.

4. ĞÂLİB OLAN ALLAH'IN TECELLİLERİ

4.1. Ğâlib isminin bir tecellisi olarak ilahi nusrat ve sabır

Her ilahi ismin bir tecellisi olduğu gibi, Ğâlib isminin de bir tecellisi vardır. Ğalîb isminin zattan çok fiile bakan bir isim olması, onun varlığa ve insana yönelik tecellisini kat kat artıran bir özelliktir. Buna bir üçüncü sebep olarak, Ğâlib isminin, Kur'an'da nesnesiyle birlikte kullanılmasını ('alâ emrihi) ekleyebiliriz. Kural şu olmalıdır: Bir isim nesnesiz zikredilmiyorsa, o ismin varlığı ile fiili tecellisi arasında kopmaz bir bağ var demektir.

İlahi isimler, ilahi fiillere nisbetle üç kısma ayrılırlar:

1. *Aynı kökten fiil karşılığı olan ilahi isimler*: Esma-i hüsnadan bazılarının ef'âl-i hüsna'dan karşılıkları vardır: Ğafûr - *yağfiru* (O bağışlar), Azîz - *tu'izzu* (Sen aziz edersin), Fa'âl - *yef'alu* (O yapar), Alîm – *ya'lemu* (O bilir), Hakîm – *yahkumu* (O hükmeder), Hallâk – *yahluku* (O yaratır), Nasîr – *yensuru* (O yardım eder), Semî – *yesma'u* (O işitir), Şehîd – *şehide* (O şahit oldu) gibi.

2. *Hiç fiil karşılığı olmayan isimler*: Allah, Rab, İlâh, Vekîl, Ehad, Samed, Halîm, Hayr, Hak, Kahhâr, Mecîd vd. gibi.

3. *Yakın anlamlı bir başka kökten fiil karşılığı olan isimler*: Bu kategoriye giren isimlere Ğâlib ismi de dâhildir. Zira Ğâlib isminin fiil karşılığı olarak *nasara-yensuru* (yardım etti-eder) fiili kullanılmıştır.

İlahi nusret, bir hakikattir. Ğâlib ismi, bazen ilahi nusret biçiminde tecelli eder. Ğâlib isminin ilahi nusret biçiminde tecellisine mazhar olanların başında peygamberler gelir. Mesela Hz. Musa ve Harun'a ilahi nusrat yetişmiştir:

"Kendilerine yardım etmiştik de, sonunda galip gelen onlar olmuştu." (37:116)

Müşriklerin ilahi nusrata nail olamayacaklarını şu üslupla dile getirir Kur'an:

"Ne yani, galip gelenler onlar mı olacaktı?" (21:44)

Fakat ilahi yardım hak edilen bir şeydir, şans eseri olan bir şey değildir. Adınız "Muhammed", vasfınız "âlemlere rahmet" dahi olsa, ilahi yardımı hak edecek adımları atmalısınız. Uhud yenilgisinin ardından indirilen bir pasajda Rasulullah aleyhisselama bir takım ilahi talimatlar verildikten sonra, ilahi yardıma dair şu müthiş ayet yer alır:

إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦٠﴾

"Allah yardım ederse size, artık galip gelemez size hiç kimse; ama eğer O sizi terk ederse, artık kim yardım eder size?"

(Âl-i İmran 3:160)

Allah, "siz" dediği mü'minler cemaatini niçin terk eder ki? Elbette durduk yerde terk etmez. Allah'ın terk etmesinin gerekçeleri vardır. O gerekçeler gerçekleşince Allah da mü'minleri terk eder. Yani, ilahi yardımı keser. Eğer O yardımını keserse, artık kimse yardım edemez.

Yukarıdaki ayet Uhud yenilgisinin ardından inmişti. Enfal suresindeki şu pasaj ise, Bedir zaferinin ardından indi:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ ۚ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾ الْآنَ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا ۚ فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ ۚ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٦٦﴾

"Sen, ey Peygamber! Savaşta ölüm korkusunu yenmeleri için inananları yüreklendir: Eğer sizden dirençli yirmi kişi olursa, bunlar iki yüz kişiyi alt eder; yok eğer sizden yüz kişi olursa, inkârda direnenlerden bin kişiyi alt eder: çünkü onlar derin kavrayıştan mahrum bir yığındırlar.

"Mevcut şartlarda Allah yükünüzü hafifletmiştir; zira sizin güçsüz olduğunuzu iyi biliyor: O halde, sizden sabırlı/dirençli yüz kişi çıkacak olursa, bunlar iki yüz kişiyi alt eder; ama eğer sizden bin kişi çıkarsa, Allah'ın izni sayesinde iki bin kişiyi alt eder: zira Allah (hakta) *sabredenlerle/direnenlerle beraberdir."*

(Enfal 8:65-66)

Hiçbir açıdan savunulamaz nesh teorisine taraftar olanlar, Enfal 66'nın (nasih), bir önceki ayet olan Enfal 65'in hükmünü iptal ettiğini (mensuh) savunabilmişlerdir. Zira bu iki ayet arasında –hâşâ- çelişki olduğu zehabına kapılmışlar, olmayan çelişkiyi de ancak nesh teorisine sarılarak gidereceklerini düşünmüşlerdir.

İki ayet arasında çelişkinin zerresi yoktur. Dolayısıyla ilk ayeti "hükmü iptal edilen" mensûh ikinci ayeti de "hükmü iptal eden" nâsih ilan etmeye ihtiyaç yoktur. Söylenen şey bellidir: Eğer mü'minler hakikat-adalet-merhamet-ehliyet-meşveret ehli bir cemaat olurlarsa, bir kişi yirmi kişiye bedel olan organize ve disiplinli bir toplum haline gelirler. Aksi halde güçleri 1'e 20'den 1'e 2'ye kadar düşer.

Eğer bu değerlerden uzaklaşırlar ve A'la suresinin ilk üç ayetinde işaret edilen liderlik misyon ve vizyonuyla hareket etmezlerse, O zaman bire iki nisabı bile kurtarmaz olur. İş tersine döner, 1 kâfir 20 mü'minler baş eder hale gelir.

Enfal 65-66'dan çıkarılacak önemli bir sonuç da şudur: Sabır, Allah'ın Ğâlib isminin bir tecellisidir. Ayetteki sabr, kesinlikle "direniş" anlamındadır. İnsanın kendisini zorlayan bir şeye karşı direnmesi, maddi gücünden çok manevi gücüyle alakalıdır. Zira direnmeyi sağlayan güç kas ve lifin gücü değil, irade ve aklın gücüdür. İrade ve akla bu gücü sağlayan da iman ve ilimdir.

4.2. Ğâlib isminin bir tecellisi olarak mağlubiyet

Soru: Mağlubiyet, "daima yenen" anlamına gelen *Ğâlib* isminin nasıl tecellisi olabilir?

Cevap: Mağlubiyet ikiye ayrılır:

1. Hak ehlinin mağlubiyeti: Hak ehli zafer odaklı değil sefer odaklı yaşar. Sonuç odaklı değil, emek odaklı çalışır. Hak ehli bilir ve inanır ki, yolun hak yolu olduktan sonra Davud ve Süleyman gibi sultan olmak da, Zekeriyya ve Yahya gibi kurban olmak da birdir. İlkini galibiyet, ikincisini mağlubiyet gibi görmek, tek dünyalıların bakışıdır. İki dünyalılar olaya böyle bakmazlar.

Bazen olur ki, hak eklinin mağlubiyeti, Ğâlib olan Allah'ın kahrını harekete geçirir. Tıpkı Hz. Nuh'un durumunda olduğu gibi... O mağlup olduğunu itiraf ederek Rabbine şöyle yalvarmıştı: ***"Elbet ben mağlup oldum, sen yardıma yetiş!"*** (54:10) Hz. Nuh'un insani mağlubiyeti, ilahi galibiyetin sebebi oldu. Ve ardından göklerin sahibi göklere emir verdi:

"Biz de, bardaktan boşalırcasına bir suyla göğün kapılarını açtık." (54:11)

Hz. Nuh sebepler dünyasında kendisini mağlup hissetmişti. Gerçekte o mağlup değildi. Zira Ğâlib olan Allah'ın emrine uymuştu. Fakat Rabbi onu, "bittim noktasına" kadar sınamıştı. O da bittiğini bu sözlerle ifade etmişti. Allah da "Yettim kulum!" dedi. Zira kulun gücü bitmeden Allah'ın yardımı başlamazdı. Bu ilahi yasaydı. Bu, kuluna bittiğini göstererek yardım etmek demekti. Eğer böyle olmasa, belki kul sonuçtan kendi nefsine pay çıkarır, Karun gibi "Ben yaptım, ben kazandım!" derdi. Bunu dediği zaman da gerçekten biterdi. Allah onun bitmesine mani olmak için, mağlubiyetine geçici olarak izin vermişse, bu, gerçekte bir yenilgi değil zafer sayılmalıydı.

Zafer sayılmalıydı; zira önemli olan akıbet idi. Bu hayat yenmeler ve yenilmelerin bir icmaliydi. Fakat en sonunda galibiyetin kimde yana olduğu mühimdi. Belirleyici olan, nihai galibiyetin hangi tarafta olduğuydu. İşte şu ayetler, bu hakikati söyleyerek, mü'minleri dünyevi galibiyet ve mağlubiyetlere takılmamaları konusunda uyarıyordu:

فَغُلِبُوا هُنَالِكَ وَانْقَلَبُوا صَاغِرِينَ ﴿١١٩﴾

"Sonunda mağlup oldular; işte o anda ve orada, onların küstahça gururunu yerle bir eden bir inkılâp gerçekleşti." *(A'râf 7:119)*

وَإِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿١٧٣﴾

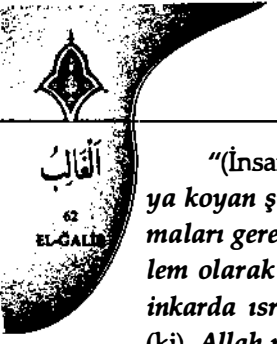
"Elbet sonunda galip gelecek olan Bizim ordumuz olacaktır." *(Sâffât 37:173)*

2. Dalalet ehlinin mağlubiyeti: Dalalet ehli tek dünyalıdır. Tek dünyalılığın en belirgin özelliği, emek odaklı değil sonuç odaklı olmasıdır. Bu akıl, bir tür rantçılığa müpteladır. Yedirdiğine değil yediğine bakar. Sevindirdiğine değil, sevindiğine bakar. Verdiği emeğe değil, aldığı sonuca bakar. Gözü ağacın kökünde değil, meyvesindedir. Ağacı dikmeyi zahmetli bulur. Onu, başkalarının yetiştirdiği ağacın meyvesini taşlarken görmeniz sizi şaşırtmamalıdır. Ele geçirdiği meyveye hoyratça muamele etmesinin sebebi de emeksizliğidir.

İşte bu yüzdendir ki, dalalet ehlinin geçici galibiyeti galibiyet değil, hakikatte mağlubiyettir. Zira dünyevi galibiyet onların sapmasını daha da artırır. Galip oluşlarını haklı oluşlarının belgesi gibi takdim ederler. Elbette fena halde yanılmış olurlar. Bu yamuk bakış onları haktan daha da uzaklaştırır.

Böylelerinin durumunu, şu muhteşem ayetlerden daha güzel hiçbir metin tasvir edemez:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ ۗ وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾ لِيَمِيزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَىٰ بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٣٧﴾

"(İnsanları) ***Allah yolundan çevirmek için servetlerini ortaya koyan şu kâfirler var ya: işte onların, daha çok servet harcamaları gerekecek; sonra bu onların içinde gerçekleşmemiş bir özlem olarak kalacak ve en sonunda tükenip gidecekler. Nihayet, inkarda ısrar eden bu kimseler topluca cehenneme sürülecekler*** (ki), ***Allah pisliğe kesmiş olanı tertemiz olandan seçip ayırsın; ve pisliğe kesen herkesi birbiri üzerine istif ederek tümünü cehenneme doldursun: işte onlardır hüsrana uğrayanlar.***" *(Enfal 8:36-37)*

Asıl kazanan kimdir? Elbette son kazanandır. Asıl kaybeden kimdir? Elbette, son kaybedendir. Şu ayet, dalalet ehlinin mağlubiyetinin son ve ebedi mağlubiyet olacağını açık bir dille söylüyor:

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٢﴾

"Kâfirlere de ki: Mağlup olacaksınız ve cehenneme sürüleceksiniz; orası ne fena bir döşektir." *(3:12)*

5. ĞÂLİB OLAN ALLAH'A DUA

Ya Ğâlib, Ya Allah!
Her galibin üstündeki galip Sensin!
Daima yenen, hiç yenilmeyensin!
Mü'minlerinin yenilgisine izin versen de,
en sonunda onları ebedi galip edensin!

Ya Ğâlib, ya Allah!
Hakikat galiptir, ona galip gelecek yoktur!
Bizi batıla hasım, hakka hısım eyle!
Kulun gücünün bittiği yerde Allahın yardımı başlar;
bizi eşsiz yardımına muhatap eyle!

Ya Ğâlib, Ya Allah!
Bedir'deki gibi yensek de, Ğâlib olan Sensin!
Uhud'daki gibi yenilsek de, Ğâlib olan Sensin!
Sultan da kurban da olsak, Ğâlib olan Sensin!
Ğâlib isminden pay ver, bizi nefsimize galip eyle!

Âmin!

KUR'AN'A GÖRE

ESMÂ-İ HÜSNÂ

MUSTAFA İSLÂMOĞLU

Vahyin inşa ettiği hayatın merkezinde Allah vardır. Merkezinde Allah'ın olduğu bir hayatın iki kanadı vardır: Tevhîd ve Adalet. Tevhîd kanadı insan-Hâlık ilişkisini, adalet kanadı insan-mahlûk ilişkisini temsil eder. İnsan ancak bu iki kanat sağlam olursa, sonsuz saadet menziline doğru uçabilir. Bu iki kanatla uçarsa, gerçek özgürlüğe kavuşabilir. O özgürlük, insanı ayartıcı benliğinin isteklerine boyun eğdiren değil, ayartıcı benliğin köleliğinden kurtarıp Allah'a kul kılan sahici, kalıcı ve değer üretici özgürlüktür. Bu iki kanattan biri veya ikisi kırıksa, o insan teki veya toplumu, yaralı bir kuş gibi çırpınmaktan, hayatı hem kendisine hem de başkalarına zindan etmekten kurtulamaz. Allah'ı gereği gibi tanımadan ve anlamadan, Allah'a gereği gibi kulluk edilemez. Bu kesin.

Kesin olan bir şey daha var: **esmâ-i hüsnâ bilinmeden, Allah gereği gibi tanınamaz.**

DÜŞÜN YAYINCILIK
Topkapı Mah. Kahılbağı Sk. No: 49/A Topkapı - İST.
Tel. 0212 524 7 524 / 521 91 13 Fax. 0212 521 90 86

ISBN 978-605-4533-77-0

www.kidap.com.tr